Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 76 (12166) 1983 чылдың апрель 1, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

ЧАСКЫ АЖЫЛЧЕ ИЙИ ЭЭЛЧЕГ-БИЛЕ

ВОЛГОГРАД. (СЭТА-ның корр). Котельниково районунуң «Кызыл Донец» колхозунда Николай Евдокимовтуң комсомолчу-аныктар звеносу областың мурнуу районнарында эгелээн часкы хову ажыылдарын бүзүрелдин-биле эгелээн.

Ол бот-оруга-чарылгалыг коллектив үш агрегаттың ийи эълчег-биле ажылдарын организаставаш, баштайгы ийи-ле хүнүнүң иштинде 1100 гектар ажыг шөлдүң шыгын базырып четтигипкен.

Хөрзүнде ол-шыктың эвээш боон туралары механизаторларны далаштырып турар. чүге дээрге, чаштырылганың хуусаларын кызырган тудум-на, дүжүт немежир болгай. Часкы ажылдың темпизин шапкынчыдарынга шөл бүрүзүн ыяк билир чорук дузалап турар: оларның чамдыктары эрте кургаар, оскелери —орайтаар. Ол шөлдерге тарааны Евдокимовтарның үшкү салгакчылары тарып, остүрүп турар. Черниң үнүш-дүжүткүрүн байлакшыдарының дугайында доктаамал сагыш салыр чорук оларның эң улуг назылыын — Николай Михайловичиин алдар-аттыг боллурган. Анаа Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыыскан. Ол үк шөлдерге дөртеи ажыг чыл иштинде ажылдаваш, күш-ажылчы эстафетаны бодунуң оглу Николайга дамчыдып бергеп.

Ам ол звенода Николай биле Юрий алышкылардан аңгыда чаа үш аныяк механизаторлар база ажылдап турар. Ол коллективтиң үлегерин ёзугаар колхозтуң бүгү шөлдерин бот-оруга-чарылгалыг звеноларга хүлээдип бергеп. Ооң түнелиинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улам бедээн болгаш бүгү-ле ажылдарны шефчилериниң дузазы чокка кылыр аргалыг апарган.

Бригада керээзи — Волгоградтың дыка хой ажыл-агыйларының кол курлавыларының бирээзи боон турар. Амгы часкы хову ажылдарынче 2,7 миллион гектар черни хүлээпип алгаш, ажылдап турар нарид чок 1600 ажыг коллективтер боттарының агрегаттарын шөлдерже ажылдадып үндүргеп. Частың баштайгы хүннеринден эгелээш-ле, ол черлерге шалыпчы ёзу-биле ажылдарының үлегерин Евдокимовтарның звеносу көргүзүп турар.

ДӨРТЕН ЧЫЛДЫ ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

1944 чылдың октябрь 11-де Тыва Арат Республика совет улустуң найыралдыг интернационалчы ог-бүлезиниң составына эки тура-биле каттышкан. Келир чылын Совет Тыва бодунуң 40 чыл оюн демдеглеп эртирер. ССР Эвилелиниң хой национал ог-бүлезинге Тывының киргени ооң социал-экономиктиг бурунгаар депшилгеевинге, культура тургузуушкунунуң хогжүдезинге эргиледиг үе-чада болган.

Россия Федерациязының составында автономнуг күрүне эргезин Тывага тывысканы ооң теогүзүнге чаа чаймынанчак арынны ажыткан. Совет эрге-чагырганың чылдарында Коммунистиг партияның ленинчи национал политиказының ачызында, орус болгаш өске-даа акы-дуңма совет улустарның хүн бүрү деткимчезиниң ачызында тыва улустуң социал-экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунда үндезин чаартылгалар болгулаан.

Амгы үеде Тыва бедик хогжүлделиг үлетпүрлүг, механизастаттынган кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелиг, мурнакчы социалистиг культуралыг, Автономнуг Совет Социалистиг Республика болуп турар. Бөгүн бистиң республикада Советтер чуртунуң 70 ажыг нацияларының төлээлери тывалар-биле кады чаңгыс демнег ажылдап, чурттап турар. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тывада хой адырлыг үлетпүр—даг рудазының, хомүр-даштың, металлургияның, яыш болбазырадырының, тудуг индустризиминиң, аъш-чемниң, эът-сүттүң үлетпүрү тургустунган. Совет эрге-чагырганың чылдарында үлетпүр продукциязының бүдүрүлгези 66 катап өскен. Совет ажмачын аңгының тыва отрядының тургустунганы республиканың онзагай чедиишкиннериниң бирээзи болур.

1950 чылдарның эгезинде чонның амыдыралының бүгү талазын хаара тудуп турар үндезин чаартылгалар—кодээ ажыл-агыйны коллективизастаары доозулган. Ол чугула болуушкун араттарның амыдырал-чуртталгазынга социал утказының талазы-биле ханы чаартылгага чедирген —көшкүн амыдыралдан сууржуп амыдыралче шилчээн. Чаа-чаа суурларны туткан, кодээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы тургустунган.

Амгы үеде республиканың кодээ ажыл-агыйында амгы үениң техниказы-биле хандыртынган улуг-улуг совхозтар тургустунган. Чүге дээрге он чылдарда оларның кол будүрүлге фондулары 2,7 катап өскен, ажыл-агыйларның хой кезии күрүнениң энергосистемазында коштунган. Ооглү чылдарда черни мелиорастаар болгаш химизастаар, кодээ ажыл-агый будүрүлгезиин специализастаар база концентрастаар, эртем-техниктиг деппилгениң болгаш мурнакчы дуржулганың чедиишкиннерин пептередир талазы-биле хой ажылдар кылдынган. Республикада автомобиль, агаар транспортунуң болгаш харылзаанның будүрүлгелери тургустунган.

Ниитизи-биле республикада улуг ажыл-агыйы быжыг үндезиниг болгаш дең-дески хогжүп турар, ооң материал-техниктиг дешпелн өскен. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Тыва АССР-ниң будүрүкчү күштерни комплекстиг ёзу-биле, улам ыяй хогжүдерниң хемчеглериниг дугайында» доктаалын хүлээп алган үеден бээр чүгле адыг чыл эрткенде улуг ажыл-агыйының кол фондулары бүдүн чартык катаң өскен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында Тывага социал-культура хогжүдезиниң калбак программазы боттанган. Чылдан чылче ажылчы чонның амыдырал байдалы улам экижип турар. СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының боттанышкынының ачызында, социалистиг тургузуушкунунуң боттанып келгенииң түңелиинде тыва улус социалистиг нацня кылдыр хогжээн.

Ажыл-агый, культура тургузуушкунунда чедиишкиннери дээш Совет улустарның акы-дуңма пайыралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаарынга киржилгези дээш Тыва АССР-ни Ленин орден-биле база Улустарның пайыралы орден-биле шаңнаан. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка чедиишкиннери дээш республиканы РСФСР-ниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле демдеглээн.

СЭКП обкомунуң, чоокта болуп эрткен, IX пленуму Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле киргенииң 40 чыл оюн төлептиг уткууру-биле кылып чорудар кол хемчеглерниң планын бадылаан. Ол планда республиканың социал-экономиктиг, культура хогжүдезиниң талазы-биле, ажылчы чонның болгаш эң ылаңгыя аныяктарның идей-политиктиг, патриотчу, интернационалчы кижизидилгезиин улам ыяй күштелдирериниң комплекстиг хемчеглери хаара тудуп турар. ,

ССРЭ-ниң составынга Тыванның эки тура-биле каттышканының 40 чыл болур оюн демдеглээри республиканың ажылчы чоннарының амыдыралынга онзагай болуушкун, ооң бурунгаар хогжүдезинге чугула үе болуп артар. Партияның область организациязының, Тываның бүгү ажылчы чонунуң мурнунда ол алдарлыг юбилейни төлептиг уткуур, ону партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдралга боттандырбышаан. Совет Тываның 40 чыл оюн төлептиг уткуур, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелинде айтымшкыннарын күүседир хүндүлүг болгаш харыысалгалыг соруда туруп турар.

Совет Тываның юбилейинге белеткел ажылдарын чорударын болгаш ону эрттирерин республиканың ажылчы чоннары Коммунистиг партияны болгаш ооң ленинчи Төп Комитединиң долгандыр улам сырый каттыжарының демдээ кылдыр, акы-дуңма бүгү совет улустар-биле найыралдыг болгаш кады ажылдажылганы улам быжыглаар, чонның күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин улам бедидер, экономика болгаш культура хогжүдезинге чаа-чаа бедиктерни чедип алыр кылдыр чорудары чугула.

Бүгү партия, совет, ажыл-агый, профсоюзтар, комсомол организацияларының Совет Тываның 40 чыл юбилейин төлептиг уткуурунуң тодаргай соруглаларын чоокку үеде илередип алыр, ажылчы чонның ортузунга социалистиг чарышты калбартыр, оларның чаа эгелээшкиннерин ыяш-биле деткинир ужурлуг.

ССРЭ-ниң составынга Тываның киргенииң республиканың ажылчы чоннарынга төгүлүг ужур-дузазын барымдаалап көргеш, СЭКП Төп Комитеди партия обкомунуң дилээн ёзугаар «Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура ёзу-биле киргенииң 40 чылының дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ол доктаалды хүлээп алганы СЭКП ТК-ның, Совет чазактың тыва улус дугайында, республиканың бүгү ажылчы чоннарының дугайында доктаамал сагыш салыышкынының база бир чаа илерели болур.

Идеологтуг ажылдың бүгү аргаларын болгаш хевирлерин ажыглап турган, ССРЭ-ниң составынга Тываның бактаап киргенииң төгүлүг ужур-дузазын ажылчы чоннарга улам хаяы тайылбырлап, ооң экономиктиг болгаш культура тургузуушкунунда үндезин оскерилгелерни СЭКП-ниң ленинчи национал политиказының, бистиң чуртувустуң бүгү улустарының акы-дуңма пайыралының бүзүрелдиг болгаш чаймынанчак хереглиг кылдыр көргүзери чугула.

ГЕНИАЛДЫГ БОДАЛЧЫ, ЧАЛБЫЫШТЫГ РЕВОЛЮСЧУ

Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 165 чылынга болгаш мөчээн хүнүнден бээр 100 чылынга тураскааткан байырлыг хурал

Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 165 чылынга болгаш мөчээн хүнүнден бээр 100 чылынга тураскааткан байырлыг хурал Москвага, ССР Эвилелиниң Улуг театрынга, март 30-де болган.

Залда — найысылалдың ажылчын аңгысының, Москва чоогунуң кодээ ажыл-агый ажыл-ишчилериниң төлээлекчилери, партияның хоочуннары, эртемденнер, культура ажылдакчылары, Совет Армияның дайынчылары, социалистиг чурттарның дипломаттыг төлээ черлериниң баштыңнары.

Сценаның ханызында — Маркстың портредин чураап чидиг кызыл пес, ооң кырында «Коммунистиг партияның манифезинге» бир-ле дугаарында чаңгыланып үнген: «Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!» деп сөстер.

Эштер Ю. В. Андропов, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев, В. В. Гришин, А. А. Громыко, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков оларны байырлыг хуралдың киржикчилерн дакматтыг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары-биле, бут кырынга тура уткаап.

Президиумда оон аңгыда— ленинчи, партияның хоочуннары, партия, совет болгаш хой-ниити организацияларының удуртукчулары, үлетпүр болгаш кодээ ажыл-агыйның мурнакчылары, эртеминиң болгаш культураның көскү ажылдакчылары, шериг начальниктери. База-ла ында — Уругвайның Компартиязының ТК-зының Биргү секретары Р. Арисменди, Чилиниң Компартиязының Чиңгине секретазы Л. Корвалан.

Байырлыг хуралды СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң биргн секретары В. В. Гришин ажыткан.

Эртемнег коммунизминиң үндезилекчизи, гениалдыг бодалчы, чалбыыштыг революсчу, делегей пролетариадының баштыңчызы болгаш башкызы — Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 165 чылын болгаш мөчээн хүнүнден бээр 100 чылынга бүгү чурттарның коммунистери, дешпилгелиг кижи төрелгетеп бо хүннерде демдеглеп турар деп ол чугаалаан.

Күш-ажыл кижилериниң аас-кежии дээш кызыгаар чок демиселчи — Карл Маркстың чыыткылыг тураскаалын совет кижилер ханы хүндүткеп турар. Олар боттарының эрес-шудургу демисели-биле марксизм-ленинизмниң өндүр улуг идеалдарын чедиишкиннг боттандырып турарлар. Коммунистиг партияның болгаш оон Төп Комитединиң удуртулгазы-биле бистиң чуртувустуң ажылчы чоннары Маркстың болгаш Ленинниң айтыкан орүү-биле, коммунизм тургузуушкунунуң оруубиле моон соңгаар-даа чайгылыш чок чоруур.

«Маркстың өөредии —ажылчорудулгага удуртулга» деп илеткелди кыыры-биле СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономаревка сос бергеп.

Оон адын олум чок болдурган өөредиинн Карл Маркстың тургускан үеден бээр бисти эвээш эвес хуусаа ангылап турар деп Б. Н. Пономарёв чугаалаан. Бистер болза В. И. Ленинниң баш бурунгаар көргенн ышкаш, ол өөредиге эң-не улуг тиилелгени бергеп ыдыг үеде чурттап турар бис. Биске көзүлдүр-бээн-не өндүр-улуг революстуг чаартылгалар болгулаап болгаш боон-даа турар. Дыка хой күрүнелериниң, социал, алгы будүжү, улустарның хой кезиинин амыдыралының байдалы болгаш орүр-хевири-даа үндезинн-биле оскерилген. Кижи төрелгетеп аңаа чедир ол хире улуг хемчеглдиг оскерилгенн кажан-даа билбес турган.

Кижи төрелгетеп ниитилелиниң хогжүлдези молчүгделди болгаш дарлалды, эвээш кезиниң хой кезиниң чагырарын мөнгези-биле узуткаап социализминиң талазынче шуут эргилген. Социализм болза, теогүнү дедир тыртарын оралдашкан империализм-биле кадыг-дошкун сегиржип алышкынларга бодунун маргыжар арга чок күштүүп көргүскеп. Социализминиң баштайгы чурту германфашизмни болгаш япон милитаризмни чылча шапкап, өске улустарга хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш оларның демисселинге дузалаап, бүгү делегейниң оон ыяй бурунгаар хогжүүрүнге таарымчалыг байдалдарны тургузарынга шиитпирлиг салыышкыныи кылган.

Маркс философчу угаан-бодаадын бүгү-теогүзүн түңнеивишаан: «философтар делегейни чүгле янзы-бүрү аргалар-биле тайылбырлап турганнар, ынчалза-даа херек болза, ону өскертирипде боон турар» — дээн алдарлыг өөредиин ндин үндүрген. Социализминиң идеалдарынга сорук киргеи ажылчын аңгы, күш-ажылдың кижилерн ол сорулгаларны боттандырып чорударынга канчаар-даа аажок улуг чедиишкиннерни чедип алган.

Маркска бистер чүү дээш мөгеер бис? Кижи төрелгетеп чүс-чүс чылдарның иштинде молчүгделдеп, национал болгаш соок-язы дарлалыпдап, хоозуралдыг болгаш үргедекчи даймнардан качыгдап келген. Маркс ол ядарал-хоозуралдың социал үндезиннерин бир дугаарында илередкеп. А кол-ла чүүл — олардал хосталыгының материалдыг үндезиннерин болгаш объективтиг аргаларын тодаратканы болур. Оон өлүм чок ачы-хавыяазы чүдел дээрге, оон ниитилел хогжүлдезиниң объективтиг хоойлуларын ажыктаны. капитализм-биле канчаар демисежиринин болгаш ону тиилээринин, чаа социалистиг тургузугну канчаар тургузарының дугайында эртемни тургусканында боон турар.

Маркс бүгү делегей төогүзүнүң шимчээшкиннте материалистиг ёзу-биле тайылбырлаашкынны кылган, социал-экономиктиг формацияларның хогжүдезіпиң болгаш солчуушкунунуң дугайында өөредиин ажылдап кылган.

Ол кара чаңгыс эртем ёзугузунуң политиктиг экономизын тургускап, буржуазияның байыырының үнер дозу—немелде үнелн ажыткаш, капитализм үезинде молчүгделдиң чажыдын илереткеп болгаш оон революцияга дүжүртүрүнүп чайлаш чогун бадыткаан.

Ол сөөлгү молчүчү тургузугну узуткаар болгаш социализм тургузуушкунуп баштаар үжурлуг ажылчын аңгының теогүлүг миссиязын үндезилеп тургускан.

Ол бойдусту болгаш ниитилелди шимчилээрнинн шуут эртемге үндезилеттингеп, диалектика-материалистиг методун. ниитилел чорудулгаларын болгаш болуушкуиларын пролетаржы аңгы талазыбиле, тодаргайлаарга, ылап шын билип алырыпын, ону ылаптыг реализчи ёзу-биле көорүнүн методологиязыи ажылдап кылган.

Ол ёзулуг теогүлүг улуг ажыдышкынның ачызы-биле социализм утопиядан эртемче шилчиттинген.

Ынчалза-даа Маркс чүгле гениалдыг аналла бир эртемден эвес турган. Ол бодунуң бүгү амыдыралын оон тургускан эртем-өөредии ажылчын аңгының хосталыының чепсээ болу бээрнге долузу-биле берген. Рёволюстуг үгаан-бодаал-биле революстуг практиканың каттышканыидан делегейниң оон соолдагы бурунгаар дешпилгеевинин шиитпирлиг күжү болу берген марксизминиң ыыдыг өндүрүлүг политиктиг идеялары тывылган.

Эртемнит социализминиң ең баштайгы бүгүнү хаара туткан теоретиктиг документизи — «Коммунистиг партияның манифестизи» революстуг демиселдиң программазы боон тургустунганы онзагай боон турар. Анаа Маркс биле Энгельс пролетаржы идеологиязга гениалдыг баш удур көрүүшкүнүүг болгаш салдар чедирериниң күжүнүн база хевирлиниң чаражының талазы-биле кайгамчыктыг делгеренгей, бүгү талалыг тайылбырны бир-ле дугаарында кылганнар.

Чаа үе-чада үезинде эртемнит социализм Ленинниң гениин-биле чаа бедикче кодүргүнген. Чогаадыкчы хогжүлдеже аналла ең-не баштай салдынган аргаларны Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы, акы-дуңма коммунистиг партиялар маргыжар аргә чок кылдыр бадыткан көргүскеп. Оон түңелиинде бүгү ниитилел хогжүлдези кезээ-мөңгеде дириг марксисчи-ленинчи өөредиинин улам улгадып турар салдарында алыскан туруп турар.

Марксизм-ленинизм — бүгү талалыг эртем болур, ында философия, политиктиг экономия, социализм болгаш коммунизм дээш демисселдиң тоориязы чаңгыс аай кылдыр сырый доңнашкан. Ол ең-не берге, ынчалза-даа ең-не бадыткалдыг хыналданы — чүс чыл ажыг практиканың хынналдазын эрткеп.

Төогү Марксгың өөредиинбиле, Ленинниң өөредии-биле чоруп келген, чоруп-даа турар болгаш чоруур-даа апаар!

Делегейни сылгипкен социал революциялар капиталлыг реализмниң тергиидээр хемчээлиниң соксаал чокка кызырлырынга чедирген. Бистиң үевисто капитализм-биле чүү бооп турарын Маркска, оон амыдыралының кол ажылы—«Капиталга» даянмас болза, билип алыры-даа, шын үнелээри-даа болдунмас. Империализм дугайында ленинчи өөредиг дээрге, марксисчи экономиктиг теориянын дүрт чогаадыкчы ёзу-биле хогжүткени ол-дур. Капитализминиң ол соолгу үе-чадазында социализмче шилчиирининң бүгү-де объективтиг аргалары тургустунар, кижи төрелгетеп үндезин революстуг чаартылгаларының эргежок чугула апаарынга шуут чоокшулап чедер апаарын Ленин бадыткан көргүскеп.

Капитализм бодунуң догуннаар үезин доңгуп узаткан. А ол дээрге, улустарга ең-не улуг аар доңгу болуп келген болгаш болуп-даа турар. Оондаа туржук. Чер кырынга амыдыралга аймыдыы диргедирген.

Ынчалзажок. Марксгың чеченчидин чугаалааны-биле «төогүнү кырган дедир-даваш» дедир теп-даа чыдар болза, революциянын хереэ уламчылап турар. Уламчылап турар, чүге дээрге, капитализминиң бүдүжү, оон үндезин чөрүүлээлериниң утказы өскерилбээн, социал аарыглары улам немежии база өөскүп турар.

Ажылчын аңгыны, бүгү ажылчы чоннарны дарлаары читпээн, а улам күштелип турар. Капитал биле күш-ажылдың аразында, монополиялар биле чонның шүүт хой кезиниин аразында, империализм биле хогжүп орар чурттарның аразында удурланышкак чөрүүлээ чидигленнп турар.

Империалистиг чөрүүлээлер соксап, намдаваан, а улам хапылап турар. Империализминиң тус-тус чурттарының аразында, кол-кол топтерининь (АКШ, Барыын Европа, Япония) аразында адаанчаашыг садыг дайыны, саарылга рыноктары болгаш чиг-эт алыр черлер дээш чидиг демисел кылдыр өөскүп турар.

Экономиктиг кризистер соксаваан, а харын улам улайгадай болуур апарган. Марксгың ол талазы-биле оттур көрүүшкүнү бадыткаттынган. Чечеткелиг турар болгаш «кризис чок» капитализм дугаймында чиндиргей бодаалды амыдырал арылдыр ширбээш.

Бай-тогаа чорук-биле ядыы-түреңги чоруктуң аразында, чурттакчы чонның хой кезиинин болгаш каш борбак мультимиллионер бай болуктуң аразында тамы кызырылбаан, а улам улгаткан. Ол дээрге Марксгың илередип көргүскенн капиталистиг моонцелгенниң бүгү-пинти хоойлузунуң чайлаш чок түңнели-дир.

Эртем-техниктиг дешпилгеии капиталистиг ёзу-биле ажыглаанының чөрүлдээш эвээжевээн, а улам өөскүп турар. Капитализм үезинде дешпилге, чаа машиналарны чогаадыры кижилерге түрегделди, ажыл чок чоруктуу, ядарангай байдалды эккеп турар дугайында, техниканың тиилелгелери «моральдыг үндараашкынның үпези-биле» саттынып турар дугайында Марксгың кочу-шоодуглуг сойгалаашкыннарын маңаа канчап сагынмас боор.

Капиталистиг мөлчүлгенің тургузуун чылча шавар аргадыын, улустарның хосталга болгаш дең эрге дээш демиселин баштап, социализминиң тиилелгезин хандырып шыдаарын херек кырында бадыткаан ажылчын аңгының төогүлүг ролюнүң дугайында Марксгың идеп үндүрген түүлү долузу-биле шинзыттынган.

Ажылчын аңгының шынар талазы-биле ондур улуг өскерилгелери илдең коскү. Чамдык чурттарда ол эрге-чагырга тутказ болгаш социалистиг ажылчын аңгы кылдыр хогжүп турар. Оон-биле кады делегейниң капиталистиг-даа кезээнде ооц байдалы, составы, оон бодунуң овур-хевирн улуг өскерилгелерлиг. Чурттакчы чонның улам чаа бөлүктери ядараш, ажылчын аңгының хүрээлелиичe шилчип кирип түрар. Боттарының ниитилел байдалыбиле ажылчын аңгыга чоок оон хамаарышкыннарын саны көвүдеп турар.

Амгы үеиин буржуазиязы ажылчын аңгының күжүн ылап-ла билген. Ажылчын шимчээшкинии буржуазия сандарадыр, эргизинче дедир эгидер, оон мурнакчы отряттарын массалардан аңгылаар дээш бүгү чүүлдерни кылып турар, оон ол күженнишкиннерни чамдыкта ис чок аргалап турар.

(Төөчүзү 2-ги арныда).

Кызылдың мебель фабриказы ном, идик-хеп, аъш-чем шкафтары, тумбалыг столдар, бөлүктээн шкафтар дээн чижек. тиг калбак хереглелдиң бараанарын бүдүрүп турар. Оларның даштыкы хевыри, өңү, кылган аъш-пинчизи үениң негелдезинге дүүшкен болгаш садыгларга черле туруп бербес. Фабрикада шкафтарны, столдарны эптеп кылып турар чазаныкчылар бригадазын СЭКП кежигүнүнге кандидат Рашид Нурийахметович Рахманов удуртуп турар. Өөке цехтерге белеткээп эккелген кезектерден шкафтарны эптеп, карышкак, тиг чок кылдыр кылырынга мергежээн мастерлер бригадада эвээш эвес. Ылаңгыя фабрикапың хоочуну Виталий Артемьевич Гольцовтуң өөреткен чазаныкчылары ажылга бедик харыысал. галмк, ураи-шеверни оон дөзеп алганнар. Аныяк чазаныкчы Валерий Гурский шеригже келдиртир мурнунда маңаа өөренкчилеп турган. Шеригден эвээ келгеш, ол база катаң бодунуң бригадазында ажылдай берген. Ус-шевер холдуг аныяк оолдуң эптээн кезектеринге, эт-херекселдеринге хомудалдар келбейн турары оон бедик мергежилиниң бир херечизи. Фабрикада ажылын ол политехниктиг институттуң филиалында бот-өөредилге-биле капсырлаштырган.

Бригада чыл эгезинден бээр ай санында планын 135-140 хуу күүседип келгеи болгаш фабрикада социалистиг чарышты баштап турар.

ЧУРУКТАРДА: (солагай талазындан) чазаныкчы В. Гурский биле бригадир Р. Рахманов.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

БЕЛЕТКЕЛ ЭКИ

«Тимелгө» совхоз —республикада тараалаң ажылагыйларның бирээзи. Ынчангаш маңаа кодээ ажылагыйның машина-техниказының арбын болуру чөп. Он бирги беш чылдың озек чылының дүжүдүмүн магадылалы хову ажылдарын чедиишкиннинг эрттирерииден улуг хамааржыр.

Совхозта техника септелгези бо хүннерде адактанган. Ынчалза-даа механизаторлар септелго ажылдарының темпизин кудулатпаан: техниканың түрмек, аап-сеап кезектерин катап-катап хынап, аштап, чүлгүп, үзеп турар.

Септелгө ажылдарында МТМ эргелекчизи Михаил Монгуш, агроном Кан-оол Куулар, хову-трактор бригадазының бригадири ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Доржу Дандар, тракторист-моторист Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады Михаил Салчак идепкейлиг киржип, механизаторларга боттарының байлак аргадуржулгазын дамчыдып берип турар.

«Часкы хүн чылды чомгерер» деп чонның үлегер домаа бар. Ындыг болгавда тарылгага ам кайы хире белеткенин ал-дыр бис— чедиишкиннер оон хамааржыр.

Э. ТЕЖИТ.

ГЕНИАЛДЫГ БОДАЛЧЫ, ЧАЛБЫЫШТЫГ РЕВОЛЮСЧУ

Карл Маркстың төруттүнген хүнүнден бээр 165 чылынга болгаш мөчээн хүнүнден бээр 100 чылынга тураскааткан байырлыг хурал

(Төчүүт. Эгеэн 1-ги армида). Ынчалзажок, кандыг-даа чыдагаанныңдан хамаарылга чокка күш-ажыл биле капиталдың аразында демисел чидиглениң турар. Улам чидиглеген кризистиң халавы масс-салыг удурланыышкынны өөскүдүп турар. Монополияларның болгаш чазактарның халдаашкынынга ажыкчы чоннар пролетаржы ёзу-биле: ажыл сокпадыышкыннары, чыскаддар, будүүргелерни золээри-биле харылап турар. Аңгы демиселиниң чайгылыш чок дүрүмү-даа ындыг.

Муң-муң чылдарның дургузунда фараоннар болгаш императорлар, кайзерлер болгаш хааннар, президентилер болгаш өске-даа чагырыкчылар сопиал өскерилгелерни болдунбазын орлалдажып чораан. Ол бүгү семзөгүкиңер чайгылыш чок бүүрап дүжер турган, чүге дээрге, ниитилелдиң ханы иштинге өөскээн күүлдер, төөгүнүң объективтиг чорудулгазы-биле тургустуган күүлдер чайлаш чок боттарып. Оон чайгылыш чок базымы коммунизмниң карганнарны, социализмни, революцияларны, хосталгалыг шимчөшкинни «Москванын холуу»-биле кылган деп турарларны болгаш оларга империалистиг албадалды база «ыдыктыг походту» удур тургузарын орлалдажып турарларны чөгенчиг мугулайлар кылдыр көргүзүп турар. Революция «кажан он-он миллион кижилер моон соңгаар ыйчаар чүртпен болбас» деп түңнелге келгенде, ынчан өөскүүр» деп. В. И. Ленин айтыкан.

Ол боттуг хоойлу XX үе чылдың револючу бүгү бодараашкынарында чайлынапчак бадыткаттынган. Ылаңгыя болу бээрин Марксизм өттүр көрүп чугаалааны, бистиң үениң антиколониалдыг революциялары ону база бадыткаан.

Ниитилелди револючу ёзулбиле чаартырынга коммунистерни, пролетаржы партиларын, коммунистиг шимчөшкинниң ролюнүн лугайында Маркстың идеяларды долузу-биле бадыткаттынган. Ол өөредиг марксизм-ленинизмде кол үүле болуп турар.

«Коммунистиг манифестиде», «Коммунистер эвилелиниң», 1-ги Интернационалдың, Европаның баштайгы социалистиг партиларының дүржүлгазы болгаш ажылы-биле, хозбашкан өске-даа партийжи документилерде, хөй сайның үүлдерде болгаш чагааларда, Маркстың болгаш Энгельстиң партийжи удуртукчулары боон турар боттарының ажылчорудулгазында ажылчын ангының партиязын тургузарының үндезини принциптери болгаш идеялары илергелеттинген. Чаа хевириниң партиязын тургузар талазы-биле бодунун өндүр улуг өөредиин ажылдап кылып тура, Ленин аңаа даянган, олар делегейниң коммунистиг шимчөшкинниң алдын фондузунда киирген.

Бистиң амгы бо хүнүнде коммунистиг партиялар барык үүс чурттарда ажылдап турар. Оларның элээн хөй башкарыкчы партиялар болуп, чамдык партиялар массалыг апарган. Коммунистер амгы үеде бүгү делегей хемчээлдиг күш боон хөделип турар. Оларның ниити сапы — Маркстың үезиндези дег кашпа үүс эвес, а 70 миллион ажыг. Оон-биле кады коммунистерниң соруглаарының хемчээли болгаш нарыны, амгы үениң револючу бүгү күүг-күжүн ажылгаарыгга оларның харымсалгазы базы ажок улгаткан. Оң талазыбиле Маркстың чугаалааны «эң төварымчалыг политиктиг байдалдарда безин ажылчын ангының кандыг-даа улуг чедиишкинин оон күштерин киженидин база мөөнүнеп турар организациянның бижыгын дадыкканындан хамаарыжыр» деп сөстери оон чурттап чораан үезинде дег, амдаа ол хевээр шынныг боон арыышпаан.

Марксизминиң үндезилекчилери боттарының бир ай үеелдиглерни «бүдүүт интернационалысчы ажыл-чанга» өөредип, ажылчын шимчөшкинниң интернационалчы принциптерни хумагалаарын коммунистерге чагып чорааннар. Делегей ареазынга ангыларның чидиг сегиржин алышкынарыкка амгы үе-чадазында ол онза чугула. Делегейниң мурнакчы ажылчыныарынга Маркстың «Бот-боду дээш быжыы-биле туржур» деп кыйгырыын компартия бүрүзү бодунун ниитиги айтырыын шийтирлээрде хажык ооңга амыдыралга боттандыртан тудум, оон чедиишкинниери идеелдиг болгаш быжыг болур дээрзинде чигзиниг чок.

Маркстың бүгү өөредиинин кол түңнели социализминиң болгаш коммунизмниң чайлаш чок тиилээри болур дээрзин кметкелчи ангылап демделгээн. Баштайгы тиилелгениг социалистиг революциянын бистиң чуртувуска болганынга, ленинчи партияга баштатпан Россия пролетариадының кижи төрелгетенге социализмче орукту салганынга бистер чоргаарланыр эргелиг бис.

Маркстың идиң үндүргени, Ленининиң чангыс аай теория кылдыр хуулдурган идеялары ССРЭ-де социалистиг тургузуушкунуун үндезинниде салдынган. Ол чүл дээрге, хамыктың мурнунда, принцип талазы-биле чаа социалистиг хевирнин күрүнезин тургускаңы, революцияның чаалап алышкынарын камгалааны болгаш — эң-не кол чүве — Маркстың айыткаңы ёзугаар алырга «будүүргениң чепсек-херекселдериниң национал төпчүлүгезинниң» болгаш «ниити база чогумчалыг план ёзугаар» күш-ажылды организастаарының аргалары-биле чурттуң социал-экономиктиг болгаш культура талазы-биле үндезин чаартылгазын боттандырганы болур.

Амгы үе-чадада партияның стратегтиг угланыышкыны — СЭКП-ниң XXVI съездизинниң шийтирлериниг үйдезилээш, сайзырангай социалистиг ниитилелди бүгү тала-биле сайзырадыры болур. Амыдыралдың социалистиг хевирнин үндезиннерни улам бижиглаар төлээде, кызыы черлерни, бергелерни, ажыл эртеринни, четпестерни чайладырының талазы-биле тодаргай программалар болгаш практиктиг хемчеглер амгы үеде бирги черге үүрүг-дузалыг болуп турар. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шийтирлери олче уланган. Ол шийтирлерни боттандырарыбиле ам безин эвээш эвес үүлдер кылдынган. Төп Комитеттиң, Политбюроунуң, бүгү партия организациаларының амгы үе-чадада чурттуң хөгжүдлезинин эң чугула угланышкынынарында кайы хире улуг ажылды кылбартып турарын бистер шуптү көрүп тур бис. СЭКП-ниң күжү оон чоокбиле эң ханы болган бүзүлбас харылзаадымында, чоннуң эргежыындан болгаш хереглелдеринден өске оон сагыш човарыдын болгаш хереглелдиң хемчээжиндээ ынаа эвээш, а чүгле дээрге «ортемнин толоолелиринде, пролетарваттың болгаш техниканың эвилелиниң мурнунга кандыг-даа карааны күш шыдаавас» деп В. И. Ленин чугаалаан.

Социализминиң хөгжүлдезин «хөстүг болгаш каттыжыышкынның күш-ажылга» «будүүргеник организастаарынче» доктаамал кичээлейниң негээр дээрзин Маркс онзалап айтып турган. Бистиң чуртувуска аңгы-аңгы үе-чадаларда ол проблема аңгы-аңгы шийтирлеттинип турган. Ам бо үеде, кажан чугаа ниитилел будүүргезинниң экстенсивтиг хөгжүдлезин интенсивтиг хөгжүлдениң факторларынче шилчилге дугайында чоруп турар үеде, партия башкарыкчыларын, планнаашкынның, ажыл-агыйның бүгү механизминиң экижиилгезин боттандырып турар.

Моон-биле холбаштыр күрүнезин дүүштүрүп башкарар ролюн-даа, күш-ажылчы коллективтериниң хөгжадыкчы идеяларын-даа күүндевирер сорулга салдынып турар. Бүгү чоннуң өнчүзү дээрге эрчимей сос эвес, ажылчы чоннар база боттарының коллективтерин болгаш организацияларын дамчыштыр ону болгай башкарарынга киржип турар дээш од болгай. Оон ужуруглан бригада норалын бистиң үлетпүрүүстүң нүүдүн улам долузу-биле ажылдарының чогумчалыг аргазы болу берген. Ынчангаш партия коллективтиг керээни кодээ ажыл-агыйга нептередирин чугула ужур-дузалыг деп санап турар. Ынчангаш социалистиг чарышка ёзу барымдаалаар, мактанып чорукту эчизинге чедир узуткаары эргежок чугула.

Ниитилелдиң эрге-ажыынга дүүштүр кижиниң бот дугайты күш-ажылчы ажыл-чорудулгазын, хуузунда дузалал ажыл-агыйларын хөгжүдерин база ССРЭ-ниң Конституциязы корүү турар. Ынаңгыя ёзш-чем программазын боттандырары дээш бүгү чоннуң демиселин калбартырынга ол черле чугула.

Ден эрге, чаагай амыдырал, даарта хүнүнге бүзүрел дугайында, күш-ажыл ёзулуг сеткил ханыышкыны болуп, аңаа кижиниң аргалары бүрүн илерээр дугайында кижилерниң чүс-чүс чылдарда күзелин боттандырар арганы үүлге социализм тургузуп турар.

Экономиктиг, социал, политиктиг хөгжүлдениң айтырыгларын партия идеологтуг, кижизидилге ажылы-биле сырый холбаалыг кылдыр шийтирлеп турар. Ол ажыл үе-чадаа бүрүзүнүе чаа болгаш эвээш эвес күжениишкиннерни негеп турарын бистиң чуртувустуң, социализминиң өске-даа чурттарының дурактагазы көргүзүп турар. Хамык үжүр үүдел дизе, хөй мун чылдарда улажып келген хуу өнчүзүрек психологияны үүлге ажыл эртеринде эвес, ынчаарга ындыг психологияны өөзээтен пропаганда совет кижилериң аразында өөскүдери орлалдажып турар. Хамык үжүр үүдел дизе, социалистиг медереллии үндезин хөгжүлдезиниң объективтиг бергелеринде болгаш чөрүлдээлериниле, тодаргайлаарга, ниитилел харылзааларында болуп турар. Массаларның медерели ниитилел — коллектив — кижи, удуртукчу —күүседикчи; хоорай — көдээ; угаан күш-ажылы болгаш хол-биле кылыр күш-ажыл; күш-ажылдың болгаш хереглелдиң хемчээжиниң дээш ышкаш, ол харылзаалардың оон-даа өске талаларындан дорт хамаарылгалыг болуп турар.

Ажылчын ангының, тараачыннарның болгаш интеллигенциянын эвилелин улам шинай бижиглаарынче, совет улустуң сопиал болгаш интернационалчы чаңгыс эвилелиниң бижиглаарынче кошкаш дивес хичээнгейни СЭКП утландырып турар. Сайзырангай социализминиң хемчээлинге кол болгаш үндезин үүлге ниитилелдиң амгы үе-чадазы-биле чөрүлдээлер өөскүдүп үндүрген. Ол дайынчыларның таварыштырганы ынчуг хөй өлүм-чидимнерни болгаш улуг чергелээшкиннерни көрө-тура, империализм, хамыктың мурнунда америк империализм, ам чаа, термоядролуг дайынның аймылын диргеддирип алган туруп турар.

Тайбынчың совет философиязы эртекен үениң улуг гуманисчилериниң эгелээлин болгаш марксизм-ленинизмниң тудуш кыдыр хүлээп алганы бедик идеалдарга болгаш үнелиг үүлдерге үндезилеттинген. Тайбынчың совет политиказы ханызы-биле боттуг болуп турар. Ядролуг дайынның уржуктарын эртем бүзүу-биле илерелип көргенин ол политика барымдаалап турар, ынчаарга ядролуг дайынга кандыг-даа агартыышкын чок.

«Азыктыг политиканың бүгү өөредилериниң «тайбынны күзээр болбуза, дайынга белектеңге» деп өөредиг эң хөй айыылды болдурган деп, Маркс үүс чыл бурунгаар биилээн. — Бодунда улуг мегеин ап чоруруу-биле ылгалын турар ол бодал бүгү Европаны чепсекче халыыланын дайынчы кыйгы болу бергенде» Ам-даа болза америк администрациязының политиказының үндезинин канчаар-даа ажок улуг мөге-нүүл болуп турар, АКШ-тың шериг күүзүн улгаттырын турары тайбын хереңге бараан болуп турар деп, булун бүрүзүүре-ле ол алгырын турар. «Дайынга белеп болуру дээрге-ле тайбынны камгалаарының эң-не дээштиг аргазы-дыр» деп мелегленээш, америк президенти могумна харын ол мөге-нүүлдү каптап турары ол.

Херек кырында ооң хөлегезинде шериг-стратеттиг деп чорукту үрээр, ССРЭ-ден шериг талазы-биле артык күштүг болуруп чедип алыр чүткүл болгаш ядролуг агрессия болганда ол харыы согуушкунну бээр харык чок болуруп чедип алыр дээн чүткүл туруп турар. Совет Эвилели ону кажан-даа болдурбас, ол кандыг-даа кыжаныышкынның мурнунга холдаян артпас. Ол дугайын Ю. В. Андропов «Правданың» корреспондентизининң айтырыгларынга харыыларынга шуут шиитпирлин-биле медеглээн. Оларда боо-чепсекти дүжүреринин өйү келген айтырыгларның талазы-биле бистиң туружувустуң принципиалдыг чугула тайылбыры, америк администрациянның бүгү улустарга, бүгү кижи төрелгетенге айыылдыг даштыкы политиктиг угланыышкынының дугайында бистиң бодалывысты киирген Совет Эвилелиниң политиказын хажыдыр көргүзер база ядролуг дайынның уламна чаа хевирлерин бодап тып турарын агартыр дээш АКШтың администрациязының ажыглап турар өөдежок аргаларын СЭКП ТК-ның Чиигизне секретары сойгалаан.

Бистиң Төрээн чуртувустуң, социалистиг дем каттыжыылгазының эрге-ажыктары, социализминиң чаалап алышкынарын камгалаарының эргежок чугулазы бистиң кандыг-даа таварылгада белен болгаш күүлүг камгаладыг болуруувусту хүлээндирип турар. Маңаа хамаарыштыр Маркстың мерген бодалын сактып көрээл: кижи төрелгетенинің төөгүзүнде ялалал хевирлиг чүүл бар дең ол бижээн, ынчангаш тергиндээрин күзээш, чепсек соп алганнарның ол чепсээ төөгү ялалалының хоойлузун ёзугаар ооң бодунга удур дөгеттинер. Ядролуг чепсекти алыр болза, шынап-ла ынчаар болган-даа. Империализм эртемнин улуг чаалап алышкынын—атомнуг энергияны ажыктанын — кижилерни хыдырынга ажыглай бээрге, Совет Эвилели ядролуг дайынны чайладыр болгаш кижи төрелгетенни камгалаар ужуглуг чүүлдү удур тургускан.

Ынчалза-даа бистер ядролуг бомбаларны болгаш ракеталарны чыыл, мөөнеп алырын тайбынче орук деп бодап турарларга кезээле удур турган болгаш удур турар-даа бис. Чок, чүгле ядролуг чепсекти ажыглаарындан ойталаары, ядролуг согуушкунну бир дугаарында, биилээй кылыр дээш доктриналардан ойталаары, боо-чепсекти эңдере будүрерин сонсадыры тайбын херээнге дузалыг, аңаа бараан болур. Чогум-на харын ынчангаш Варшава Керээзинин чурттарының саналдары, Ю. В. Андроповтуң идип үндүрген боттуг инициативалары делегейниң хөй-ниитизинге таарышкам.

Дайын айылынга удур массаларның демиселин калбартыр дээш, Коммунистиг партиялар бүгү-ле чуулдерни кылып турар. Бистиң партиявыс ышкаш, олар база ядролуг дайынның аймылын дүвүрелбиле көрүп турар янзы-бүрү политиктиг болгаш хөй-ниитизиниң эң-не калбак кадыы ажылдажылгазы болгаш бот-боттарын билирин дээш туржуп турар.

Чүвени сарыылдыг болзаар күүне ажылдакчыларының делегей политиказынга салларын бистер билип турар бис. Совет Эвилели тайбынга ынак политиканы чорудуп тура боттарынга болгаш келир үениң салгалдарынга тайбынны күзеп турар улустарның мурнунга олар база бодумун хүлээлгезин билип ажылдаар дээрзинге идеген турар.

Делегей дайынының айыылы-даа, ону болдурбас арганы күштеринин-даа денге өзүп турар үезинде чурттап турардыр бис. СЭКП ону бодунун даштыкы политиказынга болгаш делегейде идеологтуг демиселге барымдаалап көрүп турар. Ол империализминиң хоратан күзелдерин болгаш ооң тактиказын моон-даа соңгаар сойгалаар, Совет Эвилели ядролуг дайынның дүрүм чогун сес-биле болгаш ажыл-херекбиле шынзыдар. Бистер идеяларның маргылдаазы күрүнелерниң удур туржур чүүлү апаарынга удур бис. Аңгы-аңгы ниитилел тургузуглуг күрүнелер аразында харылзаалар тайбың кожа-хелбээ чурттаарындан өске сарыылдыг үндезинниг чүве турбас болгаш туруп болбас-даа. Бистиң партиявыстың өскерлиш чок туружу ындыг.

Ниитилелдиң өске кандыг-даа агымынга турбааны угаап-бодалдың ындыг салым-чолу марксизмге онаашкан деп, Б. Н. Пономарев түңнелинде чугаалаан. Маркстың мөчээнинин соонда эрткен үс чыл иштинде ооң өөредии делегейниң ажылчын болгаш революстуг шимчөшкинниниң канчаар-даа ажок улуг дуржулгазы-биле байлакшаан. Ленининиң ачызында марксисчи теориянын хөгжүлдезинде будун үе-чада ажыттынган, ооң кол-ла үүлү болза, ооң амыдыралда боттанып турары. Амгы үеле эртемниг коммунизмде тиилелгениг социалистиг революциялар-ның, бир-ле дугаарында, угаажок-ла Улуг Октябрьның, дуржулгазы-даа, ССРЭ-ге социализмни тургускавының дуржулгазы-даа, элээн каш чурттарда социализмни тургускавының дуржулгазы-даа кирип турар. Кижи төрелгетенде, үнелеп көөрү берге чедиишкин бар: социализмни тургузарының дугайында өөредиг болгаш херек кырында боттуг бар болуп турар социалистиг ниитилел бар. Ол бодун империализм-биле чидиг демиселге камгалап шыдаан болгаш бурунгаарлап бар чыдар.

Марксизм «кижи төрелгетенниң угаан-бодалының болгаш культуразының ийи муң чыл ажыг үеде хөгжүлдезиниң эң-не үнелиг бүгү-ле чүүлдерни шингээдип алган болгаш эде ажылдап кылган» деп, Ленин чугаалаан. Маркс дээрге-ле принципиалдыг чорук, ак сеткилдиг эртемден, ат-алдар болгаш харылсаалгалыг чорук-тур; ол күш-ажылга бедик салгыга-чурумнуг, могаг-шылаг билбес чораан, ол бодунун мурнунга салыы алган соруглазын чедип алырда чүткүдүг болгаш сынныг чок турган. Ынчангаш Маркстың өөредиин база Энгельстиң, Ленининиң өөредиин билирги дээрге-ле ёзулуг культураны чедип алырының эң эки аргазы болурундан ангыла, ол дээрге кижизидилгенни, идейлиг, угаан-бодал байлакшылыының болгаш мөзүшынар талазы-биле бодун сайзырангайжылдарының тетүүмес үндезини болур. Бистиң амыдыралывыстың болгаш демиселивистиң чугула айтырыгларын шийтирлээрде бистер аңаа даянып турар бис.

Өөренип алыр, камгалаар, хөгжүдер, кандыг-даа байдалдарда херек кырында оларны ажыглаан билир — эртемниг коммунизмге бистиң партиявыстың хамаарылгазын кысказы-биле ынчаар чугаалап болур бис. СЭКП-ге, ажылчын ангының эрге-ажыктары дээш, улустарның хосталгазы болгаш аас-кежии дээш ёзулуг демиселчилерге марксизм-ленинизмни чырыктын болгаш сарыылдыг чоруктун, ажыл-чорудулганың идегелдиг болгаш мерген удуртукчузу болуп келген болгаш ынчаар артардаа.

• • •

Чыылганнар илеткелди улуг кичээнгейлиг дыннаан болгаш ону адыш часкаашкыннары кап удаа үзе кирип турган.

Байырлыг хурал хагдынган деп чарлаан. Залга «Интернационал» чангыланып үнген.

Ооң соонда уран чүүл мастерлериниң концерти болган.

(СЭТА).

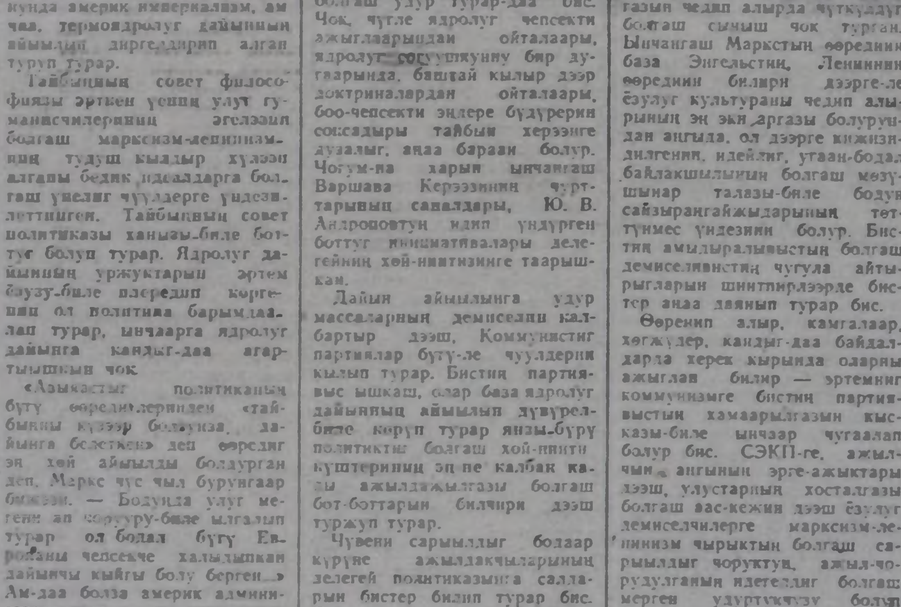

ӨСКЭЭРТЕН ДУЗА

Тараа — шаг-шаандан кижилериниң эң-не ыдыктыг, үнелиг чеми. Ооң ортек-үнези тывылбас. Ону камнаар, хумагалыг чарыгдаар, өстүүш-ковудедир айтырыг амгы үеде кажаннызындан чугула тургустуушуп турар. Чурттуң Аъш-чем программазында «Хлебти база хлеб кылыларын» каминг болгаш хумалыыг чарыгдаарынче доктаамал сагыш салыр херек» деп айыткан.

Бо шийтирлиг күүседир ажылдар Чадаананың хлеб заводунда канчаар чоруп турарыл? Чоокта чаа республиканың күрсадыг инспекциязының инспектору В. В. Макаренко аңаа баргаш, будүүргениң ажылын, продукциязының шынарын хынаан. Оон түңнелинде шынгыы четпестер илерээн. Заводтуң дерегхерексели үр үеде сентелге чок ажыглаттынып келгенинден сандан үнүп, үрелип, эргижирээн. Хыналда болган хүнге чедир маңаа чүгле далган ховодар чаңгыс аппарат ажылдап турган. Үк будүүргениң хүнде будүүрүп турар продукциязындан 2,0-2,5 тонна хлеб кылыглары, шынары куду болганындан, актыглатпыын турган. Бо бүгү чүүлдин болганыл? Маңаа коллективте күш-ажылдың сагыыга-чурумунуң, ажылдың технологтуг норма-чижээнин хажыттынып турганын, ажылчыннарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдың чогун, мергежилиниң чавызын болгаш оскө-даа чугула негелеринең сагыттынмайн келгенин айтыр херек. Завод ай, кварталл планнарын чылдан чылче доктаамал күүсетпейн келген чорук ооң дорт барымдаазы болур.

Бо бүгү четпестерниң үнүп турар чылдагаанынга заводтуң директору К. Допгактың, будүүрүге талазы-биле эргелекчи Н. Ооржактың, технолог И. Ооржактың база лаборант Т. Сендиниң кошкак ажылын хамаарыштырза чогуур. Чүге дээрге, заводтуң удуртукчулары база кол специалистери коллективте күш-ажылдың сагыыга-чурумуун экижидер, будүүргениң бүгү-ле адырларының дең-дески, үзүктелиишкин чок ажылын хандырар, продукциянын шынарын контрольдап, бар четпестерни дарый чайладыр, хүлээлгелиг күүседип шыдаавазын. Мындыг сула, ажыл-агыйжы эвес удур тулганың түңнелинде завод орта ажылдаар аргазын чидирген дээрзин курсадыг инспекциязының В. Макаренко удуртқан хымалда болуу тодаратқан.

Хынаалдың түңнелин курсадыг инспекциязы Тыва АССР-ниң Аъш-чем үлепүр министерствозунга дамчыдып берген. Оон түңнелинде хожудангай будүүргеге дуза көргүзери-биле министерствонуң улуг технологу Л. В. Микутина, лаборатория эргелекчизи Т. Ф. Забрашок, код инженер А. В. Мистров база үш мастер-техник март 16—17 хүннеринде чедип келгеп. Олар хлеб бижирер 2, булочка бижирер 1 печканы, «Пионер» маркалыг далган шишкинир апаратты, далган хоюдукчузун, хлеб хептээр, далган үлээр аппараттарны кыска хуусавда септеп, кылып бергеннер.

Март 17-де ол-ла болук хлеб заводунга санитарлыг хүнүү организастап эрттирген. Районнуң санэпидстанциязындан келген специалистер цехтерге дезинфекция ажылдарын чоруткан; ажылчыннар соңга, хаалгаларны чуртан, өрөөлдер иштин чугайлаан, үүрмек септелгени кылган. Даравазында хүн Л. В. Микутина хлеб кылырын масштерлерге, смена ажылчыннарынга оөредип, ажиктыг сүмелерин берген. А лаборатория эргелекчизи Т. Ф. Забранюк ажыктыларга, далганга хоюдутларга лабораторлуг анализтер кылырын база ацаа хамаарыштыр тургузар документацинны канчаар доктырын заводтуң лаборантызынга, технологунга херек кырында көргүзүп, айтып берген.

Элээп каш айлар дургузунда заводтуң удуртукчуларының организастап шыдаваан ажылдарын Кызылдан келген специалистер чаңгыс неделя дургузунда чогуткан. Бо барымдаа Чадаананың хлеб заводунуң удуртукчуларына база бүгү-ле техниктиг ажылдакчыларынга өөредиглиг болур ужурлуг. Моон аллаш көөрге, заводтуң хожудан турган чылдагаанын ында ажылдакчы кижи бүргүзүүр бот-харыысалгазы кошкаанда, ажыл-ишчи тура-соруунуң, сагыыга-чурумунуң суразында турганы илдең-дир. Чүге дээрге, үстүнде кылып чоруткан ажылдарны заводтуң удуртукчулары, ажылчыннары боттарыла кылып ап болур турган. Ынчангаш, албан-биле ырак-узак Кызылдан хой санлыг специалистерни, мастерлерни командировкалаткыл, оларны кол ажылынган чарыгдыктырып, күрүүнүң акша-хөрөңгизин чарыгдаан чоруп заводтуң специалистерин эпчокусундурар, эгеңдирер ужурлуг.

Ам байдал экижээн, дериг-херекселдер кылдынган болгаңда, заводтуң үүле экип ажылдап, чонну бедик шынарлыг хлеб продуктулары-биле хандырары арткан.

С. МОНГУШ.

АЖЫЛДЫ ШАПКЫНЧЫДАР

СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шийтирлерин амыдыралга боттандырар дээш «Кызыл тараачын» совхозтуң Туран сүт-бараан фермазының ажыл-ишчилери сүттү бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдеримдээш бедик көдүрүүшкүнүүр ажылдап турар. Ферма 16400 центнер сүттү бүдүрер, 14100 центнерин садар, бир инектен 2220 кг сүттү саап соруглалыр.

Саапчылар аразында социалистиг чарыштыг организастаан. Оон түңнелин 10 хонуктан үндүрүп турар. Саапчылар коммунистер З. А. Седипей, М. А. Сат, А. Я. Терских, комсомолчу аныяктар Валентина Евзак, Алефтина Маады, Вера Карпенко, Каракыс Кыргыс олар эки ажылдап турарлар.

Сөөлгү 2-3 чылдарда ферма сүт будүрерининң болгаш садарының планнарын күүсетпейн келген. Эрткен юбилейниг чылда 201 тонна сүттү чедир сатпайн күрүлеге өөрелиг арткан. Ол чорук районнуң сүт садар планынга шаптыктыг болган.

Оон кол чылдагааны — фермада күш-ажылдың сагыыга-чурумуу чылдан чылче кудулап, саапчыларның, кадарчыларның, арага-дарыже хандыкшып, ажыл шагы үзер, прогулдаар чоруктары ковүдээнинде. Бо талазы-биле Таңды районда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң хойжузу И. Сафонов «Шын» солунга «Харыысалга херек» деп ажык чугаазынга кончуг шын бижээн. Шынап-ла, оныашкан ажылынга ээ-харысалга чоктарыга, күш-ажылдың сагыыга-чурумуу үрелип, планныг онаалдаларын күүсетпинмейн баары ол-дур.

Совхозтуң, партюомнуң, профбюлелиг организациязының удуртур ажылдакчыларын болгаш кол специалистер фермага ховар аалчылар болуп, ажылды кыры-биле көрүп, ажылче хапылап көрбээнинден мындыг тавариылгалар болуп турар. Коллективтиг ортузунга политиктиг кижизидилге ажылы база сулараап. Ферманың эргелекчизин турган П. Ф. Лебедев хөйнинти организациялары-биле харылзаа чок, специалистерни удуртпайн, чоп ортузунга лекция, беседа ажылын коштаткан турган.

Ферманың ажылында четпестерни чайладыры-биле дарганарын солуп, чурум үрээр, арагалаар кижилерни профилактика комиссиязынга киирип, шаңнал-макталарын казып, шоодуглуг хана солунга киирип, шүүгүмүүлеп келгенивистиң түңнелинде ында байдал экижээн. Амгы үеде ажылга үнмес, арагалаар саанчылар аввэжээн.

Эрткен чылларга болаарга, бо чылын сүттүң саалдазы өскен. Эрткен чылын бир инектен хүнде 3 кг саап ап турган болза, ам 8 кг чедир саап, хүнде нийтизи-биле 4200 кг чедип турар апарган.

Ындыг-даа болза, ам-даа ийи-чаңгыс чурум үрекчилери бар. Оларның салган сүдүнүң шынары куду. Шак ындыг кижилер-биле ам-даа шыңгыы ажылды чорудар апаар бис.

З. МОНГУШ.

РОСТОВ ОБЛАСТЬ. Новочеркасскиниң электровозтар кылыр заводунуң марказы бистиң чуртувуста болгаш даштыкыда сурагжаан. Ол будүүргениң кылып үндүрген локомотивтери демир-орукчуларның белик үнелелин алгаанар, олар эдилел үезинде идегелдиг болгаш камналгалыг. Калбаа-биле кылып үндүрүп турар дөрт чүүл локомотивтериң үжүнге күрүнениң Шынар демдээн тывыскан. 1982 чылдың төнчүүнде заводка он муң дугаарны кылган.

Новочеркасск заводунуң электровозтарын Финляндияның улус аңгы-агыйында база хереглеп турар апарган. Чоокта чаа ол чурттуң демир-орук эргелелинге чүс дугаар локомотивти дамчыдып берген.

ЧУРУКТА: Новочеркасскиниң электровозтар кылыр заводунуң директору В. И. Дукаров (солагай талазында) биле Финляндияның Күрүнениң демир-орук эргелелиниң кол директору Херберт Ремериң чүс дугаар электровозну хүлээлгешкенинин дугайында актыда ат салып турары.

Е. НЕДЕРИНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Кыштаглаашкын—

шалыпчы фронт

ШАТТАР ДУРГААР

Частың башкы айы төнген. Хүн дурту узаан. Ынчалза-даа кышкы агаар-бойдус шириин хевээр. Даглар хар шымындан өөрзенип алзажок, ховушөдер, мал одарлары харлыг хевээр.

«Хөндергей» совхозтуң малчыннары кыштың берге уржуктарын быжыг туруштуг тура-соруу-биле ажып эртер дээш күжениишкинниг ажылдан турарлар. Хөндергейниң шаттарында кыштаглап малчыннарның ажыл-херээ-биле болгаш амыдыралчуртталгазы-биле танышкар дээш суурдан аъттанып-тывыс.

Чолдак-Кара-Сугда кыштаглаан Күжүр-оол Хөйлоңмаевич Донгактың турлаа. Улуг малчын хөөн одарладып чоруткан, сакманчылар Бичең-оол Доржуддаевна Донгак, Сенди Чүнүтпаевна Ховалыг турлагга азыраары-биле үскен кошкак чүштүг хөйларга сигенни каап бергеш, чаш хураганнарын чемгерип, ажаагаи турлар.

Ол коданның ниити кышкы байдалын эки деп болур. Ында төрүүр 320 хойнуң 200 ажыы хураганнаан. Чаш мал хорамча чок доругуп турар. Хойжунуң социалистиг хүлээлгезинде төрүүр 100 хойга онаштыр 90 хураган, бир хойдан-на 2,2 кг дүк алырын бөлгаш хойжу Каваакай Дондук-оолович Монгуш-биле чаржырып айыткан.

Мал чеми — сиген, сула, чарба-биле чегей хандырыг турарын малчыннар хөмүдан чугаалаадылар.

Оон даразында төрүүр 340 баш хой малдаан Очур-оол Монгуштун. Кызыл-Дашта кыштаглаан Каваакай Монгуштун. Азалыг-Өдекте Кавва Куулар-ның. Уялыг-Дашта Комбу Донгак. Хопур-оол Куулар-ның тулаглагларынга барып, оларның ажыл-херээ-биле таныштывыс.

Ол малчыннарның кыштаглаашкынының байдалы эки. Хойжу бүрүзү «Чыраа-Бажы», «Саян» совхозтарының — малчыннарының кайгырыынга харыы кылдыр ажылдаарын илергейлөөш, төрүүр 100 хойга онаштыр 20—25 хураганы, а чамдыктары хой бурузүнден-не хураган, бир хойдан-на 2000—2500 грамм дүк алырын хүлээнгеп. Партияның, Төрээн чуртунуң мурнунга алган хүлээлгезин ак сеткилдиг күш-ажылы-биле боттандырар дээш шудургу ажылдан турарын малчыннар илереттилер.

— Бо талада төрүүр коданнар кыштаглаан. Кодан бүрүзүнүң малчыннары кышты шыдамык күш-ажыл-биле ажып, малды мендилеп, чаңгыс сөс-биле чүгаадааргa, кыштан хүр ажырар дээш, ажылдап турар. Бисте төрүүр 400 баш хойнуң 280 ажыы ооладаан. Хураганнар онча. Төрүүр хойнуң хураганын четче алырынга ара салымышкын когарал чедирип тур. 15 тонна сиген, 12 тонна саваң, 3 тонна будукбүрүү белеткеп алган мен. Төрээн хойларны чедип хире хөнүкта турлагга азыраар, ооң соонда коданбиле кады үндүрүп турар бис — деп, хойжу Комбу Донгак чугаалаан, — бо мынчаар хар улуг, хүндүе чымчап эрээн харның кыры дүне дожанналдыр донар. Ооң харазы-биле мал даваннары тастап турар. Одарлы далбыйлаары нететтинип турар. Ону совхоз директинязындан истээрге, трактор чедишпес дээр — деп немедиг.

Кавва Куулар, Кавваакай Монгуш, Очур-оол Монгуш, Күжүр-оол Донгак оларның кыштагларында шагжалар чедишпес. Ооң харазы-биле сигенни, көк-суланы черже чала төп берип, мал чеминге төтчеглежип чоруктуг болдуруп турар. Ол-ла малчыннарга мал чеминиң чедирилгези узуктелип турар. Сакманчылар база чедишпес. Чүгле хойжуларның дузалакчы кадарчыларның кадайлары сакманчылап турар. Ол талазы-биле малчыннар хөмүзалын илередип турарлар.

Харымсалгалыг, чымыштыг ажылда малчыннарның амыдыралының культуразын кедүрер талазы-биле совхозта партия, совет, профовилел, комсомол болгаш хөй-ниитиг организациялары кошкак кичээнгей салып турар. Чурттага бажыңнарының культуразы чавас, чамдыктары чугайлаттынмаан, шалаларды дозулаттынмаан. Чунар-бажың чок. Чамдык сакманчылар халат чок ажылдап турар.

Малчыннарның амыдыралының культуразын кедүреринче улуг кичээнгейни салыры шыңгыы негеттинип турар.

М. СЕВЕП.

Чөөн-Хемчик район.

ЧАСТЫ УТКУШ

«Чыраа-Бажы» совхозта часкы хову ажылдарынга белеткел кидиш-тулук чоруп турар. Ол ажылдардан бир кол черни мал чеми культуралар тарыыр девискээр шөлдерни калбаргыры эдилеп турар.

Чыргакыда агроном Донгак Кожай-оол удуртқан 24 кижи составтыг болук суур чоогунда Кызыл-Хадың алаагының 15 гектар шөлүнүң хараганын арыглаан. Амгы үеде ол болук Кызыл-Чыраа деп черде хой чылдыг сиген тарын өстүрер шөлдү часкы тарылгага белеткеп турар. Бо ажылдарга болуктуң кежигүннери Монгуш Очур-оол, Ооржак Ичил-оол база Кара-Сал Ак-оол дүшү өскелер-даа идепкейлиг чорүүн коргускеш. Владимир Куулар башкарган «Беларусь» деп трактор оларга деткимчеңни чедирип турар.

Төп салбырда Донгак Тас удуртқан 5 кижи составтыг механизастаттынган болук Арга-Тейлиң баарында сырый үнген хараганны сеп. 5 гектар черни арыглап аштаан. Ында Куулар Шериг-оол, Ондар Намчыл олар кызымак ажылдап турар. Хөй база чаңгыс чылдыг тарымал сиген шөлдериниң белеткели уламчылавышаан.

А. МОНГУШ.

Мексиканың Каттышкан Штаттары Совет Эвилелиниге бодунуң элчизин ылдыр Орасио Флорес де ла Пеньяны томуйлаан. ССРЭ-же элчиниң чоруттарының бүдүүзүнде ПМА-ның Мексикада корреспондентизи Л. Платонов ооң-биле ужурашкан болгаш дараазында айтырыгларга харыыны бээрин дилээн.

— Мексиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразында харылзаалар бот-боттарын билчир болгаш хүндүлежир чорук-биле кезээде демдеглеттинип келген. Ол харылзааларның хөгжүдээнинiң перспективазы кандыг деп бодаар Силер?

— Силерниң чугаалаанывар черле шын, мынчаарга бистиң чурттарывыстың аразында харылзааларның үндезини — ол дээрге, бот-боттарывыга идегежирии болгаш бот-боттарын хүндүлежири болуп турар. Мексика болза Совет Эвилели-биле 60 чыл буруңгаар дипломаттыг харылзааларны тургускан Америк дептиң баштайгы чурту болуп турар. Гитлержи Германияның халдаашкынындан Эфиопияны болгаш республиканчы Испанияны камгалаарынга кады туржуп турган бис. Фашизмге удур, «соок дайынның» чылдарында антикоммунистиг калчаараашкынга удур кады демдесежин келген бис. Социалистиг Кубаның болгаш Төп Америка чурттарының хамаарышпас чорууп болгаш бүрүн эргезин камгалаары ышкаш, ынаныг чугула айтырыгның талазы-биле бистиң чурттарывыстың турүштары амгы үеде база дүжүп турар.

ИДЕГЕЖИРИ БОЛГАШ ХҮНДҮЛЕЖИРИ

Тайбынны камгалаары, улустарның бот-башкартынар эргезин, делегейниң экономиктиг, чөптүг чуруму, бүгү күрүнелериниң юридиктиг ден эргелии болгаш күрүне бүрүзүнүң социал-политиктиг тургузуун чайгылыш чокка хүндүлээриниге үндезилээш, делегей чөрүлдөөлериин тайбын шинтипирлээри дээш шыкаш, иниити сорулгалар талазы-биле бистиң даштыкы политиктиг туруштарывыс база дүжүп турар. Делегей ареназынга бистиң даштыкы политиктиг угланышкынывыс өскерлиш чок дээрзин Мексиканың чаа чазаанның баштайгы басымнары бадыткаан.

— Төп Американың районунда амгы үеде нарын байдал тургустунган. Делегейниң од девискээринде чөрүлдээни таарыштыр шинтипирлээр талазы-биле Мексиканың тайбын инициативалары онза чугула ужур-дүзелдиг болуп келген болгаш болуп-даа турар. Ында болуушкунар кандыг угланышкынны болгаш канчаар хөгжүүр деп бодаар Силер?

— Төп Америкага тайбынны чедип алырынче орук берге болгаш узун болур деп бодаар мен. Бүгү делегей ниитилежилгезиниң эргежыктарынга дүүштүр ажыы эртери чугула ам-даа хөй мооңдактар бар. Бо талазы-биле Мексиканың туружу ескерлиш чок: Төп Американың айтырыын шинтипирлээр кара чаңгыс шып арга—ол дээрге, чугаалажышкынналар - дыр. Чөрүлдээлериниң чыдагааны Чөөн болгаш Барыын чүктериниң аразында удур туружуушкунда эвес, а Төп Американың эдээн хөй чурттарында социал-экономиктиг харылзаалардың чөптүг эвезинде, реакциыг чазактарның чөвга удур политиказында ээрзин билари эргежок чугула.

Ол бүгү чөрүлдээлерии чугаалажышкынналарын аргазы-биле шинтипирлээриниче бодунуң күжениишкиннерии Мексика углавдырып келген болгаш мооң соңгаар-даа угландырар. Мексиканың мурнуку болгаш амгы чазаанның инициативалары — ол дээрге, кризисти шинтипирлээрииге ёзулуг соңуургалдыг чурттарның деткимчезин алган даштыкы политика-дыр. Чижээ. Төп Американың айтырыынга хамаарыштыр Мексиканың чазаанын туружун деткээн дугайында Панаманың, Колумбияның болгаш Венесуэланың даштыкы төрелтер министрлери чоокта чаа медегләәнгер.

Төп Американың чурттарынга хамаарышкан тайбын инициативаларны ажылдаар кылырынга Латин Американың болгаш бүгү делегейниң еске-даа чурттарын киирип-

— Силер сураглыг эртемден-экономист кижи болгай Силер. Бистиң чурттарывыстың аразынга садыг-экономиктиг харылзааларны калбартырымын перспективазарының дугайында чүү чугаалап болур Силер?

— Капиталистиг делегейде экономиктиг харылзааларның туруш чок чоруу Мексиканың болгаш Совет Эвилелиниң аразынга экономиктиг болгаш эртем харылзааларын калбартырынга идиглиг болур ужурлуг. Ийи чурттарның аразынга ындыг харылзааларны калбартыр чорук делегейниң амгы экономиктиг байдалының таарымча чок уржуктарынга удур туржурунга дузалаар.

Чөптүг ортектерге үндезилээш, делегейниң бүгү чурттары-биле садыгны калбартыры дээш туржун турар бис. Чиг-эттиң өртээн божанналдыг турар неоколониализчи садыг политиказынга удур демисежин турар бис. Бир чурт хамаарылгалыг болуру дээш эвес, а чөптүг, ден эргелиг, бот-боттарывыга ажыктыг кадыы ажылдажылга дээш туржун турар бис. Бодувустуң бойдус байлактарывыска хамаарыштыр бистиң эргевис чугаалажыл көрүүшкүнүнүң түүлү болу берген туруп болбас ужурдуг. Политиктиг чылдак каккаш, бисти экономиктиг хемчеглер-биле коргударып болгаш кеземчеге онааштырарын, биске дузаламчы дээш политиктиг азы шериг талазы-биле дүжүп бериишкиннерже бисти албадаарын кажап-даа болдурбас бис.

Чүгле чаңгыс рынокта хамаарылгалыг чоруувусту эвээжедиринче болгаш даштыкы чурттар-биле садыгламыгаиы калбартырынче чүткүп турар бис. Мексиканың болгаш ССРЭ-ниң аразынга садыг харылзааларынга политиктиг негелдерден хамаарылга кыжанмаён турар. Бот-боттарын хүндүлежирiниң болгаш бот-боттарынга идегежирииниң харылзааларын бистиң чурттарывыстың аразынга төөгү талазы-биле тургустуганын дем-не чугаалаан болгай мен. Бистиң садыг-экономиктиг харылзааларывысты улам-на калбартырының бүгү үндезини барымдаалары бар. Даштыкы политиказынга бистиң туруштарывыс ниити болганда, садыг-экономиктиг харылзаалыга ындыг биичиишкиниң база чедип ап болур бис.

Хөй чылдарның дургузунда Совет Эвилелиниң өпүгү болуп, ССРЭ-ни хүндүлеп чорууг кижи мен. Бодунарның чедишкиннериңер-биле, бодунарның төөгүзүт оруңарга бергеңерии төлептиг болгаш мээлгылыг ажып эртеңиңер-биле хамаарышпас чорук болгаш хосталга дээш демисежин турар бүгү улустарның хүлээп коруушкүнүн база хүндүткелии чедип алган сиздер.

Силерниң чуртуңарның күжү кайгамчык улуг. Чогум-на мынчангаш Чер кырыңга тайбынны база чөптүг чорукту чедип алырынга бистиң идегелиивис чогум-на мынчангаш силериң-биле хөлбашкан.

(ПМА).

ОБЪЕКТИВТЕ—КАМПУЧИЯ

Кампучия Улус Республика. Кампучияның найысылалы—Пномпень.

Чурукта: Ачар Мин кудумчузу.

В. ХРИСТОФОРОВТУН фотозу.

СЭТА-ның фотохроникazы.

ДЕМИСЕЛ КАЛБАРАР

ЛОНДОН. (СЭТА). 1983 чыл дайынга удур шимээшкинниң Великобританияга калбарарынга эң чугула уе-чада болур ужурлуг. Ол демисел хүн келген тудум-па удам калбарып турар. АКШ-тың шериг-агаар күштериниң Гринэм-Коммонда (Беркшир графство) базазының чанында «Тайбың лагеринде» тургузаукчуларының бирээзи Р. Джонсон «Морнинг стар» солунга интервьюзунга ол дугайын чугаалаан. Анда 95 америк чалгынныг ракеталарны тургузарың планнап турар. Тайбыңны англи талалакчыларының боттарының узел-бодалдарын ажыы-биле илередиринге шаптыктаарын оралдажып турар консерваторлар чазааның хөделиишкиннерин ол бүрүү шапкан. Р. Джонсон бүгү англичапарны ядролуг айыыл-хөлаптың кыжаныышкынынга удур сыый каттыжарынче болгаш консерватизг чазактың дайынчырак политиказынга удур демиселге кирижиринче кыйгырган.

ЧЕПСЕКТИГ ЧӨҢГЭЭЛЕР

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучияның СПК информация агентилелиниң дамчыдыш турары-биле алырга, Таиланд Кампучия-биле кызыгаарда чепсектиг ончук-чөңгээлерии үргүлүдеп турар.

Марттың 16-дан 24-ке чедир үеиии дургузунда Таиландының шериг-агаар күштериниң самолёттары Кампучия Улус Республиканың агаар делегемнеринге хайгыылчы ужудуушкуннар кылып ужуп чоруп турганнар, а Таиландының боо-чепсектиг суднолары Кампучияның девискээр суглларынче оп-оп катап шуургуп киргеннер.

Кампучияның кызыгаар чоогунда районнарын Таиландының үгер-боолары хөй катап боолааннар. Таиландмда бузуп турар полпотчулар болгаш кхмер реакцияның еске-даа дээрбеңи болуктери таиланд таладан боо-чепсектии одунга удедип алгаш. Кампучияның девискээрииче шуургуп киреринң чаңгыс эвес удаа орадажып турганнар.

ДЕРЗИИ ХАЛДААШКЫН

Рейганның администрациязының Төп Америка чурттарының ёдынга кыжаныышкынчаар кылырындан ам ходелиишиниеринге шалзаш. Нарагуага удур чепсектиг интервенцияны Төп разведка эргелеи организастаап. Ол карб сагыштыг халдаашкын болза. Вашингтонга чарлаттынган интервенционизм доктриназынга бүрүн дүжүп турер болгаш АКШ-тың «айыыл чок чоруунуң эргежыктарының» дугайында чулчуруушкуннарның, «сайбының камгаларынче» чүткүл дээр арыл чаттан хөөлүп бүрүүредилгелериниң адаа-биле үүлгеттинип турар.

ТРЭ-нин бо эдээлиг ап-чүк-чөңгээлиниң эчис сорулгазы чаңгыс эвес. Бирээде, америк боо-чепсек-биле чепсегленген контрреволюстуг дээрбеңилер болуун Никарагуаже салып киирип келгеннин хламындан ол чурт биле Гондурастың аразында чепсектиг чорудээ болу дээр деп база ыорлаапы тодартай.

Никарагуаның чону бодуиуң чуртунуң алдарын болгаш хамаарышпас чоруун боо-Каттышкан Штаттар коргудуп, ооң турушгарын бөжаннадырын оралдажып турар. Ийидө, ол дээрбеңи үүлгедиг-биле делегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейин Сальвадорда байлалдан чайлалдырын болаан, инда база америк интервенция, ооң аймылы диргелип турар. Ол дугайын Сальвадорда сагтыныкчы чазактың шериин чепсегээри-биле Рейган администрациязының конгрестеи чүс миллион долларны айтырыг алганы. Кариб далайда 40 ажыг корабль составтыг америк шериг эскадразының моонеттингенин хөречилеп турар. Үште, самосажы дээрбеңилерни Никарагуаже салып киирипкенинии хламындан ол чурт биле Гондурастың аразында чепсектиг чорудээ болу дээр деп база ыорлаапы тодартай.

Никарагуаның чону бодуиуң чуртунуң алдарын болгаш хамаарышпас чоруун боо-чепсеэп холга туткаш, кажгадап киришкеп. Республиканың сандимоиу чаваа Гондурастың девискээринде халдап кирген контрреволюстуг дээрбеңилерииң агрессия үүлгедиишкиннериниң байдалында тургустунган байлалды дүрген чугаалажып ноорун дилеп, КНО-нуң Аймыы чок чорук Чөвүлелиниче мөгелеп чоруткан.

Делегейниң депшилгелиг хөй-ниитизи Гондурастың девискээринде ТРЭ-пин лагеринге ооредилге ёрткеи самосажы контрреволюстуг дээрбеңилериин Никарагуаже халдаанының дугайында ыңкадыгны киленгээшкин-биле уткаан. Аягы-аңгы чурттарының политиктиг болгаш хөй-ниитизии сураглыг ажылдакчылары, массалыг организациялары «Никарагуадан холуң чайлат!» деп негеп турарлар.

(СЭТА)

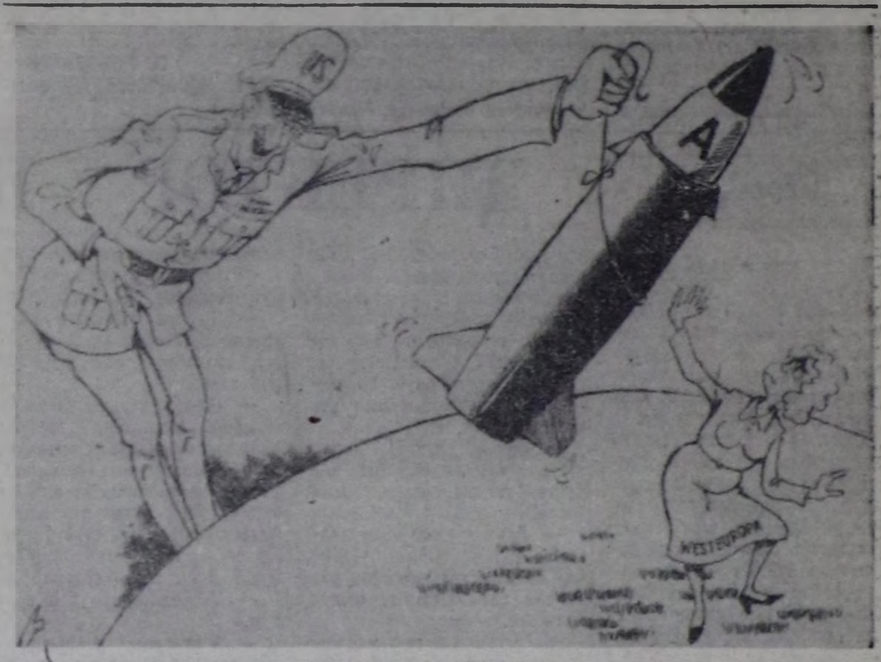

«Ядролуг чепсектериин курланырын ковудедир талазыбиле бодунуң дембээрээшкиниинг планынче барыын-сверопейжи талалакчыларны улам ковудеди алзедип алырынче чүткүп, база өжээн негеп алышкынының соғушкунундан бодунга аймыл болдурбазы-биле Барыын Европаның девискээрииге чаа америк ракеталарны сайгара тургузарын АКШ эвилелчилериниге албадап турарө.

(Солуннардан).

ЧУРУКТА: Океан индыдан келген белекчигеш.

Неделя санында үнер «Хоричонто» солуидан алган чурук (ГДР).

СЭТА-ның фотохроникazы.

АКШ: монополиялар чалчалары эрге-чагыргада

Политиктиг хайгааракчының демдеглелдери

Америк болгаш делегей хөй-ниитизинде аажок нептереөн бодалды барымдаалаарга, Р. Рейганның президентилээр үлкурлуг хуусаазының ийиги чартымында Ак бажың кажангызындан-даа артык шылгалдаларның мурнунда турар. Вашингтонуңуң иштики болгаш даштыкы политиказының чамдык талааларын үстүнде байлал-биле хөлбаштыр көөрү солуп болгу дег. АКШ-тың болгаш ооң даштыкыда амгы байлалдарын ол талалар тодарадыр болгаш 1984 чылдың соңгулдаларынга президентиниң эргедужаалы дээш демиселге күштериин канчаар хуваттына бээрииге бөза үндезин салдарны чедирерлер.

Моон-биле холбаштыр салыр ужурлуг айтырыг мындыг янзылыг: «Рейганның командазы» херек кырында кымның эрге-ажыктарын камгалап турарыл. рейганизминиң политиказы кымга ажыктыгыл, Каттышкан Штаттарда болгаш бүгү делегейде ол политиканы канчаар корүп турарыл? Американың амгы администрациязының хөделиш келген баштайгы ийи чылы ол айтырыгны харымлаарынга бичии-даа дадагалзаа болдурбайн турар. Рейганизм болза, АКШ-тың монополистиг капиталының ан-не милитаристчи, ан-не агрессчи бөлүктериниге, америк политиканы ооң туружук делегейниң хөгжүлдезиниң өзээн безин барының үгланышкынче эргилдиреринң күзээн болуктериниге барааи болуп турар.

Америк реакциянның дайынзырак кезээ, бодунуң планнарын боттандырарда, чагыргадап дашкаар хөделир аргазы чедип алыр дээш оралдажып турар. Күрүне эрге-чагыргазының үүрмек аппараттарын болдунары-биле ооң каапкаш, ооң кол-кол органнарын бүрүү-биле холга киирип алырынче олар чүткүп турарлар. АКШ-тың амгы администрациязының үзел-бодалын, ооң ажыл-чорудулгазының үндезин утказын америк парлаглага бижиттингеи дараазында сөстер кожундаа тергиин шын илередип турар: «Кончаага чазактың эвээш киришкени дээре, чазакка кончаа хөй-ле болза экии». АКШ-тың винтилел-политиктиг амыдыралынга пинти национал албан черн болур федералдыг чазактың ролюн бичеледир, бодунуң кара сагыштыг сорулгазын чедип алыры-биле чазактың шыңгыы контролю чокка улуг кончаа боду баш миннии хөделир арганы берзин дээр дугайында херек кырында дорт сорулга салдынып турар. Эрге-чагырганы монополиялар-ның чалчаларының холуна тутсуп бээр.

«Рейганның командазы» — ыдыг болуруиуң тодаргай херечизи. Президент Рейган, оралакчы президент Д. Буш, юстиция министри У. Смит, камгалал министри К. Уайнбергер, сан-хөө министри Д. Ригаи —миллионерлер. Олар шуптузу чонниң эрге-ажыктарындан ораичок ырак турар болгаш чүгле улуг кончаанын а ж ы м ы п бодап турарлар. Кол чүве чүл дээрге. Мурнуу-Барыын чүктүн, хамыктың мурнунда Калифорниянын, «чаа» монополиялар дээр монополиялардың тиилелгезиниң түпнелиинде Рейганның чазаанын эрге-чагыргаиы холга алганы. ол «чаа» монополиялар чазак чагыглаарының ачызында улгады хоор. болдуунда-ла боо-чепсек бүдүреринге азы америк империализминиң эжелекчи планнары-биле холбашкан кончаа алырынга специализастаттынын турганнар.

Улуг кончаанын калифорния адырынга шилилгелиин таварышкаиы таварылга эвес. «Дженерал дайнэмикс корпорейшн», «Нортроп», «Локхид», «Боинг», «Рокуэлл» болгаш Пентагоннуң база делегейнин нефть кончаазынның еске-даа инак бүдүрүлгелери биле болдунуң шивишкиннериң Чоокку Чөөн чүкче, Африкаже, Латин Америкаже салып киирип алган «Бектел» трансиационал конверн кирип турар шериг үлетпүрүүнүң эң чаа адырлары делегейнин ийиги дайынының соонда Калифорнияда калбарып сайзыраан.

Амгы америк администрациинын дүжүметтериниң хөй кезии калифорни шериг-үлетнүр комплекизинге дорт ламаарылгалыг. Р. Рейган болу мурнунда ол штаттың губернатору турган. күрүне секретары Д. Шульц болгаш камгалал министри К. Уайнбергер «Бектел» суперконнериидеп үнгеннер. А ол дүжүметтериниң дыка хөйү Ак бажыңче киреринин болгаш АКШ-тың чазак пирамидазының еске-даа каттарынче киреринии мурнунда иштики болгаш даштыкы политика талазы-биле күрүне херээ башкарыштар хире хенаш-даа дуржулгазы чок турганнар. Ындыгда болза олар шуптузу америк монополистиг капиталдың эң эжээргек кезээнга чурт иштинде күштелии турар социал-политиктиг оппозишкиии балар дээш чүткүлүн дүргеи-не эскерип каапкаш, ооң ангыда делегей ареназынга күш дозгээр политиканы чоруда баарлер—оларның капиталга ажыктыг шыиары ындыг.

Милитаризм Ак бажыңны эжедеп апкан. Америк улусту болгаш еске-даа чурттарның улустарын дайынга белеткеп, дер дээш кижи төрелгетеиниң төөгүзүнде бир-ле дугаар эң улуг үндүт төлээрииче милитаризм албадаан. Шериг монополиялары ол дээш кончут хөй орулганы ап турарлар. Чижээ. Калифорния Американың 50 штаттарының чүгле чангызы хиреэинде 1982 чылда Пентагоннуң бүгү чагыларының 22 хуузун алган. Рейганның политиказынга шериг будүүлгелериниң ылеринии сеткил ханып турары чугаажок.

Ындыг-даа болза ол дайынзырак болуктер (неже хиреэде иүчүлүг бол) бүгү америк хөреңгитеннериниң, ооң турлаиы каапкаш апаргаи. «Европа улустарынга» деп бижиниде ан-не чаагай күзелдер-биле америк ракеталарны Каттышкан Штаттар оларның девискээрлериниге сайгара тургузар деп бодап турар дээр аяп-биле европейжилерни бүдүрелирии оралдажкан. Ак бажың бодунуң политиказы база катап канчаи-даа тургаш болза агартыры-биле АКШ-тың оралакчы президентиин Дж. Буштуу Европажке чоруткап. Шичаарга АКШ-тың бодунда болгаш еске-даа чурттарта, ылаигыя Европада, «Рейган командазының» дайынга белеткел политиказыбиле боттарын эмин эрттир ажык хөлбаштырын алган политиктиг ажылдакчыларының таалалыг чугаалаанына бүзүрей бээр «мелегейлер» эвээш артканчүве боол-тур. Бодунуң президенттээшкиннии пйиги чартынче шилчин кирип турар Рейган администрациязының таварышкы турары дүшкүүрлүг байдалын тургустунуп келген чылдагаанчарының биргээзи мыла болуп турер.

Вадим КОРТУНОВ.

(ПМА).

ПАП-ТЫҢ ДЫҢНАДЫЫ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПАП агентилелдиң дыңнадыы-биле алырга, күрүпеге удур материалдар тарадып турган «солидарность» болгаш «студенттилериниң хамаарышпас эвилели» дээр организациялардың удуртукчулары турган болук кижилерни айыыл чок чоруктуң органнары тудуп хорудаап. Ол болук хөй-ниитизиниң корум-чурумунга удур үүлгедиишкиннер кылырын база планнап турган.

Барыын Герман бүдүрүлгениң парлаар пйи типография машиналарын болгаш хөй санныг парлап каан продукциияны олардан хураап алган.

Болуглежиишкиниңиң туттурган кежигүннериниң хөрөнгө талазы-биле воеводство прокуратуразында истелгелериниң эгелээнии агентилел демдеглеп турар.

Өртке удур албанның кижилери

БЕДИК МЕДЕРЕЛ БОЛГАШ ХАРЫЫСАЛГА

Школачыларны эрге-хоойлу билиглеринге өөредип, кижизидер талазы-биле эртем-практиктиг конференция болуп эрткенин мооң мурнунда номерге дыңнаткан. Конференцияның ылаварлыг хуралынга илеткелдерге боягаш саналдарга, ол ышкаш секцияларга дыңнаан илеткелдерге чугаалашкан айтырыг талазы-биле республиканың школаларында ажыктыг, солун ажылдарны чорудуп турары тодаргай болган. Ыпчалза-даа чамдык школа коллективтери, тус-тус башкылар бо ажылдарны тоомча чок көрүп турарындан кижизидилге ажылында чедимче чок чүүлдер тура бергиндээр.

Бистиң школаларывыста өөредип турар эртем бүрүзүле школачыларны тодаргай билиглерниң үндезиннери-биле чепсегледп, амыдыралга өөредип турары билдингир. Төөгү, обществоведение, литература, анатомия, биология, химия, Совет күрүнениң боягаш эргенің үндезиннери даош өске-даа эртемнериниң башкылаашкынындан уругларга чүүл чедип, билип алыры? Коммунистиг медерелдиң үндезиннери школачыларның билиглериниң болгаш үзел-бодалдарының каттыжып быжыкканындан салдынар. Үстүнде эртемнерни башкылап тура школачыларны эрге-хоойлу билиглеринге өөредир, оны күүседип, сагыры бистиң амыдыралывыстың хоойлузу болурунга чаңчыкырар ужуруглуг. Хоойлудүрүмүү билири, оны сагыыры уругларга дүрүм ёзугаар чүүл болур кылдыр чаңчыктырар апаар. Бир эвес хоойлуну хажыдар болза, кеземче харыысалгазын хүлээр дээрзин—оларга билиндирип өөредир. ССРЭ Конституциязының бо талазы-биле чүүлдерин уругларга өөредир, угаадыр ужуруглуг.

Школачыларны эрге-хоойлу билиглеринге өөредип, кижизидер ажылдың аңгы-аңгы арга-хевирлерин республиканың школаларында ажыглап турар, чамдык эки талалар-даа бар апаргылаан.

Эрге-хоойлу билиглерин өөредип, кижизидерииге эң кол рольду школа, башкылар ойнаар. Чоорту класстан классче школачыларны коммунистиг моралдың үндезиннерииге өөредир, эртем-хоойлу дугаймында билиглерни чедип алыры база-ла мындыг. Интернационалчы кижизидилгениң норма-чижектеринде эрге-хоойлу талазы-биле билиглер кирип турар. Ленинчи национал политиканың дугаймы, оон чаймыналчак тинилелгезин уруглар школага билип алыр ужуруглуг.

Алдан-Маадыр, Ак-Тал, Көк-Тей, Сесерлиг дээш өске-даа школалар үстүнде чүүлдер талазы-биле эки ажылдап турар. Кызылдың № 3 школазында партия организациязының ажылы солун. Уругларны шын сагыдга-чурум чаңчылдарынга өөредирин эте класстардан-на чорудуп, ук айтырыгны партия хуралынга чугаалашкан, боттандырып турар. Эрге-хоойлу пропагандазын күштелдиргеп, лекторийни тургускан.

Кызыл районнуң Көк-Тей школазының башкылар коллективи ада-иелерни дамчыштыр улуг ажылды чорудуп турар. Ада-иелериң педагогика талазы-биле ниитп культуразын бедидеринче сагыш салдынган. Ада-иепиң кижизидилгеге үлегери, ролю, оларның өг-бүле байдалы, амыдыралының хевири чергелиг айтырыгларны кичээнгейге алган. Школада тургустунган педагогиктиг билиглериниң университеди хөй ажылдарны чорудуп турар. Уругларның ог-бүлезиниде ниитп байдалды билип алырыбиле анкеталарны кылган. Ооң түңнелин барымдаалап, ада-иелер-биле ниитп болгаш түс-туста ажылды таарыштыр тургускан. Бо школада уруглариың хостуг үе-шагын чөп ажыглаарынче кичээнгей улуг, дыштанып хүн клуву ажылдап турар.

Эрге-хоойлу билиглерин пропагандалаарынга киноклубтарны тургузуп, оларны ажыглаарын Кызылда черле эки тургускан. Хоорайның № 11 школазында лекторийни ада-иелер ортузунга ажыл чорударынга таарыштыр тургускан. Хоорайның уруглар кинотеатры «Пионерниң» ажылдакчылары школачыларның хостуг үе-шагын чөп организастап, оларның ортузунга кижизидилге ажылын чорударынга киноклубтарны ажыглап турары таарымчалыг. Сес киноклуб бар. «Элээдилер болгаш хоойлу», «Подружка» деп клубтарның ажылы ажыктыг, солун. Хоорайның комсомолчулары, педагогика институдунуң студентилери бо кинотеатрда чорудуп турар ажылдарга күжүн, демин кадып, дузалаар болза, база-ла эки болур иинк.

Чадаананың № 2 школазында «берге» кижизидилгелиглер-биле ажылды эки тургускан. Мында чорудуп турар ажылда кол чүүл «берге» кижизидилгелиг уругларның сеткил-хөөнүн хандыр билип ап, оларның-биле ниитп дыды тып алырында. Черле ынчаш, кижизидилге ажылынга тоомча чок чорук эки түңнелге чедирбес болбайн аан. Херек кырында алыр болза, корум-чурум үрей бээр уруглар дээрге-ле бацкыларның холдан үндүрүкеп өөренкчилери болгулары хаан эвес. Чок-ла болза, өг-бүлеге кижизидилгениң багай салдарлыг уржуундан мындыг уруглар тыптып келир.

№ 2 школада «берге» уруглarга тускай карточка кылган. Оларның-биле чорудуп турар ажылдарны улдуң санында түңнээр. Оон улаштыр кандыг ажылдарны чорударын, чүнү кылза эки болурун тодарадыр. Башкы бүрүзү өөренкчи-биле, илаңгыя «берге» кижизидилгелиглер-биле канчаар чугаалажырының алдын дүгүүрүп тып алган болза, кижизидилге ажылынга брак турбас ужуруглуг. Боттарының ажы-төлүнге хамаарыштыр ада-иелер база-ла бүгү чүүлдерин бедик медерел болгаш харыысалга-биле көрүп турар болза, бистиң ниитп ажыл-херектеристиң байдалы улам эки болур иинк.

Школачыларны эрге-хоойлу билиглеринге өөредип, кижизидер талазы-биле эртем-практиктиг конференция бо ажылда бар арга-дуржулганы мөөнеп чыгаан, бо бүгү моон соңгааргы өөредилге-кижизидилге ажылынга тодаргай салдарны чедирери чугаажок.

Б. ДИРЧИН.

Фоторепортаж

ДИРЕКТОР КЕЛДИ

Шоодуг

Кажан директор кабинединге олурар болза, оон ажыг-дакчылары база-ла олуттарындан, өртеп каан чүве ышкаш, ыравас. А ол олудуга чок боор болза, ажылдакчылары оон чогун ажыглап, кайнаар-ла иинк, бурт дээрлер.

Директор бир-ле катап ажылдакчыларын менеп хынап көөр деп бодап ап-тыр. Оны кандыг янзылыг кылырыл ынчаш? Хуралче чоруй бардым дигеш, хенертен кире халып кээр бе? Ол арай-ла эпчок. А бир эвес цирк артизи ышкаш көзүлбес кижи болуп алза? Ол ажырбас хире, ынчан ам кым ак сеткилдиглиг, кым ажыл кылбазын деп чүве билдинге бээр, а семи көөр эвестер!

Директор эрте-бурунгу ялбя-шизинин болгаш амгы техниканың чедиишкиннерин өөренип олурупкан. Ынаар эмин эртпээн сундуккам, квартал планыңа бичии-ле болза үзүп каг часкан. Директор-даа бир минип кээрге ялбя-шилп. техника өөренир хээш номдеттер, хамык-да саазынналр аразында дүнү берген олуруп-тур: бир черде тейи, бир черде буттары көстүр.

Шиитпирлиг хүн келген. Директор кабинединге кирип келгеш, секретарын кыйгырган. Ак-мак четпээнде-ле секретарь директорнун кабинединден алгы-кышкы-биле үне халып келген.

— Өршээ, далай! Директорувус канчап барганы ол? Чүгле буттары көстүр, бажы чогул!

— Бажын саазыннар аразынче суптуу ыйнаан—дээш, бир ажылдакчы хөм-биле шыва хап каан ажикти оожум ажыткан.

Оон мурнунда чүгле буттар шимчеп чорун турган. Оон бичии-ле өрү куруг стакан агаарда астына берген таваар чылып чораан. Холодильник болду-ла ажыттына берген. Оон бир шил аржаан суг ужугуп үнгеш, демги стаканче куттуна беряп-тир. Стакан оон-даа өрү ужуккаш, аңдарлып балы барган.

— Дадайым, дүш-дүлүм бе! Бистиң директорувустуң бажы чок-тур! — деп, ажылдакчы алгырып үнген.

— Ынчаар чугаалаарындан канчап диттир кижи сен, кым сен мындыг?— деп, директорнун хорадаан үнү дыңналган.

— Түүлеп четчелээр килдистиң эргелекчизи-дир мен— деп, ажылдакчы оожум чугаалай каапкан.

— Ол-дур харын, чогум-на силерниң ажылынар талазыбиле харын силерниң эктиңерде бажынар көзүлбейн-дир! Түүлеп четчелээшкин ажылы бууран-дыр, а силер ажыл шагында шөлээн селгүүстеп базып чоруур ышкажынаржыл? Дүүн каяа чордуңар?

— Экспедиторну үдеп чордум.

— А силерге хамаарышкап ажылдакчылар кымны үдеп чорду. Хоржок тур силер, чеже шыдажыр мен ам! Маңаа турар, алы турбазынар дугайында боданыр өйүнер келгендир.

Килдис эргелекчизи кортканындан өлүг биле диригниң аразында пат бооргa үне халып келген.

— Менче шоглап шаг болду. Үнер-кирер дугайында бодап-даа дидир. Ужурун-даа билбес мен! Бир эвес ол директор болза, оон бажы чок болза, директор болган херээ-даа чок!— деп, кады ажылдап орар эш-өөрүнге чугаалаан.

Килдистер эргелекчилери кабинетче оочурлап бакылап каап турганнар. Элдеп чүве, кабинет куруг. Директор шуут көзүлбес кижи болу берген. Ол килдистерни кезип кылаштап турза-даа, ону кымдаа корбээн.

— Директор чок! — деп, чугаа хенертен будун албан черинге тарай хона берген.

Ойнап орган шыдыраалардаа, шала тыпкан кроссвордтар-даа ап октаттынгылаан. Киноларны киноларп, базаарлаары базаарлап, магазинниээри магазиннеп, баш таартырлары баш таартып—тоо-быларадыр маңнажып чоруй барганнар...

Директор ам-на көскүлеп кончуг апарган, кабинединге кирип келген.

— Директор келди!— деп чугаа тарай хона берген.

Театр тон азар черден, а сагыыга-чурум директорлан өгелээр чүве-дир кээрлиңге ол ынчан ылап-ла бүзүрээн.

С. МХАРГРДЗЕЛИ.

М. Махарадзе: ээлгир шимчээшкинде овур-хевирлер

Адазы —Грузин ССР-ниң улустуң артизи, К. Марджанишвили аттыг шаңналдың лауреады, футбол маргылдааларының радио болгаш телевидение дамчыдыягларының тайылбырлакчызы Коте Махарадзе;

иезм —Грузин ССР-ниң улустуң артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады, Тбилисиниң Ш. Руставели аттыг үлегерлиг театрының болгаш кинонуң артизи Медея Чахава;

акызы —республиканың улустуң артизи, Тбилисиниң К. Марджанишвили аттыг үлегерлиг театрының уран чүүл удуртукчузу, «Сээң оглуң-дур, черим» деп кинода партия райкомунуң бирги секретарының ролюн күүсетиени-биле бүгү-эвилел көрүкчүзүнге билдингир болу берген Темур Чхеидзе;

ашаа —Грузин ССР-ниң уран чүүлүнүң алдарлыг ажылдакчызы, турасиаалдар чурумчузу Мураз Мурванидзе;

школачы Ната биле Анука—олар шупту Мака Махарадзеге байырлалдар таварыштыр байыр чедирерлер.

...«Кармен-сюитадан» Кармен, «Дон-Кихоттан» кудумчу танцычызы, «Бир муң болгаш бир дүнеден» шаңчыгаштарлыг хереэжен —бо болза Грузияның алдарлыг артизи Мака Махарадзениң Тбилисиниң З. Палиашвили аттыг опера болгаш балеттиң үлегерлиг театрының сценазынга күүсеткен рольдары-дыр.

ЧУРУКТА: Мака Махарадзе, оон адазы Коте Махарадзе, ашаа Мураз Мурванидзе болгаш кыстары Ната болгаш Анука оларның бурунгу хоорайда селгүүстеп чоруурy.

Б. ДВАЛИШВИЛИНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Телевидение

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —«Чаш назыдан торуттүнгеп». 9.45 — Мультфильм. 10.00 — «Максиминиң чалыы үези.» Уран-чечен фильм. 11.35 —Телемедээлер. 11.40 —15.20 —Чапсар. 15.20 —Телемедээлер. 15.35 — «Бистиң черивистиң чылдары». Документалдыг фильм. 16.05—Москва чоогунун кодээзиниң бөгүнгү болгаш даартагыы. 16.35 — Оруе чугаа. 17.05 —«Албап-хүлээлгеге томуйлаан». 17.45—Бот-тывыгыр уран чүүл коллективиниң коргузуу. 18.15—Чурук санында —хүн. 18.30 —Богун делегейде. 18.45 — Брест областың Каменка районунуң «Совет Белоруссия» колхозунун даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Л. Бедулиниң чугаазы. 19.00 — Улустуң аллагазы. 19.15—Остаңкино конперт студиязынга юмор кежээзи. 20.45—21.00 —Чапсар. 21.00—«Үе». 21.35— Орус музей дугаймында дамчыдылга. 22.05 —Бөгүн делегейде. 22.20—23.00 —И. Арсгеймерниң «Аъттыг шериг дыштанылгазы» деп баледи.

ИЛИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Англи дыл. 12.35 — Төөгү. 7-ги класс. XVIII вектиң I чартыынның культуразы болгаш чырыдыышкыны. 13.05 — М. Дудинниң поэзиязы. 13.35 — «Космос вези. Чыл демдеглелиниң арыннары». 1-ги фильм. — «Космос түңеи эгелээрлэ». 14.35 — «Кызыл пом» түңүн дугайын чугаалаанын. 15.05 — «Мариэтта Шагинян». 2-ги фильм. 15.55 —Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Тверь черинде, Пушкиниңиң оруктары-биле». Документалдыг фильм. 18.30 «Чогаалчы болгаш үе» деп дамчыдылга. 19.00—Киножурнал 19.10—«Азия төвү» 19.40— Телемедээлер. 19.55 —Чарлаалар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 —Орус гармошканың үнүнер. 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.50 —«Адам Еваны кадайланып алган». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар.

Аглаар

Бөгүн республикага шокар будуттаар, чагбас. Соңгу-барының чүктен хаттың дүргени секундада 7—12 метр.

Дүне 7—12 градус, чамдык черлерге 15—22 градус соор. Хүндүс 3 градус чыыгдан 2 градус чедир соор, чамдык черлерге 3—8 градус соор.

Кызылга шокар будуттаар, чагбас. Соңгу-барының чүктен хаттың дүргени секундада 7—12 метр. Дүне 8—10 градус соок, хүндүс 1 градус чылыгдан 3 градус чедир соор.

Агаарның базынышкыны 7—11, ол-шыгы 40 хуу.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кино

АПРЕЛЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аас-кежин дээш» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Кино клуб — «Чебурашка» 9.30, «Мында сеңи дыванажаң ораны уткувас» 11.10, 12.50, «Моңгун күзел-бодалдың» мунукчузу» 15.00, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кроссвордтар тывариига ынактарга» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сарыг баштыг уругга соната» 10.00 «Бот чорда оглуу» 12.00, 15.00, 18.00, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: Кыыгаржылар» 18.30 «Алдыг дугаар» 20.30 шактарда.

ТЫВАНЫҢ КҮРҮНЕ ФИЛАРМОНИЯЗЫНГА
апрельде болур концерттер

Апрель 1-деп 5-ке чедир
«ВЯЧЕСЛАВ КОБЗЕВТИҢ» концерти
Концерт ансамбли үдээр.

Апрель 5-тен 15-ке чедир.
Эстрада артистериниң Бүгү-эвилел болгаш Бүгү-россия конкурстарының лауреады «ЫРЛАП ТУРАР ЧҮРЕКТЕР» ыры-хөгжүмүүг ансамбль

Апрель 11-деп 16-га чедир.
ФОРТЕПИАНО МУЗЫКАЗЫ
Күүседикчизи —делегей конкурстарының лауреады Александр Малкус.

Апрель 12-деп 15-ке чедир.
«СМЕРИЧКА» ыры-хөгжүмүүг ансамбльдиң концерти.

Апрель 26-дан 29-ка чедир.
КЛАССИКТИГ БАЛЕТТИҢ АНСАМБЛИ
Уран чүүл удуртукчузу — РСФСР-ниң алдарлыг артизи, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады И. В. Тихомирова

Апрель 23-тен май 3-ке чедир.
«СЕСПЕЛЬ» («Хек-даваннар») ыры-хөгжүмүүг ансамбльдиң концерти. РОК-ШОУ.

Концерттериң болур үелерин филармонияның концерт залында 2-46-02 болгаш 2-49-40 телефоннар дамчыштыр билип алырын администрация дилеп тур.

Билеттерни филармонияның кассазында садыл турар.

1930 чылдан бээр СЭКП кежигүнү, республика ужур-дузалыг персоналдыг пенсионер

Семен Хумаевич СЕВЕННИҢ

үр болгаш аар аарааның соонда мөчээнин СЭКП Кызыл хооркому, хооркүүсков, Социал хандырылга министерствозу дыңнатпышаан, оон төрелдеринге, чоок кижилеринге халы кажыдалын илерегилеп тур.

Украин улустуң шоодуглары

КАДЫ

Чаныл келгеш, ашаа айтырып-тыр:

— Кадай, чем болган ирги бе?

— Ам-даа чок...

— Бисте черле ындыг ышкажыл. Хөңүм калды, чоруйн дээш!

— Кайнаар?

— Ресторанче!

— О-о, ол кайгамчык-тыр! Мен бала сээн-биле кады чоруптайн!..

ЭПТИГ АРГА

Эмчи аарыг кижини шинчип көргеш:

— Бо чылын үш катап кээп тур эвес силер бе. Элдеп чүве, хаваста—чангыс-ла ол ла черде, чудурук дег, борбак ыжыктыг кээр-дир силер. Чүнү сүмелээрни билбес мен. Чүнү-ле иймк, шиитпирлезе, эки боор...

— Мен ам шиитпирлеп алган мен...

— Чүнү шиитпирледиңер? — деп, эмчи сонуургай берген.

— Кадайдан чарлыр дугайында билдирипшкин бижээн мен. Судче кыйгыртыкыже чедир мени эмнелгеге чыттырган, эмнеп көрүнер.

БАЛЫК ЭШТИП ЧОРУПКАН

Дендип эзирик кижи чем дажыкчызын кыйгыргаш, чаптаа эккеп салып каан чемче салаалы-биле айыткаш:

— Менээ чүнү эккеп бердинер бо?.. Мен үске хаарган балык диледим чоп, а силер менээ дириг балык эккеп берген-дир силер... Көрүнер даан, шимчеп чыдыр ышкажыл — деп чүвүраан.

Чем дажыкчызы эвиленип көрүп:

— Ам арага ишпезиңерни сүмелеп тур мен, оон башка балык таваа-биле катай хаара эштип чоруй баар...

РЕСТОРАНГА ЫШКАШ

Ийи таныштар таварыжы берип-тир.

— Мээн кадайым бажынында келген хүндүлүг аалчыларга ышкаш, кезээде ынчаар чем кылыр кижи—деп, бираазы чугаалаан.

— А мээнин ресторанга ышкаш, стол артынга олуртпаш манадып-ла олурар, оон шак чедип кээр, канчаар ам, ажылымче маннап чорун каар мен—деп, оскези дыңнаткан.

Редакциянық адреси: индекс 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетөгүр килдистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60, культура килдизиниң 2-23-54, өөрэ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг 460.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01417

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 77 (12167) | 1983 чылдың апрель 2, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

ОРУККА ШИМЧЭЭШКИННИҢ ДҮРҮМНЕРИН ҮРЭЭНИ ДЭЭШ АДМИНИСТРАТИВТИГ ХАРЫЫСАЛГА ДУГАЙЫНДА

«Орукка шимчээшкиннииң дүрүмнерин үрээни дээш административтиг харыысалга дугайында» Чарлыкты ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму 1983 чылдың март 15-те хүлээп алган, ол Чарлык 6о чылдың сентябрь 1-де күштүг болуп эгелээр.

Чүртта автомобиль транспорту совлгу чылдарда дүргенип-биле хөгжүп турар. Пассажирлер аргыштырарының болгаш чүк соөртүлгезиниң хемчээли улгадып, автотуризмни хөгжүдеринге, ажылчы чоннарның дыштанылгазынга удамна таарымчалыг байдалдар тургустуруп турар. Пассажир, автомобиль транспортунуң ажылын организастаарын эжиждериниң эргежок чүгүлээши болгаш шимчээшкиннииң айыыл чок чорууп бедидерин СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринде айыткан. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр бо айтырыглар онза чугула ужур-дүзалыг болуп турар.

Хүлээп алдыган Чарлык автомобиль транспортунга сагылга-чурумну быжыглаарынче, орукка шимчээшкиннииң дүрүмнериниң үрээшкиннери-биле демиселдиг күштелдиреринче, кижилерни аргыштырарының болгаш чүк соөртүлгезиниң айыыл чок чорууп, хамаатыларның эргелерин болгаш дүрүм ёзугаар эрге-ажыктарын камгаларын хандырарынче утпаан.

Үреливишкиннииг болганындан ажыглаарын хораан, азы чогуур чоннээрел чокка эде дериттинген, азы доктаатты-ган чүрүм ёзугаар бүрүткет-тинмээн, азы күрүмеңниң техниктиг көрүдезин эртизээн транспорт аймаан, тодаргайларга, автомобильдериниң, тракторларының бүгү хевирлерин болгаш боду чоруур еске-даа машиналарны, трамвайларны болгаш троллейбустарны, а ол ышкаш мотоциклдерни база транспорттуң механиктиг еске-даа аймаан башкарып чораанны дээш чолаачыларны сагындырары азы үштен он рубль чедир хемчээлге торгаары Чарлыкта көрдүнгеп.

Дүргеп чоруурунуң доктаатты-нган хемчээлин эртиринкени дээш, орукка шимчээшкиннии таарыштырар медээлерге чагыртпаанны дээш, орук демдектериниң азы оруктарның чоруур иезоонин шыйгыларының негелделерин сагыыаанны дээш, кижилер дажыглаарының, транспорт аймаан оюн эртериниң, маневрлаарының, белдирлерин, чалаг кижилер эртер черлерин таварыш эртериниң, ниитиинин транспортунуң доктаар черлериниң, чырыдыга приборларын ажыгдаарының азы мурнай эртер эргелиг транспорт аймаан мооңдан чокка эрттирериниң чүрүмнарын үрээни , дээш, а ол ышкаш транспорт аймаан башкарар эргезин чок кижиге транспорт аймаан башкарарын дамчыдып бергени дээш транспорт аймаанның чолаачыларын сагындырар азы үштен он рубль чедир хемчээлге торгаар. Ол хажыдымышкиннер аварии байдалын тургусканда азы чыл дүргүзүүдэ дагыны кыдыйганда, бүрүүлүг кижилерни сагындырар азы бештен чээрби рубль чедир хемчээлге торгаар. Ыядыг үрээшкиннерни чыл дүргүзүүдэ айыдан хой катап кылганы дээш 20-деп 50 рубль чедир хемчээлге торгаар азы транспорт аймаан башкарар эргезин алды ай чедир хуусаада казыыр.

Демир-орук эртер черни эртериниң чүрүмнарын үрээни дээш транспорт аймаанның чолаачыларын сагындырар азы 10-дан 30 рубль чедир хемчээлге торгаар. Айматтынган үрээшкиннии чыл дүргүзүүдэ дагыны кылганы дээш 20-деп 50 рубль чедир хемчээлге торгаар азы транспорт аймаан башкарар эргезин алды ай чедир хуусаада казыыр, орукка шимчээшкиннии дүрүмнериниң од-ла уржуктарга чедиргеп еске хевирлиг үрээшкиннерни дээш 10-дан 30 рубль чедир хемчээлге торгаар.

(Төнчүгү 2-ги арыда).

Ажыглалга кирер түдүгда

ШЕНЕЛДЕДЕ КИРГЕН

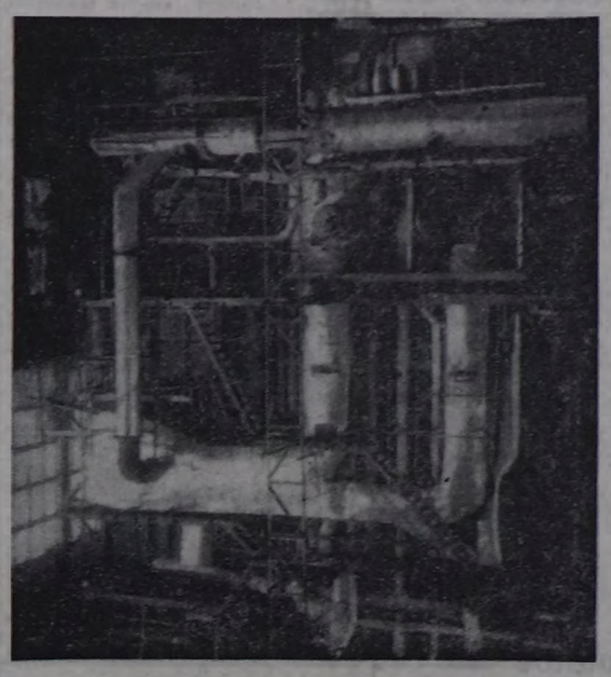

Кызылдың электри станциязында № 11 чаа котёлдуң тудуу доозулган. Шакта-ла 75 тонна бустуу бээр күчүлүг улуг котёлдуң тудуунга 1 млн. 700 муң рубльдиң ажылдарын кылып бүдүргеп.

Амгы үеде котёлдуң болгаш оон бүгү механизминериниң хөмүр-дашка ажылдаарының комплекстиг шенелдезин чорудуп турар.

Улуг күчүлүг чаа котёлду ажыглалга киргени электри станциязының энергия бүдүрериниң болгаш хоорайның чылыдыга хандырылгазы экижир болган 20 котёлһааның база немей хаар арганы бээр. Хоорайның агаарынга шыпты ваазежедип, арыг болдурарынга ол салдар чедирери чүтаажок.

Чаа котёлду эптеп, тургузарынга, аңаа нарын ажылдарны чорударынга дыка хөй коллективтер киришкен.

«Гидроэлектро м о н т а ж», «Востокэнергомонтаж изоляция» эргелелдериниң бригадалары электри-техниктиг болгаш котёлду чылыгны дашкаар эрттирбес кылдыр шарып аңгылаар ажылдарны чоруткан.

«Красноярск с т а л ь к о н с т р у к ц и я», «Энергостроймонтаж» эргелелдериниң участокторының бригадалары, ког корпусту тудуп тургускан болгаш аңаа ниитизи-биле 636 муң рубльдиң шинээдип алганнар. Ылаңгыя «Красноярскстальконструкция» 100 муң рубльдиң ажылдарын кылыр планныг тургаш, черек кырында 417 муң рубльдиң ажылдарын кылгаш, планның каш катап ажыр күүседкен.

«Кызыл ЦЭС тудуг» эргелелиниң бригадалары котёлдуң болгаш бүгү дериг-херекселдерниң таваан салып белеткээринге база эки ажылдан келгеннер. Хоочун тудугчу Н. И. Ефремовтуң, Н. Подкорытовтуң бызанчы-бетонщиктер бригадалары тус-тузунда 350 муң рубльдиң, 180 муң рубльдиң ажылдарын күүсеткилээн. Н. Ефремовтуң мурнакчы бригадазындан бызаңчы-бетонщиктер В. Лошкарёв, С. Сулстреков, О. Годзиев олар онаштыңан ажылынга ээ-харысалгалыг, эш-оорунге эки үлегерни көргүзүп турарлар.

Аныяк бригадир Н. Подкорытов ажыл-ишкин эки билир, негелделии-биле коллективтиң хүндүткелин чедип алган. Ында С. Казадаев, В. Подхоруншев, С. Волков болгаш оон-даа өскелер үлүг-нормазын ажыр күүседип келгеннер.

Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу В. Е. Шебалиниң электри-канникчылар бригадазы бригадалар аразында социалистиг чарышка эки түнделдерни чедип ап, тиилекчи-даа болуп үнгүлеп турган. Ында кацнакчылар В. Губарь, Г. Казанцев болгаш оон-даа өскелер бригадазының ажылынжинге толештиг үлүгүн киирип, кызымак ажылдан келгеннер.

Тудугжуларның, монтажниктериниң, электриктериниң, сварщиктериниң чүткүлдүг деминиг ажылдаанының түнелинде хоорайның чүрээ, улуг будурулгези — Кызылдың электри станциязында база бир чаа, күчүлүг котёл немешкен. Ол найысылалдың улус ажыл-агыйын электри болгаш чылыг-ниитизи-биле хандырарын улам экижидер арганы бээр.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: бызаңчы-бетонщиктер В. Подхоруншев, С. Волков олар; № 11 чаа котёл.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

МЭЭҢ САНАЛЫМ

Хойжуга сөс

Ниити күш-биле, демнежип тургаш, 390 хойдан 403 хураганны өстүрүп алдывыс. Сакманчы урутлар Дина Найдан-оол 100, Рада Түлүш 80, Любовь Шаравин 90 хураганны өстүргеп.

Малчыннарга дузалажып тургаш, сакманчылаш, одар үнүп, хой бажын дозуп чоруп тургаштың аныяктар малмаганны ажаап-тежээринге дораап өөренип бээр чүве-дир. Хамык ужур чаңгыс сезоннуң түнелинде, ниитин хураган эки ажаапканында-даа эвес, кол-ла чүве—ажылга мергежиниринде, ака ажылдап болуруның бодунда бар аргаларын дозузу-биле ажыглаарында деп бодаар мен. Хойжунуң күлдөлгезиниң күүселдези чүгле бодундан хамаарышпас. Сакманчыларның бедик харысалгалыг болганындан төрүүр чүс хойдан-на ортумаа-биле 95 хураган өстүрер социалистиг хүлээлгемни ажыр күүседип тур мен.

Чогум бистиң коллектививисте, «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырының хойжу бригадазында, тускай кодан хой хүлээп алган аныяктар эвээш. 30 хар иштинде түгле ийи хойжу бар: Мунзук Хүреш-оол, Самдың Борбак. Малчыннарның колдуу-ла улгады берген улус. Ынчангаш аныяк малчыннарны белеткээринең айтырыглары мени, еске-даа малчыннарны сонуургадып чоруур.

Мал кадарганымдан бээр 25 чыл болдум, ынчалза-даа ол ажимге эриклеп-едим, хеп-хенертен аныяк апарган болзумаза, катап база малчынның оруубиле базыптар мен. Малчыннаан үемнең иштинден 1973 чылды бир онзагай кылдыр санап чоруур мен. Оон бээр ам таптыг-ла он чыл эрткен. ажыл-ишкимни күүне үнелеп, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденбиле мени шаңналаан.

Шаг-үе бурунгаарлап чоруп-ла орар-дыр, чаа-чаа айтырыгларны амыдырал тургузуп келир. Аңаа шын харының түс черниң байдалынга дүүштүр тывар апаар. Оон бирээзи, мен бодаарымга, аныяк хойжуларны баш удур белеткээри. Ылаңгыя республиканың Аъш-чем программазы бо айтырыгже улуг кижиге ажыктыг. Оон-биле өг куру, өг базырыктары дээш чүү-дээ кылып болгай. Өгнүң ханазы, ынаазы үреливишкиннии каарга, оон орнунга чаа ханаларны, ынааларны чазап кылып алыр улуг-даа улус болгаш чылыг-ниитизи-биле хандырарын улам экижидер арганы бээр.

Н. ООРЖАК.

ЧУРУКТАРДА: бызаңчы-бетонщиктер В. Подхоруншев, С. Волков олар; № 11 чаа котёл.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

УЕНИ МУРНАП

Кызылдың № 2 АТБ-ниң үениң мурнаан шалыпчылар эжээп эвес. Ол автотранспорт бүдүрүлгезинге Совет Тываның 40 чыл ооңга уткуштур социалистиг чарышка човаачылар идепкейлиг киржип турарлар. Чарыштың мурнуку одуруунда бүдүрүлгенин үеэлеп, коллективтерниң ажыл-ишчилериниң оолдар, кыстарның бир кезии өөренип турар. Оларның кажы домей-ле суурларынга кээп, малчыннаары малчыннаар болгай, тудуг таварыш-биле мергежил хойжуга чүдеп-даа артык херек. База ол ышкаш бо чаа өөредилге черинниң материалдыг баазазын, акша-хөреңгизин ажыглап, аңаа аныяк малчыннар белеткээр бир садыгдап ажытса деп саналым бар. Оларны башкылаар специалистер-даа, мастерлер-даа район төвүнде четчир. Мурнакчы малчыннарны-даа бо өөредилге черинге киргиштирип болур арга бар. Комсомолчулар, аныяктар аңаа өөренип, практиказын кыштагларга, мал чемнинг белеткелиниң бригадаларынга эрттирзин. Бо болгаш еске-даа ажылдарны чорудар болза, мал ажылын—бистиң шалыпчы фронтувусту удам инанышпыт кылдыр тургузуп ап болур бис.

ССР Эвилелиниң составында Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле хемчеглерни СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунга чугаалашкан болгаш хүлээп алган. Бистиң шалыпчы күш-ажылывысты улам ажыктыг болдурарывыска ол улуг салдарлыг.

Ч. МОНГУШ,

«УТКА 25 чылы» совхозтуң хойжузу.

ВОЛГОГРАД. (СЭТА). Волгоградтың тараа шөлдериниң тарылга агрегаттарының үнеринден ниити хүннер дүргедеткен. Мурнуу районнарда чазын чажар тараа культураларының тарылгазы кидиң түлүктээн.

Ол областың тараажылары эрте чазын тарыыр тараалары-ны 2,6 миллион ажыг гектарга чашырар ужурлуг. Частың дыка эрте дүшкени ажыл планнарынга өскерилгелерни кылыр ужурга таварыштырган. Хөрээнүң кырында каттарын часкы хат дүргеп кургадып турар.

Механизаторлар өл-шыктың бүгү курлавырларын камгалап алыр сорулга-биле илиитээшкинни шалыпкын ёзу-биле кылып турар. Ол ажылды чер-ле болганында ийи эвлечет-биле кылып турар. Хонук санында-ла механизаторлар 500 муң хире гектар шөлдүң шыгын базырып четтиргеп турар.

МОСКВА. (СЭТА). Чүрттүң улус ажыл-агыйынга эрткен чылда чаартыкчы саналдарны болгаш чаа чүүлдерни ажыглаанындан экономиктиг ажыктыг түңү чеди миллиард хире рубль болган.

ЧЧЬН-ниң Төп чөвүлелиниң болга ССРЭ-ниң Чогаадылга болгаш ажыдымышкинар хереглериниң талазы-биле күрүне комитединиң каттышкап хуралынга ол дугайын чугаатканы.

КИШИНЕВ. (СЭТА). Калугада туттуганы комбикорм заводу баштайгы продукциязыны бүдүрүп үндүргеп. Ол бүдүрүлге черип бедик бүдүрүлчүүр дериг-херекселдер-биле четчедээн. Башкарар черден айтырыгларны сөстүр техноллоттуг шугуманнарга хары утпа оң рецептиниң ёзугаар мал чемнерин белеткеп турар. Ындыг чемнер-биле мыйыстыг бода малды, хавапнарны, куштарны болгаш хөлөбектерге остүрер балыктарны-даа аварап болур.

СУЗДАЛЬ. (Владимир область), (СЭТА). Россияның номга ынакгарның эки тура пиитилелиниң үрээлелиниде алды миллион ажыг книжи хаара туттуган.

Республиканың номга ынакгарның бүгү организациязыларынга болуп эртер хуралдарының чаңгыс аай хүн айтырыны — «Мендээ кандыг ном хереглээр?» деп темалыг. Ол дугайын РСФСР-ниң номга ынактар пиитилелиниң башкаар черинниң пленумунга дыңнаткан.

СУББОТНИКТЕ

Тываның автотранспорт эргелелиниң коллективтери В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатканы. Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниктиг белеткел ажылдарын шапкымычыткан. Коллектив бүрүзүнде субботник эрттиринниң штабтары тургустунган, олар кылыр ажылдарының планын төлевилеп, коллективтерниң ишти хуралынга бадылаткаан.

Апрель 16-да эргелелдиң коллективтериниң коммунистиг субботникке 4 муң ажыг чолаачы, сеткеткчи, тудугжу, инженер-техниктиг ажылдачы болгаш албан-хаакчы киржир. Ол хүн АТБ-лерниң чолаачылары улус ажыл-агыйының 20 муң тонна янзы-бүрү чүктерин сөөртүр, 75 муң пассажирни аргыштырар. Ниитизи-биле 1,5 миллион тонна-километр ажылдан кылдынар. Сеткеткчилер 155 чүк автомобильдериниң болгаш автобустарының 1-ги, 2-ги техниктиг ажаалдазын, 100 машинаның агар сеткелгезин кылыр.

Хой-хой чолаачылар кажнап алган кывар-чаар материалдары-биле рейстерже үнер. Кажнаттынган кывар-чаар материалдарны ажыглап, 2450 тонна чүктү сөөртүп, 360 муң тонна-километр ажылдан кылдынар. Субботникке киришкен баш удур рейстер АТБ-лер коллективтеринде улам нептерен турар.

«Кызыл суббота» хүнүнде автоэргелелдиң коллективи ниитизи-биле 58,5 муң рубльдиң ажылдарын кылыр.

В. МААДЫР-ООЛ.

⊙ **ДАМАСК.** Араб улустар Израильдиң эжеден алган черлерин дедир эгидеринге, эжелекчизериниң кара сагыштыг планнарын буурадырынга долу шиитпирлиг деп эжелеткен девискээрлериниң араб чурттакчыларынга медетлелиңге Сирия Араб Республиканың Улусчу чөвүлелиниң даргазы Махмуд Аз-Зуаби чугаалаан. Палестин улустуң демдеглеп турары «Чер байырлалынга» хозаштыр чүве чугаалаан, ол арабтар боттарының дүрүм ёзугаар эргелерин эгидип алыры-биле бүгү күжүн салырын демдеглээн.

⊙ **БОНН.** «Эртемденнер тайбың болгаш боо-чепсекти дүжүрери дээш» деп организацияда бактаан турар бир болүк барымын-герман эртемден-физиктер космос делгемнерин милитаризастаар сорулгалыг Вашингтонуң администрациязының авантюристиг планнарын шыңгыы буруу шапкан. Ак бажыңның космос делгемнеринге чаа лазерлиг чепсекти тургузар деп турары боо-чепсекти эңдере бүдүрериң улам күштелдирер, ядролуг дайынны өөскүдеринге кыжанымышкының улгаттырар апаарын олар демдеглээн.

⊙ **НЬЮ-ЙОРК.** Совосажы дээрбечилериниң Никарагуажке боо-чепсектиг шуруун киринишкини дээш харысалга Рейганның администрациязынга опаажып турарын АКШ-тың конгрессиниң төлээлекчилер палатазының комиссиязының чанында америк чурттар аразының херектериниң талазы-биле подкомиссиязының даргазы Майкл Барнес мииңнеп чугаалаан. Администрацияның салып турар сорулгазы хоойлу ёзугаар никарагуа чазакты дүжүрери боон туралын ол чугаалаан. (СЭТА).

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫЛАРНЫ КИЖИЗИДЕР

СЭКП Кызыл райкомунуң залчеглиг пленуму болуп эртken. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң ССРЭ-ниң алдан чылынга тураскаадткан каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чиргизге секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелинде айтышкынналарын болгаш СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында айтырыгны анаа чугаалашкан. Бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң бирги секретары К. Н. Шулуу кылган.

Эш Ю. В. Андроповтуң илеткелин ажылчы чоннарның ортузунга пропагандалаар болгаш тайылбырлаар талазы-биле явзы-бүрү ажылдарны партия организациялары калбартыш чорутkавын илеткечи демдеглээн. Партия, комсомол чыдыышкынының, экономиктиг өөредилгениң школаларынга чугула партийжи документтиң өөренген. «Эш Ю. В. Андроповтуң илеткели — төөгүлүг ужур-дузалыг документ» деп темага районга чаңгыс ай политүүн эрткен. Күш-ажылчы коллективтерге, чоннуң чурттаp турар черинiң аайы-биле илеткел талазы-биле массалыг хемчеглер эрткен.

СЭКП обкомунуң IX пленумунга СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшиниң илеткелинде болгаш пленумнуң хүлээп алган доктаалында, СЭКП ТК-ның Чиргизге секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп илеткелинде үүлдерге болгаш түңнелдерге дүүштүр ажылчы чоннарның, аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезин улам шиңээ экижидер талазы-биле партия организацияларының ап чорудуп турар хемчеглери үениң негелделеринге ам-даа дүүшпезин илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн. Күш-ажылчы коллективтерде, чоннуң чурттап турар черiниң аайы-биле, школаларда интернационалчы кижизидилгениң байдалын СЭКП райкомунуң кидистери, райкүскөм, ВЛКСМ райкому, профсвиелл райкомнары четпес анализтеп, өөренип көрүп турар. Партия, совет, профсвиелл, комсомол организацияларының, идеология албан черлериниң бо ажылды улустарның буянбас наймаралының ёзугунга кижизидер, ринче районнуң партия организациязының кичээнгейин салып турар.

Ажылчы чоннарның, аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин идей-политиктиг кижизидилгениң чугула кезии кылдыр партия организацияларының санап турар. Политиктиг чыдыышкынының, лекция пропагандазын, көскү агитацияны бо сорулгага ажыглап, ломчулга конференцияларын, партияның, дайынның, күш-ажылдың хоочуннары-биле ужуражылгаларны, наймарал кежээлерни болгаш өске-даа хемчеглерни эрттирип турар.

Районда он беш напиянның, биче улустарның төлээлери бир деминг ажылдап, чурттап турар. «Кок-Тей», «Кара-Хаак», «Сукпак» совхозтарда, куш фабриказында, районнуң холушкак барааннар садында болгаш өске-даа коллективтерде орустар, тывалар, казахтар, хакастар болгаш өске-даа нацияның төлээлери ажылдап турар. Оларның наймаралдыг, деминг, тура-соруктуг ажылының ачызында район күрүнеге эът садарының бирги квартал планын 160 хуу, сүттү — 111 хуу, дагаа чуургазын — 140 хуу күүсеткен.

Ажылчы чоннарның, аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезин экижидер талазы-биле партия организацияларының ап чорудуп турар хемчеглери үениң негелделеринге ам-даа дүүшпезин илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээн. Күш-ажылчы коллективтерде, чоннуң чурттап турар черiниң аайы-биле, школаларда интернационалчы кижизидилгениң байдалын СЭКП райкомунуң кидистери, райкүскөм, ВЛКСМ райкому, профсвиелл райкомнары четпес анализтеп, өөренип көрүп турар. Партия, совет, профсвиелл, комсомол организацияларының, идеология албан черлериниң бо ажылды экижидер талазы-биле харыысалгазын чогуур негелдеге чедир бедитпейн келгеп.

Ажылчы чоннарның, аныяктарның аразында интернационалчы кижизидилгени экижидер талазы-биле партия организацияларының совет хевиринге таарышпас аажы-чаңныг, арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чүрүмүн, күш-ажылдың сагыжга-чүрүмүн үрээр ийи-чаңгыс кижилер бар. Чамдык партия организацияларының, кедээ Советтер, удуртукчулар ындыг чүрүм чок кижилербиле шыңгыы чугаалажыр, оны соксадыр хемчеглерни албайн турарын пленумга шүүлтүүлээн.

Патриотчу, интернационалчы кижизидилгени экижидерни-биле партия, профсвилел, комсомол болгаш хөй-ниити организацияларының ыяк бодап кылган планныг ажылды чорудар апаар. Ынчангаш ажылчы чоннарга, аныяктарга СЭКП-ниң ленинчи паппоаал политиказының, ооң боттуг чеднишкиннериниң, совет улустарының интернационалчызының, пайралының болгаш ёкы-дүнмазышкызының дугайында, ССР Эвилелиниң составынга Тываның эки турабиле киргенiниң ужур-дузазының дугайында тодаргай чижектерни киирип турган, билдингирп-биле тайылбырларын пленум чугула деп санаан.

Совет улустарның акыдүүмда пайралын бижыглаарының күүдүүр чепсээ орус дыл болур. Ону өөренип алырының бүгү аргалары бар. Ынчалза-даа Кунгуртуг, Шамбалыг, Кур-Чер ортумак школаларының өөреникчилериниң орус дыл талазы-биле билии кошкак. Ооң түңнелинде школа дооскаанар дээди өөредилге черлеринче эвээш кирип турар. Орус дылдың башкылаашкынын экижидерiнче, ооң өөредилгезин чер болгайга организастаарынче киришээнгейин салган.

ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чыл ооң 1984 чылдың октябрь 11-ге болур. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, баймралды төлептиг уткуур дээш, районнуң партия организациялары, ажыл-ишчилери чүнү кылырын илеткелчи болган санал бергеннер пленумга чугаалаан.

«Х Улуг хурал» совхозта партком секретары Д. М. Монгуш, «Кара-Хаак» совхозта партком секретары А. С. Маадыров, куш фабриказында партия организациязының секретары В. И. Егорова, «Сукпак» совхозта партбюро секретары В. Б. Түметей болгаш өскелер-даа пленумга санал бергеш, патриотчу, интернационалчы кижизидилгени экижидер дээш кандыг ажылдарны чорудуп турарын, моон соңгаар хемчеглерни тодаргай чугаалаан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды улам шиңээ экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП райкомунуң секретары Ю. А. Захарискийниң илеткелин база пленумга дыңнап, чугаалашкан. Ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле районнуң партия, совет, ажыл-агый органнарының кылып чорудар ужурлуг ажылдарын Г. Ч. Ширшип тодаргай чугаалаан. Байырлалга белеткелдя хыпамчалыг чорудуп, бүгү организаккы болгаш масса-политиктиг ажылды олче угландырарының чувулазын айткан.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле доктаалдарны, ССР Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле хемчеглерни пленум хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

• • •

СЭКП Бай-Тайга, Тожу, Таңды райкомнарының ээлчеглиг пленумнары база болуп эртken, аңаа бо айтырыгларны чугаалашкаш, чогуур доктаалдарны болгаш хемчеглерни хүлээп алган.

ОРУККА ШИМЧЭЭШКИННИҢ ДҮРҮМНЕРИН ҮРЭЭНИ ДЭЭШ АДМИНИСТРАТИВТИГ ХАРЫЫСАЛГА ДУГАЙЫНДА

(Төнчүзү. Эгезин 1-ги арыда).

Транспорт аймаан эзирик башкарганы дээш, а ол ышкаш транспорт аймаан эзирик кижиге башкарар кылдыр дамчытканы дээш 30-ден 100 рубль чедир хемчээлге торгаар азы транспорт аймаан башкарар эргезин чыл чедир хуусаада казыр. Ол үрээшкиннерни чыл дургузунда катап кылганы дээш транспорт аймаан башкарар эргезин бир чылдан үш чыл чедир хуусаада казыр. Транспорт аймаанның эзээн каш хевирлерин башкарар чоланачылар айтыткынган үрээшкинин кылганы дээш, оларның транспорт аймаанның бүгү хевирлерин башкарар эргезин казыр.

Оруккa шимчээшкин дүрүмнериниң үстүнде айтыткынган үрээшкиннерден өске үрээшкиннер дээш чоланачыларны сагындырар азы үш рубль чедир хемчээлге торгаар.

Транспорт аймаан башкарар эргези чок кижилер транспорт аймаан башкарганы дээш 10-дан 30 рубль чедир хемчээлге торгаар. Ол-ла үрээшкин транспорт аймаан, чүктерни, оруктарны, оруктун болгаш өске-даа дериглерни азы оон-даа өске эткоренгинин үрелиишкинге таварыштырганда 20-ден 50 рубль чедир хемчээлдиг торгашкын-биле кезедир. Транспорт аймаан башкарар эргези чок кижи транспорт аймаан эзирик башкарганы дээш, а ол ышкаш транспорт аймаан башкарарын эзирик кижиге дамчытканы дээш 30-ден 100 рубль чедир хемчээлге торгаар.

Эзирик деп саналары четчир барымдаалаарлыг турда транспорт аймаан башкарган чоланачыларны азы өске-даа кижилерни транспорт аймаан башкарарындан чайладыр болгаш эзирининг байдалын тодаргайлап доктаадыр. Ол кижилерни тодарадыышкынче чорударынын болгаш ындыг тодарадыышкынны кылырының чүрүмүн ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозу, ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Юстиция министерствозу тодаргайлап доктаадыр.

Эзирининг байдалын доктааттынган чүрүм ёзугаар тодаргайлап доктааттырарындан ойталаан чоланачыларны 30-ден 100 рубль чедир торгаар азы транспорт аймаан башкарар эргезин бир чыл чедир хуусаа иштинде казыр, а транспорт аймаан башкарар эргези чок кижилерни 30-ден 100 рубль чедир торгаар.

Оруккa чоруп тургаш, орук шимчээшкиннерин таарыштырар медээлерге чагыртпайн барган, орук демдектериниң негелделерин күүсеткейн барган чалаг кижилерни, чалаг-тергежилерни, сөөртүкчүдерни болгаш өске-даа кижилерни сагындырар азы үш рубль чедир торгаар. Ол-ла кижилерниң, үстүнде айтыткынган дүрүм хажыдыышкынналарының түңнелинде транспорт аймаа, чүктер, орук, оруктун болгаш өске-даа дериглер азы от-хөреңги үрелиишкинде бештен үжен рубль чедир торгаар.

Оруккa шимчээшкин дүрүмнериниң өске янзы үрээшкиннерни дээш чалаг болгаш оскеда кижилерни сагындырар азы бир рубль чедир торгаар.

Оруктарны, демир-орук эртер черлерни болгаш оруктун өске-даа дериглерни азы шимчээшкин таарыштырар техниктиг херекселдерни сагыштыы-биле үрегдээр болза, база ол ышкаш орук шимчээшкинниге аймылдыг байдалды сагыштыы-биле тургузар болза, 20-деп 50 рубль чедир торгаар. Ол-ла үрээшкиннерни омаарымча чогу-биле кылган таварылгада үштен он рубль чедир торгаар.

Транспорт аймаанның техниктиг байдалын болгаш эдилелин харылап турар эргедужаалдыг кижилер эдилээри хорутлуг үрелиишкиннерлиг машиналарны, азы доктаатtынган чүрүм ёзугаар бүрүткеттинмээн, азы күрүненнин техниктиг көрүзедээн эртээн машиналарны оруккe салып үндүрер болза, оларны ондан үжен рубль чедир торгаар. Ол-ла үрээшкинин чыл дургузунда катаптаар болза, чээрбиден бежен рубль чедир торгаар.

Транспорт аймаанның техниктиг байдалын болгаш эдилелин харылап турар эргедужаалдыг кижилер эзирик чоланачыларның азы чоланачылаар эргези чок кижилерниң транспорт аймаан башкарарын чоруурун чопшээрээр болза, ол эрге-дужаалдыг кижилерни 30-ден 100 рубль чедир торгаар.

Оруктарны, демир-орук эртер черлерни болгаш өске-даа орук дериглерни шимчээшкинге аймыл чок байдалга тургузарының дүрүмнерин үрээни, азы оруктун шимчээшкинге айтыылдыг кандыг-бир участогунга шимчээшкинни хоруур азы кызыгаарлаар дугайында чогуур үезинде хемчег албаан оруктун, демир-орук эртер черлерниң болгаш өске-даа орук дериглериниң эдилел байдалын харылап турар эрге-дужаалдыг кижилерни 30-ден 100 рубль чедир торгаар.

Оруккa шимчээшкин дүрүмнерин үрээн хамаатылар болгаш эрге-дужаалдыг кижилер, бир эвес ол үрээшкиннерниң байдалы күштүг болуп турар хоойлу ёзугаар кезеңче харыысалгазынга кирбес болза, административтиг харыысалга хүлээрлер.

Оруккa шимчээшкин дүрүмнерин үрээнин бадыткаарыбиле протокол тургузуп, хереқти чогуур үезинде шын сайгарып көөрүн болгаш оруккa шимчээшкин дүрүмнерин үрээнинин талазы-биле доктаалдың күүселдезин хандырар соруга-биле милиция ажылдакчызы корум-чүрүм үрекчизин административтиг чүрүм-биле үш шактан хөй эвес үениң дургузунда тудуп болур эргелиг.

Бо Чарлыкка дүүштүр транспорт аймаан башкарар эргезин казыр административтиг хемчег хүлээдир ужурлуг дүрүм үрээшкинин кылганда, чоланачылаар эргенин шынзылгазын чоланачыдан хавырып алыр, ол дугайын протоколга бижээн турар база оа ышкаш чоланачыга эгиттингеп турар ужурлуг чоланачылаар эргенинг шынзылгазының талонунга база демдеглээн турар. Транспорт аймаан башкарар эргенинг шынзылгаларын хавырарының чүрүмүн ССРЭ-ниң Иштики херектер министерствозу доктаадыр.

Оруккa шимчээшкин дүрүмүнүң бо Чарлыкта көрдүнген үрээшкиннерининң дугайында херектерни Күрүненинг автомобиль инспекциязының салбырының (килдизининг, эргелелининг) начальнигы азы ооң оралакчызы сайгарып көөрүне Чарлык тодарадыр каан. Ындыг херектерни сайгарып көөрүне күш-ажылчы коллективтерниң болгаш хөй-ниити организацияларның төлээлекчилери кирижи болур.

Оруктарны, демир-орук эртер черлерни болгаш өске-даа орук дериглерни шимчээшкинге аймыл чок байдалга тургузарының дүрүмнерин үрээнибиле холбашкап эрге-дужаалдыг кижилерниң херектерни көөрүн улус депутаттарының районнар, хоорайлар, районнарлыг хоорайларда районнар Советтериниң күүскомнарының чанында администратывтиг комиссияларга дааскан.

Транспорт аймаан башкарар эргезин казыткан кижи ак сетkилдиг болгаш үлегериг сагыыга-чүрүмнүг ажылдап турар болза, ол хемчегин хүлээткен орган хөй-ниити организациязының азы күш-ажылчы коллективтиң дилээн ёзугаар онаатtынган хемчегиниң хуусазының чартында эвээш үе эрткенде, ону кызырып болур.

Бир эвес корум-чүрүм үрээшкинининг болгаш үрекчиниң болунуң байдалын барымдаалап көөрге, аңаа хөй-ниитиниң салдары дээштиг болур хире болза, оруккa шимчээшкин дүрүмнерин үрээн кижинин административтиг харыысалгадан хостаап, ооң херээниң материалдарын эш хуузунуң судунче, хөй-ниити организациязынче азы күш-ажылчы коллективниг шилчидип бээрин Чарлык доктаатkан.

«Оруккa шимчээшкин дүрүмнерин үрээни дээш административтиг харыысалга дугайында» Чарлыкты «ССРЭ-нин Дээди Советиниң Ведомостарында» парлаан.

Херээженнер чөвүлелдеринде

АЖЫЛГА, АМЫДЫРАЛГА-ДАА

Бичии-кыс Назын-оолovна Ондар —Кызыл районда «Тилелге» совхозта ажылчы кооперациязының садыгжызы. Ол дыка хөй чылдарның дургузунда садыг шугумунга ажылдап келген, мында безин оң ажыг чыл хереглекчилерге бараан болуп турар. Сөөлгү үеде ортумак школаның буфединде ажылдап, өөреникчилерге эргежок чугула аъш-чем аймаан үзүктел чок садыгаан келген.

Б. Н. Ондар ажылдап келген чылдарының дургузунда ажылчы чоннарның чагыгларыга, негелделеринге дыңнангыр, ону күүседир дээш доктаамал сагыш човап, ону чедиш ап чоруур биче сеткилдиг, ажылынга бердинген, эзхарысалгалыг кижи. Ооң уламындан планныг онаалдаары база эки көрүүлүглерлиг боттандырган.

Бүдүрүлге эргелелиниң коллективи ажылын СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр тургузарынче улуг кижизидикчилерл-биле бир деминг ажылдап келген. Ооң түңнелинде Маадыр неңил оолдары, кыстары ада-иези дег ажыл-ишке кежээ, амыдыралга телептиг, өөредилгеге кызымак, үлегерлиг сагыдга-чүрүмнүг кижилер болуп өскен. Оглу Сергей Кызылдың кедээ профтехучилищезинге дооскаш, совхозта чоланачылаар турар. Ол техниказынга каминалгалыг, нормазын доктаамал ажыр күүседип турар, ынчангаш мурнакчыларның одуруунда киргеп. Иркутскиниң кедээ ажыл-агый институдун дооскан уруу Раиса совхозта зоотехник, Римназы Красноярскиниң садыг техникумун дооскаш, ажылчын кооперациязында ажылдай бергеп. Светланазы ССРЭ-ниң 50 чыл совхозтуң Кара-Булуң фермазында эки ажылдап турар. Беш кижи школада чүгле 4-5 демдектерлиг өөренип, комсомол, пионер организацияларының ажылынга идепкейлиг киржип, мактадып келгеннер. Ооң өске айнаа школа назы четпээн.

Маадыр не Бичии-кыс Назын-оолovна чүгле уругларының өөредилгезин, кижизидилгези дээш сагыш човап чоруур эвес, ажылчын кооперациязының, суурда херээженнер чөвүлелиниң хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип чоруур кижилериң бирээзи. Ынчангаш ону чаңгыс чер чурттуглары ажылга-дээ, ажылдаалга-дээ төлептиг кижи деп мактаар.

ЧУРУКТА: Маадыр не Б. Н. Ондар өөреникчилер аразында. Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ХОСТУГ ШАКТА

Республиканың мурнакчы ажылдыг херээженнер чөвүлелдериниң арга-дүржулгазын өөренип көрүп, ону ажылыраска ажыглап турар бис. Ооң ачызында Бай-Тайганың Шуй-Аксы суурнуң херээженнер чөвүдели ажылын идепкейжиткен, ылангыя дыштаныр хүннерде янзы-бүрү оюн-наадырны, конкурстарны, делгелгелерни эрттирери эки чаңчыл болу берген.

Тыва улустуң оюннарының маргылдаазык эрттирген. Кажык адары, тевек теверь, даалыларыр улуска солуп болган. Тывызык, дүрген чугаалар конкурстарын, тус черниң аттарының тывылганының дугайында тоолчургу чугаалар кежээзин организастаан. Орта суурнуң чурттакчылары идепкейлиг киришкен.

С. КУДУРУКПАЙ,
суурда херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

ДЕЛГЕЛГЕ

Эрээнде № 5 мехколоннада херээженнер чөвүлели кежээлерни, ужуражылгаларны, аъш-чем, дараан, аргаан хеп делгелгезин, спорт марылдаалаарын организастап турар.

Чоокта чаа аъш-чем делгелгезин эрттирген, орта белеткелди баш бурупгаар чоруткан. Ооң уламындан чүгле тыва эвес өске-даа национал чемнерни делгээн. Эң хөй эки чемнерни делгелгеге салганы дээш мехколоннаның кадр килдизининг эргелекчизи Хөрезмаа Степановага биргн черни тывыскан. Коллективте кассир Галина Дамба ийнгя черни эдээзи.

И. АРАПТАҢ.

«ЧЕ-ВЕ, КЫРГАН-АВАЛАР!»

Ажылчы чоннарның куль. турлуг дыштанылгазынче Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозтуң партия, профсвилел болгаш хөй-ниити организациялары кичээнгейни салып турар. Культура бажыңынга «Че-ве, кырган-авалар!» деп кежээни солуп эрттирген. Орта күш-ажылдың хоочуннары киришкен.

Совхоз директору Б. К. Монгуш-оол аңаа чүве чугаалаш, совхоз бүдүрүлгезин көтөрүп, ажылдакчыларын пенсионерлерниң киирип турар улуг үлүгүн үнелеп демдеглээш, моон соңгаар чедишкиннерлиг ажылдаарын күзээн.

Суурнуң «Сайзанак» агитбригадазы концерт көргүскеп. Ооң соонда кырган-авалар янзы-бүрү конкурстарга киржип, билиг-мергежилиг шенешкеп, ол солуп болуп эрткен.

Түңнелинде чалаткаппарның мурнуундан Мендя чүве чугаалаш, кежээниң организакчыларынга өөрүп четтиргенин илереткеш, моон соңгаар совхозтуң ажылынга идепкейлиг киржирин сөзээд.

А. ЧАМЫЫЖЫК.

Хандырылгаңар кандыгыл?

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРБИШААН

Өвүр районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи кедээ чонга амыдырал хандырылгазының ачы-дузазын чедирер хүлээлгезин негелдеге дүүштүр тургузарынче улуг кижээнгейни үгландырган. Бүдүрүлге эргелелиниң бо чылдың ийи айының социалистиг хүлээлгезинде чурттакчы чонга 7.600 рубльдиң ачы-дузазын чедирери көрдүнген, ол ажыр күүсеттинген. Планныг онаалда 106.1 хуу күүсеттингеп. Ол сан-түннү эрткен чылдың ол үезин-биле деннеп көөрге, 22.7 хуу өзүлделир.

Коллективтиң бүдүрүлге көргүзүүнүнда ажылдап турар кижилериниң кызымак ажыл-ижиниң түңнели. Бистиң аравыста хүлээнген ижиниге ак сеткилдиг, эки ажылы-биле макталдыглар эвээш эвес. Чижээ, даараныкчылар А. Монгуш, И. Хертек, В. Куулар, С. Ондар олар мурнакчыларның одуруун баштап турар. Амыдырал хандырылгазының хоочуннары С. К.-К. Монгуш, В. Б.-С. Сат, Ф. Т. Монгуш оларга эш-өөрү чоргаарланыр, ажылы макталдыг.

Н. ТУВЕКЕЙ.
амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң начальнигы.

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ БИРЭЭЗИ

Арыг-Узуу ажылчын кооперациязында садыг шугумунуң мурнакчыларының бирээзинге Кара-кыс Монгушевич Байыр-оол хамааржыр. Он сес чыл садыгжылаан болгаш ажылынга ооң арга-дуржулгазы улуг.

К. Байыр-оолдуң автомагазини «УТКА 25 чылы» совхозтуң Иштии-Хем салбырында, «Ак-Туруг» совхозта малчын коданнарның күзенчиг залчызы. .

К. КОМБУ.

ХОМУДАЛДАР АМ-ДАА БАР

Кызыл райпозунуң коллективи эрткен юбилейлиг чылды эки көргүзүглерлиг дооскан. Бараан саарылгазының болгаш хуучу кежигүннер хүлээп алырының чыл планын ажыр күүсеткен. Райпозунуң белеткел конторазы планның онаалдазын 102 хуу боттандырган.

Ук коллектив бо чылды база багай эвес эгелээн. Сукпакта эш Селигеевaның, Кара-Хаакта эш Ермоливанын, Чербиде эш Грек эргелекчилээн магазиннерни бо чылдын эрткен айларында планныг даалгаларын чедишкиниг күүседип, чарыштың мурнакчылары болуп турарлар.

Ындыг-дээ болза, райпозунуң ажылынга хамаарыштыр Баян-Кол суурнуң чурттакчыларының негелделери ам-даа хой. Үлетпүр бараанналарының магазиннеринге хеп чуур, даараныр машиналар, ажылчынарның тускай хептери, бажың иштинин эт-херекселдери, бажың септээр материалдар (чугай, штукатурка) ховар кээп турар. Аъш-чем магазиннеринге ус аймаа, ногаадаан кыхаан чем, кургаг сүт база барык көзүлбестээн.

Ооң-биле кады райпо Баян-Кол суурга шил хүлээп алыр ажылды четпес организастаан. Чугле ол эвес, чоидан алгыкеш, дүк, ногаа аймаа, саржаг садып алыры шуут организастаттынмайн турар.

Бо бүгү четпестерни чайладыр болза, райпозунуң ажылының чедишкиннери ооңдаа көвүдээри чугаажок.

Б. МАНДЫП-ООЛ.

Чаңгыс чер чурттугларынга

Комсомолчу-аныяктар ныңплатье, чиик хеп даараар бригадазы — районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң мурнакчы. Бригада чедиг кежигүннүг, колдуунда шуптуг аныяктар.

Чагыглар күүселдезиниң мында шуушпуруулга аргазы-биле тургускан. Ынчангаш киргеп чагыгның шынары, ооң күүселдезининг хуусаазы кижи бүрүзүнден хамааржыр. Хептi эки шынарлыг даарап, чогуур үеэнде чагыкчыга хүлээдип бээрин бригада чедип алган. Ол —деминг, найыралдыг ажылдың түңнели.

Бригада бо чылдың эрткен айларының планныг онаалдазын база эки көрүүглерлиг боттандырган.

Бүдүрүлге эргелелиниң коллективи ажылын СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге дүүштүр тургузарынче улуг кижээнгейни угландырган. Бүдүрүлге хуралынга ол айтырыгны чугаалашкаш, ап чорудар хемчеглерни тодаратkан. Ажылдың участок бүрүзүнге күш-ажылдың сагыштачүрүмүн бижыглаар талазыбиле ажыл күштелген, негелдээ бедээн. Социалистиг чарыштың түңнелин үндүрерде ону өөренип көөр. Алдының турар ол хемчеглериниң түңнелинде коллективте күш-ажылдың сагылга-чүрүмү ниитизилде экижээн, чылдагаан чок ажыл шагы үзер, ажылдан озалдаар чоруктар кызырылган. Үстүнде чугаалаанывыс бригадада күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн хажыдар чоруктар чок. Мурнакчыларның одуруун ооң баштан турары таварылга эвес.

Планныг онаалдаларның күүселдези чоидан киргеп чагыглардан улуг хамааржыр. Ынчангаш эргелелдиң коллективи хептi даараарындан аңгыда, амыдырал хандырылга албаныының ажык-дузазын чонга тайылбырлаар ажылды чорудуп турар. Ырак-узак малчын коданнарже үүлүшкүннерни организастап, амыдырал хандырылгазының ачыдузазын чедирип келген.

Районнуң совхозтарында чагыгларны комплекстиг хүлээп алыр пунктуларны тургускан. Кедээ чоннуң чагыгларыны оларны дамчыштыр тургустунган. «Кызыл туң» совхозта пунктунуң (хүлээп алыкчызы А. Допгак) ажылы эки. Пункт малчын бригадаларже үүлүшкүнерни айнын сеелгү үш хүнниринде организастап турар.

Баш дүгү таарар, чуруг тырттырар цехтерниң ажылын чон мактаар. Ында тускай өөредилге курузу дооскан аныяктар ажылдап турар. Марта Допгак биле Людмила Монгуш олар планныг онаалдаларын күүсеттишпээн, аңаа келгеннерге төлептиг бараан болуп турар.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажылынга чедир көөр, шиитпирлээр айтырыглар база бар. Хөвеңнинг топпар, хереқтээштер даарадын алыры-биле чагыглар бо-ла кирер. Ол чагыларны хуусаазында күүседнр дээрге материалдар чамдыкта чок болур. Хеп даараар цехте чаңгыс бижыкчы бар, чагыглар хөй апарган таварылгада хептi бижарынга саадаашкын болу бээри, даараныкчыларның ажыл чок туруп бээри ында. Ооң-биле кады база бир чугула айтырыг— ажылдакчыларның профессиоңал билиин Федидерниче мында кичээнгей кошкан. Даараан хептерниң шынарынга чагыкчылардан чамдык хомудал киргп турары таварылга эвес. Ылаңгыя даараан даштыкы хептерниң шынарынга хамаарыштыр хомудалдар эвээш эвес киргеп.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ
СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

УЛУСТАРГА– ТАЙБЫҢ БОЛГАШ АЙЫЛ ЧОК ЧОРУК ДЭЭШ

Ашы-ашгы чурттарның коскү политиктиг болгаш хейниитн ажылдакчылары, парлалга органнары «Правданың» корреспондентизиниң айтырыгларынга эш Ю. В. Андроповтуң харыларын калбак-биле таныстыргаш үргүлчүлеп ишкаш, Совет Эвилели чепсегленишкинни соксадырын чайгылыш чокка, бижыы-биле чедип алырынче чүткүп, чер кырынга тайбыңны кангалаары болгаш бижыглаары дээш туржуп турарын онзалап демдеглеп тураалар. СЭКП Төп Комитединиң Чиргине секретары америк администрацииниң бүгү кижи төрелгетенге айыылдыг даштыкы политиктиг угланышкынын илередип, АКШ-тың президентизиниң Совет Эвилелиниң политиказын хажыдыр көргүзер, ядролуг дайынның эң-не чаа-чаа вариантыларын ажылдап кылып турарын агартыр дээш оралдажышкыннарының кара сагыштыг аргаларын сойгалап илереткенин олар демдеглеп турар.

Совет удуртукчу амгы үеде америк политика дайын сөөлүүнү төөгүзүнүң кайы-хамаа үезинден артык кылдыр кижи төрелгетенниң айыыл чок чоруунга кыжанып турарын тодаргай чижектер-биле бүзүрелдиг кылдыр көргүскен деп, чехословак «Руде право» солун бижээн. Дайынның болгаш тайбыңның айтырыгларын Вашингтонуң кылып чурары ишкаш, янчаар кыдыра угаанныг кылдыр көрүп болбас. Эш Ю. В. Андроповтуң «Правданың» айтырыгларынга харыларын —шынныг угаанбодалдыг болуруниче кыйгырыг, бөмбүрзекти ядролуг айыыл-халапшыг ханы дүвүче кинр идерни оралдажыш турар кижилерге шыгыы салгындырыг-дыр.

Сенатор Д. Иноуэй америк телевидениеге чүве чугаалап тургаш, президент Р. Рейганны американнарны совет ядролуг халдаашкынның кыжанышкыны дээр үүлбиле коргударын бодунуң медеглелиниге ораалдашкан дээш бууудаткан. Шериг бюджединиң көвүдедир талазы-биле ооң хөлүн эрттир хөй негелдезин конгресс кызырып каапкан ирги бе дээш президентиниң «айыылзынып турарын» болгаш чогум-на ооң үжурунда АКШ шериг талазы-биле ССРЭ-ге четпейн турар дээр хевир көргүзерин ораалдажып турарын ол сенатор чугаалаан. Бир эвес конгресс ындыг шериг бюджедин бадылаптар чүве болза, ооң АКШ улам-на күштүг болу бербес. Чүге дээрге, ол америк экономикага аар чүүк боош шаптыктаар, чурттуң экономикти буураашкынга улам чоокшуладыр, федералдыг бюджеттиң дефицидин улам-на улгаттырар болгаш бодунуң эдлүзүнде ажыл чок чоруктуң улам-па узамдыгарыгга идигин кылыр апаар.

Президент Рейганның ракетага удур калбак хемчээлдиг камгалалды тургузар деп турар чоруу дүвүрээлиниг айтырыгларны көдүрүп турарын «Крисчен сайенс монитор» солунга чепсегленишкинге болгаш боо-чепсекти ужуктер-биле агентилелдиң директору турган Дж. Смит бижээн. Стратегтиг шаап халдаашкынныг чепсектерни улам күштелдирериниң талазы-биле Вашингтонуң боттандырып чорудуп эгелээн программаларындан Ак бажыңның чаа шериг программазын анчылай көрүп болбас. Ол чүл дээрге, боо-чепсекти эңдере бүдүрериг күштелдирери болгаш чепсегленишкинге контроль талазы-биле чорудуп турар ажылдарны буурадыр дээни олдур.

Ю. В. Андропов боо-чепсекти эңдере бүдүрериг Совет Эвилелиниң шинтирлин-биле удурланып, ооң кымга-даа кыжанмайн турарын чугаалаан деп. Барыын Германияның «Унзере цайт» солуну бижээн. Дайын кыжанышкыны буянныг чаагай, шын болгаш харысалгалыг туруштуг эзлеп турар Совет Эвилелиндеп эвес, а Вашингтонуң «тинделгелиг» ядролуг дайынны чорударының чаа-чаа хевирлерип чогаадып турар угаан-медерел чок авантюристеринден үнүп турар.

Совет удуртукчу Вашингтонуң боо-чепсекти угаан-медел чокка эңдере бүдүрерин үргүлчүлээр дээп ораалдажышкынарын шинтирлиг буруу шаапкан деп, италя «Коррьере делла сера» солун демдеглээн. Ооң-биле кады ол даштыкыдан кандыг-даа кыжанышкынның мурнунга ССРЭ кажан-даа чепсек чок турбазын онзалап демдеглээн.

Грек «Этнос» солунуң арыннарында парлаттынган тайылбыр үүлдерни «АКШ-тың кылып турар чүүлдери— угаан-медерел чок үүлгедиишкин-дир» дээн эге-биле парлаан. Совет удуртукчунуң харылары АКШ-тың дайынзырак концепцияларынга өлүмнүг согуушкун боош, Вашингтонга аймааращкынны болдурган деп ол солун бижээн.

Ракетага удур калбак хемчээлдиг камгалалды тургузар дугайында америк администрацииниң планнарынга Совет Эвилели шинтирлиг удурланган болгаш Американаның Каттышкан Штаттарынын бодунда калбак шүгүмчүлелди болдурганын япон «Номиури» солун бижээн. Чаа системаны тургузар чорук боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң улам күштелишкинни болдурар. Амгы байдалдарда чаа дайынның чаа системаларын ажылдап кылыры эвес, а ядролуг чепсегленишкинни кызырары чугула боош турар. Чүгле ол делегейде дүшкүүрлүг чорукту кошкадырының оруун ажыдып болур.

Ю. В. Андроповтуң «Правда» солунга харыларын делегейниң амгы байдалынга Совет Эвилелиниң ханызы-биле сагыш дүвүрээшинин дугайын, рейганчы администрацияның аймылдыг дайынзырак планнарының бөмбүрзектиң улустарынга таварыштырып турары кыжанышкынны узуткаары дээш ооң шинтирлининиң дугайында хереченлеп турар деп. Индияның суглыг политиктиг ажылдакчызы, чурттуң парламентизиниң штаттар чөвүлелиниң депутады Самд Асрарул Хак чугаалаан. АКШ-тың шериг күч-шыдалын соксаал чокка улгаттырары, массалыг узуткаашкынның ядролуг чепсектериниң болгаш оске-даа хевирлерин мөөңнээри, бүгү делегейни шериг базаларындыр-биле шыварынче чүткүл дээрге, Вашингтонуң тайбың херээже айылдыг чүткүлериниң чүгле кажы ол-дур. Ындыг дайынзырак политиказа удур, чер кырынга бижыг тайбың дээш шинтирлиг демисежиринче ССРЭ-ниң кыйгырыын индий улус калбак-биле деткип турар—деп, ол түңнелиинде демдеглээн.

АКШ-тың президентизи турган Дж. **Картер** «чаа камгалал концепциязы» дээр Р. Рейганның планын шүгүмчүлээн. Ол планны амыдыралга боттандырар чорук АКШ-тың Совет Эвилели-биле ат салганы ракетага удур системаны кызыгаарлаар дугайында керээни көзүлдүр-ле үрээни ол болур деп, Дж. Картер медеглээн. Мен аңаа удур мен—деп, ол чугаалаан.

АКШ-тың «камгалалдыңдээр чаа стратегиязы» херек кырында ядролуг дайынның үнүп кээп болур аймылын улгаттырып турарын Англияның лейбористиг партиязы парламент кежигүнү Д. Скиннер медеглээн. АКШ-тың шериг политиказының айтырыгларының талазы-биле президент Рейганның медеглелин «дембээрээн чорук-тур» деп чугаалаан, ол Вашингтонуң дайынзырак чаа белеткелдери боо-чепсекти эңдере бүдүрерин улам күштелдирер апаарын демдеглээн.

ГФР-де көскү политиктиг ажылдакчы ГСДП-деп бундестагның депутады **Г. Шеер** АКШ-тың дайынзырак чаа программазын шинтирлиниве буруу шаап чугаалаан. Ол программаны боттандырар болза, боо-чепсекти амгыныдан-даа аймылдыг болгаш улуг өртектиг кылдыр эңдере бүдүрериг болдурар апаарын ол онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

НИКАРАГУАНЫҢ ИШТИКИ ХЕРЕКТЕРИНГЕ ХОЛГААРЛААШКЫННЫ СОКСАДЫР

ПЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Төп Америкада болгаш Кариб бассейнинде дешпилгелиг ёзулуруумнарга удур Рейганның администрацииязының ажык болгаш чажыт халдаашкыннар чорударынга үндезиленген политиктиг угланышкыны КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге бежен ажыг күрүнелериниң төлөлекчилери чүве чугаалааннар, оларның хөй кезии АКШ-тың агартыпар дээн ораалдажышкынары бүрүнү-биле буурап душкен. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге бежен ажыг күрүнелериниң төлөлекчилери чүве чугаалааннар, оларның хөй кезии АКШ-тың агартыпар дээн ораалдажышкынары бүрүнү-биле буурап душкен. Мексикаяны, Боливияның, Перунуң болгаш оске-даа Латин Америка чуттарының төлөлекчилериң никарагуа улус-биле 20-сеткил катташтырылгазының дугайын, түскай догуннаан күрүненин иштики херектеринге шериг холгаарлаашкынын болдурар болбазының дугайын айткан.

КНО-да Перунуң доктаамал төлөлекчизи С. Пастор де Ла Торре хүралдаа соолгу хүнүнде чүве чугаалаан тура, иштики херектерже холгаарлаазының, бот-башкартыныры, күш ажыглаазының принциптерин шыгыы саакпа фондулары ТРЭ-де бар турган. Сомосаның диктаторжу ёзу-чурумун дүжүр октаан соонда чурттан үндүр сыныртткан контрреволюсчу сандараан дээрбечилерни хевкерип, чепсегледи, өөредиринге, оларны өөредирн-биле лагерьлерин Гондураска болгаш АКШ-тың бодунга тудуп тургузарынга америк разведканың акшазы чарыгдаттынып турган.

АКШ-тың болгаш Гондурастың делегейниларының Никарагуага удур үрегдекчи үүлегиглер кылганындан агартынар дээн ораалдажышкынары бүрүнү-биле буурап душкен. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниге бежен ажыг күрүнелериниң төлөлекчилери чүве чугаалааннар, оларның хөй кезии АКШ-тың агартынар дээн ораалдажышкынын буруу шаапкаанар. Мексикаяны, Боливияның Перунуң болгаш оске-даа Латин Америка чуттарының төлөлекчилериң никарагуа улус-биле 20-сеткил катташтырылгазының дугайын, түскай догуннаан күрүненин иштики херектеринге шериг холгаарлаашкынын болдурар болбазының дугайын айткан.

КНО-да Перунуң доктаамал төлөлекчизи С. Пастор де Ла Торре хүралдаа соолгу хүнүнде чүве чугаалаан тура, иштики херектерже холгаарлаазының, бот-башкартыныры, күш ажыглаазының принциптерин шыгыы саакпа гымырының дугайын чугаалаан. Ирандың, Ливийниң оскелаан оске-даа алаэн кажы чурттарның делегаттары Никарагуаның иштики херектерине холгаарлаашкынларны соксадыр, ооң түскай догуннаашкынынче болгаш девискээрине халдаашкынны болдурбас дээн негелдер кыпкан.

Болгарияның, Венгрияның, МАР-ның болгаш социалистиг оске-даа чурттарның төлөлекчилери Каттышкан Штаттарның Төп Америкада империалистиг политиказын, ол девискээрге чепсектиг чорударын кандыг-даа арга-биле болдурар дээн чүткүлүн делегей эргелиниң бүгү-ниитн хүдээп кордүзери принциптерин болгаш норма-чижектерин үрен турары. Никарагуаның иштики херектерине каржы холгаарлаашкын кылдыр демдеглээнер.

Чугаалажып көргенин түңнеп тура, Никарагуаның даштыкы деректер министрининг орлалкчызы Виктор Уго Тиморо ооң чүртүүн кырында диргелген аймыл хевээр артышаан дээрзин онзалап демдеглээн. Чорударының аймылы мурнуку хевээр — ук девискээрни шыва алы берип болур. АКШ-тың политиказы өскерилбээн, оон соорузгазы мурнуку хевээр — сандыраашу чалакты дүжүрери дээрзин ол чугаалаан.

С. БАЙБАКОВ,
В. ВАСИЛЕЦ.

ПАКИСТАН НАЦИОНАЛ ПАРТИЯ НЕГЭЭН

ДЕЛИ. (СЭТА). Пакистан национал партия Зия-Ул-Хактың шериг ёзу-чурумунуң улуска удур политиказын буруудаткан. ПТИ информация агентилелиниң дыңнадыл турары-биле алырга, ол партияның Төп ажылчы комитединиң Лахорга ийи хүн үргүлчүлээн хуралынга ооң киржикчилери Пакистанның хамаатылыларынга демократтыг аргелерни болгаш хостадганы тыысырын, чуртка боотактиг партиларның ажылчорудулгазынга хорушкунуну дүжүрерин, политиктиг үзелдээн хорүгдаттыргандарны шуптузуун хостаарын, ценазураны сокса дырын Исламабадтың администрациязындан негээнер.

Исламабадтың даштыкы политика талазы-биле угланышкынын Пакистан национал партия база шынзыы шүгүмчүлээн. Индыг политика ол девискээрге дүшкүүрлүг чорукту улам күштелдирерине. Пакистанны америк империализмниң агрессчи стратегизиниң чепсээ болдурарынга чедирер апаар. Хуралдың киржикчилери Афганистан Демократтыг Республиканың чазаан Пакистанның дов-дораан хүлээп көөрүн негээнер.

ИЗРАИЛЬ ЭЖЕЛЕКЧИЛЕРНИҢ ҮҮЛГЕДИИШКИННЕРИ

ДАМАСК. (СЭТА). Израильдиң эжелеп алганы Иордан хемнин барыын эриин болгаш Газа секторун бүгү улустуң киленгээшкинниин күүлүг чалгыы шыва алган. Барыын эриктин дыка хөй хоорайларынга израиль эжелекчилерге удур арабтарның массалыг чыскаалдарны болгулаан. Чыскаалдагларны тарады сывырып, баазы-биле чоруткан шеригтер оларже бооган, карак чажы төлүдүрер гранаталарны октап-турган. Ооң түңнелинде бир-ниге палестин аныяк оол оглеп, дыка Хөй кижи аар балыглаган, түттуруп хоруглаттыргган.

Иорданның барыын эриинде Аль-Джельзун лагерьде палестин арабтар эң-не аарберге байдалда турар. Шынаар аъш-чемни киирерин чөпшээревейн турар. Сугну болгаш электри энергиязыы лагерьже бербестээн.

Ливаан черге быжыгланыш алырын Американың Каттышкан Штаттары оралдажып турар. Израильдиң Ливанче шүгүп киргээнинең болгаш америк шеригларин ол чуртчу киирээнинең сырый харызазалыг болганын Дамаскының неделя сайында үнер «Аль-Хадафо» журналынга айтыкан. Ол ийи болуушкуннарның кайызы-даа АКШ-тың болгаш Израильдиң аразында займызырак шериг эвилелиниң дорт түңнелп-дир деп, журнал демдеглээн.

Ливанда стратегтиг чугула черлерни — Бейруттуң делегей аэропортун болгаш ол чуруттуң мурнуу чүгүнче утланган авто. машиналар орукторын америк далай чадаг шеригларинің эзлекпеин парлалга демдеглеп турар.

ЧУРУКТА: америк далай чадаг шеригларн Бейруттуң делегей аэропортунда.

АП — СЭТА-ның фотозу.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

⊙ **ДАККА.** Аңаа Мурнуу Азиядың чедп күрүнелериниң даштыкы дерктер министерстволарының секретарьларының эзлегилиг ужуражымнарының боош эрткен. Аңаа Бангладештиң, Бутанның, Индияның, Непалдың, Пакистанның, Шри Ланканың төлөлекчилери кириштеп. Олар ол девискээриниң чурттарының аразында кады ажылдажылганы калбартырының, ыяалгыя кедю ажыл-агыы, транспорт, культура талазы-биле кады ажылдажылганы хогжүлеринің айтырыгларын чугаалажып көргенер.

⊙ **ПАРИЖ.** Намибияга хамаарышпае чорукту тыпсырының дугайында айтырыгны Анголадан куба шеригларны үндүрери-биле холбаштырар дээш АКШ биле Мурнуу-Африка Республиканың кылып турар шоп эмес ораалдажышкыннары — намибиа айтырыгы шинтирлээринің оруунда кол моондак болурун Замбияның президентизи Кеннет Каунда аңаа Франс пресс агентилелге берген интервьюзунга чугаалаан.

Ол сөөк-ның ыяалгчызы Мурнуу-Африка Республиканың шеригларининг Намибияны ужур-дүрүм чокка эжелеп турарын, Африканың хамаарышпае күрүнелериниң байдалды дүшкүүрлүг болдурарынче Преторияның чүткүлдерин ол шыгыы буруу шаапкын.

⊙ **РАБАТ.** Израильдиң эжелеп алганы араб девискээрлерге палестин школачы уругларны масселары-биле хораннаан чорук палестин арабтарга удур израиль эжелекчилериң кылып турары террорунуң чаа хевири болуруп Палестиниың Хостаарының Организациязының күүсекомунуң даргазы Я. Арафат чугаалаан. Израиль эжелекчи эрге-чагырғалар палестиннерниң бажыңнарынга чиндишкиннерни, оларны хораннаг будумелдер-биле чаштырарынга ажыглап турар.

⊙ **БУЭНОС-АЙРЕС.** Чилиде шериг-фашистиг ёзу-чурумнуң камгалакчылары бир бөлүк, 34 кижиден тургустунган патриоттарны чурттуң ынаы чурттавайн турар черлеринче шөлүп чоруткан. Кижиниң эртелериниң талазы-биле чажыт ажылдап турар чили комиссииниң дыңнатканы-биле алырга, шөлүттүргеннериниң кара чаңгыс «бурүүзү» чоокта чаа Сантьягога, Вальпараисога, Консепсьонга болгаш оске-даа улут-улут хоорайларга эртеп удурлашкынын чыгаалдарынга киришкени бөөп турар.

(СЭТА).

САЛЬВАДОРДА БАЙДАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Сальвадорда Фарабундо Марти аттыг Национал хостаага фронтузунуң дамчыларны улуг тилелгени чедип алган. 24 шак үргүлчүлээн тулчуушкуннуң түңнелинде напысталдан 60 километр Сан-Педро хоорайдан «Гамон вельсо» батальонну үндүр шаапкам, ол батальонну Апш чепсеглээш, Форт-Бреггеде (Солгу Каролина штат) америк онзагай оелеткел эртикем бижиглер-биле четтелээн. 80 солдат болгаш офицер өлүрткен, 60 шакты балыглаткан. Хөй санныг боо-чепсекти партизаннар хуваап алган. ЮПИ агентилелдиң демдеглеп турары-биле алырга, ол болза сальвадор армининиң бо чылдың тавариккан эң улуг «ашгырыышкыны.

Партизаннар чурттуң өске районнарында дамчыны ходелиишкиниерни база күштелдирип турааралар. ИКФ-ниң дайынчылары, Кобаньас департаментизде Сиимере деп чурттакчылыг суурну хостаан болгаш, Ла-Пас департаментизде Камтон Асукуальпаның шериг гарнизонунче хөлдаашкын кылганнар.

ПАНАМА. (СЭТА). Сальвадорнуң саттынычы армиязының мораль байдалы сандараан. Ооң солдаттары болгаш офицерлерге удурлажышкын кылбайн, улаа-лаа дүжүп берип турааралар. Сальвадорнуң патриоттуг күштериниң ыяа тараттыгган «Гуасана» деп информация бюллетенинде ол дугаайы дыңнадыл турар. Ыяаа ооң ыяаа дыңнадыл турары болза, шериг албан черлери чурттакчы чонну, 14 харлыг кижилерни база шериг албанныяе кыйгыртып турааралар.

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Тура халыкчыларның «Венсеремос» радио станциязынын ыяаладып турары-биле алырга, Сальвадорнуң дээди шериг даргаларының аразында тускулажышкын үргүлчүлеп турар. Ол болза чазак шеригларинің сөөлгү аштырышкынынары-биле холбашкан.

Бо байдалдарда АКШ чөвүүн тура-халыкчыларга көргүзүп турар деткимчелерни «үзе киреринге» планнап кылып турар. Оларның айтышкыны-биле шаажылакчылар сыпта тарааларны өртедип, мал-маганны ойладып аппарын, партизаннар ходелип турар районнарда суурларны бомбалап, патриоттарбиле харылзаалыг деп бичин-ле дараазаны кижилерни тудуп хоруглап тураалар.

ВЕНАДА ЧУГАА-ЛАЖЫЫШКЫННАР

ВЕНА. (СЭТА). Венада Төп Европада чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни ийи талазыг кызырарының дугайында чугаалажышкынының түңнел шаарының хуралынга ССРЭ-ниң делегациязының удуртукчузу В. В. Михайлов чүве чугаалаан. Чугаалажышкынарның үезинде социалистиг чурттар чаа чугула инициативаларны кылгаанын парлалга конференциязынга дыңнаткан. Ол саналдар бөдүүн болгаш тааржыалгалар-даа ооң совет делегат демдеглээн. Олар дугуржулганы чедип алырынга шантыктап турар хөй бергелерни ажыы эртер арганы бээр.

Ол саналдарны боттандырар чорук чугаалажышкынынарның киржикчилеринең бүзүрежиринге илиглиг болур ийик. Барыып чуг бүзүрел дугайында анаа-ла чугаа кылырындан чепсектиг күштерни болгаш чепсегленишкиннерни кызырар талазы-биле боттуг херектерже шагаа-ла шилчиир ужурлуг турган.

Варшава «керээзининг киржикчилери күрүнелериниң чаа инициативаларынга үндезилээш, Венага чугаалажышкынынарга бүрүнгеварлаашкынын ажыглаар талазы-биле хөй-ниитн шилчиир ужурлуг турган.

Совет төлөлекчи барыын чүк киржикчилерни Венада херектин байдалны чаа бүзүбиле үнелеп көөрүнче болгаш социалистиг чурттарның боттуг саналдарынга тодаргай харынны бээрниче кыйгырган.

СОЦИАЛИЗМНИҢ АКЫ-ДЫНМА ЧУРТТАРЫНДАН

ЧАА ПРОДУКЦИЯ

СОФИЯ. Пловдивтиң көдээ ажыл-агый машиналары кылыр заводу хууда ажыл-агыынга ажыглаарынга таварышкан чаа культивраторлу массалыы-биле кылып үндүрүп эгелээн. Пловдивтиң машина тудумчуларының көдээ ажыл-агыынга ажыглаар ол чаа машинаны тургусканы—экономикага бүдүрүлге чаартылгазының талазы-биле калбак ажылдарның кезектерининң бирээзи боош турар. Чүгле ол бүдүрүлге коллективинге безин үжеп ажыг ындыг чаа кылыгларны бүдүрүп үндүрерин ол талазы-биле программада айтып турар. Республикада экономиканы эргелеп башкарарының аргалары сайзырап, бүдүрүлге черлериниң бедик шынарлыг продукцияны кылып үндүрериниге идигг берипкинни калбарып турар.

ХӨЙ АЖЫЛ КЫЛЫР СТАНОКТАР

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республикада Карл-Маркс-Штадта машина кылыр талазы-биле эң-не улуг бүдүрүлге чери —Ф. Беккерт аттыг комбинаттың япазы-бүрү ажылдарны кылырынга таварыштырган чаа станоктарының кол онзагай чүүлдери — электровнуг башкарылгазы болгаш кампалгалыы, дыка идегелдиг болгаш бүдүрүкчүлүүнүң бедик ол боош турар. Оларның дыка хөйүн акыдүнма чурттарның эртем-шинчилел коллективтери болгаш үдүрүлге каттыжышкыларының-биле кады ажылдап тургаш, чогаадып тургускан.

ССРЭ-биле янчаар кады ажылдаар чорук —ол республиканың станок тудуушкунуунуң бүгү талалыг хогжүүрүлге бижыг үндезин боош турар. Амгы үеде ийи чурттуң кады ажылдажылгалы-биле автомат дузазы-биле ажылдаар чаа хевирниң дыка хөй комплекстерни чогаадып тургузарының болгаш кылып үндүрериниң талазы-биле ажылдарны боттандырып чорудуп турар. Ол станоктарны социалистиг чурттарның бүдүрүлге черлеринге ажыглаар ужурлуг.

ЧЕХОСЛОВАК ТАРААЖЫЛАРГА

ПРАГА. Чехословакияның Бржеплав хоорайында «Фосфа» дээр химия заводунда холумактыг чаа минералдыг чемишчидилгени массалыы-биле кылып үндүрүп эгелээн. Бо чылын аңаа «Фостим» дээр ындыг 20 муң тонна ажыг продукцияны бүдүрүп үндүрер деп турар. Янчаарга 80 чылдарның төнчүзүнге чедир ону бүдүрериниң хемчээли 100 муң тонна болур. «Фостимге» күрүненин Шынар демдээн тывыскан болгаш ону чехословак чер ажылдыгларны дыка үнелеп көрүп турар.

«Фосфа» заводту 70 чылдарның төнчүзүнде ССРЭ-ниң техниктиг дузаламчызы-биле тудуп тургускан. Ол бүдүрүлге черин ажыглалга киирип, ажылдадып эгелээн чорук ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агыынга химизастаарын чулам хогжүдеринге чугула салыышкын болган. Минералдыг чемишчидилгелерни кылып үндүрериниге эң-не чугула боош турар фосфор кислотазын кыдын үндүрерин эгелээнинең соолда Чехословакия ону өскээртен садыы алырын соксатпан болгаш үнүштериниң немелге чемгерилгезинге чугула химиктиг бүдүмелдерин кылып үндүрерин көвүдедир аргалыг болган.

ТРАНСПОРТТУҢ ХӨГЖҮЛДЕЗИ

БУХАРЕСТ. Бухарестиниң машина кылыр Августың 23 аттыг заводу локомотивтиң 1.100 аът күштүг дизель-электрилиг шимчедикчизининг улам сайзырангайжыттынган чаа хевирин кылып үндүрүп эгелээн. Ол машина шакта-ла 120 километр чедир дүргедеп шыдаар, мынчалза-даа ону башкарарының дыка хөй ажылдарын автоматтар кылып турар болганда, ооң чоруурунга болгаш башкарылгазынга-даа ындыг дүргедешкин салдар чедирбес.

Румыния Социалистиг Республиканың демир-орук транспорту национал экономиканың негелдеринге дүүштүр соксаал чокка хогжүп турар. Чижээ, 1965—1981 чылдарның үезинде ооң дериг-херекселдер-биле хандырылгазы 4 катап, магистральдарның узуну 4 катап, ону электрижиткени—барык 40 катап улгаткан.

(СЭТА).

«ЯДРОЛУГ ААЛЧЫЛАР»

Окинава ортулуктуң кол хоорайы Наха эрткен чылдың төнчүзүнде байырлыг шинчибиле бүргеткен турган. Ортулукту Японияга юрисдикция ёзугаар катап эгиткенинин он чылын демдеглеп тура, «бот-камгалал күштерининң» кезектери шериг оркестрипге үдеттирип алган маршбиле эрткен. Шериг чыскаалы эртип турган хоорайның кудумчуларын полиция отрядтары чүге хүрээлей турупканыл?

Хоорайга ол-ла үеде оске чыскаал — дайын белеткелиге удурлашкынның база эрткен. Он чыл мурнунда Японияга Окинаваны ёзу барымдаалап эгиткен-даа болза, америк шериг базазы болуп ол ортулуук артышаан. Америк шериг самолёттар мооң мурнундагызында дег ортулук кырында ушпушаан, америк солдаттар биезги хевээрмында кара туразында аажылавышаан.

Делегей политиказының айтырыгларының талазы-биле сырый харылзаа Токио биле Вашингтон аразынга шагдан бээр турган. Ынчалза-даа япон чазактың мооң мурнунда удуртулгалары Накасонэ дег америк партиёрунуң айылдыг кыйгырыгларын чоок хүлээп ап көрбээн. Оожум океанга—америк халдаакчы планнарның челенгезинже болур рольду чуртка бербишаан, «Япония болгаш Каттышкан Штаттар Азияга. Оожум океанның девискээринге болгаш бүгү делегейге боттарының кады ажылдажылгазы-биле тайбыңны хандырарынга эң чүтүлә чүүл болуп турар» деп ол медеглээн.

Делегейге тайбыңны япон болгаш америк генералдар канчаар тургузар деп турарыл? Эмин эрттир дүшкүүрлүг байдал тургустунган Корей чартык ортулукче «Е-15» биле ужудуушкуннары-биле бе? Америк-мурнуу-корей «Тим спирит-83» маневрларның Азияга тайбыңны хандырыптары читзинчиг.

Нинти саны 200 муң чедип турар шериг кезектерининг дайынчы өөредилгези КУДРнуң чыышыр чоогунга чыл санында эртер. АКШ-тың 7-ги флодунуң корабльдери ынчан Корей чартык ортулуктуң эриктеринге чоокшулап келир. Ёзу барымдаалаарга, дайын белеткелинге Япония киришпейн турар, ынчалзалаа маневрларның киржикчилери америк шериг корабльдерин япон порт Йокосука хүлээп ап келген. База бир Сасэбо порт америк авиадажыкчы «Энтерпрайз» март 21-де хүлээп ап, ону беш хондурган. Япон порттарже ажык орукту бир дугаарында «Энтерпрайз» 1968 чылдың январь 19-та америк атомнуг авиадажыкчыларга ажыткан. Он беш чыл мурнунда-ла кылган эрги корабльдеринден америк флот тургустунган деп япон ортулуктуң чурттакчылары бодай бербезин дээш, эң чаа «Карл Винсент» атомнуг авиадажыкчыны бо чылдың чаймынында чорудуп баарын АКШ-тың президентизи аазаан. Амдыгында ында флот аңаа зарядтыг чалгынныг ракеталар-биле чепсегленген, ядролуг ракеталар. Пентагонның саанап алганы-биле алырга, 1986 чылда чедип келир. Америк аалчылар Японияга ооң уламындан хөй-ле болур-дур ийин. Албан ёзугуу-биле үр үеде Японияның медеглеп келгени болза, ядролуг чепсекке хамаарыштыр үш туруштут турган: ол аймылдыг халапты бүдүрбес, хереглелге ажытлавас, чурт иштинче кирр сөөртпес. Японияның үр үеде сагыш келгени ол туруштарын делегей хөй-ниитизи үүлдүгазыныүшкүн-биле хүлээп ап келген. Ындыг-даа болза сөөлгү үеде «ядролуг чепсекке удур үш туруштун ийнэн бөгүнде арткан» деп телевиденне таймдырлакчызы дыңнаткан. Оларның бирээзи — «чурт иштинче кирр сөөртпезин» күш чок болган. Тус черниң эриктеринге кээп турар америк корабльдерде ядролуг чепсектер бар болуп турарын Японияның даштыкы херектер министерствозу чугаалаар ужурга таварышкан. Японияның ядролуг чепсекке удур оске туруштарын америк генералдар божницадып киришкен. Совет Эвилели, Пентагонның бадыткалыбиле алырга, Японияга дайын-биле кыжанып турар. Ындыг болганда камгалалды күштелдирер. Ядролуг чепсекти дажыглаар кылдыр япон «Е-16»-ны дүвү-далаш-биле эде дерип киришкен, оон-биле кады ядролуг чепсекке удур бир туруш ковайнын турары бо. Ам айтырыг болза, чүү хире үе иштинде ону Вашингтон чок кылып каапкаарында. Японияның девискээринге ядролуг чепсекти тургузарыбиле холбашкан сорулга — япон-америк кады шериг ажылдажылгазын, НАТО дег эвилел кылыры.

Тус черниң чурттакчылары америк «сагыш човакчыларны» хей сөс эдер улус деп бодавазын дээш, удуг хемчээлдиг болганындан «чаавнар» деп атка четкен эрте эскерип каарының системазының үш станцииязын Мисава базазында тудуп киришкен. Ол бүгүге 370 миллион доллар. ооң 70 хуузу Японияга онаажыр. чарыгдаттынар. Японияның орези чижек чок улуг хемчээлдиг, бир кижиге онаатыр 5 муң доллар!

Ыракы Чоон чүкте болгаш Оожум океан райовунда душкүүрлүг байдалдың одаа чуртта тургустунуп турарын Японияда тайбыңга мнак күштер анаа көрүп орбас. Япон-америк шериг эвилелин быжыглаар дугайында Накасонэнин медеглелиниге калбак хөй-ниитнин удурланышкынны чалгын үнген.

Н. ДУТКИН.
ПМА.

ЧАШТАНЧЫДАН— ЧАЛБЫЫШ!

Бистин партиявыстың үндезилекчизи болгаш баштыңчызы улуг башкы Ленининиң 1900 чылда «Искра» солунну тургузар дээш чоруткан кайгамчык улуг ажылынга Мария Прилежаеваның бо рассказы тураскаадттынган. Ону «Ленининиң амыдыралы» деп номдан кызыра очулдургаш, мооң адаанда парлаан.

Хая даглыг Сибирь чуртта
Ханы уургай дүвүн орта
Децгелзиреп, човаан
күжүдер,
Тергиин ханы бодалыңар
Кажанда-даа далас барбас,
Кадыг бижиг туттунунар.

Нерчинскиниң руда казар уургайынга шелүлгенинг эң кадыг-берге хилинчээнге турган декабристерге Пушкин ынчаар бижээн.

Шүлүкчү-декабрист Одоевский Пушкинге мынчаар харыылаан:

Даржыктыг түрег халас
барбас,
Чаштанчыдан чалбыыш
үнер!

Владимир Ильич солунну «Искра» («Чаштанчы») деп адаарын шиитпирлээн. Шушенскоеге шелүлгеге тура-ла, солуннуң дугайын ол бирде-бирээ чокка бодап алган. Ам үүгле ону тургузар үжүрлүг. Владимир Ильич Сибирьден Псковка барган. Анаа Надежда Константиновна чокка чаяскаан турган. Надежда Константиновнаның шелүлге эрттирер хуусаазы ынчан төнмээн турган. Чүге дээрге ону сөлүнде тудуп бажыңнаап, Сибирьже шелээн, ынчангаш ооң хуусазын Уфага эрттирери-биле ону олче чоруткан.

Оларга анчы чурттаары берге болган болбайн аан. Ынчалзажок ооң шелүлгезиниң хуусаазы төнерин маналарын кайызы-даа бодаваан. Владимир Ильич революсчу ажылын оожумпадып база маладып болбас ужурлуг апарган. Чүге дизе ооң амыдыралының эң кол утка-шынары ол. «Ужурашкыже баймрлыг, Надя» дээш, ол чорупкан. «Искраны» тургузарының белеткелин ол Псковка бүгү талалыг эгелээн.

Анчы-анчы хоорайларже чоруп, «Искрага» ажыллаар эштерни бүгү черлерден дилеп турган. Солунга чүүлдер бижинир авторларны, солуннуң тарадыкчыларын тып алыр ужурлуг. Эң берге чүве солунну ундүрериниге хереглээр акша тып алыры турган. В. И. Ленин ону база тып алган. «Искраны» ундүрериниге баштайгы үеде чарыгдаар акшаны ажылчын кежээки школаның башкызы Александра Михайловна Калмыкова берген. Ол Петербургтуң ном складының ээзи болуп тураада, марксисчилер, илаңгыя Владимир Ильич-биле оңууктежи берген.

Бүгү чүүлдер белеткеттинген. Владимир Ильич ону кылыр дээш, дөрт айларда хайныышкыпмыг-ла ажылдаан.

Ынчалзажок каяа үндүрерил? Хаанга удур, дүжүметтерге, фабрикантыларга болгаш полицейжилерге удур солунну Россияга парлап болур бе?

Владимир Ильич эштериниле сүмелешкен. Ол дугайын бүгү талалыг чугаалашкаш, солунну даштыкыга парлаарын дугурушкан. Аңаа база-ла ындыг солунну чүгле кончуг чажыды-биле парлаар апаар. Ынчалзажок ында орус полицейжи шиитпиркиннер эвээш.

Шелүттүрген хуусаазы төнер чоокшулаан Надежда Константиновна-биле байырлашкаш, Лениң өске ырак чүртче чорупкан.

• • •

Немец хоорай Лейпциг ынчан бедик бажыңнарлыг, дааш-шимээнниг, тар кудумчуларлыг турган, ооң аңгыда хой улуг фабрикаларлыг, типографияларлыг болгаш янзы-бүрү номнар садар борбак садыгжыгаштарлыг. Лейпциге бажының дүгүн чолдайты таартып алган, үстүү эриндеде кирбик салдыр, хөглүг Герман Рау дээр бир немец чурттап турган. Хоорайдан ырак эвесте Пробстхейд деп сууржугашта улуг эвес типографиялыг. Ооң типографиязы чаңгыс улуг станоктуг. Анаа ажылчын, спортчу солуннарны, янзы-бүрү чарлалдарны база дептержингештерни парлап турган.

Герман Рау немец соцыал-демократтыг партияның кежигүнү. Бир-ле катап Лейпцигтиң соцыал-демократтары аңаа Россиядан марксисчи эш чедип келгенин дыңнаткан. «Искраны» бирги дугаарын Лейпцигке үндүрерин олар шиитпирлээннер.

— Орус эштерге дузалаар херек — деп, Герман Рауга Лейпцигтиң соцыал-демократтары чугаалаан.

Герман Рау дузалаарынга белен, ынчалзажок ооң типографиязында орус үжүктер өрүүр шрифт чок, а үүгле немец шрифтилер бар.

Ам канчаарыл? Дыка үр боданганнар, бүзүреллиг эштер-биле сүмелешкеш, ооң аргазын тып алганнар. Лейпцигтиң бир типографиязында Россияга таарыштыр орус дылга шажын судурлары парлан турган. Герман Рауның дузалакчызы, өрүкчү бичии тергежигеш сөөртүп алгаш, ол кижиже чорупкан. Ол ооң типографиязының чапкынга баргаш, таакпылап каан, элээн үр турган. Ынчан турда, сонга өттүр бир кижи олче хол чаңгаан. Удаваанда фартутунда чүве эдектеп алган эш үнүп келген. А ол дээрге, орус үжүктүң коргулачун шрифтилерп болган. Ону демги эш өрүкчүнүң тергежигежинче тө тудупкан. Өрүкчү ону эрги хөректээжиде дүй шып алгаш, сөөрткеш чорупкан.

Ынчан Владимир Ильич Мюнхенден аңаа чедип келген. Солунга парлаар чүүлдерни, эштерни экжелген. Лениң Лейпцигтиң кыдынга бичии өрээлчигеш хөлөзилеп алган. Эртенниң-не дең хаанзы эгелевээнде-ле турун көөр, а ол үн дыка эрте одунган, сонгалар карангы хевээр. Кудумчуларда декабрьның соок, туманныг өл-шык хүнү.

Владимир Ильич бичии хөнекке шай хайындырып ижип алгаш, бажыдан чорупкан. Пробстхейд суурда Герман Рауның типографиязында чедир ырак, беш-алды хире километрни эртер апаар. Хоорайның кыдынга харлыг шөлге келген. Элээн ыракта арга көстүп келген. Суур кыдында оттар чивеңнегилеер. Герман Рауның типографиязының соңгалары чырык.

Бүгү типография чаңгыс улуг өрээлде. Ооң чартык кезиги аажок улуг эрги станок ээлээн. Үжүктер өрүүр нүп касса бар. Шоо суугуда дыт ыяш дазырадыр ыңа, чалбыышталып турган. Типографияда ооң ээзи Герман Рау, бир өрүкчү, бир өөреникчи бар, оон өске кым-даа чок.

Владимир Ильичиге Герман Рау:

— Бөгүн кончуг чугула хүн — деп чугаалаан. Ол үеге чедир белеткел ажылын чорудуп келген. А бөгүн...

Өрүп каан үжүктерлиг, долгандыр шарын каан раманы өрүкчү аарыныш көдүргеш, станокка салыпкан. Герман Рау станок артынга турупкан. Ооң тудазын ол сегирип алгаш долгай берген. Станок дагжап эгелээн. Өзек дүрген-дүрген долганып-ла турган. Солуннуң чаа будуктуг арыннарын ама-ама саазынарга улаштыр-улаштыр калбаңнады парлай берген. «Искраның» бирги дугаары парлаттынган! Владимир Ильич солунну сегирип алган. Бо минуталарны ол дыка үр болгаш чүткүдүг манап келгени ол!

«Бистиң ажылчын, революсчу солунувус ам бар апарганы бо-дур, Төрээн чуртче ужугуп чет. Кижилериниң бодалдарын болгаш чүректерин революцияже хайныктырып база кыйгыр-ла!»

Владимир Ильич ооң адын «Искра» деп дыңналдыр номчаан.

Оң талакы үстүү булуңунда: «Чаштанчыдан чалбыш үнер» деп сөстерни улуг үжүктер-биле парлаан.

ДОКПАК-БИЛЕ УЛДАПТАР

Кижи шаг-шаанда канчап тывылганы, кижиниң бойдуста угу-деңү ам кайдал деп чүвени кижилер үргүлчү сонуургап келген. Шаандакы кижилер биске түгле чурттап чораан черлериниң омаа-сомазын, баштайгы амыдыралдың чепсектерин, хаяларда бижиктерин арттырып каан.

Амгы үеним дириг амытаннарындан биске хан талазы-биле сарбашкыннар эң чоок деп чүве билдингир болгай. Чогум кандыг сарбашкыннарны ол?

Бистиң эң чоок төрел өгбелеривис шимпанзе деп сарбашкыннар болуру билдинген. Олар Сахараның мурнуу талазында Африкада чурттап турарлар. Эфиопиялың тропиктиг арга-арыларында болгаш Мурнуу Африканың таламык үнүштерлиг делгем ховузары ындыг сарбашкыннарны бодунда камгалап арттырган. Конго хемниң соңгу болгаш барыын талаларында Гвинеядан Камерунга чедир, чөөн талада Угандага чедир ол сарбашкыннар бо үннерде чурттап турарлар. Чугаа оларның дугайында чоруп турар.

Эртем-техника хөгжээн бистиң үевисте кижи төрелгетен бурунгаар улуг базымны кылган. Ынчангаш бистиң бо хире сайзырапгай үевисте дириг амытаннарның угаан-медерелиниң дугайында чугааларда, оларга база-ла бедик негелдени салып, күшажылдың чепсээн олар кайы хире, канчаар ажыглап билиринн көрүп турган тодарадып турар бис. Ону барымдаалап, тодарадып көөрге, шимпанзе чер делегейинде дириг амытаннарның (кижиден өске) эң-не «угаанныы» болуп турар. Олар аңнар өөредир дрессировщик кижиниң өөреткени ёзугаар күш-ажылдың чепсек-хереклеларын ажыглаар талазы-биле онзагай өөренинчелиг көргүскеннер.

Оон аңгыда чүгле өөредип ыаарга-даа эвес, черге хостуг чораап-даа, чем тып чинрде азы бодунуң дайзыннарындан камгаланырында-даа кандыг-бир чепсекти — узун ыяшты азы дашты чедимчелиг ажыглап билири-биле олар ылгалыш турар. Чижээ, олар шыкпыш ышкаш ыяшты арычигири илип чинр азы коңгул иштинден курттар казып чинр кылдыр ажыглап турар. Улуг хемчээлдиг ыяш аймаан — докпакты камгаланырынга ажыглап турарлар.

Амстердам университединиң эртемденги Адриан Кортланд бодунуң ажылдакчылары-биле кады ангы-аңгы черлерге шимпанзе деп сарбашкыннарга хөй удаа солун дуржулганы кылып чоруткан. Парның дүрүзүзү өттүнүдүр, иштинде автоматтыг дузазы-биле «аң» бажын, кудуруун чайын турар кылдыр кылган шимпанзе ону көргеш канчаар эвес дээш арыг иштинге аппарып салган. Чамдык дуржулгаларның үезинде парның холунга сарбашкыныың оглунга домейлештир кылгаш, парның холунга тутсуп каарга, сарбашкыннар кончуг дидим, каржызы-биле бодун туттунар болган. Шимпанзелер бүдүн болуу-биле алгыржып-кышкыржып, ыяштар будуктарын сый тыртыкылап, бичии чадан үнүштерни дазылындан туруа тыртыкылап, «парны» ооң-биле дажап, бүгү-ле бар аргалары-биле «аңны» коргударып кызыдар болганнар. Ынчап тургаш «аңны» долгандыр бүзөөлеп келир, чамдыктары көскү болуун дээш ыяш кырынче үне бээр болганнар.

Ол дуржулганың сөөлүнде бир чыл болганда, эртемденнер мындыг солун болуушкунну көргеннер. Сарбашкыннарның болүү-биле эртер көкпа оруунун аксынга базала ыытымал «арыылаңны» баш удур тургузуп каан. Сарбашкыннар ону көрүп каш база-ла дораан дидим халдап эгелээннер. Таптыг-ла ол үеде бир улуг шимпанзе «аңга» чоокшулап чеде бергеш, сарбашкын оглун чыттап көргеш, дедир өөрүнче чөруткаш, «ол бистиң төлүвүс эвес-тир» деп бажын чайын турган «чугаалаарга», өске сарбашкыннар ыыт чок оруун уламчылап чорупканнар.

Конго болгаш Гвинеяда чурттап турар шимпанзе деп сарбашкыннар-биле чоруткан ол дуржулгалар чогум олар аңны ыяш докпак-биле хап көрбээн, чүгле ону коргудуп турган деп чүвени бадыткап турар.

Саванналарда (Мурнуу Африканың таламык арга-арыглыг ховулары) чурттап турар шимпанзелериниң өөжизи ооң мырынай өске боон турар. Олар 2 метр чедир узун ыяш докпакты тудуп алгаш, аның ооргазын сый шаптар хире күш-биле соптар болганнар. Ол ыяш докпактың дүргенин кинолёнкага тыртыргаш саналшкын кылырга, бир шакта 90 км. болган.

Адак сөөлүнде ол сарбашкыннарның баштыңы улуг сарбашкын «аңга» халып чедө бергеш, кудуруундан барып тыртарга, ооргазы үстүү чаштай берген—«аң» өлгеп. Өске сарбашкыннар база халчып четкилеп келгеш, бичии «сарбашкын оглуң» чудуп, чыттап көргеш чоруй барган.

Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурда көдээ клубта «Сайзанак» агиткультбригадазының ооң ыргызүүн чаңгыс чер чурттуглары улуг сонуургал-биле көөрлер. Агиткультбригадаңың кежигүннери — чолаачылар, механизаторлар, башкылар. тудугжулар. Жданов совхозтуң ажыл-ишчилеринге уран талаптыларын олар бараалгадып турарлар.

ЧУРУКТА: «Сайзанак» агиткультбригада.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Австер ужуп келген.

«КОМСОМОЛЧУ» КУРЛУГ БОЛГАНЫМ

Ынчан чайның иниг хүнеринің бирээзи чүве. Бай-Талдың Тал-Бездиринде тараавыстың тарын каан көдүрелзин чазап, арыктарга кулактар кылыр дээш ачам-биле чорупкан бис. Туралыг-Аксының ковүрүүн кежип келириверге, ковүрүг аксында кара суглуг ак талдар аразында улус кестүп тур. Чоокшулап келгеш ковүрүүскеге, ийи-ийи аттар кошкан улуг тергелерден элээн хөй кижи аттар адырып турар болду. Олар-биле мендилешкеш, оруувусту уламчылап чорупкан бис. Ажылывыс бүдүүп каашы, дедир чаныш орарывыска, ковүрүг чанында улус удам ковүдей берген болду. Демги келген кижилернин аразында суму даргазы Доокур. ЧАЭ даргазы Авыда, кырган-ачамның дүнмазы Суичук, дарган Шоюн болгаш өске-даа кижилер бар мындыг.

Тергелерлиг келген улус араттарның белеткеп кааны тудуг ыяштарын сугладып бадырар. Хемчик үнүп ыяш бадырарынга аштап, белеткээр дээш Ак-Довуруктан келген ажылчыннар чүве-дир. Олар ковүрүглеп кежер дээш топтап көөрге. бодүүнү кончуг. бүзүрел чок бооргa. Туралыг-Аксынга турган суму даргазынче. ЧАЭ даргазынче. ковүрүгнү үндезилеп кылдыртkан ус-шевердер Суичук биле Шоюң оларже кижи чорудупкан чүве-дир. Бичии чугаалажып турган соонда. хамык улус ковүрүг кырынче кылаштажыпкан. ону шинчилеп. оргаларын бакылап көрүлеп, кырынга тепсенгилеп-даа турар болду. Келген ажылчыннарның улуртукчузу-ла боор, бир кижи хелемечи дамчыштыр айтырды:

— Ковүрүг каш пуд үүн шыдаарыл? Ооргалары бызыг бе, ирий бербазын бе?

— Бир кодан. чылгы-даа, инек-даа кежип болур-ла. Кошкен аалдарның чүктүг б шарызы. 30—40 хою, он шаа инээ чайлыг кежип турар ковүрүгче—деп. Суичук тайылбырлаарга, аңаа турган ол чер кижилери шупту бадыткады. Шоюң турган. силернин тергеде чүгүпер каш пудул дээрге, хелемечи 12—15 пуд хире дизи. Шоюң—ынчаарга-ла ковүрүг оларны чайлыг үүр—деп чоргаарал-биле чугаалай-дыр. Тергелиг келген кижилер аңаа чыыл-ган кижилерниң үделгези. дузазы-биле Хемчикти ол ковүрүг-биле менди-чаагай кежип алдылар. Оларның хөй нурузу Туралыг-Аксының Борбак-Арыгга. чамдыктары Шыдазының Улуг-Арыгга турумчуп туруп алганнар.

Ак-Довуруктан келген ажылчыннар-биле ук чер чурттакчылары аргыжып. корылажып турар апарган. Харын-даа чамдык кижилер оларның сүмези-биле Ак-Довуранче ажылдап чоруп-даа тургулаан. Оларның аразынга аалыыстан Хүлбүзек. Шивлигден мээн дайым Шоожал хээп өске-даа кижилер бар. Туралыг-Аксының аалларының бичии оолдары ажылчыннарның олаанга боля чеде бээр бис. Баштай ыракта тегерип, дидим эвес тургулаар бис. Ынчан орус херээжен кижилер (чем кылыр улузу-ла боор) бистиң бээр келимер деп имнээр. Чеде бээривиске, ак чигир, хлеб бээр. Оон-на амдажып, дидимнеп, балыктаап, оовусту аалчыларывыска берип. берген чемин ап, тергелериге олуруп (ынчан бистиң черге ол чүве чок), орус оолдар-биле ойнап тургулаар бис. Өглеривис ажылчыннарга сүт бээрге. ону база чедирип бээр бис.

Келген ажылчыннар белеткеп каан болүк-болүк чүүктарын тергелер-биле хем кылдынче. сугже ыяш кивиреринге эптиг черлерге кезек-кезек. кожа-кожа кылдыр сөөртүп турар. Оон соонда оларны чүүктаар узун оорга ыяштарны бир ужу мырыңай сугже кирип чыдар кылдыр салгылап каар. Ажылчыннарның чамдыкызы хемниң сууида костүп оргулаар улуг-улуг даштар кырында олурупкан бажын чилдилп каан борбак демирлер-биле оларның кырындан үттей шоңпап тургулаар. Ол болза ыяш бадырарынга тааптыктыг улуг даштарны буза тепсиргиже белеткеп турары ол чүве-дир. Ону сөөлүгеди бүр кагары дээп, а демги чилиг баштыг шайбак деминин бүр дээр деп билип алдывыс.

Өөрүм оолдар-биле кады балыктап чораш. каш калыргы шелип алган мен. Оон арыгдан бичии курраг тал, терек будуктары чып алгаш. оларны огбайты чүүктеп алгаш, аалга чедип келиримге. ооруктуп даштында бага-лаашта орус чүген-чуларлыг, эгерлердиг үш аът баглап каан тур.

Мен кирип келиримге, олургап улус менче көргеш. каттыржы-дыр. Даайым оргаш, демги даргаже көрүвгеш: «Бо мээң каридаш бала-ны— дей-дир. Демги өске тыва кижи очулдуруп берди ышкаш. Ол кижи мени бээр кел деп имнээш, мээң ында тал карты-биле кылгаш куржанып алганым «комсомол» курумну тудуп көрүп. сонуургаан хевирлиг чугаалап орар болду. Ынчан «комсомол» кур дээр дыка калбак эвес, бир талакы эгинче ажыр каап алыр баглыг сарыг булгаар кур тыптып келген чүве. Ону колдуунда-ла арвээ үүрүлүп даргалары. идепкейлиг арвэчилер куржанып алган чоруур. Бичии оолдар бис ындыг курлуг болза деп күзээне чүвевис ол. Ону өттүнгеш хаак карты-биле ындыг кур кылып алганым ол чүве.

Өгде улус ажаок хөөрежип. чугаалажып эгеледи. Оларның мурнунда таваста эът, хөлекте шай салып каап. Орус дарга кезек чугаалаан соонда. хелемечилеп чоруур Сонгуваа деп кижи очулдуруп бээр мындыг. Ынчан мээң эки билип алгап-па чүвем. даг-дүгү чүнү-даа кылырынга херек. орттенмес. ажаок бижыг дээрзи болган. Сонгуваа олургаш. даргазының ак хөйленинче айыткаш. бо хөйленни даг-дүгүнден будүрген торгудан кылган. ынчангаш хирлеги бээрге сугга чүтбас. отче кинр каапгарга, хирби улуг шимпанзе «аңга» чоокшулап чеде бергеш, сарбашкын оглун чыттап көргеш, дедир өөрүнче чөруткаш, «ол бистиң төлүвүс эвес-тир» деп бажын чайын турган «чугаалаарга», өске сарбашкыннар ыыт чок оруун уламчылап чорупканнар.

Конго болгаш Гвинеяда чурттап турар шимпанзе деп сарбашкыннар-биле чоруткан ол дуржулгалар чогум олар аңны ыяш докпак-биле хап көрбээн, чүгле ону коргудуп турган деп чүвени бадыткап турар.

Саванналарда (Мурнуу Африканың таламык арга-арыглыг ховулары) чурттап турар шимпанзелериниң өөжизи ооң мырынай өске боон турар. Олар 2 метр чедир узун ыяш докпакты тудуп алгаш, аның ооргазын сый шаптар хире күш-биле соптар болганнар. Ол ыяш докпактың дүргенин кинолёнкага тыртыргаш саналшкын кылырга, бир шакта 90 км. болган.

Адак сөөлүнде ол сарбашкыннарның баштыңы улуг сарбашкын «аңга» халып чедө бергеш, кудуруундан барып тыртарга, ооргазы үстүү чаштай берген—«аң» өлгеп. Өске сарбашкыннар база халчып четкилеп келгеш, бичии «сарбашкын оглуң» чудуп, чыттап көргеш чоруй барган.

Солун чүүлдер

ДАШ БАРОМЕТР

Уссурий тайгазында Бикин хемниң ариинде Кунгулаа тейиң арыында чайгаар бүткен агыдыр хоюг калбак даш чыдып турар. Аңчылар, геологтар, тус черниң чурттакчылары хемни куду хемелеп бадып чыткаш, агаарның канчап баарын ол даштан билип алырлар: карарып костүп чыдар болза, дээр чүдерээриниң демдээ, дээрде булут чок-даа болза, дөмей-ле. А бир эвес чаашкын кудуп, дээр дидимнеп турда безин ооң ону агара бээр болза, аязырының демдээ.

Агаарның өскерилгенинден өңүн оспертип чыдар ол даштың хуулгаазын будүштүг деп. ооң чыдар черин буруп шагда панайлар, удегелер хуулгаазын оранче кирер эжик деп санап турганнар. Эрги шагның дыка хөй тоолчугу чугаалары ол даш-биле холбашкан.

Эртемденнер ону хүн хереллериниң салдарындан минералда чырык чалгынның өскерлиишкини-биле тайылбырлап турарлар. Оларның саналы-биле Кунгулаа тейни бойдустуң тураскаалы кылдыр чарлаан.

О. ЛЫЖИН,
СЭТА-ның корр.

Лучегорск.
Приморье.

1983 чылдың март 26-да үнген «Шын» солунга парлаттынган кроссвордтуң харыылары:

ДООРА ДУРГААР: 5. Дамырак. 6. Кочетов. 9. Наймысылал. 12. Параз. 13. Чагыг. 14. Деңгү. 17. Левша. 18. Терек. 19. Адрес. 20. Ширик. 25. Апорт. 26. Чайка. 27. Серов. 30. Кургулдай. 31. Сааскан. 32. Мериноc.

УЗУН ДУРГААР: 1. Капитан. 2. Шапак. 3. Бодал. 4. Мочурга. 7. Чылан. 8. Сырын. 10. Календарь. 11. Дезевилел. 15. Ешеев. 16. Пекин. 21. Спартак. 22. Тайга. 23. Школа. 24. Шолохов. 28. Туран. 29. Бабек. (Кроссвордту Кызыл районда Д. Чымба шын тыпкан).

Кызылдың № 2 ортумак школазының коллективи хоочун башкы

Хүрен-Тараа Күдеровна МОНГУШТУҢ

үр болгаш аар ааражының соонда мочээнин дыңнатпышаан, ооң тереллериве. чоок кижилериниг ханы кажыдалын илергейлеп тур.

ТВ

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 — «Бир эвес кадык болуксазыкпа». 9.05 — Буратиноның делгелгези. 9.35 —«Спортлотоның» 14-кү тиражы. 9.45 — Ада-иелер, сиилерге. 10.15—Удам хой эки бараннар дээш. 10.45—«Бөдүүн кижилер чүнү кылып шыдаарыл». Документалдыг фильм. 11.25—Концерт. 12.15 —Мультфильм. 12.25 —Чүүл номчуурул. 13.10—Орус музей. 13.40 —Бөгүн делегейде. 13.55 — Уругларга фильм. «Чашайның азырнгештери». 15.15 —«Челээш». Телепрограммаларның делегей фестивалы. Вьетнамның бурунгу танцылары. 15.40 — «Профессиязы — геолог». Документалдыг телефильм. 16.00—Музыкантылар музыка дугайында. 16.50—Политиктиг хайгаракчы Ю. А. Летуновның беседазы. 17.20 — Дириг амытаннар амыдыралы. 18.20 — Лениниң шапкадыл лауреады. Социалистиг Кушажылдың Маадыры хирург Н. М. Амосов-биле ужурашылга. 19.05—«83-түн ырыы». 20.00 —Кыска хөөмейлиг киномедиялар. 20.45 —21.00 — Чапсар. 21.00—«Ye». 21.35 — Таныш аялгалар. 22.40— 22.50 —Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

15.25 — «Кино көрүкчүзүүнүң эдериичизи» 16.10 —«Документалдыг экран». 17.20 — «Музыкалыг киоск». 17.50 — «Мартышкага байыр». Мультфильм. 18.00 — Грузия телестудиязының программазы. 19.45—Делегей болуушкуннарының дончуулазы. 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 —«Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». 21.35—«Бир эвес ынакшый берикпе...». Уран-чөчен телефильм. 23.00—23.45—Футболга ССРЭ чемпионазы. «Металлист»— «Динамо» (Киев).

Агаар

Агаар станциязының медээзи ёзугаар алырга, республикага бөгүн көжер булуттаар, чамдык черлерге кезек хар чаар. Соңгу-барыын угланышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 4—10, чамдык черлерге 14—19 градус соор, хүндүс 0—5 градус чылыр, чамдык черлерге 1—6 градус соор.

Кижилерге кожуп турар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы дүне 4—6 градус соор, хүндүс 3—5 градус чылыр.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

АПРЕЛЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аас-кежии дээш» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Дюймовочка» 11.20 «Мында сенин дываажаң ораны маналас» 9.30, 12.50, 14.40, «Моңгун күзелдиң» мунукчузу» 16.30, 18.20, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Зоя» 11.00, «Хая Аспарух» 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кроссвордтар тывармыга шыактарга» 14.00, 18.00, «Бот чорда оглу» 15.30, 19.40 шактарда.

ТЕАТР

Шариф Хусанновтуң «Аванмың ак платъези» деп ийи кезектиг шинзи апрель 3-те болур.

Тургускан режиссёру — Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Кадр-оол Сагды. Шинииң киржикчилери: РСФСР-ниң алдарлыг артистери: Хүргүлек Конгар, Борис Бады-Сагаан; Тыва АССР-ниң алдарлыг артистери: Екатерина Кенденбиль, Александр Таваккай; Тыванның комсомол шаңналының лауреады Дарый Монгуш; артистер: Виктор Наксыл, Дыртык Монгуш, Анзат Куулар, Чөлбеней Ооржак, Мортай-оол Валентина, Тамара Ондар, Зоя Баир-оол, Серепан Монгуш, Борис Монгуш.

Шинииң эгелээри 19.30 шакта.

Кызыл хоорайның сан киздиниң хамаатыларга дыцнадыры болза:

Хууда айтырыглыг хамаатыларны хүлээп алырын неделяда ийи удаа дараазында хүнерде чорудуп турар.

Четвергте—13-тен 14 шакка чедир болгаш 17-деп 19 шакка чедир.

понедельникте — 13-тен 14 шакка болгаш 17-деп 19 шакка чедир.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннарыл: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдыраа болгаш үзетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информацияа киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, модэе ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн бартаазы 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыт 461.

Солун неделяда 6 катаа үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыңың керектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01420.

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 78 (12168) | 1983 чылдың апрель 3, воскресенье | 1925 чылда үнелезилеттинген | Өртээ 3 коп.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу ээлчегиниг хуралынга «РСДРП-ниң пйнги съездизининң 80 чылының дугайында» доктаалды хүлээп алган. Доктаалды солуннарга парлаар.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Ю. В. Андроповтун Никарагуаның чазааның Удуртукчу чөвүлелиниң координатору Д. Ортега-биле беседазының түннелдерин чугаалажып көргеш, чүүлдүт деп көрген. Политбюро ол дугайын чугаалажып көөрүнүң үезинде Никарагуаның үлүзүнүң ол хамаарышпас күрүнениң иштики херектеринге империалистиг холгаарлаашкыннарга удур демиселинге Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының эңгеткил каттыштырылгазын илереткен. Эң-найыралчы совет-никарагуа харылзааларыны улам калбартырының хемчеглерин айыткан.

Эштер Ю. В. Андроповтун болгаш А. А. Громыконун КНО-нуң чиигине секретары Х. Перес де Куэльяр-биле үжураажышкыннарының түннелдерин чүүлдүг деп көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Н. А. Тихоновтун оон Югославия Социалистиг Федеративтиг Республикага албан үжурунда аян-чорунуң түннедериниң, а ол ышкаш эш Н. А. Тихоновтун Ливияның Революстуг удуртулгазының кежигүнү А. С. Джеллудка баштаткан ливия делегация-биле беседаларының дугайында дыннадыын хуралга дыннаан.

Оон соонда СЭКП ТК-ның Политбюрозу көдээ ажыл-агыйга ажыглаар машиналарның болгаш дериг-херекселдериниң техниктиг деннелиң болгаш шынарын улам бедидериниң, оларны ажыглаарының эжиждериниң, 1983—1990 чылдарда оларны кылып үндүрериң болгаш көдээ ажыл-агыйга бээрин көөрдериниң талазы-биле хемчеглер дугайында айтырыгны чугаалашкан. Ол айтырыгны чугаалажып көргенииниң үезинде демдеглээни-биле алырга, соолгу он беш чылдың иштинде колхоттарга болгаш совхоттарга машиналар кылып базары дыка көвүдээн, машина-трактор парыгының составы шынар талазы-биле чаартынган, көдээ ажыл-агыйга ажылдарының энергия хандырылгазы үш катап улгагкан. Оон-биле чергелештир көдээ ажыл-агыйга кылып үндүрүп турар машиналар болгаш дериг-херекселдер ажыл-агыйга кылып үндүрүп турар машиналар болгаш дериг-херекселдер амгы үениң негелделеринге ам-даа долу дүүшпейн турар болгаш чамдык эртем-шинчилел, конструктор организацияларының бо талазы-биле ажылының түннелдери четпес бооп турар. 1986—1990 чылдарда үнүп болгаш мал ажылының, мал чемнери будүреринин негелделерин долуу-биле хандырар тракторларны, трактор прицептерин, экскаваторларны, бульдозерлерни, скреперлерни, чүк автомобильдерин кылып үндүрер талазы-биле ажылдарның дугайында ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң киирген программазын Политбюро чүүлдүг деп көрген. Айыттынган хемчеглерни амыдыралга боттанырар чорук көдээ ажыл-агый машиналарының шынарын улам бедидерин болгаш ССРЭ-нин Аъш-чем программазында көрдүнгенин ёзугаар чер болгаш мал ажылын комплекелиг механизастаарын колдуунга доозарыңга эргежок чугула санныг кылдыр оларны будүрерин чедип алыр арганы бээр.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу Карел АССР-ге 1984—1990 чылдарда чүрттелга, коммунал болгаш культура-амыдырал тудуун шапкынчыдар хемчеглер дугайында саналдарны чугаалажып көрген. Бо айтырыг талазы-биле СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында ана чүрттелга бажыннарының, эмнелгелериниң, школаларның болгаш школа наары четпээн уруглар албан черлериниң тудуун ыка калбартырының, автономнуг республиканың чонунуң коммунал-амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле даалгаларны тодаратқан.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга ол ышкаш ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкынунуң, ақы-дүнма социалистиг чүрттар-биле кады ажылажылганы бижыглаарының, Совет Эвилелиниң тайбынга ынак даштыкы политиказын чайгылыш чок боттандырып чорударының айтырыгларын база чугаалажып көрген.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың цехтери болгаш участоктары эрткен айларда күжениишкинин ажылдаан, бедик будурукчулар чорукту чедип алганнар. Александр Романович Краснов удурткан үшкү участоктуң чолаачылары А. Краснов, С. Семён, Б. Шмидт (адаанда чурукта) транспорт цехинде эки ажылдыг бригаларының бирээзи болуп турар. Оон бригадазында 27 «БелАЗ» ажылдап турар. Оларны башкарган чолаачылар он-оон муң тонна даг породазын рудниктен сөөртүп, фабриканың үүрмектеп-сорттаар комплексинге үзүктелиишкин чок чедирип турарлар.

Чолаачылар квартал планын шагда-ла ажыр күүседип алганнар. Ында хоочуннарның-даа, аныяктарның-даа киирген үлүг улуг. Ылаңгыя чолаачылар Сергей Семён биле Борис Николаевич Шмидт хүн нормазын үргүлчү 140—145 хуу күүседип турарлар.

Коммунист В. М. Игнатовага удурткан бешки эдлет чолаачылардан дудак чок ажылдап турарлар. Ол коллектив бирги кварталдың будурүзе планын 132 хуу күүсеткен. Бо чедиишкинде сабалакчылар Чартык-оол Ооржактың, Сергей Салчактың, дериглелер машининзи Зоя Ондарның, эки ажылы дээш диплом-биле шаңнаткан аныяк ажылчын Олег Бегзиниң киирген үлүг эвээш эвес. Олар үк эдлетиниң шалыпчылары болуп турарлар. Сабалакчылар Ч. Ооржак, С. Салчак, З. Ондар, О. Бегзи (үстүнде чурукта) хостуг үезинде сүмележип турлар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

Ажылчынга сөс

НАЙЫРАЛ-БИЛЕ

Бистиң типографиявыс республиканың үлетпүрүнүң хоочун будурүлгелериниң бирээзи. Ол тургустунуп, ажылдап келген чылдарында Тывага кыйын үе-үеде болган. 1924 чылдың чайында Тывага келген Коминтерниң Чагаа Азиядакы представительстводан Тывага ажылдаар деп Ленинградтан Ю. Ф. Ренгартен, Ф. Ф. Ренгартен, Ф. Ф. Ренгартен, Ф

Бөгүн — Геологтуң хүнү

ХҮННҮҢ, ХАТТЫҢ ӨҢҮКТЕРИ

Ак-Суг. Ам дээрезинде мында геологтарның бичии түр сууржугажы бар. Ону карталардан дилээп-даа хереэ чок. Ак-Суг деп кыжын, чайын шулурады агып чыдар арыг суглуг дамырак хемчегештн картадан база тыппас бис. Ол сууржугашт, мында ажылдап, чурттап турар кижилер, ол хемчиге Тожу районнуң чөөп талакы кызыгаарында, долгандыр ак харга шыптынган эзимнин, шораанардыг тайгаларның арагзында. Ону долгандыр каш чус километрде ап-мөң, аргазэзим, тайга-даскыл орапы. Чурттакчылыг суурлар талыгырда.

Чылдар эртер. Ак-Сугнуң адыл-сураа чүгле бистиң Тывага эвес, харын бүгү чуртка алгын, улуг комбинат туттунуп, бодунче муң-муң кижилерни хаара туда бээри, эгээртинмес эртине-байлак үүжезин чазып, чурттуң чечектелишкинниге үлүүн киирер үеэн келири магат чок. Бичии амгы шыпшың тайгалар күүлүг техниканың, кавчап билир, электровоэтарның да куш-ажылчы даап-шимээнинден оттур алаар.

Ынчанмас аргажок, чүге дээрге Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геологияшинчилел экспедициязының геологтары, ажыл-ишчилери мында чес, молибден, өөнүг металлдарның байлак рудалыг черии ажыктаан, дезискээр, хемчээл талазы-биле нурлавырларын тодарадыр ажылдарны боттандырып турар.

КОЛ ГЕОЛОГ

Ак-Сугнуң байлактарып ажыдып, шинчилээриге улуг үлүүн киирип келген болгаш мында ам-даа ажылдап турарларның бирээзинге геологияшинчилел партиязының геологу Владимир Иванович Забелинни адап болур. Ол содуң болгаш хандыкшылдыг мергежилдиг, ажыл-иштин, намдарның кижизи. Свердловскиниң даг институдун 1961 чылда дооскаш, Тывага ажылдап келген олчаан бодунуң салым-чолуп оон тайгазинемы, арга-зэнмн-биле холбаштырган. Хову-Аксының кобальтызын, Ак-Довуракты даг-дүгүн дилежин, шинчизен Тожунуң тайгаларын аътыг, чадаг онгаар-дескээр эргии каапкан. Ак-Сугда геология партиязы ажылдап эгелээнден 1966 чылдан бээр ол мында. Билиг-мергежилдиг, байлак дуржулгалыг апарган геологту аксы-дүнма Кубага шинчилелдерже база чоруткан, ол анда ийи чыл ажылдаан келген.

Хөй чугаа-соотка хөөнү чок Владимир Иванович бодунуң ажылының дугаймы, анаа хамаарылгалыг түүлдерии чугаалап бергенде, сеткилин өйүп чоруур айтырыгларны чиге, дорт тайызбырлаар. Оон-биле Ак-Сугнуң келир үеэнииң дугаймында беседалажып орувуста, ол Тожунуң бойдус байлактары казымал байлактарындан-даа артык чыгы үнелиг, ону камнаар, харын мырыдай бодуу бүткен бойдус музейи, дээп болбас эртинээн кылдыр көөрүнүң чугулазын айтыр болду.

Геологтуң ажылы, амыдыралы амгы үеде шаандакызындан коңгүс өскерилген. Аът коштап, дажыг сугга дүжүп, шораан-бертке мунгаштальш, оран-делегейдеп хоорук чоруур чүве ам чок. Владимир Иванович Забелин, оон дузалакчылары аныяк геологтар Сергей Яровой, Игорь Жданов, Виктор Блинников болгаш партиянын өске-даа ажылдакчылары боттарының ырак-узак сууржугажында кагдырган, кагдынган кижилер эвес. Ак-Сугже Кызылдан үүлүг Ми-8 вертолёт хүнүнүң чыгыы, чамдыкта мырыңай чаңгыс хүнде ийи-үш-даа катап үүжеар. Вертолёт оларны харызаштырып, аъш-чемин, дериг-херекселин, идикхевии чедирип берип турар. Сууржугашта электростанция дүн-хүн чок ажылдап, Ильичиниң лампочказы чырып, чер өрүмнээр станоктарны ажылдадып турар. Көрбээп кижи кайгай бээри чадавас. Геологтар боттарының сууржугажында телевизорлуг. «Экран» системаның эң бодуун антенназын мында тургускан, аккөк экранны ам ийи чыл көрүп турар.

БЕЛЕН ЭВЕС АЖЫЛ

Владимир Нестеренконуң башкарганы Ми-8 вертолёт-биле Ак-Сугже үжүдүп чоруп турувуста Кызылдың кудумчуларында көрүнчүктелчек хөлбектер, дагларда кара девис карандылар частыы келгенин хереченлеп турду. Тожунуң тайга-азимнин кежир үжүнкаш, геологтар сууржугажының чанында хонуттарывыска... кижи баскан ис безии ховар чүм ак хар, карак чылчырыктаар.

Уткуй келгеп Владимир Иванович, мендп солчу-да, тайылбырлады:

— Мындыг чер-де болгай бо. Алды айга чедир хары арлыр эвес. Чайын көөр болзунарза, шуут магалмыт, тынып хаммас чаагай агаар, кайгап хаммас каас бойдус, безии чадаарда ымыраа-сээк даап келген.

Мында ажыдып шинчилеп турары эртине-байлаанның дугаймында:

— Ажыктыг бүдүмелдерии эң белеп ылгап ап болур тергиин байлак рудалыг чер. Чеэи суг дээрге шуут боду олчаан чоруур. Бистиң өрүмнекчилеривис 600 метр хаңызга чедир өрүмнеп турар. Оортап ужулган керииң ёол хаңыдан будун олчаан ужулган даш, оңу кызыл-даа, алдынналчак-даа болур породаны халькопирит дээр) хынаалдаларже чорударын чорудуп, шыгжаарын шыгжап турар бис—дээп.

Ол хүн өрүмнээр станоктарның кайызы-даа ажылдавайн турду. Чүге дээрге эрги турган черииге өрүмнээри эң хаңызынга четкеп, оларны адырып өрүмнээр чаа черлериче көжүрүп турганы ол. Улуг мастер Анатолий Марьясовтуң удуртулгазы-биле

Владимир Калмыков (чурукта) баштаан орумнекчилер Петр Стяжкиниин (чурукта). Максим Хомушкунуң тракторларыңга станоктуг будка-бажыңын төрепчилээш.

хемниң бир чарыында кадыр ийии куду бадыргаш, өске йде белеткээн шолче соортуп үндүрүп турду. Белеп эвес ажыл, олчок болур болза, озалдыг-даа. А станок ажылдап эгелээрге, чай турар боор бе. Өрүмнекчилер дүн-хүн чок, соокта-даа, изиг-де-даа болза ооң чанындан мравас, доктаамал хайгаараар, керп ушгур, өрүм солуур хоолайларын хаңылаан тудум үлаар...

Өрүмнээн черлерден ужулган үлегер-хевир болур керпнерии шыгжаар, ажылдап кылыр камералкада ажыл база чай чок. Хүнзедир аңаа маска даажы үүктелбес. Үстүнде адаанывыс аныяк геологтар үлегерии аайлап, сорттап, шоодайлап, хааржактап, бүрүткеп кээр. Бирги кварталда Ак-Сугта 900 метр орумнээшкин планнаттыган турган болза, партия колдективи ону 1350 метр ажырган. Оортан алдынган бүгү үлегерлерии аайлап, бүрүткеп, баштайгы түңнелдерии үндүрүп деп ажыл болза аңаа эвес, шудургу, шидамык чорукту негээр. Геологтар шыдажып-даа турар...

ЭКСПЕДИЦИЯ БҮРҮҢҮ-БИЛЕ

Ак-Сугнуң геология-шинчилел партиязы. Ол Тывада бүдүн чыда соксаал чок ажылдап турар элээп каш партияларның чүгле чаңгызы. Тыва АССР-ниң геология-шинчилел экспедициязында ажылы ацгы-ацгы үглаңышкынның тус-тус колдективтер элээп хөй. Республиканың чер байлактарының шинчилекчилери боттарының профессионал байырлалын— Геолог хүнүн күш-ажылчы бедик кодурлүүшкүнүүр уткуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездиниңиң төөгүүзүг шиитпирлерии амыдыралга боттандырып, социалистиг чарыпты улам калбартышаан, Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының колдективи республиканың минералдыг чиг-эт курлавырларын көвүдедиргпе улуг салымшкынын киирип турар.

«Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерии узам, шидай комплекстиг хоғжүдер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалынга дүүштүр экспедиция бодунуң кол кичээнгейин амгы үеде ажылдап турар даг-руда үлетшүрүнүң бүдүрүлгелериниң минералдыг чиг-эт баазазын быжыглаарынче, ажыктыг казымалдарның чаа черлерии ажыглалга белеткээрииче углаан.

Хову-Аксының кобальт тывыштыг черинде ооң курлавырларын немей ажыктаан. Чадаманның хомүр-даш разрезиниң чоогунда Чаңгыс-Хадының хомүр-даштыг черии, ның баштайгы шинчилелдерии доозулган. Ол черииң 15 миллион тонна курлавыры Чадаана разрезиниң күүзүн чылда 500 муң тонна чедир улгаттырарга безии хөй-хөй чылдарда тывышка ажыглаарынга четчир. Республиканың мурнуу-чөөп талазында ховар металлдарны хөйүү ап болур улуг тывыштыг черии баштайгы шинчилелдери доозулган. Ол девискээрии чоогунда үнелиг чаа чиг-эт—криолиттиг бар черлерии ажыттыган. Ол чоокта Баян-Колдуң глинозем тывыштыг черии ажыктаан. Ол курлавыр талазы-биле Сибирьде ең улуг боор турар. Ресвубликаның тудуг индустриязының баазазынга чиг-эт курлавырларын көвүдедир талазы-биле хөй ажылдар кылдынган. Тууйбу бүдүрериңе хереглээр дойлуг үш черии үлетшүрге ажыглаары-биле шинчилээн. Шагаан-Арытың чоогунда силикат туйбуну кылыр камералкада ажыл база чай чок. Хүнзедир аңаа маска даажы үүктелбес. Үстүнде адаанывыс аныяк геологтар үлегерии аайлап, сорттап, шоодайлап, хааржактап, бүрүткеп кээр. Бирги кварталда Ак-Сугта 900 метр орумнээшкин планнаттыган турган болза, партия колдективи ону 1350 метр ажырган. Оортан алдынган бүгү үлегерлерии аайлап, бүрүткеп, баштайгы түңнелдерии үндүрүп деп ажыл болза аңаа эвес, шудургу, шидамык чорукту негээр. Геологтар шыдажып-даа турар...

ЭКСПЕДИЦИЯ БҮРҮҢҮ-БИЛЕ

Ак-Сугнуң геология-шинчилел партиязы. Ол Тывада бүдүн чыда соксаал чок ажылдап турар элээп каш партияларның чүгле чаңгызы. Тыва АССР-ниң геология-шинчилел экспедициязында ажылы ацгы-ацгы үглаңышкынның тус-тус колдективтер элээп хөй. Республиканың чер байлактарының шинчилекчилери боттарының профессионал байырлалын— Геолог хүнүн күш-ажылчы бедик кодурлүүшкүнүүр уткуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездиниңиң төөгүүзүг шиитпирлерии амыдыралга боттандырып, социалистиг чарыпты улам калбартышаан, Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының колдективи республиканың минералдыг чиг-эт курлавырларын көвүдедиргпе улуг салымшкынын киирип турар.

«Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерии узам, шидай комплекстиг хоғжүдер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалынга дүүштүр экспедиция бодунуң кол кичээнгейин амгы үеде ажылдап турар даг-руда үлетшүрүнүң бүдүрүлгелериниң минералдыг чиг-эт баазазын быжыглаарынче, ажыктыг казымалдарның чаа черлерии ажыглалга белеткээрииче углаан.

Хову-Аксының кобальт тывыштыг черинде ооң курлавырларын немей ажыктаан. Чадаманның хомүр-даш разрезиниң чоогунда Чаңгыс-Хадының хомүр-даштыг черии, ның баштайгы шинчилелдерии доозулган. Ол черииң 15 миллион тонна курлавыры Чадаана разрезиниң күүзүн чылда 500 муң тонна чедир улгаттырарга безии хөй-хөй чылдарда тывышка ажыглаарынга четчир. Республиканың мурнуу-чөөп талазында ховар металлдарны хөйүү ап болур улуг тывыштыг черии баштайгы шинчилелдерии доозулган. Ол девискээрии чоогунда үнелиг чаа чиг-эт—криолиттиг бар черлерии ажыттыган. Ол чоокта Баян-Колдуң глинозем тывыштыг черии ажыктаан. Ол курлавыр талазы-биле Сибирьде ең улуг боор турар. Ресвубликаның тудуг индустриязының баазазынга чиг-эт курлавырларын көвүдедир талазы-биле хөй ажылдар кылдынган. Тууйбу бүдүрериңе хереглээр дойлуг үш черии үлетшүрге ажыглаары-биле шинчилээн. Шагаан-Арытың чоогунда силикат туйбуну кылыр камералкада ажыл база чай чок. Хүнзедир аңаа маска даажы үүктелбес. Үстүнде адаанывыс аныяк геологтар үлегерии аайлап, сорттап, шоодайлап, хааржактап, бүрүткеп кээр. Бирги кварталда Ак-Сугта 900 метр орумнээшкин планнаттыган турган болза, партия колдективи ону 1350 метр ажырган. Оортан алдынган бүгү үлегерлерии аайлап, бүрүткеп, баштайгы түңнелдерии үндүрүп деп ажыл болза аңаа эвес, шудургу, шидамык чорукту негээр. Геологтар шыдажып-даа турар...

ЛЕНИНГРАД ОБЛАСТЬ. Кодээ ажылагый малдарын өстүрериниң болгаш олар-ның генетиказының Бүгү-эвилел эртемшинчилел институду Пушкин хоорайда ажылдап турар. Институттуң 45 чыл болган юбилейин ооң эртемденнери чоокта чаа демделээп. Мал ажылын хөгжүзериңе, ооң продуктулуун бедиңериңе боттуг үлүүн институттуң коллективи киирген болгаш киирип-даа турар. Институттуң эртемденнериниң дорт киржилгези-биле малдың уксаазын экижидип турар. Чурукта быааның деңзизи 80 килограмм ажыг болуп турар.

Инектериниң бедик продуктулуг уксаазын өстүрери —институттуң эртемденериниң эң чугула сорулгаларының бирээзи. Янзы-бүрү аарыгларга удур быжыг организмниг малдарның уксаазын өстүрер талазы-биле чугула шинчилел болгаш шеңелде ажылдарын эртемденнер чорудуп турар. Институттуң өстүрген инектериниң бирээзи-де бодунуң назыныңың дургузуундa эки уксаазлыг 10-12 быааларны берип болуруп теоретиктиг шинчилелдер бадыткап турар.

Институттуң алган үрелерии мал ажылының Дубровицыда Бүгү-эвилел институдунга чоокта чаа эккелгеш, мында инектерии тарып боозадылгага киирген.

ЧУРУКТА: эртем ажылдакчылары Т. И. Кузьмина, З. Н. Макарова, профессор А. К. Голубев оларның Надежда деп инекти болгаш мындыг арга-биле алдынган Первенец деп ооң баштайгы быааазын хайгаарап турары.

Н. АДАМОВИЧИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Ч А А Ш К О Л А

Бай-Тайга районда Шуйнуң кадыкшылыга школазында бо чылын улуг, чаа школаны ажыглалга киирген. Ол чаа бажың кончуг таарымчалыг улуг спорт залдыг. Аңаа өөредилге - кижизидилге л и г ажылдар талазы-биле ажыктыг хөй ажылдарны чорудуп турар бис.

Чижээ школаның хөглүтлер болгаш тывынгырлар клубунуң 7, 8 класстарның аразында организастааны «Тыва улустуң аас чогаалы» деп кежээни солуп кылдыр эрттирген. Чечен чугаалар, үлегер домактар-биле харылзажып чугаалажыры, төрээн черии, чонуң, ажы-төлүүн алгап, йөрээри, белек солчурунуң ёзулалы онзагай солуп болган. Класстарның удуртукчу башкылары М. Кудурукпай, Т. Монгуш олар кежээниң темазынга дүүштүр ажылды эки организастаан.

Совет Армия хүнүнге тураскаатказ шериг патриотчу ырларның болгаш чыскаалдың көрүлдээи эки эрткен.

А. Гайдарның төрүттүнген хүнүнге тураскаатказ пионержи чыш, аныяк антифашистер кежээни, школачылар ортузунга эрттиргеп пионерболду организастааны эки. Мындыг янзылыг солуп түүдер неделя санында болуп турар.

Эмчилер И. Донгак, С. Доржу «Баштайгы дуза чедирери» деп кежээни херек кырында көргүзүп организастааннар. Өөредилге-кижизидилгелиг мындыг ажылдарны организастаарынга школаның өөредилге эргелекчизи З. О. Иргиттиң киирген үлүү улуг. Өөреникчилерге биляин, күжүн харамнанмайн үндүрүп, озуп орар чаа салгалдың келир үеэи дээп шудургу ажылдап турар башкылар Д. Сады, Д. Иргит, И. Монгуш, М. Кудурукпай, Ф. Салчак, М. Мартай-оол оларга коллектив кежигүннери чоргаарланып турары.

С. КУДУРУКПАЙ.

Д Ы Ң Н А Н Г Ы Р, ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ БОЛУР

Догүс-оол Тюлюш Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозта хоочун чолаачыларның бирээзи. Ол 20 ажыг чыл чолаачылаш, машинаын үреп, чылдагаан чок черге ажыл үзүп көрбээн. Ону Чаа-Суур салбырының малчыннары «бүдүмчелиг чолаачыныс» дижир. Кайнаар айтыышкын бээр болдур, ол күүседир.

Хоочун чолаачы Кадый-Бажыңын малчыннарынче сиген, чарба чедирип, үргүлүү чоруур. Күш-ажылдың сагыпга-чурумунга хамаарышкан айтырыгларны ол цэнн-биле деткеп, медереддиг сагыпга-чурумну механизаторларга тургузар херекке дорт киржилгелиг болуп турар. Арагалар, ажыл шагы үзер, чалгаа кижилер-биле чугаа кылып, аныяктарга арга-сүмезин дамчыдып келген.

Д. Тюлюштүң оглу Григ-

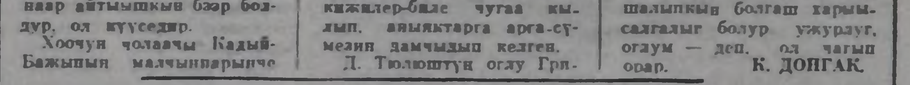

М А Г А Л Ы Г-Д Ы Р

Амгы үеде радио дыңнавайн, телевизор көрбейн орар өг-бүле ховар. Төрээн чуртувустуң янзы-бүрү бүлүңнарында болгаш даштыкыда болуушкуннарны улуг-биче чоп магадап көөрүвүс чанчыл апарган. Маңаа тыва дамчыдыкчыларга доктаакаадым. Баштайгы чылдарда тыва программаны эвээш көргүзер турду. Сөөлгү чылдардан бээр программаны немээп. Тыва шиилерии, бот-тывынгыр уран чүүлдү чогаадыкчы өзүбиле улам сайзырадып турган чоңга көргүзерии күүзедир бис. Шлангыя понедельник хүнүнде чүгде Тываның телестудиязы ажылдаар болгай. Ол хүнде мурнакчыларга тураскаатказ концерттерии, шиилерии бараалгадыры черле артык эвес. Кызылда цирк бөлүүнүң артистери база бар. Оларны телевизор дамчыштыр көөрге солуп.

П. КАЛДАР-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

МИНСК. Минскиниң метро тудугжулары нарын гидротехниктиг айтырыгны шиитпирлээнпер. Тудугнун бир участотугнга таварышкан Свислочь хемни олар уруг диаметрлиг хоолайже аксып киргеннер. Хем унунуң адаанга тоннель тударында ол чугула. Ажыктыг техниктиг шиитпир Минск метрозунуң тудуун дүргелеп, өйүүр металлдарның байлак рудалыг черии ажыктаан, дезискээр, хемчээл талазы-биле нурлавырларын тодарадыр ажылдарны боттандырып турар.

КОЛ ГЕОЛОГ

Ак-Сугнуң байлактарып ажыдып, шинчилээриге улуг үлүүн киирип келген болгаш мында ам-даа ажылдап турарларның бирээзинге геологияшинчилел партиязының геологу Владимир Иванович Забелинни адап болур. Ол содуң болгаш хандыкшылдыг мергежилдиг, ажыл-иштин, намдарның кижизи. Свердловскиниң даг институдун 1961 чылда дооскаш, Тывага ажылдап келген олчаан бодунуң салым-чолуп ооң тайгазинемы, арга-зэнмн-биле холбаштырган. Хову-Аксының кобальтызын, Ак-Довуракты даг-дүгүн дилежин, шинчизен Тожунуң тайгаларын аътыг, чадаг онгаар-дескээр эргии каапкан. Ак-Сугда геология партиязы ажылдап эгелээнден, 1966 чылдан бээр ол мында. Билиг-мергежилдиг, байлак дуржулгалыг апарган геологту акы-дүнма Кубага шинчилелдерже база чоруткан, ол анда ийи чыл ажылдаан келген.

Хөй чугаа-соотка хөөнү чок Владимир Иванович бодунуң ажылының дугаймы, анаа хамаарылгалыг түүлдерии чугаалап бергенде, сеткилин өйүп чоруур айтырыгларны чиге, дорт тайызбырлаар. Оон-биле Ак-Сугнуң келир үеэнииң дугаймында беседалажып орувуста, ол Тожунуң бойдус байлактары казымал байлактарындан-даа артык чыгы үнелиг, ону камнаар, харын мырыдай бодуу бүткен бойдус музейи, дээп болбас эртинээн кылдыр көөрүнүң чугулазын айтыр болду.

Геологтуң ажылы, амыдыралы амгы үеде шаандакызындан коңгүс өскерилген. Аът коштап, дажыг сугга дүжүп, шораан-бертке мунгаштальш, оран-делегейдеп хоорук чоруур чүве ам чок. Владимир Иванович Забелин, оон дузалакчылары аныяк геологтар Сергей Яровой, Игорь Жданов, Виктор Блинников болгаш партиянын өске-даа ажылдакчылары боттарының ырак-узак сууржугажында кагдырган, кагдынган кижилер эвес. Ак-Сугже Кызылдан үүлүг Ми-8 вертолёт хүнүнүң чыгыы, чамдыкта мырыңай чаңгыс хүнде ийи-үш-даа катап үүжеар. Вертолёт оларны харызаштырып, аъш-чемин, дериг-херекселин, идикхевии чедирип берип турар. Сууржугашта электростанция дүн-хүн чок ажылдап, Ильичиниң лампочказы чырып, чер өрүмнээр станоктарны ажылдадып турар. Көрбээп кижи кайгай бээри чадавас. Геологтар боттарының сууржугажында телевизорлуг. «Экран» системаның эң бодуун антенназын мында тургускан, аккөк экранны ам ийи чыл көрүп турар.

БЕЛЕН ЭВЕС АЖЫЛ

Владимир Нестеренконуң башкарганы Ми-8 вертолёт-биле Ак-Сугже үжүдүп чоруп турувуста Кызылдың кудумчуларында көрүнчүктелчек хөлбектер, дагларда кара девис карандылар частыы келгенин хереченлеп турду. Тожунуң тайга-азимнин кежир үжүнкаш, геологтар сууржугажының чанында хонуттарывыска... кижи баскан ис безии ховар чүм ак хар, карак чылчырыктаар.

Уткуй келгеп Владимир Иванович, мендп солчу-да, тайылбырлады:

— Мындыг чер-де болгай бо. Алды айга чедир хары арлыр эвес. Чайын көөр болзунарза, шуут магалмыт, тынып хаммас чаагай агаар, кайгап хаммас каас бойдус, безии чадаарда ымыраа-сээк даап келген.

Мында ажыдып шинчилеп турары эртине-байлаанның дугаймында:

— Ажыктыг бүдүмелдерии эң белеп ылгап ап болур тергиин байлак рудалыг чер. Чеэи суг дээрге шуут боду олчаан чоруур. Бистиң өрүмнекчилеривис 600 метр хаңызга чедир өрүмнеп турар. Оортап ужулган керииң ёол хаңыдан будун олчаан ужулган даш, оңу кызыл-даа, алдынналчак-даа болур породаны халькопирит дээр) хынаалдаларже чорударын чорудуп, шыгжаарын шыгжап турар бис—дээп.

Ол хүн өрүмнээр станоктарның кайызы-даа ажылдавайн турду. Чүге дээрге эрги турган черииге өрүмнээри эң хаңызынга четкеп, оларны адырып өрүмнээр чаа черлерииче көжүрүп турганы ол. Улуг мастер Анатолий Марьясовтуң удуртулгазы-биле

Владимир Калмыков (чурукта) баштаан орумнекчилер Петр Стяжкиниин (чурукта). Максим Хомушкунуң тракторларыңга станоктуг будка-бажыңын төрепчилээш.

хемниң бир чарыында кадыр ийии куду бадыргаш, өске йде белеткээн шолче соортуп үндүрүп турду. Белеп эвес ажыл, олчок болур болза, озалдыг-даа. А станок ажылдап эгелээрге, чай турар боор бе. Өрүмнекчилер дүн-хүн чок, соокта-даа, изиг-де-даа болза ооң чанындан мравас, доктаамал хайгаараар, керп ушгур, өрүм солуур хоолайларын хаңылаан тудум үлаар...

Өрүмнээн черлерден ужулган үлегер-хевир болур керпнерии шыгжаар, ажылдап кылыр камералкада ажыл база чай чок. Хүнзедир аңаа маска даажы үүктелбес. Үстүнде адаанывыс аныяк геологтар үлегерии аайлап, сорттап, шоодайлап, хааржактап, бүрүткеп кээр. Бирги кварталда Ак-Сугта 900 метр орумнээшкин планнаттыган турган болза, партия колдективи ону 1350 метр ажырган. Оортан алдынган бүгү үлегерлерии аайлап, бүрүткеп, баштайгы түңнелдерии үндүрүп деп ажыл болза аңаа эвес, шудургу, шидамык чорукту негээр. Геологтар шыдажып-даа турар...

ЭКСПЕДИЦИЯ БҮРҮҢҮ-БИЛЕ

Ак-Сугнуң геология-шинчилел партиязы. Ол Тывада бүдүн чыда соксаал чок ажылдап турар элээп каш партияларның чүгле чаңгызы. Тыва АССР-ниң геология-шинчилел экспедициязында ажылы ацгы-ацгы үглаңышкынның тус-тус колдективтер элээп хөй. Республиканың чер байлактарының шинчилекчилери боттарының профессионал байырлалын— Геолог хүнүн күш-ажылчы бедик кодурлүүшкүнүүр уткуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездиниңиң төөгүүзүг шиитпирлерии амыдыралга боттандырып, социалистиг чарыпты улам калбартышаан, Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының колдективи республиканың минералдыг чиг-эт курлавырларын көвүдедиргпе улуг салымшкынын киирип турар.

«Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерии узам, шидай комплекстиг хоғжүдер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң доктаалынга дүүштүр экспедиция бодунуң кол кичээнгейин амгы үеде ажылдап турар даг-руда үлетшүрүнүң бүдүрүлгелериниң минералдыг чиг-эт баазазын быжыглаарынче, ажыктыг казымалдарның чаа черлерии ажыглалга белеткээрииче углаан.

Хову-Аксының кобальт тывыштыг черинде ооң курлавырларын немей ажыктаан. Чадаманның хомүр-даш разрезиниң чоогунда Чаңгыс-Хадының хомүр-даштыг черии, ның баштайгы шинчилелдерии доозулган. Ол черииң 15 миллион тонна курлавыры Чадаана разрезиниң күүзүн чылда 500 муң тонна чедир улгаттырарга безии хөй-хөй чылдарда тывышка ажыглаарынга четчир. Республиканың мурнуу-чөөп талазында ховар металлдарны хөйүү ап болур улуг тывыштыг черии баштайгы шинчилелдери доозулган. Ол девискээрии чоогунда үнелиг чаа чиг-эт—криолиттиг бар черлерии ажыттыган. Ол чоокта Баян-Колдуң глинозем тывыштыг черии ажыктаан. Ол курлавыр талазы-биле Сибирьде ең улуг боор турар. Ресвубликаның тудуг индустриязының баазазынга чиг-эт курлавырларын көвүдедир талазы-биле хөй ажылдар кылдынган. Тууйбу бүдүрериңе хереглээр дойлуг үш черии үлетшүрге ажыглаары-биле шинчилээн. Шагаан-Арытың чоогунда силикат туйбуну кылыр камералкада ажыл база чай чок. Хүнзедир аңаа маска даажы үүктелбес. Үстүнде адаанывыс аныяк геологтар үлегерии аайлап, сорттап, шоодайлап, хааржактап, бүрүткеп кээр. Бирги кварталда Ак-Сугта 900 метр орумнээшкин планнаттыган турган болза, партия колдективи ону 1350 метр ажырган. Оортан алдынган бүгү үлегерлерии аайлап, бүрүткеп, баштайгы түңнелдерии үндүрүп деп ажыл болза аңаа эвес, шудургу, шидамык чорукту негээр. Геологтар шыдажып-даа турар...

ВИННОМЫССК. (Ставрополь край). «Азот» каттыжыышкында карбамид борбаандылары будурер талазы-биле комплекстиг күүлүг реакторунуң эптээшкинии доозулган.

(СЭТА).

БИСТИҢ ЧУРТУВУСТАН МЕДЭЭЛЕР

РОВНО. Ровно областтың Гошан районда Жданов аттыг колхоз ажылагыйны башкарарынын бедик ажыктыын чедип алган. Будурулгени хөгжүдериңе салдынган рубль бүрүзү бүдүн чартык рубль кылдыр эргиттиниң турар апарган. Ында бүгү адырлар орулгалыг. Ажыдын эчис түңнелдери дээш колхозчуларның күш-ажылынга ийиг бээринии депшилгелиг хевирлерин шингээдип алганының ачызында ол түңнелдер чедип алдынган. Украинада мурнакчы ол колдективтин ажылынын дуржулгазын республиканың ажылагыйларында пептередип турар.

. . .

МИНСК. Минскиниң метро тудугжулары нарын гидротехниктиг айтырыгны шиитпирлээнпер. Тудугнун бир участотугнга таварышкан Свислочь хемни олар уруг диаметрлиг хоолайже аксып киргеннер. Хем унунуң адаанга тоннель тударында ол чугула. Ажыктыг техниктиг шиитпир Минск метрозунуң тудуун дүргелеп, өйүүр металлдарның байлак рудалыг черии ажыктаан, дезискээр, хемчээл талазы-биле нурлавырларын тодарадыр ажылдарны боттандырып турар.

О Р У К К А А Й Ы Л Ч О К Б О Л З У Н Д Э Э Ш

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиуму «Орукка шинчээшкин дүрүмнерин үрээни дээш административтиг харыысалга дугаймында» Чарлык хүлээп алган. СЭТА-ның корреспондентизи В. Инченков-биле бесседазында ол документтиг ССРЭ-ниң ИХМ-ниң КАИ-ниң Код эргелелиниң начальниги В. В. ЛУКЬЯНОВ мынчаар тайылбырлаан.

— Валентин Валентинович, чаа Чарлыкты хүлээп алганыңыг чылдагааны чү?

— Орукка шимчээшкинниң айыл чогун хандырары бүгү улустуң херээ болур. Чарлыкты хүлээп алганы оруктарга чүрүмүү быжыглаарынга дузалыг болуру чугаажок. ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның хообүлүжудулгазының үндезинлерии хүлээп алганы бо Чарлыкты хүлээп алырын негей берген.

— Чурттуң бүгү девискээрииге күштүг чаңгыс аай харыысалгалыг болуруп негеп турар шиитпирлер?

— Коз-ла чүүл болза эргежоойлу үрээшкинниңиниң шиитпирлеп херек кырында кайы хире айылдыың барымдаалап, харыысалгалы чеп олаары, хообүлүүн күжүн оларның эң-не айылдыы-биле демиселге мөөнүзээ болур.

Амгы үеде ук сорулганы күүседирии чүрүм үрээшкинииниң цатап кылгаанын дээш бир чылдан үш чыл чедир хуусаа иштинде казмыр, а бир чыл дургузунда ындыг үрээшкинниң катап кылгаанын дээш бир чылдан үш чыл чедир хуусаада ындыг эргезиң казмыры кордунген.

Оруктарны, орук дериглерии. орук шимчээшкинии таарыштырарының техниктиг херекселдерии үрээни дээш. шимчээшкинге шаптык тургусканы дээш харыысалганы чолаачының буруузуунуң хевирии барымдаалап олаар. Ындыг үрээшкиниерии сагыштыы-биле кылганда, чээрбиден бежен рубль чедир улгаттырган торгаалды олаары кордунген.

— Транспорт аймаан эзирик башкарып чорааны дээш харыысалга талазы-биле кандыг чаа чүүлдер барыл?

— Авария болурунуң эң-не айылдыг болгаш иептерээн чылдагаанының бирээзи чолаачыларның арага ишкеии болуп турар дээрэн билдингир. Транспорт аймаан эзирик башкарып чорааны дээш, а ол ышкаш эзирик кижээ машинаны башкарар кылдыр бергени дээш чолаачының транспорт башкарар эргезии

К. Маркстың төрүттүнүген

хүнүнден бээр 165 чылынга

«МАРКСИЗМ-ЛЕНИНИЗМ— БИСТИҢ ДЕМИСЕЛИВИСТИҢ ЧЕПСЭЭ»

Депшилгелиг кижи төрелгетеген, делегейниң ажылчын ангызы, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар эртемниг коммунизмниң үндезилекчизи—Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 165 чылын демделеп турар. Ол хүнге уткуштур Мексиканың эртем болгаш хой-нинти бөлүктери чыыштарны болгаш конференцияларны эрттирип турар. Оларның эң улуу «Марке болгаш марксизм» дээр конференция болган. «Үшкү делегейниң» философчу, политиктиг болгаш социал шинчилелдериниң чүрттүн хой-нинтичи көскү ажыдакчызы, ажылчын болгаш профэвилел шимчээшкинниниң удуртукчузу Висенте Ломбардо Толедано аттыг төвү ону организастаан. Мексиканың эртемденнери, Америк диптиң чамдык өске-даа чүрттарының болгаш социалистиг күрүнелериниң эртемденнери ол конференцияның ажылынга киришкен.

Марксты өндүр улуг ачы-хавыязы чүл дээрге, пролетариаттың бүгү делегей төөгүлүг ролүн ажыктаны болгаш үндезилээни, аңы демиселиниң теориязын болгаш практиказын тудуштуруп халбаштырганы, оон программазын болгаш тактиказын ажыдап кылганы ол болган деп, төптүн чиргинекоординатору Марсела Ломбардо бодунуң чугаазынга демделээн.

«Бүгү оранга халап-биле кыжанып турар месилдежиишкинче кижи төрелгетенни кинр тыртарын империализмниң күштери оралдажып турар бистиң төөгүвүстүң мындыг нарын болгаш айыылдыг үезинде юбилейни демделеп турар-дыр бис. Тайбың дээш демиселге күжениишкиннерни каттыштырары —делегейниң депшилгелиг кижилериниң хүлээлгези. Марксисчи-ленинчи теория ол демиселге чайгылыш чок болурда бистиң үевистиң революсчу кижи бүрүзүнге, медереллиг кижи бүрүзүнге дузалап турар» деп, Марсела Ломбардо медеглээн.

Марксисчи-ленинчи идеяларның дээштинин болган аажок улуг ужур-дузалыын, диалектиктиг-материалистиг методка дүүштүр чүрт бүрүзүнге тодаргай байдалды ханы өренириниң эргежок чугулазын конференцияга чүве чугаалаан бүгү кижилер онзалап демделеп турган.

Кижи төрелгетенге онза чугула, өйү келген дыка хөй айтырыгларны шинтиирлээринге идегелдиг айтыкчы болуп турар амгы үени билип алыр арганы бээр марксисчи-ленинчи өөредигни чаңгыс аай көөрүнүң чугулазын онзалап демделеэн. Социализм дайзыннарынга шинтиирлиг ойтур шавыышкынны конференцияның киржикчилери берген, чүге дээрге, ол дайзыннар бүгүн марксизм-ленинизмни кризисте таваржы берген деп чулчуруп турарлар. Херек кырында удустарының национал-хөсталгалыг демиселиглиг марксизм-ленинизмниң ужур-дузазы хүнүн улгадып орар болгай. Совет Эвилелиниң дуржулгазын, өндүр улуг өөредигнин шынныын бадыткаан бүтүг социализмниң дуржулгазын чырыдарынче конференция улуг кичээнгейни салган.

— Конференция найыралдын байдалынга эрти, ынчангаш, оон бүгү киржикчилериниң билиишкиннерин байлакшытканы чигзиниг чок—деп, **СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң Карл Маркс биле Фридрих Энгельс музейиниң директору Н. Иванов** ПМА-ның корреспондентизи Л. Платонов-биле беседазынга чугаалаан. —Марксизм-ленинизмниң теориязын болгаш практиказын бистиң партиявыстың улуг салыышкынын конференцияның киржикчилери онзалап демделеглидилер. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Юрий Владимирович Андроповтуң «Коммунист» журналдың март номеринге парлаттынганы «Карл Марксты теориязы болгаш ССРЭ-де социалистиг тургузуушкуннуң чамдык айтырыглары» деп чүүлүн улуг сонуургал-биле чугаалаштыр. Бистиң чуртувус-биле найыралчы харылзааларны улам ынай быжыглаарынче, совет эртемденнериниң кылган шинчилелдерин өөрениринче чүткүлүн конференцияның делегаттары илергейлээн. Улам ынайгы кады ажыллажылганын, литература болгаш информация солчуруп быжыглаарының планын мексикан эштер-биле төлевилеп алган бис.

(ПМА).

Даарта—ВУР-нуң Национал байырлалы—Хосталганың хүнү

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Венгрияга час бо чылын эрте эгелээн. Венгр найысылалда Будай даглары часкы чылыг хүн херелинде ногаан үүштер-биле дораан-на шыптыныпкан. Пярктар болгаш сесерликтер база ногаан апарган. Венгр улус бодунуң национал байырлалын — фашистерден чүртту хостаанының 38 чылын өөрүшкүлүг демделеп турар. Апрель 4—чанчыл ёзугаар күш-ажылдың, совет улус-биле бузулбас найыралдың байырлал хүнү. Партияның съездизинин шинтиирлерин амыдыралга боттандырарынче, сайзырангай социалистиг инитилелдиг тургузарының программазын күүседиринче угланган бодунуң күш-ажылының түңнелдерин чүрттүн ажылчы чоннары үндүрүп турар.

Социалистиг Венгрияның хоорайларының болгаш суурларының кудумчуларын, шөлдерин таварып эртпишаав, ында хөй чаа тудугларны көрүп болур. Улусчу Венгрия-биле денге тургустунган Комло Сядхаломбатта, Татабанья шыкаш ында чаа хоорайларынга ажылчы чоннар дүрүм ёзугаар чоргаарланып турар.

Чүрттелга кварталдарлыг чаа районнар республиканың бөгүнгү хевири болуп турар. Социалистиг тургузуушкунуун чылдарында чүртте ийиги өг-бүле бүрүзү-ле чаа бажыңнарже көжүп кирген. Амгы беш чылда Венгрия Улус Республиканга 400 муң хире чаа квартираларны тудары көрдүнген.

Венгрияның найысылалында чүрттелга тудуу дыка калбарган. Будапештиниң чүрттакчыларының 16 муң өг-бүлелери чүгле бо чылын безин чаа бажыңнарның дүлүүрлерин алыр. Ажылчы чоннарның чүрттелга байдалдарын экижидеп Венгрияның Социалистиг ажылчын партиязының эң чугула социал программазы болуп турар. Ол программаны амыдыралга чайгылыш чокка боттандырарының чугулазын ВСАП-тың XII съездизинге онзалап демделээн.

Амгы беш чылда эң хөй чүрттелга бажыңнарын тудаш районнарны көргүскен кедергей улуг чүрүкту ВУР-нуң Тудуг болгаш хоорай хөгжүлдезининң министерствозунуң чүрттелга тудуунуң эргелелинге көрген мен.

— Бо чүрүкту үргүлүү чаартыр улус-тур бис. 15 чыл хуусаалыг кылдыр ажылдап кылдынган перспективтиг программаларга үндезилээш, бистиң чүрттувуста чүрттелга тудуунуң айтырыын амгы үеле шинтиирлеп турар. Ол программаларның баштайгызын 1961 чылдан 1975 чылга чедир үенниң дургузунда чедишкинниг боттандырган болгаш мичээрде миллион чаа чүрттелга бажыңнарын түткан. Программаны күүсеткен республиканың тудугжуларынга улуг алдар болган. Ону күүседиринге тудуг организациялары, эртем-шинчилел институттары болгаш төлевилел бюролары идепкейлиг киришкен. Чүрттелга тудуунуң перспективтиг баштайгы программазы ажыр күүсеттинген болгаш чүрттүн чонунуң үштүн барык бир кезии чаа квартираларже көжүп кирген. Чаа квартираллар чүрттакчыларга улам эптиг, таарымчалыг болуп турарынга өөрүп турар бис. Чүрттелга бажыңнарының дугайында айтырыгны комплекстиг кылдыр шинтиирлээрин орайдажып турар бис. Чүрттелганың хөй кезии бажыңнарының чанынга магазинилерни, школаларны, уруглар садтарын, клубтарын, эмнелгелерни тутканы деп, эргелелдиң начальниги Лайош Киш чугаалаан.

Тудуг шөлдеринде ажылдар амгы үеде улам калбарган. Чүрттелга тудуунуң 15 чыл хуусаалыг перспективтиг ийиги программазының боттандырып турар. 1990 чылга чедир 1 миллион 200 муң хире квартираларны тударын ол программада көрдүнген. Чүрттелга бажыңнарының тудуун планнаарын сайзырадыр, квартираларны улам-на шынарлыг, эртиг болдурар талазы-биле Венгрияның специалистери улуг ажылды кылып турар. Чүрттелга бажыңының тудуун эки планнаар талазы-биле конкурсту Венгрияның Архитекторлар эвилелиниң бөлүк дургузунда чорудуп келгеин таварылга ээес. Конкурска киирген хөй ажылдарны ажыглаан. Ол төлевилелдер ёзугаар туттунган бажыңнар республиканың хоорайларын болгаш суурларын каастап турар.

Аңы-дуңма социалистиг чүрттарда, бирги ээлчегде Совет Эвилелинде, тудугжу өңүктериниң ихтиярлыг ажылдарын болгаш, чүрттелга тудуунуң айтырыын шинтиирлеп турар бис деп, Л. Киш улампчылап чугаалады. Тудуг материалдарын болгаш техниктиг докумнтацияларны солчуп турар. Колдуунда совет техника-биле дериттингеп бажың тудуунуң комбинаттарының калбак четкизин тургусканы ВУР-да чүрттелга тудуунуң төөгүзүнүге чүгула үе-чада болган.

Национал байырлалдың бүдүүзүнде чаа бажыңнарны ажыглалга киирери Венгрияда чаагай чанчыл болган. Чүрттүң найысылалы Будапештиниң, улуг үлептүр төптериниң Залазгерсеганың, Секешфехерварның хөй чүс чүрттакчылары чаагайжыдыр кылдынган чаа бажыңнарже көжүп киргеи. Ол дээрге—национал байырлалга тудугжуларның чаагай белээ-дир.

А. КУЗЬМИН.
(СЭТА).

ЧУРУКТА: Будапешт —Венгрия Улус Республиканың найысылалы. Хостакчы совет маадырларга тураскаадалдың чанында.

МТИ—СЭТА-ның фотозу.

К. МАРКСТЫҢ ТУРАСКААЛЫНГА МӨГЕЙИП ТУРАР

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Маркс болза ниитилел хөгжүлдезиниң хөйлуларын ажытканнарның, социалистиг инитилелди тургузар дээш капитализм-биле демиселдиң оруктарын айытканнарның бир дугаары болган дээрзин Кампучияның Улусчу-революстуг партиязының Төп Комитединиң Политбюро кежигүнү, КУР-нуң Национал хуралының даргазы Чеа Сим медеглээн.

Карл Маркстың төрүттүнгениниң бээр 165, мөчээнинден бээр 100 чыл болганынга турасиаадып Пномпеньге болган байырлыг митингиге чүве чугаалап тургаш, оон демделээни болза, В. И. Ленининиң улам хөгжүдүп каазы Маркстың идеялары чаа үечадада улам чаа бедиктерже көдүрүлү берген. Дарлаткан улустарның колонизаторларга удур демиселинге олар орук айтыр сылдыстар болу берген. Колониализм-биле болгаш америн империализм-биле база делегей реакциязынга болгаш оларның сулчээчилеринге удур демиселге кампучи улусту ол идеялар сорук киирип келген.

Кампучияда ажылчын аңгының, тараачыннарның, патриотчу интеллигенциянның болгаш чонның өске-даа кезектериниң эвилели марксизм-ленинизмниң принциптеринге үндезилендир быжыглып турар. Ол эвилелдиң күжүнүң болгаш быжыг туруштуунуң ачызында Кампучияда революция чедишиниинниг хөгжүп турар.

Амгы үеде делегейде болуушкуннар марксизм-ленинизмниң идеяларының улам тиилээр нүүзүн тодаргайыбиле бадытпап турар дээрзин ол чугаалаан. Социализм дээрге, оон дайзыннарының ону төөзайн барып шыдавазы, ындыг күш ыылдыр хуула берген. Совет Эвилели социализминиң идегелдиг челенгижи, сайзырангай социалистиг ниитилел төөгүде бир-ле дугаар ында тургустунган.

УДУРЛАНЫЫШКЫН

ПНОМПЕНЬ (СЭТА). Кампучия Республиканың Даштыкы хереқтер министерствозу Таиландының девискээринде хоргадап турар кхмер реаксылыг бөлүктерге боо-чепсекти Кыдаттың берип турарыбиле холбаштыр удурланыышкынны плереткен.

Кижилерин хелбээзи-биле узуткаар сорулгалыг политоттуу бзу-чуруумну дүжүр октаавының болгаш Кампучия Улус Республиканы тургусканының соонда, Пекин, Пол Поттуң өлүрүкчү болуунге моральдыг болгаш материалдыг-даа деткимчени кылып турган болгаш ам-даа дузалап турарын медеглелде айыткан.

Республиканың даштыкы хереқтер министерствозу кхмержи десиөп идегеттерге боо-чепсек бээрин соксадырын Кыдаттан иеген турар деп, ол документтиде айыткан.

ЧҮГЛЕ БЕДИК ШЫНАРЛЫГ ПРОДУКЦИЯ ДЭЭШ

БУДАПЕШТ. Судно болгаш кран тудуунун Венгр заводунум ажылчыннарының холубиле кылган порт болгаш эштип чоруур кранныр бөгүн делегейниң ангы-ангы күржаглаарында ажылдап турарлар. Ол бүдүрүлгенинг бүгү төөгүзү совет-венгр кады ажылдажылга-биле тудуш холбаалыг. Эрткен 38 чылдарның хургулунда совет чагыглар ёзугаар үштен чүс тонна чедир чүүк көдүрер үш мун хире порт болгаш эштин чоруур кранныр ады ада кылып үндүрген.

Совет Эвилелинге бедик шынарлыг продукцияны чогуур хуусаазында күүседип бээрин ханзырар деп хүлээлге бүдүрүлгенин социалистиг чарыында чанчыл болган. Бо чылдың бирги кварталында орал тулукчулары ССРЭ-ге бээр кылдыр 16 тоннаны көдүрер ийи кыдыг кранны эштеп доосканнар. Оларның бирээзин чорударынга белеткеп турар.

Продукцииның доктаамал сайзырангайкыларынга, бүдүрүлгени бүдүрелдин-биле калбартырынга совет-венгр кады ажылдажылга дузалап турар.

ФИЛТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

БОО-ЧЕПСЕКТИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРЕРИН БОЛДУРБАС

Чер кырынга тайбыңны камгалаар болгаш быжыглар дээш Совет Эвилели шинтиирлиг демисежип, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынче, ядролуг аймылды чайладырынче угланган хажык чок, принципиалдыг, тайбыңга ынак политиканы АКШ-тың өнчүк-чөңгээлиг милитаристи угланыышкынынга удурланыштыр тургузуп турар. «Правданың» корреспондентизинин айтырыгларынга Ю. В. Андроповтуң харыыларын делегейде үнелеп турарының кол утказы мындыг.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андроповтуң «Правдага» харыылары —тайбыңның херээн ССРЭ быжыы-биле болгаш шудургу камгалап турарының тодаргай болгаш бүдүрелдиг хереқизи дээрзин ол принципиалдыг совет турушту бүгү диптерниң чону ниити-биле деткип турар дугайын БУР-нуң Даштыкы хереқтер министрииниң оралакчызы Л. Гоцев медеглээн. АКШ-тың төлевилиишкининерп бүгү делегейге, бүгү күрүнелерниң болгаш улустарының эрге-ажыктарынга кыжаныш турар. Вашингтонның бодал чок угланыышкынынга удур кара чаңгыс сарыылдыг болгаш боттуг харыы болза, делегейниң ядролуг өртен камгалаары-биле ядролуг чепсекти кылыгаарларының болгаш кызырарының талазы-биле ажыктыг хемчегларын боттандырарынче угланган ССРЭ-ниң политиказы болуп турар.

АКШ-тың калбартып турары боо-чепсекти эңдере бүдүрер чорукка-Боливия шинтиирлии-биле удурланып турар, ядролуг халаты чайладырынга тайбыңга ынак бүгү күштерниң чаңгыс эви амгы үеде кажангызындан-даа артык чугула даарзин Боливияның даштыкы хереқтер министри Марио Велярде Дорадо медеглээн.

Дайын айтырыгларының талазы-биле информация төвүүнүң директору нурлавырда контр-адмирал Дж. Ларош (АКШ) рейгачы администрацияның милитаристи угланыышкынын шыгыы шүүмүүлеэн. Австри «Профиль» журналга интервьюзунга Барын Европага чепсектиң ракета-ядролуг хевирлерин сайгара тургузарын планнаар тура, вашингтон администрациязы Европага «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынга белеткенин турары ол-дур деп, ол медеглээн.

Чепсегленишкиниге ёзугаар контроль дугайында чугаалажыышкыннарга АКШ янзы-бүрү аргалар-биле шантыктап турар деп түңнелге Совет Эвилели келген деп «Вашингтон пост» солун бижип турар.

КӨДҮРЛҮҮШКҮН ОРУУНДА

УЛАН-БАТОР. Барын Моолдун чурумалдыг Айраг шыналазында бо үенин чаа чазагаайжыттынган хоорайжыгажы өзүп турар, ол болза «Энх тайван» («Мир») деп көдээ ажыл-агый кооперативиниң төвү-дүр. Тус черниң тудугэптелге трезининг коллективи ында тудугну кылып турар. Электри станциязы, уруглар ясли-салы, школа-интернат ажыглалга кирген. Эмнелге, клуб болгаш гостиницаны дужаарынга белеткеп турар.

Бо чаа ажыл-агый —МАРП-тың болгаш МАР-ның чазаанын республиканың көдээ ажыл-агыйын сайзыралыр талазы-биле сагыш човаашкынарының бир чижээ. МАРП-тың XVIII съездизинин шинтиирлеринге дүүштүр көдээ ажыл-агый продукциязының чылда ортумак хемчээли 22-26 хуу немежир, а ол адырга капитал салыышкыны 30 ажыг хуу өөр ужурлуг. Ол ажыттөрениилериниң кол кезээ күр черлерни шинтээдип алырынче, күражыл-агыйлар, сүт-бараан фермалары болгаш бода мал семиртир черлер тургузарынче көрдүнген.

Көдээниң ажыл-ишчилериниң шудургу ажыл-чорудулгазы тодаргай түңнелдерни берип турар—амгы үеде чүртте 9.5 миллион мал төлүн өстүрүп турар, ол болза беш чылдың эгезинин бо-ла үеди-биле деңнээрге, 350 муң баш хөй. **(СЭТА).**

БАЙДАЛ ДҮШКҮҮРЛҮГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанда эң-не дүшкүүрлүг байдал төөгүр артыышаан. Араб улуска удур стратегтиг эвилелдин киржикчилери — Каттышкан Штаттар болгаш Израиль ол бот-эргелиг араб чүртту ийи чарын, доктаамал ажелээринче чүткүп турары илдең боон турар. Ливанның мурнуу чүгүнде ажелел зоназын израиль чалча — майор Хаддатка дужаап берип турар. Тель-Авив агрессия дээш «шанналды», ливан черге кара туразында аа болдур эргени арын-нүүр чок негеп турар. Чижээ, «айыыл чок чорук» дугайында дээр хоозун чүүлге сылдаглап алгаш, Израиль Мурнуу Ливанга электроннуг хайгаараашкынның беш станцияларын тургузарын, ол станциялар аразынга израиль шериглеринин хостуг шимчээшкинин хандырарын негеп турар. Чугаа херек кырында ажелел өзүү-чүрүмүүн мөңгежидиринин дугайында, Израильнин Иордан хемнин барыын эриин каичаар «шинтээдип ап» турарының, Ливанны шичаар колония кылып алырының дугайында боон турар.

Ол бүгү-биле чергелештир чаа дайын авантюразынга идепкейлиг белеткел чоруп турар болгаш Сирияга удур кыжаныышкыннар чаңгыланып турар. АКШ-тың бодунуң авиелеринге «Сайдуиндер» дээр хевирлиг 200 ракеталарын бээр деп шинтиирлээни, Израильге өске-даа шериг техниказын дамчыдарын белеткеп турары-даа таварылга ээес. Ол-ла соруглга-биле Бекаа оргулаамында удур-дедир аткылажыышкыннарны ажегээр үргүлүү өөскүдүп турар. Ол левискээрде танкыларны, үтергбоолорны, израилды шериглерниң чаа-чаа кезектерни чоргудуп турар.

Америк-израиль планнарыны боттандырбас дээш шимчээшкин Ливанга улам-на калбарып турар.

«КОЛ ЧҮҮЛ— ТАЙБЫҢ ЧҮРТТААРЫ»

Чаа Англия деп адаар Соңгу-Чөөн штаттарының найысылалы кылдыр чон аразында адаалып турар хирезинде Нортон хоорай аазаң бөдүүн ыыдыр көзүдү. Ынчалзажок ол хоорай Каттышкан Штаттарның ниитилел-политиктиг амыдыралынга чүгула роль-дут болуп турар болгаш чүрттүң эң улуг интеллектуалдыг төптериниң бирээзи.

Бистер аңаа аваа-ла сонуурган чеде бербээн бис. Боо-чепсекти дүжүрер айтырыгның талазы-биле салдерлыг конференция АКШ-тың университет төптериниң бирээзи — Кембридж Бостонуң чанынга болган.

Америкада сураглаан хөй-ниити организациязы — «Эмчилер социал харылсалга дээш демиселде» деп организация ол конференцияны организастап эрттирген. Соолгу үеде чогум-на ол организация ядролуг дайынның кижи төрелгетенге таварыштырып болуур елүмүг болгаш коргунчуг уржуктарын тодаргай көргүзүп, идепкейлиг хөделип турар. Ядролуг чепсекти немей бүдүрериниге удур америкканнарның ортузунда калбарган шимчээшкинин бодунуң ажыл-чорудулгазы-биле ол организация улам күштелдирип турар.

Конференцияның киржикчилериниң чүгле даңзылы-биле безин танылжарга, оон солун болуру билдинде бээр — боо-чепсекти дүжүрериниң талазы-биле бедик дужаалдыг америк эртемден-специалистер, АКШ-тың элээй кайы администрацияларының ажылдакчылары чораан кижилер, хөй-ниитиниң улуг организациларының удуртукчулары.

Сураглыг америк конгрессмен, ССРЭ биле АКШ ядролуг чепсектерни немей бүдүрбес дугайында резолюциязы төлөөлекчилер палатазынга көөр кылдыр киирер деп ээлекчилериниң бирээзи Э. Маркиниң чугаазын конференцияның киржикчилери улуг кичээнгей-биле дыңнаннар. Чепсегленишкинниг контроль талазы-биле агентилелдиң чөвүлекчизи турган, стратегтиг чепсектерни кызыгаарлаар керээни чарар дугаймында чугаалажыышкыннарның киржикчизи Л. Уэйлериш оңзалап демделээни: «Амгы үеде коллада чүве болза, ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың шериг талазыбиле удур тургуушкунуунда чайлап, тайбың чүрттаары болур, ындыг-даа болза, бо негелденип алыр үткаярын Рейганниың администрациязының билип алыр бээрин хөөн чок болуп турары хомудаанчыгы.

Кембриджиге американнарбиле чугаалажып, чепсегленишкинниг кызыгаарлаар, ядролуг дайынның кижи төрелгетенниң кырында диргелип келген аймылын чайладыр дугайында Совет Эвилелиниң саналдарын оларның канчаар көрүп турарын тодарадыр арга бистерге тургустунгап турган. ол арганы бистер ажыглаан бис деп, делегаттар медеглээн.

ССРЭ-ниң тайбыңга ынак саналдары, оон ниитилелдиң америк хөй-ниитиниң күзел-бодалдарынга дүжүп турар хээрээн американнар-биле конференцияның киржикчилери бадыткаан.

Совет Эвилелиниң тайбың саналдары боттуг болгаш шинныг-дыр деп Массачүсетстиң технологиялыг институдунуң профессору. Амыдыралчы тайбың дээш чөвүлелдиң дарганы Джордж Раджепс медеглээн.

М. БЕГЛОВ,
СЭТА-ның корр.

ЧАДАГЛААШТЫҢ...

Бо чылдың март 8 байырлалында шуут элдеп болдувус. Март 6-да Эрестиң аразындан «Чедиң келиңер» деп каан телеграмма алдывыс. Дүвү-далаш-биле белеткенгеш, 7-де ынаар чоруп кагдывыс. Чадаана хоорайга көөрмивске суур баар автобузувус мырынай чаа чоруй баргап болду. Ам канчаар, эртең эрте чораашт, дүүш соонда дедир ээр болган-дыр бис, деп сүмелешкеш, Чадаанага хондувус.

Март сестиң эртенинде дап бажында-ла вокзалга келдивис. Вокзал иштп шуут доңдош. Сайгылгаан чок, карангы. Сонгалардың чамдык көзенектери бузук, шалазының кырында плиткалары үрелип, хоорлугулап калгылаан. Вокзал иштп хирлиг, ында-мында саадын, бок-ла хөй.

Чоорту чон-даа эңдерлип келген. А автобустар чок-ла чок. Тос шак аштап. Бир автобус халдып келди, хамык улус ону үтлей-ле берген. Чоллаачы аныяк оол үнүп келгаш, озалдаанындан бичии-даа эпчоксунмайн:

— Ак-Довурак баар кижи бар бе? — дей-дир. Ол-ла хамык эңмежок улустуң аразындан ынаар баар кижи чок болган. Шуптувус ол районнуң суурларынче автобус маңнап үзе баштувус. Оон соонда ол чоллаачы Сүт-Хөл баар апарган, ынаар маңап турган улус амырай-ла бердилер. А бистиң автобустарывыс ан-даа сураг. Он шак аштанда вокзал кассири:

— Бөгүн кайнаар-даа автобус барбас-тыр — деп чарлай бээрге, шуут кайгап калган бис. Эртең эрте вокзалга келгеш: «Бөгүн автобустарның расписаниези кандыгыл?» деп айтырарывыска, «өске хүннербиле домей» деп харыылаанна болгай. Ам чүү болганы ол? «Автобустар чок-тур» деп харыы дыңналган.

Улус-даа кезек хорадап, кыйланып туруп-туруп тарап эгелээн. Бис ам чүнү-даа канчаар аайын тыппайн тур бис. Делир Кызылче чоруур билет айтырарывыска, билет чок болду. Оон бичии болганда бир автобус кээп доктаапты, амырай-ла бердинис.

— Кайнаар баар силер, ынаң?

— Ийме.

— Ой, демин маңаа эмгежок кижи Ийме баар бис деп турар чорду. Хаак маргылдаазынга киржип чораан өөренижкилер-даа бар. автобус болбас дээрге хөөкүйлер чоруттулар ийни— деп, Эрес чоллаачыга чугаалады.

— Оруктан чыып аар ыйнаан, кай баарыл олар —деп, оозу дүш-даа чок, дүш боон ада турган чаңгыс пассажирин олурткаш чорупту. Ужуру болза, ол эртенгиниң 7 шак 40 минута турда чоруур турган. Ол-ла, оон ынай ол эртен Чадаана АТБ-зинден автобус келбээн.

Ак-Довуракта Кызылче эрткен автобустарга хос олут тыпты берзе, оон озалдаазын бодаап, бис ам касса аксындан ыравас деп шинтиирледивис.

Кассир биле автобусче пассажирлер олуртур үгбай кассаның соңгаазын көжеге-биле дүй идип баарга-даа, дуглаглыг көжеге баарынга турупда тур бис.

Элээн үе эрткенде «хоорешкен» үш-дөрт хире кижиниң чугаазы көңгүс тода дыңналып кээп турду. Оларны аңаа келээн ышкаш. дыңнап турарга эпчогу база кончуг. чоруй баар дээрге билет чок артса база берге. ынчангаш ыыдажып турдувус.

Автобустар эртип-ле турган. хостуг олут-даа чок. бардаа болза. шагда-ла садып алган билеттиг улус оруктар боор чорду. Хошкувус баксырап калган турган бистерни көргеш, бир таныырывыс кижи сүмелей-дир:

— Ам удавас Тээли автобусу Кызылче эртер. онта орупкай силер аан. Шынап-ла сеткилим чиигей берди. Аңаа чеде бербээн бис. Эртең эрте вокзалга келгеш: «Бөгүн автобустарның расписаниези кандыгыл?» деп айтырарывыска, «өске хүннербиле домей» деп харыылаанна болгай. Ам чүү болганы ол? «Автобустар чок-тур» деп харыы дыңналган.

Улус-даа кезек хорадап, кыйланып туруп-туруп тарап эгелээн. Бис ам чүнү-даа канчаар аайын тыппайн тур бис. Делир Кызылче чоруур билет айтырарывыска, билет чок болду. Оон бичии болганда бир автобус кээп доктаапты, амырай-ла бердинис.

— Кайнаар баар силер, ынаң?

— Ийме.

— Ой, демин маңаа эмгежок кижи Ийме баар бис деп турар чорду. Хаак маргылдаазынга киржип чораан өөренижкилер-даа бар. автобус болбас дээрге хөөкүйлер чоруттулар ийни— деп, Эрес чоллаачыга чугаалады.

— Оруктан чыып аар ыйнаан, кай баарыл олар —деп, оозу дүш-даа чок, дүш боон ада турган чаңгыс пассажирин олурткаш чорупту. Ужуру болза, ол эртенгиниң 7 шак 40 минута турда чоруур турган. Ол-ла, оон ынай ол эртен Чадаана АТБ-зинден автобус келбээн.

Бир-де вокзал даштынчо үнүп келгеш. автобус кел чоргы бе деп харанып турумда, «Кызылче билет алыр кижи бар бе?» дээн үн дыңнаап, сырбаш кыныыл барын сегирип алдым. Кызылче 4 шактың ийи биледи. дораанна садып алдывыс. Ам-на улуг тындым. оода алдывыска чедип алыр-дыр бис. Үнмес хүн үнген улус бис ыйнаап. Ол автобузувус база сураг барган манап-ла тур бис.

6 шакта автобус бо кээрге. «Билединис бар улус бис» дээш. чүткүп-ле кирдивис. Контролёр бистиң билеттеривисти кайгаары аажок боорга иштимзе сестп хона бердим: «Канчап мөге билет болган болду?».

— Бо силерниң автобузунар эвес-тир. силерниң үреллеп. эртен 9 шакта кээр — дээш бистиң чугаавысты-даа ыыпнавайн үндүр иткилеп кеп...

Моон соңгаар байырлалдар хүннеринде ынай-бээр, ынаңгыя Чадаана углай. чорук кылбас деп дугурушпувус.

С. БАЛЧЫР.

Төрээн чер дугайында

1. ШАГААН-АРЫГ

Аъдым бажы хол бербоон, чаагай шагда
Алыс ханы бодал бодап шыйыл ор мен.
Өлдеи артар, өртгеи артпас дижип чораан
Өгбелериниң сүме-чагыыл сактып ор мен.
Төрүттүнген черим дизе, ыыында дээр мен.
Төреларим кымнар дизе, Саттар дээр мен.
Эне-Хем деп кыргыс дылда адаттынган,
Элир куш дег, Улуг-Хеминиң оглу-дур мен.
Адам ашак чиң тээп чораан мандa четкен,
Ажы-чемнин сөөртүп келгеш хөөрээр чүве:
Шагаан-Арыг чону дээрге шаар дег ковей
Шаг-шаа барып кандыг кода турар чүве!
Өлдеи артар, өртгеи артпас бурунгу сөс
Өгбелерден өгбелерже дамчып келген:
Алдын-моңгун —архив-төөгү шыгжаммырлар,
Арат чонуң эртинези хүл бооп хуулбас.
Эжим-өөрүм төрүттүнген эргим өргээ—
Эрги хоорай Шагаан-Арыг, өртгенизэн сен!
Сени далай дүвүп чурттаан даңгына дег,
Салгакчылар тоолу болуп артып каар сен.

2. ЧАА-ХӨЛ

Эргим Чаа-Хөл, баймралажып чедип келдим.
Эрткен төөгүң уттундурбас, бижиттинген.
Шагда-даа эвес, чоокта чүве, арат кижи
Шал-буя дыңнаан үлегерин мынчаар сөглээн:
«Хойдар оттаан хову черге, элдепсинме,
Хоорэун, саваң үгдерли бээр көре бээр сен.
Белдирлепкек эки черим —Чаа-Хөлге
Белдер чемнээр салдам турар бодап чор»—дээн.
Дортун сөглээн ашак кижи кодан хойже
Дораламын мунувутпаш үзейипчик.
Эге-ле чаа көккүр өңнүг шива тоннуң
Эдектери хөлбеңейиндир эстей бержик.
Терезиниңг, харагаиның Чаа-Хөлге
Тевек оттуг делгем хову доозуп-дою
Элдеп-зэин далай бүзүн оштаганзыг,
Эдеришкек даглар үүнче тарай бержик.

Б. ЧЮДЮК.

Ялтаза «Миехор» дээр пансионатка улуг болгаш бичии чаш 30 ажыг муң кижи чыл бүрү дыштанып ап турар.

ЧУРУКТА: Армавирдеп эмчи сестразы А. К. Кучеровская уруу-биле болгаш Ригадан инженер-химик А. Я. Арайд өг-бүлези-биле селүүстеп бар чор.

А. ОБУХОВСКИЯНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Хөглүт, солун дыштанылгадаа эрте берген. Уруглар дыштанылгазын ажыктыг, солун эрттирзин дээш каяа-даа сагыш салдыйгаи турган. Школачыларның бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезин шупту районнарга арткеп. Республиканың музыка школаларының конкурстары болган. Ацаа уран талантылыг уруглар, оолдар шилип алган мергежилиниң аайы-биле чогаадыкчы маргылдаалярга киришкеп. Олар баянга-даа ойнап, домралап, бир чамдыктары бызаанчылап-даа турганнар.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Бызаанчының үнүн дыңнап, твалап ора» деп фотозүзүү.

БАШКЫЛАР—КӨРУКЧҮЛЕРГЕ

Бай-Тал ортумак школазының башкылары суурнуң чонунга концерт коргускеп. Концерттиң программазын таарыштыр тургускан. Совет Тываның хөгжүлдезиниң оруумда клереттинген. Ыры, шүлүк, танцы динмиттелген. хөгжүм херексеелдериге күүселдеер солун болган.

Х. КАРА-ООЛ,
Бай-Тайга район.

ДООЗУЛГАН

Бистиң Кур-Чер ортумак школазынга педагогика институдунуң физика-математика факультединиң студентилери ийи айлыг практиканы эрттиргеннер. Олар 5-7 классчарга кичээлдерни эрттирип, боттарынга быжыглаан классчарынга уруглар-биле, ажылдарны чоруткан.

Келир үениң башкыларынга школаның башкылары аргадуржулгазын дамчытканнар. Студентилер Людмила Эдбек, Людмила Хомушку болгаш Маргарита Таваа дээш оскелер-даа школачылар-биле ажылдаарынга мергежилдиг болганнар.

Студент практиканчылар спорт ажылынче сагыш салып, классчан дашкаар солун ажылдарны организастап чоруткан.

Э. ТЕЖИТ.
Кызыл район.

ЧУРУМ ДУГАЙЫНДА ОЙНАЙ СЫЛДАЙ

Ажылдап тургаш удуп чаңчыскан узуп пенсилай берген, удуп шыдавас апаар.

• • •

Бир эвес ажылдап турында шаг-шинээн үзүлген болза, дыштанып тургаш оон-даа артык моган-туруптар сен.

• • •

Ол кижи чартык шалыпга шоолуг күш үндүрбейн ажылдап турган-дыр.

• • •

Сагылга-чурум — кижи бүрүзүнге бир домей болгай. Ындыг болгаш, чамдык кижилерге чедишпейн баар-дыр ийин.

• • •

Ажыл хүнперин чалгаалар-ның санының деңнеши-биле кызырар болза эки ийик.

• • •

Ажылга өртенип калган кижи хүлүн черле көрбээн мен. («Литературная газета» солундан).

СООРА ТАНЫЫР ЧАСКАН (Шоодуг)

Чайның магалыг чаагай үезинде кайда-даа ажыл чымыштыг. Өөренип киреп-биле экзамен дужааган оолдар, кыстар сеткилин дүвүреп чоруп турганнар, дипломнарын ходда алган аныяктарның оңак-хоглүү-даа кончуг. Ажылчыннар база-ла шөлээзин ап, чамдыктары дыштаның эгелей бергилээн. Ындазында хөлээзининиң-ле кончуг.

Шак ындыг хүнериниң бирээзинде райпо даргазынга шеверги кеттинген аныяк уруг биле кадрлар кылдазының эргелекчизи кирип келген.

— Араксаевич, бо чылын садыг училищезин доосказ кижи-дир, ажылдаар чер бар эвес, билир болгай силер, — деп, чоруктаан.

Буфетке ажылда дээримге, ынавас-тыр—деп бо-ла,

— Училище доосказ дээш канчаптар бис. Буфетке ажылдаар апаар. Каяк документтиер—дээш, дарга помчуп ора алгыра каапкан.

Ынчан кабинетке өске улус чок турганы чаяанныг болган. Далажып орган дарга өөрүшкүдүг тура халаан, уругну куспактай каапкан. Кадрлар кылдазының эргелекчизи херектең ужурун билбейн, кайгай берген.

— Хуваевна!—дээш уламчылаан.—Бо дээрге аан, Алдын-кыс ышкажыл. Ийе, ийе, Алдын-кыс аан. Бо чазын «Урал» мотоцикл садып чадааш, бисне чиш берген демги ол кижизиствң уруу ышкажыл.

Дарга оон кезек тура:—Бизидиришкиндең бижи, эмчи шынзылгазы эккелгеш, садыг хүлээп алыр сеп—деп, уругну хеглүг үдеп каан.

— Уттур часкап-дыр мен, көрем. Ынчан-на чугаалап орган чүве болбазыкпа. Аныяк ажылдакчылар хүлээп алырда, арганлыг-ла болза, ава-ачазын эдертип алгаш келинер дизе эки-дир. Соора таныыр частывыс.

С. КУЖҮГЕТ.
Барыын-Хемчик район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ АПРЕЛЬ 4-ТЕН 10-ГА ЧЕДИР

АПРЕЛЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55 —Уругларга фильм: «Чапайның эзиржигештери». 10.15 — Концерт. 10.40 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 11.40 —Телемедээлер. 11.45—15.20 —Чапсар. 15.20 —Телемедээлер. 15.35—Документалдыг телефильм. 16.00 — «Билир болгаш кылып бил». 16.45—«Мартин Лютер Кинг». Документалдыг фильм. 17.15 — Бистиң садывыс. 17.45 —Футбол дугайында доңчулаа. 18.15 — Ажылы дээш ат-алдар. «Сибирьниң чери». 18.45 — Венгрияның фашистиг эжелекчилерден хосталган хүвүнге уткуштур. Венгр телевиденииниң программазы: «Бөгүнгү Венгрия». Уран-чечен телефильм. «78-ки микрорайон». 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00—«Үе». 23.10 — 23.45 —Л. В. Бетховен.

ИЯИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Орус чугаа. 12.35 — Тоогу. 6-гы класс. Томас Мюнцер. 13.05 —«Эртем болгаш амыдырал». 13.35 —Тоогу. 5-ки класс. Эрте-бурүнгү Римде. 14.00— Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.40 —«Карл Маркс диригү». 1-ги дамчыдылга (ГДР). 14.55—«Космостуң чүс чылы». Чыл демдеглелиниң арыннары». 2-ги фильм: «Космос чазы». 15.50—Телемедээлер. 16.00— 18.15 — Чапсар. 18.15—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «СЭКП-иниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин—амыдыралга». 18.55 —Киножурнал. 19.05 —«Азия төвү». 19.35 —Телемедээлер. 19.50—Чарлалдар. реклама.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Эрткен чылдың кадрили». Уран-чечен телефильм. 22.45 —«Соңгу чүк дээриниң камгалалында». Документалдыг телефильм. 23.00—00.45 —Футболга ССРЭ чемпионады. «Иистрү» — «Спартак».

АПРЕЛЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Концерт. 9.45 —«78-ки микрорайон». Уран-чечен телефильм. 11.00 —Документалдыг телефильм. 11.30 —Телемедээлер. 11.35 — 15.20 —Чапсар. 15.20 —Телемедээлер. 15.40—Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнери. 16.25—М. Равель. Фа-мажор квартет. 16.55 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.25—«Эфиопияның шаңысадалы — Аддис-Абеба». 17.45 —Белорус телевиденииниң программазы. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 —«Черге эң болуру». 19.30 — «Арфаның ајлагары». Фильм-концерт. 19.40— «Вертикальга чарыш». Уран-чечен үш сериялыг телефильм. 1-ги серия. 20.45 —21.00 —Чапсар. 21.00—«Үе». 21.35 — «Өйүктериниң арыннары». 22.20 — Конверт. 22.45 —Бөгүн делегейде. 23.00 —23.35 — Неделяның спорту.

ИЯИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Француз дыл. Өөредилгениң 1-ги чылы. 12.35 — География. 6-гы класс. Мурнуу Европа. Апеннин болгаш Балкан чартык ортулуктар. 13.05 —«Шыдыраа школазы». Чагаалырга харылар. 13.35—Нивтилел дугайында билиг. 10-гу класс. 14.05 — «Карл Маркс диригү. 2-ги дамчыдылга. 14.45 — «Космостуң чүс чылы». Чыл демдеглелиниң арыннары. 3-кү фильм: «Башгайгы отряд». 15.45 — Телемедээлер. 15.50 —18.15— Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Сылдысчыгаш». 19.00 —Телемедээлер. 19.10 — «Кад дег кадык болур дизе». 19.20 —«Спорт». —19.40—Телемедээлер. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Телеочерк. 21.00 — «Үе». 21.35 — 22.45 — «Ийи хүн болгаш ийи чыл». Уран-чечен телефильм.

АПРЕЛЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 —Чалыыларның чогаадымгалары. 9.25 — «Вертикальга чарыш». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.30 — «Кино аян-чорукчуларының клубу». 11.30 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.35 — «Орус дылды өөренип турбас». 18-ки телекичээл. 11.50 —15.20 —Чапсар.

МОСКВАДАН

15.20 —Телемедээлер. 15.40—Документалдыг телефильм. 16.00 —Улустуң аялгалары. 16.15 — ПГУ-да чүү чүвезе база канчаар өөредип турарыл. 16.45—Сугже шуралырыга Европа кубогу дээш маргылдаа. 17.25 — Документалдыг фильмнер. 18.00 —«Ажык кичээл». Школачыларга дамчыдылга. 18.30 —Бөгүн делегейде. 18.45 —Эртем болгаш амыдырал. 19.15 —Балет артистериниң концерти. 19.40—«Вертикальга чарыш». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 20.45—21.00 —Чапсар. 21.35—«В. В. Неждановаиың бажыңында». 22.55—23.15—Бөгүн делегейде.

ИЯИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. 12.25 — —Тоогу. 8-ки класс. Н. Г. Чернышевский. 13.05—Ада-иелер, силерге. 13.35—Тоогу. 6-гы класс. 14.05 — А. И. Куприн. 14.50— «Космос өөрү». Чылдар демдеглелдериниң арыннары. 4-кү фильм: «Интеркосмос». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 —18.15 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15—«Архип Люлька». Документалдыг фильм. 18.30 — «Культура болгаш амыдырал». 19.00 —Киножурнал. 19.10 — «Азия төвү». 19.40 — Телемедээлер. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар». 20.15 —Украинаның бот-тывынгыр ураи чүүл коллективтериниң концерти. 20.30 —Моточарышка Европа чемпионады. 21.00 —«Үе». 21.35—23.20 — «Кижи төрттүнгеи». Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Ажык кичээл». Школачыларга дамчыдылга. 9.25 — «Вертикальга чарыш». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.30 — «Ырак болгаш чоок ырлар». Концерт. 11.10 —Документалдыг телефильм. 11.20 —Телемедээлер. 11.35 —15.20 —Чапсар. 15.20 —Телемедээлер. 15.35 —«Курупе ужур-дузалдыг херек». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.55 —«Орус чугаа». 16.25 —«Алдын шайбе» клубунуң шанналы. 17.10 — Чурттар аразының конкурузунуң лауреады В. Бакк ойнаар. 17.35 —«Шыдыраа школазы». Ак терге. Делегей мастери Л. С. Белавенеп дамчыдылгапы чорудар. 18.05 —Миллионнарның ленинчи университединиң. 18.35 —Бөгүн делегейде. 18.50 —Улус чогаадылгазы. 19.35— «Вертикальга чарыш». Уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 20.45 — 21.00—Чапсар. 21.00 —«Үе». 21.35—10. Тынянов. «Бодалдар... ужуражылыкчыннар». 22.40—Бөгүн делегейде. 22.55—23.35 —Конверт.

ИЯИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 —Испан дыл. 12.35 — А. Фадеев. «Аныяк гвардия». 7-ги класска. 13.05 —Бистиң садывыс. 13.35 — Тоогу. 9-ку класс. ССРЭ-де өөредилге. 14.05 —Н. В. Гоголь. «Ревизор». 14.50 — «Космос өөрү». Чыл демдеглелдериниң арыннары. 5-ки фильм: «Тайбыңның болгаш найыралдың орбиталары». 15.50 —Телемедээлер. 15.55 —18.15 —Чапсар.

18.15— Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —«Совет Тыва—салгалдарның салымында». 19.00— «Бөгүн делегейниң кадык-шыла хүнү». Тыва АССР-ниң кадык камгалал министрииниң оралакчызы О. Х. Ондарның беседазы. 19.10—Телемедээлер. 19.20 —«Инспекторуңуң келгени». Документалдыг фильм. 19.40 —Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кажыктың». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Нормандия-Неман» Уран-чечен фильм. 23.25 — «Композитор Евгений Жарковскийиң ырылары». 00.00—00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Арарат».

АПРЕЛЬ 8-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер. 9.25 — «Вертикальга чарыш». Уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 10.35 — Концерт. 11.35 — Телемедээлер. 11.40 — 15.20 —Чапсар. 15.20 — Телемедээлер. 15.40— Документалдыг фильм. 16.10 — «Ындыг завод бар». «Москва комсомолунуң ажыл-херектери» деп болуп дамчыдылгадап. 16.55 — «Тоолдуң валчылары». «Золушка». 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «АКШ-та чаштының, хорга-даан пацистиг кем-херек үүлгедикчилериниң дугайында документалдыг телефильм. 19.20 — А. Цагарели. «Ханума» телешиң. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00 — «Үе». 21.30— «Ханума» телешиниң улам-чызы. 22.35 — Орус музей. «Орус графика». 23.00—23.20— Бөгүн делегейде.

ИЯИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35 — Тоогу. 4-кү класс. Мен—Совет Эвилелиниң хамаатызы мен. 13.05 — А. Прокофьевтиң шүлүглели. 13.35 — Бистиктиг уран-чечен фильм: «Хажылыышкын—полъ». 14.55 — «Ажыглаар чери —космос». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50 — Телемедээлер. 15.55— 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Уругларга фильм: «Чабуна». 18.30 — «Чурукчу болгаш үе». Аныяк чурукчулар дугайында. 19.00 — Документалдыг фильм. 19.10 — «Азия төвү». 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар. чаштар!». 20.15 — «Эки ажылдаары — эки чурттаар дээни ол-дур». «Коллектив чүү кылып шыдаарыл?» деп болуп дамчыдылгадап. 2-кү дамчыдылга 21.00 — «Үе». 21.30 — Уран-чечен телефильм: «Ак сеткилдиг Мантэ». 1-ги 2-ги сериялар. 00.00 — 00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Черноморец» — «Спартак».

АПРЕЛЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болукказында. (Культурлуг-культурлуг-культурлуг-

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 79 (12169) | 1983 чылдың апрель 5, вторник | 1925 чылда үдезилеттинген | Өртээ 3 коп.

АЛЫС ТҮҢНЕЛДЕРИИ БАРЫМДААЛААР

Белгород областың механизаторлары «наряд» деп сеспе ажыглавас апаргаанар, чүге дээрге, түс черинең ажыл-агыйлары үнүш ажылынга коллективтиг керээ бүзүгаар ажылдан киришкен.

«Кызыл тыл» колхозтуң механизаторлары коллективтиг керээ бүзүгаар ажылдаарыпчо районда бир дүгаар кирген. Наряд чокка ажыглаар дөрт звеновуң—А. Шепелевтиң, В. Дроботовтуң, Н. Гарагулиниң болгаш Н. Мироненковуң удуртказ звенолары тараанны, чигир свёкланың, кукурузаны болгаш өске-даа культураларны индустриалдыг технология-биле ажылдаш кылырынга таласы-биле колхоз баштаар черн-биле керээни чарганнар.

Н. Гарагулиниң звеновуң тарыга шөлү мындыг байдалдыг апарган. Боторуола-чарылгалыг коллективке быжыглаан 1100 гектар шөлдүң 418 гектарынга тараанны, 230 гектарынга чигир свёкланың, 222 гектарынга кукурузаны тараан.

Наряд чокка ажылдаар ол звеновуң кежигүннери түс-түзүнде чарыгдалдар деп деңгээр деятерлерлиг. Звеновуң механизаторлары каш литр кывар-чаар материалдар чарыгдаанын, кайы хире артын кезиптер аалганын демдеглеп турарлар. Ол бүгүнү камнаг чарыгдаарынга звеновуң кежигүн бүргүү сонгуургалыг. Бир эвес механизатор кывар-чаар материалларны камнап алган болза, ол камналганы 70 хуузуң ишти толээр ужурлуг. А ол материалларны ажыр чарыгдаан таварылгада—ол чарыгдалдың ортаанын чартын кезиин механизаторнуң шалыкшылаан тыртар.

(СЭТА).

ЧАГАА-БИЛЕ АЖЫЛ

Ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ишкы партия ажылының эң чугула участоктарының бирээзи. В. И. Ленинниң бо талазы-биле ажылдап кылган иөл принциптерин СЭКП массалар-биле харылзаалларның чугула хевирин кылдыр нербушаан, оңу улам хогшудуп турар. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды уламыңай эңижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» партия Төп Комитединиң доктаалы оң тодаргай херечизи болур. Ол документиде совет кижилериң эрге-ажыыңым, оларның хөй-ниитичи политиктиг идепкейин бедидериниң, социалистиг демократияны хөгжүдериниң дугайында партияның сагыш салыышкыны илереттинген.

Чагаалгарның авторлары ниити партияның, күрүнеңиң амыдыралыңга, ажыл-ижиңге хамаарышкан хөй талалыг айтырыглар талазы-биле бодалдарын ажыы-биле илередип, боттарының саналдарын киирип, четпестерни чидин-биле шүгүмүүлеп турар. Ынчангаш СЭКП ТК ажылчы чоннарның чагааларын, хомудалдарын доктаамал анализтээрин, оларның тыптып иэзр чылдагааннарын илередирин, четпестерни чайладырын негеп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтпирлеринге, СЭКП ТК-ның доктаалларын республиканың партия организациялазы удуртупга бөлдүргаш, ажылчы чоннарның чагаалары, бидиришкиннери-биле ажылдазарын, хамаатыларны хүлээп алырын организастаарын сайзыраңгайгыдар талазы-биле чамдык хемчеглерни чорутнан.

Партия, совет, профзвиялел организацияларынга, улустуң контроль органнарынга, солуннар редакцияларынга, теле-радио комитетке эрткен чылын чөзүбү муң ажыг чагаалар, бидиришкиннер кирген. Оларның дыка хөйүңде бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидеринче, наминалга чурумун куштелдиреринче, ажыл-агыйны эвес, төтчеглекчи чоруктар-биле демиселче, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагыйга-чурумун быжыглаарынче, четпестерни дүрген чайладырынче углаңган тодаргай, ажыл-ижчи сүүлер болгаш саналдар кирген. Партияның Бай-Тайга, Эрзин райкомнары, «Тыва кобальт» комбинаттың парткому ажылчы чоннарның чагааларын болгаш саналдарын хамыы-биле анализтеп, тургусиан айтырыгларны дүрген шийтпирлээр, хомудалдар кирип турарының чылдагааннарын тодарадыр, ону эдер хемчеглерни ап турар.

Кылдынган ажылдар-биле чергелештир ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылда чамдык четпестер бар. Партия Кызыл хоорюмунга, райкомнарынга кирген 729 чагаанның 66-зының хуусаазын хамыдып сайгарган. СЭКП Кызыл хоорюмунга келген чагаалларның чүгле 55 хуузун секретарьлар көргөн болуп турары четпес. Партияның Барыын-Хемчик, Бии-Хем, Өвүр, Каа-Хем, Кызыл райкомнарында ындыг фактылар бар.

Ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылга өнза рольду Советтер ойнаар ужурлуг. Ындыг турбуше ында четпестер эвээш эвес. Таңды райнүүскомунда иэзп турар чагааларның үчёдү нөшпак, билдиришкинни нажан көргени, кандыг харыы бергени безин билдинмес болгулаар. Ындыг четпестер Тес-Хем, Барыын-Хемчик райнүүскомнарында илерзэн.

Чагаалар болгаш саналдар-биле ажылды министерстволар, ведомстволар четпес тургусиан. Көдээ ажыл-агый министерствозу, Харылзааның будүрүлге-техниктиг эргелели, Автоторуктар тударының болгаш ажыглаарының будүрүлге эргелели чагааларны, билдиришкиннерни чогуур үезинде көрбейн, тодаргай харыы бербейн турар.

Республиканың партия, совет органнарынга чылдың-на өң муң ажыг кижи иэзп турар. Хамаатыларны хүлээп алыр организастаар ажылды СЭКП Кызыл хоорюму, Каа-Хем райкому эдээн экижиткен.

Хамаатыларны хүлээп алыры—күрүнеңиң, ниитиниң херээ болур. Ындыг турбуже чамдык министерстволарда болгаш ведомстволарда улус хүлээп алыр өрээл дериттинмээн, хүлээп алыр шагы, хүнү тодараттынмаан, демүрний чөк болур. Ол четпестерни чайладыр херек.

Чөөнта чаа СЭКП өбкомунуң IX пленуму болуп эрткен. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдарын ажыл-ижерээ-биле ажылды сайзыраңгайгыдарының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкаш, бо талазы-биле доктаалды хүлээп алган.

Ажылчы чонның чагаалары болгаш саналдары-биле ажыл, хамаатыларны хүлээп алырын организастаары партияның болгаш күрүнеңиң чугула ажылы болур. Партия комитетлериниң, партия эге организацияларының массалар-биле дириг харылзаазын, организаикчы болгаш политмассалыг ажылының байдалын ол ажыл тодаргай көргүзүп турар. Ынчангаш бо ажылды эңижидеринче, сайзыраңгайгыдарынче чугуур ынчээнгейни партия организацияларының салыр ужуралуг.

Чагаалар сайгарылгазынга, эээнинге долу харыы бээринге шыңгыы хыналдаңы тургузар. Чагаалардың чидиг айтырыгны өкөп ноаптарын болдурбас. Партия организацияларының, совет, ажыл-агый органнарының ажылчы чонның чагааларынга чөптүг харыыларны бээрин чедип алыр.

Партия комитетлериниң пленумнарынга, бюроларга, партия организацияларының, чер-чер Советтериниң күүскомнарының, профзвилел организацияларының, улустуң контроль органнарының хуралдарынга ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылды, хамаатыларны хүлээп алырын организастап турарының дугайында айтырыгны чугаалажыр херек. Ол кадрларның харыысалгазын бедидер, чагаа-биле ажылды эңижидер.

Партия Кызыл хоорюму, райкомнар, чер-чер Советтериниң күүскомнары боттарының девисизэрлеринге хамаатыларны хүлээп алырының чаңгыс аай хүннерин доктаадыры чугула. Ол хүнде хуралдарны, массалыг ажылдарны болдурбас, Чер-черге чонну хүлээп алырының эптиг үелерин тургузар, ажыл шагы эвес болгаш дыштанып хүннерни ажыглаар. Улус хүлээп алыр өрээлдерни дериир, чон хүлээп алырының графигин, хүннерин, шаңтарын нөсну черлерге азар. Хүлээп алыр черге ажылчы чоннарның кадургей айтырыгларын шын, ажыл-херекчи ёзу-биле шийтпирлээр, харыысалгалыг ажылдакчыларны төмүйлээр. Ажылчы чоннар-биле ажылдың чаа хевирн —ажык чагаа хүннерин эрттирерин улам сайзыраңгайгыдар хемчеглерни партия организациялары, чер-чер Советтери алыр ужуралуг.

ХАРЫЫСАЛГА БЕДИК

Малчынга сөс

«Мерген бо-ла болгай...». Мен Тывага туржук делегейге сурагжаан ол бичии болгаш шапкын хемчегештин эриинде чурттап турар мен. Оон суунуң даажындан чамдыкта шаандакы үё-човуурну-даа, бирде амгы амыдыралдың аас-кежиктиг ырызын-даа дыңнаар мен. Тываның мындыг төөгүдүг черлериниң бирээзинге чурттаарга, кижиниң харыысалгазы, хей-аъды бедик боор-дур.

Алыс чуртум — Тере-Хөл, Кунгуртуг. Ол черлер бо Каа-Хем районнуу турда, маңаа чедип келген мен. Шеригден чаа келген үем ол. Ынчан колхозтуң инээн кадарын эскээп мен. Оон бээр чзорби ийи чыл эртп. ам-даа ол-ла ажылымда, ол-ла коллективимде олчаан мен.

«Ленинчи орук» совхозтуң Мергеи сүт-бараан фермазы—Каа-Хем районда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Бо фермаңың ажыл-ишчилери Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» болгаш Бии-Хем районда «Саяң» совхозтарының мал ажылдыгларының кыштаглаашкынны организастыг эрттирер. малдың чаш төлүн бүгүү намгалап алыр, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарып ковүдедир талазы-биле кыйгырымын деткип. социалистиг чарышты улам калбарткан. Оон түнелиңде оң бирги бөш чылдың үшкү. өзөк чылының баштайгы кварталының планныг онаалдазы болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкиннинг күүсеттинген.

Бистиң фермавыс бирги кварталда күрүнеге 72 тонна сүт дужаар планныг турган. Коллектив ук планны хуусаазындан чартык ай эрте күүседипкен, ийиги кварталдың үлүүңе киирипкен. Фермаңың ажыл-ишчилери ам апрель айда күрүнеге сүт садар планны Ленинчи коммунистиг субботник хүнүнге чедир күүседипкен шийтпирлээн ажылдап турар.

Фермада сес саанчы бар. Оларның арааңдан Людмила Ак-оол бирги кварталда 3740 килограмм сүт саар планын 4462 килограмм кылдыр күүсеткен. Коммунист Галина Дүлүүкей. комсомолчу Наталья Салчак. хоочун Тамара Лопсан болгаш өске-даа саанчылар кылымаан ажылдан турар. Оларның ындыг ажылының ачызында фермаңың хүнде саар сүдү эрткен чылдың бо тезиглегизинден элээп ковүдээн. Моңу коллектив малының ажаалдазын болгаш чемгерилгезин экижиткенинден чедип алган.

Бо хүннерге чедир төрээн чеден инектен чеден бызаа менди алдынган. Бызааларның болгаш инектерниң байдалын воотехник Надежда Салчак. осеменатор Зоя Шогуу болгаш өске-даа ажылдакчылар хүнүүн-не көрүп турарж Бызаа ажаакчылары Клара Салчак, Ольга Ак олар база мурнакчыларның одуругунда. Фермада Владимир Сингегубов баштаң кадарчылар малды сыгаң, саваң, силос болгаш өске-даа чемнер-биле чемгерип, чылыг сүт-биле суггарып турар.

Мен фермада молдурга кадарып турар мен. Бо хүннерге мээң харыысалгамда алхан баш молдурга бар. Оларның ленгези эки. немелеге деңнээн алырының планы ай санында ажыр күүсеттиниң турар. Кыш чылыг, мал чеми мурнуку чылдарғызындан элбек болганындан байдал бо чылын кажангызынган-даа эки-дир. Бисте сигең-даа, силос-даа четчир. Чаңгыс-ла бергезимзер чүве — малга чем каш бээрин механизаставаавы. Чаңчыкпаан кижиге ынча малды хол-биле чемгерери белеп эвес. Кажаалларны чаартып, механизастаары кузенчиг.

Чайын ферма чайлагже кеже бээр. Ында оът-кок болгаш сүт элбек. Мен база молдургаларымны сүрүп алташ. кежүн чоруп каар мен. Черге чадырлыг чайлаарым чаңчыл болду бергеп. чайлагта мал ыыка семирнир. Чээрби ажыг чылдар дургузунда чүгле бо фермага инек кадарып келген болгаш инектерни кажан кана оъткарарын пат билир апаргаа мен.

Бо фермага ажылдап келген үемде көдээ болгаш район Советтериниң депутатынга сонгуулуп. шаңнал. мактаалларны-даа ап келдим. Совет чазактан «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук төөнү» медальды-даа четтирдим. Эртеки чылдың түнелеп-биле «Мергежилиниң» ажыл-биле эң эки ажылчызы» деп ножааны база бердим. Ынчангаш ажылдаан шаам-биле алдар-хүндүнү эңнеп чор мен.

Кезиг чылын бистиң республиканың чону Совет Тывазының доктун чылын демдеглээр. Ол байлыкчыла телектиг ужуражыр дээш кызын ажылдаар мен.

Д. КАРМА.

Күш-ажылчы Алдар орденнин, «В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга. Эрес-маадырлыг күш-ажыл дээш» медальның эзилекчизи Аполинария Васильевна Камалиева пенсиялай берве-даа, бодунуң үр чылга ажылдаан келген коллективинга болгаан. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-хүтүг» комбинаттың транспорт цехинге аккумуляторжуулап ажылдаан келгеш, ам ында краң башкарыкчылап ийи чыл ажып турар. Хоочун ажылчыга А. Камалиева коллективте хүндүткелдиглерниң бирээзин. Ажылга бедик харыысалгалыы. эш-өөрүнге эвилел-эдилээ-биле ол өскелерге үлегерлиг.

ЧУРУКТА: краң башкарыкчызы А. Камалиева.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

НАРЯД ЧОК ЗВЕНОНУҢ КҮЖҮ

Дүжүт дээш демиселге Волгоградтың хөй ажыл-агыйлары коллективтиг керээни калбаа-биле ажылган эгелээн. Наряд чок 1600 ажыг звенолар бо чылын часкы тарыга кампаниязынга боттарының агрегаттарын киришкирер. Ол звеноларга 2,5 миллион ажыг гектар черни быжыглаан. Ол хире келген шөлге ажыл-агыйны чеңнишкиннинг чорулары колхозтарда болгаш совхозтарда звеноларның техниктиг болгаш организастыг эки ханызрылгазының ыыка хемчээжир үзүрүн коллективтиг керээ бүзүгаар хей чыл-зарда ажылдап келген коллективтериниң хуржулгазы бадыткаан.

Светлоярск районнуң «Тингутинский» совхозунда коллективтиг керээ бүзүгаар ажылдаар звеноларның техниктиг болгаш организастыг ханызрылгазынче онза кичээнгейни үгландырган. Наряд чокка ажылдаар коллективтерге технологтуг карталарны специалистер ажыллап кылган. А ол карталар совхозтарбиле керээлер хевирлиг болуп турар. Звенога быжыглаан черлен чеже хире продукцияны кайы хире чарыгдал-биле чедип алырын карталарда тодаргай айытказ. Черниң дүжүттүүн белдеринге чарыгдаларны база тодаргайлаан. Звеновуң төпчүткен техниктиг болгаш амыдырал ханызрылгазының талазы-биле совхозтуң хүлээлгелерни, хереңгилер камналгазынган оон алыр орулгаларын карталарда база айытказ.

— Техниктиг ханызрылгазының звеноларын мурнуку чылдарда-ла эки ажылдап келген. Оларның бирээзинге-ле наряд чок ажылдаар 2 коллективтерни быжыглаары чогумчалыг болган. Техниктиг ханызрылгазының звеноларын график бүзүгаар тракторларның болгаш кодээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарының техниктиг ажаалдазын чорудуп, молдерге сеттелгени кылып турар. Ол шыкаы төпчүткен чурум бүзүгаар тракторларга кывар-чаар материалларны тарыга шөлдерине чедирип берип турар—деп. совхоз директору Ф. Горбачев чугаалаан.

Механизаторларның күш-ажылының болгаш амыдырал-ының байдалдарынче өскедээ дүмдал звеноларга база үлегерлиг турар. Чижээ. ыңгыы звеноларга ийиг чемнерни тарыга шөлүнде механизаторларга чедирип берип. оларның дыштанылгазының. культурулуг ханызрылгазының хүлээлгезинге сагыш салып турар. Наряд чок ажылдаар коллективтерниң күш-ажыл төлевиниң системазын база доктаамал сайзыраңгайгыдып турар. Күш-ажыл төлевиниң ажылдың алыс түнелеп-биле болгаш шынары-биле түүдүн холбаштырып келген. Коллективтиг керээ бүзүгаар ажыглаан звеноларга эрткен чылын совхозка ниити деңнелеп 3,5 центнер тарааны хей кылдыр бүдүргеп. Ынчангаш күш-ажылдың түнелиңден база кылдыңган чүүлдерниң шынарызынга хамаарыштыр наряд чок звеноларның иөңгүүн бүрүзүнге 700 рубльдың немей төлээн. Ол совхоз 1982 чылда районда эң хей тараанны бүзүргеп. Керээ чокка ажылдаар системаже совхозтуң бүрүн шилчиири көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрериниң көвүдедириңге болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга улуг ыңгыы бээр хэзрзин дүржүлге бадыткаан.

И. БИРЮКОВА,
СЭТА-мың корр.

Кыштаглаашкын—шалыпчы фронт

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР ДЭЭШ

1982-1983 чылдың мал кыштаглаашкынның чедиишкиниг эрттирер, мал ажылының продуктуларын кышкы үеде бүдүрериң база күрүнеге садарын көвүдедир дугаймында СЭКП ТК-ниң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын күүседири-биле боттуг хемчеглерни Эрзин районнуң «Чаа оруқ» совхозта чорудуп турар. Совхозтуң Кочетов аттыг сүт-бараан фермазында бо талазы-биле байдалды ында партия эге организациязының секретары Алина Сагаановна Дамбаа «Шынның» корреспондентизиниге чугаалаан.

Кочетов аттыг ферманың коллективи эрткен ажыл-агый чылын эки түнелелер-биле доозуп, районнуң СБФ-лериниң арааңында шилчиир Кызыл туктуг болгаш бирги чергениң дипломун чаалап алган.

Ажылдың ол темпизин 1983 чылдың эгезинден-не кошкатпайн, малдың продуктулуун бедидер, чаш төлүн камгалап алыр, кыштаглаашкынны хүрмейди эрттирер дээш бүгү хемчеглерни ап турар. Амгы үеде совхозтуң бүгү ажырларында бот-орулга-чарылганы боттандырып, төрүүр бүгү инектерни сүт-бараан фермазында моонизон. Бо чылдың эгезинде фермаңың коммунистери боттарының ажык хуралында мал кыштаглаашкынын организастыг эрттирер талазы-биле шыңгыы чүүлээ кылганнар. Кыштаглаашкынның байдалы чүгээр эртип турар. Баштайгы айда чамдык четпестерниң тургаанын база сайгарып, чогуур хемчеглерни алган. Ылангыя молдургелар арын турарын кичээнгейлиг көрүп, оларга хайыңзырган чемнн. шайны берип, сүттү көвүдедир дээш инектерни рацион ёзугаар чемгерип. саанчыларның, инек кадарчыларының, бызаа ажаакчыларының ортузунда чарыштың түнелеринге он хоюктан үндүрүп келген.

Мурнуку чылдарга бодаарга ферманда аныяк саанчылар ковүдээн. Ынчангаш ферманда партия эге организациязы хей-ниити организацияларынга даянгаш, оларның кижи бүрүзү-биле ажылды чорудуп турар. Эге организациязының үчёдүнде оң үш коммунист, партия кежигүнүнге бир кавидат бар. Олар боттарының кичээнгейн, сагыш човаңгыры, чылыг бостери. хүүда үлегерлиг-биле коллективтиң мурнуңа сорулгаларны аныяктарга үлегедип, мергежилдиң чажыттарынга өөредип турар.

Хоочуннар аныяк саанчыларны дагдынып алгылаан. Бо чорук социалистиг чарышче аныяктарны түүлге хаара тударынга эвес. харыы ажылдың үре-түшпелдиин бедидерииге идиглп берген. Олардан хоочуннар Д. Бады-Хоо. С. Саны-Маадыр олар эрткен чылын хой сүттү саггаш. халас путёвка-биле шаңнадын. Москвада Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делегелгезин көргеш келгеп. Фермаңың саанчыларының салгакчылары бар. Чижээ. хоочуннар И. Бойдаан, Б. Чурук олар фермага хей чылдарда саанчылаан, ам оларның уруглары—коммунист Р. Чурук, комсомолчу О. Бойдаан олар база эки саанчылар болган.

Бо хүннерде ферманда саар 300 инек бар. Ам оларның 90-ын саап турар. Бирги кварталда 20 тонна сүт саар планын. күрүнеге сүт дужаарының онаалдазын коллектив күүседипкен.

Фермада төрээн 50 инектен 48 бызаа камгалап алдынган. Инектериң төрүүру уламчылап турар болгаш сүт саалдазын ковүдедириниң арга-курлавыры бар. мал чемнинн курлавыры четчир.

Ай санында эрттирер партия хуралдарынга бүдүрүлгениң чугула айтырыгларын чугаалажып. мурнунда көрдүгеп хемчеглериниң. социалистиг күрөөлгелериң күүседезин ажыл-ишчилерге дыңнадырын чүрүмүүткен. Ферма ажылдакчыларының политиктиг, экономиктиг билиниң деңнелин бедидип турарыл, хей-ниити ажылынга киржилгезин кичээнгейге ап, күш-ажылдың сагыйга-чурумун быжыглаарын чедип ап турлар. Саанчылар политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын олар база өөренип. оңу боттарының ажыл-хереэ-биле холбап. кижи бүрүзү бот-харыысалгазын бедидерин орландажып турары эки. Ынчангаш ажыл олагы үзер. арагалаашкынче сундулуг кижилер чөк. Ынчангаш ынчангаш фактылар кестүп келген таварылгада ферманың хей-ниитизи хемчээн ап. шыңгыы көөр.

«Нарын» совхозтуң Шолуй-Аксы СБФ-зының ажыл-ишчилери-биле ферма чажыш. чаңыштың дээштиин бедидип турган. ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле кыргааннаден бээр 40 чыл болтур оюн төлептиг уткуурунга белеткенин турар.

ХОРАМЧА ЧОК

Он бирги бөш чылдың үшкү чылының баштайгы ийи айында социалистиг чарыштың түнелеинн Тес-Хем районда «О. Шыырааа» совхозтуң социалистиг чарыш талазы-биле комиссиязы профзвилел организациязы биле кады үндүрген. Кыштаглаашкынны чедиишкиниг эрттирип турар малчыннар болгаш малдың чаш төлүн бүрүн ажаап. поруктуруп турар сакманчылар шаңнаарынга совхоз дөрт муң ажыг рубльди чарыгдаан.

Совхозта төрүүр хойлуг малчыннар Чимит Сайза, Уржанай Стакан, Седен Ойдуп-оол, Шулуу Тумат, Комбу-Сүрүн Достак-оол, Күр-оол Чооду болгаш өскелер-даа төрүүр чүс хойга онаштыр 100-тен 102 чедир хураганнарны онча-менди камгалап алганнар. Олар кыштаглаашкынны үлегерлиг эрттирип турарлар. Ирина Чимит. Лора Хирбээ, Чечек Дадаа олар 100-тен 200 чедир хураганнарны поруктуруп өстүргеннер.

Совхозта төрүүр 13 муң ажыг хойнуң 10867-зи ооң. дашкан. Чаш малдың төрамча чөк. Сөөлгү мехэ үзүгаар алырга, төрээн хойдан чүс башка онаштыр 82 хураган совхозта камгалап алынган.

Кыштаглаашкынны чедиишкиниг эрттирер, малдың чаш төлүн онча-менди ажаап алыр, бедиткен социалистиг хүлээлгезин ынан-ла күүседир талазы-биле социалистиг чарыш ам-даа уламчылап турар.

С. АРТЫНА.

БЕРЛИН. Африка национал конгресстиң болгаш Мурнуу-Барыын Африканың улустуң организациязының (Свапо) база фронт чоогунуң күрүнелериниң хосталга. национал хамаарышпас чорук болгаш сопнал деңнилге дээш реачылыг күштериниң бүгү чиңеннишкиннеринге удур демиселин Герман Демократтыг Республика моон соңгаар-даа деткинр хэзрзин ГДР-де Эпсеткил каттыштырылгазының комитединиң даргазы Курт Зэйбт медеглээн.

Расизмге, колониализмге болгаш неоколониализмге удур демисел амгы үеде улам күштелген түрлер ужуралуг. Ынчангаш бистер АКШ-тың болгаш НАТО-ның өске-даа чуртталарының. а база ол шыкаш Израильдың талазынган Преторияга көргүзүп турар политиктиг. экономиктиг болгаш шериг дузалаамчыларын доп-доргай соксадырын иегеп тур бис хэзрзин К. Зэйбт онзалап демдеглээн.

ВЕНА. Чуртгуң экономиказының экижиринче илегей бадыткаттынмаан хэзрзин чуртгуң төп статистика ведомствозу дыңнаткан. Эрткен чылдың бо үезин-биле деңзээрге. бо чылдың январьда бүдүрүлге чепсек-херексеглерн бүдүрерн 2 хуу. чугула хереглелдин бараанларын бүдүрерн база ол хире кызырылган. Херек кырында бүдүрүлгенин бүгү ажыларында чагыглар эрткен чылдазында илейти-ле күдүлап турар.

Бүдүрүлгелерниң хагдының турарының уламынан ажыл чок чорук ковүдеп турар.

КАБУЛ. Афганистеннің Культураның күрүне комитединин делегелге залында ажыттынган делгелге сионисчи ажелекчилерниң дарлалының алаанда качыгдап. хинличтеннн турар палестин араб улустуң күгайын. бодунуң эргелери дээш ол чоннуң маадырлыг демиселиниң дүгайын. оларның улустуң чогаадыглаларындан илереп турар үгаан-бодаал болгаш культура амыдыралының дүтайын чугаалап турар.

Империализмниң хөлезилеинкилериге. сионизмге болгаш реакциягга удур демисежин турар ийи чонуң —пзлестинилерниң болгаш афганнарның — демиселиниң чаңгыс аайын Демократтыг Афганистан Республиканың биичин улустар болгаш аймактар херээнин министри С. Лаек айыткан.

ДЕЛИ. 1982-1983 сан-хоо чылында күрүнеин «Эйр Индиа» авиакомпаниязы чуртгар аразынга сөөртүүлелер кылганындан 381 миллион рупий түүнүг орулганы алган хэзрзин ПТИ агентилели дыңнадып турар. Ол болза. агентствоуун бодалы-биле алырга. Индияның хамаапы ужар түүжүнүн делегейге ат-алдарының үлгадып турарының тодаргай херечизи.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХАРЫЫСАЛГАЗЫН БЕДИДЕР

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырар дээш, районнуң партия, совет, ажыл-агый органнары, профсоюзтар болган комсомол организациялары партия райкомунуң бадылаан хемчеглерин бүтүвар организаччы ажылды чоруузуп келген болган чорудуп-даа турар. Оон түнелиинде чамдык эки коргузүглер чедип алдынган. Районнуң совхозтары эрткен чылын курунеге эът. сүт. нук. чүүрге болган ногаа сагар планнарын бүрүп күүсеткен.

Онгу беш чылын чылда ортумак деңнелиинге хамаарыштыр алырга. он бирги беш чылдың баштайгы ийи чылында курунеге эът сагарын 23 хуу. сүтүн—8. нуну —2. чүүргены — 80 хуу көшүдеткен. Бо коргузүглер боттарын чедип келбээн болган партия комитеттериниң. совхозтар ушуттукчуларының. түскай эртемнигдериниң. профсоюзтар болган комсомол организациялары-ның. үзүт депутаттарының чер-чер Советтеринин күүскомнарының талазында мал. чер ажылын хемчегленнче үлүгеан хемчегленнин, кодээ ажыл-ишчилеринге чүткүлүг күш-ажылының ачызында хандырыгган.

Мал болгаш чер ажылының продуктуларын будурерн. курунеге сагарды чүгле сан талазы-биле эвес. а харыышнар талазы-биле база өскүлеттер болуп турар.

Онгу беш чылда районнуң совхозтары чылда ортумаабиле 7 миллион 336 мун рубльдин продукциязын сагаргап. а он бирги беш чылдың баштайгы ийи чылдарында ортумаа-биле 13 миллион 794 мун рубльдин продукциязын сайгарар аргалыг болган. Онгу беш чылдың ортумак деңнелиинден хой продукциязы сагаары дээш олар немелде төлевиннн алганнар. Кодээ ажыл-агый бүдүүлгелиинде ажылдан турарларның ажыл төлевири сеөлгү ийи чылда 12 хуу оскен.

Ынчалзажок районда чамдык совхозтар болгаш бүдүүлге черлери дең-дескн эвес ажылдан турар. Бир эвес бүгү ажыл-агыйлар планныг онаалдаларын дең-дескн күүседип келген болза. районнуң коргүүтлери оон-даа бедик болгаш турар ийик.

Ажыл-агый үлүртүкчүлары. партия комитеттери СЭКП ТК-ның май. ноябрь Пленумнарының негелделеринге күүштүр ажылдап. партияның. күрүненнің. күүселдеиин сагылга-чүрүмүн бижылап. кижи бүрүзүнүң харыысалгазын белидинн турар черлерде ажыл-агыйның түнелдерн бедик. сагылга-чүрүм эки организастыг чорук хандырылган болуп турар. Чижээ. «Тиилелге» совхозтуң директору В. Оюн. партком секретары Ч. Монгуш. Кызылдың күш фабриказының директору Л. Килин. партия организациязының секретары В. Егорова. «Сукпак» совхозтуң директору Т. Ле. партсекретарь-запия секретары В. Туметей олар үстүнде айыттынган Пленумнарның шиитпирлерин ажыдырала боттандырырынче ажыл-ишчилерни эвилелдеп. хандырган ажыл-херек дээш кижи бүрүзүнүн харыысалгазын белидеринче үлгаар-га чүрүмүн участок бүрүзүнге бижыглаар талазы-биле хемчеглерин доктаамал ап турар. Күш-ажылды организастарынга. оон сагылга-чүрүмүн бижыглаарынга. бүдүүрүкчүлүүн бедидеринге бригада бүрүзүнге тургустунган коллектив човүлелдери улуг рольду ойнап. кодээ ажыл-ишчилерниң ортузунга кижизидилге ажылын чорударынын чүгүлә күжү болуп турар. Ол човүлелдер коллективнин планныг даалгаларының болгаш социалистиг хүлээлгелеринин күүселдеиин ай. квартал санында түнней. дараазында соруглаларны тодарадып келген.

«Сукпак». «Тиилелге» совхозтарда болгаш күш фабриказында күш-ажылдын бүдүүрүкчүлүг районда ортумак деңнелдеп бетик. Чижээ. эрткен чылын бүгү ажыл-агыйларга ажылдап-туруп кижи бүрүзүнге онаалтыр 4017 мун рубльдин продукциязын бүзүүген. а «Сукпакка» —10.316. күш фабриказынга — 15.500 рубльдин продукциязын кылган. Оон түнелиинде чыла кижилерниң ажыл төлевирн бетик болган.

Амгы беш чылда ажыл-агыйлар аразында «Сукпак» каттыжышкынының мал азырааш шенинн күчүзүн 10 мун башка чедирер. оон технологиязын улам сайгыраңгайжыдап. хаван ажылының комплексизинин төлевилел күүсүн шиитпир ажып. күш фабриказының чаартучгазын доозер. күш эдилн базе фуппга бүдүүрнн ковүлеп болгаш. Ажыл-чы программазын боттандырар. чаагай хереккө салыышкынны күчүрнн хандырар ужурлуг бо-

Партияның. күрүненнің. күш-ажылдың. күүселдеиин сагылга-чүрүмүн коллектив бүгүүнге бижыглаар. ажыл-чылдарның хүүда харыысалгазын белидеринге ажылдан-туруп кижи бүрүзүнге

Өртке удур албанның

кижилери

ӨРТ БОЛДУРБАС ДЭЭШ

Чуртуң улуе ажыл-агыйынга-даа, кижи бүрүзүнүң амыдыралынга-даа арга-арыгның ажык-дузазы дика улуг. Ону өртten өөрүп шаңгалаар талазы-биле чугаа республиканың Ыяш ажыл-агый министерствозунуң, аннабудуруглеринің арга-арыг хайгаараар звеноларының каттышкан хуралынга болган. Анда плеткелдың ыяш ажыл-агый министри М. А. Гаков кылган.

Чөвүлел хуралдың ажылынга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлуктузы М. Е. Абрамов киришкен.

Арга-арыгга болуп турар улуг-даа, биче-даа хемчээлдиг өрттерниң хоразының дугайында чугаалары безин берге дээрзин плеткелчи демдеглээн. Анда өөскөөн от чүгле ыяштарны өрттедип қааптар эвес, чаа үнүп орар өзүмнерни чок кылып. арга-арыгның чайгаар езериниге улуг хоралдыг. Өрт болуп турган черге янзы-бүрү аарыглар тыптып, хоралдыг насекомнар ковудеп келир. Олар ол чоок-кавының арга-ыяжынга ажок салдардыг. Бистиң республикавыстың лагыыт чердериниде арга-арыгларына болгулаан өрттериң соонда хөрээн үрелиң. чер кырының органиктиг карты чүгдүнүп. дагларның эдектери тазарып. хемчиттер кадыы калгылаан. агаар-бойдус өскерилген.

Бистиң республиканың арга-арыг камгалалында 10 лесхоз. 225 штаттыг ажылдакчылыг үжеп лесничество бар. Олар иштизи-биле 51 муң га черни хайгаарап турар. Арга-арыгга өрт болдурбас албанның эргезинде өрт-химиктиг станциялар база бар. Оларның иштиң саны 21 четкен. шында 160 кижи өрт аймылы үнүп келир болза. шагның кайыдаа үезинде аңаа удуп демисежин киреринге белеп. Үк станцияларда кандыг-даа берге оруктарны эртип шыдаар автомашиналар. өртке удуп агрегаттар. иштиң ажыглалдың автомобильдери болгаш өске-даа өрт өөүрер дериг-хереккелдер бар.

Эрткен чылдың дургузунда аъргага өөскүп орган бир чүс ажыг улуг-биче өрттериң ойлаында өөүрген. Оларның хөй кезиин өрт-химиктиг станцияларның күжү-биле. ыяакта, тайга-сыы ажылдыр чердерге болгулаан өрттериң үжар үүлдүң дузазы-биле өөүргүлээн.

Арга-арыгга өрттү болдурбас талазы-биле чон ортузуга дыка хөй төлүлбүр ажылдарын республиканың Ыяш ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчылары чорудуп келгеи. Ол талазы-биле ук министерствоның ажылдакчылары радио. телевидение дамчыштыр чаңгыс удаа эвес, чүве чугаалаан болгаш йөн муң ажыг лекция. бесседаны кылып чоруткан. хуудустарны. плакаттарны. дүрүмнерни таратқан. республика болгаш районнар солунгаларына дыка хөй материалдарны парлаткан.

Хөй-иштиниң күжелиишкиннерин база ол сорулгага калбаа-биле ажылаан. Пионерлерниң 92 хайгыыл бөлүктери. арга-арыгның хөй-иштичи 164 инспекторлары ажылдап турар. Чурттакчылыг черлерге болгаш ыяш белеткээр бүлүүзүгелерге өртке удур эки туранын бир чүс хире дружиназы тургустунган. Аңнаыр ажыл-агый эргелениң ажылдакчылары-биле каттышкан рейдилерни база организастаан.

Арга-арыгга өөскүп келген өрттүң дарый өөүрери-биле республика болгаш районнар комиссияларының даргалары — Бии-Хемдеи А. Шуленов. Улуг-Хемден—К. Күүлар. Таңдының кол лесничийи М. Бакуров. аныяк туристер станциязының директору М. Филимонова болгаш өскелер-даа бөттарының саналдарынга чугаалааннар.

Д. ЧЫДЫМ.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СӘТА болган ПМА! КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ САГЫНДЫРЫГ

Сирияга удур дээрбеңи соғуушкунну кылыр деп белеткеп турарын-биле холбаштыр совет чазактың кыыгаи медегелиин дашткыда массалыг информациядың дыка хөй чеңсектери израиль агрессорларга болгаш оларның холунга хылыштыг тутсуп берген Вашингтонга шыңгыы болгаш чогуур үезинде сагындырыг-дыр деп үнелеп көрүп турар. АКШ-тың болгаш Израильдиң Чоокку Чөөн чүкке боттарының шериг-политиктиг тергиндээшкинии тургузар дээш кылып турар орлалдажыышкыннарынга удур араб улустуң демиселиве бодунуң чайгылыш чок эң-сетиил каттыштырыгазын бадыткавышаан, Совет Эвилели ол девискээрниң айтырыны сонуургалдыг бүгү талааларының политиктиг күженишкиннерниве үнделилээш, шын болгаш бүгү талазыг кылдыр шинтиирээри дээш шинтиириг туржуп турарын солунналарның тайылбыр чүүлдеринде болгаш сураглыг политиктиг база хөй-иштиң ажылдакчыларының чугааларында демдеглеп турар.

Совет чазактың медегелиишкиннерин совет-сирия найыралдың үнелеп четтинмес ужур-дузазын бадыткап турарын Сирия Араб Республиканың премьер-министри А. Р. Каем чугаалаан. Американың Каттышкан Штаттарының болгаш ажелекчи Израильдиң дорезыг сулдээлеринге шыңгыы удурлажыры-биле кады Сирия, бодунуң талазында бурунгаар дешилгелиг бүгү кижи төрелгетенниң, араб чурттарның патриотчу күштериниң, Совет Эвилелиниң баштаткан социализмниң чурттарының туржуп турарын билир деп сирия чазактың баштыңы демдеглээн.

Сирия идегелдиг оныктеринең деткимче дузалажмышлаанынга даянмышаан, империализмниң, сионизмниң болгаш реакциянын аймыгдыг бодалдарын буза шавар деп Дамаскыда үнүп турар «Ас-Сэура» солун бижээн. Чоокку Чөөн чүктүң улустарының келир үезин израиль агрессорларның болгаш оларның океан шыдыда чагырыкчыларының эвес. а национал-патриоттуг күштериниң хойында туруп турар.

Рейганның администрациязы израиль ажелекчи шериглерни чаа-чаа нем-буруулуг үүлгединшкиннерни кылырынче күткүүр дээш бүгү аргаларны кылып турда, Совет Эвилели Сирияның туружун быжыы-биле деткип турарының дугайын бүгүдеге дыңналдыр медегээнин Сирияның «Тишрин» солуну айыткан. Совет чазактың медегелиин дээрге совет-сирия найыралдың төөгүзүнге чаа чугула үүлә боол турар.

Бо бүгү девискээр чөрлерге чаа агрессияның дугайын күзеп турар кижилер Совет Эвилелиниң сагындырыының бодап көөр үжурлуг деп ол солун онзалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң чазааның медегелеи болза, ханызы-биле бодап турган кылган. дыка чогуур үезинде вокумент боол турарын нордан «Ар-Рай аль-Амм» солун бижээн. АКШ биле Израильдың Чоокку Чөөн чүктүң чазазы-биле планнарының айыылдыг уржуктарының дугайын ол шыңгыызы-биле сагындырган болгаш ол медегээл оларны тулдуруп турар. Ол районга чаа дайынның үнүп ккэр орузунга шаптыктаарынга болдуңуң бижыг шинтиирлиин Совет Эвилели база катап айыткан.

Азиянын болгаш Африканың улустарының эң-сетиил каттыштырыгазының организациязының (ААУЭКО) Чиигине секретары Нури Абдель Разак Чоокку Чөөн чүк талазы-биле Совет чазактың медегелиишкиң чугулазын болгаш чогуур үезинде кылдыгавын онзалап демдеглээн. Сирияга удур дайынны Израильдиң белеткеп турарынга болгаш суверениг Ливанны эжелээри үргүлчүлээринче Тель-Авивтан чүткүлүге холбаштыр ол девискээрде байдалдың аймыгдыг талазын бистиң организациявые ханы дүвүрээзин-биле хайгаараң турар деп, ол медегээн. Израильдиң чагырыкчы сионисчи бодуктериниң ол үүлгединшкиннери чүгле Чоокку Чөөн чүкте эвес, харын база бүгү чер бомбүрээзинде тайбың керээге кыжаныышкын боол турар. Израиль эжелекчилериниң шериг күжүн улгаттырын, оларны чаа-чаа агрессия үүлгединшкиннерже ыдалап турар Вашингтонның талазындан соксаал чок деткимче эвес болза. Израиль бодуның агрессия чүткүлүн боттандырын шыдавас иинк. Совет Эвилели мындыг байдалга холбаштыр Чоокку Чөөн чүкте байдалдың шыңгыыраанының үнделиишкиннерниң сагыш салын турарын илередип. Израильдың ооң үүлгединшкиннерниң айыылдыг уржуктарының дугайын Израильже сагындырары боол турарын Швейцариянның «Курьер» солуну бижээн.

Вьетнамның «Нян зан» солунуң бижээни болза: «Сирияга удур Израильдиң янзы-бүрүүлүг планнарын аңаа каршы турун чергө бодоолгон ССРЭ-ниң чазаа медегээнь».

(СЭТА).

ВАШИНГТОННУ БУРУУ ШАПКАН

ШЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Вашингтонуң амгы администрациязының ядролуг мессилдежиишкинче болгаш америк үлустуң эрге-ажыктарынга удур үгланган үгаан-медерел чок политиказы АКШ-тың Коммунистиг партиязының чиигине секретары Гэс Холл «Дейли Уорлд» солунга шыңгыы буруу шапкан.

Бүгү-иштиниң, тайбының хандыраринын кара чангыс аргазы массалыг үзүткашкынның эң чаа. болбаазырелгай хевирлерин ажылдап кыгаан. бүгү бомбүрзек кырында болгаш харын-даа космоска безин тургузары ол болуп дээрзин бистин чүүтүн база бүгү чер бомбүрээзиниң бүзүредирин кижилерниве бүзүредирин орааллажып турар. мындыг ейнылдыг. ужур-дүрүм чок президентилиг боол турардыр бис» деп. оон чүүлүнде чугаалаан турар. Херек кырында алырга. чогум-на АКШ-тың империализми,» делегейде эң-не агрессия политиказы чорудуп турар хирезинде, Рейган социалистиг чурттарны «агрессия» кылдыр буруулаашкын турар. Оон сөөлгү чижээ — Вашингтонуң Никарагуага удур агрессияга киришкени боол

КАРЛ МАРКСТЫҢ БОЛГАШ ФРИДРИХ ЭНГЕЛЬСТИҢ МОСКВАДА МУЗЕЙИ

К. Марксты болгаш Ф. Энгельсти Москвада музейин 1962 чылдың май 7-де ажыттынган болза-да, ол музейни тургузарының талазы-биле белеткел ажылдары Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла эгелээн. Ол ажылдарны чедиишкинниг боттандырарынга марксизмниң үндезилекчизиниң чогаалдарын болгаш чагаалар-ны чыып үндүрер дугайында В. И. Ленинниң айтымышкынары болгаш сүмелери улуг ужур-дузалыг болган.

Он-он чылдарның шинчилел ажылдарының түңнелдерин болур музейниң тос залдарында делгеттинген делгелгелер ам бүгү-ниитиниг көрүш, танылыш, өөренир болур түүдерни болгун.

К. Марксты болгаш Ф. Энгельстиң боттарының хуузунда эдилеп чораан чүвелер-ни, оларның фото-чуруктары, Марксты ажылдап турган кабинединге үлегерлеп кыл-ып каан кабинет оюма со-луун болуп турар. К. Марке биле Ф. Энгельс дириг турда үндүрген оларның ажылдарын, оларның чогаалдарын параан турган солуннарының дутаварларын, оларның ажыглап турган янзы-бүрү номнарын, чогаалдарын ында деген көргүскен. Делегейниң 105 дылының кырында үнген «Коммунистиг партияның манифезинин» болгаш 50 ажыг дылдар кырында үнген К. Марксты «Капиталынын» онзагай экземплярлары ол музейде делгеттинген.

Эртемнер коммунизмниң үндезилекчилериниң холу-бile бижип каан бижимелдери, гравюралар болгаш чуруктар, уран чүүдүң кылыглары улуг башкылыкчыларның ажылдап турган байдалдарын көөр арганы берип тураралар.

ЧУРУКТАРДА: экскурсия башкарыкчызы О. И. Климованың музейниң бир залында экскурсия чорудуп турары.

Карл Марке биле Фридрих Энгельстиң ажылдап турары. (Чурукчу Н. Жуковтуң чураан чуруунган дүжүрүп чураанын).

И. Зотиннің фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

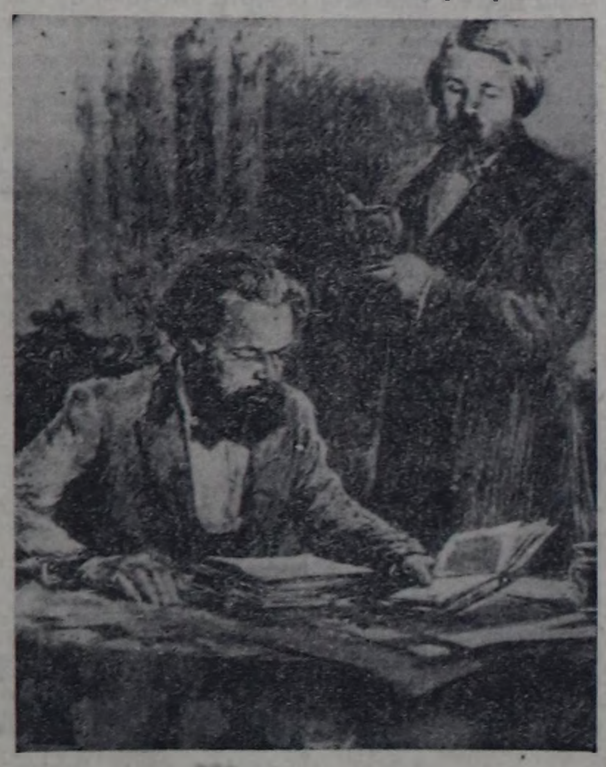

«ЫРЛЫГ-БУЛАКЧЫЛАР-БИЛЕ КАДЫ ХАЛДЫП ОР МЕН»

Чадаглаан, чоон орукка машина дозуп тур мен. Чүзүп-баазын аар-чаак машиналар өрү-куду дингейндир карацнадып-ла тур. Кызыл чоктаанынарын хол көдүрүп, «бадылаарымга» черле кара шору. Мындыг кылаң ховуга, артында-ла барып-барып, көөкара-даа бол, күзүнгү дег кылаңайның чыдар асфальтыга түү тенекпей түвексинмейн тормоз базып, машинамни доктаадыр деп. Ол-даа ыңдыгламаар чүве-дир ийин...

Чүү-даа болза база бирээ дагжай-дыр эвеспе. Чүгүрүүнге кире берген хүн удур оң холумнуң адымын хаваамга бөрт хавактай тутканш, топтап турарымга: сарыг бе дээримге, сарыг-даа эвес; хүрең бе дээримге, хүрең-даа эвес; чыкпак бөүрүк чүве борбаңнадып чоктап олур. «Мындыг өөдежок—эргн «Запорожець-ле-дир» деп сымыраны каапканым бодум бeзин бизбейн барып-тыр мен. Чөгелде, хол көдүрдүм: карак бо! Тыңгайндыр тормостаза-ла, мени эрте дүшкеш, дээ барып турупту. Күдүжеңейндир шокшуувушаан көөримге, оң талакы чанғыс эжиктен үнзе-ле: бирээ, ийи, үш. Бир талазындан чолаачы база үндү ышкаш. Машинага үр чораш, шылагзыраан боорлар: гимнастай аарак херлип-көстүп турлар. Үш кижиниң ийизи херээжен улус болду. Бир ар, бир херээжен кижиниң кайызы-даа аяк хөлзиг дээр өөнүг торгулар-биле додарлагылаан каан хураган кежи тоннарлыг. Орден-хавыяа дээрге оларның хөректеринде ана шыгырт— кыдыгларын шала баскылаштыр дургаар-дургаар чыскаап чоруй барган. Херээжен кижиниң ынча хөй демдек-хавыяаларының аразындан «Маадыр иениин» ылап-ла чарт эскердим. Мендилээрин безин утту каапкан, хейде-ле аксым ажып алган, аазатпайлавы берген тур мен. «Запорожецтиң мурнуу-биле чап-чаа савыяа хөректээштиг, оозунуң өөктери чежик, кара-хүрең костюмунде орденнер дизиглери аңа алдын-сарала, хөректээжинге түүлдеш база-ла кара савыяа бөргүн хавааңче хавыктапкан, мөң чаактарлыг, эътkир арынныг, улуг думчуктуг, шала шелегер иженинг эр менче утkуй базып олур. «Мындыг кончуг кижилерлиг «чиик каранын» кенин херек чок черге түге кара туран-биле достун!» дээш, мыкылаш-даа дүжүрүп бадырыптайы моозу деп сести бергеш, аткаар дедирленип чыдыр мен. Бодаа мээң соора угаадыым болду. Кижим хүлүмзүреп каапкаш, хавадналчан улуг холун сунуп мендилеп-ле: «Кайы сунарыңар ол?» дидир. «Кызыл, пайысылаа Кызылче чанарым ол: «Ынчаарга-ла чүү боор, бистиң-биле кады хап орар-ла болгай» хээш машиназыиче чалайдыр. Он талакы мурнуку олудун бүрүнгаар ылдыр итпишаан, чыртa каап бээрге, баштай-ла Маадыр ие эгин чоруй, дөрде азыгла саадапты. Оон мени «Моорлаңар!» деп бо. Адак соонда чолаачы боду пат-ла дүжүүп кире берген олудунга арай бoорде эптей олура кааптарга, «Запорожецтиң» артында-ла ышкыштай каапты. Стартерни тепкен соонда, каккаш чыдыпты. Мурнунда чөлбеңнимээр көрүпчүчүгеште эштиң арны костүп чор: Кылагар кадыр хаваа хөлениг сыгыларлыг, ийи кастыктарындан моңгүнелечек өлe дүктер бөрт кыдымнадып сыстып келгилээн. Чолдак чоон мойнун сыр соондан көөрге, долгандыр кестип кире бергилээн. Дөртен хар ажыл, бeженче дөгүй берген хевирлиг, ол хирезинде черле шевергин. Ыя ол аразында Сергей Пюрбюнүң бир шүлүүнүн одуруглары бодумнуң чевеш сестерим-биле холушкаш туруп берди:

Кавдыг күстүң «казыргызы»
Чоруй, дөрде азыгла саадапты.

Ном болгаш номчукчу

Кадыр хавааң сыгыландыр чуруп эртi?
Кайы кыштың дүвү хады
Кара бажым агарарты
Ыяай каашты?..

«Запорожецин» чорудуп, рулюн долгап орда, бо кижиниң эптиин канчаар! Сактырга, дөрт дутуй черге дээрдегбес эстеп орар. Машинатехниканың, оон «үлүү-чүрээниң», «хан-дамырының» эмчизи, бaулуг доктор эртемдени бо-ла-дыр бо деп бодап чор мен.

Машина маңап, шыырыгга берген кижээ ийи хереэжен кижиниң аразынга орарга, чылыг, чымчаа-даа иончут.

Хураган кежи торгу тоннуг ер кижи хенертен менче хая көрнүп келгеш, чыпшык айтыра-дыр: «Силериниң ат-сывыңар кайызы боор?». «Мени аңаа-ла Куулар дизе ажырбас ийин». Бо эш угаанымда чуруттунуп чор: ийи караа өөрүшкүдеп шыгый бергеш, арны-бажының көрүштүү кончуг, эгиилери делгем, хереэ доду, сыны дорт. Ажы-төлүүнүн, алган кадайының ас-нежиин долуу-биле четтирип, деңге үлежип чоруур хире...

Бо машинада мени долгандыр хүрээлеп алган каас-шинник, арыг-силиг, шаннал-мактaлдыг, хүлүмзүреп чазыкчаагай кижилерни дөгерезин черле ылап коргеним. Чогум каяа-каяа душкаңымны сактып чадап чор мен. Боларның чугаа-соодунуң эптиг-бөлдек аяны кулаамда сиңиннип калган дег. Ол хамаан чок, тынган тыныштары бeзин эргим болгаш чоок ышкаш. Ол-ла мынчап, бодалымчүзү апаарды!» «Кыр дээрге чамдык түрк дылдарда, ылаңгыя кыргыс дылда дөртен дээн чүве-дир, мичаарга кыс демги-ле кымыныс. База-ла, биргээр сөгээргe, дөртен кыс дээн ол-дур дээр чораан». «Ол-даа чараш-ла-дыр!» деп, ер, хереэжен ийи семис кижи барып-ла деңге дүжүрдү.

Кезек болганда, чугаа кадында дыңнаа чоруурумга, «Толя», «Айлаңмаа», «Жигүлиь-даа дижирлер. «Боомда келдивис. Бичии кала доктаай каавыт. Эрес» дээн үн дыңналган соонда, «Запорожец» дыңың тыртып доктаатkан Чакпыыл-Сарыг дег, тура дүштү. Эргиде ээрертир үстүрүп каан адагашты шона көөрүмге, Улуг-Хемниң көк чалгыларының мөөн тывылавышаан... Кандаай чоор?..

«Найысылаа Кызылвыс келди-ле!» дээрге, шиа өттүр түмен-сая сылдыстар ыңдаамында чивенейнип, дириг чүве дег, хайныы-ла тур. Шүгүм ышкаш дорт, хову дег каалама кудумчулап эңдерни пионерлер чыскаалышкан барабаннарын чиртилеткен эртин чыдырлар. «А богда! Машиналар аксын тыртыңар!» деп алгырыптайн дээш, чадажып, сырбаш-сарбаш отту хонуп кээп-тир мен. Баштай чүвениң үк үжүрүн билбейн, ээдереп чыткаш, ам-на оңгарлып орталаныр келдим.

Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы Кызыл-Эник Кыргысович Кудажының шак бо чаа чогаалын номчуй бээрге, оон эге бүрүзү, арын сыны кижиниң кыдчыктырар үлүр чок хаадам чыраа аът дег, алган салын бээр чорду.

Куулар ОРГУ.

Ынчалзажок бистиң үевисте-даа арткан эң-не нептеренгей аттар — Агафия, Анастасия, Евдокия, Екатерина, Мария дээрзин эрте-бурунгуның календарьлары, хереченнелдер, номнары, документилер бадыткап турар. А чамдыызы үе-биле чоорту өскерлип, эргижирээн. Анна— түңен-даа артык турушпуг ат болуп артышаан.

Г. МАЦЕНКО.

Эмчиниң сүмези

ХОРАЛЫГ ИНФЕКЦИЯ

Бо инфекция аар эртер болгаш елүмге-даа таварышпырын болур. Ол кончуг нептерээчел. Ук аарыгның меңнигок вйикпе бичии микробтар тывыдырар. Аарыгның өөскүдүмчүү кижиниң мага-бодунда дашкаар байдалга дораан узуткаттынар. Ынчангаш ол аарыгның нептередикчизи — меңнигок инфекциялыг аарыг кижи болур.

Чедүргенде, азырганда аарыг агаар дамчыштыр халдажыр. Ол ышкаш хөй кижилиг черге, агаар чедиишпес өрээлдерге аарыг улам өөскүүр. Ук инфекциядан кандыг-даа назылыг кижи аарыыр, ылаңгыя бичии уруглар болганчок-ла аарыыр. Меңнигит (мээ шыриңмазынга дегдирер аарыг) аарыы эът иэндер, чамдыкта 39 градус чеде бээр. Хелчок баш аартыр, кустурар болгаш тыртар апаар.

Чаш уруг ол аарыг дээптерге, авкталып ыглаар, эмиг эмместей бээр. Ындыг аарыг кижи ылап-ла ййленип чыпшаан, бажын аткаар каргаш, ийи будун ижинге чыпшыр дыгдыныр аар. Ол үеде аарыг кижи меделин оскунган чыдар. Шак мындыг байдалга уруг дыка үр удаап ышкаш чыдар. Ада-шенин уруг экижин эгелээн деп болалы эмчиге аарыгны каланнадып, хөлүн эртиривекеш эккелгенинге чедирер.

Меңнигоктуг сепсис дыка аар эртер. Мага-боттуң холдарга, буттарга, дурт-сынга онгур-кызыл шивишкилер тыптып келр. Чамдык таварылгада бо аарыг амы-тынга айыылдыг. Инфекциялыг меңнигок аарыы тодаранда дүрген-не эмчиге чытырар. Чогуур үезинде эмчиге чедирери — үре-түңнелдиг эмнээриниң бир оруу. Комплекстиг эмнээшкин үезинде оорга түңүнден пункция алыры эки салдарлыг. Оон ачызында оорга чүүлдүң хөй кезии ширип үндүр тырта бээр. Аарыг кижиниң байдалы дораан экижип, кузары чидип, медел кирип келр.

Чамдык кижилерниң оорга түңүнден пункция алыры хоралыг деп билиишкини шын эвес. Пункция кылырда шприцтиң инезин оорга түңүнге дээртиес. Чогуур үезинде пункция алган тудум, аарыг дүрген сегинар. Аарыгның инфекциязы агаар дамчыштыр халдаар чүве болганда, бажың иштин, ажылдаар албан чердерин доктаамал агаарладыр. аарыг уругну гинпитиг, чөдүүлүг кижилербиле харылзаштырып болбас. Эмчи меңнигоктан аараан деп тодаратkаш, чыттырып эмнедирип сүмелезе, оон ойталаванар. Чүге дээрге, бажың байдалынга ук аарыг улам дорайтап, өлүмге чедирип болуп.

Аарыгдан баш удур камгаланырда, мага-ботту дадыктырып, спорт-биле доктаамал өңүктежиңер. Ынчан аарыычал эвес болуур болгаш спорттуң янзы-бүрү хевирлериниг кижиниң мага-болу улам быжыгар.

Л. СИЗЫХ.

Кызыл хоорай эмнелгезининг халадавырлыг аарыглар салбырының эргелекчизи.

СОНУУРГАКТАРГА

ДӨМЕЙ АТТЫГ

Японияда эң-не нептеренгей фамилияларның даңзызын үе-үелеп бо-ла парлаар.

«Асахи» солуннуң медээзин өзугаар алырга, амгы үеде чүүттa Сато деп фамилиялыг японнар эң-не хөй — бир миллион 250 муң кижи. Оон дараазында: Судзуки — бир миллион 60 муң. Такахаси— 920 муң. Танака — 850 муң. Японияның дайын соолүнде тоогузүүнде Такахасиден аңгыда, премьер министрлер ындыг фамилияларлыг турганнар.

ЧАРАШ АТТАР...

Элээн каш чүс чылдар бурунгаар украин херээжеңнер кандыг аттарлыг турганыл? УССР-ниң Эртемнер академиязының Ниитилел эртемнер институдунуң ажылдакчызы М. Сенявтиң шинчилелдери аңаа харыыны берген.

Төөгү талазы-биле алырга колдуу-ла эр кижилерниң аттарын шинчилээри колдап турганы билдингир —" деп, Марта Ивановна чугаалап турар. — Чижээ, феодализм үезинде херээжен кижиге хамаарышкан юридиктиг документилерге ону колдуунда адазының азы ашаанын аайыбиле —Петрикивна, Савчанка, Остапчиха чергелиг аттар-биле адаар турган. Чүгле социал талазы-биле бедик байдалда, бай-шыырак херээжеңнерни «ёзулуг ат-биле» адап турган.

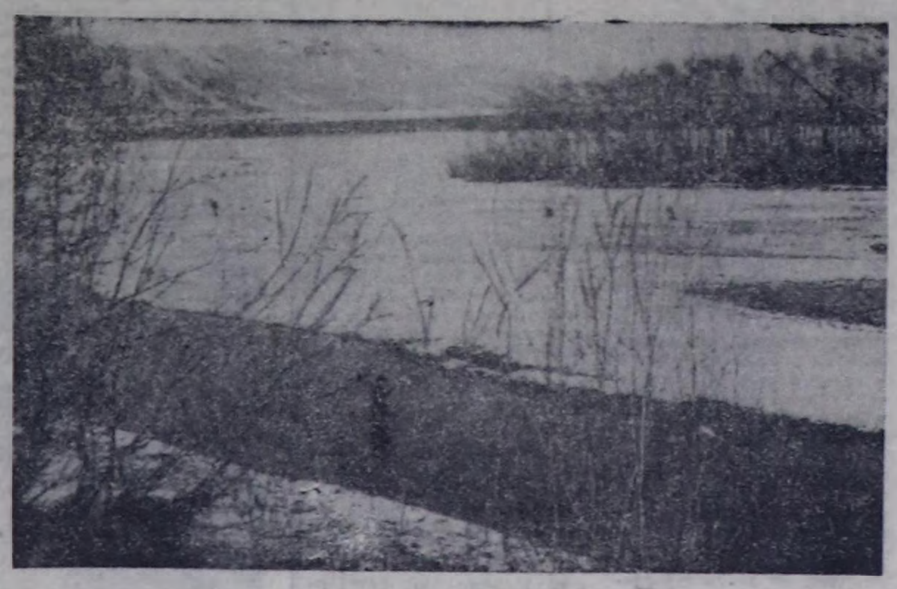

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Час келген» деп фотозотюду

СОЛУН ЭРТКЕН

Шүй суурнуң Культура бажыңынга неделяның кандыг бир хүнүнде номчулга конференциязы ийикпе аяы кизыбүрү темаларга лекция, беседа болуру чаңчыл болган. Ол бүгүнүг чон солун, ажыктыг деп үнелеп турар.

Эрткен субботада тыва улустуң нуриунган бээр туруп келген экн чаңчылдарының дугайында ангы-аңгы темаларга лекцияларны чылгаммар дыңнаан. Чижээ, шаандакы баймралдар, аңгы баймралдарны канчаар эрттирип турар бис, куда доюй эрттирип турары дээш оон-даа еске. Кижи мочээмде ону соолгу оруктe үзээри, ону бисте канчаар үдеп турарын дээш ышкаш темаларга лекторлар тодаргай чижектерни көргүзүп чугаалааннар.

РСФСР-ниң школаларыкшы алдарлыг башкызы Майны Салчактың, Шүй ортумак школазының башкызы Акша-оол Тойбу-Хаанын, Шүй кожуун Советиниң түүскомунуң даргазы Адыг-оол Доржунуң совхозта комсомол комитединиң секретары Светлана Шожут-ооллуң кылган лекцияларының болгаш өскелериниң-даа тус-тус темаларга хамаарышкан сананл-оналын чымыгаммар үнелээн.

Кежээнин түүнелинде Шүй ортумак школазының башкылар коллективиниң бот-тывынгыр артистеринин солун концерти болган.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

КЫЗЫЛДЫҢ УРАН ЧҮҮЛ УЧИЛИЩЕЗИ

1983-1984 өөредилге чылынга дараазында салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чөлээр турар:

1. Дирижёр-хор.
2. Улустуң хөгжүм хөрекседелери.
3. Фортепиано.
4. Үрер хөгжүм хөрекседелери.
5. Хылдыг хөгжүм хөрекседелери.
6. Вокал-ырыынын.
7. Музыка теориязы.
8. Чуруулганын.
9. Клуб салбыры (клуб ажылдарының режиссуразы, хореография-танцының).
10. Библиотекаңың.

Училищеге 30 хар чедир назылыг эр-хереэжен кижилерни хүлээп алыр. Дирижёр-хорнуң, вокалдың салбырларынга 18 хардан өрү назылыг кижилерни алыр. Музыка салбырынга кирерде үнүү, дыннаарын, ритмин, аялга доктаадып алыр аргалының хынаар. Чуруулга салбырынга —бажыңга чураан чүүлдерин, живописьти, композицинны көргүзүп кирер.

Клуб болгаш библиотека салбырларынга чүгле ортумак билиглиг кижилерни хүлээп алыр. Музыка салбырынга — 8 чыл болгаш ортумак школаның 10-гу классын доосканнарны хүлээп алыр.

Училищениң директорунуң адынга кирер билдиришкинге дараазынын документилерни кожар: аттестат, сес чыл школазын доосканының дугайында хереченнел (бодубиле), эмчи шынзылгазы (№ 286 майык), кадр кылдазынин азы бүдүргүге черинин удуртулчузунуң шынзыткаңы күш-ажыл неперикиден ушта бижилге. 3х4 см хемчээлиг 4 фото-чуруук. Училищеге кирер дээш келген кижилер төрүттүнгенинин дугайында хереченнел азы паспортту, шеприг биледин азы кинр бижээн хереченнелдi боду көргүзер.

Сес чыл школазының соонда училищеге кирер кижилер дараазында эртемнерге кирерининг шылгалдаларын тудар: шилип алганы мергежилиге орус дылга (диктант), орус дылга болгаш литературага (аас-биле).

Ортумак школа дооскан кижилер мергежилиниге, оруг дылга болгаш литературага (чогаадыг), ССРЭ тоогузүнге (аас-биле) кирерининг шылгалдаларын дүжаар.

Кирерининг шылгалдаларын ортумак тускай өөредилге черлерининг хүлээп алышкыны дугайында чарлалдың парлаттынган хүнүнден эгелээш, 1983 чылдың июль 5-тен эгелеп чорудар.

Документилерни училищеге хүлээп алышкыны дугайында чарлалдың парлаттынган хүнүнден эгелээш, 1983 чылдың июль 5-тен эгелеп чорудар.

Документилерни училищеге хүлээп алышкыны дугайында чарлалдың парлаттынган хүнүнден эгелээш, 1983 чылдың июль 5-тен эгелеп чорудар.

18

АПРЕЛЬ 5-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 —«Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —Концерт. 9.45 —«78-ки микрорайон». Уран-чечен телефильм. 11.00 —Документалдыг телефильм. 11.30 —Телемедээлер. 11.35 — 15.20 —Чапсар. 15.20 —Телемедээлер. 15.40—Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнери. 16.25—М. Равель. Фа-мажор квартет. 16.55 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалап тур. 17.25— «Эфиопияның наймысылалы — Аддис-Абеба». 17.45 —Белорусе телевидениениң программазы. 18.45 —Бөгүн делегейде. 19.00 —«Черге ээ болуру». 19.30 — «Арфаның аялгалары». Фильм-концерт. 19.40— «Вертикалыга чарыш». Уран-чечен үш сериялыг телефильм. 1-ги серия. 20.45 —21.00 —Чапсар. 21.00— «Ye». 21.35 — «Өнүктерниң арыннары». 22.30 — Концерт. 22.45 —Бөгүн делегейде. 23.00 —23.35 — Неделяның спорту.

ИЯНГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 —Француз дыл. Өөредилгенин 1-ги чылы. 12.35 — География. 6-гы класс. Мурнуу Европа. Апеннин болгаш Балкан чартык ортулуктар. 13.05 —«Шыдыраа школазы». Чагаалаарга харыылар. 13.35— Ниитилел дутайында билиг. 10-гу класс. 14.05 — «Карл Маркс дириг». 2-ги хамчылыга. 14.45 — «Космостуң чүс чылы». Уран-чечен телефильмнерининг арыннары. 3-кү фильм: «Баштайгы отряд». 15.45 — Телемедээлер. 15.50 —18.15— Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Сылдысчыгаш». 19.00 —Телемедээлер. 19.10 — «Кай иет кадык болур диве». 19.20 —«Спорт». —19.40—Телемедээлер. 19.55 —Чарлаллар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Телеочерк. 21.00 — «Ye». 21.35 — 22.45 — «Ийи хүн болгаш ийи чыл». Уран-чечен телефильм.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Ogonek

Богүн республикага бүргеп аазым, чамдык черлерге быскаңнаш чаар. Соңгу-барыын чүктеп хаттың хүргеши секундада 9—14 метр.

Дүне 0—5 градус, чамдык районнарга 5—10 градус соок, хүндүс 0—5 градус чылыг, чамдык черлерге 2 градус чылыгдан 2 градус соор.

Кызылга чагбас, хаттың дүргеши 9—14 метр. Дүне 0—2 градус соок, хүндүс 0—2 градус чылыг.

КИНО

АПРЕЛЬ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Анна аймылдың эртинелериниче» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечиниң ужуралдары» 9.30, 14.40. «Азаныгаш» 12.10. «Чүдүлге надоннары» 17.20 ,19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Эдиктеп кежи» 12.00. «Моңгүнелечек күзелдер» мунчукузу» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Янку Жаяну—гайтуке» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ» ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9 Телефоннары: Редакторлуг 2-24-63, редакторлуң орлаачыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийн амыдыраа болгаш үзетүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет курлуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, водро ашыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн бергенин 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг 462.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң халазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00095

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 80 (12170) | 1983 чылдың апрель 6, среда | 1925 чылда үнелеваттынген | Өртээ 3 коп.

СУББОТНИКТЕ

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл оюнга алдар болдурган коммунистиг субботникти эртиреринге бүдүрүлгелерде, организацияларда, албан чергелеринде коммунистиг субботниктиң штабтары баш бурулгаар белетчелдя доозуп турар.

«Тыва суг тудуг» трестиң тудуг-монтаж участогунуң коллективи «кызыл суббота» организастыг киржирин шиитпирлээн. 45 кижи составтыг 10 бригада одар-белчиирлерин суг-биле хандырарының ажылдарын ол хүн уламчылаар.

Тыва АССР-ниң алдарлыг медиоратору Виктор Владимирович Кажаланның бригадазы субботникте «Найырал» совхозтуң девискээринге Чаа Чаа-Хөлдүн чоогунда кудуктарны чөрүмээринге ажылдаар. Л. Боровиковтуң бригадазы «Коммунизмниң героли» совхозтуң В. Маслениниминиң бригадазы «Ак-Туруг» совхозтуң девискээриниле одаарларны суг-биле хандырар ажылдарны чорудар.

Пинтиин-биле тудуг-монтаж участогунуң медиораторлары субботникте 3500 рубльдиг ажылдарын кылыр болгаш беш чыл фондузунуң 340 рубльди шилчидээр.

• • •

«Тувашвейбыт» каттыжымышкынының коллективи «кызыл субботага» бүдүүнбиле киржирип. Ол хүн 210 ин-жи субботникче үнер болгаш олардан 156 кижи боттарының аймактың туруштарынга ажылдаар. Даараакчылар ишкы-бүрү хептерин: херээженнерге 50 платьени, эр улусха 25 чүвүрлерин даараар. 7 бригада (56 даараакчы) пландан алган чыг-ааг-биле субботникте ажылдарын хүлээтпеди.

Каттыжымышкынның коллективи коммунистиг субботник хүнүнде пинтиин-биле 1700 рубльдиг продукцияны ышкын бүдүрер болгаш беш чыл фондузунче 340 рубльди шилчидээр.

Д. КАРА-ООЛ.

РСДРП-НИҢ ИИИГИ СЪЕЗДИЗИНИҢ 80 ЧЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫ

80 чыл мурнунда — 1903 чылдың июль 30-де РСДРП-ниң большевик партияны тургускан ийиги съездизи ажыглынган. Ол съезд Владимир Ильич Ленининниң ажылдап кылгаш идейлиг, политиктиг болгаш организастыг принциптерге Россияның революстуг марксисчи организацияларын каттыштырарының ажылын доозкан. Чаа хевирииң партиязы — ажылчын аңгының партиязы, эртемниг коммунизмниң партиязы, социалистиг революцияның болгаш коммунистиг тургузуушкунуң партиязы төөгүлүг ареназынче үнүп келген.

Ленинчи партияның тургустунганы ниитилел хөгжүдезиниң хоойлу ёзугаар түңнели боол, Россияның болгаш делегей пролетариадының хосталгалыг демиселиниң эргилделиг пунктузу болган. Капитализм XIX болгаш XX чүс чылдарның аразында бүгү социал-экономиктиг чөрүдээлерни түүлунга чедир чидинглендирген империалистиг үе-чадаже кирген. Ол чөрүдээлер, царизминиң политиктиг, угаан-бодал болгаш национал мөлчүгдели-биле улам ханылап, чидинглеген Россияга онза күштүү-биле илереттинген. Делегейниң революстуг шимчээшкинниниң төвү олче шилчээп. Буржуаз-помещиктиг тургузугга үдур демиселче ажылчын аңгы кодүрлүп үнген, күш-ажылчы тараачыннарның шимчээшкини күштелип турган. Чүртка марксизм калбаа-биле нептереп турган, «Күш-ажылды хостаарының» болуу коскү рольду ана ойнаан. Ажылчын шимчээшкинин эртемниг социализмбиле каттыштырарының сорулгалары пролетаржы революстуг партияны тургузарының боттуг негелдезин болдурган.

Партияны тургускаңы гениалдыг бодалчы, К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң улуг херээнин салгакчызы болгаш уламчылакчызы — В. И. Ленининиң теоретиктиг болгаш практиктиг улуг ажыл-чорудулгазы-биле үзүлбес холбаалыг. Оларның өөредиинин империализмниң болгаш пролетаржы революцияларның үе-чадазының байдалдарынга таарыштыр сайзырадып, социализмниң эң баштай кандыг-бир чаңгыс чүртке эгезинде тиилеп бодурунуң дугайында түңнелди кылып, революстуг дүржулганы ниитилештирериңе болгаш бүгү талалыг аналиэтээнинге үндезилээш, ажылчын аңгының хосталга дээш шимчээшкинииниң үндезин айтырыгларынга харыылаарны од берген. В. И. Ленин оппортунизмниң болгаш реформизмниң күштүг удурланыышкынын ашкап, ёзулуг револючу партияның эргежок чугула апарганын эртем ёзуу-биле бүзүреткен болгаш ону тургузары дээш демиселди баштаан.

В. И. Ленининиң 1895 чылда организастааны «Ажылчын аңгыны хостаары дээш демиселдиң эвилели» ындыг партияның эгези болган. РСДРП-ниң 1898 чылда болган I съездизи партияның үндезилеттингенин чарлаан, ынчалза-даа ону чаңгыс аай төпчүттүнген организация кылдыр тургузуп шыдаваан. Ол сорулганы ленинчи «Искраның» белетккээни ийиги съезд күүсеткен. «Большевизм — 1903 чылдан бээр политиктиг бодалдың агымы боол база политиктиг партия боол турул келгенз—деп, В. И. Ленин демдеглеп чораан. (Чог. долу чыылдазы, т. 41, арын 6).

Большевик партия II Интернационалдың революстуг шимчээшкинии баштап шыдавас партияларындан принципиалдыылбиле ылгалып турган. Чаа хевириң партиязының тывылган үезинден эгелээш база оон улам ыңай хөгжүлдезиниң үезинде быжыглаттынган онзаланчак болгаш ылгалдыг чүүлдери кандыгыл дээрге:

марксизчи-ленинчи өөредиини удуртулга болдурары болгаш ону чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдери, революстуг теориябиле революстуг практиканың тудуш чаңгыс эптиг болуруп хандырып турары;

ажылчын аңгының коллективтиг политиктиг баштыңчызы, оон организациязының дээди хевири, бүгү ажылчы чоннарның авангарды боол турары; массалар-биле эң сырый харылзаа—оон эгээртинмес күжүнүң үнер дөзү;

бодунуң ажыл-чорудулгазын демократтыг централизмге үндезилеп чорудары, бодунуң хүрээлецинин идейлиг болгаш организастыг чаңгыс эвин, медеррдиг сагылга-чүрүмну могаг чокка быжыглаары, партия кежигүнериниң идепкейиш көдүрери;

кандыг-даа хевириң фракциязы болгаш болүглежир чоруктарны, ревизионизмниң, оппортунизминиң болгаш догматизминиң идеэзшкиннерин эптеш чок көөрү;

бодунуң революсчу-чаартыкчы ажыл-чорудулгаларының, бодунуң политиказының түңнелдерин шүгүмчүлекчи ёзу-биле аналиэтээри, делегейниң коммунистиг шимчээшкинииниң мөөнүзээ дүржулгазын үргүлчү өөренири, үнелээри болгаш ажыглаары;

пролетаржы интернационализмниң принциптерин чайгылыш чокка боттандырып турары.

Марксизм-ленинизмниң өөредин-биле чепсегленген большевиктер партиязы Россияның үш революциязынга пролетариаттың болгаш оон авилелчилериниң хосталгалыг демиселин баштаан болгаш ажылчын массаларны тиилелгелиг Октябрьга чедире берген. Октябрьның социалистиг Улуг революциязы кижи төрелгетениинң төөгүлүг салым-чолунга үндезин эргиледе боол, чаа үе-чаданы — капитализмден социализмче шилчириниинң үе-чадазын ажыткан.

Социалистиг революцияның тиилээнинии соонда ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы бүрүнезин, пролетар диктатуразының күрүнезин тургузарының болгаш камгалаарының сорулгалары партияның мурнунга тургустунган. Иштинкиниң контрреволюциязын болгаш делегей империализминиң каттышкан күжүн чыдыа шаппаан, хамаатты дайынны тиилелге-биле доозкан. Коммунистиг партияга удурткан совет кижилер, социализмни тургузарының ленинчи планын амыдыралга боттандырар талазыбиле канчаар-даа аажок улуг ажылды кадбартканнар. Хоозурал — аш-чуттуң, капиталистиг күрүнелериниң талазындан экономиктиг болгаш политиктиг бүзээлээшкинииниң байдалдарында Советтер Чүртүнүң ажылчы чоннары үндезиг чаартылгаларны: социалистиг индустриализацияны, көдээ ажыл-агыйның коллективизациязын, культура революциязын боттандырыгаш чоруткан. Совет Социалистиг Республикалар Эвилелин тургусканы, бүгү нацияларның болгаш биче улустарының экономиказын болгаш культуразын көдүргени пролетаржы интернационализмниң идеяларының тиилелгези болган.

Партияның болгаш чоннуң революсчу чаартыкчы ажылчорудулгазының түңнелинде ССРЭ-ге социализм тургустунган. Чаа тургузуг кижи төрелгетеннии төөгүзүнде бир-ле дугаар бүдүрүлгении чепсек-керекселдерни ниитиинии өнүзүү болдурган, аңгы болгаш национал талазы-биле өжээниешкек чорукту, дарлалды болгаш ажыл чок чорукту узутказаа, ёзулуг хосталганы берген, материалдыг болгаш угаан-бодалдың культуразын ажылчы чоннарга бараан бүгү кылдыр тургускан. Капитализмден социализмче шилчиишкиниң үезиниң доозулганы-биле болгаш амыдыралдың социалистиг тургузуу быжыглып турда, чүртке дең эргенин, коллективизминиң болгаш бот-бодунга эш хүү дузалажылганың харылзаалары тургустунган, чоннуң мораль-политиктиг чаңгыс эви доктаатынган, марксизм-ленинизм совет ниитилелдин тергиндеп турар идеологиязы апарган.

Ада-чүрттүн Улуг дайынынын кадыг-дошкун чылдарында немец-фашистиг ажелекчилерге удур бүгү улустуң демисселиниң сорук киирикчизин болгаш организакчызы партия болу берген. Оон удуртулгазы-биле совет улус бүгү делегейге төөгүлүг үжүр-дузалыг тиилелгени чедип алган, делегейниң улустарын фашистиг кулдуныышкындан камгалап алган. Дайын соолунде үеде чүрт дайынның аар хоозуралын кыска хуусазда катап эде кылган болгаш экономиканың болгаш культураның эдырларынга чаа-чаа кайгамчык чедиишкиннерни чедип алган.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң тургузукчу ажыл-чорудулгазының кол түңнели болза, ССРЭге сайзырагай социализмни тургускаңы болур. Бистиң чүртүвүс коммунистиг ниитилел тургузуунуң четчии быжыгларының дүрүм бүгүлер болгаш төөгү талазы-биле үр үргүлчүлелдиг үе-чадазының эгезинде туруп турар. Амгы байдалларда партияның болгаш чоннуң ажыл-чорудулгазының кол утказы болза, сайзырагай социализмни улам сайырагайжыларының, ол сайзыралдан хамаарыштыр коммунизмче чоорту шилчиишкин боттанмыр. Ол болза бүдүрүкчү күштерниң улам ыңай кодүрлүүшкүнүн, коллективтиг ниитилел харылзааларын, Совет күрүнеииң болгаш демократтыгының, социалистиг медереелдиң, эртемниң болгаш культураның улам ыңай хөгжүдезиин болгаш быжыглыышкынын негеп турар. Бистиң ниитилелиивисти оон боттуг шимчээшкинииниң аайы-биле оон чедиишкиннерин болгаш сорулгаларын, оон аргаларын болгаш хереглелдерин толдргайы-биле көөрүнүн эртежок чугулазын партия айтып турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизи ниитизи-биле он бирги беш чылдың болгаш 80 чылдарның сорулгаларын тодаратхан. Ниитилел будурулгезиниң ажыктыын бедидериниче, ону интенсификастарыпче углаңышкынны боттандырары партияның кичээнгейиниң төвүнде турар. Эртем-техниктиг дешпилгенин темплерин дүргедиринче болгаш хол-биле кылыр ажылдарны эвээдиринче, күралвырлардың бүгү кайгамчыларынче болгаш бодунга-дашкаралдың капитал салыышкыннарының берииччезин улаштырарынче эвээ кичээнгей салдынып турар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирээри. Аъш-чем программазы партияның аграр политиказының чаа үе-чадазы болуп турар. Көдээ ажыл-агыйны улам ыңай көдүрериниң, агроүлетпүр комплекизиниң хөгжүдериниң, чүртүү аъш-чем продуктулары-биле соксаад чокка хандырарының айтырыгларын шиитпирээринче улус ажыл-агыйының бүгү адыларының элээн ханы эргилдезин боттандырып турар.

Чедип алдынган чүүлдерни болур-болгуур-биле үнелевишаан, улус ажыл-агыйында четпестерни база партия айтыш, оларны чайгыларынче ажылчы чоннарны мобилизастап турар. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирээринде. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андропотуң чугаазында экономиканың байдалының ханы аналиэи берилген, күралвырлар тодаратхаңган, ойу келген айтырыгларны шиитпирээриниң аргалары айыттынган. В. И. Ленининиң чугааларында-биле алырга, чаа ниитилел тургузуунуң тиилээринге эң чугула, эң кол чүүл болур күш-ажылдың будурукчулуун өстүрериниң кайгамчык ужур-дузазы сизилээн демдеглеттинген. Индустрияны улам ыңай хөгжүдериниче, ылангыя оон үндезин алырларынче — одалга-энергетиктиг комплекче, демир-орук тоалспортунче, кара металлургияже, капитал тудугже — бирги черген кичээнгейи салдынып турар. Улеттүр болгаш аъш-чем баралнарынга чоннуң хереглелдерин улам долу ханцырарының үндезилеттингенин болгаш экономиканың бүгү адырында удуртулгазы — эргелеп башкарылганы, планнаашкынны, ажыл-агый механизмин сайзырангайжыдарының талазы-биле ажылды дүргедир ужурлуг.

Социалистиг бүдүрүлгении дээди эртес сорулгазы — чоннуң амыдыралының деннелии чайгылыш чокка көдүрери. кижиниң бүгү тала-биле сайзырылынга чогуур байдалларын тургузары болур. Совет кижиниң чаагай чорууның дугайында сагыш салышкын бистиң партиявыстың чиигине шүгүмү болуп турган-даа, болуп артар-даа. СЭКП материалдыг болгаш мораль-дыг идиг-бериишкиннерин доставаал сайырагайжыдарынче углаңышкынны боттандырып турар, хувааданың социалистиг принциптерин чайгылыш чокка быжыглаарын чедип ап, чүгле күш-ажылдың будурукчулуу мурнап хөгжээн таварылгада ажыл тейлиири белеткээ турул болур дээрзин айтып турар. Ажылга ак сеткилдер эвес, мангыстаачак чорукка, күш-ажылчы эвес орулгалар-биле ажыдыраар болгаш ооскээ-даа бистиң тургузуувуска тарыпнас чоруктарга удур демисел принциниалдыг ужур-утказыг болуп турар. Чүгле күш-ажыл болгаш оон түңнелдерни ынжы бүрүзүнүм чаагай чорууның үнер дөзү болур ужуралуг дээрзин партия онзалап демдеглеп турар.

Партияның салган сорулгаларын күүседири ажылчы чоннарнын — ажылчылыын министрге чедир — далдырган ажылдың участогу дээш, улус ажыл-агыйының бүгү аймактарынга чүрүмну болгаш организастыг чорукту тургузары дээш, планнаш, сүүшкындың болгаш күрүнеии сагылга-чүрүмүн сагыыры дээш бедик харылзалгалыг чорукту негеп турар. Күш-ажылды организастарының, оон төлеңиринии деннелиглеп хевирлерин шиитпирээринии, мурнакчы дүржулганы салбаа-биле нептередириин, социалистиг чарыштың хөдүрелиниң бүдүрүлгезин ажыл-ишкертикче эрге-ажыы негеп турар.

Чүртте бүгү аңгыларның болгаш социал бөлүктериниң объективтиг чөнүлүнүшкүнүн чөрүп турар. Партия болгаш күрүне социал чаагыг аай чоруктуң күштелиишкиниң болгаш, хөрээ-бүле ужурлар, чүрүмнүүлүн болгаш чечиктелиишкиниин үнер дөзү болу берген. Ниитилелдиң социал болгаш интернационалчы чаңгыс эвиниң дээш илереп кижилерниң төөгүлүг чаа ниитилелиг — совет улустуң тургустунганы болгаш хөгжээн болган. ССР Эвилелиниң тургустунганының 60 чыл оюн байырлаары дыңзыдамалыкы улустарның бүгүлбес сырый каттыжымышкынының чырыткыланчак көргүүзү болган.

Бистиң ышкаш хынзыг хөй националдыг улуг күрүнеииң хөгжүдезиниң кадыг оюн кичээнгейлии негээр чаа чорудулгалар болгаш айтырыглар-даа турар. СЭКП болза, чаңгыс аай ниитилелил улус ажыл-агыйының коммунистиг эртемчээлдериниге дүүштүр бүдүрүкчү күштерни сайгара тургузарын чайгылыш чок сайзырагайжыдарын хандырып, ажылчын аңгының национал отрадтарын өстүрер, партия болгаш күрүне организарынга бүгү нацияларның ажылчы чоннарының бөлүр-чогуур-биле төлээлээн турарының дугайында кадыг салып, совет кижилерни улустарның национал-ралының болгаш дыңзыдамалыкы чорудуун, ёзулуунга, боттарының Совет Төрээн чүртүнүң ыяк болдуруга кижилеп турар.

(Төнчүзү 2-ги арынга).

КВАРТАЛДЫҢ АЖЫР КҮҮСЕТТИНГЕН

«Тудуг кезектери» комбинат моон мурнунда чылдарда хожудап турар бүдүрүлгелерге сайадып келген. Бо чылын коллектив мурнакчыларның одуруунче кирген. Чедиишкинниң үндезини чүдел? Маңаа кандыг харыыны берип болурун комбинатта партия ге организациязының секретары Виктор Николаевич Бектерев мынча дээп:

— Бүдүрүлгении ажылын шуудадыр, республиканың тудугларынче эки шынарлыг тудуг материалдарын бээр дээш хой чылдар иштинде комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары шудургу ажылдан келгенинии түңнели. Быжыг чүрүмнүг доктаамал коллективтер тургузуп алыр дээш хой ажылдарны чорудуп кел. ген бис. Оон түңнелинде бисте 9 кол цехтер, дөртен хире бригадалар тургустунган.

Чаа чүве чүл дээрге ажылды бригада аргазы-биле организастаан, коллектив бүрүзүнге күш-ажылдың сагылгачүрүмүн быжыглаар, ажылга ээ-харыысалганы, организастыг болгаш ажыл-агыйжы чорукту 1983 чылдан эгелеп күштелдирер деп шиитпирээн бис. Оон аңгыда бо чыл оон бирги беш чылдың өзек чылы болгай. Ынчангаш 1982 чылда чамдык чедер кылбаан чүүлдеривисти бо чылын дениештирер, бешчыл планын долузу-биле күүседир. Тываның ССР Эвилелиниге каттышкаңындан бээр 40 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннер-биле үткүүр деп эгелээшкинии үндүрген бис — деп, Виктор Николаевич чугаалады.

Конторанық ажиин ажыткан кижи, бир-ле дугаарында «Ат-алдарны ажыл-биле чедип алыр» деп кыйгырыгны эскерер. Оон аңгыда «Өзек чылга — шалыпчы күш ажыл!» деп девизтин адаанда коргүүг самбыраларын дерип кылгаш, ону чогуур хуусаларында долдуруп турар.

«Тудуг кезектери» комбинаттың коллективи «Тыва суг тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводунуң коллективи-биле социалистиг таръыштыг. Оон түңнелин ай саныында үндүрүп турар. Эрткен кварталда «Тудуг кезектери» комбинат бүгү коргузуглер талазы-биле тиилекчи болган.

Бо чылдың бирги кварталында бараапныг продукцил будурериниң база ону сайгарарының планнарын комбинат долузу-биле күүседкен.

Бо чылдың үш айларда комбинаттың цехтер аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи хоорай Советиниң депутады Петр Иванович Устюговтуң ыяш ажылдан кылыр цегининг коллективи болган. Ында 53 ажылчын ажылдап турар. Бараапныг продукция будурериниң планын олар 116 хуу будүргеп, продукцияны сайгарарының планын 164 хуу күүсеткеш, күш-ажылдың будурукчулуун 2,9 хуу өстүргеп. Оларның чедиишкинии база-ла күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаанындан, ажылга ээ-харыысалганы бедиткенинден, организастыг болгаш ажыл-агыйжы чорукту күштелдиргенинден чедип алдынган.

Бригадалар аразынга социалистиг чарышка бажың тудуунуң кезектерин белеткээр Делгер Буруштуевич Сегбенин коллективи бирги черии алган. Бригадада 12 кижи ажылдап турар. Бажың тудуунуң кезектерин белеткээриниң планын олар 162 хуу күүсеткеп. Продукция будурериниң планын 115 хуу, а күш-ажылдың будурукчулуун өстүргеп.

«Тудуг кезектери» комбинаттың ажыл-ишчилери Совет Тываның 40 чыл юбилейиниге уткуштур социалистиг чарышка бедик түңнелдерни чедип алыр дээш социалистиг хүлээлгени алгаш, шалыпчы ёзу-биле ажылдап, квартал планын бедик коргузуглерлиг күүсеткеп.

М. БИЧЕ-ООЛ.

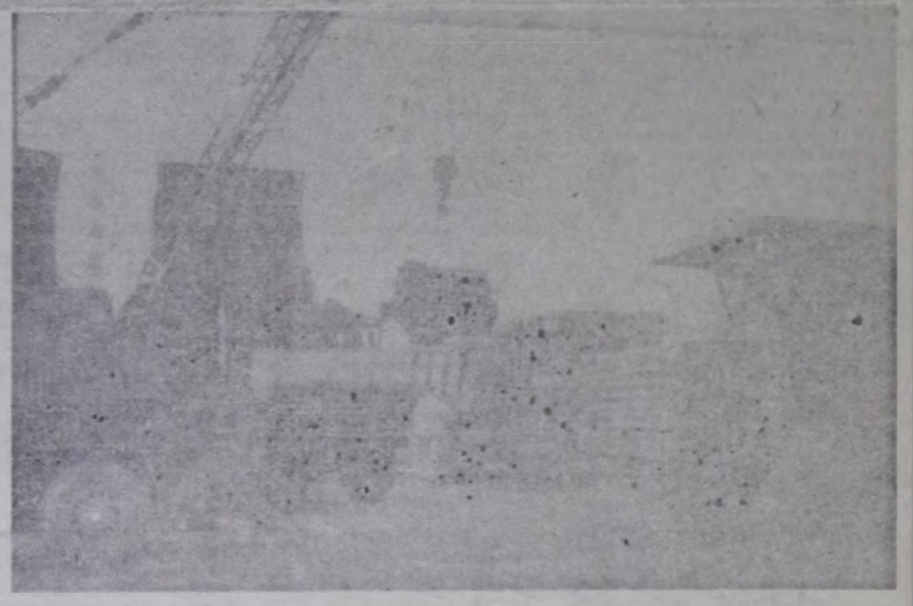

Күчүлүг БелАЗ-тар «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабрикязы биле рудниктиң аразында узук-соксаал чок шуужуп, руданы эккеп турар. Оларның туруушкун чок ажылдарын транспорт цехының сентябрьлер коллективи харылзап турар. БелАЗтарның кол кезээ — которгарым коммунистиг күнлижилдың шадырчызы Валентин Чырык-Каракович Куулар есептеп, катап ажыглаачы кирип турар. Мотор сентябрь участокта сес чыл ажылдаан слесарь ой, шаңчал планын доктаамал ажыр күүседип келген.

ЧУРУКТАРДА: слесарь-экскаваторист Валентин Куулар сөөлүнде Геннадий Долгайбилле; сентябрь-биле бир мотордуу дужурду тур.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

РСДРП-НИҢ ИЙИГИ СЪЕЗДИЗИНИҢ 80 ЧЫЛЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

СЭКП ТК-НЫҢ ДОКТААЛЫ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Бистиң ниитилеливистиң чорудулгазының чугула негеддези социалистиг демократияның чайгылыш чок калбарышкыны болур. Пролетариат диктатуразының күрүнезиниң бүгү чонуун күрүнези кылдыр өзүп кээри социализминиң болгаш улусчу эрге-чагырганың политиктиг системазының хөгжүдезинге аажок улуг ужур-дузалыг болуушкун болган. ССРЭ-ниң чаа Конституциязы совет демократияның ханылаарынга, оон хевирлерин болгаш методтарын байыдарынга хоойлажудукчу баазаны тургускан. Күрүне болгаш ниитилел ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга эң калбак массаларны киириштирер, улус депутаттарының Советтеринин, профэвилелдериниң, комсомолдуң болгаш өске-даа хөй-ниитии организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң улус ажыл-агыйы болгаш социал сорулгаларны шиитпирлээринге идепкейин бедидер талазы-биле партия тодаргай сорулгалыг ажылды чорудуп турар. Хоойлу ёзугаар болурун болгаш көрүм-чурумну быжыглаар талазы-биле хемчеглерни ап турар.

Партияның башкарыкчы ажыл-чорудулгазы совет ниитилелиң угаан-бодал амыдыралынга чаагай салдарын чедирип турар. Аныяктарны бүгү-ниити ортумак өөредилгеже шилчидерин доозкан, дээди, ортумак тускай болгаш профессионал-техниктиг өөредилгениң чангыс аай системазын тургускан, ол чорук мергежилдиг кадр специалистер болгаш ажылчыннар-биле улус ажыл-агыйын колдуунда хандырып турар. Бистин үевистиң онзагай демдээ—әртемге даянгыр, бүдүрүлге-биле оон харылзааларын быжыглаары, әртемнин шүүлге бүдүрүкчү күш болдурары-дыр.

Партия социалистиг культураны хөгжүдер дугайында сагыш салып, партийжи болгаш улусчу ёзу сиинниккен эки уран-чечен чогаалларны тургузарынче литература болгаш уран чүүл ажыдакчыларын үгландырып турар. Культура тургузуушкунуче эң калбак массаларны партия иденкейлиг хандырып, кижилериниң арга-мергежилдерининг болгаш салым-чаланнарының илереп келиринге илиг берип турар.

Амыдыралдың социалистиг хевирининг материалдыг болгаш угаан-бодал үндезиннерин быжыглавышаан, СЭКП ниитилел кежигүннерин марксисчи-ленинчи үзел-бодалдыг болдурарының, оларны коммунизминиң идеалдарынга бердингеп болурунга, чүрттүн ээзин болур сагыш-сеткилге, политиктиг болгаш аажы-чаң культуразынга, буржуаз идеологияны болгаш моральды әптеш чок көөрүнге кижизидеринин сорулгаларын чүткүлдүг шиитпирлеп турар. Политика-кижизидилгелиг ажыл-чорудулганың идей-теоретиктиг болгаш организастыг деңнелин белидер, оон амыдырал-биле харылзаазын быжыглаар талазы-биле ажылды чорудуп турар. Бистин чедиишкиннеривисти бүзүрелдиг көргүзерин, чаа айтырыгларны шынгыы аналитээрин, бодалдын болгаш сөстүн чаа үелүг болуурун партия кезээде шынчы болгаш боттуг, солуун болгаш чедингир, ынчалдыг болганда үлам дээштиг болур ужуралут пропагандаңы сайзырангайжылырынче угланган өрүк кылдыр көрүп турар.

Бистиң үлүзүвүс боттарының бүгү чедиишкиннерин совет ниитилелдиң удуртукчу болгаш башкарыкчы күжү, оон политиктиг системазының өзөө—СЭКП-ниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазы-биле дүрүм ёзугаар холбаштырын турар. Революсчу-марксисчилерниң улуг эвес организацииязы тургаңдан сезен чыл дургузунда ол ам бодунун хүрээлекинде 18 ажыг миллион коммунистерлиг сырый каттышкан күчүлүг партия болу берген. Сайзырангай социализминиң байдалдарында, СЭКП бүгү улустуң партиязы болу бергежок, анчы талазы-биле байдалын чидирбээн болгаш бодунун бүдүжүнүн талазы-биле ажылчын анчының партиязы болуп артышаан. Совет ниитилелдиң амыдыралынга Коммунистиг партияның ролю чайгылыш чок өзүп турар.

Демократтыг централизминиң принцивин, партия амыдыралының ленинчи норма-чижектерин чайгылыш чок сагыырын партия хандырып турар. Анаа үнезилээш, партия бодунун шынар составын экижилериниң, партийжи хүрээлениң сыры каттыштыларының, әгe организацииялардың лайынчы арга-шинээн бедидериниң, күш-ажылчы коллективтерге оларның салдарын күштелдиреринин айтырыгларын чүткүлдүг шиитпирлеп турар.

Партия болза, кадрлар-биле ажылынга партия, күрүне, ажыл-агый болгаш культура-кижизидилге ажыл-чорудулгазының бүгү участокторунга организакчы арга-мергежилдериг болгаш чаа үүлдерин эскерип билир, политика талазыбиле быщкан болгаш бедик мөзүлүг аажы-чаңныг, эки билиглиг болгаш инициативчи кижилер турарын чедип алырын оралдажып турар. Принципиалдыг болгаш негелделиг болур чорукту бедидерин, шүүмчүлелди болгаш бот-шүүмчүлелди хөгжүдерин, күүселдейн контрольдаарының болгаш хынаарының системазын сайзырангайжыдарын, партия четпестерин илередиринин болгаш чайладырының, партия болгаш күрүне апинаралымын бүгү звеноларынга организастыг чорукту болгаш сагыпга-чурумну быжыглаарының идегелдиг чепсээ кылдыр көрүп турар.

Ажылдың ленинчи стили—бүгү ниитилел чорудулгаларын чогаадыкчы, әртем ёзузу-биле көөрүн хандырар стиль, массаларга доктаамал далыыр, эки ажыл-ишчи, тодаргай болгаш негелделиг болур, ёзу барымдаалаар чоруктуң, бюрократизминиң болгаш коларгак чоруктуң кандыг-даа илереэшкиниерин эштеш чок көөр чорук чер болганга бадыткаттынган турарын СЭКП улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар. Хөй шуугаашкиннар эвес, харын ажыл-херекчи чорук—бүгүн херектиг чугула чүве ол-дур дээрзин партия онзалап демчеглеп турар.

Совет ниитилелдиң тинлеттирбезининг, социалистиг Төрээн чуртуун улам ынай чечектелиишкинининг үнер дозу партияның болгаш чонуун бузулбас чангыс эви болуп келген болгаш болуп артар-даа. Коммунистер боттарының авангардчы ролюн чайгылыш чокка, улам долузу-биле күүсеткен түдүм, партияның массалар-биле харылзаазы улам быжыг болгаш үре-түнелиг болур. В. И. Ленин РСДРП-ниң II съездизинге «партия кежигүнүнүң адын болгаш ужур-дузазын бедик, улам бедик, эң бедик колурер» деп кыйгырган (Чог. долу чыылдазы, т. 7, арын 29). Партия ол чагырга бо хүннерде-даа шынчы. Оон улуг идеалдарының тинлелгези дээш коммунист бүрүзүнүң эрес-дидим демиселчи болурунун, марксизм-ленинизминиң идеяларын, партияның политиказын оон хынаы-биле медерел бижип база амыдыралга боттандырган турарының дугайында СЭКП сагыш салып турар. Партия кежигүнү болуру анаа кандыг-даа артык әргелер бербейн турар, а ол дээрге чүртта кылып турар бүгү ажылчерек дээш, социалистиг тургузуушкуннуң болгаш ниитилел лепшилгезинин салым-чолу дээш коммунистерниң чүгле эң-не бедик харыысалгалыг болуру-дур.

Коммунистиг партияның күжү ол бодунун бүгү ажыл-чорудулгазын, бодунун базым бүрүзүн Маркстың, Энгельстиң, Ленининң олуп чок өөредин-биле хынап турарында. Ол өөредиг ниитилел хөгжүдезининг эң нарын айтырыгларынга кара чаңгыс шын харыыны берип, ниитилел хөгжүдезин билип алырының болгаш чаартырының ёзулуг шын методу болуп турар. Социал дуржуганы болгаш тургустунуп кээп турар чугула айтырыгларны угаазылап бодаарын, оон кол үндезин принциптериге шынчы болуп артышаан, марксизм-ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдерин партия чугула болгаш доктаамал кол сорулга кылдыр көрүп турар.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы бодунун тургустунган үезиндеп бээр пролетаржы, социалистиг интернационализминиң принциптерин өскерлиш чокка удуртулга болдуруп турар. Оон бүгү төөгүүн—национал болгаш интернационалчы принциптерни тудуш холбаштырарының эң-не чаңныңаачак үлегери болур. Амгы үе-чалада СЭКП интернационалчы ийи талалыг чангыс аай сорулганы: бодунун чуртунга чаа ниитилелди чедиишкининг тургузарын боттандырып, оон-биле делегейнин хосталгалыг шимчээшкининге идепкейлиг салдарны чедирбишаан, амгы үеним революсчу, демократтыг шимчээшкиннеринге дузаны болгаш деткимчени көргүзүп турар.

Социализминиң делегей системазы ниитилел депшилгезининиң шиитпирлиг фактору болуп турар. Социалистиг күрүнелериниң дем каттыжылгазы болза, социалистиг интернационализминиң принциптеринге—чурт бүрүзүнүң эрге-ажыын, онзагай талаларын болгаш чанчылдарын долузу-биле хүндүлевишаан, идея талазы-биле чангыс аай, ниити сорулгалыг, эң ёзузүнүң бот-бодунга дузалажылгазының байдалынга тургузуп турар делегей харылзааларының чаа хевири болуп турар. Экономиктиг Дуза лажылга Чөвүлелиниин ажылчорудулгазы, социалистиг экономиктиг интеграцияның комплекстиг программазын боттандырары социализм чурттарының күчүзүн болгаш социал депшилгезин быжыглаарының херээнге бараан болуп турар.

Социалистиг дем каттыжылгазының идегелдиг чөленгизи Варшава Керээзининиң Организациязы болуп турар. Аку-дүнмалыкы чурттар-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы быжыглаары СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң делегей политиказынга онзагай, бирги чергелиг черни ээлеп келген болгаш ээлээр-дээ.

Социалистиг чурттарның улустары коммунистиг болгаш ажылчын партияларның удуртулгазы-биле социализм тургузуушкунунга улуг чедиишкиннерни чедип алганнар. Оон-биле кады чаа тургузугну сайзырангайжыдары—нарын чорудулга болур, ол делегей байдалының берге үезинде чоруттунуп турар. Империализм социалистиг чурттарга доктаамал кыжаныр, оларга удур хоралакчы ажылды күштелдирип, мегелээшкининиң болгаш хоп-нүүдээшкининиң кампаниязын организастап турар. Шак ындыг байдалдарда политикага частырыглар, партияның удуртукчу ролюн бичии-даа кошкадыр, идеология ажылынга алдагдалдар кылыр чорукту аңгы талазы-биле удураныкчыларывыс социализминиң туружун кошкадырынга ажыглай берип болурлар. Марксизм-ленинизминиң принциптеринге шынчы чорук, чаа ниитилел тургузуушкунунуң хоойлу ёзугаар ниити чүүлдериниң болгаш түе чүрттүн онзагай талаларының шын үчёдү, марксисчи-ленинчи партияларның массалар-биле сырый харылзазы — социалистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын чедиишкининг боттандырарының эргежок чугула чүүлү болуп турар.

СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнениң колониализмни узуткаар дээш шиитпирлиг демисели, национал-хосталгалыг шимчээшкинге дузаламчызы болгаш деткимчези колониалдыг системаның бүзүрээшкинининга идигни берген. Бистиң партиявыс социалистиг угланыышкынның чүрттары-биле янзы-бүрү талалыг харылзааларны хөгжүдеринче онза кичээнгей салбышаан, хосталган улустарның боттарының политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорууу дээш демиселин идепкейлиг деткип турар. База-даа каттышпазының шимчээшкинин, оон антиимпериалистиг угланыышкынын, улустар аразынга экономика талазы-биле чөпүүт харылзааларны тургузары дээш, колониализмге, агрессияга болгаш шеригайыылынга удур оон демиселин СЭКП бедин-биле үнелеп турар.

Революстуг демиселдиң, демократтыг болгаш антиимпериалистиг бүгү шимчээшкининиң кол шимчедикчи күжү делегейнин ажылчын аңгызы болуп турар. Монополияларның тергиделинге удур, демократия болгаш социал депшилге дээш бодунун эң чугула эрге-ажыктары дээш социалистиг эвес чурттарның ажылчын аңгызының эрес-дидим демиселибиле бистиң партиявыс чангыс эп-сеткилдиг. Делегейнин коммунистиг шимчээшкининиң туруштарын, тайбыныы быжыглаар болгаш ниитилелдиң депшилгези дээш марксизм-ленинизмге, пролетаржы интернационализмге үндезилээн оон сырый каттыжылыкынын быжыглаарынче угланыышкыны СЭКП чайгылыш чокка чорудуп турар.

Партия идея талазы-биле дайзынарынга, боттуг социализмге оларның халдаашкыннарынга шиитпирлиг өйтүр шавыышкынны берип турар. Ажылчын ангының эрге-ажыктары дээш, ажылчы чоннарның эрге-чагыргазы дээш демиселге, социализм тургузуушкунунга коммунистиг партияларның удуртукчу ролюн кудулаып, оларның чангыс эвин үрээрин оралдажып турар ревизионизмге болгаш оппортунизмге удур СЭКП марксисчи-ленинчи өске-даа партиялар-биле кады туружуп келген болгаш моон-даа соңгаар туружур. Партия дугайында марксисчи-ленинчи өөредигни камгалаары болгаш быжыглаары — бүгү коммунистерниң интернационалчы хүзээлгези болуп турар.

Янзы-бүрү социал тургузугуут күрүнелериниң тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының ленинчи принциптерин удуртулга болдургаш, СЭКП тайбынны камгалаары база быжыглаары дээш чайгылыш чок болгаш шудургу демисежип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизининиң хүлээп алганы 80 чылдарның Тайбың программазы термоядролуг лайынның айыылынаң кижи төрелгетенин чайладырының база боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң аар-берге байдалындан хостаарының херек кырында боттуг оруун айтып турар.

Бистиң партиявыстың тайбыңга ынак даштыкы политиказы, совлгу үеде Совет Эвилелиниң, а ол ышкаш Варшава Керээзининиң киржикчилери күрүнелериниң Политиктиг койсультативтиг комитединиң Ирага чөвүлел хураалының Политиктиг Декларацииязында көдүрүп үндүрген аажок улуг инициативалары делегейнин хөй-ниитизининиң деткимчезин улам-на ап турар. Совет кижилер тайбың дээш, боо-чепсекти эңдере бүдүрериниг улуг өске-даа чурттарда демиселчилериниң аажок калбарган массалыг шимчээшкининиге бодунун эп-сеткил каттыштырылгазын илергейлеп турар.

СЭКП, бүгү совет улус аку-дүнмалыкы партиялар-биле, социалистиг дем каттыжылга чурттарының ажылчы чоннары-биле, бүгү депшилгелиг күштер-биле кады империализмге болгаш хамыктың мурнунда делегейге ядролуг дайын-биле кыжаныр, антикоммунистиг «крестилиг» походту организастаарын ораддажып турар АКШ-тың бүгү милитаристиг болуктеринге удур шиитпирлиг туружуп турар.

Тайбының херээн база улустарның айыыл чок чоруун чайгылыш чокка камгалавышаан, оон-биле кады СЭКП болгаш Совет чазак болза, күштерниң амдыызында тургустунган деңнелин империализм үрээр база шериг талазы-биле артык күштүг болур күзелинден ойталаваан шаанда, ССРЭ-ни, оон эвилелчилерин болгаш өнүктерин камгалаарынга өргежок чугула бүгү чүүлдер-биле Совет Чепсектиг Күштерни хандырары чугула дээрзин бүрүн билип турар. Ленинчи чагырларын барымдаалавышаан, Коммунистиг партия биле Совет күрүне доктаамал бедик серемчилелдиг болуп, бистиң Төрээн чуртувустуң камгаланыр аргазын быжыглаар талазы-биле өргежок чугула хемчеглерни ап турар.

Ленинчи партияның өрткен оруу—демиселдиң болгаш тинлелгениң ёзулуг маадырлыг оруу болур. Чүгле чурттуң салым-чолунга шиитпирлиг салдарны чедирген эвес, харын делегей төөгүзүнүң чорудулгазын үндезини-биле өскерткен канчаар-даа аажок улуг чаартылгаларны партияның удуртулгазы-биле боттандырыылаан. Совет улус СЭКП-ни бодунун шылгатыынган аажылары, бодунун үндезин эрге-ажыктарының илергейлекчизи кылдыр көрүп база партияның иштики база даштыкы политиказын кызыгаар чокка деткип, ону амыдыралга боттандырар дээш иденкейлиг демисежип турар.

СЭКП Төп Комитединиң доктаадыры болза:

РСДРП-ниң II съездизининиң 80 чылын бистиң партияның болгаш совет улустуң төөгүзүнде алдарлыг болуушкунунуң хүнү кылдыр калбаа-биле демдеглеп арттырер. Оон-биле холбаштыр эвиледдешкен республикаларның компартияларының ТК-лары, партия крайкомнары, обкомнары, окружкомнары, хооркомнары, райкомнары, партия эге организацияларының, совет органнар, профэвилел, комсомол база хөй-ниитиниң өске-даа организацияларының, Чепсектиг Күштериң политорганнары политиктиг база организакчы иденкейлиг ажылды калбартыр ужурлуг. Оны партия биле чоннуң бузулбас чангыс эвинин, ажылчы чоннарның СЭКП-ни долгандыр улам сырый каттыжышкынының демдээ кылдыр партияның XXVI съездизининиң болгаш СЭКП ТК-ның оон дараазындагы Ленумнарының шиитпирлерин, партия ТК-ның ноябрь (1982 ч) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андроповтуң чугаазында, «ССРЭ-ниң 60 чылы» дээн илеткелинде «Кара Маркстың өөредин болгаш ССРЭ-ге социалистиг тургузуушкунуң чамдык айтырыглары» деп чүүлүнге база өске-даа чугааларында болгаш документтилерде идип үндүргүлээн сорулгаларны чедиишкининг күүседиринче массаларны эвилелээри-биле демдеглеп арттырер.

Идеологтуг, масса-политиктиг ажылга күжениишкиниң эртемниг социализминиң идеяларын, партия дугайында марксисчи-ленинчи эртемни, СЭКП-ниң бүгү-делегей төөгүлүг дуржулгазын пропагандалаарынче мөөннээр, ол ажылды К. Маркетың төрүттүнген хүнүнден бээр 165 чылынга база мөчээнинден бээр 100 чылынга тураскаатказ хемчеглер-биле сырый холбаштырып чорудар.

Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле совет улустуң төөгүүзүн чаалап алышкынарын, СЭКП-ниң хөй талалыг ажыл-чорудулгазын, бистиң ниитилеливистиң амыдыралынга оон улам өзүп турар ужур-дузазын тодаргай болгаш бүзүрелдин-биле көргүзүп илередир. Ажылчы чоннарның, илдиг аныяктарның ортуузунга кижизидилге ажылынга социализм дээш демиселдиң алдарлыг чанчылдарын калбаабиле ажыттаар, коммунистер болгаш комсомолчулар партия төөгүзүн эки билген турарын, оон шиитпирлерин болгаш политиказын амыдыралга быжыг болгаш чайгылыш чокка боттандырарын чедип алыр.

Партияның II съездизининиң 80 чылынга тураскаатказ байырлыг хуралды Москва хоорайга эрттирер.

* * *

Коммунистер, Совет Эвилелиниин бүгү ажылчы чоннары партияның төөгүзүнде алдарлыг болуушкунунуң хүнүн төлептиг үүкүүр болгаш бистиң социалистиг улуг Төрээн чуртувустуң чаагай байдазы, тайбыныың херээнинң база социал депшилгенин тинлелгези дээш ону чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле демдеглээр даярзинге бүзүрелиин СЭКП Төп Комитеди илергейлеп тур.

Кожаларывыс дуржулгазы

АЛТАЙ—ТАРААЛАҢ ЧЕР

Самолёт чавызап эгелээн. Баштай даглар, шаттар, бүүрелчиннер, оон соонда ховушолдер көзүлүү. Ында-мында суурлар-даа бар. Аърга-арыгдан өске черлерни барык-ла шуптузун тарылга шөлдерп ээлээн. Оларның кыыгларынын дорт деп чүрезин кижи кайгаар, саазынга карандашбиле шугумнап кааны-биле домой. Ол ангыстарда кезек-кезек хөолбектерниң хөйүн! Тракторларның ажылдаарынга дыка-ла берге хире. Тараан ыяштар шөлдерни бот-боттарындан айгылап турар.

Самолёт Кызыл биле Алтай крайның Бийск хоорайынын аразынга таптыг-да бир шак бешен минута ушкан болду. Дүжүп кээривиске, хүннүн чырыы агаарның чылыы аажок: хар эрил, дамырактың бадыы чидар. Үнген ыяжы вургулайында хады болгаш, чаагай чыт тайга-сыы ажыы, узун орук эрткен улустуу дорааи сергедип кээр. Тываның төлөөлерин алтай чер мичээр уткаан.

Тыва АССР-ниң болгаш Алтай крайның өөдө партия райкомнарының бирги секретарьларының база колхозтарның болгаш совхозтарның парткомнар секретарьларының зона семинар-хуралы «Аазашкыннар эвес, а ажылхерекчи ёзу—бүгүн херек чүве ол-дур» деп доозунун адаабиле эрткен. Хуралга СЭКП крайкомунун бирги секретары Н. Ф. Аксёнов «СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлериниг үндезилээш крайның колхозтарының болгаш совхозтарының партия организацияларының сорулгалары» СЭКП Тыва обкомунун ийиги секретары П. И. Кравченко «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунун шиитпирлерин күүседир талазы-биле Тыва АССР-ниң партия организацияларының ажылының дүжүлгазының дүтайында» СЭКП крайкомунун секретары В. И. Овчинников «Өөдө ажыл-агый будурулгезиниң ажыктыын бедидери — Аъш-чем программазын чедиишкининг күүседиринин шиитпирлиг негелдезин» крайның агроүлетөүр каттыжышкынының чөвүлелиниң даргазы И. С. Процюк «Алтайның агроүлетөүр каттыжышкыны» деп илеткелдерни кылган.

Илеткеддер соонда дуржулга солчулгазы болган. Аңаа он дөрт кижи чүве чугаалаан. Оларның аразында бистин республикадан СЭКП Бай-Тайга райкомунун бирги секретары Д. Данзын-оол, Жданов аттыг совхозтуң партком секретары К. Тегүс-оол, ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң партком секретары С. Доңгак бар. Кижи бүрүзүнүң темазы аңгы-аңгы —чижээлээрге, өөдө ажыл-агыйга кадрларны быжыглаары, оларның ролюн болгаш харымсалгазын белидери, көдээниң чурттакчыларының амыдыралын экижидери, коллективтиң сагылга-чурумун быжыглаарынга партийжи удуртулганын салдары ажылдың чугула черлериниг коммунистерниң хуваары болгаш оон-даа өске болза-даа, олар каттыжып кээрге кол айтырыг—Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары болган.

Край бо чылын 300 мун тонна эътти, 1 миллион 090 мун тонна сүттү, 500 миллион чүрганы, 13,4 мун тонна дүктүү садарын хүлээнтеп. Дагы-Алтай автономнуг областтың төө районун калы санаарга, крайның 65 районунун 10-у ээт садарының квартал планын он хонук эрте күүседипмеен, артканнары база чедиишкининг ажылдап турар. Сүт садар план чартык ай эрте 80 хуу күүсеттинген турган. 54 районнуң бир инектен хүнде саар сүдү 5—8 литр болуп турар, барааннары эрткен чылдагыдан бедик. Ажыл-агыйларның чүүрге бүдүрүп турары база мурнуку чылдардагызындан хөй. Дорту-биле чугаалаарга, крайның ажылчы чоннары Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырар дээш шудургу ажылдап турар.

Алтай — чүрттүн тараалап чөрлериниң бирээзи. Ында 1,4 миллион тарылга шөлүүнүн 760 мун гектарын тараа культуралары ээлеп турар. Эрткен чылын оон бир гектарынга онаштыр 11,4 центнер дүжүт алдынган. Элээн хөй районнар гектардан-на 15—20, а ажыл-агыйлар 20—30 центнер тараа алган. Алтайларныы-биле алырга, черинин бериичези шоолуг эвес апарган. Ынчалзажок чер ажылының байдалын чугаалаары-биле мындыг чижектен көрүп көрээли.

«Совет Россия» совхозтуң Смоленское салбыры эрткен чылын гектардан-на 25,1 центнер тарааны, 303 центнер чигир сьёклазын, 272 центнер кукуруза массазын алган. Дүжүттүң бедик болганы илдең. Кол-ла чүве—оон бот-үнезининг чинги. Бир центнер тарааның бот-үнези—3 рубль 80 копеек (бистин республикада —20 рубль 84 копеек) азы совхозтуунудан 42 хуу эвээш. Оон чылдагаанын мынчаар таймылбырлап болуур. Бригада керээ чок ажылдап турган үеде аңаа 17 механизатор турган, ам 11 кижи бүгү ажылды кылып четтиргеп турар. Артык, аңаа турар азы үреликтехника база чок. Үрезин, чемнинчидилге, артык неэкстер шупту нормалыг—артыр чарыгдавас, харын камнап ап турар. Отчёт-учётту шыңгыыраткан. Черге чыткан демир-дес бээрин бригадаңыа орулгазынга немере болуп турар. Ажылдың болгаш продукциянын шынары, камналга болгаш сагылга-чурум—бригаданың дозуну ол. Ол-ла шөлдеп продукцияның ниити бүдүрүлгези оон мурнундагы чылга деңнээрге 78 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү ийи катап оскен. Ийи мун гектар шөлдүт бүдүн тарылга эзлчештирилгези шиңгээттинген. Бригада керээзинче шилгээнинин ачызы ол.

Крайның колхозтары болга совхозтары күш-ажылды удуртурунуң янзы-бүрү ар-галарын болгаш хевирлерин ажыглап турар. Чижээлээрге, күскү дүжүт ажаалдазының үезинде ажаалда-транспорт комплекстерин организастап турар. Бо чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн, техника эдилээринин ажыктыын бедидер болгаш хуусааны кызырар. Бий районда Ленин аттыг колхозтуң ажаалда-транспорт комплексизи (начальныгы А. А. Попов) эрткен чылын бүгү күскү ажылдарны 21 хүн дургузунда дооскан. 2245 гектар черинин бир гектарындан-на 16,7 центнер тарааны алган. Бир комбайнынын хүнде кылган ажылы совхозтуундан 20 хуу хөй болган. Ынчалза-даа хөй техниканы болуук ажыглаарының бо аргазы айтырыгны үзе шиитпирлеп шыдавас дээрзи билдингир. Ажаалда-транспорт комплекстерин бригада керээзинден күштүг кылдыр эвес, харын оон чарыбас кезии кылдыр көөрүнүн ужуру ында. Ынчангаш күш-ажылды эргелеп башкарарының бо аргазынче Алтай крайда улут кичээнгей салып турар.

Чер ажылының чедиишкининг болуп турарының бир кол чажыды—черинин хөрээн камгалаар системазын шиңгээдип алганында. Крайның ажыл-агыйлары хөрээн үреликтехника болдурбас техника-биле бүрүн хандыртынган, ону чөп ажыттаан турар. Шөл бүрүзү тарылга эзлчештирилгезининг айны-биле тускай агротехникалыг. Минералдыгдаа, органиктиг-даа чеминчидилгенин хөрээнүнүң негелдезин ёзугаар төп турар. Бо ажылдарга эртемденшерлиин дузазы улут. Колхозтарның болгаш совхозтарның тускай эртемнигдери боттары база эртем ёзугаар ажылдаан турар. Ында үрезин өстүрер тускай шөл чок ажыл-агый чок. Колхоз азы совхоз бүрүзү чылдың-на 8—10 янзы үрезинин шеңеп турар. Шөлдеде эртиген азы шенеедеге коомай болган үрезинин тарылга шөлүнче киирбес. Ынчангаш үрезин шеңээринин талазы-биле социалистиг чарыштың тинлекчизи болган ажыл-агыйга РСФСР-ниң азарлыг агроному С. Н. Вагушенко аттыг шаңналды чылдың-на тыспын турар.

Чаз дүшкен, ховуже үнер үе келген. Үрезин болгаш техника шагда белеп. Ам чүгле тарылгаже киирштерп арткан.

К. ЧООДУ.
семинар-хуралдың киржикчизи.

Дагдыныкчы

В. И. Ленин аттыг «Тыва дагдугу» комбинаттың транспорт цегининиң күчүлүг БелАЗ-тарының электри дериг-херекселдерин септээр участокта Петр Кузьмич Пашов алды чыл ажылдап турар. Маңаа өөреникчилеп ажылдап эгелээн ажылчын ам бодунун мергежилингe өскелерни өөредип турар улуг арга-дуржулгалыг дагдыныкчы специалист апарган. Оон өөреникчилери Сергей Попов болгаш Сергей Доңгак олар-биле септээн дериг-херекселдери идегелдиг болуп. БелАЗтарның туруушкун чок ажылдаарын хандырып турар.

ЧУРУКТА: автоэлектрик Петр Пашов өөреникчилери Сергей Попов болгаш Сергей Доңгак-биле.

Ю.КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

БҮГҮ ЧОННУҢ ХЕРЭЭ

СОФИЯ. Болгарияда бойдус камгалалыныҥ айтырыы бүгү чонныҥ херээ болу берген. Амгы үеде соруулга болза, бойдустуҥ экологтуг деңнежилгезин келир үениҥ салгалыга хевээр аҥдыырары, черни, ооң үнүш-дүжүктүр чоруун хумагалаары болур. Чүгле бо беш чылда безин күрүне ол соруулгаларга 1.2 миллиард лев акшаны чарыгдап үндүрер.

Партия болгаш чазак чурттуҥ экологтуг, чиг-эт, эңергетика болгаш аҥш-чем айтырыглары аразында дүүштүрүп шинчилээр угланышкынны ажылдап кылган. Бо угланышкынга эртемниҥ ролю улуг. Бо угланышкынга ажылдаар киллыр элээн каш институттар, ажыл-агыйн организациялары болгаш ведомстволар мобилизастаттынган. Оларныҥ ажыл-чорудулгазыныҥ түңнелинде эрткен беш чылда 540 бүдүрүлгелерге 300 ажыг артынчы чок технологияны шинчээдип алган. Ооң ачызында мурнунда ана-на үндүр октаттынып турган 5,5 миллион тонна хире бүдүрүлге артынчыларындан ам кандыг-бир-ле продукцияны бүдүрүп үндүрүп турар.

КАУЧУК— ЭКСПОРТТУҢ КОЛ ҮҮЛҮ

ПНОМПЕНЬ. Кампоптчам можуда — Кампучия Улус Республикада каучук бүдүрүлгезиниҥ кол төвүнде — плантацияда ишчилериниҥ ажылыныҥ түңнелими үндүрген. Олар чыл дургузунда 35 миллион литр латекстиҥ—арыг каучук кылырыныҥ үнелиг чиг-эдин алганнар. Ол болза планныг онаалдада кордуштенгенинден 4 миллион литр хөй. Ревей плантацияларыныҥ ишти шолу эрткен чылын 10 муң тага калбаган.

Арыг каучук — Кампучия Республиканыҥ экспорттаҥ үндүрер кол бараанызы.

ТЕРГИИН ДҮЖҮТ

ГАВАНА. Куба рисчилер эрткен сезонда тергиин дүжүттү өстүрүп алганнар — ишти чылында 400 муң тонна. Гектар бүрүзүнден 38 центнер. Ол база-ла тергиин көргүзүг дээрээн республиканыҥ кодоо ажыл-агыйн министериниҥ бирги оралакчызы Адольфо Диас СЭТА-ныҥ корреспондентизинге интервью берип тура, медеглээн.

Санкти-Спиритус можуда «Сур-дель-хибаро» кураажылагыйн амгы үеде ристиҥ национал бүдүрүлгезиниҥ үш-түҥ бир кезээн берип турар. Чурттуҥ эң-не барыын можуу—Пинар-дель-Рио база эң улуг рис бүдүрткүүзү болу берген, чуртта ортумаа-биле ап турарындан бүдүп чартык — ийи катап хөй ристи өстүрүп ап турар. Ристи чаш-тырарыныҥ, өстүрериниҥ болгаш ажаан алырыныҥ бүгү ажылдары долузу-биле механизастаттынган.

Бо беш чылдыҥ төнчүзүнде чаа суггарылга системазыныҥ, бедик дүжүттүг сорттарыныҥ тарын өстүрериниҥ болгаш ооң агротехниказыныҥ шинээдиниҥ алганыныҥ ачызында республиканга рис бүдүрүлгезин 0,5 миллион тонна чеде бээр. Ол болза революция мурнундагы деңнелден барык-ла 30 катап хөй дээрзин Л. Диас демдеглээн.

КАДЫК КАМГАЛАЛЫНЫҤ СИСТЕМАЗЫН БЫЖЫГЛАП ТУРАР

ВЬЕНТЬЯН. Лаостуҥ улустуҥ революстуг партиязыныҥ III съездиниҥ шинтиирлериниҥ үш-түҥ бедик мергежилгиниҥ медицина кадрларын белеткээри дүрген темпилер-биле чоруп турар. Чүгле эрткен чылын безин оларныҥ саны 18, хуусаа ковудээн болгаш амгы үеде 10 муң кижи чедип турар. Чүрт бодунуҥ эмнелге аттыг эдилеп турар бүдүрүлгелер бирги кварталдыҥ онаалдаларын чедиишкиниҥ күүседиринге белеңниҥ байдалынга утказаннар. Эрткен чылдарда олар амгы үениҥ үлешүрүү, бедик продуктулуг кодоо ажыл-агыйны тургузарыныҥ херээжеге, социалистиг экономиктиг каттыжышкынныҥ комплекстиг программазын боттандырарыныҥ херээжеге улуг чедимишкинниерни чедип алганнар. Эрткен чылда ВУР-нуҥ үлетпүр бүдүрүлгези 2 хуу пемей өскен, кодоо ажыл-агыйныҥ ишчилери тергиин дүжүттү ажаан алганнар —14 миллион ажыг тонна тараа алдынган. Чоннуҥ чаагай чоруу доктаамал бедип турар. Социалистиг тургузуушкуунуҥ чылдарында хевенгер оң-бүлелериниҥ дең кезээ чаа квартираларны алганнар.

Совет-венгер найырал деп хүндүүт атты эдилеп турар бүдүрүлгелер бирги кварталдыҥ онаалдаларын чедимишкиниҥ күүседиринге, партияныҥ XII съездиниҥ шинтиирлерин күүседиринге белеңниҥ байдалынга утказаннар. Эрткен чылдарда олар амгы үениҥ үлешүрүү, бедик продуктулуг кодоо ажыл-агыйны тургузарыныҥ херээжеге, социалистиг экономиктиг каттыжышкынныҥ комплекстиг программазын боттандырарыныҥ херээжеге улуг чедимишкиннерни чедип алганнар. Эрткен чылда ВУР-нуҥ үлетпүр бүдүрүлгези 2 хуу пемей өскен, кодоо ажыл-агыйныҥ ишчилери тергиин дүжүттү ажаан алганнар —14 миллион ажыг тонна тараа алдынган. Чоннуҥ чаагай чоруу доктаамал бедип турар. Социалистиг тургузуушкуунуҥ чылдарында хевенгер оң-бүлелериниҥ дең кезээ чаа квартираларны алганнар.

Совет-венгер найырал деп хүндүүт атты эдилеп турар бүдүрүлгелер бирги кварталдыҥ онаалдаларын чедимишкиниҥ

Совет композитор В. И. Мураделиниң

төрүттүнгениниң бээр 75 чыл болганынга

ЧУРУКТА: ССРЭ-ниң улустуң артизи В. И. Мурадели. СЭТА-ның фотохрониказы.

Өг-бүле болгаш келир үениң кижизи

КАНДЫГ-ДАА БЕЛЕКТЕН АРТЫК

Бо чылдың март 1-де парлаттынган «Шында» «Өг-бүле болгаш келир үениң кижизи» деп чүүлге хамаарыштыр саналымны илередикседим.

Өг-бүле тутқап аныяктарга ең үнелиг белек — чурттаар чер-биле хандырары деп бодаар мен. Ол — кандыг-даа белектен артык. Оран-бажыны чок болганындан чамдык өг-бүлелер ада-иезиниң, доргүл-төрелдериниң бажыныларын кезип чурттап чоруурлар. Ол чижектерни чүгле Моңгун-Тайга районуң девискээриндеп безин көрүп болур.

Бир-бир бажыннар кезип чоруурга, урутлар кижилеп-дээгезиниге багай салдарлыг боош, харын чүгле ол эвес, ол-бо дижи бээр таварымча чок чүүлдер тургустунуп кээп база болур.

Өөм ээзи-биле өг-бүле тутканывыстан бээр ийи чыл ажып турар, кыстыг бис. Бажың дугайын чугаалай бергеним таварылга эвес. Мынча: га дээр чурттаар чер дээш чадаштывыс. Анчы бажың чокта шынап-ла берге. Ол-бо бажыңнар кезип, тарай-тарай кылаштажып чоруурга, кандыг өг-бүле дээр боор.

Чурттолга шөлүнүң дугайында айтырыг кайда-даа нарын. Индыг болза-даа кандыг-бир байдал-биле өг-бүлелерге дузалаар, деткиир айтырыгны чер-черге таварыштыр шинтирлеп көөр болза деп күзелдиг мен.

М. ХЕРТЕК.

Моңгун-Тайга район.

БАЙЫРЛАЛ БОЛУП АРТАР

Өг-бүле болгаш куда эртинериниң дугайында «Шын» солунда парлаттынып турар чагааларны, ол талазы-биле бижикчилерниң санал-оналын еске эш-өөр-биле кады деткип, түүлдүгээнүп турар мен.

Куда — өг-бүле тутқап оол, кыска, ооң чоок кижилериниге, доргүл-төрелдериниге байырлал. Ол хүн мырап, чылдар солчуп эртсе-даа, өг-бүле тудуп, бадылашканының хүнү кезээде ол өг-бүленің иштин байырлалы болуп артар. Ындыг болганда, оол биле кыстың куда хүнүн сагыш-сеткилге чүгле ең чараш, чоок талазы-биле моңгеде артып каар кылдыр эрттирери күзенчиг.

Чамдык кудаларның эртип турарын дыпшаарга, сагышка четпес, харын-даа болук арагалаашкыиче шилчээн боор. Чажыт эвес, ол күзенчиг эвес түнелдерлиг-даа болгулаар болгай. Ооң ынай база бир мындыг, чогум ыяданың белеткелинге, кудага-даа хамаарышпас болук арагалаашкын үпер чүве бар. Ол — уругну айтырары. Оолдуң ада-иезиниң азы чоок доргүл-төрелдериң уруг айтырып, ооң ада-дезиниге хөй аъш-чемниг, хаармак-хааржаа-биле арагалыг бээр апарган. Мен аңаа бодум хуумда таарымнас мен. Чогум ооң ажыы чүл? Базала арагалаашкын болур болгай. Оглувус, кызывыс бот-боттарын тыпчып, өг-бүле тудуп шыдаар бис деп дугуржуп шинтирлеп алган болганда, кудашкылар харылзажып, чоок таныжып, куданы солуп, хөлүг кылдыр канчаар эрттирзе экил дээрзин дугуржуп, сүмележирин чугула деп бодаар мен.

Ш. САЛЧАК.

Кызыл хоорай.

ЧОННУҢ КАДЫЫ ДЭЭШ

Коммунистиг партия, Совет чазак чурттакчы чонуң кадымның дугайында доктаамал сагыш салып келген. Моөң тодаргай хереҥнин СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чонуң кадмын камгалаарының дугайында түскай доктаалларны хүлээп ап келгени болур.

Чонуң кадының камгалаарын экижидер талазыбиле доктаалларының күүселдези дээш эвээш ажылдарны чорудуп турары билдингир. Бистиң штаттан дашкаар корреспондентивис И. Келик-Сенги Улуг-Хем районуң кол эмчизи Арыш-оол Түлүшович Балган-биле чоокта чаа ужурашкаш, маңаа хамаарыштыр чугаалап бээрин дилээн.

Районуң партия, совет организацияларының удуртулгазы-биле кодээниң чурттакчыларын медицина талазы-биле хандырарының чамдык ажылдары кылдынган. Маңаа хамаарыштыр районуң төп эмнелгезинде, участок эмнелгелеринде база кодээ суурларда медицина пунктуларында ажыл хайнымшкынныг. Районуң ажыл-агыйының кол угланышкыны мал, чер ажылдыг. Чурттакчы чонуң 80 ажыг хуузу кодээде.

Районда ийи участок эмнелгезиң 14 медпункт ажылдап турар. Ынчангаш медицина хандырылгазының кол угланышкыны кодээниң ажыл-ишчилериниң кадыын камгалап, санитар-профилактиктиг ажылды пропагандалаарынче утландырган. Район поликлиниказында малчыннарны залчет чокка хүлээп алырып чурумчуткан. Оларны тускай эмчи хүлээп ап турар. Район девискээринде 192 мал коданнарында 643 малчын ажылдап турар.

1982 чылдың дургузунда фельдшерлер малчын бүрүзүнге 14 катап барган. А комплекстиг эмчи бригадалары малчыннар коданнарынче 12 удаа үнүүшкүннерин кылган. Малчыннар аалдарында амгы үеде школа назыны четпээн, ясли-садтарда хаара туттунмаан 411 бичии уруг бар. Бо бүгүнү барымдаалаш, бичии ургларның халдавырлыг аарыгларын баш удур болдурбазы-биле диспансерлиг хайгаралды доктаамал тургузуп, бир машинаны болгаш эмчини бижиглаан.

Районуң төп эмнелгезиниден аңгыда коддээде медпунктулардан малчыннар ортузунга медицина хандырылгазын чорударының талазы-биле ээзээш эвес ажылдарның кылдынганын айтыры чугула. Ийи-Талдың, Хайыракапның, Иштии-Хемниң, Ак-Туруттуң медицина пунктуларының эргелекчилери Е. Доржу, К. Допдувай, Е. Даваа, Д. Чизе оларның чонуң кадыы дээш кызымак ажылдан келген. Эрткен чылын районуң бүгү медицина пунктуларының аразында чарлаан социалистиг чарыжынга бүгү-де көргүзүглер талазы-биле үстүнде ады киргеп черлерниң медпунктуларының коллективтери тиилекчи болган.

Чон ортузунга санитар-профилактиктиг ажылдарны, малчыннарже үнүүшкүннерни Арыг-Узуунуң Төргалыгның участок эмнелгелери (эргелекчилери К. Дотпе, Б. Балчый) олар организастыг чорудуп келген.

Амгы үеде районда мал соолдашкының массалыг чоруп турар. Чамдык коданнарда хой соолдашкыны адактагган. Малчыннарның мындыг чымыштыг ажыл-ижинің үезинде оларның кадыының байдалынче оңза ынчаштей салыры медицина ажылдакчыларының кол сорулгазы болур. Бо талазы-биле чамдык ажылдар кылдынып турза-даа, чедир кылдынмаан турар ажылдарның ам-даа барын шүүмүүлекти бууза-биле көөр херек.

Механизаторларны, саанчыларны, малчыннарны, санманчыларны ой-шаанда эмчиге шинчидип, рентген эрттиреринче совхозтарның удуртукчулары улуг кичээнгейни салыр турбуже, чамдык удуртукчулар үгле ажыл, план бодаан үк ажылчыннарны эмчи шинчилгези эрттирүпейн, ажылдадыр таварылгалар бар.

СЭКП Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, чуртка Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары-биле холбаштыр коддээниң ажыл-ишчилериниң культура амыдыралын экижилериниң бир чүгүлә айтырыы—чонуң медицина хандырылгазының улуу-биле хамаарыжыр дээрзин бистиң районуң медицина ажылдакчылары ханызы-биле билип турарлар. Ажылда бар четпестерни харыл чайладыр дээш бүгү-де хемчегларни алыр бис.

ОРУККА ШИМЧЭЭШКИННИҢ ДҮРҮМНЕРИ

(Эгези №№ 39, 44, 53, 58, 67 «Шында»).

5. Орук демдеглээшкинин

Оруктуң (кудумчуңуң) машина чоруур кезээниң демдеглээшкинин башкарылганын хереклелеринге хамаарыжы турар болгаш орукка шимчээшкинин оргаимзастаарынга улуг рольду ойнавышаан база орук-транспорт озалындагын болдурбазынга салдыр чедирип турар.

5. 1. Оруктуң (кудумчуңуң) машина чоруур кезээнде, бордюрларда болгаш оруктуң еске-даа элементилеринде, орук дериглелеринде шугумнар, бижилгелер болгаш еске-даа чүүлдер демдеглээшкинге хамааржыр. Ындыг демдеглээшкиннер орук дериглелериниң хемчээлиң азы оруктуң үгшинин айтып турар.

Демдеглээшкиннерин горизонтальдыг болгаш вертикальдыг кылдыр ангылаар, а ол ышкаш оларны орук демдектери азы светофорлар-биле кады-даа ажыглап болур.

5. 2. Горизонтальдыг шыйгларны оруктуң чоруур кезээге ажыглаарда ак өң-биле, өскелерин 1.4.1.10 болгаш 1.17 демдеглел шыйгларны сарыг өң-биле демдеглеп будуур.

Вертикальдыг шыйгларны бордюрларга, оруктарның болгаш орук дериглериниң еске-даа элементилеринге ажыглаар болгаш ак база кара оңнуг диликдектерни аралаштыр көргүзүп каап болур.

5. 3. Горизонтальдыг демдеглээшкин.

5.3.1. Горизонтальдыг демдеглээшкинге дараазында чүүлдер хамааржыр: транспорт аймаанның орукка удурдедир агымының диликдектерин болгаш оруктуң амыдыг участоктарының кызыгаарын көргүзеринге ол шыйгларны ажыглаар; уткуштур кел чоруур транспортбиле үскүлежиишкин болдурбазы-биле болгаш уткуштур кел чыдар шимчээшкинниң диликдээнче үнерин хоруп турарын көргүзеринге ажыглап турар.

1.1 — Шимчээшкин чаңгыс талакы уунче ийи азы оон хөй диликдектерлигде, оруктуң машина чоруур кезээниң кызыгаарлын демдектээр; хойнитиниң ажыглаалында транспортту тургузарынга диликдектерни болгаш аңаа оруктарның машина чоруур кезээниң кырын демдектээр, оруктуң чоруур кезээниң олче кирери хоруглуг участоктарының кызыгаарын демдектээр; транспорттуң турар черинң кызыгаарын демдектээр.

Удуш калбак узун шугумну шыйгында каржыл эртерин азы оон кырынче чоруурун хоруп турар, а орук кызыынче талазында 1.1 деп шугум кырынче чоруп болур.

1.2 (удуш калбак узун шугум) — автомагистральдарда оруктуң чоруур кезээниң кыдыгларын демдектеш көргүскен.

1.3—дөрт болгаш оон-даа хөй шимчээшкин диликдектерлиг оруктарга удур-дедир угланышкыннын айтып турар (бот-тускайлаң азы «Туларының хоруглугу» деп 3.27 демдектигде ажыглаар болгаш бордюр даштарның кырынга азы оруктуң транспорт чоруур кезээниң кырынга демдектээр).

1.4—доктаарын хораанын көргүскен (бот тускайлаң азы «Доктаары хоруглугу» деп 3.27 демдектигде ажыглаар болгаш бордюр даштарның кырынга азы оруктуң чоруур кезээниң кырынга демдектээр).

1.5—ийи болгаш үш диликдектерлиг оруктарга удур-дедир угланышкыннын транспорт шимчээшкинниниң агымын аңгылай демдеглээн; чаңгыс аай угланышкымның шимчээшкинге ийи болгаш оон-даа хөй диликдектерлигде шимчээшкинниң демдектериниң кызыгаарларын көргүскен.

1.6 (чоокшулаарының шугуму үзүктелчең шугум, оон шыйымның узуну араазының хемчээлиниден үш катап улуг).

1.7 (кыска шыйгларлы үзүктелчек шугум болгаш араазы кезе деп болза)—орук белдирииң иштипче шимчээшкинниң диликдектерин көргүскен.

1.8 (калбак үзүктелчек шугум)— тормозтаар азы дүргедептер диликдектер-биле оруктуң машина эртер кол кезээниң араазын чарын турар.

1.9—шимчээшкиннің утланышкыны дужунда диликдекче оскерлип болур угланышкынның диликдектерининң кызыгаарын көргүскен.

1.10—транспорт аймаан аңаа тургузарын хораанын көргүскен (бот-тускайлаң азы «Турары хоруглуг» деп 3.28 демдектигде ажыглаар болгаш бордюр даштарның кырынга азы оруктуң транспорт чоруур кезээниң кырынга демдектээр).

1.11—удур-дедир азы чергелештир чоруп турар транспорт шимчээшкинниниң агымын, чамдыкта чүгле чаңгыс диликдектен манёвр кылып, оон эртерин чөпшээреп турар;

1.12 (доктаар шугум) дээрге, светофорлуң (башкарыкчының) медээзи доктаарны айтып турда азы «Доктаарлайн шинчеп чорууру хоруглуг» деп 2.5 демдек турда, чолаачының доктаар черин айыткан.

1.13—каржыр орукта транспортту мурнай эрттирип, орук чайлап бээри-биле, черек апарганда чолаачының доктаар черин демдеглеп айыткал.

1.14.1,14.2 («Зебрав)— чадаг кижилер эртер чер.

1.14.2 деп шыйгнар-биле чадаг кижилериң шимчээшкининиң үүп узун согуннар-биле айтып көргүскен.

1.15—оруктуң транспорт чоруур кезээп чадаг-терге орукчугажы каржыл эртерин көргүскен.

1.17—такси болгаш ниитиниң ажыглалында транспорт аймаанның доктаар черин сарыг өң-биле көргүснен.

1.18—белдирге чөпшээреп каан шимчээшкининиң диликдектер ёаугаар угланчышкынын айтып турар (бот-тускайлаң ажыглаар, азы 3.8.1,5.8.2 демдектерни барымдаалаар); каржыл, солчуп кежер оруктарлыг, оргузунда бульварлар-биле үлеттинген азы кажан чоогунда зэп алган эртери хоруглуг деэп калбак диликдек-биле аңгылай магаттынган болза, оларның муңнунга муңгаштадганын чураан демдекти айытказ болур; ол кыдыкы солагай талаза диликдектен солагай талаже ээрип чөпшээреэн демдеглел шимчээлгэ, оңза диликдектен дедир ээп чоруурун чөпшээреэн.

1.19 — оруктуң машина чоруур кезээниң бичелеп кызыдаанынче (ол участокта, угланышкында шимчээшкин демдектериниң санының эвээжээнинче) чоокшулаап кел чыдарын айытказ азы удурдедир угланышкыннын транспорт агымын ангылап турар 1.1 азы 1.11 деп шыйгт шугумнарын (баштайгы таварылгада 1.18.1—1.18.3- «Оруктуң кызызы» деп демдектерни барымдаалап болур) ажыглаар.

1.20—1.13 биле демдеглеп айытказ шыйгже чоокшулаарын демдектээн.

1.21 («Тур» деп бижилге)—1.12 биле демдеглеп айытказ шыйгже чоокшулаарын демдектээн, кажан 2.5 «Шимчээшкинин доктаатпайн чоруурун хоруглуг» деп демдекти барымдаалап ажыглаар.

1.22—оруктуң (маршруттуң) дутаарын айытказ.

1.23—доктаатпынган маршруттар ёаугаар чүгле ниитиниң ажыглалында транспортка чөпшээреэн оруктуң диликдектерин демдектээн.

МОСКВА. Москваның Курүвеним В. Суриков аттыг урея чуруға институдунуң чанында чурук мастерскаязын ССРЭ-ниң улустуң чуруқчузу профессор И. Глазунов 6 чыл дургузунда удуртуп келген. Келир үениң мергежилдиг чуруқчуларын ол мастерская өөредип, кижизидип турар. Мастерскаяның баштайгы доозукчулары келир чылын чурттуң янам-бүрү районнарынга барып ажылдап эгелээр.

ЧУРУКТА: чурук мастерскаязында кижээ үеэлиде.

В. МАСТЮКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БАЖЫҢ АЖЫЛЫНГА СҮМЕЛЕР

Доңган картофельди соок сугга суп тургаш аргызын алыр. Ээзэн каш шак болган соопда ону дош каттаадыр шыва бээр. Ол сугну төпкеш, хөй эвес дус каттан сугну кудар. Ындыг арга-биле доңган чимистп, погаалларны эргизип ап болур.

Бир эвес хайындырарда сугже хөй эвес уксус кудуптар болза, эрги картофельге кемкок долбаннар тывылбас.

• • •

Бир эвес балыкты хөй дус эзилдирген соок сугга аштаар болза, ооң баларазы чыды чиде бээр.

Бир эвес балыкты хаарар мурнунда сүт иштинге тудупкаш, ооң соопда долганга борапкаш, изиг үнүш үзүнге хаарар болза, кончуг амданыг болур. Үс чаштаваазын дээш, калбак паштың аксын дуглап каар.

Балыкты хаарарда чуурулбазын дээш, баштай дузап аар, ооң соопда дус сиңгиже 10.15 минута иштинде салып каар.

• • •

Бир эвес муңну билбейн ажыдыр дузацкан болзунарза, ону эдип ап болур. Стакан иштп чиг дадган ийикпе, чуп каап ристи арыг песке богаш, дузу ажый берген муңнуперге катташ, хайындырыптыцар, долган биле рис дустуу сиңирип аппаар.

• • •

Ногаалар-биле кылыр муп. ну столга салыр деп тургаш хаймадырар, ооң башка «С» витаминиң эвээжеп каар. Бир эвес хайындырган муң үш шак иштинде турар болза, витаминерлиг хемчээли ийи катап эвээжээр. Ынчангаш чамдык кижилер ногаалдыг муңну ийи хонукта сут четчир кылдыр хайындырып ап турары шын эвес. Соок-биле болгаш дазылында чеминтит ногаалар-биле кара муңну ийи-үш хүнге четчир кылдыр кылгаш, ооң чаа муңну картофель, шиннат, чочак-тараа болгаш еске-даа продуктуларны немей каап тургаш, белени-биле хайындырып болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

СОНУУРГАКТАРГА

ХООЧУННУҢ СОНУУРГАЛЫ

Шештины деп словак курортуң санаторийлериниң бирээзинин ажылдакчызы Алоис Юрчаның бир сонуургалы бар. Меңюларны ол коллекциялап турар. Бежен алды чыл дургузунда Европаның, Индияның, Кыдатының болгаш Японияның ресторанларының болгаш кафелериниң беш чүс ажыг меңюзун чыып четтигипкен. Юрчаның мергежили — официант. Меню профессия болгаш төөгү талазы-биле ужур-дузалыг деп ол санап турар.

Хоочун официант чоокта 75 харын демдеглеп эртерген. Ынчалза-даа ол чүтүүл-биле ажылдап артылаан, бодумун билиглеримни болгаш дуржулгазын аныяктарга дамчыдып турар. Словакияның бүгү гастрономая конкурстарының жюриизин кап он чылдарның дургузунда Юрча баштап келген. Пиештяны курорттуң гостиницада ажыл-агыйының ортумак школазынга ол башкылап, амыдырал хандырылгага бедик мергежилдиг чүс-чүс специалистерни белеткээн.

ЧҮС ХАРЛЫГ ТЕЛЕФОН

«Чехословакияның телефонуу чүс харлыг» деп делгелге Праганың Национал техниктиг музейиниң эң солун незиз болур. Баштайгы телефон аппаратындан болгаш хол коммутаторундан амгы телефон-нарга, приборларга болгаш дериглелерге чедир харылзаа техниказының сайзыралының төөгүзү-биле көрүкчүдерни ол таныштырып турар. Телефонарны, оларның дериг-хереклелерин «Тесла» каттыжышкынының заводтары будуруп турар. Чижээ, Прагага эң баштайгы телефон-биле чугаа 1881 чылдың май 25-те болган. баштайгы телефон четкизиниң телефон дептериге 95 абонентиниң бүрүткелии 1883 чылда чоруткан.

(ПМА).

КАМГАЛАП АЛГАН

Кызыгаар шеринниң застава начальнигинге илетээш, кызыгааржылариның бир бөлүү катер-биле далайже үнүпкен. Застава начальниги чогунда балык заводунче болгаш колхоз баштаар черинче база дораан дамчыткан. Оон база-ла айылга таварышкыннарны камгалаарыбиле судноларны чорупкан.

Балыкчыларның турганы ожу далайга келгеш чарлып буступ эгелээн. Долгандыр чүү-даа көзүлбес, ол кадында кежээ дужуп, имиртиңнеп эгелээн. Ынчалза-даа кызыгаржылар одуп чыридып, медээзин бербишаан, канчап-даа турган балыкчыларга дузаны чедиреринге бууреадыг хораан.

Ындыг ур болбаанда кызыгаржылар балыкчыларга чогуур дузаны чедиргеп — оларның шуптузуун эрик кырынче үндүргеп.

Тодаргай хемчегларни ап турган, айылга таварышкан балыкчыларның тыныы алган дээш Оожум океанның кызыгаржыларының балыкчыларның өг-бүлелери өөрүп-четиргенин илередикеп.

ЧАРЛАЛДАР

Апрель 10-да хөгжүм-шии театрынга көрүнеминг САЯН ансамблиниң концерти болур.

Билеттерни филармонияда болгаш «Саян» универмагта садып турар.

«ЫРЛААР ЧҮРЕКТЕР» вокал-инструменталдыг ансамбльдиң концерти ооң даштыкыже үнгени-биле холбаштыр болбазын чарлап тур.

телевидение

АПРЕЛЬ 6-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 —Чалыыларның чогаадылгалары. 9.25 — «Вертикальга чарыш». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.30 — «Кино аян-чорукчуларының клубу». 11.30 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.35 — «Орус дылды өөренип тур бис». 18-ки телекичээл. 11.50 —15.20 —Чапсар.

МОСКВАДАН

15.20 —Телемедээлер. 15.40— Документалдыг телефильм. 16.00 —Улустуң аялгалары. 16.15 — ПТУ-да чүү чүвээ база канчаар ооредип турарыл. 16.45—Сүтже шураарыга Европа кубогу дээш маргыжда. 17.25 — Документалдыг фильмнер. 18.00 —«Ажык кичээл». Школачыларга дамчыдыгга. 18.20 —Бөгүн делегейде. 18.45 —Эртем болгаш амыдырал. 19.15 —Балет артистериниң концерти. 19.40—«Вертикальга чарыш». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 20.45—21.00 —Чапсар. 21.35—«В. В. Нежданованың бажынында». 22.55—23.15—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. 12.25 —Төөгү. 8-ки класс. И. Г. Чернышевский. 13.05—Ада-иелер силерге. 13.35—Төөгү. 6-гы класс. 14.05 — А. И. Куприн. 14.50— «Космос ыяш». Чылдар демдеглелдериниң арыынары. 4-кү фильм: «Интеркосмос». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 —18.15 —Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15—«Архип Люлька». Документалдыг фильм. 18.30 — «Культура болгаш амыдырал». 19.00 —Киножурнал. 19.10 — «Аэия товуу». 19.40 — Телемедээлер. 19.55 —Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг улунар, чаштар». 20.15 —Украинаның бот-гынынгыр уран чүүл коллективтериниң концерти. 20.30 —Моточарышка Европа чемпионады. 21.00 —«Үе». 21.35—23.20 — «Кижи төрүттүнген». Уран-чечен фильм.

аграар

Республикага шокар булуттаар, хар чагбас. Хүндүс 1 градус сооктан 4 градус чедир чылыыр. чамдык черлерге 4—9 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 6-ДА

«НАПЫРАЛ»: «Авиа аймылдың эртинелериниче» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аян-Бабаның болгаш партен ээрбечилерниң ужуралдары» (2 сериялыг) 9.30, 14.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Моңгунелчек кузелдин шунукчузу» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3. Телефонзары: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыслалгалыг секретарының 2-23-35, секретариттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлеторүр кылдыстериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, чагаа кылдыжының 2-41-27, информация кылдыжының 2-20-60, культура кылдыжының 2-23-54, ооөзэ ажыл-агый кылдыжының 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 463.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00099

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 81 (12171) | 1983 чылдың апрель 7, четверг | 1925 чылда үнелеттинген | Өртээ 3 коп.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

⊙ **ОРЕЛ.** Должанск, Ливенск, Колпнянск болгаш өске-даа районнарның механизаторлары шык базырыышкынын эгелей берген. Областың бүгү ажыл-агыйлары техниканы часкы ховуга ажылдарынга баш бурунгаар хынамчалыг белеткээн. Хынамчалыг белеткел часкы ховуга ажылдарының темпизин дургедеткен. Чижээ, XVII партсъезд аттыг совхозтуң механизаторлары С. Антошкин, И. Андрианов, Д. Костров олар хой чылдыт сигенинерин он беш шак дургузунда 750 гектар шөлге тараан.

⊙ **ВОЛГОГРАД.** Областың механизаторлары шөлдериниң шыгын дүрген темпилиг болгаш шынарлыг базырып, күзүн чаштырган культураларга чемнинчидилгелерин төп турар. Шөлдерге чемнинчидилгелерин тараажылар бо чылын эртемденнериниң сүмелээнин ёзугаар төп турар. Чер карарып, чылыг дүжүп келгени-биле хөлбантыр олар бедик дүжүттүг сорттар үрезинерин база чаштырын эгелээн.

⊙ **БРЯНСК.** Брянскиниң авиаторлары-биле кады Узбекистанның авиаторлары областың хову аэродромнарындан тарылга шөлдериниче ужудушкуннарны кылып, кодээ ажыл-агыйның часкы хову ажылдарынга киржип турар. Областың ажыл-агыйлары бо чылын 350 муң гектар шөлдүң тараа культураларын болгаш хой чылдыг сигенинерин минерал-дыг чемнинчидилгелер-биле хандырар.

⊙ **НАЛЬЧИК.** Кодээ ажыл-агыйның профтехучилищелериниң муң ажыг сургуулдары Кабардин-Балкариниң ажыл-агыйларында бүдүрүлге практиказын эртирип чеде берген. Часкы хову ажылдарынга сургуулдарның киржилгези оларның бедик мергежил алырының ёзулуг школазы болур. Бүкүрүзаны болгаш тарымал-тоорукту остурериниң индустриалдыг методтарын сургуулдар шингээнин ап турар.

(СЭТА).

Удуртукчуга сөс

ЧОНГА ТААРЫМЧАЛЫЫ ДЭЭШ

Тываның улуг Совет Эвилелиниң составынга эки тура-биле каттышканындан бээр 40 чыл оонга төлептиг ужуражыры дээш «Тудуг кезектери» комбинаттың, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, авиабүдүрүлгениң болгаш Кызыл үлетпүр садыгның коллективтериниң үндүрген эт-хөлөөшкүнүн автовокзалдарның болгаш пассажир автостанцияларының бүдүрүлге каттыжымышкыны взин-биле деткип, юбилейни күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш социалистиг чарышта киржип турар.

Бар арга-курлавырларны санал, тодарадып турганы, каттыжымышкын он бирги беш чылдың дөрт чылының планын юбилейге уткуштур күүседирин шиитпирлээн.

Каттыжышкын бирги кварталда ачы-дуза чедирериниң планын 106,6 хуу күүсеткен. Хоорайлар, районнар аразынга 149024 пассажирны, чоок маршруттарга 55419 пассажирни аргыштырган.

Бистиң каттыжымышкынга Кызылдың автовокзалы, 12 автостанция, 16 касса пункулары хамаарыжыр.

Каттыжышкын районнар аразынга болгаш чоок маршруттарга автобустарны ажыктыг ажыглаары, шимчээшкиниң үргүлчүлелдиин контрольдаары дээш, хемчегерни доктаамал ап турар. Бистиң чугула сорулгаларывыстың бирээзи пассажир аргыштырылгазының культуразын бедидери болур. Автовокзал, автостанция бүрүзүмге пассажирлерге таарымчалыг байдалды тургузарынга, автобустар шимчээшкиниң расписание-графигин сагыырынга бистеп хамаарышкан бүгү чүүлдерни кылып турар бис.

Шупту-ла автостанцияларда билеттерни садарын чогуур хүнүнде-даа, баш бурунгаар-даа чорудуп турар. Холушкак, ырак маршруттарга билеттерни садары чонга көпүг таарымчалыг. Кызыл—Абакан — Москва, Кызыл — Абакан — Красноярск болгаш Кызыл — Абакан—Новокузнецк аразында автомобиль-демир-орун билеттерин чон чагыдып, садын ап турар. Кызыл — Москва аразының автомобиль—авиа билеттерни, Кызыл — Тоора-Хем — Сизим маршрудунга автомобиль — хем орунуң билеттерин пассажирлерге садарын организастаап.

Шыгжамыр камераларының ажылдаарын жетонвуг система-биле организастаанары пассажирлер ап чорааш чүүгүн шыгжадырынга, алырынга эптиг.

Хоорайлар, районнар аразының маршруттарынга телефон харылзаазын шингээдип алырын чорудуп турар. Автобустар шимчээшкиниң контрольдаарынга, автобустар келбээнде-ле автостанцияларга билеттерни садарынга, орукта агаарның оскерилгезиниң дугайында дыңнадырынга телефон харылзаазы эптиг. Ынчалза-даа харылзаа хөнүвейн турар. Чүге дээрге хоорайлар аразының телефон харылзаазын (айыткап шактарда) бээр дугаймында дугуржулга чардынган болзаа-даа, районнарда харылзаа белдирлери ону күүсетпейн турары хөй. Чадаананың автостанциязында телефон харылзаазы ажылдавас, хоорайның харылзаа белдири ол шугумну эдип, септевейн турар. Ак-Довуракта байдал ооп дээредевес. Ак-Довурак-биле харылзажырда түгле Кызыл-Мажалыкты дамчыштыр чугаалажыр. Ак-Довуракты дөрт харылзаазын эдип септээри күзенчиг.

Часкы-чайгы сезонда пассажир аргыжыгазы улам-на көвүдээр болгай. Массалыг аргыштырылганы чедимчелиг хандырар дээш каттыжышкыны тодаргай хемчегерни ажылдап кылган. Бо сезонга белеткел ажылдарын май 20-ге чедир доозарын планнаан.

Автостанцияларның үүрмек септелгезин, Кызылдың автовокзалынга аштап-ырыглаашкынны кылыры көрдүнген. Эрзинниң автостанциязында шаланыш, Чадаанаанның, Бай-Хаактың автостанцияларында одалга системазының капитал септелгезин, Тээлиниң автостанциязында крышаны септээрни эгелээр бис. Автостанцияларны радиожудуп, автобустар, келгенин азы рейсче үнерни чарлап турар болдурар.

Кызылдың автовокзалынга билеттерни касса аппарадыр дамчыштыр садары база ийи пассажы немей ажыдары көрдүнген. Билет садар кассаларның ажылдаарын чайгы үеде кежээ 21 шакка чедир узадыр.

Автовокзалдар, автостанцилар ажылдакчыларынга семинарны организастап эрттирген.

Кылдыынып турар чамдык ажылдар-биле чергелештир бистиң каттыжышкында чет-пестер-даа, бергелер-даа эвээш эвес дээрзин айтыр, апаар. Рейстерниң күүседдезин чедип алыры дээш бистиң талавыстан пассажир автотранспорт бүдүрүлгезинге негелдевис кошкак, автобустарның иштинде арыг-шевер байдалы четпес боон турар. Бо чылдың эрткен бирги кварталында 46 рейс үетүнгенинден пассажирлер 2864 рубльдиң билеттерин дедир дужаган. 356 рейс (551 шак) чогуур шагындан озалдап үштен. Ынчангаш алыр орулга-даа талазы-биле биске каражалыг, чондап негелде-хомудал база көвүдеп турар.

Автовокзалдарның, автостанцияларның ажылдакчыларының талазындан чонга эвилеп-ээлдек эвес, онаашкан ажылынга харысалга кошкак чоруктар бар.

Кадрлар чедишпес, автостанцияларга ажылдаары-биле кассирлерни шилип алырынга чамдык район Советтериниң күүскомнары шоолуг дуза чедирбейн турар.

Автостанцияларга септелге ажылдарын кылырынга райкүүскомнар боттуг дузаны көргүспейн келген. Бай-Хаакта автостанцияның одалга системазын кылырынга дузаны 1982 чылдың кыштан тура Тандының райкүүскомундан дилеп келдивис, а ону үүгүлеп декабрь айдан эгелеп одап эгелээн.

Тудуг-септелге участогунуң буруузу-биле Тээлинде автостанцияның крышазы үрей кылдынган, дамдыап турар. Ону эде кылырын үш чыл улаштыр сүржүп келген, ам-даа кылдынмаан. Септелге чорударынга акша-хөреңгинидээ, тудуг материалдарын-даа тускайлап берген турган. Бай-Тайганың райкүүскому курут аазаашкынындан аңгыда чүүдээ кылбаан. Мындыг янзылыг чижектерни өске-даа районнардан көргүзүп болур.

Кызылдың автовокзалының иштиң болгаш девискээрин дерип, четчелеринде бергелер база бар. Автовокзалдың девискээринге чырык тургузарынга «Тувкоммунэнерго» үүгле наряд-биле туда телээрин негеп турар. Бистиннде ындыг чарыгдалдар көрдүнмээн. Плакаттар кылып бээри-биле чагыгны чурукчулар мастерскаязынга шагда-ла киирген, ол база бүтпээн. Девискээрни дерипринге дуза көргүзерин архитекторлардан, чурукчулардан дилээн, оларның талазындан аазаашкынындан ацгы чүү-даа болдунмаан. Автостанцияларда мебель чедишпес база арыг-шевер талазы-биле кошкак.

Ажылда четпестерни чайладып, эдип, чедир кылдынмаан айтырыгларны шиитпирлээр дээш каттыжымышкының талазындан бүгү хемчегерни алыр бис. Бистиң ажылга кол девизивис «Бүгү чүвени пассажирлерге» дээрзин үштүнүүс ужурлуг бис. Ынчангаш юбилейге уткуштур социалистиг хүлээлгелерин автостанция бүрүзү ам-даа тодарадып, санап, иштики курлавырларны илередип ажылдаар апаар. Часкы-чайгы сезонда пассажир аргыштырылгазын эки шынарлыг хандырар дээш бүгү хемчегерни боттандырар бис.

П. АПИКЕЕВА,
автовокзалдарның, пассажир автостанцияларының бүдүрүлге каттыжымышкының начальныгы.

Аъш-чем программазы боттаныышкында

МЕРГЕННИҢ МУРНАКЧЫЛАРЫНДА

Каа-Хем районда «Ленинчи оруқ» совхозтуң Мерген сүтбараан фермазының ажылыштчилери мал кыштаглаашкынын багай эвес эрттирген болгаш сүт саалдазын көвүдеп турар.

—Республиканың Аъш-чем программазын амыдыралда боттандырар соруулга-биле бистиң фермаңың коллективи он бирги беш чылдың үшкү, озек чылын күш-ажылчы кодурлүүшкүнүүр эгелээн. Бирги квартала коллектив күүгеге 72 тонна 900 килограмм сүт дужаар хүлээлгезин долузу-биле күүсеткеш, районда сүт-бараан фермаларының аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнакчыларының бирээзинге санаткан — деп, ында бригадир Владимир Салчак чугаалады.

Бо хүннерде ферма саанчылар аразында социалистиг чарышка комсомолчулар Людмила Ак-оол, Наталья Салчак, хоочун саанчы Тамара Лопсан, ажык коммунист Галина Дулуүкей олар мурнааннар. Л. Ак-оол бодунда быжыглаан 38 инектериниден бирги кварталда 10010 кг сүт саар планныг тургаш, ону 14847 килограмм чедир күүсеткен. Ооң эжи Н. Салчактың план күүседеэн 100 хуу.

Социалистиг чарышты ферма кончаар организастаанының дугайын сонуургай бээрмге, зоотехник Надежда Салчак мынчаар тайылбырлады:

—Социалистиг чарыш дээрге ажылдың кандыг-даа участоктарында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн углаттырарының болгаш ооң ажыктыын бедидеринниң кол быразы. Саанчылар аразында социалистиг чарыштың түңнелии 10 хонуктан үндүрүп турар бис. Эртикен кыжын ону багай организастаанындан, кышка белеткелдиң кошкаандан сүт саалдазының көргүзүү чавыс турган. Чижээлээрге, март айда ферма 13-ле тонна сүттү бүдүргеи. Коллектив СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунуң материалдарынга дүүштүр сагыгга-чүрүмну чогуур деңнелге тургузуп, социалистиг чарышты удаа-дараа түңнеп келгени-биле бо чылын ол үеэ-биле деңнээрге, ферма сүт саалдазы оранчок өскен.

Ферма бызаа ажаакчыларының ажылы база-ла шуудаан. Ниитизи-биле төрээн 70 инектен ынча бызаа онча-менди алдынган. Оларның ажаалдазы эки. Ында хоочуннарның бирээзи Ольга Эренчиновна Ак чээрби чыл ажыг үеде ажылдап, ооң иштинде хөй үеде саанчылап келген. Ам ооң азыралында 42 чаа торээн бызаа доругуп турар. Клара Каскаевна Салчак дүзелакчы уруу Марина-биле доруга берген бызаалары дужаагаш, ам база-ла чаа төрээннерни хүлээп ап эгелей берген. Малдың чаш төлүн менди алыры чүгле ажаакчылардан хамаарыжыр эвес. Маңаа осеменатор З. К. Шогду, сүт белеткекчизи Е. Д. Дулуүкей, инек кадарчызы В. К. Сивегубов олардың киирген үлүү эвээш эвес.

Час келген. Мерген сүт-бараан фермазының базазында малды одарже үндүрериие чедир чемгерер сиген, саван, силос болгаш өске-даа концентраттыг чемнериң курлавыры четпир.

Ферманың ажыл-ишчилери Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле киргенинден бээр 40 чыл болур алдарлыг юбилейниңе уткуштур бедиткен социалистиг хүлээлгелерни алгаш, кыымак ажылдап турарлар.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: (содагай талалаң) аныяк саанчылар Н. Куңгаалай, Н. Салчак, К. Дарыма, аныяк коммунист Г. Дулуүкей олар эртенги саалда соонда; бызаа ажаакчылары Марина биле Клара Салчактар. Авторнуң фотолары.

Апрель 16 — коммунистиг субботник хүнү

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл оонга тураскаткан Бүгү-эвилел коммунистиг субботнигиниң республика штабы болдунуң эзлчеглиг хуралынга Кызылдың даваныкга фабриказында коммунистиг субботник штабының чамдык эки дуржулгазының дугайында база Өвүр районнуң ажылчы чоннарының коммунистиг субботникке белеткел ажылдарының дугайында айтырыгны чугаалажыр, Совет Тываның ажылчы чоннарының субботникке киржир дээш бедик идепкейлиг белеткенин турарын деңгээн.

Фабриканың администрациязы, партия, профсоюзтар, комсомол организациялары бо чылдың апрель 16-да В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл оонга тураскаткан коммунистиг субботникти эрттирериие эвээш эвес белеткел ажылдарын фабриканың бодунга болгаш ооң Ак-Довурак хоорайда, Хову-Аксы суурда салбырларынга чоруткан. Фабриканың бүгү цехтериие, салбырларынга ажылчыннар, инженер-техниктер ажыдакчылар ортузунга коммунистиг субботникти канчаар эрттирериниң, анаа белеткел ажылдарының, ооң ужур-дузазының дугайында митингилер, хуралдар эрткизээн. Ындыг митингилерге күш-ажыл хоочуннары, мурнакчылар ол хүн ээ бүдүрүкчүлүг, үлегерлиг ажылдаар, ажылды шынарлыг кылдыр кылыр деп бедиткен социалистиг хүлээлгени ап турганнар. Чижээ, даваныкчылар Елена Кара-Сал, Ранса Хертек, Розалия Монгуш ол хүн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 130 хуу, Лидия Курочкина, Вера Доңгак 125 хуу, Алёна Намажап, Татьяна Мартыгыр 120 хуу бедидерни хүлээлгенивер. Апрель 16-да кижи бүрүзүнүң кажа, чүүү ажылдарын баш бурунгаар тодаратқан.

Фабриканың 370 ажылчынварындан 320 кижи субботник хүнүнде боттарының черлеринге, а 50 кижи фабриканың девискээрининге чаагайжыдылгага болгаш дузалал ажылдарынга ажылдаар.

Коммунистиг субботник хүнүнде фабриканың ажылчыннары 5 бригада, ийи эзлчег болуп алгаш, бирги эзлчегте 220, ийги эзлчегте—100 кижи ажылдаар. Ол хүн ажылчыннар 12 муң рубльдиң баламнинг продукциязын бүдүрер, ол бирги беш чылдың фондузунче 2 муң рубльди шилчидер.

• • •

Өвүр районнуң күш-ажылчы коллективтери коммунистиг субботник хүнүнде бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаар деп Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң инициативазын долузу-биле деткизеп. Бо хүннерде районнуң бүгү ажылчы чоннары субботникке белеткел ажылдарын чорудуп турар. «Торгалыг», «Ак-Чыраа» совхозтарның болгаш районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң ажылчыннары ол хүн кыыр ажылдарының чамдыызын каанап алган электроэнергия, одаар түүл болгаш кыварлаар материалдарның күсеалбиле кылып чорударын шиитпирлээннер.

СЭКП Өвүр райкомунуң бюрозу од коллективтерни деткип, субботник хүнүн бедик деңнелге эрттирерии партия, профсоюзтар, комсомол организацияларынга даскан.

Районнуң субботник эрттирериниң штабы белеткел ажылдарының үезинде болдунуң хуралынга «Коммунизмче орук» совхозтуң директору Б. Монгуштуң болгаш районнуң № 6 КМК-ның начальныгы К. Сакты-Сүрүнүң информациязын дыңнап чугаалашкан.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

СОҢГУКЧУЛАР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме-биле Кызыл районда «Тиилелгее» совхозтуң ажылышчыларын ужурашкан.

СЭКП обкомунуң тоску пленумунуң шиитпирлери-биле күр-чержилерни таныштырышаан, интернационалчы кижизидилгенин күштелдирер, ажылчы чоннарның чагаалары-биле ажылды экижидер талазы-биле сорулгаларга М. К. Мендуме доктаагаан.

Республиканың күш-ажылчы коллективтери ССР Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чыл оон телептиг үткуурунга белеткевин турар. Ынчангаш шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар ажыл-ишчилериниң мурнунда дыка хөй. «Тиилелгее» совхозтуң ишчилериниң мурнунда ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунупуң айтырыгларында республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы доктаагаан. Кодээ ажыл-агый продукгуларын бүдүрер талазы-биле «Тиилелгениң» ажыл-ишчилери чыл санында чедишпиннерлиг болуп келген дээрзин ол демдеглээн. Ындыг-даа болза күш-ажылдың бүдүрүлгениң технологтуг сагыгга-чүрүм хажыдыышкынары ам-даа чайлаттынмайн турар дээрзин ол айыткан. Ындыг чоруктар-биле демиселди улам күштелдирер керек.

Соңгукчуларның чагыгларын канчаар күүседип турарынга РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады доктаагаан. Күүсеттинген чагыгларны чедип алырынга чер-чер Советтериниң депутаттары база идепкейлиг киржип турар деп, ол чугаалаан.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга идепкейлиг салымыкшыны киирип турар малчыннарның ажылы-биле танышышаан, «Тиилелгее» совхозтуң фермаларынга, малчыннар турлагларынга барып, соңгукчулар-биле ужурашкан.

(Бистиң корр.).

ПЛАНДАН АЖЫР ЧҮЪКТЕР

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цехиниң чолаачылары бо чылды күш-ажылчы чедишпиннерлиг эгелээн. Ындыг чолаачыларның хөй нуруузу февраль даалгазын ажыр күүсеткен. Чижээ, «БелАЗ» чолаачызы Н. Н. Галич эрткен айда 34,8 муң тонна даг массазы сөөртүп, даалгазындан 10 муң тонналы ажыр күүсеткен. Ол ышкаш чолаачылар В. С. Кузьмин, В. Н. Куликов олар планындан 13 муң тонна чүъктү ажырган. «БелАЗ» чолаачылары А. Д. Ондар, О. Б. Күжүгет, Н. М. Михайлов олар февраль даалгазын ийи катап ажыр боттандырган.

Чолаачыларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга цехте төнчүткен септелге черии организастаанары улуг идиглиг болуп турар. Чижээ, «БелАЗ» чолаачызы С. М. Туровецтиң звеноузунуң кижи бүрүзү эзлчеге 635 тонна даг массазы сөөртүр тургаш, 750 тонна чедирип турар. Ол звено февральда 255,6 муң тонна руда сөөртүп, транспортчуларның социалистиг чарыжынга тиилекчи болган.

Комбинаттың транспорт цехиниң чолаачылары рудниккө даг массазы болгаш фабриканың бедик сорттуг рудадан артынчылар сөөртүрүнүң февраль планын 103 хуу күүсеткен. Ол коллектив даг массазы сөөртүрүнүң даалгазын 40 муң тоннага ажырган.

О. МОҢГЕ-БАЙЫР.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ-БИЛЕ

Ыракны «Кара-Хөл» совхозтуң тудугжулары бо чылын суурга ийи ава чурттаар ийи, кадарчыларга ийи бажыңны, 300-300 хой кирер ийи кажаанны, септелге мастерскаязын, уруглар иелп-садын ажыглалга киирер сорузгалыг. Ол тудугларны кылыры-биле тудуг бригадазы 5 звенога үетүп алган бригада керээзи-биле ажылдап эгелээн.

Звеноларның ажылы будуңгур, ооң темпизи бедик боон турар. Ылаңгыя Кызыл-оол Күжүгеттиң звеновзу хөй кажаанның кол тудуун хоскан. Ол звено бир чурттаалга бажыңын холдан үндүргеи. Ам ооң печказын кылып турар.

Сергей Хертекке удуртқан звено суурда чурттаалга бажыңнарының тудуун шалыпкын кылып турар.

Кодээ тудутта бригада керээзиниң ажыктыын кара-хөлчүлерниң күш-ажылчы чедишпиннерин көргүзүп турар.

Х. САМДАНЧАП.

Бай-Тайга район.

ТЕЛЕТАЙП ДЫҢНАДЫП ТУР

⊙ **ПРАГА.** Бодуңун одаар чүүл, энергетика курлавырларын арбыдадыр ажыглаар дугайында чугула сорулганы ЧКП-ниң XVI съездизин айыткан. Ол сорулганы Чехословакияның шахтёрлары шиитпирлеп турар. Чаа хаңы шахтаның тудуу Острава-Карвинскиниң хөмүр-даш бассейниниң мурнуу чугулде эгелээн. Ол шахта чөрттө эң улуг шахталарның бирээзи болур. Шахтаны 90 чылдар үезинде ажыглалга киирер. «Сланы» шахтада тудуг ажылдары доозтуп чыгаан.

⊙ **РИМ.** Матер хоорайның чоогунда нефть химиязының заводунуң ажылчыннары боттарының эргелери хээш бүдүрелге эзлерииниң туралыында ходелиишкиннерге удур демиселии неделя ажыг үеде үргүлүдеп турар. Хөй чүе ажылчыннарны болганы албаатыларны ажылдан үндүрер дээш бүдүрүлге администрациязының шиитпиринге харыы кылдыр ажылчы чоннар завод цехтерин эзлеткен. Ажылчын бот-башкарылганы ында организастаан, бүдүрүлге чери чогумчалыг ажылдап турар. Ажылчыннар боттарының негелделерии чедип алгыже демиселин үргүлчүлээр дээнин түс черинде поофовилеп төлээлекчизи мелегээн.

⊙ **АММАН.** Израильге эмелеткен Иордан хемниң оң талакы эриинде араб чурттакчыларны массалыг-биле хорааннанының чаа таварылгалары эрткен воскресеньеде болган. Амманга келген медээлерни ёзугаар алырга, хорааннанган 400 ажыг кижилерни эмнелгелерге чедирген.

Араб палестиннерниң киленнээшкинии кыптыгарындан корткан израиль эжелекчилер Эль-Халил, Тулькарме, Наблус болгаш өске-даа хоорайларга комендант шагын далаш-биле тургускан.

Марттың төнчүзүнде Наблустуң болгаш Джениннииң 1100 чурттакчылары хорааннанган, эзлеп каш кижи өлген болуп турар. Араб чоңдуң массалыг хорааннанымышкыны — палестин улуска удур. Израильдиң спонсизи чагырыкчыларының дерзии чаа үүлгедиглери-дир.

⊙ **ВАШИНГТОН.** АКШ-тың болгаш Японнииның аразында чөрүлдээлер сөөлгү үеде улам чидигаскеген. «Вашингтон пост» солуниуң тайылбырлакчызы Хобарт Роуэн чоокта чаа Японияга барып чораан болгаш ийи чурттуң аразында чөрүлдээниң чидиглелгенин бодунуң түүлүнге айыткан. Японианы АКШ-тың «сутта дүшпес авианосезин» болдурар дугайында премьер-министр Я. Накасонэвин чазаа медегээп-даа болза, японнарның хөй нуруузу милитаризм үглаңмышкынарга хөлбаштыр сеткил дуварээшкинии илерлейлеп турар.

Садыг-экономиктиг төрелдээлер күштелип турар. Делегей садыныга адаанашкак демиселге АКШ аштырышкынга таварыжып келген болгаш Японнидан өжээн негээри орландажып турар деп, тайылбырлакчы бижээн.

⊙ **МАПУТУ.** Мозамбик күрүнениң болгаш чонуң аймыл чок чоруунга удур кем-буруузуг үүлгедиглерни кылганы хөш алды дээрбечилерни боолап шаажылаар дугайында шииткелди шеригреволюстуг трибунал хүлээп алган. Ол бир дээрбечилерни ангы-ангы хүүсээлерде карабажыңга шиитккен.

(ӨФА).

Партийжи амыдырал

ЧУГУЛА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИНИҢ БИРЭЭЗИ

«Партияга хүлээп алыш-ным болгаш СЭКП кежигүнүмге кандидаттарны кижизидер талазы-биле Киргизияның партия организациязының ажылының дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында партия организацияларының бо талазы-биле сорулгаларын тодаргайлап айтыпкан. СЭКП ТК-ның ол доктаалын болгаш партия Тыва обкомунуң VII пленумунуң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаап, Өвүр районнуң партия организациялары партийжи хүрээлеңниң шыпар составын экижидер, партия кежигүнүнүң адынын ужур-дузазын, харыысалгазын бедидер талазы-биле алдын ажылдарны чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Ооң түңнелинде районнуң партия организациязы сан талазы-биле өзүп, организас талазы-биле быжыккан.

Парторганизациялар партийжи хүрээлеңге бүгү талабиле белеткелдиг, бедик сагыпга-чурумнуг, бүдүрүлгениң эң-не мурнакчыларын, интеллигенциянын төлептиг төлээлекчилерин хүлээп ап, аныяк коммунистерни партия хуралдарын белеткээринге, хойнитининг ажылынга идепкейлиг киништирип, оларның өөредилгезинче, кижизидилге-зинче доктаамал кичээнгейни утландырып турар. Совхозтарда, бүдүрүлге албан организацияларда болгаш школаларда партия эге организациялары партийга хүлээп алышкынның шынарын экижидип, партийжи хүрээлеңге кирип туррарлардан негелдени күштедирип, ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга коммунистерниң мурнакчы ролүн бедидерип чедип ап турар. Районга эрткен чылын СЭКП кежигүнүүн кандидадынга бүдүрүлгениң мурнакчыларындан, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының специалистеринден, эң төлептиг 22 кижини хүлээп алган.

Оларның 63,9 хуузу ажылчын ачгының төлээлекчилери, 68 хуузу комсомолду дамчыштыр кирген. Партийжи хүрээлеңге хүлээп алышкынның айтырыгларын партияның ажык хуралдарында чугаалажып турганы партия эге организацияларының ажылының практиказынга чугула түүл болган.

Аныяк коммунистерниң идейлиг дадыгышкынынче чугула кичээнгейни угландырып турар. Амгы үеде районнуң аныяк коммунистеринниң девискээр аайы-биле 4 школазында 54 аныяк коммунист өөренип, марксизм-ленинизмнин үндезиннерин шинчээдип ап, коммунистиг тургузуушкунунуң эң чугула айтырыгларын өөренип турар. Ийи чыл хүүсээлиг ол школаларны эртккен чылын 80 аныяк коммунист дооскан. Аныяк коммунистерниң школаларының программазынга СЭКП-ниң XXVI съездизининиң, партия ТК-ның Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП-ниң Программазын болгаш Уставын, партия билединиң тоогузун, партия кежигүнериниң үүдүп канчаар тургузарының чүрүмүн өөренирип киирген.

Районда аныяк коммунистер, ылаңгыя СЭКП кежигүнүнге кандидаттар доктаамал партийжи даалгаларлыг. Партийжи даалгаларны оларның канчаар күүседип турарын партияның партийжи хуралдарында база дыңнаан.

Районнуң ажылчы чоннарының ортузунда социалистиг чарышка аныяк коммунистер база идепкейлиг киржип, бөттарының хүлээлгелерин болгаш планның даалгаларны чедиишкинниг күүседир дээш, ак сеткилдиг ажылдап турар. Чижээ, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады малчын Е. Монгуш, чолаачы В. Ыйма, автомагазин эргелекчизи Д. Ооржак, даараныкчы В. Сат ышкаш аныяк коммунистер мурнакчы ажылдап, бижиг сагыпга-чурумнуун, партия кежигүнүнүң бедик адынга төлептиин көргүзүп турар.

Моон-биле чергелештир аныяк коммунистер-биле ажылда четпестер ам-даа бар. Партияның хүрээлецинге киреринүүзээнерге рекомендация берген СЭКП кежигүнүнери дагдыпып алган эштериниң чүгле эки талаларын демдеглеп, айтып турары ам-даа ховар эвес. Партия Уставының пегелдезин ёаугаар алырга, партийжи хүрээлеңге кирип турарларны бүгү тала-биле өөренип коор ужурлуг.

Совхозтарның мал, ылаңгыя хой ажылында мурнакчыларны партийжи хүрээлеңге хүлээп алырынче «Кызыл туң», «Коммунизмче орук», «Ак-Чыраа» совхозтарда партия организацияларының кошкак кичээнгейни угландырып келгеп. Бар четпестерни чайладыр тазы-биле партия организациялары чогуур хемчегларни ап турар.

Ч. МОНГУШ,
СЭКП Өвүр райкомунуң организастыг кандидазиниң эргелекчизи.

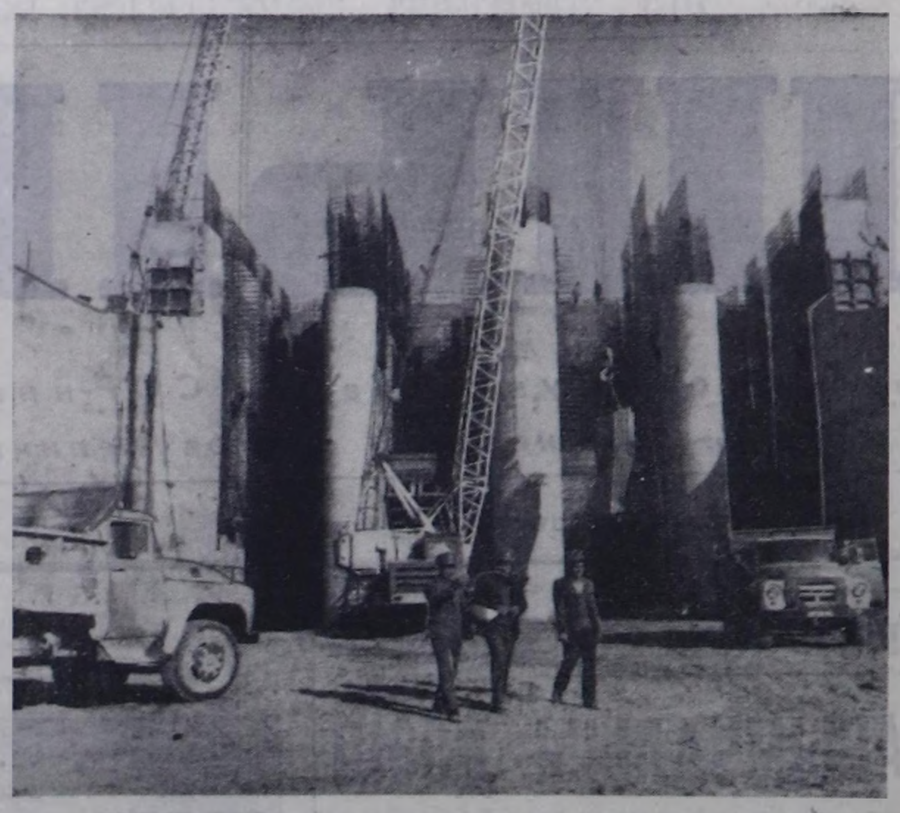

ТУРКМЕП ССР. Мургабтың шыңаазында эң улуг суг шыгжамырып дерип турар. Сары-Язаның улуг суг шыгжамырының баштайгы эзлчээнниң тудуу доостур чыгаан. Беш километр узун плотина ам бодунуң төлевилел күүзүнге четкеп.
«Мургабгидроводстрой» трестиң механизастаттынган көжүп чоруур 20-гн колонназының коллективи суг шыгжамырының тудуун кылып турар.

ЧУРУКТА: туттунуп турар Сары-Язаның гидробелдирииниң шипти хевири.

С. РОЗЫЕВТИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

СЛЁТ БОЛГАН

Кыа-Хемниң «Совет Тыва» совхозка эки тура улусчу дружиннниктериниң слёду болуп эрткен. Аңаа улусчу дружинаның штаб начальнигн, совхоз директору С. Седен-оол эрткен чылда дружиннктер капчаар ажылдааның база СЭКП Тоо Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерииге дүүштүр сорулгаларга доктаагаи.

Суурга корум-чурумну быжыглаарынга улусчу дружина төлептиг салышкынын киирип турар. Эрткен чылын «Тилелге» совхозтан кээп, мал оорлаан үш кижини дружинниктериниң күжү-биле туткап. Автопаркта (эргелекчизи П. Намдак), школада (дяректору А. Кара-оол), МТФ-де (эргелекчизи А. Энмклеп) дружинниктер эки ажылдан турар. Хой-шиитининг корум-чурумун быжыглаарынга дружинниктер Ш. Самбала, С. Салчак, В. Кокербен, О. Өшкүлүг, А. Сарыг, Д. Сарыглар болгаш өскелер-даа төлептиг салышкынын киирип турар.

Амгы үеде дружинниктериниң дежурныйлаашкынының чаа графигин тургускан. Ажылдың түннелин демдеглеп турар, ону организацияларның удуртукулары дарый танышып коргеш, чогуур хемчегларни дораан алыр кылдыр доктаатказа. Дружинниктер чүгле корум-чурум камгалалынче эвес, харын хой-шиитн черлерин, таңпыылдарның ажылын база хайгаараар деп шиитпирлээп.

Слётка мурнакчы дружинниктерни хүндүлел бижиктер база өртектиг белектер-биле шаңнаан. Эки тура улусчу дружинаның чаа штавын тургускан.

С. ХЕРТЕК.

ЭКИЖЭЭН-ДАА БОЛЗА

Самагалдай суурда эки тура улусчу дружиналарның ажылы элээп экижээн. Оларның ажылы, ылаңгыя эрткен чылын, көжүү болган. Самагалдай кедээ Советтиниң күүскому улусчу дружиналарның ажылын дээштиг болдурарынче улуг кичээнгейни угландырган. Районнуң иштики херектер килдизиниң ажылдакчыларының эки тура улусчу дружиналар-биле харылзазы экижээн. Дружинниктериниң дежурныйлаашкыны мнлиция ажылдакчызының киржилгезин-биле эртип турар. Деминг хайгааралдарның дээштии бедээн.

Самагалдай суурнуң албан организация, бүдүрүлге черлеринде улусчу дружиналар хайгааралдарны график ёаугаар кудумчуларга, дыштанып хүннерде Культура бажыңынга чорудуп турар. Районнар аразының Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжышкынында, орук-тудуг, септелге-тудуг участоктарында дружиналарның ажылы эки. Ук коллективтериниң удуртукчулары улусчу дружина ажылын бүдүрүлгениң өске-даа айтырыглары-биле дедүе тургузуп турар.

Хой-шиитининг корум-чурумун быжыглаар херекке дружинниктериниң улуу улуг. Оларның күжү-биле өөрээш эвес корум-чурум үрээшкиннери ёй-шаанда чайлаттынган. Аңаа хамаарыштыр даразында чижекти көргүзейн. «Сельхозтехника» каттыжышкынының дружинниктери январьда ээлчеглиг дежурныйлаашкын үезинде суурнуң кочегарларын хынап чораап, ийи аныяк ооллу туткан. Бир одакчыны коргудуп турган, акшазын хунаап алган, дезер деп турган ийи кижиии дружинник В. Эренчин кынчыктырбаан. Ол—чүгле чаңгыс чижек-тир.

Самагалдай суурнуң эки тура улусчу дружиналарының ажылы элээп көскү апарган болза-даа, чедир көөр, шиитпирлээр айтырыглар ам-даа бар. Чамдык коллективтерде ол айтырыгже кичээнгей кошкак. Ынчангаш чамдык дружинниктер дежурныйлаашкынче үнген аттыг болуп көстүп каапп, ол хевээр келбейн баар тавырылгалар бар. Милиция ажылдакчыларының талазындан суурнуң шиити байдалын дружинниктерге тайылбырлап бээр, хайгааралдар үезинде кичээнгейни кайнаар утландырза экил дээп талазы-биле тайылбыр бээри кошкак.

Ч. СУНДУЙ.

Көскү агитация

КӨРҮШТҮГ БОЛДУРАР

Көскү агитация—СЭКП-ниң идеологтуг ажылының база бир чарылбас кезээ. Ол партияның XXVI съездизининиң салган сорулгаларын, он бирги беш чылдың онаалдаларын чедиишкинниг боттандырарынга, совет кижилериниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейин көдүрүп, сорук киирип турар. Ону бедик деңнелге тургускан чамдык черлерниң көөргө, кижиниң сеткилин өөрүүр, чаа бодалдар сагышка кирип келир.

Чеөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхоз — улус ажыл-агый. Ол 1961 чылда тургустунган. Көскү агитацияның ажылы бо ажыл-агыйда амгы үеде маңтаныр хире эвес болуп турар. Чүге ындыгыл, бижиир, чуруур мергежилдиг кижилер чок бе аза аңаа хереглээр материаддар чок бе? Ындыг эвес. Партком болгаш партия эге организациялары бо ажылды чедир үнелеп корбейн, хүн эрттирип, соцгаарладып турарында деп бодаар мен.

1983 чыл —он бирги беш чылдың өзек чылы. Ооң бирги кварталы доозулган. Бөгүнге чедир совхозтуң төп конторазының чанында эргижиреп калган «Күш-ажылчы алдар тугундан» ацыда түү-даа чок. 1983 чылда совхозтуң социалистиг хүлээлгелери, ооң негелделери, СЭКП-ниң XXVI съездизининиң, партия Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч) Пленумнарының шиитпирлерин күүседиргиче ажылчы чоннуң кыйгырган сорук кииричи лозуң чок. Арагачыларны, ажыл шагы үзерлерни сойгалап илередир ханасолуң үнмейн турар. Хүндүлел тывтери көскү агитациядан билип алтар. Социалистиг хүлээлгелер, планыг онаалдар күүселдезиигө көскү агитацияның салдары улуг. Көскү агитация кижилериниң хей-аъдын көдүрүп, сорук киирип турар. Ону бедик деңнелге тургускап чамдык черлерниң көөргө, кижиниң сеткилин өөрүүр, чаа бодалдар сагышка кирип келир.

Чеөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхоз — улус ажыл-агый. Ол 1961 чылда тургустунган. Көскү агитацияның ажылы бо ажыл-агыйда амгы үеде маңтаныр хире эвес болуп турар. Чүге ындыгыл, бижиир, чуруур мергежилдиг кижилер чок бе аза аңаа хереглээр-материаддар чок бе? Ындыг эвес. Партком болгаш партия эге организациялары бо ажылды чедир үнелеп корбейн, хүн эрттирип, соцгаарладып турарында деп бодаар мен.

1983 чыл —он бирги беш чылдың өзек чылы. Ооң бирги кварталы доозулган. Бөгүнге чедир совхозтуң төп конторазының чанында эргижиреп калган «Күш-ажылчы алдар тугундан» ацыда түү-даа чок. 1983 чылда совхозтуң социалистиг хүлээлгелери, ооң негелделери, СЭКП-ниң XXVI съездизининиң, партия Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч) Пленумнарының шиитпирлерин күүседиргиче ажылчы чоннуң кыйгырган сорук кииричи лозуң чок. Арагачыларны, ажыл шагы үзерлерни сойгалап илередир ханасолуң үнмейн турар. Хүндүлел тывтери көскү агитациядан билип алтар. Социалистиг хүлээлгелер, планыг онаалдар күүселдезиигө көскү агитацияның салдары улуг. Көскү агитация кижилериниң хей-аъдын көдүрүп, сорук киирип турар. Ону бедик деңнелге тургускап чамдык черлерниң көөргө, кижиниң сеткилин өөрүүр, чаа бодалдар сагышка кирип келир.

Б. МААДЫ.

КАЖАН ЭДЕРИЛ?

Найысылал Кызылдан үнген Кызыл—Тээли оруу-биле бар чораап көөргө, оруктуң ол-бо талазында улуг бүдүрүлге черлери-ле хой. Ынчангаш хоорайның барыын талазын үлетпүр эвээзи деп адап турары-дыр шын. Бо-ла бүтүденнің аразындан кедээр хавак кырында «Тудуг кезектери» комбинаттың бүдүрүлге корпустары ырактан-на ылгалып, ооң девискээри чыл келген тудум-на үзүлдүп турарын кижи бүрүзү эскерип турар.

Ам ол корпустардан үстүү талазынче улаштыр бажың тудар комбинаттың бүдүрүлге тудуун «Тыва тудуг» трестиң чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң тудугжулары кылып турар. Ооң аңгыда тудуг-монтаж ажылдарын «Красноярскстальконст р у кция» трестиң Абаканда тускайжыткан эргелелиниң участок ажылчыннары чорудуп турар. Бо чылын бажың тудар комбинаттың тудуг-монтаж ажылдарынга бир миллион рубльда шинээдирип көргеп. Ооң-биле чергелештир бажың тудар кезектер белетээриниң дериг-херекселдерин аккеп, эптеп тургузарынга база-ла ол хире түңнүт акша-хореңгини чарыгдаарын көргеп.

Чер ажылдары кылыр тудуг эргелелиниң начальнигн Владимир Афанасьевич Елкин, «Красноярскстальконструкция» трестиң участок начальнигн А. А. Крашевин тудугда ажылдың чоруп турарын мынчаар тайылбырлаан:

— Кол чүве чүл дээрге бо комбинаттың тудуу республикада шалынчы тудуг объектилериниг хамааржыры болур. Ооң ацгыда мында тудуг-монтаж ажылын чорудуп турар коллективтериниң аргадуржулгазы бар. Олар Ак-Довуракның арыглаа фабриказын, Элегес-Аксының тууйбу заводун болгаш республикада өске-даа улуг тудуг объектилерин ажыглалга киирип, апаа боттарының үлүг-хүүзүн киирген коллективтер боол турар.

— Амгы үеде тудуг ажылдары шуудавайн турар. Ооң чылдагаанзы: Красноярск, Абакандан чагыткан металл конструкциялар мынчага чедир келбээн.

База бир четпес чүүл, комбинаттың иштинге тургузар дериг-херекселдер чагыткан заводтарындан шуут келбестээни. Бо бүгү комбинаттың ажылгалга кирер хуусаазын узадып турар.

Шынап-ла, бажың тудар комбинаттың девискээринде ажыл шуудавайн турары-ла шын.

— Чүнү кылырыл, тудуг материалдары чок-тур — деп, ажылчыннар хомудап турарлар.

«Тыва тудуг» трестиң удуртукчулары комбинаттың тудуун дүргеледир талазы-биле ында ажылдап турар бригаларны тудуг материалдарыбиле хандырар дээш тодаргай хемчег албас болза, уе далаштырып келгеп.

Б. МААДЫ.

ОЛЧАЛЫГ АҢЧЫ

Самбуу Шөмбүл —Тожу районнуң «Тоора-Хем» совхозтуң дуржулгалыг анчыларының бирээзи. Ол хөй өлүктү чылдың-на дужаап, аннырының сезон бүрүзүнде алган даалгазын күүседип келген. Бо чылын ооң олчазы база хөй болган. Хоочун анчы Баш-Хем, Хараал-Хем тавараак, Айлыг-Хемге чедип, олчаомактыг чорааш келген.

Районнуң аңныыр-тывыш ажыл-агыйынга ол 171 киш, 337 диңң кежип дужааган. Кеш бүрүзүн эки «шынарлыг деп хүлээп алган. Самбуу Шөмбүл ниитизи-биле 7672 рубльдиң өлүүн күрүнеге дужааган.

Б. ТУЛУШ.

МАСТЕР

Коммунист дугайында чугаа

«Тувапарикмахерские» бүдүрүлге каттыжышкынының Шагаан-Арыг салбырының баш таарыкчызы С. Хүргүлектиң ажыл-ижи-биле танышжыдээш, парикмахерскаяга келдивис. Улуг эвес өрээл. Тускай дерээн сандай, ооң дужунда хапада көрүнүүк.

Аңаа улуг-даа, бичии-даа кижилер келгеш, бажың таартып, аяк кирип алгаш, өөрүп четтиргенин плеректеп, чорун турар. Бичии ооң кирип келди, ону аваазы үдеп чору. Сүрүн Монгушовна шашкилерни аажок хүндүлүүбиле хүлээп алгаш, канчалдыр таартырын айтыргаш, салдайга оолчукту олуртуптуу. Мастериин ажылдарын кезек када көрүп тур мен. Оң беш чыл дургузунда баш таарар мастер болуп ажылдап келгеп. Ооң бедик мергежилгиниң дугайында мындыг үүлдү кижилерни артык эвес. Үш чыл мурнунда ол Тываның Красноярскиге барып, конкурска киржишкеш, эки түңнезидиг болган. Барып-барып республика мурнунган ол хире улус конкурска киржип деп чүве аңаа эвес херек.

Кижи болзунун мергежилгелээп чугаалажып турар улус бис—деп, ол тайылбырлады. Сонгукчуларның чамдыктары хоорай Соведиин дамчыштыр инек садыл алырынга дузалажырын дилээн. Ол айтырыгны депутат Шагаан-Арыг хоорай Совединиң күүскомунга тургускан. Ол дээрге партия болгаш чазактың сагыш салып турар эң чугула айтырыгларының бирээзи. Ол талазыбиле депутат боду-ла үлегерии көргүзүп турар. Мал азыраарга, огородтуг болурга уруг-дарыгның кижизидилгезиниге база улуг үжүр-дузалыг болур дээрзин ол эки билир.

Коммунист С. М. Хүргүлекбиле ажыл-агыйга, амыдыралчурттагга хамаарышкан элээп хой айтырыгларны чугаалашкан бис. Мергежилиңге аажок-ла сеткил ханган кижи болду. Чоокку хүннерде Ак-Туруг суурга чорааның чугаалады. Черле ынчаш баш таарар дээш чаңгыс черге олурбас, ыңай-бээр чоруп-ла турар. Мурнунда хүн Кызыл-Даг, Чаа-Хөл суурлар чораш келген. Эң ылаңгыя школаларга бааргa, ажоок эки хүлээп алырын, катап-катап кээрии чаламр дээрзин мастер дыңнатты.

Мастериң өөрүп турар бир чүүл болза, көдээ чоңга ачыдуза чедирерии-биле чыл эгелиңде бир түскай машинаны Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу бергени. Ынчангаш дыка-ла таварымчалыг апарган. Мурнунда ыңдыг машина чокта, даады-ла автобус-биле чорун турган.

Чоңга улам таварымчалыг болзуп, дээш, амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң ажыл шагын өскээр доктаатканын мастер чугаалады. Ооң мурнунда Чаа Шагаан-Арыгга чунар-бажың ажылдавас, көзек када үзүктелген турган. Баш таарыкчылары база ыңаар барбастаан. Ам олар субботада баш таарыкчылары чаа хоорайның чурттакчыларынга барып, ачы-дузазын чедирип турар апарган.

— Черле ынчаш ачы-дузаа бүдүрүлгелериниң ажыл шагын өскээр коргеш улуска дыка-ла таварымчалыг апарыптыр, чоп-даа чугаалажып турар чүве-дир—деп, дуржулгалыг баш таарыкчызы чаа үүлдү деткип айытты.

Кижи чон аразынга чоруур болгаш эң ылаңгыя кадыажылдап турар өөрүнүң ажыл-ижин база-ла эки болзун дээш көзээде сагыш салып, хамыктын мурнунда аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдар болгай. Коллективте баш таарыкчызы аныяктар Галя Кыргыс биле Зина Савчы бар. Оларның-биле Сүрүн Монгушовна ийи чыл кадыажылдап, дагдыпыкчызы болуп турар. Баш таарыкчызынга дораан-на мергежий бербес, аңаа үе херек.

Соолгу үеде сагыпга-чурум дугайында чогуур хемчегларни кайда-даа ап эгелээн болгай. Бо талазы-биле районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниде чүпү кылып турарын соңгурган айтырдым.

— Бисте ажыл шагы үзер чоруктар бар. Сапык кылыр мастерлеривис чамдыкта мырынай эзирик көзр удус бо. Ол дутайын хурал-суглаага шыйгыы чугаалажып тур бис. Мурнунда арай ыңдыг таварылганы ожаавазып болаар, мээн херээм эвес деп көөр чыгыы улус бис. Ам ындыг үүлдү бүгү коллективтин кылдыр көрүп турар бис—дидир.

Коммунист кижи болгаш, еске өөрүнге үлегер-чижээн ол үргүлүү көргүзүп келген. Ажылдан озалдаар, план күүсетпес деп чүве аңаа түрбес. Айла планын доктаамал ажыр боттандырып келген.

Партия талазы-биле даалгазын ак сеткилдиг күүседип чоруур. Ынчангаш С. М. Хүргүлекти партия эге организациязының секретарының орлакчызынга соңгаан.

Кодээ суурларда чагыглар хүлээп алыр пунктуларның ажылдаар шагын өскерткени, эргелелдиң чаа машина алганы, харыысалга дугайында хемчегларни ап эгелээни— бо бүгү үүлдер оп бирги беш чыл планының үшкү чылының планныг сорулгаларын күүседиринге коллективке улуг дуза болур дээрзин коммунист мастер чугаалап турар. Бодунуң үлүүн күүседип шыдаар дээрзинге ол бүзүредиг. Бедик мергежилдиг, эптиг-эзелдек мастерге улуг-биче-лээ кижилер үргүлүү кээр.

Чоннуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле чедип алган чедиишкиннери дээш Сүрүн Монгушовна Хүргүлекти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле чоокта чаа шаңнаан.

С. ХЕРТЕК.

Карл Маркстың төруттүнген хүнүнден бээр 165 чылынга үткүштүр

АМЫДЫРАЛГА БАДЫТКАТТЫНГАН ШЫННЫГ ӨӨРЕДИГ

XIX үе чылдың ортан үезинден эгелээш, бистиң хүннеривисче чедир чаңгыс-даа нинтилел теориязы марксизм мыкаш, мындыг кадыг-дошкун дерзии истеп сүрүшкүннерге болгаш ажээтен шүгүмчүлелдерге таваржып көрбээн. Оон алыс үндезиннери — кончаалыг немелде үненин теориязы, ажыглар болгаш анчы демиселиниң дугайында өөредин база капитализминиң социализм-биле солчурувун төөгү талазы-биле чайлаш чогун көргүскен барымдаалары — капитализминиң ажык камгалакчыларындан эгелээш, реформистерниң болгаш ревизионистерниң янзы-бүрү хевирлеринге чедир Маркстың идея, политика талазы-биле удурланыкчыларының кадыг-дошкун халдаашкыннарынга таваржып келген болгаш амдаа таваржып турар.

Чамдыктары ону аңаа-ла ыңгыдавазынче» албадаарын оралдажып турганнар, ынчалзажок оортан үүл-даа болбаан — марксизмге сонуургал янзы-бүрү чүүлдерге чаңгыс дээ ниити үүл апарган. Өскелери Карл Марктың түнелдерин, хамыктың мурнунда оон экономиктиг теориязын «шын эвес» деп көргүзерин, «Капиталды» бүрүү шаварын оралдажып турганнар. Оорган база-ла чүү-даа болбайн турар — бистиң хүннеривисте экономика кавыымда ажыддан турар чамдык буржуаз эртемденнер безин Марктың бүдүрүлге схемаларын өөрениринче албадаттынып турарлар. Үшкүлери марксизмниң «эргижирээнинде» дугайында үүлдү идип үлдүрүп: Марктың тып ажыкканы элээн хөй дүрүмнер чогуур үезинде үндезининг турган-даа болза, чүс ажыг чылдар иштинде хөй өскерилгелер болдуунган. ынчангаш амгы үенин капитализми эрткен чүс чылдың капитализми-биле домейлежир чүвези чок деп хоозун бадыткап турарлар.

Марксизминиң шүгүмчүлекчилерге социал айтырыгларынга К. Марктың ажылдап кылган шинтирлерин XIX чүс чылда ужур-дузалыг тургаанда болза, амгы үе чылда эргижирээн болгаш күш чок болган деп чулчуруп турарлар.

К. Маркс кайы-бир чүтүлә айтырыгларны келир үенин салгалының мурнундан боду шинтирлээрии кажан-даа бооңдурбайн база өскелергеда опу догеейн чораан. Марктың эртемге үндезилээн сүмелери болза, хамыктың мурнунда херек кырында туруп-турар үүлдерни канчаар көорүнүп болгаш оон эртемниг анализиниң принциптериниң өзээ болур марксизминиң методун илергейлеп турар. Маркс нинтилел амыдыралының болуушкуннарының хоойлуларын чүгле көргүскен эвес, а харын-даа социал хоойлуларының диалектиктиг бүдүжүн — нинтилел амыдыралының болгаш медерелиниң хөгжүлдезиниң база өскерилгелериниң хоойлуларын кылдыр ажыдып көргүскен.

Ф. Энгельс бодунуң эжен мөчээнниң соонда элээн хөй чылдар эрткенде марксизминиң ол эң-не күштүг талазын. Марктың бүгү өртемчей билиишкинин: «ол дээрге, доктрина эвес, а харын метолтур. Ол белен догмаларны эвес, оон ыңай шинчилеге эгелерни бээр болгаш ол шинчилелдиң методу-дур» деп бижээн. (К. Маркс биле Ф. Энгельс, Чогаалдарының 39-ку тому, арын 352). Нинтилел-биле чугаалаарга Марктың метоу — ол дээрге, материалистиг диалектика-дыр. Оон ол методунуң үндезин принциптериниң кол кезектери — бойдуска-даа, нинтилел болуушкуннарынга-даа хамаарыштыр шын турушту материализм, кандыг-даа үүлдү шинчилеп көөрде оңу хөгжүлдеде, холбаалыг болгаш өске үүлдер-биле харызаалыг кылдыр көөрүнүп, болуушкуннарны, хевирлерни болгаш алыс шынарны, хевирни болгаш ужур-утканы ылгап көөрүнүп, янзы-бүрү категорияларны болгаш байдалдарны төөгү талазы-биле тодаргай анализтеп көөрүнүп негелдерни болур.

Марктың эң бол ажыдынышкыны — төөгүнү материалистиг ёзу-биле көөрү, билиирбелгаш экономиктиг өөредин болур. Экономиктиг өөрединиң үндезини — кончаалыг немелде үненин теориязы. Олар нинтилел хөгжүлдезиниң амгы үндезинин, айтырыгларын анализтеп көөрүнге дузалаар кол үүл болуп турар.

Төөгүнү материалистиг ёзу-биле билиири амгы үенин байдалында делегейниң революсчу чорудулгаларының-даа, коммунистиг туругзуушкунун-даа айтырыгларынга хамаарыштыр шын стратегияның болгаш тактиканың, шын политиканың үндезинин болуп турар. Бо үндезини айтырыгларның талазы-биле Марктың ажыдан кылган өөредиглери-биле холбашпаан чаңгыс-даа теория айтырыг чок.

Маркс биле Энгельстин туругзуп каанын расписаниеп ёзугаар революция үүге чорбаанын ынчаш деп шаптырыглыг айтырыгны марксизминиң шүгүмчүлекчилери туругзуп турарлар. Ынчалзажок, теория айтырыгларынга Марктың эртемниг баш бурунгаар көрүүшкүүнүн кайгамчыктыг ханызын төөгүнүн дуржулгазы коргускеп. Марктың үезинде буржуаз эртемненик чаңгыс-даа төлээзи нинтилел хөгжүлдезиниң хоойлуларын, угланымышкыннарын болгаш перспективаларын биливирине безин чоокшулаваан турза, төөгүнү баш бурунгаар Марктың көргени ылап шын болган. Маркс революсчу кижи болганда, революстуг демиселдиң кандыг-даа артагларын ажыглаарын ораалдажып чораан болгаш революстуг шинчээшкининиң бичии-даа бол, кодургуушкүнүнүн ханы оорушку-биле демдеглеп турган. Чамдык чуртталга хамаарыштыр революстуг бодуушкуннарының хөгжүлдези Марктың баш бурунгаар көргенин ёзугаар ол-ла хевээр боттанмаан-даа болза, ыңдыылгал Ленинниң чугаазы-биле алырга. «Бүгү делегей төөгүзүнүң ниити чорудулгазынга хамаарыштыр көөр болза, мырыңай-ла хепээге» (В. И. Ленин. Чогаалдарының доду чыылдазы, т. 45, арын 379).

Ажылчын аңгының революсчу күжүнге ханызы-биле бүдүрелиишаан. Маркс делегейниң революстуг чорудулгазының-даа, коммунистиг туругзуушкунун-даа айтырыгларынга хамаарыштыр шын стратегияның болгаш тактиканың, шын политиканың үндезинин болуп турар. Бо үндезини айтырыгларның талазы-биле Марктың ажыдан кылган өөредиглери-биле холбашпаан чаңгыс-даа теория айтырыг чок.

Маркс биле Энгельстин туругзуп каанын расписаниеп ёзугаар революция үүге чорбаанын ынчаш деп шаптырыглыг айтырыгны марксизминиң шүгүмчүлекчилери туругзуп турарлар. Ынчалзажок, теория айтырыгларынга Марктың эртемниг баш бурунгаар көргүскүүнүүнүн кайгамчыктыг хан

Бөгүн—Кадыкшылдың бүгү-делегей хүнү

БҮГҮДЕГЕ КАДЫКШЫЛ ДЭЭШ

Бөгүн Кадыкшылдың бүгү-делегей хүнүн демдеглээр. Чогум-на ол хүн, 35 чыл мурнунда, КНО Кадык камгалалының бүгү-делегей организациязын (КБО) тургускан. Оон бээр чыл санында-ла тускай кыйгырыгны чараап келген. Бо чыл «Бүгүдеге — кадыкшыл: үе саналгазы эгелээно» — деп кыйгырыглыг болуп турар.

Ол сорулга кайы хире боттанып болурул? ПМА-ның корреспондентизи Галина Герасичевананың ол болгаш еске-даа айтырыгларынга ССРЭ-нің кадык камгалал министри Сергей БУРЕНКОВТУҢ харыылары мындыг.

— Кадык камгалалының бүгү делегей организациязы— КНО-нуң эң-не хөй төлээлерлиг организацияларының бирээзи болгай. Ында бо хүнде 155 күрүне кирип турар. КБО-нуң кол сорулгазы чүл?

— Ол организация бодунуң Уставында бижээни ышкаш, «делегейниң бүгү улустарының кадыкшылының болдунар-да бедик деннелин чедип алырынга» дузалап турар. КБО үр үениң иштинде бомбүрзек кырында халдавырлыг аарыгларны узуткаарынга бүгү күжүн үндүрүп турган. Чижээ, 1968 чылда ССРЭ-ниң санадың ёзугаар кадык камгалалының XI Бүгү-делегей ассамблеязы быжар-дымаа дээр оспа аарыын узуткаарының программазын хүлээп алган. Ол программаны күүседиринге ажылдарны-биле бистиң чуртувус оспа вакциназының 200 миллион немчээлин берген, еске-даа чурттар боттарының үлүг база кирген. Оон түңнелинде бөгүн чер бөмбүрзөзүндө оспа чок. Ол дээрге дыка улуг нинти тиилелге болган.

Бөгүн КБО-нуң шугумубиле аъш-чеминиң чедишкезибиле, депра болгаш еске-даа тропиктиг аарыглар-биле демнесиринииң чугула программазы күүсеттинип турар. Оондаа еске аарыгларга удур ялзы-бүрү хемчеглерни ап турар. Чүрек-даамыр болгаш ыжык аарыглары-биле демисед хүнүң чугула айтырыы боон артышаан.

«2000 чылга чедир бүгүдеге кадыкшыл» деп лозуңну амыдыралга боттандырары делегейниң бүгү чурттарынга башгайгы санитар-медицина дузаламчызын тургузарынга дузалаар ужурлуг.

— Бистиң чуртувус бөгүн бедик хөгжүдениг күрүнелериниң санында кирип турар болгай. Кадык камгалалының совет системазы канчаар тургустунганыл база бедик хөгжүдениг еске чурттарда системалардан ооң ылгалы чүдел?

— ССРЭ-ниң дуржулгазы еске хөй чурттарга үлегер-чижек боон болур. Хаанныг Россияга амыдыралдың ортумак үргүлчүлели 32 чыл боон турган. Ынчаарда торуттүнген бир муң чаштарның 270-и чаш назынында-ла олүп каарр турган. Россияның хоорайларының үштүң биринден хөй кезиинге эмнелгелер турбаан, чуртка халдавырлыг аарыглар кедереп турган. Эмчилер-биле хандырылга ынчаарда он муң чурттакчыгала ийи кижиден эвээш эмчи онаажыр турган. Россияның национал кыдыг-кызыгаар черлериниң байдалы оон-даа дора турган. Көрээнин чурттакчылары барык шуптулу эмчи дузаламчызы албайн турган.

Кадык камгалалының совет күрүне системазын тургузары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгезиниң соонда дораан-на эгелээн. Бистиң чуртка улустуң кадыын камгалаары эң чугула социал сорулгаларның бирээзи апарган.

Бистер амгы үеде кадык камгаладывың талазы-биле эргежок чугула материал-техниктиг баазалыг апарган бис. Эмчи кадрларын белеткээринге, чонга эмнелге болгаш поликлиника дузаламчызы чедиринге, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң ажылчыйларының кадыын камгалаар талазы-биле улуг чедишкинner чедип алган бис. Социалистиг кадык камгалалы — нинтиниң кадыын камгалаарының принципиалдыг чаа үе-чадазы деп бүзүрелдиг чугаалап болур бис.

Бистиң чурттуң хамааты бүрүзүнүң кадыын камгалаар эргени ССРЭ конституциязы магадылап турар. Бөгүн совет кижилериң кадыын алды миллион ажыг медицина ажылдакчыдары камгалап турар.

Совет кадык камгалалының онзаланчак чүүл — амбулатория-поликлиникалыг дузаламчының калбарганы болур. Амгы үеде ССРЭ-де 36 муң ажыг поликлиника ажылдап турар.

— КБО-нуң «Йөн муң чылга чедир бүгүдеге кадыкшыл» деп кыйгырыы 60 чылдарның эгезинде баштай тыныглан дээр болдумза часпас боор мен. Ынчаарга 2000 чыл ону боттандырарыңы сөөлгү чыл болур деп бүзүреп болур ирги бе?

— Бистер күрүнениң тускай кардиологтуг программазын 1990 чылга чедир күүседир сорулгалыг бис. Бисте Бүгү-эвилелдиң кардиология талазы-биле эртем төвүнге удуртказ тускай кардиология албаны тургустунган. Сибирьнин, Ыраккы Төөн түктүн болгаш Кыдыккы Сөңгү түктүн медицина эртеминиң базазы шалыпкын калбарып турар. Ол шыкаш бисте офтальмология, стоматология болгаш амгы үениң тускай эмчи дузаламчызының өске-даа хевирлери чедишкинниг калбарып турар.

Совет кадык камгалалының улуг чедишкини — дүргеи медицина дузаламчызының системазы боон турар. Чыдың-на ооң станциялары 80 миллион ажыг кижиге дузалап турар.

Бисте не-чаштарның кадыын камгалаарының системазы дыка дээштиг ажылдап турар. Бир эвес хаанныг Россияга херээжениерниң болгаш уруглариың үүле тос консультация черлери турган болза, амгы үеде уруглариың 25 муң поликлиникалары, амбулаторияллары болгаш херээженнер консультацияларының ажылдап турар. Не-чаштарның кадыын камгалаарының Бүгү-эвилелдиң эртем-шинчилел төвү база ажылдап турар. Ындыг төөтерии эвилелдешкен республикаларда база тургузуп турар.

Заводтарның болгаш фабрикаларның санаторий-профилакторийлери ажылчы чонларның кадыкшылың экижиргеге болгаш язы-бүрү аарыгларны баш удур болдурбазынга дыка ажыктыг ажылдарны кылып турар. Оларның саны ийи чартык муң чедип турар. Сөөлгү беш чыл иштинде оларга 12 миллион ажыг кижи кадыкшылын экижидип алганнар. СЭКП ТК-ның «1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын» хүлээп алган май (1982 ч.) Пленуму көдээ медицина мурнунга улуг сорулгаларны салган. Чугаа болза, хамыктың мурнунда эмнелге-амбулатория болгаш поликлиника дузаламчызын кодээниң чурттакчыларынче чоокшуладырының дутайында боон турар.

«2000 чылга чедир бүгүдеге кадыкшыл!» дээш шимчээшкин дээрге, кижилер XXI үе чылга чедир аарбас апаар дээни ол эвес болбайнаан.

— Кадык камгалалының бүгү-делегей организациязы медицина хандырылгазының совет системазында ажылхеректиг байдалын канчаар көрүп турар ирги?

— Кадык камгалалының XXIII Бүгү-делегей ассамблеязының «Национал кадык камгалалын хөгжүдериниң кол-кол принциптериниң дугайында» резолюциязында социалистиг кадык камгалалының эң чугула принциптерин эң таварымчалыг, ажык-дузалыг деп саналыг, КБО-нуң бүгү кежигүннериниң ажылгазы-биле сүмелээп. Совет кадык камгалалының чедишкинниерии бүгү кижилер бедии-биле үнелеп турар.

(ПМА).

⊙ ⊙

Сибирьде эң улуг кадыкшылга төвү — ССРЭ-ниң Медицина эртемперииың академиязының Сибирь салбырының клиника болгаш шинчилел медициназының институду тургустунуп турар.

Клиниканың баштайгы корпузун ажылдатка кииртеп. Ында лабораториялар болгаш диагностика албан черлери ажылдап эгелээн.

Кижилериң кадыкшылын камгалаары, оларның идепкейлиг ажылдаар аргазын узадыры — чаа клиниканың кол сорулгазы.

Клиникада улуг эртем ажылың база чорудуп турар. Кижилериң аярый бээрии баш бурунгаар болдурбазы — ол эмнелге черииң кол сорулгаларының бирээзи болуп турар.

ЧУРУКТА: функция диагностиказыйың лабораториязында. Лаборант Л. Т. Аплаканекапың аярыг кижиии шинчип турарыл.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

⊙ ⊙

КҮЖҮН, БИЛИИН—ЧОНГА

1977 чылда болган кадык камгалалының делегей ассамблеязы «2000 чылга чедир кижи бүрүзүнге кадыкшыл» деп кыйгырыгны үндүргеш, үе саналгазының эгелээнин айыткан. Кижи бүрүзүнге кадыкшыл дээрге, бүгү чурттарның улустарының боттарының шинчилелиниң эрге-ажыы дээш будурукчулуг ажылдаары, хөй-ниити амыдырылгага идепкейлиг киржири дээнидир.

Совет хамаатыларының кадыының дугайында айтыыр партияның болгаш Совет чазактың социал политиказының чугула кезээ, ынчангаш үстүнде бижээнивис кыйгырыг кичээнгейни хаара тутkан. СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели 1977 чылга «Чоннуң кадык камгалалын улам ыңай экижидер хемчеглер дугайында» доктаалынга чоннуң кадык камгалал албанының моон соңгаргы хөгжүлдезин тодаргай айтыкан. Сөөлгү үеде медицина албан черлериниң бүгү системазының материал-техниктиг баазазы быжыккан.

Чоннуң кадык камгалалынче партия болгаш чазактың доктаамал сагыш салышкызының база бир чижээ. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылда хүлээп алганы «Чоннуң кадыын камгалаарын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалы болур. Кадыын быжыктырар талазы-биле чурттакчы чоннуң кижизидериниң, чуртка медицина дузаламчызын ам-даа экижидериниң хемчеглерин ында айыткан.

Бистиң чурттувуста ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштавырынга таварымчалыг байдалдар тургустунган, долгандыр түүлү девискээр аярыг болзуп дээш база аарыглары болгаш озал-оңдак болур чорукту болдурбазының профилактиктиг хемчеглерин баш удур ап турар.

Бистиң республикада кадык камгалалының эге звенолары— поликлиникаларның, амбулаторияларның кодээ черлерде медицина пунктуларының ажылын экижидер хемчеглерни ап турар. СЭКП обкомунуң бюрозу болган Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдели СЭКП ТК-ның болган ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1982 чылдың августа үндүргени «Чоннуң кадыын камгалаарын экижидер талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалын күүседир талазы-биле бо чылдың январь төнчүзүнде тускай доктаал хүлээп алган. Чурттакчы чоннуң медицина кадрлары-биле хандырылгазы чыл бүрүде экижип турар. Амгы үеде республикада кадык камгалалдың албан черлеринде дээди эртеминиг 860 болгаш ортумак эртеминиг 2679 медицина ажылдакчылары ажылдап турар. Республиканың чурттакчы чоннуң муң кижиге оналаштыр эмчи хандырылгазы 31,5 хүү.

Амгы үеде республикала 53 эмнелгелер болгаш 131 фельдшер-акушер пунктулары ажылдап турар. Эмнелге четкизиниң калбарганы аарыг кижилерни чыттырып эмнээр черлерни көвүдедирин, эмнээшкиниң шимарын экижидерин негеп келген.

1983—85 чылдарда Кызыл хоорайга поликлиникалыг эмнелгени немей түдүп, ажыглалга киирер. Чаа Шагаан-Арыг хоорайга эмнелге комплексиниг, Балгазын санаторийинге 100 орунныг чаа корпусту ажылдар.

Совет кадык камгалалының кол сорулгаларының бирээзи — диспансерлиг хайгаараашкынның шинарын болгаш ажыктыын улам бедидери болур. Бо беш чылда уруглариың, элээдиилериң, херээженнериң, үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң кол адырларының ажылдакчыларын диспансерлиг хайгаараашкынга долузу-биле хаара тудар сорулга салдынган.

Совет кадык камгалал системазының хөгжөөнүнүң ачызында бистиң чуртта кижиниң ортумак назыны ийи катап улгатkан болгаш өлүр чоруу барык 3 катап кызырыган. Бистиң республиканың кадык камгалалының ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларыны чедишкинниг күүседир дээш бүгү күжүн болгаш билиин харам чокка бээрлер.

Л. КОМЛЕВА,
республиканың санитар чырымышкын бажыңының инструктору.

ЭМЧИЛЕРИНИҢ АЧЫЗЫНДА

Найысылалда республиканың онкология диспансериниге барган кижи ак халаттыг, арын-шырайында хүлүмзүргүлүг, чугаакыр, ээлдек кижини дораан эскерер. Ол дээрге ук диспансериниң ажыл-агый талазы-биле эмчи сестразы Валентина Энге-Маадыровна Назытай-дыр.

Ол ажыг чыл бурунгаар ол аар ааразындан бо эмнелгеге эмнедип келген турган. Маңаа сегизе-даа берге келишкинниң түңнелинде мурнунда ажыы — поварлап шыдаваа апарган. Ынчалза-даа Валентина Энге-Маадыровна ундараваан.

Кадыкшылын эгидип, амытының алган эмчилери— Борис Алексеевич Яковлевке, Оргина Дмитриевна Палага оруп четтиргенин илередипшаан, ол-ла эмнелгеге санитаркалап эгелээн. Оон бээрам 10 чыл болуп турар. Оон кадыы дыка экижээн, бо аразында эки ажылы дээш эмнелге администрациязынган каш удаа мактал, шаңналды алган.

— Эмчилериң ачызында кай кадык болуп, ажылдап, ынак уругларывны эртем сургуулга өөредип алыр аас-кежиктиг болдум — деп, Валентина Энге-Маадыровна сеткилиниң ханызындан чугаалап олурар.

О. ХЕЙМЕР-ООЛ.

Өг-буле болгаш келир үениң кижизи

БОТТАРЫНДАН ХАМААРЖЫР

Бо чылдың март бирле парлаттынган «Шын» солуунда Тес-Хемдеп бижикчи М. Тирчинниң «Өг-буле болгаш келир үениң кижизи» деп чүүлүн бүрүнү-биле деткип турар мен.

Сагышының аныяк осконнериниң куда-доо чанчыл ёзугаар колдуунда-ла чайын эртер. Оларның канчаар эрниң туңгаан ыанғыс суурда чурттап турар болганывда билир мен. Анаа белеткелди чамдыктәры бап бурунгаар-ла эгелээр, арага-дарыын чыын, эът-чемнин белеткээр. Ада-иениң доргул - төрелдери бедекселээп саткап, аныяктарга эккеш б э э р чаңчылдыг. Өг-буле тудуп, ажылдыын эвес, хөй-ниитиниң херээ болгай. Ынчангаш ол херекке шупту идепкейлиг киржир ужурлуг бис. Өрт өжүреринге киржириндеп ойталаар ындыг таварылгаларны болдурбазы чугула деп бодап чоруур мен.

Өрт болдурбазы-биле арга-арыг киргеш, серемчилелдиг, хынамчалыг болуру чугула. Шып эвес ажыглаан от, чедир өжүртүнмейн, ара кагдынган одаг— өрт айылынга чедирип болур. Чижээ, Хендерге, Өдеп-Шөлге болган өрттер база харыысалга чок чоруктап болган болгай. Ындыг чоруктарны болдурбазы чугула.

Т. ШОЙТУН.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛУР

Удаа-че чер карарып, чылын келир. Ынчан арга-арыг кирип, дыштавырын кым күзевес боор. Чамдык кижилер ынчан дыка серемчилел чок болгудаар, ол—өрт айылынга чедирер. Бойдус камгалалының штаттан дашкаар инспектору болганывдан ол дугайын бижикседим.

Ийи-чангыс кижилериң кичээнгей, серемчилел чок чоруу күзенчиг эвес уруккутарлыг. Улуг-Хем районуң ыяш ажыл-агый черинге чолаачылап ажылдаа, чеди чылдың түүрүнче кирдим. Ажыл аайы-биле өрт өжүреринге киржи бээр мен. Өрт халавы болу бээрге ону өжүреринге идепкейлиг киржип турар албан черлери, тус-тус коллективтер, кижилер бар. Оларның бирээзиниг Жданов аттыг совхозтуң Хөлүүк салбырының ажыл-пшчилери хамааржыр, мактавас арга чок. Ындыг болза-даа чамдык кижилериң талазындан өрт өжүрерин үүле өртке удур албанның, ыяш ажыл-агый черинии ажылдакчыларының херээ кылдыр көрүп, ону шоолуг херексевес үүлдер бар. Чамдык кижилер ол-бо чылдагаан-биле быллап чыдып каар, а чамдыктары чеде бергеш, чогум аңаа киришпес-даа, ол-бо ынчап тургаш, дедир чаныптар. Ындыг боон болур бе? Аргарыгны, хөй-ниитиниң өөрүхөреңгизин өрт айылынган камгалаары ийи-чангыс кижиниң эвес, хөй-ниитиниң херээ болгай. Ынчангаш ол херекке шупту идепкейлиг киржир ужурлуг бис. Өрт өжүреринге киржириндеп ойталаар ындыг таварылгаларны болдурбазы чугула деп бодап чоруур мен.

Өрт болдурбазы-биле арга-арыг киргеш, серемчилелдиг, хынамчалыг болуру чугула. Шып эвес ажыглаан от, чедир өжүртүнмейн, ара кагдынган одаг— өрт айылынга чедирип болур. Чижээ, Хендерге, Өдеп-Шөлге болган өрттер база харыысалга чок чоруктап болган болгай. Ындыг чоруктарны болдурбазы чугула.

Т. ШОЙТУН.

ШЫДЫРАА

ВЕНА. (СЭТА). Шыдыраага делегей чемпионоу-биле ойнаар эрге дээш Фельденде болуп турар финалдың дөрттүн бирн оюнга Иоселиани биле Лю Шиланның аразында сеска салыг хайым-биле доозулган. Совет шыдыраачы 5 : 3 санныг мурнап чоруп турар. Бо оюнга тиилекчи болуп үнериге 0,5 сап анаа четчир.

Тоску салыг апрель 7-ле болур.

• • •

ЛЬВОВ. (СЭТА). Шыдыраага делегей чемпионоу-биле ойнаар эрге дээш финалдың дөрттүн бирн оюнга ооңгу салыгда Нона Гаприндашвили Ирина Левитшага уттурган. Ынчангаш совет шыдыраачыларның ужуражышкыны Левитинаның тиилелгеан-биле 6 : 4 санга доозулган, ол ам хөд шыдыраның «овазадыын» чедип алыр дээш демпселди үргүлчүлээр.

• • •

МОСКВА. Шыдыраага ССРЭ-ниң чемпионадының үшкү салында Карпов Юсуповту уткан. Васалий Иванчук Полугаевский, Белявский биле Азмайпарашвили олар хайымнаштыр ойнаавннар. Дөрт оюнду соцгаарладып каан. Оюнлан хостуг кижи Геллер болган.

(СЭТА).

ХҮНДҮЛЕЖИРИ ЧУГУЛА

«Шын» солуунга парлаттынган «Өг-буле болгаш келир үениң кижизи» деп чүүлге хамаарыштыр номчукчуларның сапал-оналын деткип турар мен.

Куда — шыпаң-ла байырлал. Ынчангаш ол омак-хөглүг, солуң эртер ужурлуг. А кол-ла чүве өглениген уругларын чурттагазының арыгчаагай, бижыт болуру. Ол бот-боттарын коичуг эки бижиринден, хүндүлежип билиринден, бүзүреледеп кол хамааржыр.

Чамдык аныяктар чаа таныжып алгаш, бот-боттарын эки билишпейн, шылгалда эртпейн тура-ла, өглениринга далаш шинтиирлей бээр. Анаа далашкаш канчаар боор. Өг-буле ээли болуру бедик харыысалга. Ону утпазы чугула. Ынчап ада-иениң арга-сүмези артык эвес деп бодаар мен. Ол айтырыгны шинтиирлежип киржиңде, оваарымчалыг болуру чугула.

Куданың кажан, каяа эртерии оолдун, уругнуң ада-иези баш удур дугуржуп алыры чугула. Номчукчу С. Сүгежиктиң «куданы организациялларга эрттирер» деэн бодалынга хуумда таварышмастыр мен. Бодап көөрге, таварымча чок, эвчок. Аныяктарның сүмелешкеш-биле улуг куда дужурбейн-даа барып болгай. Ала-ле, эш-оору өг-буле тудуп бадылашкан уругларын, эштерии демей-ле ол хүн кичээнгей чок кагбас, байыр чедирип көөрлер. Өг-буле тутканнарның талазынан оларның сагыш-сеткилин чараш чурттагазы, ажыл-агыйы-биле өөртүп чоруурундан артык чүве чок.

Н. КАЛДАР-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 —«Ажык кичээл». Школазычларга дамчыдылга. 9.25 — «Вертикальга чарыш». Уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.30 — «Ырак болгаш чоок ырлар». Концерт. 11.10 —Документалдыг телефильм 11.30 —Телемедээлер. 11.35 —15.20 —Чапсар. 15.20 —Телемедээлер. 15.35 —«Күрүне ужур-дузалыг херек». Эртем-тайынбырлыг фильм. 15.55 —«Орус чугаа». 16.25 —«Алдын шайба» клубунуң шаңналы. 17.10 — Чурттар аразының конкурсузунуң лауреады В. Бакч ойнаар. 17.35 —«Шыдыраа школазы». Ак терге. Делегей мастери Л. С. Белавенец дамчыдылгазы чорудар. 18.05 —Миллионарның лепшечи университеди». 18.35 —Бөгүн делегейде. 18.50 —Улус чотаадыгазы. 19.35— «Вертикальга чарыш». Уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 20.45 — 21.00—Чапсар. 21.00 —«Үе». 21.35—Ю. Тынянов. «Бодалдар... ужуражышкынnар». 22.40—Бөгүн делегейде. 22.55—23.35 —Концерт.

ИЯНГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00 —Испан дыл. 12.35 — А. Фадеев. «Аянык гвардия». 7-ги классха. 13.05 —Бистиң садыыс. 13.35 — Төөгү. 9-кү класс. ССРЭ-де өөредилге. 14.05 —Н. В. Гоголь. «Ревизор». 14.50 — «Космос вести». Чыл демдеглелдериниң арыннары. 5-ки филым: «Тайбыңның болгаш ыяңдалдың орбиталары». 15.50 —Телемедээлер. 15.55 —18.15 —Чапсар. 18.15— Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —«Совет Тыва—салгалдарның салымнары». 19.00— «Бөгүн делегейниң кадыкшылга хүнү». Тыва АССР-ниң кадык камгалал министрииң оралакчызы О. Х. Ондарның беседазы. 19.10—Телемедээлер. 19.20 —«Инспекторуң келгени». Документалдыг фильм. 19.40 —Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг улустар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Үе». 21.35 — «Нормандия-Неман» Уран-чечен фильм. 23.25 — «Композитор Евгений Жарковскийниң ырылары». 00.00—00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Арарат».

Республиканың хөгжүм-шии театрынга

Апрель 7. С. Михайков «ҮШ ХАВАНАК» Тоол-шии Эгелээри 10 шакта.

Апрель 8. А. Дуларей. «ТАЙЫП УЖАР...» Эгелээри 19.30 шакта.

Апрель 9. М. Варфоломеев «КӨӨЖЕГЕЛЕР» Эгелээри 19.30 шакта.

ағаар

Республикага чуга булуттаар, биче хар чаар. Сөңгу-барының түктеп хаттың күжү секундада 7—12, чамдыктарында дүне 15—20 секунда чедир күштелир. Дүне агаарның температуразы 3—8, чамдыктарында 15 градус чедир соор. Хүндүс 0—5 градус чылыыр.

Автооруктарга 2—4 км кос-тур.

Кызылга шокар булуттаар, биче хар чаар. Сөңгу-барының түктеп хаттың күжү секундада 7—12 метр, дүне 15—20 метр чедир күштелир. Дүне 3—5 градус соор, хүндүс 0—2 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Авиа аймылдың эртинелеринче» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Али-Бабаның болгаш 40 дээрбечилериниң ужуралдары» 9.30, 14.40. «Азажыгаш» 12.10, «Чүдүлгелиг мадонна» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Моңгуниелчек күзелдиң» мунукчузу» 12.00, «№ 80 кииочымында» 10.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Янку Жиамугайдук» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Хан Асварух» 17.00, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийлең амыдырал болгаш үлетпүр кылдыстериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуу кылдыстериниң 2-37-13, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солуң келбейн бергенде 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 464.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00101

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 82 (12172) | 1983 чылдың апрель 8, пятница | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 коп.

ВАРШАВА КЕРЭЭЗИНИҢ КИРЖИКЧИЗИ КҮРҮНЕЛЕРНИҢ ДАШТЫКЫ ХЕРЕКТЕР МИНИСТРЛЕРИНИҢ КОМИТЕДИНИҢ ХУРАЛЫ

ПРАГА. (СЭТА). Ында Варшава керээзиниң киржикчизи күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң комитединиң хуралы ажыттынган.

Хуралдың ажылында БУР-нуң даштыкы херектер министри П. Младенов, ВУР-нуң даштыкы херектер министри Ф. Нуйя, ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер, ПУР-нуң даштыкы херектер министри С. Ольшовский, РСР-ниң даштыкы херектер министри Ш. Андрей, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, ЧССР-ниң даштыкы херектер министри Б. Хнеупек олар киржип турар.

Хуралдың киржикчилериниг Б. Хнеупек чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң Прага чөвүлел хуралының ядролуг даймины баш удур болдурбас, чавырлышкын чорудулгазын үргүлчүлээр болгаш быжыглаар, бүо-чепсекти дүжүрериниң, Европа динке болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш кадыажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыгларын шинтирлээри-биле Политиктиг консультативтиг комитеттиң Прага чөвүлел хуралының киржикчилериниг Б. Хнеупек чүректиң ханызындан байыр чедирген.

Политиктиг консультативтиг комитеттиң Прага чөвүлел хуралының ядролуг даймины баш удур болдурбас, чавырлышкын чорудулгазын үргүлчүлээр болгаш быжыглаар, бүо-чепсекти дүжүрериниң, Европа динке болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш кадыажылдажылганы хөгжүдериниң айтырыгларын шинтирлээри-биле Политиктиг консультативтиг комитеттиң Прага чөвүлел хуралының киржикчилериниң

КОММУНИСТЕРНИҢ АВАНГАРДЧЫ РОЛЮ

Партийжи амыдырал

Массалыг информация органнарының ажылдакчылары кандыг-даа даалганы күүседип чораан, чер-черниң партия, совет органнары, оларның удуртукчулары-биле сүлемележир чанчылдыг. Чоокта чаа Эрзинде «Чаа оруқ» совхозта партком секретары Б. К. Бумбажай-биле чугаалажыр. Ында байдалды сонуургап коор аргалыг болган бис. Совхозта мал кыштаглаашкыны эки эртип турар, малдың чаш төлү менди дээрзин од беседа үезинде демдегледи.

Ылаңгыя малчын коммунист Зинаида Сидоонуң коданында оолдаан 370 хойдан 370 хураганны ап, чаш малды менди доруктуруп турар. Коммунист Севилбаа Баймр-оолдуң удуртканы № 4 хойжу бригадада 2856 хойнуң 2607-зи оолдаан, 2609 хураган алдынган.

Күш-ажылчы коллективке коммунистиң ролю бедик болган ээ-не харысалгалыг. Кежигүн эвестер олардан үлегер алыр, оларга денгежир, сүме база дуза алыр дээш аңаа кээрлер. Ынчангаш коммунист ажыл-ишке бедик харысалгалыг, билдиглиг, организакчы, мурнакчы дуржулганың чептередикчизи, ниити херек дээш сеткилиниң ханызындан сагыш човангыр, хөй-ниитиниң амыдыралынга үлегерлиг, хуулунда амыдыралчурттаалазынга төлептиг болур үжүрдүг дээрзин партияның XXVI съездизинге, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунга онзалап айыткан.

«Чаа оруқ» совхозта партия комитеди районда улуг организацияларының бирээзи. Оон үчёдунда 69 коммунист бактаап турар. Оларның иштиндеи 21 малчын, 14 механизатор, 6 специалист, будурулгениң ортумаа звеноларының 16 удуртукчузу бар. Партияның 6 эге организациязының үжү мал ажылының адырларында. бирээзи автотрактор паркыныңда тургустунган. Моон алгаш көөрге, будурулгениң харысалгалыг участоктарында коммунистерни шын хувааганы илдең.

Совхозтуң ажыл-чорудулгазынга партийжи салдарны чедирерингe, ажылчыннар оргузунга партияның политиказын боттандырарынга коммунистер шиитпирлиг рольду ойнап турарлар. Олар СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин ажылиишчилериниң оргузунга калбаа-биле таныштыргаш, ында салдынган соруулгаларны күүседир талазы-биле ап чорудар практиктиг хемчегларни тодаратқан.

Партком күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге кижилерниң бот-боттарынга дузалажылгазын, негелделиниң күштелдирериче, ажыл-агыйжы болгаш пайыралчы байдалды тургузарынче, хамыктың мурнунда коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеричe улуг кичээнгейни үгландырган.

Совхозтуң партия комитеди, будурулге адырларында партия эге организациялары болгаш партболуктер кижилерниң онаашкан ажылынга харысалгазын бедидер, будурулгениң болгаш күш-ажылдың будурер болгаш күртинеге садыгга-чурумун быжыглаар, ажыл-агыйны билдиглиг башкарар, кампалга чурумун күштелдирер, социалистиг өнчүнүң камгалалын улам экижидер талазы-биле боттуг болгаш хөй талалыг ажылды чорудун турар. Оларның күжениишкиниң чогумчалыг үре-түннелди берген.

Совхоз 1981 чылда 136 мун рубль каражалыг ажылдаан турган болза, 1982 чылда оорган уштунгаш, 37 мун рубльдиң арыг орулгазын алган. 1982 чылда күрүнеге сүт садар планын 118,1 хуу. дуктүүн —116,4 хуу, эттиг—106,6 хуу күүсеткеш, районнуң совхозтар арасында социалистиг чарышка тиилекчи болган. Мал кыштаглаашкыны организастыг болгаш эки эртип турар. Мал чеминиң курлавырлары кыштаглаашкыныңы чедиишкиниг доозарынга четчир. Амга чедир ажыл-агыйжа 11254 хой оолдаан. Шээр малдың чаш төлү менди. Сүт-бараан фермазы бо чылың январь база февраль айларда сүттү бүдүрер болгаш күртинеге садар планын чедиишкиниг күүсеткен. Фермада бо чылың торээн 27 инектиг бызаадары менди.

Ажыл-агыйның мурнунда салдынган социал-экономиктиг соруулгаларны чедиишкиниг шиитпирлээринге коммунистерниң авангардчы ролю бедээп, сорук кирикчи үлегерчиизээ идепкейжээн. Мал ажылында коммунистер З. Сидоо, М. Байыр, Б. Дүпчеп, А. Дамба, А. Дажы, Е. Лопсан, А. Ендан оларның коданнарында 340-деи 370 чедир хойлар оолдаан. Оларның чаш төлү чидириг чок. Бо коммунистер эрткен чылын мал чемин четчирибиле белеткээш, кыштаглаашкынга белеткелдиг ужурашкан болгаш пиитиниң малын үлегерлиг кыштагладыр чүүлдер. Мал бригадирлери коммунистер А. Соян, С. Байыроол, К. Ынаалай, Б. Азыраа олар кыштаглаашкыны организастыг, үлегерлиг эрттирер. малдың чаш төлүн менди камгалап алырып хандырар дээш малчыннар ортузунга социалистиг чарышты калбартып, организаиччы болгаш кижилдикчи ажылды доктаамал чорудун турар.

Партийжи сөзү, хууда үлегер-чижээ-биле чонну иштажылчы чедиишкиннерже сорук киририп турар, социалистиг чарыштың мурнуку одурүүнда коммунистер түгле мал ажылында эвес совхоз будурулгезиниң оске-даа адырларында бар. Ылаңгыя автопарк колдективи —совхозта мурнакчылардың бирээзи. Ында социалистиг чарышты база коммунистер организастап, баштап турар.

Автопаркта партия эге организациязы (секретары Н. Дирчинчап) коммунистерниң авангардчы ролюн бедидеринге партия хуралын, тус-тус коммунистер-биле беседа кыдырып, партийжи даалгаларны ажыглап турар. Партия хуралдарынга коммунист чолаачы бүрүзүнүң совхоз будурулгезинге хууда салыышкынын ханы анализтеп, социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын, сагылга-чурумну болгаш корум-чурумну быжыглаар талазы-биле чүнү кылып, техниканы канчаар эдилеп, кампалга чурумун канчаар сагып турарын тодаргай чугаалажып корүп турар. Коммунист чолаачылар М. Дамба, К. Мыңдал, М. Сонам болгаш өскелер-даа планын доктаамал ажыр күүседип, техника эдилелиниң, автомашина дугуйларының болгаш кывар-чаар материалдарны камнап алыр талазы-биле алган социалистиг хүлээлгелерин үлегерлиг күүседип турарлар.

«Чаа оруқ» совхозтуң партия организациязы бодунуң ажылының стилин болгаш методтарын улам сайзырангайжыдып, чон ортузунга политкижизидилгелиг ажылды күштелдирип, социалистиг чарышты билдиглиг удуртуп, коммунистерниң будурулгеге авангардчы ролюн ам-даа бедидип тургаш, социал-экономиктиг соруулгаларны күүседиирингe идигин бээри чугаажок.

Р. ДАЛАЙ-ООЛ,
журналист.

АЖЫКТЫГ ТАЛАНЫ БЭЭР

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Сыын-Чүрээ. Дувуренхойжу бригадаларында торуур 19 коданда 5 мун ажыг хой оолдаан. Оларның чаш төлү менди доругуп турар. Малчыннар болгаш сакмавчылар арасында малдың баш санын болгаш чаш төлүн бүрүн камгалап алыр дээш социалистиг чарыш үлам калбарган.

Хобчуп хойжулар Сүгдуроол, Аяк-Хээ Ондарлар, Хураган-оол Куулар, Анай-оол Монгуш болгаш аныяк малчын Экендей Ооржак олар аки түннелдиг ажылдап турары-биле мурнакчылар болу бергеи. Ында дуржулгалыг сакмавчылар Чула Ондар, Калбак-Кара Куулар, Мамат Монгуш, Барынмаа Куулар, Далаа Монгуш, аныяктардан Алдын-кыс Куулар, Светлана Кара-Сал, Галина Ооржак, Клара Монгуш, Валентина Кара-Сал олар 100-140 чедир хураганны менди доруктуруп «стургеи.

Ындыг-даа болза Сыын-Чүрээ хойжу бригадазында Калчан-оол Монгуш, Донгаа Ондар, Дувуренде Соскур-оол Монгуш оларның коданнарында байдал дувуренчиг. Сакмавчылар ол коданнарда чедиишпес. Чаш тол хорамчажыг. Ол-ла коданнардан 99 хой ара салган, 78 хураган өлген. Оон чылдагаапнары амда тодаратгынмаан.

Дувурен бригадазының бригадири Опала Монгуш биле ужуражып, мал кыштаглаашкыныңын эртип турар пиитп байдалын сонуургап чугаалаштывыс. Пиитизи-биле малчыннарның ажылдап турары багай эвес, малдың байдалы эки. Кол-ла чүве малдың чайгы семиртилгезин шын оргапизастап, кыштаглаашкынга хынамчалыг белеткелдеп коя хамаараижыр.

Ол бригаданың малчынналары ай санында эдлечелиг өөредилгелерин, хуралдарын малчын кодан санында эдлеп дугаар эрттирип турары бяжаки талалыг. Чоокта чаа бүлүп эрткилээн индиг чыыштарны мурнакчы хойжулар Хураган-оол, Калдар-оол Куулларының турлагларынга эрттиргилээн. Ам дараазында өөредилгени дувуренчиг кодан Соскур-оол Монгуштуң коданынга эрттиреринп планнаан. Ол чорук малчыннарга ажыктыг талапы берип турар.

Эртип турар кыш соок чок. Ол чорук малдың чаш төлүн менди остурүп, пиитиниң малын хүр ыыш ажырарының магадылаалын тургускан. Амгы үеде мал чеминиң курлавырлары суда, сиген, салаң, концентрат, сиген далганы четчир. Чаш малга чемге хосилуп бээр микроэлементилер бар.

Малчыннарның амыдыралынче коп кичээнгейни утландырган. Төрүүр коданнарның хой кезээ электри моторлар-биле хандыртынган. Өг-бүле бүрүзү солуп-сеткүүдерни чагыдып алган. Ол чагылдаларын чогуур өйлшаанда ап турар.

Бригаданың малчыннары төрүүр 100 хойга оналштыр 98 хураганны, бир хойдан-на 2,1 кг дуктүү алыр деп бедиткен хүлээлгени алган.

А. МОНГУШ.

ЧЕМПИОН ЧОЛААЧЫ

Өвүр районуң «Торгалыг» совхозта аныяк коммунист Юрий Степанович Маадыр-оол хүндүткелдиг кижилерниң бирээзи. Юра шериг албанынче аъттанып мурнундала чолаачылың мергежилин чедип алган.

1982 чылдың социалистиг чарыжының түннелинде чолаачылар ортузунга район чемпиону атты ажаа тывыскан.

Беш чыл бүрүнгаар Юрий Степановичиге чаа ГАЗ-53 маркалыг чүүк машиназын «Торгалыг» совхозтуң дирекциязы бижыглаан. Ол үеним дуржулгалыг чолаачы Чадаана, Кызыл, Абакан хоорайларга барып, кандыг оруктарны эртип, кандыг арттарны ашпаан дээр. Мал чеми, хөмүр-даш дээш чеже чүүктү сөөртпээн дээр!

Ю. С. Маадыр-оол хой-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Оон партийжи даалгазы «Торгалыг» совхозтуң автогаражында дружина бөжигүнериниң ажылын удуртуру. Олар суурга улусчу дружинниктериниң дежурныйлаар графигин үспейн турар.

Юрий Степанович Маадыр-оол ГАЗ-53 машиназы-биле 200 мун километрни капитал септелге чок эртken. Ол март ай төнүүзүнде чаа автосамосвалды хүлээп алган, эрги машиназын аныяк чолаачыга хүлээткеш, ону дагдыныкчы кылдыр алган. Ол он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылында район чемпиону адын салбас дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

К. МОНГУШ.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА АЙЫН ЧАРЛААН

Час дүжүп, хүн караа чыыш, черни шуглап кыштаан хар дамыратар болуп шуужуп эгелээрге, республиканың хоорай, суурларының чаагайжыдылгазы эгелээн. Кудумчуларда чыылган, доштаалган бөк-күзүдүмну аштап, кадып калган ыяштарны туруп, чаагарын олуртуп, херим-штакетниктерни будуур.

Бо хүннерде Кызылдың кудумчуларында база чаагайжыдылга ажылы түдүктээн. Ажыл тонуп чорда албан организация, улетнүр будурулге черлериниң коллективтери массалыг шефтээшкиннерге үүнүп, хамаарышкан девискээрлеринге ажылдап турарлар. Республиканың Колээ ажыл-агый, Иштики херектер министерстволарының, «Тудуг кезектери» комбинаттың, авиабудурулгениң, Күрхандырылганың, школаларның болгаш өөредилге черлериниң коллективтери мурнуку чылдарда дет, бо чылып база боттарының девискээрлерин чаагайжыдырып идепкейлиг чорууп көргүзүп турарлар. Ук коллективтериниң девискээрлери арыглаан, аштаттынган, херимнер будуттунган.

Хоорайның чурттаалга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң чаагайжыдылга комбинадының бот-оруулгачарылгалыг участоктарының боттарынга онаашкан даалгаларны чедиишкиниг боттандырганнар. Ылаңгыя Ксчетов, Красноармейская, Топографическая, Кечил-оол, Каа-Хем кудумчуларын чаагайжыдар ужурлуг будурулгелер багай эвес ажылдап турар.

Эрткен чылын чаагайжыдылга комбинадының коллективи хоорайның арыглап аштаалгазын болгаш ногаанчыдылгазын планын үзүүлар боттандырып чоруткан. 7900 дос ыяш олуртунган, 4800 дербелчин метр газоннар кылдынган. Хоорайның чаагайжыдылгазынга болгаш ногаанчыдылгазынга улуг салыышкынны «Тыва тудуг». «Тыва сеткелге тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестерде депутаттар бөлүктери. Сельхозтехүркомбинун будурулгелеринде постулар киририп турар.

Соолгу ийи чылда найысылалдың кудумчуларын кескүзү-биле оскерилгенин эскербес арга чок. Ол дээрге, улус депутаттарының киржилгээ-биле чаагайжыдылга ажылын экижиткенинден болган. Ол ийи чылда дыка хөй чурттаалга бажыңнарының капитал септелгезин чоруткан, ногаанчыдылга, чаагайжыдылга ажыдарынга, санитарлыг арыглаа аштаалгага 9 миллион ажыг рубльдиг чарыгдаан. 250 мун дербелчин метр оруктар болгаш тротуарлар асфальтылаттынган. 30 мун дербелчин метр газоннар кылдынган, 15 мун дос ыяш аймаа олуртунган. Чыл санында 520 мун чечек рассадазын тарып остүрүп турар.

Ындыг-даа болза, найысылалдың дыка хөй будурулгелери болгаш организациялары санитарлыг арыглаашкынче, чаагайжыдылгаже болгаш ногаанчыдылгаже кичээнгей салбайн турарын айтыр апаар. Чижээ, пиво заводунуң, мебель фабриказының, Улуг-Хемниң ыяш ажылагай черинин, Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң, Тываның күрүне физармовниязының болгаш өске-даа коллективтериниң хамаарышкан девискээри бөктүг, мынчага аштаттынмаан.

Кызылдың чаагайжыдылгазын болгаш ногаанчыдылгазын экижидер, В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл өөн база Совет Тываның 40 чылын төлептиг үткүүруп-биле улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүсекчиң комитеди бо чылдың апрель 1-деи май 1-ге чедир чаагайжыдылга айын чарлаан. Ол үеним дүргузунда найысылалдың будурулгелери, организациялары хоорайның чаагайжыдылгазының болгаш ногаанчыдылгазының талазы-биле көрдүнген беш чыл планынга киристир дыка хөй ажылдарны кылыр ужурлуг. Ону чедиишкиниг боттандырарда ол айда кылыр ажылдарның планын ыяк түргүзүп, чогуур хемчегларни ажылдап кылыры, план бүрүзүнүң күүселдезин чедип алыры чугула.

Чарлаттынган айның үезинде коллектив бүрүзү хамаарышкан участогунуң ногаанчыдылгазынче, санитарлыг байдалынче киржээнгейни салбышаан, будурулгенин девискээрлерин, будурулгеже кирер оруктарны, административ-тиг бажыңны септээринче киржээнгейни салыр ужурлуг.

Неделяның пятницада сайында «Санитар хүнүн» база ол айда эрттиреринп улус депутаттарының Кызыл хоорай Советиниң күүсекомунуң хүлээп алган шиитпириизде айыткан.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА ДЭЭШ

⊙ Он бирги беш чылдың бантайгы ийи чылында республиканың кодээ черлеринде 1050 квартирага газ киирген.

⊙ Ол үеним дүргузунда 250,9 мун дербелчин метр оруқту болгаш тротуарны асфальтылаан, түгле эрткен чылын безин бажыңнарның 70 мун дербелчин метр мурнуку ханазын чаарткан.

⊙ РСФСР-ниң Министрлер Совединиң база ВЦСПС-тиң шилчилир Кызыл тугубиле 1981 чылда Каргы кодээ Совединиң, 1982 чылда Алдан-Маадыр кодээ Совединиң шаңнаткан.

УЛАМ АЯН-ШИНЧИ КИРЕР

Жданов совхозтуң төвү Ак-Тал суур чыл санында чаартынып, чаагайжыттынып турар. Ак-талчылар төрээн суурун чаагайжыдар дээш улуг ажылдарны кылып келген.

Хендерге көдээ Советтиң күүскому чаагайжыдылга айтырымны күүскомга, оон чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссия хуралынга чугаалажып келген. Күүском, чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссия, херээжеиннер чөвүлелии суурда өске хөй-ниитп организациялар-биле кады суурну чаагайжыдарының хемчегларни ажылдап кылган, ол талазы-биле социалистиг хүлээлге алдынган. Суурнуң агитквартал бүрүзү девискээрни чаагайжыдар планныг, өрегелер социалистиг хүлээлгелиг.

Эң эки чаагайжыттынган девискээрлиг малчын кодан, өреге, агитквартал дээш социалистиг чарышты квартал-дап түннеп турар болгаш тиилекчилерни чурттакчыларның ниити хуралынга шаңнап-мактап, акша шаңналын, вымпелдерни тыпсыр, чарыштың түннелин үндүрерде, агитквартал-дарда өрегe бүрүзүнүң девискээрининң ниити санитарлыг байдалын, чеже доо ыяш, чечек олуртканын, оон ажаалдазы-хайгаараалын өөренип көөр. Чарыштың негелделерин долу күүседип, оон бедик баллын алган агитквартал, өрегe тиилекчи болур.

Суур чаагайжыдар субботниктерге, воскресниктерге акталчылар идепкейлиг киржип келген. Ылаңгыя депутаттар округунуң чурттакчыларын чаагайжыдылга ажылынче хаара тударын эки тургускан болгаш оларның күжү-биле көскү ажылдар кыдынган. Чурттакчыларның күжү-биле суурнуң кудумчуларына, чурттаалга, албан черлериниң бажыңнарының девискээрлеринге эрткен чылын 1320 дос үнүштү, оон иштинде 950 дос чадан ыяшты тараан. Суурда аллеяга 300 ажыг тарымал үнүштү олуртқан. Херээжеиннер чөвүлелиниң удуртулгазы-биле агитквартал-дар ажыл-бажыңнарының даштын, херимнерин чуғайлаан, чаңгыс аай, көрүштүг. Ол —суурнуң үлам-на аян-шинчилиг болдурган.

Ээ эки чаагайжыттынган девискээрлиг чурттаалга бажыңы дээш социалистиг чарышка эрткен чылдың түннелин-биле дөрт өг-бүле аңаа тиилекчи болган. Ол бажыңнарның даштында «үлегерлиг бажың» деп бижилгелиг демдектерни аскан. Социалистиг чарыш үламчылавышаан.

Час дүшкен, чылыг келген. Оон-биле кады чаагайжыдылга ажылдары эгелээн, часкы чаагайжыдылга айы чоруп турар. Деминг күш-биле кыям турар түүлдериис төрээн суурнуңуста үлам чараш, көрүштүг болдурар.

Т. ЭРТИНЕ,
чаагайжыдылга талазы-биле доктаамал комиссиянын зарагазы.

ХӨРЕК ӨЙГЕН БОДАЛДАР

Бо хүннерде бистиң республиканың ажылчы чоннары ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылынга үткүштүр күш-ажылчы бижыг соруктуг ажылдап эгелээн. Ол байырлалды төлептиг үткүүр дээш, Өвүр районда «Коммунизмче оруқ» совхозтуң ишчилери база шудургу ажылдап турар.

Салган соруулгаларны, планныг онаалдаларны чедиишкиниг күүседиринге ажылчынларының күш-ажылын бирдиглиг организастаары чугула. Курут маңнашкыннар, кандыг-бир кижиниң ак сеткилдиг эвезинден өске кижиниң хөй үе-шакты халас чидирер чоруунии ажылга дыка шаптыктыг.

Бис совхоз төвүнден алаан ырак черде мал кадарып турар бис. Мал чеми, өске-даа түүлдерни чедирип алырынга машина херек. Ону чөпшээредип алыр дээш совхоз төвүнге кээрге, шүүт берге. Наряд ёзугаар хуваагаи машина үргүлүү чок болур. Ону маңаврга, үениң шылаичыны, валда мал-маганче сагыштырганчыны ажок.

Бо дугаймында эш-өөр соруусеткүүлге бижип, хураа-суглаага шүүмжүлеп-ле турар. А өскерилгелер ам-даа аваш, четтестер биеэги хевээр удамчылавышаан.

Совхозтуң малчыннары пиитиниң малын менди остүрээн чаш төлүн бүрүн алыр чүүлүн Аъш-чем программавынга садыышкынын киирээр дээш шудургу ажылдан келген. Олар чамдыкта дүне-даа, хүндүс-даа калаган малынын ажаалдазы дээш чай чок болуулар.

А ийи-чаңгыс суур кирип, совхозтуң машина-балгадын айтырып чораан, ону маңаар ужур таваржын келирге, сандыг-магазиннерге-даа киргиээр апаар мен. Сонуургап, аъш-чем садыгларынга арагадан хөй чүве шагнын кайыдаа үезинде үзүлбес: эртеңдээ, кежээ-даа садып-ла турар. Ооц уламындан садыг чанынга ээприк улус чыгыыр. Күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш пиитиниң корум-чурумун быжыглаар дугайында шиитпирлиг демисел чорун турар бо үеде ажыл шагында, ажыл хүнүнде аңаа чыгып турар кижилерниң кайда ажыдаи турарын. бир эвес ажыл чок болза, чүге маңгыстаачак амыдыралдыг чоруурун административтиг органнар хөй-ниитиниң күжү-биле илередип тывар, хемчээн алыр болза эки.

Ындыг, хүнүнде чүгле ижер арагазын болап, садыг чанынга тура хүнзээр кижилерни көргеш, чамдык кижилер чүге ажыл-хожулу, аал-ораны дээш дувуреп чоруурул, а олар түге сактыр-бодаар чүвезин чок чоор деп кайгай бээр. Бистиң пиитилелиивиске кижи бүрүзү бодунуң шыдаар шаа-биле салыышкынын киирип чоруур болгай. А мындыг кылган-тутқан орта ажылы чок кижилерниң човаавазын, эгенмезин, арын-чүүр чогун кайгаар мен. Бүгү улус ажылдап, өөренип, пиитилелге ажыктыг чүүлче хаара тутунган турда, олар канчап ыят чогу-биле чон ариынче корун чоруурлар ирги?

Өвүр районуу Солчуруун аъш-чем садыгларынга арага аймаан нормадан берип, ону садыгларының чурумун остертсе кандыгыл? Арага аймаан салырын кайда-даа кызыгаарлап турар болгай, биске хамаарышпазы ол ирги бе? Араганы ой, хемчээл чокка садарга, хөй кижилерниң чыгып турар ужуну-даа ында.

К. МОНГУШ.

«Коммунизмче оруқ» совхозтуң Улаатай хойжу бригадазының хойжузу.

Шоодуглуг бийир-биле

ЭЭН БАЖЫҢНАР, БӨКТҮГ КУДУМЧУЛАР

Өвүр районда Саглы суурга элээн каш чыл мурнунда херим-штакетниктер кылып, кудумчуларга ыяштар тарып олуртканынаан суур дыка аянныг, хевиринг апарган чүве. Ырак-узак черлерден келгилээн аалчылар суурнуң чаагайжыдылгазын магадап, боттарынга үлегер кылдыр ажыглаар-даа кижип турган.

Чылдар арткен. Чаагайжыдылганы улам экижидер туржук, олче сагыш салбастаанындан херим-штакетниктериниң ыяштары йийлеп, чаңгыстап сыйылза-сыйылза чамдык черлерде түгле онгары арткан. Суурда тараан ыяштар элээн улгадып өзүп келзе-даа, «оптөк» оолдарның «ачызында» будуктары сыйлып, оон уламынаан кадып, күргап турар.

Чаагайжыдылганы чаа-ла дооскан турда суурга келген кижилер ам катап биске аалдап келгеш, шүүт кайгаарлар. Оларның характырынга кудумчуда мал өдээ, ээн хос бажыңнар дораан илдигер. Саглы улуг эвес. Ында ээн бажыңнарның саны —17, шала тургаш калганнары —3. Ол ээн бажыннар арагачыларга «чаглак» болуп турарынаан оон ишти-даа, даштыда чүттүг, хирлиг. Кежээки үелерде «хоглээн» кижилер аңаа чыгып, эки-бак сестер эткени дыңналыр.

Ээн бажыңнарның саны эвээш болганы ол чүве ийикпе, ярги клубту столовая кылдыр эде кылыр дээш база ээн кагган чорук бар. Ол болза арагачылар чыгыр «ресторан» апарган.

Суурнуң чаагайжыдылгазын экижидер талазы-биле Саглы кодээ Совединиң (күүском даргазы А. Балыргы) кылып турар ажылы бо хүннерде чурттакчыларга билдинмес. Чогум ону холга ап, удуртур, башкарар кижи бар болза, төрээн суурунуң чаагайжыдылгазы дээш шефтээринге, субботниктээринге киржир күзелдиг аныяктар-даа, улуг-хаа назынат кижилер хөй. Оларны түгле эвилелдээр херек.

О. ДАЛБЫЙ.

«ЖҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХӨӨЧҮҮНҮ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № 81 «Шында»).

Тас Иргитовна **Сайбуу**—Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Александр Спиридонович **Семыкин** — Хову-Аксының № 18 геология-шинчилел партиязының оруниекчизи.

Анастасия Дмитриевна **Турбасова** —«Тыва кодээ тудуг» трестиң №585 КМК-да шеверлекчилериң комплекстиг бригадазының бригадири.

Хуралда Доидуковна **Ховалыг** —ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг совхозтуң ветфельдшери.

Сиринмаа Арантаповна **Шожан-оол** —Тока аттыг совхозтуң ажылчыны.

Фаина Васильевна **Шадрина**—райпонуң аъш-чем складының эргелекчизи.

«ТЫВА КОБАЛЬТ» КОМБИНАТТАН

Нина Михайловна **Андриенко** —Культура бажыңының таныжылы.

Галина Исааковна **Баранова** — санаторий-профилакторийниң повары.

Николай Васильевич **Великин** — чер адаанның ажылдарының ажылчыны.

Вощлав Фомич **Воронович**—чер адаанның ажылдарының ажылчыны.

Пётр Васильевич **Корзев**—энергоцехтиң слесары.

Анна Трофимовна **Лишко** — аппаратчик-гидрометаллург.

Надежда Ивановна **Перекогина** — аппаратчик-гидрометаллург.

Александр Егорович **Потылицын** — даг мастери.

Михаил Ильич **Романовский** — транспорт цехиниң чолаачызы.

Иван Иванович **Степанов** — дериглелер септээриниң слесары.

Виктор Тихонович **Синицин**—ыяш кезикчизи.

Валентин Львович **Фёдоров** — чер адаанның ажылдарының ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Вера Тимофеевна **Бабкина**—«УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчын кооперациязының садыгжызы.

Татьяна Тимофеевна **Белова** — күрүнениң районда конторазының нотариузу.

Александр Опаевич **Достай-оол** — «Улуг-Хем» солуунуң редакциязының бухгалтери.

Елизавета Ивановна **Кособутская** — райпонуң улуг повары.

Наталья Ильинична **Кураева** — чоннуң амыдырал хандырылгазының районда будурүлге эргелелиниң ажылчыны.

Дырынай Моңгушевич **Лопсан-Доржу** — «Ак-Туруг» совхозтуң малчыны.

Бичии-Уруг Кок-ооловна **Сат** — Арыскан сес чыл школазының ажылчыны.

Мария Фёдоровна **Сорокина** — чоннуң амыдырал хандырылгазының районда будурүлге эргелелиниң даараныкчызы.

Мария Степановна **Стеничкина** — «Шагонартыжестрой» трестиң чуртталга-ажылдал участогунуң вахёру.

Зоя Чамбаловна **Толума** — Чаа-Хол ортумак школазының ажылчыны.

Анна Серпионовна **Труман**—райпонуң садыгжызы.

Лидия Ивановна **Тюкавина** — Шагаан-Арыг хоорайның № 3 ясли-садының ажылчыны.

Советиниң Президиумунуң Дараазы М. МЕНДУМЕ.
Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1983 чылдың март 29.

Улус революцияны камгалап турар

Managуада тропиктиг чай төнүп турар. Оруктар кыдыында, никарагуа наймыларын кастап-шимээн тейлерде, Managуа холдуң эриктериниң кырында изиг хуавуң куртадып кааны сарыг от-сигенни өртеткен турар. Дүдүскек көк ыш хоорайның ырыын шыва'алган, президентиниң ордузу, элчин черлери, чазактың албан черлери, делегейниң «Никарагуа либре» дээр аалчылар бажыңы турар Тискапа деп доңгуй кырынга белин ыш-бүстүн чыды каап турар.

Масаядан болгаш Гранададан найысылалче чоруткан оруктар машиналары маннашкан, никарагуа чайының хайырлаан дүжүдүн чүдүрген тергежиктерни соорткен элчигеннер-даа оолап чоруп турар. Шывыглыг чаа тырнокта болгаш шуут-ла кудумчуда безин бананнарны, апельсиннерни, мангону, ананастарны, эдепейлиг аттарлыг бистиң бизбезивис-даа ыят-чимистерик садып турар. Үс-дарганнар, ажылчыннар, албан-хаакчылар ажылдаар черлеринче далажып чоруп, ак-көк тентерлиг школачылар орукту кежип маннажып эртип турарлар. Managуада амыдырал ажыл-ишчи өзүбиле хайнығып турар.

Ынчалза-даа бир эвес кичээнгейлиг хайгаарап көөр чүве болза, кижилериң арын-пырайы шыгыырааны илдең болуп. «Баррикада» солуунуң комбинадының мырыңай танында чаа каскан оңгуулар бар. Июль 19-ду аттыг революция шоолуғде эң-не явыңбүрү наза-харлыг болгаш профессиялыг никарагуалар бөө бөөлаарыңга болгаш граната шывадаарынга өөренип турар. Министерстволарның болгаш күрүне албан черлериниң бажыңнарын автоматчылар тайыжылдап турарлар. Хүнүң-не телевизениеге сандиножу Чепсектиг Күштериниң инструктору чүве чугаалап, бөө-чепсекти канчаар ажыглаарының аргаларынга өөредип турар.

Кажан Managуага имиртиң дүжүп, карацгылай бээрге, революцияны камгалаарының сандиножу комитеттериниң ски турачылары боттарының туруштарынга барып, таныжылдаап туруптарлар. Олар үлегчүг бүдүрүлге черлерни, чуртталга кварталдарын камгалап турарлар.

Бистер Сандиножу ассамблеяның кежигүнү. Никарагуапың иштики хереқтер министерствозунуң политөртелелиниң начальныгы команданте Омар Кабесастың кабинединге кирген бис. Кабинеттиң ханазында ак-көк согуңчугаштар-биле айтып каан улуг карта бар. Бө согуңчугаштардан сомосажы дээрбечилерниң кайда чоруп турарыны илеп дең О. Кабесас чугаалаан. Нуэва-Сеговия деварламентиже болгаш Хинотега департаментининг соңгу районнарынче 1. 200 хире дээрбечилерни Гондурастан киргеп.

Картада согуңчугаштарның бирээзи туруптуң товуүне айтып турар. 200 хире кижилиг сомосажы болук бистин дерискээривисче хамнаан кирер аргалыг болган. Оларны доктаатказ. Матагальпа департаментинге бүзөлээп турган. Ол олурукчулер тулчуушкундан ойталап турар. Олар чүүле хамаатыг тудугларже халдаар аргалыг боол турар. Чижээ, Ранчо-Гранде миномёт болгаш пулемёт-биле боолаашкыларга таварышкан. Бешаралчын олген, он-он кижи балыгланган, оларның хөй кезин үштен сес хар чедир назылыг уруглар.

О. Кабесас картаже айыткан, Нуэва-Хинотега департаментилерде ак-көк тоториктерни көргүскен. Ол черлерде сандиножу армиязын дайынчылары, резервистер агрессорларны узуткаарының дээлмдажышкынналары кылып турар. Боо-чепсектиг сегиржип алышкыннарның үезинде америк бүдүрүлге черлеринге кылган хөй санныг боо-чепсектерни болгаш ок-чемзекти хүнаап алганнар.

Сомосажы дээрбечилерни чепсеглээп, өөредип белеткеп турар Каттышкан Штаттар оларны агрессия кылырынче күткүп, ону «хамааты дайыны» болгаш харын-даа «сандиножуларның дүржок ёзу-чурумунга удур тура халышкыны» кылдыр көргүзерин оралдажып турар. Ынаыг хоозун болгаш хоп-меге чулчуруушкунга кым бүзүрээр боор? Чаа эрге-чагырга черни, ону кымнар болбаазырадыр, ажылдап турар болдур, оларга хүлээдип бергеп, бижик билбес кижилерни ноомчуп, бижип турар кылдыр өөретпеп, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның ажы-толдеринге университеттиң эжиктерин хостуг кылдыр ажыдып берген болгай— деп, Омар Кабесас уламчылаан чугаалаан. 1979 чылдың чайынында Managуага, Эстелиге, Масаяга, Гранадага, Леонга ареатаяыг үүлгедиишкиннерни кылып. богун чаш уругларны кээргел чок олурүп турар кижилер боттарының чыдалары-биле кандыг «хостапганы» болгаш кандыг «чаа демократтыг корум-чурумну» эккеп турарыл?

Никарагуа ажылчыннар, тараачыннар, студептилер, школачылар боттарының төрээн черип маадырлыы-биле камгалап турарлар. Оларның бирээзи 14 харлыг Мануэль Лопес «милисиано старшык» отрядында бир чыл тулчуп, оон суурунче халдап келген элээн каш дээрбечилерни узуткаан. Ынаыг эрес-дидим, маадырлыг чоруктарның чижектерин хөйүү көргүзүп болур. Дайынчылар Виктор Роблето, Фелипе Кастельон, Марио Агирре олар Бакайо хемнинг чанында тулчуушкунга маадырлыы-биле олгеппеп.

Национал хостапганың сандиножу фронтузунуң Национал удуртулгазының кежигүнү, республиканның иштики хереқтер министри Т. Борхе кажыдал митингиниге чүве чугаалаан, дайынчыларны аймыктыг дайынга удуп оон-даа артык аар-дерге тулчуушкуннарга белеп турарынче кыйгырган.

А. ТРУШИН.
СЭТА-ның корр.

АГРЕССИЯ КАЛБАРГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Никарагуаның чазаа Айыл чок чорук чөвүлелинге Гондурастың девискээринден ол чуртка удур агрессия үүлгедиишкиннериниң күштелип турарын дыңнаткан.

Ынаыг үүлгедиишкиннер ол бүгү девискээрни шыва ап болур улуг дайын чорудулгазынче хуула берип болурун Айыл чок чорук чөвүлелиниң даргазынга Никарагуаның чазаанның ажок дүвүреп турарын чагаада дыңнаткан.

НЕГЕЛДЕ

АФИНЫ. (СЭТА). Грек найысылалдың япазы-бүрү районнарының тайбың комитеттериниң инициативазын ёзугаар массалыг чыскаал Афинага болган. НАТО-дан Грепияның доп-дораан үнеприн чыскаалдың киржикчилери иелеп.

Чыскаалганнарның хүлээп алган резолюциязын чурттуң парламентизинге дамчыдып берген. Ында айтканы болза: «Соңгу Атлантиканың блогу империализмниң эргежыын камгалап турар».

Социализм чурттарында

АВТОМАТТЫГ БАШКАРЫЛГА СИСТЕМАЗЫ

⊙ СОФИЯ. Ильичевск-Варнаның Кара далайда эң улуг делегей паром шугумуның күчүзүн улгаттырарынга автоматтыг башкарылга системазы дузалаар. Ол системаны совет болгаш болгар специалистер тургузуп турар. «Паром» деп автоматтыг башкарылга системазы чүдүрер. дүжүрер бүгү ажылдарны контрольдаар болгаш чүк чүдүрген демир-орук составтарын паромпар-биле чорударын башкарар.

Нарын паром комплексиниң бүгү авеноларының ажылын башкарып, холбаштырарынга аксы-дуңма ийи чурттарның транспортчуларынга «электроннуг диспетчер» дузалаар. Чижээ, бир судноның чүзүн дүжүрери барык бир шак дүргедээр. Оп-оп чүк демир-орук вагоннарын хүлээп алыр паром бүгүзү чыдда немелде үш рейсти кылып болур.

Совет Эвилелиниң болгаш Болгарияның аразынга садыг харылзааларын калбартырынга далай дамчыштыр чүк соорткен улуг ролду ойнап турар. Совет-Болгар демир-орук паромунуң судноларын-биле чүгле эрткен чылын безин улус ажыл-агыйының бирык үш миллион тонна чүктерин соорткеп.

КАМНАП АЛДЫНГАН КУРЛАВЫРЛАР-БИЛЕ

⊙ ПРАГА. Праганың «Тесла-Голешовице» деп электротехниктиг заводунуң коллективи бо чылдың бирги кварталында камнап алдынган чиг-эттиң болгаш материалдарның күсели-биле марттың төнчүзүнде 8 шактыг ажыл хүнүн эрттиргеп. Элээн каш миллион крон акшаның продукциязын, хоорайларның 100 километр кудумчуларын чырыдарынга четчир элээн каш муң лампаларны бүдүргеп.

Бүдүрүлге черинде элээн каш бригадалары чыл дургузунда камнап алдынган чүүлдерниң күсели-биле 4 хүн ажыжыдарын саналдаан. Ол эгелээшкинни заводка изиибиле деткээн. Камнап алдынган чиг-эттиң болгаш материалдарны ажыглаар хөш шимчээшкин заводтуң цехтеринде, бригадаларында улам калбаргаш, Чиг-эттиң болгаш ескө-даа курлавырларның камнагазып чедип алган ажылчыннарга акша тацпалып тыпсып турар. Ынчангаш камнаарга күрүшеге-даа, ажылчыннарга-даа ажыктыг болур. «Тесла-Голешовицепиң» инициативазын Праганың бүгү бүдүрүлге черлерин деткип турар.

ШЫНАР БЕДИДЕР ДЭЭШ ШИМЧЭЭШКИН

⊙ УЛАН-БАТОР. Продукциянның шынарын бедидер дээш массалыг шимчээшкин Моолдуң экономиказын чедиишкиниг хөгжүдериниң кол факторларының бирээзин, амгы беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүсеидир дээш бүгү чоннуң социалистиг чарыжының тудуш кезээ болуп турар.

«Шынарның бригадаларын» хөй бүдүрүлге черлеринге тургускан. Продукциянның шынарын бедидер чугула сорулганы шинтирилээринге төлептиг үлүүн ол бригадалар кирип турар. Оларның чүткүлдүг күш-ажылының түнелиинде эрткен беш чыл планының үезиндо шынарның бирги категориязының кылыглары тос катап, күрүнениң шынар демдээн тывыскан продукциязының хемчээли дөрт катап ковудээн.

Совет будурүлгелериниң мурнакчы дуржулгазын калбаа-биле ажыглаанды бөдүк шынарлыг продукцияны бүдүрериниг идиглиг болуп турар. Чижээ, Улан-Баторуңуң хевис фабриказының пос-таавычылары шынар башкарарының Лыпитуң комплекстиг системазын республикада хамыкты мурнай шингээдип алган. Ол системаны шингээдип алган түнелиинде будурүлге коллективи чыл бүрүде миллион тугриктиң орулгазын ап турар. Күш-ажылды организастаарының деп-шилгелиг аргаларын Дархан-ның, Эрдэнэттиң болгаш МАРның оске-даа будурүлге төлериниң ажыл-ишчилерин калбаа-биле ажыглап турар.

ЭКОНОМИКАНЫҢ ШОЛБАННАРЫ

⊙ ХАНОЙ. Вьетнамның күрүне секторунуң будурүлгелери чурттуң үлетпүр продукциязының хөй иеруузун будурүп турар. Ол будурүлгелер ВКП-ниң V съездиниң шинтирилеринге дүүштүр боттарының ажылын улам сайзырангайжыдып. башкарылганың тургузуун чаартып турарын «Нян зан» солуң бижээн.

Улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң бергелери бардаа болза, чурттуң күрүне будурүлгелери бот-оруглөчарылганы, башкарылганың деңнелгелиг методтарын болгаш хевирлерин чедиишкиниг шингээдип ап, будурүлгениң дүрген өзүлдезиниг байдалдарны тургузуп турар. Олар социалистиг экономиканың шолбаннары болуп турар.

Совет Эвилелиниң дуза-ламчызы-биле туттунган Ламтхаонуң суперфосфат заводунуң мурнакчы дуржулгазын чижек кылдыр айтып болур. Күш-ажылдың будурукчудүүн ол коллективте белиткеп. ажылчыннарның аймыырал байдалдарын экижиткеп.

(СЭТА.

Социал өг чидиг чөрүлээчыл хире үеде үргүлчүлеп турар. Францияның эң улуг профсоюзтар каттыжышкынының —Күш-ажылдың бүгү-ниитй конфедерациязының (КБКФ) кыйгырыы-биле «Ситроен» деп автомобиль фирмазының заводтарының ажылчыннары арткен чылдың чазынында ажыл соксадышкынын эгелээн. Күш-ажыл байдалдарын экижидерин, ажыл төлевирин бедидерин, хуу полицияны дүжүрерин ажылчылар иеген турар. Ажылчы чоннарны коргударынга болгаш шаажылалга таварыштырарынга хуу полицияны будурүлге эдерэ ажыглап турар.

ЧУРУКТА: «Ситроен» заводтарының ажыл соксадыын ажылчыннарының Париж хоорайга болган чыскаалы.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

БЕРЛИН. ГДР-ниң демир-оруктарында магистральдарны электрижидиргиниң ажыдары уламчылап турар. Амгы үеде Берлиниң демир-орук дээрбээниң мурнуу участоктарын база ол ышкаш республиканың найысылалының девискээринде чамдык магистральдарны электрижидиргиниң талазы-биле сорулга шинтирилеттиниң турар. Бо беш чылдың дургузунда (1985 чылга чедир) шупту 820 километр демир-орукту электрижидирги планнаттынган.

Диазель локомотивтерни электровозтар-биле солуурга, кывар чүүлдүң чарыгдалы ийи-үш катап эвээжээр дээрзин специалистер сапаш үндүргеннер. Ынчангаш демир-оруктуң кол-кол магистральдарын электрижидер чорук ГДР-ниң улус ажыл-агыйында бирги чергениң ужурлузалыг болуп турар. Ол болза кан оруктариың чүк эрттирер аргалыын улаттырар болгаш автомобиль-биле чүк соорткүүнүң хемчээлин кызырар.

МАДРИД. Барыын Европада «Панавиа» эвилел биле «Макдоннелл-Дуглас» дээр америк авиатулуг фирмазының аразында Испанияга чаа дайынчы самолёттар салар хөй миллион түнүг садыглажышкын кылырының кереэзин иеннээн чазак-биле чарар эрге дээш кадыг-дошкун алаапнаштаан демисел калбаргаан. ЭӨЭ информация агеттилелиниң замчыдып турарыбиле алырга, «Панавиа» бодунуп «Торнадо» дээр шүүргедекчи- бомбардировщиктерин Испанияга АКШ-та будурүп турар ол-ла кластегы «F-18A» деп самолёттарынан 3 хүү чиик ортекке садар деп санаадаар турар.

АММАН. Иордан хемнин барыын эриинде ажелеттиргеп черге чоокта чаа палестин чоңну калбаа-биле хоранаан таварылгага хамаарышкан медээлерни таратпас дээш израиль эрге-чагырлаар хоруудаашкыннарны күштелдирип турарлар. Аймыл чок чоруктуң израиль күштери Наблус хоорайда тус черинин бир госпиталыга Си-би-эс дээр америк телевидение компаниязының ийи ажылдакчызын тудуп хоруудаанар. Мында кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, телерепортёрлар, госпиталь администрациязының чопшоорээни-биле, хораннаар будумелдер-биле хораннаанналарны тырттырып чоруп турда. «Иниитиниң корум-чурумуун үзээп» деп бурууладышкынбиле оларны тудуп хоруудаан.

НЬЮ-ЙОРК. Он беш чыл бурунгаар Мемфис (Теннесси штат) хоорайга өлүрүкчүлер холундан олген, негр хөй-ниитй болгаш политиктиг ажылдакчы, расизмге удур кортар чүрек чок демиселчи Мартин Лютер Кингиге тураскаатказ митингилер болгаш чыскаалдар АКШ-тың элээн каш хоорайларында болуп эрткилээн, ол митингилерге болгаш чыскаалдарга муң-муң американнар киришкеннер.

Чөптүг чоруктуң тиилээринин дугайын. Каттышкан Штаттарның кара кештиг хамаатыларының дең эргезининн дугайын Кинг бүгү назыынында күзеп келген болзаадаа, богун ол күзеп он беш чыл бурунгаар турганындан бодунуң боттанныышкынынче бурунгаарлаваан дээрзин ол митингилерниң болгаш чыскаалдарның киржикчилерин медеглээннер.

«Октар эвес, хлеб херек!», «Кара-бажыңнар эвес, ажыл херек!» — Атлантага болгаш чыскаалдың киржикчилерин мындыг лозунгнарлыг чыскаалче үнгеннер.

МЕХИКО. Мексика-биле кызыгаарлажып турар районнарда кончаа сүрүкчүлери мексика ядыларының ханын халас чыгыы садын алгаш. оон-биле элээн орулгалыг кончааны ап турарлар.

Мексиканы харыксыратып турар экономика-сан-хөө талазы-биле ханылаан кризис мексиканнарны боттарының ханын садын амыдыраарынче албадап турар. Финансхуарес дээр кызыгаар чанын. ла Мексика хоорайдан ырак эвеске турун турар америк чопор пунктулары Мексиканан барып турар донорларның ковудээнинин уламнаан соонгу неделяда ханның ортээн ийи катап чиик хүлээп ап турар.

ПАРИЖ. Пакистандан кээп турар медээлерни ёзугаар алырга, Зия-уль-Хактың шаажылаашкыннарынга удурлапышкынның массалыг чыскаалдары Карачиге болгаш Ларканга болгулаан. Хоругдаттырган Пакистаның улустуң партиязының (ПУП) муңмуң талалакчылары, эрге-чагыргаларның шыңгыы хоруудалы турааннок, чурттуң премьер-министри турган З. А. Бхуттоның шүүлээшкин-биле шериг трибуналының шинтирип, шаажылаткынындан бээр дөрт чыл болганы демдеглеп эрттиргеннер.

ТОКИО. «Синнитэцу» дээр Японияда эң улуг металлургия концерни 1983 сан-хөө чылында үлетүүр деригнерге будурериниг капитал салыышкыннарын 17 хүү кызырар. Концерниниң администрациязы ол дугайын албан ёзузубиле дыңнаткан. «Синнитэцу» администрациязының шинтирии — Японияның кан шуткуур үлетүүрүн шыва алы берген ханы кризистиг түнелеп. Ол концерниниң домна суугуларының барыкла деп кезиин ожүрүп каапкан. Адырында оске-даа компаниялары будурүлгелерин хаггап дугайын чарлаалнар. Бо чылдың январьда, эрткен чылдың ол-ла айы-биле деңнээрге. кан эзилдирилгинин 12.6 хүү кызырылган.

АДДИС-АБЕБА. Чоннуң медицина хандырылгазының системазын хөгжүдер болгаш сайзырагайжыдар талазы-биле комплекстиг программазының күүсеттиниин турарын контрольдаар түскай национал комитетти тургузар дугайында шинтирии Эфиопияның чазаа хүлээп алган.

(СЭТА).

ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Ядролуг бөө-чепсек дутайында Совет Эвилели-биле чугаалажышкынынарны херек кырында үзүп турар Рейганның администрациязының айыылдыг милитаристиг политиказын америк хөй-ниитиниң калбак белүктери шынгыы шүгүмчүлеп турар.

Бөө-чепсекке контрольду хандырарынга Рейганның администрациязы совуурган чок болуп турар деп, сураглыг хөй-ниитиң организациязының удуртукчуларының бирээзи Г. Морланд СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга медеглээн. Америк администрациязының ыңдыг туружу Европага ядролуг бөө-чепсекти ыяшгаарлаар дугайында чугаалажышкынынарга илдең кестүп турар.

Америк чаа ракета-ядролуг чепсектэ Барыын Европага пептередип тургузар дээш НАТО-ниң болгаш АКШ-тың планнарын күүседиринең кедергей айыылдыын Г. Морланд айыткан. Оон удурткана хөй-ниитиң организациязы НАТО-нуң болгаш АКШ-тың айыылдыг ол планнарынга ыяшгы удурланып турар.

Президент Рейган чугаалажышкынынарны бөө-чепсекти эдерэ будурериниге кежээ кыдыыр ажыглаар бодап турарын «Вашингтон посте» солуунуң политиктиг хайгаракчызы Дж. Крафт айыткан.

Шериг техниказын үзүлмиин хөгжүдер талазы-биле кандыг-даа ыяшеннииг-киннер кайы-даа күрүнениң айыыл чок чорууун магадылап ыыдавас хөй. сураглыг хөй-ниитиң ажылдакчызы Б. Бирчарз демдеглээн.

Кады ажылдажылганың оруктары

ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫЫНГА ДҮҮШТҮР

«Доду деп эргеге болгаш кайы-кайызынга-даа ажыктыг чорукка үндезилеттингеп харылзааны Совет Эвилели Иран-биле тургускан» деп, Иранның садыг-улегчүр болуктериниң телээлери кашпаа демдеглеп келген. Оларпыы-биле алырга, совет-иран экономиктиг кады ажылдажылга эки үре-түнелдя берип турар болгаш алызында барып чаагай кедилиг. «Тайбың болгаш пайыралдыг чурттарын күзеп турар кожа ийи чоннуң эрге-ажыынга ол дугжүп турар». Иранның ажыл-херекчи белүктериниң органы «Бүрс» солуң ынча деп демдеглээн.

Совет-иран экономиктиг кадыы ажылдажылга соонгу чылдарда чедиишкиниг хөгжүп турарын ол солуң чижектербиле балыткаан. Совет Эвилелиниң чедирип турар техника-экономиктиг салдары ажыктыг болуп турар.

Иранның мурнуу чүгүнде, Хузистан можуның төвү Ахваздан 40 километрде, чагтылган пальмалар аразында ийи бичии Вис болгаш Рамин деп суур бар. XI вектиң персид шулукчузу Фахруддин Гургапиниң ынакшыл дугайында «Вис болгаш Рамин» деп шүүглелиниң олум чок ийи маадырының ады-биле ол суурларны чоннуң тоолчургу чугаазы харылзаштырып турар.

Бөгүнгү Рамин — тудугнуң улуг шөлү. Иранның мурнуу чүгүнде эң улуг ГЭС-ти — «Раминин» агаар-бойдус талазы-биле кончуг берге байдалда, чайын маңаа 50 градус чедир изий боор. совет специалистериниң дузазы-биле тудуп турар. Ол ажылгалга кирерге чүртүн мурнуу-барыын районну электри энергизы-биле долу хандыртынар.

Ажыглалга 1982 чылдың августа кирген 315 муң киловатт күштүг станцияның баштайгы энергоблогу бир миллиард хире киловатт-шакты ажылдап кылган. Телевизелдеге кордугген дөрт энергоблокту ажыглалга киирерге. «Рамининиң» күүзүү 1260 муң киловатт чедер.

Чүртүн эң соңгу талазында Муган ховуларының чаагай шөлдери суггат чогундан моңгези-биле кадыы чыткан. Тараачыннарның бөдүүн кодоо ажыл-агый херексели-биле кылган буганы-биле Аракс хемнин эриктеринде хөнзиг черлерни суггарып болур арганыг. ССРЭ биле Иранның аразында экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага 1963 чылда ат салганының соонда «Аракс» гидробелдирииң болгаш Миль-Мутаниың плотиназының тудуу кадбарган. Оон түнелиинде хөвей, чигир сөөкпазы болгаш оске-даа культуралар өстүрер 90 муң гектар шөлдү суггарар арга тургустунган. Кыыгаар хемде гидробелдир кожа чыдар районнарны электри-биле хандырар.

«Исфаган —делегейниң чартыы» — деп, чугаалаарынга ираннар ынак. Шынап-ла, бо бурунгу хоорай төөгүлүг туваскаалдар-биле байлак. бурун шагда Персияның пайысылалы турган. Совет Эвилелиниң киржилгези-биле тутгунган металлургия комбинады — металлургия үлетүүрүүн башкыны-биле Исфаган ам сураглыг. 1973 чылда ажыглалга киргеннээн бээр бо будурулге белдик шынарлыг бөш ажыг миллион тонна ванны будурген. Чурттуң нанга хереглелиниң 25 хүүзүн ол хандырып турар. Ол даарге. ташпыкыдан металл соорткун кирбезинден чыл санында 200 миллион долларны Иранның камнап ап турары бө. Совет организацияларның киржилгези-биле комбинатты алгылдырынын ажыдары чоруп турар. Оон соонда анаа кан будурери чыл санында барык ийи миллион тонна болу бээр.

Исфаганның металлургия комбинадының тудуунга чигат базазын тургузары негеттиниң турар. Совет специалистериниң дузазы-биле Кермап Можуда казымал байлактарлыг черлерни ажыктап. темир рудазы болгаш хөмүрлаш тывап будурулгелерни тутпан. Хөмүр-даш. демир болгаш марганец рудаларын оске-даа казымал байлактарны ажыттыр ажылды ССРЭден келген геологтар уламчылавышаан. Табасскиниң. чижээ. курут ховуларында бедик шынарлыг хөмүр-даштыг черлерни ажыктаан.

Совет-иран экономиктаг кады ажылдажылганың дугайын чугаалап тура. «Бүрс» солуунуң катаң сактыры чугуда: «АКШ болгаш Барыын чүктүң чамдык чурттары экономиктиг назыгалдыг чиирип турар үеде. Совет Эвилели биске дуза чедиргеп. Иранче кирер чүүлтериин дериискээрин дамчыштыр эрттиреринге чөптээрээн. Иранга экономиктиг блокада тургузарга. соңгу кожа дузазын чедиргеп. Совет Эвилели чүк соорткуун девискээриниң ишкинге чүгле чөптээрээн эвес. транспорт-биле хандырылганы база чедиргеп.

Совет-иран кады ажылдажылганың төөгүзүнге бо чыл онзагай: экономиктиг болгаш техниктиг кады ажылдажылга дугайында дугуржулгага ат салганыынан бээр июль 27-де 20 чыл болур. Совет Эвилелиниң дузазы-биле 100 объектиниң туруу доозулган, бежен тудугу ажыглалга киирер чөптээлээн. ССРЭ-ниң дузазы-биле туттунган объектилер национал экономиказының чаа адырларының таваан салгап. Иранга кескү ажыкты бере берген. Ангы-аңгы будурулгелерниң тудуунга бедик мергежилдиг чүс муң ажыг ажылчыннарны белеткеп. ССРЭ-ниң бо чүртке найыралдыг хамаарылгазын. бирээ кодчегде. иранпарның мурнунга шын эвес иергүзер ёзугаар империалистиг пропаганда бар шаа-биле оралдажып турар. 20 чыл дургузунда Иранга ССРЭ-ниң дузалажып келгенин мыттаайн турар.

Соонгу үеде Иранның реакцыылыг белүктери, чүртүн эрге-ажыын төөн көрбейн, совет-иран харылзааларга шапыктаарын оралдажып турар. Ынчалза-даа. Чөөн чүктө чугаалажыл турарыл дег. «адыышбиле күнүү дүтпан шилээвес. Советтер чүртүнүң ирииипиалдыг. найыралдыг туружунуң ачы-тавылалын кымдаа кудулаалын шыдавас.

Р. НАДЕЖДИН.
ПМА-ның корр.

КЕЖЭЭКЕЙ

Бистиң кожаларывыстың Алдынайы бешки класста өөренип турар. Ол аажокола кежээ уруг. Бажың ажылының барык шупту-зун кылып билир. Бичии ойнаар-кызынга платьени боду даарап бээр, а авазындан ам аргырырынга өөренип ап турар.

Өөредилге чылы төнери билек Алдывай көдээ суурда чурттап турар кыргававазы, кырган-ачазы сугже чоруптар. Аңаа баргаш, мал-маган карактажып, анай, хураган азыражып, огород өстүржүп турда-ла чай эрткени билдиртпейн баар. Чай дургузунда ол хөй-ле солун таварылгаларны көрген.

Бир эртен огородун сугтарар дээш үнүп келгеш, Алдынай шимээн дыннаан каан. Од огородунга оожум чоокшулап келгеш дыннаарга, инда ооң ногаалары болгаш чечектери арасында медээжок мартышкан турганнар.

— Чо-ок! Алдынай бистерни эң-не хүндүлээр түве. «Чаптанчыглар, борбак кызыл помидорлар» дээш, кымнарны мурнай суггарып эгелээр ийик?— деп, помидорлар чугаалаан.

Ону дыннаваш, шупту чечектер чир-шоң кылдыр каттырбышаан, чоргаары кончуг соглээнвер:

— «Чечектерим-чараштарым четчип үнүп келгендирлер» деп уян чымчак үнү-биле таалынчыг ырлавышаан, баштарывысты суйбаан ышкаш суггарып эгелээр түве.

— Чараш-чараш, чежеда чараш болза, ажыы эвээш болза, чүм дээр боор. Бурунгу хүн чаа дөө аалдың оглу Дилгижек «Огурецтер ам бышкан болгай, оода бирээден ап чиир-дир» деп кээрге, Алдынай ону канчаар кезеткен ийик—бистер ол хире үнелиг болганывыс олдур—деп, огурецтер башпыды чугаалаан.

Согуналар сымырашкан соонда өскелерден чыдып кагбайн мактанганнар:

— Ийе, ийе. Ажыы эвээш болза, чаражын чоор боор, кончуг-ла шын чугааладнар. Алдынай бистерни хүнүнүң чыгыы хереглээр, хүнүнүң чыгыы бистиң аравыста бок үнүштерни аштаар, кымдан-даа артык херек болганывыс ол-дур — деп, мурнун бузаажып чугааланнар. Морковьтар, капустелар, арбузтар, редискелер база маргылдаадан чыдып кагбайн шуугап-ла үнгеннер.

«Ой, ат болду. Бир эвес огородта шупту ногаалар, чечектер маргыжып, тулчуп үнер болза, ооң соонда кижи огородту кайын таныш шыдаарга— деп бодап, Алдынай оларны канчаар оожукпаан, а

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 83 (12173) | 1983 чылдың апрель 9, суббота | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 3 коп.

ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

⊙ **КРАСНОДАР.** Кубань ховуларында тарымал тооруктуң чаштырылгазын калбаа-биле чоруда берген. Ол культурага 300 муң гектар шолду аңылаан. Ооң дүргеш бижар «Почин», «Успех» дээр хайнактарын арбыдады чаштырган. Олар 80—85 хонганда-ла бүгү шөлге калбаа-биле бижа бээр болгаш гектар бүрүзүнден 30 центнер ажыг үскүр дужүттү бээрлер. Үс бээр ол культураны ажаан өстүрериниң чымыжын коллективтиг кереэ ёзугаар ажылдап турар механизастаттынган звеноолар болгаш отрядтар боттарынга хүлээнип алганнар. Оларны ажыл-агыйларның удуртукчулары чогуур санныг техника-биле, бирги чергенин үрезиннери-биле, чеминичидилгелер-биле болгаш гербициттер-биле хандырган.

⊙ **ДНЕПРОПЕТРОВСК.** Днепр унуның 230 муң гектар шөлүнүң кыры-биле кылымал чаашкыннар эртпеен. Суттарылга системаларының ажылдакчылары частың эрте дүжерин билип турганнар, чаашкынналдырар техниканы олар эки белетизеннер, суттарылга болгаш дренаж системаларын эдо кылганнар. Тарылга шөлдериниң гектар бүрүзү хонукта-ла 140 муң литр сугну алыр.

⊙ **БРЯНСК.** Областың мурнуу-барын районнарының ажыл-агыйлары эрте тарымыр культураларның чаштырылгазын дүргеш темнилер-биле чорудуп турарлар. «Волна революции» колхоотуң механизаторлары хөрүүн болбаазырадыр болгаш чаштырылганың деткем эвинг агрегаттарын ажыглап турарлар. Идиртээшкин, культивация биле чаштырылга арасы үзүктелбезин дээш ажылды ийи волчеглиг кылдыр организастаан. Бирги класстың үрезиннерин хөрүүнче минералдыг чеминичидилгелер-биле кады чаштырып турар.

⊙ **ОШ.** Чүрттүң эң-не бедик черлиг ховең шөлдеринде —Киргизияда—часкы хову ажылдары эгелээн. Джанги-Джоль районда «Таш-Кумыр» совхоз ховең тарылгазынче бир дугаарында кирген. Ховең болбаазыradыр бүдүрүлгелер-биле дорт хамгылааны тургузуп алган республиканың ховеңчилери бо чылын ховеңниң дүжүдүн болгаш шынарын бедидерин хүлээнген.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭН БЕДИТПИШААН

Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязы

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның тускай корр.). Партия эге организациялары партияның политиказын массаларның херек кырында чогаадылгазыбиле каттыштырып, амыдыралдың хайымында ажылдап турар. Олар кайы хире дайынчы болгаш эгелекчи ёзубиле ажылдап турарыл? СЭКП-ниң ол кудуку звеноларының ажылын амгы үениң негелделеринге дүүштүр кандыг аргалар-биле көдүрерил, эге организацияның бүрүзү бодунуң коллективинге партийжи шугумну бижыг чоруткан турзун дээш чүнү кылза чогуурул?

Грузияның найысылалында апрель 7-де ажыттынган Бүгү-эвилелдиң эртем-практиктиг конференциязының кол кижизингейинде мындыг айтырыглар туруп турар. Ооң темазы — «Ажылчы чоннарның хөй-ниитичи болгаш бүдүрүлгечи идепкейин хөгжүдеринге, сагылга-чурумну бижыглаарынга, ажылдың стилин сайзырангайжыдарынга партия эге организацияларының роль-үн бедидерин-биле». Конференцияда партия эге организацияларының секретарьлары, СЭКП ТК-ның, эвилелешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының болгаш райкомнарының массалыг информация чепсектеринге ажылдакчылары, шпитилел шинчилээр эртемденнер, Совет Армияның политажылдакчылары киржип турар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузияның Компартизының ТК-ның бирги секретары Э. А. Шеварднадзе конференцияны ачып шпитпирлээн. Ынаа ону онзагай ужур-дузалыг деп көрүп турар бис.

Конференцияны Тбилисиге эрттирер деп шпитпирлээн. Ынаа ону онзагай ужур-дузалыг деп көрүп турар бис. Партия бисти ажыл-херекке чогаадыкчы болуруп, ажылга чогаадыкчы, ажыл-херекчи стильдиг болурун өөредип, коммунистиг тургузуушкунуңуң планнарын боттандырарда ёзулуг боттуг болгаш тодаргай ажылды чорударын негеп турар. Ынчалза-даа чогаадыкчы стиль болгаш чогаадыкчы туруш чайгаар тыптып келбес. Олар ёзулуг чогаадыкчы байдалга бүгү коммунистерниң эң-не идепкейлиг киржилгези-биле, партия эге организацияның башкарыкчы рольдуг турда, кижи бүрүзүнүң мурнунга боттуг, тодаргай, практиктиг сорулгаларны тургускавда, харын чүгле ынчан олар хевирлеттинип тургустунар, хөгжүүр болгаш амыдырала бадыткаттынар. Чүгле ынчан бүгү-ле эргижирээн, хожудан калган чүүлдер аң октаттынар. Ооң-биле кады чогаадыкчы байдал боду база-ла дилээшкиннерден, кандыг-даа ажыл-херекке таарымчы ёзу-биле хамаарылгадан тыптыр.

В. И. Ленин бистиң партаывыстың дугайында ол келир үениң партизы, чаартыкчыларының партизы деп чугаалап чораан. Бүгү ажылды сайзырангайжыдарынче орукту партия бодалдың чаазында, состүн чаазында деп көрүп турар. Партия чедиңгир сөс дээш туржуп турар. Ооң-биле кады партия бисти сос-биле ажыл-херектиң карышпазынче, сөс ажыл-херек бооң хуулган турарынче кыйгырып турар.

Бүгү-эвилел конференциязы харын үгда эртем болгаш практика конференциязы боон турар. Ол ийи үүд ооң бүгү ажылының ужур-утказы болгаш угланышкынын тодарадып турар.

Конференция мурнунда «РСДРП-ниң ийиги съездизиниң 80 чылының дугайында» СЭКП ТК-ның докладты парлаттынган. Ол съезд чаа хевирлиг партизының тургустунарынга үндезинин тургускан болгаш партия эге организацияларының азы заводтарның ынчангы социал-демократтыг үүрлериниң кандыг бүдүүтүг база ужур-утказы болурунче онза кычөнгейин уландырган. Оларны В. И. Ленин массалар оргузунга агитация, пропаганда болгаш практиктиг организаккы ажылдың даяныр пунктулары кылдыр көрүп турган.

Конференция чурттуң ашгы-дашты девискээрлеринде партия эге организацияларының ажылының мөөнүзүн практиктиг дужүлгазын шпитилештиреринге дузалаар. Бис маңаа В. И. Ленинниң ол-топте болгаш тус-тус черлерде бистиң практиктиг дужүлгавыс чүүл берип турарын хөй өөренирииң эргежок чугулазының дугайында бижээн сүмезин албан эдерер ужурлуг бис.

Партия, күрүне, ажылагый органнарының, бүгү күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-чорудулгазын кол-кол угланышкыннарга мөөнүзүнүң эргежок чугулазын СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунга эң Ю. В. Андропов демдеглээн. Оларның ат-алдарындан бистиң бүгү партияның ат-алдары хамаарыгыр. Партия эге организациялар боттарының ажыл-чорудулгазын бүгүн шидиг кол-кол угланышкынарже мөөнүзүн турар.

«Ажылчы чоннарның идепкейин хөгжүдери, сагылга-чурумну бижыглаары, ажылдың стилин сайзырангайжыдары — партия эге организацияларының эң чүгүле сорулгалары» деп илеткелдиг СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов кылган.

Эштер, Юрий Владимировичиң Андроповтуң чүректиң ханызындан байыр чедиринишкинин, конференцияның ажылы чедиишкинниг болуруп ооң күзээнин улуг сеткил ханышкын-биле силерге дамчыдайн деп, ол чугаалаан. Бо конференцияны эрттирип турары чер-черде мөөнүеттинген хөй талалыг практиктиг дужүлгага СЭКП Төп Комитединиң ленинчи ёзу-биле кичээнгейлиг хамаарылгазының база бир илерээшкини болур. Ол дужүлганы бодап сайгарары, бүгү эң үнелиг болгаш ниити ужур-дузалыг чүүлдерни ниитилештиреры, ону херек кырында канчаар ажыглаарын кады сүмележири чугула.

СЭКП-ниң XXVI съездизинге, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарынга тургускан социал-экономиктиг сорулгаларны боттандырар дээш Коммунистиг партия, бүгү совет удус шудургу ажылдап турар байдалда конференция эртип турар. СЭКП ТК-ның чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң ТК-ның ноябрь Пленумунга болгаш ССРЭ-ниң 60 чылынга холбаштыр байырлалдарга угааларында, ооң «Карл Маркстың өөредии болгаш ССРЭ-де социалистиг тургузуушкунуңуң чамдык айтырыглары» деп чүүлүнде туруп турар сорулганы шпитпирлээриниң оруктарының дугайында принципиалдыг чүүлдерив ийдип үндүрген. Ажылчы чоннарның идепкейин көдүрерин, оларның чогаадыкчы инициативазын база бот-ажыл-чорудулгазын хөгжүдеринге байдалдарны тургузарын кол чугулалап көрүп турар. Маңаа дүүштүр партия эге организацияларының даймчы шинээзин бүгү талалыг көдүрериниң эргежок чугулазы тодаргай видеп.

Бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын ажылчы чоннарның эрге-ажыктарынга, социализм болгаш коммунизм дээш демисеге бараан болдургай бистиң партиявыс делегейниң революсчу чаартылгазының мурнуку одурүүнда бөрүк 80 чыл иштинде чоруп орар деп, илеткелчи уламчылаан. Кол өзөө болуру, ону тургузуп турар партия эге организацияларының бызыңдан, идегелдинден ооң аңмыдыралчы эрге-шинээзи улуг хамаарылгалыг.

Чаа хевирлиг пролетаржы партизының тургузуп тура, сес кырынга эвес, а херек кырында кудуку организациялар ооң кол организастыг үндезини болурун чедип алырының эргежок чугулазын В. И. Ленин айткан. Сайзырангай социализмниң үечадазында эге организациялар олардың цех организацияларының болгаш партия белүктериниң калбак четкизинбиле кады партияны мээлелар-биле сырый харылзаштырып, партияның политиказын амыдыралга боттандырарынга, экономиктиг, социал-политиктиг болгаш кежигзидинчи сорулгаларны шпитпирлээринге улам өзүп турар рольдуг апарган. СЭКП-ниң шпитилелге ат-алдарының болгаш салдарының өзүлдезиниң объективтиг дүрүм-дажыда плереттинген. Партия эге организацияларының ролюнүң бедээни чүүл-даа мурнунда бистиң идепкейлиг ажыл-агыйжы-экономиктиг хөгжүдеристиң амгы үеде негелделери-биле —экономиканы интенсификастаарынын, эртем-техниктиг дешилгенниң темпилерин дүргедеринин, материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларын улам чоптуг ажыглаарының негеттинин келген эргежок чугулазыбиле, ажылдың шынар талазы-биле көргүзүглериниң бирги чергенин кылдыр тургустунганы-биле таймылбыраттынар. Бистиң шпитилелдиң хөгжүдезиниң эң чугула айтырыгларының талазыбиле партияның директивалары күш-ажылчы коллективтериниң хүн бүрүдеги практиказынга тодаргай боттанган турары дээш харылсалга кудуку организацияларга онаажыр. Партия организацияларынга даянмас болза, социал хөгжүдениң-даа айтырыглары чедиишкинниг шпитпирлээри болдунмас.

Социалистиг демократияны үеле шилип хөгжүдеринге, ооң шпитизде бүдүрүлгенниң шуут бодунга демократтыг эгелерни бижыглаары принципиалдыг ужур-дузалыг. Социалистиг шпитиледдиң ёзуп турар кижизидикчи аргаларын долу ажыглаары, кижилерге бедик хамаалы шынарларын, коллективчи, патриотчу болгаш интернационалчы медерелди болгаш сагылга-чурумну бижиктирип хевирлээри партия организациязындан дорт хамаарыжыр.

Партия эге организациязы күш-ажылчы коллективтиг политиктиг өзөө болбушаан. Конституцияда айтыттынган ооң калбак эргелерин боттандырарынга идепкейлиг идиг бээр хүлээлгелиг. Күш-ажылчы коллективтиг ажыл-чорудулгазыкы болгаш хөгжүдезиниң бүгү талаларын дээш, аңаа моральдық-политиктиг төрүмчелиг байдалды тургузары дээш, шпити херекке ооң салдыштыны дээш партия эге организациязы партияның мурнунга харысалгалыг болуп турар.

СЭКП-ниң хүрээлединде амгы үеде 18 миллион 118 муң коммунист бар. Партияның социал составында кол чер 5 миллион ажылчын коммунистерге хамаарыжып турар. Олар колхозчу коммунистер-биле кады бүгү коммунистерниң үштүң ийи кезии болуп турар. Амгы үеде 426 муң партия эге организацияларды бар. Оларның үштүң бир кезиниден хөй нуруузу чурттуң күш-ажыл кылын шыдаар чонунуң 70 ажыг хуузу мөөнеттинген бүдүрүлге кол-лективтеринде ажылдап турар. Партия организацияларының организас-политиктиг улуг аргаларының дугайын бо бүгү хереченнеп турар.

Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидер соруглга-биле социалистиг экономиканың ниитилеп курлавырларын улам долу ажыглаары күш-ажылчы идепкейлиг чоруктуң өзөө болуп турар. Ол курлавырларын ажыглаары, бүдүрүлгеге ажыл-агыйның ажыл-чорудулгазы партияның экономиктиг политиказынга бүгүн дүүштүр боттанган турарын хандырары — партия организацияларының хүлээлгези-дир. Коллективтерниң экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң планнарын күүседир дугайында сагыш салыышкын оларга кол чүүл болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Бөш чылдың даалгаларының күүселдезиниң айтырыгларынга И. В. Капитонов доктаараан болгаш СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шпитпирлеринге дүүштүр төп болгаш чер-черде улуг ажылдың калбарганын онзалаан демдеглээн. Бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылга, массаларның инициативазынга идиг берип, турар база четшеерни чайладырынче утланган экономиктиг болгаш организастыг характерлиг калбак хемчеглерни партия Төп Комитеди, ооң Политбюрозу боттандырып турар. ССРЭ-ниң Азычем программазын боттандырарынче онза кичээнгейни утландырып турар.

Партия эге организацияларының коллективтериниң ажыл-агый ажыл-чорудулгазынче хамыдап кирер, ажыктыг чорукту бадыткаар толдоде, администрацияның ажыл-чорудулгазын контрольдаар кылдыр СЭКП Уставының тывыскан эргезин партия организацияларының эки ажыглаар ужурлуг. Боттарының четшеерни объективтиг дээр чылдагааннар-биле агартыр хөөнүүр чамдык ажылагый удуртукчуларының оралдажышкынналары-биле шпитпирлиг демисеежир херек. Партийжи контрольдуң күжү

(Төнчүзү 2-ги арында).

КЕЛИР ҮЕНИҢ БАШКЫЛАРЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партия обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшиниң Кызылдың Күрүнеңниң педагогика институдунуң башкылары болгаш студентилери-биле ужуражышкынны Политиктиг чырыдышкын база ажыңыга болган. Ужуражышкынны институттуң партбюро секретары Д. С. Куулар ажыткан.

Г. Ч. Ширшин чыылганнарның мурнунга чүве чугаалаан болгаш СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шпитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның, илалгыя аныктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезиниң сорулгаларынга доктаагаан. Бистиң республика совет улустарының улуг болган паймралдыг ог-бүлезиниң дең эргелиг кежигүнү болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн. Совет эрге-чагырганың чылдарында Тываның ажыл-ишчилери улуг чедиишкиннерни чедип алган. Ол чедиишкиннер—ленинчи национал политиканың ондур-чаагай күжүнүң, ССР Эвилелиниң бүгү улустарының ака-дыңма дузаламчызының тодаргай илергейлээшкини-дир.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп илеткелиниң код чүүлдерин болгаш түңнелдерни Г. Ч. Ширшин ужуражышкынның кирижикчилеринге тайылбырлаан болгаш бөгүн студентилериниң — даартагы башкыларның шпитпирлээр сорулгаларының дугайын чугаалаан. ССРЭ-ниң ака-дыңма улустарының 70 ажыг националдарының төлээлекчилери Тыва автономнуг республикада кадыг чүрттап, ажылдап турар. Олар чаа-чаа бажыңнарны, заводтарны, фабрикаларны дем-биле тудуп, тарааны өстүрүп, даг-дүгүп, хомүр-даштыны тып турарлар. Оларның чүткүлдүг күш-ажылының ачызында бистиң республика сайзырап, чечектелип турар.

ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле каттыжып киргенинин 40 чылын—алдарлыг хүнүг ам ийи чыл четпес үе эрткензе демдеглээр бис. Совет улустарның өг-бүлезинге Тываның эки тура-биле каттышканы тыва улустуң салым-чолунга эргилеени үе-чада болган. Совет Тываның 40 чылының байырлалынга белеткел идеологтуг, кижизидилге ажылынга чаа идиглиг бээр ужурлуг, мынчаарга ол ажылга башкылар боттарының эвээш эвес үлүгүн киирерлер. Аныяк салгакчыларның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезиниң онза чугулазын, өөредилгениң болгаш кижизидилгениң чорудулгазынга орус дылдың улуг ролюн, бо ажылның чаа, солун хевирлерин тывырының чугулазын Г. Ч. Ширшин онзалап демдеглээн. Аныяктарга боттарының төрээлекчилерин партияның айытказ планнарын чедиишкиннер күүсетпишаан, дем-биле эң-найыралдыг ажылдап турар.

Комбинаттың коллективи ам болур юбилейин төлептиг уткуур, СЭКП-ниң XXVI съездиниң шпитпирлеринде, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп илеткелинде, СЭКП Тыва обкомунуң IX пленумунуң материалдарында айытказ сорулгаларны боттандырарынга болдуруп салымшыкның кирер дээрзинге бүзүредип Г. Ч. Ширшин илергеёлээн. Будуртлгениң ээзи болурунуң сагыш-сеткилиг кижи бүрүзүнүң медерелинге ижиктирери, күш-ажылдың сагылга-чурумнуң бижыглаары, кижилериниң медерелдиг чорууы, хөй-ниитичи идепкейлиг бедидер, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын чайгылыш чок өстүрер дээш демисел. Бот-боттарынга эң-хүүзүнүң дузалажылгазы—Совет Тываның чаа-чаа чедиишкиннериниң улам ыцай чечектелиишкиниң үнер дээ боол турар.

«Республиканың юбилейинге—бистиң шалыпчы күш-ажылывыстыр»—партияның доктаамал сагыш салышкынынга болгаш кичээнгейинге ажылчыннарның харыызындыг болуп турар.

* * *

«Каа-Хем» хомүр-даш разрезинде хөй националдыг коллектив ажылдап турар. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. К. Мендуме дүүн ол мурнакчы будуртлгеге барып чораан.

Республиканың хомүр-даш үлетпүрүн тургузарының болгаш хөгжүдериниң херээнге коллективтиг эвээш эвес ачыхавыыаын М. К. Мендуме демдеглээн болгаш юбилейге белеткелдиг үезинде Тываның ажыл-ишчилериниң мурнунга салдынган сорулгаларга тодаргай доктаараан.

Сырый каттышкан коллективтиң ажыл-ишчилери болдуңуң мурнунга салдынган сорулгаларны чедиишкиниг шпитпирлеп шыдаар. Чаагай чаңчылдарлыг, мурнакчылардыг болгаш чаартыкчыларлыг, аныяктарның дурумчалыг дагдыкчыларлыг коллективти бүгү Тывада болгаш республикадан дашкаар бөзин эки билир. Коллективтиң хүрээлениг чыл бүрүде озуп, быжыглып турар. Ында хөй националдарның төрээлекчилери найыралдыг ажылдап турар. Болдуңуң республиканың болгаш бистиң чурттуусту улам-на чедиишкиниг, улам-на байлак болдурар күзел-биле олар сырый каттышкан.

МУРНАКЧЫ ЦЕХТЕ

«Тувашвейбыт» бүдүрүлге каттыжышкынының Сарыг-Септе П. Зеленцовага удурткан дааранылга цегиниң коллективи эртнен юбилейлиг чылдың түңнели-биле социалистиг чарышка бирги черни эзээш, шилчимир Кызыл туукту алган.

Цехтиң дааранычылары, быжычылары болгаш өске-даа ажылчыннары он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылын күш-ажылчы көдүрлүүшкүнүүр эгелеп, бирги кварталда чонга 19 муң рубльдиң чагыгларын күүседир планын херек кырында 20 муң 300 рубль кылдыр күүсетнеш, каттыжышкында социалистиг чарышты баштаан.

Мурнакчылар: дөртүү разрядтың дааранычызы, улус депутаттарының район Совединиң депутады Александра Наумовна Самарина болгаш комсомолчу Антонина Ященко олар ай санында чиик платьелер даараар омаалдазын доктаамал 120—130 хуу күүседип келгеннер. Оларга коллектив чөргаарланыр.

Тываның Совет Эвилелиниң каттышканынган бээр 40 чыл болур юбилейин төлептиг уткуурун коллектив шпитпирлээш, улам кызыман ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы дааранычылар А. Н. Самарина (солагай талада) биле А. Ященко.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Б. К. Оюнну

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет органнарга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаанын-биле холбаштыр Улуг-Хем районда улус депутаттарының Арыг-Узуу кодээ Совединиң күүскомунуң даргазы Буталдай Калзанович Оюнну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОПДУ.

Кызыл хоорай.
1983 чылдың апрель 5.

ПАРТОРГАНИЗАЦИЯЛАРНЫҢ ДАЙЫНЧЫ АРГА-ШИНЭЭН БЕДИТПИШААН

(Төнчүзү. Эгези 1-ги армида).

чүдел дээш, айтырыгларны ханызы-биле аналитен көөрүмде, организакчы болгаш кижизидикчи бүгү ажыл-чорудулга-биле оон харылзаалымында, дээштинде.

Социалистиг чарыш массаларны эвилелдээриниң күүлүг быраазы болуп турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринче, курлавырларның бүгү-ле хевирлерин боттуг ажыглаарынче болгаш бүгү талалыг кампаарынче, ескеда көргүзүглерни экижиде-ринче социалистиг чарыштыг партия организациялары угландырбышаан, шын кылып турар. Күш-ажылды коммунистиг бөзү-биле көөр дээш шимчээшкиниң улуг аргаларын долузу-биле ажыглаары чугула, ынчаарга ол шимчээшкин эгелээнден бээр бо чылын 25 чыл болуп турар.

Сагылга-чурумну быжыглаар талазы-биле партия эге организацияларының соруглаарынга илеткелчи тодаргай доктаваан. Ол ажылды күштелдирери, ону үргүлчү, тодаргай соруглуг чорудары, бедик негелделиг чоруукту коллектив бүрүзүнге хандырары негеттинип турар. «Ездуг сагылга-чурум — күш-ажылдың, планның, күрүнениң сагылга-чуруму чокка дүрген бурунгаарлап шыдавас бис... Бүдүрүлгени бурунгаар хөгжүдүп шыдаар медерелдиг, ажылчын сагылга-чурум биске херек. Сагылга-чурум дээш демиселди улуг утпе-шынар-биле долдурар, бүдүрүлге даалгаларын күүседирип-биле, ону дорт холбаштырар ужурлуг бис... Партия Төп Комитединиң ноябрь Пленумунуң айытканы бүгү соруглалар ынчаарда күүсеттинип турарео деп, эш Ю. В. Андропов чугаалаан.

Коллективтиң бодумуң кижизидикчи ролюн бүгү талабиле кодтүрер, сагылга-чурум үрекчилеринге удур хөй-ниитиниң шынгыы санал-оналын тургузар, сагылга-чурум дээрге чүгле иштики корум-чурумнуң дүрүмнерини сагыыры эвес, а харын база бодунуң ажылынга медерелдиг болгаш чогаадыкчы болуру дээрзин ажыл-ишчи бүрүзүнүң ханызы-биле билгеп турарынга оларны кижизидер ужурлуг. Чүгле чурум үрекчилери-биле эвес, оларның өнемчидикчилери-биле база эптеп чок демиселди чорудары негеттинип турар. Сагылга-чурум болгаш корум-чурум дээш демисел соксаал чок чоруттунар дээрзин кижилерге быжыы-биле билиндирери чугула.

Күш-ажылчы коллективтерин сырый каттыштырарынын болгаш оларга эш-хуузунуң, бүзүрежириниң база бот-бодунга дузалажылганын чаңчылдарын тургузарынын херээвге партия организацияларының мурнуунда туруп турар соруглаарны СЭКП ТК-ның секретары оон соонда тодаратказ. Кижилериң күш-ажылының, амыдыралының болгаш дыштанылтазының чогуур байдалдарын тургузар дугайында, оларның мергежил болгаш культура талазы-биле өзүлдезиниң дугайында, чурттаалга-амыдыралдың болгаш өске-даа социал айтырыгларны чогуур үезинде шинтипирлээриниң дугайында партия организацияларының хүн бүрүде сагыш салыр айтырыы болур. Бистиң партиябыстың ат-алдарынга хамаарышкан бүгү-ле айтырыгларга чаңыс-сыныш чок негелделиг болуру—коммунистиг тургузуушкунуң бүгү участокторынга организацияларының ажыглаарынче моокторо; ажылга ажыл-керекчи болгаш сагыгыр болуруң бедидерри, ёзу бармдаалаар болгаш хөй доктаал саавыыр бижиир чоруукту үндезинин-биле узуткаары; ажыл-агыйжы удуртукчуларның, профвилед, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының ажылының стилинге партийжи салдарны күштелдирер-дир. Бо негелделерни барымдаалаваска, партия организацияларының массаларны мобилизастаар салдары чедип алдынмас.

Партия организацияларының ажылының даймичы аргашиээзин, үре-түңнелдиин бедиреринең аргалары дээш-бүрү болур. Оларның аразында —соңгулдалыг активтиң ролюн, партия хуралдарын арттырериниң дөңгелин бедидерн, удуртукчу органнарның ажыл-чорудулгазын экижидерп, ол органнар коллегиалдыг чоруукту хууда харысалга-биле сырый холбаштырар, боттуг ажыл-херекти чугаалар-биле болгаш хуралдар-биле солуур таварылгаларны шынгыы буруу шавар ужурлуглар.

Стильди сайзыраңгайжыдар талаа-биле ажыл партияга бүгү денгелдерде чоруттунуп турар. Бар дуржулгага, кадрлардан негелделерге илеткелчи доктаваан. Бистиң ажылдакчыларывыс эки белеткелдиг болгаш мергежилдиг деп ол демделээн. Ынчаарга ам ажыл-херектиң чедиишкинниг болуруң кадрларның харысалгалыы, оларның чогаадыкчы идепкейн шинтипирлээр. Ол шылнарларга кижизидери — партия эге организацияларының чугула соруглазы.

Үстүкү партия органнарының талазындан партия эге организацияларының ажылын удуртур айтырыглар дугайында илеткелде дыка хөй чугаалап турар. СЭКП Төп Комитеди ол айтырыгларны улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп, эге звеноларның ажылының дуржулгазын интилештирер талазы-биле доктаамал ажылдап турар. СЭКП ТК-ның чүгле ноябрь Пленумунуң соонда оон шинтипирлеринге дүүлүр Кустанай областың Федоров районунуң «Коммунизмче орук» колхозунуң, «Днепрошина» бүдүрүлге каттыжышкынының, Белоруссияның Янка Купала аттыг академиктиг театрының партия организацияларының ажыл-чорудулгазын бүгү талалыг чугаалажып көргеш. Үстүкү органнарга отчёттуг белеткеп, чугаалажыры политиктиг айтырыгларны практиктиг ажыл-керектерге партия организациялараның боттандырыр чорударынга дузалаан турарын.

Партия эге организацияларын удуртуру янитиав-биле командылап, дужаары-биле канчап-даа таарышпас. Демократия централизм-биле, партийжи массаның инициативазы болгаш чогаадыкчы чоруу, күүселдеңи тодаргай организастаары-биле болгаш шыңгыы контроль-биле тудуш холбаалыг болур. Партия комитеттери, иланғыя хооркомнар болгаш райкомнар партия эге организацияларынга четкен турар, күш-ажылчы коллективтерде байдалдарны оки көөр, кадрларны билир, оларга боттарының ажылын эки тургузарынга дузалаар, мурнакчы дуржулганы интилештирип, непередир ужурлуг. Партия эге организацияларының секретарылары доктаамал кичээнгейни, дузалаачы болган деткимчени хереглеп турарлар.

Партия организацияларының ажылы хөй талалыг болган байлак-даа. Ону үргүлчүле, доктаамал өөренип көөр херек. Бо дугайын эртемденнериң тодарадып көөрү, партийжи публицистер даймичы ёзу-биле бижиири негеттинип турар. Чижээ, парторганизацияларның секретарьларынга, партболук организакчыларынга, аныяк коммунистерге тускай бижээн ажыл литература бажы херек боор турар.

Конференцияның түңнелдерин партияның XXVI съездизиниң шинтипирлерин, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында салдынган соруглаларны күүседир талазы-биле партия эге организацияларының ажылын экижидеринге практиктиг салышкын болдурары эргежок чугула деп, И. В. Капитонов түңнелинде чугаалаан.

Баштайгы пленарлыг хуралга ол ышкаш Грузияның Компартиязының ТК-зының нийги секретары Г. В. Колбин, СЭКП-ниң Ленинград обкомунуң нийги секретары В. Я. Ходырев, СЭКП-ниң Москва хооркомунуң партийжи организастыг ажылдар кидизиниң эргедекчизи И. Б. Бугаев, Белоруссияның Минск хооркомунуң бирги секретары Г. Г. Бартошевич, Украинаның Компартиязының ТК-зының партийжи организастыг ажылдар кидизиниң эргелекчизи Г. К. Крючков, Украинаның Компартиязының Никополь райкомунуң бирги секретары В. И. Остапченко, Свердловскиниң «Уралхиммаш» каттыжышкынының партком секретары В. И. Санников, Краснодар крайның «Тимделгее» колхозунуң партком секретары И. А. Мурзов, Алма-Атаның хөвең комбинадының партком секретары Д. С. Джалкибаева, Новосибирск областың Барыни-Сибирь демир-оруунуң Болотная белдир станциязының парткомунуң секретары С. П. Гаврилин, Ташкент обласкының СЭКП-ниң XXV съездизин аттыг колхозунуң партком секретары Ю. Шукуралиев, СЭКП Красноярск крайкомунуң нийги секретары Л. Г. Сизов, Орёл областың Глазуново райкомунуң бирги секретары Т. Н. Коновалова, Күрүнениң Ленинградта оперa болгаш балеттиң С. М. Киров аттыг академиктиг театрының партия организациязының секретары, СССР-ниң улустуң артизи В. М. Морозов, Эстонияның Компартия ТК-зының секретары Р. Э. Ристлаан оларның дыңнадыгларын чугаалажып көрген.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның оон даразында Пленумнарының соонда чүрттүп партия эге организацияларының чедип алган хөй талалыг практиктиг дуржулгазы оларның чугаалаарынга илереттинип, күш-ажылчы коллективтерге ажыл-агыйжы болгаш кижизидикчи соруглаарны чедиишкиниг боттандырарының аргалары айытылган. Чер-чериниң дуржулгазы байлак болгаш хөй талалыг болган тудум-на, интизи-биле партияның ажыл-чорудулгазы улам-на эки түңнелдерлиг болуру демделеттинип турган.

Конференция ажылын үргүлчүлеп турар.

• • •

Э. А. Шеварднадзе, И. В. Капитонов болгаш конференцияның өске-даа киржикчилери Тбилисиде В. И. Ленинниң тураскаалының баарынга чечек салганнар.

МЕРГЕНГЕ МЕРГЕЖЭЭН

Коммунист Доржу Бүдүевич Карма Совет Армияның хүрээлелиниден халажып келгеш-де, Мерген сүт-бараан фермазынга ажылдап эгелээн. Ам-даа ында. Баштайгы чылында аар-саар ажыл кылып турган оолдуң ажы-чанын болгаш мөзү-шыпарын «Октябрь 14 чылы» колхозтуң баштаар чери өөренип көргеш, дараазында чылында бир кодан молдурга хүлээдип берген. Күш-ажылчы базымын болгаш амыдыралды чаа эгелеп турар кижиге ол хире идегелди көргускенинге оол ажок өөрүп, ону комсомолчу даалга кылдыр хүлээп алган. Оон бөөр чээрби ажыг чылдар эрткеп, коммунист Доржу Бүдүевич молдургалар кадарбышаан. Оон күш-ажыын дептеринде өске ажылче шилчээн дугайында демделеп оон ында чок.

Ажылынын болгаш амыдыралынь айыл-биле ыяйбөзөр кожуп, янзы-бүрү ажылдар кылып чоруур улус бисте эвээш эвес. Херек болганда канчаар, өске арга чок, чоруур апаар. Ынчалза-даа бо чоруктуң ажыыга шаптыктынын, көш-дүштүң чымыштынын, күрүнеге каражалының бодаза чогуур. Чаңгыс черге ыырынмас чорук кижиниң ажылга мергежилиринге база дуза болбас. А Доржу Бүдүевич чаңгыс-ла ол ажылын үр үеде кылып келген болган, оон аргаларын болгаш чажыттарын шээжи билир, бедик мергежилдиг ажылчын. Эрткен чылын ында «Мергежилинге тергиин» деп кожаны социалистиг чарыштың тиилекчизи болганы дээштинг тывысканы черле чоп.

«Ленинчи орук» совхозтуң Мерген сүт-бараан фермазында хоочун ажылчыннар, дуржулгалыг саанчылар чок эвес. Ынчалза-даа оларның аразында Доржу Бүдүевич дег үр үеде чаңгыс ол-ла ажылынга удук чок ажылдаан кижи чок. Эрткен чээрби ажыг чылдар дургузунда фермадан кожуп чораан-даа, ажыл солаан-даа улус турган, а Карма Мергенин-даа, инектерин-даа кагбаан.

Доржу шеригден алыс чурту Кунгуртуга чаңыс кээп турар үеде ол черинь шерег комиссариады Сарыг-Сепке турган. Анаа халдыш келген. Кежээ кинога Мерген сүт-бараан фермазының саанчыларынга таваржы берген. Оон күзүн шаанда С. К. Тока-биле кады Чолдак Степанга чалчалап чораан Сыырташның (од кырган удавас чедеп достаар) уруу Катя Долукайбиле шайлалга ажыктаан. Бо чылын олар оон бөөр 25 чыл болганын демделээр. Екатерина Шамбаевна аарының ажыл-биле эрткен чылын ненсияже үшүже саанчылаан. Ол Тыва АССР-ниң алдарлыг малчының деп хүндүлүг аттыг эдилекчизи, «Күш-ажылга шыдаралы дээш» медаль — Доржу Бүдүевичиниң бир шаңналы. Ол колээ Совет депутадың, хөй-ниитичи, принципиалдыг коммунист.

Мерген сүт-бараан фермазының чанында бедик, чадаг кижи безин үнери берге кадыр хавак бар. Оон кырында С. К. Токага турескаал район төвү Сарыг-Сепке безин илдең. Бо хемниң унунга төрүттүнгеш, маңаа чурттап турган ол сураглыг кижиниң чурттунда ажылдап, чурттап чоруурунга коммунист Доржу Бүдүевич ажок чоргаарлапыр. Оон Совет Тывавың 40 чыл ооңга база-ла күш-ажылчы чедиишкиннериг улуражырыгга чигинииг турбас.

К. ЧООДУ.

ЧУРУКТА: хоочун кадарчы Д. Карма.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

«Шынның» почтазындан

ДООСТУП ТУРАР

Каа-Хем районда часкы ховуу ажылдарынга белеткел кидиш түлүк чоруп турар. Районнуң ажыл-агыйлары ниитизи-биле 209 тракторну септээр турган, 188 тракторну белеңниң шугумунда тургускан. Күүгүлүг К-700, Т-150 тракторларның 37-зин септээр турган болза, 31-и белен.

Хөрзүн үрелиринге удур ажыглаар культиваторлар, сеялкалар болгаш андазыннар септелгези бо хүннерде кайында совхозта дооступ турар. Ниитизи-биле 403 сеялка, 110 андазын, 162 культиватор часкы ховуу ажылдарынга белен.

Ажыл-агыйлардан «Бурунгаар» (директору А. М. Соломатов, (кол инженери М. М. Сандараа), «Совет Тывы» (директору С. Д. Седен-оол, кол инженери Б. И. Хертек), «Кызыл туң» (директору В. М. Пирогов, кол инженери А. К. Дресвянников) совхозтар өскелерин мурнап, часкы тарылгага кирер техниканың септелгезин шалыпкыя чорудуп турар.

Б. КҮЖҮГЕТ.

Каа-Хем район.

• • •

БЕЛЕТКЕЛ БЕРГЕДЭЭН

Өвүр районнуң ажыл-агыйларында шилчирбелиг болгаш дугуйлуг 76 трактор бар. Оларның 47-зин бо хүннерде септеп доозкан. Часкы ховуу ажылдарының эгелээри чоокшулаан. Ынчалза-даа 29 трактор ам-даа септеттинмээн. Ол шыкаш 14 сеялкадан чүгле 5-ти септеп доозкан, 9-ту септээри негеттинип турар.

«Коммунизмче орук» совхозтан 5 трактор, 2 сеялка, «Торгалыгдан» 2 трактор, 2 сеялка, «Кызыл-Туктан» 10 трактор, 1 сеялка септеттинмээн. Үстүнде сан-түңден алган көөрге, ажыл-агыйларның директорлары, агрономнары ол ажылды дүргедедир талазы-биле кичээнгейни кошкатканы ялдең.

Оон-биле чергелештир үрелии сөөртүлгеэн база-ла оожум. Район ниитизи-биле 202 тонна үрезинни сөөртүп алыр турган, оон чүгле 97 тонназын сөөртүп алган. «Коммунизмче орук», «Торгалыг» совхозтар плапда көрдүүген кукуруза үрезиннерни ам-даа белеткеп албаан.

Тарылга шолдерине 8 муң тонна органиктиг чемнитчидилгени төгерии планнаан. Бо хүннерде оон 240 тонназы төктүүген. Ажыл-агыйлар ол планнарын чүгле 1—6 хуу күүсеткен.

Часкы ховуу ажылдарынга чедир тракторларның болгаш кожуг машиналарының септелгезин доозары албан. Ынчангаш айыттыкан четпестерни эдер талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры районнуң агроүлетпүр каттыжышкынындан, совхозтарның директорларындан болгаш специалистеринден негеттинип турар.

К. ХОВАЛЫГ.

Өвүр район.

• • •

ЧОНГА АЧЫЛЫГ

Ажаалга кассаларының чонга чедирип турар ачы-дузазы калбак. Оларның бирээзи — ажаалга кассазын дамчыштыр шилчидилге. Ол аргаңы ажыглаары эвээш, ынчаш чурттаага шелүүнүң, коммунал ачы-дузазының хөлезиннин төлөөр, кассага акша шыгжадыр дээш хамаатыга анаа ук чидирбес.

Ачы-дузаа чедирилгезиниң ол хевирии ажыглаар күзедиир кижилер (ажылчыннар, албан-хаакчылар, пенсионерлер) ажылдап турар бүдүүлге, албан организацияга черлериниң бухгалтерия черинге билдиришкин бижирер болгаш хамаарыжы турар ажаалга кассазының, салышкын дептеринии дугаарын анаа айтыр. Бухгалтерия ук билдиришкин ёзугаар ажаалга кассазынга дазы турбазуп киирер.

Ажаалга кассаларының ачы-дузазының шилчидилге аргазы-биле санажылганың онаган-мең болгаш мал-маган дүрзүлерин чазап кылып турда, дыка шевер. Ол ындыг үе-шеверин уругларының уругларынга дамчыдып өөреткен. Товаришталай Ондар ыргап-ачалдының шевер мергежилии дедеп алган.

М. Ооржак бо чылын бир улут боруңу өлүрген. Хоочун аңчы оюн-баштак чүтаа-соотту. Бичии уруглар оон солуп тоолуп, чүтаазын дыңнаар дээш бо-ла чеде боор.

С. ТЮЛЮШ.

Чөөп-Хемчик район.

• • •

ӨӨРЕТКЕН, ДУЗАЛААН

Дадар-оол Монгуш — Кызыл районда «Шамбалыг» совхозтуң малчыны. Ол Шокар-Ыяшта кыштап орар. Анаа хүн даг бажыңга үнүп келгеңде келген бис. Малчының коланында ажыл кидиш түлүк. Малчының төрүүр 365 хоюшуп оолдаары адактаалган. Чаш хураганнарны опча-менди дорунтурар дээш сакманчылар ынчээнгейни ынаар угландырган.

— Сакманчыларывыс чогуур үезинде келген. Ажылынгаа-даа кызымак улус. Күш-ажылдың хоочуну, пенсионер Чучун Куулар аныяктарны хураган ажаарынга өөредип, аргажүргүзүгүн дамчыдып келгенинге өөрүп орар бис. Оон ажаалдазында 101 хураган опча-менди, тодуг-догаа өөрүп турар —деп, малчын Манчалмаа Монгуш чугаалады.

Шынап-ла, сакманчы кыстарның ажылдаарын, оларның чаш хураганнарны эмзиришкиндирип турарын көөрге, шалышкыны ажок. Мал чеми четчир. Коданда кажаа иштинде сараат олчаан хевээр. Совхоз өске-даа хоолулуг чемнер-биле хандырганын малчын чүтаалап турар. Өг-бүде 10 тонна чайгаар үнген сигенин белеткээш, 15 тонна өдекти болгеш, кыштаанда чедирип алган. Кыштаанның септелгезин чогуур үезинде чорукпан.

З. МОНГУШ.

Кызыл район.

• • •

ЧЕДИИШКИННИ КҮЗЕДИМ

Пенсиялап үнге-ле алды чыл болдум. Назыдал кыыза-даа, эмчилериңь хайгаралында турун. кадыывысты экижидип турарынга оруң орар мен. Чоокта чаа карактарым аараш республиканың кезер эмнелгезинге чыткаш, сегиндим.

Ында ажылдап турар эмчилерниң, эмчи сестраларының, санитаркаларның аарыг кижилерге кичээнгейлиин маңаа демделекседим. Кезер эмчилер Надежда Калина, Галина Ооржак, Лариса Спиридонова, эмчи сестралары Людмила Усова, Галина Куликова, Зоя Канчыыр-оол, Валентина Полозова оларга өөрүп четтирген-ним илереттим. Эмчилериң эки ажылдаарынга болгаш аарыг кижилерниң дүрген сегиирингe таарымчалыг байдалды сапитаркалар тургузуп турарлар. Олар хамаарышкан участокторын доктаамал арыгшевер болдуруп келген. Ындыгларга Нина Семёнова, Елена Скурихина, Ольга Куликова оларны адап болур. Үстүнде адаанын эптер ажылынга харысалгалыг, шак-үезин камнып ажылган чаңчыскан.

Чоннуң кадны дээш бүзүрелиг үүлени кылып чоруур эмчилериниң ажыл-ижиниге моон-даа солгаар чедиишкинни күзеп артым.

С. НУРЗАТ.

Кызыл хоорай.

• • •

КАШПАГАЙ-ДАА

«Сүт-Хөл» совхозтуң Ишкин салбырында узун назылыг кырганнар хей. Олар совхозтуң үндезин чурттакчылары. Ындыгларның бирээзинге Медиш Ооржакты алып болур. Ол чоокта чаа 83 харлаан. Ол аныяндан түре чадаг аңнаарынга ынак. Чадаг кылаштаарга кижиниң кадынга эки деп. ол улут-биче кижилерге сүмелээр.

Оон сергек, кашпагайы ам-даа хевээр. Уран-шевер талазы-биле М. Ооржак чоок-кавы чонуң кайгаткан. Эт-херексел, «Шынга» харыы

ХЕМЧЕГЛЕР АЛДЫНЫП ТУРАР

Бо чылдың январь 23-те үнген «Шын» солунга «Чылдагааны чүдел?» деп эгелиг шүүмүүлдүг материал үнген. Ол материалда Улут-Хем районнуң «Сельхозтехника» салбырында механизаторлар ортузунда күш-ажылды организастаанны кошкак деп бижээн.

«Машина-трактор мастерскаязында чарыштыг организастап турары эрегей, оон түңнелин доктаамал үндүрбейн турар, ажылчыннарның талазындан ажыл шагы үзер, ажылдан озалдаар таварылгалар бар...» дээн.

«Шын» солунның редакциязы ук материалды хемчег алыры-биле СЭКП Улуг-Хем райкомунуң чоруткан турган. СЭКП райкомунуң бирги секретары К. А. Маспык-оол биске мынчаар харылаан:

— Солунга үнген чүүлдүг районнуң «Сельхозтехника» салбырының коллективиниң хуралынга чугаалажып көрген. Фактылар бадыткаттынган. Илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле хемчеглерни ажылдап кылган, боттандырып эгелээн. Коллективке күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының айтырыын база чугаалашкан. Механизаторлар ортузунда социалистиг чарыштың түңнелин ай санында доктаамал үндүрүп, мурнакчыларга шаңнал-макталды берип турар.

«Сельхозтехника» салбыры бараанның продукция бүдүрериниң январь-февраль айларның планнын 102,7 хуу. оон сайгарылгазын база күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 100 хуу күүсеткеннер. Моон соңгаар оон-даа эки ажылдаарының бүгү аргазы механизаторларда тургуступ-тургай талааларны түңнеди. Хөй кажаазының бир ороолинин одээ ол, ону коштарын кургаглаар эвено —4 кижи база келдилер.

Бо кыштагда ажыл хайынышкынның, анаа олурар чаңгыс-даа кижи чок. «С. Х. Куулар — үргүлчү ажылдаан турар, олут орбас кежээлериниң бирээзи, машина-техниканы шүүтү билир, маска тутса дарган, балды тутса бызанчы, ажылга дески кижиө—деп, кол мал эмчиси Х. Ховалыг анаа биске чугаалады. Малчының 6 оглу, 2 кызы эртем-билигтен чедип алган, янзы-бүрү ажылдарда ада-иезинь дөзээн ажылгыр.

Таңды районда бо совхозтуң хоочун малчыннарының база бир эки көргүзүглүг дуржулгалыы Саспыына Хүлер-оолович бир чыл болгаш пенсиялаар, шынап-ла, ажылдап турда өскелерге үлегерлиг, опаашкан ажыл-ижиниң ёзугуг-ла мастери, сагылга-чурумну дыңнаар кижилериниң бирээзи ол.

Д. ЧЫМБА.

ЭРТЕМ-БҮДҮРҮЛГЕГЕ

АЗЕРБАЙДЖАН ССР. Нахичевань АССР-ниң Джульфа районда Дарыдаг аржаанарының суглаарын амгы үеде бүдүрүлге херегледдеринге ажыглап турар. Республиканың Эртемнер академиязының Органиктиг эвее болгаш физиктиг химия институдунуң эртемденнериниң синтезтеп үндүргени чаа сорбентилериниң кандыг дээштиг болуп турарын анаа хынап көрген.

Сорбентилер дээрге минералдыг суглардан хомураат ажыг хейни, эң арыг мышыяктыы, борнуу, сурьманы болгаш өске-даа элементилерни бодунга сиңдирип аптар каттыжышкынынар-дыр.

Сорбентилер үзетпүр чүүндуларының хоолбазиден безин химиктиг элементилерни «тудуп» аптар аргалыглар, ол болза бойлуступ бужараашкынын дыка эвээжедир.

Институттуң ажылдакчыларының ажылдап кылган принцибин кандыг-даа аржаанның суунга чедимчелиг ажыглап болур.

Дарыдагның изиг аржаанларында институттуң тургускаңы дүрүлга-үлетпүр установказы мышыяктың, борнуң, сурьманың каттыжышкынын бүдүрүп үндүрүп турар.

ЧУРУКТА: эртем ажылдакчыларының Гасан Асадов (солагай талазында) болгаш Ахмед Бараев установкада ажылдап турдар.

О. ЛИТВИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

«КҮШ-АЖЫЛДЫҢ ХООЧУНУ» МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

Улус ажыл-агыйынга үр чылдарда ак сеткилдиг күш-ажылын үнелеп көргенинииң демдээ кылдыр СССР-ниң Дээди Соведииниң Президиумунуң өөрүнээзинден шаңнаары болза:

БАЯ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Бичии Хомушкуевна **Кара-Донгак** — «Тээли» совхозтуң техажылчыны.

Молбуш Борбаковна **Сая**— «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Чапталмаа Маадыр-ооловна **Салчак** — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Очур Манчыпович **Хертек**— «Тээли» совхозтуң бухгалтери.

Долума Хертековна **Чагыр-оол** — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Лукерья Андроповна **Борисова** — ИХК-ныц таңныл черииниң контролёру.

Сусанна Захаровна **Булатова** — «Совет Тыва» совхозтуң бухгалтери.

Николай Максимович **Ганин** — Каа-Хеминиң ыяш ажылагыйынын ажылчыны.

Мария Яковлевна **Горбатова** — «Улуг Октябрь» совхозтуң бызаа ажаакчызы.

Павел Иванович **Елкип** — ИХК-ныц таңныл черииниң контролёру.

Зинаида Лукьяновна **Капина** —Сарыг-Сепиң № 3 ясли-садының техажылчыны.

Иван Андреевич **Мишанин** — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 4 КМК-ниц мастери.

Херел Байгалович **Ооржак**— «Совет Тыва» совхозтуң малчыны.

Александра Ксенофонтовна **Шампурова** — ИХК-ныц таңныл черииниң инспектору.

Антонина Александровна **Шелепова** — район эмнелгезиниң медсестразы.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Дина Монгушовна **Кускей-Каса** — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

Намчал Сундуевна **Монгуш** — Хандагайты суурда ясли-садтың эргелекчиэи.

Дектегене Мортуй-ооловна **Ооржак** — «Кызыл туң» совхозтуң ажылчыны.

Юдюш Чаг-Доржуевна **Сат** — «Кызыл туң» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Ирина Дажыевна **Биляй** — «Чаа оруң» совхозтуң ажылчыны.

Сотпа Норбуевич **Бичс** — «Чаа оруң» совхозтуң ажылчыны.

Сад Ишкиповна **Даги** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Сояи Чыргаловна **Делгермаа** — «Чаа оруң» совхозтуң ажылчыны.

Степан Шижээевич **Допчут** — «Нарын» совхозтуң ажылчыны.

Долбаа Ликтаповна **Иргит** — «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 5 КМК-ниц ажылчыны.

КЫЗЫЛ РАЙОНДАН

Арыя Араптановна **Алдыпоол** — № 2 школаның башкызы.

Мария Петровна **Аникина**— шериг кезээниц ажылчыны.

Анна Николаевна **Анисимова** — республика эмнелгезиниц санитарказы.

Анна Павловна **Базарова**— КТЭК-тиц улуг дежурныйы.

Валентина Семёновна **Безрук** — хеп чуур черлер болгаш чупар-бажың комбинадыныц оператору.

Валентина Николаевна **Вагапова** — хоорайлар арааның телефон станциязының телефонистериниц бригадири.

Евдокия Павловна **Галина**— республика эмнелгезиниц склад эргелекчизи.

Августа Михайловна **Гонтарь**— шериг кезээниц ажылдакчызы.

Мария Николаевна **Грива**— хамааты ужар чүүлдүп Красноярск эргелелиниц Тывада авиабудурулгезиниц ажылчыны.

Валентина Григорьевна **Данковцева** —КТЭК-тиц дежурныйы.

Вера Николаевна **Демина**— ИХМ килдизиниц бухгалтери.

Васса Ивановна **Журавлёва** — хамааты ужар чүүлдүп Красноярск эргелелиниц Тывада авиабудурулгезиниц ажылчыны.

Анна Алексеевна **Зарубина** — республика эмнелгезиниц медсестразы.

Александра Карповна **Золотухина** — «Хүнчүгеш» ясли-садтың ажылчыны.

Клавдия Петровна **Королёва** — харылзаалың будурулгетехниктиг эргелелиниц техажылчыны.

Анастасия Ивановна **Куулар** — халдавырлыг аарыглар эмнээр эмнелгениц медсестразы.

Елизавета Петровна **Кучерова** — республика эмнелгезиниц санитарказы.

Матрёна Петровна **Кымысова** — хоорайның ИХК-ныц таңныл черииниц контролёру.

Анна Ивановна **Мастакова** — Тываның автосептелге заводунуң пормировщиги.

Нина Константиновна **Медведева** — КТЭК-тиц чүүк сворту.гезиниц талазы-биле инженери.

Тамара Васильевна **Митус**— республика эмнелгезиниц рентген-диагностика салбырының эгелекчизи.

Серафима Ивановна **Овчинникова** — столоваялар болгаш рестораннар трезиниц ажылчыны.

Лидия Доңгаковна **Ондар**— № 2 школазыниц башкызы.

Антонина Ивановна **Пастухова** — хоорайның харылзаа белдирииниц оператору.

Екатерина Константиновна **Петрова** — Нок-Тейниц сугтарылга системазының инженер-гидротехниги.

Антонина Сергеевна **Попова** — столоваялар болгаш ресторанпар трезиниц коидптери.

Зоя Георгиевна **Рошина** — республика эмнелгезиниц рентгенлаборантызы.

Иван Иванович **Симонов** — орук-септелге-тудуг эргелелиниц ажылчыны.

Мария Ивановна **Тетюхина** — КТЭК базазының эргелекчизи.

Зинаида Степановна **Трофимова** — аъш-чем бараанпар садының шил савалар хүлээп алыкчызы.

Капитолина Герасимовна **Харлова** — «Тыва септелге тудуг» трестиц Каа-Хемде септелге-тудуг участогунуң шеверлекчизи.

Александра Фёдоровна **Хромкина** — КТЭК-тиц улуг экономизи.

Егор Дмитриевич **Цюм** — Кызылда заводтуң будурулгедиспетчер бюрозунуң начальныги.

Александра Николаевна **Челюканова** — пенсионер.

Иван Павлович **Якушкин** — «Тыва суг тудуг» трестиц ДБК заводунуң сдесары.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1983 чылдың март 29.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Барыын Европада ракетага удур, дайынга удур улам күштелип турар шимчээшкин — массалыг информация чепсектериниң код темазы. Америк ядролуг ракеталарны сайгара тургузарының планнарынга удурланыышкыпиың Барыын Европада болуп эртип турар массалыг чыскаалдарын таймылырлавышаан, Си-би-эс дээр америк телекомпанияның Боинла корреспондентизиниц мелеглээни: «ГФР-ниц он-оп муп чурттакчылары «першингилерии» болгаш чалгыпиыг ракеталарны ацаа тургузарынга удурланың турарлар. Чыскаалдар тайбың характерлиг эрткилээп, үүгле Барыын Берлинге тудуп хоруудаашкыпнар болган. Массалыг удурлапыышкыпнар субботада эгелээн болгаш понедельникте база үргүлчүлеп турган. ГФР-те пиитиин-биле ол чыскаалдарга чартык миллион хире кижи киржир. Ол бүгү болза, НАТО-пуң планнарын Боннуң чазаа деткип турар болза-даа, дыка хой барыын немецтер америк ракеталар оларпың күрүпезин ядролуг дайыпның шөлү болдурупгар дээрзинге дуурей турарын херечилеп турар.

Чоокта чаа Рейганпың киргени «ийиниц арааында вариант» деп вариантызын хоозун суртаал деп совет характеристикага барыын-герман хей-ниити чопшээрежии турар дээрзин ол массалыг чыскаалдарның эртип турарының фактызы болуп-ла коргузуп турар деп Эй-би-си америк телекомпанияның ГФР-де корреспондентизи онзалап демдеглеп турар.

«Ядролуг бөө-чепсекти эдере бүдүрер чорукка удурланыышкынны чыскаалдары Англияда болгаш Барыын Германияда моон мурнунда киступ корбээн хемчээл-биле калбарган деп, француз «Юманите» солуп түнеп турар.— Тайбынче болгаш бөө-чепсекти дужүрериише ол чурттарда чаңгыланган сыйгыларлар Италияда, Японияда, Нидерландыда, Францияда күштүүбиле калбарып турарэ.

Америк президентиниң кыйгыры «чогуур салдарны болдурбаан. Евроракета талазы-биле Рейганның соолгу сапалы Европада тайбың талалакчыларынга шуут-ла сопуургапчыг эвес болгапэ дээрзин «Матеи» демдеглеп турар.

Америкаиың «Монд» солуунуң айтыш турары болза, тайбың талалакчыларының часкы чыскаалдары «Европага НАТО-пуң чаа ядролуг чепсектерин сайгара тургузарынга удурлапмышкынарның элээп күүлүг кампапиязының үүгле баштайгы медээп болуп турар. Ол кампания кезир чайның дургузумда үргүлчүлеп эртер ужурлуг. Бүгү байдалдарны барымдаалап көөрге, томаарыг чыскаалдарының калбарышкынын Вашингтонда ажок сагыш човаашкын-биле хайгаарап турара» деп, солун бижип турар. Лондонның «Гардианнының» моон-биле холбаштыр сагындырыл турары: «Америк администрация болгаш оон Европада эвилелчилери НАТОпуң айыткан хуусазында Барыын Европага ортумак ыракшылдың америк ракеталарын сайгара тургузарын чедип алыры-биле дайынга удур шимчээшкинге политиктиг базыышкынны элээп күштелдирерин планнап турарлар».

Вашингтонда колдап турар дуурааээнии айтышаан. АКШ-тың администрациязы оон бодап турары-биле аныяк европейжилерииң арааында күштелип турар Америкага удур чүткүлге удур шаап халаварының калбак программазын ажылдап кылып турар дээр дугайын чамдык албан кижилерин адап, «Нью-Йорк таймс» дыцнадып турар.

Бөө-чепсекти эдере бүдүрерии улам күштелдирериише Рейганның углаашкынкынын Данияның премьер-министри турган А. Йоргенсен шыңгыы шүүмүүлеп, оон социал-демократтыг партизиз европаракеталары сайгара тургузарынга акшаландырышкынны кызагдаар дугайында шимтирииң талалакчызы болуп артар дээрзии ол онзалап демдеглээн. «Актуальте» солуига берген интервьюзунга оон чамдык талалай онзалап демдеглээни болза, барыын чурттарның чонунуң арааында ядролуг чепсекти сайгара тургузарынга удурланыышкыны дыка күштүг болуп турар. Рейган боду ам удавас оон-биле үскүлежи баар боор, оон космоска дайын дугайында шуут-ла фантастиктиг күзелдери улустарииң күзелдериибиле нарышкак болуп турар. «Мен бир бодап көөрүмге Рейган шыңгыы айтырыгларны эртем фантастиказы кылдыр хуулдурип турар шыкаштыр. Улустар болза чаа коргунчут чепсегленишкинии эвес,а тайбынны күзеп турдар — деп. Йоргенсен түүнелиидe демдеглээн.— Бир эвес бистер, европейжилер, Рейганның айтышкынын аиаа-да күүседип турун боор болзувусса, ол үүгле бурууллуг чорук болур эвес, харын халап ыыдыр хуула берип болуур».

(СЭТА).

ТИИЛЕЛГЕ ХҮНҮ

АДИС-АБЕБА. (СЭТА). Италиядың фашистиг эжелиидеи чурттуң хоставышының 42 чылын — Тиилелгеииң хүнүи эфиопий улус калбаа-биле баирлап демдеглээн.

Эфиопиияның Түр шериг административтиг чөвүлелиниц болгаш Ажылчы чонпар партизиэи органнастаар талазы-биле комиссииның (КОПТЭ) даргазы Менгисту Хайле Мариам национал баирлал-биле долбаштыр наңысталдың төвүиде Тиилелге тураскаалыига чечектер салган. Массалыг чыскаалдар наңысталга болгаш чурттуң еске-дээ хоорайларынга болуп эрткеи.

Чурттуң ажылчы чонпарының бүзүдбаа чаңгыс эвил, революцияның чаадап алышкынпарын камгалаарынга оларның бүрүи шимтирлиин Тиилелге хүнүи демдеглээни тодаргай бадыткаан деп, «Эфиопиэ геральд» солуи онзалап демдеглээн.

45 ХҮН

ЛИМА. (СЭТА). Перуиуң тоо районнарында 2500 демир-орукчулар ажыл соксадышкынны 45 хүи үргүлчүлеп турар. Оон түүнелиидe пассажирлер болгаш бараан вагоннары демир-орук шугумнарында аиаа туруп берген. Ажыл толеварын бедидерии, чуртта ажыл чок чорукту кизырарын, өртектериниц бедиишкинии соксадырын ажыл соксатиан демир-орукчулар негеп турар.

Боттарының дүрүм ёзугаар негелдерии күүсеттингиже чедир ажыл соксадышкынын үргүлчүлээриие бүрүи шимтирлиин демир-орукчулар медеглээн.

ХӨЛЗЭЭШКИН

БРАЗИЛИА. (СЭТА). Бразилияның Сан-Паулу хоорайынга улуг хөлзээшкиннер болган. Элээп каш муң кижи коддуида ажыл чоктар ол хөлзээшкиннерге киришкеп. Ажыл-биле хандырарын хөлзээшкиннериниц киржиичилерп негеп турган. Полиция-биле сегиржии алышкынпарның түүнелиидe он-оп кижилер балыглаткан, элээп каш кижи олуртпеп. Чүе ажыл кижиии тудуп хорудаан.

Сан-Паулуга хөлзээшкиилер— чуртта эң чидиг айтырыгның, тодаргайларга, ажыл чок чоруктуң көвүдээпиниц түүнелиидe болган. Бразилияда улам ханылаан экономиктиг кризистиң түүнелиидe ажыл чоктарның сапы доктаамал көвүдеп турар. Үүгле Сан-Паулу хоорайда безии амгы үеде 800 муң ажыл чоктар бар.

ЭҢ УЛУГ УЖУР-ДУЗАЛЫГ ФАКТОР

ПМА-ның интервьюзу

ПМА-ның Лимада корреспондентизи С. Караваевтиң айтырыгынга Перу коммунистиг партияның ТК-зының Чингине секретары Хорхе дель Прадонуң харылары:

— Амгы байдалдарда чепсегленишкинии дүжүрер дээш, дүшкүүлүг чорукту чавырылдырар болгаш Чер кырынга тайоиң дээш демиселге делегейииң коммунистиг болгаи ажылчын шимчээшкинииниц ролюи канчаар үнелеп турар силер?

— Чер кырынга тайбың дугайында айтырыг ядролуг чепсектиң тыштыи келгеишбиле бүгү кижи торелготенни камгалаи арттырарының дугайында айтырыг-биле улам улуг холбаалыг болуп бар чыдар.

Ынчалзажок чамдык кижилер ол айтырыгныи кедергеи шыңгыаын болгаш ында коргунчуг айыылдың барын тодаргаи билбейн турар. Ол байдалдарда чурт бүрүзүиде коммунистиг партия оозэ цииитизи-биле делегейииц коммунистиг болгаш ажылдың шимчээшкиниц аажок улуг ужур-дузалыг фактордур.

Чурт бүрүзүиге бистиц подитиктиг ажыдывыс, бүзүредш, углап, башкарып шыдаар арга-мергежилиивис чепсегленишкинии дүжүрер болгаш тайбың кожа-хелбээ догуиналшкын дээш идепкейлиг демиселче ажылчын ацтыны, улус массаларны боттарының соо-биле әдертир арганы коммунистерге бөөр шак ындыг чепсек болуп турар.

Амгы үеде бо ажыл-чорудулга опза чугула. Чүвениц ужуру чүл дээрге, делегей империализминиц код чөлеигиижи болур чурттуң —Америкапың Каттышкан Штаттарының делегей политиказы Рональд Рейганның президептилеп турарының бо үеэиидe кедергеи агрессчи болгаш айыылдыг бүдүштүг болу бергеии болур. Чагырыкчы элитаның — шериг-үлетпүр комплекизиниц эң реакцыл каттыштырылгазының күштерии камгалавышаан, Рейганның чазаа чавырылдырышкынны болдурбазының болгаш дайынның бис кырынга балансылажырынче ээп киреринц айыылдыг оруунда турун алган.

Чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле совет сапаалдар бо байдалдарда мен бодарымга делегей харылзаалариың талазынга соолгу үеде эң-не мөзүлүг бүдүштүг сапаалдар болуп турар.

Ёзулуг тайбиины тургузарының херээже күжениишкиилерии каттыштырарын АКШ-ка ССЭ сапалдап турар. Шынап-ла, бир эвес иин улуг күрүпениц түс бүрүзү атомнуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас деп хүлээлгеии болузга алыр болза, оиу ажыглаар деп оске кымдаа диттикпес. Ук хүлээлгепи күүседнрп тайбынны камгалаарын, ядролуг чепсекти өстүрбезин чайгаар-ла магадылай бөөр. Варшава Керээзинии киржикчилери күрүнелериии алган хүлээлгелери ганбынче шак-ла ындыг ынычы түткүлге үндезиленген.

Ынчалзажок чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле чугаалажышкынпарда америк тала түгле тайбын дугуржулгаларны чарып алырынче түткүл салбайт турар эвес, харын чугаалажышкыпнарны өш-биле уламдыктырып, ядролуг чепсектиң чедирикчи ракеталарын бүдүрерии күштелдирип, чер бомбурзээиин бүгү-ле точкаларында чаа шериг баазаларын немей тудуп турар.

Тайбыиы чайгылыш чок камгалап турар блгаш чепсегленишкинии дүжүрер талазы-биле совет сапаалдар бо байдалдарда мен бодарымга делегей харылзаалариың талазынга соолгу үеде эң-не мөзүлүг бүдүштүг сапаалдар болуп турар.

— Амгы үе-чадада Латин Америкада коммунистиг шимчээшкин дугайында чүү чугаалап болур силер?

— Чоокта чаа Латин Америкаиың мурнуу талакы чурттарының комцартияларииц ужуражышкыны Лимага болган. Ол ужуражышкынның кол сорулгазы империализминиц агрессчи политиказынга удур демиселге хөделеишкиннерии айыылаштыр башкарары болган. Бүгү Латин Америкада болгаш Кариб бассейнинии чурттарында коммунистиг партияларның политиктиг дензии соолгу үеде оскении чөвүлел хурал биргп чергеиик ужур-дузалыг факт кылдыр демдеглээн.

Ажылчынар болгаш таравышынар шимчээшкинин организастаары база удуртуру, интеллигенция, апыяктар, хөлзөжөвнер-биле ажыл чергелиг ыидыг айтырыгларга компартияларның салдары опза илдең апарган.

Перу дугайын чугаалап тура, бистиц демиселивистиц олус сорулгазы —экономика, политика, ол ышкаш культура талазы-биле перу иитилелдиц хогжүлдезин моондактап турар дөрт болгаш доора хамаарылгадан чуртту хостаары чедип алдыпмаанын онзалап демдеглээрии күзеп-дир мен. Ынчанмыже, ол орукка эвээш эвес чүүлдерии кылган болгаш кылыпдаи турар бис. Ол чүл дээрге, Делегеиниц валюта фондузуиуң албадап турары экономиктиг политиказа удур. Күрүне бүдүрүлгелерии камгалаар дээш массалыг демиселдир, Сальвадор, Никарагуа-биле, социалистиг Куба-биле эп-сеткил каттыштырылгалыиче угланган хойиуң чыскаалдары, медеглелдери, ол сорулгаже хой-иитиниц саиал-оналыш мобилизастаи турары-дыр.

Тайбың, кижиниц эргелери болгаш сальвадор улустуң хостуг бот-башкартынар эргези дээш диитиц конференциязын бо чылын Лимага эрттиргении чугаалаза чогуур. Оон ажылынга коммунистер киришкеп.

Дипке эп-сеткил каттыштырылгазии бижиглаар болгаш пролетаржы интернационализминиц ирииритерии тодаргай боттандырар талазыбиле Перу компартияның VIII съездизинге даймы кыжанының чок кылыр болгаш бистиц улузувустуң национал хамаарышпас чоруу дээш демиселиииц чарылбас кезээ кылдыр көрдүнген сорулгалар күүсеттиниц турарын үстүиде сапаи көргүскеи чүүлдер чугаалап турар-дыр.

— Перуга антиимпериалистиг чаңгыс аай фронтуну тургузарының херээ канчаар хогжүп турарыл база Перу компартияның аңаа ролю чүл?

— Ол херек шуут каш-даа угланышкынпар-биле хогжүп турар. Оларның түс бүрүзүпге компартияның салдары илдең.

Тайбың болгаш улустарпың хамаарышпас чоруу дээш перу шимчээшкин каш-даа чыл хөделип келген. Латин Америкаиың болгаш Карнб бассейнинии чурттары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының комитединц тургускаи. Бистиц партиивис оваа киргеи ол комитет чугула кашдаа хемчегларии чогуур. Ол — диитиц улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының наш-даа хемчегларииц организакчызы болган. Чаңгыс аай фронтуиуң составында антиимпериалистиг демиселлер Чоок үеэлдиглерии чаңгыс ээи шимчээшкинии тургуступ гаиындаи, бодунуи шуут политиктиг илерели тыпкан. Перу компартия ол шимчээшкинде бескү роль-дуг. Ол партия массалыг чыскаалдарга ажылчы чонпарның эң калбак киржилгазии хандырып, организастаттынган ажылчын аңгыны болгаш аныяктарны идепкейлиг деткап турар.

— Силериц бодалынар-биле алырга, Топ Америкада болуп турар болуушкуннар бүгү дипке кандыг ужурдузалгыл?

— Ам Төп Америкада болуп турар болуушкуннардан латин-америк чурттарының хостагаже, демократтаяже болгаш хамаарышпас чоруже чүткүлүп дагыи бөөй турарын баа дагын орааидажы берген америк империализминиц политиказы тода болгаш билдингир кылдыр илергейеттинген. Ол болуушкуннар боттарының ээлчээиде бистиц чоцувустуң антиимпериалистиг медерелиниц озерииге салдарын чедирген. Бистиц шиити дайзыцывыс — империализм. Ынчангаш бистер Төп Америкаиың улустарының демиселин боттарывыстың демиселивистиц чарылбас кезээ кылдыр көөр бис. Төш-америк девискээрнин улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазы деп билиишкиипге харын шак ындыг утказыг бодалды киирип турар бис.

(ПМА).

Кубаның найысылазы — Гавана —делегейниц дыка хөй чурттары-биле, оларның аразында ССРЭ-биле база, агаар оруктары-биле харылзажып турар. Чээрби чыл бурунгаар бир дугаар совет авиалайнер Гаванаиың аэропортунга хонупиан — ийи чурттуң аразынга салдынган найырал оруунга кады ажылдажылга ынчаар эгелээн. Совет лайнерлер ауба найысылавле неделя санында 11 ужудуушкуиуиу кылыр. Куба болгаш совет авиаторларның кады иүмешишкинии ажылы национал «Кубана де авиасьон» авиакомпаниянын хөтөмүп. быжыгларынга улуг рольдуг болган.

ЧУРУКТА: Авиафлоттуң экипажы Гавапада.
С. МАСТЕРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроннмазы.

ХУНТАНЫҢ ДЕРЗИИ ҮҮЛГЕДИИ

ГАВАНА. (СЭТА). Гватемаланын шериг-фашистиг дерзии хунтазының тайбың чурттакчыларга удур ханныг олуруккү үүлгедиидерииц дугайында Кубаның «Хувентуд револьде» солуиу бижээн.

Вашингтонуң организастазының ээлчеглиг шериг эргелеиииц түүнелиидe эрткеи чылдың мартта эрге-чагыргага кирген диктатор Риос Монтт бүдүүн америк кожайларының айтышкынын доораиа күүседип киришкеп деп, уи солуи демдеглээн. Дерзии диктатор үүгле депшиглелиг кижилерге эвес, харын-даа көдээпиц тайбың чурттакчыларынга удур араатанаыг шаажылалдарны кылып турар. Эрткеи чылдың марттан бөөр амгы үеге чедир диктаториуң шаажылакчы отрядтары 10 муң ажыг кем-буруу чок тайбың чурттакчыларны, кыргаиларны, херээженнерии, бичии чаштарны уэуткаан. Хөй сууларның чурттакчыларын дерзии хупта шериглери бүрүи уэуткаан болгаи оларның бажыцнарын орттедипкеп. Ынчалзажок дерзии хунтага удурланыышкыиы Гватемалада улам калбарып турар.

АГРЕССИЯНЫ БУРУУ ШААП

МАНАГУА. (СЭТА). Рейганның администрациязы сандиножу улусчу революциязы уэуткаар сорулга-биле Никарагуага удур ажык дайыиы ооскүткен деп, Латин Американың антиимпериалистиг трибуналының медеглелиидe айыткаи.

Никарагуада улусчу эргечагырганы бо чылдың июньиуң төнчүзүиге азы июльдуң эгезиигe чедир бүрүи уэуткаар дугайында президентиниц айтышкынын АКШтың төп разведка эргедези алган болгаш Никарагуага удур интервенциязы дорту-биле удуртуп турар, Гондурастың реаксылыг шериг чагырыкчылары ол чурттуң 5 муң солдаттарын Никарагуаның кызыгаарында чоокшуладып чедирип келген. Америк шпион самолёттар Никарагуаның агаар долгемиие амгы үеде үргүлчү көстүп кээп, чажыт медээлерии Гондурастың шериг командылаынга дамчыдып берип турар.

Никарагуага удур чепсектиг өөчүк-чөчүлелерии Төп Американың улустары шыңгыы буруу шаап турар.

УЛУГ СОНУУРГАЛ

ТОКИО. (СЭТА). Японияның үлетүүр болгаш садыг бөлүктери Совет Эвилелиибиле садыг-экономиктиг харылзааларыпы калбартырынга улуг сонуургалдыг болуп турар деп, «Асахи» солуи бижээн.

Садыг болгаш экономиктиг кадыы ажылдажылга талазыбиле совет-япоп ужуражышкыны Москвага чоокта чаа болган. Японияның садыг-экономика делегациязы ол ужуражышкынга киришкеп. Ужуражышкынның түүнелиидерии өөрүп тайыбырлаан болгаш Японияның үлетүүр, сан-хөө бөлүктерии Совет Эвилели-биле экономиктиг харылзааларны калбартырывга тодаргай планнарын өөренип көрүп турар деп, уи солуи бижээн.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

ПРАГА. (СЭТА). Варшава Керээзиниц киржикчилери күрүнелериниц даштыкы херектер министрлериниц комитединиц ээлчеглиг хуралы болдуиуң ажылын Прага хоорайга дооскан. Ядролуг дайынны болдурбас, чавырлыышкынның чорудулгазын үргүлчүлээр болгаш быжыктырар, чепсегленишкинии дүжүрериниц айтырыгларын шиитпирлээр, Европа дипке болгаш бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаар болгаш кады ажылдажылганы калбартыр сорулга-биле Политиктиг консультативтиг комитеттиц Прагага болган чөвүлел хуралының көдүргеи саналдарын болгаш инициативаларын амыдыралга боттандырары-биле холбашкан айтырыгларны хуралга чугаалажып корген.

Варшава Керээзиниц киржикчилери күрүнелериниц хуралга киришкеи даштыкы херектер министрлерии ЧКП ТК-ныи Чиигине секретары, ЧССР-ниц Президентизи Г. Гусак хүлээп алган.

Хүлээп алышкын чүректин ханызындан найыралчы байдалга болуп эрткеи.

ХАЛДААРЫНГА БЕЛЕТКЕЛ

ДАМАСК. (СЭТА). Сирияга удур Вашингтонуң болгаш Тель-Авивтиц өөскүткеии пропагандисчи өжээтеи кампания-биле холбаштыр шыңгыы удурланыышкынны Сирияның хой-иитизии илергейлеп турар. Израиль шериг чагырыкчыларының дерзии үүлгедиилерии соксадыр, оларның чаа агрессиямдан Чоокку Чөөи чүктүп улустарын камгалаар үе келген деп, «Ас-Саура» солуп онзалап демдеглээн. Израиль эжелекчидерииц болгаш оларның америк кожайларының аймылдыг планнарын бүрүи буураашкынга таварыштырары эргежок чугула деп, солуп бижээн.

Сирияга удур улуг хемчээллиг дайын халдаашкынынга Израильдиң белеткении турарын «Аль-Баас» солуп айыткап. Бекаа шыпаазынга хой израиль шериглерии мөөнүзээни болгаш израиль армиязыиың кол штабының начальныгы М. Левиниң медеглели ол дугайын херечилеп турар. Израиль шериглер бо чылдың майында башгайгы чартында Сирияжо халдаар деп, дайынзырак Леви ажы-биле медеглээп. Ынчалзажок Израильдиң дайын кыжанышкынындан Сирия коргпас деп, «Аль-Баас» демдеглээн.

«МОНДУНУҢ» ДЫҢНАДЫЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Делегейниц ийиги дайынының үезиидe Франциянын Лион хоорайынга фашистиг гестапонуп начальныги турган Клауе Барбьени американнарның чоокку үеге чедип чажырын, камгалап келгеиии хей солуннар илередип бижээн. Фашистиг Германияның шпион албан черлериие хөделип турган хей фашистерии Франциянын чажыт албан черлери колдуунда ажыглап келгеиии «Монд» солуп чоокта чаа дыцнаткап.

Гитлержи Германияның шериг разведказынга — абвегге ажылдап турган фашист офицерлерии франпуз чажыт албан черлери колдуунда ажыглап келгеиии «Монд» солуп демдеглээн.

Шүлүк кыдыраажындан

ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААЛЫ

Улуг, биче чурттар база кижилер дег,
Уктуг-дестүг, арткен, келир тоогу чолдуг —
Сайзырааңгай, хөжудангай туруп болур.
Чаа-дайын кыпсыры бар, тайбыны бар...
Африка, Азияда, Океанияла...
Ам-даа хөлчок хөжудангай чурттар бар-дыр.
Америка, Израиль... дег картыс чурттар
Ажок байып, күжүн деген, киткеп-даа тур.
Ында тайбың ары өөнге адыг кээрге,
Ылап-чилеп дойлуп ужуп дүвүрээнзиг —
Бомбуразоние эргий бодап көөрүвүскө.
Бөгүн ында дүвүреддер — анаа домей!
Американың пентагону, шериг күжү
Ал-өөвүс — Черникти — бүзар четти!
Дайынзырак каяа хөлдан бомба езөнин
Дарый хураап, тайбыны-ла камгалаалы!

Ч. СЕРЕП-ООЛ.

КЫМ-ДЫР ОЛ ЧЕ?

Ажылынга кызымаккай,
Хышаар, шилнир, шынар
бодаар
Арат чонга хүндүткелдиг,
Таваар, топтуг эрес-кежээ,
Ажыл-ишке, хойге дуза
Алыс боду баштап кирер.
Аравыста хүнүң кады—
Ажылчын эш. Кым-дыр ол
че?
Айтырганым ажылчынның
Ады чаңгыс, боду көвей,
Ада-чуртка хавыяалыы
Ажыл-биле чырыткылыг.
«Делегейге тайбың тнилеп,
Делгерезин!» деп кыйгы
салган,
«Дайын ортүн болдурбас!»
—деп,
Дангырактыг, соруглалыг.
Империалистер ону көргеш,
Иштп-хөнүң карарып кээр,
Ишчи чоннар ону көргеш,
«Идегелдиг эш-тыр»—
дээрлер.
Ильичиниң партиязының
Идепкейлиг кежигүнү.
Коммунизм түдүп турар
Холу бижиг коммунистир.

Ш. САНАА.

Улуг баштыңчының овур-хевирин илередип, оон амыдырал - чуртталгазының кайы-бир үезин чырыдып көргүзер деп айтырыг кончуг харысалгалыг болгаш хүндүткелдиг херек. Владимир Ильичиниң 1897—1899 чылдарда Сибирь шөлүлгезинге Шушенскоеге турган үезинге хамаарышкан болук чуруктарны ССРЭ-нин Журукчулар эвилелиниң кежигүнү, Тыва АССР-ниң Чуруқчулар эвилелиниң баштаар черинең секретары Юрий Георгиевич Курский чураан. Ильичиниң овур-хевирин чуруп көргүзер талазы-биле ол 20 ажыг чыл ажылдап, сураглыг чурукчуларның ажылдары-биле, фотодокументилер-биле таныжып, оларны чыын келген.

Шушенскоеге хөй катап чедип, Ленининиң чурттап турган байдалын хандыр өөренип, ону билир турган кижилер-биле ужуражып келген.
«В. И. Ленин Сибирь шөлүлгезинде» деп ниити аттыг болук чуруктары баштыңчының ол үеде кымнар-биле аралажып, чүнү кылып турганын көргүскен. Ол болук чуруктар амгы үеде Шушенскоениң улустуң чурулга галереязында кирип турар. Өске чуруктар-биле кады хөй-хөй делгелгелерге салдынган. 1981 чылда Ю. Курскийниң чуруктарының чамдызы Польшага «В. И. Ленин чурулга уран түүлүнде» деп делгелгеге киргеп.

Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчизи бө чуруқчу ленинчи темадан аңгыда дайынчы чылдарга хамаарышкан хөй чуруктарны чураан.

ЧУРУКТАРДА: Ю. Курскийниң «В. И. Ленин Сибирь шөлүлгезинде»; «Аңбының чугаазы» деп чуруктары.

ИЛЬИЧИНИҢ ОВУР-ХЕВИРИ — ТЕМАЗЫ

СЕСТЭЭН ОДУРУГЛАР

Маска тутса, демир безин аайымда.
Балды тутса, токпар база чагыргамда.
Алдын, моңгун каазындыва харамдыкпаан
Ажыл-ишке дедыктырган холдарым-дыр.

Ширилеңген холдарымны көре тура,
Силиг, хоюг адыжым мээ еңнүн бергеи
Уганныгбай — бодүүн уруг кежиим болган:
Үгдунмасты змеглежир эжим болган.

Ө. ЧЫҢМИТ.

ТЫВЫЗЫК-БОДАЛГАЛАР

Олча-омактыг бир анчы кежээликтей одаанга олурда, ашөөрү хол куруг келгеннер. Анчы ашак 121 диңнии ашөөрү-биле деп-деп кылдыр үлешкен. Анчылар кажыл? Кижи бүрүзүниге каш диңк онаашканыл?

• • •

Хой кажаалының иштинде алды азыг бар. Азыг санында-ла бир өрге үнүгүр бар. Үнүгүр аксында-ла бир-бир өрге олурган. Бир өргениң-не дужунда беш өрге бар. Чеже өрге олурганыл?

О. ДАРЫМА дыңнап бижээн.

ДЕМБЭЭРЕЛ

Улуг харлыг, соок кыш-даа төнүп, хүн дурту узаан. Бидыг үеде кижилерниң сагыш-сеткили-даа омак-сергек, бирле чүвени күжөп чоруур. Шак-ла мындыг часкы хүнеринең бирээзинде бо чугаа болган чүве-дир.

— Кайы айда шөлзелээр, кайнаар дыштанып дишкеп пиик бис моң, кадай?—деп, Кошкар-оол Савеевич бажыңынче чанып ора, кады-кыраанындан айтырып-тыр.

— Июнь анда-ла болгай, ачазы, ону уттуптарга кайнаң болур боор, моңу-шыгы хелбеңейнип, хой чону шиннейнип турар магалыг ораң—Кара далай кыдынга дыштанарыны-биле путёвкаларны безин чагыдып алнаң болгай бис—деп, оозу харылаан.

Санныг хонуктар карацайнып эрте бергилеэн. Чайның магалыг үези—июнь ай-даа келген. Бо чылын курортче барбас, аалда ол-бо ажылдар кылып алыр дугайында Кошкар-оол Савеевичиниң киирген саналарын оон Фөнүн эзэн Ранда Хымбановна херекке-даа албаан: ам хамык чүвениң хөлү эртеңде шуугаазын үндүрүп турган хөрээ чок, шөлээ графиги тургузуп турза, профком даргазы Оюн Олеговичиге чедип, чайгы үеде шөлээлөөр кылдыр чөпшээредип ап турганывыстың канчап үүтүнкен сен дээрзин сагындырган.

— Че, индыг-дыр, дыштанып болза дыштанып-ла ыйнаан—деп. Кошкар-оол чөпшээрешкен.

Чайның илиг хүнеринде, Кара далайның кыдынга чаттыгай эштир чөлөөр, мага хандыр дыштанылга... Бо-ла бүгү түүлдер Кошкар-оолдуң сагыжынга таарышса-да, ам-ыпче оон чаныксаары, «экибагын хөөржирө» эштерни сактыры дам бергеп.

— Сээң чанынсаң турарыны мени билбес деп бодаар сең бе— «кылаң-карааны» сактып тур сең ыйнаан—деп, кады-кыраны бир катап хыйланган-да.

Санныг хонуктар база-ла карацайнып эрте бергеп, чаңардының билеттерни садыл алган. Красноярск аэропортуна үлүдүп келгеннер. Сагыш ышкаш чүве чамдыкта таварышпас болгай—Кызылда чаштыныпаан, туманнан турарындан шиавр самолёттар үшпасташ туруп берген.

Аэропорттарга хонуп-ажуп, самолёттар маңаарыныи шыланчыын, халаазыраанчыын кым билбес боор — Кошкар-оол-даа ырмазырап, шагзырап, ийи кежээ улаштыр дыка дыңзыг азырык келген. А үшкү кежээде ол шуут бидбестеди ижип алган.

Дүпе бир оттуң келгеп, боданып чыдарга, база-ла аэровокзалдың сандайларының кырында удуп чыдар мышкаш болган.

— Берге-ле чүве-дир, аа. Бо самолёт деп амытан-даа бүзүрел чок чүве-дир, машиналыг чоруткан-даа болзумза, чеде бзор хире болдум—деп боданып чыда, бир-ле чүвени сактып каан (та дүжү чүве, та херек кырында болган чүве— билдиммес). Кады-кыраны ону чедип алган, самолётче кирип органнары-даа сагышка кире дүжер. Оон база-да удуп калган—чүнү-даа билбес.

Чеже чыдар боор, тура халып келгеп, соңгаже көөрте — Ил-18-и ам-даа турбушаан. Чаңып келген меп деп бодап чыткан Кошкар-оолдуң сагыжы караш дээп—ам-даа аэропортта хевээр, самолёду турбушаан.

— Кайдай! Кайда баарлың? Ам кажан чанар улус бис?—деп, алгырыпканнын боду безин экербээн.

— Тенин бердиң бе, куурумчу! Алгырып канчаарың ол — уругларың удузуп, дүне ужудун келдирес чоп!—деп, кадайы хыйланган.

— Өршээзин! Шынап-ла тенин бербээн мен бе? Шынап-ла бажыңывыста чедип келгеп-не улус-тур бис. А бо Ил-18-тиң соңга баарында турар чүзүл инчаш—аймын тыпнае мен. Аэропорт эвес чүве бе бо?— дээш, бажыңывыш иштинге ол-бо кылап-тагылаан-даа.

Чүвенин ужурун ылавылап алыры-биле кады-кыраанынга келгеп, чүү болганын айтырган.

— Коичуунну көрүп бе—утаанның аргыдыр аракалап каапкан-дыр сен. Самолёттче сени арай деп киирдим, стюардесса уруг азырык дээш шуут каапкар часты, чанып турган, олуртуп алдывыс. Соңгө ам чүү херек чүвел—бажыңывыста чедип келгенивис бо-дур-ла.

— А, бо... бо... Ил-18 самолёдувус соңга дужунда турбушаан каидаа...—деп кор-да, дыңнап чыткан Андазы каттырган, харылаан:

— Силер курортче чорупкаш, каш-ла хопуп турунарда, бо Ил-18 самолёттуу мында эккеп тургузуп каан. Бичии уругларга кафе турар чүве диди ийин, ачай.

— Э-э-та, чаржынчыымны! Бо арага деп чүведен дарый адырылбас чүве болза, ижижин банка суп, оон-даа лора чаржынчы байдалга чедирер чыгыы чүве-дир—дээш, соңгазынга кылаштап келгеп, кудумчуже көөрге, Ил-18 турбушаан. Кошкар-оолче удур корүп алган, мынча деп чагыг берип турганзыг болган:

— Өртемчейде моңге чүве турбас болгай. Мени көр даан: булуттуг дээрнин алаа-биле. будуктуг ыяштың кыры-биле чеже чыл ужуп, чеже кижилерни аргыштырып чеже чүүкту соңгөкен мен! Ам мени чаа самолёттар солаан, ынчалза-даа чонга амдаа бараан боор кузелдингир мен. А сен? Боданып көр, Кошкар-оол!..

Ол Ил-18-инге—уругларның «Сайлык» келгеп от ийин.

М. КАЛЧАН.

ХУУДА ЧАГААЛАЖЫЫШКЫНГА ХҮНДУТКЕЛ

Ындыг дүрүмнер чок, ынчалза-даа хууда чагаалажыышкынга безин кудуттураны сагыыр херек. Оларның чамдыктары мындыг:

Чагааны алгаш, ону харылывае азы харыызын чылдагаан чокка саалаары таарымча чок. Чагааны дарый харылаары — кижинин бедик культурлуг талазын көргүскени ол-дур.

Чагаа орунга открытка чорудары база таарымча чок. Открытканы чүгле байыр чедирген таварылгада ийикпе азы алban-херек ужурунда ажыглап болур.

Кым-бир кижиже хүндүлеп өзүүр-биле бижип турар болзуңарза, ону ылаңгыя улус үжүк-биле «Силер» деп бижизе акы. Кижилер аттарын чыскай бижип турар үенерде, баштай-ла херөөжен улустуң аттарын бижинер. Чагаанын эгезинге азы төнчүзүнге ыяап-ла ай, хүнү айтыкар. Ол база хүндүткел болур.

Чагааны тода, билдингир, чараш база чүгле демир-үжүк-биле бижинер. Чагааны шеверген, арыг саазынга бижинир. Саазын чуга болза, оон чүгле чангыс талазынга бижинер.

Бир эвес силерниң чагааларга улус харылавае ийикпе азы харыызын саалаары бөөр болза, чагаалажыышкынны соксатканы дээре.

Оюн-баштактыг, сүмелериг чагааларны чүгле чоок эшөөрүмгерже чорудуп болур силер.

Чагаачар байыр чедиришкинниг азы кажыыдалдыг үүкалыг болза, ындыг таварылгала ону чүгле хол-биле бижип болур. Ындыг чагааны кажан-даа бижик машинказынга парлаваар. Чүге дээрге, өске кижиниң өөрүшкүзүнге азы мунгаралынга хамаарылга чок чорукту ол көргүзүп турар.

Чагааны кажан-даа кылыктанган, дораадаң сеткилинер-биле биживеңер. Ол дыка чараш эвес. Саазынга бижиттинген хөөнүүер-артып кээр, а кылынар часты бөөр болгай.

Өске кижилериң чагааларын номчуваңар. Кадайынарга-даа, ургларынарга-даа, ургларынарның ургларынга-даа келген чагааларны чүгле бөттары номчуузун.

Ат салбаан чагаа биживенер. Ындыг чагаа силерге келзе, номчуваңар.

Чагаанын адресин долу бижинер.

Силерниинге аалчылар келгенде чагаа келзе, чазып номчуурунче далаштанзар. Телеграмма алган болзунарза, ону дораан номчуп болур.

КОДАННЫҢ ШИИТКЕЛИ

Шаг-шаанда чиңге кара хемниң уңун чурттаан чедеп сарыг өшкүлүг, дегс сарыг-хуналыг Дегелдей ашак-кадай чораан чүвен иргин. Ашак өшкүлериң кадарар, а кадай анайларын дозар, ыаңчем кылыр,— ажыл-ижин ынчаар хуваажып алган чурттап органнар-дыр эвеспе. Чамдыкта чедеп сарыг өшкүзү 20) чедир өзе бөөр, оларның сүдүн ижип, эдин чип амыдырап чурттаан орар улус чүвен иргин. Хөй чыл чурттап келзе-даа, оларның ажытөлүү-даа чок, алыс чоокырак дөргүл-төреля-даа чок боол-тур.

Ашак бир-ле катап:

— Кижи кырыыр-даа, өлүр-даа, болгай. Чуртка артар ажы-төл чок канчаар бис, кадай— деп, шала муңгарап чугаалап олуруп-тур эвеспе.

Кадай олургаш:

— Улус биске ажы-төлүн кайын бөөр деп, оода чадаарда бөрү-даа оглу болза, азырап алаа. Хемнп өрү чоктаваш, эр бөрү оглуңнан дилеп тып эккеп көрем—деп, чагыт сүмелеп-тир эвеспе.

Дегелдей ашак-даа сүрап, дилеп чоруп каан. Чиңге кара хемнин бажында улуг кара сынга үнүп келгеш, дилегзиниң чоруурга, аас-кежик боол, бөрү оолдары бир үнүрде үпе халып. кире халып ойнаап турун турлар. Амыраан ашак-даа чүү боор. бөрзектерни үнүрүүнче киир сывыргаш. ыпаар үнгеп киргеш, бирээни үнхүрүп эккелгеш көрген,— кыс боол-тур, ийигизиин эккээрге база кыс, «Кадайның чагыын күүсетпеске кайның боорэ» дээш базэ үнгеп киргеш, бирээни үштүп эккээрге, оозу ылаңгаа эр бөрзек боол-тур. Оозун хойлап алгаш, чаныр кээрге, кадайының өөрүүрү-даа коичуг. Ашак, кадай бөрзекти аъшкарып-чемгерип турган, доруктур азырап ап-тырлар. Чугаа-домакка-даа өөреткен. кайгамчык эрес-кайгал эр боол озуп-даа келген чүвен иргин. Оозун Шаалы деп адап ап-тырлар. Ада-иениң эргечассыг чаңгыс оглу болган.

Ам-на чүү боор. каш-ла чыл эртерге өшкүлерип кадартып эгелээп. Шаалы-даа дап адар, хүн үнер өшкүлерин кадарып чоруп каар. адыкези оглуң аар-саар ажылы-биле ажаанзырап хүнзоор мындыг. Шаалы бир-ле кадаргаш кээрге. опчалаарга өшкүлериниң бирээзи чок боол-тур. Шаалыдан айтырарга оозу: «Даваны сына бээрге, тудуп чиптим»—деп, дүш чок харылап туруштур. Ашак кадарар кээрге, ынаттыс кара шору. ажынар хорадаар оол боол-тур. Кадарып үнер-ле, кежээ кээр-ле, бирээ чок-ла боор апарыптыр.

Ынчаарга ашак. кадай мупгарап-деңгереп келгеш, сүмележип-тирлер:

— Борүге өшкүлериивпе кырдырып алгаш. канчап амыдырап чурттаар бис. Ону моон чайладыр-дыр, бызаа кежин тулуптай сойгаш. оон иштинге кандыг-бир арга-биле сукпаш, так дүй баглаш, кааа бир черге астырып кээптар, ол-ла— деп дугурушканнар.

Аңнаалы дээш чеди хемни кежир, чеди артты ажыр эдерти бергеш, ац сегиртин эккээйн, тулуп иштинге кедеп чыдар сең, оглум, чаныыга чедип кээрге, бирээни сегирип алыр сең деп, чагыт каап, хая көрбейн базып чоруп каар боол орган ашак үүвеп иргин.

Дугуржулганы шак-ла ынчаар кылган-даа: Дегелдей ашак оглуң эдерткеш, маргузакче аңнап үнүп каап-тыр эвеспе. А кадай аңнаан улус келгиже арткан-калган өшкүлерин ажаап карактаар мындыг болган. Оол-даа, ададдаа та чежеге, та каңгага дээр кылаштап келген үүве, оол «хилинчектиин, ошкүлерим болза, ыаңг хаиын ижип, чаглыг эъдин чип-ле албас мең бе, бо кандваай кижи сең. кижиин ырак черже элертирө—деп. Дегелдейге хорадап чоруп-тур эвеспе. Чеди хемни кешкеш, челиги арттын кырыпга үнүп келгеш, ашак-даа чүү боор. эгелеп-тир. Чазыйчилби оол-даа чүү боор тулуптай сойган бызаа кежиниң иштинде буунайнып чыдып калган. Дегелдей-даа хаяаа корбейн. дүш чок дедир чаңып кээп-тир оо.

Шавыраачы лама ол артган ажып чыда, улуг куу тулуп хаптыг корун каап, «олчалыг болдум»—деп, амырай берген. Аксын чеже каапгарга, бир-ле үүве шимчей берип-тир. Үне халып келзе-ле, чок бөрү! «Сени тулуп чиир мең, ашаю»— деп азыг диштерин шаварты берген. Лама-даа чүү боор, кашпык үүргелиниде ажын-чемин берип. чаныын. тейлеп турүптур. Ол аъш-чемпи тоду дойлапкаш. «ам-на сени чиир мең»—деп кыжаны берип-тир.

Лама тургаш:

— Чаргылдажыыл, сээңни чоптуг болза чиир сеп, чаргыны үве шиидер чүвелер херек, че чорууллу, бөрү—деп-тир эвеспе.

Чоруп-ла, чоруп-ла органнар, бир-ле черге кээрге, үжен шаа инек оттап чораан. Ол үзүп назылыын айтыргга, ол соонда көк инекти айтып бергеннер.

— Мен тулупка чыткан борүңү оон үштүп каап, ашкарып-чемгерип каарымга, чиир мең дидир. ол шын бе, үзе шиидип берип көрүңер—деп. Лама дилеп турган-даа чүвен иргин.

Инек тургаш:

— Ол хире ачы-дуза чедирерге, тудуп чиирге ,кайны боор. Ындыг-даа болза. бо үжен шаа инек моон торуп каан оолдарым-дыр. Мен кырыдым. Ам болар мени бастыр-тырлар, эки чаагай отсигеп тып алырымга, хупаан чиирлер-дир. Эм мени кыраан дээш сол чиир деп турар болгай. Чижиң кедеп чыткан бөрүңү чүге ажыда берген силер, бөрү силерни база чип болур-дур—деп-тир.

Бөрү ламаже шурай бергеш, эдээп ора сол алган, а бирээзи чаныып тейлеп шаг болган. Оон база-ла оруун улап чоруп каап-тырлар. Ола чоруп чораап, арга иштинге кирип кээп-тирлер. Ак кодан тура халаап, идып ыдай боол бар чыткан.

— Э-эй. Колан-оол бистең кортпа, чаргы кылып чор бис —дээрге, ол олура дүшкеп.

Лама чүвениң ужурун ола хевээр кылдыр тайылбырлаан иргин.

— Ол черге бараалыңар, бүгү херекти меңээ ол-ла хевээрзин көргүзүлер— деп, кодан шыгыы чугаалап-тыр.

Артка баарга тулуву чыдып-тыр.

— Че көргүзүңер!— деп, колан дужаагап.

Шаалы тулупче союп кире бергеп. «Аксын канчаар баглап каан-дыр. ол ышкаш кылдыр баглаа— дээрге, лама чүү боор, так баглай шаап каап.

Кодан тургаш:

— Тулуп дүвүнге чыткаңыпар тулувунга чытсын, шавыраалап чораан лама шавыраалап чоруун—дээш, ак кодан аргазынче опааликтап чорупкан.

М. ЧАШ-ООЛ сактып бижээн.

ТООЛ

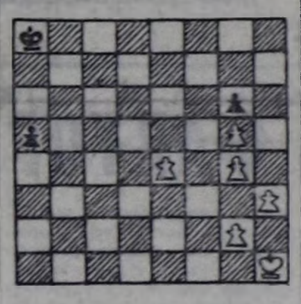

Бо этюдту шыдырга бодалгачыны Фернандес 1885 чылда чогаадып тургускан. Ак тала хөй болдарлыг болза-даа, оваарымча чок ойнаар болза, үттүрар. Ак тала-биле эгелеп көшкеп, хайык кылыр аргаын тывыкар.

ШЫДЫРААГА БОДАЛ ХЕРЕК

ЧАРЛАЛ

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң уран үүгүл школазы 1983-84 өөредилге чылында үндезин национальдың 7 хар назылыг уругларны хүлээп алырын чарлап турар. Олар ынчаар билиг школазынга 1-ги классыга база өөренир.

Школада мындыг салбырлар бар:

а) фортепиано;

б) үрер болгаш соктаар хөгжүм херекселдери (флейта, ламби, кларнет, труба, кеилофон);

в) хылдыг хөгжүм (скрипка, виолончель);

г) улустуң хөгжүм херекселдери (домра, балан);

д) чурулга уран үүлүү.

Уругларны хүлээп алырда, оларның музыкага сонуургалын хынаар (дыңнаары, ритм, үн, аялга доктаадыры). Чурузга уран чүүлүнүң салбырынга кирер дээнер бажыңга чураан чуруктарын болгаш кылган үүлдерин көргүзер.

Майның 25-тен 29-ка чедир хүнүң-не 14.00 шакка чедир ада-иелерге консультация болур.

1983 чылдың июнь 6-да 8.30-деп 10.00 шакка чедир документилерни хүлээп алыр. Конкурстуң адреви: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда уран үүлүүр училищеси. Июнь 6-да 10 шакта.

Хүлээп алышкын комиссиязы июнь 9-та ажылдаар. Херек документилер: ада-иениң школа директорунга бижиринишкинге, уругнуң өзүлдезинин дугайында эмчи картожказы, ог-бүле дугайында шынаылга. эмчи шынаылгазы болгаш төрүттүүгениниң дугайында херечилел.

КИНО

АПРЕЛЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Мунгарал чок болгаи» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Истекчи» 9.30, 12.10, «Авиа аймылдың эртинелериниче» 14.50, 16.40, 18.30, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чудулгелиг мадонна» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30, «Тоолга доктар» 11.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Моңгушелчек кузелдинө мунукчузу» 15.00, 18.40, «Аас-кежик дээш» 16.50, 20.30 шактарда.

ТВ

АПРЕЛЬ 9-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эрес кадык болуксазында. (Күш-культурщуларга сүмелер). 9.05 — АБВГД-жигеш. 9.35 — «Спортлотонуң» 15-ки тиражы. 9.45 — Ада-иелер, силерге. 10.15 — С. Прокофьев. Фортепьянога оркестр-биле № 1 концерт. 10.35 — Айыыл чок шимчээшкин. 11.05 —«Билир-сең бе, эш...». 12.05 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Динамо» ((Минск) — «Динамо» (Тбилиси). 13.35 — Концерт. 14.25 — Орус музей. «Орус графика». 14.50 — «Чеээш». Улус чогаадылгазының дүтаймында телепрограммалары...чурттар аразының фестивалы. «Питер» ансамбль. (Гвинея). 15.20 — Бөгүн делегейде. 15.35 — «Берёзка» танцылап тур. 16.20 — Политиктиг хайгааракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 16.50 — Уругларга фильм: «Мишка, Малыш болгаш өскелер-даа». 17.15 — Концерт. 17.35 — «Билдингир-даа болза, бүзүрөнчиг эвес». 18.35 — Мультфильмнер. 19.10 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 19.40— «Инженер Баркасовтуң медел чок хүнүү». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00 — «Үе». 21.35— «Инженер Баркасовтуң медел чок хүнүү». Фильмниң 2-ги сериязы. 22.35 —Лаптыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери. 23.45—23.55 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

15.30 — Киевтиң телестудиязының программазы. 17.15 «Тиндекчилер». Фронтучу оңнуктер клуву. 10-гу гвардейжи армияның хоочунарының ужуражышкыны. 18.45 — Делегейде болуушкуннар дүтаймында. 19.00 — Концерт. 20.00 — «Тамчыктыг үдүнар, чаштар!». 20.15 — «Музыка киоскузу». 20.45 — «Өт-бүле календарының байырлалыы. Документалдыг теле-фильм. 21.00 — «Үе». 21.35—23.30 — Концерт.

АГААР

Республиканга шокар булуттаар, чамдык черлерге бичехар чаар. Агаарның температуразы дүне 8—13, чамдыктарыпга 15—20 градус чедир соор. Хүндүс 0—5 градус соор.

Автооруктарга кестүүр эки.

Кызылга чүге булуттаар, хар чагбас. Дүне агаарның температуразы 9—11, хүндүс 0—2 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Редакциянның адреви: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетүүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет түргузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 465.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелединиң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00111

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 84 (12174) | 1983 чылдың апрель 10, воскресенье | 1925 чылдан үнделеттинген | Өртээ 3 коп.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда

Партияның XXVI съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның ооң даразында Пленумнарының шиитпирлерииге үндезилээш, узун хуусаалыг перспективалыг кылдыр ажылдап кылдынган ССРЭ-ниң энергетика программазының толевилелин СЭКП ТК-ның Политбюрозу эвлчглиг хуралынга чугаалажып көргеп. Чурттуң узун хуусаалыг экономиктиг хөгжүлдезиниң стратегтиг кол сорулгазын шиитпирлээрии ССРЭ-ниң энергетика программазы хандырар ужурлуг, ынчаарга чурттуң экономиказын хөгжүлдениг шапкын болгаш энергия камналгазыг оруулче дүрген шилчидер сорулга-биле ооң структуралыг, техниктиг болгаш организастыг эде тургузуушкунуң бөттандырары стратегтиг кол сорулга болуп турар.

2000 чылга чедир ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол көргүзүглериниң талазы-биле санап көрүүшкүнүерге үндезилээш, ол үеде чурттуң мурнунга тургустуунган айтырыгларны шиитпирлээриниң эргежок чугулазын барымдаалавышаан, а ол ышкаш чедип алдынган бүдүрүлге болгаш әртем-техниктиг күүүнүң баазазынга үндезилээш, программаны ажылдан кылырын боттандырган.

ССРЭ-ниң энергетика программазы чурттуң энергетика балансызының тургузуун экижидериие, атомнуг энергетиканы, ооң иштинде дүрген нейтроннарга ажылдаар реакторларны шапкын хөгжүдериие, энергияның үнер чаа дестерии тывырын үргүлчүлээриие углаган. Барыын Сибирьге газ болгаш нефть тывыжын улам ынай көвүдедир, оларны чурттуң Европа кезээнге сөөртүп чедирерии хандырар, әртем болгаш техниканың эң чаа чедишкиниерииң баазазынга үндезилээш, одаалга-энергетиктиг комплекстиг ажыктыын чайгылыш чок өстүрер, энергия болгаш курлавырлар камналгазының идегелдиг системазын тургузар талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган.

Одаалга-энергетиктиг комплексти улам ыцай хөгжүдерии, энергетиктиг балансыны сайзырадгайжыдары, әртем болгаш техниканы эң чаа чедишкиниерииге үндезилээш, энергетика курлавырларын бүдүрерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерии, одаар чүүлдү болгаш энергияны боттуг ажыглаары база кампалгалыг чарыгдаары партия, совет болгаш ажылгагый организмиларының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, Совет Эвилелиниң бүгү ажыылчы чоннарының эң чугула сорулгалары болуп турар деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу онзалап демдеглээн.

Продукцииыны чорудуп бөөр талазы-биле керээлиг хүлээлгелерии сагыыр болгаш ол херекке министерстволарның, ведомстволарның болгаш бүдүрүлгелериниң харыысалгазының идегелдиг системазын тургузар талазы-биле хемчеглер ажылдап кылдынган.

Одаалга-энергетиктиг комплексти улам ыцай хөгжүдерии, энергетиктиг балансыны сайзырадгайжыдары, әртем болгаш техниканы эң чаа чедишкиниерииге үндезилээш, энергетика курлавырларын бүдүрерде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерии, одаар чүүлдү болгаш энергияны боттуг ажыглаары база кампалгалыг чарыгдаары партия, совет болгаш ажылгагый организмиларының, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, Совет Эвилелиниң бүгү ажыылчы чоннарының эң чугула сорулгалары болуп турар деп, СЭКП ТК-ның Политбюрозу онзалап демдеглээн.

Продукцииыны чорудуп бөөр талазы-биле керээлиг хүлээлгелерии сагыыр болгаш ол херекке министерстволарның, ведомстволарның болгаш бүдүрүлгелериниң харыысалгазына база дериг-хереклерге кодээ ажыл-агыйның хереглелдерии хандырарын магадылап шыдаар бүдүрүлге күүүнүн чорудуп болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуушкунунга база мал ажылынга болгаш мал чемнери бүдүрериие ажыглаар машина тудуушкунунга 1983—1990 чылдарның дургузунда тургузарын СЭКП ТК биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели эргежок чугула деп санаан. Машиналарны, дериг-хереклерии, шуткулгаларны, ыанг штамповкаларны болгаш металл порошоктардан кылыгларны бүдүрер бүдүрүлге күүүлерии 1986—1990 чылдарда ажыглаашкын киирер онаалалар доктаатгынган. Ол сорулга-биле Трактор болгаш кодээ ажыл-агый машина тудуунуң министерстволарынга база Мал ажылынга болгаш мал чемнери бүдүрериие машина тудуунуң министерстволарынга кол сорулгалырның бирээзи үүл дээрге, кодээ ажыл-агый техниказының ажыглалга идегелдиин болгаш үр эдиледдиин бедидери болуур деп доктаалда онзалап демдеглээн. Кылын үндүрүп турар продукцииның шыиарын башкарарының системаларын сайзырангайжыдар болгаш ол министерстволарның бүдүрүлгелериие лепшилгелиг технологииыны бүдүрүшкүнүе пеитередир талазы-биле үндезин хемчеглер көрдүнген. Дээрги категориялыг шыналыг продукцииын бүдүрериие дыка көвүдедир, механизацииының лепшилгелиг чепсектерии келбаа-биле ажыглаар онаалалар доктаатгынган.

Бедик техниктиг деииелдиг болгаш шыиарлыг машиналарны, доктаалда тодаратхан. Кол аүргулайында-ла күүүлүг тракторларга ажыглаар аксыыг болгаш прицептиг машиналарны, ол ышкаш энергииыны каминаар, хорадуп камгалалдыг болгаш индустриалдыг технологиялариы кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниге ажыглаар техниканы бүдүрериие күүүнү салыр. Бо талазыига ЭДЧ кежигүннери чурттар-биле экономиктиг болгаш әртем-техниктиг кады ажылдажылганы калбартырын коруп турар.

Чаа техниканы тургузарының болгаш шиигээдии алырының хуусааларын кызырарыиче, әртем-бүдүрүлге катгыжыышкыннарның әртемшинчилел, конструктор, төлевилел-конструктор болгаш технологтуг организацияларның ажылының ажыктыы бедидерииче угланган түү хемчеглер комплекииын СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бадылаан. Оларның структуразын сайзырангайжыдарын, әртемнин болгаш бүдүрүлгезиниң интеграцииязын дүргедирии, автоматчыдыга чепсек-хереклерии болгаш тодевилээшкиниии автоматчыттынган системаларын пеитередирии, адырларга техниктиг политиканы чаңчыктырып тургузары, шинчилеирии, чогаадыгы тургузарының шыиары болгаш оларны бүдүрүлгеге иептередирии дээш ол организацияларның, бүдүрүлге каттыжышкыннарының бодгаш бүдүрүлгелериниң удуртукчуларының харыысалгазын бедидери көрдүнген. Әртем-шинчилел, технологтуг болгаш төлевилел-конструктор организацияларының пеиделер базаларын тударын болгаш чаарты дериир талазы-биле опаалдаларны доктаткан.

Трактор болгаш кодээ ажылагый машина тудуунуң министерстволарының база Мал ажылынга болгаш мал чемнери бүдүрериие машина тудуунуң министерстволарының

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ – АЖЫЛЧЫ АЛДАР

№ 4 (129) 1983 ч. апрель

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ДЭЭРИНИҢ КАМГАЛАЛЫНДА

Апрель 10—Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң хүнү

Агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң Кол командылакчызының орадакчызы, ужар чүүлдүн генерал-полковниги Б. В. БОЧКОВ.

Совет Арминиң болгаш Шериг-Далай Флодуның дайынчылары агаар халдаашкынына удур камгалал шериглериниң хүнүн бөгүн байырлап турар. Ол байырлалды ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң 1975 чылдың февраль 20-де үндүрген Чарлыы-биле доктаатткан. Оон бээр-ле чыл бүрүде ол хүнүң агаар камгалалының шериглеринге, оларны амгы үениң дайынчы техниказы болгаш чепсээ-биле хандырып турар кижилерге, дайынның хоочуннарынга алдар кылдыр байырлап турар.

Агаардан халдаашкынга удур камгалал (АХУК) шериглериниң хүнү СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниң болдурганы бедик политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүлүшкүнүң байдалында демдеглеттинип турар. СЭКП ТК-ның Чиргизиге секретары эш Ю. В. Андроповтуң Пленумга чугаазында болгаш «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелиниде база Москваның станок тудукчулары-биле ужуражылга үезинде чугаазында түңнелдерни болгаш сүмелерни боттандырары — совет улустуң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. СЭКП-ниң XXVI съездиниң ажылдап кылганы ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чорууп улам бедидеринге, чурттуң экономиктиг болгаш камгалал күүзүн быжыглавырының программазы амыдыралда чайгылыш чок боттанып турар.

Агаар камгалалының шериглери Төрээн чурттуң ыдыктыг хызыгаарларының камгалалының мурнуку одуруунда туруп, совет улустуң тайбың тургузукчу күш-ажылы бедик серемчилелдиг камгалап турар. АХУК-тың дайынчылары, бүгү совет кижилер-биле бир дөмей. Коммунистиг партияның иштики болгаш даштыкы политиказын үзүн-биле деткип, социализмниң чаалап алышкынларын камгалаар талазы-биле боттарының хоойлу ёзугаар интернационалчы хүлээлгезин күүседиринге кеззеде белен.

Агаар камгалалының шериглери бодунуң тургустунуп келгенинден эгелээш-ле мурнуку одуругнуң дайынчыларын болуп, доктаамал дайынчы байдалга белен туруп турар. Улуг Октябрьның хүннеринде В. И. Ленинниң айтышкыны-биле самолётка удур эң-не баштайгы батареялар тургустунган. Олар Псков чоогунга «Путиловтуң кап дивизионунуң» составынга эң баштай дайынга кириишкеннер.

Хамааты дайынның болгаш даштыкы интервенциниң үезинде АХУК-тың дайынчылары дайзынның агаар халдаашкыннарындан Петроградты, Москваны, Бакуну, Астраханьны болгаш чурттуң өскедаа төптерни маадырлыы-биле камгалап турганнар.

Бистиң Төрээн чуртувусче фашистиг халдаашкынның баштайгы шактарында-ла АХУК-тың кезектери кызыгаарда дайынчы оруктарның шериглери-биле кады эжелекчилерге удур дайынга кирген. Олар аңаа кончуг туруштут, массалыг эрес-маадыр чорууп көргускен. Ынчан агаар камгалалының шериглери немецфашистиг ужар чүүлге улуг когаралды таварыштырган. Оон соолунде олар тылда чугула объектилерни, орук халыпаа белдирлерни, фронт чоогунда мөөңнеттинген шериглерни агаардан идегелдиг камгалавышаан, оларның мурнунга тургустунган харыысалгалыг соруглаларны адарлыы-биле күүседип турганнар. А кажан херек апарганда, чижээ, Москва, Ленинград, Тула, Воронеж, Сталинград хоорайларның чоогунга, Новороссийскиниң халаларынга олар дайынының кургаг чер күүш-биле демиселди чедиишкиниг чорудуп турганнар.

Дайынның чылдарында АХУК-тың шериглери дайынның 7000 ажыг самолёттарын, дыка хой танкыларын, артиллерияларын болгаш миномёт батареяларын, дириг күштерни узуткан чок кылган. Агаар камгалалының шериниң дайынчы чорудулгаларының кол түңнели болза, хой-хой хоорайларны, чурттакчылыг суурларны, үлетпүр бүдүрүлгелерни, демир-орук белдирлерни агаар халдаашкынының үрегдээшкининден камгалап шыдааны болуур. Олар япон милитаристерни чылча шаварынга база толептиг үлүүп киргеннер.

Төрээн чурттуң агаар камгалакчыларын партия болгаш чазак бедин-биле үнелээн. 80 мүң ажыг солдат, сержант, офицер болгаш генерал орденнер, медальдар-биле шаңнаткан. 92 дайынчыга Совет Эвилелиниң Маадыры бедик атты тывыскан. Үш каттыжыышкын, 26 кезек гвардейжи атты, хой-хой корпустар, дивизиялар болгаш полктар хүндүлүг аттарны алган болгаш ССРЭ-ниң орденнери-биле шаңнаткан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының тыныгдыгдыг доозулганы делегей ареназынга күштерниң деңзигүүрүп үндезинибиле ескерткен. Социализмниң туружу дыка бижиккан. Ыпчалза-даа дайын айылы шуут-ла чиде бербээн. Делегей империализми, хамыктың мурнунда АКШ-тың агрессчи бөлүктери ССРЭ-ге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур «соок дайынны» кывыскан, а амгы үеде олар коммунизмче удур чаа «дыкытыг походту» чарлаан.

Шериг күчүвүнүң талазыбиле Совет Эвилелиниң ажар, ынчангаш делегейге тергиндел чедип алырынга орукту бодунга ажыдар дээш Вашингтон бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. «Дорт удурланыышкынның» стратегиязы чарлаттынган.

АХУК-тың шериглери доктаамал дайынчы белең турар шериг болганда тайбың үеде-даа Төрээн чурттуң ыдыктыг кызыгаарының камгалалының мурнуку одуруунда туруп, амгы үениң техниказыбиле чепсегленген, кара сагыштыг дайзынның агаардан хенертен халдаарынга удур ону чылча шаварынга шак, минутада белең дайынчы хайгаралда турар.

Ол эң чугула соруглаты шиитпирлээринге агаар камгалалының шериглеринде бүгү-ле эргежок чугула чүүлдер бар. Оларның чепсеглелинде дээрже адар ыракшыл ракета комплекстери, күчүлүг ракеталар-биле чепсеглеген үнден дүргеп ужар хыдыкчы ужар-хемелер, агаар-бойдустуң кандыг-даа байдалыдан хамаарылга чокка дайзынның агаардан кедир чепсектерин дораан илередип, тодарадып шыдаар радиолокациялыг станциялар бар.

ССРЭ-ниң агаар кызыгаарларының камгалакчыларын улуг болгаш харыысалгалыг соруглаларны чедиишкиниг шиитпирлээринче мобилизастаарынга, бедик медерелдиг, бердинген болгаш маадырлыг, быжыг туруштуг чорукка дайынчыларны кижизидеринге партияжи политиктиг ажыл улуг роль ойнап турар.

Дайынчы белең турар чорукту болгаш дайынчы хайгаралдың шынарын бедидер, амгы үениң техниказын кончуг эки шиитээдип алыры дээш демиселге бирги чергенің ужур-дузалыг чүүл—социалистиг чарыш. Ол амгы үеде «Серемчилелдя бедидер, Төрээн чурттуң айыыл чок чорууп идегелдиг хандырар» деп лозуңнуң адаа-биле чоруттуруп турар. Агаар камгалалының шериглериниң социалистиг чарыштың эгелекчизи —гвардейжи подполковник В. Нечаевке командылаткан Смоленскиниң Кызыл туктуг, Суворов, Кутузов болгаш Богдан Хмельницкий орденнерлиг полк болуп турар. Ол кезектиң дайынчыларының дайынчы хайгаралды бедик серемчилелдиг эрттирип, амгы үениң дайынчы техниказын чүткүлдүү-биле шиитээдип, социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседип турар. Өөредилгениң кышкы үезинің дургузунда мергежилдиг түскай эртемниглерниң, дайынчы мергежилдиң мастерлериниң хүрээлеңи өскен. Ону чоокта чаа чоруттунган хынаалдалар көргүскен. Чижээ, подполковник Г. Гоголевтиң баштап турары ужар чүүл шериглери дайынчы ооредилгеге бедик организастыг чоруун көргүзүп, дайынчы программаларын үлегерлиг күүсеткен. Ол кезек эрес-маадырлыг болгаш дайынчы шылгаралы дээш ССРЭ-ниң камгалал министрлиниң ийи вымпели-биле шаңнаткан.

Радиотехниктиг шериглиг дайынчылары база боттарының дайынчы өңүүктери — ужар кезектерден хожудавайн турар. Чижээ, подполковник В. Хевсуряшвилиниң албан эрттирип турары радиотехниктиг полктуң дайынчылары ооредилгеге болгаш дайынчы белеткелге чедиишкиннери-биле улуг хүндүткелдя чедип алган.

Төрээн чурттуң шынчы оолдары —ССРЭ-ниң агаар кызыгаарларының хайгыылчылары чурттуң Чепсектиг Күштериниң бүгү дайынчыларыбиле бир дөмей тайбының болгаш социализмниң камгалалында бедик серемчилелдин-биле бараан болуп турарлар. Оларның күжелиишкиниг нарын берге күш-ажылы болза, совет улустуң коммунистиг тургузуушкунунуң чарылбас кезээ болуп турар. АХУК-тың дайынчылары социалистиг Ада-чурттуң камгалаар дугайында улуг Ленинниң чагыларын ыдыктыы-биле күүседип турар, а бир эвес херек апарза, кандыг-даа агрессорга удур доңдораан харыы согугну бээрниге белең.

(СЭТА).

АГААРГА СУРТЕВЭЭН

Сержант И. Тищев парашюдун чазыпкаш, аажок дүрген бадыы чыдарын эскерип каан. Парашюттуң күпол кезээнге үрелиишкин болганындан, ону дөрт дең эвес кезек кылдыр чарыпкан болган. Ам парашютисти агаарга долган эгелээн.

Десантының бодалынга бир-ле дугаарында тутчу берген кезектерни үзе кезер деп шиитпир кирген. Ынчалзада-даа од шуут болдунмас болган, чүге дээрге кончуг кылын кылдыр ораашкан. Ол агаарга бадып ора, холу-биле чазып, эде-херелерин тыртып, деңнеп, күполдан үзүп соп эгелээн. Сүртеп, девидеп черле болбас. Ол үеде ийиги, курлавыр парашютту ораштырбайн канчаар чазыптарын бодап чораан.

Ам-на парашюттуң күполу эки ажылдап эгелээн. Десант ийиги парашюттуң дээрбээн чаза тыртар бодаан, ынчалза-даа чай аавам—чер мырыңай буттар адаанда келген, Иван Тищев ам девидеп болбас, черге шын дүжер, айыыл дугайында бичиндаа бодаан херээ чок деп бодалче бүгү бодун мөөңнеп. Ол каш-ла секунда болганда черге буттарының кырынга кээп тура дүшкен.

Парашютистиң дүшкен черинге санитар машиназы халдып келген, ол ам парашюдун бөле шарып турган.

В. ГОЛОВИН,
СЭТА-ның корр.

СЕРЕМЧИЛЕЛДИГ БОЛГАН

Совет Арминиң хүрээлеңинге албан эрттирип тургаш, чедип алган дүржүлгазы болгаш серемчилелдиг чоруу кедээ башкыга кызыгаар үрекчизин тударынга дузалаан.

...Эки туранын улусчу дружиназының штабынче башкы Рафик Карапетянны кичээл соолунде дораан келдиргеп. Штабка чеде бээрге, кызыгаар шеринниң офицерлери бар болган. Кызыгаар үрекчизин дилеп тыпкаш, холга алырының планын чугаалажып турганнар. Р. Карапетянга болгаш оон дүнмазы Артурга эң-не харыысалгалыг участоктарның бирээзи — автомобиль оруун контрольга алырын даваскан.

Олар орукка үш шак иштинде эрткен-дүшкен машиналарны, пассажирлерни ойлаарымчалыг хынап келгеннер. Бодунуң совхозунуң машиналарын болгаш кижилерин олар эки билир болгаш танывылар.

Ам мырыңай кежээ апарган. Дүшпе эът комбинадынче инектер чүдүруп алган чоруткан совхозтуң чүүк машиназы халдып келген.

—Чүнү чүдүрүп алган чорсең?—деп, Рафик чолаачыдан айтырган.

—Кызыгаар үрекчизин—деп, демгизи дүште чок баштанган. Карапетянарның улуу чолаачының баштак чугаазында херекко албайн, кузов кырынче кончуг дүрген үне халаан соонда:

—Ам дораан машинадан дүш—деп, ол команда бергеп. Чолаачы-даа, Артур-даа Рафиктиң кынга чугаалап турарын билбейн барган. Ол аразында машинадан кижи ортузу назылыг эр кижи дүже халаан. Ону ам салбайн барганнар.

Дружинниктер совхозтуң танныр машиналарын кайыын хынап турар деп бодап алгаш, чолаачы бенизин күдүп турда, кызыгаар үрекчизин машина кырынче биллиртпейн үне халаап, чаштының чыдып алган турган. Ынчалза-даа оон кейин бодалы бүтпейн барган...

ШЕРИГ МЕРГЕЖИЛИ – ИНЖЕНЕР

КИЕВТИҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Киевте радиотехниканың үзеди училищези агаардан халдаашкынга удур камгалал шериглериниң бедик мергежилдиг шериг инженерлерин белеткеп турар.

Шериг-инженер деп мергежил амгы үениң Шериг Күштериниң кол болгаш онзагай байдалы—арминиң, флоттуң янзы-бүрү шериг техниказы база шериг чепсээ-биле хандырары негеттинип турар апарганы-биле тайылбырлаттынар.

Училищениң кафедразы шериг ооредилгениң техниканың сөөлгү сөзүг-биле эң сайыраңгай радиоэлектроннуң, радиотехниканың болгаш нарын саналашкын кылыр техниканың лабораториялары, аудиториялары-биле хандыртынган.

ЧУРУКТА: Сталинград камгалалының кижежиктизи курлавырда полковник Н. С. Скакун курсайтыларга Волга чугага болган улуг тулчуушкуннар дугайында чугаалап тур.

БАШТАЙГЫ ТУЛЧУУШКУН

Эки турачының сактыышкынындан

Бистерни, Тывадан барган эки турачыларны 1943 чылдың сентябрьда Украинада Ковров хоорайда аътты шериг полугунуң бир эскадронну кылдыр хүлээп алган. Бистер ол хоорайга дайынчы программаны ийи-ле ай хуусаада шиитээдип апкан бис. Бистиң эскадроннуң дайынчы составынга ооң мурнунда шериг херээн артып турган-даа, дары чыды чытташ көрбээндээ кижилер бар турган. Ынчангаш чогаалчы Степан Сарыг-оолдуң мындыг одуруглары сагышка чайгаар кирип келир:

Танып кыстың ол хүн
ошкаан оолдар бар,
Дары кагы сеткилденген
ашактар бар,
Авазының, ачазының
ороолиниден
Ады черге орнуун салбаан
кыстар-даа бар.

Бистиң танкыга удур турлуур взводувустуң дайынчы составы баштай чаңгыстай адар ПТРД марканың чепсээн ооренгеш, ооң соонда бештеп адар ПТРС марканың чепсээн, РПГ-43 гранаталарны капчаар ажыглаарын ооренгён бис. Оон аңгыда тулчуушкун үезинде шавар халдаашкынны, камгалалды канчаар чорударының, камгалалдан халдаашкынче киреринниң тактиктиг аргаларын база ол ышкаш танкыга удур туржур взводтуң бүгү эскадронуң мурнунга харыысалгазын ооретккеп. Ол бүгү ооредилгени дайын шөлдеринге, полигоннарга эрттирип турган. Камгалал үезинде болуурга таарлыр эки оңгуну казып алыры ана эңнеп херек деп чүвелп ынчан билгеп бис. Каш хонук эрткенде, «Камгаланыңар!—деп, дужаал үнергеле кижи дурту оңгуну кыска үе иштинде казып аптар апарган бис.

Биске бир катап база-ла танкыга удур туржур взводкомандирлеп орус лейтенант (адын уттупкан мен) практиктиг кичээл эрттирип келди. Ол лейтенант бистиң оңгуларывыска келгеш: —Бо дайынчының бодунуң оңгузун казып алганы шын-дыр, ынчалза-даа тактиктиг частырыг бар-дыр, чүл дээрге танкылар оңгунуң оң талазынан келир болза, бодунуң ооруу ооң үүн дүй чыткылап алган-дыр. А бир эвес танкылар солагай таладан келир болза, бодунуң эштерин дутлап чыдар апаргап-дыр. Оңгуларының аразы база эмин эрттир чоокшулай берген-дир деп чугаалаваш, демги дайынчының хүүрээн алгаш, оңгуну бичии када эдс каспы. Аңаа немей оңгунуң кыдмынга танк орттевдир шывадаар частыр суглуг шилдериниң болгаш граната-ларының чыдар черлерин каскаш, оңгуну бичии алгытты. Ам оңгу мырыңай хевир кире берди. Ол биске уттундурбас ооредир болган, сеткилдеривиске хемээр артып калган. Оңгу каскан самында-ла фашистерниң шой «шарлары-биле» хей тулчуп келген, дуржулгалыг дайынчы орус әжиниси сактып, оңгуларывысты ыяк кылдыр казып алыр апарган бис.

Тыва эки турачыларның баштайгы «сагыш четтиришкини» Дережно суурну немец эжелекчилерден хостаары дээш кадыг-дошкун сегиржии алышкындан эгелээн. Эскадроннуң башкылыы суурнуң элээн бетинде малгаштыг, тулаалыг алаакка чоокшулап үне бергеде, хенертен миномёт, үтер-бор ында-мында даштап эгелээн. Октар ол-бо талада сылаар, дааш-шимээн, ыш-бус бурулаар, мецпеп хөйган аъттар ийи бут кырынга туруп, чаңгыс черге дескиндир киштеп турар.

Бистиң командиривис сүртеп, ангадаваан.

— Бурунгаар!—деп команда бергеп, командириистиң соондан дап бердивис. Ынчалза-даа бир бергедээшкинге таварышкан бис. Аъттарывыс, хоюдун каан чүве дег, малгаштуларга дүжүп чыдар болду. Шавар халдаашкынче чадаг кирер деп дужаал үнген. Аът ажаакчылары аъттарны от шугумуниан кончуг дүрген үндүрүп алгаш чоруй баргап. Взвод, салбыр айыы-биле боттарының туруштарын эзлээри-биле эскадрон шалыпкын бурунгаарлап эгелээн. М. Сат, О. Оолактың взводтары атаканың бажынга чораан. Бүрзекейниң пулемёт взводу, бистер, солагай талаалап бурунгаарлап олур бис.

Солагай таладан танк келбес, хынгыыш тутчуп үнген малгаш бар. Үгер-бөө, миномёт октары ол-бо сыңгайнып, үзүк чок ында-мында дүжүп-де тур.

Бистиң дүрген бурунгаарлавыска малгаштыг тулва кончуг шаптыктап турган. Малгаш кыры-биле кылаштарга, буттар улам хамылай киргеп, чыдар. Чүгле эки чүвезн кижиниң чарыга чазылган октар улуг хора чедирип шыдавас, малгашка кээп дүшкеш, дораан ыяы чиде бээр. Малгашты чава булгап, улам бурунгаарлап-ла олур бис. Ам-на Бүрзекейниң пулемёду, ооң мурнунда взводтуң автоматтары дааштан эгелей берди.

Таптыг-ла ол үеде оң талаадан бир немец танк чүтүүп үнүп келди, ооң соондан база бирээ кеступ олур. Салбыр эргелекчилери Кыстаа Ондар биле Балчыр Салчактың танкылары малгашты чара булгавышаан, демги танкылаарже чоокшулап бар чорлар. Немец танк бир дооралаып келир орта. Кыстаа «тас колдуунче» бериптп. Өске эштеривис база дааштап эгеледи. Немец танкылар кара мыш кылдыр хуулуп эгелеп-дилер. Сержант Балчыр Салчактың взводу чаштының алгаш, бистиң бурунгаарлавыска ең айылдыг турган, от ажыдып чыткан транспортёрну узуткады. Дыка хей немецтер черде чыдырлар.

Малгаштан ам-на уштупуп, суурже кирииривис. Суур пштинге кудумчу сегиржии алышкыны эгелей берди. Бистиң оң талавыста куштуг аткылажышкын чорун тур. Немецтер суурдан дезин үнүп эгеледи-лер. Бистер оларның соондап сүрүп, адып-ла тур бис. Ол суурну немец эжелекчилерден ынчаар хостап алдывыс.

Суурнуң чурттакчылары — кырган-чалыы чон, уруг-дарыг, угба-дуңманың өөрүүрүдээ ажок. Биске халчып чедип келгеш, бистиң дугайывысты совуурган айтырыл, биске өөрүшкүзүп илередип, аъш-чем берип, ажок-ла өөрүлер. Бис дайынчы оруувусе уламчылап чоруптувус.

В. БЕЛЕКЕЙ.

Бир полигондан репортаж

РАКЕТЧИКТИҢ КИЧЭЭНГЕЙИ—ДЭЭРДЕ

Дайынчы ооредилгенин хымалдавын кылып келген офицер-биле кады сержант Василий Дандарның башкарып турары ракета салып үндүрер установказының чанында чедип келиривиске, ракета батареязының командири чыскаалып алган солдаттар мурнунда кичээлдиң темазын болгаш соруглазын таймылбырлаан тур. Солдаттарның түскай мергежилин бедидер кичээлдиң эртип турары бо.

Командир:

—Отту ажыдарывче!—деп команданы бергеш, секундамерип ажылдадыпты. Каш секунда иштинде ракетчиктер боттарының турар черлеринде белең тургуланчылар.

—Ракета салып үндүреринге белең!—деп, сержант В. Дандар командирлиге илеткеп.

Ракета бодунуң сүүр бажын дээрниң делгеминче үглапкан, шинаар-ла талыгырже ужуп үнериге белең апаргап, кес тыртынышкан белең тур. Ам бүгү чүве ракетаның «хараалыгга» «караны» шын таарыштырып турар операторлардан болгаш шыгаашкынны чорудуп турар офицерниң частырыг чок саналгазындан хамааржыр.

Үп улгаттар тырттырар аппараттан команда тода дыңналып келди:

— Агаарда «кара» кеступ келди! Азимут—240, ырааы... бедии...

—Салып үндүреринге белеткеннер!—деп, «кара» шыгаар офицер команлылады. Операторлар агаарга кеступ келир үнүүрлүг «кара» тудар интикаторларның экранынче кончуг кичээнгейлиг көрүп турлар.

Приборда кызыл, ногаан оттар сарыыл хынкап, реле шиилээн. Солдаттарның бүгү кичээнгейи дээрниң хензиг кезинде «караны» көргүзүп турар экранда. «Дайзынның» самолёду угланышкынын, бедиин ескертир ужуп тур. Бердинген кыска үемни иштинде «караны» часпайн адып, дайынчы даалганы күүседиринбиле кончуг кичээнгейлиг болуур чүгүлә.

Адак соолунде шупту кижилерниң манап турганы: — «Караны» үзүткаар!—деп, командирниң дайынчы техникаларын чедип алдынган. Чүге дээрге амгы дайынчы техника катап адар аргаяы кымга-даа бербес, удурланыкчы бөзө-ла хол-даяң эвес болгай.

Улуг лейтенант С. Кудайбергеновтуң десантылары бедик дайынчы белеткелдиң, шериг-техника болгаш чепсекти кончуг эки ажыглап билирин ооредилге үезинде көргүскен.

Л. ТРАНЦЕВСКИЙ.
СЭТА-ның корр.
БЕЛОРУССИЯНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ.

Дайынчы өөредилге

ДЕСАНТЫЛАР АТАКАЗЫ

«Удурланыкчыларының» чидиг демисселиниг мотоадыгжыларын шавар халдаашкынны таварышкан. Халдакчыларга дуза хеп-хенертен дээрден дүжүп келген.

Шериг транспорт самолёттарының даважы читпейн турда, улуг лейтенант С. Кудайбергеновтуң десантылары черге дүжүп келген. Хавиатылчак дозеллиниерге ажыттатып алгаш, шериг техниказын дайынчылар белеткеп, дайынчы шугумче кижа үемни зургузунда үшүпкеп. Чалгынныг чадаг шериг шөлүнге тиилелгеин хандырып шыдапкан. «Удурланыкчыларының» эзлеп алган черин олар чаалап апканнар.

«Удурланыкчыларының» камгалазынче десант солдаттарбиле кады командирлиг полигика талазы-биле дузалакчызы лейтенант И. Мыльников халдап киргеп. Хууда үлегер-чиижек—кижизидилгениң эң таарымчалыг аргазы. «Караларга» лейтенантының оптары чазыг чокка дээп турган.

Кол принципти кончуг эки шиигээдип алганын шериг ооредилгезинин сайгарылгазынга демдеглээн: баштайгы адыыш-биле дайзынны чок кылыры чедип алдынган. Чүге дээрге амгы дайынчы техника катап адар аргаяы кымга-даа бербес, удурланыкчы бөзө-ла хол-даяң эвес болгай.

Улуг лейтенант С. Кудайбергеновтуң десантылары бедик дайынчы белеткелдиң, шериг-техника болгаш чепсекти кончуг эки ажыглап билирин ооредилге үезинде көргүскен.

Л. ТРАНЦЕВСКИЙ.
СЭТА-ның корр.
БЕЛОРУССИЯНЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ.

ДИДИМ ЧҮРЕК

ЗАКАВКАЗТЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Чадаг шеригниң дайынчы машиназының башкарыкчызы анна дайынчы Николай Сичкович тайбың үеде эрес кашпагай чоруу болгаш дайынчы бедик мергежилдиг дээш дайынчы медаль-биле шаңнаткан.

Тактиктиг ооредилгенин эдлегинг кичээли эртип турган. Адыгжы рота арттың дорт, мичалза-даа эң берге хөрээ оруубиле чоруп орган. Шашкыя хемчигештиң даважы тувүнден билдирер-билдирбес дыңналып чыдар кадыр кашпал эрин-биле дыйлайын чоруткан чинге кокпа дайынчыларны ооредилге шолүнче аппар чыткан.

Н. Сичковичиниң машиназы колоннаның ортузунга, анна дайынчы И. Крестьяниновтуң машиназының соонга чоруп орган. Хенертен ээр черлер, кадыр довунчуктер... Мурнунда машинаның ээп аарын манагзыпып, Николай оожум тормозтапкан. Кадыр ийге дайгактаап, мурнунда машина бир ийиче чылын чоруп каанын ол ынчан эскере тыртып каан. Дүвү көзүлбес тамы дег, кашпалга чедир кап-ла метр...

Николай үр-даа боданмайн машиназы-биле бурунгаар дап берген: машинаны доза турар. Куштуг тормозтаашкындан болгаш дүрбүжүүшкүнден кыйырап чиирткен даап кашпал иштин дола берген. Ийи машина кады чылын чоруй кадыр эриктин мырынай эрииге кээп доктаай берген.

Николай Сичковичиге «Дайынчы шылгарал дээш» медальды начальник полктуң мурнунга тывыскан.

СЭТА-ның корр.

Хой уругларлыг нелерин «Ленин алдары» орденнер болгаш «Ленин медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң омуразаанинден шаңнаары болза:

КЫЗЫЛ ХООРАЙДАН

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Галина Владимировна Короткова — № 6 ясли-садтың кижизидикчизи.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Валентина Ивановна Брычилова — республика эмнелгезиниң санитарказы.

Любовь Дмитриевна Невидимова — Кызылдың аш-чем барааннар садыының экспедиторы.

БАЙ-ТАЙГА РАЙОНДАН

Тое уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин алдары» орденниң I чергези-биле

Долума Хертековна Далай — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Болат Севзоновна Салчак — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Сержин Хертековна Ендан — район эмнелгезиниң санитарказы.

Барыынмаа Саймн-ооловна Күжүгет — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Салчак Одайовна Минчимаа — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Ранса Унгуловна Салчак — райпонуң хлеб бажырыкчызы.

Чедиң уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Бичеймаа Салчаковна Аптымла — «Мурнакчы» совхозтуң кассири.

Кара-кыс Салчаковна Баавыл — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Чодураа Кара-Донгаковна Баавыл — Шуйнуң участок эмнелгезиниң ажылчыны.

Серенмаа Сүрүновна Дажи — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Клара Сарыг-ооловна Делгер — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Депий Күжүгетовна Донгак — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Нина Хомушкуевна Донгак — «Бай-Тал» совхозтуң кадр талазы-биле инспектору.

Елизавета Хертековна Канчымыр — Шуйнуң кедээ Культура бажыңының техажылчыны:

Барын Шимиевна Кок-оол — «Кара-Хөл» совхозтуң ажылчыны.

Кара Хертековна Кумбаадак — «Бай-Тал» совхозтуң уруглар садының нянязы.

Мука Иргитовна Оптуг-оол — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Бапак Ооржаковна Седен-Дамба — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Чыгымаа Сымнаковна Хертек — Кара-Хөл суурда оглеле ээзи.

Александра Балдановна Чимит — «Тээли» совхозтуң ветфельдшери.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Валентина Хертековна Адыгбай — Шуй ортумак школазының техажылчыны.

Роза Хертековна Артаа — «Тээли» совхозтуң урутлар садының кижизидикчизи.

Чанзалмаа Төртен-ооловна Булереш — райпонуң садыгжызы.

Зоя Чульдумовна Дажый-оол — «Мурнакчы» совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Очуровна Иргит — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Кара-кыс Баймровна Ооржак — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Сенден Чанзановна Салчак — Тээлиниң харыысаа белдириниң почтальону.

Бөшеш Хомушкуевна Серээ — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Севзээн Дембиреловна Сундуй — райпонуң хлеб бажырыкчызы.

Өшкү-Саар Салчаковна Хертен — Тээли суурда от-будө ээзи.

Валентина Иргитовна Эрете — Бай-Тал ортумак школазының секретарь-машинакчызы.

Серенмаа Аймжмевна Эртине — «Тээли» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Чечекмаа Хомушкуевна Байыр-оол — Тээли суурда урутлар садының кижизидикчизи.

Александра Күжүгетовна Байые — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Зоя Сенгиловна Балчый — Кара-Хөл суурда эмнелге пунктузунуң медсестразы.

Вера Иргитовна Даржаа — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Александра Сеялевна Куулар — Тээлиниң № 1 сес чыл школазының башкызы.

Станислава Серенотовна Кыргыг-Кара — райпонуң садыгжызы.

Ранса Салчаковна Салчак — Тээлиниң харыысаа белдириниң ажылчыны.

Чечен Хертековна Сегбе — Тээли суурда от-будө ээзи.

Севилъбаа Сотпаевна Сендин — Кызыл-Даг ортумак школазының интернадының ажылчыны.

Валентина Балчыровна Хертек — Тээли суурда кино четкизиниң кассири.

Валентина Салчай-ооловна Хертек — Шуй суурда урутлар садының нянязы.

Зинаида Хертековна Хертек — Шуйда участок эмнелгезиниң повары.

Светлана Оюн-ооловна Чүлдүм-оол — «Бай-Тал» совхозтуң ажылчыны.

Севилмаа Дамбыловна Шойдан — Шуйда кино четкизиниң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОНДАН

Сес уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Любовь Дарымаевна Чоолу — СЭКП-ниң XXV съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Вера Дарыма-Шириевна Дамба — Бүрен-Бай-Хаак ор-

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1983 чылдың март 29.

тумак школазының техажылчыны.

Матрёна Фёдоровна Коршенево — СЭКП-ниң XXV съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Татьяна Николаевна Сороквина — СЭКП-ниң XXV съездиниң аттыг совхозтуң ажылчыны.

Ирина Дугаржаповна Тожу — «Кызыл туң» совхозтуң ажылчыны.

БИИ-ХЕМ РАЙОНДАН

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Мария Байкараевна Бичеоол — Ленинка суурда клуб эргелекчизи.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Өшкү-Саар Арзыланова Лоспанова — «Саян» совхозтуң бызаа ажакчызы.

Ольга Сергеевна Маады — «Саян» совхозтуң саанчызы.

Екатерина Николаевна Отева — «Саян» совхозтуң саанчызы.

ӨВҮР РАЙОНДАН

Чедиң уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Досумаа Бичеоловна Ооржак — «Кызыл туң» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Галина Алдын-ооловна Хуурак — «Торгалыг» совхозтуң ажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Чедиң уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Ирина Михайловна Бырынай — Шуурмак сес чыл школазының библиотекары.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Седова Намдаловна Дойнур — «Тес-Хем» совхозтуң ажылчыны.

УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДАН

Тое уругну бөжаан болгаш кижизиткен иени «Ленин алдары» орденниң I чергези-биле

Галина Туматовна Бады — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Тыртый Тюлюшевна Доланн — Чааты ортумак школазының кижизидикчизи.

Зоя Сендановна Кечилек — «Намырал» совхозта ажылчын кооперациязының техажылчымы.

Ранса Кудуповна Чаныын — Торгалыг суурда магазинниң техажылчыны.

Валентина Николаевна Эник — Чаа-Хөлде туберкулездиң санитарказы.

Беш уругну бөжаан болгаш кижизиткен нелерин «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Нина Мисровна Намашкина — Чодураа суурда от-будө ээзи.

Надежда Чимитовна Ооржак — «Улуг-Хем» солунуң редакциязының техажылчыны.

Чечен Каддар-ооловна Оюн — «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң склад эргелекчизи.

Мария Начын-ооловна Сат — «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

КОМПАРТИЯНЫҢ НЕГЕЛДЕЗИ

ТОКИО. (СЭТА). Японияны ядролуг чепсектеш хостуг чурт кылдыр чарлаар дугайында декларацияны хүлээп алырын Японияның Коммунистиг партиязы чазактан негээн.

Японияның Коммунистиг партиязының мурнундан ЯКП ТК-ның даргазы К. Миямото чоокта чаа Саппоро хоорайга парлалга конференциязынга негелдеп кылган. АКШ-тың антисоветтиг делегей стратегиязынга Японияны киргиштирип турар чорун оон девискээрге дайын шолу кылдыр хүүлдурарының айыылын аңаа таварыштырып турар. Японияга айыыл Совет Эвилелиндеп келбейн турар хөрээни ЯКП ТК-ның даргазы медеглээн. «Совет кыжаңмышкын дээр хоозун чугааны кара ожегероон сагыштыы-биле удуңдурүп турарлар. Америк болган япон специалистер безин оны шын эвес деп турар. АКШ-тың шериг-стратегтиг планнарынга оон киржип турары аңаа ёзулуг айыыл-биле кыжайын турар.

Премьер-министр Я. Накасоне чоокта чаа Японияда ядролуг чепсек чок деп медеглеп турду, ынаыг-даа болза япон ортулуктар, оларның аразында Окинава АКШ-тың ядролуг базазалары болу бергилээп болгай. Боттарының кырында ядролуг чепсекти ап чоруур америк шериг кораблъдери чуртуң порттарынче кирип кээп турарлар деп, К. Миямото демегледи. Япон-америк харылзаларының практиказында ядролуг чепсектиг америк корабльдиң Японияның порттарынче киргинин аңы оон Японияның девискээр сугларын таварып эртерин япон талак чөпшээреевиин турар дээр дугайын Вашингтонга дамнаадым турган чаңгыс-дыр таварылгазы чок болуп турар. База ол ышкаш оларның корабльдеринде азы базазаларында ынаыг чепсектиг чогуп бадыткаар дугайын АКШ-тан ол чаңгыс-даа катап негип корбээн. Японияда ядролуг чепсектер чок деп медеглел кылырының кандыг-даа үндезини Японияда турбаан деп тодарай медеглеп болур дээрзин ЯКП ТК-ның даргазы онзалап демеглээн.

Рейганның администрация-зының ядролуг стратегиязының онза аймылдыг болуп турарын демеглевишаан, К. Миямотонуң медеглээни: Японияның ядролуг даймынын шолу болу бербээнин дээш, Японияны ядролуг чепсектеп хостуг чурт кылдыр чарлаарын ЯКП саналдан тур.

ОЛ КАЖАН-ДАА КАТАПТАТТЫНМАС

Освенцим кара-бажыңының хорудаттырыкчызы, ам чуртта Күрүнеңиң эртем-техниктиг эң улуг библиотекаларының бирээзиниң директору, хорудаттырыл чорааннарның Освенцим комитединиң вице-президентизи Ирина Михайловна Харинаның сагыжынга холда «399552» дугаары хенээр уттуңдурбайн» артып калган. Дугаар какпан черде сорбу артып калза-даа, Москвадан келген чээрби харлыг студент тургаш, эрткени, көргени коргунчуг ажыг-шүжүг кайын уттуңдурар.

Дайын эгелээн. Ол, чаңгыс курсчулары-биле бир дөмей эки тура-биле фронтуже чорупкан. Ынчалза-даа, аныяк кыс үр дайылдашаан: дайынчы эштери-биле кады бүзээлеге таварышкан, оон үнерин шеңээнер, дыка хөй кижи өлүртпеген, ынчалза-даа чүү-даа кайчан шыдавааннар. Туттуруушкун, гестапо, эттеп, хинченгедиш турганы, кара-бажың, сөөлүнде барып фашизминиң кижи көөр хоюу чок чорууның суддези— Освенцим.

Фашистиг Германияга болгаш эжелеп алган черлериниң девискээрлеринде муң ажыг концлагерьлерин гитлержилер тургускан, аңаа 10 миллион кижини өлүргеп. Освенцим — концлагерьлерден эң-не коргунчуу, 1940—1945 чылдарның дургузунда Европаның 24 чурттарының 4 миллион кижизиниң аңы-тынын бо черге чок кылган. Чаа эккелген хорудаттырганнарга эскерчи Фриц мынчаар «байыр» чедирер турган: «Сизерни сагындырайн, немец концлагерьлеринге үнер эжик чаңгыс—крематорийниң ыш үнер хоолайы». Аъш-чут, соок, аар калыг аңыл, халдаварлыг аарыг-аржык, эттеп-согуушкун, хорамчылел... Хүннүң-не чүс-чүс кижи өлүп турган. Кызыл Армияның офицерлерин, солдаттарын дыка хөйүү өлүргеп. Эскерчи «аварттанар» кижиде кижиниг чорукту чок кылырын оралдашса-даа, чүү-даа чедип албаан. Чогел тоңген кижилер сеткил-сагыш талазы-биле кудаттыг болу берип турган—дең, Ирина Михайловна чугаалаар. Кижилериниң амыдыл чок кылыры белең болган, ынчалза-даа сеткил-сагышка чүү-даа өрүп четпес. Кижи шылажыр арга чок байдалдарга безин хорудаттырганнар эрес-мээлыг, ёзулуг интернационалчы чорууны коргускен.

Совет Армия 1945 чылдың январьда-ла Польшага кирип кедиген. Лагерьниң хорудаттырганнарын дүвү-даваң-биле өскээр сөөртүп турда, Ирина өөрү уруглар-биле дезинфек.

Он-оон чылдар эрткен, ынчалза-даа Ирина Михайловна ону кажан-даа уттаес. Ол кажан-даа уттумас. Москва школачылары, аныяктар, концлагерьлерге хорудаттырып чорааннар-биле, танбын дээш демисежин турар дашпыкы кижилер-биле И. М. Харина үргүлүү ужуражып турар.

Апрель 11—концлагерьлерге хорудаттырганнарын хостаарының делегей хүнүң онзалап демеглээр хөрен: Освенцим, Бухенвальд кажан-даа катаптаттынмас ужуралт.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПОЛИТИКТИГ СҮНЕЗИННЕР

Делегейге улуг ачылыдалды чедирген «соок дайынның» эрелекчилери — Великобританияның премьер-министри тургаш Уинстон Черчилль болган АКШ-тың күрүне секретары чораан Джон Фостер Даллес.

Делегейниң ийиги дайынының соонда чогум-на Черчилль 1946 чылдың март 5-те Фултонга болуушун багы-биле сураглаан чугаазында ССРЭ-ге удур Великобританияны биле АКШ-тың шериг-политиктиг эвилелин тургускарынче кыйгырган. Даллес болуушун алдында ССРЭ-ни чаасканнаар [illegible] политиктиг уланган шыкыпты чорудуп турган.

Чүүл Совет Эвилелиниң хей [illegible] аңаа-биле Европаның, а ол ышкаш Европаның [illegible] АКШ-тың [illegible] чыланнарының үй-дүзүлгелериниң үлүлээ «соок дайынны» сөскээр аргалыг болган. Ынчангаш чаңгыс-ла дайынны соңгаар ажыл-агыйын чорудуп турган.

Чүүл Совет Эвилелиниң хей [illegible] аңаа-биле Европаның, а ол ышкаш Европаның [illegible] АКШ-тың [illegible] чыланнарының үй-дүзүлгелериниң үлүлээ «соок дайынны» сөскээр аргалыг болган. Ынчангаш чаңгыс-ла дайынны соңгаар ажыл-агыйын чорудуп турган.

Ынчалза-даа амгы үеде АКШ-тың болгаш Англияның даштыкы политиказының башкарылгазында турар «соок дайынның» чаа тук-тудукчулары тайбың: кыжаңы турарлар. Олар «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорударының болгаш аңаа тиилелгени «чедиң аңы» болуруунуң дугайын калчаалы-биле чүлүрүп турарлар.

«Соок дайынның» стратегиязын катап дөрүзүп турарының чылдагаанын чүдел? Амгы үеде Барынчы талакы бүгү чурттар экономика талазы-биле хамы болгаш үзүмнүккан арнакче таварыжын турар. «Байлар клубу» диңгир капиталистиг чурттарда амгы үеде ажыл чоктарының саны 33 миллион! Ажыл чок чорууң доктаавас өзүп турар. Улам хөй кижилер ядыы-түрегеш байдалче киргеп. Ынчалза-даа ол чазактар капиталистиг системаның бак талаларын чажырый, агартарын оралдажып турар. Олар ынаыг ажыктың, кризистиг чурттанчы чоннарының ортумак ыяладыг иезезинде болгаш [illegible] таварылгалар бай-дылының артырга чажырарын оралдажып турар.

Кол-ла аймыл —социализмдир деп кижилерни бүзүрелдирин барыын талакы пропаганда оралдажып турар. Оон холунда кол чепсек — «совет кижаңмышкын» дугайында чүлүрүрүшкүн хевээр артындаан. «Соок дайынның» үезинче бистин эвилелдиринден оралдажып турар барыын талакы балыктериниң политиказы шак аңаа үндезилеттингеп.

Аймыл чок чорукту «хандырар» соруга-биле Барынын Европага америк чаа ракеталарны тургузарының эргежок чүтүлаан олар хамыктың мурнунда бүзүрелдирин оралдажып турарлар. Ол оралдажыныышкыны ядролуг чепсектеш хей-ниитиниң удурланмышкынының улам өзүп турары—чаа «соок дайынга» шыгыы согуг болзур.

Джеймс ОЛДРИДЖ,
англия чогаалчы.
(ПМА).

БУРУУ ШАПКАН

КАРАКАС. Делегейге ядролуг чеҥдээ болзу бергеи таварыгларда, тиилеп үнер бис хевир дугайында Пентагонуңуң стратегтериниң дембоорзокшининг бодаларын Венесуэланың президентиниң Луис Эррера Кампинс, ЮФСР-ниң Президиумунуң кежигүнү Виктор Жарковичиниң аян-чорууга холбаштыр болгаш хүннээ алышкынга чүве чугаазын турган, шыгыы шүүлгээнин чедип алыр бис дээр аныяк болуглериниң улам айыылдыг бодалдарын Венесуэла бүрүү шаап турар. Кижи төрелгеннин иелеп үеин шүүлгелериниң болгаш улустарның арагламда мегелеттингин аян эвес, а тайбың кадыг ажылдакылга, дең эрге болгаш хостаага болаур. Колониализмниң, неоколониализмниң болгаш сөөлээ-ның ылгаар чорукту болгаш демократиниң кампаалары дээш ол демисежин турар дээрзин Л. Эррера Кампинс онзалап демеглээн.

(СЭТА).

КУР-нуң ДХМ-ниң нотазы

ПЕКИН. (СЭТА). Синьхуа агентилелиниң дыңнадыы турары болза, Каттыжыкан Штаттар-биле культура харылзаларының 1982-1983 чылдарга программазында көрдүргеп бүгү чүүлдериниң боттанымышаанын Кыдаттың чазаа совкадыы турар дээрзин КУР-нуң культура министерствозунуң төлээлекчизи медеглээн. Олариың арагламда —театр артистериниң болуктерин, журналистер төлээлекчилерин, кинематографистер төлээлекчилерин аргыытарырын, уран чүүл делегелгелерин кылырын болгаш оон-даа өске чүүлдерни соксаткан.

Ол медеглелдеп билединиң турары болза, америк эрге-чагыргалар чоокта чаа АКШ-ка делегей маргылаазынга киржип турган кыдат теннис ойнакчызы Ху Нага политиктиг хоргадал эргезин тыныскан.

АКШ-тың чазааның адынга КУР-нуң ДХМ-ниң чорутпан нотазынга айытканы болза, кыдат теннис ойнакчызы-биле болган таварылга дээрге, «америк таланың шагда-ла бодап алган планын ёзугаар кара ожегээр кылган ончук-чоңгээзиниң түңнелинде болган политиктиг усулежиниишкин, АКШ-та тайбың элементилээ-биле сулчээлежип алган болук кижилер кыдат спортсмен ыяска кыжаңын турда, американың чазаа биләвөчиннеп берген.

Күш-культуров болгаш спорт талазы-биле Кыдаттың күрүне комитеди КУР биле АКШ-тың правының спорт талазы-биле харылзаларны соксатканын чарлаан.

БОДАНГАНЫ БОТКА ХЕРЕК...

Чагааның изи-биле

«Быжыг дазылдар». Ынаыг аттыг чагаа редакциязынга Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурдан келген. Билдинмес авторлар чагаазында боттарының адын-сывын айытпаан, анаа-ла «үш кижиден» деп каан. Ында Жданов аттыг совхозтуң директору Б. Моңгул-оол, Ак-Тал кедээ Советтиг күүсөн даргазы Е. Агыы, совхозтуң кол инженери А. Бады, кол бухгалтер Т. Коңгар-оол, уруглар садының эргелекчизи Ч. Моңгул-оол дээш еске-даа ажылдакчылар, специалистер төрелдеп тыртыжып, алыксак-чиксек, амы-хуунуң ажыыл хараар чорууң коргузуп, совхозка келген машина-техниканы чоок кижилерниң үзеп турар деп бижээн. Ол-ла чагаада кедээ садыг эргелекчиниң Р. Чимит-оол садыл алынчыларны молчүп, ол ышкаш «кыдыынадан» оруглга киирип турган, кыска хуусаада «Москвич» база «Нива» маркалыг чиик машиналарны садып алганын шүүлгээлээн фактыларны база киирген.

Чагаадың айытканы «четпестерниң» хынап, тодарадыгы-биле бистиң тускай корреспондентивис биле улуг депутаттарының Улуг-Хем район Совединиң күүсөкчи комитединиң ынчыкы херектер кылдызының ажылдакчызы, милиция капитаны Н. Чажан Жданов аттыг совхозка чораан, ажыл-агыйның улуртукчулары, специалистери, партия комитединиң, кедээ Совет күүсөкомунуң, хөрээженнер чөвүлелиниң, ажылчын комитединиң кежигүннери база совхозтуң ажыл-ишчилери-биле ужуражып чугаалашкан. Оон түңнели кандыг болганы?

Жданов аттыг совхозтуң директиязы. Конторанның ишти-дешты арыг-сиңир, кабинеттерни дерип-салып, наастап, үгүлзалап, сиңилип каанычараш, коруштуг. Бо бүгүнү ол-ла совхозтуң ажылдакчызы бир шевер кижи кылган дээрзин совхоз директору Б. Моңгул-оол чоргаарал-биле биеке тайылбырлады.

Директор чагааны номчуп танышкаш, ыят чок бодавып олур. Оон улуг тынгаш, чугаалай-дыр:

— Шылаар шаам-биле кызып ажылдап келдим... Ол дугайын чоп билир... Шынаала, харын, частырыглар-даа турулаан... Ынчалза-даа мону бижээн кижи эки чүвени көрүп билбес, чүге багай чүве көөр, хоп дажыыр кижи-дир... Чугаалаар чүве тыпнас-тыр мен... Бир мындыг шүүлчү Кенден Хая деп кижи мегезин туттурган, үш чылда шинттирли. Ам база... Харын, чоп чугаалай бээр. Бо совхозта ажылдап турар кижи бүрүзүнден айтырыпар. Мээң дугаймда олар чүү дээр эвес... Төрел тырткаш «быжыг дазыл» черле кылбаан мен...

Директор Б. Моңгул-оолдуң ийи уруу Кызылда сельхозтехникумга өөренип туре-ла, совхозтан шалын ап турар деп чагаада бижээн. Бухгалтериядан хынадывыс. Ийе. Уруглар техникумда өөренип турар. Ынчалза-даа олар ону дооскаш, совхозка кээп ажылдаар деп керээ чаргаш, ажылагыйдан айда-ла 35-35 рубль стипендия ап турар болду. Шупту чүве документ ёзугаар шын, кандыг-даа чүрүм хажыттынмаан. Бо ийи аныяк кижи техникумну доосаш, төрээн совхозунга эвээ кээп, үлүгүн ажыл-ишке надаар. Ында багай чүү деп? Ынчалза-даа ийи уруун ийиларзын совхозтуң стипендиаттары кылып каарга. директор кижиге арай-ла эп-чок, өгенчиг болбас ирги бе? Ындыг бодал сагышка киирип болур.

Чагаада киргеп дараазындакы факт: директор ажылагыйының специалистерниге төрелдерин киирип ап турар. Совхозтуң кол бухгалтери Т. Ы. Коңгар-оол директорга кандыг-даа төрел хамаарылга чох дээрзин суурнуп хөй чурттакчылары бадыткады. Б. Моңгул-оол совхозка директорлап кээрлиниң мурнуда-ла, ол бухгалтерлеп ажылдап турган. «Төрел тыртыжар» туружук, директор биле кол бухгалтериниң аразында ажыл-агыйжы чөрүлдээлер бары мында илереп келди.

Ол ышкаш, чагаада бижээн дег, экономист Л. Намыл-оол, оон оонуң ээзи, кол механик Н. Ондар база-ла директорга кандыг-даа төрел болуур хамаарылга чох болду. Бо талазы-биле чагаада фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынмайн баргап.

Директорнуң оонуң ээзи Ч. Моңгул-оол— суурда уруглар садының эргелекчизи, парторгапизация секретары. Ужуражып чугаалаштывыс. Чагаада фактылар оон сеткилсагыжынга дээпкени илдеп, холдеп, үүвүрезе-даа, бодуу туттунуп олур:

— Уруглар садындан аъш-чем дажыглап канчап шыдаар мен!? Бодум ажы-төлдүг кижи, чаш ажы-төлдүн чемин канчап ыят чокка алыр мен... Чүү кижи ындыг бужар шүүлдү үндүрүп турар чүве боор?— дээш, мунгарап куду көрдү. Уруглар садының кезек ажылдакчыдары база аңаа ыяттыжып.

Ол ышкаш, чагаада бижээн дег, экономист Л. Намыл-оол, оон оонуң ээзи, кол механик Н. Ондар база-ла директорга кандыг-даа төрел болуур хамаарылга чох болду. Бо талазы-биле чагаада фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынмайн баргап.

Директорнуң оонуң ээзи Ч. Моңгул-оол— суурда уруглар садының эргелекчизи, парторгапизация секретары. Ужуражып чугаалаштывыс. Чагаада фактылар оон сеткилсагыжынга дээпкени илдеп, холдеп, үүвүрезе-даа, бодуу туттунуп олур:

— Уруглар садындан аъш-чем дажыглап канчап шыдаар мен!? Бодум ажы-төлдүг кижи, чаш ажы-төлдүн чемин канчап ыят чокка алыр мен... Чүү кижи ындыг бужар шүүлдү үндүрүп турар чүве боор?— дээш, мунгарап куду көрдү. Уруглар садының кезек ажылдакчыдары база аңаа ыяттыжып.

Ол ышкаш, чагаада бижээн дег, экономист Л. Намыл-оол, оон оонуң ээзи, кол механик Н. Ондар база-ла директорга кандыг-даа төрел болуур хамаарылга чох болду. Бо талазы-биле чагаада фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынмайн баргап.

Директорнуң оонуң ээзи Ч. Моңгул-оол— суурда уруглар садының эргелекчизи, парторгапизация секретары. Ужуражып чугаалаштывыс. Чагаада фактылар оон сеткилсагыжынга дээпкени илдеп, холдеп, үүвүрезе-даа, бодуу туттунуп олур:

— Уруглар садындан аъш-чем дажыглап канчап шыдаар мен!? Бодум ажы-төлдүг кижи, чаш ажы-төлдүн чемин канчап ыят чокка алыр мен... Чүү кижи ындыг бужар шүүлдү үндүрүп турар чүве боор?— дээш, мунгарап куду көрдү. Уруглар садының кезек ажылдакчыдары база аңаа ыяттыжып.

Ол ышкаш, чагаада бижээн дег, экономист Л. Намыл-оол, оон оонуң ээзи, кол механик Н. Ондар база-ла директорга кандыг-даа төрел болуур хамаарылга чох болду. Бо талазы-биле чагаада фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынмайн баргап.

Директорнуң оонуң ээзи Ч. Моңгул-оол— суурда уруглар садының эргелекчизи, парторгапизация секретары. Ужуражып чугаалаштывыс. Чагаада фактылар оон сеткилсагыжынга дээпкени илдеп, холдеп, үүвүрезе-даа, бодуу туттунуп олур:

— Уруглар садындан аъш-чем дажыглап канчап шыдаар мен!? Бодум ажы-төлдүг кижи, чаш ажы-төлдүн чемин канчап ыят чокка алыр мен... Чүү кижи ындыг бужар шүүлдү үндүрүп турар чүве боор?— дээш, мунгарап куду көрдү. Уруглар садының кезек ажылдакчыдары база аңаа ыяттыжып.

Ол ышкаш, чагаада бижээн дег, экономист Л. Намыл-оол, оон оонуң ээзи, кол механик Н. Ондар база-ла директорга кандыг-даа төрел болуур хамаарылга чох болду. Бо талазы-биле чагаада фактылар бүрүнү-биле бадыткаттынмайн баргап.

Директорнуң оонуң ээзи Ч. Моңгул-оол— суурда уруглар садының эргелекчизи, парторгапизация секретары. Ужуражып чугаалаштывыс. Чагаада фактылар оон сеткилсагыжынга дээпкени илдеп, холдеп, үүвүрезе-даа, бодуу туттунуп олур:

— Уруглар садындан аъш-чем дажыглап канчап шыдаар мен!? Бодум ажы-төлдүг кижи, чаш ажы-төлдүн чемин канчап ыят чокка алыр мен... Чүү кижи ындыг бужар шүүлдү үндүрүп турар чүве боор?— дээш, мунгарап куду көрдү. Уруглар садының кезек ажылдакчыдары база аңаа ыяттыжып.

ЧАА ӨГЛЕНГЕННЕРГЕ ЧЭЭЛИ

Тайылбырлыг чаа медээ

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). Наймыслалдың «Памяти Революции 1905 года» заводунуң аныяк ажылчыны А. Жердев чаа бажынче көжер мурнуида мебель болгаш бажыңның эске-даа дериг-херекселдерин садыл алырыбиле бүдүрүлгенин профэвилел комитединден акша чегген. Оон цехте эки ажылдан турарын, хөй-ниитиг амыдыралынга идепкейлиин өөренип көргеш, администрация болгаш профком дилегин хандырар деп шийтпирлээн.

А. Жердевке чээлиин сес чыл хуусаалыг кылдыр берген, чингелде база көрдүнген. Ол чүл дээрге, чээли аттан дээш хуу немешпеен. Ону чоорту төлээрге өг-бүле кежигүнериниң ажылдап ап турар акшазынга эскерт чок.

ССРЭ-ниң Сан-хөө министерствозунуң чээли болгаш акша эргилдеги килдизиниң начальниги В. ЗАХАРОВ СЭТА-ның корреспондентизин В. КУЛИКОВКА маңаа хамаарыштыр мындыг тайылбыр берген.

Ургуларлыг өг-бүлелерге дуза көргүзер талазы-биле Совет күрүнениң ап чорудуп турар калбак хемчегларининг аразында бо болза, чаа түүл болур. Ону бир чыл мурнунда Ыракпан ук чемпионат херек кырында бадыткаан. Самагалдайдан Виктор Оюн, Ак-Талдан Март-оол Кыргыс, Таңдыдан Олег Оюн, Хову-Аксыдан Вячеслав Хорхонов оларның дуржулгазындан алган көөрге, көдээ черлерге бокс спортун улам сайзырадырының арталары бар. Көдээ боксёрлар хоорайның «Спартак», «Динамо», «Трудовые резервы» ышкаш материалдыг базазы шыырак командалардан дудавайн, харын оларны ажар чыгыы апарганнар. Шаңындыг көдээ спортчуларны баш удуо деткип, спортчу инвентарь-биле хандырары, удаа-дараа маргылдаларже чалап, оларныц-биле өөредилге-методиктиг кичээлдерни эртиреринге чугула. Ол бүгү бокс спортун улам сайзыраткып, көдээ аныяктарның арасындан чаа-чаа спортчу талантылоолуг хүн, өлөрелиринге идиг болур.

Ук чээлиниң онзагай талазы чүл дээрге, өг-бүлеге ургулар немешкенде түүнү бичиилеп үндүр бижиири болур. Чижээ, чингыс ургулуг тургаш, чээли алганда ййнги кижи төрүттүнерге чээли 200 рублье кылырлыр, а үшкүзү немешкеде — 300 рублье.

Оон өске база бир онзагай тала: чээли бээрининг бүгү-ле эргелерин күш-ажылчы коллективтерге бергени таварылга эвес. Ол дээрге социал айтырыгларны боттары шийтпирлээринге оларны өөредири, эки ажылдакчыны мактаарынга немелде арганы күш-ажылчы коллективке тывысканы болур.

Чээлиин бээрининг чамдык чурумнарынга доктаап көрейн, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Ургуларлыг өг-бүлелерге күрүне дузалажылгызын күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалынга дүүштүр ук чээлиниң социал-культура хемчеглериниң база бүдүрүлгенинг, организациянның азы колхозтуң чурттагга тудуунуң фондузуйлуң күседи-биле аңаа ийи чылдан эвээш эвес ге дургузунда ажылдаан кижиге бээри көрдүнген. Ону аныяк өг-бүле чурттагга байдалын экижидип, бажың ажыл-агыйынга эртежок чугула түүлдерни садыл алзыы дээш бээр, чээлиниң 1500 рубльден улгаттырбас. Чээли бээрде хар-назынын база барымдаалаар. Ашаанын азы кадайының кайы-бирээзиниң харын үжеккен ашпас (чаңгыс-даа уруглуг болза ажырбас) болур ужурлуг. Ол талаы-биле кирген дилегни администрация болгаш профэвилел комитеди өг-бүле кежигүнериниң бирээзиниң ажылдап турары күш-ажылчы коллективтиң саналын бармындаалап көргеш, шийтпирни хүлээп алыр.

Ук чээлиниң онзагай талазы чүл дээрге, өг-бүлеге ургулар немешкенде түүнү бичиилеп үндүр бижиири болур. Чижээ, чингыс ургулуг тургаш, чээли алганда ййнги кижи төрүттүнерге чээли 200 рублье кылырлыр, а үшкүзү немешкеде — 300 рублье.

Оон өске база бир онзагай тала: чээли бээрининг бүгү-ле эргелерин күш-ажылчы коллективтерге бергени таварылга эвес. Ол дээрге социал айтырыгларны боттары шийтпирлээринге оларны өөредири, эки ажылдакчыны мактаарынга немелде арганы күш-ажылчы коллективке тывысканы болур.

БОКСКА РЕСПУБЛИКА ЧЕМПИОННАРЫ

Элээдилерниң болгаш улуг улустуң аразынга бокска республика чемпионады доозулган. Анда Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем, Тес-Хем, Таңды районнарның, Ак-Тал, Хову-Аксы суурларның база «Динамо», «Спартак», «Трудовые резервы» спорт ниитилелдеринден болгаш бедик мергежилдиг спорт школазындан 170 ажыг спортчулар киришкен.

Спорттуң ол хевиринге соңуургалдыглар, көрүкчүлер «Херел» спорт залынга болган маргылдааның үшкү хүнүнде аң хөй-биле келген.

Элээди оолдар аразынга «Трудовые резервы» командазының төлээзи № 4 профтехучилищениң боксёрлары чедишкинниг ойнаан. Тренер Афанасий Борхоновтуң өөреникчилери база катап команда талазы-биле бирги черни эзлээш, беш удаа республика чемпиону атка төлептиг болган.

Чаян Ламбын (50 кг), Игорь Кыдыр-оол (54 кг), Каң-оол Чанзан (57 кг), Олег Оюн (74 кг), Николай Запешин (80 кг) олар деңзи айыбиле тиилекчи болганнар.

Улуг-Хемде Ак-Тал суурнуң спортчузу Виктор Санчат-оол чартык аар деңзинниг боксёрларының аразынга тиилээн. Эң чиик деңзилиг спортчулардан Самагалдай ортумак школазының өөреникчизи Эрес Балдадга деңнежирлер чок болган. Алдын-оол Чертек, Леонид Доржу олар базала бирги черлерни эзлээнер.

Республиканың спорт комитединиң шилчиир куботун «Трудовые резервы» чаалап алган. Ййнги чергенин диплому хөй-ниитичи тренер Виктор Оюнуң удуртканы Тес-Хемниң шилиндек командазынга тывыскан. Республиканың алды дакыр чемпиону Март-оол Кыргыстың белетээни Улуг-Хем районнуң командазы үшкү черде.

Улуг улустуң аразынга маргылдаа чилиг байдалга эртип, көрүкчүлериниң соңуургалын хайныктырган. Чүге дизе, маңаа деңзи айыбиле тиилээн спортчу республиканың шилиндек командазының составынга кирер болгаш, бөөскә РСФСР-ниң бирги черин дээш Барнаул хоорайга удавас болур зона маргылдаазынга киржир эргени алыр. Александр Уржанай, Орлан Оюн, Владимир Хертек, Леонид Шахматов, Виталий Бартына оларның кижи бүрүзүнүң күш-дамыр болгаш оюнну техниктиг чорудар талазы-биле белеткеги багай эвес. ССРЭ-ниң спорт мастериже кандидат Леонид Шахматов (63,5 кг) дүргеп а в а а н г ы м р я з ы-бүрү техниктиг аргаларлыг болгаш ужуражылгаларның барык шуптузун покаут-биле тиилеп ап келген. Артыкаа деңзилерге Анатолий Данчай-оол, Сергей Натшит-оол, Март-оол Кыргыс, Иван Дамба, Борис Степанов олар чемпион болганнар.

Тренер Сергей Чадамбаның белеткээни «Динамо» командазының боксёрлары бирги черни эзлээш, үш удаа улаштыр шилчиир кубокту чаалап алганнар. Ййнги черде спартакчылар.

Спорттуң бо хевиринге элээдилерниң болгаш аныяктарның соңуургалы чыл келген тудум улгадып турарын ук чемпионат херек кырында бадыткаан. Самагалдайдан Виктор Оюн, Ак-Талдан Март-оол Кыргыс, Таңдыдан Олег Оюн, Хову-Аксыдан Вячеслав Хорхонов оларның дуржулгазындан алган көөрге, көдээ черлерге бокс спортун улам сайзырадырының арталары бар. Көдээ боксёрлар хоорайның «Спартак», «Динамо», «Трудовые резервы» ышкаш материалдыг базазы шыырак командалардан дудавайн, харын оларны ажар чыгыы апарганнар. Шаңындыг көдээ спортчуларны баш удуо деткип, спортчу инвентарь-биле хандырары, удаа-дараа маргылдаларже чалап, оларныц-биле өөредилге-методиктиг кичээлдерни эртиреринге чугула. Ол бүгү бокс спортун улам сайзыраткып, көдээ аныяктарның арасындан чаа-чаа спортчу талантылоолуг хүн, өлөрелиринге идиг болур.

В. ХОПРОВ.

ЧУРУКТАРДА: республиканың үш дакыр чемпиону «Динамо» командазының кежигүнери: чемпионнарның бирээзи В. Хертек.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

АПРЕЛЬ 11-ДЕН 17-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 —«Тоолдуң аалчылары». «Золушка». 10.40 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңиг эвес». 11.40—Телемедээлер. 11.45—15.20 — Чапсар. 15.20 — Телемедээлер. 15.40 — «Байкал чанында тураскаал». 16.00 — Авам школазы. 16.30 — Телеочерк. 17.15 — Аныяктар адрестери. 18.15 — Бүгүдеге стадион. 18.45 — Күш-ажылы деэш алдар-ат. 19.15 — Ф. Шопен. Баллада № 4, фа-минор. 19.30 — «Ак хам» деп үш сериялыг уран-чечен телефильмниң 1-ги сериязы. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00 — «Ут». 21.35 — ССРЭ-ниң ужудукчу космонавтары А. Берёзовой биле В. Лебедевтиң космоска эң үргүлчүлединг ужуушкынының дугайында фильм. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50—23.25 — Футбол дугайында допчулаал.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.35—Нимти биология. Үнүштер секциязының дугайында. 13.05—Физика. Сээн бажыңында электричество. 13.35 —Н. В. Гоголь. «Өлүг сүвезинниер» 14.05 — Эртем болгаш амыдырал. 14.35 — Г. Свиридовтуң чогаалдарында Пушкиниң мотивтери. 15.05 —В. С. Вишневский — чогаалчы — коммунист. 15.55 —Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Ургуларга тоолдар» деп дамчыдылга. 18.40 Документалдыг фильм. 19.00—«Азия төвү». 19.30 — Документалдыг фильм —«Дээр». 19.40 — Телемедээлер. 19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 —«Делегей панорамазы». 21.00—«Ут». 21.35—23.10 — «Бернарда Альбаның бажыңы» деп фильм.

АПРЕЛЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт. 9.25 — «Ак хам» деп фильмниң 1-ги сериязы. 10.35 —Эртем-таймылбырлыг телефильм. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—15.20 — Чапсар. 15.20 — Телемедээлер. 15.40 — Документалдыг фильмнер. 16.30 — Ургуларга фильм. 17.30 —Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 18.00 —Неделяда спорт. 18.30 — Бөгүн делегейде. 18.45 — Кижи. Чер. Өртемчей. 19.30 — «Ак хам» деп фильмниң 2-ги сериязы. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00—«Ут». 21.35 — Космонавтарның уран чүүл ажылдакчыларыбиле ужуражылышкыны. 22.40—00.00 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Француз дыл. 12.35 — «Шыырак школазы». 13.05 — 10-гу класс. Амгы үениң лениниананазы. 13.35 — АБВГДжигеш. 14.05 — Бойдус дугайында эртем. 4-ку класс. Хөрзүн болгаш ону камгалаары. 14.25 — Сээн ленинчи библиотекаң. «Карл Маркс». 14.55 — «Космос. Шак Москвадан-биле» деп эртем-таймылбырлыг фильм. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «Делегей байдалының допчулады». 18.50 — Киножурнал. 19.00 — «Композитор болгаш үе». 19.30 — Мультфильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 20.45 — Документалдыг телефильм. 21.00 —«Ут». 21.35—«Сөөлүн-чаяан».

АПРЕЛЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер. 9.30 — «Ак хам». Телефильмниң 2-ги сериязы. 10.45 — «Кино-аян-чорукчуларының клуву». 11.35 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.40 — «Орус дыл өөренип тур бис». 19-ку кичээл. 11.55—15.20 — Чапсар.

МОСКВАДАН

15.20 — Телемедээлер. 15.30 — Документалдыг чаа фильм. 16.00 — Орус чугаа. 16.30 — Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. В. Аксёнов-биле школачыларның ужуражымышкыны. 17.15 — Алкоголизм дугайында беседалар. 17.45 — Туркмен ССР-ниң ,алдарлыг артизи Г. Андижанова ырлаар. 18.00 — БАМ-ны тудуп турар бис. 18.30 — Бөгүн делегейде». 18.40 — «Поэзия». Д. Бедныйның торгуунугнинден бээр 100 чылынга. 19.25 —«Ак хам» деп телефильмниң 3-гү сериязы. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00 —«Ут». 21.35 — «Американың оргузунда» деп документалдыг фильм. Автор — В. С. Зорин. 22.45 —Концерт. 23.10—23.30 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35—Тоогу. 9-ку класс. Индустриализацияже углаңышкын. 13.05 — Ада-иелер, силерге. 13.35 — География. 7-ги класс. Ортаа Азияның бойдузу. 14.05 — 20—30 чылдарның совет пейзаж чуруглазы. 14.35 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы А. Г. Краевтиң дугайында телеочерк. 15.05 — А. П. Чехов —«Иванов». 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.15 Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Киножурнал. 18.40—«Челээш». 19.10 —«Азия төвү». 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Концерт. 20.45 — «Көдээ Советтиң ажылы» деп документалдыг телефильм. 21.00 — «Ут». 21.35—23.05 — «Төрөөн ханым». Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 14-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 —Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы В. В. Аксёнов-биле школачыларның ужуражымышкыны. 9.40 —«Ак хам». Телефильмниң 3-гү сериязы. 10.55 — «Терекпиг чер» деп фильм-конверт. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 —15.20 — Чапсар. 15.20 — Телемедээлер. 15.40 — Документалдыг телефильм. 16.00 — Концерт. 16.30 —М. Шолохов —«Оожум Дон». 17.15 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Көдээге коллективтиг керээ. 18.15—Чурук санында-ла—хүнө. 18.30 —Бөгүн делегейде. 18.45—«Кижи болгаш хоойлуу». 19.15 — Футболга ййнги чурттуң ужуражымышкыны. Швейцария биле ССРЭ-ниң шилиндек командалары. 20.45—21.00 —Чапсар. 21.00 — «Ут». 21.35 — Концерт. 23.05—23.25 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35—В. И. Ленин Л. Н. Толстой дугайында. 9-ку класс. 13.05—Авам школазы. 13.35 —Эртем-таймылбырлыг фильм. «Улуг парадокс». 13.55 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы Ю. Н. Чернаял. 20.45 — Документалдыг телефильм. 21.00 —«Ут». 21.35—22.55 — Уран-чечен телефильм.— «Сөөлүн-чаяан».

АПРЕЛЬ 13-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Мультфильмнер. 9.30 — «Ак хам». Телефильмниң 2-ги сериязы. 10.45 — «Кино-аян-чорукчуларының клуву». 11.35 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.40 — «Орус дыл өөренип тур бис». 19-ку кичээл. 11.55—15.20 — Чапсар.

МОСКВАДАН

15.20 — Телемедээлер. 15.30 — Документалдыг чаа фильм. 16.00 — Орус чугаа. 16.30 — Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтары А. Берёзовой биле В. Лебедевтиң космоска эң үргүлчүлединг ужуушкынының дугайында фильм. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50—23.25 — Футбол дугайында допчулаал.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Орус чугаа. 12.35—Нимти биология. Үнүштер секциязының дугайында. 13.05—Физика. Сээн бажыңында электричество. 13.35 —Н. В. Гоголь. «Өлүг сүвезинниер» 14.05 — Эртем болгаш амыдырал. 14.35 — Г. Свиридовтуң чогаалдарында Пушкиниң мотивтери. 15.05 —В. С. Вишневский — чогаалчы — коммунист. 15.55 —Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «Ургуларга тоолдар» деп дамчыдылга. 18.40 Документалдыг фильм. 19.00—«Азия төвү». 19.30 — Документалдыг фильм —«Дээр». 19.40 — Телемедээлер. 19.55—Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» 20.15 —«Делегей панорамазы». 21.00—«Ут». 21.35—23.10 — «Бернарда Альбаның бажыңы» деп фильм.

АПРЕЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — «Стёпа акый — милиционер». Мультфильм. 9.15 — «Ынакшаанын илереткенив». Уран-чечен фильм. 10.20 — Концерт. 11.00 —Документалдыг телефильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—15.20 — Чапсар. 15.20 —Телемедээлер. 15.40 — Эртем-тайылбырлыг фильм — «Бомбүрээкте кожалар». 16.00 — Москва чоогунуң кодазининг бөгүнгү болгаш даартагы хүнү. 16.45 — «Комсомолдуң прожектору». 17.00 — Концерт. 17.15 — «Горнистер, харыылаңар!». 18.00 — Эртем болгаш амыдырал. 18.30 —Бөгүн делегейде. 18.45 — Концерт. 19.05 — «Максиминиң оол келгени». Уран-чечен фильм. 20.45 — 21.00 —Чапсар. 21.00 — «Ут». 21.35 — Орус музей. Октябрьдан тыылган уран чүүл. 22.05 — «Ол чоокта чаа болган». 22.55 — 23.15 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35—Тоогу. 7-ги класс. Кавказ аар айының экономиктиг району. 14.05 — Эстетиктиг кижиландилге. Графика. 14.35— ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредири турарыл. 15.05 — «Звездочёт». Тележурнал. 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Людмила Сенчина ырлап тур». Фильм-концерт. 18.50 — Совет эртеминиң хүнү. 19.00 — «Азия төвү». 19.30 — Киножурнал. 19.40 —Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Өөнүктериниң ырыы-нүүрү». 21.00 — «Ут». 21.35—22.45 — Уран-чечен телефильм: «Ынакшаанын илереткени».

АПРЕЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — «Стёпа акый — милиционер». Мультфильм. 9.15 — «Ынакшаанын илереткенив». Уран-чечен фильм. 10.20 — Концерт. 11.00 —Документалдыг телефильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—15.20 — Чапсар. 15.20 —Телемедээлер. 15.40 — Эртем-тайылбырлыг фильм — «Бомбүрээкте кожалар». 16.00 — Москва чоогунуң кодазининг бөгүнгү болгаш даартагы хүнү. 16.45 — «Комсомолдуң прожектору». 17.00 — Концерт. 17.15 — «Горнистер, харыылаңар!». 18.00 — Эртем болгаш амыдырал. 18.30 —Бөгүн делегейде. 18.45 — Концерт. 19.05 — «Максиминиң оол келгени». Уран-чечен фильм. 20.45 — 21.00 —Чапсар. 21.00 — «Ут». 21.35 — Орус музей. Октябрьдан тыылган уран чүүл. 22.05 — «Ол чоокта чаа болган». 22.55 — 23.15 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35—Тоогу. 7-ги класс. Кавказ аар айының экономиктиг району. 14.05 — Эстетиктиг кижиландилге. Графика. 14.35— ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредири турарыл. 15.05 — «Звездочёт». Тележурнал. 15.50 — Телемедээлер. 15.55—18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Людмила Сенчина ырлап тур». Фильм-концерт. 18.50 — Совет эртеминиң хүнү. 19.00 — «Азия төвү». 19.30 — Киножурнал. 19.40 —Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Өөнүктериниң ырыы-нүүрү». 21.00 — «Ут». 21.35—22.45 — Уран-чечен телефильм: «Ынакшаанын илереткени».

АПРЕЛЬ 16-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазында (Күш-культуружуларга сүмелер). 9.05 — РСФСР-ниң ыруниниң үрер хогжуму ойнаар. 9.35 — Документалдыг фильм. 10.20 — «Спортхотоңуң» 16-гы тиражы. 10.30 — «Максиминиң оол келгени». Уран-чечен фильм. 12.10 — Улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларның чурттар аразынга фестивалы. — «Челээш». Музыкантылар кездии. (ГДР). 12.45 —Ада-иелер, силерге. 13.15 —«Сиринда». Кино-көргүзүг. 13.45—Орус музей. Октябрьдан тыылган уран чүүл. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30 — Совет Армиянның ырлары. 15.30 — Политиктиг хайгаараакчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 16.00 — Мультфильм. 16.15—«Дириг амытаннар амыдыралы. 17.15 — Коммунистиг субботникти хүн демдеглээри.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Кызыл суббота» Тывада».

МОСКВАДАН

17.45 — Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң беседазы. 18.30 — «Андроников-биле ужуражылга», «Одоевскийниң альбому». 19.30 — Концерт. 21.00 — «Ут». 21.30 — Документалдыг телефильм. 21.45 — Хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. 23.30—01.00 — Финляндияның болгаш ЧССР-ниң шилиндек командаларының ужуражымышкыны. Чапсарда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

16.10— «Музыка киоскузу». 16.40 — Ургуларга фильм. 18.00 — Дагестан телевидениеңиң программазы. 19.00—Делегей болуушкынарының доччулалы. 19.15 — Р. Гамзатов — «Херзөөженнер ортулуу». 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». 21.00 — «Ут». 21.30 — 01.00 —«Ут, буруңгалар». Уран-чечен фильминиң 1-ги, 2-ги сериялары.

АПРЕЛЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40 — Зарядкалаары-биле, чыскаал!. 8.55 — Концерт. 9.25 — «Сакком эртине». Документалдыг фильм. (ГДР). 9.45 — «Оттурукчу». 10.15 —«Совет Эвилелиниг бараан бөөк тур мени!». 11.15—«Кадыкшыл». 12.00 — «Эртенги почта». Музыкалыг дамчыдылга 12.30 — Киножурнал. 12.45 —«Көдээниң шагы». 13.45 — Концерт. 14.15—Документалдыг фильм. 14.35 — «Музыка киоскузу». 15.05 — Бөгүн—совет эртем хүнү. 15.35 — Совет эртем хүнүнге музыкалыг дамчыдылга. 16.20 — «Бистиң кижи бүрүзүндеп». 7-ги дамчыдылга. Саратовтуң партия организациязының ажылчы чонпарның чагаалары, санаалдары болгаш хомудалдары-биле ажылының дуржулгазының дугайы. 17.20 — «Делегей панорамазы». 18.05 — Мультфильмнер. 18.35 — «Кино аян-чорукчуларының клуву». 19.35 — «Чедишкинниң күзедими». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ут». 21.35 — Алтайның бойдузунуң дугайында документалдыг телефильм — «Даглыг чурт». 21.45 —Хоккейге делегей чемпионады — ССРЭ-ниң болгаш Финляндияның шилиндек командалары ужуражыр. Чапсар аразында —«Бир эвес кадык болуксазында». 23.30 — 23.35 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.45 — Челябинскиниң телестудиязының дамчыдылгалары. 15.25 — Ургуларга фильм — «Бичии ачаның ужуралдары». 16.30 —Делегей конкурстарының лауреады В. Постникова (фортепиано) ойнаар. 17.25 — Документалдыг телефильм. 17.50 — «Човуланга чорааны». Хөй сериялыг уран-чечен телефильминиң 11-ги сериязы — «Манаашкын». 19.00 —Радиоспорт дугайында дамчыдылга. 19.30 — Бистиң корреспондентилеривис чугаалары. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Уран гимнас, тикага делегей кубогу дээш маргылдаа. 21.00 —«Ут». 21.35 — 23.05 —«Бөгүн азы кажанда эвес». Уран-чечен фильм.

ТЫВАНЫҢ ЫРАК РАЙОННАРЫНЫҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА «ЭКРАН» СИСТЕМАНЫҢ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОГРАММАЗЫ:

Бирги программа — понедельник, вторник, среда, четверг, пятница хүннеринде 15.20 шактан, субботада — 16.00 шактан, воскресеньеде — 14.35 шактан эгелээр.

● ● ●

ТЫВАМ

Сөзү М. ӨЛЧЕЙ-ООЛДУУ, аялгазы К. БЕГЗИНИИ.

Саян болгаш Таңды сыннар утпаан:
Шаажылалды көрүп—кажараан (кажараан).
Өгбелерден салгаан мнакшылыым—
Өндүр чаагай, хүнүүг ораным (ораным).
Кожумаа:
Октябрьдан чүгленип, хогжээн (чүгленген)

Орус черинң
Орлан хеймери (хеймери),
Дадагалзаа чок
Таарыжыр бүледе —
Дамгыма дег Тывам!

Будулгак чок тайбың дээр адаанга
Бурунгу черивис хөндүрүүп (хөндүрүүп),
Чараш болгаш чалыызы кедерээн,
Сайзыралдыы бедиинче үнген (ужукпан).

Партияның мерген угаанындан
Башкарылга ап—оруун часпаан (хажытпаан),
Келир ойже мялптыг кылыйткан
Херим баазымнарга чаңчыккан (чаңчыккан).
Кожумаа:
Угундан-на төрел Россияда
Угбашкы дег моңге доңнашкан (доңнашкан),
Суулдары чаңгыс аян соккан,
Чурттагланың ырыы демнешкен (демнешкен).

Кожумаа:
Ак-көк хемиериин дег шапкыычып (шапкыччым)
Амыдда улам
Алдар-сурагжы! (сурагжы!)
Дадагалзаа чок
Таарыжыр бүледе —
Дамгыма дег Тывам!

● ● ●

КИЧЭЭНГЕЙЛИГ БОЛУҢДАР

Хөрүн [illegible], чер курган турар часкы хүннер үезинде газ дамчыдар чер мыттинде хоорөөлар чартып, үрели берип болур. Оон түүнелинде газ чурттагга бажыңнарының подвалдарынче, погребтер болгаш кудуктарже кирип болур.

Газтың чалбыыштарының болгаш частырып баш удур болдурбазы-биле харыысалгаселемчилелдя күштелдирер болгаш чурттагга бажыңнарының подвалдарын үргүлчү хынаары чугула.

Ургуларны подвалдарже киирбегер!

Оттуг-ыяш кыысырын, опу ажыглаарын болдурбас!

Подвалдарта таакпылап болбас!

«Чурттагга участоктарының ажылдакчылары болгаш бажыңнар комендантылары! Подвалдарда болгаш подъездилерде электри удаазыларын үргүлчү хынаңар. «Тувгаздың» ажылдакчылары газ бар бе азы чок бе деэрини хынаары-биле подвалдарже эрттиригер.

Канализацияның азы өскедаа черлериниң люктарының чаны-биле эртип туруңарда, газ чыды эскерип калзыңарза, ол дораан чогуур черлерже дыңнадыңар. Ындыг газ чыды бар черлерге от кывыспас, таакпылавас, электри чырыын кывыспас болгаш бир эвес от хып турза, ону өжүрбес. Газ чытталып турарының дугайын «Тувгаз»-тың аварий албанынче 04 телефон-биле дыңнадыңар. Аварий кашиназының келиринге чедир газ чытталган черни хайгаарап, камгалаар болгаш болдунар шаа-биле агаарладыр херек.

Хамаатылар! Бир эвес газ баллонун ажыглап турар болзуңарза, үргүлчү кичээнгейлиг болуңар. Бир эвес газ агаарже үнүп турар болза, ол частың болур болгаш орт үндүрүп болур.

Газопроводтар чапшыта шиштар олуртуруп чөпшөөревейн, хорудап турар. Ыяш олуртур черни «Тувгаз»-биле дугуржуп алыры албан болур.

«Тувгаз» эргелелиниң техниктиг кабинели.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

АГААР

Агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, республикага бөгүн көжүп турар будуттаар, чамдык черлерге шоолуг эвес хар чаар. Сонгу-бармың угланышкынның хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 8—13, чамдык черлерге 18—23, хүндүс 0—5 градус соор.

Кызыдга чагбас, хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне 6—8, хүндүс 0—2 градус соор.

КИНО

АПРЕЛЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Муңгарал чок болган» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Истекчи» 12.30. «Азажыгаш» 9.10, 10.50. «Анна аймылдың эртинелеринче» 15.10, 17.00, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тоолда доктар» 11.00. «Чүдүлгелиг мадонна» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Маңаа сеен дыңнажын ораны маңнавас» 10.00. «Аас-кежин дээш» 12.00, 20.00. «Моңгуннелчек күзелдиг» мунукчузу» 13.40, 15.30, 17.20 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Кино чыңдызы» 14.00, «Бот чорда оглу» 15.00, 17.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужудушкун үезинде олум» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Өпей мрызы» 10.00, 11.30, 13.30. «Фантастика болгаш ужуралдар дугайы» 15.00. «Муңгарал чок болган» 17.20, 19.00, 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүдүлгелиг мадонна» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Анна аймылдың эртинелеринче» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Моңгуннелчек күзелдиг» мунукчузу» 18.00, 20.30 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретар

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 85 (12175) | 1983 чылдың апрель 12, вторник | 1925 чылда үнделгелеттингеш | Өртээ 3 коп.

СУГГАТЧЫЛАР–ХОВУДА

Бай-Тайга районнуң ажыл-агыйларындан «Мурнакчы» совхоз арткеш чылы, суггарылганы чогумчалыг чорутканының түңнелинде бир гектардан 12 центнер дүжүттү алган. А чамдык дуржулгалыг суггатчылар гектардан-на 16—18 центнер дүжүттү остүргенер.

Оң бирги беш чылдың өзек чылында суггатчылар тараа болгаш мал чеминиң элбек дүжүдүн остүрүп алыр дээш суггарылганы улам билдилиг ажыглавар сорулганы салып алган ажылдап турар. Бо чылын пиитвзи-биле совхоз 2540 гектар тарылга шөлүнге суггарылганы чорудар. Оон иштинде 1684 гектар тараа культураларын. 386 гектар хөй чылдыг сиген. 470 гектар сиген шөлүн суггарары плашда көрдүнген.

Базыр-Адаанның бугазының дожун бо хүнде аштап-арыглаш, сууп бадырган. Амында улуг гидротехник Арбай-оол Канчыырның удуртулгазы-биле 32 суггатчы ажылдап кирипкен. Базарак-Үстү, Узуп-Кийиг деп черлерде буталар сууп бадырарынга белеткел ажылдары чоруп турар. Суггатчылар 390 гектар черге күскү суггатты чорутканнар. Кышкы үеде 80 гектарны булуктал-дырып суггарган. Ол ышкаш хол-биле суггарылга чорударыпдан адгыда Чаңгыс-Тектиң суггарылга системазынга чаашкыннадырып суггарар беш агрегат ажылдаар. Техниканы ажыглап турган, суггат ажылын чоорту калбартырып көрүп турар. Ынчалза-даа чаашкыннадырып суггарар машиналарның бо хүнде яүгле чаңгызы белен. Артканнарын септеп доозар талазы-биле ажылды Кызыл-Мажалыктың сельхозтехника каттыжышкыны кылып доозар тургаш, ам-даа дооспаан. Суггарылгага ажылдаар бульдозерлиг трактор белеткеттинген.

Ындыг-даа болза суггарылгага эртежок чугула суг пдин, чүрттаар майгыннар-биле совхозтуң дирекциязы хандырбаан. Ол база үүрмек эвес, чугула айтырыг-дыр. Суггатчыларның ажылдаарынга таарымчалыг бүгү-ле байдалдарны бар аргалар-биле тургузарынче совхозтуң дирекциязы онза кичээнгейин салыр үжүрлүг.

Совхозта дуржулгалыг суг. гатчыларның саны чылдан чылче көвүдеп орар. Оларның арга-дуржулгазын оске-лерге өөредип, шептередир ажылды бо хүннердө чорудары чугула. Маңаа чүгле ажыл-агыйның эвес, районнуң агроүлетүүр каттыжышкынының чер ажылының болгаш суггарылга талазы-биле тускай эртемнигнерни киржип, дарый хемчегдерни ап чорудары чугула.

Эрткен чылын хөй чылдыг сиген суггарын чайлаан хоолчун суггатчы Сайчат-оол Хертек бир гектардан 175 центнер дүжүттү алган. Ол ышкаш Кочаа Хертек, Сапалпай Хертек, херээжен суггатчы Хорлуу Саая гектар бүрүзүнден 16—18 центнер тараа дүжүдүн алган.

— Суггатчыларны өөредир, аныяк суггатчыларны өстүрер талазы-биле айтырыг бисте ыракта чедир шиитпирлеттипмейн турар. Чүгле чайгы уеле совхозка азы район төвүнге суггатчыларны чыгташ, колдуунда чаңгыс семинар эрттирип каары-биле кызыгаарлаттынын турары четпес деп бодаар мен! Орта бөлүн суггатчылар четче келбейн баар. Черниң кежиин четтирер дизе, суггатчылар-биле ажылды бедик деңгээлге тургускан турар ужурлуг деп бодаар мен — деп, совхозтуң гидротехниги Арбай-оол Канчыыр чугаалап турар.

Ол кончуг шын. Суггарылганы долузу-биле ажыглавар дизе, онда ажылды шуут хол-биле тудуп, кылын турар кижилерни өөредири чугула. Ынчангаш районнуң агроүлетүүр каттыжышкыны, тускай эртемнигнер кижилер-биле тодаргай ажылды чорудары пегеттинип турар.

Б. БАРБА.

Часка белеткел

БОДАМЧАЛЫГ ЧОРУДАР

Хар дожуушкуну чүртта дүжүттүң база бир магадылалы болур. Бо ажылды бистиң республикада чорудуп эгелээнинден бээр элээн уе эрткен. Ындыг-даа болза оон кайы хире ажыктыын, кандыг черлерге кайы уеде чорутса экил дээрзин ким-даа ыяштавайн турар.

Бистиң Жданов аттыг совхозтуң девискээри тайга эдээ, хадыычал болганын бодаарга. хар дожуушкунун чорударга кончуг таарыжыр ышкаш сагыпдырар. Херек кырында мындыг эвес.

Бо ажылды элээп каш чыл улаштыр яңы-бүрү чепсек-биле аңгы-аңгы черлерге, аңгы-аңгы хуусаада чорудуп келген бис. Баштай тускай черниң кургаш калганындадыр. Хендергенин девискөөрүнге күзүн, чазын чылыг хат хадыыр болгаш, эрээн хар ыпгынның чамдыызы бустал-ып уне бээр, а чамдыызы дожан хыраа апаар. Хар доскан черге хөртүк тургустунмас. Далбыйлап каан черниң харын чүге болганындан чүнүдээ мурнай эрип каар. Ынчангаш бо хемчег биске таарышпас болду. Өске черлерде кандыгыл дээш көрүп чорууруумга. Тока аттыг совхоз Тан-Аксында бүге шазынга ийи чыл улай хар досту, түңнели билдинмеди. Багай-ла болганы ол боор. Бо чылын ол шөлге ук ажылды чорутпадылар.

«УТКА-ның 25 чылы» совхоз Чарыпныг-Арттың хүн үвер чартыны, «Ак-Туруг» совхоз суур артыы чарында шолдерге хар дожуушкуну чорутулар. Ол черлерниң харын база-ла хөртүктевээн, хар доскан черниң харын март 13-тө эрий берген, оске ховуштуң харын канчымаан-даа. Ол совхоз база-ла халас черге хөй акша чарыгдаанын магат-чок.

Бо бүгүнү көргеш, мындыг түңнелдерде келдим. Хар дожуушкунун чорударда, бирээде. харның кылып, чугаанын барымдаалаар: 25 сантиметр-ден чуга харны тырткаш ажыы чок. Ийинде, ук черге ажылды хат хадыыр үени мурнай кылыр. Үште, часкы хүн хереп хүннээрек талага күштүг болур, хар чуга азы каарты тыртып каап черни хүп карап эргинип эгелээр. Ынчангаш хүннээрек талага хар дожуушкуну ажык чок.

Хар дожуушкунуп чорударда бодамчалыг ажылдавас болза. шөлге хөй ол-шык ыяш алырындан. шыкты аңаазындан хойну чидириш болур. Моң бодалым мындыг.

С.-М. СОТПА.

Жданов аттыг совхозтуң агроному.

Черниң кежиин четтирер дизе

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ФОНДУЗУНЧЕ

В. И. Ленинниң торуттуунген хүмүүиден бээр 113 чыл оонга турааскаткан Бүгү-эвилел коммунистиг субботнигинге Өвүр районнуң будурүлгелери, ажыл-агыйлары, албан, организациялары бир деминг үнүп, бедик будурукчүлүг ажылдаарын шиитпирлээнинер.

«Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери коммунистиг субботникке 520 кижи үнер болгаш 2770 рубльдиг ажылып ол хүн кылгаш, оң бирги беш чылдың фондузунче 730 рубльди шилчидерин шиитпирлээн. Ажыл-агыйның хойжу бригадалары эң-не шалыпчы ёзу-биле ажылдаар. Ирбитейниң ошку бригадазы кажаа тудар ыяш белетке. лирге, Чозаның хойжу бригадазы чунар-бажың тудар ыяш белеткелинге ажылдаар, беш чылдың фондузунче 200 рубльди шилчидерин хүлээпгеп.

Ол ышкаш «Коммунизмче оруг» совхозтуң ажыл-ишчилери субботникче организастыг үнеринге белеткенип турар. Олар 1394 рубльдиг ажылын кылгаш, 610 рубльди, «Кызыл туң» совхозтуң коллективи 1055 рубльдиг ажылын кылгаш 795 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

Тудуг организациялары күш-ажылдың байырлалынга бир деминг киржир. Районда көжүп чоруур мехколонна коллективи «Коммунизмче оруг», «Кызыл туң» совхозтарга 500–500 хөй кирер каапаарны, ийи аал ышкы чурттаар чурттарга бажыңнарын тударыпга. «Ак-Чыраа» совхозга 50 олуттуг урутлар садының тудуунга ажылдаар. Коллектив 3100 рубльдиг ажылын кылгаш, беш чыл фондузунче 300 рубльди шилдер. Районда тудуг-септелге участогунуң ажыл-ишчилери субботникте 500 рубльдиг тудуг ажылдарын кылыр болгаш беш чыл фондузунче 201 рубльди шилчидер.

Ынчаган-биле районнуң ажыл-агыйларының, будурүлгелериниң, албан, организацияларының ишчилери Москваның мурнакчы будурүлгелериниң пиндиатиавазын деткиишпээн. Бүгү-эвилел байырлалын шалыпчы күш-ажылдың хүнү болдурар болгаш беш чылдың фондузунче 5868 рубльди шилчидерин шиитпирлээн.

К. ХОВАЛЫГ.

Өвүр район.

Апрель 16-
коммунистиг субботник

Күш-ажылчы медээлер

МУРНАКЧЫ БРИГАДА

Улуг-Хем районда 586 дугаар КПК-ның Арыскында Виктор Сапчай-оол удуртқан тудуг-жулар бригадазы социалистиг чарышка киржип, бо хүннерде сорук киришкинниг ажылдап турар.

Бо чылдың бирги кварталында тудугжулар Арыг-Узүүнде ийи аал чурттаар бир бажыңны, Арыскында сүт-бараан фермазында специалистер ажылдаар хөй өрээлдерлиг бир бажыңны тудуп доозкаш, комиссияга дужаарган.

Тудугжулардан Николай Тас-оол, Чаш-оол Доктугу, Чамбал-оол Түлүш олар сагыгга-чүрүмү быжыг, бүдүрген ажылының шынары эки болуп, бригаданың мурнакчылары болганнар. Тудугжулар бригадазы бо хүннерде Арыскан суурда ийи аал чурттаар бир бажыңның таваан салып доозупкан, оон ханазының тудуунче кирген, эрестиг ажылдап турарлар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ТҮҢНЭЭН

Чоокта чаа ажылчынарның социалистиг чарыжының түңнелдерин үндүрген арыгаа фабриказының профбилел комитединиң хуралы болган.

Чаржың түрарларның бирги болуүнден эрткен айда эки көргүзүгнү бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң коллективи чедип алган. Ол ай даалгазынга немей 300 тонна ажыг сорттуг даг-дүгү, 27 мун рубльдиг арыг продукциязын бүдүрген. Ол коллектив бирги черни ээлээн.

Белен продукция цехтиң ажыл-ишчилери база эрткен айда эрес-шудургу ажылдаан. Ол даг-дүгү түдүрүп чорударының болгаш садып-саарарының планын түс-түзүндө 107,9 болгаш 106,6 хуу күүсеткен. Ынчангаш ук цех ийиги черни ээлээн.

Ийиги бөлүктен үстүнде цехтиң мастерлери Ирина Куликова биле Татьяна Селикова удуртқан № 3 ээлчег тиилекчи болган. Ол эрткен айда 463 тонна сорттуг даг-дүгүн планнан ажыр чүдүрген, 76 мун рубльдиг продукциязын даалгага немей саткан.

М. ООРЖАК.

АЖЫЛЫН ДООСКАН

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның тускай корр. Э. Гаспаров, И. Новиков). «Ажылчы чоннарның хөй-ниитижи болгаш будүрүлге идепкейин калбартырынга, сагыгга-чурумну быжыглаарынга, ажылдың стилин сайзырадырынга партия эге организацияларының ролүн бедидеринің дугайында» темалыг Бүгү-эвилелдиг эртем-практиктиг конференциязы маңаа ажылын доозкан.

Соолгу пленумнуң хуралга коммунистериниң чогаадыкчы чугааларының түңнелдерин пиитилештирген секциялар удуртукчуларының дыңнадыгларын көргеш. Партийжи ажылдың практиказы-биле таныжып, ону ханызы-биле бодап көөр чорук партия эге организацияларының дайынчы аргаларын бедидеринге, будүрүлге болгаш кижизидилге-даа талазы-биле соруглаларны шиитпирлээринге партийжи салдарны күштелдирер.

СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов түңнел сөс ап, чүве чугаалаан. Бо конференцияны эрттиргени — бистиң партияның үидезинин, күш-ажылчы коллективтериниң политиктиг оскэ болур партия эге организацияларының ажылынче СЭКП Төп Комитединиң улуг сагыш салышкынының база бир хереглиг болуруун ол айтыкан.

Оон түңнелдерин үндүрүп тургаш, оон ханы утка-шынарлыг эртип, ажыл-херекчи, тодаргай боон эрткенин хамыктын мурнунда демдеглекпеси кичү түр мен — деп, СЭКП ТК-ның секретары чугаалаан. Партия эге организацияларының партияның XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге СЭКП ТК-ның Чиигине секретары Ю. В. Андроповтуң чугааларында айтыкшыннарга болгаш түңнелдерге дүүштүр организакчы база идей-кижизидилгелиг чугула айтырыгларын бүгү талалыг чугаалажып көргеш.

Ажылчы чоннарның хөй-ниитижи болгаш будүрүлге идепкейин калбартырынын, сагыгга-чурумну быжыглаарының, күш-ажылчы коллективтерниң амыдыралынга, ажылчорудулгазынга парторганизацияларының салдарын күштелдирер талазы-биле ажылдың арга-хевирээринниң хөй талалының санал-оналдарга тодаратқан. Оон-биле чергелештирип эрттер партия эге организацияларының ажылында, оларны чер-черниң партия комитеттеринин удуртуп турарында четпестерниң, ам-даа шиитпирлээр ужурлуг айтырыгларының дүтээнда шүүмүүлекчи ёзу-биле чугаалап турганнар. Партияның кудуу звеноларының ажылын улам сайзырангайжыдарының талазы-биле эвээш эвес санаалдар кылдынган.

Конференция коллективтиг дуржулганы пиитилештирген, партия тургузуушкунунуң теориязынга болгаш практиказынга үнелиг материалды берип турар-дыр. Партияның бүгү ажылтакчылары болгаш активчилери оон документтеринден бодунга солуп болгаш ажыктыг түүлдерни эвээш эвести алыр апаар. Оларның-биле партия активиниң уламна хөй белүктериниң танышкан турарының дугайында сагыш салыр херек деп, И. В. Капитонов демдеглээн.

Эге организациялар кайы хире идепкейлиг ажылдаар болдур, партияның пиитилеңде удуртукчу ролүн чедиишкинниг боттандырары, оон массалар-биле харылзаазының быжыы дыка хамааржырын конференцияның киржикчилери демдеглээн. Ажылчы чоннарның тывыңгыр чогаадыкчы чоруун, социал идепкейлиг бүгү хемчег-биле калбартырынче партия организацияларыы улуг кичээнгей салыры чугула. Ю. В. Андроповтуң айтыкапы-биле алырга, ол дээрге, «партияның планнарының боттуунун, оон күжүүн чулгадырының айтырыы, кедизинде келгеш,— коммунистиг тургузуушкунунуң программаларын боттандырарының үидезинин боон турары.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, Грузиянның Компартиязының бирги секретары Э. А. Шеварднадзе конференцияның ажылын хаарда аңаа санал-опал солчуушкуну, пиитилештирген дуржулга, сүмелер болгаш санаалдар-даа партия эге организацияларының практиктиг ажыл-чорудулгазынга ажыглаттынар апаарын чугаалаан.

ЧАА ТУДУГДА

Кызыл хоорайның дөрт дугаар микрорайонунда база бир бөлүк бажыңнар тудуу бедип үнүп келген. Ол дээрге республиканың урутлар эмнелгезиниң корпустары-дыр. Бо тудутларны «Кызыл үзеттүр тудуг» эргелелдиг ийиги участогунуң бригадалары эрткен чылын-ла кылып эгелээн. Бо хүннерге чедир ажыл-иш шалыпкын чоруп келген. Күжүттег Кылдар-оолдуң бригадазы хүнде 300 кижи хүлээп ажыр ийи каът поликлиниканы тудуп доозкаш, одалга болгаш суг хандырылгазының системазын эптеп кылыры-биле мотажниктерде хүлээдип берген.

Аныяк бригадир Александр Иргиттин тудугжулары 120 оруннуг чыттырып эмнээр эмнелгенин тудуун база шалыпкын чорудуп келген. Олар оон бир чартының тудуун доозканнар. Ам ийиги чартының ийиги каъдының ханазын салып турар.

Эрткен хүннерниң бирээзинде аңаа чордум. Тудугжулар шупту бедик черде ажылдап турлар. Кодүртүр кранны көрүмге, тудугжуларның ол-бо түүлдерни эккелзин даап негледезинге четтикпейн, кызыг-чай чок, ол-бо талазынче чоруп-ла турар болду. Таптыг-ла ол уеде бригадир туулбу сөөртken машина-биле челип келди. Оон далаштыы хөлчок, ынчалза-даа дилээримге ажыл-ижин доңчузу-биле чугаалап берди:

—Эрткен март айның планын чедиишкинниг күүседнп алдывыс. Бригаданың ажылчыннары хүн бүрү ажыл шагын чоп ажыглап, тудуг материалдарын камныг чарыгдаар дээш бүгү-ле аргаларны ажыглап турар. Тудуг материалдары бөлүк бедик будурукчүлүг ажылдап, хүн нормазын ажыр күүседип шыдап турар бис. Бригаданың мурнакчы тудугжулары Сергей Койгунмай, Виктор Ак-Лама, Анатолий Куулар олар ажылга ээ-харыысалгадыг болурунуң үлегер-чижээн көргүзүп турарлар. Аныяктар Владимир Устов, Михаил Долгурак болгаш осколер-даа олардан өөренип, кызымак ажылдап турарлар.—дээш, тудуг материалдары-биле хандырылгага четтестер барын хомудап чугаалап орду. Туулбу болгаш демирбетон кылыглар бир-ле болза эвээш келир, чамдыкта мырыңай үстү бээр. Бо хүннерде кранның улаа-дараа үрелип турганы ажылга холчок шаптыктыг болгаш.

Ажылда бар четтестерни бригаданың кежигүнүнери ажыл эртип шыдаар дээрзин Александр Иргит бүүдүрелдиг чугаалады. Оларга коллективтиң бижыг пайыралы, күш-ажылдың сагыгга-чурумун хөжүктүрер талазы-биле мурнында салдынган сорулгаларын шиитпирлээринге дузалаар.

Д. КАРА-ООЛ.

ТӨЛЕПТИГ УТКУУР

Бай-Дагның баарында «Чаа орук» совхозтуң № 4 хойжу бригадазының төвү турар. Ийи аал чурттаар бажыңның бир талазында төрүвес хөй малдан орар Очур-оол Балаңай, а өске талазында кызыл-булун бар. Кызыл-булун арыгсилиг. Малчыннарның социалистиг хүлээлгелерин, партия эге организациязының, бригада төвүлелиниң, комсомол болгаш депутаттар болуктериниң ажыл планын шеверген бижээш, стендиде аскан.

Бригаданың малчыннары чылдан чылче чедиишкиннерин улам быжыглавышаан. мал бажын өстүрер, оон продуктулуун бедидер талазыбиле арга-курлавырларын мөөнеп ажылдап келген. Стендиде чыскаай аскан шапнал дипломнар ол дугайын хереченлер турар.

Коллектив оң бирги беш чылдың бирги чылында чүс башка опааштыр 100 хураганны алган. А эрткен чылын 95 хураганны ап, хойжу бригадалар аразында чарлаан социалистиг чарышка бирги черни алган.

Хойжулар 1982—1983 чылдың мал кыштаглаашкынын чедиишкиннинг эрттирер. мал ажылынын продуктуларын кышкы үеде бүдүрерни база күүнеге садарын ковудедир талазы-биле «Чыраа-Бажы» болгаш «Саяа» совхозтарның ажыл-ишчилериниң кыйгырыын деткип, идепкейлиг ажылдап турар болгаш чедиишкиннерни кошкатпас талазы-биле чамдык хемчегдерни ап чоруткан. Малчын бүрүүг чайгы семиртилгенн хынамчалыг чорудуп, кыштагжо үнгүже чедир беш-беш одарны солаан. Мал чемин четчир кылдыр белеткеп алган. Кыштаг септелгезин чогуур ойүнде кылган. Шак мындыг организастыг хемчегдерниң ачызында, коданнарда хойдарның күш-деңгели шыырак болуп, төрээн чаш хураганнары онча-менди доругун турар.

Бригадада төрүүр 2856 хойнуң 2667-зи оолдапкан. Олардан алдынган чаш хураганнар менди. Бирги кварталда бригада чүс хойга опааштыр 93 хураганны алган. Малчыннардан мурнакчылар тодаран келген. Демир-оол Чооду чүс хойдан-па чүс хураганны. М. Бады. Спартак Сидоо олар чүске опааштыр 96-96 хураганнарны алган. Ам оларны бүрүн доруктурар дээш кызымак ажылдап турар. Чаш хураганнарны менди ажаарынга совхозтуң комсомолчуларының болгаш аныяктарының үлүг улуг. Чижээ, Елена Хайың — 186, Уваня Лопсан—186, Мира Чамзын-оол—133 хураганны остүргеш, хамаарышкан малчыннарынга хүлээткен.

Мурнакчы малчын Даш-оол Седийге ол хүн бригада төвүнге ужуражы берген бис.

— Чиңге-Дагда кыштап тур бис. Төрүүр 333 хоюуг оолдапкан. Хураганнары менди. Чайгы семиртилгенн Кара-Сугда чайлаавыска эрттирдивис. Алды катап одар солаап оон кыштаавыска келдивис. Кыжын база оларны хуваап алгаш, кадарар улус бис. Ынчангаш деңгилдезиң баксыраавас, чаш толу-даа аарывас, доругуучал, чемге дүрген киирер. Бригадирвис Байыр-оол Сөөлбаа. Оон ажылга мергежээнн хөлчок. Ажылнын уштап-баштап турда, дыка шалыпкын. Тускай эртемнигнер база хойжуларга доктаамал көөр. Мынчаар деминг ажылдаарга, планныг онаалдалар, социалистиг хүлээлгелер-даа күүсеттинерлер —деп, од чугаалап ор.

Өөрүн херээжен эзэн Ямаа-Савр Шарановна — дуржулгалыг сакманчы. Ол бо чылын 130 хураганны остүргеп. Мал эмчизи Сергей Баянлай. зоотехник Алдын-кыс Агыын олар сакманчыларга, малчыннарга боттуг дузалы, көргүүлүн келгенни хойжу демдегледи.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин малчыннар улуг сопуургал-биле таныпкап. Ажылдың бүгү-ле участокталарынга харыысалганы бедидип, сагыгга-чурумну быжыглап, малчын бүрүүг туралгаларын тудуп турар. Бригаданың бүгү коданнарында ажылды хынап, аргасүмелерни берип, дузалажыры-биле мурнакчы малчыннарны болгаш коммунистерни бижыглаан. Дагдыпкылардан бригаданың профком даргазы С. Ш. Сидоо эки ажылдап, хөй-ниитии ажылынга идепкейлиг киржип турар. Ол ай санында хуралып чыылдырып, сагыгга-чурум үрээн ийи-чаңгыс малчыннарның херээн ацаа сайгарып, чугаалажып турар. Мындыг боскү ажылдарның түңнелиндө, бирги кварталда дыка хөй малчын малдан чаш тол алыр талазы-биле бедик көргүүзүлерни чедип алган. Ындыгларның бирээзинге Анай Севилбаяны адап болур. Оон коданында төрүүр 397 хөй бар. Олардан ынча хураган менди камгалаттынган. А. Севилбаа Тыва АССР-нин алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттыг эдилекчизи, район Совединиң депутады. Депутат № 2 округтуң чурттакчыларын-биле март 22-де ужурашкан. Ынчан чаш малды менди доруктурун, камгалаарының талазы-биле айтырыгны чугаалажып, чопнуң чагыгларын хүлээп алган. Оон мурнунда малчын С. Сидоога бажың бээрининг айтырыын болгаш оске кадарчыларның өөрүн эт-херекселдериниң талазы-биле киирген дилег-чагыгларын депутат күүседнп келген.

Аныяктарны мал ажылынче хаара тудар айтырыг ук бригадада багай эвес шиитпирлеттинип келген. Чижээлээрге, аныяк малчын Валерий Айыыжы ийи чыл тева малдаан. Ол эрткен юбилейлиг чылда төрээн 35 энгиннен ынча бодаганны остүрүп, кызымак ажылдаанын көргүзүкен. Комсомолчу тевежилер Анисия, Валерий Айыжыларның коданында пиитиан-биле 210 тева бар. Оң бирги беш чылдың үшкү чылының бирги кварталында олар төрээн 33 теведен ынча бодаганны менди алган. Амдаа 22 энгин төрүүр. Чаш бодаганнарның ажаалда-тежээлдезин дагдыныкчы, хоочун малчын Ынчаңмаа Айыжының удуртулгазы-биле чорудуп турар.

Келир чылын бистиң республиканың чопу ССРЭ-нин составында Тываның эки тура-биле киргенинден бээр 40 чыл болур оюн демдеглээр. Ол байырлалга төлептиг ужуражыр дээш бригаданың малчыннары шудургу белеткеп турар.

С. ЧООДУ.

УЛАМЧЫЛАВЫШААН

Өвүрде «Кызыл-Тук» совхозтуң Халыын хойжу бригадазының 2926 Хорумнуг-Ой бригадазында 2806 хураган камгалап алдынган. Ында хойжулар Байыр Ооржак, Кечил Ооржак, Сапык Ооржак олар 330—400 чедир хураганны алган. Байыр Кара-Сал, Дөрбей Ооржак, Болат-оол Саая оларның коданнарында төрүүр хоюнуң 70—90 чедир хуузу төрүпкеп.

«Торгалыг» совхозтуң Чоза хойжу бригадазында 3830, Кадый-Бажыпда 4 мун чаш төл онча-менди. Ол-ла бригадала Александр Куулар төрүүр 100 хойга опааштыр 103 хураганны камгалап ап, эки түңнеддиг ажылдаан. «Коммунизмче оруг» совхозта Хам-Дыт бригадазында 3171 хураган алдынган. Ында хойжулар Аракчаа Саая, Шериг-оол Сарыглар олар төрүүр 100 башкап 90—95 хураганны онча-менди доруктурун турар. Хой оолдаашкынын ам-даа уламчылавышаан.

К. ХОВАЛЫГ.

АПРЕЛЬ 8-ТЕ ДООЗАР

Чоон-Хемчик районда «Сут-Хол» совхозтуң Киров салбырының хову турлаанга орук айны-биле киро дүштүм. Ында 7 тракторну тыскаай тургузуп каан тур.

— Бистер бо шоддерге 2500 тонна одекти сөөртүр хүлээдилиг бис. Бо хүннерде 986 тоннаны сөөртүвүс. Өдекти Дээрбе-Даштан сөөртүп тур бис. Ол ажылывысты апрель 8-те доозар бис. Бистө мурнакчы механизаторлар хөй. Трактористер Ким-оол. Ооржак, Валерий Кысмындак. Зайцев Монгуш, Василий Монгуш. Багай-оол Ондар, бульдозерист Түмен-оол Ховалыг, чүдүрүкчү Дазар-оол Сапчат олар эки ажылдап, хүн нормаларын 110-115 хуу чедир күүседип турарлар. Бистө күш-ажылдың сагыгга-чурумун үрээр, ажыл шагы үзер кижилер чок—деп, бригадир Белек-оол Хомушку чугаалады.

А. ОНДАР.

Пропагандистиң индири

ТЫВЫНГЫР, САГЫНГЫР АЖЫЛДААР

Карл Маркс аттыг совхозта партия төөгүзүн өөредир школаның пропагандизи болуп ажылдап турар мен. Совхозтуң парткомумуң тургускаңа дацзы ёзаугаар школада 23 дыңнакчы өөренип турар. Кылып турар мергежилиниң аайы-биле алыр болза, бисте кымнар-даа бар: чолаачылар, тудугжулар, албан-хаакчылар, садыгжылар, поварлар... Хой ижиң мергежилдиң кижилери-биле ажылдаары меңээ сонуургалчыг болгаш чоргаарымчыг. Эрттирген кичээл кижи бүрүзүнге бир-ле солун бодалды арттырар ужурлуг. Кичээлдерге сонуургалдыг, белеткел-биле кээр, шак үспес болгаш чугаалажыр эртер ужурлуг айтырыгларга идепкейлиг киржип турар чамдык дыңнакчыларны мадаа киргейп. Оларга тудугжу Яков Сат, чолаачылар Маңзыр-оол Сат, Коңгар Сат, школа ажылчыны Хеймерек Монгуш, уруглар садының поварлары Сендиң Ондар, малчынпар почтачызы Шактар Кызылдаа болгаш өскелер-даа бар. Олар кичээлдерге ак сеткилдиг белеткел-биле кээридеп ацгыда чон ортузунга политмассалыг ажылдар чорудуп келгеннер.

Политкичээл болур хүннерде совхозта партком секретары болгаш шинти билиглиг ортумак школазының директизындан хыналдаңы бо-ла кылып кээр. Канчаар өөренип, кичээлдерге кайы хире белеткелдиг кээп турарывысты доктаамал хынап тураргa, бо кижиниң-даа, дыңнакчыларның-даа харысалгазы улгадыр, бот-негелде күштелир боор-дур. Олар чүгле хынап кээр эвес, а харын ажыктыг сүмелерни берип, кичээлиниске чогуур үнеледдп берип келгеш.

Кичээлдиң эртер шынары пропагандистиң белеткелиндеп, дыңнакчыларның идепкейиндеп кончуг хамаарылгалыг. «СЭКП төөгүзү» деп пом, «Политическое самообразование», «Слово лектора» журналдар. «Агитаторуң блокноду», республикаңың болгаш тоң чердериниң солуннары — мээң кол-ла ажыглап турар чеңээм. Үстүнде литературадан ангыда массалыг информацияның делгеренгей чеңсектери —телевизор, радио, магнитофон чижектиг түүлдерни ажыглап турарывыс чаңчыл апарган.

Чаа темага белеткелге литератураны ажыглап тургаш, кичээлдиң планын тургузуп, кол айтырыглarга кыска бижилгени кылып ап турар мен. Чамдык улуг эгелерге лекция номчуп бергеш, дараазында кичээлге оны шинти күш-биле сайгарып турар бис. Кижилерниң политиктиг билиниң деңнели бедээн тудум, оларның күш-ажылчы идепкейи улам озер. Кичээл бүрүзүнүң дыңнакчыларга чедишкир, сонуургапчыг болуру пропагандистиң аңаа баш удур белеткелиндеп, янзы-бүрү арга-методтарны тывыңгыр ажыглап билириндеп, дыңнакчыларга ооң хамаарылгазындан кол хамаарыжыр. Ол дутайын 11 чыл дургузунда политөөредилгениң аңгы-аңгы хевирлериниң үзүктел чок пропагандист боор ажылдан келген дуржуагамдан билдим.

Кичээлдиң темазын тайылбырлаа киреринде мурнунда совхозта, районда, республикада база улуг Төрээн чуртуүста, ол ышкаш дашты-ында болуп турар болуушкунна-рының дугайын доңчүзу-биле чугаалап бээр мен. Аңаа дыңнакчылар ээлчештир киржип турар. Ындыг дыңнадыглар кылыр кижи ажыл-агыйның удуртукчуларындан сан, фактыларны, сөөлгү күш-ажылчы медээлерни алыр. Районнуң, республиканың болгаш төп радиодамчыдыглаларын доктаамал дыңнаар, солуннарны номчуур, делегей амыдыралы-биле танышар.

Өөредилге чылының баштайгы кичээлдериндеп-не дыңнакчыларның белеткелдиг келирин ыяап-ла чедип алаа чо-гуур. Дыңнакчыларның харымсалгазын бедидерде, эрткен темаларны доктаамал айтырары, рефераттар кылдырары, практиктиг база семинар кичээлдерге киргиттирери, чаа теманың планын тургузары, оңу бижидери чугула дээрзин дуржулгамдап билдим. Ол ышкаш пропагандист кижи «Политическое самообразование» деп журналдың материалдарын доктаамал номчуур болза эки.

«Үүс катап дыңнаарының орнунга, чаңгыс катап көрүп алганы дээре» деп чоннуң мерген сөзү бар. Кичээлдерге көргүзүр материалдарын доктаамал ажыглаары — теманы дыңнакчыларга ханызы-биле шиңгээттирери ол. Темаларга тааржыкан карталарны, плакаттарны доктаамал ажыглап, совхозтуң Культура бажыңынга болуп турар кинолардан темаларга тааржы берги дег кинофильмнерни көөрүп дыңнакчыларга сүмелеп турар мен. Чижээ, «Блокада» деп киноның бүгү серияларын, телевизорга үнген «Бег», «Ста-линград тулчуушкунуның 40 чылы» деп киноларны дыңнакчылар көргүлээн.

Апрель, май айларда зачёттар хүлээп алыр мен, а зачёттар доосту бээрге, түүнел кичээл эртер. Ооң-биле бир өөредилге чылы доостур.

С.-К. ОНДАР.
пропагандист.

ФАТЕЙНИҢ ӨГ-БҮЛЕЗИ

Алтайда Фатей Петрович Попов баштаан алдаржаан сыын тудукчуларының салгакчылары бүгү чуртка сурагжаан. Крайның мурнакчы сыын тудукчуларынга тыпсыр кылдыр ооң ады-биле шаңналды Алтайда доктаадың тургускан.

Фатейниң өг-бүлези Усть-Коксин районнуң даглыг черде Күрдүм деп бичии суурда чурттап турар. Барнаул хоорайдан үнгеш. Алтайның баш дээскинер бедик даглар орүү-биле Поповтарның аалынга бир хонук дургузунда чоруп чораашаар, барып чедер. Сибирьжилер безин ол черни «Адыг ораңы» деп адап турар. Алтайның алдарлыг сыын тудукчуларынга аалдап чедери улуг аас-кежиндир!

Поповтарның бажыңында хоочун орус амыдыралдың хевирээри болгаш амгы үениң таварымчалыг түүлдерни кедергей аяның кыадыр холуштур тургустунган. Фатейниң бажыңынга олуруп алгаш, телевизор дамчыштыр дошка чүүгүлап танцылаарының делегей маргылдаазын безин көрүп болур. А соңга караан өттүр бакылай бээрге, кедергей чараш сыынвар танцылап турган мышкаш. Оларның мыйыстарының чаражын, буттарының аян-хевирлиин чүү дээр!

Фатейниң чеди ооллары адазының орүү-биле сыын тудукчулары болган. Олардың дөртү Күрдүм суурда бригаданың өөзү болуп турар. Бригаданы ооң улуг оглу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Пётр Фатеевич Попов удуртуп турар. Аңаак сыынварның он-он килограмм мыйыстарын чыл бүрүде бригада ап турар. Сыын мыйызындан кайгамчык үнелиг эмнерни фармацевтер кылып турар. Ол эмни пантокрин дээр.

Фатей ирей пенсиядап алган-даа болза, ажылдаарынга кончуг мынак кижи. Чалгаа болгаш хоолуңгак кижилерге Фатей эптеп чок. Ооң өг-бүлезинде улуг-даа, бичии-даа кижилер ажылдап турар. Фатейниң өг-бүлезин— дыка улуг: он үш ооллар, кыстарлыг, уруглarының уруглары — үжен, уруглarының уруглarының уруглары безин чедим.

Бажыңның хераажеэ эзем Мария Фоминичнаны «ёлдыы холдуг кижи» диңгир. Фатей биле Мария 54 чыл кады чурттап турар. Алдын кудазын өөрүшкүлүг эрттирген. Бот-боттарын хүндүлежир, азыражыр. Фатейниң улуг өг-бүлезинде — кеззеде найырал. Фатейниң улуг күжү шак ында.

ЧУРУКТАРДА: Мария Фоминична болгаш Фатей Петрович. (солагай таладан оң талазынче) болгаш ооллары Пётр, Сергей, Михаил, Степан.

В. САДЧИКОВТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БОДУНУҢ КҮЗЕЛИ-БИЛЕ

Барыын-Хемчик районда «Дон-Терезинз» совхозтуң хоочун хойжуу Успуң Ооржак 25 чыл хойжулап келген. Малды кыштан менди ажырарының, ооң чаш төлүн чидириг чок камгалап алырының магадылалы чайгы семиргилге дээрзин малчын бодунуң дуржулгазындан көрүп келгён.

Малчының чаймын семиртип алган хонуун күш-дептеги эки. Ооң коданында төрүүр 240 хой бар. Ам 140 хой ооллаан, хураганнарында чидириг чок. Чыл бүрү кыштап келген кыштаа —Оруктут-Сайыр-Бажы. Ол черниң одар-белчиири делгем. Малчын чер кара турда-ла, одарын плайнап алгаш, ол чуруумну сагыш кылдыр чаңчылдыг. Ол—бедик-кээн мал чеминге хумагалыг чоруктуң бир магадылалы.

— Хой ооллаашкыны колдуунда адактадып белдi. Ам төрүүр 100 хой арткан. Бо хоюстуң хураганын мендi алыр дээш, оларның чамдыктарын тургузу азырап, элең хирезин ыштаг чоогунда эки оттуг черлерде кадарып тур бис. Төрээн хой шыырак болгаш, оларның хураганнары эки өзүп тур. Бо хүннерде улуг-даа хойдан, хурагандан-даа чаңгыс-даа баш мал хоравады— деп, малчын чугаалады.

Успуң Ооржактың оглу, комсомолчу Борис дузалакчы кадарчы болуп, эрткен чылын шеригден халажын келгеш-ле, адазынга дузалажып эгелээн. Бористиң авазы эрткен чылын пенсиняже үнген. Адазы бо чылын пенсиялаар. Ынчангаш Бористиң комсомолчу өг-бүлези ада-иезиниң соон салгап, ниитиниң малын шуут хүлээп алгаш, кадарарын шиитпирлеп алган.

Борис ада-иезиниге оскен болгаш, мурнундан дуржулгалыг. Мал кадарарының нарын аргаларын олардан өөренип алган. Өөнүң ээзи комсомолчу Ооржак зоотехник тускай эртеминг. Оларның малчынnаар күзелин илереткенинiң ужуру-дaa мында. Малчының база бир оглу Алексей Инек-Кудуруу деп черде 332 серге кадарып, малчынnаш турар. Ооң малы база ээ хүр.

Малчының кажаазы чаш хураганнарга таварымчалыг: чылыг, чырык болгаш делгем. Сигеп, чарба, суда, дус амыдыында бар. Час—берге уе. Аңаа немелде чем курлавыры херек. Амгы чем курлавырларын рацион ёзугаар алырга, совхозта эмзежеп келгеш. Ону амдыгаастан эгелеп тыптынарының хемчээн алыры чугула.

Ооржактарның өг-бүлези эрткен ажыл-агый чылында төрүүр чүс башка онааштыр 80 хураган алыр хүлээлгезин 85 кылдыр, бир хойдан 2,5 килограмм дүктү кыргып ап, планныг онаалдазын ажыр боттандырган. Бо чылын төрүүр чүс баш хойдан 85 хураганны, хойдан-на 2,5 килограмм дүктү алыр социалистиг хүлээлгени алган. Ол ышкаш мал чеми сигеннiң, мал адаанга төгер кургаг өдекти четчирii-биле белеткээри хүлээлгеде көрдүнген. Олар социалистиг чарышка кожаазы Кара-оол Ооржакты кыйгырган.

Мал кажаазында клеткалар, чем кааи бээр шагжалар, суггарар оңгачалар четчир. Мал суггарар чылыг суг Ак-Довуракtың электри станциязындан доктаамал кээп турар.

Успуң Ооржак ай санында 260 рубльди ап турар. Ооң-биле чергелештир мал бажын өстүргеен, чаш төл камгалап алганы, дүк планын күүсеткени дээш немелде төлевир база кээр.

Совхоз директору эрткен күзүн кыштаглаашкын эрттирер дугайында хуралга келген олчаан ол аалга кээп көрбээн. Ол малчынnарга хурал, кино, концерт база болбаан.

Совхозтуң дирекциязындан, парткомдан база профэвилел организациязындан коллективте ажылдап турар кижилериң аныдыралынче кичээнгейин ууттаттырары негеттиниң турар.

А. СОДУНАМ.

СЕПТЕЛГЕНИ ДООЗУП ТУРАР

Тываның хемчээлери он бирги беш чылдың үшкү чылын төлептиг уткуп алганнар. Кышкы септелге үеэнде Енисей бассейнинiң шиитинде социалистиг чарышка Кызылдың суггулалары январь айның түүнелеп-биле эки көргүзүглүг боон, бирги черни чаалап алганнар.

Кышкы септелге ажылынга боттарының күжүн, билиин болгаш арга-дуржулгазын харам чокка бериp, эки ажылдап турар эптер бисте кайы хөй. Оларга «МБВ-176» деп теплоходтуң капитан-механиги, кандыкчы А. М. Петрусёвка удуртқан бригадада «Заря-191» теплоходтуң штурман-механиги В. Н. Космахты. «Ангара-44» теплоходтуң штурман-механиги В. С. Романовту, «Ангара-60» теплоходтуң моторизи А. Ю. Черменевту, «МБВ-237» теплоходтуң моторизи Н. Г. Прибытковну хамаарыштырып болур. Капитан-механик А. М. Петрусёв бригадирлевишаан, аминистарның дагдынмыкчызы боон турар. Ол мотористер А. Ю. Черменевту, Н. Г. Прибытковну электрилиг каңналга кылырынга өөредип турар.

Токарь А. Ивановтуң киирип турар үлүг-хуузу база эвээш эвес. Ол ай санында-ла хүлээлгезин ажыр күүседи. мурнакчыларның одуруулдан үнмейн турар.

Бодунуң кызымак ажылы дээш токарь А. Иванов өртектиг бараанар болгаш хүндүлел биижиктер-биле шаңналып келген.

Кызылдың хемчилери кышкы септелгезин доозуп турарлар. Бо хүннерде сөөлгү. 25-ки, теплоходту септеп турар.

Б. ООРЖАК.

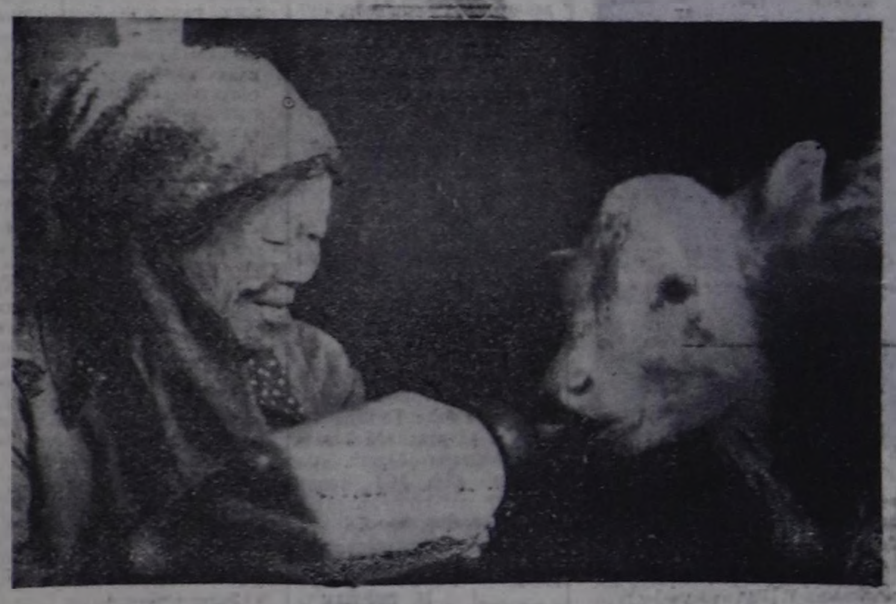

Ольга Эренчиновна Ак «Ленинчи орук» совхозтуң Мерген сүт-бараан ферма-зында хоочуннарның бирээзи. Ол ада 20 чыл шиитинде саанчызаан, эки көргүзүглерни чедип ап, шаңнал-мактaлдарга хөй удаа төлептиг болуп, ынак мергежилинге эвээш эвес ажыктарны өөреткен. Бо хүннерде ол ферма-да чаа төрээн инектериниң бызааларын ажаан-дорукту-рар хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар. Ооң азыралында 42 чаш бызаа менди доругуш, оларның бирээзиндеп-не хонуута 300 грамм ажыг немелде депсеп ап турар.

Даанган ажылынга ак сеткилдиг, кызымак болурга Ольга Эренчиновнаны мергенчилер хүндүлээрaер.

ЧУРУКТА: бызаа ажаакчызы О. Э. Ак ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧОГУУР ТҮҢ НЕЛДЕРНИ КЫЛГАН

Чоокта чаа улус депутаттарының Барыын-Хемчик район Советиниң IV сессиязы болуп эрткен. Аңаа «Улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединiң эрткен отчёттуг үеде кылып чорутқан ажылының түңнелдери» деп илеткелди күүском дaргазы Ш. Д. Ооржак кылган.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле районнуң совет органнары эрткен үбелиглиг чылдың социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге боттарының эвээш эвес үлүг-хуузун киргенин илеткелчи демдеглээн. Бо беш чылдың эрткен ийи чылында район күрүнеге эът, сүт, дүк, ноғаа садар социалистиг хүлээлгезин күүсеткен. Пландан ажыр 161 тонна эттиг, 18 тонна дүктүг, 95 тонна сүттүг күрүнеге дужаапган. Малдың баш санын өстүрер план күүсеттинмеген.

Районнуң совхозтары социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын күүсеткен. «Дон-Терезинз», «Барлык» совхозтар, Биижиктиг-Хая хойжу бригала, Ак-Довуракtың СБФ-зы, Аксы-Барлыктың мал чемин белеткелчилери будуруглеги бедик көргүзүглерни чедип ап, 1982 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчилери болганнар. Район Бүгүзавилел социалистиг чарыжының тиилекчизи болуп. СЭКП ТК-ның, ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлелиниң, ВПСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңналган.

Район Советиниң күүсекоңу Советтериниң ажылын удуртур стилин болгаш методун сайзырангайжыдыр, ажылчы чонниле оларның харымсалзын улам быжыглаар дээш чамдык талазгай хемчеглерни ап чорутқан. Кол үгланыышкынны ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунуның айтырыгларын шиитпирлээрiнче, организае-массалыг ажылче үгландырып келген.

Отчёттуг үеде район Советиниң эрткен үш сессиязынга 10 ажыг айтырыгларны чугаллашкан. Чижээ, «СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга черчер Советтериниң сорулгаларын» болгаш өске-дээ ажылагыйжы айтырыгларны чугаалашкан. Үк сессиаларның шиитпирлери амыдыралга боттанып турар.

Районнуң будуруглеринде, ядай организацияларында дузалал ажыл-агыйны хогжүлер талазы-биле хемчеглер алдынып турар. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта 240 баш хавын кирер комплекс ажылалга киирип, ажылап эгелээн. АТБ, ПТУ-да хой фермалары тургустунган. районнуң хереглекчилер ниитизи база райкүүсекомнуң улус өөредилге киллизи хавапны болгаш өске-дээ малды өстүрүп турар.

Сессиаларның түңнелдерин райкүүсекомнуң ашпарат хуралынга үргулчу чугаалажып турар. Депутаттарның берген саналдарынга дүүштүр тускай хемчеглерни ажыдап кылган. Бирги организастыг сессиянга берген санал-онаалдарның күүселдези багай эвес. Чижээ, «Хемчик» совхозта АВМ-ни ажыглалга киирген, ийи инек каалазын механизастаан, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын-хандырылга киддичинге картофель шыгжаар черни тутқан.

Район Советиниң күүскому доктаамал комиссияларның ажылын холга алган. Отчёттуг үеде 10 комиссиянның сези хуралын үш удаа арттирген. Садыг болгаш ниитизиниң чемнелгезиниң талазы-биле доктаамал комиссиянның (даргазы Б. М. Чикчит), аныктар ажылының (даргазы Л. Н. Сала), кадык камгалалы болгаш социал хандырылга талазы-биле (О. О. Буулар) доктаамал комиссияларның ажылы эки. Ынчалза-даа чуртталга-коммунал ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт талазы-биле доктаамал комиссиянын ажылы негелдеге ам-даа дүүшпес, хуралдарын чаңгыс-чаңгыс катап эрттирген.

Үлүс депутаттарының черчер Советтериниге сонгулдалар кампаниязының үезинде сонгукчуларның берген чагыглarын күүскомнар кичээнгейге алгаш, ажылчын комиссияларны тургускан. Ниитизи-биле сонгукчуларның 168 чагыглары киргеп. Оон 48-и район Советиниге хамаарлыр. Депутаттарга киргеп чагыглarының

Советтер амыдыралы

туңган. А Кызыл-Мажалыктың суур, Барлык кодээ Советтериниң, Ак-Довурак хоорқүүсекомнуң бо ажылы кошкак. Чамдык удуртукчуларның харымсалга чок, чоннуң негелдезин тоомча чок көөр чорудуп сонгукчуларның чагыглarының чамдыктары күүсеттинмейн турарын сессиянга санал берген депутаттар чөптүг шүгүмчүлээнiер.

— Биче-Аянгатының хөвү бригадазының төвүнге кудук кастырар дугайында сонгукчуларның чагыын «Шекпээр» совхозтуң дирекциязы, Аянгаты салбырының удуртукчулары мынчага күүсетпээн. Ол кудук чүгле механизаторларга эвес, а малчынnарга кол чугула —деп, Аянгатыдан депутат хойжу Долума Монгуш бөгүнүн саналынга чугаалаан.

Барлык —Ак-Довурак аразынга автобус шимчээшкинин сыныарның он-он килограмм мыйыстарын чыл бүрүде бригада ап турар. Сыын мыйызындан кайгамчык үнелиг эмнерни фармацевтер кылып турар. Ол эмни пантокрин дээр.

Фатей ирей пенсиядап алган-даа болза, ажылдаарынга кончуг мынак кижи.

Чалгаа болгаш хоолуңгак кижилерге Фатей эптеп чок. Ооң өг-бүлезинде улуг-даа, бичии-даа кижилер ажылдап турар. Фатейниң өг-бүлезин— дыка улуг: он үш ооллар, кыстарлыг, уруглarының уруглары — үжен, уруглarының уруглarының уруглары безин чедим.

КРАСНОЯРСК. (СЭТА). Енисейде Предминск артезианнинге теплоходтарның медэзлери чаңгыланып эгелээн. Сибирьниң хем транспортунуң ажылдакчылары хоммың узун-орүнтары-биле чүүктерни соөртүп кирипкен.

— Бо чылын судноолар мурнуну чылдаазындан ийи неделя мурнай чүүктерни соөртүп эгелээн. Баштайгы чүүктер — ыяш болбазырадып ыяыр будурулгелерге хереглээр чиг-эт болган. Чүүк соөртүлгезин хем оруу-биле бо чылын эрте эгелээнн демир-орүктуң аргаларын чедиишкинниг ажыглаарынга ол-дур чедирерин хем транспорту-биле хандырып турар.

Хем транспортунуң ажылдакчылары бо чылдың чайыкында улус ажыл-агыйының 23 миллион ажыг тонна чүүктерин соөртүр. Хем оруу Красноярск хоорайны Хакасия-биле болгаш Тыва АССР-биле база харылзаштырып турар. Надеждинскиниң металлургия заводунга хем оруу-биле чүүктерни бо чылын чедирерин ийи катап ковудээр.

СУДНОЛАР ЧОРУП ЭГЕЛЭЭН

НАЙЫРАЛДЫГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Районнуң сан-хөө кылдызының болгаш күрстрахование инспекциязының ажылдакчылары боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкинниг күүседири-биле социалистиг чарышты организастап, ооң түңнелдерин чогуур үелериңде үндүрүп турар. Түс-түс ажылдакчылар-даа, бригадалар-даа боттарынга социалистиг хүлээлгелерни алгылаан болгаш аразында социалистиг чарыштыг.

Сан-хөө кылдызы 1983 чылдың бирги кварталында орулга кирер планын 109,8 хуу күүсеткен, ам ийиги кварталдың үлүүнде ажылдап турар. Александра Кужугет, Александра Кара-Сал, Чульдум Чечек, Роза Байыс-оол олар коллективтиң мурнакчылары.

Күрстрахование инспекциязы 1982 чылда амыхуу страхованиенiң планын 104, бүгү хевирлерниң страхованиезиниң планын 102 хуу күүсеткен. Татьяна Иргит удуртқан № 1 аныктар бригадазы эрткен чылдың тургузуунда планныг онаалдаларын үргулчу ажыр күүсеткен, соцчарыштың тиилекчизи болган. Ол-ла бригадала агент кыстар Зоя Сат, Сесен Кужугет (Кара-Хөлде), Бавыын Чолдаа (Шуйда) чарыштың мурнуку олуруунда чоруп турарлар.

С. САЛЧАК.

ТАЙБЫҢ КАМГАЛАЛЫНГА

Тайбың камгалалының Тыва комитединиң президиумунуң болгаш Тайбыдың совет фондузунга дузалаар республика комиссиязының бюрозунуң каттышкан чөвүлел хуралы бо чылдың март 31-де болуп эрткен. 1982 чылда ажылдың түнелдерин болгаш тайбың херээнге дузалаарының хемчеглерин чөвүдел хурал чугаалажып көргеп.

Тайбың дээш массалыг шимчээшкинниң неделязы эрткен чылдың май 24-тен июнь 1-ге чедир болган. Дайынга удур, ядролуг дайынның кыжанымшкынынга удур ол кампанияны КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының ажыттынганы-биле холбаштырган. Ол кампанияга республиканың ажылчы чоннарын идепкейлиг киришкен.

Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң тайбыга ынак политиктиг програмазын чагдаалаарынче, америк империализминиң дайынзырак политиказын сойгалап илередиринче кол кичээнгейни дайынга удур кампанияның үезинде үлегдырган. Ол кампанияның үезинде ажылчы чоннарың 100 ажыг митингилери болган хуралдары болган. АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелчилериниң боо-чепсекти, ылангыя ядролуг чепсекти эдерде бүдүрүп турарынга хаяа киленизешкинин ажылчы чоннар илергейлээн.

Дайынга удур кампанияга ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер, өөреникчилер, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, ие хөрөөженнер, шажын-чүдүлгениң төлээлекчилери киришкен. Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир демей, тайбыкның хөрөөнү боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле бызыглап турар. Тайбың фондузунга акша-хөрөнгелерин чыыр талазы-биле ажылдың база чоруткан болгаш чорудуп-даа турар. Кара-Хем районнуң ажылчы чоннарының инициативазын сөөгээр республикага тайбынның күш-ажылчы эвилээн «Делегейниң ургуларынга — арыг дээрии хандырар!» деп лозунгуп адаа-биле эрттиртен. Тайбынның күш-ажылчы эвилээнге Тыванып 13 районнары болган Кызыл хоорай киришкен.

Тайбынның совет фондузунга дузалаар районнар комиссияларының даргалары Н. Тоов. К. Нургет. У. Хаитыр-оол. Д. Ондар олар тайбынның күш-ажылчы эвилээн эрттиргениң ээ-не идепкейлиг киришкеннер. Тайбың фондузунга акша чыылдазы эрткен чылын 30 хуу көвүдээп. Бии-Хем районнуң ажылчы чоннары тайбың фондузунга 9500 рубльди. Тожу районнуң — 5000 рубльди киргген.

С. СИЗЕНЕВ.

ПРИНЦИПИАЛДЫГ ТУРУШ

«Правданың» корреспондентизиниң айтырыгларынга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң харыларын тайылбырлавышаан, даштыкы чүрттарды массалыг информацияның чепсектериниң демдеглеп турары болза: чепсегленишкинниң дүжүреринің чугула айтырыгларының талазы-биле совет туруштуң принципиалдыын ол харыларда тодаргай көргүскен, АКШ-тың даштыкы политика талазы-биле бүгү-ниитин тайбынлыг салым-чолунга айыылдыг болуп турар угланышкыны сойгалаттынган. Москвага болган парлалга конференциязынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыконуң чугаазында ол туруш база бадыткаттынган.

«Правданың» корреспондентизиниге Ю. В. Андроповтуң харылары болза Рейганның харысалта чок, дайынзырап медеглелдерине Совет Эвилелиниң чогуур үезинде кылган бижыт харыызы-дыр деп, америк коскү хөй-ниитичи ажылдакчызы, неделя сайында үпер «Сан-Франциско санрипортер» солунның редакторы Карлтон Гудлет медеглээн. Боо-чепсекти эдерге бүдүрерин космосче чайгылдырар, кижилерге удур хереглөөр эң-не үрегдекчи болгаш эң-не өлүмүг чепсектерни улам хөй бүдүрер дугайында Вашингтонуң күзелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары төлептиг ойтур шаңчыскыны берген. Рейганның милитаристиг угланышкынының чогум чүге чедирип болурунуң дугайын америк чонның шыны-биле билип алыр аргазы амдыызында чок болуп турары хомудавчыг-дыр. Чүртта тергиндеп турар шериг-үлегнүр комплекизи АКШ-та массалыг информацияның кол-кол чепсектерин контрольдап турар, ол ниитизи даймызырак белүктериниң медээчизи болуу берген. Чогумна байдалдың шак мынаар болуп турары Рейганга АКШ-тың хөй-ниитизининг бодалдарын ямы-бүрү барымдаалар-биле будалдырар арганы берип турар.

«Ортумак ыракшылдың ядролуг ракеталарының дугайында Женевага чугаалажышкынарга президент Рейганның саналдааны «компромиссниг шиитпир» ССРЭ-биле дугуржуп ап болур арганы турбаанын көрүнүп турган хөрөнгө Москвага шиитпирлиг медеглээн —деп, «Балтимор сан» демдеглеп турар.— Женева чугаалажышкынынга Совет Эвилелиниң алыс сорулгаларын Москвага болган парлалга конференциязының үезинде бирдең бирээ чокка бүгү тала-биле болгаш төлептин-биле тодаратканы»—деп, ол солун бижээн. Европага ядролуг чепсекти кызыгаарлаарынга холбаштыр «йиинниң аразында варианту» дээр вариантыны ийдип үндүрүп тура, Рейганның администрациязы ону Москва хүлээвес дээрзин билип турган болгаш чүге суртаал чептередиринге ажыглаар сорулга-биле ону хереглээн дээрзин Калифорниянның «Трибюн» солуну миинип турар.

Барымын талакы дипломаттар парлалга конференциязының ой-тавында аяның сеткил ханышкын-биле демдеглеп турар, ону олар Совет Эвилели Рейгандан чаа инициативаларны маңап турарының хереглээн кылдыр үнелеп турарлар дээрзин англи «Дейли телеграф» солун демдеглээн. «Таймс» деп еске англи солунуңу бижип турары: «Барының чүткүл шериг болгаш политика талазы-биле стратегтериниң бодалы-биле алырга, Совет Эвилели мурнуку хевээр-ле АКШ-биле дугуржуп ап турар.

Америк администрациязының даштыкы политика талазы-биле сорулгазы болза, чаа, хамыктың мурнунда, ядролуг дайынга белеткелди чорудары, мөсилдежишкиннер үндүрериниң аргаларын тывары болгаш еске күрүнелерниң яштыкы хереглеринче холгаарлаашкыннар кылары болуп турар деп, француз «Юманите» солун бижип турар. Ынчангаш Совет Эвилели америк «йиинниң аразында варианты» шиитпирлин-биле ойтур шаңкап, чүге дээрге ук «вариант» ортумак ыракшылдың англи болгаш чүнүү ядролуг чепсектерни саналдайн турар. Барының Европада болгаш авианосцтерде ядролуг чепсектиг чүге-чүге америк самолёттарны база саналдайн турар, ол ышкаш Азияда тургустунган болгаш Европага кандыг-ла хамаарылга чок ортумак ыракшылдың совет ракеталарын узуткаарын Рейган иегеп турар.

Рейганның утка чок, боттуг эвес саналдарынга удур совет министр Совет Эвилелиниң моок мурнунда ийиг үндүрүп турган хөй санныг тайбың инициативаларының дугайын сагындырган, ол саналдар харын кижи төрелгетенге тайбыкче болгаш аймыы чок чорукче оруктуу аныдын берип турар. Совет дипломатгының ооштыңы АКШ-биле харылзааларын экижидер дугайында күзелин илергейлээн деп, Парижтиң «Фигаро» солуну бижээн.

Бүгү кижи төрелгетениң арге-ажыктары дээш АКШ-биле чугаалажымышкынарны уламчылаары чугула деп санап турар совет удуртулганың үнүзүн туружу Москвага болган парлалга конференциязынга илергейлеттинип турган дээрзин япон «Асахи» солун онаалап демдеглээн.

ССРЭ-ниң даштыкы политиказы тайбыкче, боо-чепсекти эдерге бүдүрерин сөөгээр-ле угланганы база катап бадыткаттынган деп, «Нойес дойчланд» (ГДР) солун бижээн. Бо бүгү айтырыглар талазы-биле Совет Эвилели болгаш социализминиң еске-даа чурттары шагда-ла боттуг саналдарны ийиг үндүртеннер. Амгы үениң эң чугула айтырыгларын тарыыттырарының делгем программазы Праганың Политиктиг Декларациязында айыттынган. Чогум-на Совет Эвилели, Варшава Керээзиниң талазы-биле ооң өөнүттери болгаш эвилелчилерин ядролуг чепсекти ажыглавас, аңаа чепсекти-даа хереглевес, чүге шынаа НАТО биле Варшава Керээзиниң күрүнелериниң аразында харылааларынга күштерни шуут-ла ажыглавас дугайында керээ чарарын НАТО чурттарынга саналдаанар. Тайбыга шыак ол саналдар инжи төрелгетенниң күзелдерин-биле дүгүлүп турар. Бөрүнү Европага болган АКШ-ка болган чүс-чүс муң кижи киржинчилиг дайынга удур чыскаалдар ол дугайын хереглеп турар. Боо-чепсекти эдерге бүдүрериве болгаш мөсилдежишкиннерни болдурарынче угланган АКШ-тың угланышкынының уржуу-биле тургустунун турар айыылдар улустарны дүвүреп турар дээрзин ол чыскаалдар бадыткаан.

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИТЕТТЕ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). Чепсегленишкинниң дүжүрер талазы-биле комитединиң сессиязы бодунуң ажылын Женевада Нацилар ордузунга үргүлүүлээн. Совет даштыкы политиктиг инициативаларже улуг кичээнгейлиг комитет угланып турар. Тайбынны хандырарынче, чепсегленишкинниң дүжүрериниче, делегейниң аймыы чок чорууп быжыглаарынче ССРЭ-ниң моғат-шылаг чок чүткүлдүүн социалистиг күрүнелериниң, кажа-даа каттышкан болгаш нейтралыг чурттарның төлээлекчилери онаалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыконуң чоохта чаа Москвага парлалга конференциязынга чугаазы Совет Эвилелиниң тайбынче, улустарның аймыы чок чорууп хандырарынче, ядролуг халанты болдурбазынче сыныы чок чүткүлдүүн база катап бадыткаан деп, хөй делегат-тар ааптыкан.

Совет Эвилели болгаш социалистиг еске-даа чурттар, тайбынны камгалаарынче ядролуг дайынны болдурбазынче угланган хөй санныг төлээлекчилерниң дүжүрериниң чугула айтырыгларының талазы-биле комитет угланып турар. Тайбынны хандырарынче, чепсегленишкинниң дүжүрериниче, делегейниң аймыы чок чорууп быжыглаарынче ССРЭ-ниң моғат-шылаг чок чүткүлдүүн социалистиг күрүнелериниң, кажа-даа каттышкан болгаш нейтралыг чурттарның төлээлекчилери онаалап демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орадакчызы, ССРЭ-ниң даштыкы хереглер министри А. А. Громыконуң чоохта чаа Москвага парлалга конференциязынга чугаазы Совет Эвилелиниң тайбынче, улустарның аймыы чок чорууп хандырарынче, ядролуг халанты болдурбазынче сыныы чок чүткүлдүүн база катап бадыткаан деп, хөй делегат-тар ааптыкан.

Совет Эвилели болгаш социалистиг еске-даа чурттар, тайбынны камгалаарынче, ССРЭ-ниң болгаш ядролуг дайынны болдурбазынче угланган хөй санныг төлээлекчилерниң дүжүрериниң чугула айтырыгларының талазы-биле комитет угланып турар. Тайбынны хандырарынче, чепсегленишкинниң дүжүрериниче, делегейниң аймыы чок чорууп быжыглаарынче ССРЭ-ниң моғат-шылаг чок чүткүлдүүн социалистиг күрүнелериниң, кажа-даа каттышкан болгаш нейтралыг чурттарның төлээлекчилери онаалап демдеглээн.

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ КАМГАЛАЛЫНДА

ЛУАНДА. (СЭТА). Социалистиг ниитилел тургузуушкунуун, оруун шилип алган Ангола Улус Республикага удур өскүрүүг үүдегдиглерни империалистер, мурнуу Африка Республиканың расистери болгаш оларның айбыкчылары болуур саттынмакчы болуптер соксатпайн турарын МПЛА-ниитилер партиязының национал комитединиң [illegible] СЭТА-ның корреспондентизиниге берген интервьюзунга демдеглээн. Африканың мурнуу талазынга дүшкүүлүг чорукту коштакаш кыыбас дээш Вашингтон биле Претория чүүл-даа үүдегдиринден чалдаанайн турарлар. 1981 чылдың августаң бээр Анголаның мурнуу девискээринде Кунене можуунуң кезинң күш-биле ажелеп алган анартендзин шериг ёзу-чурумы Анголаның экономиктиг чугула объектилеринче халдап, керээженнерин, кырганнарны болгаш бичии урутларны кээргел чокка өлүрүп турарлар.

Делегейниң бүгү дешилегленнит күштери расистерниң аъербечи үүдегдиглерни кидеп-биле буруу шаап, оларның ангола черже дөн-дораан үнүп чоруурун негеп турар. Африканың мурнуу талазында чөрүлдүлгө айтырыгларны тайбын арга-биле шиитпирлээри дээш туружуп турар бис деп, Ж. Карлуп онаалап демдеглээн. Ынчаарга Претория бисте «чарлаттынмаан дайынны дегзөп», а революциялыг чаалап алышкынналарын камгалаар толээде, Ангола камгалал хереэнге хөй акша-хөрөнгелерни чарыгдаарынче албаттырып турар дип, ЖМПЛА-ның партиязының национал комитединиң секретары онаалап айтыкан.

Бүгү ангола аныяктар ангола улустуң революстуг авангардын — МПЛА-күш-ажыыл партиязының кыягырыын ёзугаар революциялыг чаалап алышкынналарын камгалаарынче кодуруп үнген. Бистер шүүлүүс Мурнуу-Барыын Африканың улусчу организациязының (СВАПО) болгаш Мурнуу Африканың Африка национал конгрессетаң (АНК) удуртуугазының азнавыйлаа чөптүг херээ дээш демисежип турар Намибиниң болгаш Мурнуу Африка Республиканың патриоттарының талазында бис. Бистер, СВАПО-биле бир демей, КНО-нуң Аныяы чок чорук Чөвүлелиниң № 435 резолюциязының хажыы чокка күүседир дээш демисежип турар бис. Ынчангаш-даа болза Мурнуу Африка Республиканың расистери НАТО күрүнелери-биле суг-чөөлежип алгаш, делегей нийтилежилгезинин шиитпирин күүседиргеге янзы-бүрү аргалар-биле шаптыктап турарлар.

Ангола болгаш совет аныяктарның, ВЛКСМ биле ЖМПЛА-аныяктар партиязының аразында кады ажылдажылганын чедиишкинниг хөгжүү турарын Ж. Карлуп демдеглээн. Тайбың дээш, социал дешилгө дээш, империализмге, колониализмге, неоколониализмге, расизмге болгаш апартеидже удур демиселге бистерниң эчис сорулгаларывыс болгаш уздөбазалдарывыс чаңгыс аай деп, ол айыткан. ССРЭ-ниң болгаш Ангола Улус Республиканың аныяктар организацияларының аразында пайыралы моон соңгаар-даа калбарып, бызыглар дээрзинге бодуңуң бүзүрелиң ЖМПЛА-аныяктар партиязының национал комитединиң секретары илергейлээн.

ЧАҢГЫС ААЙ УДУРТУЛГА

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Гондурастың шериг-политиктиг дөрт организацияларының чаңгыс аай революстуг удуртулгазы тургустунган. Ол удуртулга гондурас улустуң национал-хозяйлагыг демиселии башталар. Чажыт байдалда ажыдап турар организациялар: Синчонеро аттыг хозяйганың улусчу шимчээшкини, Топ Американың ажылчы чоннарының революстуг партиязы, Лоренсо Селая аттыг революстуг улусчу фронт болган национал хозяйганың мораганнеч фронтузу чаңгыс аай удуртулганың адаа-биле кады ходеирии шиитпирлээн дугайында медеглеядө айыткан.

Революстуг Никарагуага удур сомосажы чепсектиг дээрбечилерни Гондурастың аңгы чазаанын деткип турарын, никарагуа улуска удур Рейганың администрациязының белеткээни контрреволюстуг интервенциязыны ол документтиде шынгыы буруу шаңкан.

ШЕРИГ БААЗАЛАРЫН УЗУТКААР ДЭЭШ

ТОКИО. (СЭТА). Чүрттүн найысылалы Токиону ядролуг чепсектен хостуг зона кылдыр чарлаарынче Японияның дешилегленг артемделеннериниң болгаш культура ажылдакчыларының хөй болуү кыйгырган.

Найысылалдың чоок кавызында девискээрде АКШ-тың хөй санныг шериг баазаларының турул турарының дугайында «Хосэй» университеттиң профессору Хазиме Танума журналистерге медеглээн. Ядролуг чепсектиг ол баазаларның ында турул турары Японияны ядролуг дайынның шолу болдурарының аймылынга чедирер чыгаа турар деп, артемден айыткан.

Японияның девискээринде ядролуг чепсектиг бүгү америк шериг баазаларын узуткаар дээш бүгү чуртка кампаниянны калбартырын артемделер болгаш культура ажылдакчылары шиитпирлээн.

А. АЗИЗТИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

КОЛОМБО. (СЭТА). Азиянын неделязы —ол дээрге Индий океанга болдуңуң шериг күжүн моонневе турар АБШ-тың айылыг политиказынга удур Шри Ланканың тайбынга ынак күштериниң, дешилегленг организацияларының идепкейлиг демиселиниң үезин-дир деп, Азиянын болгаш Африканың улустарының эң-сеткил каттыштырылга организациязының президенти, Шри Ланканың Африка-азия эң-сеткил каттыштырылга организациязының чингине секретары Абтул Азиз СЭТА-ның корреспондентизи-биле бесеглашыга медеглээн.

АБШ-тың тайынзырак болган тергиндекчи политиказы Израильдың Чоокку Чөөн чүктө ажелекчи дерзин политиказы-биле сырый холбажы берген. Араб девискээрлерин немей ажелеп алырынче Израильны Американың Каттыышкан Штаттары чүүл чыгаалап турар эвес, харын-даа израиль ажелекчилерге политиктиг, дипломаттыг болгаш шериг-экономиктиг улуг дуслайчыны берип турар деп, А. Азиз айыткан.

«Юристиң тайылбыры

ХЕРЕЧИ БОЛУРУ

Хереч... Бо сөсте кайы хире хапы утка, бот-харыылалга сиңиккенин билбес кижи ховар. Хереч кижиниң киржилгези чокта чаңгыс-даа кеземче хереэн илередип тыварын берге. Истелге органнарының, суд, прокуратура черлериниң келдирткенин ёзугаар хереч кижи чедип кээп, болган херекке хамаарыштыр бүгүлге кирген, билген, дыңнаан чүүлдерин тайылбырлап, чугаалап бээр хүлээлгелиг. Истелге органнарының дилеп, ынаап, илередип турар чүүлдериниң ээ-не шынын ылаавылаарынга херечениң ролю улуг.

Ындыг-даа болза, чамдык кижилерниң талазында хереченге бүдүреевес чүүлдери база тургулаар. Суд азы истелге байысаалгазының сөөнда мындыг чугаалар дыңналып кээр: «Ол кижи карартыр хереченледи», «Бо хереч харын агартып кагды», «Буруудадырын ораладакан кижи хереч болгай», «Болчур сагыштыг хереч чорбадыве»... Бо тавырылгада хереченлер шынын чугаалаан, а дыңнап орган кижилерге ооң утказы аңгы-аңгы кылдыр биилиниң турар. Чижээ, хере үүлүткен кижиниң буруу чок деп санап орган кижиге херечениң өчүү «карартканзыг» ышкаш, азы буруулуг деп орган кижизи хереченин-биле актыг болган дээн ышкаш...

Болган херектиң үжүр-утказын чедир билбейн, үүлгедикчи кижи таныыры, төрели болурга истелге-байысаалганы будап, херек үүлгеткен кижини агартыр сорулга-биле чамдык хереченлер мөге өчүк бээр чоруктар база тургулаар. А хереченлерниң бир чамдыктары көргеп, билгенин чажырбайн чугаалаптарга, херектеп кижиниң эш-өөрү, дөргүл-төрелдери адаан-өжээн негей бээр ирги бе дээн хөөн-биле өчүүн будаар таварылгалар база бар. Ындыг будулгаазынныг өчүктүг хереченлер чүвенин актыын, шынныын тыварынга шаптык болуп, истелгени будап турар.

Ындыг чижектиг чүүлдерни болдурбас төлээде, хереч кижиниң ээ-харыысалгазын улгаттырары, херектиң шынын тыварынга ооң үжүр-дузазының дугайында чедингир кылдыр тайылбырлаары администрativtig органнарның хүлээлгези. Чөгүүр албан черинин биижин, телеграммазын барымдаалап, хереч кижи кыйгырткан черге дораан келир үжүрлүг. Бир эвес чөптүг чыллагаан чокта келбее болза, ону милиция ажылдакчыларының күжү-биле келдиртпир.

Хереч кандыг-бир чылдагаан үжүрүлээн кээп шыдавас болза, ону бодуң, өг-бүлезиниң кежигүннери, ажылдап турар коллективиниң төлээлекчиниң, азы администрация ол дугайында баш бурунгаар дыңналып, кажан кээп болурун тодаргайлаар хүлээлгелиг.

Чамдык хереченлер чүге келбейн барганын удуртукчыдаргаларының чоруткаанынга чылдагаанныыр. Бо тавырылгаза хереченин буруудадыры берге, айтырыг ону чоруткаан даргаларга дүжер. Удуртукчуларның планныг онаалдага, бүдүрүлге айтырыгларынга кижиниң ажылчы чоннар илергейлээн.

Дайынга удур кампанияга ажылчыннар, албан-хаакчылар, студентилер, өөреникчилер, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, ие хөрөөженнер, шажын-чүдүлгениң төлээлекчилери киришкен. Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет кижилер-биле бир демей, тайбыкның хөрөөнү боттарының чүткүлдүг күш-ажылы-биле бызыглап турар. Тайбың фондузунга акша-хөрөнгелерин чыыр талазы-биле ажылдың база чоруткан болгаш чорудуп-даа турар. Кара-Хем районнуң ажылчы чоннарының инициативазын сөөгээр республикага тайбынның күш-ажылчы эвилээн «Делегейниң ургуларынга — арыг дээрии хандырар!» деп лозунгуп адаа-биле эрттиртен. Тайбынның күш-ажылчы эвилээнге Тыванып 13 районнары болган Кызыл хоорай киришкен.

Тайбынның совет фондузунга дузалаар районнар комиссияларының даргалары Н. Тоов. К. Нургет. У. Хаитыр-оол. Д. Ондар олар тайбынның күш-ажылчы эвилээн эрттиргениң ээ-не идепкейлиг киришкеннер. Тайбың фондузунга акша чыылдазы эрткен чылын 30 хуу көвүдээп. Бии-Хем районнуң ажылчы чоннары тайбың фондузунга 9500 рубльди. Тожу районнуң — 5000 рубльди киргген.

С. СИЗЕНЕВ.

НИКАРАГУАДАН ХОЛУҢ ЫРАТ!

МЕХИКО. Мексиканың Социалистиг улусчу партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары Хорхе Брушиштанк чоокта чаа Рейганның администрациязының Никарагуага удур политиказын шынгыы шүүмүүлелге таварышкырган. АКШ-тың башкарыкчы бөлүктери Никарагуаның сандинохуу чазаан дүжүрер сорулгазы боттарының муунунга салын турар дээрзин ол «Эксельсиор» солунга бижээн. Империализм болдуңуң бак ёралыг планын боттандырып алыр дээде кандыг-даа үүлгедиглеринден чалдаанаар дээрзин Латин Американың улустары боттарының дүржүлгазындан билирлер.

(СЭТА).

«БЮДЖЕТ» ДЕП УПТЕКЧИ

«Тос миллион англи пенсионерлерни болгаш ооң-даа хөй санныг ядыыларны үптээн база мегелээни дээш буруудаттырган күрүне дүжүмеди Джеффри Хаунуң хереэнниң талазы-биле истелге үргүлүүлеп турар» деп, «Гардиан» солун чоокта чаа бижээн. Великобританияның сан министри Дж. Хаунуң чарлааны 1983-84 сан-хөө чылында күрүне бюджединиң төлевилелии Англияның хөй-ниитизин шынгыы шүүмүүлел, буруу шаап турарын солун айыткан. Англи парламентиниң общиналар палатазында консерваторлар хөй нуруузу болуп турар. Ынчангаш күрүне бюджединиң төлевилелин ол палата чүүлдүг деп көргеп. Лордулар палатазында бадыладыры-биле бюджет төлевилелин дамчыдып берген. Аңаа бадылаар болза, Англияның күрүне бюджеди күштүг болуп эгелээр.

Өөредилгеге, калык камгалалыга, чурттарга тудуунга болгаш социал хандырылгага хереглөөр чарыгдалдарны кызырарының күсели-биле шериг чарыгдалдарын кедергей ковудедири — Англияның азы консерваттиг чазаанын күрүне бюджединиң төлевилелиниң кол принциптери болуп турар. Чүрттүң байларының, ылангыя шериг бүдүрүлгелериниң эдериниң эргежыын чазак камгалап, Великобританияның экономиказынга таварышкан бергедерни англи ажылчы чоннарыңың күселн-биле ажып эртерин ораладжып турарын англи чазак бадыткаан. Англи улуг байларының директорлар институдунуң удуртукчулары Дж. Хаунуң чарлааны бюджет төлевилелин «бүдүрүлге эдериниң бюджеди-дир» деп дортубиле адааннар.

Консерваттиг чазак дөрт чыл дургузунда чүртту чагырып келген үезинде Великобританияның чонунуң хөй кежиниң амыдырал дергезиндыка кудулаанын «Лейбористиг» солун айыткан. Социал хереглелерге көрдүнгеп чарыгдалдарны чазак чыл бүрүде дыка кызырып келген. Инвалидтерге пособиелер база дыка кызырылган. Пенсия фондулары эвээжеп. Чазак бо чылдың эгезинден бээр школаларга болгаш университеттерге көрдүнгеп чарыгдалдарнан 200 миллион фунт стерлинг акшаны кызырып каапкан. Ол дээрге — шериг чарыгдалдарын кедергей ковудедири — Англияның амг

ЭҢ БАШТАЙГЫЗЫ

Бөгүн — Космонавтика хүнү

Бо чылдың март 9-та Юрий Гагарин 49 харлаан турар шинк. Бүгү делегейге чангыландыр «Чоруптаалы!» деп оон чугаалаан хүнүнден бээр чээрби ийи чыл эрткен. Ол үениң дугайында сактымышкым бүрүзү биеке үнелиг.

Кижилиг корабльдиң космосче ушкаш кээрии хандырар аргалыг техниктиг дериг-херекселдер белеп болбаан турда-ла, Эртемнер академиязынга хөй чагаалар ээп эгелээн. Оларның авторларының чамдыктары чүгле «ол талазынче» ужарынга белии чаш-шээрежии, бүгү кижи төрелгетениң дээш-ниглеги дээш боттарының амы-тынын эртемге бараалгадырынга белении бижип турганын сактыдыр мен.

1959 чылдың чайынында Эртемнер академиязының эдчеглиг хураалгарының бирээзинге кедир үениң космонавтыларын эмчиге шилчидип алырын эгелээрин шиитпирлээн. 1960 чылдың чазынындан эгелээш, шилип алдынган кижилер-биле чыл хуусаалыг белеткелди чорударын база анаа дугуруушкан.

Американың Каттышкан Штаттарынга баштайгы астронавтыдарының белеткелин 1958 чылде-ла эгелей берген турган. Американ специалистер тускай, турум өредилге-тренировка базазында тургуспайн, эртем-шинчилел институттарында, төптеринде, лабораторияларында, госпитальдарда болгаш хуу фирмаларда бар күштерин, дериг-херекселдерин, аргаларны ажыглаан.

Совет шинчилекчилер оларның оң аргазын ажыглап, оларның ажылдарын катаптаар болза, белеп боор деп сагындырар турган.

Ол пинти пегелделер-биле чергелештир Королёв кандидаттарның хууда мөзү-бүдүжүн өөренип көрүп турган, оон бодалы-биле алырга, чүвени билип алыксаар сонуургаа, күш-ажылга ынаа база космонавтикага эки тура-биле бердинген чорук чугула чүүлдер турган. 1959 чылдың чайынында ужар чүүл кезектеринден кандидаттар шилип алыр дээш чоруп турган эмчилерден ол мыңдыг дилег кылган: чүгле аныяктар (25–30 хардан өрү назылыг) шилип алыр, амдыызында үзүп, улуг инжилерни чалаваас (азы үзүнү 170-175 см, деңзизи 70-72 кг аштаас кижилер херек). Оны ол мынчаар тайылбырлаан: баштайгы космонавтыдар бичежек дурт-сыныг болурга, пилоттун кабиназынга янзы-бүрү приборларны хөйнү тургузуп болур. Конструктор Королёвтун сурагжаан камналгалыы ол-ла болгай! Херек кырында орбитажге 4,5 тонна деңзилиг объектини салыр деп турган-ла болгай!

Космонавтыларның баштайгы отрядынга дыңнакчылар кылдыр 20 кижи шилип алдынган. 1960 чылдың чайынында Сергей Павловичиге оларны таныштырган мен. Тапыжылга баштайгы корабльди кылып доозуп турган заводка болган. Улуг, чырык кабинет. Азыгда улуг глобус. Циолковскийниң портредэ. Аныяк офицерлер чаңгыстап, адын адаа таныштылар. Сергей Павлович кижи бүрүзүнүң арнынче топтап көрүп, оон фамилиязын, адын, адазының адын дыңнадыр катаптаап. «Эки-дир, эки-дир. Тапыш болуул. Королёв мен» деп каан турду.

Оон соонда беседалажып орган. ол мынча диди:

— Бүгү-ле чүве бодүүн болур: чүгле чаңгыс кижи, чүгле үш чүс километрниң орбитазынче. чүгле бирги космос дургедээшкинии-биле, азы октан чүгле сес катап дүрген үжүдар. Ынчалза-даа болза ол кижи силерниң бирээңер болур эвеспе.

Оон оларны эргий көргеш, көзек ыыт чок турган, түнеди:

— Кайынар-даа баштайгызы боол болур силер...

Кол конструктор космонавтыныакчылар дутайында кедергей-сагыш салып турган.

Кижи бүрүзүнге солуп боор: ынчан Юрий Гагарин оскедерден ылгалып турган бе?

Бедеткел удуртукчулары бистер-даа. Кол конструкторда ону бир янзы көрүп турган бис. «Восток» корабль-биле эң баштай таныжып туруыста, башкарыкчының олуудунга бир дугаарында Гагариниң олурупкаиы таварылга эвес турган боор.

Бир таварылганы сактын ор мен. Ол 1960 чылдың декабрьда болган чүве. Ынчан орбитаже Ічёлка биле Мушка дээр иттар ээлээп корабль-ледериичиин салып үндүрген. Хонуп бар чорда, аймыл болган. Кадыр траекториялыг бадыш орган корабль атмосферанын дыгыш каъдыыга келгеш, өрттенип калган. Ол дугайында медээни дыка-ла сагыш саарзык өткаан бис, чүге дээрге баштайгы кижиниң үжары орбитаже салып үндүрүп турган эмеринчилерниң бирээзи ол болгай.

Сергей Павловичиниң сеткүл-хөөнү үндергай турган. Ынчангаш космонавтылар аңаа ужуражыр деп шиитпирлээн. Яжы-бүрү чүүлдер дутайын чугаалашканнар. Ынчалза-даа чаңгыс бодал колчап турган —кижи турган болза ындыг чүүл болбас. Гагарин ол чугааны түүнеди:

— Автоматтар ажылдаайн барза, хол-биле башкарар бис...

Бүзүрелдиг бөлгаш шыңгыы чугаалады: Сергей Павлович хүлүмзүрээш. Юрийниң эктинге холуп салып алды:

— Четтирдим, моральдыг деткимче-даа дээш, а кол-ла чүве — бистиң ниити херээвиске ынчаар бердингенивер дээш...

Юрий Гагариниң мөзү-бүдүжүн илередиптер хире чиге сестүг тывары дыка берге. Харын бо —«стоп» деп сес кайдыг ирги. Ол төп турган, ол «космонавтыларның баштайгы отрядын» деп аттыг улуг эвес коллективтиң төвү турган.

Баштайгы 20 кижиниң түүнде 12-зи (7-зи яйн катап, 2-зи үш катап) космоска ужуткан. Өскелери янзы-бүрү чылдагааннар-биле шүгээп чыдып калган.

Старт хүнү чоокшулаш орган. 20 кандидаттан аяды кижини шилип алган. Ам бүгү кичээнгейни, бүгү күштү оларже углапдырган.

Апрель 3-те дүне космонавтылар, инженерлер, эмчилер Байконурже ужуп чорупкан.

Апрель 8-те Күрүне комиссиязының хуралы болган. Ужудуушкун даалгазын чугаалажып көрген болгаш бадылаан. Бир дугаар космонавт кылдыр удуг лейтенант Юрий Гагаринни. оон дублёрунга улуг лейтенант Герман Титовту адаан.

Стартка чедир үш хонук арткан.

Ужудуушкун мурнунун соолгу хүнү. Герман биле Юрий дүште-даа чок таварар улуп чыдырлар. Дүне йин шак ажып турда, Сергей Павлович келген. Коридорнун эрткеш, өрөөлдин ажинн бакылап алган, удаан оскедерни бир минута хире көрүп, шимчеш дүжеп турган. Оон «мен болза бо дүне ынчаар удуп шыдавас бйик мен» деп сымыранган. бичии-даа дээш үндүрбейн, үнүп чорүй барды.

— Ынчаарга бис багай эвес ажылдаан шыкажыл бис? — деп, оон ынчан айтырган мен.

Ол хүлүмзүрүп кагды...

Ийи шак болгаш чер чырып эгелээн. Чаа хүн үнүп орган. Кижи чаа эраже кирип турган...

Е. КАРПОВ.

Белеткел төвүнүң баштайгы начальныгы.

(Евгений Анатольевичиниң бо сактымыдының «Советская Россия» солуидан кызыра очулдурган).

АПРЕЛЬДЕ ЧАА КИНОЛАР

1983 чылдың апрельде Кызылдың кинотеатрларынга чаа киноларны үнүп эгелээр.

«Мосфильм» киностудиязынга режиссёр Юсуп Даниловтуң тургусканы Валерий Строчковтуң сценарийи-биле «Муңгараар чүүл турбаан» деп чаа ажылы көрүкчүлерге солуп болур. Ол киноның кол маадыры Вадим Петрович Потапов — эртемден. Ол 40 харга чедир өглешмээн-даа бол, бодунуң ой-хемчээдиг, чыл-чылдан аайлаттынып келген чуртталгазынга таварышып чоруур. Вадим Петрович Москвада авазы Юлия Дмитриевна-биле кады чурттап олурар. Юлия Дмитриевна улгады берген-даа болза, ажок эрестиг болгаш бодунуң оглун бодал чоя базымнардан камгалап, оон тергиин өг-бүлелиг болурун күзеп чоруур.

Ынчалза-даа Потаповтарның эжинге оске хуу-садым сонтап келген. Бобков деп аныяк кижи «Ляляның дуңмазы мен» деп чедип көөр. Ляля чок апарган, ынчангаш Сашеньканы, Вадим Петровичиниң уруун, оода бир неделя иштинде оларның бажыңынга тургузуп алырын дилээр. Потапов 6 чыл буруңгаар командировкалап чорааи Ляля-биле танижып алганының дугайында авазынга ам көп чугаалаар ужурга таварышкап.

Ол бичии өг-бүлеге Сашенька шак ынчаар кирип келир. Улуг улустуң чаңчыл болу берген чуртталгазынче Сашенька бодунуң арыг-чаш ёзуу-биле киржип, чаңчыктаан хөлөөшкинии кирпин, сагыш-човаашкыныар болгаш шүүдээшкиннер негей бээр.

А кол чүүл дээрге—Сашенька боду бичии-даа болза, ёзулуг ак сеткилдиг, ажыг-чажыт чок болгаш кижилерден чүгле эвини көрүп өөренген. Ынчангаш бичии уругга чогуур ёзуу-биле чугаалажып дээш улугларга боттарының өөренген чаңчылдарын өскертпир ужурга таварыжыр. Сагыш човаңгыр, эскерлиг улустуң ажыг-шүжүүн билип чоруур кылдыр оларны бичии уруг албадап турар.

Юлия Дмитриевнаның ролунда —СССР-ниң улустуң артизи, Күрүне шаңналының лауреады Татьяна Ивановна Пельтцер. Вадим Петровичиниң ролунда РСФСР-ниң улустуң артизи Леонид Куравлёв. Бичии Сашеньканы 6 харлыг Катя Хорова ойнап күүсеткен. Моон мурнунда Катя 1981 чылда «Мээң ашаам болуңарам» деп кинога ойнап турган.

«Кодүргүүшкүн үезинде буурал» деп фильм капиталистиг чурттарның разведказының ССРЭ-ге, социалистиг чурттарга удур чорудуп турар чажыт даймында амгы чугула темага тураскаткан. Шак ол даймының бир болуушкунунуң дугайында ук кино көрүкчүлерге чугаалаан боор. Талантылыг аныяк эртемден Игорь Крымов дендии бижыг күнүты чогаадып турар. Оон шенелдези полигонда эгелей берген. Шак ол ажыдыышкын дугайында Барыын чүктө бир империалистиг күрүненин разведказы билип каар. Совет Эвилелиниге садыг төлөөлекчилерге боон ажылдап турган кадржаан разведчиктер Бейи биле Венсон киржирлер. Крымовту алведирии олар «Джильберт» деп шолалыг чажыт агентиге дагаан каардар.

Аяныт чараш Нора биле Игорь дүш боон танышып алыр. Ынчан чорүй ол уругга инакшый бээр. Крымовтуң квартирazынга бир дугаар ужурашкан кежээнде Нора билбейн Игорьнуң холуунуң шагын бузуп каар. Уруг впчокеунган, бодунуң частырыын эдерп-биле Игорьнуң төрүттүүген хүнүнде чаа шакты белекке бээр. Ол шакта хенгир аппарат (үш бижидер) суп каанын Игорь билбес. Ол хүнден эгелээш Бейи-биле Венсон Крымовтуң ажылдан турар эртем-шинчилел институдунуң бүдүрүлге хуралдарынга боон турар чүүлдерни шүүтүзүп билип аптар. Нора —«Джильберт»,— инструкциялаарны төлөзы-биле күүседип турган. Ол үезе «Кадет» деп оор кижиниң дүш боон Норадан оорлап алганын акшазының хавы-биле чажыт бижикти Күрүненің айыыл чок чер комитединиң ажылдакчылары тып алыр. Ынчалза-даа ол «Кадет» уругнуң ариын көрүп албаан, чүгле «чараш херээжен сумканы» сактып алган болган. А совет разведчиктер дайзынның агентизин дилеп эгелээр.

Сценарийниң авторлары — Владимир Кузнецов, Андрей Соловьев, Тургускан режиссёру—Хасан Бакаев. Игорь Крыловтуң ролунда Юрий Демич. Кинофильмни «Мосфильм» киностудиязы тургускан.

Оскен Даниеевтиң чогаадыы-биле режиссёр Джали Содинвектиң тургусканы «Киргизфильм» киностудиязынга үндүрген чаа киночуруттуң ады «Ужуруп дилээн ажыы чок».

Бо дээрге, Салия деп аныяк уруглуң баштайгы шыкшылыын, кижилериниң буянныг ак сеткилдиинин болгаш сагыш човаңгырының дугайында лирактиг кинорассказ-тыр.

Совет кинофильмнерден ангыда апрель айда көрүкчүлер даштыкы киноларны хоорайның экраннарынга көрүп болур.

ГДР-ниң «Ырла, ковбой, ырла» деп чаа ажылының спенарийиниң автору, режиссёру болгаш кол ролунуң күүседичиниң сураглыг ыраажы Дин Рид.

Венгрия биле Германиниң Федеративтиг Республиказының тургускаиы «Меористо» деп чогаалы-биле ол киноиу тургускан. Киночурук 30 чылдарда фашистиг Германияга фашистерниң холунда ойнаарак-биле , демей апарган талантылыг актёрнуң дугайын чугаалаан турар.

А ужуралдарга инактар «Аварактастрофаның эртинелериичее» (АКШ), «Дива» (Франция), «Чүдүүлгелиг мадонна» (Венгрия), «Айыылдыг километрлер» (Франция) деп ажылдар-биле танижып ап болур.

А. АЮНОВА.

Тыва кинопрокаттың улуг редактору.

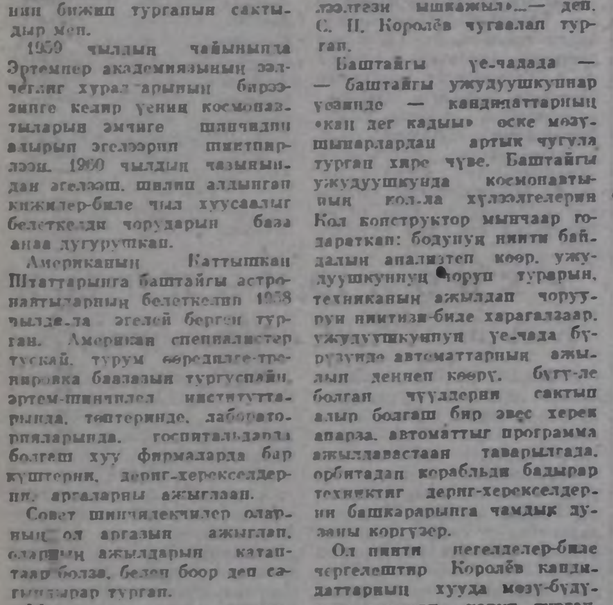

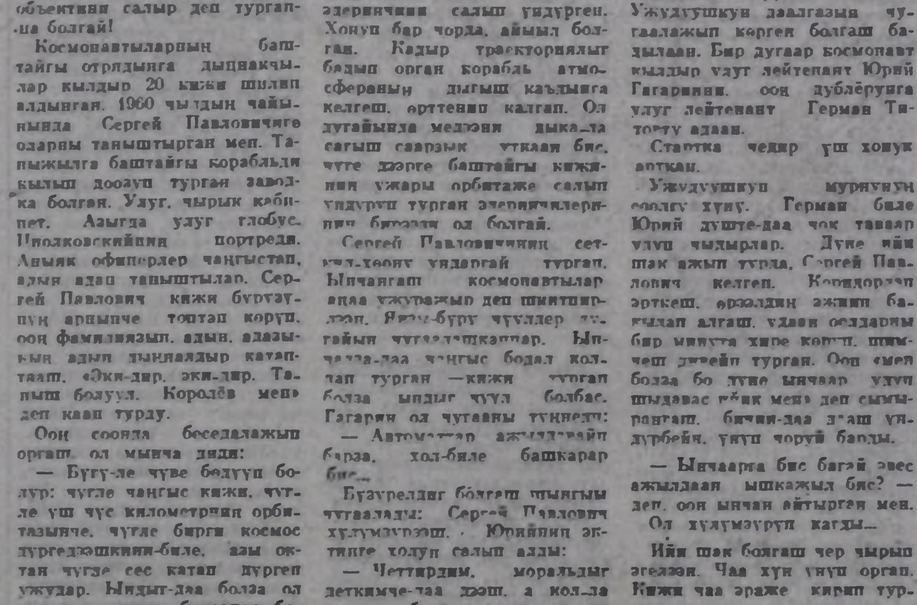

КОСМОС—УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫНГА

Чер чоогунуң орбитазындан алдынган медээлерниң дузазы-биле шинтпирлеттинип турар улус ажыл-агыйының сорулгаларының хемчээли улам калбарып турар. Космос хайгаралдарының медээлери геологтарның, метеорологтарның, тараажыларның, аргаарыг ажылдакчыларының болгаш балыкчыларның курлавырларынче арбыны-биле кирип турар. Амгы үеде чурттуң чүе-чүс организациялары космостан кылган чурук тырттырышкынарын ажыглап турарлар.

Космонавтика хүнүнүң бүдүүзүнде СЭТА-ның корреспондентилери космостуң улус ажыл-агыйынга ажылдап турары лабораториялардан болгаш будүрүлге төптеринден чаа-чаа чүүлдер дугайып чугаалап турарлар.

ОРБИТАДАН АЛДЫНГАН ДАЛАЙ ЧУРУУНДА ЧАА ШЫЙЫГЛАР

Красноярскиниң эртемденнери өртténиичел девискээрлерни тодарадырда, космостан тырттырган чер кырының фото-чуруктарын ажыглап турарлар. Ажылдың бирги үечадазы —арга-арыгларны тодарадып, оларга хайгаарал пунктуларын тургузары — күүседиттинген. Арга болгаш ыяш институдунуң эртемденнери Улуг Мурта леспромхозунуң ажылдакчылары-биле кады «Прогноз» системаны ажыглалга киирер деп турар.

Өрттүү дүрген билип алыр арганың автору П. Цветков-биле орбита медээзинге үндезилээш, специалистериниң шилип алган девискээринге ужуражы бердинис. Тудугжулар баштайгы суургаиы кылып доозупкан болдулар.

— Амдыызында беш мындыг дериглэ кылып турар бис, оларның бажыңга телевидение камералары тургузулуп, олар долгандыр хамык чүвени көрүп турар—деп, эртемден тайылбырлады. —Ындыг болганда, оператор кижи башкарылга пультузундан ыравайн тура, муң-муң гектар тайганы хайгаарап, өрт хып эгелей берген черже десант бөлүүн доп-дораан чорудуп болур. Өрт-биле демиселдиң эң чугула аргазы ындыг — ону космос дамчыштыр эң-ле эрте, эгезинде экерип тывары —ону өжүлериниң эң дээре аргазын шилип алыры.

«Прогноз» системаны ажыглаары күштерни болгаш чепсек-херекселдерни бо чайны каяа моонизэрни шиитпирлээриниге дузалаар. Сибирьде тайгалар ажок калбак болгаш делгем дээрзин барымдаалап көөр болза, ол системаны ажыглаары черле эргежок чугула.

Азербайджанның Эртемнер академиязының Бойдуг курлавырларының космиктиг шинчилел институдунуң ажылдакчыларынга медээлерни ам Чернин «Метеор» серияның кыдымал эдеринчилерн дамчыдып берип турарлар. Оларның кырындан кылган фото-чуруктардан далай кырында өскерилелерни көрүп болур. Космостан алдынган медээлер-биле эртем-шинчилекчилер судноларының медээлерин зүүштүрүп турган. будуттаашкыннар-биле, агаарда хоозупнар-биле, ел-шык-биле хөлбашкан хажыыткыннарны тодарадып турган ёзулуг шын температураны көргүзүп болур апаарган. Космостан хенертен көрө каапгары, далай кырының бүгү девискээринге кылын чорудар хемчээшкиннериниң чазыларып эдер арганы болдуруп турар.

Эртемденнериң белеткээн чуруктары нефть тывыжы чорударынга. Апшерон чартык ортулукка курорт тудуу чорударынга болгаш балык тывыжы чорударынга улуг идиг болур.

ОБЪЕКТИВТЕ – КАРАКУМНАР

Каракумнарны космос бедиидеп көөр деп бодаар болза, Туркменистанның Эртемнер академиязының хөвүлар институдунуң лабораторызынче кире бээр, ол-ла. Столдар кырында болгаш калбак ыяштар кырында янзы-бүрү хемчээлдиг чуруктар чыткылаар. Специалистер оларны кичээнгейлии-биле шинчилеп, космостан тырттырган ол карының чер кырының байдалдарын тематиктиг чуруктар-биле, аэрофоточуруктар-биле болгаш чер кырының хайгаралдары-биле домейлеп, дүүштүрүп турарлар.

— Кончуг улуг девискээрни хаара тутпан болгаш чедери берге черлерни космостан тырттырып каап чуруктар Каракум капалының зоназында оскерилелерни доктаамал болгаш сезиктиг хайгаараар арганы берип турар—деп. лаборатория эргелекчиин. Туркменистанның Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүү Н. Харин чугаалады. —Космостан медээлерге үндезилээш, каналдың уну быжыглып бар чыдар-дыр деп түүнел кылып турар бис. Тудуг ажылдарының түүнелинде тывылган агар элезиннер, кайгал унуп дургаар үйүштер оскерлип. сырыйланып турар апарган. Сүүнүң чер иштинче чоруп турар черлери космиктиг чуруктардан тода костүп турар. Кужурлуг ак-ак черлер, чер иштинии сутларының чер кырынче чоокшулап келген черлерн база эки көстүп чыткылаар.

Космос чуруктарын ажыглап турган, институтуңуң эртемденнери канал зоназының бойдуг байдалдарының шимчээшкининиң чуруун кылганнар.

(СЭТА).

А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотолары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ДЕЛГЕЛГЕДЕ

Республиканың уран-чуруга школаларының башкыларының чураан ажылдарының делгелгези Чурукчулар башкында чөөнта чаа ашыттынган. Ол чуруктарның темазы янзы-бүрү: төрээн черниң хаай-чурумаанын, бойдузуп база кодээ ажыл-агыйның мурнанчыларын болгаш өске-даа янзы-бүрү ажылдарны ында көргүскен.

Чижээ, «Хүреш» деп чурукта мегелериниң девижин, оларның өөур-хевирин О. Онар-оол тодазы-биле чураан. Цирктиң тыва бөлүүнүң ойнап турарын М. Чооду чуруп көргүскен. Ю. Тейбу-Хаанын чонар-даштан сиилбип кыяган «Аңгар-кошмар», «Арзылаң», «Хөгшүүнчү» деп ажылдары черле сонун. Кан-оол Хертектиң сарлык ыйыжынан сиилбип чазаан хөл-шыырааны шеверсин, чараш. А. Оюмаатың «Ак-Довурак», «Кулунчуг бе», «Машнап чоруур бүүр», «Барыыктар» дээш өске-даа ажылдарын ында база делгээн.

Өске чуруктарда Эрзин, Тес-Хем хөөу-шөлдерин, Мөңгүн-Тайганың меңгилиг тайгаларын, Тоорлуң серинн чайлагларын база чуруп көргүскен. Иван Сапчаптың күүсетиеии чуруучу В. Тас-оолдуң портредэ база-ла көрүштүг.

В. Хлызовтуң чураан ажылдарыиың чүктеп хаттың күжү секундада 9—14 метр, дүне 18—23 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы дүне 9—14, чамдыктарында 18—22 градус соор, бичезнар чаар. Хүндүс 1—6 градус соор.

Р. ТОЛЗАТМАА.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 — Концерт. 9.25 — «Ак хам» деп фильмниң 1-ги сериязы. 10.35 —Эртем-тайылбырлыг телефильм. 11.35 — Телемедээлер. 11.40—15.20 — Чапсар. 15.20 — Телемедээлер. 15.40 — Документалдыг фильмнер. 16.30 — Уругларга фильм. 17.30 —Бистиң корреспондентилеривистиң чугаалары. 18.00 —Неделяда спорт. 18.30 — Бөгүн делегейде. 18.45 — Кижи. Чер. Эртемчей. 19.30 — «Ак хам» деп фильмниң 2-ги сериязы. 20.45—21.00 — Чапсар. 21.00—«Үе». 21.35 — «Космонавтларның уран чүүл ажылдакчыларыбиле ужуражышкыны». 22.40—00.00 — Бөгүн делегейде.

НЯЙГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Францыз дыл. 12.35 — «Шыдыраа школазы». 13.05 — 10-гу класс. Амгы үениң ленинианазы. 13.35 — АБВГДейкинээ. 14.05 — Бойдус дугайында эртем. 4-ку класс. Харын болгаш ону камгалаары. 14.25 — Сээн ленинчи библиотекаң. «Карл Маркс». 14.55 — «Космос. Шак Москванынбиле» деп эртем-тайылбырлыг фильм. 15.55 — Телемедээлер. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.15—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — «Делегей байдалының допчуланы». 18.50 — Киножурнал. 19.00 — «Композитор болгаш үе». 19.30 — Мульт. фильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Таңчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — «Дем каттыштырыыгаш». Тележурнал. 20.45 — Документалдыг телефильм. 21.00 —«Үе». 21.35 —22.55 — Урал-чечен телефильм.— «Салым-чаяан».

КИНО

УЯРЕЖЬ 12-ЛЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ужудуушкунга өлүм» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Легенда ынчаар эгелээн» 9.30, 11.10, «Козерог — чаңгыс» 12.40, 16.15, «Солуп чүүлдер» деп киноклуб 15.00, «Муңгараал чок болган» 18.45, 20.45 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чүдүүлелиг малонина» 15.00, 16.50, 18.40 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Авыа аймылдың эртинелериичее» 15.50, 17.40, 19.30, «Орбоонуң дузаа» 14.00 шактарда.

«ЕННСЕЙ»: «Аас-кежиин дээш» 18.30, 20.30 шактарда.

АГААР

Республикага бүргеи аазыр. Соңгу-барыын чүктеи хаттың күжү секундада 9—14 метр, дүне 18—23 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы дүне 9—14, чамдыктарында 18—22 градус соор, бичезнар чаар. Хүндүс 1—6 градус соор.

ЧАРЛАЛАЛ

Тыва АССР-ниң харылзаалының будуруле-техниктиг эргелели дараазында специалистерни ажылче чалап турар:

ПСППД (дамчыдар чүүлдер белеткеп чыыр пункт) оператору. почта харылзаазының инженери. кол энергетик. радио болгаш телевидение болуунуң улуг инженери. капитал тудугнуң улуг бухгалтери. электри харылзаазының инженердери болгаш электрик механиктер. УПУ-нуң (башкарылганын белдир пунктузу) диспетчери. КТК-ның начальниги. Ол ышкаш Тоора-Хемниң харылзаа белдирииге улуг (кол бухгалтер эргелиг) бухгалтер база хереглеттинии турар (квартира-биле хандырар).

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчуузунуң № 53 бажыы, республиканың харылзаазының будуруле-техниктиг эргелели. Тел. № 2-48-12.

Редакциянын адреси:

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсаалгалыг секретарының 2-23-35, секретарваттың 2-23-35, партийжи аныыдыл болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, провагаида болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, ногоо ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуп келбейн баргавда 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 466.

Солуп неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаи Кравченко кудумчуузу, бажың № 1). ТС—00689

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 86 (12176) | 1983 чылдың апрель 13, среда | 1925 чылда үнелеп чыдыпкан | Өртээ 3 коп.

САДЫГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ БОЛГАШ СОВЕТТЕР

Кызылдың үлетпүр барааннарының садыы бараан сайгарар талазы-биле 1982 чылдың планын күүсетпээн. Мурнакчы амылдыг турган ук бүдүрүлгениң ол хожудаашкыны хоорай Совединиң, оон депутаттарының дүвүрээзинин болдурган. Чаа чылдың баштайгы айында күүском хураңын ээлчег чок чыып, аңаа ук садыгның четпес ажылдаан чылдагаанын тодараткан.

Чогуур хемчегларни алганының түңнелинде, чыл эгезинден бээр байдал ында көскүзү-биле өскерилек эгелээн. Бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле республиканга кыйгырыг үндүрген эгеленчилерниң бирээзи Кызылдың үлетпүр барааннарының садыы аларган. Сагылга-чурум болгаш көрүм-чурум хамыдар чөрүттарга элтеп чок байдалды СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниң негелдеринге дүүштүр ында тургускан. Ол ажылдар эки түңнелди берип эгелээн. Бо чылдың бирги кварталында үлетпүр барааннарының садыы социалистиг хүлээлгезин 100,4 хуу күүсетпеген, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедээн.

Амыдырал хандырылгажың, оон иштинде садыг бүдүрүлгелериниң, организацияларының, ажылдаар чурумун өскертир дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ниң Политбюрозу бо чылдың эгезинде чугаалавыш көрген. Ону изин-биле детизин коллективтерниң бирээзинге база Кызылдың үлетпүр барааннарының садыы хамаарныр. Партияның болгаш чазактың негелдезин ёзугаар республиканың бүгү садыг бүдүрүлгелериниң ажылдаар шактары өскерилген, чурттакчы чонга улам тааарымчалыг апарган.

Тываның чурттакчылыг чер бүрүзүнде садыг точкалары ажылдап, чонга хүн бүрү бараан болуп турар. Садыг организацияларының хөгжүлдези партия, совет органнарның кичээнгейиниң төвүнде турарындан сээлгү чылдарда дыка шапкынчаан. Оон материал-техниктиг базазы быжыглап, бараан сайгарылгазының хемчээли өскен. Оон-биле чергелештир садыгның культуразы, садыглаашкынның шынары улам бедээн. Республиканың күрүне болгаш кооперация садыгларының шугуминарында мурнакчыларның саны көвүдел, планныг өнаалда, социалистиг хүлээлге күүсетпейн турар черлер эртекен чылдың бо үезинден ам дыка аазаапээн. Күрүне садыының бүдүрүлгелериктен—үлетпүр барааннарының садыы, ном садыы, хереглекчилер кооперациязындан—Мөңгүн-Тайга райпозуу, «УТНА 25 чылы» совхозта амылчын кооперация болгаш өске-даа черлер эки ажылдаан.

Район база кодээ Советтериниң күүскомнары садыг хандырылгазының амылын дөнтаамал контрольга алганда ол бедик деңнелге турар дээрзин практика бадыткаан. Бо талазы-биле Тоожу, Таңды, Мөңгүн-Тайга райкүүскомнарының, ун районнарда кодээ Советтериниң амылы маңаа чижек болур.

Республикада райсннар болгаш хоорайлар Советтериниң күүскомнарының шкитпирлерин ёзугаар садыгларның ажылдаар шактарын чурттакчы чонга эптиг кылдыр таарыштыр тургускан. Ындыг-даа болза, эргежок чугула черлерге демуурный магазиннер ажыдарын кайда-даа чедир шиңгээдип албайн турар. Хоорайның, суурнуң чурттакчыларының ажылдаар үезин ылаптыы-биле өөренип көрүп, ону барымдаалап тургаш, демуурный садыгларның графигин таарыштыр тургузуп, чамдык таварылгаларда долу эвес ажыл хүнүүр аргаже безин шилчидип болурун чамдык областарның, крайларның практиказы бадыткап турар.

Оон-биле чергелештир чамдык садыгларның ажылдакчыларының магазиннерни орай ажыдар, эрте хаар, барааннарның өртээн хажыдар болгаш садыглаашкынның өске-даа чурумнарын үрээр черуктар ам-даа үндезини-биле чайлаттынмаан. Ындыг четпестер Кызылдың холушнак барааннар садыында, үлетпүр барааннарының садыының № 9, аъш-чем барааннарының садыының № 7 магазиннеринде болгаш хереглекчиляр кооперациязының чамдык садыг будүрүлгелеринде бар.

Чер-чер Советтериниң күүскомнарынга, садыг организацияларының удуртукчуларынга чугула болур документтиляриниң бирээзи — магазиннерде хомудалдар болгаш саналдар дептери. Садыгжыларының канчаар ажылдап турарын, садыл алыкчыларның негелде-хереглелин өөренип көөр үшүрлүг дептер ол турбуже, күрүне-даа, кооперация-даа садыгларының чамдык магазиннеринде олар чок болур азы ажыттай салып каан болгулаар. Ындыг черлерге Өвүр райпозуун хамаарыштырып болур. Оон магазиннеринде хомудалдар болгаш саналдар дептерлери көнтеттинмээн, такмалаттынмаан, ында бижиттинген чүүлдерниң барын, чогун райпонукүн-даа, кодээ Совет күүскомунуң-даа ажылдакчылары көрбейн турар.

Хөй-даа, эвээш-даа санныг чурттакчылыг черлерге садыг будүрүлгелер ыяап турар үшүрлүг. Бир эвес хормон хире болза, ындыг черлерге автомагазин үргүлчү барып, чурттакчыларны хүн бүрүнүң эргежок чугула барааннары-биле дөнтаамал хандырар. Ындыг турбуже чамдык сууржугаштарның чурттакчылары аъш-чем, идик-хеп садып алыр дээш чоогунда черлерже чоруп, хөй үе чидирип турар. Оон чижээнге Чадааналың амыдырал хандырылга будүрүлге эргелелиниң ажылчыннарының чурттап турары сууржугамның айтып болур. Амылчы чоннуң садыг хандырылгазының дугайында айтырыгны шиитпирлеп тура Советтер мындыг черлерже кол кичээнгейин салыр үшүрлүг.

Садыг будүрүлгезиниң ажылын эжиндериниң, чурттакчыларны чугула хереглелдиң барааннары-биле долу хандырарының дугайында айтырыглар-биле чергелештир баартын артында, касса аппараттарында амылдап турар кижилерге таарымчалыг байдалдарны тургузары база Советтериниң херээ болур. Садыгларда, ларёктарда, киосклярде ажылдап турар ишчилерниң хөй кезии херээженнер дээрзин утпаза чогуур. Ынчангаш, оларның ажылдаар шактарының графигин тургузуп тура ег-бүле ажылынга, ажы-төл кижизидилгезинге, культуолуг дыштанылгага чарыгдаар үезин база өөренип көөр.

СЭКП ТК-ниң май болгаш ноябрь (1982 чыл) Пленумнарының шиитпирлерин амыдырапга боттандырар, он бирги беш чылдың өзен чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседир. Совет Тываның 40 чылын төлептиг утмуур дээш республиканың ажыл-ишчилери боттарының нүүженишкиннерин олче мөөннеп турар. Оларның салган соруглазын чедип алырынга база бир үлүг күш—садыг будүрүлгелериниң таарымчалыг ажылы, садып алыкчыларның негелде-хереглелдерин долу хандырары, бараан нурлавырлаарын чөп хуваары, оларны шалыпкын сайгарары болур. Бо бүгү соруглаларны боттандырарынга чер-чер Советтери үлүг рольду оймаар үшүрлүг.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ХОЖУДАП ТУРАРЛАР ЧОК

СЭКП-ниң XXVI съездиниң, партия Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдырапга боттандырар дээш Чөөп-Хемчиктө СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Доргун сүт-бараан фермазының коллективи шалыпчы ажылдап турар.

Доргунчүдер он бирги беш чылдың үшкү чылында план ёзугаар күүгнеге 435 тонна сүттү садар тургаш, боттарының бар арга-курлавырларын ганаа көргеш, 500 топинаны садар бедиткеп хүлээлгеня аалган. Саанчы, инек кадарчызы, быжаа ажаакчызы бүрүү түс-түзүнде социалистиг хүлээлгелерни алгаш, ону күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар. Ажыл-ишчилериниң ортузунда «Хожудаашкын чок ажылдаар» деп социалистиг чарыш калбаргап.

Ферманың коллективи сүт сээлдазын көвүдедири-биле инектерниң ажаалдазын, чемгерилгезин, суттарылгазын эжиктеринден бо чылдың бирги кварталында эки көргүзүглерни чедип алган. Күүгнеге 115 тонна сүттү садар тургаш, 144 тонна чедирип, онаалданы 125 хуу күүсеткеп. Сүт сээлдазы эрткен чылдын бо үезинден көвүдээн.

Саанчылар боттарының алган социалистиг хүлээлгелерин ажыл-хөрек кырынга боттандырар дээш бүдүүт кызып, кым-даа хожудаарын күзевейн турасоруктуг ажылдаашындан ферманың он дөрт саанчызы шүүтү сүт саап, алыр онаалдазын боттандырган. Ам ында хожудап турар саанчы чок, моон соңгаар шак ынчаар ажылдаарын шиитпирлээр.

Ферманың партбүлүү, профэвалел, комсомол организациялары саанчыларның ортузунда чарыштыг дээштиг организастаарынче кичээнгейни салып келген. Оларның көргүзүглерин хүн бүрү көргүзүп самбаразында бижип турар. Ким кайы-хире ажылдааны, мурнап, хожудап турары оон илдең. Чарыштың ай саныында түңнээп, коллективтиң хүралдың эрттирген. Орта типлек чылдарни илереткеш, вымпел, эртектиг барааннар азы акшабиле шаннаар. Чедир ажыттоттынмаан курлавырларны илередир, күш-ажылдың организациязында, сагылга-чурумда четпестерни чугаалаш, моон соңгаар ажылкшчиларниң сорулгаларын тодаргай айтыр. Коллективтиң ол ёзугаар ажылдаары чаңчыл болган.

Бо чылдың бирги кварталында саанчылар ортузунга чарышка Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, сүт саап алыр талазы-биле эрткен чылын республиканга бирги черни алган, район чемпиону Алдын-кыс Сәнаа-Байыровна Мөңгүш бир инектен 974 килограмм сүттү саап алган, бирги черни эзээп. Бо көргүзүг эрткен чылдың бо үезинден 310 килограмм хой болган. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Дүгүт Донсеп-оолович Ондар кижиге черни алган. Бо чылын бир инекке опаштыр 814 килограмм сүттү сааган, эрткен чылдың ол үезинден 211 кг хой. Социалистиг чарыштың каш удаа типлекчизи эр саанчы Шет Узун-Сарыгович Куулар үшкү шаннаага толептиг болган. Аныяк саанчылар Лида Мөңгүш, Мөңгүш-оол Мөңгүн-оол, Надежда Куулар, Урана Сат, инек кадарчызы Виктор Сат болгаш өскелердиң эки көргүзүглерни чедип алган.

Коллектив шак мындыг эки көргүзүгнү чүүн ачызында чедип алганын ферма эргедекчиси А. С. Монгуштан сонуургап айтырдывыс.

— Хамыктың мурнунда күш-ажылдың организациязын экижиттеп, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаан, даанган ажыл-херек дээш саанчыларның, инек кадарчыларының, быжаа ажаакчыларының болгаш өскелерниң-даа харыысалгазын бедиткен бис. Оон ыңгыда четчир санныг мал чемнери бистө бар, ону инектерге рацион ёзугаар берип, оларны сүт-биле четчир-биле хандырып, эки ажаап келгенивистен, хүнде бир инектен ортумаа-биле он ажыг килограмм сүттү саап ап келдивис. Ону ам-даа көвүдедиринин аргалары бар—деп, бистерге ол кысказа-биле тайылбырлады.

Ферманың коллектив күш-ажылчы чеденшкинни быжглаар, көргүзүглерни көвүдедир дээш ажылдап турарлар.

Х. ТААН-ООЛ.

Часкы хову ажылдары

СУГГАТ ЭГЕЛЭЭН

Алдыы, Үстүү Ишкинниерниң алаактарында суггаттыг 300 гектар чайгаар үнген сиген болгаш 580 гектар тарылга шөлү бар. Анаа чылдың-на тараа болгаш мал чеми культураларын тарып өстүрүп турар. Ол-ла бүгү тарылга болгаш чайгаар үнген сиген шөлдерниге дүжүт ажаалдазының сөөлүнде өүскү суггатты чоруткан. А кыпкы булуңталдырын суггарарын Алдыы Ишкининиң Кара-Дыт, Будук-Алган, Үстүү-Ишкининиң Кок-Эл, Чара-Каккан, Тоора-Тал деп чердериниң 90 гектарынга чоруткан.

Ол ажылга Соскур-оол Монгуш, Чес-оол Сат болгаш Седен-Доржу Монгуш дээш өскелер-даа идепкейлиг киришкен. Ол суггатчылар эрткен чылын бо чердериниң гектар бүрүзүнден-не ортумаа-биле тараа культураларының 9 центнер дүжүдүн алган.

Бо чылдың часкы хову ажылдарының үезинде олар булук дош кырынче бутаалар дозуп үндүр казып, ону кыдыгларынче сай-довурак тоо, буга-сумун уннарын аштап арыглаан.

Оон-биле чергелештир олар часкы суггатка ынак белеткеним, сугну бугалар уну-биле бадырарының хемчеглерин ап, сай-довурак-биле бедик чалдар кылып, булук дош кырын база катап довуракпан алганнар. Ол-ла буга-сумуннар уну-биле бедик дагларның баштайгы эрээн хар суу бадыы эгелээн. Ынчангаш ында ам ол суггатчылар суггаттың ажылын эгелээн. Олар оон бо чылын гектар бүрүзүнденпе тараа культураларының 18 центнер дүжүдүн алырын хүлээнгеп.

А. МОНГУШ.

Чөөл-Хемчик район.

ОТРЯД БЕЛЕН

Онгача ховуларында харыкылын дүшкеп, ынчалза-даа үези келген хар дүш-хүн чокка эриш эгелээн. Бо шөлдер совхозтуң дүжүттүр черлериниң бирээзи. Моон ат-сураглыг механизаторлар үнгүлээн, олар чазактың шаналдарының эдилекчилери болгулаан.

Чазын бо магалыг шөлдерге хек-даван чечээниң хөйүн чүү дээр! Чарыш каан черниң чыды-биле ожт-сигевиниң чыды холужа бээр. Бо делгем ховуларга аразында чарыштыг аныяктар бот-боттарын көржү-көржү ажылдаар. Чер ажылымның ёзулуг-ла мастерлери моон үнүп турганы тааарылга эвес.

Ам ол шөлдерде совхозтуң мал чеми белеткээр № 1 отряды туруп турар. Отрядтың даргазының оралакчызы Көпкей-оол Ондар-биле дүшчү бердим.

— Ондар Айыыр-Санаевич, эрткен чылын силерниң отрядыңар шымбай ажылдаан болгай, ам байдалыцар кандыгы?

— Отряд часкы хову ажылдарынга белеп. Бо талазы-биле комиссия март 25-те хынапда кылган. Тракторларывыстың шүүтүзу септелгези эрткен. «СЗС-2,1» сеялкаларны, илиирлерни септээн соонда тракторларга кошкулап, дорезимн ховузке үнүтүрүшке белеткеп алган бис—деп, ол чугаалай-дыр.

Чуртка Аъш-чем программазын боттандырары-биле улуг ажылдар чоруп турар. Оны күүседиргө бистиң «Тилелгө» совхозта № 1 отряд үлүг-хуузун киирер. Отряд 6 мүң ажыг гектар черге тарылганы чорудар: картофель—30 гектар, көк-тараа—1700 гектар, кукуруза 1524 гектар, рапс — 600 гектар, суда холуктуг горох—1365 гектар, кызыл-тас —1250 гектар черни ээлээр.

Отрядтың бир авеазу бот-оруулга-чарылгалыг аргаже киреринн — шиитпирлээн. Отрядта 45 механизатор быжыглаттынган, Т-150 тракторлар ийи өлчөгө ажылдаар.

Отрядтың мурнунда бо хүн-дерде тодаргай сорулга салдынган: часкы хову ажылдарын кыска хуусавда, бедик агротехниктиг деңнелге доозар. № 1 отрядтың демнег коллективи он бирги беш чылдың үшкү чылында 3300 тонна сигенни белеткээр сорулгалыг. Олар ону күүседип шыдаар.

Э. ТЕЖИТ.

ТАЛСИННИҢ РАЙОН АГРОҮЛЕТПҮР КАТТЫЖЫЫШКЫНЫ: ЭРГЕЛЕП БАШКАРАРЫНЫҢ ЭРТЕМИ

ЛАТВИ ССР. Талсин район агроүлетпүр каттыжыышкыны — бистиң чуртувуста агроүлетпүр комплекстериниң системазында хоочун каттыжыышкын. Сес өске агроүлетпүр каттыжыышкыннары-биле деңге ону алды чыл бурунгаар тургускан. Агроүлетпүр комплекстерин ынчаарда тургускаңы шеңелде, кодээ ажыл-агыйның ажыктыын белиглер аргаңы дилеп тывары болуп турган. Шөлелде чедиишкиниг болганын амгы үеде дидимп-биле чугаалап болур.

Талсинның АУК-зы амгы үеде тос колхозту, беш совхозту каттыштырып турар. Ол ажыл-агыйлар сүттү, эттги, картофельди болгаш погаларны өстүрүп турар. Районнуң девискээринде турар чиг-эт болбаазырадыш кылыр үлетпүрүнүң будүрүлгелери болгаш тудуг организациялары агроүлетпүр район каттыжыышкынынга база кирип турар. Кодээ ажыл-агыйлар будүрүлгезин башкарар талазы-биле төнчүткен дистетчер албаны тургускан. Районнуң агроүлетпүр каттыжыышкыны бот-оруулга-чарылгага үидезилээш, бодунуң ажылын чорудуп турар.

Кодээ ажыл-агыйның будүрүлгезин спецвализастаарының болгаш кооперастаарының, оларны хандырарының бүгү айтырыгларын каттыжыышкынга кирип турар организацияларның ведомствоо аайы-биле чагыртқан черлериден хамаарылга чокка АУК төнчүткен ёзу-биле шиитпирлеп турар.

Талсинның РАУК-ның экономиктиг ажыктыы илдең. Кодээ ажыл-агыйның 100 гектар ажыглаа черинге онаштыр сеолгу ийи-үш чылдарда эттги будүргени республикада ортумак көргүзүглерден 11 хуу, сүттү будүргени 20 хуу бедик болган.

Талсин районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынын амгы үеде ажыл-агыйн механизмин сайырангайжымын ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарынга үлүг кирип турар.

Районнуң агроүлетпүр каттыжыышкынының дээди органы — човүлел болуп турар. Оон составынга каттыжыышкының кежигүннериниң төлээлеттирген төлөөлекчилери, а ол ышкаш районнуң партия организациязының, үдүс депутаттарының Советтериниң, өске-даа хөй-нинти организацияларының төлөөлекчилери кирип турар.

Човүлелдиң соңгаапы баштаар чер каттыжыышкынының ажыл-чорудулгазын доктаамал удуртуп, планныг даалгаларның күүселдезин, сан-хөө болгаш кереэ сагылга-чурумун сагыры дээш, а ол ышкаш каттыжыышкынның ажыл-агыйы дээш харыысалгалыг болуп турар.

РАУК-ның човүлелиниң ээлчегиг хуралы.
В. СВАРЦЕВИЧИНИҢ, В. СЕМЕНОВТУҢ, Я. КРУМИНЬШТЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ССРЭ-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

Күш-ажылчы коллективтерниң болгаш будүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидериниң дугайында Хооңлуң төлевилелин ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели болгаш ВЦСПС ССРЭ-нин Дээди Совединге киирген.

Хоойлунуң төлевилелин «Правда», «Известия Советов народных депутатов СССР», «Социалистическая индустрия», «Сельская жизнь», «Труд» солуннарга болгаш республикалар солуннарынга хөй-нинти чугаалажып көөрү-биле парлаарын шиитпирлээн.

Хоойлу төлевилелиниң талазы-биле бүгү-ле эдилгелерни болгаш саналдарны моон адаанда адресче чорудар: Москва, Кремль, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Секретариады.

Апрель 16—коммунистиг субботник хүнү

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРЖИР, БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДААР

КЫЗЫЛ. «Кызыл тудуг» эргелелиниң ийиги участогунуң үш бригадазы В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл оюнга тураскаатқан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге бедик көдүрүүшкүнүүр киржип, үре-түңнелдинг ажылдарын шиитпирлээн.

Ол бригадалардан шүүтү 63 кижи субботникке киржир. Олар ийи нол объектиге —110 орунуут пыргаанар бажыңнаны, 120 орунуут үүлдар эмнелгезинин тудуунга ажылдаарлар. Бригадалар шалыпчы ёзу-биле ажылдаш. 40 кубометр хана, 15 кубометр демир-бетон шывыглаар, 400 дорбелчин метр шала салырын дүгүжүп алганнар.

Коммунистиг субботник хүнүнде олар 2200 рубльлиг ажылдарын будүрелдер. Бригадалар коммунистиг субботник хүнүнде ажылдаан акшазынган 640 рубльдн беш чылдың фондузунче шилчидер деп шиитпирлээн.

К. ДОРЖУ.

• • •

КЫЗЫЛ. Бүгү-россиянын «Ремсельбурвод» трезининг КМК-зының коллективи «Кызыл субботага» идепкейлиг киржир дээш белеткел ажылдарын чоруда берген. Коммунистиг субботник хүнүнде херек артык кезектерни зона бүрүзүнде тургускан баазаларда чедиргилеп алгылаан.

Ол КМК-да 12 бригада бар. Олар республиканың совхозтарында олар-белчиир шөлдеранде, суурлар төвүнде кылгылаан 2000 кудуктуң техниктиг ажаалдазына, сентелгезин чорудуп тургулар. Субботник хүнүнде Виктор Халбының бригадазы Өвүр районга, Эдуард Скрипальчиковка удуртқан коллектив Эрзинге, Владимир Юшковтуу — Таңды районга ажылдап хүпээр.

Субботникке 82 кижи киржир. Оларның хой кезии комвоп алган кывар-чаар материалдары-биле ажылдаар. КМК-ның коллективи 12 муң рубльдың ажылын кылыр, оон 410 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

Д. КАРА-ООЛ.

• • •

БАЙ-ХААК. Районнуң амыдырал хандырыгга будүрүлге эргелелиниң коллективи В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатқан Бүгү-Эвилелдиң коммунистиг субботнигинге идепкейлиг киржирп-биле белеткенип турар. Ажылдакчы, пек бүрүзүнүң ол хүн кылыр ажылын тодаратқан, «Кызыл субботага» идепкейлиг киржир дээш белеткел ажылдарын чорудуп турар.

Таңды райпозуудан 250 кижи коммунистиг субботникке киржир. Коммунистиг субботник эрттирер талазы-биле ында тургустунган штаб ол хүн коллективтиң кылыр ажылын тодаратқан, пинти хүралга чугаалашкан.

Кооператорларның хөй кезии субботникте боттарының ажылдаар черлеринге садыглап, районнуң чурттакчы чонунга төлептиг бараан болур. Садыг будүрүлгелериниң ажаскээрин чаагайжылырынга, сезил тудуунга 80 кижи киржир.

В. КУУЛАР.

ДЕЛЕГЕЙНИҢ ЭРТЕМ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). «Карл Маркс болгаш амгы үе —тайбың болгаш социал депшилге дээш демисел»—ГДР-ниң майысылалында апрель 11-де амыттынган делегейниң эртем конференциязының темазы ындыг. Эртемнир коммунизминиң үндезиленчизиниң төрүттүнген хүнүнден бээр 165 чыл болгаш мөчээн хүнүнден бээр 100 чылынга хөлбаштыр конференцияны чыыдырган. Делегейниң ол эртем чыыжында коммунистиг болгаш амылчын партияларның социал-демократтыг партияларның, революстуг-демократтыг партияларның, национал-хостагаттыг шимчээшкиннерниң, делегей организацияларының делегациялары киржип турар. СЭКП ТК-ниң Политбюро кемигүнү Г. В. Романов баштаан СЭКП-ниң делегациязы конференцияда база киржип турар.

Конференцияны ГСЧП ТК-ниң Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне Човүлелиниң Даргазы Э. Хонеккер ажыткан.

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тиилелгези Маркстың, Энгельстиң болгаш Ленинниң өредининиң тиилелгези болганын ол демдеглээн. СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары Ю. В. Андропов Карл Марксты өредининиң болгаш ССРЭ-де социализм тургузуушкунунуң чамдык айтырыгларының дугайында бөлүүнүң чоокта чаа чүүлүнге бир эвес ленинизмден ашкаар болгаш хоорулчак кылдыр алыр болза, марксизм бистиң үезинге черле боттанмас ийин деп, чөптүү-биле демдеглээн. Ленин болгаш оон тургускаңы большевиктер партиязы башгайгы тиилелгелиг, делегейниң социал-политиктиг овур-хевирин үндезини-биле чаартқан социалистиг революцияны баштаан. Оон-биле чаа үечада —ажылчын аңгының, улус массаларының канчаардаа аажок улуг тиилелгелериниң болгаш төөгүлүг чаалап алышкынынарының үе-чадазы ажыттынган. Оон-биле чергелештир Маркстың тургускаңы эртемнир социализмни чаа ниитилелди тургузуп турар миллион-миллион ажылчы чонларның дириг практиказы-биле сырый наттышкан.

СЭКП ТК-ниң секретары М. В. Зимяниннің чугаазы «Маркстың өредии чурттап база тиилеп турар» деп темага тураскааттынган.

Гениалдыг угаанныг кижи, эртемниг коммунизминиң үндезиленчилериниң бирээзи, ажылчын аңгының интернационалчы херээ дээш улуг демисеячи, немец улустуң алдарлыг сеглу —Карл Маркска тураскаатқан конференцияга киржиңи-биле чалаапы дээш ГСЧП ТК-га чүректиң хамыындан өөрүп четтириишкинни СЭКП-ниң делегациязының өөмүзээзинден илергейлээн.

Бистер, совет коммунистер, өске-даа чурттарда бистиң эштермаис болгаш чаңгыс үзелдиглериве ышпаш, келир үеже дидимп-биле көрүп турар бис деп. М. В. Зимянин чугаалаан. Бистиң үевисте марксизм намаң-даа костүп көрбээн тиилелгелерни чедип алган, марксизм-ленинизминиң идеялары күчүлүг революстуг үзүнүң чаартычы күчү апарган. Чогум-на оон ужурундан Фридрих Энгельстиң бодунуң гениалдыг өөнүү болгаш сорагнигининиң дугайында чүс чыл мурнунда: «Оң ады болгаш херээ чүс-чүс чылдарны чурттаар» дээш сөстерин бөгүн дүрүм ёзугаар чугаалап болур.

Профэвилел амыдыралы

ОРГАНИЗАСТЫГ ЭРТТИРГЕН

Профэвилел организацияларының ажылында бир чугула кампания — 1982 чылдың коллективтиг керээлериниң күүселдезин хынаары болган 1983 чылда оларны чарар талазы-биле ажылчы чоннарның хуралдары, конференцилээри эрткилээн.

Он бирги беш чылдың өзек чылында коллективтиг керээлерни чарары будурүлге планнарын болган социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүселдиринче, социалистиг чарышты дээштиг калбартырынче, чаа техниканы, мурнакчы дружиналарны иештередиринче, моральдыг болган материалдыг иидиг берииишкиннерин сайыралгайжыдарынче күш-ажылчы коллективтерни мобилизастап турарын ол чугула кампания көргүскен. Ол шыкаш ажыл иштилериниң мергежилин, экономиктиг база иинти билиглерни бедидеринге, күш-ажылдың сагылга-чурумуи быжыглаарынга, аныяктарны кижиидер, соредир, оларның күш-ажылын организастаар талазы-биле ажылды идепкейжидеринге, күш-ажыл камгалалының болган социал камгалалының талазы-биле ажылды, дыштапылганы болган санаторий-курортка эмнээшкинни организастарынга, керээженнериниң күш-ажылының болган амыдыралының байдалын экижидеринге, өске-даа айтырыгларны шиитиирлээринге коллективтиг керээлериниң ужур-дузазы улуг.

Республикамның автотранспорт болган орук ажылагай будурүлгелеринге ол чугула кампания организастыг эрткен.

Тываның транспорт эргелээниниң будурүлгелеринде 17, орук ажыл-агай черлеринде 14 коллективтиг керээлер чардыгган. Коллективтерниң хөй кезиниинг профэвилел организацилары администрацияибиле кады эрткен чылдың коллективтиг керээлериниң күүселдезиниң хыналдазын ой-шаанда эрттирген, 1983 чылдың коллективтиг керээлериниң төлевилелдерин негелдеге дүүштүр ажылдап кылгаш, ажылчы чоннар ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп, оларның санал-оналдарын иитилештирип чыгган.

Хөй коллективтерге коллективтиг керээлер хүлээп алыр талазы-биле хуралдар, конференцилээр организастыг, чоннуң идепкейлиг киржилгези-биле эрткен. Чижээ, Кызылдың № 3 АТБ-зинге (профэвилел комитединиң даргазы А. Е. Ишутин) болган конференцияга эрткен чылда коллективтиг керээде кордүнген чамдык хемчеглерниң күүсеттинмээниниң чылдагаанын анализтеп, шынгы чугаана кылганнар. 1982 чылда коллективтиг керээде кордүнген чамдык хемчеглерниң күүсеттинмээниниң бир кол чылдагаанын —ажыл шагының чидиргилери болуп турар. Чүгле ажыл шагы үзер чоруктуң уржуундан безин ажыл шагының чидиргин 1298 кижи-хүн болган. Азы ажылдап турар бир кижиге-ле онаалтыр ол чидириг ортумаа-биле 3 хире хүн-дүр.

Бо коллективте 1983 чылдың коллективтиг керээзинде күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилеринге дээштиг салдар чедирериниң бүгү хемчеглери ажылдап кылдынган. Хөй-иинти организацияларының ажылын экижидери, будурүлге болган ажылчынарның амыдырал-чурттагазын экижидериниң айтырыгларынче кичээнгейни күштелдирери, сагылга-чурум үрээн кижилерге мораль болгаш материал талазы-биле дээштиг салдар чедириниң хемчеглери ында база көрдүнген.

Ол шыкаш Кызылдың № 1, № 2, № 3, АТБ-лериге Тываның автосептелге заводунга, № 1 орук-тудуг эргелеиинге, Чадаананың болгаш Туранның орук-септелге тудуг участоктарынга, өске-даа коллективтерге конференцилээр чогуур хуусавда, организастыг эрткилээн. Хову-Аксының АТБ-зинге, Кызылдың пассажирлер АТБ-зинге, көвүрүг-тудуг эргелеиинге, № 2 орук-тудуг участогунга коллективтиг керээ талазы-биле хуралдар, конференцилээр эрттирер хүнерии соцгаарладып, ой-шаанда эвес эрткенин чугаалаза чогуур.

Көвүрүг-тудуг эргелеиинде коллективтиг керээниң күүселдезиниң контрольдаары профэвилел организацияларының профэвилел об-комунуң секретары.

С. ДҮШИНИНА.

автотранспорт болгаш газаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел об-комунуң секретары.

ЧУРТТУҢ КОЛ БИБЛИОТЕКАЗЫНДА

МОСКВА. ССРЭ-ниң Ленин орденниг В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказы— Совет Эвилелиниң национал библиотеказы, ССРЭ-ниң улустарының, даштыкы литература туранын парлалга чогаалдарының болгаш хол-биле бижиттинген номнарының делегейде эң улуг кадагалакчыларының бирээзи.

Делегейниң улустарының 247 чылдарының кырында үнген 31 миллион ажыг ном, журналдар, солуннарның чылда үнген комплектилери, нотолар, чуруктар ол библиотекада чыдар.

Бөгүн ооң фондуларында ССРЭ-пин улустарының 91 дылдарының кырында литература кирип турар, ол улустарның хөй көзии Октябрьның социалистиг Улуг революциязының мурнунда боттарының национал бижии чок чорааннар. ССРЭ-де Ленинниң чогаалдарының үндүрүлгелери чыл кежеи тудум-на улам көвүдеп турар. Совет эргечагырганың чылдарында Владимир Ильич Ленинниң чогаалдарының 14700 ажыг үндүрүлгелери ССРЭ-пин улустарының болгаш даштыкы чуттарның 118 дылдарының кырынга 560 миллион 700 муң экземплир тиражтыг үнген.

Библиотеканың залдарынга хүниүң-не 8 муң кижи номчуттунуп хүнээр.

Чуруктар: № 3 номчулга залында. **В. КОШЕВОЙНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.**

ХАРЫЫЗЫҢ ДЫҢНАЗА

Хлебти күрүне стандартынга дүүштүр, бедик шыларлыг, амдан-чимденнинг кылдыр быжырар, тарааны тотчеглевес дугайында «Шын» солунга соолгу айларда дыка ковей санал-сүмелерлиг болгаш шүгүмчүлелдиг материалдар парлаттынып турар. Быжырган хлебтиң шынарын экижидер болгаш тарааны тотчеглевес дугайында бижикчилериниң болгаш садыг алыкчыларның сеткил-сагыжында хайныккан дүвүрээзинни илередип, адаа кампалгалыг болурун бодунуң төрээн чоок херээ кылдыр көрүп турар-дыр деп санап турар мен.

Хлебтен артык үнелиг болган хүндүлүг чем кайда-даа чок! «Тараа чокта ыры безин турбас» деп орус, «Тараалыг кижи тодуг» деп тыва улустарның үлегер домактары шажан-даа шын болуп артар.

Кызылдың хлеб заводунуң ажылында хоочураан четпестерден быжырган хлебтиң улуг нүүрүзү чиг болгаш амдан чок, өртен, кургаг болуп, садыг алыкчыларның негелдезинге ыракта-ла дүүшпейн турар таварылгалар хөй.

Хлеб, тарааны камнаар дугайында солуннарның шүгүмчүлелдиг материалдарын өйшаанда сайгарар, быжырган хлебтиң шынарын экижидер талазы-биле дээштиг хемчеглерни алыры чүгле Кызылдың хлеб заводунуң директизиязының эвес, а харын республиканың Аъш-чем үлетшүрүүнүң министерствозунуң дорт хүлээлгези болур ужурлуг. Солунга үнеген материалдарны кайчаар көрүп, кандыг хемчеглер алганын бижикчилерге солуп дамчыштыр харылап турары дыка-күзенчиг.

Кызылдың хлеб заводунуң ажылында четпестерни сойгалаан республика солуннарында шүгүмчүлелдиг материалдарга чогуур харыны үүге бербейн турарыл? Быжырган хлебтиң шынарын экижидер талазы-биле шүгүмчүлелдиг материалдарны ук солуннарга парлап чыдарры үргүлчүлеп-шаан турзажок, заводтуң быжырган хлевинниң шынары чүге-ле куду деңнелде артпышаан турарыл, заводтуң буруузу-биле чеже-чеже тонна быжырган хлеб бок-биле кады үндүр октаттынып турарыл? Бо айтырыгларга республиканың Аъш-чем үлетшүрүүнүң министерствозунуң тодаргай харызын солуннар арыннарында дугайында чүгле чангыс мен эвес, харын хөй-хөй кижилер номчуксап турар.

Хамаатыларның сапалдарын, билдирииишкиннерии болгаш хомудалдарын көрүүнүң чүрүмүнүң дугайында партия Тыва обкомунуң IX пленумунга чоокта чаа чугаалашкан. Ынчангаш бижикчилерни солуннарга бижээн шүгүмчүлелдиг ...териалдары ажылчы чоннарның сапалдары, билдирииишкиннери болгаш хомудалдары-биле бир домей күштүг болур, оларны хамаарышкан албан-организация болгаш ажыл-агый черлери иинти доктаатткан чүрүм дээштиг ажылдаан. Школачыларга социалистиг хөөлүү-дүрүм, хамаатыларның эрге-хүлээлгелериниң дугайында лекция, беседалар номчуттунган, хөй-иинтиниң киржилгези-биле рейдилер болгулаан.

Чурттакчылыг черлерге иинтиниң корум-чурумуи быжыглаары иинти хүлээлгевис, ынчангаш аңаа киржип, ап чорудуп турарывыс хемчеглерниң дээштиг даан улам кызымак ажылдаар ужурлуг бис.

А. БОРБАК-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазының чанында хыналда талазы-биле инспекциянын штаттан дашкаар инспектору.

АЖЫГЛАП ЭГЕЛЭЭН

Карл Маркс аттыг совхозтуң дирекциязы, парткому амыглаттынмаан курлавырларны дилеп тывар, совхозтуң мал, чер, тудуг ажылдарын артемниң болгаш техниканың депшилгелиг чаа хевирлерни билдилиг ажыглап тургаш хөгжүдер, совхозтуң экономиказын улам быжыглаар талазы-биле чогаадыкчы, тывыгыр аргаларны ажыглап, ажылчыннарның күжүн будурүлгеже чедимчелиг хаара тудуп келген.

Каш чылдарда Ийме суурвуй чурттакчыларының чүгле күзээшкини боон турган Хемчик ол чарында Теректиг-ниң кадыр-бөрт оруктуг, сулагай дыттарлыг башпал хемнеринче машина оруун аштап, оон тудуг материалдары алырын хуралга шиитиирлээш, улуг күштүг үзер тракторлар, балды, хүүректиг хөй кижи киржикчилиг шефтээшкиннерин удаа-дараа организастап турган Теректиг-ниң аксындан барык бажы деп чугаалап болур Оруктуг-Каът аксынга чедир автомашина оруун 1981—82 чылдарның чайгы черлеринде кылып, ажыглалда киргеп.

Чадаананың ыяш ажыл-агыйының чешпээреди-биле Оруктуг-Каътта алган девискээриндеп 1982—83 чылдарның кыжында 216 кубометр эки шынарлыг тудуг материалдарын белеткээш, дош оруун ажыглап Хемчиктиң өрү соорту чоктаткаш, совхозхой, сарлык, шнек кажаалары, чурттагга бажыңнары тударынга дилиг материалдары кылырынга ажыглап эгелээн.

— Тудуг ыяжы алыр чаа черивисте үнеген шынтарның узуну 30 ажыг метр болуп турар. Оон 7 метр хемчээлдиг чудуктуң кезии аарга бажындан чары, строинла кылырынга таарымчалыг эки шынар-лыг, тудугга хереглээр шынтар артыш каар-дыр, ынаңде чаңгыс-даа хос чок магалыг чудуктарны тудугга ажыглап эгелеливис — деп, совхозтуң тудут прорабы Дамбаа Бүрбүевич Монгуш сеткил ханып чугаалап орду. Эки шынарлыг тудут материалдарын чогуур үезинде белеткээрнинге ажылагайның дүүжүлгелиг тудугжузу Тумен-Байыр Монгуш, тракторист Григорий Түлүш, звено удуртукчузу Бегзи Өнер-оол кызымак ажылдап, хүн нормазын доктаамал 130—150 хуу күүседип келгеннер.

— Дөзүдеп ужурган сулагай дыттарны шыпшык бажын одуруп каапп узун хевээр тракторга чиңге бажындан демир аргамчы-биле бөле баглаап төрепчилеттерге чаңгыс угда хемниң булуктаап дожун куду 20—30 кубометр чудукту чер агыига киирип кээр-дир — деп, Бегзи Өнер-оол хөөреп чугаалады.

— Ол дээрге автоприцепке чүдүрер болза, 5—6 машина чүшүг-дүр—деп, Дамба Монгуш немеп кагды.

Кышкы үеде белеткеттинген тудут материалдарын дош кыры-биле ажыл-агыйның девискээрииге чедирип эккеп ап четтигипкени тудуг ажылдарын шалыпкын чорударынга идиглиг болуп турар. Ам бо хүнерде белеткээн ыяштан Сесегеннің Адыр-Тейде 400 баш хой киирер чаагайжыткан хевирнің кажаазының тудуу, ол шыкаш Ийменде Кара-Шат деп черде ажыл-агыйның мурнакчы ошку кадарчызы Байыр-оол Монгуштуң кыштаанда чурттагга бажыңы болгаш 400 баш ошкуге чаа кажаанын тудуу база-ла шалыпкын чорун турар.

Ажыл-агыйның удуртукчулары Баажыже ажыр автомашина оруун соолгу чылдарда каш удаа чоннуң шеф күжүн ажылап, алгындын кылган. Аңаа чоокку үеде күш четтикпес-даа болза, чоорту кыштаглар дерип, ангор уксаанын ошкузун өстүрер база тургузарын планнап турар. Баажы чүгле ангор ошку тургузарынга таарымчалыг эвес, аныяк бода малдарны күзүн, чазын оларладып семиртириигге таарымчалыг чер дээрнин тускай эртемнигжер, совхозтуң удурт-тукчулары билип турар.

Баажыга мал тудугларын кылырынга хереглээр материалды чүгле Хемчик кежир соортур апаар. Ол айтырыг база чоорту шиитиирлеттинге бээр дээрииге бүзүреп болур.

О. АРАКЧАА.

Чеоп-Хемчик район.

Чээрби-чыл бурунгаар Белоруссияга шинчилел кылырының баштайгы атомнуг реакторун ажыглалга киирген, оон соонда БССР-ниң Ядролуг энергетика институдун аңаа үндезилеп тургускан.

Институттуң үндезин темаларының аразында бир кол тема — чаа хевирнің атомнуг электростанцияларын тургузары. Ажылдың алыс соруглазы — урандан тургустунган өзектен ангыланып чарлыр ужуруг газче чылырны дамчыдар суук дамчыдыкчыны солуурУ. Ынчангаш чылыг дамчыдыкчызының кол ажыктыг чорун чүл дээрге, өскерлиишкин үезинде нейтроннарның тыптып келирин саадаттаас, олар ийнги ядролуг кывар чүүлдү ажылдап үндүрерлер.

Улус ажыл-агыйынга ужур-дузалыг эвээш эвес соруглаларны институт шиитиирлеп турар. Чижээ, ионизасталыр херелденишкиннің дузазы-биле чаа тудуг материалдарын кылып турар. Модификастаттынган ыяш биле декорацияга бетон полимерни индыг арга-биле тургустунган.

Торфтан чаа бактериялыг чемнишчидилге алырының дешилгелиг технологиязын эртемденнер шинчилеп тургускаш, будурүлгеге шингээдип киирген. Ынчангаш чемнишчидилге кылырда торфту, оон өске микрофлоразын чок кылырыбиле, кобальт установказын эрттирер. Гамма-ризоторфин дээр чаа чемнишчидилге дириг бойдуска хора халдатпас. Ону республиканың дыка хөй ажыл-агыйларында калбаабиле ажылап турар.

ЧУРУКТА: пенелдеге белеткел ажылдары чорун тур. Л. МАКЕДОНСКИЙНИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Хоорай болгаш ооң айтырыглары

МОСКВА БЕДИДИ ӨЗЕР

Строгино дээрге магалыг эки эштир черлиг, мага-бот дагнар элезиннег район деп, москвачылар чоокка чедир-ле ол черни ынчаар билир турган. Ам ында чаа чурттагга тудуглары көвүдээн. Келир үеде ол 120 муң кижи чурттаар улуг девискээр апаар.

Ам безин ында хөй каът чурттагга бажыңнары, уруглар садтары болгаш школадар, эмнелгелер болгаш магазиннер эмгежок апарган. Удавас ында спорт комплекизи көстүп кээр. Эштир черни база чаагайжыды кылыр.

—Найысылал девискээрииге мындыг бичии хоорайлар тудуунуң өске-даа чижектерин хойнуң көргүзүп болур—деп, Моссовет күүскомунуң даргазының оралакчызы, хоорайның план комиссиязының даргазы Владимир Битунов чугаалады. —Ынчалза-даа ол дээрге бистин хоорайывыстың хогжулдезиниң чиңгине шүүмү эвеспир. Москва девискээрииде ам хостуг черлер эвээш болдур ийин. Оларга ам чаа тудар чурттагга бажыңнарының чүгле 25 хире хуузу түрар апаар. Бажыңнарның кол кезии—50 хуузу—мурнунда массалыг тудуг кылып турган черлерге тутунар.

—Найысылалдың чаа тудугларында соолгу чылдарда кол угланышкын болуп турар чүүлдер чүү ирги?

—Бир-ле дугаарында хоорай девискээриниң гектар бүрүзүнге камналгалыг хамаарылга. Бис тудуглар ам-даа сырый болурун планнап турар бис. Бажыңнарның каъды көвүдээр. Ам беш каът бажыңнар тутпас. Оларны 16-20 каът бажыңнар солуур, ында ороолдерни чаа ёзуу-биле шеверлеп кылыр, оларны чогумчалыг кылдыр планнаар. Чаңгыс сөсбиле чугаалаарга, бистиң найысылалывыс бедиди өзер.

— Хоорайның эрги районнарын кайчаарыл?

—Оларга чаартылга ажылдары улам чылаар. Бистиң бир сорулгавыс— келир үениң салгалдарынга Москваның эрги овурун арттырары. Ынчангаш тоогу база архитектура талазы-биле үнелиг тудуг бүрүзүн күрүне бодунуң камгалалынга алган. Чүгле хөлүн эрттир өкпыл» баксыраап, ажыглаттынмас апарган бажыңнарны бузар. Оларның орнунга чаа, ынчалза-даа эрги бан өттүүлүргеп бажыңнар тутпупар.

—Найысылалдың тудуг программазының сошал талазы кандыгыл?

— Чаа чурттагга бажынарын ажыглалга киирерп-биле чергелештир чаа уруглар садтарын, ясликтерин, эмнелгелерин, садыгның болгаш иинтиниң чемненилгезиниң амыдырал болгаш коммунал хандырылга будурүлгелерин ажыглып турар. Өскээр чугаалаарга, тудуг программазын бөттандырып турган, бис хоорай чурттакчыларының ажылдаарынга, чурттаарынга база дыштанырынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузарын күзеп турар бис.

Найысылалдың «кадыныың» дугайын база бодап, олче улуг сагыш салып турар бис. Социал-экономиктиг хогжулдениң кол планын ёзугаар Москвага үлетшүр будурүлгелерин тударын сокпаткан. Чүгле харын чоннуң хандырылгазынга хамаарышкан будурүлгелерни немээр. А өске фабрика, заводтарны чаартып, эле дерип база ажылдан турар кижилерге байдалдарны экижидип турар.

—Бо чылын москвачылар чүнү алырыл?

—3 миллион 450 муң дөрбелчин метр шелдүг бажыңнарны азы 80 муң квартираны алыр. 75 уруглар садыл, 23 школа, 25 эмнелге немежир. Чаа культура бажыңнарны, клубтар, кинотеатрлар, библиотекалар ажыттынар. Амыдырал хандырылга будурүлгелериниң четкиен калбарар. Хоорай транспорту улам хогжүүр. Метрониң чаа станцилары хоорай төвүн чаа тутпунун турар. бистиң бо чугаавысты эдээлиивис Строгино ышкаш микрорайоннар-биле харылзаштыра бээр.

Марина ВАСИЛЬЕВА, ПМА-ның корр.

Профилактика чоруп тур

КОРУМ-ЧУРУМНУ БЫЖЫГЛААРЫ—НИИТИ ХЕРЭЭВИС

Барыын-Хемчик районуң чурттакчылыг черлеринде хөй-иинтиниң быжыг корум-чурумуп тургузар талазыбиле боттуг хемчеглер алдынып турар. Чер-чер Советтери, совхозтар дирекциялары, парткомнар боттарының хүн бүрү хөй талалыг ажыл-чорудулгазынга ол айтырыгже улуг кичээнгейни үгландырган. Хөй-иинтиниң корум-чурумуп быжыглаарынга черчерде хөй-иинти организациялары улуг күш. Алдынып турар ол хемчеглериниң түнелинде чамдык суурларда хөй-иинтиниң корум-чурумуп үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктарның саны көскүзүбиле кызырылган.

Ажыл-агыйлар төптеринге, малчын коданнарга, фермаларга профилактика хүннерин чорудары чанчылчаан. Районуң партия, совет, административтиг органнарының ажылдакчылары хөй иинти-биле кады суурларже комплекстиг үнүшкүннерни кылып, профилактика неделязын эрттирип турар. Оон планын баш улуг тургускан. Профилактика неделязы чоокку үелерге Аянгаты, Дон Терезин, Кызыл-Мажалык суурларга, Барлыкка эрткен.

Профилактика чөвүлелиниң кежигүннери ук черлерге баргаш, ында иинти байдалды өөренип көргеш, эки тура улусчу дружиналарның, профилактика чөвүлелиниң, эш хуу судунуң ажылынга практиктиг дуза чедирер. Оон соонда, ында арагаже сундулуг, хулиган херек үүлгедип хөй-иинтиниң корум-чурумуп үреп болгу дег кижилерни данзызын тургузуп, бүгү тала-биле таныжып өөренип көргеш, олар-биле тус-тузүнде беседалажып чугаалажыр. Кижи бүрүзүнүң ажылдап чурттап турарының байдалын хынап көөрү-биле оларның хамаарыжыр организацияларынга, өг-бүлезинге чедер. Данзыда ады кирген кижилер-биле баштайгы удаала хууза беседа чорудуп, сагындырар арганы ажыглап турар бис. Ол кижи бистиң-ле, ында хөй-иинти организацияларының-даа кичээнгейиндеп дүшпес. Сагындырыгы берген соонда, оон күүселдезинга катап чедип, хынап турар. Ол күүсеттинмээн болзо бүрүүлүг кижини суурнуң чурттакчыларының иинти хуралынга тургузуп, чогуур хемчег оналар.

Профилактика чөвүлелиниң кежигүннериие КАП инспекторлары, өртке удур албанның ажылдакчылары база кирер. Ажыл-агыйларга барып, хөй-иинтиниң корум-чурумуп быжыглаарынче угланган хемчеглер алырындан аңгыда, автотранспорт шимчээшкиниин аймыл чок чоруун тургузары-биле гаражка хыналдаларны кылып, автомашиналарның техниктиг байдалын көрүп турар. Өртке удур албанның ажылдакчылары ажыл-агыйларның сүт-бараан фермаларында, хойжу бригадаларында, автогаражтарында өртке удур аймыл чок байдалдын тургускавын хынап, херек апарган тавариларга сүме кадар, бүрүүлүг кижилерни штрафтаар.

«Шекпээр» совхозка чоокта чаа эрткен профилактика неделязының канчаар эрткенин дугайын бижип көрейн.

«Шекпээр» совхозтуң Бичетей суурга профилактика неделязы районнуң партия, совет, иштики херектер килдизиниң ажылдакчыларының киржилгези-биле эрткен.

Неделя дургузунда профилактика чөвүлелиниң кежигүннери суурда эки түрө улусчу дружиналарның, эш хуу судунуң, профилактика чөвүлелиниң ажыл-чорудулгазын хынаан. Учёттан алдынган 14 өг-бүлеге четкен. Оларга ам чаа тудар чурттагга бажыңнары, уруглар садтары болгаш школадар, эмнелгелер болгаш магазиннер эмгежок апарган. Удавас ында спорт комплекизи көстүп кээр. Эштир черни база чаагайжыды кылыр.

—Найысылал девискээрииге мындыг бичии хоорайлар тудуунуң өске-даа чижектерин хойнуң көргүзүп болур—деп, Моссовет күүскомунуң даргазының оралакчызы, хоорайның план комиссиязының даргазы Владимир Битунов чугаалады. —Ынчалза-даа ол дээрге бистин хоорайывыстың хогжулдезиниң чиңгине шүүмү эвеспир. Москва девискээрииде ам хостуг черлер эвээш болдур ийин. Оларга ам чаа тудар чурттагга бажыңнарының чүгле 25 хире хуузу түрар апаар. Бажыңнарның кол кезии—50 хуузу—мурнунда массалыг тудуг кылып турган черлерге тутунар.

—Найысылалдың чаа тудугларында соолгу чылдарда кол угланышкын болуп турар чүүлдер чүү ирги?

—Бир-ле дугаарында хоорай девискээриниң гектар бүрүзүнге камналгалыг хамаарылга. Бис тудуглар ам-даа сырый болурун планнап турар бис. Бажыңнарның каъды көвүдээр. Ам беш каът бажыңнар тутпас. Оларны 16-20 каът бажыңнар солуур, ында ороолдерни чаа ёзуу-биле шеверлеп кылыр, оларны чогумчалыг кылдыр планнаар. Чаңгыс сөсбиле чугаалаарга, бистиң найысылалывыс бедиди өзер.

— Хоорайның эрги районнарын кайчаарыл?

—Оларга чаартылга ажылдары улам чылаар. Бистиң бир сорулгавыс— келир үениң салгалдарынга Москваның эрги овурун арттырары. Ынчангаш тоогу база архитектура талазы-биле үнелиг тудуг бүрүзүн күрүне бодунуң камгалалынга алган. Чүгле хөлүн эрттир өкпыл» баксыраап, ажыглаттынмас апарган бажыңнарны бузар. Оларның орнунга чаа, ынчалза-даа эрги бан өттүүлүргеп бажыңнар тутпупар.

—Найысылалдың тудуг программазының сошал талазы кандыгыл?

— Чаа чурттагга бажынарын ажыглалга киирерп-биле чергелештир чаа уруглар садтарын, ясликтерин, эмнелгелерин, садыгның болгаш иинтиниң чемненилгезиниң амыдырал болгаш коммунал хандырылга будурүлгелерин ажыглып турар. Өскээр чугаалаарга, тудуг программазын бөттандырып турган, бис хоорай чурттакчыларының ажылдаарынга, чурттаарынга база дыштанырынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузарын күзеп турар бис.

Найысылалдың «кадыныың» дугайын база бодап, олче улуг сагыш салып турар бис. Социал-экономиктиг хогжулдениң кол планын ёзугаар Москвага үлетшүр будурүлгелерин тударын сокпаткан. Чүгле харын чоннуң хандырылгазынга хамаарышкан будурүлгелерни немээр. А өске фабрика, заводтарны чаартып, эле дерип база ажылдан турар кижилерге байдалдарны экижидип турар.

—Бо чылын москвачылар чүнү алырыл?

—3 миллион 450 муң дөрбелчин метр шелдүг бажыңнарны азы 80 муң квартираны алыр. 75 уруглар садыл, 23 школа, 25 эмнелге немежир. Чаа культура бажыңнарны, клубтар, кинотеатрлар, библиотекалар ажыттынар. Амыдырал хандырылга будурүлгелериниң четкиен калбарар. Хоорай транспорту улам хогжүүр. Метрониң чаа станцилары хоорай төвүн чаа тутпунун турар. бистиң бо чугаавысты эдээлиивис Строгино ышкаш микрорайоннар-биле харылзаштыра бээр.

Марина ВАСИЛЬЕВА, ПМА-ның корр.

МЕРГЕЖИЛИНГЕ ШЫНЧЫ

Эдуард Дүшгар-ооловичЧ Домбаа бодунуң ыяк мергежилиниң ёзулуг мастери болганнарның бирээзи. Ол автослесарь кижи болган, машина септээрии, чурукчуунуң катаптаттынмас оюр-хевирии тургузары мышкаш, шак ындыг ураа мергежил кылдыр санап чоруур. Чурукчуунуң чараш оюрлерии дилеп тывары дег, ажылдың чаа арга-хевирлерии ажыглавы Э. Домбаага будурүлгелии эки көргүзүлгелии чедип алырынга дузалап турар. Бо бүгүнүи ачылында оон хүн бүрү кылган ажыры будунгур.

Оон ажылдап турары Кызылда сельхозтехниканы райониар аразынын каттыжыышкынында чиик машиналарның техниктиг ажаалда станцилязы — хоорайныи ангыяк будурүлгелериниң бирээзи. Ында УАЗ маркалы чиик машиналарны септеп совхозтарның ыяш спецназистеринии чагыларын күүседип турар.

— Баштай маңаа ажылдап келгенимде, станцинның девискээри бичии болганындан хөй сеткер хынаар чок, машина септээр ошкалар безин ыяаш турду—дээш, Эдуард Дүшгар-оолович чугаазын уламчылай-дыр.— Ынчангаш чамдык хостуг үелерде чердаа казар, тулуг-даа кылыр ажылдарга таваржыр турдувус. Ажыл-ижиивис түнелиталас барбаан. Ам машиналар сеп... ...е таа, ...ээлп байдалдар тургустунган.

Техниктиг ажаалда станцизының коллективи квартал планнын күүсеткен.

Эдуард Домбаа хүниүң үлүг-формазын бүдүн чартык чедирип турар.

Шынап-ла Э. Д. Домбаанын кады ажылдап турары слесарь эш-өөрү ону күш-ажылга ыпак, бичеге сеткилдиг кижи деп билирлер. Шак ол шаңгыралдыг коллективте Э. Домбаа мышкаш эки ажылчыннарның саны арбын, олар техниктиг хандырылга станцизынга киргеп чагыларны хуусазында күүсеттинмээн ай, квартал саныпа чарыттын чиитиирлеттинге саналып турар.

С. ДАҢЗЫ.

Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 165 чылынга

МАРКСИЗМНИҢ ИДЕЙЛИГ ЭРТИНЕЗИ

К. Маркс биле Ф. Энгельстиң чогаалдары тайбың, демократия болгаш социализм дээш демиселдиң идегелдиг компазы, ажылчы чоннарның калбак массазы оларның иштинден амгы үениң эң-не чидиг айтырыгларынга харыларны ап турарлар. Эртемниг коммунизминиң үндезилекчилери — делегейде—чогаалдары эң-не номчуксанчыг авторлар.

ГДР. Карл-Маркс Штадта К. Маркска болгаш Ф. Энгельске тураскаал.

Делегей пролетариадының баштыңчыларының идейлиг эртинезинге миллион-миллион совет кижилер бараалган турарлар. СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң ажылдакчыларының СЭТА-ның корреспондентизинге дыннатканы болза, оларның ажылдарын бистиң чуртувуска 3521 катап ССРЭ-ниң болгаш делегейниң улустарының 97 дылдарының кырынга, 131 миллион 175 мун экземплар кыдыр үндүрген.

К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң чогаалдарын парлап үндүреринниң, оларны өөренириниң болгаш пропагандалаарының улуг ужур-дузазының-че В. И. Ленинниң кичээнгей салып чорааны билдингир болгай. Оларның херээнин улуг уламчылакчызы В. И. Ленин кижи төрелгетениин мерген угаанныг кижилериниң чогаал эртинезин чүгле шылгарангай билир чораан эвес, харын оларның ажылдарын парлап үндүреринге боду эң-не бөгтүү-биле киржип чораан.

Хамаатты дайынның кадыгберге чылдарында Маркс биле Энгельстиң документилерин азы оларның хоолгаларын; оларның чогаалдарын, ажылынга оларның киржип чорааны солунналарның комплектилерин, делегейниң ажылчын шимчээшкинниниң материалдарын, делегейниң эң улуг угаанныг кижилериниң чогаалдарын долузу-биле болгаш эртем бөзүү-биле өөрениринге дузалап турар бүгү-ле чыгдынган ховар түүлдерни садып алырынга партия акша-хереңги харамнанмаан.

К. Маркс биле Ф. Энгельстиң чогаалдарының чымядалы 1928 чылда үнүп эгелээн. Ол үндүрүлге 28 томнуг (33 номнуг) кылдыр 1 миллион 610 мун 600 экземплар нийти тираштыг үнген. Эртемниг коммунизминиң үндезилекчилериниң 400 чогаалдары болгаш 700 чагаалдары бир-ле дугаар парлаттынып үнген.

СЭКП-ниң болгаш делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкинниниң идей-политикалыг ажыл кончуг барын — деп, СЭКП ТК-ның чанында Марксизм-ленинизм институдунуң К. Маркс биле Ф. Энгельстиң чогаалдарының секторунуң эргелекчизиниң орлакчызы Н. Ю. Колпинский чугаалап турар. —Ол ажыл болза хөй талаалыг мозу-шынарлыг, янзы-бүрү алырларның эртемденнеринин — философтарның, экономистерниң, төөгүчүлерниң, филологтарның, архивист-археографтарның — күжениишкинин негээр.

К. Маркс биле Ф. Энгельстиң чогаалдары — марксизминиң ёзулуг энциклопедиязы. Революсчу бодаалдың эртинезин билип алыр арганы берип турары-биле, марксизминиң үндезилекчилериниң боттарының өөредининиң янзы-бүрү талааларын чогаадыкчы арга-биле канчаар ажылдап үндүрүп турганың өөренир арганы берип турары-биле ийиги үндүрүлгенин ужур-дузазы кызыгаарланмайн турар. Бага бир чугула чүве болза, совет өчүлдурукчуларның, шинчилекчилеринин болгаш үндүрүкчүлерниң ажылының делегейге улуг үнелээшкинин болдуруп, бүгү делегейге марксизмни нептередиринге илигли болуп турары.

Бистиң чуртувуста марксизм классиктериниң ажылдары эвилелдекпеп республика бүрүзүнде, ССРЭ-ниң улустарының 49 дылдарының кырында, оларның аразында революция мурнунда болуунун национал бижик чок чораан улустарның дылдарының кырында база парлаттынган.

Совет улус, бүгү депшилелиг кижи төрелгетеп делегей пролетариадының баштыңчыларының төрүттүнгенинден бээр 165 чыл, мөчээнинден бээр 100 чыл болганын демдеглеп турар үеде эвээш эвес чаа түүлер чырыче үнген.

А. СИВЦОВ.

Москва.

ӨӨРЕДИР-ДАА, КИЖИЗИДЕР-ДАА

Чаа Шагаан-Арыгтың адаа талазында кайы практан-па коскү хөй каът улуг бажың тудуу костүп турар. Ол болза, Бүгү-авилел ужур-дузалыг шалыңчы тудутвуң культура амыдыралынга кол черни эдээр эвчи комплекизи-дир. Аарыг кижилерни хайгаарап көөр, чыттырып алгаш эмнээр, профилактика ажылы чорудар болгаш өске-даа эмнээшкиннер кылыр хөй салбырлыг медицина төвү анаа удаазы ажылдап эгелээр. Амгы хүнүмде беш каът ол улуг тудугда ажыл хайнамышкынының. Ооң чанында көдүрер кран ынай-бээр далаш чок «кылаштаа» тургаш, тудугжуларга херек түүйбуну, хоюдутну үстүү каңдымче үндүрүп берип турар.

Ол эвчи комплекизин «Шагонартяжстрой» трестин № 20 КМК-зының тудугжулары — 26 кижи тудуп турар. Тудут объектизинге бригадир Т. П. Воронинага ужуражы бергеш, коллектив кежигүннериниң канчаар ажылдап турарын сонуургадым.

— Бригада колдуунда-ла аныяктардан тургустунган. Ынчалза-даа шупту ажылга кызымак, чүткүлдүг улус. Тудут материалы-биле хандырылга чамдыкта үүктели бээр. Ооң уламында январь айда тудут-монтаж ажыддары кылырының планын күүседип шыдаваан бис. Февраль айда хандырылга эки болган. Аның планның 110 хуу күүсет-тивис. Март айны база-ла шалыпкын темп-биле эгеледи-вис. Кол көргүүлүүлер талазы-биле планнарны күүседип болдурувустуң магадылалы бар—деп, бригадир чугаалады.

Кала-даа мындыг. Кандыгдаа ажылды кылып, бүдүрүнниң чыг-оды—кол материалбиле хандырылга үүктелбесс, хуусаазында кээп турар болза, план күүседезиниң бижиг бызазы мында-ла тургустунуп келир. Мындыг бодалды бригаданың хоочуну, мурнакчы тудугжу Т. Ш. Хертек база илеретти. Ол бригадада Танов Шыраповичи мышкаш дуржулгалыг, ажылынга бердингеп, бедик харысалгалыг кижилер бар. Иван Воронин, Николай Допкара, Александр Мартыненко мында ажылдап келген үезинин дургузунда төлептиг чорууп көргүзүп, ак сеткилдиг-биле бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турарлар. Оларның мындыг шалып, ишчи чорууп аныяк тудугжулар өөренип, хууда мергежилиг бедидиг ап турарлар. Ылаңгыя Совет Армиияның хүрээлединден чоокта чаа халажыг келген ийи Озер—Кара-оол биле Дадар-оол коллективке чапчыга бергенер. Ам олар ажылдың хынын тып алган. Ажылдап турда көөрге шалыпкын-даа, кызымак-даа. Өске аныяктар база олардан дудак чок ажылдап билирлер.

— Ажылга анаа туруушкунар тургузаанның дем-не чугааладым. Бо таварылгада ажылчыннарны өске участоктарга шын хуваап, анаа ажылды чөп организастаарын ораладажып турар бис. Чамдыкта бир неделяда чапчыс машина түүйбу кээп турган болгай. Ону ша-даа четпейн доозазын салыптар турдувус. Ам харын байдал экижип кел чор. Сөөлүү ийи айда тудут материалынга үүктелиништиң болбады. Шак мындыг темп-биле ажылдаар болзувусса эвчи комплекизинин тудуун ыяль эгезинде доозуптар бис —деп, Тамара Петровна түнеледи.

Бригада кежигүннери СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.). Пленумунуң материалдарын ажылынга удурлаага болдурубушаан ооң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш үлүүн киприп турарлар. Бригада күш-ажылдың сагыга-чурумун улам быжыглаар, ажыл шагы үзер, арагалаар кижилер-биле демиселди чорудуп, чыл эгезинден бээр бо талазы-биле ажыл кончуг барын — деп, бригадир чугаалады.

Бригадада аныяктар хөй-дүр болза, ыяла сагыга-чурум эки дээрзең бо чылдың эгезинден бээр анаа чыланнаан чок черге ажылдап олардаар, ооң эрте чоруур чапчысында таварылга турбаанын айтырга-ла четчир. Бо ажылда бригада чөвүзелиниң, ыяпчыя бригадирниң киирген үлүү удуг дээрзи чугаажок, Тамара Петровна ол бригаданың үш чыл удуртуп келген бозгаш кижи бүрүзүнүң ажыл-чанын, сонуургалын эки билир апарган. Ол ыяпга дүүн хереглиг, ыяпга сүме кадырлы хууда хүлээлгеп ыяпдыр көрүн чоруур. Ажылда чедиишкиннерин ол не кижиниң сеткилди-биле үнелеп билир. А четпестерге ооң хөлүү чок. Бо материалды бижип бра Танов Шыраповичиниң «Бригадириниң шиитпири. Негелделиг кижи» дээрзи сактып келдим. Тамара Петровна аныяктарны ажылга чаңдыктырып, ооредип чорууруннан ангыда, ол оларны бедик сагылга-чурумнуг, харыысалгалыг болурунга кижиндирип чоруур.

Ш. ДОРЖУ.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

АДЕНГЕ УЖУРАЖЫЛГА

АДЕН (СЭТА). Йеменниң Социалистиг партиязының Төп Комитединиң Чиигаже секретары Али Насер Мухамед Демократтыг Йеменге аңц-чорук кылып чеде берген Палестинианы хостаар организациязының күүскомумуң даргазы Ясир Арафатты хүлээп алган. Ужуражылга үезинде ол девискээрдө байдалдың янзы-бүрү талаларын база ПСП-ге болгаш Улуралыышкының палестин шимчээшкиннерге хамаарыылгалыг айтырыларны чугаалашкаан. Аденниң информациа-агентизелези дыннаан турар.

Чоокта Алжирге болуп эртген Палестиниың Национал чөвүзелиниң XVI сессиязының шиитпирлерин А. И. Мухамед чугаалаан. Ол чымыттын Чоокчу Чоон чук талазы-биле «Рейганның планын» палестин улустуң болуун хамаарыышпас күрүнеэнга тургузар эргээни казыыр дээш орааладажыышкын кылыр кирип турар шиитпирни бүрүнүбиле деткээн.

Чоокчу Чоон чүгге байдалды тазырыттырар айтырыгның талазы-биле Улгеч-Демократтыг Йемен Республиканың принципиалдыг болгаш бызыг туружун Я. Арафат үнелээн.

ОБЪЕКТИВТЕ—АФГАНИСТАН

Бүдүн чартык чыл бурунгаар афган чазактың шиитпирин ёзугаар Кабулга «Ватан» («Төрээн чурт») деп уруглар ближыңы тургустунган. Афганистан Демократтыг Республикага удур чарлаттынмаан дайынга ада-иезин чидирген уруглары аңаа чыыш тургузар. Ол болза чурттуң төөгүзүнде бир-ле дугаар тургустунган мындыг чергениң уруглар албан черн болуп турар. АДР-ниң удуртулгазы олче улуг кичээнгейни салып турар. Эртнен чыдын ооң хереглелиниге күрүне бюджединден 31 миллион афган акшазы берген.

ЧУРУКТА: Розея биле Махбуба «Ватанга» наймыралдажып алганнар.

СЭТА-ның түскай корр.

Г. НАДЕЖДИННИЙ фотозу.

КЕМ-БУРУУЛУГ ЭВИЛЕЛ

ДАМАСК. (СЭТА). Сирия Араб Республика боду тускай догуунаан күрүне болганда, Израильдың талазындан сонсаал чок кыжаныышкынар болгаш дайынга белеткелдер үргүлүлеп турда, бодунуң камгалалыг күүүзүн быжыглаар талазы-биле хемчегларын боттандырар эргелиг деп, «Аль-Баас» солунга интервьюзунга Ливанның Депшилелиг социалистиг партиязының даргазының ораалакчызы М. Даллюль медеглээн. Ол дугайында чиигинниг түүбее, а империалистиг пропагандаңың онуу долгандыр доюлдурган шуугаазының үндезини чок.

Каттышкан Штаттар эң чаа боо-чепсек-биле Израильди хандырып тургаш, эжелекчи дайынаарже ону күткүп турар. Кем-бурууллуг эвилел талазы-биле ол сүлчээчилериниң эжелекчи планнарының чидиг ужу бо девискээрге америкизиялы тергиидекпи доктаадыр дээш планнарының боттанышкынының оруунда кол шаптык болуп турар Сирияга удур угланнып турарын «М. Даллюль уламчылап чугаалаан.

Ливанда америк шериг бүжүүнүң туруп турары удаг айыыл дээрзин ДСП-ниң дорганының ораалакчызы демдеглээн. Ливанны Пентагонның Чоокчу Чоон чүкте база бир челелгинже болдурар дээш орааладажыышкынга удур Бериниың туружун ол деткээн. Араб чурттарның болгаш бүгү делегейниң депшилелиг күштерин Израиль эжелекчилеп болгаш америк шериг күжүнүң удур ливан туруп турарына удур ливан улустуң демиселдин деткиришче М. Даллюль кыйгырган.

ДХМ-НИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

ХАНОЙ. (СЭТА). Таиландыга америк боо-чепсекти болгаш шериг хереклелдерни далаш-биле чедирип турарын Вьетнам Социалистиг Республика шиитпирлин-биле буруу шаап турар.

ВСР-ниң Даштыкы херектер министерствозунуң толээлекчизиниң парлалга дамчыштыр медеглелинде демдеглеттингеши болза, таиланд шериглер «вьетнам шериглериниң кызыгаарже халдаашкыныш» ойтур шаисын дээш деп чылдакбиле Каттышкан Штаттар дайынчы техниканы, «чер-агаар» деп ракеталарны болгаш ыяпдыр боолаар үтер-бооларын Таиландыже кончуг дүргеп чорудуп бере берген.

«Таиландының айыыл чок чоруунга кыжаныышкыылар баре дээр дугайында таиланд эрге-чагыргаларның мөге шуугаашкының катаптан тургаш, АКШ-тың күрдепартаментизи медеглел кылганының соон дарый Вашингтонуң мурнунда «кандыг арга-биле таибың камгалакчыларының аксын дүй шаварда» деп айтырыг тургустунган дээрзин миништрниче «Вашингтон пост» солун албадаттырган. Кара чангыс Совет Эвилелиниң чепсээн дужуртурунче угланган «тик вариант» дээр вариантыны Ак бажың ол соруга-биле ыяпга үндүрген. Чогуур ойтур харыыны алгаш, база ол ышкаш ук ораалажыышкын буруну-биле сойгалаттынган база делегейниң хөй-ниитизиниң мурнунга бужартаан дээрзинге бүзүрээш. Рейган администрациязы «ийиниң аразында вариант» дээр вариантыны сыналдаан. Вашингтон ол вариантының дузазы-биле болуун НАТО-жу эвилелчилерпиң мурнунга АКШ-тың «ыңнангыр» чорууп аныяктап коргүзер, а Совет Эвилелин, шериг-стратегиг деп эргеш болгаш деп айыыл чок чорукту үреп турар санаалды ол кажап-даа хүлээп албас дээрзин биле-тура-ла «кежерлончек» деп бүрүүдадып болдаан. «Ийиниң аразында вариантының» алыс сорулгазы «тик вариантыны-биле» домей-де — канчап-даа турган болза Барыын Европага чаа америк ракеталарны сойгара тургузарын эгелеп алыры.

Москвага болган парламент конференциязынга СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы, ССРЭ-ниң дашткы херектер министри А. А. Громыко «ийиниң аразында вариантының» чүге чүгле Совет Эвилелиниге хүлээп алдынмас эвес, харын база тайбыңны херээн болгаш айыыл чок чорукту үнелеп турар бүгү кижилерге хүлээп алдынмас болуп турарын дээрзин кончуг биллингир кылдыр чугаазаан.

Ол вариант чүге хүлээп алдынмазын дээрге, бирээде, англи болгаш француз ядролуг чепсектерни, оларның аразында 162 ракеталарны ол саналвайн турар. ийиде, Барыыл Европада болгаш авиапосеглерде турун турар ядролуг чепсектиг чүс-чүс самолёттарны ол база санга киирбейн турар. Үштеп, ССРЭ-ниң Азия кезээнде турун турар. Европага кандыг-даа хамаарылга чок, совет ракеталарны база улуттаар деп көргеп. Шиитпир-биле бир эвес «ийиниң аразында вариантының» боттандырын эгелээн дийик дээш алыр болза, НАТО Совет Эвилелинден 2,5 катап хөй мындыг чепсектиг болуу баар.

Рейган администрациязының АКШ-тың шериг талазыбиле тергииделиви хандыраршыл болгаш ядролуг согуушкынну баштай берип болдыр хире күштериниң деңнелгүүр байдалын тургузарынче угланган ончуң-чеңээлиг угланышкынын ойтур шаршыллан, делегейниң хөй-ниитизи Каттышкан Штаттарның болгаш оларның эвилелчилериниң калбартыш турары боочепсекти эңдере бүдүрериниң политиказынга удур боттуг альтернативаны дилеп турарлар. Бүгү делегейде хөй-хөй кижилер мындыг альтернативаны Варшава Керээзиниң чурттарының савалдарындан, СЭКП ТК-ның Чиигинге секретары Ю. В. Андропоовтуң боттуг болгаш реалисчи шиитпирлерин көрүп турарлар. Ол савалдарны болгаш шиитпирлерни бүгү чурттарда калбак-биле чүүлдүтүүлүп болгаш деткиң турарының ужуру болза, ядролуг чепсекти ажыглаарындан ойталаары, ядролуг согуушкынну баштай бээрининг доктрин назындан ойталаары оларның үндезинде чыдарында.

Тайбыңны камгалаарының херээн улустар улам шиитпирлин-биле боттарының холунда ап турар. Бүгү-ниитиң тайбыңның болгаш термоядролуг дайынны чайладырының идеязы улус массаларның улам хөйүүн медерелинче сиңгиин турар. Дайынга удур, ракеталыг чепсекке удур шимчээшкин кончуг улуг хемчээлдиг болгаш костүп көрбээн шаап халдакчы характерлиг болу берген. Барыын Европада, Каттышкан Штаттарда, Канадада, Японияда ол шимчээшкинде онон миллион кижилер киржип турар. Чон бүрүзүнүң, кижи бүрүзүнүң эң бирги эргеэзи — амыдырап-чурттаар эргеэзи — үскүлежиишкиннер — улугдаа, бичии-даа күрүнелериниң аразында чарлаттынган болгаш чарлаттынмаан дайыннар соксавайн келген. Империалистиг күштер эрги чорудээлерин чидиглендирип, чаа чорудээлерин кыпсыл, дүшкүүлүг чорукту үргүлүү күштелдирип турар.

Азия дипте америк шериглалай болгаш шериг-агаар күштериниң эң улуг базаларының турар, оларның аразында стратегиг ядролуг чепсектер база бар, чаа-чаа америк шериг базаларын база тургуступ турар. Өлүрген хөделдинг интернет күштер база мөөнеттиниң турар. Япония болза америк империалнзмээн дээлай дүүнче кирбес кончуг улуг авианосеэи болу берген. Ол чурт, оңу долгандыр далаш суглаан ядролуг чепсек-биле «сээпнеттингеп». Японниың Окинава ортулууң. Мурнуу Корейни, Индий океанда Диего-Гарсия ортулукту ядролуг чепсектиң базазалары кылдыр хууадургаан.

Бо бүгү болза шыңгыы болгаш айыылдыг үржүктарыны тургузуп болур болганда, малитаристерниң дайынга бедик-тедиргеринге удур тайбыңга ынак бүгү күштериниң, хамыктың мурнунда Азия чурттарының боттарының күштериниң, ажандызымдаа-даа артык, шудургу, хажык чок болгаш чаңыл-сыңыл чок демократтыг күштериниң демниг болгаш шудургу хөделиишкиннери-биле Азия диниө тайбыныы болгаш айыыл чок чорукту хандырып болурунуң херээнии-дир.

Г. ШИШКИП.

(СЭТА).

ЧЕР КЫРЫНГА ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

Бүгү кайы төрелгетеннин мурнунда эң-не дүргеп боттаадырар сонгаарладыш болбас сорулга болза, ядролуг халапче кулбураашкынны болдурбазы-биле шыңгыы хемчегларни боттандырары болур. Рейган администрациязы эки чепсеглиин тургаш, шериг талазы-биле артык күштүг болуур болгаш делегейге тергиидээр байдалды чедип алыр дээш агрессчи угланышкыдан салдыкпастаан.

Европага ракета-ядролуг чепсекти эңдерилдирер дээш ыяпышкынның чаа эргилезинден канчаар чайлаарыл деп айтырыг амгы үеде онза чугула айтырыг болуп турар. Чепсеглиишкинниң дужурерпиин болгаш айыыл чок чорукту айтырыгларын шиитпирлээринге хереглеттинер үе чогуур хемчээлдиг болгаш ол үе улам-па кызырлып турар дээрзин орта угаанныг кижи бүрүзү медерел билип турар. «Ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг чепсээн Барыын Европаның девискээрининге сайгара тургузар дугайында айтырыг туюлунга чедир шиитпирлеттинген болгаш Женева чугаалажыышкынары кандыг-даа түнелдиг доостур болза, ол шиитпир ескерилбес деп соксаал чокка катаптарыга АКШ-тың камгалал министерствозу шуут ойлешкен» деп барыын-герман «Франкфуртер рунлшау» солун шыны-биле демдеглеп турар.

Ынчаарга «Рейган администрациязының дайынзырак

Тыванын Композиторлар эвилелиниң үшкү пленуму

Тыванын Композиторлар эвилели бодунуң үшкү пленумунуң ажылын апрель 8-те эгелээн. Пленумга тыва композиторларның сөөлгү чылдарда бижээн ырлары, янзы-бүрү хогжум херекселдеринге шилер болган симфониктиг оркестрге бижээн чогаалдар концерт залындан чаңгыланып эгелээн. Чижээлээрге, А. Чыргал-оол тыва улустуң пептеректей ырларын ажыглап симфониктиг оркестрге «Сюита» чогаалы, Р. Кенденбиль «Оркестрге концерти», Б. Пуховтуң ийи дугаар симфониязы, мен бодум «Танцы сюитазын» бижидим. Үстүнде адаанывыс чогаалдар симфониктиг оркестриң күүселдезин-биле цыңгакчыларга бараан болур. Оон ынай пленумуун эртип турар хүннеринде ниити ырлын, камерный концерт болгаш бичии уругларга конверт болуп эртер. Моон мурнунда чылдарда чүгле ийи концертбиле кызыгаарлаттынып турган болза, ам конверт көргүзүглерин ковудээн, харын-даа музыка школазының өөренгичилери тыва композиторларның чогаалдарын боттары ойнап, чоңга таныштырар.

Пленумуун ажылынга киржири-биле Москвадан, Донда Ростовтан, Новосибирскиден болгаш өске хоорайлардан адучылар келгилээн. Оларга композиторлар А. А. Бузовкин, Б. И. Карахан Л. И. Израйлевич, Г. А. Осипенко, музыковед оскелер-даа хамааржыр.

Бо чыышка тыва композиторлар келген адучылар-биле арга-дуржулгазын солчуп, чедер четпестерин демдеглеп, Тыванын 40 чыл ооң канчаар ужкуурупун дугайында айтырыгларны чугаалашкан.

Апрельниң 8—10 хүннеринде Кызылдың уран чүүл училищезинге музыка үзүк чок чангыланып турган. Ол хүнверде симфониялыг-даа, уруглар музыказының болгаш өске-даа янзы-бүрү концерттер болгулаан.

Композиторларның болгаш кодазының бот-тывынгыр композиторларының чаа бижээн ырларының сайгарылгазын чаладып келген композитор адучылар кылып, аныяк авторларга ажыктыг сүмелерни берип, боттуг дузаны чедиргеннер.

ЧУРУКТА: композиторлар Л. И. Израйлевич биле Б. И. Карахан олар Тыванын композиторларының III пленумуунуң киржикчилериниң аразында.

Композитор Д. ХУРЕШ-ООЛ.

«ФИТИЛЬ» КӨРГҮЗҮП ТУР

Чүге «Фитиль» деп адаанган?

«Фитиль»— шериг-далай кезектеринге албан эрттирип турганнарның сөзүнден шаанда-ла унтаган. Ол сөстүң утказы мындыг: кажан адмирал бодуунуң каттыжыышкынының корабльдериниң бирээзинге кандыг-ла бир чурум үрээшкинин эскерип каанда —даалганы шын эвес бүүседкенин, шимчээшкинин оскерткенин дээш оон-даа оске таварылгаларда — чурум үрээп корабльдиң экипажынга медээ сигналдың бээр болгаш «Фитиль!» деп команда-биле боо адыышкыны кылыр турган. Корабльдерниң бүгү командирлериниң кичээнгейин олче угландырары-биле адыышкыны кылыр.

Шүгүмүүлелдиг «Фитиль» деп киножурналдың адынын тывылганын оон үнезилекчизи болгаш халаг чок удуртукчузу, Социалистиг Кутажыдың Маадыры, Ленинчи болгаш Күрүне шаңналдарының лауреады, чогаалчы Сергей Владимирович Михалков ынчаар тайылбырлаан. Чогаалчының 70 харлаанын чүүдүн хөй-ниитизин чоокта чаа демдеглээн болгай.

Совет Эвилелиниң кинотеатрларының, клубтарының, Культура орттарының экраннарынга «Фитильдиң» эмаадырлары»-биле 20 ажыт чыл дургузунда ужуражып тур бис. Делегейде кара чаңгыс ялцнежир үүвези чок бо киножурнал канчан тургустунганы?

— Шын-на болгай, ол талазы-биле «Фитиль» бо хүнерде шынап-ла кара чаңгыс болдур ийин — деп, С. Михалков чугаалады.

— Ынчангаш кажан бо журналды тургузуп турувуста арга-дуржулга деп үүве биске шуут чок турган, «Фитильге» эң кыска, билдингир сценарий херек болгаш миллион-миллион кижилерниң сагыш-сеткилин дүвүредип чоруур айтырыгларны анаа чыдар болгаш оларны эдип алырының оруктарын тодаадыр ужурлуг-дур бис дээрзин баштайгы үндүрүлгелерден билип алган бис.

«Фитильдиң» баштайгы көргүзүүлериниң чангыс чижекти чугаалаайн. «Неман» операциязы» деп көргүзүгле — идик магазинниден туфель оорлап аппарганын көргүскен. Арга-дуржулгалыг петекчи келгеш, ону алган кижи — чоокка коорду багай кижилер деп тодаратканы: тергиин эки шыпарлыг ботинкаларны албайн, оон чаңынла чыткан-дыр мен деп шелээп бодап орумда, ол:

— Амдыызында ямыын өртке удур кезээге албан хаар боон-тур сеп ийин. Оон соонда көөр бис--деп, бо-ла.

Өртке удур шериг, 1939 чылда өөвүс орттенип калганын сактып келген мен. Ынчан от хып турда, хөй-ле улус чыглып келген чүве. Дүвүүштелдир хып турган чалбыышче чагдаар, тускай мергежилдиг, дилим кижи ол улустуң аразынган тывылбаан чүве. Шак ынчаар аваыстын хөй-хөй чылдар дургузунда үйгу-чыдын чок ажылдап чораан чыып алган эт-севи, бистин эккоп-биче пдик-хевирис, аъш-чемнис көрүп турувуста-ла хып калган.

— Болу берген орттуң өжүрениин, ону болдуубазының талазы-биле тускай мергежилди аңаа чедип алыр сеп— деп. Товаришгай мээң бодалымны оттуур билгеп чүве дег чугаалаарга, чөпшээрежиккеп мен. Өрт шеринниң ынчангы даргазы турган Салчак Чүлдүм-оолга чедирип бээрп-биле, менээ бижиктп дораап-на бижип берген.

Салчак Чүлдүм-оол —аныяк эр болган. Шериг хөйлеп, чүвүрлүг, дорзуунда хол боозу астып алган, кара хром сапыктыг даргаже улуг хүнүткел-биле көрүп турганымны утпаан мен. Ол кайгамчык форма-биле бүгү амыдыралын холбажыр дээрзинге ынчап кайып билгеп боор мен.

Ол үеден ТАР-ның өртке удур шеринде эвээш сапыг дайынчы бар-даа болза, шериг чурумнуг турган. Хүнүн хой кезии теоретиктиг, практиктиг кичээлдерге эртер, хоорай киреде кыска шөлээ алыр чүве.

Аңаа албан эрттирип эгелээш, Тывага өртке удур алдыңгы тоогүзүн сонуургай берген мен. Ол 1926 чылда өртке удур ниитилел хевирлиг тургустунган. А 1937 чылда шеригжиткеп албан апарган болгаш Тыва Арат Республиканың Иштки херектер ямызының килдизи болу берген.

Баштайгы үеде өртке удур кезекке элээн каш шериг бар, машина-техника-даа чок, тускай эртемниг кадрлар эвээш, кырында суглуг досказар каап алган бөдүүн тергелиг турган.

Ыңдыг янзылыг эге үндезинин салган албанны улам хөгжүдеринге, оон бажык-балгадың негелде дүгээр тударынга, мергежилдиг кадрлар-биле албанны четчелзеринге Совет Эвилелиниң Тывага турган төлээлери улуг салыышкынны киирген дээрзин маңаа демдеглээр апаар.

Дөртен чыл мурнунда, өртке удур албанга кээп турумда, өрт өжүрер 4 машина, тергелиг 4 аът турган. Олуеде ол айыылың болдурбас дээш чүү кылырын билир машина-техниканы башкарыптар мергежилдиг кижилер ажыллаш турган. Оларның аттарын алаарга-ла четчир. «Фитильге» тыттырган ролъларга ойнап турган билдингир артистерни даа адап болур. Оларга Евгений Леонов, Ролан Быков, Сергей Филиппов, Евгений Весник, Олег Ефремов хамааржыр. Оларның талантызының ачызында журналдың чамдык сюжеттери кино уран түүлүнүн ёзулуг чогаалдары апаран. «Фитильдиң» үндүрүлгезинге кижизин — артистерниң ёзулуг школазы-дыр.

— «Фитильге» көргүскен соонда хөй-чанын организациязының, бүүдүүлгелериниң администрациязының хамаарылгазы кандыг болурдур?

— «Фитильге» көргүскен соонда хемчеглериниң алдынын тударын редакциядга келген хөй-хөй чагаалар херечилеп турар. «Фитильге» көргүскен соонда» деп рубриканы кылып алган бис. Журналга келгөген айтырыглар талазы-биле партия организациязының, министерстволарның болгаш ведомстволарның харылзаары-биле көрүкчүлерни тамырлыының туралыыс ол.

— Редакциянын чогаадыкчы планнары канчылыг?

— Ол айтырыга дорт болгаш кыска харынны бериш болуп — четпестерни сайгалдарын болгаш кочуулаарын, амыдыралывыстың эки талаларын репуглерни кылыштаан.

Александр АБДРАШИТОВ, (ПМА).

Бөгүн-совет шулукчу Демьян Бедныйның төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылы

Демьян Бедный (Ефим Алексеевич Придворов) 1883 чылдың апрель 13-те Херсон губерниязының Губовка суурунга ядыы тараачының ог-бүлезинге төрүттүгеп.

Д. Бедныйның баштайгы шулуктери 1909 чылда парлаттынган. Оон шулуктеринде чүрттеп, ажылдан чораан үези сиңиккеп. Олар дээрге революция дугайында, хамаатыы даймының, коллективизация дугайында, баштайгы беш чылдар, Ада-чүрттүң Улуг даймының дугайында «хүн бүрүүн рапорттары-дыр».

Д. Бедныйның идея талазы-биле ёзулуг кижизидикчизи болгаш башкызы В. И. Ленин турган, ол оон чогаалдарын мерген, тергиин эки бижиттинген, чиге дээштир деп үнелеп чораан.

Д. Бедныйның Октябрь мурнунда үеде безин бижээн сатиралыг шулуктерин улус «частыр басня октар» деп адай берген. Хамаатың даймының чылдарында солдаттар, ажылчыннар аразынга ол дег кындыг сурагжаан болгаш ынакшылга бүргеткен шулукчу турбаан. Оон «Үдээшкин» деп шулуг улустуң ырызы апарган.

Ада-чүрттүң Улуг даймынын үезинде ол барык-ла хүнүнүн бижин турган, оон патриотчу лириказы болгаш фашизмге удур сатиразы совет дайынчыларны тилелгеже кыйгырып, хей-аът киирип турган.

1923 чылда Д. Бедный Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. Ол дээрге чуртка бир дугаар шаңнаткан чогаалчы болган. Шулукчу 50 харлаанда ону Ленин орден-биле шаңнаан.

Демьян Бедный 1945 чылдың май 25-те Москвага мөңгээн.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨРТ ШЕРИИ ЧОРААНЫМ

Төрүттүнген черим —Чоон-Хемчик. Ады-сураа үнген чалдан дургунарыныө чуртунга 1925 чылда чыгыг делегейже көрүп, чымчак холдуг немнин аа сүдүн ан баштай эмген мен.

Мен беш айлыг турумда ачавыс чок апарган. Бот-бодүдан ийи-чаңгыс хар ылгалдыг алды чаш кижи авазыстың азыралынга чыдып калган бис. Тывага улусчу революция тиилевээн, улуг орус болгаш оске-даа нацилярның дуза чедирген чымчак холу эвес болза, мал-маган-даа, эдилээр эт-сеп-даа чок чораан ядыы кижинин ажы-төлү та канчаар турдувус ыйнаан.

Октябрының чылыг хереливиң ачызында, оске бүгү тыва араттарның ажы-төлү дег, чырык хүннүн карактарын көрүп, чыргалдыг чуртталгапы тып, янзы-бүрү мергежилди чедип ап, аныяк республикавыстың чечектелиишкинин дээш ажылдап, чурттаан эгелээн бис.

Чалыы назынның кидин түлүк үези —16 харлыг турумда Ада-чүрттүң Улуг даймыы эгелээн. Ынчан АРЕВО кежигүнү, Чоон-Хемчик кожуунуның Алдан-Маадыр сумузунуң 4 лугаарлыг албанныга секретарылап турган мен. Фронт чоругларын дилеп кеп, чамдык даргаларга кочулаачылап турган мен «Чаа оолдар эвес, шериг эрлер ыыжыр бааре дишкеп. Ынчангаш бөлөк-селөк чыыллазыңга киржип, барык олут ортайын, балдыр сыкшайн ажыглап келген мен. Болум хүммда аңаа сүтта турган чедирис аъдывыстыг-даа чедип апарып берген мен. Алызынган чораан болгаш мал-маганывыга, эдилелиниге хумагалыг аңаа безин мени кичээп деткээнин ам-даа утпас мен.

Бир чыл хире ажылдап чорумда бистерни, 16-18 хире харлыг элээн хөй аревочилерни Кызылче келдиргеп. Фронтуже чоругдары ол ирги бе дижип, амыран келген бис. Херек кырында ындыг эвес болган. Алдын уургайынга, үлегүр будурулге чедиринге ажылдаар аныяктарны чыып тургапы ол болган. Моон кадыым байдалын эмчилер шиңээп, чаңгыс чер чурттуум Ооржак Базыр болгаш оске-даа оолдар-биле кады Эми алдың уургайынче чорудупкан чүве. А Чаланзаа кады келген ажым —Оңдар Сундуй оолу-биле Кызылдың алгы, ыяш заводтарынга ажылдап артып калгапнар.

«Таптыг-ла дөртен чыл мурнунда, база бо чылдагы ышкаш, сооксумаар, когурум хаттыг чазын мени республиканың Ишткин херектер ямызынче келдиргеп. Оон чылдагаанын билип чадап, арай сестип-даа турдум. Кады ажылдап турган өөрүм «Кел дээн кедилиг» дишкеп. мени албадап чорудупкаппар.

Ямыыл кадрлар килдизиниң даргазы Олег Сундуй «Шагаа оруумунга ажылдаар сеп бе?» деп айтырган. Орта харыы берип шыдаавайн арай задаазының орумда «Аревэ кежигүнү кижи даалга ёзугтаар каяа-даа ажылдаар хүнүлүг—хүнүл. Ол аразында ол органга ажылдап турган акым болур Куулво Комбу база Ишткин херектер ямызынга ажылдаарыныы сүмелеп, ол мергежилдин чүгүлазың мендэ тайылбырлап берген. Ам-на чоңгээрешкел мен.

Ишткин херектер ямызының ынчангы сайыды турган Товариштай мээң-биле беседалашкаш, оң сес хар четпээпиниң билип каап, элээп тыртыла берген. Алдың казып турган черимге катап ажылдаар-дыр мен деп шелээп бодап орумда, ол:

— Амдыызында ямыын өртке удур кезээге албан хаар боон-тур сеп ийин. Оон соонда көөр бис--деп, бо-ла.

Өртке удур шериг, 1939 чылда өөвүс орттенип калганын сактып келген мен. Ынчан от хып турда, хөй-ле улус чыглып келген чүве. Дүвүүштелдир хып турган чалбыышче чагдаар, тускай мергежилдиг, дилим кижи ол улустуң аразынган тывылбаан чүве. Шак ынчаар аваыстын хөй-хөй чылдар дургузунда үйгу-чыдын чок ажылдап чораан чыып алган эт-севи, бистин эккоп-биче пдик-хевирис, аъш-чемнис көрүп турувуста-ла хып калган.

— Болу берген орттуң өжүрениин, ону болдуубазының талазы-биле тускай мергежилди аңаа чедип алыр сеп— деп. Товариштай мээң-биле беседалашкаш, оң сес хар четпээпиниң билип каап, элээп тыртыла берген. Алдың казып турган черимге катап

Баштайгы үеде өртке удур кезекке элээн каш шериг бар, машина-техника-даа чок, тускай эртемниг кадрлар эвээш, кырында суглуг досказар каап алган бөдүүн тергелиг турган.

Ыңдыг янзылыг эге үндезинин салган албанны улам хөгжүдеринге, оон бажык-балгадың негелде дүгээр тударынга, мергежилдиг кадрлар-биле албанны четчелзеринге Совет Эвилелиниң Тывага турган төлээлери улуг салыышкынны киирген дээрзин маңаа демдеглээр апаар.

Дөртен чыл мурнунда, өртке удур албанга кээп турумда, өрт өжүрер 4 машина, тергелиг 4 аът турган. Олуеде ол айыылың болдурбас дээш чүү кылырын билир машина-техниканы башкарыптар мергежилдиг кижилер ажыллаш турган. Оларның аттарын алаарга-ла четчир. «Фитильге» тыттырган ролъларга ойнап

Аңаа албан эрттирип эгелээш, Тывага өртке удур алдыңгы тоогүзүн сонуургай берген мен. Ол 1926 чылда өртке удур ниитилел хевирлиг тургустунган. А 1937 чылда шеригжиткеп албан апарган болгаш Тыва Арат Республиканың Ишткин херектер ямызының килдизи болу берген.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 87 (12177) | 1983 чылдың апрель 14, четверг | 1925 чылда үдезилеттинген | Өртээ 3 коп.

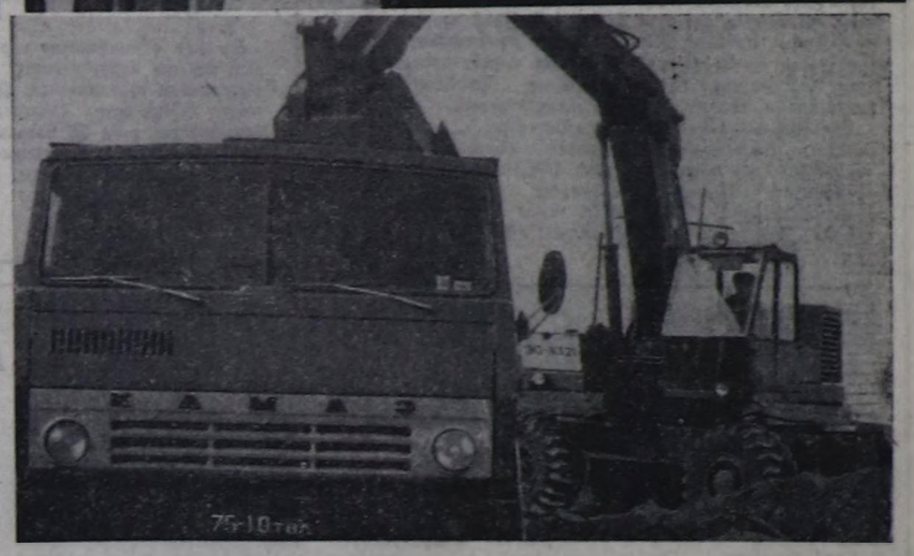

«Тыва тудуг» трестиң № 14 механизация эртелелиндө ол будурулгенниң хоочуну, экскаватор машинизи Геннадий Павлович Бородин коллективте хүндүткелдиг кижилериниң бирээзи. Коммунист Г. Бородин мында 15 чыл ажыг ажылдап, күш-ажылга медерелдиг хамаарылганың үлегерни көргүзүп турар. Ажылынга ак сеткилдиг, хөй-ниитиг ажылынга идепкейлиг ажылчынны коллектив кежигүннери ийи удаа хоорай Совединиң депутадынга дешпиткен, ол депутат хүзээлгезин база идепкейлиг күүседип турар. Мурнакчы ажылчын чаңгыс эвес удаа шаңнадып, мактадып келген.

ЧУРУКТАРДА: Г. Бородин ажыл үезинде; ооң күүндүг машиназы.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

НИИТИЗИ-БИЛЕ КҮҮСЕТТИНЗЕ-ДАА...

Үлетпүр допчулалы

Оң бирги беш чылдың үшкү, озек чылының бирги кварталы доозулган. Эрткен үш айларда республиканың үлетпүр продукция сайгарарының планын 105,1 хуу күүсеткен. Доктаатынган планнан ажыр 1,5 миллион рубльдиң продукциязын сайгарган. Эрткен чылдың бирги кварталында турганынга деңнээрге, бо чылын продукция сайгарарының хемчээли алзон кызырлы берген болуп турар.

Продукция сайгарарының планын республикада 29 үлетпүр бүдүрүлгелериниң 24-үү күүседип алган. Бирги кварталдың планнарын «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, Кызылдың эът комбинады, сүт заводу, Шагаан-Арыгның саржат заводу, Кызылдың эът-сөөк далганы бүдүрер заводу, тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу хуусаадан эрте күүсеткеннер.

Бирги кварталда продукция сайгарарының планын 5 бүдүрүлге күүседип шыдаваан. Олар 78 мун рубльдиң продукциязын чедир бербейн барганнар. Чижээ, Чадаананың саржат заводу планын 95,8, Чадаананың хлеб заводу 98,5, Бай-Хаактыы 92,7, Туранының 89,8, Кызылдың алгы заводу 87,2 хуу күүсеткеш, хожудан турар бүдүрүлгелериниң санындан үнмээн.

Бо чылдың апрель 1-де байдал-биле алырга, нормативтиг арыг продукция бүдүрериниң шылчыткен 36 үлетпүр бүдүрүлгелери бирги кварталдың планын 108,8 хуу күүсеткен. Продукция бүдүрериниң хемчээлиниң чартык кезии ол бүдүрүлгелерге онаажып турар. Бо көргүзүг талазы-биле планын 9 бүдүрүлге күүсетпейн барган. Олар дээрге «Шагонартыжстрой» трестиң үлетпүр бүдүрүлге комбинады, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводу, Элегес-Аксының хапа материалдар заводу, Туранның, Тес-Хемниң, Тандының, Балгазыныың, Шагаан-Арыгның, Барыын-Хемчиктиң ыяш ажыл-агыйлары-дыр.

Бирги кварталда барааның продукция бүдүрериниң планы 106,2 хуу күүсеткенген. Планнан ажыр 18 мун тонна хөмүр-даштыг, 3,3 мун тонна даг-дүгүн, 2,2 мун дөрбелчин метр дилиг материалдарын, 3,5 мун рубльдиң культурно-амыдыралдың болгаш ажылагыйының бараанныры. 13,3 мун рубльдиң мебель эймаан, 301 тонна эът, 17 тонна колбаса кылгыларын, 39 топна саржагны, 72 тонна далганы, 3 муң дал эзиртпес суксуннарны бүдүрүп үндүргөн. Бирги кварталда „чедип алдынган чедиишкиннер бар-даа болза, шөй шуткуп кудары, электри энергиязы, чугай, түүйбу, хөм болгаш кадыс идиктер бүдүрүп үндүрери ышкаш чугула продукциянның план күүседеэн боттанмайн барган.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң квартал планы база күүсеттинген. Ооң бедик темпизин «Тудуг кезектери» комбинат, Кызылдың эът комбинады, Шагаан-Арыгның саржат заводу. Кызылдың эът-сөөк заводу, Хову-Аксының хлеб заводу, Чадаананың райүлетпүр комбинады чедип алганнар. Бирги кварталда үлетпүр продукциязының озулдезин күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедээнинин күсели-биле чедип алдынган. Ындыг-даа болза, 20 үлетпүр бүдүрүлгези күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планын күүсетпейн барган. Ооң уламыдан 220,2 мун рубльдиң продукциязы чедир алдынаан. Эрткен чылдың бо үеэн-биле деңнээрге 21 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнү кудулаткан болуп турар.

Барааның продукциязының бот-үнезин чиигедириниң январь-февраль айларда планы күүсеттинген. Планнаттынган чыгыдалдарны эвозежедириниң күсели-биле 378 мун рубльди кампан алган. «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт», «Тудуг кезектери» комбинаттарга хөй кампалга чедип алдынган. Чамдык бүдүрүлгелер ажыктыг эвес ажылдаваннар. Кызыл-Мажалыктың эът комбинады, Кызылдың алгы заводу, «Тыва сүт тудуг» трестиң демир-бетон кылыглар заводу, Чадаананың тараа хүзээн алыр пунктузу, «Шагонартыжстрой» трестиң үлетпүр бүдүрүлге комбинады, Кызылдың тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу продукциязының бот-үнезин аартаткан.

Бистиң республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниле ам-даа бар болуп турар четпестерни дарый эдип алыр хөөн. бүгү күштүг мөөнүзөри бар арга-күрлавырларны долу ажыглаары бо хүннерде коллектив бүрүзүнүң чугула сорулгазы болуп турар.

Допчулалды республиканың Статистика эргелелиниң ажылдакчылары белеткээн.

АРГА-КУРЛАВЫРЛАРНЫ БҮРҮН АЖЫГЛААРГА

Көдээ ажыл-агый допчулалы

Бо чылдың бирги кварталында республиканың ажыл-агыйлары сүттү болгаш этти күүнеге садарының планнарын күүсеткенин, апрель 1-де медээ-биле көргүзерге мындыг болган:

Районнар	Эът	Сүт
Бай-Тайга	53,6	73,7
Мөңгүн-Тайга	—«—	—«—
Барыын-Хемчик	113,6	100,2
Өвүр	128	108,3
Чөөп-Хемчик	114,6	107,1
Улуг-Хем	111,6	117,7
Танды	129,6	120,3
Бии-Хем	104,2	119
Тожу	59,6	112,5
Каа-Хем	137,2	115,5
Тес-Хем	111,5	116,1
Эрзин	69	106,3
Кызыл	170,5	110,7
Республика ниитизи-биле	113,7	113,6

Статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, республиканың ажыл-агыйлары баштайгы кварталда күүнеге 36369 центнер эът тн, 62476 центнер сүттү саткан. Күүнеге садар ол ийи хевирниң продуктуларының каймызының-даа квартал планнары ажыр күүсеттингилээн. Оларны эрткен чылдың ол үезинден хөйүү дужааган. Чижээ, эътти күүнеге садары эрткен чылдың бирги кварталындан 4550 центнер хөй болган. Сүттү база 1982 чылдың бо үезинде турганындан 9465 центнер хөйүү дужааган. Моон ап көөрге, план күүселдеги эрткен чылдыңдан эки темпилиг-дир.

Эрткен кварталда күүнеге эът садарынга Барыын-Хемчик, Өвүр, Чөөп-Хемчик, Танды, Каа-Хем, Тес-Хем, Улуг-Хем, Кызыл районнарның ажыл-агыйлары чаруштың мурнуку одуруунда келген. Олар планнан артыкка хөй эътти дужааган болгаш эрткен чылдың ол үезинде чедип алган турган деңнелиңден дыка хөйүү ажыр саткан. «Кок-Тей» совхоз биле Кызылдың күш фабриказы планын ийи катап ажырган. Бии-Хем район эрткен чылдың бирги кварталының деңнелиңде хевээр арткан.

Бай-Тайга, Тожу, Эрзин районнар эрткен чылда ышкаш, бо чылдың бирги кварталында эът садарының планнарын күүсеттээнин республиканың ниити көргүзүүнге багай садарны чедирген. Ол районнарның үдуртукчуларындан эът планын күүсеттээнинин чылдагааннарын тодарадым. аналитэп көөрү, чедир чылдыңмаан түүлүү ийиги кварталда дуглаар дээш бүгү арга-лаларны, курлавырларны ажыглаары негеттиниң турар.

Күүнеге эът дужаар онаалдалыг ажыл-агыйларның 54-үү квартал планын күүседип алган. Ооң иштинден «Торгалыг», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Мурнакчы», «Шивилиг», «Бурунгаар», «Ленинчи оруо», «Кызыл тук» (Өвүр), «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар планнарын 47—90 хуу ажыр боттандыргылаан, ол талазы-биле чаруштың мурнуку одуруунда чорун турар. Ооң-биле чергелештир он бир совхозтуң эът талазы-биле планын күүседирин үеленгиз маңаа айыткыр чогуур. Оларның аразында «Тээлиг» совхоз 262 центнер, «Бай-Тал» 544 центнер, «Парыы» 552 центнер, «Чаа оруо» 319 центнерни. Тожуның «Тоора-Хем» 190 центнер, «Май 1» 416 центнерни чедир дужаавааң. Бай-Тайганың «Кара-Хөл», Мөңгүн-Тайганың ийи совхозу бирги кварталда чаңгыс-даа килограмм эътти сатпаан. Ыпчаңгаш ол совхозтар күүнеге мурнунга улуг ореллиг артканнар.

Планның онаалдаңы дыка ажыр күүсеткен районнарны демдеглээр апаар. Сүт садарынга республиканың 11 районнуң планныг онаалдаңы ажыр боттандырган. Оларның иштинден Улуг-Хем, Танды, Бии-Хем, Тес-Хем болгаш Кызыл ышкаш районнар чүгле квартал онаалдазын чедир күүседирин эвес, харын-даа эрткен чылдың бо үезинин деңнелиңден дыка көөдедирин хандырып шыдаан. Моон алырга, бар арга-курлавырларын бүрүн ажыглаарга, чүгле планын күүседирин-биле кызыгаарлаттынмайн, бурунгаар улуг базымны кылып болуур ышкажыл. Мындыг турбуже, Бай-Тайга район эрткен чылдың деңнелиңге безин чедир ажылдаваан болгаш бо чылдың бирги кварталының сүт садар планның база күүседип шыдаваан.

Эрткен кварталда күүнеге сүт садарынга Танды районлуң ажыл-агыйлары чаруштың мурнуку одуруун залоон. Олар планнан ажыр 2234 центнер сүттү дужааган болган эрткен чылдың ол үезинде чедип алдынган турган деңнелиңден 2493 центнерни ажырган.

Районнарның хөй кезиниин сүт садар талазы-биле эрткен чылдың бо үелиниң деңнелиңде четпейн барганы республиканың ниити көргүзүүн күдулаткан. Ону чылдың ийиги кварталында катаптаваас дээш ооң чогуур түнелиэ үндүрери эргежек чугула.

Бирги кварталда сүт садарының планныг онаалдаңы 55 совхоз ажыр күүсеткеш. Ооң иштинде «Мурнакчы», Жданов аттыг совхозтарның саанчылары, инек кадарчызы күжениишкиниг ажылааш, квартал планын ийиден хөй катап ажыр күүсеткеш, чарышка мурнакчы болуп турарын демдеглээр херек. Бирги кварталда хөй сүттү «Ленин-Терезин», «Кара-Хөл», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Саян», «Хадыы», «О.Шыпаа», «Тиилелге», «Чолдуваа», СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг, «Бурунгаар» совхозтар, Дуржулга станциязы күүнеге дужаган. Эрткен кварталда сүт садарының планчын сес совхоз күүсеттээн. «Тээлиг», «Чөөп-Хемчик», «Енисей», «Өөк», ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг, «Могеп-Бүрен», «Кара-Хаак», «Терех-Хөл» совхозтар күүнеге ореллиг болуп арткан.

Он бирги беш чылдың үшкү, озек чылының бирги кварталында мал ажылының продуктуларын күүнеге садарының планныг онаалдаларын республиканың районнарының болгаш совхозтарының күүсеткенинин байдалы ындыг-дыр. Ам квартал түнелиин чер болганга чүгаалаашын көрзе чогуур. Ыпчаңгаш ийиги кварталда кол-ла көдээгейин бар курлавырларны долузу-биле ажыглаарынче, күш-ажылчы чаруштуң улам калбартырынче, чартык чылдың планныг онаалдаларын ажыр күүседирин чедип алырынче үгланыпрар үжуруут. Районнарның партия. совет болгаш кодзо ажыл-агый организацияларының көдээгейиниң тевиинге түрээ чогуур айтырыгларның бирээзи бо.

ЧЕР КЫРЫНГА АМЫДЫРАЛДЫ КАМГАЛААР

Апрель 12-де Москвага Тайбың камгалалының совет комитединиң Президиумунуң калбак хуралы болган. Анаа Каттышкан Нациялар Организациязының чарлааны боо-чепсекти дужурери дээш Бүгү-делегей кампаниязынга совет тайбың талаалакчыларының киржириниң болгаш 1983 чылдың июнь 21-26-да Прагага болуур. «Тайбың болгаш амыдырал дээш, ядролуг дайынга удур» Бүгү-делегей ассамблеязынга белеткелдин айтырыгларын чүгаалашкан.

Хуралдың киржикчилери КНО-нуң чиигине секретары Х. Перес де Куэльярга телеграмма чоруткаш, боо-чепсекти дужурери дээш бүгү-делегей кампаниязын чорудар дугайында шиитпирин тайбың дээш совет шимчээшкин оң чугула болгаш чогуур үезинде чүүл кылдыр көрүп турарын демдеглээн.

Президиум совет хөй-ниитиг Прага ассамблеязынга белеткелдя ядролуг аймыл-халапчын кыжаныышкыныга удур демиселге Европаның болгаш бүгү делегейниң дайынга удур шимчээшкиннери-биле кады ходелиишкинин калбартып, бижыглаарынын эрге-ажыктарынга дүүштүр чорударынче кыйгырган.

(СЭТА).

ТЫВА АССР БИЛЕ ХАКАС АВТОНОМНУГ ОБЛАСТЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ I КВАРТАЛДА ТҮҢНЕЛДЕРИ

	Тыва АССР		Хакас авт. область	
	Планы күүседилгеэн	1983 чыл-да 1982 чылга дең-нээн хуу	Планы күүседилгеэн	1983 чыл-да 1982 чылга дең-нээн хуу
ҮЛЕТПҮР				
Продукция сайгарары	105	99,3	98	104
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	106	103	102	109
ТУДУГ				
Капиталдың салымшыкыны	67	97	98	112
Керээлиг ажылдар хемчээли	94	98	101	110
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	103	105	99,2	113
Ажыглалга киирген чурттарга шелү	37	51	2,2 катап	3 катап
ТРАНСПОРТ				
Ниити ажыглалдың автотранспорту-биле сөөрттүлге т. км-биле	97	99	86	89
АМЫДЫРАЛГА АЧЫ-ДУЗА				
Чоягга ачы-дуза чедирилгези	104	105	99,7	105
ооң иштинде кодзого	101	103	99,2	98
САДЫГ				
Үүрмектей садар бараан саарылгазы	98	102	100,6	103
КӨДЭЭ АЖЫЛ-АГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН КҮҮНЕГЕ САДАРЫ				
Мал болгаш куш	114	114	111	98
Сүт	114	118	103	121
Чуурга	140	112	105	98
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ				
Бир шиекке онаалтыр ортумак саалда кг-биле	270	111	104	116
Төрүүр дагаага онаалтыр чуурга саны	44	116	36	38

ӨНЧҮК-ЧӨҢГЭЭ КАМПАНИЯЗЫ

Француз эрге-чагыргаларының аңаа кандыг-даа чылдагаан чокка чоокта чаа аччын черниң болгаш ескө-даа совет албан черлериниң — садыг толээжиниң, СЭТА-ның салбырының, ССРЭ-ниң Марсельде чиңгине консульствозунуң болук ажылдакчыларын Франциядан үзүп чорааң деп негээниниң дугайын муриунда дыңнаткан болгай. Ындыг эң-найыралчы эвес негелделериниң ооң дарый маселелиг информациязының француз чепсектери хоовун,° хөп-негечи чулчуруушкуннарының кампаниязын эгелээн. Франциниң күүне болгаш эртем-техниктиг чажыттарын оорлаанының дугайында болгаш ескө-даа янзы-бүрү хоозун бурууладымышкыннарны арын-нүүр чогу-биле нептередип турар. Француз болгаш француз эвес-даа солуннар мындыг бадыткаашкыннарыны өнчүк-чөңгээлээшкин кампаниязын өөскүдеринге ажылгаш турар.

Француз эрге-чагыргаларының кара туразында ходелиишкиннерни болгаш мындыг үлгедиишкиннер-биле холбаштыр өнчүк-чөңгээлиг шуугаазыныы кодүргенин совет кижилер киленнээшкин-биле буруу шаап турар. Ол дугайын солуннарга, радио болгаш телевиденнеге ооң турар чагаалар хереченеп турар.

(СЭТА).

ШЫННЫГ УГААНБОДАЛГА УДУР

Хүндүлүг эштер, антисоветтиг үлгедиишкиннерни, сеелгү үеде бистиң чуртувуска удур хоозун Франциядa калбарган чулчуруушкуннуг кампанияны бодумнуң кавчаар көрүп турарымны ажыы-биле илередиринге СЭТА-ның калбак аргаларын ажыглаксаң тур мен.

Мен болгаш мээң хөй-хөй эштерим — монтажчылар, инженерлер элээн каш чыл мурнунда ССРЭ биле Францияның аразында техниктиг болгаш экономиктиг кады ажылдажылганың эң улуг телевиденнелериниң бирээзин күүседиринге киижир аргалыг болган бис. Мен ынчан төрээн Ново-Краматорскиниң машина кылыр заводунга белеткээн гидравликтиг прессти эптээринге ажылын үдуртуп турган мен. Амгы-даа үеде делегейде ап улуг дээн ол агрегат француз Иссуара хоорайда ажыдап турар. Совет болгаш француз ажылчыннарының болгаш инженерлериниң бир демниг ажылдап турганы эң-найыралдыг байдалын кажаңдаа утпас мен.

Бистер-биле кады эң нарын техниктиг сорулгаларны шиитпирлеп турган кижилер француз эртем-техниктиг чажыттарны биилеп алыр дээш бистиң чуртувус кандыг-ла бир ораалдажымышкыннарны кылган даарзынын дугайында хоозун хөп-негеге бүзүреваанынга идегээр мен.

Француз эрге-чагыргаларының ийи чүрт аразынга кайыдаа талага ажыктыг ажыкхерекчи кады ажылдажылганың эрге-ажыктарынга дүүшпейн турар эң-найыралды эвес шиитпирлерни буруу шаап тур мен.

А. ПАДТОЧЕНКО.

«Новокраматорскиниң машина кылыр заводу» бүдүрүзге каттыжыышкыныының ЭШП-нин директорунуң оралакчызы.

КРАМАТОРСК.
Донецк область.

СОРУКТУГЛАРНЫ УТКУП АЛЫҢАР, ТУДУГЛАР!

Ленинчи комсомолдуң капитал тудугга шефтеп келгенинің төөгүзүнде база бир чаа арыы немей бижиттинген. Партияның кыйгырымнга ажыл-херектер-биле харылаызыпаан, беш чылдың үшкү чылыы шалыпчы күш-ажыл-биле демдеглээр дээш, беш чүс муң хире оолдар болгаш кыстар Ю. А. Гагарин аттыг бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы отрядынга кылдыр каттыжып алгаштың чуртуң кол-кол тудугларынче аъттанып каанныр.

Апрельдиң 12-де Москвага Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга болган байырлыг митингиниң киржикчилери эки турачыларга чагай орукту күзээннер.

Аныяк соруктугларның чаа отрядынга делегейиң баштайгы космонавтызының адын тывысканы маңнайлыг дээрээн ВЛКСМ ТК-ның бирги секретары В. М. Мишин митингиниң ажыдып туза демдеглээн. Ол отрядтың дайынчыларының хөй кезии космиктиг ус-таданың үежилери, эртемчей делгемеринге оруктуң баштайгы ажыдыкчыларының болгаш ленинчи комсомолдуң бүгү салгалдарының эгелеп каан херектерин одар уламчылаарлар.

«Чыл бүүде бистиң Тоожу чуртувустуң чуруунга бүгү-эвилелдиң чаа-чаа комсомолчу шалыпчы тудугларының оттары сылдыстар дег кыпсыгып турар — деп, делегейдеги бирги космонавтының эвазының ол отрядтың дайынчыларының адынга чоруткан чагаазында чугаалап каан. — Чүс-чүс, муң-муң оолдар болгаш кыстар боттарының оруктарын ол оттаржо ийеп чедип турарлар. Силерниң холдарынар хойнуу киллып шыдаар дээрээнге бүзүреэр мен. Ол чаагай херекче аванын күзелдерин хүлээп ап көрүнер.

Аныяк эки турачыларның барып чурттаар, ажыглаар, өөредир черлериниң адрестеринин айны-биле бистиң Тээрээн чуртувустуң экономиктиг географиязын өөредип ап болуур. «Атоммаштың», Канск-Ачинскиниң одалга-энергетика комплексинин, Урентой-Ужгород газ замчыдыкчызының, Оскольскиниң электрометаллургия комбинадының, Амурда-Комсомольскиниң, Барыын Сибирьниң нефть тывыжыкшын объектилери комсомолчу путёвкаларда бижиттингилээн. Бо олдар болгаш кыстар чеде бергеи баштайгы хүнеринден эгелээп-ле ажыллап киргиттер, оларның хөй кезии тудуг ажылының мергежилдиг специалистери.

СЭТА

КОСМОС—ЧЕРГЕ БОЛГАШ ТАЙБЫҢГА

Космонавтика хүнүнге тураскаатган байырлыг хурал

Космонавтиканың хүнүн совет кижилер күш-ажылдың болгаш алдарның улуг байырлалы кылдыр демдеглеп эртиргеи. Ол байырлалга тураскаал кылдыр Совет Армияның Төп театрында болган байырлыг хуралга эртемденнер, конструкторлар, космонавтылар, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери келгеи.

ССРЭ-ниң Кадык камгалал министерствозунуң медико-биология айтырыгларының институдунуң директору академик О. Г. Газенко хуралга илеткел кылган. Космос орбиталарынга баштайгы оруктуң үезин, сылдыс оруун чергиниң бүгү кижилеринге ажыдып берген совет кижинин — Юрий Гагариниң адын бүгү делегей 1961 чылдың апрель 12-де дыңнаан деп, илеткелчи чугаалаан. Юрий Гагариниң «Восток» корабль-биле сылдыстар аразынга 108 минутавындан эгелээш, «Салют» — «Союз»—«Прогресс» деп орбитанның эртем-шинчилел комплексизинин узун хуусаалыг чоруур экспедицияларынга чедир совет космонавтиналың эртип келген оруу бүгү делегейге алдарлыг болуп турар. «Салют-7» станцияга А. Березовой, В. Лебедев составтыг экипажтың 211 хоногтуг төөгүде эң-не узун хуусаалыг ужудуушкунунуң 1982 чылдың декабрьда чедиишкиниинг доозулганы ол оруукка чайынпанчак үе-чада болган.

Черниң бойдус курлавырларын оорепин координге, эртеминн болгаш чурттуң улус ажыл-агыйының эргө-ажыктарынга бараан кылдыр хөй айтырыгларны шиитпирлээрингө космоска шинчилелдерниң ужур-дузазын илеткелчи тодаргай демдеглээн. Космоска кижиниң чоруурунуң үезин чоорту, чайгылыш чокка уламдырының стратегиязын совет специалистериниң шилип алганының шынныын чедиишкиниг боттандырган узун хуусаалыг ужудуушкуннар хереченеп турар.

Совет космонавтиканың чедиишкининге хөй миллион кижилерниң күш-ажылы кирген. Космоска чедиишкинерге бүгү чүрт киришкен болгаш аңаа чоргаарланып турар. Совет эртемденнер болгаш конструкторлар СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, экономиканың, культураның, кадык камгалалының хөгжүдезинде дүргедиринге онза ужур-дузалыг эртем-техниктиг болгаш социал деңнелгениң эң чугула айтырыгларынче боттарының кичээнгейин үглаандырып турар деп, илеткелиниң түнелинде эртемден чугаалаан.

Москвадың машина тудуунун заводунуң ажылчыны Л. А. Андреев Космонавтиканың хүнү-биле холбаштыр эртемденнерге болгаш космонавтыларга, ажылчыннарга болгаш инженерлерге найысылалдың ажылчы чоннарының өмүзээзинден изиг байырны чедирген.

Космонавтылар белеткелиниң удургукчузу, ужар чүүлдүү генерал-лейтенантызы В. А. Шаталов байырлыг хуралга чүве чугаалаан. «Космосту —кижи төрелгетенге бараан болдурар!» деп бистиң кол принцибивис космоска совет шенелде бүрүзүнүң программазынга херек кырында илергейлеттинип турар деп, ол чугаалаан. Бистиң хүннеринисте космонавтикага эртемниң болгаш бүдүрүлгениң эрге-ажыктары, шуут-ла теоретиктиг болгаш практиктиг айтырыглар сырый холбажып турар.

Космосту чүгле тайбың сорулгаларга шиңгээдип алыр дээш Совет Эвилели шиитпирлиг туржуп келген болгаш туржуп-даа турар деп, оратор онзалап демдеглээн. Ынчаарга АКШ космосту шериг мекледежиишкининиң шолу болдурарынче чүткүп турар. Пентагонның ажылдап кылып турары космос программаларының кол сорулгазы болза шериг-стратегтиг байдал талазы-биле Совет Эвилелиниден артык күштүг болуруп АКШ-тың чедип алыры болуп турарын амгы үеде Американың Каттышкан Штаттарында чажырбайн турар. Ынчалзажок шериг күүзүнүң талазы-биле ССРЭ-ден артык күштүг чоруукту чедип алыр дээн бүгү оралдажыышкыныр — хоозун болуур, чүге дээрге Совет Эвилели ону кажан-даа болдурбас, кандыг-даа кыяныышкынның мурнунга ол чепсек чок болбас деп, Ю. В. Андропов «Правданың» корреспондентизиниң айтырыгларынга харыларынга онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин - амыдыралга.

ЧАРЫШ - ЧЕДИИШКИННИҢ БЫРАЗЫ, КИЖИЗИДИКЧИ КҮШ

1983

апрель

Ажылчы чоннарның идепкейин көдүрери, сагылга-чурумну быжыглаары — чугула сорулга

БИРГИ КВАРТАЛДА МУРНААННАР

«Тыва даг-дүгү» комбинат, «Кав-Хем» хөмүр-даш разрези, «Тыва кобальт» комбинат, Шагаан-Арыгның саржат заводу, Кызылдың эът-сөөк далганы бүдүрер заводу, «Тудуг незектери» комбинат, Кызылдың эът комбинады, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Кызылдың туйбу заводу, «Тыва тудуг материалдар» каттыжыышкыны, Тес-Хеминиң ыяш ажыл-агыйы болгаш өске-даа коллективтер.

Эът садарынга — «Кок-Тей», «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтар. Кызылдың нуш фабриказы, «Бурунгаар», «Кызыл тук», (Каа-Хем) «Ленинчи өрүк», ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг, «Шивилиг», «Мурнаачы» совхозтар.

Сүт садарынга — ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг, «Хадың», «Саян», Жданов аттыг, «Мурнаачы», «Дөң-Терезин» совхозтар.

Бөгүн «Социалистиг чарыш экранында»:

Бөгүнгү «Социалистиг чарыш экранын» күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумунуң айтырыгларынга турасхаатткан. ● Чарыш болгаш сагылга-чурум («Чаа өрүк» совхозтан үүрү) ● Мебель фабриказындан рейд ● Чарыш хрониказы ● Чагаалар ● Мурнаанналр, хожудаанналр ● Тыва биле Хакасияның чарышының түңнели, республиканың үлетпүрү болгаш кедээ амыя-агыйы бирги кварталда (1-ги арында).

Чарыш хрониказы

ДАГДЫНЫКЧЫ ДУЗАЛААН

Сарыг-Септе районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң коллективи бирги кварталда чоңга 40709 рубльдиң ачы-дузазын чедирер планын боттандырып, ону 102,4 хуу күүседткен. Бүдүрүлгениң планныг онаалдаларын өй-шаанда күүседирингe чурттакчылыг черлерде тургускан чондан чагыгларны хүлээп алыр комплекстиг пунктулар эвээш эвес үлүүн киирип турар.

Кок-Хаак суурда комплекстиг хүлээп алышкын пунктузунуң эргелекчизи Светлана Полевик эрткен айда 719 рубльдиң янзы-бүрү чагыгларын хүлээп алыр тургаш, ону 939 рубль чедирип, районда ынчаар пунктулар арасында социалистиг чарышты баштап турар. Бүрен-Аксында Вера Михалёва, Күндустугда Нина Жирова эргелекчилээп пунктулар база эки көргүзүглүг болган.

Районнуң амыдырал хандырылга бүдүрүлге цехиниң ажылы эки. Дааранықчылар бирги кварталдың планныг онаалдазын челишкинниг күүседткеннер. Күш-ажылдың хоочуну Екатерина Александровна Золотухина ук коллективте ам 21 чылдың түүнүде ажылдап турар. Ол — мурнаакчы дагдыныкчы. Екатерина Александровна аныяк эш-өөрүнге ажылынып байлак арга-дужулгазын күзелдин-биле дамчыдып берип чоруур.

Аныяктар — комсомол эге организациязының секретары, хей быжыкчызы Рита Дакар, мастер Людмила Алимова оларның күүседткен ажылын чагып алыкчылар үнелээрлер.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТА: аныяк мастер Л. Алимова дагдыныкчы Е. А. Золотухина-биле сүмележип турлар.

Авторнуң фотозу.

● ● ●

ТЕХНИКА БЕЛЕН

«Ак-Туруг» совхозтуң машина-трактор мастерскаязының коллективи Совет Тывазының 40 чыл болур ооңга үүскүүтүр социалистиг чарышта киржип турар. Часкы хөөү ажылдарынга белеткелди олар бедик темп-биле чорудуп келген. Ында техника септелгези дооступ, «ДТ-75» маркалыг 12 тракторлар бүрүүн-биле септеттингеп болгаш ынча саннып «Беларусьтаро» часкы хөөү ажылдарынче үнеринге белеп.

Техниканы ой-шаанда шынарлыг септээр дээш социалистиг чарыштың түңнелинде моторист С. Сагаан-оол, дарган Н. Хирбаа олар мурнуку одурүгже үүнүп, оскелерге үлегерин көргүскеннер.

Ак-туругчулар бо чаңгыс часкы хөөү ажылдарынга-даа демниг үнер.

Я. БУРБУ.

● ● ●

ШАЛЫПЧЫЛАР ОДУРУУНДА

№ 48 тудуг эргелелиниң М. В. Сафроновaның удуртканы комсомолчу-аныяктар бригадазы чыл эгезинден тура күженишкинниг ажылдаан. Шеверлекчи кыстар бирги кварталдың тудуг-монтаж ажылдарының планын челишкинниг күүседткен.

Любовь Ооржак, Наталья Донгак, Надежда Паравицина ай саныңың планын доктаамал 10—20 хуу ажыр күүседип, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп турлар.

Д. САЛЧАК.

ЧАРЫШ БОЛГАШ САГЫЛГА-ЧУРУМ

Бистиң совхоз эрткен чылын күүдегге мал ажылының продуктуларын садарының планныг даалгаларын чедишкиннинг күүседткеш, СЭКП райкомуның, райкүүскомуның, ВЛКСМ, профсоюзлар райкомнарының совхозтар аразында шилчиир Кызыл тугуп, бирги чертениң дипломун чаалап алган. Продуктуларын садарын 1981 чылга деңнээрге ковудеткен. Совхоз эрткен чылын 37 муң рубль орудалыг болган. Бо чылдың бирги кварталында чамдык эки көргүзүглерин чедип ап, былаңгыя күүдүнге сүт садар планын 105 хуу күүседткен.

Чугула кампания — кыштаглаашкын организастыг эртип, хей осалдаашкыны адактаган. Чаш төлдү чидириг чокка камгалап алырынга үлүүн киирип турар мурнаакчылар ковудээн. № 4 бригадага хойжулар Ч. Демир-оол — 100, М. Бады — 96, С. Сидоо — 96, № 1 бригадада Э. Дүпчен — 97, Х. Очур-хоо — 97 хураганны төрүүр үүс хойга онаштыр менди камгалап алган.

Совхозтуң бүгү адырлары бот-орудага чарылгаже шилчээн. Бо чаа арганың ужур-дузазын ажыл-ишчи бүрүзүнге тайылбырлаары, үре-түнелдиин бедидерп, бригада, ферма бүрүзүнге харысалгатыг, ажыл-агыйжы чорукту күш-телдирери — чаяк эвес ажыл.

Ажыл агыйжы ол соруглаңы чедишкиннинг шиитпирлээринге шилгаттыңган чеңгек-дээштиг социалистиг чарыш дузаалап турар. Оон негелдерин ажыл-ишчи бүрүзүнге чедир танышгырып, чарышты дээштиг чорударының хемчегларын ап, моральдыг болгаш материалдыг шаңнал-макталды ажыглаавышыл планныг даалгаларны чедишкиннинг күүседиринге идиғин берип турар.

Бо бүгүдө түңүп-даа мурнунда организастыг чоруп негеттинер. Партком, профсоюзлар комитеди, дирекция социалистиг чарышты организастаарын ёзу барымдаалавайн, оон негелделерин ажылдап кылырда, кижи бүрүзүнүң бедик бүдүрүкчүзүг, чогуур түңнелдерниг ажылдаан турарын чедип алырынче ону угландырган. Ылаңгыя участок бүрүзүнге быжыг сагылга-чурумну, организастыг, бедик харысалгалыг чорукту тургузарынче утланган үүлдер ында көрүнгеп.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин-биле танышкаш, совхозтуң күш-ажылчы коллективтеринге күш-ажылдың сагылга-чурумун, корум-чурумну быжыглаар талазы-биле хемчегларын ажылдап кылган. Күш-ажылдың, бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар, кадрлар-биле ажылды күштелдирер, техниканың айыыл чок чорууп чогуур деңнелге тургузар дугайында айтырыгларны коммунистерниң ажык хуралынга бо чылдың эгезинде чугаалажып, ол хуралдың хүлээп алган шиитпирлериниң күүседилдиин организастап турар.

Ол ышкаш Кустанай областа Федоров районнуң «Коммунизмче орук» колхозтуң партия организациязының СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле ажылының дугайында доктаалының күүседилдиин боттандырар талазы-биле сорулгаларны чоокта чаа совхозтуң коммунистериниң ынаң хуралынга чугаалаштывыс.

Участок бүрүзүнге сагылга-чурумну быжыглаарынга партком-ну салдарын коммунистерни дамчыштыр боттандырып келген. Совхозта 69 коммунистиң 75 хуузу материалдыг чаалай бежиктиң бүдүрүлгезинде шуут дөрт ажылдап турар. Олар шуптуң доктаамал болгаш түр партийжи даалгаларлыг, совхоз бүдүрүлгезиниң түс-түс участоктарынга олар-ны хуваагаан. Парткомуңң талазындан партийжи даалгалар күүседилдиинге хамаарышыр 12 коммунист-биле бесе-далашкан. Оларның идепкейин, харысалгазын бедидеринче утланган өске-даа хемчегдерин ап чоруткан бис. Моон түңнелинде СБФ-зинде, № 4 хойжу бригадада, автопаркта партия организациялары күш-ажылдың сагылга-чурумун коскүзүү-биле ажыктаткен. Бо коллективтер бирги кварталды эки түңнелдерниг доозуп, социалистиг чарыштың мурнуку одурүүларында чоруп турар. Коммунист К. Б. Ыңаалай совхозтуң мыйыстыг бода малын болгаш Кочетов аттыг сүт-бираан фермазы каттышкан бригадаңы удуртуп турар. Фермада партия эге организациязының хуралынга сагылга-чурумну быжыглаар, кадрларның ажылдан үшер-кирер чоруун кызырар, планныг даалгалар күүседилдиин хандырар талазы-биле сорулгаларны үргүлүү чугаалажып, коммунистерни аныяктарга дагдыныкчылар шилдүр хуваагаан. Ынчангаш ында сагылга-чурумнуң байдалы эки, арагалаашкынче хандыкшылдыг, ажыл шагы үзе бээр кижилер чок. Ферма бо чылдың бирги кварталында 20 тонна сүт садар планын 21 тоннага күүседткен.

Коммунист Байыр-оол Сенгилбаа удуртқан № 4 хойжу бригадада сагылга-чурумнуң байдалы күш-ажылды организастаңы чогуур деңнелге. Бригаданың хойжулары бо хүннерде төрүүр үүс хойдан-на 93 хураганны меңги алган. Хой содлаашкынды ында ам дооступ турар. Ол ышкаш коммунист бригадирлер А. Соян, С. Шыырапай, Б. Азыра олар күш-ажылчы коллективтерге бижыг сагылга-чурумну тургузарынче, социалистиг хүүлеглер күүседилдиин хандырарынче, кижизидилге ажылын экижидеринче кичээнгейни салып, негелде, харысалганы бедидип турар.

Партия, хей-ниити организациялариның, дирекцияның ап чорудуп турар хемчегериниң түңнелинде бистиң совхозта хей-ниитиниң корум-чурумунуң-даа, күш-ажылдың сагылга-чурумунуң-даа байдалы багай эвес. Сагылга-чурум үрээр, ажыл шагы үзер, ажылга ээ-харысаңга чок чоруктар кескүзүү-биле кызырылган.

Ынчалза-даа бистө кичээнгей салза чогуур түүлдер, шиитпирлээр ужурлуг айтырыглар хөй. Чамдык коллективтерде планныг даалгалар күүсеттинмейн турар. Оон бир чылдагаанны күш-ажылдың сагылга-чурумун чогуур деңнелге тургузарын чедип албайн турарында. Чижээ, бо чылдың баштайгы ийи айларында түгле контора ажылдакчыларында безин табель бүгээр алгаш кларге, 605 шак үстүнген. Ол малчыннарны, трактористерни, чолаачыларны табель системазынче шилиттиккеш, ынчаар шынгыы хынаш көөр болза, ол сан оон-даа хой турар ийик. Ынчангаш ажыл шагы үзер, сагылга-чурум үүлдер талазында бүгүнү ажыл эрттирбес дээш партия профорг-низ, комсомол организацияларының, улустуң контроль болүүнүн, хой-ниити организацияларының бир демниг ажылдарын, үлам идепкейжидер апаар бис.

Совхозтуң бүгү адырларының бот-орудага чарылгаже шилчээнин кижи бүрүзүн күш-ажылдың быжыг сагылга-чурумун тулаарында, камнаглаттыг хумагалыг, харысалгалыг чорукка өөредир. Ол ажылды дидим-биле тегиглер, улам сайгарыгайжыдаа сорулгалыг бис. Оон ынай СБФ-ни механизаторлары, кыштаңгыже электри шүүлтүлерин шоорп он бирги бөлүк чылында бир чүүлгө сорулгалыг болуп турар.

Б. БУМБАЖАП,
Эрзинниң «Чаа орук» совхозтуң партком секретары.

ШЫҢГЫЫ КОНТРОЛЬДААШ

Бистиң даваңылга фабриказының коллективи күш-ажылдың, бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар дээш демиселди күштелдирер талазы-биле инициативаны эгелээннериниң бирээзи болган.

Улустуң ажылга келирин, ажылын доозарын, ажыл шагын чөп ажыглаар турарын шынгыы контрольга алган. Ону тускай комиссия хүн бүрүде чорудуп, пандыг-бир хажыдыышкын болу бээр болза, доп-дорааи сайгарып, чылдагаанның илередип, ынаг чоруктарны болдурбазының хемчеглерин ап турар.

Оон мурнунда ажылдан озалдаар, эрте чоруур, ындыгмындыг чылдагаан-биле шоодээр дилээр чоруктар кайы хой турган болза, ам ол шуут ховарталаан. Эрткен март айда бүгү фабрикага бир кижи чамгыс хүнүнү ажыл шагы үскен. Ону база-ла курут эртирбээн, сайгарып, хемчээп алган.

Бистиң № 1, 3 бригадалар чаңгыс ай шуушпурулга системазы-биле ажылдап турар. Март айның бүдүрүлге планын 90 хуу күүсеткен бис. План сагылга-чурумдан, чалгаа-шүүлген чоруктан эвес, а оске чылдагаандан күүсеттинмейн барган. Оон мурнунда бригадаларывыс эр улустуң сорочкаларын, чоорган хаптарын даарап турган болза, мартта чаа хевирлиг парын продукциязынче шилчидивис. Ону бүдүрериң шинээдирингe, ажылчынарның шүүдан киреринге үе херек болгай. Ынчангаш бергедээшкиннер турду. Ам бо апрель айда, январь-февральда дег, эрткен чылда дег, планныг даалгаларны чедип болгаш ажыр күүседирингe бүүрелдиг, шудургу ажылдап турар бис.

Л. ДАРТАП-ООЛ.
Кызылдың даваңылга фабриказының № 3 бригадазының мастери.

ХАНДЫРЫЛГА ЭКИ ТУРДУ

«Коммунизмче орука совхозтуң Бора-Шай бригадазында 13 кодан шаар мал, 2 кодан чылгы, 1 кодан сарлык бар. Шында 20 ажыг малчын, 3 түскай эртемнигler ажылдап турар.

Алдан чылдарда Бора-Шайның Арыг-Бажы суурга Ильичиниң лампочкалары бажың санай чайнаан турганың ким-даа билир. Ынчан аңаа эге школа, кызыл-булуң, библиотека, эмнелге пунктузу, магазин, чунар-бажың, харын-даа радиодамчыдылга товуу, турум кино дээш чүү турбаан дээрил! Ол чылдарда Арыг-Бажы суурлуң кыстыгыл-булунунга дыштанылга кежээлерин организастап, малчыннарга концерттерни үндүрүп турган.

Ам байдал кандыгый? Культура, амыдырал хандырылганың албан черлери хагдыраан. Үлегерлиг инек казаазы үрелип, бустуң эгелээн, ооң дериң-херекселдерни төтчеглеттингеп. «Елочка» деп инек саар машина аналала төнген. Бора-Шайның Арыг-Бажы суурга туттунган школа, кызыл-булуң, чурттал-га башкыларының үрелген, соңгалары, шалаалары чок, мал девээлээр чер болган.

Бо бүгүнү тударынга күүсеңниң хей түңнүг акша-хөрөңнээ чарыгдаттынган. Совхозтуң дирекциязы, партком, кедээ Совет күүскому болгаш райониуң чамдык хамаарыкчылыг организациялары: райпо, районнуң кижи эмнелгези, культура клубнын бригада төвүнде үрелип турер черлеринче кичээнгейни салбаан.

Малчыннарга эргежок чугула кедээ магазинни, эмнелге пунктузун дужурбаан болза, оларны далган, үе аймаа, оске-даа чугула баараннар-биле бригада төвүнден хандырып болур турган. Ында ам чаңгыс автолавка малчыннарны айда бир удаа кезип турар.

Малчыннар хандырылгазында байдалды эдериниң аргазын далеп тывар үе келбээн бе?

К. ХОВАЛЫГ.

Чагаалардан

ХӨЙ КҮШТҮ, ҮЕ-ШАКТЫ КАМНАП АП БОЛУР

Рейд

Кызылдың мебель фабриказы күш-ажылдың, бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар дээш демиселди багай эвес чорудуп турарын ол коллективке хынапда былыш турган рейд кежигүнери көргүзүпер. Ынчан (апрель 7-де) ажыл шагындан озалдап келген чаңгыс-даа кижи чок болган. Черле ында бе дээр дугайында вахтёрдан сонуургадывыс. Чамдык хүнүерде озалдап кээр улустар барын ол чажырбады.

Коллектив кежигүнерин ажылчын туруштарын эзелеткен. Ынчан тус-тус цехтерни кезип, чамдык ажылчыннар, бригадирлер-биле чугаалаштывыс. Ноябрь Пленумунуң материалдарын танышып, коллективке күш-ажылдың сагылга-чурумун экижидер, ажыл шагы үзер, арагалаар кижилер-биле демиселди күштелдирер дугайында хураага чугаалаашкан соонда, бо талазы-биле байдал элээн экижий бергенин оларның харыларындан билип алдывыс.

Станочниктер бригадазын Хеймер-оол Сат удуртуп турар. Ол бригадада чеди кижи бар. Ынчан оларның ужу-бюллетеньнеп турар болган. Өске бригадаларга херек материалдарны олар белеткеп берип турар болганда, ол бригада ыяш материалдар-биле үзүктел чок хандыртынган турар ужурлуг. Ындыг турбуже, ында хандырылга багай. Ам 25, 40, 50 миллиметр хемчээлдиг материалдар брус ыяштар шуут чок. Ындыг хемчээлдиг материалдар үндүрүп алыр дээш кылын брустарны чугаладыр диидирип, хаарылгалаар ужурга таварышкын турар. Байдал ындыг турда, камнаглга дугайында кандыг чугаа турар деп. Оон ынай хирээнди-чоңгу-биле тырын турган кылыр плита материалдарның шынары коңчуг куду. Ону эки прессте-кээн. Ишти хос. Чамдыктары буступ, чирип калган келгилээр. Шак ынчаар брактатынган материалдар ында овааланы берген чыдар. Оларның тааржы бээр хиреэзин оон алгаш, ажыглап турар.

Шеверлекчи - будукчулар бригадазында хереэжеңнер аңылдап турар. Ында күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлгениң мурнакчылары бар. Оларның дугайын чугаалап тура, бригада кежигүнериниң хүнүң-не күүседип турар берге ажылының дугайын ыяттавайн барбас деп бодаап бис. Ол чугула айтырыг. Фабрикада биче механизацияны шиңгээдип азбайн турар. Хереэжен ажылчыннар переглээн материалдарын тергежигешке үндүрүп алгаш, ону ажылдаар черинге чедирип алыр дээш немдик шаланы өрү сөөртүр. Шуптуң демнежип турган. 170—200 килограмм чүктү үндүр сөөртүп алыр дээш хой күжүн үндүрер үлүс болду. (Чуруктa). Бир хүнде 17—20 хире ындыг «рейстп» кылыр. Ол дээрге, ылаңгыя хереэжен улуска, кончуг-ла берге. Ында лебёдка тургускаш, оон дузазы-биле ол ажылды кылыр дээр дугайында чугаа хой удаа болза-даа, түңнел чок арткан. Будукчуларның ажылдаар черн кыжын соок, оон калында ында вентилияның эки ажылдавазындан ажыг агаар эвээш болуп турар.

Рейд кежигүннери хынаалаңы дүүш үезинде база чорутқан. Ынчан ажылдан кымдаа эрте чорбаан, кым-даа озалдап келбээн. Ажылчынарның хой кезиң бажыңнарындан аккелген чеми-биле ажылдаар черлеринге чемненгеннер. Оон мурнунда аңаа буфет турган. Ам ону ап каапкан. Бо база ырак бажыңнарлыг ажылчыннарга таварымча чок байдалды тургузуп турар. Фабрикага харын-даа бичежек столовая ажыдып ап болур. Чүге дээрге, ында дөрт организацияның бар. Оларның удуртукчулары аразында дугуржуп турган ажылчыннарга столовая ажыдып ап болза, үнелиг хой үе-шакты камнап алырлар ийик. Ынчан күш-ажылдың сагылга-чурумү улам экижир, кижилер аңаа чайгаарда чагырты бээрлер.

Ниитизи-биле мебель фабриказы бирги кварталда багай эвес ажылдаан. Коллектив 166 муң рубльлиг продукциязын сайгарар планның 100,6 хуу күүсеткен. Ол-ла үеде 168 муң рубльдиң бараанны продукциязын бүдүрер турган, ону 174 муң рубльге боттандырган. Ону күүседиринге социалистиг чарыш улуг рольдуг болганы чугаажок.

Фабрикада социалистиг чарыштың онзагай талазы чү? Оон негелделери күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаарынче, бар арга-курлавырларны ажыглап, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, шынарын бедидеринче, чыг-этке камнаглатыг болурунче, кижизидилге ажылының деңнелин бедидеринче утланган. Цехтер аразында калбаргаш социалистиг чарыштың ай, квартал саныңда түңнел, оон мурнакчыларын илередирде, үстүнде үүлдерни барымдаалаар. Бригадазының, пегинин ат-алдары дээш, хүлээнген херээ дээш харысалга бедээн. Оон баштаңгы түңнелдери херек кырында көстүп эгелээн. Мурнакчылар коллективтиң кол өзээн тургузуп турар.

Фабрикада оон коммунист бар. Бүдүрүлгениң харысалгалыг участоктарында оларны быжыглаан, ынчангаш олардан негелде улуг.

Т. Н. Манова удуртқан чымчак мебель бүдүрер бригада, Г. Н. Рахмановтуң удуртқаны эштээр пехтин коллективи — бүдүрүлгениң мурнакчылары. Эрткен бирги кварталдың түңнели-биле база ол адынга төлептиг болганнар.

— Кандыг-даа ажылга быжыг, ажылчын сагылга-чурум херек. Күш-ажылдың сагылга-чурумү кайда быжыг болдур, ажыл-херек ында бүдүнгүр, бүдүрүлге көргүзүү бедик болур дээрзйп биже бүрүзү билир. Ноябрь Пленумунун соонда ниити бүдүрүлге хуралынга, пехке-даа оң дугайында чугаа болган, ол талазы-биле чөптүг санаалдар киргеп. Ынчангаш күш-ажылдың быжыг сагылга-чурумү дээш демиселди бүдүрүлгенин планныг онаалдаларының күүседизи-биле катай көрүп турар бис. — деп, Г. Н. Рахманов чугаалаан, уламчылады:— Моон мурнунда чылдарга деңнээрге, сагылга-чурум бисте элээн экижээн, прогул, ажылдан озалдаар чорук көзүлдүр-ле кызырылган.

В. А. Кольцов удуртқан профилактика төвүзелги прогулдаар, арагаже сундулуг кижилер-биле кижизидилге ажылын чорудуп, олар-биле беседалажып турар. Ол хемчеглер соонда оон түңнел үндүрбее болза, эш хуу судулга көөр, эш-өөрүнүң суду дээштиг, аңаа сөзүн берген болганда ону быжыг тудар апаар. В. И. Казанцев, В. А. Корниенко, В. А. Семёнов оларның күш-ажылынга, хүлээнген херээнге хамаарылга чок чорууп кады ажылдап турар эш-өөрү кичээнгей чок арттырбаан. Бригадаларынга сагындырып, частырыын эдип алырын сүмелеп-даа турган. Оон түңнел үндүрбеске, фабриканың эш хуу судулга оларны киргереп ол, коллективтиң суду күш-ажылдың сагылга-чурумуну

ТААРЫМЧАЛЫГ БОЛДУРАР

Чөөп-Хемчик, Барыын-Хемчик, Өвүр болгаш Бай-Тайга районнарының партия, совет ажылдакчыларының, совхозтар директорларының, амыдырал хандырылга ажылдакчыларының эвена чөвүлел хуралы чоокта чаа Чадаана хоорайга болуп эрткен.

Үстүнде адаттынган районнарга чоннуң амыдырал хандырылгазын экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында плетколда республиканың амыдырал хандырылга министри С. К. Буянды кылган.

«Чыраа-Бажы», «Шекпээр» совхозтарда амыдырал хандырылгазының хүлээп алышкын пунктуларының ажылы сөөлгү үеде дыка экижээн дээрзин ук хуралга демдеглээн. Чүгле ол ийи чер бээш чылда 10—13 муң рубльдиң ачы-дузазын чоонга көргүзүп турар. Районнарның дыка хөй хүлээп алышкын пунктуларының турар бажыннары таарымчалыг, чаагайжыды дериттинген. Көдээ черинің негелдезинге ёзугаар 60—80 дербелчин метр шөлдү олар-ээлеп турар.

Шөлү четпир хүлээп алышкын пунктуларында технологтуг тускай дериг-херекселдерни тургускан. Анаа радиотелеаппаратуралар, телевизорлар мастерлери, нарын техниканың слесарьлары, иштик сеңгээр, хеп бижар кижилер, баш дүгү таарымчылары, чурук тырттырыкчылары бүрүнү-биле ажылдап турарлар. Ол чорук чурттакчы чонга амыдыралдың ачы-дузазын чурттап турар черлеринге чедирериңге дыка таарымчалыг.

Көдээниң чурттакчыларынга амыдыралдың ачы-дузазын чедирериңге чер-черде партия, совет болгаш ажыл-агый органнары улуг ролду ойнап турар дээрзин ук чөвүлел хуралга демдеглээн. Оон чижээнге «Большевик», «Искра» «Тыва» совхозтарда ажыглалга киргеи пунктуларны адаан. Ында бүгү чүүлдер амгы үениң негелдезинге дүүштүр кылдыган, ниитизи-биле «Искрада» болгаш «Большевикте» 60 муң рубльдиң чаа дериг-хереклерни тургускан.

Үк районнарның амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелдеринде чедир шиитиирлеттиммейн турар айтырыглар база бар дээрзин ук хуралдың киржикчилери айтыкан. Ол чүл дээрге, совхоз бүрүзүнге негелде ёзугаар туттуунган хүлээп алышкын пунктуларын ажыдары болур. Ынчан аңаа амыдыралдың бүгү-ле хевирлеринге ачы-дузаа чедирер мастерлер ажылдап, чонга бараан болур. Ол чорук СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң негелдезинге дүүжүр.

Үстүнде адаттынган районнарның дыка хөй совхозтарында комплекстиг хүлээп алышкын пунктуларын 20—30 дөрбелчин метр шөлдү ээлеп турары оон ажылдакчыларынга-даа, чурттакчыларга-даа таарымчалыг эвес. Тере-Хая, Алдан-Маадыр, Хөндергей, Ийме суурларда хүлээп алышкын пунктуларын оон-даа бичии, чүгле 12 дербелчин метр суг чердер бар. Бай-Тайга, Өвүр районнарның кайы-даа суурларында хүлээп алышкын пунктулары негелдеге дүүшпес.

Оон уржуунган чонга ачы-дузаа чедир бердинмейн турар. Чижээ, Шуй, Эрги-Барлык, Торгалыг, Солчур суурларга чылда бир кижиге оналаштыр чедирген дуза 1 рубль 10 көпеектен 2 рубль, а бүгү талабиле дериттинген пунктулар ортумаа-биле 8 рубль 72 көпеекке чедирип турар.

Ол бүгү четпестерни хандыр өөрепиш көргеш, чөвүлел хуралдың киржикчилери бо чылдың дургузунда бүгү пунктуларны үениң негелдезинге дүүштүр тургузарының талазы-биле кандыг хемчегларни алырынга доктаагаанвар. Ол чүл дээрге, амыдырал хандырылганың бүгү ажылдакчылары түс-түс партия, совет болгаш ажыл-агый органнары-биле кады хүлээп алышкын пунктуларының бажыңнарын улаттырар талазы-биле хемчегларни албышаан, оон ачы-дузазының дугайында чонга таймылбир ажылын калбартырыг болур.

И. КАНЗАЙ.

СПЕЦИАЛИСТЕР СҮМЕЛЕРИН— БҮДҮРҮЛГЕЖЕ

БУДАПЕШТ. Ажылды улам-на сонуургачыг болдурары дээрге-ле оон бүдүрүкчүлүүн улам бедидери дээш ол-дур. Веспремде «Баконь» хөөр прибор кылыр каттыжымышкында мидиг дүрүмү амыдыралга боттандырган оң чыл иштинде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн ийи катап улгаттырар, бедик шымарлыг кылыгларны бүдүрүп үндүрер арганы берип турар. Ында кылыгларны дашпыкы хереглекчилер, хамыктың мурнунда Экономиктиг Дуза-лажылга Чөвүлелиниң кежигүнү чурттар хойнү ап турар.

Автомобильдерге ээттээр шоочаларны, зажигание таарыштырыкчыларын, ыыл ары-глакчыларын болгаш өске-даа чугула кезектерни Совет Эвилелиниге кылыш бөөр дугайында дугуржуулга чарганы бистиң бүдүрүлге черинің хөгжүлдезинге эргелделиг чада болган деп ол бүдүрүлге черинің чиңгине директору Ласло Будавари СЭТА-ның корреспонденти-зи-биле ужурашкан, чугаалаан. Оларның шынарлыг бо дугуруга шыңгыы негелделиг болуру, совет чагыларны эң-не ыяш кылдыр күүседирир бистерни күш-ажылды организастаарын эң-не шыңгыызы-биле көөрүнче сорук киргеп.

Бистер бо талазы-биле ажылды операция бүрүзүүлүк өөренириниден болгаш мурнакчыларның дуржулгазы-зын анализтээриниң эгелээн бис. Специалистер ол бүгүнү чыыш, ниитилештирип көрдеш, ажылдакчы бүрүзүнүң күш-ажылының эң-не таарымчалыг корум-чурумун тодаратканнар.

Специалистериң бо талазы-биле кылган сүмелерин практика кырынга ажыглаар чорук пемелде акша-хереңги чокка бүдүрүлгениң ажыктыгы бедидер арганы берген. Бо талазы-биле ажыл амгы хүнүерде үргүлчүлеп турар.

ССРЭ-НИҢ ТЕХНИКТИГ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

СОФИЯ. Чаа электриглиг заңдырылга цегинiң пйиги эдiчзонiң тудуу Перникти-ң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадында эгелээн. Аңаа демирни соксаал чокка шуткуп, кударының база бир машиназын, ийи электрп-суутуну эптеп тургузар ужуг-луг.

Чылдың-на 1 млн. тонна шуткуп каап кан демирни улус ажыл-агыйынга бөөр ол чаа цехтиң тудуу ССРЭ-ниң дөрт техниктиг дузазы-биле кылдыныл турар. Оон төлевилелии Москванын «Гипромез» институту тургускан, дериг-херекселдер «Уралтяжмаштан», Ленинградтың «Электросилазаң» болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа заводтарындан кээп турар. Автоматизацияны болгаш механизацияны калбаа-биле ажыглаи турары 200 млн. лев-акшаны кампаар, энергияның болгаш одаар чүүлдүң чарыгдалын эвээжедир арганы берип турар.

Электриглиг кап заңдырлар суургулуг цех — ССРЭ биле БҮР-нуң аразынга бүдүрүлгенин специализастап, кооперастаарының адырлар айны-биле программаларын боттандырарывың база бир чижээ-дир.

ГДР-НИҢ САДОВОДТАР ЭШТЕЖИЛГЕЛЕРИНДЕ

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың садоводтар эштежилгелериниде изиг түүлүк үе чорун турар. Өзүмнерии, ногаа культуралар-ның хөрөңнде олуртуп ыаапкап, баштайгы чечектер костүн кезиглээн, ыыштар ногаан бүрүлери-биле шыптынган.

Республикада амгы үеде саңаттының турар 700 муң ажыг хууда чер участоктары оларның эелери — ажылчыиларның болгаш албан-хаакчыларның кызымаккай күш-ажылының ачызында бойдустуң чечектелген булуңчуташтары болу берген. Ол киижилер аңаа боттарының хөстүг шактарын эрттирип, ыат-чимистерни болгаш ногааларны өстүрүп, оң-базын чечектерни тарып турарлар.

Олар ниитизи-биле 60 муң гектар хире черни ылбаазырадып, чылдың-на өске чурттакчыларга 250 муң тонна ажыг кат-чимистерни болгаш ногааларны өстүрүп берип турар.

Оон дашпа хууда хөй ажыл-агыйларда арыны, күштү, тоолайларны болгаш өскелээ бажыңга азыраар бичиң-бичии дириг амытаннарны база өстүрүп турар.

Боттарының артык продукциязын участоктар ээлери чүгле күрүне садыңга бээрин-биле кызыгаарланмайн турарлар. Олар школаларга, уруглар садтарынга, өске-даа хереглекчилерге ногааларны болгаш кат-чимисти бөөр дугайында керээлерин чарып ап турар.

Садовод эштежилгелери күрүпеден эвээш эвес дузаламчыны алыышаан, чоонду ажыл-чем продуктулары-биле хандырарынга үлүүн улам улгатты-рарының талазы-биле сорулганы боттарының муруиуга салып алган.

ЧССР-ДЕ ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ПРАГА. Чехословакиянын шолдеринде часкы хову ажыл-ары кидин дүүн чөрүп турар. Чурттуң бүгү областтарында чазын чажар культураларны тарып эгелээн. Мурнуу Моравияның виноград Ортаакы Четкеның хмель шөлдеринде, Влдава болгаш Лаба шыналарының ногаажы ажыл-агыйларында ажыл-ыш хаймыккан.

Бо чылын чехословак кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг болгаш аарыы-салгалыг сорулга салдынган. Эрткен, чаагай үнүш-дүгүттүг болган чыл-биле деңнээр-ге, көдээ ажыл-агый продукциязының хемчээли барлаа 3 хуу көвүдээр ужурлуг. Ынчангаш кол-ла кичээнгейни тараа будүрериң көвүдедирииче үгландырып турар.

Чурттуң чер ажылдыларының байлак дүжүттүг үилезинин будүрелдии-биле салып турар. Күзүн чажар тарва болгаш мал чемнери культураларның озумнериниң байлалы дыка экен. Машина-техниканы чогуур үеэинде септеп, белеттээнии ачызында чазын таарыыр кызыл-тастың болгаш арбайның, кукурузаның чаштырылгазы, эрте быжар картофельдин, бобы болгаш үс бөөр культураларның олуртуузазы агротехниктиг таарымчалыг хуусада чорун турар.

(СЭТА).

Совет кижи даштыкыда

«ЧЕТТИРДИМ»

Кенияның барыын талазында иогаан бүүрелчиннерлиг Кисия областың шолдерии эрткеш, Ньянзиниң төнүү чок делгем шынааларын магадап көөр дээштиң автомашинамны оожумнадып алдым. Кларктың чедер шаапга, баштары талыгыр дүдүскенче шымны бергеи дагларга чедир көстүр-ле чүве — ээиг хүнге каңнай берген калбак шөл, чигир кулузунуның плантацилазы, чурттакчы чонунуң талазы-биле чуртта пйиги черни ээлеп турар Луо улустуң кезек-кезек улуг эвес суурлары. Барык 60 километр орук аян-чоруувустуң соонда чедер дээн черинге Кисуму хоорайныыс Виктория көлдүң кыдымында чаттыла бергеи чыткан. Кений чонга белек кылдыр тутканы «Орус эмнелге», Кисуму чурттулар ону ынчаар адаар, хоорай кыдыы шыыпың черде турар. Кенияның кадык камгалалыының кадык хөй санныг эвес төптеринің бирээзи болур бо эмнелге черн аарыг кижилерни эмээри-биле чергелештир тус черниң эмчилериниң мергежилии бедиперинге база дузалажып турар. Ында ол ажылдыг совет эмчидер чорудуп турар. Бистиң эмчилеривистиң бөлүүнүң удуртукчузу Г. Я. Босовтуң чугаазы-биле чуртта пйиги черни ээлеп турар Луо улустуң кезек-кезек улуг эвес суурлары. Барык 60) километр орук аян-чоруувустуң соонда чедер дээн черинге Кисуму хоорайныыс Виктория көлдүң кыдымында чаттыла бергеи чыткан. Кений чонга белек кылдыр тутканы «Орус эмнелге», Кисуму чурттулар ону ынчаар адаар, хоорай кыдыы шыыпың черде турар. Кенияның кадык камгалалыының кадык хөй санныг эвес төптеринің бирээзи болур бо эмнелге черн аарыг кижилерни эмээри-биле чергелештир тус черниң эмчилериниң мергежилии бедиперинге база дузалажып турар. Ында ол ажылдыг совет эмчидер чорудуп турар. Бистиң эмчилеривистиң бөлүүнүң удуртукчузу Г. Я. Босовтуң чугаазы-биле алыр-га, чурттуң эмчилериниң үшүүн бир кезии практиказын бо эмнелгеге эрттирер.

Өске эмнелге чердеи Ньянзиде бар-даа болза, чурттакчылар «орус эмнелгеге» эмнедиксээрлер. 1971 чылдан эгелээш бо эмнелгеде ажылдап турар улуг сестра Тереза Ойугиниң чугаалаи турары болза, орус эмчилериниң ак сеткилдиинге болгаи кызымаата чон бүүрей бергеи. Кисумуга чорун турар үемде маңаа совет алды эмчи ажылдап турган. Олар — хирургтар Г. Я. Босов, И. Л. Сова, Б. Г. Осипов, гинеколог Г. И. Муравдин, патологоанатом В. П. Кочергин, рентгенолог Л. И. Бунин. Чыл дургузунда 2 муң ажыг ыяш-бүрү операцияларны хирург бүрүзү чоруткан. Бо хире улуг ажылдың кижи бүрүзүнге онаалаш турарының чылдагааны бедик мергежилиг эмчилерниң чедишпейн турарында база эвес. Кадык камгалалыының талазы-биле көскү чедишкиннер чуртта бар-даа болза, аарыгны бүп удур тодарадыр ажылдың чок болуп турарында, чурттакчы чонуң ниити билиинiң чавызында. Каракөрүүр кижилерге аарыын эмнедиринге бүзүрээр чоруктар ырак суурларда бар болуп артпышаан. Тус черниң бир чурттакчызының чугаазы-биле алырга, кандыг-даа аппаратураны «диргизиптер» инженер В. Д. Озеров бо ажылга улуг дузаны кадып келген. Маңаа шаанда ажылдап турган эмчилерге турескаал кылдыр санэпидемстанциинның ажылдакчызы Джеймс Оконго оолдарының бирээзин Курбанов, оскээзин Киселёв кылдыр адап алган. Тереза Ойугиниң сөзүүбиле алырга, орус эмчилерни кандыг-даа үеде чалап ап болур. Мээң эмнелгеге ажылдап келгеи үемниң дургузунда аарыг кижиге дуза чедиреринден дежурныйлаашкын соонда бажыңынга чаныл келгеиде бээш, ынаавайн барган чаңгыс-даа таварыга чок. Бедик мергежилиг болгаш кижиниг чоруу дээш чурттакчылар өөрүп четтиргишкинии совет эмчилерге илереди турар. «Кадык камгалалыының талазы-биле кады ажылдажылганы калбартырып чугулалап турар бис» — деп, Кисия можунуң кадык камгалал кылдызының эргелекчиии Мартин Кайо демдеглеп турар.

— Совет Эвилелиниң дузазының ачызында бистиң эмнелгевис Кенияда оң дээре эмнелгелериниң бирээзи болган. Чүгле «четтирдим» дивейн, оон-биле чергелештир совет эмчилерге кенийжилер мөгейип турарлар.

В. ДРОЖЖИН.

СЭТА-ның корр.

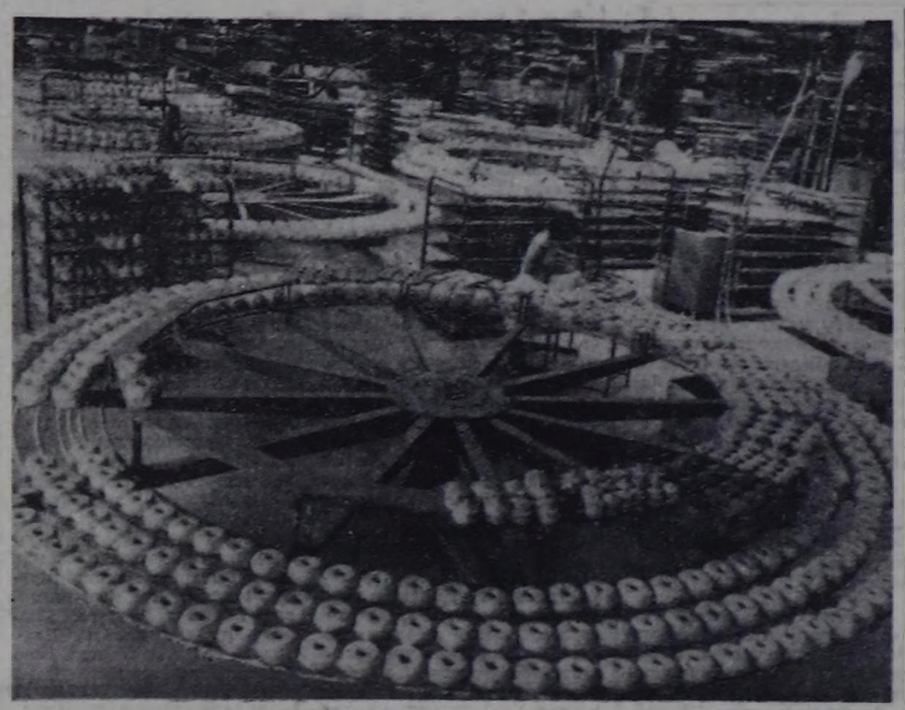

ССРЭ. Чехословакиянын Нова-Ролада завод—республиканың фарфор үлеттүрүүнүн эң-не аныяк будүрүлгелериниң бирээзи. Оон будүрген кылыглары бүгү делегейге сураг-жып, алдаржаан. Оон будүрген шаажан шиил саваларын Совет Эвилели эң-не хөйү-биле садып ап турар. Адырының ол кол будүрүлгелиниден чыл бүрүде ССРЭ-ге 100 ажыг вагон иштн фарфор сава аймаа кээп турар. шичаарга Чехословакия Социалистиг Республиканың фарфор үлеттүрүүнүн будүрүлгелериниң Совет Эвилелиниге садыглаан фарфор саваларының пикти өртээ чмада 100 миллион крон акпа ажып турар.

ЧУРУКТА: заводтуң цехтериниң бирээзинде.

ЧТК—СЭТА-ның фотохрониказы.

Никарагуадан холуң ырат!

РЕВОЛЮЦИЯНЫ БАЗЫП ШЫДАВАСТАР

Никарагуаның девискээринче контрреволюстуг улуг кезектериниң Гондурастың девискээринден халдаашкыны, төп разведка эргелелиниң белеткээни болгаш АКШ-тың калбак дескимчезин ажыглаан сомосачы дээрбечилериниң интервенциязы бүгү делегейге шыңгыы буруу шавышкынны болдурган. Кариб бассейниниң чурттарының депшилгелиг организацияларының төлөлекчилериниң удурлашкышкы үнү килеңээшкинбиле чаңгылаи үнген:

РИКИ ПАРРИС, Национал хосталга дээш шимчээшкинiiн чиңгине секретары (Барбадос): «Төп Америкадан болгаи Кариб девискээринде депшилгелиг күштерге удур Илаи-Хироп уезинден бөөр эң шыңгыы айыыл дирлеп келгеп. Никарагуанын болгаи Гренадаиың колгреп бүрүзүдашкынкыпнарын буруу шаарын америк администрация оралдажып турар. ынчалза-даа Никарагуанын девискээринче контрреволюстуг дээрбечилерiiң халдаашкынынга АКШ-тың хамаарыдгалыының дугайынга медеглелдерiiiң чөптүү фактылар маргыш чокка бүзүредип турар. Туттурган холезилеиикчилерни чурттуп эрге-чагыргаларының төлөлекчилери дашпыкы журналистерге парлагга конференциязынга чедирип келгеп. Гондураска белеткел эрткенин болгаш америк инструкторлар-биле харылзаалыг тургаиын ол хөлезилеиикчилер билиигеп. Каттышкан Штаттар Гренадаже агрессияны белеткеп турарын болгаш 1981 чылдан бээр ол чуртка удур кампаниязы чорудуп турарын америк «Тайм» журнал хереченлеп үнгеп.

Гренада бичии чурт болгаи ужурунда Рейган аңаа удур агрессия кылбас кылдыр чамдык кижилер бодап турар. Америк президентиге Гренадаиың бойдус курлавырлары херек чок. харын оон «ёрежко» үлегер-чижекти —бичии чурт империалистиг күрүвелердеи хамаарылга чокка бодунуң экономиказын канчаар тургузуп ап база бодунга өөнүктерии бодунуң күзээнибиле шилип ап болурунуң үлегерии коргузуп турарының чижээ Рейганы хөлзедип турар. Ол-ла чылдагааннар-биле АКШ Никарагуаның иштики херектерии база холгаар-рудуп турары социал чөптүг чорук дээш демиселге удур үгланган база бир кем-бурууг үүлгедиишкин-дир. Ол агрессия империалистиг дембээрээшкинiiiң демдектерии, илереп болган.

Кызыгаарга соксаал чок месилдежишкиннерии. Гондурастың девискээринде базалаттынган дээрбечилериң кызыгаарны дерзии ёзу-биле үреп турарын, президент Рейганның чулчуруп турары каржы-дошкун кыжаныышкынпарны. АКШ-тың айыыл чок чорууига кыжаныышкыннар «Никарагуадан болгаи Гренададан болуп турар» дээш ол чурттарны оон чоокта чаа бурууладып турганын — олда бүгүнү ол ийи чурттуң чазактарын шылажышкыныыр болгаи туттуныушкынпыт сеткил-биле уткаан. Ынчангаш бүгүн Никарагуаның чонг боонсээн халга туткаш, агрессонга удур, халдакчыларыныхолезилеиикчилерии боттарынчо чериидеи үнүүр ойлаарыдээш демисежии турар мынаг үеде ол чоп бистиң организациявистиң чүтээжок дөмчезинге кордап болур.

Агрессияны бүрүү шавышынче болгаш бо кавы девискээрге тайбыңнын политиказын чайгыыш чок чорударынче Кариб бассейниниң бүгү чурттарын кыйгырып турган бис.

Сандинонуң оолдар, кыстары ол сарыыл чок империалистиг үүлгедиишкинiiiи ойтур шаап шыдаар дээрзинге бүзүреливисти илергейлеп. Никарагуаның революциязы империалистиг холгаарлаашкын чокка хогжуп шыдаар аргалыг болзуп дээш дөштиг хемчеглерии алырынче Кариб бассейнiiiң чурттарының бүгү чазактарын кыйгырып турар бис.

Доктор **БИЛЛ РИВЬЕРА,** «Доминиканың хосталгалыг шимчээшкинiiiниң» политиктиг комитединiң удуртукчузу (Доминиканың дем каттыштырылгазы): «Бот-эргелиг Никарагуа күрүнеиии девискээринче халдаашкынны бистиң партиивис шиитиирлеп буруу шаан турар. Бо булаа девискээрде байлалдың чидиглеиишкинiiи дээш буруу президент Рейганга болгаи америк администрацияга чүмү-биле онаажыр. Никарагуага удур агрессияны организастаанны, акшаландырганы болгаи боттандырганы хээш харын олар ол харылсалгапы чүктеор.

Бо үүлгедиишкинiiи Никарагуаның революциязын күш-биле ара докпаалар дээш организастыг ораидажышкын. Сальвадорлуг улузунуң хосталга дээш демисежии бавар. Кубада. Гренадада болгаи Суринамда революцияларны боой үүдар дээп чүтүүл кылдыр үнелеп турар бис.

Амгы болүүшкүнiiiар Вашингтоннуң Кариб бассейниниге антиимпериалистиг демисел фронтузуи коишкалар дээш чинтэ стратегиязының кезээ болуп турар.

Бистиң бо кавыга Каттышкан Штаттар Кубага удур порт агрессияны база кылып турғулаан болгаш холезилеиикчилерии холдары-биле үүлгедиишкиннерии оралдажып турган. Ол-ла бүгү империалистиг үүлгедиишкиннерии Куба ойтур шаикап. ынчангаш Никарагуаның үлүзүү база реакция-биле сегиржип алышкындан тиилекчи болуп үнер хээиинге бүзүредиг бис.

Никарагуа улус-биле, акытүнма кариб чурт-биле бистиң эң-сеткил каттыштырылгавые чайгылыш чок.

(ПМА).

ТАЙБЫҢГА ЫНАК КҮШТЕРГЕ КЫЙГЫРЫГ

КОЛОМБО. (СЭТА). Индий болгаи Оожум океанларның чоон кавыларында күрүнелерии бодунуң шериг стратегиязының дээрбечче кииp тыртты алыр дээш чорудуп турар АКШ-тың агрессчи даштыкы политиказы тайбыңның хергээне улуг аймыа болуп турар дээрзии СЭТА-ның корреспондентизинге интервыюзунга ШЛКП ТК-ның Политбюро кежигүнү Д. Е. В. Гунасекера медеглээн.

АКШ-тың ыймыыкчыны-биле Япония милитаризастаттыныш турар. Окинавада ортулыкту Пентагон ядролуг чеңсектиң базазы болдурун алган. АСЕАН-ның кежигүнери чурттарга хамаарыштыр албадал күштелип турар. Чогум-ны оон ужурунда ол девискээрииң улустарының Индий океанны тайбыңның зо-ииде ужураштыр, чугаалаан. Оларның шынарлыг бодурунга шынгыы негелделиг болуру, совет чагыларны эң-не ыяш кылдыр күүседирир бистерии күш-ажылды организастаарын эң-не шыңгыызы-биле көөрүнче сорук киргеп.

Бистер бо талазы-биле ажылды операция бүрүзүүлүк өөренириниден болгаи мурнакчыларның дуржулгазын анализтээриниң эгелээн бис. Специалистер ол бүгүнү чыыш, ниитилештирип көрдеш, ажылдакчы бүрүзүнүң күш-ажылының эң-не таарымчалыг корум-чурумун тодаратканнар.

Специалистериң бо талазы-биле кылган сүмелерин практика кырынга ажыглаар чорук пемелде акша-хереңги чокка бүдүрүлгениң ажыктыгы бедидер арганы берген. Бо талазы-биле ажыл амгы үеиидерде үргүлчүлеп турар.

ССРЭ-НИҢ ТЕХНИКТИГ ДУЗАЗЫ-БИЛЕ

СОФИЯ. Чаа электриглиг заңдырылга цегинiң пйиги эдiчзонiң тудуу Перникти-ң В. И. Ленин аттыг металлургия комбинадында эгелээн. Аңаа демирни соксаал чокка шуткуп, кударының база бир машиназын, ийи электрп-суутуну эптеп тургузар ужуг-луг.

Чылдың-на 1 млн. тонна шуткуп каап кан демирни улус ажыл-агыйынга бөөр ол чаа цехтиң тудуу ССРЭ-ниң дөрт техниктиг дузазы-биле кылдыныл турар. Оон төлевилелии Москванын «Гипромез» институту тургускан, дериг-херекселдер «Уралтяжмаштан», Ленинградтың «Электросилазаң» болгаи Совет Эвилелиниң өске-даа заводтарындан кээп турар. Автоматизацияны болгаи механизацияны калбаа-биле ажыглаи турары 200 млн. лев-акшаны кампаар, энергияның болгаи одаар чүүлдүң чарыгдалын эвээжедир арганы берип турар.

Электриглиг каң заңдырлар суургулуг цех — ССРЭ биле БҮР-нуң аразынга бүдүрүлгенин специализастап, кооперастаарының адырлар аиы-биле программаларын боттандырарывың база бир чижээ-дир.

ГДР-НИҢ САДОВОДТАР ЭШТЕЖИЛГЕЛЕРИНДЕ

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың садоводтар эштежилгелериниде изиг түүлүк үе чорун турар. Өзүмнерии, ногаа культураларын хөрөңнде олуртуп ыаапкап, баштайгы чечектер костүн кезиглээн, ыыштар ногаан бүрүлери-биле ыыштынган.

Республикада амгы үеде саңаттының турар 700 муң ажыг хууда чер участоктары оларның эелери — ажылчыиларның болгаи албан-хаакчыларның кызымаккай күш-ажылының ачызында бойдустуң чечектелген булуңчуташтары болу берген. Ол киижилер аңаа боттарының хөстүг шактарын эрттирип, ыат-чимистерни болгаи ногааларны өстүрүп, оң-базын чечектерни тарып турарлар.

Олар ниитизи-биле 60 муң гектар хире черни ылбаазырадып, чылдың-на өске чурттакчыларга 250 муң тонна ажыг кат-чимистерни болгаи ногааларны өстүрүп берип турар.

Оон дашпа хууда хөй ажыл-агыйларда арыны, күштү, тоолайларны болгаи өскелээ бажыңга азыраар бичиң-бичии дириг амытаннарны база өстүрүп турар.

Боттарының артык продукциязын участоктар ээлери чүгле күрүне садыңга бээрин-биле кызыгаарланмайн турарлар. Олар школаларга, уруглар садтарынга, өске-даа хереглекчилерге ногааларны болгаи кат-чимисти бөөр дугайында керээлерин чарып ап турар.

Садовод эштежилгелери күрүпеден эвээш эвес дузаламчыны алыышаан, чоонду ажыл-чем продуктулары-биле хандырарынга үлүүн улам улгатырарының талазы-биле сорулганы боттарының муруиуга салып алган.

ЧССР-ДЕ ЧАСКЫ ХОВУ АЖЫЛДАРЫ

ПРАГА. Чехословакиянын шолдеринде часкы хову ажыл-ары кидин дүүн чөрүп турар. Чурттуң бүгү областтарында чазын чажар культураларны тарып эгелээн. Мурнуу Моравияның виноград Ортаакы Четкеның хмель шөлдеринде, Влдава болгаш Лаба шыналарының ногаажы ажыл-агыйларында ажыл-ыш хаймыккан.

Бо чылын чехословак кодээниң ажыл-ишчилериниң мурнунда улуг болгаш аарыы-салгалыг сорулга салдынган. Эрткен, чаагай үнүш-дүгүттүг болган чыл-биле деңнээр-ге, көдээ ажыл-агый продукциязының хемчээли барлаа 3 хуу көвүдээр ужурлуг. Ынчангаш кол-ла кичээнгейни тараа будүрериң көвүдедирииче үгландырып турар.

Чурттуң чер ажылдыларының байлак дүжүттүг үилезинин будүрелдии-биле салып турар. Күзүн чажар тарва болгаш мал чемнери культураларның озумнериниң байлалы дыка экен. Машина-техниканы чогуур үеэинде септеп, белеттээнии ачызында чазын таарыыр кызыл-тастың болгаш арбайның, кукурузаның чаштырылгазы, эрте быжар картофельдин, бобы болгаш үс бөөр культураларның олуртуузазы агротехниктиг таарымчалыг хуусада чорун турар.

(СЭТА).

ЧУРТТААР ЭРГЕ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

АКШ болгаш НАТО-нуң шериг белеткелдериге удур тайбыңның митингилери, чыскаалдары Европага, Америкага, өске-даа диптерге эртиейн баар хүн барык чок. Ол шимчээшкинге муң-муң кижилер киржип турар. Тайбың дээш шимчээшкин улам күжениишкинiiiң болу берген, оон одуругларыиче хөй-хөй кижилер калбаа-биле кирип турар.

Амгы байлалдың онзагай ылгазы болза, делегей политиказының кол айтырыыи — дайын болгаш тайбың дугайында айтырыгны канчаар шиитиирлээриидеи «хөй-иитиниң дешилгеэи. харын-даа кижи төрелгетениң моон соңгаргы салым-чолу хамаарыыр. Ол айтырыг кижилериң амыдырал-чуртталгазы-биле холбашкан, ынчангаш термоялролуг үскулежиишкиниң болдурбас. кижи төрелгетениң мурнуила турар айтырыгларны шиитиирлээриие дайын чепсээи ажыглавас дээш чоннуң калбак массазы туржуп турар. Үгербоо «карааы эът» болуруи кым-даа күзевес. Харыысалга чок политиктиг авантюристериң уржуу-биле ракета-ядролуг дайынның одуруи кымы бөөрии олар күзевес.

Тайбың дээш шимчээшкин богуп тыптыы келбээи, оон чедиишкиннери эвээш эвес. Чижээ, Индий-кыдатка америк агрессияның үүлгедиглерии соксадыр дээн калбак шимчээшкин, АКШ болгаш оскээ чуртгарда дайынга удур шимчээшкин-биле чергелештир вьетнам чоннуң маадырлыг удурланмышкыны Вашингтонну аткаарлаарынче, дайынны соксадырынче албадаан чугула чорук болуп турар.

80 чылдарның эгезинии дайынга удур күчүлүг шимчээшкинии ылгалдыг талаларлыг. Бирээде, чүүүн-биле-даа деңнээр арга чок ядролуг дайынның дириглеген айтырыгын ол тывылган. Ядролуг халапты болдурбас, ядролуг олумну соксадыр дээш быжыг шиитиир дайынга удур масселыг хөделиишкиннерии кол идиг берииишкиниг күжү болу берген. Империализм бегүн аитырбас күш эвес деп чүвени чоп улам тодаргайы-биле биле берген, атомнуг күткүүшкүнiiерии болдурбаан баар байлал-оларда бар.

Дайынга удур шимчээшкинiiiң база бир ылгалдыг талазы —политика талазы-биле оон калбарын чаттыланы. калбак социал база-биле оон быжыглаигаиы. Иазы-хар талазы-биле амгы-аңгы болуктерии болгаш чоннуң социал кезектерии аңгы-аңгы шижии-чүдүүгелериии, хөрөөзиилер болгаш амыктарии, амгы-аңгы үзел-бодалдыг болгаш политиктиг партияларның төлөзилерии ол каттыштырган. Ядролуг дайынны болдурбас дээш бүгү кижилер сетиилиинiiiң хамыынган соңуургалдыг.

Тайбың дээш шимчээшкинiiiң киржикчилерии шала хирелиг улустарииң болүү деп баршы чүктүүн пропагандазы тоомча чок ёзу-биле санап турган. Ынчалза-даа ол болүк шалыкпыны-биле өзүп-ле орган, он-он болгаи чүс-чүс муң кижилер кудумчуже үнүп эгелээн, оиу «Москваның холуйун хереэ», «Коммунистериң холгаарлаашкынчары» суг-суг деп океан ол чарыындан шуугаазын удаадаразы-биле үнгүлээп. Ол хөп-мегенин үндезии чогуи коммунистериң чиңгир удурдалыкчызы Генри Киссинджер, Совет Эвилели улаан-баштан турар дээрзиите шуут бүзүревес мен». Ядролуг чеңсекти будүрериң сокдыр дээш туржун турар сенаторлар Э. Кеннеди болгаш М. Хэтфилд оларны «Москваның агентилери» дээрге кавчаи-даа таарышпас. Чоокта чаа эрткен немелде соңгулаларга ядролуг чеңсекти будүрериң соксадыр дээн хөй миллион американнарны Москва күткүдүп кааикап дээрге черле болдунмас. Президент Рейганның ядролуг стратегиязын мөзүг-шынар чок чорук, ядролуг дайынны «олурнуг буруу» деп санаи, ядролуг чеңсектерии будүрериң соксадырынче кыйгырган 240 америк епископтарны (АКШ-тың 50 миллион католиктериии олар төлөлеп турарлар) «коммунистиг элементилер» деп санап турары шуут эдептиг.

Тайбың дээш массалыг шимчээшкинiiiң үзе шаар база кошкадыр, ону совет углашылышкыига улуг болдурар дээш, чеңсегленишкинiiiи видеро будүрери дээш АКШ биле ССРЭ-ниң «дең харылсалгазының» дугайында мете телестериии Барыын чүктүү политиктиг стратегтери колдуу үндүрген.

Вашингтониуң пропагандазы чеже-даа кажарлаза, тайбыга аймыа каймын кээп, дуглуржулга керээлерии үзүп, чеңсегленишкинiiи болдурбазынче угланган тодаргай санналарны кымнар кииреп турарыи улус чоннарының массазы биилеи турар.

Ядролуг чеңсекти бир хүгаарында ажыглаарындаи чадгыс тала-биле ойталап, ядролуг чеңсекти «кызыгаарлыг», «үзамдыктыг» ажыглаарын ССРЭ-ниң буруу шаан турары безии хамыы чүзээ кескүү-биле тайылбырлап турар барымдаа. Ол чоиттуг кодуруулушкуиуң билбээчелеп эрттирии, үш-дүүрүм чүзчуруушкуиуи АКШ уламчылашаан.

Космоска дайынны, химиктиг чеңсекти болгаш иейтроииуг бомбаны будүрериң болдурбазынче Совет Эвилели кыйгырып турар, химиктиг чеңсегленишкинiiiи,

ШЫН

4-кү арын ● 1983 ч. апрель 14

Уран чүүлдүң кижилери

КОМПОЗИТОР АНДРЕЙ ПЕТРОВ

52 харлыг ленинградчы Андрей Петров —бөгүнгү совет уран чүүлдүң эң-не ат-алдарлыг база сураглыг кижилериниң бирөзи.

Ол утпаанның болгаш ээлдек чараш кижиниң мөзүлүг кедергей. Чазык хүлүмзүргүр, чугаалажып турган кижизинге бүүрел база хүндүткел. Чүве чугаалары чечен, оюнбаштак. Бодалы чиге. Кижилерге чүгле экини күзээр.

Петров —хөй-ниити ажылдакчызы: ол ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң секретары, Ленинградтың композиторлар организациязының чөрбен чыл иштинде удуртуп келген. Олар дээрге аңаа чүгле улуг албан-дужаалдар эвес, композитор оларны бодунуң хүлээлгези деп санап чоруур. Уран чүүлге оюн кады ажылдап чоруур өөрүнүң арезымдан ол шуут боду дөрт киржип, дузалашкан кижилери хөй: амыдырал-чурттарга айтырыгларын-даа шиитпирлежир, шин тургузарынга-даа дузалаар, ном азы партитура үндүрериниге-даа киржи бээр. Ол аныяктарны үргүлчү деткип, чаа чүүл амыдыралга ижиксин дээш кызаа. Оюн берген сөзүн эдлевейн барганы, дугурушкан шагындан озалдааны таварылга турбаан.

Андрей Петровтуң чогаадыкчы ажылы хөй талдыг. Оюн төөгү темалыг «Бирги Петр» операзы, «Делегейни чалаганы» баледи, «Пушкин» опера-баледи ССРЭ-ниң хөй-хөй театрларында болгаш даштыкыда үнүп турар, оюн симфония чогаалларын улуг дээн оркестрлер болгаш дирижёрлар күүседип турар, а оюн ырларынга база кинога бижээн музыказынга ынак кижилер дыка хөй.

— Кандыг-даа жанрга соңуургап ажылдаар-дыр мен, чүге дээрге ол чогаадыкчы пегелде-дир. Бистиң бо үевисте музыка делегейи ханы үткалыг музыкадан, улусчу, джаз, рок-музыкадан тургустунар. Ынчангаш композиторларның янзы-бүрү жанрларже тыртылып турарының ужуну-даа ында. Мөзө болза, симфония музыказы-биле ыры аразында удыг кызыгаар чок. Мээң улуг чогаалдарымда ырлар хөй: «Бирги Пётр» операда суг болза дыка хөй арынарның аттары мындыг— «Анастасияның ыры», «Солдаттың ыры», «Лефорттуң ыржыгажы», «Мартаның ыржыгажы». Оюн-биле кады ырларга болгаш эстрада музыказынга симфония бижиринiң дүрүмнерин ажыглап турар мен: симфония вариацияларының аргалары, соната хевирииниң кезектери...

Андрей Петров ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын ийи удаа алган, баштай чогум-на харын ырлары дээш шаңнаткан.

— Мен бодаарымга, ыр дээрге эң-не тода болгаш бөдүүн аялга-дыр. Оны ук жаңырның хогжүлдезинiң ангы-аңгы үе-чадалары бадыткап турар. «Совет ырның хаанын» Александра Пахмутованың ырларының үндезинiн— бир янзы, онзагай «пахмутовчу» аялга. Азы «Битлзте» ап көрээл: оларның чогум-на харын эң-не аяның аялгалыг ырлары сурагжаан болгай... Ыры аялгазын инструменталыг аялга кылдыр күүседип болур болза, ол аялга «ырга» аялга болурунуң шылгалазын тутканы ол деп санап чоруур мен. Бир эвес сөзү чокта, ыры бодунуң тускайлаң чоруун чидириптер болза, ол меңээ долу үнелиг ыр үлегер-чижээ болбас...

Петров кинематографияда база канчаар-даа аажок хөй ажылдап турар. Оюн ында бөдүүн ырлары кончуг мерген болгаш арыг. Оларның аялгалары чараш. Олар кижиге бараан болган. Олар боттары онзагай хевирлиг. Ынчангаш оларга дыңнакчылар, көрүмчүлер ынак, чогум-на харын ындыг болгаш, олар кино экранындан башкалангаш, боттары тускайлаң болуп, концерт эстрадаларындан чангыланы бээр. А чамдыкта олар демги киводан артыр чурттай-даа бээр.

— Дыка талантыдыг хөй кинорежиссёрлар-биле ужурашканым мээң аас-кежиим болур. Георгий Данелия, Эльдар Рязанов, Станислав Ростоцкий олар-биле кады ажылдап турар бис. Олар-биле ажылдаары тергиин солун, олар дээрге чүгле мергежилиг эки билир, аңаа ынак эвес, оюн аңгыда боттары солуп кижилер чүве. Олар меңээ кинога-даа, театрга-даа музыка бижиримге дыка дузалаан улус...

— Кижилерниң эстетиктиг болгаш мөзүг-шынар кижизидилгезинге музыка уран чүүлдүүң салдары кандыгыл?

— Уран чүүлдүң оске хевирлери ышкаш, музыка угаан-бодал-даа, мөзүг-шынарлаа кижизидилгезинге улуг салдарлыг, ылаңгыя сагыш-сеткилге дыка дээштиг. Ол кижиниң сагыш-сеткилин көдүрер, оюн хамаатыг мөзүшынарларының сайзыраарынга дузалаар. «Интернационалдың» азы Дмитрий Шостаковичиниң Чедиги симфониязының музыказының кижини канчаар хей-аът кипрерин сактып көрүүр. Ол симфонияны бүзээлеткен Ленинградтан аңгыда, өске-даа черлерге, хөй-хөй чурттарга күүседип турган, ол демисежип турар совет кижилер-биле эң-сеткил каттыштырылгазының сеткил-хөөнүн тывылдырып турган болгай... Ырга хамаарыштыр чугаалаарга, оюн демократчызы аялганың улусчу үндезинiнбиле-даа, шүлүк-биле-даа холбаалыг. Бистиң эки ырларывыс совет кижиниң үзелбодалын кайгамчык шын болгаш тодаргай көргүзүп турар.

Фарида ФАХМИ,
музыка талазы-биле критик.
(ПМА).

Литература болгаш амыдырал

АНЫЯКТАРНЫҢ ЖУРНАЛЫ

«Юность» (тиражы 3.035 мун экземпляр)— совет аныяктарда эң иеттереңгей журналдарның бирөзи. ПМА-ның корр. ол журналдың кол редактору Василий Андреев-биле шүлүкчү Андрей Дементьев бееседалашкан.

— Журналдың утланыышкыны харымдаа турар кол редактор болгай силер. Ажылыңарда кол чүүл чүү деп санаар силер?

— Бо үеде аныяктарны соңуургадып турар бүгү айтырыгларны чырыдар—шак ыпсыг деннелге журнал турзуп деп ындыг күзел-биле ажылдаар ужуглуг бис. «Юность» журналды чагыдып ап турарларының саны көвүдеп турары ол соңулганы күүседип турар бис дээрзинге бистиң бүзүредип турар.

Журналдың чырыкче үнүп келгенинiң 27 чылдарының дургузунда оон литературлуг кадзыры билиглиг, шыырак, бедик тура-соруктуг ккжиге чедир өскен. Амыдыралдың индип үндүрген айтырыгларын дозаан көүрөр, оларны партийжи ёзу-биле чырыдар, аланыг онаалдаларны күүседиринге совет аныяктарының кижизидезин бүгү талалыг көргүзер — бистиң редакция коллективиниң соңулгалы ыңдыг. Журналдың кол кичээнгейин угландырып турары аныяктарны коммунистиг кижизидилгезинiң талазыбиле айтырыгларны чырыдарда. ЭЭКП-ниң XXVI съезтизинiң болгаш ТК-ның оон соонда-гы Пленумнарының шиитпирлеринге. СЭКП ТК-ның 1982 чылда хүлээп алганы «Литература-чечен чогаал журналдарының коммунистиг үүргүзүүшкүнүн практиказыбиле чогаадыкчы харылзаалар-ының аңгайлыкка доктрадын үндүрүүга болдуруп турар бис.

Бистиң ажылывыстың практиказы-даа, ап турар чогаалларывыс-даа оолдар болгаш кыстарның политиктиг амыдыралга, хөй-ниити ажылдарынга соңуургалдыының түгайын черечилеп турар. Тайбыңы камгалаарының, кижи торелгелеенiң пайлының айыыл-хамаарыжыл чарын алырының талазы-биле чоруудуп турар ажылдарга аныяктар идепкейлиг киржип турар.

— Журналыңарның автор талазы-биле составы кандыгыл? Аныяктарга чүгле аныяктар бижип турар бе?

— Аныяк-даа, назы-харыдөгүй бергеп-даа авторлар бисче бижип турар. Бис авторларывыска бүзүрээр, идеегээр бис. Ынчангаш маргылдаалыг айтырыглар көдүрген материалдарны-даа парлаптар бис, олар база ажыктыг болур чүве.

Журналдың тургустунуп келгенiнiң бээр авторларының шилиттинген коллективи бисте тургустунган. Шүлүкчүлер — Андрей Вознесенский, Роберт Рождественский, Евгений Евтушенко, Белла Ахмадулина, Игорь Шкляревский, Римма Казакова; проза чогаалчылары Анатолий Алексин, Борис Васильев, Владимир Амлинский, Сергей Есин, Владислав Титов, аныяк литераторлар оларга хамаарыжыр.

— Кол кичээнгейни кайнаар угландырып турар силер: шүлүкче бе азы проза чогаалынче бе?

— Шүлүк чогаалының талазы-биле шору чедишкинiнiг бис. А проза чогаалының талазы-биле айтырыг арай нарын. Аныяктар үүрмек темадар шилип ап турар. Ол юрукту болдурбазы күзенчиг. Оларны улуг-улуг айтырыглар, улуг-улуг херектер соңуургадыр ужуглуг. Журналга парлаттынар проза чогаалының кол оруу ол болгай.

— Чогаалчы болгаш журналист, алдаржаан «Езулуг кижи дугайында тоожуңуң» автору Борис Полевой «Юность» журналдың хөй чылдарда халаг чок удуртукчузу чораан болгай. Амыдыралының сөөлгү хүннеринге чедир ынак журналынга ол ажылдаан. Оон кылып турганы кол ажылдарын уламчылап турар силер бе?

— Тургустунган эки чаңчылдарны кайын соксадыр ийик бис. Ынчалза-даа амыдырал чаңгыс черге турар эвес, ынчангаш чамдык оскеригелер тургуступар апаар. Ылаңгыя ниитилел-политиктиг айтырыглар талазы-биле чогаалче кичээнгейни угландырып, «Делегей амыдыралы» деп рубриканы ажыктан бис. Аныяктарның үүлгө бистиң чүүдүвүстан аңгыда, кижи төрелгетеенiң мурнунда турар айтырыгларже соңуургалы улгатканда. Авторларывыс база ремешкен. Юрий Бондарев, Чингиз Айтматов, Юрий Нагибин ышкаш билдингир чогаалчылар чоокта чаа бисте немешкен.

— «Юность» — аныяк талантыларның кижизидикчизи. Делегейде сураглыг А. Вознесенский, Р. Рождественский ышкаш чогаалчылар ажылын ол журналдан эгелээн болгай. Эгелеп чоруур чогаалчылар-биле бо хүннерде жуулчаа каңчаар ажылдап турарыл?

— Эгелеп чоруурларның чогаалдары-биле номерни чылча бир удаа үндүүп турган болзувусса, ам оларның чогаалдарын журналдың үндүрүлге бүрүзүнге парлап турар бис. Аныяктар-биле ажыллап турар тускай киидис бисте бар. Анаа тускай дузаны чедирип турар. Эң эки чогаалдарны Борис Полевой аттыг шаңналга киирип турар бис.

—«Юность» журналдың релакциязы Тюмень—Уренгой—Нижневартовск аразының немир-оруунуң тудугжуларывыбиле тагдан бээр найырадажып келген болгай. Ол хүгайын чугаалап көрүнерем.

— Ол ажыл оон-даа калбарган. Болгарияның «Софийские новости» журналбиле кады Сибирьиин ыяшүлетпүр комплекизинге чуртталга бажыңнары тудуп турар трести шефке алган бис. Чогаалчы Александр Фадеевтиң музейинге Ираккы Чөөн чүктүң Чүгүевка суурга туругзарынга дузалажып тур бис. Сибирь чурттугларга улуг дузаны бистиң литераторлар чедирип турар. Ынчангаш чаа станцияларның бирөзиин «Юность» журналга тураскаадып адааны таварылга эвес.

(ПМА).

КҮЗЕНЧИГ ААЛЧЫЛАР

Бай-Тайга районнуң Культура бажыңының чанында «Аялга» агиткультбригада районнуң көдээ ажыл-агый ишчилериниң доктаамал аалчызы. Ол агиткультбригаданы культураның хоочуң ажылдакчызы бот-тывынгыр композитор, районнуң улусчу театрының режиссёру Базыр-оол Чүлдүм-Сюрюн удуртуп турар. Олар солун программалардыг концерттерин белеткээш, «Бай-Тал» совхозтуң Туралыг, Даштыг-Тейге, «Тээли» совхозтуң Эдер-Куй, Шат хойжу бригадаларынга баргылаан. Олар малчыннарже комплекстиг үйүшкүннерден черле чыда калбастар.

Агиткультбригаданың концерт программазы үргүлчү чаартыныр турар. Ыры, шүлүк, танцы, музыкалыг номерлер, кыска шоодугларны көдээ амыдырал-чуртталга темазынга дүүштүр киирип, солун лекция, бееседаларны номчуп, малчыннарның ажыл-амыдыралынга дузалажып, бригада төптеринiң кызыл-булуңнарын дерип, дузалажып берип турар.

Концерт программазындан В. Херелчаптың тыва национал хогжум хереекселдеринге күүседиткен номерлерин, автоклуб чолаачызы М. Маадырның шоодуглуг көргүзүглерин, С. Монгуштуң аяның чараш танпыларын, С. Марий-оолдуң ырлаарын көрүкчүдер онза соңуургаар.

Оон аңгыда улусчу театрның бот-тывынгыр артистери тыва болгаш ака-дүнма совет чогаалчыларның шиирлерин белеткеп тургузуп, чурттакчы чонга көргүзүп турарлар. Чоокта чаа олар «Комедия кежээзи-дир— каттыржыңар!» — деп, тускай программа-биле районнуң бүгү чурттакчылыг суурларын кезээп. Ол программада дагестан драматург Габиб Наврузовтуң «Ынакшыл дээрге картошка эвес» болгаш «Кожалар» деп комедиялары программада кирип турар. «Ынакшыл дээрге картошка эвес» деп комедияда амгы үениң негелдезинге дүүшкеп теманы көргүзүп, арагачылар болгаш чалгаалларны сойгалап турар. Ук шинде чалгаа болгаш арагачы Тайгибтиң ролюн Базыр-оол Чүлдүм-Сюрюн конгуг эки ойнап турар. Ол ышкаш Тайгибтиң шын орукче киреринге дузалаан аныяк кыстар Марьям болгаш Курсум оларның эки мөзү-шынарын Надежда Монгуш, Любовь Чүлдүм, чолаачы Шахшаны — Борис Кандан олар чедишкининг ойлааннар.

«Кожалар» деп момоинда амгы үениң амыдырал-чуртталгазынга хамаарышкан чаагайжыдыла болгаш тудугсуур талазы-биле чедишкиннерин база аңаа удурланышкак эргинiң артыышкынналарын көргүскен. Ында кол рольдарны Сат Марий-оол, Монгуш Маадыр чедимчелиг ойнаан.

Тээлиниң улусчу театры болгаш «Аялга» аттыг агиткультбригадазы ам үзбек драматург Рахимовтуң «Кара дуурай» деп чаңгыс кожегелиг комедиязын белеткеп тургускан, чаа концерт программазы-биле район девискээрин эргип, кезиирин планнап турар.

И. СЕДИП-ООЛ.

Х. АРАПДОЛДУҢ «Чаптанчыг чаш хураганнар» деп фотоэтюду.

• СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ •

КУБОКТУ ЧААЛАП АЛГАН

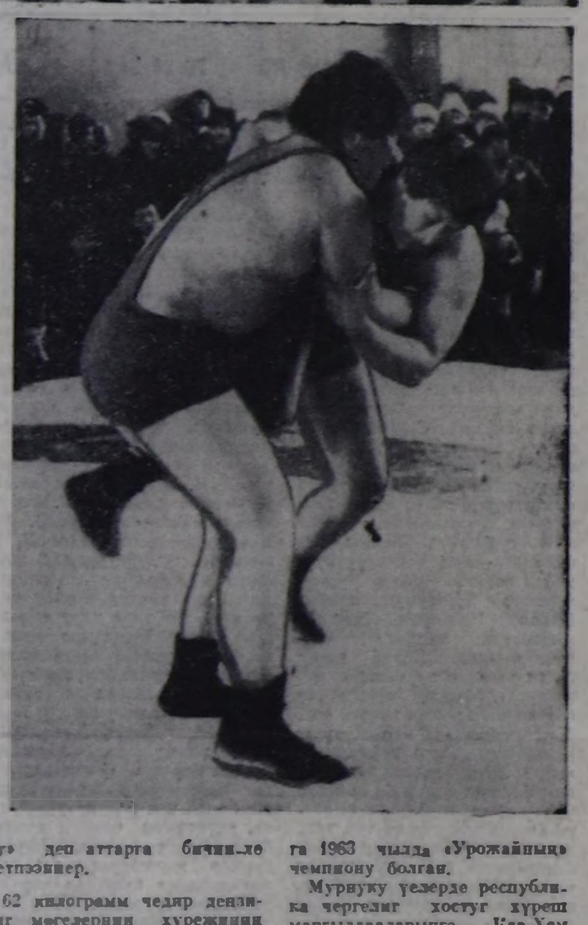

Хостуг хүреш республикада спорттуң эң массалыг хевирлериниң бирөзи. Чээрби беш чылдар бурунгаар Кызылга хостуг хүреш секциязың ажыдып турар үеде аңаа кашла санныг сонуургалдыг оолдар хүрежип турган болза, ам чүгле Кызылда эвес, районнар төптеринде, совхозтарда хөй санныг разрядчылар белеткеттинген, ССРЭ-ниң спорт мастерлери база бар апарган. Оон-биле чергелештир республика чергелиг хостуг хүреш маргылдаалары удаа-дараа эртип келгенiниң түңнелинде хоорайның-даа, көдээниң-даа спортчуларының мергежилиг доктаамал бедип турар. «Урожай» эки тура спорт ниитилели—эң хөй кежигүннерлиг спортчу коллектив. Ында көдээ ажылагый бүдүрүлгезиниң ажылиичилери, башкылар, эмчилер дээш янзы-бүрү мергежилдиг кижилери хаара туттунган.

Эрткен дыштанар хүннерде Кызылдың «Херел» спорт залынга «Урожай» спорт ниитилелиниң хостуг хүрешке республика чемпионады ийи хүн үргүлчүлээш доозулган. Анаа Моңгун-Тайганың, Бай-Тайганың, Бии-Хемниң болгаш Тожуңуң могелериниден эчигда өске районнарның төлээлери, 12 командадан 120 ажыг могедер киришкеннер.

Эң чиик деңзиге республиканың каш дакпыр чемпиону, Өвүр районнуң төлээзи, хостуг хүрешке ССРЭ-ниң спорт мастери Сергей Адыгжы ужуражылгаларның барык шуптузун чиик ойнап ап турган. бирги черни бүзүрелдии-биле ээлээн. Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Оюп-оол Анай-оол, Улуг-Хемден Иван Малбык-оол олар ийги-үшкү черлерни тус-тузунда үлешкеннер. Дараазында 52 килограмм деңзилиг мөгелериниң аразынга Чөөп-Хемчиктиң спортчулары Мелген Куулар биле Сергей Кызыл-оол олар бирги-ийиги черлерни үлешкеннер. Көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу Макар Допуй-оол үшкү шаңналдыг черни ээлээр аргалыг болган.

Улуг-Хемде Хайыракан суурнуң школачылары болгаш аныяктары боттарының хостуг үезин спорттуң бо хевиринге доктаамал эрттирип турарлар. Ында ортумак школаның оңгу классчызы Херел Түлүш моон мурнунда республика масштабтыг маргылдаалырга шоолуг-ла чер албайн турган. Бо удаада ол эки белеткелдиин көргүзүп, ужуражылгаларны бүзүрелдиг ойнап ап, 57 килограмм деңзилиг мөгелериниң аразынга шылгараан. ССРЭ-ниң спорт мастерлери Владимир Монгуш (Барыын-Хемчик), Александр Чылбак-оол олар бо удаада «Урожайның» чемпиону» деп аттарга бичии-ле га 1963 чылда «Урожайның» чемпионну болган.

62 килограмм чедир деңзилиг мөгелериниң хүрежиниң тончүзү соңуу болган. Маңаа көдээ ажыл-агый техникумунуң сургуулу, спорт мастерлиге кандидаттар Анатолий Кара-Сал биле Барыын-Хемчиктен Василий Хураган оларның ужуражышкынын көрүкчүдер конгуг кичээнгейлиг сонуургап көрген. Маңаа удурланыкчызыгга сан талазы-биле ойнадыпкан, В. Хураган ийги черни ээлээн. Үшкүзүнде — Улуг-Хемден К. Чоктанов.

Улуг-Хемниң спортчузу Сергей Бичө-оол ол хүн ийи дакпыр өөрүшкүлүг болган. Чүге дээрге ол бодунуң деңзизинге (68 кг) чемпион болган, ССРЭ-ниң спорт мастери деп бедик атты чаалап алган документтиин аңаа тывыскан. Ийиг-ниг адыш часкаашкыннары-биле көрүкчүлер аңаа байыр чедиргеннер.

Бии-Хемде Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң малчыны спорттуң национал хевирлерге РСФСР-ниң спорт мастери Киров Хомушкунуң оглу Роберт Хомушку ийиги шаңналдыг черни ээлээн, үшкүзүнде Байыр Оюп.

Барыын-Хемчиктен Михаил Монгуш 74 килограмм чедир деңзилиг мөгелериниң аразынга 1963 чылда «Урожайның» чемпионну болган.

Мурнуку үеледе республика чергелиг хостуг хүреш маргылдааларынга Кара-Хем районнар мөгелер барык шуут киришпейн турган болза, бо удаада ук районнуң төлээзи Сергей Хуважык (82 кг) республика чемпионну атка төлептиг болган.

90 килограмм чедир деңзилиг мөгелериниң аразынга Николай Сыпан-оол, Юрий Сат (100 кг), Сергей Байыр (100-тен өрү) олар «Урожай» ниитилелиниң чемпионнары болганнар.

Команда талазы-биле Чөөп-Хемчиктиң спортчулары бирги черни ээлээш, кубокту болгаш бирги черлиг дипломуну чаалап алганнар.

Кызыл районнуң, Барыын-Хемчиктиң мөгелери ийигүшкү черлерни үлешкеннер.

Эрткен хостуг хүреш маргылдаазы республиканың Таңды, Улуг-Хем, Тес-Хем дээш чижектиг районнарында спорттуң ол хевиринiң элээн хөгжүп орарын бадыткаан.

Судья коллегиязы хөй-ниитичи тренерлер С. Монгуш-оол, С. Хураган оларның ажылын түгээр деп саналаан.

В. КАРА-САЛ.

ЧУРУКТАРДА: хүреш үезинде; «Урожайның» республика чемпионнары.

Авторлуң фотолары.

ЧАРЛАЛДАР

№ 9 магазин апрель 15-те кат-ниит-терим болгаш погаларлыг-даа хандыгын садарымга калбак делгелгезин эрттирер.

Делегелге үезинде хандыларны канчаар аъш-чемге ажыглаарының болгаш оларның эм-таң шынарларының дугайында эмчиниң тайылбыры база болур.

Делгертиг садыглаашкыпка келирин чалап тур бис.

КЫЗЫЛДЫҢ АЪШ-ЧЕМ САДЫГЫ.

Тыва АССР-ниң Харылзаазын будуруулге-техниктиг эргелели параазында специалистерни ажылче чалап турар:

ПСППД (дамчыдар чүүлдер белеткеп чыыр пункт) оператору. почта харылзаазының инженери. кол энергетик. радио болгаш телевидение болгуның улуг инженери. капитал тудугнуң улуг бухгалтери. электри харылзаазының инженерлери болгаш электри механиктер. УПУ-нуң (башкарылгалың белдир пунктузу) диспетчери. КТК-ның начальниги. Ол ышкаш Тоора-Хемниң харылзаа белдиринге улуг (кол бухгалтер эргелиг) бухгалтер база хереглеттинип турар (квартира-биле хандырар).

Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунуң № 53 бажың, республиканың харылзаазының будуруулге-техниктиг эргелели. Тел. № 2-48-12.

Кызылдың 35-ки ХПТУ-зунуң Олег Лама-Сюсевич Монгуштуң алынга 1971 чылда тывысканы № 1522 3-кү разрядтың дашчылыының аттестады читкенiн барымдаалаар, ону күш чок деп саналаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

БИРГЧ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 —Эртенги гимнастика. 8.55 —Совет Эвилелиниң Маадыры ССРЭ-ниң ужулукчу-космонавтызы В. В. Аксёнов-биле школачыларның ужуражышкыны. 9.40 —«Ак хам». Телефильмниң 3-кү сериязы. 10.55 — «Теректиг чер» деп фильм-концерт. 11.25 — Телемедээлер. 11.30 —15.20 — Чапсар. 15.20 — Телемедээлер. 15.40 — Документалдыг телефильм. 16.00 — Концерт. 16.30 —М. Шолохов —«Оожум Дон». 17.15 — «Миллионнарның ленинчи университединiң». Көдээго коллективтиг керээ. 18.15— Чүрүк санында-ла—хүнү». 18.30 —Бөгүн делегейде. 18.45—«Кижи болгаш хоойлуу». 19.15 — Футболга ийи чүрттүң ужуражышкыны. Швейцария биле ССРЭ-ниң шилиндек командалары. 20.45—21.00 —Чапсар. 21.00 — «Үе». 21.35 — Концерт. 23.05—23.25 —Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Испан дыл. 12.35— В. И. Ленин Л. Н. Толстой дугайында. 9-ку класс. 13.05— Авам школазы. 13.35 —Эртемтайылбырлыг фильм. «Улуг парадокс». 13.55 — ССРЭ-ниң улустуң башкызы Ю. Н. Черненконун дугайында телеочерк. 14.25 — «Подранки» деп уран-чечен фильм. 15.55— Телемедээлер. 16.00—18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Мультфильм. 18.10 — «Отчугаш». 18.40 — Телемедээлер. 18.50 — «Социалистиг чарыштың хүн демдегелиэ». 19.20 — Документалдыг фильм. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удупар, чаштар!». 20.15 — «Өөнүптериниң арын-нуурун». 21.00 — «Үе». 21.35—22.45 — Уранчечен телефильм: «Ынакшаанын илереткени».

АГААР

Республикага шокар будуттаар, хар чагбас. Соңгу-барын чүк угланыышкынныг

хаттың күжү секундада 9—14 метр. Дүне агаарның температуазы 3—8, чамдык черлерге 10—15 градус соор. Хүндүс 0-тен 5 градус чедир чылыыр, чамдык черлерге 0—5 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

АПРЕЛЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дива» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40, 21.00. «Нурек без легенды» 15.30, шактарда

«ПИОНЕР»: «Колыбельная для брата» 9.30, 11.00, 13.30 киноклуб «Всегда готов!» 15.00 «Самозванцы поневоле» 17.10, 20.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Белые волки» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ» «Здесь тебя не встретит рай» 11.00 «Не было печали» 14.00, 15.00, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Ямческая мадонна» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакциянның адреси:

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефонвары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 468.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00692

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 88 (12178) | 1983 чылдың апрель 15, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Апрель 16–Коммунистиг субботник хүнү

ШУПТУ ЧАҢГЫС КИЖИ ДЕГ КИРЖИР

Республиканың автотранспорт эргелелиниң АТБ-лериниң чолаачылары «кызыл субботаның» үлүүнге киришкир рейстерни баш удур кылып, улус ажыл-агыйының янзы-бүрү чүүлдерин бөш муң ажыг тоннаны сөорткен. Кызыл кожаалыг рейсти бо чылын бир дугаарында № 1 АТБ-ниң чолаачызы, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү Анатолий Иванович Галайко кылып, Абакандан 7 тонна кывар-чаар материалдарны Кызылга чедирген. Субботник демдээ болур кызыл кожаалыг орук бижиктерниг рейстерни Кызылдың, Шагаан-Арыгның, Хову-Аксының, Ак-Довуракның АТБ-лериниң алдан хей чолаачылары бөгүнге чедир кылган.

Апрель 16-да субботник рейстерикке 23 муң тоннадан эвээш эвес чүүлтү эргелелдиң чолаачылары сөөртүр. Автобустар чолаачылары ол хүн 65 муң хире пассажирлерни аргыштырар, 200 хире чолаачы кампан алдынган кывар-чаар материалдары-биле рейстерни кылыр.

В. МААДЫР-ООЛ.

* * *

«Барлык» совхозтуң ажылчылары коммунистиг субботник хүнүнде 1300 рубльдиң янзы-бүрү ажылдарын кылырлар. Ажыл-агыйының малчыннары ол хүн боттарының кыштагларынга одек тооруп, мал кажаларының бичеге сеткелгезин чорударлар. Суттатчылар хөй чылдыг сигенмек гарылга шөлдерни суттарарлар. Салбырлар төптеринниң чурттакчы чону болгаш школачылар суурлар чаагайжыдыгазынга, механизаторлар 60 кижи часкы хову ажылдарынга киржир.

Совхозтуң коллективи бөш чылдың фондузунче 540 рубльди шилчидерин шиитпирлээн.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

* * *

Бай-Тайга районнуң «Мурнакчы» совхозунуң ажыл-ишчилери В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 113 чылынга тураскаатkан коммунистиг субботникке эң-не идепкейлиг киржирин, будурукчулуг ажылдаарын хүзээнген. Шуга белеткел ажылдарын чорудуп турар штабтың составында 9 кижини киргирген.

Хову-трактор бригадазы ол хүн 126 га шөлдүң шыгын бозырар, 3000 метр дурттуг эрги бутаарны аштаар болгаш казар.

Малчыннар 84 кижи боттарының кыштагларынга ажылдаар, оске артканнары сиген шөлдерниң арык-бутазын алгыдар. Киргымчылар 420 ошкуларни кыргыыр. Башкылар болгаш 7-10 классчының өөреникчилери тараа шөлүнүң дажын аштаар. Тудуглуулар 2 мөңгүттүг сентээр.

Чаш уруглардыг иезер, пенсионерлер, эге классчылар өөреникчилери суур чаагайжыдыгазынга киржир.

Кызыл субботникке шуйжуулар 535 кижи күш-ажылдың байырлалынга киржип, ажылдаан, ол бирги бөш чылдың фондузунче 740 рубльди шилчидер.

А. КАНЧЫЫР.

* * *

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатkан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигинге белеткээринге эң бедик будурукчулуг ажылдаар. Өске-даа коллективтерниң субботниктоолдар ажылының хемчээлиг тодаратkан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери субботникке ажылдан алган акшазындан 250 рубльди бөш чылдың фондузунче шилчидер.

О. ДАЛБЫН.

* * *

«Тыва совхоз тудуг» каттыжымышкынның Эртинде КМК-ның коллективи коммунистиг субботникке белеткел ажылдарын хынамчалыг чорутkан. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатkан «кызыл субботаны» бедик будурукчулуг шалычы күш-ажылдың хүнү болдурар дээш коллективтиң пинти хүралын эрттиргеп, ажыл кылыр ажылдарның планын бадыжаан.

Субботникке КМК коллективинден 110 тудугжу, чолаачы, ажылчакчылар киржир. Мехколоннаның чолаачылары 58 тонна чүүлтү сайгарып, тудуг материалдарны объектилерге чедирер, инвентарь-биле 4640 тонна-километрни ажылдаан кылыр. Чолаачыларның хөй кезии кампан алган кывар-чаар материалдарыбиле рейстерни кылыр.

Тудугжулар шуптуу боттарының ажылдан турар төлеригге ажылдаар, 1300 рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылырын, ажылдан алган акшазындан бөш чылдың фондузунче 420 рубльди шилчидерин хүзээнген.

П. АРАПТАП.

Бригадирге сөс

АНЫЯКТАРНЫ ӨӨРЕДИП, КИЖИЗИТПИШААН

Бүдүрүлгечи болгаш күш-ажылчы сагыла-чурум коллектив бүрүзүнге улуг рольду ойнап турарын билир мен. Эки болгаш быжыг чурум чокта ажылдың будуруккүлүү, ажыктыы чедип алдынмас. Ынчан бүдүрүп үндүрүп турар продукциянның шынары эки болбас. Бо чугула айтырыгны СЭКП Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумуна чугаалажып, кодуруп үндүргени таварылга эвес. Мээн бригадам кежигүннери Пленумнуң материалдарын танышып көргеш, ону деткээн. Ам сагылга-чурум дугайында айтырыгны үзе шиитпирлээр талазы-биле боттуг хемчеглер алдынып турар.

Бригадам—комсомолчу-аныяктар коллективи. Бистер Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадында ажылдап турар бис. Болум он бир дугаар чыл ажылдап тур мен. Бистиң чазанып цегивис комбинаттың бригадаларының аразында калбарган социалистиг чарышка үргүлчү киржип, ай. квартал планнарын ажыр күүседип келген. Март айда 40 хиван. 50 посылка хааржактары, 50 кухня доскаарлары кылыр планныг бис. Оларның шуптуун кылып, доозуп алдывыс. Пландан ажыр уруглар садтарынга, малчыннарга бичежек хемчээлдиг 100 столду будурдувүс. Кылган ажылаарывыстың шынары багай дээш хүлээп албайн баар таварылга туруп көрбээн. Ында база үжүр бар. Чүге дээрге, кылып бүдүргеним шынары дээш эки, багай бе дээрзин комбинатта үргүлчү хынап турар. Бир авес кандыг-бир продукциянның шынары куду апарган болза, ону катап эде кылдыртыры чанчыл болу берген.

Ам бригадам дугайында каш сөстен чугаалаайн. Бригадада школага корум-чурум үреп, кичээлдер үзүп тургаш, өөредилгезин ара каапкан оолдар бар. Оларны ажылга хүлээп алганывыстың баштайгы айларында дыка берге турган. Ажылчын коллективке чанчыгып, өөренээн, амыдыралдың делгем оруунче чаа кирип чоруур аныяк кижилерге доктаатkынган шактыг ажыл хүнүн эрттирери ынаныг-ла белен эвес болган. Оларның чамдыктары ажыл шагы үзер, эрте дургуннап чана бээр турлу. Ажылга хүнзедир-даа келбейн баар чижектер тургулаан. Назы четпээн оолдар-биле ажылдаары—аңаа эвес херек-тир деп чүвени ынчан билдим. Ам канчаар хирешаам-биле оларны чагып сургап эгеледим. Оларга комбинаттың хоочун ажылчыннары ажыктыг сүмезин берип, боттарының байдак арга-дүрүмүгазын дамчыдып, ажылының чажыттарынга өөредип турарлар.

Коллектив —хөй кижилиг, кижизидикчи организация болганда, кандыг-даа багай, аажы-чанныг, төлеп чок кижилер аңаа чагырты бээр болгай. Биске келген оолдар алызындан багай эвес кижилер болган. Олар ажылга өөренип, продукцияны эки шынарлыг кылыры кол чүве-дир дээрзин биле бергеннер. Ол аныяктар чоорту макталып эгелээннер. Моон мурнунда үелерге бодаарга, олар ам бүзүлүг ажылчыннар болганнар. Ам шуут эттингеп деп болур. Аныяк ажылчыннар кежээки школаның 8-10 классчыларында өөренип турарлар. Баштайгы айларда школага барбайн хаар, азы кичээлдерни үзүптер дугайында башкылар биске-даа — дыннатkаннар. Оон соонда оларның кичээлге барып турарын хынап, ол дугайын бригада хуралынга чугаалакан бис.

Бистиң кылып, бүдүрүп турар чүүлдериве болза, бөдүүн болгаш бичежек столдар, аптаралар, чем шкафтары, комоттар боон турар. Берге кижизидилгелиг деп турганыывыс оолдар ам разрядтарны дүжаап алгылаан. Оларга мергежилиниң аайы-биле 2-3-кү разрядтарны тывыскан.

Бүдүрүлге планнарын күүседири-биле чергелештир күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар айтырыгны кошкаттайын турган. Үре-түнелиг ажылдаары —бистиң сорулгавыс.

С. САНЧАА,
Шагаан-Арыгның райүлетпүр комбинадында комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири.

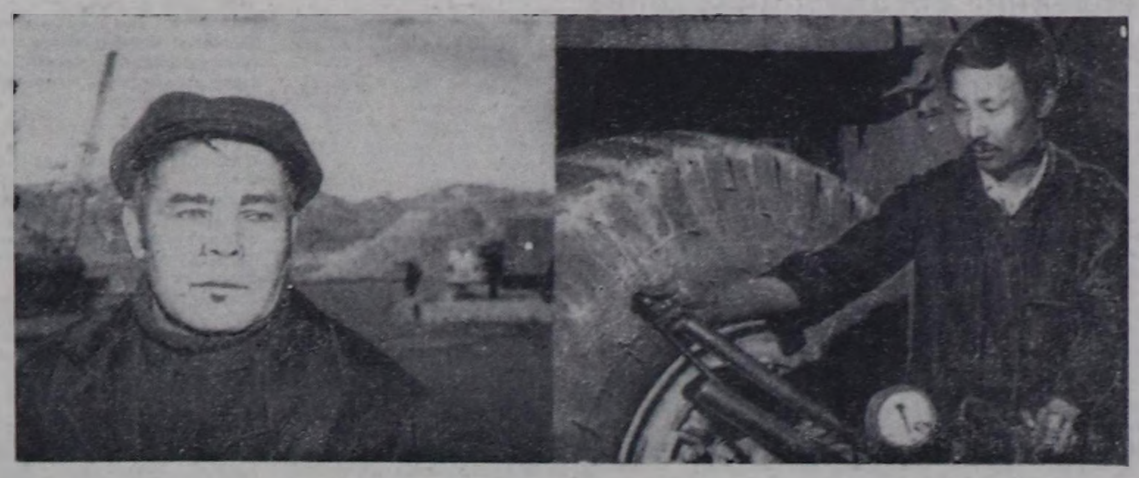

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглаал фабриказы биле рудниктиң аразында база рудник биле даг массазын дөгер чер аразында күчүлүг БелАЗ-тар үзүк-соксаал чок шуужуп турар. Оларның туруушкун чок, доктаамал ажылдаарын комбинаттың транспорт цегининиң септекчилери хандырып турар. Оларның бирээзи, 5-ки разрядтыг слесарь Александр Анжыковия Ооржак ол улуг машиналарның гидромеханиктиг кезектерни септеп турар. Бүдүрүлге планын 150 хуу чедир күүседип турар мурнакчы ажылчын чаңгыс эвес удаа шаңнадып келген.

«Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медальдың эдилекчизи, слесарь-моторист Михаил Григорьевич Песегов бодунуң мергежилиниде 15 чыл ажыг ажылдап келген. Ол амгы үеде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың транспорт цегинде БелАЗ деп күчүлүг машиналарның моторларын септеп, мурнакчы ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: Александр Ооржак биле 6-гы разрядтың слесарь-моторизи Михаил Горелов.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

Часкы ажылдарга белеткел

БҮРҮН ДООСКАН

«ХЕМЧИК» совхозтуң механизаторлары болгаш тараажылары тараа, мал чеми культураларның дужудун ковыедир дээш часкы хову ажылдарынга белеткелдерни эки чоруткан.

Хову-шөлдерже 1600 тонна органиктиг чемиштидилгени сөөртүп төккен. Минералдыг чемиштидилгени төгөр бир звено ажылдап кирер 27 трак. звено ажылдап турар. Совхозтуң механизаторлары часкы тарылгага кирер 27 трактору болгаш оске-даа көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин бүрүн дооскан.

Техника септелгезиниң үезинде механизаторларның социалистиг чарыжын эки организастап, ооң түңнелин он хоюктан үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап-мактап келген. Партия комитединиң кежигүнү Николай Сендат. Солак Хомушку болгаш оскелер-даа мурнакчы чоруун коргүүлүп, эки ажылдааннар.

Бо хүннерде ажыл-агыйның тараажылары тараа культураларының 371 тонна үрезинин чажар шынарынга чедир арыглаан. Ооң пштинде 80 тонна сула, 24 тонна кызылтас, 80 тонна арбай үрезинин бар болуп турар. Тараа культураларының үрезиннери четчир киллдыр белеткеттингеп.

Кумурузаның болгаш чочак. тараанның үрезинин Кызылдың сайгарылга баазазындан алырын дүгүрүшкан. Ооң соорткүзээн удавас эгелээр. Бо чылын картофельдин дужудун ковудедир сорулга-биле бот-орулга-чарылгалыг организастап тургускан. Ол коллектив бир гектар картофель шөлүнден 90 центнер дужуттуг алыр хүзээнгени алгап, белеткел ажылдарын чорудуп эгелей бергеп.

Совхозтуң дирекциязы болгаш партия комитедиң механизаторларның ажылдап турттаарынга таварымчалыг бойдалды тургузар дээш ийи хову трактор турлагларында турталга бажыңнарының болгаш столоваяларның септелгезин колдуунда доозуп турар.

Совхозтуң дирекциязы районда суттарылга система. ларының эргелези-биле суттарылганы чорудары-биле мөөрэ чарган. Совхозтан ол ажылга өөрен кижи ажылдаар. Суттатчыларның социалистиг чарыжының негелделерин ажылдап кылгаш, кижилерге таныштырган.

«Хемчик» совхозтуң чер ажылдыгларының ол бирги бөш чылдың өөрек чылында суттат чөк черге тараа культураларының гектар бүрүзүнден 13 центнер, суттаттыг черден 17 центнер дужуттуг остүрүп алырын хүзээнип турар.

К. ХЕРТЕК.
Барыын-Хемчик район.

Часкы ажылдарга белеткел

БЕДИК ТЕМП-БИЛЕ

«АЛДАН-МААДЫР» совхозтуң тараажылары часкы хову ажылынга белеткелди кыска хуусаала доозар дээш бедик кодуруглуушкүнүүт ажылдап турар. «Часкы хүн чылды чемгерер» деп чонның үлегер домаа амыдыралга бадыткаттыпган. Часкы хову ажылдарын чогуур ой-шаанда эки шынарлыг кылып алыры дээрге-ле, чаагай дужуттуг магадылалы болур дээрзин бистиң совхозтуң суттатчылары эки билирлер.

Чадаананың суттарылга системаларының эргелезинин коллективиниң ажылчыннары 2 звенода үстүп алган ажылдап турар. Оларда 3 трактор ну, бир сай чүдүрер бульдозерни быжыглаан. Алаш бугазының дозун аштаары, буга унчарында сай төгөри адакталып турар. Амгы үеде буга дозунуң дожун аштаар, ооң унунун иштин арыглаар ажылды суттатчылар шалыпкын темп-биле чорудуп турар.

Механизаторлар болгаш суттатчылар ажылга бот-харымсалганы бедидип, шудургу ажылдап турарлар. Звено удуртукчулары Тыва АССРниң алдарлыг суттатчызы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниниң эдилекчизи Кызыл-оол Алдын-оол, мурнакчы суттатчы С. Монгуш ол ажылды билдилиг-биле удуртуп, эш-оорүүнү үлегер-чижээн моргүзүп турарлар.

О. ШИРИИН-ООЛ.

ХУУСАА БЕТИНДЕ КҮҮСЕДИР

Чадаапада районнуң үлетпүр комбинадының коллективи 1983 чылдың бирги кварталында бараанның продукция бүдүрер планын чедиишкиниг күүседип келген. Бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле эвээш эвес ажылдар кылдынган. Коллективтиң ажылчыннары болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары Совет Тываның 40 чылын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле «үткүүр» деп шиитпирни хүлээп алган.

1982 чыл-биле деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүктүлүү бедээн. Бо чылдың эрткен үш айларында эрткен чылдың ол үезинбиле деңнээрге, бараанның продукция бүдүрери болуптаан. Оон шынарын экижиткен. Од ышкаш ажыл шагы үзер, прогулдаар чорук дыка эвээжээн.

Үлетпүр комбинадының администрациязы, профэвилел организациязы көскү агитацияже кичээнгейни күштелдиргеп. СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарыңче углавдырган плакаттарны, стендилерни дерип аскылаан. Күш-ажылчы алдар тутуп доктаамал көдүрүп, хүндүлел самбыразын долдуруп турар. Иштики шимелдеде чаа чүүлдер пемешкен. Хана парлалгазы ойлаанда үнүп турар. Коргүзүг самбыразында планныг онаалдаларны, күш-ажылчы чедиишкиннерни бижип турар. Бо бүгү коллектив кежигүннерниң күш-ажылче хөй-ъат киирип турар.

Чазапыр пехте Биченек Монгуш, Александр Монгуш, Александр Оңдар стол, сандай, эжик, аптара чазаар планның бирги кварталда ажыр күүседкеш, цехтер аразында шилчиир вымпел болгаш акша шаңналын алган. Бо пех он бирги бөш чылдың үшкү өөрек чылында кылган продукциянның шынарынче кичээнгейни утландырган. Оларның кылган чүүлдерин районнуң чурттакчы чонундан аңгыла, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга, Өвүр, Мөңгүн-Тайга районнарның чону улуг сонуургал-биле садып ап турар.

Өг ыяжы ышлыг цехтиг бүдүрген барааның Кызыл, Эрзин, Тес-Хем районнары безин чагдып ап турар болу берген. Ындыг ог ыяжы кылырынга мергежээн Чолдуг-оол Ондар дээш мшкаш мастерлериниң ат-сураа райондан дашкаар безин алгаан.

Малчыннарга болгаш чурттакчы чонга штакетник кылыр цехтиң бүдүргеп кылытларын база хөй-хөй черлер ап турар. Ында Сотпа Ховалыг, Маадыр Монгуш болгаш оскелер-даа март айда 15 муң штакетник кылыр планын 16 муң чедирген.

Ыяш дилер цехтиң ажылы оске цехтерниң планын күүседиринге ийиги берип турар. Монгуш Чамба, Ямбыр Куулар олар ай. квартал планын 110 хуу чедирип турар. Ол ышкаш ыяш сөөртүр машина чолаачылары Байлак-оол Ондар, Василий Ондар Хөндергей болгаш Чадаана баштарында белеткеттингеп ыяшты сөөртүр талазы-биле эвээш. эвес ажылды кылып. үени мурнап турар.

Районнуң үлетпүр комбинадының (директору К. М. Ак-кыс) күш-ажылчы чедиишкиннериниң үидезинге —сагылга-чурумну экижиткенинде болуп турар. Олар чаңгылы —хөйү, хөйү—чаңгылы дээш ажылдап турар. Оон аңгыда бүдүрүлгениң мурнакчыларын шаңнап, мактаар, материалдыг идиг бээр чорукту улам экижиткеп.

Бо коллективтиң ажыл-ишчилери бо чылдың планныг онаалдазын декабрь 20-де бүрүп күүседир сорулгазы салган ажылдап турар.

К. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

ДАШТЫКЫДАН СООЛУ МЕДЭЭЛЕР...

⊙ БЕРЛИН.

Герман - совет наймырал ынтилелиниң он бир округ организациязыларына отчёт-соңгулдалыг конференциялар ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразынга ак-ыы-дуңма эвилелди улам ыцай быжыглаарының демдээ-биле эрткен. Ол конференцияларны Герман-совет наймырал ынтилелиниң бо чылдың майда болур XII конгрезинге турааскаатkан.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Герман-совет наймырал ынтилелиниң президентизи Эрих Моккенбергер ук ынтилелдиң Шверинде округ организациязының конференциязынга чүве чугаалап тура. ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң аразында сырый, бузулбас эвилелди онзалап демдеглээн. Герман-совет наймырал ынтилелиниң кежигүннери ССРЭ-биле экономиктиг кады ажылдажылганы калбартып, ханыладыр дээш идепкейлиг туржуп турарын эйткан.

⊙ РАБАТ.

Марокконуң депшилге болгаш социалистиг партиязының ТК-зының Политбюрозу партиянның бо чылдың март 25—27 хүнүнде эрткен национал үшкү съездизиниң ажылының түңнелдерин чугаалашкан.

Чуртка демократияны камгалаарының болгаш калбак улус массаларның сагыш-сеткилин хайыктырып турар айтырыгларны шиитпирлээринин херээнге съездиниң чугула ужур-дузалыын ооң киржикчилерни онзалап демдеглээн.

Съездиниң шиитпирлерин болгаш ооң «Чурттуң эргежилиниң үстүрүнде демократтыг шилип алыышкын дээш» деп дозунуң боттандырарынче бүгү күжениишкинерин мооңнизорунче партиялың кежигүннерни депшилге болгаш социализм партиязының ТК-зының Политбюрозу кыйгырган.

⊙ НЬЮ-ЙОРК.

«Ядролуг даймының кыжаанын чайладыр!», «Боо-чепсекти ындере бүдүрерни болдурбас!» — деп лозуннар-биле Нью-Йоркка чыыш болган, «Нью уорлд ревью» журналдың редакциязы ону организастаан.

Чыыштың киржикчилери, оларның аразында профвилелдериниң, артемчи хөй-ынтининиң төлөелекчилери, культураның болгаш хүрээ-хинтиг кескү ажылдакчылары Рейганның администрациязының дайынзырак белеткеттиишкиннерин шиитпирлиг бүрүү шапкан.

⊙ КАРАКАС.

АКШ-тың империализминиң болгаш ооң чалчаларының агрессиязын ойтур шаап турар революстуг республикага дузалаарының фондузупка акша-хөреңги чыыры Венесуэланың демократтыг организациялары тайбының национал чөвүлелиниң болгаш Никарагуаның чону-биле эш-сеткил каттыштырылгазының комитединиң кыйгырыын ёлүгаар эгелээрин шиитпирлээн.

Төп Америкажө Вашингтонуң халдакчы политиказын Венесуэланың калбак хөй-ынтии төлөелекчилери дүргеп чымылдырган хуралынга киледиг буруу шапкан. Венесуэланың тайбың чөвүлелиниң даргазы Рикардо Молина Марти чыылгацларының мурнунга чүве чугаалап тура, боттарының чаалап алымышкыларын халдаашкыннарындан боо-чепсекти холга туткаш, канталап алыр долу шиитпирдиг Никарагуаның маадырзыг улузу-биле эп-сеткил каттыштырарынче Латин Американың болгаш бүгү Черниң депшилгелиг күштерин кыйгырган. Империалистиг халдаашкының түңнелинде Никарагуаның эң улуг бергелерде таваржы берген районларының чурттакчыларынга чорудуп бээр эмиер, продуктулар болгаш акша-мөңгүн чылдырар талазы-биле ынчаш национал кампанияны эрттирерпиң планның ужуражылышкының киржикчилерни ажылдан кылган.

⊙ ТОКИО.

Сонгу талазы япон орту-ук Хоккайдоның болгаш Фукуока префектураның губернаторларын сонгуп турда депшилгелиг күштерниң кандидаттарының тивилелгезин япон парлалга либерал-демократтыг партияның премьер-министри Я. Накасонэ баштаан чазаавыл туруштарынга улут согүшкун кылдыр үнелеп корген. Хоккайдоның губернатору Социалистиг партияның кандидазы Такахиро Иокомити болу бергенин бадылаашкыннарның баштайгы сапалдазы коргускен. Японияның мурнуу талазында Фукуока префектурага Коммунистиг болгаш Социалистиг партиялар-ның чаңгыс аай кандидазы Хатидзи Окуда тивилелгени чедип алган.

Ол префектураларга депшилгелиг күштериниң тивилелгези либерал-демократтыг партияның чазаавының политиказынга Японияның сонгучуларының хоюн чокталымышкыны дыка өскенинден дугайын хереглеп турар-дыр деп япон парлалга айтып турар.

⊙ АККРА.

Камгалалдың улусчу комитеттери Ганада база дагыл тургузуп турар, оларның ажыл-чорудулгазын камгалалдың национал комитеди башкарар. Гананың национал камгалалының Тур чөвүлелиниң медеглелиде ону чугаалаан. «Гана революциязының кол эчис сорулгаларын детки-ринге болгаш камгалаарынга белен» бүгү кижилер комитеттериниң кежигүннери болган турда болууру онзалап демдеглээн. Ол хемчег аныяк республикага удур барыын таланы разведкаларның, хамыктың мурнунда АКШ-тың Төп разведка эргелелиниң, хоралакчы ажыл-чорудулгазының калбарыштынынга. Бодунуң шилип алганы социал-экономиктиг депшилгелиг фаартылгаларның оруундан Гананы чайладыр дээр даштыкы болгаш иштики реакциянның оралдажылышкынныңрыны идепкейжээнинге харыы болган.

⊙ ДЕЛИ.

Индиянның социал-экономиктиг хөгжүдезинин алдыы бөш чыл (1980—1985 чылдар) планның күүседиринге чазактың чугула үе кылдыр кергени — доозулган 1982-83 сан-хээ чылының түңнелдери чүртүп экономиказының бүзүреллиг хөгжүдезинин дугайын чугаалап турар. Делиге болган наралга конференциязынга планнашкын министри Ш. Б. Чаванның медеглелии баугаар алырга, өткен чыл национал экономиканың кол ядырларынга «дыка улуг депшилге» болуп демдеглеттингеп.

⊙ ДАМАСК.

Сирияга хамзарыштыр Израильдың агрессчи планнарын Палестинаны хостаарының организациязының албан-дужаалдыг төлөелекчизи Абу Мейзар шынгыы буруу шапкап. Дайын белеткелдерни калбартпышаан. Параль болгаш ооң камгалакчызы — АКШ. — Чоокку Чөөн чүкө бодунуң тергиилелин түргузарын, палестин айтырыгны хүн турумчидан дүжүрерин. Чоокку Чөөн чүк чорудээнин шиитпирлээриниң дужун бернични негелделерни, чижээ-зээрге. Кэмп-дэвид дугуржулгазы болгаш «Рейганның планы» дижир чүвелерни араб чурттарга доппаштырарын кыйгырып турар.

Империализм болгаш сионизм күштериниң Чоокку Чөөн чүкте кара сагыштыг эзеленчи бодалдарынга удур, палестиннерниң дүрүм ёлүгаар эргелерин боттандырар дээш демиселин уламчылаар деп Палестинаны хостаарының организациязының шиитпирлиин Абу Мейзар онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

ТӨЛЕВИЛЕЛ

ССРЭ-НИҢ ХООЙЛУЗУ

Күш-ажылчы коллективтер болгаш будүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында

ССРЭ Конституциязынга дүүштүр будүрүлгениң, албан черниң организациязының күш-ажылчы коллективи социалистиг шинтилелдиң кол эге бөөз болуп турар. ССРЭ-де күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазы будүрүлгениң чеңсек-херекселдериниң социалистиг овчү болурунга болгаш экономиканың планныг хөгжүдезинге даянып турар. Күш-ажылчы коллективтерге демниг күш-ажыл эш ёзулуң кады ажылдажыдыгзынга болгаш ботботтарынга дузалажылгага үндезилеминишаан, боттанып, күрүненип, хөй-ниитиниң болгаш хуушуң эрге-ажыктарының чаңгыс ааны хандырып, коллективтиң мурнунга ажылдакчы бүрүзүнүң, ажылдакчы бүрүзү дээш коллективтиң харысаалгалыының принцини бадыткаттынар. Күш-ажылчы коллективтер чүүлүң материалдыг болгаш үгаан-бодал байлактарын ковудедир, бар курлавырларны чоп ажыглаар, коллектив кежигүнериниң дугайында, оларның күш-ажылының, аймыралының болгаш дыштанылгазының байдалдарын экижидер дугайында соксаал чок сагыш салышкыны илередир үжурлут.

Сайзырагай социалистиг ниитиледе будүрүлгениң, ниитиниң болгаш күрүненің амыдыралынга күш-ажылчы коллективтиң ролю бедип, ажылчыннарның, колхозчуларның, интеллигепциянның будүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржиринге аргалары калбарып турар.

Күш-ажылчы коллективтиң ажылынга медередилгә сагылга-чүрүм болгаш бедик организастыг чорук, коллективтер кежигүнериниң инициативазы болгаш идепкейлиин, массалыг техниктиг чогаадылгазы—будүрүлгениң интенсификастаарының, эртемтехниктиг дешилгенің дүргедидириниң, ниитиниң күш-ажылының будүрүкчүлүүн остүрериниң, совет улустуң чаагай чорууң бедидериниң, кижиниң бүгү талалыг сайзыралының чайлаш чок пегелделери-дир.

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне, социалистиг демократтыңы үлам ыцай калбартырынче утланышкынны боттандырбышаан, ажылчы чоннарның эргелеп башкарылгага киржилгезинин дугайында ажыл-ишчи бүрүзү бодунуң будүрүлгезинің ээзи болгаш бүгү чурттуң төлээлекчизи болуруи медереп билгеп турар дугайында лениичи айтышкынларны чайгылыш чокка күүседип турар. Ажылчы чоннарның политиктиг медереалдинин, оларның культура-техниктиг болгаш профессионалдыг дешелиниң өзүлдези, эргелеп башкарылганы болгаш ажыл-агыйны чорударын, сайзырангайжыдары күш-ажылчы коллективтериң эргелерин калбартырынга болгаш ниитилелдиң мурнунга оларның харысаалгазын күштелдиреринге чугула байдалдарны тургузуп турар. Будүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп башкарарын үлам цыцай демократчыдары күш-ажылчы коллективтерде ажыдан турар хөй-ниитиниң организацияларының идепкейлиин бедидери-биле тудуш холбаалыг.

Бо Хоойлу ССРЭ Конституциязынга дүүштүр күш-ажылчы коллективтериң кол эргелерин болгаш хүлээлгелерни, будүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржиринге аргалар калбарып турар.

I. Ниити дүрүмнер

1 чүүл. Будүрүлгелерниң, албан черлерниң, организацияларның күш-ажылчы коллективтери

Будүрүлгениң, албан черлиин, организацияның күш-ажылчы коллективи— күрүненің, ниитиниң будүрүлге черинде, албан черинде, организацияда, колхозта болгаш оске-даа кооператив организациязында күш-ажылчы ажыл-чорудулгаиы кады боттандырып турар бүгү ажылдакчыларның каттыжымышкыны. Күш-ажылчы коллективтер Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының организацияларының удуртулгазы-биле ССРЭ-ниң ниитилел, тургузуун, амыдыралдың социалистиг хевирин бүгү талабиле бижиглаарынче болгаш сайзырадырынче углапган экономиктиг, социал болгаш политиктиг хүлээлгелерни боттандырып, будүрүлгениң, хөй-ниитиниң болгаш күрүненің амыдыралынга, будүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп, башкарарынга ажылчы чоннарны идепкейлиг киириштирерине деткимче көргүзүп турар.

Күш-ажылчы коллективтиң херээ болгаш хүлээлгези — бедик будүрүкчүлүг күш-ажыл, партиинын шинтирлерни, совет хоойлуларны болгаш чазактың доктаалдарын хажык чокка күүседири, күрүне планнарын күүседири, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери, күш-ажылдың болгаш будүрүлгениң сагылга-чүрүмүн бижыглаары, коллектив кежигүннериниң күш-ажылчы болгаш ниитилел-политиктиг идепкейин сайзыредыр, оларны коммунизм тургузукчуларының моральдыг принциптериниң дээзүзүнга кижизидер дугайында доктаамал сагыш салыры.

Совет күрүне күш-ажылчы коллективтерге оларга даандырган соруглаларны күүседиринің болгаш боттарының бүрүн эргелерин боттандырарының үгдезинин болза:

күрүненің, ниитилелдиң, коллективтиң болгаш кижиниң эрге-ажыктарын таварымчалыг дүүштүрери;

чаасталан удуртуруп будүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп башкарарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле киришкирерин хөлбаары;

күш-ажылчы коллективтиң эргелериниң болгаш хүлээлгелериниң чаңгыс ааны;

күш-ажылдың, будүрүлгениң болгаш күрүненің сагылга-чүрүмүн, социалистиг хөйлу-дүрүмнүү чайгылыш чок сагыры, коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң эргелерин болгаш хоойлуда айыткан эрге-ажыктарын камгалаары;

коллектив кежигүннериниң күш-ажылчы болгаш ниитилел-политиктиг идепкейин база чогаадыкчы инициативазын бүгү талалыг хөгжүдери, күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелерин боттандырарынга оларның киржилгези;

будүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларының ажыл-чорудулгазының айтырыгларын коллективтиг чугаалажып көөрү болгаш шинтирлээрге;

шүүлгүүлелди болгаш боттүгүмчүлелди хөгжүдери, албан-дужаалдыг кижилериниң болгаш коллективтиң өскедаа кежигүннериниң ажылчорудулгазын бүгү талазыбиле үнелеп көөрү, коллективтиң мурнунда туруп турар соруглаларның күүселдези дээш ооң кежигүннериниң харысаалгалыын бедидери;

чоп мурнунга ажык болуру, будүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның ажыл-чорудулгазының чамдык айтырыгларынга хамаарыштыр эвилелдешкен республикаларның үндүрүп турар хоойлужудулга актыларыпдан тургустунар.

5 чүүл. Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлужудулга.

Күш-ажылчы коллективтер дугайында хоойлужудулга бо Хоойлудан, а ол ышкаш ССР Эвилелиниң оске-даа хоойлужудулга актыларыпдан болгаш оларга дүүштүр күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-чорудулгазының чамдык айтырыгларынга хамаарыштыр эвилелдешкен республикаларның үндүрүп турар хоойлужудулга актыларыпдан тургустунар.

II. Будүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарының талазы-биле күш-ажылчы коллективтерниң кол бүрүн эргелери

6 чүүл. Экономиктиг болгаш социал хөгжүдеми планнарының талазы-биле күш-ажылчы коллективтерниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: будүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң перспективтиг болгаш агар планнарының (ажыл планнарының) толевилелии ажылдап кылырынга болгаш чугаалажып көөрүнге киржир. Ук планнарның толевилелдерин күш-ажылчы коллективтерге чугаалажып көрген соонда бадыладып киирер;

уткуштур планнарны ажылдап кылыр болгаш хүлээп алыр;

планнарның күүселдезин хандырар, бот-орулга-чарылганы оныжглаар болгаш хөгжүдер талазы-биле хемчегелерни боттандырар;

күш-ажылдың будүрүкчүлүүн, бедидер, будүрүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер талазы-биле хемчегелерни бадылаар;

планнар күүселдезинің чоруп турарының дугайында, оларның өскерилгеп чылдагаанныының дугайында, будүрүлге-ажыл-агый ажыл-чорудулганың түүнелдериниң дугайында администрацияның илеткелиң дыңнаар болгаш чогуур сапал-сумени бээр, херек апарган таварылгада ол дугайын үстүкү органнарга дыңнадыр.

7 чүүл. Коллективтиг керээдерни чарар талазы-биле күш-ажылчы коллективтерниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: коллективтиг керээлерни ажылдап кылырынга киржир, оларны чугаалажып көөр болгаш оларның талазы-биле шинтирлерни хүлээп алыр, ол керээлерге ат салыр кылдыр будүрүлгелерниң база организацияларының профавилел комитеттерии толээледир;

коллективтиг керээлерниң күүселдезин хандырар талазыбиле хемчегелерни боттандырар:

коллективтиг керээлерни күүседип турарының дугайында будүрүлгелерниң, организацияларның администрацияларның отчёттарын дыңнаар;

улус судьяларының кандидаттарын дешиидер, районнуң (хоорайының) улус судтарының улус төлээлерин соцгуур болгаш оларның отчёттарын дыңнаар;

күрүне болгаш хөй-ниити амыдыралының оске-даа айтырыгларын чугаалажып көөрү болгаш шинтирлээрге;

8 чүүл. Социалистиг өнчүнү камгалап-кадагалаарын база материалдыг база сан-хөө курлавырларын чөп ажыглаарын хандырарының талазы-биле күш-ажылчы коллективтерниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: социалистиг өнчүнү камгалап-кадагалаарын хандырар болгаш үлам ковудедир, ажыл-агыйжы эвес база чонуң байлаш хамаанчок көөр чорук-биле демисежир, күрүне болгаш хөй-ниитиниң эткеренгизин оорлап самчыгдаарын баш бурунгаар болдурбас талазы-биле хемчегелерни боттандырар,

ниитики курлавырларны улам долу тыварынче болгаш ажыглаарынче, чиг-этти болгаш материалдарны, энергияны база одаар чүүлдү шын нормалаарын, чөп болгаш каминыг чарыгдаарын хандырарынче, чидириглерни чайладырынче база будүрүлгеге үрей кылымышкынларны узуткаарынче, дериг-херекселдерни, машиналарны база оске-даа кол фондуларны ажыктыг кылдыр ажыглаарынче углапган саналдарны киирер болгаш хемчегелерни боттандырар:

социалистиг өнчүнү камгалаар болгаш материалдыг база сан-хөө курлавырларын чөп ажыглаар дугайында хоойлу-дүрүмнүү негелделерни үреэп бууруулуг ажылдакчыларга доктаалаттынган чурум-биле харысаалга хүлээлдир дугайында айтырыгларны эргежок чугула таварылгаларда тургузар.

9 чүүл. Күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн хандырар талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: администрацияның болгаш профвилел комитеттиниң кииргени-биле күш-ажылдың ниитики корум-чүрүм дүрүмнерин бадылаар, оларны сагыырын хандырар талазыбиле хемчегелерин алыр;

күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үреэнигге доктаалаттынган чурум ёзугаар ажылдан уңдүреринге чедир харысаалга хүлээдир дугайында, будүрүлгениң, албан черинің, организацияның ажылынын чыл түңнелин ёзугаар база хөй чылда ажылы дээш оларның шаңналдарын, төлевирлерин, ажылга үзүк чок стажы дээш немелде шелээзин бүрүнүбиле азы чартык-чамдыызын казыыр дугайында, оларга чурттална шөлүн бээрининг хуусаазын соцгаарладыр база хоойлу-дүрүмде көрдүнген оске-даа хемчегелерни алырының дугайында айтырыгларны эргежок чугула таварылгада тургузар;

күш-ажылчы коллектив болза, бир эвес коллективтиң кежигүнү сагылга-чүрүмну катап үреэзин болгаш бодуп ак сеткилдиг ажылдакчы кылдыр көргүскен болза, адаа онаагаи хемчегни хуусаа бетинде, опу ажыглаавышдаи бээр чыл четпээнде, дүжүрер, а ол ышкаш күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн үреэни дээш администрацияның чүрүм талазы-биле алган хемчегларни хуусаа бетинде дүжүрер азы оске-даа хемчегларни күш чок болдурар дугайында дилег киирер эргелиг.

10 чүүл. Эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин будүрүлгеге нептередир. ажылдакчыларның чогаадыкчы идепкейин хөгжүдер талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: эртем-техниктиг дешилгенин дүргедедир, эртемниң болгаш техниканың, мурнакчы технологияның чедиишкиннерин будүрүлгеге калбаа-биле нептередир хемчегларни алыр;

ажылдакчыларның массалыг техниктиг чогаадылгазына, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы чорукка дузалаар;

эртем-техниктиг шинтилеледерге болгаш чогаадыкчылар база чаартыкчылар организацияларына деткимчени көргүзер;

чогаадыкчы эгелээшкинниң, чогаадыкчы база чаартыкчы чоруктуң хөгжүдезинге, хуудаа болгаш коллективтиг чогаадыкчы планнарның күүселтинерине идиг бээр организас-техниктиг хемчегларни боттандырып турарының дугайында администрацияны дыңнаар, чогуур сүмелерин бээр.

11 чүүл. Күш-ажылды организастаар, нормалаар болгаш төлевирин доктаадыр талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерине, эвээш сапыыг кижилерни ажыглап турган доктаалаттынган планнарны күүседиринге, күш-ажылдың байдалдарын экижидеринге идиг бээр, күш-ажылды организастаарының дешилгелиг хевирлерин нептередир талазы-биле хемчегларни боттандырар;

күш-ажыл чарыгдаларының техника талазы-биле үндезилеттинген нормаларын ажыглаарын калбартырынче углапган саналдарны ажылдан кылырынга киржир;

күш-ажыл төлевирин сайзырадыр, ажылдакчы бүрүзүнүң ажыл төлевири оон хууда күш-ажылчы салыышкыны-биле дүгжүп турарын хандырар дугайында болгаш коллективтиң ажылының эчис түңнелдериндеи шалыныың хамаарылгалыг болурун күштелдиреринің дугайында саналдарны киирер;

ажылчыннарны шаңнаарын, материалдыг шаңнал фондузунуң күсели-биле оске-даа төлелгелерни база чпигелделерни тыпсырын сайзырангайжыдар дугайында саналдарны чугаалажыр база чүүлдүг деп көөр;

күш-ажылды нормалаарын база төлээрининң доктааттынган негеделерин ажыглап турарының контролюн боттандырар;

комсомолчулар, аныяктар коллективтерин тургузар дугайында комсомол организацияларының саналдарын көөр болгаш боттарының сүмелерин киирер.

12 чүүл. Ажылдакчыларның күш-ажылчы идепкейин хөгжүдер база социалистиг чарыштыр организастаар талазыбиле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелери.

Күш-ажылчы коллективтер: коллективтер кежигүннериниң күш-ажылчы идепкейин бүгү тала-биле бедидер, социалистиг чарышты, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрү дээш шинчээшкинии калбартыр;

будүрүлгелерге, албан черлериңге, организацияларга социалистиг чарыштың негелделерии бадылаар;

социалистиг хүлээлгелерии алыр болгаш оларны күүседир талазы-биле хемчегларни боттандырар, социалистиг чарыштың түңнелдерин үндүрер болгаш ооң тиилекчилерин тодарадыр;

мурнакчы дружулганы нептередир болгаш шинчээдип алыр талазы-биле хемчегларни ажылдап кылырынга база боттандырарынга киржир;

күш-ажылчы оске коллективтер-биле социалистиг чарыш дугайында керээдерни чарар;

социалистиг хүлээлгелерииң күүселдезинге идиг бээр организас-техниктиг хемчегларни боттандырып турарының дугайында администрацияның база профавилел комитединиң медээлерии дыңнаар болгаш чогуур сүмелерин бээр.

13 чүүл. Кадрлар белеткээриниң, оларның мергежилин бедидериниң база кадрларны таарыштыр хуваарыының талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: кадрларны белеткээриниң таарыштыр хуваарының болгаш чөп ажыглаарының коллективтериниң доктаамал болурун хандырарының, эргелелдиң тургузуун сайзырангайжыдарының айтырыгларын чугаалажып көөрүнге киржир;

кадрларның мергежилин бедидериниң, ажылчыннарны чаа профессияларга соредиринің, дагдыныкчыларының ажыл-херээн сайзырадырының, күш-ажылдың мурнакчы аргаларын өөренир школаларының ажылының айтырыгларын көөр:

ССР Эвилелиниң хоойлужудулгазын ёзугаар хөй-ниити организацияларын дамчыштыр будүрүлгелерде, албан черлериидс болгаш организацияларда удуртукчу ажылдакчыларны албан-дужаалдарга томуйлаар талазы-биле айтырыгларны шинтирлээрингге киржир. Ол ажылдакчыларны албан-дужаалга томуйлаарда күш-ажылчы коллективтиң сапал-опалын барымдаалаар;

апыяктарның профессионал белеткелиниң, оларны коллективке быжыглаарының айтырыгларын көөр болгаш чогуур саналдарны киирер;

будүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларының акша-хөрецгизиниң күселиби-биле стипендия төлээш, дээди болгаш тускай ортумак өөредилге черлериниге өөредип чорудар будүрүлгениң мурнакчыларының кандидатураларын бадылаар.

14 чүүл. Экономиктиг идиг бээрииниң фондуларын хуваарының болгаш ажыглаарының талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: материалдыг шаңнал фондузунуң, социал-культура хемчегларииің болгаш чурттална тудуунуң фондузунуң, будүрүлгеии сайзырадырының фондузунуң хөрецгилерин ажыглаарының айтырыгларын шинтирлээрингге киржир; ол фондуларны чарыгдаарының сметаларын чугаалажып көөр болгаш чүүлдүг деп саналр, оларның күүселдезин хынаар. Материалдыг шаңнал фондузунуң, социал-культура хемчегларииің болгаш чурттална тудуунуң фондузунуң будүрүлгелерде болгаш организацияларда тургустунган акша-хөрецгилерин күш-ажылчы коллективтиң чөпшээрели чокка, хавырын ап болбас;

материалдыг шаңнал фондузунуң болгаш социал-культура хемчегларииің база чурттална тудуунуң фондузунуң акша-хөрецгилерииің күсели-биле кооператывтиг болгаш тускайлаң чурттална тудуу кылыр дээш ажылдакчыларга доктаатқан чурум ёзугаар материалдыг дузаламчыны көргүзөр дугайында айтырыгларны шинтирлээрингге киржир; айыткан материалдыг дузаламчыны көргүзүп болур ажылдакчыларның кандидатураларын бадылаар.

15 чүүл. Күш-ажылдың байдалдарын болгаш камгалалын экижидерииің талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: күш-ажылдың байдалдарыч, камгалалдың экижидерииің болгаш санитар-кадыкшылга хемчегларииің комплекстиг планнарын чугаалажып болгаш чүүлдүг деп көөр база ол планнарның күүселдезин хынаар;

будүрүлгени техниктиг чаарты чепсеглээрииің, механизастаарының болгаш автоматчыдарының организастаарын экижидерииің талазыбиле, хөл-биле кылыр, чавыс мергежил негээр база аар күш-ажылды кызырар талазы-биле хемчеглер дугайында саналдарны киирер;

күш-ажыл камгалалынга чарыгдаар дээн хөрецгилерни ажыглап турарын база будүрүлгелерде, албан черлерииде, организацияларда күш-ажыл камгалалының талазыбиле дүрүмнерии болгаш саавырларны бүгү ажылдакчыларның сагыш турарын хынаар; күш-ажыл камгалалының дүрүмнерин хажыткан бүрүүлүг кижилерга харысаалга хүлээдириин дугайында айтырыгларны эргежок чугула апарган таварылгаларда тургузар;

социал страхованиие акша-хөрецгилерин ажыглаарының айтырыгларын чугаалажып көөр болгаш чогуур саналдарны киирер; долгандыр турар бойдусту камгалаарын экижидериин айтырыгларының талазы-биле саналдар киирер.

16 чүүл. Аждакчыларның социал-культура болгаш чурттална-амыдырал байдалдарын экижидериниң талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: социал-культура хемчегларииің болгаш чурттална тудуунуң планнарын чугаалажып болгаш чүүлдүг деп көөр, оларның күүселдезинің дугайында отчёттарны дыңнаар;

чурттална байдалдарын экижидери негеттиниң турар кижилериңг учёду-биле холбашкан айтырыгларны шинтирлээрингге киржир болгаш, чогуур сүмелерин киирер; чурттална шөлүн ажыы-биле хуваарын хандырар;

социал-культура хемчегларииің болгаш чурттална тудуунуң фондузунуң, калоак хереглел фондузунуң болгаш будүрүлгелерииің, албан черлериииің, организацияларның ол соруглаарга көрдүнгеи оске-даа фондуларының күселиби-биле чурттална бажыңнарының, школа назының чеңээи уруглар албан черлерии болгаш культура-амыдыралдың оске-даа объектилерии тударының дугайында шинтирлерии хүлээп алыр. Айтыткан фондуларның күселиби-биле туттуиган бажыңнарда чурттална шөлүп күш-ажылчы коллективтиң чөпшээрели чокка оске организацияларга дамчыдып азы оске соруглаларга ажыглап болбас;

чурттална-тудуг кооперативтерии организастаар дугайында саналдарны киирер;

коммунал, амыдырал болгаш медицина хандырылгазының, садыгның болгаш ниитиниң чеменелгезиниң байдалын чугаалажып көөр;

хандырыла талазы-биле будүрүлгелериңг болгаш организацияларның, эмнелгепрофилактика албан черлериниң ажылын хөй-ниитиниң контрольдаарын боттандырар;

будүрүлгелериңг болгаш организацияларның дузалаар ажыл-агыйларын организастаарының болгаш оларның ажыл-чорудулгазының, коллективтиг сад болгаш огород тарилгазын, хууда дузалаар ажыл-агыйларын сайзырадырының айтырыгларын шинтирлээрингге киржир;

коллектив кежигүннериниң болгаш оларның ог-бүлелериниң дыштанылгазын организастаарының айтырыгларын шинтирлээрингге киржир; коллектив кежигүннериниң болгаш оларның ог-бүлелериниң ажыглаи турар кадыкшылга, культура-чырыдыышкын, уруглар, албан черлериниң болгаш спорт организацияларының ажылының байдалын чугаалажып көөр, чогуур саналдарны киирер;

мурнунда күш-ажылчы коллективтериниң кежигүннери чораан пенсионерлер дугайында сагыш салыр, ниитиниң күш-ажылынга, аныяктарны кижизидерингге оларның идепкейлиг киржиринге деткимче көргүзер.

III. Будүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарының талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелерин боттандырары

17 чүүл. Коммунистиг кижизидилге ажылын организастаарының талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелери

Күш-ажылчы коллективтер: коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг, күш-ажылчы, мозу-шынар болгаш хөйлу-дүрүмү талазы-биле комплекстиг кижизидилгезиниң, коллективке кадык моральпсихологтуг климатты хандырарының, ог-бүлелиг быжыглаарына болгаш уруг-дарыгның кижизидилгезин экижидерииге деткимче көргүзер байдалдарны тургузарының, коммунистиг мозу-шынар нормаларын быжыктырарының талазы-биле хемчеглерии боттандырар;

культура - чыридыыш к ы н хемчегларииің планнарын бадылаар;

коллектив кежигүннерин совет патриотизминің, социалистиг интернационализминің, хөөйлуларны сагыырының, болгаш социалистиг шинти чурттагынын дүрүмнерин хүндүлээрииің, чоннуң байлаанга хумагалыг болурунун, арагалаашкынга, хулиганнаашкынга, алыксак-чиксек чоруктарга болгаш коммунистиг моралья дүүшпес оске-даа ажыларга эитеп чок болурунуң ёзугаига кижизидер талазы-биле хемчегларии боттандырар;

эрге-хоойлу үрээшкинниерин баш бурунгаар болдурбазының талазы-биле ажылга киржир, эрге-хоойлу үрээн кижиерии эде кижизидер талазы-биле хемчегларии боттандырар.

18 чүүл. Будүрүлге бригадазының коллективиниң кол бүрүн эргелери

Будүрүлге бригадазының коллективиниң — будүрүлгениң, организацияның күш-ажылчы коллективиниң эге звенозуңуң — бүрүн эргелери бо Хоойлуңуң бригада дугайында дүрүмүүге дүүштүр тодараттынар.

Будүрүлге бригадазының коллективи:

бригаданы четчелээриниң, ооң ажылын планнаарының болгаш организастаарының, күш-ажылдың төлевириниң болгаш күш-ажылга идиг бээриниң, сагылга-чүрүм үреэни дээш бригада кежигүннериниң харысаалга онаарының айтырыгларын шинтирлээрингге боду азы бригадага човүлелии дамчыштыр киржир;

бригадириң төмүйлаарынга хамаарыштыр администрацияга бодуиуң чөпшээрежилгезин бээр, ону бригадириң хүлээлгезинден хостаар дугайында администрациядан пегээр эргелиг;

хөй-ниити органын — бригада човүлелии — соцгуур.

IV. Будүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарының талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелерин боттандырары

19 чүүл. Будүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп башкарарының талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүрүн эргелерин боттандырарының хевирлери

Күш-ажылчы коллективтериң будүрүлгелерниң, албан черлериниң, организацияларның хөй-ниити организациялары болгаш күш-ажылдың төлевириниң болгаш күш-ажылга идиг бээриниң, сагылга-чүрүм үреэни дээш бригада кежигүннериниң харысаалга онаарының айтырыгларын шинтирлээрингге боду азы бригадага човүлелии дамчыштыр киржир;

бригадириң төмүйлаарынга хамаарыштыр администрацияга бодуиуң чөпшээрежилгезин бээр, ону бригадириң хүлээлгезинден хостаар дугайында администрациядан пегээр эргелиг;

хөй-ниити органын — бригада човүлелии — соцгуур.

20 чүүл. Күш-ажылчы коллективтериниң ниити хуралдары (конференциялары)

Будүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның күш-ажылчы коллективтериниң ниити хуралдары (конференциялары) күш-ажылчы коллективтериниң амыдыралының болгаш ажылчорудулгазының эң чугула айтырыгларын көөр.

Күш-ажылчы коллективтериниң хуралдарын (конференцияларын) будүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның хөй-ниити организацияларының болгаш администрацияның чыылдырар. Күш-ажылчы коллективтериниң хуралдарынга (конференциялага) олурушкан кежигүннериниң хөй кезиниң бадылаашкын-биле хүлээп алыр. Будүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның цехтеринге болгаш оске-даа кезектеринге күш-ажылчы коллективтиг хуралын эрттирип турда, ооң шинтирлиң, бир эвес күш-ажылчы коллективтиң хуралдарга олурушкан кежигүннериниң хөй кезиниң ол дээш бадылаан болза, хүлээп алдынган деп саналар.

Күш-ажылчы коллективтиг хуралының (конференциязының) ооң бүрүн эргелерин болгаш күштүг боол турар хоойлулар ёзугаар хүлээп алганы шинтирлиг коллективтиг кежигүннериниг, будүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның администрациялары болгаш оларның ажыл-чорудулгазын таарыштыр башкарып турар чогуур уставтарны болгаш дүрүмнерни барымдаалап күүседир.

21 чүүл. Күш-ажылчы коллективтериниң хуралдарының (конференцияларының) шинтирлери

Күш-ажылчы коллективтиг ниити хуралының (конференциязының) шинтирлерии коллективтиг хуралда (конференцияда) олурушкан кежигүннериниң хөй кезиниң бадылаашкын-биле хүлээп алыр. Будүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның цехтеринге болгаш оске-даа кезектеринге күш-ажылчы коллективтиг хуралын эрттирип турда, ооң шинтирлиң, бир эвес күш-ажылчы коллективтиң хуралдарга олурушкан кежигүннериниң хөй кезиниң ол дээш бадылаан болза, хүлээп алдынган деп саналар.

Күш-ажылчы коллективтиг хуралының (конференциязының) шинтирлерии коллективтиг хуралда (конференцияда) олурушкан кежигүннериниң хөй кезиниң бадылаашкын-биле хүлээп алыр. Будүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның цехтеринге болгаш оске-даа кезектеринге күш-ажылчы коллективтиг хуралын эрттирип турда, ооң шинтирлиң, бир эвес күш-ажылчы коллективтиң хуралдарга олурушкан кежигүннериниң хөй кезиниң ол дээш бадылаан болза, хүлээп алдынган деп саналар.

Күш-ажылчы коллективтиг ниити

Партийжа амыдырал

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫ КИЖИЗИДИЛГЕ КҮШТЕЛИР

СЭКП Барыын-Хемчик райкомуун ээлчеглиг пленуму болуп эрткен. Ажылчы чонарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезин күштелдирер болгаш ажылчы чонарның чагаалары-биле ажылды сайзырадыр ганжылдар дугайында айтырыгларны ацаа чугаалашкан. Ажылчы чонарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезин экижидер талазы-биле районнуң партия организациязының сорулгаларының дугайында плетке лди СЭКП райкомуун бирги секретары Б. С. Нурзат кылган.

Ажылчы чонарның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезин күштелдирер талазы-биле партия биле чазактың хемчеглерниге база партия обкомунуң тоску пленумунуң шиитпиринге доктаагаш, илеткелчи бо айтырыгларның талазы-биле районда кылдынып турар ажылдарга, сорулгаларга доктаагаш.

Районнуң партия организациялары, улус депутаттарының чер-чер Советтери болгаш хөй-ниити организацияларының амгы үеде бүгү организакчы болгаш массаполитиктиг ажылын СЭКП-ниң XXVI съездиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпиринге, СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп илеткелинде ажыткан сорулгаларны шиитпидээринче угландырган. Районнуң ажыл-ишчилери 1983 чылдың бирги кварталында эки ажылдаан. Улетпүр продукциязын бүдүрерниң, ону сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планның район күүседкен. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат, хлеб заводу, эът комбинады, транспорт болгаш чонга ачыдуза чедирер организациялар планныг онаалдаларын чедиишкинниг боттандырган. Күрүнеге кодээ ажыл-агый продуктулары садар талазы-биле квартал планын районнуң совхозтары чедиишкинниг күүседкеннер. «Барлык» совхозтуң хойжуулары төрүүр чүс хойга онаштыр 82 хураганы камгалап алган.

Амгы үеде районнуң ажылшылари мал кыштаглаашкынын организастыг доозар, часкы хову ажылдарын кыска хуусаала, бедик деңнелге эртирер дээш ажылдап турар.

СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика - кижизидилге дээш ажылды улам шкай эжижидер дугайында» база партия обкомунуң бюрозунуң СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлериниге дүүштүр ажылчы чонарның, аныяктарның интернационалдыг кижизидилгезин эжижидер талазы-биле доктаалдарын «үүседир дээш элээн ажылдарны районнуң партия организациялары кылып чоруткан. Эрткен чылын партия райкомуун пленумунга улус өөредилгезиниң, культуразының, кадык камгалалының болгаш спорт организацияларының ажылдакчыларының ажылчы чонарның идей-политиктиг, интернационалчы кижизидилгезинге ролүн бедидерниң сорулгаларының дугайында айтырыгны чугаалашпаш, ол талазы-биле хемчеглерни тодаратkан. СЭКП райкомуунуң бюрозунга Ак-Довуракның № 1 школазында партия организациязы өөренмекчилерниң интернационалчы кижизидилгезин болгаш орус дыл башкылаашкынын экижидер дээш чүүл кылып турарын чугаалашкан.

Ажылчы чонарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезинге пропаганда ажылының япазы-бүрү хевирлерин ажыглап турар. Кижизидилге ажылынга хамаарышкан 520 лекцияны номчаан, 120 тематиктиг кежээни, 80 хире ужуражылганы эрткен чылдан бээр эрттирген.

Марксизми-ленинчи өөредилгениң ролүн күштелдирер талазы-биле тодаргай хемчеглерни партия организациялары ап турар. «Тыва даг-дүгү» комбинаттың, «Шекпээр» совхозтуң парткомнары, Кызыл-Мажалыктың, Ак-Довуракның ортумак школаларында, «Барлык» совхозтуң Бижиктиг-Хая салбырында партия организацияларының пропагандист кадрларының ролүн болгаш харыысалгазыны бедидип, политшколаларга, семинарларга теоретиктиг биллиглерни күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-херектерин-биле холбап, партияның ленинчи национал политиказын тодаргай өөренирине чогаар кичээнгейни углаан.

Ынчалза-даа ажылчы чонарның, аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезинде четпестерни илеткелчи болгаш саналбергеннер чугаалаан. Кижизидилге ажылын чорударда чоңнүң түс-түс кезектериң базымдаалаш корбес, ылаңгыя аныяктарның сонуургалын, негелде-хереглемни өөренип корбес болгаш оларның культурлуг дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургускаар чоруктар ам-даа бар. Оон уламыдан чамдык аныяк кижилерниң, от-бүле эжелери херээжең чоңнүң талазындан хөй-ниитиниң корумчурумүн үүрөр, кем-херек үүлгедир чоруктар үргүлчүлеништаан. Чер-чер Советтериниң күүскомнары, эрге-хоойлу камгалаар организар арагалаар, оорланыр, маңгыстаалчак амыдырал-биле чурттаарын бодаар кижилерни учёта алган-даа болза, оларның-биле тодаргай ажыл чорутпайн, ниитилелге ажыктыг ажылче хаара тутпайн турар. Күш-ажылчы коллективтериниң ролүн ам-даа куду. Будүрүлгениң болгаш ниитиниң чурумун үрээлер-биле кижизидилге ажылын чорударының орнунга, оларны ажылдан үндүрүп турар. Ынчангаш чамдык будүрүлгелерде, тудуг организацияларында улустуң ажылдан үнер-кинер чоруу хөй.

Партия, совет, ажыл-агый организларының, хөй-ниити организацияларының культура албан черлериниң патриотчу, интернационалчы кижизидилге ажылынга ролүн бедидер хемчеглерни айыткан доктаалды, Совет Тываның 40 чылын төлептиг утказар хемчеглер планның пленум хүлээп алган.

С. МААДЫ.

Улусчу контроль. отчёттар болгаш соңгулдалар

ОРГАНИЗАСТЫГ ДЕҢНЕЛГЕ

Улусчу контроль органнарының ажыл-чорудулгазында чугула кампания — отчёттарны болгаш соңгулдаларны Моңгүн-Тайганың будүрүлгелеринге, совхозтарынга, албан черлеринге организастыг, бедик деңнелге эрттиргилээн.

Улусчу контрольдуң 10 кол, 1 цех болүүнге, 15 постузупга отчёт-соңгулдалыг хуралдар болган. Районнуң ийи кодээ Советтериниң чанында улусчу контроль болүктерин эрткен чылын болган соңгулдалар үезинде тургускан, олар боттарының эрге-хүлээлелерин долузу-биле күүседип, чамдык ажылдарны чоруткаанар.

Районда улусчу контрольдуң бөлүктери болгаш постулары боттарының отчёттуг үеде кылган ажылдарының дугайында плетке лдерни күшажылчы коллективтерниң, а ж ы л ч ы чонарның хуралдарынга кылып, аналиэтээп. Од х у р а л д а р үезинде пинтиэи-биле 186 контролёряу соңгаан. Оларның составын ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуга дүүштүр шилип тургускан. Бөлүктерниң постуларының ажылы элээн идепкейжип, оон дээштин бедип турарын түңнелдер көргүскен. Соңгуткан контролёрларның 54 хүүзу ажылчыннар, 35 хүүзу хереженнеер, 28 хүүзу комсомолчулар, 49 хүүзу коммунистер болуп турар. Мурнунда соңгутkан турган контролёрларның 60 хүүзу хевээр арткан. Бо чорук хайгымчылларның ажылының дээштиин, уре-түңнелдиин бедидеринге, рейд, хыналдаларны билдилиг шын чорударынга улуг идиг-ши бээри чугаажок.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдар ССРЭ-ниң 60 чыды аттыг совхозка, райпога, районнуң кижи эмнелгезинге, сентелготудуг участогунга, «Моген-Бүрен» совхозка организастыг өткен. Хуралдарны чогуур деңнелге эрттиреринге СЭКП райкому болгаш чер-черлө партия организацияларының улуг дузаны чедиргенин мында чугаалаза чогуур. Отчёттуг үеде районнуң улусчу контролёрлары күрүненип, күүселгенинең, күш-ажылдың сагылгачурумун участок бүрүзүнге шыңгыы сагыырынче кол кичээнгейни салган. Бо ажылдарны хөй бөлүктер идепкейлиг боттандырып келген. Чижээ, ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозтуң кол бөлүү (даргазы Ч. Севик) бодунуң составында 22 хайгымчылыг. Олар эрткен чылын 30 ажыг рейд, хыналданы чоруткан. Хуузунда олча-ажык сүрер, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, социалистиг өөчүг-хөреңгиниң самчыгдап-тотчеглээр ийи-чангыс кижилерни контролёрлар ойшаанда илередип, парткомпуң директсииниң деткимчезинге даянгаш шиитпирлиг хемчеглерни ап келген.

Ылаңгыя социалистиг өөчүгү тотчеглеп, самчыгдааны, шын эвес шынзыдгалар бижээни дээш совхозтуң улуг бухгалтери С. Иргитти улусчу контрольдуң кол бөлүү районнуң улусчу контроль комитединче шилчиткен. Комитет буруулуг кижиниң тайылбырын алган болгаш ону ажылындан хостаарын совхоз директсииязынга сүмелээн, ук материалды истелге организырынче шилчиткен. Ол ышкаш ниитиниң малын самчыгдап, ооглап-тотчеглээр чорукту болдурган, коддээ ажыл-агый техниказын тоймаглап, багай падагалаан 24 кижиге материалдыг хемчеглер опаар талазы-биле айтырыгны кол бөлүк совхоз директсиязының мурнунга тургускан.

Бо совхозтуң № 1, 2, 3 хойжу бригадаларынга улусчу контроль постулары ниитиниң малын, самчыгдаан ийи-чаңгыс кижилерни постуның хуралдарынга шыңгыы тургузуп, оон чылдагаанын тодарадып, бүрүүлүг кижилерден малды мал-биле толедип кылыр шиитпирлеп, ону боттанзырар талазы-биле сүмелерни совхозтуң директсиязынга киирип турар. Хайгымчылыг совхозтуң директсиязынга боттут дузаны чедирип, идепкейлиг ажылдап келген.

Районнуң будүрүлгелериниге албан организацияларында улусчу контроль бөлүктериниң отчёт-соңгулдалыг хуралдары чогуур хуусаада, графиктеваглар эрткилээн. Ажылдың принципиалдыг саналгалар хөй болгулаан. Ылаңгыя чамдык удуртукчу эштериң талазындан контролёрларның киирген материалдарын кичээнгейлиг, дүрген көрбес, ажыл-херекти чылзыр, дээштиг хемчег албас чоруктар бар. Оларның иштинде совхозтар директорлары, түдүг-сентелге участогунуң начальныгы, коммунал ажылчагый будүрүлгезиниң даргазыдаа бар. Од эштер хайгымчыларның шүүмүүлелериниң чогуур түңнелдерин моон соңгаар үндүрер апаар.

Отчёт-соңгулдалар үезинде улусчу контроль бөлүктериниң шынар составы экижээн. Бөлүктериниң чаа соңгуткан партгалары партком секретарьларының оралакчылары, совхозтарда, будүрүлгелерде, албан организацияларда, партия эге организацияларының бюро нежигүннери ийиниге секретарьларының оралакчылары болуп турар. Бо чорук улусчу контроль бөлүктериниң болгаш постуларының ажылын улам идепкейжидериниге, харыысалганы бедидериниге идигни бээр.

Л. МОНГУШ.

Моңгүн-Тайга районнуң улусчу контроль комитединиң харгазы.

Он бирги беш чылда чоннуң кадык камгалалын улам экижидериниң талазы-биле улуг соруглалар салдынган. Бистиң республиканың эң улуг будүрүлгелериниң бирээзи — «Маа-Хем» разрезиниң профилактоpийи чоокта чаа ажыттынган. Ында бедик мергежилдиг специалистер ажылдап турар. Оларның бирээзи —медицина сестразы Людмила Леонидовна Изместьева хөй чылдарда ажылдаан, улуг дурумчалыг ажылдакчыларның санында кирип турар. Ол профилактоpийниң дыштанычкыларының хүндүткелиин чедип алган, маитал-шаңналдыг ажылданчы.

ЧУРУКТА: Л. Изместьева ажыл үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ДЭЭШТИГ БОЛГАНЫНДАН

Ак-Довуракның күш-ажылчы коллективтеринде улусчу контрольдуң 21 кол, 15 цех болүүн, 11 постузу бар. Ында 350 ажыг улусчу контролёрлар ажылдаан, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниде парткомпуң болгаш партия эге организациялары удуртулгазынга даянгаш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүседир талазы-биле отчёттуг үеде ажылды элээп идепкейжиткен.

Бо дугайында принципиалдыг чугааларны, ажыл-херектиң байдалының дугайында бүгү талаалыг анализти улусчу контрольдуң отчёт-соңгулдалыг конференциязынга илеткелчи — «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниде улусчу контроль комитединиң даргазы Ф. П. Клёпов болгаш санал бергеннер кылгапнар.

Улусчу контроль комитедиң бөлүктер болгаш постулар боттарының ажыл-чорудулгазының күш-ажылдың, материалдыг болгаш акша-хөреңгө курлавырларын кампаниячe социалистиг өөчүгү карак огу дег камгаларынче углаадырган. Олар отчёттуг үеде будүрүлгелерге, организацияларга, цехтерге, участоктарга 370 ажыг хыналданы, рейдиниң чоруткан. Оларның түңнелдериниң хөй кезиин кол база цех болүктериниң, участоктарның ажыл-чорудулгазының күш-ажылдың, материалдыг болгаш акша-хөреңгө курлавырларын кампаниячe социалистиг өөчүгү карак огу дег камгаларынче углаадырган. Олар отчёттуг үеде будүрүлгелерге, организацияларга, цехтерге, участоктарга 370 ажыг хыналданы, рейдиниң чоруткан. Оларның түңнелдериниң хөй кезиин кол база цех болүктериниң ажылы идепкейлиг. Контролёрларның хөй-ниитиниң ажылы планнар күүседирилге, техника-экономиктиг маргүзүлгелиин бедидеринге эки салдарны чедиргин турар. Оон түңнелиниде № 3 оруқ-тудуг, оруқ-сентелге тудуг участоктары, үлетпүр будүрүлгелер комбинады, районнуң чоннуң амыдырал хандырылга будүрүлгe эргезели, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга кылдын, ТЭЦ, ремонтно-механический завод, Ак-Довуракның ДСУ-зу, Ак-Довуракның ПМК-зы, Ак-Довуракның ПТО-зу, Ак-Довуракның ПТУ-зу, Ак-Довуракның ДОСААФ-ның комитединиң, Ак-Довуракның ЖКО-зу, Ак-Довуракның ЖЭО-зу, Ак-Довуракның ЖЭУ-зу, Ак-Довуракның ЖЭУ № 2, Ак-Довуракның ЖЭУ № 3, Ак-Довуракның ЖЭУ № 4, Ак-Довуракның ЖЭУ № 5, Ак-Довуракның ЖЭУ № 6, Ак-Довуракның ЖЭУ № 7, Ак-Довуракның ЖЭУ № 8, Ак-Довуракның ЖЭУ № 9, Ак-Довуракның ЖЭУ № 10, Ак-Довуракның ЖЭУ № 11, Ак-Довуракның ЖЭУ №

1-ку апрель 1983 ч. апрель 13.

УЖУРАЖЫЫШКЫН

Ол кежээ Кур-Чер ортумак школазының улуг залын анышкын кыыр каастанкан. Анаа элээди класстарның оорениикилери идепкейлиг чыглын келгеннер. Совхозтуп мал ажылының аныяк специалистери чалаалгаларын алгаш, кежээ-ужуражылгага ыяк белеткелдиг четкилеп келгилээн. Школаның доозукчулары: Елена Базыр-оол —селекционер-зоотехник. Николай Ондар совхозта хой комплексининг эргелекчизи, ол ышкаш база-ла аныяк зоотехник Балей-оол Монгуш, сүт-баранн фермазының эргелекчизи Валентина Ликчар, бригадир Иргит-оол Ховалыг болгаш малды тарын боозадырының техниги Бичe-кыс Монгуш олар чалаткаппар.

— Бо хүн бистер мал ажылының аныяк специалистери-биле ужуражыр тура, «Күш-ажыл кижини каастаар»—деп темалыг кежээвисти эгелээрдир бис, мында чалаткаппарның ооренин чораапын, ажыл-агыйының талазы-биле чедиишкиннерин качаангейлиг дыцнацар, уруглар!—деп, школа директору чарлаан.

Специалистер боттарының каяа, канчаар ооренип турганың, ону дооскапын чугаалаан болгаш амгы үеде совхоз будурүлгезинде чедиишкиннерге доктаагаапнар. Ылаңгыя малдан хой продукциязы алыр дизе быжыг сагылга-чүрүмүнүг, ажылды билдирлиг-биле кылып, арга-дружугалыг малчыннар, саанчылар, кадарчылар-биле сырый холбаалыг болуруп чугаалаанпар.

Елена Базыр-оол:— Бистиң совхозувус эртken чылын сүт бүдүрер планын күүсеткен, а бо чылдың бирги кварталында 180 тонна сүттү дужаар планывысты март 17-де күүсеттирнис. Ай төнчүзүге чедир ам-даа 45 тонна сүттү дужаптар аргавыс бар—деп чугаалаан.

Мал ажылының специалистери школа доозукчуларынга дээди болгаш ортумак тускай эртемни чедип алырындан ангыда, малчыннап, саанчылап, кадарчылап адаптелеринин ажылын салгап, будүрүлгеге ажыллап тура, бот-оореділге-биле тускай эртемни чедип алырын база сүмелеп, чурттуң Аъш-чем программазының чугулазын демдеглээпнер.

Ужуражылгага чалаткаппарга болгаш оон киржикчилерге ооренikчилер солун концертти бараалгатканының соонда таңпы, оюн-тоглаа оркестриниң үделгези-биле эгелээн.

Кур-Чер ортумак школазынга чаңчыл болган ужуражылга кежээзи ыяаар эртken.

Э. ТЕЖИТ.

ХАНА ПАРЛАЛГАЗЫНДАН ОРУК ИЗЭЭР

Моңгун-Тайга районда барык-ла күш-ажылчы коллектив бүрүзү хана солуннарлыг. Олар хамаарышкан адырлар аайы-биле тус-тус аттарлыг, угланыышкынналыг, чуруп, бижип билириниц хире-чергези-биле чүүл-бүрү шимелде-дерилгелиг, анги-аңгы утка-шынарлыг, пургулаймында-ла тураскаадыг хүннер, сезонныг үедер таварыштыр үүгүп турар.

Хана солуннарның кол сорулгазы коллективтиң хүн бүрүдегн ажыл-амыдыралын, ында сагылга-чүрүмүнүң байдалын кыска, тодаргай, дээштиг чырылары, планнарны, хүлээлгелерни күүседиринге индиг бээри болур. Хана парлалгазынга башкарылганы болгаш контрольду партия организацияларга холга алган турары билдингир.

Чүгээр чурук кааспалгалыг, шору утка-шынарлыг, ойтаанда үүгүп турар хана парлалгаларынга ССРЭ-ниң 60 чылы аттыг совхозта «Коммунист», «Комсомолчу», районда «Кооператор», районнуң хереэжеппер човүлелинде «Ленин үүгү», кодээ ажылагый эргелелинде «Специалист» Культура бажыңында «Культура ажылдакчызы», Мугур-Аксы ортумак школада «Башкы», райкүүскомда «Советтер ажылдакчызы». СЭКП райкомунда «Партийжи амыдырал» болгаш оскедаа солуннар хамаарышкан.

Совхозтарның малчын бригадаларынга район организацияларының талазындан шеф дуузы-биле кады кызыл-булуңнарга көскү агитацияны дериң кылып берип турар апаргаңы — эки эгелээшкин. Мугур-Аксы ортумак школаның башкылар коллективи суурнуп агитквартадларынга үүүшкүнүүт педсоветтерни организастап, школачыларның воредилгезинин экраннарын үлдүп санында үндүрүп берип турар.

Чамдык бүдүрүлге, албан черлеринде ат алилээн боордан башка, чаңгыс эге чүүл, шүлүк, байыр чедирген ажык чагаа, телеграмма бланкалары, журналдардан үзе кескеп туруктар, материалдар-биле долдунган хана солуннар бирде көстүп кээп, бирде шуут чиде берип-даа турар. Оларның сөолгү колонказының азымында «Редколлегия» деп улгаттыр бижээн состүн артында чурукчу биле шевер ход, үжүктүг үндүрүкчү ботгары-ла ынаар меннип, тыптының тургаш, бүгү солуннуң хуу-салымын шинтпирлеп каары хаая эвес. Оон чылдагаанны билдингир. Материал чагаан кижилерп авзаашт уттуп, мегелеп, ойталап, чылдагаанныл каапталп ийикпе, азы сан-чурагай, кижилер аттары берип каап: «хүлээлгеп-дир!»— дээш, харыысалга чок боол турарында. «Дүмчүкка тулганда, бызаа сүзүү» дээп ышкаш, ындыг чуду-каралаашкыннарлың, «таарыштырыышкыннарлыц» соонда үнген солуп эдме-хаяажок частырыглыг, помчуш, коруш-даа чок, анаала «чприк дуглаап» хевир майык болу берип, шывар чок дээш шүүмүлелиндаа турарының үжүру ында.

Боттарының коллективинде хана парлалгазындан кодээ бижикчилер оруктү изеп алыры күзенчиг. Оларны тып илерединр, деткинр, башкарылга бээр инициатива партия организациязындан, ында коммунистерден эгелээр. Бо хүпиерде районда, долу эвес сан-биле, 30 хире улуг, бичe назылыг бижикчилер республикапын «Шын», «Тувинская правда», «Тываның аныяктары», «Молодёжь Тувы» солуппарже болгаш радио комитединче чагааларны чорудуп, районда болуушкунарны чырыдып турар. Бо чылдың январь эгезинден бээр «Шын» солунга 12, «Тываның аныяктарына» 10 авторнуң чагаалары парлаттынган. Кыска медээлерден эгелээп, ажыл-агыйжы, шүүмүлелдиг чүүлдерге чедир, шынныг факт-барымдаалырга үндезилеттинген материалдарны ыраккы Моген-Бүренден И. Успун-Доржу, С. Насын-Доржу, Мугур-Аксыдан Д. Иргит, Х. Чулдум, Г. Мунзук, О. Очур-оол, М. Ондар болгаш ескелер-даа бижип турар. Сооңүнде адаапын бижикчи солунга үүген чүүлүнге СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Шагдыр-оол Моңгун-Тайганы район кылдыр катап тургускапының соонда, ооп экономиказынга болгаш культуразынга болдунган көскү чаартылгаларны демдеглеп, районнуң перспективтиг сорулгаларын толаратпышаан, Моңгун-Тайганың онзагай чүүлү ооп ыракузаанда, менги-дожунда, сарлык, тарбаганында эвес, а чоннуң политиктиг, күш-ажылчы мелеремнин оскенинде дээрзин чөптүү-биле айыткан.

Ынчалза-даа чүгле бодунуң коллективиниң чедиишкинин арай хөөредип бижиксээр, четпестерни шүүмүлээрде, хынап албас, хажыдар чамдык бижикчилерниц бары бисте чажыт эвес.

Солунга чүве бижинип — хамаатының эргеан, эки туралыг херээ. Хамык ужур бижинир-ле даэш бижинринде эвес, авторларның чагаалары чөптүг, хынаттынган, барымдаалар-биле бүрүн эдмелеттинген турар ужурлуг. Солуппар чер-черде бижикчилерниң арын-нүүрүнге бүзүрээш. оларның чагааларын парлап турары билдингир болгай. Кодээ бижикчилерниң хой нуруузу ол идегелдп шыпаадын келген болгаш шыпаадар хүлээлгелиг-даа. Шын эвес бижиттинген чүүл авторитеттиг парлалга-органынга, авторнуң болунга эпчок байдалды таварыштырып, чөптүг эвес шүүмүлел адрестээн кижилерге-даа хомудавчыг болур деп чүвени бижикчи билген турары күзенчиг. Ол чүгле Моңгун-Тайганың эвес, еске-даа районнарның хоорай, суурларның ажылчын, кодээ бижикчилерипге хамаарыжыр деп бодаар мен.

Бижикчинин ат-алдары ооң даанган болгаш хөй-ниитп ажыл-херээден, сагылга-чүрумүнден, амыдыралды, үеним негелдээнп билириниден, политиктиг болгаш культурлуг деңгелиинден улуу-биле хамаарыжыр деп чүвени түпелинде чугаалаксаан мен. Үстүнде айтырыгларны бистин районнуң коскү агитациязының, хана парлалгазының болгаш бижикчилер активиниң семинар хуралынга чугаалашкан, анаа идепкейлиг бижикчилерниң чаа активин тургузуп бадылаан, ол СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шийтпирлеринге дүүштүр Тываның ССРЭ-ниц составынга киргенинин 40 чылынга үткүштүр районнуң амыдыралын чырыдар.

М. САЛЧАК,
районда радио дамчымыргазының репортор-организаторы, кодээ бижикчилер постузунуң даргазы.

СЦЕНАДА—ПРОФТЕХУЧИЛИЩЕЛЕР

Республиканың профессионал-техниктиг училищелерининң ураң чүүл көрүлделери Кызылга болган. Ук көрүлделерни Владимир Ильич Ленининн төрүттүнгенниден бээр 113 чылынга база Совет Тываның дөртеп чыл оюнга тураскаатkан.

Улуг-Хемниң Ак-Туругда кодээ профессионал-техниктиг училищенин ураң чүүл коллективи бо чылдың көрүлдезинге элээп шырак белеткелдиг келген. Оларның концерт программазы чаңгыс аай темажыттынган. Ак-туругжуларда таңпылар болгаш оске-даа шимченгир күүселделер хой.

Кызылда оң бир дугаарлыг профтехучилищеден ниитининң ырынга 64 кижи ырлаан. Оларның белеткеп алган таңцылары база эки. Училищенин сургуулу Валерий Козлов цирк оюнпарын чедиишкинниг ойнаап.

Чадаанада профессионал-техниктиг училищенин ураң чүүл коллективи база-ла шырак белеткелдиг. Хөөмейлээр, сыыртыр оолдардан Олег Ондарның хөөмейлеп, сыыртырын көрүкчүлер магадаан. Бо училищенин коллективи башкызының чогаатканы чаңгыс көжегелиг шинии база ойпаапнар.

Шагаан-Арыгда профтехучилищеде чедеп ажыг аныяктар ооренип турар. Мырыңай чоокта чаа тургустунган училище 30 ажыг кижи киржикчилиг концерт-биле келген. Оларның оюнпарында чаа ырылар, шүлүктер, ураң күүселделер эвээш эвес.

ЧУРУКТАРДА: Чадаанадан хөөмейжи Олег Ондар; Шагаан-Арыгда чаа ажыттынган училищенин уругларының таңцы күүседип турары.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотолары.

ЧУРУЛГА ДЕЛГЕЛГЕЗИ

«Номнарда мээң ынак маадырларым» деп бичии уругларның болгаш элээдилерниң Бүгү-эвилел неделязында тураскаатkан чурулга делгелгезин Ак-Довуракпың Культура ордузунга болуп эрткен.

Аркадий Гайдарның, Сергей Михалковтуң, Алексей Толстойнуң, Гримм алышкыларның болгаш Г. Х. Андерсеннің тоолларының маадырларын уруглар янзы-бүрү оңнер-биле чуруп коргускеннер.

№ 1 школаның үшкү классчызы Марина Давыдованың «Сапыктыг дизе», «Чиполлино» деп ажылдары солун болган. Ол-ла школаның чедиги классчызы Толмат Хомушку бодунуң күүсеткен чуруктарынга тыва улустуң тоолдарының маадырларын көргүскен. Ооп аңгыда «Гаврош», «Иванушка-тенекпей» деп ажылдарны көрүкчүлер улуу-биле сонуургаапнар. Орус улустуң «Борбак хлеб» деп тоолунга холбаштыр болүк чуруктарны № 2 школаның бирги классчызы Санда Ооржак база-ла тывыгыр күүсеткен.

№ 2 школаның чедиги классчызы Валерий Каиповтуң ажылы бедик үнелелди алган. «Делегейге тайбың!» деп кыйгырыглыг чурукту ол тергиниң эки күүсеткеп дээш тускай шаңналга толептиг болган.

А. РОМАНЮК.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

СПОРТ · СПОРТ · СПОРТ

ЧЕМПИОНАТЧЕ

Апрельдиң 16-дан май 2-ге чедир ГФР-ниң Дортмунд, Дюссельдорф болгаш Мюнхен хоорайларында болур хоккейге делегей болгаш Европа чемпионадынче В. Тихонов, В. Юрзинов оларның удуртканы совет команда дүүн чорупкан. Ооң составында Третьяк, Мышкин, Тыжных, Первухин, Балдаетдинов, Фетисов, Касатонов, Бабинов, Зубков, И. Гимаев, Стариков, Крутов, Ларионов, Макаров, Балдерис, Шепедев, Капустин, Мальцев, Жлуктов, Скворцов, Хомутов, Быков болгаш Васильев олар киргеннер. Олар ЦСКА-ның, «Спартактың», «Динамовуп», Горькийниң «Торпедо» болгаш Риганың «Динамо» командаларының кежигүннери.

Ук чемпионатты арттырериниң чуруму мурнукуларындан ылгалдыг. ССРЭ-ниң, Чехословакияның, Канаданың, Швецияның, Финляндияның, ГФР-ниц, Италияның болгаш ГДР-ниң командаларының аразында бир долгандыр ойнаанының түнелинде. Европа чемпионуп илередир. Оон соопда ук командалар дөрт-дөрт кылдыр үстүп алгаш ойнаар. Оларның команда бүрүзү ийиги чадада түгле үш-үш үжуражылгаларны кылыр, а мурнунда алган санпарын анаа сапавас. Ынчангаш, анаа чемпион команданы болгаш таңналдыг черлерни ээлээннерни илередир.

АНЫЯКТАРНЫҢ ХАНДЫКШЫЛЫ

«Ак-Туруг» совхозта аныяктар ураң чүүлге болгаш спортка хандыкшылдыглар. Олар республиканың ураң чүүл көрүлдезинге бо чылын бирги черни алганын чугаалаарга четчир. Совхозта спорт инструктору Олег Опуйлаа спортчу маргылдааларны план дүүгаар организастап турар. Олег Боду хостуг хүрешке сонуургалдыг, ынчангаш ооң секциязын күш культуров башкылы Василий Балы-биле кады эртиришкин турар.

Район маргылдааларынга совхозтуң спортчулары чылдың-на идепкейлиг киржип, волейбол, хоккей болгаш хаак маргылдааларында шаңналдыг черлерни ап келген. 1982 чылда Шагаан-Арыг хоорайга болган хаак маргылдаазында Светлана Даржаа 3 км-ге бирги черни алган. Совхозтуң хоккей командазы район маргылдаазында 1982 чылда бирги черже үүп. Ак-Довурак хоорайга ойнаап келген. Хоккей командазында 13 аныяк ооп бар. Александр Бегзи, Александр Зотов, Владимир Шойдан командапың кол ойнакчылары.

Аныяктар профессионал-техниктиг училищенин спорт залында, хостуг шактарында волейбол, баскетбол секцияларына киржип турар. Ынчангаш аныяктар күзелдин-биле кээп, оюнларга үргүлчү киржип турар. Профессионал-техниктиг училищеде волейбол, баскетбол командалары «Ак-Туруг» совхозтуң шилиндек командаларының шыырак удурланыкчылары.

К. КОМБУ.

ТЫДЫРАА

Районнуң башкылар аразында хүүда болгаш команда талазы-биле бирги черни дээш шыдыраа маргылдаазы болуп эрткен. Анаа районнуң улус чырыдыышкын киллизинин командазы бирги черни ээлээп. Эрзин болгаш Бай-Даг ортумак школаларының башкылары ийиги-үшкү черлерни үлешкеннер. 8 салыгдан 7-ни эдлаш К. Самдан (Бай-Даг) хөрээженнер аразында тиилээп М. Шулуу (Эрзин) анаа ийи сан четпейн, ийиги черни ээлээп.

Республиканың башкылар аразында каш дакпыр чемпион чораап С. Идам шинтпирлиг оюнга бирги разрядчы Назып Чооду-биле ойнаап, хайымнашкан. Түнелинде аныяк шыдыраачы Н. Чооду тинилекчи деп санаткан.

Тинилекчи болган шыдыраачыларга болгаш командаларга хүндүлел бижиктерни болгаш белектерни тывыскан.

Д. ДАМБА-ХУУРАК.

Эрзин.

• • •

Шыдыраага Бай-Тайга районнуң чемпионун илередир сорулга-биле шыдыраа маргылдаазы Тээли суурга болуп эрткен. Моөң мурнунда чылдарда районнуң каш удаа чемпиондары чораан аргадружугалыг сес шыдыраачы аңаа киришкеп. Оларның аразында Дамба Ооржак, Виктор Очур, Киров Хунап дээш оскелер-даа бар.

Ийи хүн үргүлчүлээп спортчу демиселдиң түүнелинде, «Тээли» совхозтуң төлээзи Шыдыраа Хертек чеди салыгдан беш санны алгаш район чемпиону атты чаалап алган. А ийиги черни Найырал салбырының шыдыраачызы Сарыг-оол Салчак эдлээп. Ол чемпионга чартык сан четпейн баргап.

Тинилекчилерге дипломнарны болгаш белектерни тывыскан.

С. САТ.

ООҢ КАЙГАМЧЫК МААДЫРЛЫГ ЧОРУУ

Ол кижиниң дугайында ам бүгү кижилер эки билир.

Ол кижиниң шупту чон хүндүлээр болгаш чүректиң хапызындан ооруп четтиргенни илергейлеп турар.

Тос метр ханы оңгарже троллейбус аңдарлып киргеп турган. Шаварш Карапетян база болыглаңган-даа болза, троллейбустуң соңгаларын ол буза шапкан, хөй кижилерниң тынын алган. Медерелии оскупгаш, соок суута дүшкеп кижилерни Шаварш камгалап, кургаг черге үндурүп келген. Чээрби кижиниң амы-тынын ол маадырлыы-биле камгалаан.

Шаварш Карапетян күштүг, спортчу кижи. Альберт Азарянның Ереванда гимнастика школазынга Шаварш оң ийи харлыында ооренип киргеп. ССРЭ-ниң, Европаның болгаш Суг спортунуң талазы-биле делегейиниң чемпиону атты ацаа тывыскан. Шаварштың спорттуң 130 медальдары-биле шаңнаан.

Чемпионнуң өг-бүлезинде спорт хүндүлүг черни ээлеп турар. Шаварштың ачазы Владимир Самсонович база алдарлыг спортчу кижи чораан. Шаварштың ол спортка, чазанырынга, дарганнаарынга, тудугжуга, тракторнже ооредип каан. Амгы үеде 30 харлыг Шаварш ийи дээди эртемниг.

Республиканың ДОСААФ ТК-зының суг спортунуң баазазын Шаварш амгы үеде удуртуп турар.

ЧУРУКТА: спорттуң алдарлыг мастери Шаварш Карапетян Ереван хоорайның бир школазының сургуулдарынга валдап чораан.

Г. БАГДАСАРЯННЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Суд залындан

ХЭЭЛИ ДЭЭШ-10 ЧЫЛ

Норильск хоорайның чес эвилдирер заводунуң мастери турган С. Илюшин ажыл шагы үзер кижилер-биле эдээн онзагай «демисежип» турган.

Бир эвес кандыг-бир ажылчын ажыл шагы үскен болза, эртенинде ону цехке уткуп, хүлээп алгаш, кандыг кеземчени анаа онаап болуруп бажынга киир сургап, табылбырлап бээр турган. Ол дугайын ажылчынга мастер катап-катап «үттеп» туруп бээрге... чүвенин ужурун ажылчын билип кааптар турган. Ынчангаш буруузун дораан «билингеш», арай деп адырлып аар турган.

Ынчалза-даа ол «үттээшкиннер» бузуттуг удуртукчунуң кем-бурууглуг ажыл-чорудулгазының чүгле эгезинде таваржып турган, а үе эртken түүм сагылга-чүрүм үрекчилери прогулдуң шын үнезин, боттары-ла тодаралып билир апарганнар: прогулдуң хонук саны-биле ол чүс-даа, чүс бежен-даа рубль боол болур.

Ындыг арга-биле сагылга-чүрүм үрекчилери өскелерге билдиртпейн, төрелдээш-даа хаар, чайын артык шөлээ-даа алыр, өөредилге чокка мергежилин-даа бедидип ап шыдаар турган. А прогулдаан хүннерни мастер оларга ажылдаан кылдыр мегелеп демдеглеп каар. С. Плюшин 16 ажылчындан ниитизи-биле барык 1 мун 500 рубльди ындыг бужар-чүдек арга-биле хээлиге алганын истелге органнары тодаратkан.

Улус суду хээли алыкчызы мастерни 10 чылга хоспталгазын казып шинтпишаан, эткөрөнгизин хавырган. Хоойлуга чөрүттүр оон алган акшазын күрүнеге орулга кылдыр тыртып алган.

Р. ГАЛЛЯМОВ.
СЭТА-ның корр.

АГААР

Богун республикага кожун турар булуттаар, чагбас. Сонгу-барын чүкче угланыышкынның хаттың дүргени се-

купдада 7—12 метр чедер. Агаар 1—6 градус чылыр, чамдык районнарга 0—5 градус соор.

Кызылга аяс хүн болур. Хаттың күжү кошкак. Агаар дүне 5—7 градус соор, хүндүс 4—6 градус чылыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 15

«НАЙЫРАЛ»: «Дива» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40, 21.00, «Нурек без легенд» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультфильм 9.30 «Колыбельная для брата» 11.00, 12.30. «Найди себя в жизни» 15.00, «Смерть по взлёте» 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Клякса на сказке» 15.00, «К сокровищам авиакатастрофы» 16.50, 18.40, 20.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Здесь тебя не встретит рай» 10.00, 14.00, «Школьный вальс» 15.50, «Не было печали» 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Скупой» 17.00, 20.00 шактарда.

ТВ

АПРЕЛЬ 15-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.40— Эртенги гимнастика. 8.55 — «Стёпа акый — милиционер». Мультфильм. 9.15 — «Ынакшаанын илереткени». Ураң-чечен фильм. 10.20 — Концерт. 11.00 —Документалдыг телефильм. 11.30 — Телемедээлер. 11.35— 15.20 — Чапсар. 15.20 —Телемедээлер. 15.40 — Эртемтайлыгырлыг фильм — «Бомбүрзекте кожалар». 16.00 — Москва чоогунуң кодээзинин бөгүнгү болгаш даартагы хүнү. 16.45 —«Комсомолчу прожектор». 17.00 — Концерт. 17.15 — «Горшистер, харыылаңар!». 18.00 — Эртем болгаш амыдырал. 18.30 —Бөгүн делегейде. 18.45 — Концерт. 19.05 — «Максимнин ээп келгени». Ураң-чечен фильм. 20.45 — 21.00 —Чапсар. 21.00 — «Ут». 21.35 — Орус музей. Октябрьдан тывылган ураң чүүл. 22.05 — «Ол чоокта чаа болган». 22.55 — 23.15 — Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35— Төөгү. 7-ги класс. Кавказ аар ийининң экономиктиг району. 14.05 — Эстетиктиг кажиндилге. Графика. 14.35— ПТУ-дага чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл. 15.05 — «Звездочёт». Тележурнал. 15.50 — Телемедээлер. 15.55— 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Люцинда Сенчина ырлап тур». Фильм-конперт. 18.50 — Совет эртемнин хүпү. 19.00 — «Азия төвү». 19.30 — Кипожурнал. 19.40 —Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 —«Улус чогаадыгазы». 21.00 —«Ут». 21.35—22.40 — Ураң-чечен телефильм — «Эгезинден төнчүзүнге чедир».

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Кызылдың аъш-чем садыының магазиннеринде лимоннарны киргеп. Лимонда А, В, С витаминнер бар. Ынчангаш өкпе, ижин-шөйүүдүң, кеш аарыгларынга удур чугула эм чүүл кылдыр лимонну сапап турар. Хан базыышкыны белдир азы чавызаар аарыгларга удур лимон кижиге база ажыктыг.

Аъш-чем белеткээринге лимонну база калбаа-биле ажыглап турар. Чемге лимонну холуурга, чаагай чыт болгаш эки амдан киирер. Шайга болгаш кофеге лимонну база ажыглаар.

Чугаладыр кезип чаап азы эът машинказынга тыртып каап чигирлиг лимонну шил савага үр үеде кадагалап болур. Лимоннарны садып алырынче садып алыкчыларны Кызылдың аъш-чем садыы чалап турар.

Хоочун коммунист, персоналдыг пенсионер
Михаил Сурунович ДАМДЫННЫҢ

үр болгаш аар аараанының соонда мочээнин «Тинилелге» совхозтуң парткому, улус депутаттарының Кур-Чер кодээ соведининг күүскому дыннатпышаан, ооң төрелдеринге, чоок кижилеринге хаяы кажыдалын илергейлеп тур.

Редакциянның адреси:

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарнаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр кылдыстеринниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг кылдыстеринин 2-37-13, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, культура кылдызының 2-23-54, кодээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргалда 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыт № 469.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, балык № 1). ТС—00099

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 89 (12179) | 1983 чылдың апрель 16, суббота | 1925 чылда үнелеп эдилеттингеи | Өртээ 3 коп.

БӨГҮН—КОММУНИСТИГ СУББОТНИК

Шупту—күш-ажылдың байырлалынче!

В. И. Ленин Бүгү-россия субботнигинде.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунда

Делегейниң ажылчы чоннарының байырлалы—Май 1-ге СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгларын СЭКП ТК-ның Политбюрозу бодунуң өөлчеглиг хуралынга бадылаан.

Ядролуг дайынны болдурбазынче, чавырлышкынның чорудулгазын уламчылаарынче болгаш быжыглаарынче, чепсегленишкинии дужуреринин, Европа дунке аймыл чок чоруктуг болгаш кады ажыдажылганы быжыглаарының айтырыгларын шинтирлээринче угланган социалистиг чурттарның саналарын болгаш инициативаларын амыдыралга улам шинай боттандырар талазы-биле хевчеглерни чугаалажып көрген Варшава Керээзиниң киржикчилеря күрүнелерниң даштыкы херектер министрлериниң Комитединиң Прагага болган хуралының дугайында информацияны СЭКП ТК-ның Политбюрозу дыңнаан.

Финляндияның чазак делегациязы-биле эштер Н. А. Тихоновтуң болгаш А. А. Громыконуң беседаларының, а ол шыкаш эш Г. В. Романов баштаан ССРЭ-ниң чазак делегациязының финн удуртукчулар-биле беседазының түнелдерин СЭКП ТК-ның Политбюрозу үүлдүг деп көрген. Найырал, кады ажылдажылга болгаш бот-боттарынга дузалажылга дугайында совет-финляид керээзиниң 35 чылын байырлаары-биле холбаштыр делегациялар ССРЭ-ге кээп, Финляндияга барып чораан.

Совет шериг делегациязының Герман Демократтыг Республикага аян-чорууның дугайында эш Д. Ф. Устиновтуң информациязын СЭКП ТК-ның Политбюрозу дыңнаан болгаш ГДР-ниң удуртукчулары-биле ооң кылган беседаларын чүүлдүг деп санаан.

Дашты политиктиг өске-даа айтырыгларны СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга база чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу улус ажыл-агыйының чамдык айтырыгларын чугаалажып көрген. Чоннуң чамдык хереглел барааннарының үүрмектеп садар күрүне ортектерни чиигедир дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң саналдарын түүлдүг деп көрген. Шаантыя ар болгаш херээжен улустуң кышкы тоннарының, дүктүг алгыдан кылган мөөндуруктарның, дүктен аргаан аржыылдарның чамдык хевирлериниң болгаш өске-даа чамдык барааннарының ортектери чиигээр. Чоннуң хереглериң улам-на хамыды-биле көрүнүп, садыгга кирген барааннарның хереглел шынарларының дугайында ажылчы чоннарның санал-оналдарын чогуур үезинде барымдаалап көөрүнүп, а ол шыкаш семинуг ,садыглаашкынны эки организастаарының эргежок чугулазыңче чиик үлетпүрүп болгаш садыг будүрүлгелериниң база организацияларының кичээнгейин угландырган.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезинге тураскаатқан мемориалдыг комплексти Москвага тургузарынга күш-ажылчы коллективтерниң болгаш хамаатыларның киржилгезинин янзы-бүрү хевирлерин хөгжүдер талазы-биле СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң саналдарын СЭКП ТК-ның Политбюрозу деткээн.

Черниң кежиин четтирер дизе

ДҮЖҮТ ЧҮГЭЭР, А КЕДИЗИНДЕ...

Бо чылдың январь 22-де үнген «Шын» солуунга Жданов аттыг совхозтуң агроному С. М. Сотпаның болгаш опу деткиен өске-даа авторларның бижээн «Черниң кежиин четтирер дизе» деп ажык чагаазынга хамаарыштыр чугаалап деткип, анаа каттыжар-дыр мен.

Совхозтуң тарылга шөлдерин хаттың болгаш сутпуг үреп турарындан камгалаарының база хөрээнүүн чөмишчидилгезин капчаар чорудуп турарының дугаминда бодумнуң саналымны бижикседим.

Бистиң «Алдап-Маадыр» совхозтуң экономиказының кол угланыышкыны мал ажылагыйы. Мал ажылын хөгжүдерде чер ажылын деңге хөгжүдерни негеттинип турар.

Совхозтуң үш салбырында иннээн-биле 3500 гектар тарылга шөлү бар. Бо шөлдерге хаттан үрелийшкинге удур хемчеглерни совхозтуң чер ажылының ажыдакчылары кончуг четпес чорудуп турар деп бодаар мен.

Тарылгавыс шөлдери Хемчик унунда хат орүүнда туруп турар. Чыл санында түгээр эки дүжүттү өстүрүп ап турар болзувусса-даа, алыс кедиинден бодап, хөрээн камгалыңче экээш кичээнгей салып келген бис. Аңаа хереглээр түскай техникабиле четпес хандыртыныл, бар кожуг машиналарны четче ажыглавайн турар бис. Чижөлээрге, черни айдарган, үрезинии чашкан соонда, түскай катоктарны ажыглавайн турарывыстан, хат хөрээнүг болгаш үрезинии хойу-биле аппаар. Ол шыкаш чамдык таварылгада хөрээн болбаазыладырын улуг хат үезинде чорудуп турап. Ол үеде хөрүүйүүн чемиштиг кезиин хат алгаш баар. алезин, сай артар.

Бисте хөрээнүүн тургузуун хандыр өөрөнин корбейн, органиктиг болгаш минералдыг чемиштидилгелерни кайы хамаан чок ажыглап турар. Чамдык таварылгада чемиштидилгенин дээштиг үезин барымдаалавас, чылдың-на чангыс ол участокка чажар чүүлдер совхозтуң Алдан-Маадыр, Бора-Тайга салбырларында бар. А чамдык шөлдерниң, чижөлээрге, Чинге-Хову аксында. Узуп-Харагай, Чалбак-Шык, Бора-Тайганың, Хемчик ыдыгында участоктарны шагда колхоз үезиндеп бөөр тарып келген. Аңаа кандыг-даа чемиштидилгелер чаштынмаан, чыл санында хат, суг хөрээнүүн чемиштиг кезиин аппарып турарындан, эвээш дүжүттү берип турар. Ынчангаш ол участоктарның хөрээнүүн анализин кылып чоруткаш, кандыг чемиштидилге аңаа таарыжырын тодаратказ. чажар болза эки.

Бистиң совхозка чыл санында минералдыг чемиштидилгени кончуг эвээшти берип турар. Чемиштидилге чажар кожуг машиналары эвээш. Оларның септелгезин шынар чок кылып турары кончуг четпес.

Н. ХОВАЛЫГ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВТИҢ РОЛЮН БЕДИДЕР

«Күш-ажылчы коллективтер болгаш будүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузуңуп төлевилелин чугаалажып көөрүг-биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүдези болгаш ВЦСПС саналдап киирген.

Хоойлу төлевилелиниң талазы-биле бүгү саналдарны болгаш сүмелерни даразында адресче чорудар: Москва. Кремль. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретариады.

Хоойлунуң төлевилели төп болгаш түс чер солуннарында парлаттынган. Бистиң республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус дег, ол Хоойлунуң төлевилели-биле улуг сонуургалдыг болгаш сеткил ханыышкынныг танышып турар. Ол чугула ниитилел-политиктиг документтиң «Совет күрүне болгаш ниитилел системазының чайгылыш чок демократтыг шынарының чаа көскү база бүзүрелдиг ниерези кылдыр кайда-даа хүлээп көрүп турар.

Хоойлу төлевилелин чоңга танышып көөрү-биле үндүргенин чурттуң политиктиг амыдыралында чугула болуушкун болур. Республиканың үлетпүрүүнүң, транспортунуң, харылзаалының, чоннуң амыдырал хандырылгазының, тудугларының, совхозтарының, албан черлериниң болгаш организацияларының күш-ажылчы коллективтеринде бо хүнмерде төлевилел-биле танышкылга болгаш ол талазы-биле саналонал солчулгазы эгелээн. Хоорайның болгаш кодээнин ажыл-ишчилери Хоойлу төлевилели-биле боттарының хуралдарынга болгаш митингилерге тапшыышаан, күш-ажылчы, күүседикчи сагылга-чурумну улам ыяй бедидер, хаанныргаш ажыл-херек дээш харымаалгазы күштелдирер, социалистиг демократтыны хөгжүдер база ханыладыр талазы-биле саналдарны, сүмелерни киирип турар.

ТУДУГЖУЛАРНЫҢ СӨЗҮ

— Бистиң бригадавыс комсомолчу-аныктар бригадазы деп атты эдилээн болганда бис ону бадыткаар ужурлуг бис. Өскелерге үлегер болур ужурувус-даа ында. Ынчангаш бистиң кижи бүрүзү даавдырган херээже эң харыысалгалыг болур ужурлуг — деп, Чаа Шагаан-Арыгда № 42 тудуг эргелелиниң шеверлекчилер бригадазы Л. Стардубова тудуг шөлүнге болган митингиге чугаалаан. — Хоойлу төлевилелинде күш-ажылчы коллективтер ажыд төлевирин сайзырангайдар, ажылчын бүрүзүнүң шалыңын ооң күш-ажылчы киржилгезинин хире-чергезинбиле чүүлдешкен болуруп хандырар талазы-биле саналдарны киирер деп бижээнге таварыша эвес. Бистиң тудугларывысты-даа ап көрөзилнер. Кежээ бар аргаларывыс кызып ажыглап турар кижи-биле кады ооң хөлегезинде чаштынган чалгаапайлар базала ооң-биле домей малың ап турарга болур бе? Ындыг чоруктуг болдурбас даэш бис чүнү кылыр ужурлуг бис? Бо дугайын-даа бодап көрөзилнер — деп, бригадар бодунуң саналынга чугаалаан.

Бригада чаңгыс аай керээ аргазы-биле ажылдап, кижи бүрүзүнге алыры күш-ажылга киржилгезинин коэффициентизи-биле саналттынып турар-даа болза, ында чамдык четпестер бар. Ол дугайында бригада кежигүннери администрацияга саналдап келген. Ынчалзажок деткимче албайн келген. Ам болза коллективтиң ыяыг эргезин чаа Хоойлу ёзугаар быжыглавар деп турар-дыр. Ол дугайын митингиге чүве чугаалаан шеверлекчилер З. Довгак, Т. Шивит болгаш өскелер-даа сеткил ханыышкын-биле чугаалаан.

Күш-ажылчы коллективтерниң болгаш оларның ролюнүн дугайында ССРЭ Хоойлузуңуп төлевилелин чаа Шагаан-Арыгда чугаалажып эгелээнинин дугайында бир митинг безин ону ында ыяыг деткишкин-биле уткаанын көргүзүп турар.

Бистиң корр.

КОЛ ЭГЕ, ҮНДЕЗИНИ

Күш-ажылчы коллективтер болгаш будүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузуңуп төлевилелин чугаалажып көөрүнге турасказаткан митинг Кызылдың сүт заводунга болуп эрткен. Заводтуң кызыл-булуңунга ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаакчылар чыглып келген.

СЭКП Кызыл хооркомунуң инструктору К. А. Гладилина Хоойлуну номчуп тавыштыргаш, ооң чамдык чүүлдерин делгереңгейн-биле тайылбырлаан. Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне социалистиг демократтыны улам ынай калбартырынче угланнышкынны боттандырбышаан, ажылчы чоннарның эргелеп башкарылгага киржилгезинин дугайында ажылчын кижи бүрүзү бодунуң будүрүлгезинин ээзи болуп, бүгү чурттуң төлээлекчизи болуруң медерел билген турар дугайында ленинчи айтыышкынларны чайгылыш чокка херек кырында боттандырыл турары бо-дур. Бо Хоойлуда ССРЭ Конституциязында дүүштүр күш-ажылчы коллективтерниң кол эгелерин болгаш түлөөлгелерин, будүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарынга оларның бүрүн эргелерни тодаралын турар-дыр хөрээнү К. А. Гладилина демдеглээн.

Хоойлунуң төлевилелин танышып чугаалажырынга ажылчыннар, специалистер идепкейлии-биле киржип, ниит сонуургалдыын илергейлеп. Коммунистиг партияга. Совет чазакка өөрүн четтиргенин илередип. Хоойлу төлевилелин чүүлдүгзүнүн деткээнин көрөзилнер — деп, бригадар бодунуң саналынга чугаалаан.

Бригада чаңгыс аай керээ аргазы-биле ажылдап, кижи бүрүзүнге алыры күш-ажылга киржилгезинин коэффициентизи-биле саналттынып турар-даа болза, ында чамдык четпестер бар. Ол дугайында бригада кежигүннери администрацияга саналдап келген. Ынчалзажок деткимче албайн келген. Ам болза коллективтиң ыяыг эргезин чаа Хоойлу ёзугаар быжыглавар деп турар-дыр. Ол дугайын митингиге чүве чугаалаан шеверлекчилер З. Довгак, Т. Шивит болгаш өскелер-даа сеткил ханыышкын-биле чугаалаан.

Күш-ажылчы коллективтерниң болгаш оларның ролюнүн дугайында ССРЭ Хоойлузуңуп төлевилелин чаа Шагаан-Арыгда чугаалажып эгелээнинин дугайында бир митинг безин ону ында ыяыг деткишкин-биле уткаанын көргүзүп турар.

Бистиң корр.

БЕЛЕНИНИҢ ШУГУМУНДА

Чоокта чаа «Ак-Туруг» совхозтуң бүгү механизаторларының хуралы болуп эрткен. Аңаа совхозтуң кол агроному Начын-оол Монгуш ажыл-агыйның бо часты тарылгага канчаар белеткенинин дугаймында илеткел кылган.

Эрткен чылын совхозтуң механизаторлары чайгы күскү андырылга-биле 2340 гектарны белеткээн. Тарылга шөлдериие 1070 тонна органиктиг чемиштидилгенин аппарып төккен.

Онгу беш чылдың үшкү чылының часкы тарылгазынга 2200 гектарга чер ажылдарын чорудар. Ооң иштинде 800 гектарга тараа культураларын, 114 гектарга хөй чылдыг сиген, 750 гектарга картофель болгаш артканнарынга чаңгыс чылдыг үнүттер чажар.

Ажыл-агыйда кызыл-тас, чиңге-тараа, кукуруза болгаш картофель үрезиннери бүрүн четчелеттинген.

Часкы ажылдарга киред «К-700» маркалыг—4, «Т-150»—2, «ДТ-75»—14, «Беларусь» тракторлары 15-ти сентяюш. беленинин шугумунда эрте-ле тургускан. Кодээ ажыл-агыйның кожуг машиналарындан «СЗС-2» маркалыг 38 сеялка, «ВИГ-3» 58 плуг, янзы-бүрү марканың 18 культиваторлары Улуг-Ховунуң, Аймырлыгның хову турлагларында беленинин шугумунда.

Ооруглуң Тайга эдээнде кара хөрээнүүг муң гектар ажыг шөлге 4 тракторлуг сес механизаторну быжыглаан. бригада керээзинче шилчидерин. Ак-Туруг шөлүнде Галина Шожукпанның удурткалы ногаажылар бригадазын болгаш Аймырлыгда чаашкынналдырып суггарар 150 ажыг гектарда звенону бот-оруглагарылгалыг ажылдаарынче шилчидерин ук хуралдан шиитпирээн.

Механизаторларның социалистиг чарыжының негелделериниде шык базырарын 4—5 допукта, чаштырылганы 12 ажыл хүнүнде доозарын, социалистиг чарыштың түлпелин часкы хову ажылының үезинде 5 хонгаш-ла үндүрерин ол хуралга шиитпирээн. Түүпел үезинде шилгараапарга 10-дан 20 рубль чедир үш шаңналды тыпсырын социалистиг чарыштың негелдеяиге киирип, күштүг кылдыр бадылаан.

Гидротехник Юрий Чапчымтың удурткалы 36 кижилиг суггатчылар бригадазының ажыл-ишчилери 4 звенода үзүлген. Аймырлыгның Суцпактың, Ак-Туругнуң тараа, сиген шөлдериниң арык, бугаларын аштап, буга дестеринде доштарны эргизери-биле довуракташ. Ооң чыгай 1100 гектар ажыг тараа, сиген шөлдерин хол-биле суггарар.

Совхозтуң механизаторлары көдээ ажыл-агыйның чер ажылы кылыр бүгү техниказы-биле хову-шөлдерде четкилей бергеннер. Амдыызында чер четче эриэзининден, шолче үнерниге машиналарны ыяк белеткеп. четчелеп турар. Шык базырыышкынында киред беш агрегатты беленинин шугумунда тургусказп.

С. СОТНАМ.

Улуг-Хем район.

ЭҢ БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ, ЭҢ ШЫНАРЛЫГ

Бөгүн күш-ажылдың чаңчыл болган байырлалы — В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бөөр 113 чыл ооңга тураскаткан Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботнигии. Советтер чуртунуң бичии школачыларындан эгелээш пенеионерлерге чедир—бүгү чоңу фабрика-заводтарга, хову-шөлдерге, шахталарга Төрөөн чуртунуң чечектелишкинин даэш ак сеткилдиг, эң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарлар. Бөгүн бистиң чуртувус миллион-миллион тонна каанны, прокатты, хөмүр-дашты, нефтини, үлетпүр продукциязын, чоннуң хереглел барааннарын немей алыр, Субботник хүнүнде совет кижилериниң кылыр ажылын четче санаары безин берге. Ол үүнде бистиң калбак дезгем Төрөөн чуртувус чаа хевир кире бөөр — хоорай, суурлар, кудумчулар, микрорайоннар арыг, чараш апаар, чаа шинчи кире бөөр! Чоннуң чаартыкчы күш-ажылының улуг күжүн «кызыл субботалар» бир онзагай кылдыр көргүзүп турар.

Бистиң ажылчын аңгыметтың улуг эгелээшкинниин чаңчылының амыдыралчы күжүү эгээртинмес. Совет кижилер ажылчын субботниктериниң идеязын ниит күзелбиле хүлээп алгаш, ёзалдадан салгалче ортек чок үнелиг эртине ышкаш дамчыдып чоруур. Сөөлгү чылдарның ленинчи субботниктерни чоннуң революсчу. күш-ажылчы чаңчылдарының Хирит харылзазыны түптүшаан, амыдырадың совет обурхевирииниң база бир көскү лемээ апарган. Ажылчы чоннуң ол ак сеткилдиг, эки тура. бөттарының күзели-биле ажылдаар төлевир чок күш-ажылчы байырлалында совет кижилериң коллективизм, патриотизм, интернационализм, эң-сеткил каттырыы, чоннуң болгаш партияның херээже бердингени, социалистиг Төрөөн чуртунуң чечектелишкинин даэш хөйүү кылыр күзелдии даэш ышкаш шынарлары сиңиишкен.

Эрткен беш чылдың база ооң бирги беш чылдың баштайгы ийи чылдарының коммунистиг субботниктери совет кижилериниң чогаадыкчы болгаш чаартыкчы маалырлыг күш-ажылының төөгүзүнде кыяр бижиттингеп. Ол субботниктер база-да улуг Ленинниң чагыларынга ажылчы чоннуң шынчызын, бедик медерелдиин, патриотчу чорууң көргүспүшаан, миллион-миллион совет кижилерни күш-ажылчы баймралче хаара туткан.

Онгу беш чылда коммунистиг субботниктер хүннеринде чүгле үлетпүр продукциязын безин 4 миллиард 800 миллион рубль түүге бүтүргеп, ол үеде субботниктерге ниитизи-биле 740 миллион кижи киришкеш, беш чылдың фондузунче 600 миллион ажыг рубльди шилчиткеп. Бо сан-түү бистиң чуртувуста болуп турар коммунистиг субботниктерниң бүгү чоннуу апарганын. ооң чанчаар-даа ажоок улуг хемчеглдиин. субботниктиң ленинчи идеяларының чөнүө сиңиишкенин, совет кижилерниң Коммунистиг партияны долгандыр чаңгыс аай сыгый харылзазын дорт хереченел турар.

Ленинчи коммунистиг субботниктерниң тыптып келгени төөгүлүг ужур-дузалыг болгаш күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүнүң ёзулуг шкоязы апарган. «Бүгү чүвени фронтуга!» Баштайгы коммунистиг субботниктиң ыяыг эргезин ээлеп алган. Ынаалд

ХӨЙ-НИИТИ ОРГАНИЗАЦИЯЛАРГА ДАЯНЫП

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: ажылдың стили

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеримде болған партия Төп Комитединиң докъаалдарында аймтаның ёзугаар профэвилел, комсомол болған еске-даа хөй-ниити организацияларынга партийжи удуртулганы эки-жидер хемчегларни Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң парткому (секретары О. М. Седин) соолгу үеде ап чорутқан.

Хөй-ниити организацияларынга партийжи салдарны күштелдирери-биле коммунистерни ында бижыглаан. Профэвилел комитединде, бөлүктеринде 13 коммунист, комсомол организацияларында 2, хөрээженнер чөвүлелдеринде 11, удусчу контрольдуң кол бөлүүнде 9 коммунист бижыглаттынган. Партийжи аалганы олар бедик харысалгалыы-биле күүседип, күш-ажылдың сагыпга-чурумун, корум-чурумну бижыглаар, будүрүлгенин болган ажылын ажыктыын бедидер, ниитиниң оңуу-көрөнгизин, материалдарны, чиг-этти кадгалаар, хумагалаар, планныг онаалдаларны боттандырар тодаргай хемчегларни ап келген. Хөй-ниити организацияларынга партийжи удуртулганы элээн эки-жиктени ажылдың будүрүмчүлүн бедидеринге салдарыг болган. Ажыл-агый эрткен чылын күрүнеге мал ажылынның продуктуларын садарынга хавалгаларын ажыр күүсеткен. Бо чылдың бирги кварталында совхоз күрүнеге 215 тонна сүттү, 60 тонна этти садып, бердинген онаалданы ажыр боттандырган.

Партком болган партия организацияларынга күш-ажылчы коллективтерде хөй-ниити организацияларының ролюн бедидеринче угланган тодаргай хемчегларни ап турар. Партком, партия эге организацияларының хуралдарынга олардың удуртукчуларының отчёттарын, дыцпадыгларын алырын чурумчуткан. Парткомуң удуртулгазы-биле профэвилел комитедиң болган профэвилел организацияларының күш-ажылдың сагыпга-чурумун бижыглаар, ажылчыларның ажылдаарынга, чүрттаарынга тааримчалыг байдалдарны тургузар дээш элээн ажылдарны кылып чорутқан. Коз кичээнгейни оң бирги беш чылдың үшкү чылының планныг онаалдаларын болган социалистиг хүүзээлелерин күүседиринче күш-ажылчы коллективтерниң кежигүннеринниң күжүн мобилизастаарынче, социалистиг чарыштың дээштиг организастаарынче угландырган.

Профэвилел комитедиң совхозтуң ажыл-ишчилериниң ортузунда социалистиг чарыштың түнелеин аймтаң хүүсавазынга үндүргеш, тиилекчилерни шаңнап-мактап турар. Күш-ажылчы маргыздаанның ачызында мурнакчыларның саны ковүдеп, коргуүүлер доктаамал озуп орар. Әрткен чылын ошкү кадарчызы коммунист В. Чамбал-оол төрүүр үүс баш өшкүге онаалытыр 136 анайны меңзи доруктургаш, бир баштан-на 1,2 кг дүктү кыргып алгаш, республика чемпионы болган. Сааичы О. Саважык, механизатордар С.Доо, П. Сталиловенко, чолаачы С. Түлүш болгаш еске-даа ишчилер планның онаалдаларын ажыр күүсеткеш, шөпалдыг черлерни эзлээн.

Профэвилел организациялары ажылчы чонларның дыштанылгазын чөптүг организастаарынче доктаамал кичээнгейни салып келген. Чаагы, Торгалыг суурларда дыштанар хүн штабтарын тургускан. Хөй-ниити организациялары демнежин алгаш, дыштанылга кежүлерин, ужуражылгаларны, спортчу маргылдааларны, бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделерин болгаш еске-даа хемчегларни эрттирип турар. Курорттарга эмнедир кижилерге эрткен чылын сес, туристерге он адды путёвканы берген.

Совхоз бүдүрүлгезинге комсомолчулар болгаш аныяктар идепкейлиг кижилер турар. Ажыл-агыйда 130 комсомолчунуң 24-үү саанчы, 35-и механизатор. 16-лы чолаачы болгаш еске-даа ажылдарда хаара туттунган. В. Сүктер-оолга, Д. Сундуй-оолга удуртқан мал чеми белетиээр комсомолчу-аныяктарның звеноларының эки ажылдап, совхозтуң планның күүседиринге чогуур үлүүн киргеннер.

Улусчу контрольдуң кол бөлүү (даргазы Б. Буян-Хөө) парткомнуң удуртулгазы-биле ажылын элээн идепкейжиткен. Хынаалдаларны, рейдилерни планнаар ёзугаар чорудуп, орта үзерээн четпестерни эдип алырынче угланган чогуур хемчегларни ап турар. Мал кыштаглаашкынының чоруп турарынның, сүт шинарының, чаш мал төлүүнүң ажаалдазының дугайында болгаш еске-даа хынаалдаларны чорудуп, совхозтуң ажыл-агый айтырыгларын чедиишкинниг шиитпирлээринге хайгыылчылар дузалап турар.

Суурларда хөрээженнер чөвүлелдери хөй талалыг янзыбүрү ажылдарны чорудуп турар. Хөрээженнерни бүдүрүлгеге, хөй-ниитиниң хөрээнге калбаа-биле киириштиреринче, өөредилге, кижизидилгеринче кол кичээнгейни олар угландырган. Торгалыг, Чааты суурларда хөрээженнер чөвүлелдери (даргалары Д. Күжүгет, К. Оюп) эки ажылдап, ай санында чөвүлелдин, квартал айны-биле хөрээженнерниң ниити хуралын эрттирерин чурумчуткан. Аргырының, даараарының, потаажының болгүмнерин организастаан. Аъш-чем программазын боттандырар керектиг чөвүлелдер идепкейжиткен. Өө-бүле бүрүүнү дузалал ажыл-агыйлыг болдурар тодаргай хемчегларни ап келген, оон уламындан ол сайзырап эгелээн. Эрткен чылын Торгалыгның чүрттакчылары күрүнеге 20 пентнер хүктү, 187 баш бода малды, 145 хаванны сатқан. Ниитиниң малынга чем белеткелиниң үезинде ажыл-ишчилерни олче эвилелдээр талазы-биле ажылды чылдың-на чорудуп турар. Чаагы суурның чүрттакчылары эрткен чылын 240 тонна ситеннип, 130 тонна буудук-бүрүнү совхозка белеткеп берген.

Кыдыңган чүүлдер-биле чергелештир хөй-ниити организацияларының ажылын совхозтуң парткому ам-даа партияның негелделеринге дүүштүр удуртпайн турарын айтыр херек. Күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-чорудулгазынга олардың ролю куду болуп артпышаан. Хөй-ниити организацияларының удуртукчуларының отчёттарын, дыцпадыгларын партком, партия эге организацияларының хуралдарга дыцпаап, четпестёрни эдер шиитпирлерни үндүрүп турза-даа, оон күүселдезин чедип албайн турар

Совхозтуң профэвилел комитедиң бүдүрүлгезин башкарарының, кадрларны шилип алырының, таварыштыр тургузарының, бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге кошкак киржип келген. Күш-ажылдың сагыпга-чурумун үрээлиерни шыгыы хемчег албайн турарын четпес. Ажыл-агыйда үүс ажыг ажыктар бар турбуже, эрткен чылын үүлге алды кижини ВЛКСМ кежигүнүнге үлээп алганы-ында ажылдың четпезин херечилеп турар. Эки туралың улусчу дружинязы, эш хуузунуң суду негелдеге чедир ажылдаваап. Хөй-ниитиниң корум-чурумун, күш-ажылдың сагыпга-чурумун үрээр чоруктар бар.

Совхозтуң парткому, партия эге организацияларының хөй-ниити организацияларынга партийжи удуртулганы эки-жидерн-биле тодаргай хемчегларни ап, негелдеге дүүштүр ажылдаар соруулгалыг.

С. САГААН,
СЭКП Улуг-Хем райкомуның инструктору.

СУББОТНИККЕ КИИРИШТИР

«Тыва тудуг» трестиң Кызыл үлетпүр тудуг эргелелиниң комплекстиг бригадазы бо хүнперде Кызылдың автоматтыг телефон станциязының тудуунда ажылдап турар. Шүгдүр-оол Шараннге удурткан ол бригада бирги кварталдың планын 103 хуу күүсеткен.

«Кызыл субботаның» хүнүнде бригадаңың бүгү кежигүннери эки шымарлыг, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын хүзэнгеш бөгүм шалынчы ёзуbиле ажылдап турар.

ЧУРУКТА: бригаданың кежигүннери субботник үезинде. Бригадир Ш. Шаравии (оң талазындан солагай талазынче) К. Даңзын, К. Сарыглар, А. Довгак, П. Иргит, Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Экономика кадгалгалыг болур ужурлуг

АЖЫКТЫГ АРГА-БИЛЕ

«Тыва совхоз тудуг» маттыжмышкын—республиканың агроүлетпүр каттыжмышкыныың кежигүнү. Бо коллективтиң он бирги беш чылдың үшкү чылының бирги кварталында чамдык эки көргүүглерни чедип алган. Республиканың совхозтарынга 1 миллион 708 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып тургаш, 1 миллион 735 муң рубльдиниң кылган.

Районнарда агроүлетпүр каттыжмышкынарының удуртулгазы-биле чамдык кожүп чоруур механизастаттынган колоннаар бирги кварталда чедиишкинниг ажылдаан. Ылаңгыя Эрзиниде № 5, Хандагайтыда № 6, Чадаанада № 3, Кызыл районда № 8 колоннаар планныг онаалдаларын ажыр күүсеткеш, тудуг ажылының темпизин улам бедидип турар.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжмышкында амгы үеде 9 тудугжу бригада бригада керээзин ёзугаар ажылдап, планныг онаалдаларын ажыр күүседип, оске бригадаларга үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ындыг бригадаларның бирээзинге Кызыл районда № 2 кожүп чоруур механизастаттынган колоннада Г. Т. Черепановтуң бригадазын адап болур. Ол бригада дешилгелиг чаа аргаже эрткен чылын кирген. Оң бирги беш чылдың ийиги чылының планын 132 хуу күүседип, планнан ажыр 31 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылган.

Коллектив бо чылын ажылдың темпизин улам бедиткен. Бирги кварталда 30 муң рубльдиң тудуг ажылдарын кылыр тургаш, 48 муң рубльдиң ажылын кылгаш, бригадалар араазында чарышка бирги черни алган. Чуварбажыңныг болган мал кажаалыг ийи аал ишти чурттаар бажыңның тудуун март 1-де теверлекчилерге дужаар тургаш, ону февраль 24-те дужаган. Ынчангаш коллектив чартан керээни хуусаадан беш хонук эрте күүсеткеш, керээде көрдүнгенин ёзугаар шаңналга 2500 рубльди алган. Ында күш-ажылдың чурум-сагылгазы мурнумдаазындан экижээн.

Бригаданың кежигүннерин тудугларга үрей кылмышкынны соксаткан. Бир эвес ажылга шымар чок үүлдер таварышкан болза, доктаатынган шаңнал акшазын казыыр. Керээниң күүселдезин хынаар комиссия бригаданың ажылынга хынаалаларны чорудуп, четпестерни илередип турар, Г. Т. Черепановтуң бригадазында четпестер барык чок.

Бригада керээзи-биле боторугла-чарыгалыг ажылдап турар коллективте күш-ажылдың будүрүкчүлүү бедээн. Оон уламындан тудугжуларның ажыл төлевирин элээн өскен. Мурнунда ук коллективте ол ажгаже шилчиевейн турда, бир кижиниң ортумак ажыл төлевири 200—210 рубль турган болза, ам 265—280 рубль чедип турар.

— № 2 кожүп чоруур механизастаттынган колоннаның удуртукчулары силерни тудуг материалдары-биле керээ ёзугаар хандырын турар бе?— деп, бригадир Г. Т. Черепановтан айтырдывыс.

— Материалдар-биле хандырылга муң-не чүгээр. Ынчалза-даа үзүктели бээр таварылгалар бар. Ынчан бистер аңаа турбас бис. Тудугга кол кылыр ажылдарга материалдар үзүктели бергенде, чуварбажың, мал кажаалыг кылыр кылдыр таварыштыр планнаап алган бис. Эрткенде-даа, 60-даа чылын халас ажыл шагы эртирбээн бис. Оон оске ажылдар тудуг участоктарынга тышты бээр чүве. Чоптүт эвес чылдагаан-биле тудуг материалдары үзүктелбейн турган — деп, бригадир чүвелээр болду.

Бригада кежигүннериниң мергежилги бедик, ында кижи бүрүзү —4—5 дугаар разрядтың тудугжулары. Амгы үеде ол мурнакчы коллективтиң ишчилери Кызыл районнуң агроүлетпүр каттыжмышкынынга хамаарыжыр гаражтыг, чуварбажыңныг, мал кажаалыг, ийи аал ишти чурттаар ийи чуртталга бажыңныг тудуун хары утка кылып турар. Ам ында күш-ажылдың будүрүкчүлүү 1,5 катап өскен. Тудугжулар Анатолий Скосырев, Виктор Шлапок олар өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, эш-өөрүгне ажыктыг арга-сүмени берип, эки ажылдап турар.

К. ХЕРТЕК.

«БАЛЫКЧЫ»—БАЛЫКЧЫ

Ташкентиниң болгаш Узбекистанның еске-даа хоорайларының магазиннеринге чылдың кайы-даа үезинде чаа тутқан балыкты садып ап болур. Республиканың бирык 24 муң гектар шөлүн эзлээн хөй ажыл-агыйлардан бөлүкты тудуп эккеп турар. Оларның эң улуу — «Балыкчы» балык үлетпүрүнүң шенелде-бүдүрүлге каттыжмышкыны. Сырдарья, Чирчик, Ангрен хемнериниң оок-навызында тудаалыг чыткан үш муң гектар шөлдеринде ол чаттыла берген.

60 чылдарда безин бо черлер ымыраа эзлээн, кулузуп шыпкан, эртинмес тулаалар турган. Техника болгаш кижилер келген соонда, бо булуң таныттынмас кылдыр өскерилген.

Балыкчылар чаагайжыттынган суурда чурттап турар. Бажың бүрүзүнүң чанында — дүзаалап ажыл-агый чорудар участок. Школа, уруглар сады, ясли, кинотеатрлыг Культура ордузу, дискотека, боттывынгыр болгумнер ында бар.

«Балыкчы» каттыжмышкынының кол бүдүрүлгези —балык комбинады 70 кылымал хөлдериниң балыын өстүрүп турар.

— Бүдүрүлге чорудулгаларының бедик механизациязын тургустувус — деп, кол директорнун оралакчызы, Бахадыр Хулажкулов чугаалады, — Хөлдер тургузарывыс, балык чемгерериниң, суглар-ны чемнинчидерининң бүгү ажылдары долузу-биле механизастаттынган. Балыкчылардың херегелиниде амгы үениң техниказы, оон иштинде биргээ-ле гектардан эвээш эвес суг шөлүн хандырып болур чем үлүүр механизмнер бар. Сугну кислород-биле долдуруп турар бир каш аэрация тургузугларын ажыллалга киирген. Кулузуп кезер, балык чүдүрериниң херек механизмнерлиг балык тудар дериглелер бар. Ташкент областың 200 ажыг садыг черлеринче балык сеорпур машиналар каттыжмышкында хөй.

Балыкчы Нигматулла Абдуллин сактып чугаалаар:

— Баштай колдерни чаа ажыглап эгелеп турда, гектардан-на сес-тос центнер балыкты бистиң звеновус тудуп турган, эрткен чылын ол көргүүг он хире шөлден 70 центнер болган.

Шалынчы ажылы дээш Нигматулла Абдуллиниге Узбек ССР-ниң алдарлыг малчының деп атты тывыскан.

Эрткен чылын 70 муң центнер балыкты тудуп алган бис—деп, «Балыкчы» каттыжмышкынның кол директорү Владимир Груш чугаалап турар —1965 чылда түгле дөрт муң центнер балыкты хоорайжыларның столугна салып турган бис. Амгы бөш чылдың төнчүзүнге чедир 100 муң центнер балык тударын планнаан.

«Балыкчы» каттыжмышкыны — Узбекистанда хөл ажыл-агыйының эртем-шинчилел институдунуң будүрүлге базаларының бирээзи. Институттуң кол сорулгазы— суглардың продуктулуун бедидери. Дүртен өзер, ажаалданың байдалдарынга тааржыр, варыглерга удур бижыг боттуг, эзин эки шынарлыг балыктарның уксазын үндүрер дээш балыкчылар эртемденнер-биле кады селекция ажылын чорудуп турар. Балык продукциязының будүрүлгезин өстүрүнүң бир курлавыры —балыктың санын көвүдедири.

Салар балыкты будүрерин 1985 чылга чедир Узбекистанның балыкчылары ийи катап улгаттырарын планнаан. Бо ажылга «Балыкчы» каттыжмышкыны төлептиг үүлүн киирер.

Э. ХОДЖАЕВ,
ПМА-ның корр.

КИЧЭЭНГЕЙНИ УГЛАНДЫРГАН

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырарда, ажыл-агыйларга хаван ажылын улам ыдай хогжүдери чүгүлә черни эзлеп турар. Чөөн-Хемчик районнуң «Большевик» совхозунуң дирекциязы бо чүгүлә адырже кичээнгейни угландырган.

Борбак-Арыг суурнуң үстүү талазында, он ажыг километр черде, хаван фермазын дериң тургускан. Хаван фермазында электрини чедир пюйген. Хаван фермазының эргелекчизи Александр Санчээвич Куулар бо ажылга ажылдаа-да элээн үр апарган. Эрткен чылын ниити хаванның баш саны 102 турганындан бо чылын 220 баш чедир өскен.

Ам Сарыг-Сигендэ төрүүр хаванны семиртилгеде азырап турар хаванзан аңгылаан. Апрель айның төнчүзүндэ эгелээш, хаваннар оолдан эгелээр. Июнь айның төнчүзүнге чедир бүгү хаванның баш санын 600 баш чедирери планнаттынган. Төрүүр хаван бүрүзүндэн 10 хаван оглун камгалап алырын ферма коллективи күзээнген. Азыралда бүгү хаванның күш-дедгелги шыырак. Мал ажылының түскай эртемниглери доктаамал хайгаараш-турар. Ында комбикормну, чарбаны, тараа аймаан доктаамал чедирип турар.

Хаван ажаакчылары Лиза Куулар, Татьяна Куулар, Бакай Куулар олар онаашкан ажылынга харыысалгалыын коргүүнүн турар. Кышкы үезе хаван ажаалдазынга бергедээшкиниер тургулаан. Семиртир хаван азыраар черниң одалга системазы наш катаң үрелиишкинге тавариышкан.

Бо чылдың бирги кварталында 20 баш хаванны совхозтуң эът планынга дужаагаи. Оларның күш-дедгели шыырак болган. Ферманың ажылында чедир кылыр ужурлуг үүлдер ээвээш эвес. Мында бүгү ажылды холбиле кылып турар. Ону механизастаарының бүгү аргакурлавыры совхозта бар. Холбиле ажыл продукциязының бот-үнезин чингедиринге шаптыктап турар.

Хаван фермазы совхозта оруглалыг адырның бирээзи деп чүвени практика бодуткаан. 1983 чылда фермаңың кажааларын чаартырын, күш-ажылды механизастаарын совхоз дирекциязы планнаан. Дужаар хаван бүрүүнүн дириг деңзинэ 100 килограммдан ору турарын чедип алыры көрдүнген.

К. МОҢГУП.

АЖЫЛДААР ЭРГЕ БОЛГАШ АЖЫЛДААР ХҮЛЭЭЛГЕ

Политиктиг беседа

Бодумнуң албан-ажылымның аайы-биле чөрби беш чылдар дургузунда күш-ажылдың болгаш күш-ажылчы харылзаалардың дугайында айтырыгларны капиталистиг чуртталганың социал болуктеринде эң-не янзы-бүрү төлөдекчилери — университеттеринниң студентилери болгаш башкылары-биле, эртем ажылдакчылары, профэвилелдеринниң активчилери болгаш бодүүн ажылчылар база чамдыкта хөрегленнер-биле сайгарып чугаалажыр үүрга таварыжып чордум. Ол айтырыгларны олар янзы-бүрү кылдыр көрүп, политика болгаш амгы талазы-биле оларның кымга хамаарыжын тургырында дүүштүр тайылбырлап турарлар. Ынчалзажок ону кандыг-даа янзы көрүп турар болза, олар хөй иеруузунда ажылдаар эрге — социализмниң ажыок улуг чаалаа алышкыны деп күүзээ көрүп турар.

Күрүшенин коо хүүзээлгелериниң бирээзи — хамаагы бүрүүзүнге ажылды бээри болур. Кандыг-даа ниитилелге ажылдаар эргени боттандыраарының боттуу чогум-на оон хамаарыжыры чажыт эвес болгай. Социализмниң байдалларында ол эрге ажыл-агыйның бүгү системазы-биле, бүдүрүкчү күштериниң өзүлдезин-биле, халас профессионал өөредилге-биле, күш-ажылчы мергежилги бедидери болгаш чаа түскай мергежилдерге өөредирин-биле, профессионал утланыышкынының база ажылга киирериниң системазын хогжүдери-биле хандыртынып турар. Анаа удурланыштыр алырга, ажылдаар эргени бүрүүзүнге ниитилелге аазап, чарлап турзадаа, херек кырында ол боттанмайн турар. Сайзырагай капиталистиг чурттарда массалыг ажыл чок чорук анаа чижек боор-дур.

Совет ниитилел — ол дээрге күш-ажыл кижилериниң ниитилели-яяр, мында ажылдаар эрге-биле ажылдаар хүүзээлге чарлынмас түүлү холбалыг. Күш-ажыл бүгү-ниитиниң болуруның принцииниң—чаа ниитилел — социализмниң капитализмден ылгалы ол-дур, бистиң ажылдаар эргевистиң база бистиң ажылдаар хүүзээлгевистиң үндезинин ында боот турар.

ССРЭ Конституциязының 60 үүлүнде мынча дээн: «Ниитилелге ажыктыг бодунуң шилип алганы ажыл-чорудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагыпга-чурумун сагыры — ССРЭ-ниң күш-ажыл ныльң шыдаар хамаатыы бүрүүзүнүң хүүзээлгези болгаш ат-алдарның херээ. Ниитилелге ажыктыг күш-ажылдан былдаары социалистиг ниитилелдиң принциптеринге таарыышпас».

Социализм үезинде күш-ажыл бүгү-ниитиниң болуруң канчаар таймылбырлаары?

Бирээде, чугаа болза, наука-харындан-даа база кадымының байдалындан-даа хамаарылга чокка бүгү хамаатылларның шуптузунуң эвес, а чүгле күш-ажыл кылып шыдаар кижилерниң ажылдаар хүүзээлгезиниң дугайында чоруп турар. Ийнде, анаа күш-ажыл дугайында эвес, а ниитилелдиң чаагай чорууңга ак сеткилдиг күш-ажылдың дугайында-дыр. Ынчангаш даамдырган ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзү харыысалгалыг болуруң ойзалап демдеглеп турар. Үштө, кижиниң бодунуң күзели-биле шилип алган күш-ажылының дугайында чугаа чоруп турар.

Сайзырагай социализмниң тургусканы-биле холбаштыр ажылдаар эргенин утка-шынары дыка хамылаан. ону магадылаарының материалдыг базазы бижыккан. Ол бүгү ССРЭ Конституциязында тодаргайлаттынган. Ында ажылдаар эрге хамаатыларның күзел чүткүлүүге арга-мергежилгеге, профессионал белеткелгеге, артембилгеге, а ол шыкаан ниитилел херегленнерине күүштүр мергежилди шилип алыр эргелер-биле неметтиниң турар.

Ажылдаар эрге —ол дээрге хамаатыларның ажыл алыр эргезин камгалаары ол болбайн аан. Үндезинниг барымдаа чок черге администрация кижини ажылдан кайы-хамаан чок үндүрүп болбас. Ажылдакчыларны администрацияның инициативазы-биле ажылдан үндүргенинге хол-баштыр профэвилелдерни контрольду күштелдирери маңаа улуг ужур-дузалыг.

Чогум-на чаа ниитилелге ажыл-ишчиниң эргелерни калбак база боттуг, быжыг магадылавры олар ажылдаар хүүзээлгелерин ылаптыг болгаш хажык чокка сагыырын негеп турар. Бижыг сагылгачурум, чонуун байлаанга хумагалал чокта, бердинген даалгаларны күүсетпейн турда социалистиг күш-ажылдың дутайын бодаан-даа херек чок. Сагылга-чурумну бижыглаары, лешиичи сөстер ёзугаар чугаалаарга, амгы үеде бүгү ылгырбеин ушта соо алыр дээш сегирип алыр ужурлуг эвено болуп турар. Москваның станок тудукчуларының-биле боседазынга эш Ю. В. Андропов мынчаар демделгээн: «Биске бүдүрүлгевис бурунгаарладыпкы дег шак ындыг медерелдиг ажылчыл сагылга-чурум херек. Сагылга-чурум дээш демиседдн бистиң улам хандыр көөрүүс ону бүдүрүлге даалгаларын күүседирип-биле шуут холбаарывыс чугула, мынчаңаа-ла хилис эрткилей бээр үүлдер турбас. Ынчан партия Төп Комитединиң ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң айыткан үүлдери күүсеттинген турар».

Бодавыже, маңаа улуг ажыктыг түнелдерни комплекстиг хемчегler хандырар апаар. Амгы үе-чадада бүдүрүлгеге ажылдакчыларның ажызын бүгү талалыг шаңнап-мактаары, оларның күш-ажылынга идиг бээр хемчегларни шын ажыттаары чугула рольдуг боот турар. Чижээ, ажылга шылгараан ажыддакчыларның чыл бүрүде волчегlиг шөлээзин үзадыр дугайында саналдарны кичээнгейге ап турар. Ындыг шөлээни профэвилели-биле дугурушкаш, оларга администрация берип болгай. Мынча хөректиң үжүру үүл дизе, социал чингелделерни түгле ёзулуг ак сеткилдиг ажылдаш турарларга бээринде-дир.

Бүдүрүлгеге сагылга-чурумну кошкадырывга саалдарлыг фактыларга удур шыңгыы хемчегларни алырының дугайын база уттуп болбас херек, ындыг таварымча чок таварылгалар бисте ам-даа ховар эвес. Коллективке материалдыг болгаш моральдыг когарадыы чедирип, күш-ажыл кижизиниң төлептиг чоруунун дугайын уттуптар кижилерге сагылга-чурум талазы-биле коргүзер хемчегларни бистиң хоойлудүрүмүвүсте көрүп турар-ла болгай. Сагындырары, доңгудары, шыңгыы доңгудары, үш ай чедир хуусаала эвээш төлевирлиг ажылче азы куду албан-дужаалче шилчидерни ыңгай хемчегler оларның аразында кирип турар. Бир эвес ажылдакчы бодунуң дорт албан-хүүзээлгезин чылдагаан чокка доктаамал күүсеттинбээ, прогул кылып туруп бээр болза, ону администрация ажылдан үндүрүттер эргелиг.

Чамдык ажылчыннар, колхозчулар, специалистер, ажыл-агыйжы удуртукчулар сагылга-чурум үрээннерге коргүзер хемчегларни калбартыр деп санаал-оналдарны кирип турар амгы үеде корум-чурумну болгаш организастыг чорукту быжыглаар талазы-биле эрге-хөөлүнүң чаа аргаларын дилеп тыварыэргежок чугула деп чүве база билдингир. Ынчанмыже маңаа бирги ээлчегде бар боот турар хоойлуларда көрдүнген хемчегларни ажыктыг кылдыр ажыглаары күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаары дээш база чурум үрээнчилерни эмин эртир негелде чок, эптежикчи ёзу-биле коор чорукту үндезинге-биле үзуткаар дээш демиседдн хөй-ниити организацияларыбиле кады чедиишкинниг чорудар арганы ажыл-агыйжы эргелел органнарынга берип турар.

Сагылга-чурумну бедидериниң улам ажыктыг аргаларының бирээзи болза хөй-ниитиниң саналы — кижиниң кадыы ажылдап турар эш-өөрүнүң санаал-оналы болур. Боду-биле кады ажылдап турар эки-жидер хемчегларни ажыктыг кылдыр ажыглаары чамдыкта көрдүнген ажыктыг чүүлдерни ажыглаар дээш, ажылдың шак-үезин, материалларны камнаары дээш демисел — бистиң он чугула сорулгавыс болур. Оларны чедиишкиниг күүседири — ниитилел амыдыралының ажыл-чорудулгазының кол талазы—күш-ажылга «эрге-хөөлээ» деп чаңгыс аай формула кайы хире ажыктыг ажылдаанын-дан улуу-биле хамаарыжыр апаар.

С. ИВАНОВ,
профессор, РСФСР-ниң эртеминиң алдарлыг ажылдакчызы.

ХАЙГААРАЛГА АЛЫР

«Кара-Хөл» совхозтуң төрүүр хоюнуң 75 хуузу Суклак хойжу бригадазында турар. Ында төрүүр 3744 хөй 18 кодында хуваатынган. Бо хүнперде 2792 хөй ооддаан, оон 2750 хураган камгалап алдынган. Төрөөн хойлардан хойжулар Дажы Хертек, Адыкпа Хертек, Дамба Салчак бүгү хураганны камгалаап, онча-менди доруктуруп турар.

Девискээри, олар-белчиири, хандырылгазы чаңгыс аай хирезинде, чамдык малчыларның коданнарында чаш толдуп хоранчазы хөй. Калдар-оол Күжүгеттеп 34, Мактаң-оол Иргиттеп 34 хураган өлген. Чадамба Иргиттиң коданындан 75 хөй ара салган. Ол дээрге совхозка карылга. Ол чамдык малчыларның чайгы үеде малының семиртилгезинче кичээнгей салбас, тайгазадын одарлатпайн турарындан болуп турар. Ынчангаш деңгилде албаан, арган хойлар төрүүрге, хураганнары ырымза, кошкак болур.

Кодан бүрүүзүнде мал чемининң хандырылгазы чаңгыс аай, ылгал чок, а көргүүглерни аңгы-аңгы. Ол ылгал малчыныың харыысалгазындан хамаарыжыр. Ол дугайын Таңды районда «Революциянның чалбыжы» совхозтуң хойжузу И. Сафоновтуң бо чылдың январь 4-те «Шын» солуунга үнген «Харыысалга херек» деп үүлүнде коочуг шын бижээн.

Бригадада эрткен чылгы хураган малдаан Данзын-оол Хомушкунуң малының байдалы эки. Ол боду мал чемин четчири-биле белеткеп алган. Ынчангаш совхозтан мал чемин негеп турбас. Одары, кышкаа оон-биле домей Иван Салчактың аныяк хойларының хорамчазы хөй. Кыс хураган кадарчызы Кара-оол Чаян-оолдуң хураганнары төрүп турар. Бо чорук мал ажылының түскай эртемниглерининң мал ажылын зооветеринарлыг негелде ёзугаар тургуспаанындан болган.

Совхозтуң дирекциязындан, мал ажылының специалистеринден частың берге үелериндэ мал ажылын хайгаралга алыры негеттинин турар.

Х. САМДАНЧАП.

Хей уругларлыг иелерни «Ленин алдары» орденнер болгаш «Ленин медалы» медальдар-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыы

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң өмүнээзинден шаңнаары болза:

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Өшей-оол Доңгаковна Биче-оол — райповуң № 1 столовоюнуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Мария Кертик-ооловна Оюржак —ИХК-ниң таңчылыг черинең таңчылыры.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Раиса Дораевна Ховалыг—Кызыл-Мажалыктың № 1 ортумак школазының техажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Сайзанмаа Сергбеевна Кан-оол—«Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Чечек Арандуевна Монгуш — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Чуукай Ооржаковна Монгуш—Кызыл-Мажалыкта № 1 столовоюнуң кухня ажылчыны.

Анастасия Каратовна Ооржак — «Тыва көдээ тудуг» трестиң № 741 КМК-ның ажылчыны.

Зинаида Очур-ооловна Сая—«Тыва даг-дүгү» комбинаттың дериглелер машинизи.

Роза Кыргысовна Сарыг-лар —Кызыл-Мажалык суурда өг-бүле ээзи.

ЧӨӨН-ХЕМЧИК РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң I чергези-биле

Хензир Канчыыр-ооловна Доңгак —«Тыва» совхозтуң ажылчыны.

Клара Моңгеевна Ооржак—«Чыраа-Бажы» совхозтуң ажылчыны.

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Моңгуш Чылбаковна Доңгак —Сүт-Хөлдүң № 1 райэмнелгезиниң сапитарказы.

Борбак Мынаи-ооловна Куулар — Баян-Тала ортумак школазының техажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Каллар-кыс Конгаровна Куулар —Чыраа-Бажы ортумак школазының техажылчыны.

Роза Шойдаковна Моңгуш—Чадаананың ыяш ажыл-агыйының Сүт-Хөлде лесничествозунуң ажылчыны.

Зинаида Кавалевна Салчак — район эмнелгезиниң поварь.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Чечекмаа Кызыл-ооловна Моңгуш — СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң ажылчыны.

Үйнүк Данчаловна Моңгуш — улус депутаттарының Баян-Тала кодээ Советиниң күүскомунуң техажылчыны.

Сесенмаа Салчаковна Салчак — райпонуң садыгжызы.

Оржанмаа Комбуевна Сарыглар —Хайыракан сес чыл школазының техажылчыны.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң I чергези-биле

Сираанмаа Сандыковна Болат-оол —Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Саина Захаровна Эренчин—«Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Александра Максимовна Сырат — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Борбак-кыс Адыяевна Ушлам —Кара-Хаак суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Светлана Дазыр-ооловна Ондар — Кур-Чер суурда участок эмнелгезиниң фельдшери.

Тамара Анатольевна Руденко—Кара-Хаак суурда өг-бүле ээзи.

Любовь Антоновна Трубенко —Сукпак суурда өг-бүле ээзи.

ТЕС-ХЕМ РАЙОНДАН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң I чергези-биле

Сираанмаа Сандыковна Болат-оол —Самагалдай суурда өг-бүле ээзи.

Саина Захаровна Эренчин—«Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Александра Максимовна Сырат — «Кызыгаар» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың I чергези-биле

Биче Орус-ооловна Биче-оол —«О. Шынаа» совхозтуң ажылчыны.

Севилбаа Бадыевна Сырат—Берт-Дат суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин медалы» медальдың II чергези-биле

Нина Борисовна Дежит — «Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

Софья Михайловна Седен—«Чодураа» совхозтуң ажылчыны.

ЭРЗИН РАЙОНДАН

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң II чергези-биле

Эше Маадырова Ынаалай—«Мөрен» совхозтуң ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «Ленин алдары» орденниң III чергези-биле

Херел-Сая Кежиковна Бегзи —«Чаа оруқ» совхозтуң ажылчыны.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

«Кызыл хоорай», 1983 чылдың апрель 11.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОВЕТ-ИНДИЙ НАЙЫРАЛ БЫЖЫГЫП ТУРАР

ДЕЛИ. (СЭТА). Индия биле ССРЭ-ниң аразында дипломаттыг харылзааларны тургускаанындан бээр 36 чыл болганынга турасказаткан неделя болган. Совет эртемниң, культураның болгаш уран чүүлдүң бажымныг бичии уругларның чураан чуруктарының делегелгезиниң ажыдыышкынынга чүе-чүе деликтер келгеннер. Совет болгаш индий школачыларының кылган ажылдарының темазы — ийи чүрттүң аразында быжыгып турар найырал.

«Совет-индий кады ажылдажыгаары бистиң уругларывыс уламчылаар, ооң фундаментизин оларның адалары болгаш кырган-ачалары салган»—деп делегелгенин ажыдыышкынынга Индияның социал хандырылга талазы-биле төп эртелелиниң даргазы С. Рохатги медегләэн.

Неделяның программазында — байырлыг хураалар, семинарлар, делегелгелер, совет кинозар көрүлдези, артистер оюнары, ийи чүрттүң хөй-ниитизиниң төлөөлекчилериниң ужуражыгалары.

Ийи чүрттүң аразында быжыгып турар харылзааларга бедик үнелелди Индий-совет культура институдунуң чиңгине секретары С. Нараянан берген.

КНО-НУҢ ЧИҢГИНЕ СЕКРЕТАРЫНГА

ПНОМПЕНЬ. Камбоджа информация агентилелиниң дамчыдып турары болза, Камбоджа Улус Республиканың даштыкы херектер министри Хун Сен КНО-нуң чиңгине секретары Перес де Куэльярның адынга бижик чоруткан. Камбоджаның түскай догуунаан болгаш девискээр талазы-биле бүдүш турар чорукту Таиландының үреп турарынга шинтиирлиг удурланыышкынын ол бижикте илергейлээн.

Сөөлгү хүннерде Таиландының шерии кежер реакемлыг күштер-биле кады республиканга удур чепсектиг халдаашкыннарны каш удаа кылганын, таиланд үгер-бооллар болгаш ужар чүүл таиланд девискээрин боолап, бомбалап турганының түңнелинде кижилер аразында өлүп хораашкыннар бар болган хөрээни ол документтиде айтыкан.

(СЭТА).

ӨНЧҮК-ЧӨӨҢГЭЭЛИГ ШУУГААЗЫННАР

СЭТА-га эртеминиң культураның ажылдакчыларыңдан, ажылчын коллективтериниң төлөөлекчилериниң франциуз эрге-чагыргаларының хоралыг үүлгедиглерин база ацаа холбаштыр калбарткан өнчүк-чөөңгээлиг шуугаазыннар талазы-биле боттарының удурланыышкынын илереткен чагааларын көөри уламчылаан турар.

«Франциядан дүвүрөөзининг болгаш алдентит-даа медээлер дыңналып турар-дыр —деп, РСФСР-ниң улустуң артизи, «ССРЭ—Франция» нинтилелиниң президент чөвүделиниң кежигүнү композитор Н. Богословский бижээн.— Бистиң-биле найыралдың болгаш кады ажылдажыганың үр чеде харылзаалар тудуп келген ол чүрттө өнчүк-чөөңгээлиг шуугаазынны кылып, антисоветтиг хөп-мегее чүлчуруушкуннар кампаниязы кедереп турар-дыр.

Бистиң чүрттарывыстың болгаш улустарывыстың аразында буянныг-чаагай найыралдыг харылзааларга ыңдыг үүлгедишкиннер ыка-ла чорушкек боон турар-дыр! Мен чогаадыкчы болгаш хөй-ниитизи-даа ажылдарның үжүрүшке хүндүлүүлел Франциуз черге чаңгыс эвес удаа баар үжүрга таваржып турган мен. Оларның чогаадыкчы ажылдарын бистиң чүртте эки билип, сонуургап турары сураглыг музыкантылар — Франсис Лемарк, Марина Филипп-Жерар-биле кады ажылым ыяка солуп болган. Бистиң ыңнакчыларывысты француз ыраажыларның болгаш композиторларының уран чүүлү-биле таныштырар намчыдылгаларыны совет радиода чээрби беш чылдың иштинде кылып келгенимге чоргаарланыр мен.

Бистиң чүрттарывыс аразынга бот-боттарын билчиринин, бүзүрежириниң, кады ажылдажылганың харылзаалары тайбыңнын эрге-ажыктарынга дүжүр, а аңаа хоралдаар чорук чавырлышкынын дайзынналарынга чеминг болур хөрээнге ханызы-биле бүзүрек турар мен».

«Ол чүртте совет төлөөлекчилерге хамаарыштыр Франциуз эрге-чагыргаларының кыаын турар үндезин чок бурууладыышкынынарын дыңнаш, кижи аайын тыпшайн баар-дыр — деп. ССРЭ-ниң Эртеминер академизиниң корреспондент-кежигүнү, Ленинградтың ядролуг физика институдунуң директору О. Сумбаев медеглээн. — Франция-биле чаңчыл апарган найыралдыг харылзаалар-ывыс ам көөп өнчүк-чөөңгээлиг кампания-биле бүжарттыгның турарынга чүгле харааладаар апаар-дыр. Бистиң чүрттарывыстың аразынга шаг-шаандан тура эртем болгаш культура амыдыралының хөй-хөй талаларынга харылзаалар тургап болгай. Мээң институдумну чижекке көргүзейн. Бистер Парижтиң чоогунда атомнуг энергия талазы-биле шинчилелдиң күрүне төвүүн эртемденнери-биле бедик энергияның ядролуг физиказының талазы-биле кады ажылдажылганың программазын он чыл ажыг чорудуп келген бис. Ажылды Франшияда «Сатурн» деп дүргедедикчиге болгаш Ленинград чоогунда шак-ле ындыг керекселер дүжүктер кылып турар. Шинчилелдериниң эң-не чаа түңнелдерин ийи чүрттүң эртем чыыышкыларынга үргүлчү парлап турар.

Франшияда организастаттган кара сагыштыг өнчүк-чөөңгээни кым артындан чүш-күрүп турарыл? Бистиң чүрттарның аразында тургустунган найыралчы эки харылзаларга кым төлөп чогул?—деп, айтырыглары «ССРЭ — Франция» нинтилелдиң грузин салбырының президентизи шүлүктүү Я. Абашидзе салыы турар. Бистиң улустарывыстың амыдыралыында тургустунган культурлуг, политиктиг, экономиктиг болгаш өске-даа харылзааларының хөй чылда дүржүлгазы: хоозунмеге болгаш хоп-кочуун ол кампаниязын бистиң найыралывыстың дайзыннары өөскүдүп турар-дыр — деп. Бапыткаар эртем биске бепин турар-дыр. СЭТА-ның информацияның шугумнарының дузазы-биле мээң бо состерим Франциянның культура ажылдакчыларынга чеде бээр боор деп изиг-ден тур мен».

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң бюро секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналының лауреады, Т. Хренников-туң бижээни болза:

Франциуз эрге-чагыргаларын туразында антисоветтиг үүлгедишкиннериниң дугайын харадаашкын болгаш киленнээшкин-биле дыңналым. Оларның эң-нейыралчы ёзулуң эвес шинтиирлээшкинин совет культураның өске бүгү ажылдакчылары-биле бир домей, шинтиирлии-биле бүрүү шаан, удурланып тур мен.

Фашизмге удур кады демиселге канналып, быжыккан совет-франциуз найыралдың кайы хире ханызы эки билдинир. Ол найыраз ийи чүрттүң хөй талалыг, ооң-биле кады культура талазы-биле чыл ажылдажылгазынга үргүлчү байлакшын, быжыглыг иезиг. Чижээ, национал музыканың фестивальдары-биле солужар, кол-кол уран чүүл коллективтериниң болгаш күүседичилериниң гастрольдары чаагай чанчыл апарган. Мен Франшияга чаңгыс эвес баар. Москвага француз өнүктериң үткүүр аргалыг болгуваан мен. Бистер кажыында бот-боттарывысты биичии келген бис. Улуг театрның чоокта чаа Франшияга барын гастрольдааны утаан-сагышка кезээде артар болгаш ооң херечии-даа болдум. Шынаа мээң «Ынакшыл-да, ынакшыл» көөр балединиң франциуз көрүкчүлериң чыыышкыларынга чеде бээр боор деп изиг-ден тур мен».

ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң бюро секретары, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ленинчи шаңналының лауреады, Т. Хренников-туң бижээни болза:

Француз эрге-чагыргаларын туразында антисоветтиг үүлгедишкиннериниң дугайын харадаашкын болгаш киленнээшкин-биле дыңналым. Оларның эң-нейыралчы ёзулуң эвес шинтиирлээшкинин совет культураның өске бүгү ажылдакчылары-биле бир домей, шинтиирлии-биле бүрүү шаан, удурланып тур мен.

Фашизмге удур кады демиселге канналып, быжыккан совет-франциуз найыралдың

АМЫДЫРАЛДЫ БОЛГАШ ТАЙБЫҢНЫ КАМГАЛААР

Совет эртемденнериниң ат салганы «Делегейниң бүгү эртемденнериниге кыйгырыгынын» дугайын масеалыг информацияның даштыкы чепсектери калбаа-биле дыңнадып турар. Аңы-аңгы чүрттарның парлалгазы, радиозу болгаш телевидениези, эртемден хөй-ниитизи, ол документтиниң тайылбырлавышаан, совет эртемденнер амгы үениң эң чугула айтырыын — күрүнелериниң болгаш улустарының ёзулуг аймыл чок чорууң хандырарының айтырыын — көдүрүп турар-дыр хөрээнге онзалап демдеглеп турарлар.

Америк АП агентилелиниң дамчытканы: Делегейге ат-сураглыг 250 хире совет эртемденнер, оларның аразынга ССРЭ-ниң Эртеминер академизиниң президентизи А. П. Александров база «Делегейниң бүгү эртемденнериниге кыйгырыгга» ат салганнар. ол кыйгырыгга президент Рейган ракетага удур чаа чепсектиг будурүп, ону Чер кырынга болгаш космоска сайгара турүзар планы дээш бүрүүлаттырыш турар, ооң ол планы «баштайгы согуушкунуун» америк күүүүн үлам күштелдирип турар база бир кезекбиле чайлаш чок долдуртуна бээр хөрээнге демдеглээн.

«Ракетага удур камгалал системазын космоска болгаш Чер кырынга тургузар деп АКШ-тың планнаан каан үүлүнүң камгалалды күштелдиреринге хамаарылгазы эвээш болгаш делегейге ядролуг чорулдээнин кыптыга бээр аймылын ооң күштелдирип болурун улут-улут совет эртемденнер медеглеп турар»—деп америк ЮПИ агентилели демдеглээн.

Англи РЕЙТЕР агентилелиниң дамчыдып турары болза, ядролуг дайын үезинде камгаланыр ажыктыг чепсектер чок болгаш ыңдыг чепсектерни кылып тургузары херен кырында болдунмас дээрзин совет эртемденнер бедик харылсаалгалыы-биле медеглээнер. Оларның сөзү-биле азырга, Рейган айылдыг сагын мегелээшкинниге ажалын турар, харын ооң уламы-биле боо-чепсектиг улам эңдере будүрериниң айылыы тургустунуп болур. АКШ-тың администрациязы кижи төрелгетениниң дириг чүрттаарының айтырыынга эң-не харылсалга чок чорукту көргүзүп турар хөрээнге совет эртемденнер медеглээннер.

«Эртем болгаш тайбың» деп Канада эртемденнериниң дайынга удур организациязының күүсекчи директору, Торонто университединиң профессору ДЕРЕК ПОЛДУН медеглээни: Совет эртемденнериниң шүүт-ла шын кыйгырыынга мен бүрүү-биле каттыжып турар мен. Ылаңгыя моон мурнунда хөй-хөй эртемденнериниң чугаалаанны. Совет Эвилелинде эртеминиң кончуг хөй төлөөлекчилериниң деткээни космоска ажыглаар боо-чепсектиг чогаадың тургузарын соксадыры ышкаш, космоска чепсегленнишкиниң соксаттынган турар ужурлуг хөөр идеяны оңза чүткүл-биле деткип тур мен. Бистер шупту, чүгле эртемденнер эвес, харын-даа бүгү-ле чаагай сеткилдиг кижилер, президент Рейганның март 23-те чугаазын сеткил дүвүрөөшкиниибиле дыңнаан бис. Ынчангаш мен бодаарымга, совет эртемденнерниң кыйгырыы чер болганда калбак деткимчеии алыр ужурлуг.

Афганистанның эртемденнери совет эртемденнериниң делегейниң бүгү эртемденнеринге делегей кырынга чепсегленнишкиниң дүжүрериниң болгаш тайбыңнын айтырыгларының талазы-биле кыйгырыын улуг сеткил ханыышкын-биле хүлээп алган хөрээни Афганистан Демократтыг Республиканың Эртеминер академизиниң орадакчы президентизи доктор МАХМУД ХАБИБИ медеглээни. Ол кыйгырыг болза, дайынның оттуг шуурганынга чер орттенип, хайлың калбазын деп күзеп чоруур бистиң делегейивистиң бүгү-ле деңшилгелиг болгаш тайбынга ынак күштериниң күзелин илдергейлеп турар. АДР-ниң Эртеминер академизиниң ол документтиниң бүрүү-биле деткип, бедик-биле үнелеп турар, ол ышкаш делегейниң ангыдаңгы чүрттарының 36 эртеминер академияларының президентилериниң болгаш төлөөлекчилериниң медеглели база совет эртемденнериниң кыйгырыын шак ынчаар деткип, бедик-биле үнелеп турар. Ядролуг чепсекти будурериниге эртем бараат болбас ужурлуг. ол болза тайбынның херээнге, сонгал, техника болгаш культура талазы-биле деңшилгеге бараан болур ужурлуг. Афган эртемденнериниң бистериин медеглээриивис болза: атом тайбың болур ужурлуг.

(СЭТА).

БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуа херек кырында Каттыышкан Штаттар-биле дайынның байдалында турар. Төп розведка эргелелиниң баштап, акша-херениг-биле хандырып турары контрреволюстуг бөлүктериң ол чүрттүң девискээрниче боо-чепсектиг шаап халдаашкынын АКШ-тың организастааны билдингир. Национал хостатганың саидиновжу фронтузунуң Национал удуртулгазының көжигүнү, республиканың иштики херектер министри Томас Борхе ол дугайын медеглээн.

Сөөлгү үеде байдалдың шыңгыыы-биле чидиглеңгенин ол чугаалаан. ТРЭ-ниң планын ёзулаар контрреволюстуг идегеттер Никарагуаның Солая департаментизиниң сонгу көөнде шүргүн киргеш, ол девискээрде рудниктерже элбэн улуг күштерни октаанар. Ооң-биле кады гондурас шеригларының талалыдан агрессия өнчүк-чөөңгээлиг үүлгедишкиннери күштелгеп, олар никарагуа девискээрже ажыыбиле хамыдан кирип турар апарган. Рейганның администрациязының санкциязу улустуң революциязыны удуткаарын оралдашкан, эгезээн агрессиниың объектизин Никарагуа апарган деп дөрт чугаадан болур.

Ыңдыг деп эвес демиселге хүжүп бербес соруглалыг бистиң чүртүвүстү Рейганның администрациязы бооп тударынче чүткүп турар. Ынчалза-даа никарагуалар аткаарлавас болгаш бир эвес херек апарза, революциязының камгалаарынга амы-тынын-даа харамнаймас.

Никарагуаның национал катаа тургузуушкун чазааның удуртукчу чөвүделиниң никарагуа улуска удур олүртүкчү үүлгедишкиннерин кыыгаа контрреволюстуларны судтап, бүрүүдадыр эргелиг улустуң трибуналдарны тургускаанының дугайын чарлаан.

Каттыышкан Штаттар болгаш Гондурас Төп Америкада күчүлээшкинни, кара туразында үүлгедишкиннерни болгаш өскенин херектериге хозгаарлаашкынны кылып турар. Вашингтончу администрация Төп Американың улустарының күөөл-соруунга удурланыштыр оларга милитаристиг политиказын албадаарын оралдажып турар. Никарагуаның Национал катаа тургузуушкунун чазааның Удуртукчу чөвүделиниң ыяа харатказ медеглелиниде ол дугайында чугаалап турар.

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Гондурастың самолёттары Никарагуаның агаар делгемнерин тургускаа үреп, чүрттүң сонгу районнарының кыры-биле хөй-хөй километр ханыпаа кирип турарын парлаттыңар. Ол агентилелиң корреспондентизиниң Гондурастың найысылалындан кылган репортажында Никарагуа-биле кызыгаарда чүрттаа турар таваакчыларның чугаалаан сестерин бижээн. Олар барык дүн санында-ла Никарагуаның талазынче ужуп бар чоруур самолёттарның моторларының даажын дыңнаан турарын чугаалааннар. Гондурастың шериг-агаар күштериниң самолёттарының агентилеби белүк-белүк самосалгаларны октап, оларга боо-чепсекти, ок-чемзекти болгаш азып-чемин берип турарының тутайын моон мурнунда база дыңнадып турганы билдингир.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливан патриоттар эжелекчилерге удур 6 халдаашкыннарны чедиишкиниг кылган, 20 ажыг израиль эжелекчилерни өлүрүп, балыглаан болгаш бир таңкыны база алган каш хайгаарал машиналарын узуткааннар.

Бекаа шынаазында дүшкүүрлүг байдал хевээр. Ливанга тайбыңны камгалаар талазы-биле араб чүрттар аразының күштериниң сирия шеригларынга удур агрессия кылыр дээш ында израиль шеригларынга күштүг белеткелди чорудуп турар. «Араб Ливанның үнү» радиостанциязының дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Бекаа шынаазында 900 ажыг израиль таңкылар, 1.500 хире бронетранспортёрлар, хөй санныг артиллерия болгаш реактивтиг чепсектер мөөңнеттинген.

ГФР. Неонацистерниң өнчүк-чөөңгээлиг ажыл-чорудулгазынга удур, барыын-герман эрге-чагыргаларының бизбозчеңнеп турарының уламы-биле тургустунуп келген «хүрен айылдың» чүртте калбарып турарынга удур антифашистиг демократтыг күштериниң удурланыышкын шимчээшкининге коммунистер идепкейлиг-биле киржип турар.

ЧУРУКТА: Герман коммунистиг партииның кежигүнелери Гамбургта антифашистиг чыскаалдың мурнунуу одуруушта чорун орлар.

СЭТА-ның фотохроникази.

ДАШТЫКЫДА КУЛЬТУРАНЫҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

БЕРЛИН. Негрлерниң хамаатты эргелери дээш америк демиселчи, сурагжаан ыраажы Поль Робсонның амыдыралының дугайында ГДР-ниң найысылалында ажыттынгал делегелгениң девиан — «Тайбың дээш, сөөк-язы ылгаар чорукка удур демисель» боон турар. Ында делгээн номнар, фото-чуруктар, документтидер, грампластинкалар болгаш өске-даа чүүлдер негр ыраажының чогаадыкчы ажылынын дугайында, сөөк-язы ылгаар чорукка удур демиселге бердинген амыдыралдың өдүгээнин чугаалап турар.

АНКАРА. Бүгү делегейдә сурагжаан турк чогаалчы — сатирик Азиз Несиниң чүрттүн девискээриндеп үнүп чоруурун хораан. «Хюррият» солуунуң дыңнадып турарыбиле алырга, медыг шинтиирлиг коммунистер идепкейлиг-биле киржип турар.

ЧУРУКТА: Герман коммунистиг партииның кежигүнелери Гамбургта антифашистиг чыскаалдың мурнуку одуруушта чорун орлар.

СЭТА-ның фотохроникази.

КИЖИ БОЛГАШ БОЙДУС

⊙ **БУДАПЕШТ.** Ногаанчыдыктаның чаңчыл болган айы Венгрияда эгелээн. Паркталарның болгаш школалар база уруглар албан черлериниң чанында «бичии ботаника саттарының» саны көвүделиви, улут-улут чүрттелга кварталдарында үнүштер тараан шөлдерни калбартыры ооң программазында көрдүнген. 1983 чылдың дургузунда ниитизи-биле 25 мун гектар шөлге үнүштер тарыыры көрдүнген.

⊙ **СОФИЯ.** БУР-нуң специалистери Кара далайның Болгарияга хамаарыжыр зоназының далай дүнүүн геологтай чуруун кылып тургусканнар. Республиканың океанографтарының совет специалистериниң дузазы-биле чорукка шинчилелдериниң түңнелдери ооң үндезини болган.

Болгар океанография алаан агыяк: Кара далай бассейнин шинчилээр талазы-биле эртемниң баштайгы албан чери он чыл бурунгаар тургустунган. Болгарияның сугларын болгаш далай эриктериниң бойдузуун камгалааринче эртемденнериниң күштүг кичээнгейи салдынып турар. Микробиологтуг шинчилелдерге үндезилээп, олар далай сууның арыг турарын контрольдаар ажыктыг системаны тургусканнар. Ону бүрүү-биле шингээдип алырынга эриктө тудуп, дериң турар эртем төвү дузалаар, ол эртем төвү далай-биле бойдустуң харылзашкаан шинчилээр. Ажыглалга кирген соонда, ол төп болза Европада ол чергенин эң улуг эртем төвү болу болгаш.

⊙ **ДЕЛИ.** Чүрттүң арга-арыгларын камгалаар болгаш катаа тургузар талазы-биле хемчеглерни Индияның чазаа ажылдан кылып турар дээрзин көдээ ажыл-агыйның болгаш көдээ хөгжүлдениң күрүне министри Йогендра Макванна медеглээн. 1951 чылдан 1973 чылга чедир чүрттүң арга-арыглары 3 миллион гектарга кызырылган. Ол чорук чүрттүң хөй-ниитизин дүвүреп турар. Арга-арыгларны катаа тургузарының ниитилелдирген өзер ыяштарны тарып олуртурун, арга-арыгларны камгалаарының элээн шынгыы хемчеглерин хүлээп алырын көрүп турар дээрзин министр демдеглээн. 1980—1985 чылдарда 260 мун гектар шөлге ыяштар тарыыры көрдүнген. Чүрттүң элээн наң районнарынга ыяш одаарын хораашкыннар бар болган хөрээни ол документтиде айтыкан.

⊙ **ВЕНА.** Австри найысылалдың мурнунга Дунай боюнда «кайгамчык чараш ак-көк» эвес, а хүрен өнүүс-биле «өремеленген» кылдыр көстүр. Ооң чылдагаанын —«Пибербах» танкериниң аварияга таварышканы, туманныгда сыык черге таварышкаш, ол дүвүн оя үстүрүп алган. Он-он топпа одаар чүүл хем суунче төктү берген.

Бо таварылга болза, чүрттүң сугларының бужартан турарының хөй санныг чижектериниң чүгле бирээзи-дир. ол бужартаашкыннарның хемчээли халаптыг болуп бар чыдар. Парлалганың сан-медээзи-биле алырга, хемнерже болгаш көлдерже чыл бүрүде эжен-эңмежок үлетпүр чуундуларын аксып киирпи турар.

Хоорайның санитар албан черинин чоруткан шинчилелиниң көргүскени-биле алырга, Дунайның болгаш элээн каш бичии хемнерниң Вена девискээринде бужартаашкыны дүвүреңгир демдекте чедип турар. Оларның сугларын үлетпүр сугларын-биле хорааннаттынганының түңнелинге, ижерингге таварышпас болган, а сугларның чамдык участокторунда амыдырал чок болган—өлүглеген. Дунай каналының Венаның ортузу-биле эртип чыдар 17 километр дурттуг уну муңгараачыг байдалда, хоорайның чурттакчылары ону багай ат-биле адап турар.

⊙ **ЛОНДОН.** Хөй санныг пинапидтер —синиль кислотазының эң хораа дустары— Англияның соңгу талазында Ланкашир графствода Рибл хемнин суунче кирген. Барполдсуик хоорайда туруп турар «Ролле-ройс» компаниязының заводунуң девискээринде турып турар пистерваадан ол хораа будумел ага берген. Ооң түңнелинде хемнин уну бүрүү-биле хорааннаган. Ол хемге аңаа чоокшулаарга бээн, амы-тынга аймылдыг дээрзин графствоның полициязының эрге-чагыргаларының сагындырганнар.

(СЭТА).

БАЙДАЛ ЧИДИГЛЕНГЕН

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуа херек кырында Каттыышкан Штаттар-биле дайынның байдалында турар. Төп розведка эргелелиниң баштап, акша-херениг-биле хандырып турарын контрреволюстуг бөлүктериң ол чүрттүң девискээрниче боо-чепсектиг шаап халдаашкынын АКШ-тың организастааны билдингир. Национал хостатганың саидиновжу фронтузунуң Национал удуртулгазының көжигүнү, республиканың иштики херектер министри Томас Борхе ол дугайын медеглээн.

Сөөлгү үеде байдалдың шыңгыыы-биле чидиглеңгенин ол чугаалаан. ТРЭ-ниң планын ёзулаар контрреволюстуг идегеттер Никарагуаның Солая департаментизиниң сонгу көөнде шүргүн киргеш, ол девискээрде рудниктерже элбэн улуг күштерни октаанар. Оон-биле кады гондурас шеригларының талалыдан агрессия өнчүк-чөөңгээлиг үүлгедишкиннери күштелгеп, олар никарагуа девискээрже ажыыбиле хамыдан кирип турар апарган. Рейганның администрациязының санкциязу улустуң революциязыны удуткаарын оралдашкан, эгезээн агрессиниың объектизин Никарагуа апарган деп дөрт чугаадан болур.

Ыңдыг деп эвес демиселге хүжүп бербес соруглалыг бистиң чүртүвүстү Рейганның администрациязы бооп тударынче чүткүп турар. Ынчалза-даа никарагуалар аткаарлавас болгаш бир эвес херек апарза, революциязының камгалаарынга амы-тынын-даа харамнаймас.

Никарагуаның национал катаа тургузуушкун чазааның удуртукчу чөвүделиниң никарагуа улуска удур олүртүкчү үүлгедишкиннерин кыыгаа контрреволюстуларны судтап, бүрүүдадыр эргелиг улустуң трибуналдарны тургускаанының дугайын чарлаан.

Каттыышкан Штаттар болгаш Гондурас Төп Америкада күчүлээшкинни, кара туразында үүлгедишкиннерни болгаш өскенин херектериге хозгаарлаашкынны кылып турар. Вашингтончу администрация Төп Американың улустарының күөөл-соруунга удурланыштыр оларга милитаристиг политиказын албадаарын оралдажып турар. Никарагуаның Национал катаа тургузуушкунун чазааның Удуртукчу чөвүделиниң ыяа харатказ медеглелиниде ол дугайында чугаалап турар.

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Гондурастың самолёттары Никарагуаның агаар делгемнерин тургускаа үреп, чүрттүң сонгу районнарының кыры-биле хөй-хөй километр ханыпаа кирип турарын парлаттыңар. Ол агентилелиң корреспондентизиниң Гондурастың найысылалындан кылган репортажында Никарагуа-биле кызыгаарда чүрттаа турар таваакчыларның чугаалаан сестерин бижээн. Олар барык дүн санында-ла Никарагуаның талазынче ужуп бар чоруур самолёттарның моторларының даажын дыңнаан турарын чугаалааннар. Гондурастың шериг-агаар күштериниң самолёттарының агентилеби белүк-белүк самосалгаларны октап, оларга боо-чепсекти, ок-чемзекти болгаш азып-чемин берип турарының тутайын моон мурнунда база дыңнадып турганы билдингир.

ШЫН

3-кү арын ● 1983 ч. апрель 16

Зоя ВОСКРЕСЕНСКАЯ.

УТТУНДУРБАС ХҮН

1920 чылдың май бир. Дүпө чаъстап хонган. Владимир Ильич оттуп кел сал-ла, кабинединге ажылдап, далаштыг медээлерни, телеграммаларны көрүп олурган...

...Ажык соңга оттур Спасск суургазының курантызының аянныг даажы дыңналган. Ол дээрге субботникче үнерин сагындырганы ол.

Владимир Ильич Кремльдиң шөлүүге үнүп келген. Ол эрги пиджактыг, элей берген погаан чүвүрүүг, күү кепка борттуг болган. Кремльдиң хериминиң иштиг яш-даш, ирик чудуктар-биле овааланган. Мырынай 1917 чылдың октябрь тулчуушкуннарының үезинде баррикадаларга ажылган турган октар хааржактары-даа ында ос-хорум апаргаи чыткылаар болган.

Кайда-ла ийик, оркестр ойнап турган, «Че-ве, дем-биле аптаалынар, ам база че-ве!»—дээн үннер база дыңналган. Кайыыртан бээр оюн-баштак, катқы-хог дыңнавыр. Ол коллективтиг күш-ажылдан Владимир Ильичиниң сеткил-сагыжы чайгаар-ла чырыш кыпкан, оөрүй берген. Ол пулеметчылар курузунуң комиссары Борисовтуң «артелинге» кирип алган. Сес кижи узун, чоош чудукту үннаштыр тургулаапкан.

— Владимир Ильич, силер ону көдүрүшпээн болзунарза? —деп, Борисов оожум чугаалаан.

—Меңээ база бо хамаарылгалыг ышкажыл, чүге дээрге мен база Кремльдиң чурттакчызы кижи болгай мен—деп, Владимир Ильич шиитпирдиг харыылааш, чудукту көдүржү берген.

— Адыр, соксанар! — деп, Борисовтуң командазы дыңналган. —Владимир Ильич солагай эктинге чудук көдүрбес ужурлуг, чүге дээрге ооц чүрээниң чапында ийи ок чыдар.

Чудуктуң чүгле чиңге ужудып он талакы эктинге көдүрерин комиссар Владимир Ильичиге топтуу сүргей чугаалаан.

— Чок, адыр, меңээ ам чудуктуң чоон-даа ужу болза ажырбас, көдүрүп шыдаар мен —дээш, Владимир Ильич катгырыышаан, чудукту оң талакы эктинге так чыпшыр тудуп алган.

Ол күш-ажылчы хей-аттыг тура-сорук чүгле Москвадыны эвес, Россияның бүгү хоорайларын шыва алы берген. Ол хүн чүгле наймыслалга безин чартык миллион хире кижи ажылдаан.

Владимир Ильич шүүтү кижилер-биле бир домей ажылдаан, а олар-биле кады В. И. Ленинниң эмиграция болгаш партия талазы-биле ажының оглу оң бир харлыг Володя Стеклов улуглардан чыда калбайн ажылдап турган.

Ол хүн Владимир Ильичдаа, Володя Стеклов-даа Кремльдиң хериминиң иштининң богун амыр-дыш чок аштап арыглашкан. Субботниктиң доозулган. Кремльдиң хериминиң ишти кылан тас, аян-шинчи кире берген... Володя Стеклов карманнарын долдур куруг холалар дыгып алган боорга, Владимир Ильич: ,

— Эки ажылдадың. А ол хоналарның сеңээ херээ чүл— деп айтырган.

Ильичиниң көрүнгүр, эскеринчелиг пат кайгаап, Володяның арны кыза хона берген.

— Бо олчаларымны школаны өөрүмге үлеп бээр мен, карандаштар сугарыпга херек чүве-дир—деп, оол харыылаан...

— Ойт, оолдар, Ильич кел чор! —деп, бир-ле кижи алгырган, оон «ура-а-а» —дишишаан, комсомолчулар Владимир Ильичиже үткүштүр базыпканнар, олар ону долганыпкан; часкы хүнүүн хереликке арын-шыраларын үлам чыртыкылаашын, өөрүшкү-маннай хайныккан тургулаан.

— Эштер комсомолчулар, күш-ажылдың болгаш Май Бирниң байырлалы-биле силерге байыр чедирип тур мен!—деп, Владимир Ильич өөрүп чугаалаан.

— Четтирдивис! Силерге база байырлал-биле, Владимир Ильич!—деп, аныяктар харыылаан.

ОЧЕРКТИҢ МААДЫРЫ

Республиканың ажылчы чону Совет Тывазының дөртен чыл оюнга белетеңнеп эгелей берген. Мынлыг үеде чүгле дөртен чылдар дургузунда чаартылгаларывысты эвес, оон мурнундагы амыдыралывысты база сактып, ийи үении деңнээр ужурлуг бис.

Шаанда бистиң өгбелеривис амыдыралдың кадыг-бергезин чүктеп, оон адырлырының аргазын, тыппайн, оран-чуртунга тейлеп, оон авыралды дилеп чораан. Ядыы болгаш бүдүүлүк чонну феодал ёзу-төре «ядыы болзунза, сеңи бурган мичаар чаяап каан—куурумчу, бак салымын-на ол: аңаа удурланып, ону өскертир деп бодаза, бурган буруу көре бээр. А кымны бай, дүжүмет, лама кылдыр чаяап каан болдур—аас-кежиктиг, буянныг кижи ол. Аңаа адаарааи херек чок, харын оон элбек эдээйден туттунуп, бедик эктинден даянып чор—кежиг-буяны чаштаар чүве боор» деп төөредип турган. Ынчангаш чоп, ылангыя херээжен үлүе амыдыралдың бергезин салымыпга шамнап, хүү-салымдан эртикеп чүве чок кылдыр бодап чораан.

Мээң холумда № 19 «Улуг-Хем» альманах, ону Тываның улустуң чогаалчызы Степан Агбанович Сарыг-оол-биле ажып ор бис. Ында чогаалчының Чөөн-Хемчик районда шаанда партизаннап чораан Серенмаа Чимиитовна Ондарның дугайында очериги бар. Ук очерк октаргай делгеминче кижи төрелгетенииң баштайгы үжүктаи хүнерииде бижиттинген.

— Серенмааны бичизиңден-не таныыр мен. Оон 1927 чылда ийи кара чаъжын кестирип каапкаш. Кызылга өөренип келгенин-даа, суму даргалап. үйнээнчилер басчып турганын-даа эки билир мен. Ол үеде ындыг дидим эрлеп безин ховар. чоннуң хей кезии бүдүүлүк олчаан турган — деп чогаалчы чугаалап ор. —Бо очерктиң бижиир үемде Сарык Седипович биле Серенмаа Чимиитовна Ондарларның аалы Хөндергейниң Кара-Бутка чыткан. Ынчан оларга үжуражып, өг-бүленип дугайын оон мурнунда-ла билир турган-даа болзумза, чамдык чүүлдерни тодаразып алдым—деээш, «Улуг-Хемнин» бир ардыиы ажыпты. Ында өг-бүленииң эр эзиниң чугаазы чор:

— 1948 чылдың ноябрь айда Хөндергейниң Суг-Бажыңга бо-ла Чудуруқ Сангыр-оол, Агбаан-Шыырап суглар каттыжып. «Кызыл тараачын» колхозту тургустувус. Бо кадай-биле 27 инек, 28 чылгы, 7 төве болгаш 270 шөөр малны хөйүүн хореңгиливе чоргаар-ла сүрүп киирдивис. Бир андазын, бир илгир, хомут, дуга база бердивис...

Өг-бүленин фронтуга берген дузаламчызын база биженээн болду. Мал-маган, акша-төгерик, эт-сеп, алгы-кеш, үс-саржаг, өлүк-тывыш хөй-ле чоруттуган. Оларның Хөндергейге-даа, Чыраа-Бажыңга-даа, Шемиге-даа чурттап чораан, күрүмеге өстүрүп берген малы база эмгежок. Күш-ажылы дээш Тывадан эң баштай Москва че ап. Кээ ажыл-агыйның Бүгү-эвилел делгелгезинге 1954 чылда киришкеи мурнакчыларның бирээзи Садык болган. Оон бээр ону Чөөн-Хемчиктиң чону Сессээр (СССР) четкен) диижир апарган.

Сессээриң чораан черинден оюн-тоглаа, ыры-шоор, катқы-хог үзүлбес. Мөге-шыырак-даа кижи. Бо өг-бүленин эки билир болгаш, очерки соңуургап. оон автору-биле элээн чугаалаштым. Оон соонда мындыг үүнелге келдим: үйнээн базарынга киришкен тыва херээжен кижини чоңга таныштырза чүл? Ындыг кижини билбес-даа, ыяшнаавайдаа улус хөй болтай. Степан Агбаанович мээң-биле чөпшээрешти.

Серенмаа Чимиитовнага ооокта чаа үжураштым. Чеде үштеп турар хирезиниде шоваазы аажок. Үргүлүү өзеңги теп. өл-шыкка алзып чораан болгаш чамдыкта будуу аарыыр апарган. Ам Шеминде оглу Викторнуң бажыңында турар.

Серенмаанын ачазы Сат Чимиит Өвүрнүң Бора-Шайга чурттап чораан. 1927 чылга чедир ол черден Хем-Белдиге кирип, сургуулдап чораан эр кижи безин чок турган. А Серенмаа аза-иезэ, дөргүлтөрелэ ыяттырбайн турда-ла, кара чаъштарын кестирип каапкаш, өөренип чорупкан. Чангыс чыл эрткенде аараап, өөредилгезин ара каар ужурга таварышкан. Моол бижикти үжүглептер боорга, аныяктар соңгуп алган. Оон соонда Солчур сумузунуң даргазы болуп берген. Ынчан харын үйнээнчилер базарынга кирижип, партизан атка киргени ол.

Чазын хар эрип эгелээн. Ол үеде Чиңииттиң Бора-Шайының Берт-Арыг бажында кыштаанга чыткан. Ө-те хурал болуп турда, октуг-боолуг чээрби хире кижи бс халдып келген. Оларның арасында ол аалдың иштининң таныырыдаа, төрелп-даа улус бар. Ынчалза-даа оларның шыжыкканы, дүүрээзиннии аажок болган. Олурган үлүсту өткүлеп, өг иштинге ынай-бээр кылаштажып, «кыс кижи кымчы тудуп, дөр бажыңга олуруп, төре херээ тудуп» дээш, суму даргазында-ла барганнар. Чамдык улус оожумаарын сагындырып, ужурчөвүн үүгэлээргэ. Серенмаанын авазы Чиңиитти бастып, дорамчылап эгелээн. Ынчаар орта Серенмаанын авазы Хорлуу ашаан өгдеп үндүрген, мунгаш бызза кажаазынга сукканш, эжиин дуглай олурун алган. Ону көрген бир үйнээнчи кымчы-биле Хорлуунуң оорганзынче карганмышаан ийи улай тутсурга, ол алгырып-ла үнген:

— Силерниң кижиге көөргедип билир түвеңер кымчы ыйнаан. Согар болзунарза согунар! Доп-дораан алгырып турган ажы-төлүм, аг-шеримни кыйгырып кээр мен!—деээш чанында кажаа аксы моң серирип ап чыдырда, демги кижи ынай болган. Оон көөрге, келген улус дүүрел, далашкан соонда, аъттанган. Кызар-Даштыг — Моруй-Хем ооруунче бурт кылганнар. Оларның баразыи көвүдей берген хире болган. А залаа улус эвээжээи, хөй кезии Берт-Арыгже чылбыртып кире берген хире.

Серенмаа эң-не узак аътты шилээш, бир кижиниң кожуун төвү Чадаанаже медээ чедирери-биле каксыпкан. Арткан араттарны сүргаан:

— Үйнээнчилер Хемчик үнүндан ашкылап келген бодур. Кичээнгер, аът-хөлүнер чайладыңар! Хандагайтыже чайгылыш, мал-маганны, чонче — хаймидырган соонда каар.

Бир эвес мүн кылаи артсын деп болвар болдунарза, ону оожум отка аксы ажык сакпынга чылыар. Хайның келирге-ле, ону оттаи эзии каапкар.

Инек эдиниң свектерии үзе каккаш, мүн хаймидырарга ну ынаар моөциезе эки боор. Ында коржаа-садыг-даа бар, ону характаваже хоржок.

Ол аразында Хорумнуг-Ой талазындан кара арыг улус чоруп ор деп медээ келген. Аалга турган улус барык артпаан, тоо быдарай берген. Чаа келген улус ревшериг кезээ болган. Аразында Серенмаанын Кызыла кады өөренип турган өөрү-даа бар. Шериглер суму даргазынга таваржы бергенинге өөрүп, чонну таныыр, черни билир кижиниң кады эдертип алганнар.

Хем ооруу чоокшулаан, даг белиниг үнүп кээрге, боо-монгу тоогайның-таагайның-да эгелээн. Шеригиин чысхаалы күштүг хатка пактырган доора будуут дег дүргектелип, үстүп-частып, бөзүреш даштыг думчукче кизредип-те үнген. Серенмаа шеригиин оска таварышпаан соңгу кудуруубиле кады халдып орган. Дайзын эктиг турушту эзлеп алган болгаш, бистиң күшке чидиригии таварыштырып турган. Ынчалза-даа күш-даа, боо-чепсек-даа талазы-биле хөй ревшериг үйнээнчилерии дезериичe албадапкан. Туттурган бир үйнээнчиии ол-ла черинге шиитккеш, шиитккелди Серенмаа көрүп турда, ховуужук бажыига күүседип кааи.

Дескеи үйнээнчилерии ревшериниң кезээ сүрүп чорупкан, а артқан эки-турачы араттар—партизаннар туттурган, карадаттырган, өлген болгаи балыгланган улусту алгаш, Чадаанаже ажыпкан. Оларны, суму даргазы болганда, Серенмаа база чедиришкеи.

— Оон соонда аңгы демиселиниң чидиин билип, караам аштып, серемчилелдиг-даа, бүзулут партизан апарган суму даргалап турдум. Кымга бүзүрээрил, кымны холга бижыг тударыл, кым таныттынмас ийи арыннығыл дээрзин часпас кылдыр угаан кирип эгелээнии ол—деп, Серенмаа Чиңиитовна чартык чүс чыл мурнунда болган ол болуушкуину сактып орар. Чаа амыдралды тургузарынга, улус ажыл-агыйын хогжүдериигe тыва херээжен чоннуң кииргеи үлүг эвээш эвес дээрзин бо чижек хереченнер турар. Оларга мөгейер ужурлуг бис.

К. ЧООДУ.

АПРЕЛЬДИҢ АЯЛГАЗЫ

Чалыы назын
Сагындырар хөлүг частың,
Шинник кызын
Сиңиргеи дег апрельди —
Айдың черге
Ада Ленин төрүттүүгеи
Айы бо деп.
Адаптарга чүрекке чоон.
Чайыннаалган
Хүннээрекке бойдуе оттуп,
Чазык шырай
Хүлүмзүрүү чуруттунар:
Канчаи уттур—
Гагариниң сымыстарже
Аъттанганы
Апе, чырык ай бо болгай.
Апрель, апрель!
А бөгүи сеи база катаи,
Хөрек-чүрээм
Хөөнүп дагыи
хайныктырлың.
Субботникте
Шүүтү чонуң дойлуп үнгеи.
Маадыр иштиг
Маңнай түрлүг чаяап
тураар.
Заводтарда
Станоктарның каргыразы,
Ырак ешпде
Ышкымаарның хөөмейи,
Бүгү чуртта
Будуруучу үүле-иштии
Аялгазы —
Аныдыраа ыры дег-дир.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

БАРРИКАДАНЫҢ БАШТАЙГЫ ПОЛКОВОДЧУЗУ

1848 чылдың июнь 23-те тура халымшыкның кыптыкты үнгеи. Парижтиң тура халымшыкмыга киришкеи 45 муң ажылчыларны чазактың 200 муң солдаттарының халдаашкыннары. Үгер-бооларның адыышкыннарын дөрт хүн дургузунда ыыдажып келгеи. Баррикадаларның кырында кызыл тудар кижилер турган. Байларга удур, чазак шеригиге удур, тура халымшкан ажылчыннарга хереженнер, эдээзи оолдар дузалажып турганнар. А Керсоэи бодунуң хууда үлегери-биле тура халымчыларны сорук киирип турган.

Ынчалзажок ажылчыннарның тура халымшкыны аштырышкынга таварышкан. Карл Маркс оларның тура халымшкынын бедик-биле үнелеп, «Новая Рейнская» солуунга (1848 чылдың июнь 29-та) мынчаар бижээн: «Парижтиң ажылчыннарының тура халымшкынын дайынналарның артык күштери базып кайы, ындыг болза-да, олар дайынналарга дүжүп бербээн». Керсозиниң дугайында Ф. Энгельс мынча деп бижээн: «Буржуазтар ону боолап кадып мага чок, мынчалзажок кудумчу тулчуушкуннарын бир-ле дугаар оон баштаан алдарын кажан-даа хунзаан ап шыдавастар. Оон дайынчы аргаларын кеиир үеле кудумчу тулчуушкуннарынга база ажылдаар апаар. Оон ады баррикаданың баштайгы полководчузу болуп төөгүге кирер».

Керсоэи демиселди үргүлүлеп келген. 1848 чылда Рим республиканы камгалашкан, а оон соонда гарибальдижилерииң хүрээлениигe кирген.

Дешпилелиг шүүлүкчүлер, журналистер, чуруукчулар, хөгжүмчүлер, ыраажылар Керсозиниң алдаржыдып, оон маадырлыг чоруун магадап чораан. Эжеи Делакруа «Баррикадаларга хостагар» деп олуп чок чуруктуг чогаатkан. Даштыкыже үндур сымыртаан Керсоэи ынак хоорайының салым-чолун кичээнгей-биле хайгаарап чораан. 1871 чылда Париж Коммуназының кирижикчилери И. Керсозиниң дүржүргазын калбаа-биле ажыглаан.

М. ПАЛКИН.

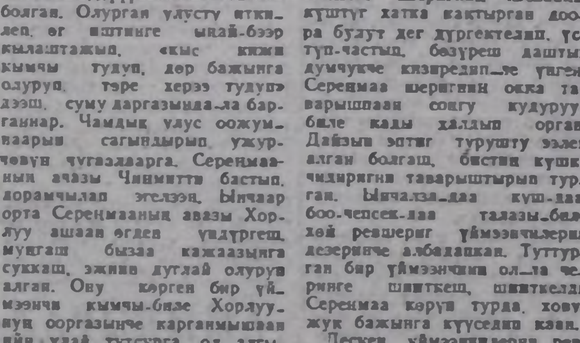

МОСКВА. Бүгү Россияның академик И. Грабарь аттыг уран чүүлдүң эртем-чаартылга төвү музейлерге ураи чүүлдүи тураскаалдарын чаартып кылып турар. Тоотүи чуруукчулары ССРЭ-ниң улустуң чурукчулу А. Пластовтуң. Дрезденниң чурук галлереязындан, Польшаның, Венгрияның музейлериидеи чамдык чуруктарны чаартқан. Олар Флоренцияның үреиии эргижирээн тураскаалдарын база сеитеи кылышкан.

ЧУРУКТА: эргн, хоорук дозуну орнуига чыпшырарда мындыг арга-биле хырбапы книр сыкыртыр.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ХАРЫЫЛАР

Бо чылдың февраль 26-да үнген солуида В. Сагаан-оолдуи ыткаиы чаа тывызыктарын Чөөн-Хемчик районнуи Чыраа-Бажы школазының 10 «б» клазының өөреникчизи Урана Серен-оол биле Улуг-Хем районнуи Ак-Тал ортумак школазының 6 «б» клазының өөреникчизи Айлан Сат машина, чадаг-терге хеп шын тыпканнар.

Бо чылдың март 5-те «Шынның» дөртку арнында «Аяк шайны аартап ора...» деп эгелиг булунга үнген кроссворлту болгаш тывызыктарны Чөөн-Хемчиктеи М. Чечек. Улуг-Хемдеи В. Саая, Тандыиан С. Март-оол олар шын тыпканнар.

Тывызыктарның харыылары бо:

1. Чаш уруг. 2. Хол алыжы, ине, чүскүк; 3. Чавага, оок. 4. Кулакта сырга; 5. Ортаа салаларда билзек; 6. Ужуктуг ине; 7. Ине сыптаары; 8. Ийик, ийик хыы, ук, бут; 9. Адыш иштиниң тин.

БЕНЗИН ОРНУНГА

Хаваажаида тускай демдектиг — сарыг дөрбелчин иштинде «М» бижиң кээп автомобильдер Ворошиловградтың кудумчуларында көстүп келген. Ол болза ходелдирикчилери бензин-биле эвес, бензометанол холуксаа-биле ажылдаар машиналар-дыр.

Метанол спирт холуктуг кыпар чүүл алырының технологиязын Ворошиловградтың эртемденнери болгаш Северодонецкиниң специалистери ажылдап кылганнар. Ол холуксаапы 47 градус соокта безин ажыглап болур.

Баштайгы түннелдерден илерээни болза, ону ажыглаарга, автомобильдерниң эдилел шыналарын баксыраваан. Оон-биле чергелештир моторлан үнген газтарның хоранпаар шынары үштүн бирииге эвээжээн, а кол чүве болза, бензинниң 20 хүү каминаттыпып турары.

А. КОВАЛЕНКО.
СЭТА-ның корр.

АСПАН

Албан-дужаал чедип аар дээш
Аспан аажок шырбайыпкан:
Артык-дудуу сес-даа этпес,
Артынза-ла шуравастаан.
Оон эрткеш даргаларга
Оожум-топтуг чаныи чаннап.
Аиаа-ла хей каттыргылап,
Авиастап чаннагылаар.
Дарга-бошка бүрүзүи-не
Таарыштыр мактагылаар.
Байыр-чыскаал санында-ла
Бажыныиче чалагылаар.
Кызып турган амдыы аспан
Кырындыва үне берген.
Аспанны ам Аспан дивес,
Алыи безин алаарындан
Амытаннар коргуп, сестнр.
Аиаа-ла бир «ович» аар.

И. ИРГИТ.

МҮН АМДАННЫГ БОЛЗУН ДЭЭШ

Мүнүү хаймидырарда, сакпынны дуглаап, сүгну дүргеи хаймидырыптынар. Суг хайның эгелей бээрге, олуи эвээжеткеш, аксын ажыын каар.

Хайның турар, аътты мүнче дусту чартык шак бүрүнгаар каар; балыктыг мүнче— эгезинде, моогулуг мүнүнүи амданы эки болур. Быжа аъдиниң свектерии азы хаван аъдиниң свектерии духовкага үске хаарыпкаи, мүнче салырга база амданы чаагай болур.

Хайындырган мүнге дивр бүрүзүи арттырбанар. Чеснокту чуура соктаап, ону мүи белеи болганда, каап алыр.

Дагаа мүнүүи амданы эки болзун дизе, ийи-бир свекчүгештии хаарган, ыиаар салыптар.

Кандыг-даа мүнүү белеи кыдыр хаймидырып алганынар соонда, бичии морковь, помидор азы капуста хандыызыраан немеп алынар. Мүнүүер амданы ынчаи эки болур.

Сүмелер

КЫМ МҮРНААР ЭВЕС

Коммунистиг субботниктер — бистиң чуртта күш-ажылчы байырлал. Ол хүнүү чылдың-на маиап турар бис. Ынчаи ыры-шоор, катқы-чугаа, оюн-баштак бистеи ыраак. Эртикеп чылын бистиң коллективтиже база ындыг болгап.

Эртеи даи бажыпза-ла шагда хувааттынган болгаш планнаттынган ажылывысче үнүпкеп бис. Кимки бүрүүзүнүп-пе белеткеп каап эткерекселип туткаш, түс-түс туруштарында тургулапнап. Кежээ орайга чедир эки-ле ажылдаан бис. Эң соолгу бокту үш кижи аппарып токтувус.

Машинага чүдүрген богувус аразында чок-ла чүве чок: эвги-каксы ийик-хеп. ииэылбүрү союндак, үреиик оруи, чарын доштуулуур... Үдүг ажнк база бар. Мен ол ажиктн овааиап каап бокка чөленнир салгаш. та капчаарым ол ыйнаап. хөолүг кезек-биле кара шыя каяптым. Ийе. аиаа караиы, адытжыларның мартылдажып боолаар каразыи аап. Оон бичии ырап алгаш. демги караиы даш-биле уладай-ла бердим Оорум дораан чапымга чедип келди. Човаачы Доржу тургаш. ол караиы боолап. маргылдажыылам деп мындыг.

— А капчаар? Боолуг эвес бис — деп. каиы чораан ажиивис Лопсан элдепсинди.

— Боону чоор сеи ону. Даштарның язи илдеи ышкажыл бо: ыйык-ыйык, көрүнерден! Ол ыйыктардан кымның каиче книр тутсушкаиын билип азыр бис — дээш, хөөлүг кезек-биле карага чурагайлар бижип кагды. Оон даштар чыиы алдывыс.

Черии хомчоп алгаш, кяраны «боолап»-ла эгелединис. Эң соолүнде түннел мындыг болган: алды даш-биле Лопсан 100-түг, дөрт даш-биле Доржу база 100-түг, а алды даш-биле мен 99-ту «аткан» болдувус. Кымның «октары» кайы-кайы чурагайларга дээш турган-дыр, тып көрүнерем.

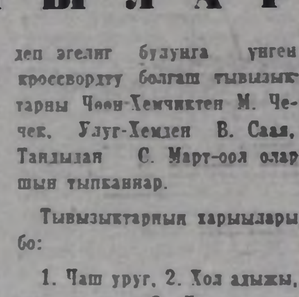

эргим субботникчилер. Дүрген тыпкан улустуң аттарын солуига чарлаар бис.

Ч. КҮНЗЕК.

Редактор В. С. ШАРАПП.

телевидение

АПРЕЛЬ 16-ДА
БИРЙИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Бир эвес кадык болуксазыига (күш-культуржузларга сүмелер). 9.05 — РСФСР-ниң күрүпеиии үрер хөгжүмү ойнаар. 9.35 — Документалдыг фильм. 10.20 — «Спортлотопуи» 16-гы тиражы. 10.30 — «Максимнии эзи келгеи». Уран-чечеи фильм. 12.10 — Улус чогаадылгазыиыи дугайында телепрограммаларның чурттар аразының фестивалы. — «Челлэнж». Музыкантылар келди (ГДР). 12.45 —Ада-иелер, силерге. 13.15 —«Сириида». Кино-көргүзүг. 13.45— Орус музей. Октябрьдан тывылган уран чүүл. 14.15—Бөгүи делегейде. 14.30 — Совет Армияның ырылары. 15.30 — Политиктиг тайгаракчы В. П. Бекетовтуи беседазы. 16.00 — Мультфильм. 16.15— «Дириг амытаннар амыдыралы. 17.15 — Коммунистиг субботниктиң хүи демдеглели.

КЫЗЫЛДАН

17.30 — «Кызыл суббота» Тывада.

МОСКВАДАН

17.45 — Тайбың камгалалының Совет комитединиң даргазы Ю. А. Жуковтуң беседазы. 18.30 — «Андроников-биле ужуражылга». «Одоевскийниң альбомуу». 19.30 — Конперт. 21.00 — «Ye». 21.30 — Документалдыг телефильм. 21.45 — Хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң шилиидек командалары ужуражыр. 23.30— 01.00 — Финландыныи болгаш ЧССР-ниң шилиидек командаларының ужуражышкыны. Чаисарда — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

16.10— «Музыка киоскузуу». 16.40 — Уруглларга фильм. 18.00 — Дагестан телеиилеииииң программазы. 19.00— Делегей боюушкуннарының дончуулазы. 19.15 — Р. Гамзатов — «Херээженнер ортузуу». 20.00 — «Тамчыктыг үзүүлер. чаштар!». 20.15 — «Казыкшыл». 21.00 — «Ye». 21.30 — 01.00 —«Ye. буруглаар». Уран-чечеи фильмииии 1-ги. 2-ги сериялары.

АГААР

Богүи республикага булуттаар, чамдык черлерге өл хар чаар. Соңгу-барыиы чүктеи хаттың дүргеии секундала 9—14, барыиы болгаш төп районнарга хат 18—23 метр чедир күштелир.

Дүне 0—5 градус соок, хүндүс 0—2 градус чылыр.

Кызылга булуттаар, бичеэ чаар. Соңгу-барыиы чүктеи хат 9—14 метр, дүне 20—25 метр чедир күштелир. Дүне 0—2 градус соок, хүндүс 0—2 градус чылыг.

КИНО

АПРЕЛЬ 16-ДА

«НАЛЫРАЛ»: «Дива» 14.40, 16.40, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Колыбельная для брата» 9.15, 12.15, 13.55. Мультфильмы 10.45, 15.35. «Смотрь на шляпе» 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «К сокровищам авиакатастрофы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Шантаж» 12.00, 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

Редакциияның адреси:

667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысаалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетпүр кнздистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг кнздистериниң 2-37-13, чагаа кнздизиниң 2-41-27, информация кнздизиниң 2-20-60, культура кнздизиниң 2-23-50, колхоз ажыл-агыйн кнздизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солуи келбейн бартында 2-32-75 телефоиче локтаар.

Чагыт № 469.

Солуи неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыгының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00702

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 90 (12180) | 1983 чылдың апрель 17, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

Ленинниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удур-тулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче, буруңгаар!

1983 чылдың Май 1-ге СЭКП ТК-ның КЫЙГЫРЫГЛАРЫ

1. Тайбың демократия, болгаш социализм дээш, империализмге удур демисеяге делегейниң ажылчы чоннарының эпсеткия каттыштырылгазының хүнү — Май 1 делгерезин!

2. Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар! Пролетаржы, социалистиг интернационализм делгерезин!

3. Моңгеде дириг интернационалчы өредиг — марксизм-ленинизим делгерезин!

4. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга ажы-дүңма байыры!

Бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны быжыгып турзун!

5. Делегей социализминиң, делегей пролетариадының болгаш национал-хөсталгалыг шимчээшинниң тиилеттирбес эвилели быжыгып турзун!

6. Социалистиг чурттарның улустарынга ажы-дүңма байыры!

Социалистиг дем каттыжылга чурттарының чаңгыс эви, кады ажылдажылгазы болгаш сырый каттыжыышкыны, социализминиң чаалал алыышкыннарын, Чер кырынга тайбыкны быжыглаарынга болгаш камгалаарынга оларның чайгылыш чок шимтпирлиг чоруу делгерезин!

7. Колониалдыг дарлалдан хөсталган болгаш социалистиг хөгжүлдениң оруун шилип алган улустарга ажы-дүңма байыры!

8. Национал хамаарышпас чоруун быжыглаар, социал депшилге дээш маадырлыг демисежип турар улустарга ажы-дүңма байыры!

9. Капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга ажы-дүңма байыры!

10. Хосталга, демократия, социализм дээш фашистиг киинданарда хилинчектеттирген демисеячилерге ажы-дүңма байыры!

Империализмге болгаш реакцияга хоруглаттырганнар хөстазын!

11. Политиктиг болгаш экономиктиг хамаарышпас чорукту бымыглаар дээш, империализмге, колониализмге, расизмге удур демисежип турар Африканың улустарынга ажы-дүңма байыры!

Мурнуу Африканың болгаш Намибияның улустары хөсталгазын!

12. Боттарының чурттарының демократтыг хөгжүлдези дээш, империализмге болгаш реакцияга удур демисежип турар Латин Американың улустарынга изиг байыр!

13. Араб чурттарының улустары! Израиль агрессияга болгаш империализмиң албадаашкынынга удур демиселге боттарыңарның хүрээлеңиңерни сырый каттыштырыңар!

Совет-араб найырал быжыглып турзун!

14. Делегейниң улустары! Израильдиң агрессиязын сонсадырым, эмелеңчи шеригнерни Ливандан, эмелеткен бүгү араб девисиззерлерден соңгарладыышкын чокка, бүрүн болгаш ыяап-ла үндүрерни негеңер! Израиль агрессорларга болгаш оларның болчуучуларынга каргыш четсин!

Палестин улустуң чөптүг хөрээ тиилээр!

Чөөнку Чөөн чүкне бымыг, чөптүг тайбың дээш!

15. Европа чурттарының улустары! Барыын Европага америн чаа ракета-ядролуг чепсекти тургузарын болдурбаңар!

Европага — тайбың, айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга дээш!

16. Азия чурттарының улустары! Тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш, империализмге, колониализмге, гегемонизмге удур демисемиңер!

Азия идегежир чоруктуң болгаш кады ажылдажылганың диви болзун!

17. Делегейниң улустары! Империализминиң, милитаризминиң, реваншизминиң агрессчи чимзенишкиннеринге шимтпирлиг ойтур шавыышкынны таварыштырыңар!

Бөө-чепсекти эңдере бүдүрерни болдурбаалы, дайын кызанылышкынын чок кылыылы, чавырлыышкынны камгалап, хамыладыылы!

18. Бүгү Черниң кижилери! Ядролуг халапты болдурбас дээш демиселге күжениишкиннерни улгаттырыңар!

Ядролуг, нейтроннуг, химиктиг чепсекти хоруурун негеңер!

Делегейге тайбың дээш!

19. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыны политиказы делгерезин!

Тайбыңның Совет программазын амыдыралга боттандыраалы!

20. Коммунизминиң тургузукчузу, тайбың дээш чайгылыш чок демисеячи — улуг совет улуска алдар!

21. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! 1983 чылдың планнарын, XI беш чылдың онаалдаларын бүгү көргүзүгвер талазы-биле доллур болгаш ажыр нүүседир дээш социалистиг чарыштың тугун бедик тудуңар!

Бистиң хөй националдыг улуг Төрээн чуртувус уламнаа күштүг, байлак, чараш чаагай болзун!

22. Коммунистер! Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының төөгүлүг шимтпирлерин нүүседир дээш бүгү чоннуң демиселиниң мурнуу одуруунга туржуңар!

23. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Күш-ажылдың бүдүрүичүлүүн, ажыктыын, шынарын ажылдаар чер бүрүзүнге бедидиңер!

Шалыпчы ёзу-биле ажылдаазы — бистиң патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгевис!

24. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Камнаяга болгаш хумагалал дээш бүгү чоннуң шимчээшининге идепкейлиг киржиңер!

Экономика камналгалыг болур ужуралуг!

25. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Чогаадыкчы чоруктуң, эң ёзулуг-биле бат-боттарыңга дузаазаашкаңның, бөш чылды күүседир дээш бедик харыысалганың байдалын күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге тургузуңар!

Организастыг чоруту, коруп-чурумну болгаш коммунистиг ледерелдиг сагылга-чурумну быжыглаңар!

26. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедеңер!

Эртем болгаш техниканың чедимишкиннерин, мурнакчы дүжүлгени, күш-ажылды организастаарының база аңаа идиг бээрининг дээштиг хевирлерин бүдүрүлгеге шимтпирлиг шимгээдиңер!

Экономикага — шапкын хөгжүлде дээш!

27. Одалга-энергетиктиг комплекстиң ажылдакчылары! Нефтиниң, газтың, хөмүр-ваштың тывызын, электроэнергияны бүдүрерин көвүдедиңер!

28. Совет металлургтар! Чурттуң металл хереглелдерин идегелдиг хандырыңар!

Металл продукциязының шынарын бедидиңер, оон камналгалыг продукция бүдүрерин көвүдедиңер!

29. Машина тудукчулары! Бедик бүдүрүкчүлүг, камналгалыг машиналарны база приборларны бүдүрерге эртемге үндезилеңген болгаш инженерни бодалды дүргеп шимгээдип алыңар!

Улус ажыл-агыйының бүгү адырларының техниктиг чаартыны чепсеглээшкинин дүргедеңер!

30. Химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Химия продуктуларынга болгаш материалдарынга улус ажыл-агыйының база чоннуң хереглелдерин бүрүн хандырыңар!

31. Үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Чөнга херектиг бараанарны бүдүрерин көвүдедип, ассортиментизин калбартып, шынарын бедидиңер!

Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрериниче хүн бүрү кичээнгей салыңар!

32. Транспорттуң болгаш харылзаанаң ажылдакчылары! Ажылдың шынарын болгаш ажыктыын шимтпирлиг бедидиңер! Улус ажыл-агый чүктерин үзүктелиишкин чок соортуруп, чоннуң хандырарының бедик культуразын чедип алыңар!

33. Тудугчулар болгаш монтажниктер! Капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидиңер!

Комплекстиг, намналгалыг, шынарлыг кылдыр, амгы үениң техниктиг үндезининге тудуңар! Ажыглаага киирер тудугларны хуусаазында дужаңар!

34. Агроүлетпүр комплекизиниң ажылдакчылары! Аъш-чем болгаш кедээ ажыл-агый чиг-зэм-биле чурттуу бүзүреядыг хандырарын чедип алыңар!

Аъш-чем программазын боттандырары — бүгү чоннуң херээ!

35. Колхозчулар, совхозтар ажылдакчылары! Чер ажылының эртемге үндезилеттинген системазын идепкейлиг шимгээдип, нептередиңер! Тараанны, техниктиг болгаш кедээ ажыл-агыйның осие-даа культураларын бүдүрерин көвүдедиңер!

Черни, техниканы, чемнишчидилгелерни, күш-ажыл болгаш сан курлавырларын ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаңар! Часны хеву ажылдарынга — бедик шынар дээш!

36. Кедээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Мал ажылының продуктуузуун бүгү талаалыг бедидип, оон чем баазазын быжыглаңар!

Эттиг, суттуг, чуурганы, дүктуг бүдүрерин көвүдедир дээш шимсеминер!

37. Садыгның, никтиниң чемненилгезиниң, амыдырал болгаш коммунал хандырылгазының ажылдакчылары! Ажылдың шынарын, культуразын бедидиңер, чоннуң хереглелин улам доза хандырыңар!

38. Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар! Бистиң Төрээн чуртувустуң техниктиг депшилгези, экономиказын улам ыңай быжыглаары дээш демисеячилериң мурнуу одуруунга болуңар!

39. Совет эртемденнер! Шинчилелдериниң ажыктыын бедидиңер! Эртем биле бүдүрүлгениң эвилели быжыглып турзун!

Совет эртемге алдар!

40. Литература болгаш уран чүүл ажылдакчылары, культура ажылдакчылары! Коммунистиг идейлиг, партийжи болгаш улусчу болурунуң тугун бедик тудуңар!

Бистиң улуг Төрээн чуртувуска төлептиг чогаалдарны тургузуңар!

41. Улус өредилгезиниң ажылдакчылары! Өзүп сраар салгакчыларны өредириниң болгаш коммунистиг кижизидилгезиниң ажыктыын бедидиңер!

42. Надыр камгалалының ажылдакчылары! Совет кижилерниң медицина хандырылгазын бүгү хемчег-биле экижидип, профессионал мергежилиңерни бедидиңер!

43. Күш-культурчулар болгаш спортчулар! Күш-культура шимчээшининиң массалыг болурун бедик кадырыңар! Совет спорттуң алдарын улгаттырыңар!

44. Эргелеп башкарарының школазы, ажыл-агыйны чорударының школазы, коммунизминиң школазы — совет профэвилелдеви делгерезин!

45. Коммунистиг партияның идегелдиг дузалакчызы болгаш дайынчы күр күжү, коммунизминиң аныяк тургузукчуларының мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

46. Ооллар болгаш кыстар! Билигелерни, культураны, профессионал мергежилди чүтүлдүг шимгээдип алыңар!

Ленининиң херээ дээш, коммунизм дээш медерелдиг демисеячилер болуңар!

47. Алдарлыг хөөчүннар! Аныяктар дагдынынчылары! Аныяк салгалды коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революсчу, дайынчы база күш-ажылчы чаңчылдарынга киминдиңер!

48. Советтер чуртунуң херээженнери! Бүдүрүлге болгаш хөй-нимти амыдыралынга идепкейлиг киржиңер!

Ие херээженнерге алдар!

Бүгү Черниң ажы-төлдери тайбың болгаш аас-кежиктиг турзун!

49. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белетелиңерни сайзырагайыыдыңар!

Совет улустуң тайбың ажыл-ижин, сайзырагай социализм никтиделиниң чаалал алыышкыннарын серемчилеп, болгаш идегелдиг камгалаңар!

ССРЭ-ниң эрес-мааадыр Чепсектиг Күштери делгерезин!

50. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң чижеглеңир чүве чок болган эрес-мааадыр коруу чүс-чүс чылдарга чурттап турзун!

Бистиң Төрээн чуртувустуң алдары, хөсталгазы болгаш хамаарышпас коруу дээш демисеяге аңы-тынын берген маадырларга мөңге алдар!

51. Бистиң никтиделиваистиң күжүнүң чаланчы үндезининиң — Совет Эвилелиниң улустарының бузулбас интернационалчы чаңгыс эви болгаш ажы-дүңма найыралы делгерезин!

52. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыларның болгаш улусчу интеллигенциянның бузулбас эвилели делгерезин!

53. ССРЭ Конституциязы делгерезин!

Эрге-чагырганың ёзулуг демократтыг органнары — улус депутаттарының Советтери делгерезин!

54. Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эви, улуг Ленининиң чагыгларынга шынчы чорук — бистиң бүгү тиилелгелеривистиң үндезини!

55. Бистиң улуг Төрээн чуртувус — Совет Социалистиг Республикалар Эвилели делгерезин!

56. Ленининиң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизминиң тиилелгезинче, буруңгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

КҮШ-АЖЫЛ БАЙЫРЛАЛЫНГА БҮГҮ ТЫВА КИРИШКЕН

1919 чылда күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле коруунуң эң башкы чайынналчак бадыткалыы Москва — Сортировочная депозунуң ажылчыннары коргускен. Ону В. И. Ленин улуг эгелээшкин дээш бедик-биле үнелээн. Оон бээр-ле бистиң чурттуң ажылчы чоннары ийин-биле деткип, аңаа бүгү талазы-биле белеткелди кылган.

Москвачыларның эгелээшкинин республиканың мурнакчы күш-ажылчы коллективтери бир дугаарында деткип, ажылчы чоннарны коммунистиг субботникке ыяк белеткеп, эң-не калбаа-биле киржириниче ыйытырган. Тывамың электри четкилериниң, «Кан-Хем» разрезтиң, сүт комбинадының, Кызылдың даараныла фабриказының, «Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва кедээ тудуг» трестиң болгаш өске-даа күш-ажылчы коллективтериниң ажыл-ишчилери «кызыл субботада» бедик организастыг ажылдаан. Улеттүр будүрүлгелерге болгаш тудугларга-даа, хову-шолдерге-даа субботникти киржикчилери күш-ажылдың эң бедик будүрүкчүлүүн чедип ап, боттарының улуг идепкейин көргүскен. Бо чылдың субботникчиниң бир онзагай чүүлү болза, оон хөй-хөй киржикчилери боттарының чедип алган көргүзүглерин моон соңгаар-даа кудулаттас, норма-чижек болдурар дээш ажылдарынга шимтпирлиг болур.

Никтизи-биле республикага 150 муң хире кижи «кызыл субботага» киржип, оларның барык чартык чүс муну боттарының ажылдаар черлериниге күш-ажылчы ээлчегин эрттиргеннер. Улеттүр будүрүлгелериниң ажылчыннары дүүн 200 муң хире рубльдиң продукциязын будүрген. Тудугжылар коммунистиг субботник хүнүнде 220 муң ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүседип, бедик организастыг, идепкейлиг болган сагылга-чуруунуг чоруун коргускеннер.

Республиканың кедээ ишчилери коммунистиг субботникке калбаа-биле киришкен. Олар шык базыраныта, шеалдер суттарарыта, техника септелгезинге, кажаа-хораа септеп-селип, арыгларынга хөй хемчээлдег ажылдарны кылган. Бланшын Улуг-Хем, Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Кызыл районнарының ажылчыннары бедик организастыг, бедик түпхездерлиг ажылдаан.

КЫЗЫЛ

Республика шайысталының кудумчуларынга эртен эрте-ле чон, ажылчыннар соорткен автобустар шыйгбөөр шуужуп, боттарының ажылдаар черлеринче дала-жып чоруп эгелээн. Киинэ бүрээңүк арын-шырайы корушкүлүг. Олар күш-ажылчы байырлалга киржири-биле чоруп турганнар.

Эртенгиниң 7 шак ажыт турда, «Тыва тудуг» трестиң тудугжуларының толээлекчилериниң митингизи эгелээн. Трестиң партком секретары Г. И. Медведев митингини ажыкташ, чылдың-на шайысталдың тудугжулары коммунистиг субботникке идепкейлиг киржип, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң эң бедик децпелдиң чедип ап турганын чугаалаан. Ол тудугжуларны субботникке чаңгыс кижилер демиг ажылдаарынче ыяктырган. Сураглыг тудугжулар Ч. Донгак, М. Сафронова, М. Горбачевский олар сос алган, боттарының удуртуп турары бригадаларының өөрүшкүннүг камнаттыпган материалдар-биле ажылдаарын, күш-ажылдың хүнүнде норма-чижээн 20 хуу ажыг күүседирин аазаанар.

Субботник хүнүнде «Тыва тудуг» трестиң 1400 ажыг

(Уламчызы 2-ги арныда).

ЧУРХКТАРДА: дүүн субботник ажелзор-мурнуу чорумында «Тыва тудуг» трестиң «Кызыл тудуг», 46-ка тудугжулар эргелеринде, «Востоксантехмонтаж» салбырының тудугжуларының митингизи, Кызылдың будүрүлгелериниң бирээзинде болгаш мынтар олуртулгазының киржикчилери.

КҮШ-АЖЫЛ БАЙЫРЛАЛЫНГА БҮГҮ ТЫВА КИРИШКЕН

(Төнчүзү. Эгези 1-ги армида).

тудугжулары ажылдап, хөй хемчээлдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылганнар. Ниитизи-биле Кызылдың тудугжулары 24.000 рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылган. Олар ажылдап алганы акшазының 3500-үн беш чылдың фондузунче шилчидер. «Кызыл тудуг», № 48 тудуг эргелелдеринде аптер Сафронова, Бизяева, Иродов оларның бригадалары камнап алганы материалдарны болгаш эвергизы-биле ажылдап, бедик түңнелдерни чедип алган. Эш Бизяеваның штукатуржулары 255, эш Сафроновавың—260 ажыг дорбелчин метр хемчээлдиг шеверлел ажылдарын кылып, хөй түңнүт акшаны беш чылдың фондузунче шилчидер. Шайысылдың тудугжулары дүүн ниитизи-биле 100 ажыг мун рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын эки шынарлыг кылган.

Даараныдга фабриказынга субботник база-ла байырлыг митинг-биле эгелээн. Таптыгла сес шак турда, цехтериниң даараныр машиналарының даажы диңмиттелип үнген. Даараныкчыларның беш бригадазының 200 ажыг мастерлери шуптузу дүүн кылыр норманы ажыр күүседип, күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн улам бедиддерни чедип алган. Оларның иштинде Е. Кара-Сал, Р. Хертек, Р. Монгуш, Л. Курочкина олар хүн даалгазын 120-дең 130 хуу чедир күүсеткеннер. Фабрика дүүн хүн 12 мун рубльдиг даараглыг кылыгларын бүдүргеп.

Кызылдың оске-даа үлетпүр бүдүрүлгелери субботникке идепкелиг киржип, алган хүлээлгелерни чедимнекинниг күүсеткен. Түүнбу заводунуң ажылчыннары бедик организастыг чорүүн көргүзүп, 38 мун түүнбуну кылып үндүрген. «Тудуг кезектери» комбинаттан дүүн 110 кубометр эптээр демир-бетон кыылгалары кылдынып үнген. Ол болза, хүнүүн нормазындан 20 хуу ажыг-дыр. Завод ниитизи-биле 23 мун рубльдиг демир-бетон кылыгларын, арматураны бүдүрген.

Алгы заводунуң коллективи бүгүнү-биле бүдүрүлге черинге ажылдап, хөй санныг хөм болгаш кидис идиктерни, бронивелерни, тапочкаларны, ажылчын хол хаптарын кылып үндүрген. Дүүн олар 400 ажеш кидис болгаш 340 ажыг хөм идиктн даарап, ейтеннер. Мебель фабриказы 2000 рубльдиг продукциязын дужаагаш, беш чыл фондузунче хөй акшаны киирген.

Транспортчулар улус ажылагыйларга эргежок чугула хөй хемчээлдиг чүктү сөөрткен. Чолаачылар боттарының кылган рейстерин субботникти санынга кирер санаарын шиитпирээн турганнар. Кызылдың транспорт бүдүрүлгелери апрель 16-да 18 мун тонна улус ажыл-агыйының чүүгүн, 46 мун пассажирлерни сөөрткеннер. Септекчилер 225 автомобильдерни септээн. Барык беш чүс чолаачы камнап алганы кывар-чаар материалдары-биле ажылдаан. Транспортчулар беш чыл фондузунче 14 мун рубльди шилчидер дээн сөзүгже ээ болган.

Пайысылаадың үлетпүр бүдүрүлгелери субботник хүнүнде 1.803 мун рубльдиң продукциязын бүдүрген болгаш улус төрээлелиниң барааннарын 58 мун рубльге кылып үндүрген. Ниитизи-биле беш мун ажыг кижи боттарының ажылдаар черлеринге ажылдаан.

Республика пайысылаадың, түс-түс коллективтер девискээрлерин арыглап, чаагайжыдар талазы-биле улуг хемчээлдиг ажыл кылдынган. Ниитизи-биле үш мун хире кызылчылар анаа идепкелиг киришкен. Ылангыя ковуруг чанының скверинге. Магистральның кудумчузунга, Абакан, Бай-Хаак оруктарының эгелериниге «Найырал», «Октябрьның 60 чылы» аллеяларга мыш олуртур, арыгдаа ажылдары - хайынышкынныг чорүүн турган. Кызылдың чамдык албан организацияларының шефтеп турары ажыл-агыйларынга, үлетпүр, тудугларынга база ажылдаан. Чижээ, профобласттың коллективи «Хүреш» стадионга, «Чедер» курортка, «Моңгүлек» гостиницага чаагайжыдыга талазы-биле эки ажылдаан, ковуруг чанының болгаш «Сайлык» скверлерниге аныяктар организацияларының, урап түүл ажылдакчыларының коллективтери хөй ажылдарны кылып, чаа ыяштарны олуруткулаан. Суг ажыл-агыйының болгаш мелиорация министерствозунуң ажылдакчылары Баян-Колдуң суггарылга системазынга бүтә-сумун аштаарынга. Социал хамгырылга министерствозу — Кызылда кырганнар бажыңының түзүлүшүнге идепкелиг киришкеннер.

АК-ДОВУРАК

Тываның даг-дүгү тывакчыларының хоорайы — Ак-Довурактың ажылчы чоннары түс-түс бүдүрүлгелериниң чанында 8 шак четпээнде-ле чыгыын кээп, ленинчи субботникке тураскаатқан байырлыг митингилерге киришкеш, боттарының ажылдаар черлеринче далаштыг, соруктуг чорупканнар. Аныяк хоорайның күш-ажылчы коллективтеринден 8300 ажыг кижи субботникке киришкен.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың дүүнгү ажылдаар ээлчегелери субботникти ажылчын туруштарга эрттирген. Рудниктен каскан массаны күүлүг БелАЗ-тар үүрмектеп-сорттаар комплексче сөөртөөш, арыгдал фабриказының цехтери долу чүүгүү-биле ажылдаан: каяа-даа ажыл-иш хайынышкынныг болган. Комбинаттың коллективинин деминг, шалыпкын ажылынын ачызында субботник хүнүүде чүс тонна кире даг-дүгүн хүн нормазындан ажыр бүдүргеп.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң ажылчыннары бо чылын ажыгларга кирер тудугларга кол күштерни моолаан. Ол дээрге чаа школаның, сүт комбинадының, ТЭС-тин үшкү ээлчээнинг тудугларыдыр. Автотранспортчулар беш мун тонна чүүктерни сөөрткеп.

Хоорай чаагайжыдыгазынга болгаш арыг-шеверлээшкинниге школачылардан эгелээш пенсионерлерге чедир дөрт мун ажыг кижи кирипкеп. Оларның арасында албан-хаакчылар ээлчегелеп дашкаар ажылчыннар дээш кымны чок дээр. Ажыл хүнү дооступ турда, хоорайның кудумчулары аяшинга кирип, аяда бедик көдүлүүшкүнүүр ажылдаан ажыл-ишчилер катык-коглуг чанып турган.

Ак-довуракчылар 12,5 мун рубль түнүүр продукциязын бүдүрген болгаш ажылдан алган акшазындан 15,5 мун рубльже беш чыл фондузунче шилчидер.

ХОВУ-АКСЫ

Металлургтаар суурунга коммунистиг субботник эгелээр мурнунда ажылчын коллективтерге, школаларга, культура албан черлеринге кыска митингилер болгулаан. Олар «кызыл субботага» идепкелиг киржирип, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарын, организастыг чорүүн көргүзерин аазаннар. Ооң соонда түс-түс кижилер ажылдаар черлерин эзлепкен.

Коммунистиг субботникке школачылар-биле кады 3240 кижи киришкеп. «Тыва кобальт» комбинаттың ажылчыннары түс-түс цехтерниге, школачылар чаагайжыдыгага, чамдык ажылчыннар теплицага, тудуг шөлдерниге ажылдааннар. Күш-ажылчы байырлал хүнүнде комбинаттың 80 ажылчыны боттарының камнап алган кывар-чаар материалдарын, электри энергизазын ажыглап, хөй түүнүг ажылды бүдүргеннер. Олар энергия, транспорт цехтериниң болгаш Хову-Аксы АТБ-ниниң ажылчыннарын-дыр. Ол хүн коллектив бүдүрүүн бүдүрген ажылы норматан ажыг болган.

Хову-Аксы суурунуң чурттакчылары коммунистиг субботник хүнүнде 9774 рубльдиң продукциязын бүдүрген. Оон 4429 рубльди беш чылдың фондузунче шилчидер.

КАА-ХЕМ

Каа-Хем районнуң бүдүрүлгелериниң, совхозтарының, албан организацияларының ажыл-ишчилери коммунистиг субботникке бир деминг үнгеннер. Күш-ажылдың байырлалы митингилер-биле эгелээн. Коммунистиг субботникке 20.300 ажыг кижи киришкеп. Совхозтарның ажылчылары мал кажаалары тудар, септээриниге болгаш чурттакчылыг суурлар чаагайжыдылгазынга ажылдаан.

Чадаана хоорайның үлетпүр бүдүрүлге, албан организация черлериниң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары хоорай иштинге дөрт бөлүкке хуваатыпган. Олар Сельхозтехника каттыжымышкынның, түүнбу заводунуң, профессионал-техниктиг училищениң чаа тудугларынга болгаш хоорайның чаагайжыдылгазынга ажылдаан.

Чөөн-хемчикчилер субботник хүнүнде ажылдаан ажыдындан беш чыл фондузунче 15.300 рубльди шилчидер.

ТАНДЫ

Коммунистиг субботникке Танды районнуң бүгү ажылчы чону организастыг болгаш идепкелиг киржирип баш бурунгаар эрттирген книги хуралдарынга-ла дугуржуп чугаалашкан.

«Кызыл суббота» хүнү келген! Аңаа киржири-биле 11 мун 350 кижи организастыг, катык-хөглүг үнүпкеп. Совхозтар ажылчыннары барык шупту-ла боттарының участокта-рынга ажылдап эрттирген. Совхозтардан 2640 кижи коммунистиг субботникке киришкеп. Оларның иштинден 260 кижи тудугларга ажылдаан. Ажылдалга кирер тудугларга 156 кижи идепкелиг киришкеп. Чижээ, Бай-Хаакта 282 орунуг уругдар садыпга 60 кижи ажылдаан, бүрүн ажылдалга кирген. Ол ышкаш совхозтарның мал кажаалары аштап арыглаарыга дыка хөй кижи киришкеп. Чижээ. С. К. Тока аттыг совхозтуң ийи, Дүржүлга станциязының алды, Улуг Октябрьның 50 чылы аттыг совхозтуң беш, «Коммунизминиң херелп» совхозтуң алды, а районда тустус ажыл-агыйларның 23 кажааларының ишти-даштыг аштап арыглаан. Районга коммунистиг субботникке бүгү кижилер идепкелиг киришкеп болгаш, беш чыл фондузунче 17 мун 900 рубльди шилчидер.

БИИ-ХЕМ

«Кызыл субботада» шупту 6333 кижи киришкеп, ооң иштинден 3458 кижи боттарының ажылчын туруштарынга, объекттиринге ажылдаан. Бо чылын ажыглалга кирер тудугларга 280 тудугжу, суг-бараан фермаларынга 1400 кижи, суурларның чаагайжыдылгазынга 1650 кижи ажылдап хүнээн.

Дыка хөй коллективтер коммунистиг субботникти бедик организастыг байдалга эрттирген. Ыяш ажыл-агыйының, Сельхозтехника каттыжымышкынының мурнакчы чолаачылары коммунистиг субботникке кириштир хуусаа бетинде ажылдаан.

Туранның районнар арасында Сельхозтехника каттыжымышкынының чолаачылары 420 тонна чүктү сөөрткеп, септекчилер дизельдиг 2 шимчедикчиниң, автомобильдиң 2 моторун септээн. Ыяш дилер пунктунуң бригадазы 260 кубометр чудуктарны сөөрткеп база 89 кубометр дилиг материалдарын, 15 кубометр шала манзазын дилип белеткээн.

Совхозтар төптеринге, суг-бараан фермаларынга, кыштаглarга, турлагларга-даа кадарчылар, саавчылар, ажылчыннар, шефчилер шалыпчы ёзу-биле ажылдаан.

ЭРЗИН

Бүгү-эвилеадың коммунистиг субботникке районнуң ажылчы чону бир деминг үнгеннер. Күш-ажыл байырлалынга белеткелдер организастыг эрткен. «Күш-ажылга алдар!» дээш кийгырыг-лозуннарны түс-түс албан организацияларга аскылаан.

Районга ниитизи-биле 5021 кижи коммунистиг субботникке ажылдаай. Ооң иштинге 800 ажыг кижи боттарының күш-ажылчы үлүүн киирген. Амыдырал хандырылга комбинадынга, тудугларга, бо чылын ажыглалга кирер объектилерге ажылдаанннар.

Беш чылдың фондузунче район 5584 рубльди шилчидер. Ооң иштинде совхозтардан 3300 рубльди шилчидер.

«Чаа орук» совхозка электри шугумунуң чагыларының оңгарларын каскан. «Нарын», «Мөрен», Ленин аттыг совхозтарның ажыл-ишчилери тудуг ыяжы болгаш оттулар ыяш белеткелинге ажылдаанннар.

Суурларда өөренишчилер суур чаагайжыдылгазынга ажылдаанннар. Чонның ажылдаарынга таварымчалыг байдалды эки тургускыны-биле коммунистиг субботник бедик темпилиг эрткен.

БАЙ-ТАЙГА

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнге тураскаатқан коммунистиг субботникке Бай-Тайга районнуң ажылчы чоннары хынамчалыг белеткенген.

Күш-ажылдың байырлалы эгелээр мурнунда Тээли суурнуң бүдүрүлгелериниң ажылчыннары, албан организацияларының албан-хаакчылары СЭКП райкомунуң чанынга чыгыын келген. Өрта кыска митинг болган. Районга коммунистиг субботник эрттирер штабтың начальныгы, СЭКП райкомунуң ийиги секретары М. Х. Сарыгларга коллективтерде штабтарның удуртукчулары күш-ажылдың байырлалынга киржирингге белеңнинип, чүүү кылырының дугайында рапортун берген. Ооң соонда ажыл-ишчилер ырлыг-хоглуг ажылдаар черлеринче чорупкан. Совхозтарга, салбырларга митингилер база эрткен.

Райондан ниитизи-биле 3485 кижи субботникке киришкеп. Кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниге 752, тудутта 113, чаагайжыдылгага 1340 кижи ажылдап хүнээн. Бай-тайгажылар ажылдаан акшазындан беш мун хире рубльди беш чылдың фондузунче шилчидерин шиитпирлээн.

МӨҢГҮН-ТАЙГА

Мөңгүн-Тайга районнуң ажыл-ишчилери ленинчи коммунистиг субботник хүнүн бүдүрүлгечи ажыл-иш-биле демгелээн. Күш-ажылдың байырлалынга райондан 2542 кижи киришкеш, 10250 рубльдиң ажылдарын кылган. Садыгның, хөй-ниитинниң чемненилгезинин, амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары боттарының туруштарынга ажылдаан. Чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазының талазы-биле улуг ажылдар кылдынган.

ССРЭ-ниң 60 чылы, «Мөге-Бурлэ» совхозтарының ажылчылар кодээ-ларынга ийи-ниги хөй кажаалары гүттүнган. Районнуң сентелге-тудуг участогунда тудугжуларының ажаа иштин чурттаар бажыңның таваан салып, ковуруттуң септелгезин кылган. Мугур-Аксы суурнуң улут-биче чурттакчылары кудумчуларны, автооруктарны аштап, чаагайжыдылганы чоруткан.

Районнуң ажыл-ишчилери «кызыл субботадаң» беш чылдың фондузунче 4000 рубльди шилчидер дээн.

УЛУГ-ХЕМ

Улуг-Хемниң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлеринге хөй-өът киргеп ажылдап турардар. Бүгү-эвилелдиг ленинчи коммунистиг субботникке районнуң ажыл-ишчилери найыралдыг, бир деминг ажылдаанннар. Субботник эгелээриниң мурнунда чер-черлерге кыска митингилерге «кызыл субботаның» ужур-дузазының дугайында, ооң ленинчи идеаларының бүгү чуртта тарап турарының дугайында чугаалашканнар.

Райондан ниитизи-биле субботникке 15 мун кижи киришкеп, ооң иштинден 4600 ажыг кижи боттарының ажылдап турган черлеринге ажылдаанннар. Үлетпүр продукциязын 40 мун рубльге бүдүрген. Беш чылдың фондузунче 11 мун 500 рубльди шилчидер.

Ажылчын коллектив, ажылагый бүрүзүнге кижилер бедик бүдүрүкчүлүг, ак сеткилдиг ажылдаанннар.

Чаа Шагаан-Арыгның тудугжулары тудуг объектилеринге ажылдап хүнээннер.

ӨВҮР

Районнуң ажыл-ишчилери күш-ажылчы коммунистиг субботникче бир деминг үнгеп. Эртен эрте суурнуң ол-бо кудумчуларындан эт-херекселин тутқан, ажылчын хептерлиг кижилер чаңгыс черге чыглып кээп, ажылдаар участокгарыпче чорүп тургулаан. Ниитизи-биле коммунистиг субботниккө 3772 кижи киришкеп. Оларның иштинден 746 кижи боттарының организацияларынга ажылдаан.

Ол хүн күш-ажылчы ишчилер 14133 хире рубльдиң ажылын бүдүрген. Тудуг-монтаж ажылын 4497 рубльге бүдүрген. Көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары түс-түс хамаарышкан черлеринге шалыпкын ажылдаан. Олар 5476 ажыг рубльдиң ажылын кылган. Ол ышкаш суурнуң чурттакчылары агитквартaлдар аайы-биле чаагайжыдылганы организастыг чоруткан.

Район төвүнүң болгаш совхозтарының 1258 ажылчыннары боттарының черлеринге ажылдап, чамдыктары малчынларга дуза чедирген. Олар 1106 кубометр тудуг ыяжын, 557 кубометр токпак ыяш болгаш малчыннарның сес кажаазын база дөрт чунар-бажыңны септээн.

Районнуң ишчилеря он бирги беш чылдың фондузунче 5868 рубльди шилчидер.

Республиканың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи—алгы заводунуң коллективи дүүн 700 ажыг идиктн кылып үндүрген. Кидис идик кылыкчылары М. Гончарова, М. Ооржак, И. Муравьёва (чуруктa) олар белен продукциязын дужаап турлар. Чылда-ла 8000 дорбелчин метр чурталга шөлдүг бажың кезектерни бөөр чаа комбинаттың тудуунга чер ажылдарының тудуг эргелелиниң апияк коммунисти С. Сарыгларга удурткан бригаданың кежигүннери лашчылар (чуруктa) күш-ажылдың эң бедик дениелни субботник хүнүнде чедип алганнар. Үстүнде чуруктуң адаанда — субботникте артистер.

Кызылдың сесерликтеринде мыш олуртуп турары.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

Кызылдың түүнбу заводунуң даш үүрмектээр черинге болгаш оске-даа участоктарынга коммунистиг субботник хүнүнде ажыл эң хайнышкынныг болганын бо чуруктa көргүзинген.

Апрель 17— Совет эртем хүнү

ИНСТИТУТ—СОВЕТТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР

Тываның дыл, литература болгаш төөгүүнү эртем-шинчилел институдун Россия Федерациязының Чырыдышкы министерствозунуң башкарылгазынга турар кылдыр 1945 чылдың октябрь 1-деп эгелеп организастаар дугайында Доттаалды РСФСР-ниң Улус Комиссарлар Чөвүделгө од чылдың август 30-де хүлээп алган. Национал культура тургузуушкунуң дүргедеткени, культура талазы-биле хожудаашкыны Совет Тываның амыдыралының бүгү талдарынга социализмниң бадыткаттыпары дээш демиселдиг чорудулгазынга ажып эртикпи болгаш тываларның культуразын катап тургусканы баштайгы эртем институдунуң тургустунганы-биле холбаалыг болгаш.

ТАР-ның моон мурнунда турган Эртем комитединиң базазынга институт тургустунган болгаш ооң мурнунда эгелээн хой ажыл-деректе-рин, аннын ажылдарын болгаш ТАР-ның ажылчы-хүдүлгезиниң, культуразының, хөгжүлүнүнүң, школаларының, эмнелгелериниң, ынаа-бодалдарының, ферма-ларының, ооң иштинде Тыва

Бөгүн—Өртке удур совет камгалалдың 65 чылы

БАЙЫРЛАЛДЫ УТКУП ТУРА...

Өртке удур камгалал албанының 65 чылын бистин чурттувус бөгүн демдеглээр. 1918 чылдың апрель 17-де Владимир Ильич Ленин «От-оңаа демисел чорудар талазы-биле күрүне хемчегларин организастаар дугайында» декретке ат салган. Од хүнүү өртке удур совет камгалалдың күнү кылдыр демдеглеп турар. 65 чыл дургузунда өртке удур албанның кижилери ажылчы чоннуң, чоннуң байлаан өртеш карак огу дег камгалап келгеп.

Совет эрге-чагырганың тургустунганының баштайгы конуктарындан эгелеп өртке удур демиселди күрүне ужурдузалыг кылдыр тургустуган дээрзин ленинчи декрет бадыткаан.

Өртке удур камгалалдың чаа системазын организастаары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының соонда негеттинип келгеп. РСФСР-лиң Өртке удур чөвүдели тургустунган. өрт-биле демисел чорудазы. ону болдурбас талазы-биле хемчеглер а л ы р ы ук чөвүделге оналшкан. Ажылчы чоннарның хөй-ниитү организапияларының телээлекчилери өртке удур чөвүлелдиң составыга кирген. оон доктаалы бүгү чуртка албан күүседири хоойлу апарган.

Өрт айылынга таварышкан кижилерниң амы-тыныш. социалистиг болгаш совет хамаатыларның өчүү-хөреңгизин камгалаар дээш ыдыктыг хүзөлгезин өртке удур совет камгалалдың ажылдакчылары ак сеткилдиг күүседип. коммунизм тургузуушкунуна боттарының эвээш эвес садыышкынын киирип турар.

Совет эртемнин болгаш техниканың чедиишкиннери өртке удур камгалалдың ажылын экижидеринге. сайзырангайжыларынга. Ада-чурттуң чаа үениң техниказы-биле дериниринге улуг идиглиг болуп турар. Оон уламыпдан бистиң чуртувуста өрттүң үржүүдүнүң болуп турар каржа-когарал бүгү делегеңге эң куду деңнелдиг болуп турар.

Тывага өртке удур албан 1937 чылда тургустунгун. Орус болгаш аңы-дуңма өскедаа улустарның ачызында Тывага үк албан чылдан чылче хогжүп келген. Ылаңгыя ССРЭ-ниң составыңа республиканың эки тура-биле каттышканының соонда көскү өскерилгелер болгулаан.

Амгы үеде өртке удур күрүне хайгааралының инспекторлары бүгү районнарда. а хоорайларда. районнар төптеринде болгаш чүрттакчылыг үзүл-үлүг суурларда өртке удур професспонал кезектер ажылдап турар. Оларның эргезинде амгы үениң негелдезип ёзугаар кылдыгаан техпика бар. Ону тергиин эки шингёзиңп алганындан олар өрт өөскүй берген таварылгада билдилиг-биле ажылгап. эрес-дидим болгаш маадырлыг чоруктарны кылып турарлар.

Өртке удур кезектерниң пайынчы билит-мергежилиг бедидери-биле кичээлдерни. белеткелдерни организастап. спорттуң өртке удур хевирлевинге маргылдааларны чыл санында доктаамал эрттирип турар бис. Чижээ. өрткен чылын болгулаан маргылдаага бирги черни Ак-Довуракгып өртке удур № 14 профессионал кезээ. ийигизиңп —Кызылдың бот-тускайлаң кезээ чаалап алгылаавнар. Спорттуң өртке удур хевирлеринге разрядтыг спортчуларның саны чыл келген тудум немелиңп турар.

Кандыг-бир чылдагаанда болу бергеп өртке удур Тываның өртке удур албанының пайынчылары эрес-дидим демисезиңп. ону дораан ожүрениңп хемчегларин бедик мергежилдии-биле ап турар. Аңаа чижек кылдыр бир таваржылганы маңаа чугаалап көрейп.

Элээп каш чыл мурнунда Улуг-Хемниң ыяш ажыг-агый черинге өрт болган. Бир-ле кижиниң оваарымча чок чоруундан болган ол ёрт ажжок дүргеп өөскүй берген. Аңаа чыий салып каан кургат ыяш дамчып. секунда санай ооскүп-ле орган. Ол орт улам хөрлээлээш № 1 школага. амгы филармонияга болгаш оон чоогунда турар өөске-даа тудугларга аймылады диргелдирип болур апарган.

Ынчалза-даа Кызылдың өртке удур профессионал кезээниң дайынчылары хөй-ниитиниң киржилгези-биле отка удур демисежиң киришкен. Өртке удур демисел ийи хүн дургузунда үргүлүг-лээп. Идик-хевиң өрттешгеп-даа. өл-суг-даа апарган. түрүп-могаан кижилер айылга дүжүп бербээп. Амгы үениң техниказы. эрес-дидим чорук дирге-лип келген айылды чайладырынга улуг идиглиг берер.

Ол өрттү өөскүтпейн ожүрерине эрес-дидим чоруктү кылганы дээш ССРЭ-ниң Дээди Соведиңиң Президиумуу кашпап Соловьёвту «Өрт үеэинде эрес-дидим чоруу дээш» деп медаль-биле шаңнаан. Өртке удур № 1 профессионал кезектиң оперативтиг дежурныйы В. Щербаков чаштарның амы-тының камгалап алганы дээш база ол медаль-биле шаңнаткап. Дыка хөй пайынчылар хүндүлел бижиктер. өртектиг белектер-биле шаңнаткылаан. Ындыг чижектерни хөйүү киирип болур.

Амгы үеде бистиң республиканың өртке удур албанының хоочуннар дайынчы туруштарында төлептиг бараан болуп. аныяктарга үлегерни көргүзүп турар. Оларга В. Гиро. Б. Оюп. А. Марков. К. Калбак. А. Попов болгаш өске-даа оңоп дагдыныкчыларны адап болур.

Тыва АССР-ниң өртке удур камгалал албанының ажылдакчыларынга эгээртинмес дуланы ажылчы чоннар көргүзүп турар. Совхозтарда болгаш кодээниң өске-даа албап черлеринде эки тура үш чүс ажыг дружиналар тургустунган. Өрт ожүрер кылдыр тускайлап дерээп автотрактор техниказы дика хөй совхозтарда бар. Ындыг дружиналар үлетпүр объектилеринде. тудугларда база хөй. Өртке удур айыл чок чоруктуң дүрүмнерин сагып турарын. дериг-керекселдиң байдалын од активтер контрольдап. оонбиле демиселге боттары идепкейлиг киржип турар.

Бистиң республикада өртке удур эки тура пиитилел база тургустунган. Ук пиитилел чон ортузунга профилактика ажылын чорудуп. эки тура дружиналарга дуланы организастап. одалга дериг-керекселдерни контрольдап турап. Аныяк салгал-биле ажылды база олар күштелдирип келген. Республикаларда школаларның эки тура улусчу дружиналары тургустунган. оларның араазында маргылдааларны организастаары чаңчылчаан.

Өртке удур камгалал албанының ажылы хөй иезинде профилактикаже угланган. Коммунизм тургузуушкунуп программазын чедиишкинниг күүсетпишаан. совет улус заводтарны. фабрикаларны. электри станцияларын тудуп. күр черлерни шаңгээдип ап турар. Чурттагга болгаш культура-амырашкын тудуу калбарган. СЭКП ТК-пың май (1982 ч.) Пленумунга бадылаапы ССРЭ-ниң Аныяк программазын совет кижилер. оон иштинде Тываның ажылчы чоннары амыдыралга боттандырар дээш шулуптуг ажыллап турар. Од бүгү сорулгаларны чедиишкиннит күүсединге өртке удур албанның ажылдакчылары төлептиг салыышкынны киирип турар.

П. КОЗЬМИН.
республиканың ИХМ-ниң өртке удур камгалал кылдызының начальныгы.

«ЧЕ-ВЕ ДАЙЫНЧЫЛАР!»

Өртке удур камгалалдың 65 чылынга тураскаатказ «Че-ве, дайынчылар!» деп көрүлде-конкурс бурунгу хүн Тыва АССР-ниң Иштикя херектер министерствозунуң клубунга болган.

Ук конкурс өртке удур дайынчыларның бедик мергежилдиин илередип тыварының шыгаалдазы болган. Өрт өжүрениңге херек ядык-хептп ажжок дүргеп кедип шыдаар, дериг-керекселдерни белеткептер талазы-биле эң аваангырларны аңаа бир дугаарында шилээп. Кажан «Белеп мен!» деп өрт черни илеткээп соонда оон дайынчы хептп кедип алганын, хөрөктээжин өөктеп, куржаның алганың, ремепин база демир бөргүп шын кедип алганын түнпеп көөр. Мергежилгепи 10 балдыг система ёзугаар түнээр.

«Че-ве, дайынчылар!» деп конкурстуң бир кол черин айылга таварышкан кижиниң амы-тынын алыр дээш демиселдиң дугайында көргүскеп кезээ ээлээп. Конкурстуң киржикчизи камгалал хепдирпи эгин ажыр каап алган турар. «Айылга таварышкан кижиня аппар!» деп команда үнер. Конкурстуң киржикчизи айылга таварышкан кижини эң-не шалыпкын, эң билдилиг-биле айыыл чок черге чедирер ужурлуг. Оон соонда «Мергежилгепп доостум!» деп илеткээр.

Солистер конкурузу, чуруктар, хана солуннар делгелгелерп болгаш спортчу ужуражылгалар ол кежээ база болгулаап. Өртке удур албанның дайынчылары аңаа дыка идепкейлиг киришкеннер, опу көөрүбиле келген аалчылар дыка магадаанпар.

Бо маргылдааларга бирги черни Кызылдың өртке удур тускайжыттынган «Огнеборцы» деп кезээниң дайынчылары чаалап алган. Ийпги черни база кызылчылар —«Дисорце» команда ээлээп. Бай-Хаактың болгаш Тураннып өртке удур шеритлериниң командалары үшкү, дөрткү черлерни ээлээпнер.

Д. ИРГИТ.

ЧУРУКТАРДА: шоодулуг көргүзүг (үстүнде); республиканың ИХМ-ниң өртке удур киллизиниң начальныгы И. Козьминиң тнилекчи болган командага шаңналды тыпсып турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотолары.

АПРЕЛЬ 18-ТЕН 24-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВА

8.00 — «Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Желаю успеха». Уран-чечен фильм. 10.20—Э. Шопенниң чогаалдарын РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Гориостаева күүседир. 10.35—«Кино аян-чорукчуларының клуву». 11.35—Телемедээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—Документалдыг фильмнер. 15.35—ТТР-ниң болгаш БР-ниң уругларның Улуг хорунун күүседилгезинде совет композиторларның ырылары. 16.05—«Сээн ленинчи библиотекаң». Карл Маркстың өөредиппиң төөгүлүг салымнары». 16.35—«Оренбургчуларның часкы ажыл-ижиниң дугайында телеочерк. 16.50—Мультфильм. 17.20—Бистиң садывыс. 17.50 — Паганиниппиң болгаш Сарасатеңиң скрипкага аялгаларын Грузия ССР-ниң алдарлыг артизи И. Политковский күүседир. 18.05—Күшажылы дээш — алдар. Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлы, Калуганың машина кылыр заводунуң дарганы И. И. Евстигнеевтиң дугайында телеочерк. 18.35—18.50—Чапсар. 18.50—Улустуң аялгалары. 19.05—Хоккейге делегей чемпионазы — Швецияның болгаш Канаданың командалары ойнаар. 19.45—Уран-чечен «Поздняя любовь» деп телефильм. 1-ги сериязы. 21.00—«Ye». 21.35—«Поздняя любовь». Телефильмниң 2-ги сериязы. 22.45—Бөгүн делегейде. 23.00—23.25—Футбол дугайында.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Орус чугаа. 12.35—Анатомия. Кижиниң физиологизязы болгаш гигиеназы. 8-ки класс. Кижиниң дээди нерв системазының ажылы. 13.05—Башкыга — музыка кичээли. 2-ги класс. 4-ку дамчыдылга. 14.05—«Эртем болгаш амыдырал». 14.35—Физика. Электромагнетизмиң хоорүлүзары болгаш оларны ажылаазы. 15.05—ССРЭ-ниң улустуң башкызы Н. Н Дубинин дугайында телеочерк. 15.35—Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.50—Телемедээлер. 15.55—18.15—Чапсар. 18.15—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30—«Хөй-ниитя амыдыралының экраны» деп дамчыдылга 19.10—«Азия төвү». 19.40—Телемедээлер. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—«Делегей панорамазы» 21.00—«Ye». 21.35—22.35—«Опера сценазының мастерлери».

АПРЕЛЬ 19-ТА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Телефильм—«Поздняя любовь». 1-ги, 2-ги сериялар. 11.35—Телемедээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—Документалдыг фильмнер. 15.35—А. Скрябин—«Экстаз поэмазы». 15.50—Донецк областың Енакиево хоорайның шахтерларының дугайында телеочерк. 16.30—Концерт. 17.00—Бистиң корреспондентилерпивс чугаалары. 17.30—Концерт. 17.50—Гимнастикага делегей кубогу дээш маргылдаа. 18.30—18.45—Чапсар. 3.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Неделяның спорту. 19.30—Концерт. 20.00—«В. И. Ленин. Амыдыралының арынпары». Хөй сериялыг телефильм. 1-ги фильм: «Дириглерни кыйгырып тур мен». 21.00—«Ye». 21.35—«Москва» деп кино допчулалы. 21.45—Хоккейге делегей чемпионазы. ЧССР биле Швецияның шилиндек командалары ужуражыр. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. 23.30—«Жостовскийниң сиплбилге уран чүүлү». Мастер П. Плахов. 00.00—00.45—Футболга ССРЭ чемпионазы «Динамо» (Москва)—«Спартак».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Француз дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.35—География. 6-гы класс. Мурнуу Азия, Индостан, Индий-Гангтың оргулаажы. 13.05—«Шыдырааа школазы». Разрядчылар клазы. 13.35—Борис Лавренев. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арынпары. 14.25—Совет чуруулга ажыг дружиналар тургустунган. Өрт ожүрер кылдыр тускайлап дерээп автотрактор техниказы дика хөй совхозтарда бар. Ындыг дружиналар үлетпүр объектилеринде. тудугларда база хөй. Өртке удур айыл чок чоруктуң дүрүмнерин сагып турарын. дериг-керекселдиң байдалын од активтер контрольдап. оонбиле демиселге боттары идепкейлиг киржип турар.

Бистиң республикада өртке удур эки тура пиитилел база тургустунган. Ук пиитилел чон ортузунга профилактика ажылын чорудуп. эки тура дружиналарга дуланы организастап. одалга дериг-керекселдерни контрольдап турап. Аныяк салгал-биле ажылды база олар күштелдирип келген. Республикаларда школаларның эки тура улусчу дружиналары тургустунган. оларның араазында маргылдааларны организастаары чаңчылчаан.

Өртке удур камгалал албанының ажылы хөй иезинде профилактикаже угланган. Коммунизм тургузуушкунуп программазын чедиишкиннит күүсетпишаан. совет улус заводтарны. фабрикаларны. электри станцияларын тудуп. күр черлерни шаңгээдип ап турар. Чурттагга болгаш культура-амырашкын тудуу калбарган. СЭКП ТК-пың май (1982 ч.) Пленумунга бадылаапы ССРЭ-ниң Аныяк программазын совет кижилер. оон иштинде Тываның ажылчы чоннары амыдыралга боттандырар дээш шулуптуг ажыллап турар. Од бүгү сорулгаларны чедиишкиннит күүсединге өртке удур албанның ажылдакчылары төлептиг салыышкынны киирип турар.

П. КОЗЬМИН.
республиканың ИХМ-ниң өртке удур камгалал кылдызының начальныгы.

АПРЕЛЬ 20-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Л. В. Бетховен. Скрипкага болгаш фортепьяногга ойнаар № 7 соната. 9.25—«В. И. Ленин. Амыдыралының арынпары». Хөй сериялыг телефильмниң 1-ги фильм —«Дириглерни кыйгырып тур мен». 10.25—Улустуң аялгалары. 10.40—«Дириг амытаннар амыдыралы». 11.40—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.45—«Орус дылды өөренип тур бис». 20-ги телекичээл. 12.00—14.15—Чапсар.

МОСКВАДАН

14.15—Телемедээлер. 14.30—«Кижи — чер кырынга ээ». 15.25—Орус чугаа. 15.55—«Горнистер, харыылаңар!» 16.25—«День приходит—песню приносит». Музыкалыг телефильмниң башгайы көргүзүү. 16.55—«Эртем болгаш амыдырал». 17.30—Чурук бүргүзүнде — дүп. 17.45—Хоккейге делегей чемпионазы. Канада биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының ужуражышкыны. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. 20.00—«В. И. Ленин. Амыдыралының арынпары». Хөй сериялыг телефильмниң башгайы көргүзүү. 2-ги фильм: «Отчий дом». 21.00—«Ye». 21.35—«Ленинниң аты өлүм чок». 22.00—«Үрер хөгжүм чаңгыланып тур». 22.45—23.00—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. 12.35—Төөгү. 9-ку класс. Коллективизацияже угланышкыны. 13.05—Ада-неделе. силерге. 13.35—Ниитилел дугайында билиг. 10-гу класс. СЭКП — ажылчы ангының, бүгү совет улустуң партизы. 14.05—Сээн ленинчи библиотекаң. «Совет эрге-чагырганың эелчеглиг сорулгалары». 15.45—«Заполярье — мээн черим». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.55—Телемедээлер. 16.00—18.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Чангыс эптиг өг-буледе». Сибирьниң телестудиялары-ның Красноярскиге болган фестивалынга Кызылдың телестудиязының көргүскеп программазы. 18.50—Киножурнал. 19.00—«Азия төвү». 19.30—Мультфильм. 19.35—Телемедээлер. 19.50—Чарлалдар, реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Эртем-тайылбырлыг фильм. 20.35—Концерт. 21.00—«Ye». 21.35—23.15—«Поединок». Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 21-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55—«Горнистер, харыылаңар!» 9.25—Ю. Чичков, К. Ибряев. «Ленинниң шыны» деп кантата. 9.40—«В. И. Ленин. Амыдыралының арынпары». Хөй сериялыг телефильмниң 2-ги сериязы —«Отчий дом». 10.40—«Улус чогаалылгазы». 11.25—Документалдыг телефильм. 14.50—«Черге, дээрлерге болгаш далайга-даа. 15.20—В. И. Ленинниң чыак музыка чогаалдары. 16.05—«Шыдырааа школазы». Эгелеп чоруур өйнакчылар клазы. 16.35—«Буратиноңун» делегелгези. 17.00—«Миллионнарнын ленинчи университединде» «Ийи делегей — ийи политиканаа». 17.30—17.45—Чапсар. 17.45—Хоккейге делегей чемпионазы. ССРЭ биле ГФР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. 20.00—«В. И. Ленин. Амыдыралының арынпары». Хөй сериялыг телефильмниң 3-ку сериязы.—«Тяжелые времена». 21.00—«Ye». 21.35—Концерт. 23.30—23.45—Бөгүн делегейде.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Испан дыл. 12.35—Зоология. 7-ги класс. Сарбашкыпнар. 13.00—Бистиң садывыс. 13.30—А. П. Чехов. Чайка» 14.15—«Крушение империи». Уран-чечен фильм. 15.50—Телемедээлер. 15.55—18.00—Чапсар

КЫЗЫЛДАН

18.00 — Уругларга фильм. 18.20—«Отчуганы». 19.00—Телемедээлер. 19.10—Концерт. 19.40—Телемедээлер. 19.55—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Документалдыг телефильм 20.30—«Партия—бистиң ажыл-иживистиң өлүм чогу». 21.00—«Ye». 21.35—23.05—«И снова утро». Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 22-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Чалмыларның чогаадылгалары. 9.40—«В. И. Ленин. Амыдыралының арынпары». Телефильмниң 3-ку сериязы—«Тяжелые времена» 10.40—Концерт. 11.25—Документалдыг телефильм —«Чүгле чаңгыс хүн». 11.35—Телемедээлер. 11.40—14.15—Чапсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—Чуруттуң телестудияларының документалдыг фильмнери. 15.15—А. Бородин. № 2 симфония. 15.45—Москва болгаш москвачылар. 16.15—Амгы үениң Ленининазы. 16.45—Кончерт. 17.45—Мультфильм. 17.55—Орус музей. Совет скульптура. 18.25—18.40—Чапсар. 18.40—Бөгүн делегейде. 18.55—Хоккейге делегей чемпионазы ЧССР биле Канаданың шилиндек командалары ужуражыр. 20.30—«Ye». 20.55—00.30—В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга туваскаатказ байырлыг хурал болгаш концерт. Кремльниң съездилер ордузундан дамчыдар.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Англи дыл. 12.35—Чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. 13.05—«Хостуг темага чогаал». ССРЭ-ниң улустуң башкызы З. Г. Шоюбовтуң дугайында телеочерк. 13.35—География. 8-ки класс. Закавказьенин экономиктиг району. 14.05—Ленинниң дириг сезуу. 14.45—«Билиг — күш». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.35—Э. Казакевич. «Синяя тетрадь». 15.55—Телемедээлер. 16.00—18.00—Чапсар

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Владимир Ульянов». Телефильм. 18.30—«Ленин болгаш партия». В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга туваскаатказ замчыдылга. 18.55—Киножурнал. 19.05—«Азия төвү». 19.35—Телемедээлер. 19.50—Чарлалдар, реклама.лар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Документалдыг телефильм. 20.30—«Ye». 20.55—Концерт. 21.50—Документалдыг телефильм. 20.30—«Ye». 20.55—Концерт. 21.50—Документалдыг фильм. 22.00—23.55—«Оптимистическая трагедия». Уран-чечен фильм.

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Күш-культуржуларга сүмелер. 9.15—«Спортлотонуң» 17-ги тиражы. 9.25—Аза-чөлер, силерге. 10.10—О. Фельтман. «Испан сюжеттер». 10.30—Хөй эки баранмаа дээш. 11.00—«Уңуттер дугайында». 11.45—«Тинлекчилер». Фронтучу өөнүктер клуву. 4-ку гвардейжин танк армазының хоочуннарының ужуражышкыны. 13.15—Орус музей. Совет скульптура. 13.45—«Радуга» деп улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларның V делегей фестивалы. Индиниңы уран чүүлү. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30—Политиктиг хайгааракчы Ю. А. Летуновтуң бесседазы. 15.00—«Концерт. 15.15—«Билзингирдаа болза, бүүрегниг эвес». 16.15—Мультфильмнер. 16.45—«Доя Паскуэле». Опера-фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 17.45—«9-ку студия». 18.45—Аныяктар кежээзи. Останкино концерт залында милициянның аныяк ажылдакчылары-биле ужуражышкыны. 21.00—«Ye». 21.35 — Эртем-тепнологиялыг фильм. 21.45—23.40—Хоккейге делегей чемпионазы. ССРЭ биле ЧССР-ниң шилиндек командалары ужуражыр. Чапсар үезинде — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Төрелдешкен хоорайларның Бүгү-делегей хүнүнге уткуштур. 9.45—«Оттурукчу». 10.15—«Совет Эвиллинге барааң боор тур мен!» 11.15—«Кадыкшыл». 12.00—«Эртенги почта». 12.30—Совет черге ужуражышкыннар. 12.45—«Кедээниң шагы». 13.45—«Музыка киноскузу». 14.15—«Антон — трубач». Уран-чечен телефильмниң баштайгы үндүрүлгези (ГДР). 15.15—«Кионаң-чорукчуларының клуву». 16.15—«Силерниң чагаалараыкарны ёзугаар». Музыкалыг замчыдылга. 17.00—«Оңаа кичээнгей салыр чер». Пенза областың партия болгаш совет органнарының ажылчы чоннарының садыг айтырыгларының талазы-биле чагаалары, хомудаалары, саналгалары-биле ажылының дуржулгазының дугайында замчыдылгага СЭКП ТК-ниң кожигүүү, СЭКП Пенза обкомунуң бирги сокретары Ф. М. Куликов киржир. 18.00—«Делегей панорамазы». 18.45—19.00—Чапсар. 19.00—Мультфильм. 19.10—«Выборгская сторона». Уран-чечен фильм. 21.00—«Ye». 21.45—Хоккейге делегей чемпионазы. Финляндия биле Швецияның командалары ужуражыр. 23.30—00.00—Гандболга Европа чемпионазының кубогу. Эң кижилер. Финал. ЦСКА — «ВФЛ-Гуммеребах» (ГФР).

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.25—Туркмен телевидениезиниң программазы: 15.50—Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.20—«Чуруктчулар дугайында рассказтар». 16.45—«Хождение по мукам». Хөй сериялыг телефильмниң 12-ги сериязы —«Зарево». 17.55—Концерт. 18.35—Бистиң корреспондентилерпивстиң чугаалары. 19.05—«83-түң ырызы». 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15—Классиктиг хүрешке Европа чемпионазы 21.00—«Ye». 21.35—22.40—Уран-чечен фильм —«Весенний роман».

Тываның ырак-узак районнарының чурттакчыларынга «Экран» системазының замчыдылгалары хүнүүп-ле бирги программа-биле 14 шак 15 минутада эгелээр.

Редактор В. С. ШАРАВПП.

САДЫП АЛЫКЧЫЛАРГА

Кызылдың аъш-чем садыныың магазиннеринде лимонпарны киирген. Лимонда А, В, С витаминнер бар. Ынчангаш өкпе. ижин-шойүндү. кеш аарыгларынга удур чугула эм чүүл кылдыр лимонну сапап турар. Хан базыышкыны белиир азы чавызаар аарыгларга удур лимон кижиге база ажыктыг.

Аъш-чем белеткээринге лимонну база калбаа-биле ажыглап турар. Чемге лимонну холуурга, чаагай чыт болгаш эки амдан киирер. Шайга болгаш кофеге лимонну база ажыглаар.

Чугаладыр кезип каан азы аът машинказынга тыртып каан чигирлиг лимонну шил савага үр үеде кадагалап болур. Лимонпарны садып алырынче салып алыкчыларны Кызылдың аъш-чем садыы чалап турар.

Уран номчулгага республика конкурузунуң НЕГЕЛДЕЛЕРИ

Республиканың улусчу чогаадылга болгаш культура-чырдыышкын ажылының эртем-методиктиг төвү Бүгүроссияның театр пиитилелиниң Тыва салбырывың баштаар чери-биле демнежип. республиканың бирги бот-тывынгыр уран чүүл фестивалының планын ёзугаар чарлаттынган уран номчулгага республика конкурузун бо чылдың апрель 23-те эртенгипиң 10 шакта Кызылдың уран чүүл училищезиниң концерт залынга эгелээрин чарлап тур.

Республика конкурузунуң кол сорулгалары: уран номчулгага талантылыг күүседикчилерни илередирп, күүседикчи культураны болгаш мергежилдп бедидерп, үениң чугула айтырыгларынга дүүштүр репертуарны шилип билирп.

ССКП-ниң XXVI съезизиниң, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының. СЭКП тыва обкомунуң IX пленумунуң интернационалчы. мөзү-шынар кижизидилгезинче кичээнгейлп угландырган шиптпирлери-биле репертуарның кол темаларып холбаштырары чугула.

Хамааты дирпка бистиң үе-чергежилеривистиң үзелбодалдарып. маадырлыг ажыл-ижиң. улустарның буязыбас авын. пайыралың көргүзер ужурлуг.

Республика конкурузунга район бүрүзүнден шилиттинген 3-5 күүседикчи киржир. Киржикчп бүрүзү 3-тең эвээш эвес ангы-ангы жанрның чогаалларып күүселир (бирээзи орус дыл кырынга). Культура киллистерипче моон мурпупла тараткан негелделер колдуунда күштүг хевээр.

Кызыл хоорайның будурулге. албан организация. өөредилге черлери бүрүзүнден 3-3 күүседикчи боттарының күзелшибиле киржип болур.

КОНКУРСТУҢ ТИПЛЕКЧИЛЕРИНГЕ ДАРААЗЫНДА ШАҢНАЛДАРНЫ ТЫПСЫР:

Бирги чергенин шаңналы (үш) —бирги чергенин дипломнары болгаш өртектиг белектер.

Ийпги чергенин шаңналы (үш)—ийпги чергенин дипломнары болгаш өртектиг белектер.

Үшкү чергенин шаңналы (үш) — үшкү чергенин дипломнары болгаш өртектиг белектер.

Шылгараан киржикчилер хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг белектер-биле шаңнадыр.

Кызыл хоорайның сан киллизиниң хамаатыларга дыңнадыры болза:

Хүүда айтырыглыг хамаатыларны күлээп алырын неделяда ийи удаа дараазында хүнперде чорудуп турар.

Четвергте—13-тен 14 шакка чедир болгаш 17-ден 19 шакка чедир.

Понедельникте — 13-тен 14 шакка болгаш 17-ден 19 шакка чедир.

АГААР

Бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге быскап хар чаар. Чоон чүк углуг хаттын күжү секундалп 9—14 метр, күштелгенде—20 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыг, дүнелерде—0—5 градус соок болур. Кызылга хүндүс 3—5 градус чылыг, дүне 0—2 градус соок.

КИНО

АПРЕЛЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Нурек без легенд» 10.00. «Дива» 11.30. 13.30. 15.30. 17.30. 19.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Колыбельная для брата» 9.15. 12.15. 13.55. Мультфильмы 10.40. 15.35 «Смерть на взлёте» 17.10. 19.00. 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Клякса на сказке» 10.00. «К сокровищам авиакатастрофы» 12.00. 14.00. 15.50. 17.40. 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Будьте готовы, ваше высочество» 11.00. «Безлва» 14.00. 16.40. 19.30 шактарда.

АПРЕЛЬ 18-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Пой, ковбой, пой» 9.30. 11.20. 13.10. 15.00. 16.50. 18.40. 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Не было печали» 15.00. 16.50. 18.40. 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мужское воспитание» 9.50. «Табаго» меняет курс» 13.10. 15.00. «Дива» 16.50. 18.50. 20.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «К сокровищам авиакатастрофы» 18.00. 20.40. шактарда.

Редакцияның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчызарының 2-35-24, 2-23-54, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймыдырал болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информастыя киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, иезо ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 470.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографизы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00707

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 91 (12181) | 1983 чылдың апрель 19, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде, ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

Мал ажылының продукциязын бүдүрер, күрүнеге садар, малдың баш санын көвүдедир болгаш ооң баш санын менди камгалаарын хандырар талазы-биле 1983 чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың түннелдерини СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел база ВЛКСМ обкому чугаалажып корген, ол талазы-биле доктаалды үлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырыышаан, 1983 чылда планнарны болгаш социалистиг үлүлгелерини база он бирги беш чылдың планнарын ниитизи-биле чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, кодээ ажылагийның ажыл-ишчилери бо чылдың бирги кварталында чамдык эки түннелдерни чедип алганын демдеглээн. Күрүнеге эът садарының квартал планы апрель 1-ге чедир республикага 113,7 хуу, сүттүү — 113,6 хуу, чуурганы — 146,4 хуу күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезинге деннээрге, эът садары 14,2 хуу, сүттү—17,8, чуурганы — 11,5 хуу; эътти бүдүрери 19,6 хуу, сүттү — 10,8, чуурганы — 18,2 хуу көвүдээн. Мал ажылының продукциязының шынар көргүзүглери элээн экижээн, сүттүң 90 хуузу 1 болгаш II сорттуг кылдыр күүрүнеге сатkан болгаш дуржаагы малдың 80 хуузу бедик база ортумак денгилделиг болган.

Мал ажылының продуктуларын бүдүрер, күрүнеге садар, малдың баш санын болгаш чаш төлүн менди камгалаар талазы-биле районнарның болгаш совхозтарның социалистиг чарыжынга эки түннелдерни Кызыл, Чөөн-Хемчик районнар. «Барлык» болгаш «Коммунизмниң хереди» совхозтарының коллективтери чедип алган.

Ооң-биле чергелештир, бо чылдың бирги кварталында мал ажылының түннелдери республикага ниитизи-биле, а ол ышкаш районнарның база совхозтарның хөй кезиниде бар аргалардан ыракта чавыс болганын СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел база ВЛКСМ обкому дедиглээн. Күрүнеге эът садарының үш айларда планын Бай-Тайга, Тожу, Эрзин районнар, «Тээли», «Бай-Тал» «Кара-Хөл», «Май 1», «Тоора-Хем» «Ладыг» «Кызыл тараачын» «Нарын», «Чаа оруқ», «Карл-Хаак» совхозтар, сүт садарының планын — Бай-Тайга район, «Тээли», «Хемчик», «Өөк», «Енисей», «Кара-Хаак» совхозтар күүсеттээн. Республиканың совхозтарында малдың чидирин дүвүрээшкинин болдуруп турар. Малдың хорамчазы ыланган Тожу, Каа-Хем, Бай-Тайга болгаш Улуг-Хем районнарда эң-не хөй болуп турар. Ол дээрге мал кыштаглаашкынын организастаар талазы-биле удуртукчуларның болгаш специалистерниң кошкак ажылдаанының, партиянын чамдык комитеттериниң талазындан организасты болгаш масса-политиктиг ажылды чавыс деннелдиг чоруткаының түннели болуп турар.

1983 чылдың бирги кварталында мал ажылының продукциязын бүдүрер, күрүнеге садар, малдың баш санын көвүдедир, ооң баш санчы менди камгалаарын хандырар үлүлгелерни ажыр күүсеткилээн.

Ооң-биле чергелештир үлетпүрүң 8 бүдүрүлгелери продукция бүдүрер болгаш сайгарарының, 11 коллектив — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле даалгаларны — Чөөн-Хемчик, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле даалгаларны — Тес-Хем районнар күүсеттээн.

Тудуг организациялары капитал тудуг планын бүгү кол-кол коргүзүглерге, ниити ажыглалдыг транспротуунуң бүдүрүлгелериниң коллективтери — чүк сайгарарының, садыг үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери — үүрмектеп садар бараан саарылгазының планнарын күүсетпээн.

Кызылдың алгы заводунуң, Чадаанының саржаг заводунуң, Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунуң, Тураның хлеб заводунуң, Ак-Довурак АТБ-зиниң, «Тыва суг тудуг» трестиң коллективтери четпес ажылдаан.

СЭКП-ниң Кызыл хоорком, райкомнары, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары, хоорайкүүскомнар, ажылагий органнарының удуртукчулары, партия, профсоюзтел болгаш комсомол организациялары бүдүрүлгенин ажыктыын улгаттырарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидеринче, хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажылчы чоннар коллективтерин амедаа четпес мобилизастап турарын көрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер, ооң баш санын менди камгалаарын хандырар талазы-биле социалистиг чарышка негелделерин күүсеттээнин бирымдаалаар, шаннаашыр черлерни оларга тывыспас дээш шиитпирлээн.

Мал кыштаглаашкынының үезинде болдунган четпестерни чайладыр талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырын, часкы, чайгы үелерде малдың баш санының менди камгалаачын хандырар талазы-биле ветеринарлыг чогуур хемчеглерни боттандырарын, малчын продуктулуунуң чавызаар чорууп болдурбазын СЭКП райкомнарына, райкүүскомнарга, парткомнарга, партия эге организацияларынга, профсоюзтел болгаш комсомол организацияларынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистерниге даскаан.

Мал ажылының продукциязыг күрүнеге садар, малдың баш санын өстүрер талазы-биле чылдың планнарын ажыр-ла күүседирин хандырарыче организакты болгаш масса-политиктиг бүгү ажылды угландырарының эргежок чугулазын доктаалда айтыкан.

Районнарның, хоорайларның болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт болгаш харылзаанның, садыгның, республиканың чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының коллективтериниң социалистиг чарышының 1983 чылдың I кварталында түннеделериниң дугайын СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел база ВЛКСМ обкому чугаалажып корген, ол талазы-биле доктаалды үлээп алган.

Үлетпүрүң, тудугуң, транспорттуң болгаш харылзаанның, садыгның болгаш чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгелериниң коллективтери партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин амыдыралга боттандырарыг дээш ажылдаан, он бирги беш чылдың үшкү чылының планын күүседир дээш социалистиг чарышты калбартканы, I кварталдың планнарын болгаш социалистиг үлүлгелерин күүседиринге чамдык чедишкиннерлиг болганын демдеглээн.

Бо чылдың январь-март айларында үлетпүр продукциязын пландан ажыр 252½ муң рубльге бүдүргеп, 2008 рубльдиин сайгарган болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле план 105,7 хуу күүсеттинген. Плandан ажыр 18 муң тонна хөмүр-даштыг каскан, 3262 тонна сорттуг даг-дүгүн, 2,2 муң кубометр диилиг материалдарын, 39 тонна мал саржаан, 72 тонна далганны бүдүргеп, 18,1 муң кубометр тудуг ыяжын үндүр сөөртүкеп.

Үлетпүрүң болгаш чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының бүдүрүлгери кварталдың социалистиг үлүлгелерин күүседипкеп. Кызыл хоорайның ажылчы чоннары, Кызылдың эът комбинадының, 48-ки тудуг эргелелиниң, Хову-Аксының АТБ-зиниң, Кызылдың үлетпүр садыбының, Тывакоммунэнергонуң коллективтери болгаш оске-даа черлер кварталда алган социалистиг хүлээлгелерин ажыр күүсеткилээн.

Ооң-биле чергелештир үлетпүрүң 8 бүдүрүлгелери продукция бүдүрер болгаш сайгарарының, 11 коллектив — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле даалгаларны бараанныг продукция бүдүрер болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле — Чөөн-Хемчик, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле даалгаларны — Тес-Хем районнар күүсеттээн.

Тудуг организациялары капитал тудуг планын бүгү кол-кол коргүзүглерге, ниити ажыглалдыг транспротуунуң бүдүрүлгелериниң коллективтери — чүк сайгарарының, садыг үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери — үүрмектеп садар бараан саарылгазының планнарын күүсеттээн.

Кызылдың алгы заводунуң, Чадаанының саржаг заводунуң, Кызыл-Мажалыктың туүйбу заводунуң, Тураның хлеб заводунуң, Ак-Довурак АТБ-зиниң, «Тыва суг тудуг» трестиң коллективтери четпес ажылдаан.

СЭКП-ниң Кызыл хоорком, райкомнары, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнары, хоорайкүүскомнар, ажылагий органнарының удуртукчулары, партия, профсоюзтел болгаш комсомол организациялары бүдүрүлгенин ажыктыын улгаттырарынче, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн соксаал чокка бедидеринче, хүлээп алдынган социалистиг хүлээлгелерни күүседиринче ажылчы чоннар коллективтерин амедаа четпес мобилизастап турарын доктаалда айтыкан.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому дараазында черлерни **1983 чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың түннелдерини деп санаан болгаш СЭКП обкомунуң Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын акша шанналарыг-биле кадыы тыпсыр деп доктаатkан:**

республиканың хоорайларындан болгаш районнарындан:

үлетпүр продукциязын бүдүрериниң хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 106,4 хуу, сайгарарының — 106,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 105,1, чүк сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле — 101,9, бараан саарылгазының — 100,2 хуу күүсеткен болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазының планын күүседирин хандырган — Кызыл хоорайга;

үлетпүр бүдүрүлгелеринден:

үлетпүр продукциязын бүдүрериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 125,5 хуу, сайгарарының — 130,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 117,3 хуу күүсеткен **эът комбинадының коллективинге;**

тудуг организацияларындан:

тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 105,9 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 119,4 хуу күүсеткен «Тыва тудуг» трестиң № 48 **тудуг эргелелиниң коллективинге;**

транспорттуң болгаш харылзаанның бүдүрүлгелериндеп:

чүк сөөртүлгезиниң хемчээлиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 108,9 хуу, чүк саарылгазының — 127, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 107,7 хуу күүсеткен **Хову-Аксының АТБ-зиниң коллективинге;**

садыг организацияларындан:

үүрмектеп садар бараан саарылгазының социалистиг хүлээлгезин 100,1 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 100 хуу күүсеткен **Кызылдың үлетпүр барааннар садының коллективинге;**

коммунал-амыдырал бүдүрүлгелериндеп:

ачы-дуза чедирериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 107,7 хуу күүсеткен **«Тывакоммунэнергонуң коллективинге.**

Социалистиг чарышка ийиги черни, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир вымпелдерин тывыспышаан, дараазында черлерни алган деп санаар:

үлетпүр бүдүрүлгелериндеп:

үлетпүр продукциязын бүдүрериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,3 хуу, сайгарарының — 100, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 103,8 хуу күүсеткен **Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйының коллективинге;**

тудуг организацияларындан:

тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100 хуу күүсеткен № 624 **ТКМК-ның коллективинге;**

транспорт болгаш харылзаанның бүдүрүлгелериндеп:

чүк сөөртүлгезиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 118,7 хуу, чүк саарылгазының — 101,4, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 100 хуу күүсеткен **Шагаан-Арыг АТБ-зиниң коллективинге;**

садыг организацияларындан:

үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазы-биле социалистиг хүлээлгезин 100 хуу, ниитиниң чемненнелгезиниң — 101,4, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң —108 хуу күүсеткен **«УТКА 25 чыл» совхозтуң ажылчын кооперациязының коллективинге:**

чоннуң коммунал-амыдырал хандырылга бүдүрүлгелериндеп:

ачы-дуза чедирериниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 100,7, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң — 129,6 хуу күүсеткен **Каа-Хем районнуң бүдүрүлге эргелелиниң коллективинге.**

Сүт комбинадының, № 2 орук-тудуг эргелелиниң, Тываның авиаотрядының, Кызылдың аъш-чем барааннар садының, «Тываобувьбыт» бүдүрүлге каттыжышкынының эки ажылын доктаалда демдеглээн.

Партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүседир дээш база Тываның ССР Эвилелиниң составымга эки тура-биле киргенининг 40 чылын толептиг уткуур талазы-биле социалистиг чарышты улам нептередирин организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды күштедирерин СЭКП Кызыл хоркомунга, райкомнарга, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиниң болгаш «Тыва кобальт» комбинаттың парткомнарынга, хоорайкүүскомнарга, партия эге организацияларынга, профсоюзтел, комсомол организацияларынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчуларынга даскаан.

1983 чылдың бирги кварталында Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң күрүне планын күүсеткен түннелериниң дугайында Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң

Д Ы Ң Н А Д Ы Ы

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин хүүсеа бетинде күүседир дээш чарышпышаан, 1983 чылдың бирги кварталында үлетпүр продукциязын бүдүрүп үндүрер талазы-биле чамдык чедишкиннерни чедип алганнар.

Продукциянын ниити хемчээлиниң талазы-биле күрүне планы күүсеттинген.

Кол адырларның талазы-биле үлетпүр бүдүрүлгезиниң ниити хемчээли дараазында саннар-биле тодаратгының турар:

	1983 чылдың I-ги кварталында бүдүргеп хемчээли 1982 чылдың I-ги кварталынга удур %-биле
Электроэнергетика	99,0
Одаар чүүл үлетпүрү	97,0
Өнүүг металлургия	99,0
Металл болбаазырадыры	100,9
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүр	105,0
Тудуг материалдарының үлетпүрү	99,9
Чиик үлетпүр	102,0
Аъш-чем үлетпүрү	118,0
Далган-крупа болгаш комбикорм үлетпүрү	98,0
Полиграфия үлетпүрү	103,0

Аъш-чемниң, ыяш болгаш ыяш болбаазырадыр үлетпүрлер бедик темпилерниг ажылдап турарлар.

Продукцияның хемчээлиниң, бүдүрүлге өөрүлдезиниң темпилериниң болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле квартал планының тус-тус эргелелдер болгаш бүдүрүлгелер арбан-биле күүсеттингени:

	Продукцияның хемчээлиниң план күүселдеэн %-биле	1983 чылдың I-ги кварталы 1982 чылдың I-ги кварталынга удур %-биле	
		бүдүргеп хемчээли	күш-ажыл бүдүрүкчүлүүнү
«Тыва даг-дүгү» комбинат	115	98	115
«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези	106	97	97
Тыва электри четкилери	100,9	99	97
«Тыва кобальт» комбинат	102	99	99
«Тудуг кезектери» комбинат	120	111	118
«Шагонартыжстройиун» ДАК	95	104	102
Кызылдың эът комбинады	131	136	138
Кызыл-Мажалыктың эът комбинады	100,9	129	144
Сүт комбинады	112	107	107
Тарва продуктулар эргелели	101	98	100
Аъш-чем үлетпүрүнүң министерствозу	100,3	103	103
Даараныгга фабриказы	100,1	104	99,4
Алгы заводу	87	90	94
БДН-ниң өөредилге-будуурулге бүдүрүлгези	103	104	104
БКЧН-ниң өөредилге-будуурулге бүдүрүлгези	107	111	109
«Тыва тудуг» материалдар» каттыжышкыны	104	92	91
«Тыва сүт тудуунун» ДКБ заводу	103	94	102
«Тыва кодээ тудуг» трест	104	105	100,7
Ыяш ажыл-агыйының министерствозу	96	103	105
Тудуг кезектериниң болгаш конструкцияларының заводу	109	110	106
Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	104	105	105
Чүрт үлетпүрүнүң эргелели	107	110	104
Автосепгелге заводу	103	97	106
Сельхозтехкурком	101	102	104
Ном үндүрер черлер болгаш полиграфия талазы-биле эргелел	100,7	103	103

Чүрт үлетпүрүнүң талазы-биле квартал планы продукция хемчээлиниң талазы-биле күүсеттингеп. Эрткен чыл-биле деннээрге бүдүрген продукцияның хемчээли болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү улгаткан.

1983 чылдың I-ги кварталында үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин бүдүрген хемчээли:

	1983 чылдың I-ги кварталында бүдүргени	1982 чылдың I-ги кварталы 1982 чылдың I-ги кварталынга хуу-биле
Хөмүр-даш — муң тонна	308	97
Электроэнергия — млн. квт. ш.	31	90
Чылыг энергиязы — муң Гкал.	188	96
Шуткаан шөй — тонна	128	77
Ыяш сөөртүлгези — муң тырык куб. м.	127	106
ооң иштинде тудуг ыяжы	113	105
Диилиг материалы — муң куб. м.	34	103
Мебель — муң руб.	395	103
Культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый барааннары — муң руб.	648	107
Тудугга хереглээр чүтай — тонна	669	87
Туүйбу — млн. кезек	5,7	120
Эптээр демир-бетон кылыглар — муң куб. м.	14	117
Сорттуг даг дүгү — муң тонна	21,3	104
Хөм иштиктер — муң эжеш	21	107
Кнавс иштиктер — муң эжеш	22	96
Даараныгга үлетпүрүнүң продукциязы — муң руб.	405	87
Эът, бирги чергелиг субпродуктуларын киириштир — тонна	1581	138
Колбаса кылыглары — тонна	387	108
Чаази сүт продуктулары — муң тонна	4,7	104
Мал саржаа — тонна	79	116
Далган — муң тонна	8,6	99,0
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары — муң тонна	5,2	102
Кондитер кылыглар — тонна	281	96
Эзиртпес суксуннар — муң дал.	30	111
Кургаг эът-сөөк мал чемнери — тонна	276	145

1983 чылдың бирги кварталында пландан ажыр 18 муң тонна хөмүр-даштыг, 3,3 муң тонна сорттуг даг-дүгүн, 2,2 муң куб. метр диилиг материалдарын, 3,5 муң рубль түүге культура-амыдыралдың болгаш ажыл-агый барааннарын, 13,3 муң рубльге мебельди, 301 тонна эътти, бирги категорияның субпродуктуларын киириштир, 17 тонна колбаса кылыгларын, 39 тонна мал саржаан, 72 тонна далганны 3 муң дал эзиртпес суксуннарны бүдүрүп үндүрген.

Үлетпүрге шиитизи-биле квартал планы күүсеттинген болза-даа, чамдык бүдүрүлгелер доктаатkынган онаалдаларны күүседип шыдаваннар: 14 бүдүрүлгелер продукция бүдүрериниң планын күүсетпээнер, 21 бүдүрүлге үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин кудулаткан, 20 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнаттынган деңгелин чедип албаан, 21 бүдүрүлге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдагы I-ги кварталда турган деңгелинден кудулаткан. Тудугга хереглээр чүтай болгаш туүйбу бүдүрериниң, хөм болгаш кнавс иштиктериниң, даараныгга үлетпүрүнүң продукциязының, чаази сүт продуктуларының, кондитер кылыгларының, балык тударының планнары күүсеттинмээн.

Бараанныг продукцияның бот-үнезиниң квартал планы күүсеттинмеген.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

Чугаалажып, деткип турар

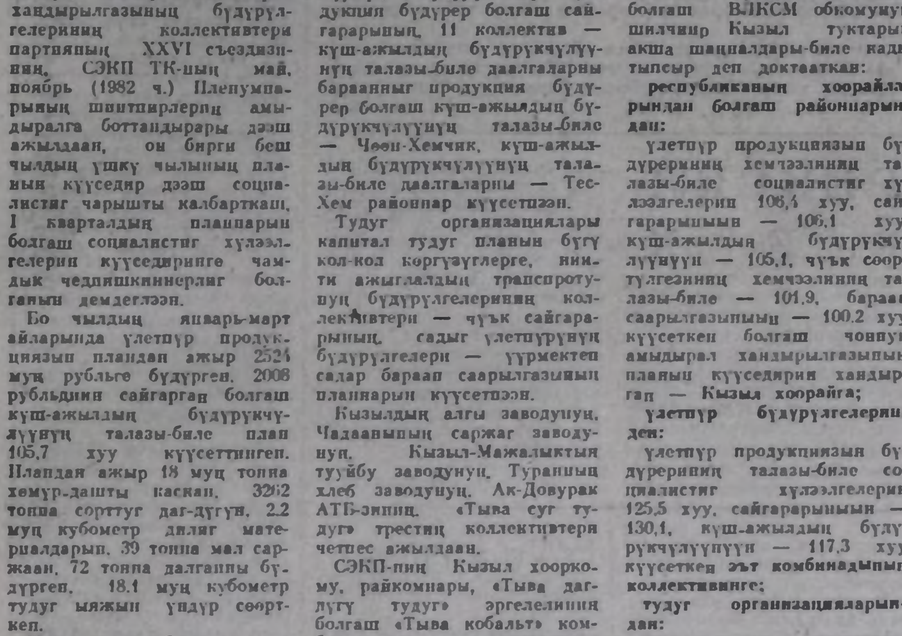

«Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиндө Пётр Христофович Войтюктуп удурткан бызанчылар бригадазы мурнакчы ажылдыг, интернационалчы коллективтериниң бирээзи. Бригада Магистральная микрорайонда 500 кижи чурттаар ниитү чуртталга бажыңын шалаларар. эжик, сонгаларын эптээр ажылдарны чоокта чаа бүрүн доозкаш, ооң ырак эвесте туттуунган улуг панель бажыңда ажылдай бергеш.

Бригада коллективи чыл эгезинден шалыпчы ажылдап, күш-ажылдың, бүдүрүлгенин сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле, ажыл шагын чап ажыглаар, анаа туруушкунну болдурбас дээш боттуг хемчеглерни ап келген. Бригада кежигүннериниң ажылга харыысалгазын бедидер, ажылдан озалдаар, эрте чоруур таварылгаларны болдурбас талазы-биле бригада чөвүлели тодаргай ажылдан келгенниң түннелинде байдал кескүзү-биле экижээн. «Күш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролүн бедидер дугайында» ССРЭ Хөйлүзүнүн телевилелиин бригада танышкаш, ону ишти-биле чүүлдүгүнүн дедиргеп.

— Күш-ажылчы коллективтерниң бүдүрүлгенин эргелеп башкарарынга ролүн бедидер дугайында чугаа доктаамал туруп келген болгаш хөй талалыг айтырыг болур — деп, бригадир П. Войтюк чугаалады.

ЧУРУКТА: бригадир П. Войтюк (оң талазындан ийи дугаарында) бригадазының бызанчылары-биле.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ССРЭ-ниң Өртектер талазы-биле күрүне комитединде

ССРЭ-ниң Күрөөтек комитеди ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоннуң чамдык хереглел барааннарының үүрмектеп садар күрүне өртектерин чиигедир дугайында айтыышкынын ёзугаар 1983 чылдың апрель 25-тен эгелеп күштүг болур чаа прейскурантыларны бадылаан.

Ол прейскурантыларда үүрмектеп садар өртектерни чиигедириин мынчаар көрүп турар:

Каракуль моюндуруктарга — ортумаа-биле 20 хуу, норка кежинден моюндуруктарга — 35 хуу. Хереэженнериниң норка кештен моюндуруктуг кышкы тонунга үүрмектеп садар өртектерни ортумаа-биле 21 хуу болгаш ер кижилериниң каракуль моюндуруктуг тоннарынга — ортумаа-биле 7 хуу.

Арыг дүктеп ойун кылган аржымылдарга — ортумаа-биле 40 хуу;

Торгу оруң шывыгларының болгаш сыртык хаптарының чамдык хевирлериниг — ортумаа-биле 40 хуу кызырган.

Үүрмектеп садар өртектерни чиигеткенниң ниити түүү бир чылга онаалыг алырга, 1,4 миллиард рубль болур.

Черниң кежиин четтирер дизе

МАГАДЫЛАЛ — СУГГАТТА

Республикада чер-даа, малдаа ажылын хөгжүдеринге мелиорацианың үлүг-хуузу улуг. Ол улус ажыл-агыйының бөвә бир кол адыры апарган. Черия суггарыш ажыглаарының ужур-дузазы ыламгыя өл-шык эвээш дүжер бистиң республикавыска дыка ажыктыг дээрэн биллингир. Суггарылга системаларын болгаш суггаттыг черлерни багай эвес ажыглап турар ажыл-агыйлар бисте чок эвес.

«Алдан-Маадыр» совхозунуң бүрүде-ле суггаттыг черден тараа культураларының дүжүдүн республиканың ап турар ортуман дүжүдүнүң хемчээлиниден 1,5-2 кетап хөйү ап турар. Эрткен чылын ол совхоз тараа культураларының дүжүдүн гектарданна 16,3 центнерни ажаап алган. Ол-да совхозтап Сергей Бызытпаавын, Макар Ондарның удуртқан звенолары гектарданна 23-24 центнер тараамы алган.

Барыын-Хемчик районга «Суггат» каттыжышкынны ажыктан соонда, ук районуңуң совхозтарының коргузуу алаан бедиин. «Барлык» совхоз суггаттыг черден мал чеми культураларың бедик дүжүдүн ап турар апарган. Ол совхоз 1982 чылда хөй чылдыг сигеннің 1660 гектар шөлүнден 55816 центнерни алган. Оон дүжүдү ортумаабиле бир гектардан 33,6 центнер болган. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхоз болгаш Дуржулга станцизы хөй чылдыг сигеннің гектарданна 34-39 центнер чедир дүжүдүн ап турар. Ындыг чижектерни ам-даа коргузуп болур.

Үстүнде айытқан ажыл-агыйларның бедик коргузугларни чедип ап турарының бир чылдагааны—суггаттыг шөл бүрүзүнүң эзлиг болуп турары. Өскээр чугаалаарга суггаттыг тараа, чайгаар үнген сиген болгаш одар шөлдери түс-түзүнде бот-орулгачарыдгалыг звеноларда быжыглаттынган. Ол звеноларның хежигүннериниң хөй кезии—бирги болгаш ийиги класстың суггатчыларыр.

Оон ыңай суггарылганың норма-чижээн, ону чорударының хуусаалаарын түс-түс культура аайы-биле хажыдыышкын чок, агротехниканы барымдаалап чорудуп турар. Звено бүрүзү минералдыг болгаш органиктиг чемнишчидилгелерни суггаттыг черлерге норма ёзугаар топ турар. Тәрилга эдлечештирилгенин долузу-биле шиңгээдип алган, суггарылгага механизацианы болгаш суггарылганың бедик бүдүрүкчүдүг арга-дүржулгазын мергежилдин-биле ажыглап турар.

Он бирги беш чылдың үшкү чылында суггаттыг чер ажылдыг совхоз бүрүзү үстүнде айыттынган ажыл-агыйларның арга-дүржулгазын шиңгээдип, суггаттыг гектар бүрүзүнүң беримчезин бедидип, аңаа бедик дүжүттүң магадылалын тургузар дээш ажылдаар херек. Бо чылын республикага часкы ол-шык сиңирер суггатты 28 муң гектар, тарылга мурнунуң суггадын 40,5 муң гектар черге чорудары көрдүнген. Көдээ ажыл-ишчилериниң социалистиг хүлээлгелеринде ол шөлдериң гектар бүрүзүнден 18,5 центнерден эвээш эвес тараны, 87 центнер картофельди, 145 центнер погааны, 25 центнер хөй чылдыг сигенни өстүрүп алыры көрдүнген. Ону боттайдырарда суггаттыг черлерни чөп ажыглаар талазыбиле бедик коргузуглуг ажыл-агыйларның арга-дүржулгазын нөтередир, суггаттыг чер ажылының агротехниказын хажык чок сагыыр херек. Оон ыңыда суггарылга машиналарын бүдүрүкчүдүг ажыглаары, суггарылганың бедик бүдүрүкчүлүг аргаларын, черни дилиндектеп база одурүглап суггарарын, суггатчыларның болгаш механизаторларның күш-ажылын шын организастаары база оларның ажыл төлевирин чөп тургузары чугула.

Социалистиг чарыштыг дээштиг организастаарынче, ховуда, шөлдерде ажылдап турарларга бүгү-де таарымчалыг байдалдарны тургузарынче болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун шиңгыырадырынче кичээнгейни улгатырар ужурлуг, Партия, совет органнар, көдээ ажыл-агый эргелелдери, совхозтарның удуртукчулары болгаш түскай әртемниглери ол ажылче доктаамал сагыш салып, бо талазы-биле боттуг хемчеглерни ап, үре-түңнелдиг ажылдарны хүн бүрү чорудар сорулгалыг.

Часкы, чайгы суггатты чедишкиниг чорударының бир кол үндезини болза, суггатчы кадрларны, машинистерни өй-шаанда өөредип четчелээри болур. Олардан түскайлаттынган звеноларны тургузары, оларның күш-ажылын чотуур дедиелге организастап, дериг-херексел-дер-биле хандырары чугула. Ам ажыл-агыйларда суггатчы 36 бригаданы, оон иштинде тараа культуралары тарып өстүрер 35, картофельдин 38, погаанын 43 база мал чеми тарып өстүрер 150 звеноларны организастап тургускан. Апрель 1-де байдал-биле алырга, дереглеттинип турар 1200 суггатчының 1058-ан, ол ышкаш 500 машинистерниң 247-зи белеткеттинген. Ам чедир белеткеттинмээн суггатчыларны болгаш машинистерни дарый белеткээри негеттинип турар.

Черниң кежиин четтирер дизе, чүнү канчалза эки? Солун арнына көдүртүнген бо айтырыгга харыларның бирээзи суггатыг черлерни долу болгаш беримчелиг кылдыр ажыглаары, мелиорация ажылын улам экижидери болур. Райкүскомнарның көдээ ажыл-агый эргелелдери, ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскай әртемниглер салдынган айтырыг талазы-биле шыңгыы хемчеглерни алыры чугула.

Ш. МОНГУШ.

Көдээ ажыл-агый министерстводунуң мелиорация кылдыынның эргелекчизи.

МЭЭҢ БОДАЛЫМ

Жданов аттыг совхозтуң агроному С-М. Сотпаның болгаш өске авторларның «Шын» солунга көдүргөн «Черниң кежиин четтирер дизе» деп ажык чугаазын номчаш, «Сут-Хөл» совхозтуң тараажыларының болгаш бодумнуң макаа хамаарыштыр бодалымны бижикседим. Шынаала, олар чугула айтырыгны көдүрүп турар-дыр.

Черниң кежиин четтирер деп бодаар болза, агротехниканы шын сагыыры чугула болбайн канчаар. Чер кежиин болгаш өске-даа дириг амытаннарны чемгерип турар болганда, ону хумагалаар, хөрээнүнү болбаазырадыр херек.

Кара-Чыраа салбырында хоочун суггатчы Аракчаа Оттук-оолович Донгакка ужурашкаш, мындыг айтырыгны салган мен.

— Элбек дүжүттү өстүрүп алыр деп бодаар болза, чүнү кылза эки ирги? Бо талазыбиле бодунарның бодалынар кандыгыл, Аракчаа Оттук-оолович?

— Ында кижи билип чадаар чүве чок-ла болгай. Хамыктың мурнунда черни чөп ажыглаар болгаш хөрээнүнү эки болбаазырадыр. Агротехниканы шын сагып, черни довураан хөөг кылдыр, чогуур негелдезинге дүүштүр ажылдаар ужурлуг. Бистең чамдык трактористер тарылга шөлүн кырлап, чалдарлыг кылдыр, «кайы-хамаан чокка уаде тыртып каапталар. Ынаыг черлерни хөөдүр илиртен, чедиштир суггарып алырыла берге боор. Оон ыңгыда бистиң чамдык суггатчыларывыс суггу анаа-ла шөлче аксын бадырыпкаш, черни ала-токар кылдыр суггарардыр. Шынаар суггарган черден шөлүт тараа үнмес болгай.

Бистен амгы тарыш түнер шөлдериниста кажан Кара-Чыраага колхоз түрэ-ла тарыш эгелээн. Иргин калган, кыргын саймырам черлер-дир. Кижи канчаар-даа кыыш суггарарга, дүжүдү дөңгүй-ле 6-8 центнер боор-дур. Кожавыс «Алдан-Маадыр» совхозтуң тараажылары бир гектарданна чамдыкта 20-24 центнер дүжүттү ап турар.

Черле ынчаш чер ажылының түскай әртемниглери чаагай дүжүттү өстүрүп алыр дээштин күжениишкинниг ажылдап, агротехниктиг чогуур негелдеге дүүштүр ажылдаар болза, чүге бедик дүжүттү өстүрүп болбас деп. Бистиң салбырда кызыл-тасты, арбайны, суланы, чингетарааны тарып турар. Оон белик дүжүттү албайн турарывыс хомудавчыг-дыр — деп, ол чугаалаар болду.

Хоочун суггатчының чугаазынга каттыжар мен. Чер ажылының түскай әртемниглери, трактор-хөөү бригадаларының бригадирлери план дуржузга чок ажылдап, ёзулуг-ла черге ээ болбайн, эрги ёзу-биле ажылдап турары чажыт эвес. Чыдан чылче тараа культураларындан чавыс дүжүттү ап турарывыстың чылдагааны ында. Тараа шөлдерин, хөрээнүнү хат, сут халавындан камгалаар ажылдар кошкак. Сугну тарылга шөлдеринче орайтадыр бадырын турар.

Совхозтуң девискээринде шаапда араттарның тараа тарыш чорааны күр черлерни чөп шиңгээдип албайн турар. Алаактарда тарыш болгу дег курукkан чаагай дүжүттү берип болгу дег. чимчак хөрээнүнүг черлер хөй. Ол черлерин харааганын секкеш, түс чеолерин өки билир кижилер-биле сүмележип турган, арык-бүгаларны үндүрүп, тараны-даа, мал чеми культураларны-даа тарып болуо.

Октябрь Революциязы орденнин эдилекчизи, хоочун тараажы, пенсионер Ыймажап Ондар Ишкинээр аксынга, Кызыл-Тайга, Кара-Чыраа девискээринде, Хемчик үнүлэ ажылдап чок чидың берген күр черлерниң барын хомудан чугаалап орар.

Дүжүт бербес черлерни кайы-хамаан чок чарып, тараа, мал чеми культураларны тарып турары алдептиг. Кандыг-даа өл-шык, суггат чок Өлең ховузунга чыл бүрүде мал чемнерээн, чөөге-тараанындаа тарын-ла турар. Оон чүге карын дүрттүг үнүш үнер.

Маңаа дыка хөй кыварчаар материаддар үнер, каражалыг. Механизаторларның ажыл төлевирине хөй чарыгаддар үнүп турар. Часкы тарылга, күскү дүжүт ажаап алмышкынның үезинде ховуда-шөлдерде үрелген трактор, комбайннар бо-ла тургулаар. Ол дээрге чамдык механизаторларның ажылынга аа-харыысалга, эдилээн эдинге хумага чок чоруун көргүзүп турар.

Шөлдерде тарааларны, мал чеми культураларны суггарыг чашиннар тудуп чий берген болгулаар. Ында өрге-күске дээн ышкаш хээчилер-биле демисел кошкак.

Дуржулгалыг суггатчылар Ыймажап Ондар, Аракчаа Донгак, Медээчи-оол Монгуш, комбайнер Шулуу Тулуш оларның арга-дүржулгазын аның тараажыларга, комбайнерлерге дамчыдып, түскай семинарлар, өөредилгени организастаар болза база артык эвес. Эң-не бедик дүжүттү өстүрүп турар суггатчыларның, механизаторларның материаддыг болгаш моральдыг сонуургалын белидип, чогуур деткимчени коргузери чугула.

Агрономнар, гидротехниктер, инженерлер, суггатчылар бедик дүжүттү өстүрүп алыр дээштин бир деминг, чаңгыс ай планныг ажылдаар ужурлуг.

Бо бүгүнү ооренип коруп, чогаалыкчы ёзу-биле ажылдаар болзувусса. СЭКП Төп Комитединиң май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырала боттандырарынга. Аъш-чем программазын шиитпирээринге үлүүвүе улгадыр дээрзинге бүзүрээп мен.

О. БОРАШ.

«УРАЛМАШТЫҢ» 50 ЧЫЛЫНГА

СВЕРДЛОВСК. «Уралмаш» чок болза, чурттуң аар үлептүрүнүң дүгаймы чугаалаары-даа берге деп болур. Ону заводтарның болгаш фабрикаларның, даг-даш арыглаар комбинаттарының, хөмүр-даш разрезтеринің адазы деп чугаалаар-даа болза, ажырбас.

Заводту баштайгы беш чылдар үезинде тудкан. Ынчап партия чурттуң индустриализастаарынче угланымышкынны айытқан. «Уралмашты» 50 чыл мурнунда, 1930 чылда, ажылдадып киирген. Оон коллективиниң эрткен оруу аар-берге-даа болган. Бөгүн ол орукту бедик мергежилдиг инженерлер, эртемденнер, бедик дециелдиг техниканың дузазы-биле үргүлчүлеп чоруп турар.

Ада-чурттуң даймының чылдарында завод доп-дораан ажылын эде тургускаш, Т-34 даар танкыларны, боду чоруур даймычы техниканы кыып үндүрүп турган.

1983 чылдың «Уралмажы» дээрге, улус ажыл-агыйының ан-не нарын, болбаазырадган сорулгаларын шиитпирлеп шыдаар тускайжыттынган заводтарның чурттаа эң улуг дээн каттыжышкыны-дыр. Ажылчыннарның үш салгалы аңаа солушкан. Заводтуң коллективи чыл планын хуусаадан эрте күүседир, планга немештир 1,5 млн. рубльдиң продукциязын бөөр дээн социалистиг хүлээлгезин чедишкинниг күүседип турар. «Күш-ажылы дээш — алдар болгаш мактал» деп девиз-биле ажылдаар чорук аңаа эвээш эвес рольдуг боон турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка идепкейлиг, киришкеп, «Уралмаш» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугу-биле шаңналкан.

ЧУРУКТАРДА: мартен суугузуның цехинде канны шуткүп, кударынып ажылы; заводту тудуп эгелеп турар үеде мыны тожектерни тура тыртып турганы, 1927 чыл. (Чуруктуг завод архивиниден алган). СЭКП ТК-ның кежигүнү, он бирги беш чылдың планын 4,5 чылда күүседиринің эгелекчизи А. М. Королев (он талазында) бодунуң профессиязынга он-оон аныяк ажылчыннарны өөреткен. Ол ам бодунуң дуржулгазын Владимир Шевченкога дамчыдып берип турар.

Ю. НАБАТОВТУҢ болгаш А. ГРАХОВТУҢ фотолары. СЭТА-ның фотохроказы.

ӨӨРҮНЧҮГ ТУҢНЕЛДЕР

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозтуң Кудук болгаш Хадың хойжу бригадаларының төрүүр коданнарында малдың чаш төлүн менди камгалап алыр талазы-биле ажылды эки деңнелге тургускан. Совхоз дирекциязы, партком, көдээ Советтиң күүскому профзвилел комитеди харыысалгалыг ажылдакчыларны коданын бүрүзүнге бижыглаан.

Үстүү-Харагашныг- Үзүк-тей Сендиңмаа Чыргалович Ондар 1982-83 чылдың кыштаглаашкынынга эки белеткенген. Бодунуң күжү-биле 15 тонна сигенни, 17 тонна погаан суланы белеткээн, 12 тонна курган одекти бөлүп алган. Кажаа иштинде хараганнарны назы аайы-биле аңгы-аңгы клетказарда азырап турар. Коданда төрээн хойларның хараганнарын бүрүн камгалап алган.

С. Ондарның кадайы Сурунчаа Чалбак-Сарыговна болгаш эрткен чылын 10 класс дооскан оглу Сергей олар 278 хараганны менди доруктуруп, эрестиг ажылдап турар. Ында хараганнар семис шыырак. Чаш хараганнарның турар черн чылыг, чырык болгаш кургаг.

Хойну чартык азырапда тургускан. Оон күш-дөңгели багай эвес. Ам коданда төрүүр 50 ажыг хой арткан. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдырала боттандырарынга үлүүн киириштирбишаан, он бирги беш чылдың үшкү—озек чылында алгын социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседиринге Сендиңмаа Ондар бүзүрелдиг.

Кудукта кыштап турар Экер-оол Ховалыг төрүүр 317 хоюн кыштан хүр ажырып турар. Амгы үеде оон коданында төрээн 254 хоюнуд хараганы менди, Хылдыг-Үзүктө Мангаа-оол Монгуш төрээн 220 хоюндан 220, Александр Кара-Сал 252 хойдан 257, Сарен-оол Доңгак төрээн 180 хоюндан 180 хараганнын камгалап алган.

«Большевик» совхозта хой солдаашкынны дооступ турар. Төрүттүнген харагаан бүрүзүнүң дутаарлааш, оон отчёт-учёдун шиңгыыраткан

М. КӨЖЕЛДЕЙ.

АЖЫР КҮҮСЕДИР

Михаил Кызыл-оол шериг албаным эрттиргеш, аалынга чаныш келген. Чүнү кылыр, эртем-билиг чедип алыры-биле кайы-бир хоорайга өөренир бе? Эртемниг кадрлар улус ажыл-агыйынга база чугула. Ынчалза-даа малчыннаар дээн иянг күзел база бар деп боданган.

Михаил төрээн совхозу «Ак-Тургута» хой кадарарын шиитпирлеп алган. Ам ол өг-бүле 8 чыл хой кадарып турар. Найыралдыг комсомолчу өг-бүле ажылдап келген чылдарында ниитинин малын ак сеткилдиг кадарып келген болгаш чылдын-на төрүүр 100 хойга онааштыр 90-дан куду хураган ап көрбээн.

Ол дээрге, өг-бүленин бир деминг күш-ажылының түннелдир. Чыл саныында хойнуң чайгы семиртилгезин шын организастап, одарладып келгенинден оларның кадарган хою семис-шыырак кыш ажар. Кышка белеткедип чогуур өй-шаанда чорудуп, мал чеминиң курлавырын четчирип-биле тургузуп ап келген.

Оларның коданында төрүүр 339 хой бар. Оон 331-и төрээн. Хураганнары онча-менди мамдыг турар. Хой оолдаашкыны адактаныр турар. Өгүнүң херээжен ээзи Светлана чаш хураганнарны ажаап, чемгереринге дуржулгалыг апарган.

Олар он бирги беш чылдың өзек чылында төрүүр 100 хойга онааштыр 95 хураганны камгалап алыр социалистиг хүлээлгеге болгаш ону ажыр күүседир дээш ажылды хынамчалыг чорудуп турарлар.

К. КОМБУ.

ТИЛЕКЧИ ЦЕХ

Чадаананың райүлеттүр комбинадында Каллар-оол Күжүгетке удурткан чазанылга цехиниң ажылы багай эвес. Бо коллектив социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилээн.

Цехтиң ажылчыннары бирги кварталда культура-амыдырал барааннарын бүзүрер планны 130,4 хуу күүсеткен. Олар планнан ажыр 8,2 муң рубльдиң бараанын бүдүргеннер.

М. СЕВЕН.

ДЕРИГ-ХЕРЕКСЕЛ ХЕРЕК

Амгы үеде малчыннарга-даа, көдээниң чамдык ажыл-ишчилеринге-даа тыва өгүнүң болгаш аътты дериг-херекселдери эргежок чугула. Өгүнүң миҗиң, оон эргин-хаалгаларын, үлүгүүрлерин, антараларын райүлеттүр комбинадынга кылгаш, чогуур аммырал хандырылга комбинаттарының хүлээп алыр пунктуларын дамчыштыр чайгыла, азы дөрт үндүр садып турары амгы үениң негелдезинге дыка таарымчалыг. Ол ыңаш демир сууглуларны кылгаш, көдээниң ишчилерин хандырып турары эки.

Ынчалза-даа өгнүң кидистеп буткен ширтек, шывыг, өрөге, кожалаң болгаш күрлары биле хандырылгазы четпес тургустуткан. Ону кайда-даа будуруп кылбайн турары-биле бергедээшкиннер хөй. Ол айтырыгны хамаарышкан үстүкү органнарга чүге тургузуп, шиитпирлеп болбас деп. Оон-биле чергелештир ажыл-агыйларның чылгычыларынга, малчыннарынга, мал ажылының тускай эртемниглериниң чараш хевирлиг чулар, чүген, кижен, дужак болгаш сымыы, аргамчы, узун, кыска дыынар чугула хереглеттинип турар. Оларчы база будуруп үндүрээ артык эвес боор деп болаар мен.

Таалыкыны аътка артымаарга эптиг. Оон иштн ишкир, делгем, чеже-даа чүве аңаа кире бээр болгай. Таалыкын артынган, национал идик-хевин кеткен кижини көөрге көрүштүдээ, чараш-даа. Ону барымдаалап көргеш, национал идик-хевин чүге көвүдедир даарап болбас деп? Эң ылангыя кышкы негей, күскү, часкы ой хураган кежинден дозарлап даараан база хөвеннинг тоннар кончуг чугула-дыр.

Ол идик-хеп, дериг-херексел-дер аймаа кижи бүрүзүнге херектиг эвес-даа болза, көдээниң чамдык ажыл-ишчилеринге чугула болгай.

О. БОРАШ.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Бии-Хемде «Хадың» совхозтуң сут-бараан фермазының коллективи Совет Тывазының 40 чыл оюнга төлептиг ужуражыр дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Ферма кварталда 150 тонна сүттү будурер тургаш, күрүнге планнан ажыр 48 тонна сүттү дужааган.

Элбек сут дээш саанчылар арасында социалистиг чарышка Николай Чамбыловичи Семис-оол тиилекчи болуп, бирги кварталда бир иненке онааштыр 300 кг сут саар планын 340 кг кылдыр күүсеткен.

Саанчылар Өлчеймаа Монгуш, Валентина Алдын-Херел, Любовь Бай-Кара, Барымаа Өпежик, Галина Долгар, Чечена Монгуш олар даалгаларын база күүсеткилээннер.

К. ХЕРТЕК.

ШЕФТЕП ЧОРААН

Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң малчыны Эдигенниң кыштаанга барып, аңаа Хандагайтының амыдырал хандырылга эргелелиниң ажылдакчылары шеф дузазын чоокта чаа чедирип чораан. Олар аңаа баргаш мал кажаазының керженин коптарып берген.

Ол берге ажылды чартык хүнүң иштинде кылып доосхан.

Ол ажылга Б. Берестов, В. Монгуш, Д. Маадыр-оол болган өскелер-даа эки кирипшкен. Малчын шеф дузазын көргүскени дээш, оларга өөрүп четтиргенин илереткен.

И. ТУВЕКЕЙ.

Хойдан-на хураган

ОНЧА-МЕНДИ

Семис-оол Дөжекпен бичии чораан-ла, школачы чылдарында хой, инек кадарарынга инак чораан. Оон аазы инек кадарып, аазы саанчылап ажылдап чораан. Ынчангаш ону угун салган малчын дизе частырыг болбас.

Ол амгы үеде Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозта хой кадарып турар. Эрткен юбилейлиг чылда төрүүр 100 хойга онааштыр 103 хураганы ажаап алгаш, совхозтуң дирекциязынган шаннал-макталды алган. Бо хүннерде малчынның коданында 300 ажыг хой оолдаан, хураганнары олча.

Кадарган хоюнуң иниги байдалы эки. Чүге дээрге, малчын кышка эки белеткенген.

— Мээң эки малчын диртип, хүлээнген ажылымга үре-түнелдиг болуп турарымда кадайым Мария Санчай-ооловнаның үлүг база бар — деп, Семис-оол Дөжекпенниң чугаалап орары чөп.

Ынчангаш бо малчыннар эрткен чылдан тудаң чок ажылдаарын хүлээнгеп, кызымак ажылдап турарлар.

О. ХЕМЕР-ООЛ.

СОНУУРГАП ЧОРААШ...

Ынчан 1970 чылдың апрель үези турган. Бичежек боттуг, аныяк оол Чадаананың 463 дугаарлыг КМК-зының кадрлар килдизинге кирип келген. Күш-ажыл дептерин болгаш каннакчы мергежилиниң херечилелин инспекторга көргүскен. Оларны ол номчуп оргаш:

— Амдыызында бисте каннакчылар четчир, дунмаан. Чүгле тудугжулар хөй херек, бызанчылап көрбес сен бе?— деп чугаалаан.

— Кандыг боор. Ажылдаар мен — деп, аныяк оол изиг күзел-биле чөпшээрешкен.

Ол хүнден эгелээш Анай-оол Сарыглар Достан Сааның эки ажылдыг бригадазынга кирген. Эш-оорүүнүң, бригадириниң арга-сүмезин ап, ажылга кызымак, кежээзин көргүзүп келген. Дыцнангыр, бичe сеткилдиг будуруу-биле бригаданың хүндүткелин чаалап алган. Районнуң суурларынче Анай-оол Сарыглар өөру-биле командировкалап, чер-черге албан болгаш чурттаага бажыннарын хөйнү тутчуп келген. Хандагайтының, Шеминиң, Чадаананың, Алдан-Маадырының Культура бажыннарын тудушкан дээрге-ле, бо бөзин эвээш өөскеп чугаалавышаан тодаргай, дириг чижек болуп турар.

Анай-оол Сарыглар бичизиминден-не демир-дессибиле бир-ле чүвени кылып, узаны бээр чаячылдыг чораан. Ол сонуургалы-биле чайлыг үезинде эпти-де даргаларар черге кирип келгеш, даргаларынын чүнү, канчаар кылып турарын сонуургап шаг болур. Айлар, чылдар эрткен тудум Анай-оолдуң даргаларынын күзели сагыш-сеткилинден үнместээш туруп берген. Ол күзелин илередирге, баштаар чер ооренин көргеш, улут даргага маскачылаар кылдыр шилчиткен.

Дуржулгалыг даргап Владимир Сту-мии Анай-оол Сарыглар-ны бодунуң мергежилинге өөредип эгелээн. Оон соолунда хоочун, шевер даргап Ондар Сарыг дагдыныр алгаш, узаныр иштиң чижыттарын айтып берип өөреткен. Оон салымнының билгеш, улуг даргап хүлээлгезин бодунуң өөренижизи Анай-оол Сарыгларга шуут хүлээдип берген. Хоочун даргаанның бүзүрелин ышкынмайн, Сарыглар хүн оналаадаашын ажыр күүсеңип, эки даргап диртип ажылдап турар.

Анай-оол Сарыглар хүндүлел бижиктер, өртектиг барааннар-биле каш удаа шаннаткылаан. Алдан-Маадыр ортумак школазынын түзүүн шынарлыг болгаш хуусазында дужлаганы дээш Болгарияже баар халас путёвка-биле шаннатканы Анай-оол Сарыгларның шүдүргү ажыл-ижинин херечизи болур.

Х. КУУЛАР.
Чөөн-Хемчик район.

ТООМЧА ЧОК ОЛУРБАС

Черниистиң шын, хумагалыг, бедик беримчелиг ажыглаар өөренип алырын чүгле спецназист кижиниң херээ дээр болза окта шын эвес деп бодаар мен. Бо дугайын Жданов аттыг совхозтуң агроному С-М. Сотпаның «Шын» солунга эгелеп кааны диспутка киржип, чүве бижээн эштерниң чүүлдерин кичээнгейлиг номчуп көөрге илден-дир. Ынчангаш бо ажык чугаага көдээ ажыл-агый-биле холбаалыг, чер ажылын билир кижи бүрүзүү киржип болза деп күзээр-дир мен. Тоомча чок олуургa, кайын боор.

Бистиң «Улуг-Хая» совхозтуң тараалаң Арыг-Бажы салбырдан мындыг чижекти көрүп болур. Чазын эрээн харлып, чамдык хемчегештерниң суун чөп ажыглап билбезивистен ук суглар хову шөлдерни кежир чаңа-чиге улдап баткаш, дескиг черлерни коорталдап, сайын-дажын шаарлыр чанагаштап каапкан. Баян-Кол, Кош-Тал, Чодураа ховуларын көөрге, ыпак-ла ынаыр. Оон ам чүү үнер деп? Ол шөлдерден эки дүжүт алыр хамаан чок. машина, трактор өртер байтыгай, чазаг кижи кылаштаар арга чок, онгуа-чингиа апарган.

Бир эвес шаанган тура часкы хар суун чөп ажыглап, оон агар суун бугалап; довуун, суун чаңгыс черге болуп, өйлеп, суггатка дең-дескиг хереглээн болза, та чеже гектар черниң оъду-сигени чалгып, тараа-быдаазы хөлбеңейпил чыткай артык. Арыг-Бажында Ховалыг Балчый-оол аттыг кудумчуунуң бир талазында улуг коорганы көруп болур. Чазын хар суу шын ажыглаттынмайн, хову-шөлге-даа четпейн, оладып шаатайның бады бааР.

Чазын хар түттурар, ховуга суг мөөнүүр дизе, күзүн оон келир уннарын бугалап, шөлге дең-дескиг чаттыла бээр кыдыыр чаяр херек. Шаанда араттар сугну кончуг-ла хайыралап, шынаап-ла, дамдыда суг хоратпайн, хову-шөлге сиңирип, чедиштир суггарып чораан. Ол шагда амгы ышкаш машина-техника бар эвес: озук, хүүрек, хетпе ажыглаан ажылдаар турган. Ону алгаш көөрге, хамык ужур чүве тоон көрбес, чалгаа, шүшпеңивисте-дир.

База бир чижек. Арыг-Бажының мурнуу чартында Үш-Мөөрүк деп тайга бар. Чазын оон баткан хар суу Сенек. Тойлук. Чодураа деп хемнерниң суун үш-дөрт хонукта соксаал чокка үерледиптер. А чогум чайгы үеде бо хемнерниң суу соглуп, кадыш каар. Ынчыг болганда бо суглардың чазын дозуп, шыгын улгаттырып, элбек дүжүт алыр диген шөлдерже чайыпса чүл? Элбек дүжүттү оон албас деп бе? Ылангыя Тойлуктан баткан сут Арыг-Бажы сут-бараан фермазын шуут хеме таварын баткаш, бажыннарга чедип кээр, суур-биле артыжыгга үш-дөрт хонук үстү бээр. Арыг-Бажының девискээри, шөлдеря тайга эдээ кудургай черде болгаш, суг дүрген, шапкын бадар, ынчангаш коорганар тывылырар. Бир эвес ол суглардың чөп ажыглаар диже, хар суу доора агып, черге чоорту сиңер кылдыр чүге дозуп болбас деп? Иемдик, даг эдээ черлерни чазын хар эрип чыдырда көөр болза, суг сиңер хамаан чок ол-ла кооргалдарже бичии-бичии дамырактар апарган агып чыдар болгай.

Чазын шык базырымышкынының үезинде орта шык-даа базыртынмас, тарылга үезинде үрезин-даа дескиг чаштынмас, ынчангаш чылдан чылче үк шөлдерниң беримчези кудулап орар.

Ам эрээн харның суун чөп ажыглаарының кидин түлүк үези. Күлай дээрнин кежиин манап, дээрдеи дамдыр дүжерин корлап орбайн, амыглаштан суггат ажылдарын эгелезе чогуур. Бо дугайын «Улуг-Хая» совхозтуң удуртукчулары, спецназистери утпаан-на боор.

В. ДИМИТ.

хүннерге чедир республиканың хынала эрттирген 12 совхозунда чаңгыс-даа экономист күш-ажылды нормалаар талазы-биле план тургуспаан. Оң ышкаш техниканы ажыглап турарының долу фотохронометражтыг анализин база ажылчын бүрүзүнүң ажыл шагын ажыглап турарын хынаан аналистерин кылып чорутпайн турар. Оон түнелиңде кылган ажылдың өртем-үнези, отчёт-учёду хажыттынып, ажыл төлевирин колдуунда-ла ' даап салыр ужурга таваржып турар.

Эвээн хой совхозтарда күш-ажылдың төлевирииниң дугайында чаа саавыр чок. Оон чижээнге Барыын-Хемчик районуң «Шекпээр, Таңдының ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Коммунизминиң черели», Чөөн-Хемчиктиң «Искра» совхозтарны киирип болур. Бо совхозтарның экономистериниң күселп-биле тургустунуп турар. Ынчангаш күш-ажылдың норма-чижээ база төлевирин кайдыг-даа дүрүм-саавырга чагыртпайн, совхоотуң ийи-бир специализининиң кылганы-биле дужаттынып турар. Оон уламында техниктиг бүгү үнделеннер хажыттынып, өтчёт-учёт шын эвес тургустунуп турар. Чижээлээрге, «Искра» совхоз тараа ажаалдазынга киришкен механизаторларга акша төлевирин санап бээрде, техниктиг норманы 13,5 га кылдыр саналаан. Херек кырында норма 10,5 га. Оон түнелиңде совхоз комбайнерлерге ортузаа-биле 446 рубльди чедир төлеэзэн. «УТКА 25 чылы» совхоз часкы тарыга ажыглаарынга СЗП-3,6 селькалыг МТЗ-50 трактторга көрдүнген нормазын 12 хуу ажыр

Бүдүрүлгенин норма-чижээн сагывейн, күш-ажыл төлевирин чарыгдаашы-биле республиканың совхозтары 1982 чылда ниитизи-биле 3973 рубль каражалыг болган.

Чаа кезээ ажыл-агый чылы эгелээнде-биле совхозтарның экономистери, удуртукчулары ажылчын кижи бүрүзүнүң кылган ажылын чөптүг үнелеп, шын төлөп бээринче чугула кичээнгейин угландырар ужурлуг. Кежээ, шалыпчы кижилерин шаңнап, мактап, чалгаа, шүүлтеп, арагачы, харысаалга чок кижилерин шыгыны торгап, холга алыр. Ынчангаш күш-ажылы-биле алдар болган хүнүү турар ужурлуг.

В. ТУТЫПИН.

Чөөн Сибирь зоназының нормалаашкын шинчилел станциязының Тывада пунктузунуң эргелекчизи.

АЙТЫРЫГ—ХАРЫЫ

Республиканың совхозтарында ажылдап турар механизаторлар, малчыннар болгаш еске-даа ажылчыннар «Шын» солуунуң редакциязынга ажыл төлевирииниң дугайында хой санныг айтырыгларны салып турар. Тыва АССР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң күш-ажыл болгаш төлевир кылдыынының кол экономизи Макар Чылбак-оолович Сат чамдык айтырыгларга харыыларны берген.

«Мөрен», «Алдан-Маадыр» совхозтарда Сүрүн Баянайга болгаш Николай Ооржакка.

— Механизаторларга ажылга чылдагаан чок (чижээ 1—2 ай) үзүктелиишкин турар болза, база механизатор кижи бодунуң күселп-биле еске ажылче шилчээн таварылгада, стаж дээш үндезинээ шын.

Мөңгүн-Тайга районда О. К. Иргитке, Ч. С. Хертекке, Чөөн-Хемчик районда «Октябрь 30 чылы» совхозта А. Кууларга.

— СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң 1982 чылдың май 24-те үндүрген доктаалынга үндезинээш, мал ажылынга ажылдап турар саамчыларга, бызаа, хаван, ары, дагаа, тоолай ажаакчыларынга, инек, ынаргы, сарлык, теве, ини кадарчыларынга, мал тарын боозадыр ажылчыннарга, ветсанитарларга, бригадирлерге үзүктел чок ажыл стажы дээш немелде төлевирни 1983 чылдың январь 1-ден эгелеп төлеп эгелээнь көрдүнген.

Үзүктел чок стажы: 2—5 чыл турда — 12 хуу, 5—10 чыл турда — 15 хуу, 10—15 турда — 20 хуу, 15 чылдан өрү 25 хуу (район коэффициентиниң чок ажылдап алган акшазын барымдаалап) немелде төлевирни бээрн көрдүнген. 1983 чылдың январь 1-ниң байдалы-биле мал ажылынга ажылдап турган болза, ажылчын кижиниң оон мурнунда мал ажылынга үзүктел чок ажылдап турган чылдары (үезин) стажка бурунгу-биле кирер.

Чижээ, малчын кижи чыл дургузунда 1700 рубльди (район коэффициентизи чокка) ажылдап алган болгаш 12 чыл стажтыг болза, ол акшаны 20 хуузун азы 340 рубльдүн немелде төлевирге алыр ужурлуг.

Ажылынга харысаалганы кошкаткан, ажыл шагы үскен (прогул) таварылгада, стаж дээш төлевирниң 25 хуузунга чедир совхозтуң удуртукчулары казыыр эргелиг.

Стаж, продукция дээш немелде төлевирлерден үндүрүлгүй (подоходный налог) тыртап ужурлуг.

Кылган ажылын барымдаалап төлээн ажыл төлевирииге район коэффициентизин саналы албан. Ынзыг-даа болза, чамдык ажыл-агыйларда ажыл төлевирииниң расценкаларынга район коэффициентизин катай көрүп каан таварылгалаар бар.

Бай-Тайга районуң «Бай-Тал» совхозта О. Ч. Натпитке.

— Чер ажылының бүдүрер продукциязын планнаан ажыр алганда, планнаан ажыр алган продукциянын чүрүмнин сазып алыр ёстээ-биле саналып, ол ёстектиң 20 хуузунга чедир төлевирни бээрн шын. Бо таварылгада чүгле суггатчыларга эвес, а продукция будүрүлгезинге киришкен бригаданың бүгү доктаамал кежигүннерине бээр.

Өвүр районда болук аъттарларга.

— 1983 чылдың январь 1-деп эгелеп көдээ ажыл-агыйының удуртукчу ажылдакчыларының болгаш специалистериниң шалыының өстүрген. Оонбиле кады ортувак звеноның специалистерине — агрономизарынга, зоотехниктерге, мал эмчилеринге болгаш инженерлерге I, II категорияны тыпсыры көрдүнген. Амгы үеде ажыл-агыйларда категория тыпсырының түстай саавырын үзүглаар специалистерниң аттестациязыны чорудуп эгелей берген болгаш специалистерге тывыскан категория дугуланар шалыпны бээр.

Бригадирлерниң, чоланчыларының, совхозтуң еске-даа ажылчыннарының шалыының 1973 чылда өстүрген. Ынчангаш бо удаада олварның шалыының өстүрери көрдүнмээн.

Чөөн-Хемчик районуң «Чыраа-Бажы» совхозта О. Моңгушка.

— Совхозтарга техниканың кывар-чаар материалдарының фондузун тускай лимит дугуланар көрүп каан болгай. Ынчангаш совхозтуң заправкалыктан еске организацияларның техниказын оларның лимизи чок таварылгаа болгаш шепкейлиг кирижип турарлар дээрэнь са чугаалаан.

Шинтекчилер кымнарыл? Олар 28 кижи. Трибунал эгелээр мурнунда оларның кижи бүрүзү ам болур суд чорудулгазынга бодунуң кандыг сеткилдиниин дугайын чугаалаанар.

Оларның чүгле чамдыктазының чугааларын көргүзейн.

Во Дун Хо, мурнуу корей кижи, чуртундан үндүр ойгуттырган: «Кижи мурнунга кандыг-даа кеминг херектер үүлгедиишкиннерин бүрүү шаарлыг. Квантунгга бистин чошуусь база ам чагырыкчыларның хөдмушкынының таварышкан.

Хироси Хома, япон чогаалчы, «Лотос» литература шаңналының лауреады: «Кеминг херек үүлгедиишкинни болуп турда, оңу херекке албайн барып болбас. Хоржок. Шиңгыр язында ол үүлгедиишкинниң үнбаш чок киржикчизи болуу бээр бис».

Гордон Макинтош, австралиң сенатор, башкарыкчы либерал партияның кежигүнү: «Тайбың дугайында чүгле чугаалаарының ажыы биче. Ол дээш демиссежир херек. Агрессия бүрүү шаптыргын турар ужурлуг».

Токума Уцумония, трибуналың заргазы, либерал-демократтыг партиязын япон парламентинге 30 чыл дургузунда депутат болуп келген: «Трибуналдың Японияда — Хиросимадың болгаш Нагасакиниң чуртунда болуп турары ужурлуг-тур. Эрткен дайынга япон дөмөмырак шериг белүктериниң үүлгеткен кеминг херектериниң дугайын база бодаар ужурлуг бис».

Херечилер 22 Качыгдалдыг Ливан черге агрессорларның чүү үүлгеткенин олар боттарының карактары-биле көргеннер. Херечилериниң арказында палестиннер болгаш ливаннар, американнар болгаш норветтер, японнар болгаш израильдер бар. Ол болза эң-не ижы-бүрү мергежилдиг кижилери: юристер, эмчилер, журналистер, эртемденнер. Израиль авиациның госпитальдарны болгаш школаларны сазыг чокка бомбалап турганын, эжелекчилерниң тайбың чурттакчыларны канчаар дорамчылап турганын, бичии үүлдарыны, кыргынарны болгаш хөлүжеңнерни кээргел чокка болуп турганын олар көргеннер.

Херечилериниң сеткил будүрери чугаалары кымны-даа сөгүш амыр артырбаан.

Норвег эмчи Берг — бодуң-ның, кижи садыг киижи — ынар кырынче үне берген. Ливанның четкес үүлгедиишкинниг туруп турар Сидонда палестин-дескинер лагеринге ол ажылдап турган. Бодуңун тыртыргаң чуруктарын Берг көргүзүп турган. Школа — ийи каът бадыын бажын. Башкыларның, эмчилерниң өөредип, эмнеп турганы ооп, кыс бичии үүлдар. Аяс көк дээрге үш ак шугум. «Бо болза баштайгы израиль хыдыкчы бомбалакчылар-дыр. Ол өйде бистер чүүл-даа дугайын боладаайн турган бис». Частыышкыннар, бузунулдар көргүскен чуруктар шүүжүп эрткилээн. «Бистер эгезинде ыракта оларның ужун чорун олурарын көрүп турдувус».

Доктор Берг арай харыта дерек чугаазын үламчылап тур. Ооң ону сирилеишкин тур. «Даравызындагы чуруктар көргүзүнерем» — деп катаптан каап тур. Экранда өлген үүлдар чүүл болбаан школаның адазының өртенип калган бижин. Төнчүзү ол-дур. Бүгү-ле кижизиг чоруктуң төнгени ол.

Доктор Берг бодуңун чүрээнин албадалы-биле Ливанның күүне госпиталынга чеде берген. Хун келген түүн-на улам көөдеп турар балыглаттырганнарның амы-тынын алыры-биле ол кижи кезер стол чанынга түрүпкаш, балыглаганнарның балыын арыглап, эптеп, кезип, эмнеп турган. Эжелекчилер баштай госпитальдың хандыртынар суун дуй долгаш, электричествозун үзүп, аъш-чем болгаш эм соортүүн хоруп каан. Ооң соонда ынаар израиль солдаттар шүүгүп киргеш, эмчилерни болгаш өскелдаа медицина ажылдакчылырым тудуп, хоруглаан эгелээнер. Бергти незинишкин кылып турда, сезигни алганзыр. Эки таңмистеннип хой хан чидиргеннинде ыяш бергенин ол чүүле дүүн ылаңмен. Норвег эмчиниң кандыг-даа бүрүзүнде-ким чокка, кара бажыңче кигр оштапка үнүр. «Боолашкынныр-ны хүлээ-не дыннаар турган-дуе — карактарын хевиринин шиитиге ягдыларын бижип алырга турганнар. Израиль солдаттар арабтарны план ёзугаар алырын турганнар».

Херечиге айтырыг:

— Госпиталга кандыг ямыыр балыглаганнар-биле таварышкы турдунар?

Харыы:

— Мурнунга кажан-даа мындыг ямыыр балыглаганнар-биле таварышкынныр көрбээн мен. Массалыг алгуушкынчын ол чаа чепсэк болур фосфордуг, вакуумнуг болгаш еске-даа бомбалар-биле балыглаганнар кижилерге таварышкылаан мен.

Херечиге айтырыг:

— Ол чепсекти кана белеткээнил?

— Ол дугайын чугаалаары менээ бергедиг-даа болбас, чамдык сорулуларга «Израиль-ка кылгаш» деп демдек көр болгаш.

Мен чугаа сагыс кылганда чугаазын дамчыдып бүрүп ораашташтым.

А мынарге Сабрага болгаш Шатилага көргүнүүр үүлгедиишкин соңгаларын тыртыргаң кыска киноленталарны япон журналистер көргүскен соонда залга чүү болуп турганын канчаар дамчыдарыл. Израиль солдаттар эриндеп турда, палестин журналист херээжен Раймонда Тавилдың хилинчектеинин тургаанын канчаар дамчыдарыл? Бейруттуң бомбалаашкынын качыгдап эрткен ливан эмчи Хатирниң сеткил-варышкынынарын канчаар дамчыдарыл?

Ол хүннерде трибуналдың дыка хой киржикчилери-биле чугаалаштым. Оларның бодалы чаңгыс аай. Палестиннаның-ңунуң хамаарыштыр сионистер боттарының алгуруп хыдыыр болгаанзын он-он чылдыг дургузунда боттандырып келгенер. Израильдың туруп келген бүгү чылдары — ол дээрге кижи төрелгетекге удур хынтыг үүлгедиилерниң дистинээдир. Сабра, Шатила, Бейрут — ооң чүүле түс-түс кезиктиридир. Бегинин, Шаронну, Арелестн килиннээшкин-биле бүрүү шаңнакаан, Токиода чыглып келген делегейниң хой-нийтакының төлээлекчилери оларның хартаачыларынче дорту-биле айтып турганнар. Ол хартаачылар дээрге дайынның кембүрүүлүг кижилерге массалыг хыдыышкынның чепсэзи берип каан, оларны миллиардмиллиард доллар чээлилер-биле хандырган, ажык дээрбедээшкинни чажырып турар кижилер-дир.

Токиода суд мурнунга сионизм биле американ империализмны ынчаар чергелештир турупканнар.

— Сабра биле Шатила бистерге Хиросима биле Нагасакини сагындырып чедип. Кажы төрелгетеге үзүп кемиг херектер үүлгедиишкиннерни удахчылап турар. Чаа-чаа ёзугай хыдыышкыннарны болдурбае төлээде, бистер Израиль-биле кады ооң хартаачызы — АКШ-ты — аңгыдар ужурлуг бис. Ынзыг шиитиринге адазынга чер кырында бүгү ажеткилдиг кижилер аттарын салыр ужурлуглар — деп, трибунал кежигүнү, сураглыг кара-ах шуулуг Ожже Сулеймаков чугаалаан.

М. ЕФИМОВ,
ПМА-ның корр.

ӨГ-БҮЛЕГЕ УРУГ НЕМЕШКЕНДЕ

Консультация

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Уругларлыг өг-бүлелерге күүрүне дузаламчызын күштелдирер дугайында» доктаалынга хамаарыштыр чамдык айтырыгларга харыылаан бээрин дилээн чагаалар редакциязынга кээп турар. Бо талазы-биле тайылбырны профвилелердиң Тыва область чөвүлелиниң юрист-консультантызы А. Х. Ажы берип тур.

Чаш уругну азыраары-биле алган шөлээ үезин күш-ажыл стажынга кирер бе?

Чаа божаан чедерге уруун бир хар чедир азыраары-биле чамдыкшын төлээр шөлээ үезин. ол ышкаш эдаа немештир алганы төлевир чок алды ай шөлээзи иниги. үзүк чок болгаш тускай эртемнинин аайы-биле ажылдаан ажыл стажынга кирер. Күрүменин пенсиязын алырынга, аараан таварылгада күрүменин социал страхованиезинин дузаламчызын алырынга ол шаптык болбас.

Үстүнде айыттынган шөлээнин үезин 13-ку шалынга, тускай эртемнинин аайы-биле чангыс будүрүлгеге хой чылда ажылдаан дээш немелде төлевир алыр стажка кирер, чыргыышкын, кадык кампалал ба эа улус ажыл-агыйының чамдык адырларында ажылдап турар специалистериниң айдыс шалыының хемчээлин улга тыварынга күш-ажыл стажын барымдаалап турар үеде ол шөлээни база кирер саналар. Ол ышкаш улус ажыл-агыйының бергге база хоралыг участоктарында ажылдап турар велерниң божаашкы, будун чартык чыл дургузунда шөлээ алгандаа болза, улгаттырган хемчээлдиг күүрүне пенсиязы алыр эргези база хевээр артар.

Ол чингелделер эзлегелиг шөлээге кирер бе?

Кирбес. Уруг азыраары дээш шөлээ алган чылында ооң эзлегелиг шөлээ алыр эргези чок. Ол үүлге дараазында чылдың шөлээзиин аванс-биле ап болур.

«Алдан-Маадыр» совхозтуң Бора-Тайга салбырында огород чамдыкшын 10 чыл ажылдап турар мен. Ажылым сезоннуг. Бо чылын чаш уругулуг апаргам мен. оңу азыраары-биле чылда төлевир 50 рубльди совхозтуң профвилеа комитедэ төлеведи. «Сезоннуг ажыл 10—11 ай чедер ужурлуг чүве, үезин үүлге 8 ай-дыр» дидим. Ол шын бе?

Шын эвес. Ниити ажыл стажы бир чыл чедерге-ле төлээр ужурлуг. Ажылдың сезоннуу ажылдакчының буруузу эвес болганда, оңу ниити стажка кирер саналар. ук дузаламчыны бээрн көрдүнген.

БИСАУ. «Африкага тайбыңның зоназын тургузар!» деп лозунуң адаа-биле массалыг чыскаал Гвинея-Бисау Республиканың пайтысылаынга болган. Тайбың талалакчыларының хой муң кижилиг чыскаалынга Европаның, Азияның, Африканың болгаш Латин Американың амыктар болгаш студентилер организацияларының төлээлекчилери, Бисауның чурттакчылары кирипкен. Бүгү-нитиниң тайбының болгаш чавырлыышкынның камгалаарынга, кижи төрелгетенин үзүткаарынче утланган империализмниң кем-бүрүүлүг планнарынга удур демиселии улам күштелдиреринге бүрүн шинтпирлиин тайбың чыскаалының киржикчилери илергейлээн.

ЧУРУКТА: чыскаал соолунде болган митингиниң үезинде.
В. ЗУБКОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Б. УЛУСУНУҢ МЕДЕГЛЕЛИ

СТАМБУЛ. (СЭТА). Кожахлабээ чурттар-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң пайгаралдыг харыылаарының тударын Турциянын даштыкы политиказының кол сорулгаларының бирээзи болуп турар деп, Турциянын премьер-министри Билекд Улусу партиязга конференциязынга медегледи. Совет Эвилели-биле эртемнигит алгалаашкыны үзүктелчээларын болгаш оңу хөгжүдеринге бистин сорулгаларывыстың бирээзи. Ийи чуруттуң арказында чөөкка чедир ужуру-дашкы деңнелдерге ботталып турган харылзаалардың үе-үеинерин быжыглаарынга адаглаар болуп келген деп, ол чугаалаан.

Турциянын бирээ-ле партиязыныг-биле харылзаалары тозарадып тура, ооң чуруунуң төлээлери «сеткил хамаарыш» дээрзинге ол билингеен.

Тыва АССР-ниң Телевидение болгаш радиодамчыдылга талазы-биле күрүне комитединиң симфония оркестриниң бөлүк хевирүүчүлери Тываның композиторларының III пленумунга күүселде үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

«УРАЛМАШТЫҢ» 50

СВЕРДЛОВСК. «Уралмаш» чок болза, чурттуң аар үлеттирүүшүң дугайын чугаалаары-даа берге деп болур. Оны заводтарның болгаш фабрикаларның, даг-даш арыглаар комбинаттарының, хөмүр-даш разрезтеринiң адазы деп чугаалаар-даа болза, ажырбас.

Заводту баштайгы беш чылдар үезинде тудкан. Ынчан партия чурттуң индустриализастаарынче угланышкынын айыткан. «Уралмашты» 50 чыл мурнунда, 1930 чылда, ажылдадып киргеш. Оон коллективиниң эрткен оруу аар-берге-даа болган. Бөгүн ол орукту бедик мергежилдиг инженерлер, эртемденнер, бедик дециелдиг техниканың дузазы-биле үргүлчүлеш чоруп турар.

Ада-чурттуң дайынының чылдарында завод доп-дораан ажылын эде тургускаш, Т-34 даар танкыларны, боду чоррүр даймичы техниканы кылып үндүрүп тургаш.

1983 чылдың «Уралмажы» дээрге, улус ажыл-агыйының ын-не нарын, болбаазыраңгай ооруглаларын шинтирлеп шыдаар тускайжыттынган заводтарның чуртта ээ улуг дээш каттыжышкыны-дыр. Ажылчыларның үш салгалы аңаа солушкан. Заводтуң коллективи чыл планын хүүсаадан эрте күүседир, планга немештир 1,5 млн. рубльдиң продукциязын бөгөр дээш социалистиг хүлээлгениң чедиишкинниг күүседип турар. «Күш-ажылы дээш — алдар болгаш мактал» деп девиз-биле ажылдаар чорук аңаа эвээш эвес рольдуг боон турар.

ССРЭ-ниң 60 чылынга алдар болдурган социалистиг чарышка идепкейлиг, кириштап орарын, бажын девискээриниң болгаш иштиниң арыгсилиниден дораан эскердивис. Бүгү-ле эт-херексел туружунда, эмге-секселиг. Тоску классчы уруу Чечек чеминиң өрээлде ажылдаан тур.

— Ынчан Булуң-Бажы суурунуң ясли-садынга турган мен. Ол үеде Маахоевна нянялап турду. Оон амыдыралының зайы-биле Эрзин суурга келгеш. Ол кандыг-даа ажылга кызымак диртип чоруур. Чангыс-даа хүн чоннуң солун, сеткүүлүн озалдаткан деп чемехала дынналбаан — деп, Антонина Салчак биске чугаалады.

Ынчаар хөөрежип орувуста, Суукей Маахоевна чедип келди. Оон-биле чугааны эгелединивис.

— Коллективниерде аныяктар хей бе?— деп, чугааны улам хөрлээлеттим.

— 17 кижи бар. Олар он класс доозукан оолдар, кыстар. Чамдыызы телефониске өөренмишилеп, өскезин почтачылап ажылдап турар. Раза Бомбуң почтачылап турган, Улан-Удэже өөренип чоруткан. Ол мурнакчыларга бирээзи турду. Анна Кыргыстыг ажылга өөреттим. Ол № 3 участокта бай эвес ажылдап турар. Эртем чылдың он класс доозукан Ольга Ижи почтачылай берген. Анаа арга-сүмеми загдыышкы Ч. Павел-биле бөгүн турар бис — деп ол чугаалап орарын, бажын девискээриниң болгаш иштиниң арыгсилиниден дораан эскердивис. Бүгү-ле эт-херексел туружунда, эмге-секселиг. Тоску классчы уруу Чечек чеминиң өрээлде ажылдаан тур.

— Ынчан Булуң-Бажы суурунуң ясли-садынга турган мен. Ол үеде Маахоевна нянялап турду. Оон амыдыралының зайы-биле Эрзин суурга келгеш. Ол кандыг-даа ажылга кызымак диртип чоруур. Чангыс-даа хүн чоннуң солун, сеткүүлүн озалдаткан деп чемехала дынналбаан — деп, Антонина Салчак биске чугаалады.

Ынчаар хөөрежип орувуста, Суукей Маахоевна чедип келди. Оон-биле чугааны эгелединивис.

— Коллективниерде аныяктар хей бе?— деп, чугааны улам хөрлээлеттим.

— 17 кижи бар. Олар он класс доозукан оолдар, кыстар. Чамдыызы телефониске өөренмишилеп, өскезин почтачылап ажылдап турар. Раза Бомбуң почтачылап турган, Улан-Удэже өөренип чоруткан. Ол мурнакчыларга бирээзи турду. Анна Кыргыстыг ажылга өөреттим. Ол № 3 участокта бай эвес ажылдап турар. Эртем чылдың он класс доозукан Ольга Ижи почтачылай берген. Анаа арга-сүмеми загдыышкыны Ч. Павел-биле бөгүн турар бис — деп ол чугаалап орарын, бажын девискээриниң болгаш иштиниң арыгсилиниден дораан эскердивис. Бүгү-ле эт-херексел туружунда, эмге-секселиг. Тоску классчы уруу Чечек чеминиң өрээлде ажылдаан тур.

— Ынчан Булуң-Бажы суурунуң ясли-садынга турган мен. Ол үеде Маахоевна нянялап турду. Оон амыдыралының зайы-биле Эрзин суурга келгеш. Ол кандыг-даа ажылга кызымак диртип чоруур. Чангыс-даа хүн чоннуң солун, сеткүүлүн озалдаткан деп чемехала дынналбаан — деп, Антонина Салчак биске чугаалады.

Ынчаар хөөрежип орувуста, Суукей Маахоевна чедип келди. Оон-биле чугааны эгелединивис.

— Коллективниерде аныяктар хей бе?— деп, чугааны улам хөрлээлеттим.

— 17 кижи бар. Олар он класс доозукан оолдар, кыстар. Чамдыызы телефониске өөренмишилеп, өскезин почтачылап ажылдап турар. Раза Бомбуң почтачылап турган, Улан-Удэже өөренип чоруткан. Ол мурнакчыларга бирээзи турду. Анна Кыргыстыг ажылга өөреттим. Ол № 3 участокта бай эвес ажылдап турар. Эртем чылдың он класс доозукан Ольга Ижи почтачылай берген. Анаа арга-сүмеми загдыышкыны Ч. Павел-биле бөгүн турар бис — деп ол чугаалап

орар.

Мурнакчы почтачының ажылы бүрүлдээрде улам кызыг-чай чок аналар. Чоннуң дүрген чедер чагаа-бижини чогуур үезинде бараалгадыр дээш олуут орбас. Эртекен юбилейлиг чылда почтачылар ниитизи-биле муң рубльге чагаа хевээ чоннга тарадып, садаар хүлээлгелиг. С. Кешпи ол хүлээлгезинге 360 рубльге бөстандырып, планын 103,4 хуу күүсеткен.

Суукей депутаттар болдүүнүң ажылынга идепкейлиг киржип келген. Чурттакчылар колдуунзаала уруг-дарының ясли-садка тургузуп бээрининг болгаш бажын септелгезинин дугайынга чагыглаа киргилээр. Ол бүгүнү райкүүскөм дамчыштыр хемчээн ап, чорудуп турар.

Депутаттың ажылы хөй. Оон-биле чергелештир онаашкан ижин өскелерден үлегерлиг, кескү күүседир аналар. Район Советиниң депутады, мурнакчы почтачының өг-бүлезинде үш уруг бар.

Уругларының улуу Шулуун-Баадыр он класс доозукан. Амгы хүннерде ол шериг албанын чедиишкинниг эрттирип турар. Оглунуң шериг албаны эки эрттирип турарынын дугайында мактал бижикти не чоокта чаа алган. Чечек тоскуу. Май-оол дөрткү класста эки өөредилгелиг өөренмишилерниң одуруунда.

«Онаашкан ажылынга кызымак боорга, чон кижини билип, үнелей бээр»— деп, Маахоевна шын-на сеткилин чугаалап орар. Шынап-ла оон чугаазы чөп. Ол үлегерлиг ажыл-ишчи боорга, дөрт чылшка улаштыр район Советиниң депутадынга сонгаан. Сураглыг байырлалдарның хуралдарынга оон хөрөөнге «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы», «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп алдыг хөрек демдектери чайнай бээр.

ЧУРУКТА: почтачы С. М. Кешпи.

С. ЧООДУ.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

ЧОГААЛЧЫ-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

Бистиң школавыска чоокта чаа Тыва АССР-ниң алдарлыг чогаалчызы К. К. Кудажы-биле ужуражылга болуп эрткен. Ужуражылгага чогаалчы бодунуң чогаадыкчы планнарын чугаалап, өөреникчилериниң сонуургаан айтырыгларынга харыыны берип турду.

Чогаалчының сөөлгү үеде бижээн «Хөнелер» база чаа «Ырлыг-Булак» деп номнарын бис улуг сонуургал-биле номчуп турар бис.

Солун ужуражылга дээш чогаалчыга өөрүн четтиргенивисти илереткен бис.

М. МОНГАЛБИИ.
Берт-Даг ортумак школазы.
Тес-Хем район.

СОЛУН ЭРТКЕН

Өөвүр районнуң «Кызыл тук» совхозка Чөдааннаның профтехучилищезинiң өөреникчилери концерт киргүзүп келген. Оларның көргүскен ыры, танцызын көрүкчү чон дыка сонуургаан. Чечен Ооржак, Людмила Ооржак хээр ургуларын «Ава» деп ырыны ырлажыры шуут кайгамчык. Оон өске Олег Ондар, Сат Айлан, Маадыр-оол Борбаванның оюн көргүзүглерин чон дорадан-на мактал берген.

Ырак черге кээп оюн, концерттерни көргүзүп чоруур өөреникчилерни чон эки үткүп алган. Оон тодаргай чижээ улус клуб долдур келгеш болгаш көргүзүг бүргүзүп сонуургалбиле үткааны болур.

О. ДАЛБЫЯ.

КӨРҮЛДЕ

Совет Тываның 40 чыл ононга тураскаатказы уран чүүл көрүлдезиниң Бай-Тайга районнуң Тээли суурга болуп эрткен. Орта беш оруктан, үш сес чыл школаларындан пинтиш-биле дөрт чүс хире кижи киришкен. Оларның арааында тус-тус школаларның ажылчыларындан эгелээш директорларынга чедир, кымнары чок доор.

Төрээн чурт, Ленин, партия, найырал дугайында болгаш өске-даа темаларга ыр, шүлүк, чаа кожажыктар, дүрген-чугаа, шинилерден үзүндүлер, утка-шынары бедик көргүзүглер, ыгыл, чадаган, хомус, бызаанчы, танцы, сыгыт, хөөмей 2 хүн иштинде болган.

Иткен хүн. Көрүлдениң жюри түңнээп. Орта шилип алган темазын Шулуун-Баадыр кижизидикчи, бедик утка-шыларлыг концерти дээш база хеп-сын, сцена культуразы болгаш сцена квасталгазының талазы-биле өскелерден ылгалдыг, эки болганы дээш бирги черни Тээлиниң № 1 сес чыл школазынга (директору М. Сагды) тывыскан. Эрткен чылгы өөреникчилер фестивалынга база ол школа бирги черни алган. ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатказ Бай-Тайганың ажыл-ишчилериниң уран-чүүл көрүлдезинге база-ла найыралчыларның аныяктары бирги черни эзээннер. Ам база катап пайыралчылар бирги черде. Иткен болгаш үшкү черлерни Тээли болгаш Бай-Тал ортумак школалары үлешкеннер.

С. САЛЧАК.

«ЧЫРЫК ҮЕМНИ» НОМЧААШ...

Чоокта чаа шүлүкчү С. Молдурганың шүлүктериниң «Чырык үем» деп чыыдызы чырыкче үшген. Оон ады парлалгага 60 чылдарда көстүп келген. Ол ам беш чыынды номнарның автору. Үк ном үш кезектеп тургустунган: «Үе-шагның үнү, оңу», «Чалы назып салым ыры», «Кижи, бойдус хини тудуш».

С. Молдурганың чыыдызыпың темазы —Ленин, партия, Төрээн чурт, бойдус болды С. Молдурга «Коммунизм йөрээлде» чогумчалыг көргускен.

«Бомбүрзектиң дескиниң ам
Дайынче эвес, Тайбыңдыва,
Мөңге помпал—Коммунизм
Талазынче зорлап турар.

«Чырык үем» деп помпу алыс черле онзагай кыдыр бижээни плдеп, чүге дизе ынчангаш эш-өөр дугайында. Ол темаларны чогаалында бедик утка-шынарлыг, чечен-мерген кылдыр бижээн. Дылдың чурумаадыг арганарын болурчогуурулу-биле ажыглаан. Оон шүлүктерин эгезинден төнчүзүнге чедир катап-катап номчуп коорге, политиктиг, философчу уткалыг шүлүктер колдап турар. Оон чижээнге, «Коммунизм йөрээл» деп шүлүк тодазы-биле хамаарыжыр.

Амгы бо хүннерде, делегейниң мындыг нарын байдалында, тайбыңга янак кижи бүргүү дайын ортуш чок кылырынче, оны дүй тудуп, Чер кырынга тайбыңны бодарадырынче кыйгы салып үнүп кадып турар. Бо бодалдан

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 92 (12182) | 1983 чылдың апрель 20, среда | 1925 чылда үндезилеттингеш | Өртээ 3 коп.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП, ДЕТКИП ТУР БИС

«Күш-ажылчы коллективтер болгаш будурүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарымга оларның ролүн бедидер дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузуунуң төлевилелиниң «Кызыл тараачыны» совхозтуң ажыл-ишчилери чүүлдүгүзүнүп деткээн.

ЧУРУКТА: № 2 хову-трактор бригадазының механизаторларынга ук Хоойлунуң төлевилелиниң совхоз директору Д. Д. Сирота таныштырып тур.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

Эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының бирги секретарыларының чөвүлел хуралы СЭКП ТК-га 1983 чылдың апрель 18-те болган. Кодээ ажыл-агыйны хөгжүдүрүнүң болгаш чазактың ооң-даразында хүлээп алган доктаалдары кодээге тургузуп хынырганың плетколго болгаш саналларга демделгээн. Бүдүрүлгенің болгаш технологияның сагылга-чурумуу кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң коллективтеринде бедип, кодээ ажыл-агыйның болгаш агроүлетпүр комплекизиниң оске-даа адырларының харылзаалары быжыглап, дем-биле ажылдаары экижим турар. Экономиканың ол адырының ажыл-ишчилери боттарының күжениишкиннерин аъш-чем курлавырларын улам-на көвүдедирин хандырарынче, бүдүрүлгенің участок бүрүзүнге бедик эчис түнелдерни чедип алырынче угландырып турар.

Шичалзажок кодээде тургустунган бүдүрүлге күүзүн, черин, күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле шыңгыы четпестерниң болгаш үезин эрттирипкен чүүлдерниң чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда бар болуп турарында түнелдерниң анализ бадыткап коргүскен. Тараазы, чигир свёклазын, эътти, сүттү болгаш оске-даа продукцияны бүдүрерин өстүрер темпилер талазы-биле беш чылдың даалгаларындан хөндүлеп ажыглаашкыны болдуруп, күрүне мурнуңга ореликге арткан ажыл-агыйлар эвээш эвес. Кодээнин социал-амыдырал эде чаартылгазының айтырыглары ам-даа оожум шинтирлеттинип турар.

Бо чылдың сорулгаларынче, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгенің ажыктың бедидер, доктаатты нган планныг даалгаларны ыяап-ла күүседирип хандырар талазы-биле тодаргай хемчегже улуг кичээнгейни чөвүлел хуралга угландырган. Часкы тарылганы чогуур үезинде шыпаглыг чорударының, тараанын, мал темперинің, чер ажылының оске-даа культуралары-

миктиг таварымчалыг чаа байдалдарны СЭКП ТК-ның май, поябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлери, партия болгаш чазактың ооң-даразында хүлээп алган доктаалдары кодээге тургузуп хынырганың плетколго болгаш саналларга демделгээн. Бүдүрүлгенің болгаш технологияның сагылга-чурумуу кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң коллективтеринде бедип, кодээ ажыл-агыйның болгаш агроүлетпүр комплекизиниң оске-даа адырларының харылзаалары быжыглап. дем-биле ажылдаары экижим турар. Экономиканың ол адырының ажыл-ишчилери боттарының күжениишкиннерин аъш-чем курлавырларын улам-на көвүдедирин хандырарынче, бүдүрүлгенің участок бүрүзүнге бедик эчис түнелдерни чедип алырынче угландырып турар.

Шичалзажок кодээде тургустунган бүдүрүлге күүзүн, черин, күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле шыңгыы четпестерниң болгаш үезин эрттирипкен чүүлдерниң чамдык республикаларда, крайларда болгаш областарда бар болуп турарында түнелдерниң анализ бадыткап коргүскен. Тараазы, чигир свёклазын, эътти, сүттү болгаш оске-даа продукцияны бүдүрерин өстүрер темпилер талазы-биле беш чылдың даалгаларындан хөндүлеп ажыглаашкыны болдуруп, күрүне мурнуңга ореликге арткан ажыл-агыйлар эвээш эвес. Кодээнин социал-амыдырал эде чаартылгазының айтырыглары ам-даа оожум шинтирлеттинип турар.

Бо чылдың сорулгаларынче, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгенің ажыктың бедидер, доктаатты нган планныг даалгаларны ыяап-ла күүседирип хандырар талазы-биле тодаргай хемчегже улуг кичээнгейни чөвүлел хуралга угландырган. Часкы тарылганы чогуур үезинде шыпаглыг чорударының, тараанын, мал темперинің, чер ажылының оске-даа культуралары-

ның дүжүттүүн бедидер, ниити чыылдазын көвүдедир талазы-биле организастыг база агротехниктиг хемчеглерни бүгү комплекизин боттандырарының ужур-дузазын оңаалап демделгээн. Мал ажылына кол күжениишкиннер адырны улам ынай интенсификастаарынче, маадың болгаш күштүң продуктулуун бүгү талалыг бедидеринче, ээтти, сүттү, чуурганы бүдүрерин улам-на көвүдедиринче угланган турар ужурлуг.

Кодээге экономиктиг бүгү ажылды шиитпирлиг экижедиринің, бот-орулга-чарылганы, күш-ажылды болгаш бүдүрүлгенің организастаарының дешилгелиг хевирлерин шинчээдип пептередиринің эргежок чугулазын оңаалап демделгээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андропов чөвүлел хуралдың түнелиндe делгеренгей чүве чугаалаан.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң бүгү-ле участоктарынга организашкы болгаш политиктиг ажылчорудулганы күштелдирер, даштыкы политиканы удуртур талазы-биле ажылды СЭКП ТК-ның чайгылыш чокка чорудуп турарын эш Ю. В. Андропов демделгээн.

ТК-ның поябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырары-биле холбашкап айтырыглаш Политбюроның болгаш Секретариаттың кичээнгейниинің төвүнде туруп турар. Ажылдың стилин сайзырангайжыдарынче, хүлээп алдынып турар шиитпирлерни күүселдезиге контролду күштелдиреринче, партияның. күрүнепиң болгаш күш-ажылдың савылга-чурумун бедидеринче ко: кичээнгейни угландырган. Ол бүгүнү коммунистер, ажылчы чоннар чүүлдүгүзүнүп үскаан болгаш бүдүрүлгенің ажыл-херектерин дээш кижилериниң хамысалгазын бедиттеп түнелиниде ажыл алзын адымчелиг боор турар. Ынчангаш олар боттары-ла «ажылдай» бербес болгай. Бедик организастыг чорук, ол шиитпирлерни күүседир дээш демиселче ажылчы чоннарны эвилелдээри чугула.

Көдээ ажыл-агыйда байдал амдыызында парыш. Биетерни сөөлгү үеде шуут-ла ожеп турар чүве дег бойдустуң таарымча чок байдалдарының салдарлыг болуп турары чугаажок. Ындыг-даа болза чамдык ажылдакчылар ындыг байдалдардан үпер арга-ларны дилеп, бергелерни ажып эртер аргаларны тып ап турарлар. а чамдык кижилер боттарының ажылдарында шыңгыы четпестерни ол бергелерже чүүл кааның оралдажып турарлар. Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң темпилерни дүргедедир болгаш Аъш-чем программазың шиитпирлээр соруларга-биле ол бергелерни ажып эртер дээш шудургу ажылдаары чугула деп, СЭКП ТК санап турар.

Чөвүлел хуралга болган илеткелге болгаш саналларга алзын хөй айтырыг көдүртүвүдү. Көдээ ажыл-агыйда үскаан чугула айтырыглар оларның-биле доозулбайн турар болза-даа, амгы үе-чадада кол айтырыгны тодарадып, ажылхеректи экп организастаарынга оларны чугаалажып көөрү дузаалаш турар.

Ю. В. Андропов ооң ынай агар болгаш келир үениң чамдык айтырыгларынга доктаагаан.

Хамыктың мурнунда чер ажылының доктаамал дүжүткүрүн хандырар болгаш ооң продуктулуун көдүрер херек. Республика бүрүзүнде, область бүрүзүнде бодувүн онзагай байдалдары бар. ажылдап тура, ону кичээнгейлеп алыры чугула. Бедик дүжүт алыр төлээде, чер ажылының зопа системаларынче шилчирип чугула дээрзин эртем болгаш практика бадыткаан. Оң системаларны чер болганда херек кырында ажылдап кылың каан болзажок. олар кончуг оожум шиитпеттинип турар, бо айтырыг талазы-биле эртемденнериң болгаш специалистериниң сүмелерин дика хөй черлерде ажыглаттынмайн, аяа чыткылаар, а чер ажылы арга аргалар-биле чоруттуруп турар. Чер ажылының эртемге үндезилеттинген системаларын дүргеп шиитпирлээр сорул

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ

(Төнчүүт. Эгези 1-ги арында).

индустриалдыг технологиазыны шинчээдип алыр болгаш хөрүнүң болбаазырадырының ажыктыг аргаларыны ажыглаар дээш ол-дур. Моон соңгаар-даа удам калбар-ыр ужурлуг мелиорация системазы-биле дүүштүр боттандырар болза, бо хемчеглер тараавың болгаш мал чемнерин культуралараның бедик дүжүдүн хандырып болур.

Кодээ ажыл-агый эртемтехниктиг деңнелге-биле деңге бурунгаларар ужурлуг. Колхозтар болгаш совхозтар эртеминиң азбаа черлериндеи хөйүү маңан турарлар. Ынчаарга демдеглеп шаар ужурлуг еске чугула чүүл база бар. Эртем-техниктиг шинчилеалер бисте эвээш эвес. Мурнакчы ажыл-агыйлар, бүдүрүлгениң мурнакчылары эки дүржүлгаңы мөөнцеп алганнар. Ындыг-даа болза олар четпес шимгээттинип турар, оларны чүгле аңгы-аңгы кодээ ажыл-агый бүдүрүлгелери шинчээдип ап тураалар. Бүгү-ле чаа, бүгү-ле мурнакчы чүүлдерни дидим, шудургу, улуг хемчээлдин-биле шинчээдип алыр херек.

Кодээде тургустунган материал-техниктиг баазаны ажыглаарын шинтирлии-биле экижидеп чугула. Тракторларның, комбайнарның болгаш өске-даа машиналарның чедиишпейн турарының дугайында хомудалдар хаая эвес кээп турар. Колхозтарга болгаш совхозтарга хереглеттинип турар техниканы бүрүү-биле бербейн турары чугаажок. Ындыг-даа болза кылдыңганың эвээш деп болбас. СЭКП ТК-пың март Пленумунуң соонда кодээ ажыл-агыйда кол фондулар 4 катап, күш-ажылдың энергия-биле чепсегленгени база минералдыг чемнишчидилгелер-биле хандырыгга 3 ажыг катап, мелиорациялыг шөлдер 1,7 катап ковүдээн.

Чоокта чаа СЭКП ТК болган ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели колхозтарны болгаш совхозтарны чаа бедик бүдүрүкчүлүг техника-биле моон соңгаар хандыраарының улуг программазы айыттынган доктаалды хүлээп алган.

Ынчаарга амгы үеде бар турар материал-техниктиг баазаны ажыглаарын шинтирлии-биле экижидеп чугула. Тракторларның, комбайнарның болгаш өске-даа машиналарның чедиишпейн турарының дугайында хомудалдар хаая эвес кээп турар. Колхозтарга болгаш совхозтарга хереглеттинип турар техниканы бүрүү-биле бербейн турары чугаажок. Ындыг-даа болза кылдыңганың эвээш деп болбас. СЭКП ТК-пың март Пленумунуң соонда кодээ ажыл-агыйда кол фондулар 4 катап, күш-ажылдың энергия-биле чепсегленгени база минералдыг чемнишчидилгелер-биле хандырыгга 3 ажыг катап, мелиорациялыг шөлдер 1,7 катап ковүдээн. Чоокта чаа СЭКП ТК болган ССРЭ-нин Министрлер Чөвүлели колхозтарны болгаш совхозтарны чаа бедик бүдүрүкчүлүг техника-биле моон соңгаар хандыраарының улуг программазы айыттынган доктаалды хүлээп алган.

Ынчаарга амгы үеде бар турар материал-техниктиг баазаны ажыглаарын шинтирлии-биле экижидеп чугула. Тракторларның, комбайнарның болгаш өске-даа машиналарның чедиишпейн турарының дугайында хомудалдар хаая эвес кээп турар. Колхозтарга болгаш совхозтарга хереглеттинип турар техниканы бүрүү-биле бербейн турары чугаажок. Ындыг-даа болза кылдыңганың эвээш деп болбас. СЭКП ТК-пың март Пленумунуң соонда кодээ ажыл-агыйда кол фондулар 4 катап, күш-ажылдың энергия-биле чепсегленгени база минералдыг чемнишчидилгелер-биле хандырыгга 3 ажыг катап, мелиорациялыг шөлдер 1,7 катап ковүдээн.

Бес чылдың кижилери

ААС-КЕЖИКТИГ АК ОРУК

Кызылдың автосептелге заводунда күш-ажылдың хоочуннары, бүдүрүлгенің мурнакчылары эвээш эвес. Ындыг кижилерниң бирээзинге В. А. Мартынов санаттыр. Владимир Алексеевич заводтуң шуткулга цегинде ажылдап турар. Ол анаа келгеш, чеди чыл чеде берген. Дорту-биле чугаалаарга, шилип алган мергежилиниң эки шинээдии, хамдыр биле алырыга четчир уе ышкажыл. Ол ындыг-даа болган. Владимир Алексеевич ам бодунуң ажылын бек саалазы дег билир бедик мергежилдиг ажылчын болу берген. Ээулуг мастер апарган.

Заводтуң шуткулга цегинде 13 кижи ажылдап турар. Оларның 6-зы хептекчилер болуп, берге болгаш нарын ажылды кылып келген. Оларның ажылын көрүп турарга чурукчулар сагышка кирер. Чагыг бүрүзү чаңгыс ай эвес: хемчээлиниң-даа, хевириниң-даа талазы-биле ангыаңгы. Оларны айытқан схемазы ёзугаар хептеп, шуткул кылыры белен эвес ажылдарның бирээзи-дир дээрзин ол цехке кире бергеш билгевмен. Хептекчилерниң ажылын чурукчулар чогаадыкчы ёзугаарга дөмейлеп, чагыг бүрүзүн кылырының нарынын көрдүм. Магадап-даа турдум.

Бо коллективтиг ажылчыннары мотор болгаш механиктиг цехтериниң чагыларын күүседип турарлар. Олар республиканың бүгү котельныяларынга, хоорай чаагайжылгазынга херек детальдарны бүдүрүп, чамдыкта печка плиталарын кылып чагыларны хүлээп ап, оларны чогуур үезинде күүседекеш, эдерелге хүлээдип берип турарлар. Автобуетарга ажыглаар өөнүг металлдан кылган детальдарны олар күүседип келгеннер. Чагылар чүгле бистиң республиканың бүдүрүлгелеринден эвес, а харын Новосибирск болгаш оске-даа хоорайлардан келип турар.

Цехте бүдүрүлгенің мурнакчылары, чогаадыкчы ёзубиле бедик бүдүрүкчүдүр ажылдап турар ажылчыннар бар. Ындыг кижилерге Владимир Алексеевич, бир дугаарында, үр чылда ажылдаан Анатолий Иванович Смородников, Сергей Васильевич Хмыкин оларга адаар болуп, Олар коллективтиң кол ёзак болоушаан, ажылды шынарлыг кылыр талазы-биле өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп шинээлерни ажылга чаңчыктырарынга үлүүн киирип келген дагдыныкчылар-дыр.

Заводтуң бо цегининң ажылында шинээрлеттинмейн турар айтырыгларны чок дең болбас. Цех эртнеп ийи айның бүдүрүлге планын күүседип шыдаваан. Ында чаңгыс чылдагаан бар. Заводту чигээт-биле хандырып турар Черногорск хоорайда металл базазы херек чиг-этти озалаадып чорудар таварылгалар тургланмидан пехтиң ажылчыннары бүдүрүлге планын үзер ужурга таварышкан. Металл чогундаң ажылда болу бээр үзүктелиишкиннер күш-ажылдың сагыыга-чурумун үрей бээр түүлдерни чайгаар-ла тургузуп кээр. Ону ийи-чаңгыс кижилер ажыглап, прогул-даа кылып турганнар. Чижээ, ажылчын Владимир Антонов чаңгыс эвес удаа чурум үреп, прогул кылып келген. Эштерни ону чагып, сургап шаг болганнар. Ынчалзада ол ону херекке албаан, ооң кандыг-даа түңнел үндүрбөзүн. Адактың соонда ону ажылдан үндүрер ужурга таварышкан. Чурум дутайында айтырыг цехте бирги чергенни болуп арткан.

Владимир Алексеевич кызымак, ажыл ишчи кижи болгаш үстүнде айтырыгларны шиитиирлээринге идепкейлиг киржип келген. В. А. Мартынов—заводта улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү. Ооң хой-шиити даалгазы — заводка кээп турар чиг-этти, бүдүрүп үндүрген продукциниң шынарын хынаары. Ол даалгазын ак сеткилдиг күүседип, хынаалдарны үргүлүг чорудуп турар. Коммунистер ооң эки ажылын үнелеп бергеш. СЭКП кежигүнүнге кандидат кылыр хүлээп алганнар. Владимир Алексеевич «Социалистиг чарыштың тиилекчилээ» деп көрек демдектери-биле шаңпатқан. Ол — коммунистиг күш-ажылдың талыпчызы. Ажылчын кижиниң заводка чедип чыл толептиг ажыллаанының түңнели ындыг болган. Ооң аас-кежиктиг ак оруу ам-даа уламчылаар.

Ш. ДОРЖУ.

ТАЙБЫҢ ХЕРЭЭНГЕ ЧУГУЛА САЛЫЫШКЫН

Совет эртемденнериниң төлээлекчилериниң «Делегейниң бүгү эртемденнеринге кыйгырыыны» дашпыкы эртемденнер тайбың дээш демисел херээнге чугула салыышкын-дыр деп бедик-биле үнелеп турар.

«Совет эртемденнериниң чоокта чаа кыйгырыында: ядролуг дайын үезинде бүдүрелдиг камгалал чепсектери чок болгаш турбас-даа ужурлуг — деп, бодалын илереткенинге бүрүнгө-биле каттыжып турарын Тайбының бүгү-делегей институдунуң президентизи, австрия профессор **Георг Фукс** чугаалаан. «Америк президент «камгаланыр чепсек» дээр ындыг чүүлдү төрүзүрүнүң талазы-биле бодунуң планнары-биле боо-чепсекти үлам-на эдерер бүдүрериң болдурар айыылдыг байдалды тургузуп болур. Бир эвес делегейниң ядролуг дайынга өөскүп үнер болза, ол кижи төрелгетеп бодунуң амыдыңга четтинери ол болур ийик. Ындыг дайынның үезинде оон аймылынга таварышкан Салыг-быжың кижилерге эмчи хуналамчызы чедирер арга шуут чок болур. Ындыг аймылхалзыты баш удур болдурбазының кара чаңгыс-ла аргазы — ядролуг чепсекти дүжүрериниче баштайгы бөлүм кылдыр ядролуг чепсектерни амгы денелиинге хевээр тудары болур».

Болгар эртемнер академиязының президиумунуң кежигүнү, Социология болгаш философияның чаңгыс дай төөгүүн директору **Стефан Ангелов** совет эртемденнерниң кыйгырыы эртем талазы-биле ак сеткилдиг, шынчы чоруктуң үлегери боол турарын чугаалаан. Ол документиге улуг Совет чуртуң эртемденнериниң бүмбүрзек кырынга дамыдыралды камгалап, Ак бажыңның аймылдыг планнарын болдурбазынче кызыл илереттинген. Ак бажың жың өөскөт кыжаңыышкынга дээр хоозун чулчуруушкуига ёмылдагаан алгаш ядролуг чепсектиң кажаттызымнан-даа артык күштүг, чаа хевирлерин тургузарынче чүткүп турары билдингир. Ындыг-даа болза, угаан-медерелдиг болгаш ак сеткилдиг-ле кижи бүрүзү ССРЭ-ниң ындыг чепсекти бир дугаарында кажан-даа ажыглаваазын ёскүп билир. Бурунгаар социал депшилгелиг доктаадыр, бүгү делегей төөгүзүнүң түрэ үүшпес үргүлүлээшкининге моонданнаар дээш ораалажып турар америк империализмниң ыяесчин бүдүжүн амгы америк администрациязының чүткүлү бадыткан турар-дыр. «Чаңгыс-ла камгалаашкын сорулгалыг» болгаш чер-даа кырынга база космоска-даа тургузар ужурлуг ракетага удур чепсектиң канчаар-даа аажок улуг комплексин тургузар дээш Вашингтоннуң планнары ооңа аймылдыг боон турар. Ындыг кара сагыыттыг бозалдар улустарының тайбың болгаш бот-боттарын билчир үеде чурттаарынче чүткүлүнге удур болгаш бомбурзектиң бурунгаар депшилгелиг бүгү кижилериниң чүткүдүнге удур болгаш бомбурзектиң бурунгаар депшилгелиг бүгү кижилериниң чүткүдүнге бүрүнү-биле чөртүкеч боол турар. Болгарының эртем болгаш культура ажылакчылары совет эртемденнериниң кыйгырыкта боттарының үнүн катыштырып, оңу аймылдарга боттандырарынга бүгү күшбеле дузалаар.

Моол эртемденнериниң национал комитединиң медеглелиниде ол кыйгырыгда айыттынган чаагай идеяларны бүрүнү-биле чүүлдүгүнүп, ишти-биле деткээрин илерткээн. Ол тайбыже эң-не чогуур үезинде кылдынган чугула кыйгырыгда АКШ-тың администрациязының сарыыл чогу-биле кылып турар дайынчырак белеткелдерин чер кырывын ак сеткилдиг кижилерниң хамыды-биле буруу шаап турарын илерткээн. Моол Арат Республиканың эртемденнери чер бомбүрээзинң бурунгаар депшилгелиг бүгү кижилери-биле кады Ак бажыңның агрессия политиказынга шиитиирлин-биле удурланып, дайынга аймылдыг белеткелдерин доп-дораан соксадырын шиитиирлин-биле негеп турарлар.

Индияның эртем болгаш үлетпүр шинчилелдериниң чөвүлелиниң оралакчы даргазы, профессор **Нурул Хасан** совет эртемденнериниң кыйгырыын чогуур үезинде кылдынган, чугула чүүл-дүр деп чугаалаан. Ёзүм-чидим болдурарының боо-чепсээн үзүк-соксаал чокка курлавырлаарын, массалыг үзүткашкын чепсээнниң удамна болбазырангай болгаш араатанныг хевирлерин тургузарын соксадырын эргежок чугула. Индий эртемденнер ядролуг чепсектиң камгалавыр болгаш халдаашкын кылырзаа чаа-чаа хевирлерин чогаадып тургузарынга удурланып, бос-чепсекти бүгү-нинти болгаш бүрүн дүжүрери дээш демиселзи деткип турар. Олар чоокта чаа болган конференцияга тайбың херээнге, боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсектиң эдерер бүдүрерин соксадыры дээш, термоядролуг айыыл-халапчың кыжаңышкынын узуткаар дээш шимчээшкинге каттыжып турарын илерткейлээнер. Ядролуг чепсектиң улам-на аймылдыг, чаа-чаа хевирлерин чогаадып тургузарын ёскүп болур аймылын улам удаттырар дээрзин совет эртемденнериниң кыйгырыында сагындырган. Совет эртемденнериниң ол бодалынга Индияның эртем ажылакчылары каттыжып турар. Боо-чепсектя эдерер бүдүрерин соксадырын, тайбының быжыглаазарын болгаш улустар аразының аймыл чок болур чорууп быжыглаарын чедип ажылгы-биле бүгү күштерни чер кырынын бүрүнгаар депшилгелиг бүгү күштери-биле кады эртемденнер кылыр ужурлуг.

Бүгү делегейниң эртемденнерэ тайбың эгелекчи сеналдаэны деткиири дээш, АКШ-тың зайынга калчаалыг белеткелдеринге удур шимчээшкинни калдыртарынга чаа идиг берииринии алганнар дең, сураглыг мексикан эртемден, Национал политехниктиг институттуң чанында химия болгаш физикаким дээди школазының профессору **Модесто Карденас Гарда** чугаалаан. Тайбын дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырыдырары дээш, амгы үеним эртем-техниказының чедиишкиннерин дайын соругалаарынга ажыглаарынга удур демиселге чер бомбүрээзин бүгү чурттарының эртем ажылдакчыларының чугула роладуун совет эртемденнер база катап айытқаннар. Олар оон-биле ядролуг айыыл-халапчың бүгү удур болдурбазы дээш демиселге чаа чугула салыышкының киирген.

(СЭТА).

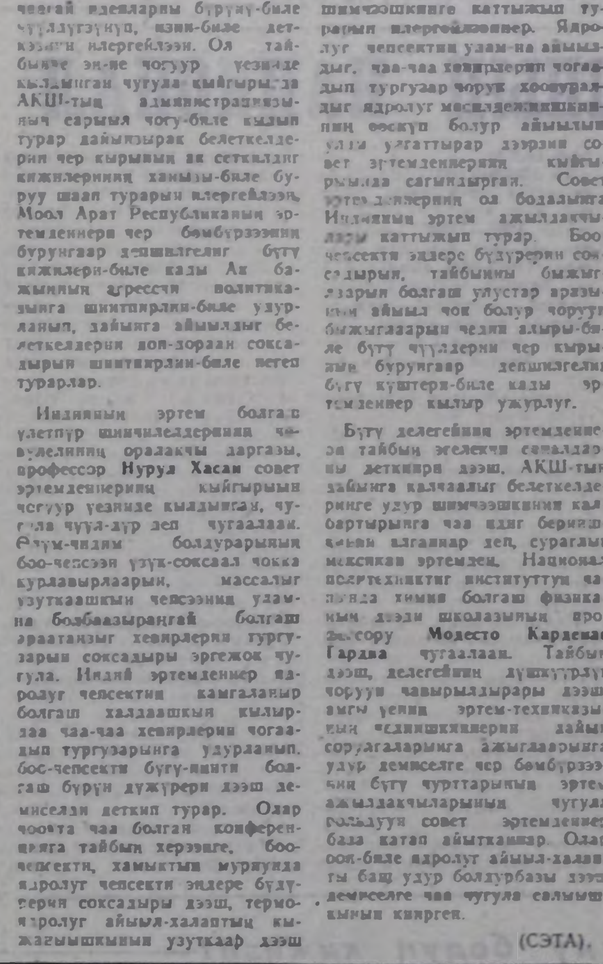

Черде харылзаанның «Лотос-2» станциязының системазы ажылдап эгелээн. Аны-дунма ийи чурттарның — Совет Эвилелиниң болгаш Лаос Улус-Демократтыг Республиканың тудугжуларының харылзаа системазының тудуун боттандырган. Ам космос дамчыштыр телефон болгаш телеграф харылзаазы бүзүрелдиг хандыртымын турар. ССРЭ-деп болгаш социалистиг дем каттыжылгазының өске-даа чурттарындан телевизение дамчыдылгаларын Лаосто база хүлээп ап турар.

А. ЧУМИЧЕВТИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

КАБУЛ. Революстуг шимчээшкинге, чаа диктелдеги тургузар херекке Афганистанның Чепсектиг күштериниң ролин Афганистанның Улустуу-Демократтыг партиязының ТК-зының Чаңгыс секретары, АДР-ниң Революстуг Чөвүлелиниң Даргазы Бабрак Кармаль бедик-биле үнелээн.

Революстуг болгаш империализмниң, хамыктың мурнунда америк империализмниң улусчу эрге-чагырганы удур үүлүдүшкиннерни ол шиитиирлин-биле бүрүү шаап чугаалаан.

Ындыг байдалдар үезинде хүшүү эң чугула сорулганы болза, Апрель революциязының чеварын алышкыннарын, чурттуң национал суверенитедин болгаш девискээриниң бүдүн-бүрүн турарын боо-чепсек-биле камгалаары боол турар. Ол төөгүүнү чугула сорулганы күүседири хамыктың мурнунда АДР-ниң Чепсектиг күштеринге оныаажы турар.

Л. Ван. Гейтиниң медеглели

БРЮССЕЛЬ (СЭТА). АКШ-тың президентизи Рейганның «Тик карианнызы» шыдыры, бүрүү шаап турарын Бельгиниң Коммунистиг партиязының Даргазы Луи Ван Гейт чоокта чаа «Драпо руж» солунга берген интервьюзунга медеглээн. Англаныын болгаш Франциянын ядролуг күштерин, а ол шыкаш бомбалакчы самолеттарында база суг аданың хемелеринде АКШ-тың ядролуг боо-чепсектерин президент Рейган ам-даа чажырбышаан. «Першинг» болгаш чалгынныг ядролуг ракеталарны Барыын Европаның чурттарынга, оларның аразында Бельгиягa эккеп тургузарыныче кедергей чүткүл турарындыр деп, ол айытқан.

Европага ядролуг чепсек чок зоналарны тургузарыныче угланган сананалдарны Бельгиниң коммунистериниң бүрүү деткээн турарын Л. Ван Гейт база катап бадыткаан болгаш америк ядролуг чаа ракеталарны чурттуңга, оларның аразында Бельгиягa эккеп тургузарын болдурбас дээш шимчээшкинни улам-на калбартырыныче тайбыгга инак бүгү күштерни кыйгырган.

Буруу шапкан

ЛАГОС. (СЭТА). Нигерияда байдалды божаңнадырын оралдашкан АКШ-тың төп разведка эргелелиниң хөделимишкиниерин ол чурттуң хой-шиитиир шыңгыы буруу шапкан. Ибадан университединиң студентилери федералдыг чазакка чагаа чоруткеп болгаш АКШ-ның Нигерияда алчын черни хазырын, америк алчынын чурттан үндүр шолуурүн негээнилер. Ол чагаапты «Найджириэн трибуна» солунга парлаан.

Ногаджыга сүме

РАССАДА ЧОКТА...

Огурецке инак эвес кижи канда боор? А ооң составы колдуунда-ла сугдан тургустунган. Ында чигирлер, белоктар, үстер, витаминнер база органиктиг кислоталар дыка эвээш. Ол хиреде огурец—ногаалар аразында хүндүүг үүлүтериниң бирээзи. Ол кижиниң чем чинр хөөнүп көдүрүп, чем хайындырарынга улуг салдарлыг. Ооң составында йод хой, инчангаш ол организмге дүрген шинигээттинер.

Огурецтиң эки дүжүдүн өстүрүп алыр дизе, чүнү мурнай тус черниң хорээнүүгеге тааржыр сорттуу шилип алыр херек. Сорт аайы-биле ол салат кылыр, дузаар, консервалаар база чаланга чинр кылдыр чарлыр. Чижээ: Нероснимый — 40 сорт таптыг-ла 50 хонук дургузунда өзүп, быжар. Бо сорт янзы-бүрү аврыгларга белен алыспас. Хевирин көөрге чараш. Ооң чемижи саргарбас, ажыг эвес. Ону консервалаарга дыка тааржыр.

ВИР-504, ВИР-505 деп хайнак сорттар эрте быжар, соокка шыдамык, дүжүдү албек. Оларны дузаарга колчок тааржыр. Нежинский-12 сорттуң амнаны ажоок чаагай, инчангаш ону колдуунда-ла чаланга чип ажыглап турар, ол шыкаш дузап-даа, консервалап-даа болур.

Огурец—тыква аймактыг үүлүтерге хамааржыр. Ооң үрезиниери 14 градуе чылыг турда, озуп үүп эгелээр. Ажыг үнериңге ан эки температура 25—30 градус. Үрезинии 2-3 чыл шингжаап, тарыыр болза, ол дужүткүр болур. Кыс чечектерни көвүдеирде, үрезинии тарыыр мурнунда 50-60 градуе ылаг черге 2-3 шак кургадып. Үрезиниерин ладыктырары база холчок ажыктыг. Чүгле кургаг үрезинии дадыктырып болбас.

Баштай үрезиниерни ол ийи сөөлдак аразынга, чылыг өрөөл иштиңге шыгдынып, хөөткеш, ооң соонда оларни хололдыльщикке 2 хонук доңургаш, дараазында кургатпаш, ам-на тарыыр. Ынчаар дадыктырган үрезин дүргеп озуп үнер.

Огурецтиң үнериңге шала когжегер, шаарын тургузутлуг, доң чок, хөй кезии ирик өдектен тургустунган хорээнүүге-не тааржыр. Күзүн огурец тарыыр черни 25 сантиметр чедир чымчадыр. Чазын, май ортан үезинде, ол черни тарылгага белеткээр. Үрезиниерни бичии оңгаргыгаштарга тарыыр. Грядкага оларның аразы 8-10 сантиметр болур. Үрезинии 1,5-2,0 сантиметр хандыр олуртур. Бир эвес грядкага хорээнүүн курлаг болза, ону суггарар, ооң соонда кырынга шык кринди өдектэн холуй чажар. Оңгаржыгаш бүрүзүнге 5-6 үрезинии тарыза чогуур. Олар дөгере үнүп көөрге, үш кошкак, сула өзүмнү кезии каастар. Ынчан ийи эң шыырак, кадык дос артар.

Өзүмнер үнүп, 5-10 сантиметр чедир өзүп көөрге, оларның доорзунда хорээнүүн 2-3 сантиметр чедир үлдүредир болгаш сыптарын бөле баглап каар. Ээулуг бүрүлер үнүп көөрге, эң бедик сыптын бажын одура кезер. Ол чорук кыдында оске алырларнын үнериңге догум болур, ооң уламындан кыс чечектер хөйү-биле үнер.

Огурецти ийи-үш хонгаш-ла суггарар, а суггыг хүн карааңга чылыдып аар. Он хонгаш суггарылганы чемишчидилгебиле холуур. 10 литр суггга 1 килограмм олектп, 15 грамм аммиак селитразын азы мочевинаны холуур. Үнүш чечектеши эгелээнде өдек холумазынга 20 грамм хлорлуг калийни база суперфосфатты холуур. Чемиш үнүп, улгадып, чиң болур апарганда, азоттуг чемишчидилгелерниң дакпыр ковүдедир херек, а калийлиг чемишчидилгелерни 2,5 катап. Суггарылганы база чемишчидилге төгерин шинг хүндүс эвес, а эртенги азы кежээки сериниде чорутса чогуур.

Суук чемишчидилгеге минералдыг чемишчидилгелерден ацтында 0,5 грамм борлуг кислотаны, 0,3-0,4 грамм сернокислый марганецти база 0,1 литр серно-кислый цинкти 10 литр суггга холаап, ооң-биле үрезиниерни чылыг үеде чүткүлүнге удур болгаш бомбурзектиң бурунгаар депшилгелиг бүгү кижилериниң чүткүдүнге бүрүнү-биле чөртүкеч боол турар. Болгарының эртем болгаш культура ажылакчылары совет эртемденнериниң кыйгырыкта боттарының үнүн катыштырып, оңу аймылдарга боттандырарынга бүгү күшбеле дузалаар.

Моол эртемденнериниң национал комитединиң медеглелиниде ол кыйгырыгда айыттынган чаагай идеяларны бүрүнү-биле чүүлдүгүнүп, ишти-биле деткээрин илерткээн. Ол тайбыже эң-не чогуур үезинде кылдынган чугула кыйгырыгда АКШ-тың администрациязының сарыыл чогу-биле кылып турар дайынчырак белеткелдерин чер кырывын ак сеткилдиг кижилериниң хамыды-биле буруу шаап турарын илерткээн. Моол Арат Республиканың эртемденнери чер бомбүрээзинң бурунгаар депшилгелиг бүгү кижилери-биле кады Ак бажыңның агрессия политиказынга шиитиирлин-биле удурланып, дайынга аймылдыг белеткелдерин доп-дораан соксадырын шиитиирлин-биле негеп турарлар.

Индияның эртем болгаш үлетпүр шинчилелдериниң чөвүлелиниң оралакчы даргазы, профессор **Нурул Хасан** совет эртемденнериниң кыйгырыын чогуур үезинде кылдынган, чугула чүүл-дүр деп чугаалаан. Ёзүм-чидим болдурарының боо-чепсээн үзүк-соксаал чокка курлавырлаарын, массалыг үзүткашкын чепсээнниң удамна болбазырангай болгаш араатанныг хевирлерин тургузарын соксадырын эргежок чугула. Индий эртемденнер ядролуг чепсектиң камгалавыр болгаш халдаашкын кылырзаа чаа-чаа хевирлерин чогаадып тургузарынга удурланып, бос-чепсекти бүгү-нинти болгаш бүрүн дүжүрери дээш демиселзи деткип турар. Олар чоокта чаа болган конференцияга тайбың херээнге, боо-чепсекти, хамыктың мурнунда ядролуг чепсектиң эдерер бүдүрерин соксадыры дээш, термоядролуг айыыл-халапчың кыжаңышкынын узуткаар дээш шимчээшкинге каттыжып турарын илерткейлээнер. Ядролуг чепсектиң улам-на аймылдыг, чаа-чаа хевирлерин чогаадып тургузарын ёскүп болур аймылын улам удаттырар дээрзин совет эртемденнериниң кыйгырыында сагындырган. Совет эртемденнериниң ол бодалынга Индияның эртем ажылакчылары каттыжып турар. Боо-чепсекти эдерер бүдүрерин соксадырын, тайбының быжыглаазарын болгаш улустар аразының аймыл чок болур чорууп быжыглаарын чедип ажылгы-биле бүгү күштерни чер кырынын бүрүнгаар депшилгелиг бүгү күштери-биле кады эртемденнер кылыр ужурлуг.

Бүгү делегейниң эртемденнерэ тайбың эгелекчи сеналдаэны деткиири дээш, АКШ-тың зайынга калчаалыг белеткелдеринге удур шимчээшкинни калдыртарынга чаа идиг берииринии алганнар дең, сураглыг мексикан эртемден, Национал политехниктиг институттуң чанында химия болгаш физикаким дээди школазының профессору **Модесто Карденас Гарда** чугаалаан. Тайбын дээш, делегейниң дүшкүүрлүг чорууп чавырыдырары дээш, амгы үеним эртем-техниказының чедиишкиннерин дайын соругалаарынга ажыглаарынга удур демиселге чер бомбүрээзинң бүгү чурттарының эртем ажылдакчыларының чугула роладуун совет эртемденнер база катап айытқаннар. Олар оон-биле ядролуг айыыл-халапчың бүгү удур болдурбазы дээш демиселге чаа чугула салыышкының киирген.

(СЭТА).

Иран - Ирак фронтуда

БЕЙРУТ. Тегеран радиозунуң дамчыдыыны-биле алырга, иран-ирак фронтузунга соолгу хүннерде калбак тулчуушкуннарның үезинде Иранның Хузестан можулуунуң районунга ирак шериглер 8,5 мун кижизин өлүрүп база балыглаадып когаран. Дайынның 350 солдаттарын тудуп алган. Иракның 98 танкыларын узуткаан, беш вертолеттарын дүжүр аткан, дыка хой санныг дайынчы техниканы хунаап алган. Тегеран радиозунуң медеглээнин ёзугаар алырга, өрткен хүннерде дайынның шериглерин 150 дорбелчин метр девискээрлиг черден кылып үндүрген.

БАГДАД. Иракның кол шериг командылалының элчелиг дыңнадынга чугаалап турары болза, ирак шериглер дайынның шаап халдаашкынын доктаатkан. Фронтуңуң мурнуу кезиинге, ирак Майсан можуңуң девискээриниге 4850 иран шериг албанныглар өлүрткен болгаш дыка хой кижи балыглаткан. Оон оске бир черге 9.380 иран солдаттар болгаш офицерлер өлүрткен. Дайынның 17 танкызын, 14 бронетранспортёрун, 12 шериг чүк машиназын болгаш ракета салыш үндүрер ийи установканы узуткаан. Бир шериг кораблин сугже дүжүргеп. Дыңнадыгда айтып турары-биле алырга, иран үгер-боолар-биле Басра хоорайны, а ол шыкаш Мандали, Бадра болгаш кыштаар чаңында оске-даа ирак чурттанчылыг черлерни адып тургузаан. Улуг үреливишкиннер болгулаан.

ДЕРЗИИ ПОЛИТИКА

САНА. Соңгу Йеменниң «Ас-Саура» солуну америк администрациязының арабтарга удур туружун шыңгыы шүгүмүүлеп турар. Вашингтон бодунуң политиказын Тель-Авивтин Чоокку Чөөн чүкте агрессия оралдажышкынынарынга дүүштүр тургузуп турар дээрзин солуп бодунуң мурнуку түүлүнде айытқан.

АКШ-тың башкарыкчы бодуктериниң төлээлекчилериниң, чижээ, АКШ-тын күүрүне секретары Дж. Шульцтуң, Палестинаны Хостаар Организациязының адынга кыжаныгыг медеглелдери Палестинаның удурланышкынын шимчээшкинниниң палестин араб улустуң национал эргелерин херекке албайын турар «Рейганның планын» болгаш Кэмп-Дэвидтин дугуржулгаларын хүлээвейн барганыы-биле холбаштыр болуп турар дээрзин солуп демдеглеп турар. Палестинаны Хостаар Организациязының палестин улустуң ыяа чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчилик кылдыр хүлээп көөрүндеп ойталаарын араб чурттардан Ак бажың негээн. Бо болза америк империализминиң чепсегленип турары шаажылаашкынның болгаш коргудуушкунуун делегей политиказының, «израиль агрессияны бүгү талабиле деткээнинин илерээшкинин дээрзин солуп демдеглээн.

(СЭТА).

КЕДИЗИ ЧОК ПОЛИТИКА

Социализмге удур күштер садыг блокадазын болгаш бараанвар база оске-даа үнелиг чүүлдерни садыглажырын хорудаарын ажыглап, оон-даа өзүл экономиктиг хемчеглер талазы-биле кызагдалдарны чорудуп турганының төөгүзү ССРЭ болгаш АКШ-тың садыг-экономиктиг харылзааларының турғаа. Ол, чоруктарны дамчыштыр чүрттүк иштики керектеринче холгаарлаары, политиктыг дүжүп берииишкиче албадаары кедизинде барып буураашкынга чедирери билдингир.

Империалистиг политиканың ССРЭ-ге удур күш дөгээр экономиктиг хемчеглерни Картер АКШ-тың президентизи турда, 1980 чылдың январьда киирген, ам оны 1981 чылдың декабрьдан эгелеп бөсүүгү президент Рейган күштелзире берген. Политиктиг мөңгүшкинны чорудар соруга-биле АКШ-тың чазаа ССРЭ-ге садыр дерилгелериниң чөпшээрел түрүмүн шыңгыыраткан, АКШ-тың аэрофлоузундан самолеттар ужудуушкунун соксаткан, эртем-техниктиг болгаш культура харылзааларын кызагаарлай берген, дээш оруу-биле чорууруунуң чаа керээзин, таваа садарының үр хуусаалыг дугуржулгазын аткаар иткеш туруп берген.

Төөгүнүң дугуржулгазының көргүскени болза, ол чижектиг хемчеглер АКШ-тың болуунга тааржымча чок болуп келген.

АКШ-ка парлаан сан-чурга йлар-биле алырга, Совет Эвилелиниге тараа сатпайн баргаңыңдан АКШ-тың нинти бударүлгезин 11,4 миллион доллар кәрчлагага таварышкан, 310 мун ажылчынар ажылдаар черин чидирген. Экспортче үндүрер барааннарны кызыргаңыңдан база оске-даа кәрчлагалардан төлевир балансызлыгга үндүрер чарыгдалдың оскевин маңаа база кадар апаар, тараа садарын хорээнүнүн түңнелиниде Каттыжкан Штаттар пинтизи-биле алырга, 22 миллиард долларны мыкындырган. Фирманың баштың бисче телеграмма чурттан, перээни үезиниң харааал-биле дыңнаткан. Электролизерлер тургузарынга ук чер 50 миллион доллардың үн дүргеп, оларның дерилгелери ажыттакчы чок болуп арткан. Чаа чүүлге Саяи заводу «ногаан кудумчуун» тургузуп болур турган, инчалза-даа ол бүтпейн баргаң.

— Мээн билирим болза, электролизерлер ажыглалче үмер орууп тыппайн баргаң болгай, америк экономиказа алюминий хөйү-биле херек деп чүве база билдингир.

— Алюминий ажыглаар талазы-биле АКШ делегейде бирги черни эзлеп турар. Чуртта беш миллион хирени будүүп турарынаан ангыла, бир миллион хирени даштыкыланып кииир сөөртүп ап турар. Инчалза-даа америкалыр алюминий будүрериниң технологиязын үндүр сөөртүп, оон-биле белең продукциязыны орнап аа турарлар. Оң чорук электроэнергия камнап алырынга, артык будүрүлгелер түгпазынга салдарлыг болуп турар.

Моон мурнунда тугаалаан болгаш мен үлүг заводтар турарының орнунга олар бичеүезиниг будүрүлгелер түзүп, капитал салыышкынарын эвээш чарыгдаарын кызыгаар кураарлар. АКШ-ка чорүп турар өскелеп ногонын заводтар бериң техниктиг болгаш үлүг инструментиниң автоматчыттынган болуп турар. Америк чиңгис металлургия байлаң чанчылгырлыг. 1926 чылда кылынмаган, ам-даа ажыдаан турар электролизерлерниң чамнын эң-даа дериилгелерин база чөпүрүнгө. Специалистерниң кол чүүлгө бедик мергежилиг «АРМКО стил» фирманың директорлар-ның төрээлелиниң харгазы Уильям Верити мынча дээн: «Кадыг ажылдажылганы америк чазакчың төөгүлевиимдеги америк экономика каражалаан турар. Бисче херек барааннар өскээр чайлы бергеш. Барыын чүктүү чүрттары белең продукциязыны орнап аа турарлар. Оң чорук электроэнергия камнап алырынга, артык будүрүлгелер түгпазынга салдарлыг болуп турар.

Моон мурнунда тугаалаан болгаш мен үлүг заводтар турарының орнунга олар бичеүезиниг будүрүлгелер түзүп, капитал салыышкынарын эвээш чарыгдаарын кызыгаар кураарлар. АКШ-ка чорүп турар өскелеп ногонын заводтар бериң техниктиг болгаш үлүг инструментиниң автоматчыттынган болуп турар. Америк чиңгис металлургия байлаң чанчылгырлыг. 1926 чылда кылынмаган, ам-даа ажыдаан турар электролизерлерниң чамнын эң-даа дериилгелерин база чөпүрүнгө. Специалистерниң кол чүүлгө бедик мергежилиг «АРМКО стил» фирманың директорлар-ның төрээлелиниң харгазы Уильям Верити мынча дээн: «Кадыг ажылдажылганы америк чазакчың төөгүлевиимдеги америк экономика каражалаан турар. Бисче херек барааннар өскээр чайлы бергеш. Барыын чүктүү чүрттары белең про-

— Барыын чүктүү технологиязындан Совет Эвилелиниң хамаарылгалыг деп чугаа база тарап турар. Маңаа хамаарышыр силерниң адырыларың байдалы кандыгы?

— Бүгү талазы-биле мурнаары белең эвес болгай. Мурнакчы дүрүлгелиг ажыглаарынга кымнын-даа ажыдаан сонуургалы улуг. СССРЭ технология рыногунче ол куруг үнүп турбас. Өөнүг металлдар будүрер талазы-биле совет лицензиалларны дашпыры фирмалар алган. Бо аразда 257 керечелел бижиктер Совет Эвилелиниде бар. Чижээ, электриидуулукчу аргаңы-биле магнит будүрериниң совет технологиязын болгаш дерилгелерни «Америкен мангс магнезиум компани» садып алган. Алюминий-кремний хорлуксааларын алырының электротермиктиг аргазының лицензиязын АКШ садып алган.

Дашпыкы фирмалар-биле кадыг ажылдажылга колдуунда кейи-кайызынга-даа ажыктыг кылдыр тургустунган. Саяи заводу база-ла ол черделиг.

— Саяи заводунга ажыглаттынар дерилге дугайында чүү чугаалап болуруу?

— Бо будүрүлгеге совет болгаш дашпыкыдан сөөртүп келген дерилгелерни — электролизерлерни болгаш шуткулга-проват тургузуглаарны ажыглаар. Амгы технологиниң ажыглаашкы долганнар турар бойдустуң чамалаарынга идегелиг хазырыларны тургузар. Барыын-ирман фирмаларның биске ёзүткаты газ аштаар күчүлүг система атмосфераже тиилер октаттынып турар артыкчылаарны алды катап эвээжедирип камнаар. Сиң хандырылгазымы хазлаар дээрбөө заводка тургустучар. Чер кырынга эң улуг Саяи-Шушенское ГЭС будүрүлгениң чинн ортектиг электроэнергия-биле хамаарар. Ол заводтан чугле 45 километр хире черде алюминий заводунуң түзүүн амгы үеде кижиниг түзүк. Баштайгы продукциязын ол 1984 чылда бээр. (ПМА).

ДЭЭРБЕЧИЛЕР БӨЛҮҮН ҮЗУТКААН

МАНАГУА. (СЭТА). Никарагуаның докгаамал шерин болгаш сандиноожу улусчу милициязының отрядтары америк разведка эргелелиниң чүртче кирер октаан база бир контрреволюстуг бөлүүн чылча шапкан. Кадыг-дошкуун тулчуушкуннарның түңнелиинде дээрбечи бөлүктүң 800 кижилиг, самосажы национал гвардияның сержаптызы чораан кижиге баштаткан кезээ узуткаттыгнаан. Оларның диниг артканнары дагларже тарай дээн берген.

Вашингтонуңуң аймылдаш кылганы Никарагуага удур агрессчы планнарда ол «чиик адаке болуп соңгужу күш кылдыр айытқан турган.

Дээрбечилерни узуткаң чок кылары чүрттуң оске-даа районнарында үргүлүүлеп турар.

Никарагуаның кызыгаар районнарынче пайысылалдың студентилеринден тургустунган чаа «миличиоапос» дээр отрядты чөрүткен. Никарагуаның национал айтономиут университединиң ректору Хоакин Солистиң дыңнатканы болза: 800 ажыг оолдар болгаш кыстар түр када ёредилгени соксаткаш, революциняның чаалап алышкынынарын камгалап алыры-биле, кандыг-даа бүрүү чок кижилерни, оларның аразында сургуул аныяктарны өлүрүп узуткаанны дээш самосажылардан өжээн пегээри-биле боо-чепсекти холга алыр деп шиитиирлээнер. Сандиноожу улусчу армиязын хүрээлекиниче бир муң беш чүс хире профессордар болгаш башкылар база кирген. Сонгу талакы районнарны контрреволюстуг дээрбечилерден арыглаар демиселге улусчу ополченнер калбаа-биле киржип турар.

Чаңгыс эттиг өг-бүледе

АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ НАЦИОНАЛ ОТРЯДЫ

Бистиң чуртувуста ажылчын аңгының саны 80 миллион четкен. Ол дээрге бүгү ажылдап турар кижилерниң үштен нийизи-дир. Алдан чыл мурнумаазындан бо чылын 17 миллион кижи хөй. Индыг өөрүлеге чүү ан кол идиг болганыл?

Мурнунда аграр турган черлерге өөрүлеге хөй болган. Чижээ, Ортаакы Азияның республикаларынга ажылчын аңгыны саны 22—57 катап өскен. Казах ССР-ге — 43 катап. Шаандан бээр индустриязы хөгжүдүлгелиг турган РСФСР-ге оның 14 катап өскен.

Бир эвес РСФСР-ге сөөлүг алдан чыл дургузунда (метлүг сөөртүлгелиниң хемчээли 3М катап өскен болза, ТаажикССР-ге — 60 катап, Казах ССР-ге — 940 катап өскен...

Темп өөрүлезиниге индыг дескиэвес чүүлдерге кижи кайгаар чүве чок. Мурнунда хөжүлүнгей турган черлерни кыска хугусаада хары угда хөгжүдерге индыг болур ужурлуг-даа. Республикаларның девискээлериниң байдалы, оларның түс-түс бойдузундан хамаарылгазы чаңгыс аай кылдыр хөгжүдеринге улуг күжениишкинни негээн. Ол күжениишкиннең чамдык түңнелдери бо: «Феодал-патриарх, харыында төрөл харыысалаар таарыш чүвени башкарып турган национал кыдыг черлерге хожуданнгай чорук ам читкен. Республикаларның социал турумузуу өскүзүү-биле өскерилгеи, оларның кайгыында-даа амгы үеже ажылчын аңгызы өскен. Чаңгыс ажылчылар колхоз оруу-биле чөлүп орарлар, боттарының интеллигенциязы тургустунган, аңгыже болгаш хөй-ниитиг амгы-ыалының мергежилдиг кадрлары кижизиттиргеи» дээш, СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андропов «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп илеткелиинге чугаалаан.

Шынап-ла, чуртту индустрилдаастааны, тараачыннар-ның кооперасташкыны, культура революциязы болгаш өске-даа чаартылгалар чүс ажылчыгның дургузуу өөскүзүү-биле өөренип, турар. Ол хөй үргүлдүр. Лекциялар дыннап, экзаменнер дужаап, өөренип турар хооралыынче бо-ла чоруптар. Аныяк не чайның изиинде-даа, кыштың соогунда-даа бичии уруглары ап алгаш чоруур. Ол ам институттуң сөөлгү курсунда. К. Чымыр тура-соруктут, чүткүлдүг кижи. Оон ажылынга ынаан, салган соругазын чедип алыр дээш соруктуун кижи магадаар. К. Чымырның бажыныңга даа ажыл кылбайн, апаа олурганын кижи көрбес, боду эки мөңгү-шынарлыг, эш-өөрүнге этиг-эдилек хөгүдүг-башкак кижи.

Кижи болуп боду кижизиттиери база бир онзагай черик эдлеп турарүн «Шын» солуунуң ариинде көдүргеш шын деп бодаар мен. Бис чонуларны номчуп, кино, телевидениени көруп турар бис. Парлаалганың кижизидикчи ужур-дузазы аажок улуг, ону кижи бүрүзү билир. Бичии чылдарывыста бисти школа кижизиткеп турар. Чүге дээрге кижи болуп боттың кижизиттерде бодуңуң мурнучка соругга салып алыр. Ынчангаш ол күштүг болгаш дээштиг болур ужурлуг. Бозуңуң четпес талаларын билип алыр чок кылыр дээш медереляя-биле демисежип, эки чанчылдарны бодунга шингээдип алыры-биле кижи туржуп турар-ыл-дур. «Эң улуг тиилелге — кижи болуп боду тиилеп алырыл» дээр болгай. Ол черле кончуг шын. База бир чижектен чугаалап көрейн. Бистиң суурувуста У. Кеша дээр аныяк ool бар. Ооң ажезидга хамаарылгазы коткан чүгле бо хүнде амыдыралын бодаар, мурнунга соругга салыбайн чоруур, күш-ажылдың сагыыга-чурумун үреп турар. Ол аныяк ool көдээге ажыктыг, эки мергежилдиг шилип алган. Ол хирезинде ол эртемин ажыглап чаазай, улуг кижилерниң болгаш эш-өөрүнүң негелдезинин тоон көрбес, амыдыралдың совет хевиринге дүүшпес, багай чанчылдарлыг. Ол аныяк кижиге мен амдыгында, орай эвесте боңуңуң мурнунга соруулгадын салып, амгы байдалдың шыңгы түңнелден үндүрүп, амыдыралдың шын оруунче киревин сүмелексээр-дир мен. Тайын үжаа, даянып турар дээр болгай, аныяк кижи Кеша моон соңгаар бодаанып, ажылга хамаарылгазын үндезинин-биле өскертип, амыдыралдың шын оруунче кирер ужурлуг. Боңуң эдс кижизидер талазы-биле бижыг соругга салып алыры Кешага чугула. Боңуңда бар багай чанчылдарны чоорту үзүткан болур индыг күш кижизе бар. Ол күш — кижиниң изиг күзелдир. Кол-да чүве—У. Кеша бо хүнгү амыдыралдан шын түңнелди үндүргеш, совет кижилерниң амыдыралының эки чанчылдарын шингээдип алырынче че эрттирбейн далажыры чугула.

Школаларга болгаш өөредилге черлериңе кижи боңуң боду кижизиттериниң айтырыын чедир үглап башкарар, өөреникчилерге боттарын кижизидериниң талазы-биле соругга салып, план тургузарынга дузалажыр, класс шактарын эрттирер ужурлуг. Сургуулдар болгаш студентилер ССУРҮН аныяктарының өөгүзүнүң бо темага хамаарыштыр диспуттар, комсомол түрээлдери эрттирер болза чугула деп санаар мен.

К. СҮГЕЖИК.

Бодуңну бодуң кижизит

АМЫДЫРАЛЧЕ ШЫН ОРУКТУ ТЫВАР

Бо чылдың апрель 6-да үнген «Шын» солуунда «Бодуңну бодуң кижизит» деп эгеде аныяк кижилерниң кижизидилгезиниң дугайында солуун. Шын айтырыгны көдүргеп-дир. Бо айтырыгга хамаарыштыр бодумнуң чамдык бодаарымны номчукчулар-биле үлежир болдап тур мен.

Кижи болуп боду кижизидери дээрге кончуг харыысалаалыг айтырыг. Ынча чугаа кижиниң бедик хүлээлгезиниң дугайында, күш-ажылды бедидиле үнелеп көөрүнүң, кижиниң өске кижилерге, чогум черле чурттаалгага харыысалгазының дугайында чоруп турар деп бодаар мен. «Чүге чурттап чоруур мен, чурттап чоруур үемде чүнү кылыр ужурлуг мен?» деп айтырыгны кижи бүрүзү боңуңга салыр апаар.

«Чер кырында кижи болуп төрүттүнери бедик хүлээлгө» — дээн, пролетариаттың улуг чогаалчызы М. Горький чугаалаан болгай. Шынап-ла, кижи соругга чок чурттап эрткен ыллары дээш мядыңгыг, чарлыңгыг болбазың» дээш чурттаалгазының иштинде бар-ле дээ чүвени кылыр ужурлуг. Эки чүвени кылыры дээрге-ле, мен бодаарымга, бир эвес аныяк өскен адаларның, акыларның, угбаларның эртнең алдарлыг оолдың утпайн, дайынчы, күш-ажылчы чанчылдарны сагып чоруур болза, берге чүве чок деп бодаар мен. Амгы үеним аныяктары бистиң республикадан, харын-даа районнардан-даа чижек чугаалаар болза, чогаадыкчы күш-ажылда үран чүүлде, улус өөредилгезинде-даа боттарының күжүн, дыжын харамаанмайн ажылдап чоруур кижилер дыка хөй.

Суурувуста К. Чымыр деп бир аныяк не бар. Ол черле өскелерге үлегерлиг ажылдап, боңуң эки кижизидип чоруур кижи. Аныяк не каш чыл улаштыр чурттуң бир хооралының дээдн өөредилге черинде бот-өөредилге-биле өөренип, турар. Ол хөй үргүлдүр. Лекциялар дыннап, экзаменнер дужаап, өөренип турар хооралынче бо-ла чоруптар. Аныяк не чайның изиинде-даа, кыштың соогунда-даа бичии уруглары ап алгаш чоруур. Ол ам институттуң сөөлгү курсунда. К. Чымыр тура-соруктут, чүткүлдүг кижи. Оон ажылынга ынаан, салган соругазын чедип алыр дээш соруктуун кижи магадаар. К. Чымырның бажыныңга даа ажыл кылбайн, апаа олурганын кижи көрбес, боңуң эки мөңгү-шынарлыг, эш-өөрүнге этиг-эдилек хөгүдүг-башкак кижи.

Кижи боңуң боду кижизидери даа бир онзагай черик эдлеп турарүн «Шын» солуунуң ариинде көдүргеш шын деп бодаар мен. Бис чонуларны номчуп, кино, телевидениени көруп турар бис. Парлаалганың кижизидикчи ужур-дузазы аажок улуг, ону кижи бүрүзү билир. Бичии чылдарывыста бисти школа кижизиткеп турар. Чүге дээрге кижи болуп боттың кижизиттерде боңуңуң мурнучка соругга салып алыр. Ынчангаш ол күштүг болгаш дээштиг болур ужурлуг. Бозуңуң четпес талаларын билип алыр чок кылыр дээш медереляя-биле демисежип, эки чанчылдарны боңуңга шингээдип алыры-биле кижи туржуп турар-ыл-дур. «Эң улуг тиилелге — кижи болуп боду тиилеп алырыл» дээр болгай. Ол черле кончуг шын. База бир чижектен чугаалап көрейн. Бистиң суурувуста У. Кеша дээр аныяк ool бар. Ооң ажезидга хамаарылгазы коткан чүгле бо хүнде амыдыралын бодаар, мурнунга соругга салыбайн чоруур, күш-ажылдың сагыыга-чурумун үреп турар. Ол аныяк ool көдээге ажыктыг, эки мергежилдиг шилип алган. Ол хирезинде ол эртемин ажыглап чаазай, улуг кижилерниң болгаш эш-өөрүнүң негелдезинин тоон көрбес, амыдыралдың совет хевиринге дүүшпес, багай чанчылдарлыг. Ол аныяк кижиге мен амдыгында, орай эвесте боңуңуң мурнунга соругга салып, амгы байдалдың шыңгы түңнелден үндүрүп, амыдыралдың шын оруунче киревин сүмелексээр-дир мен. Тайын үжаа, даянып турар дээр болгай, аныяк кижи Кеша моон соңгаар бодаанып, ажылга хамаарылгазын үндезинин-биле өскертип, амыдыралдың шын оруунче кирер ужурлуг. Боңуң эдс кижизидер талазы-биле бижыг соругга салып алыры Кешага чугула. Боңуңда бар багай чанчылдарны чоорту үзүткан болур индыг күш кижизе бар. Ол күш — кижиниң изиг күзелдир. Кол-да чүве—У. Кеша бо хүнгү амыдыралдан шын түңнелди үндүргеш, совет кижилерниң амыдыралының эки чанчылдарын шингээдип алырынче че эрттирбейн далажыры чугула.

Школаларга болгаш өөредилге черлериңе кижи боңуң боду кижизиттериниң айтырыын чедир үглап башкарар, өөреникчилерге боттарын кижизидериниң талазы-биле соругга салып, план тургузарынга дузалажыр, класс шактарын эрттирер ужурлуг. Сургуулдар болгаш студентилер ССУРҮН аныяктарының өөгүзүнүң бо темага хамаарыштыр диспуттар, комсомол түрээлдери эрттирер болза чугула деп санаар мен.

К. СҮГЕЖИК.

СПОРТТУҢ КИЖИЗИДИКЧИ САЛДАРЫ

Амыдырал нарын. Кижи частырыгны-даа кылывыдып болур. Солун арынында кижиниң күш-ажылга, черле мынангаш иниги амыдыралга хамысаалгазының, кижиниң бодуң боду кижизидериниң дугайында чугула айтырыгны бижип турардыр. Кол-ла чүве — кижи частырыг кылдыкында, бир-ле дугаармында бодуңуң мурнунга, ооң соонда эш-өөрүнүң, өске кижилериниң мурнунга минимэрэ чугула деп бодаар мен. Кижи кымнан-даа эвес, бодуңдан боду ыядыр ужурлуг. Кижи чаасхаан-даа чорааш боду-онзе боду «чугаалажыр», болуп шүүдүвер, арын-нүүрүн ооңгылаар ужурлуг.

Ооң ангыда күш-культураа болгаш спорт-биле өөнүктежир болза, ол кижиниң кадыкчылынга улуг дузалыг болуруңдап аңгыда, кижиге дыка хөй эки чанчылдарны кижизидеринге дузалыг, кижиниң иниги характерин быжыглаарынга кончуг ажыктыг деп санаар мен. Чижээ, бир хүндө-ле 5 километрни маңнап эртип турар болза, ол кижиге быжыг

тура-соруктуг, шыдамык мурнунда салган соругазын чедип алыр дээш түткүлдүг чорукка болгаш өске-даа эки ажылчанга, чанчылдарга кижини кижизидер.

В. ОРТААТ.

Эрес-дидим чоруктарның үлегерлери

ДЭЭРДЕН КЕЛГЕН ДУЗА

Афган дайынчыларның шеринг кежээ биле душманнарның дээрбечи болүүнүң тулчуушкуну кадыг-дошкун болган. Ол чүгле дүн дүшкенде соксаан. Дагларны каранғы дүмбей шыва алган. Балыглаңгаппарны айыл чок черже дажыыр ужурлуг. А машиналар бээр чедип шыдавас болгай. Чүүү канчаарыл? Командир байдалды штабче радио-биле дыңнаткан. Дуза чедирерин дилээе-даа, ол даартагы хүнден эрте келбес дээрзин билип турган.

Дүнеки шыпшында автомат, пулемет даашташкынпары ында-хаая дыңналып турган. Оон алырга душманнар шүүтү ол левискээрден үнүп чоруттынан, байдал ам-даа аймылдыг. Хепертен чоокшулаң орар моторнуң дааш-шимээни дыңналган. «Совет оңнүктеривис ужуп кел чоро деп, офицер иштинде өөрзин. Хонуң болур черин коргускен от улуг эвес төлүүгештинп оргузунга кыва берген.

Удаваанда аңаа вертолёт хопупкан. Балыглатканнарын ап алгаш, хүртү чалгыпшы машина дээрже кылыйтыпкан.

— Белен эвес болбайн канчаар—деп, капитан Михаил Куваев чугаалаан. Бис афган

ман Александр Антипов база командирни шыкаш. Ол Сызранының даяды ужар чүүл шериг училишезин дооскан. Маңаа, Афганистанга, эң-не парын дээп байдалдарда экипаж япзы-бүрү чүктү. Эм аймаан чедирип берип, душманнар адып турда-ла балыглаңгаппарны айыл чок черге дажыглаан турарлар. «Ажылдап бар чор бис» деп, ужудар саныында-ла командир кысказы-биле чугаалаар.

В. ГЛАДИЛОВ.
СЭТА-ның корр.

ДҮН ДҮВҮРЭЭЗИННИГ БОЛГАН

Дүн ортузу ашкан. Камгалакчы-корабльдер доктаар черлериңе хаңалары-биле эрикке чөлеңипкеп турган. Чымыштыг дайынчы өөредилге хүнүнүң соонда, далайжылар дыштаны бергеп. Ынчалза-даа бо дүне олар уйгу удуп четтикпээнер.

Эрик чоогунда тудугларның бирээзинде хып үнген оттарны баштай-ла вахтага тамыл эскерип каан. Ол дораан конгулуурларның өткүт үнү шыпшынны үревиилеан авария камгалакчызы яйн экипажты бут кырында тургускан. Кашпагай болган чанчыккан чоруу-биле старшина Игорь Стефанидн башгай-ла краң дузазы-биле палуба кырынче орт хоолайларын үндүрүп алган. Секунда бүрүзү үнелиг. Оон үнезин ол билир. Шериг хереэ эртиреринин мурнунда-ла Игорь орт ожүргүкчүзүнүң мергежилин шингээдиринге бүдүн чартык чылды үндүргеп.

Старшина чаа келген аныяк матростарже көрүп каап турган—шыдаарлар ирги бе? Олардан чүгле дүрген шимченирп эвес, а шыдамыккай, дидим, шинтпирлиг чорук негеттинер болгай. Матростар С. Алимардонов, В. Овчаренко, В. Чикчуп орт шугумун гургузутканнар. Күштүг сугнун агымнары хыпкан отче аттыта берген.

От далайжыларның халаашкынынга шыдашпайн. дүжүп берипкеп. Өрт эң-не кыска уеде үзүткаттынган.

— Авария камгалакчызы отрядтың ийи корабльдерн белеп эвес дүнеки экзаменни «бештерге» чедиишкиннии дужааганнар.

— Ооп оскеш манавааңдаа бис—деп. офицер В. Мельников дүнеки ажылды түңнээп. Камгалакчы дээрге — чүгле доктаамал дайынчы белеткелди эвес, а кандыг-даа кордунмээп таварылгала тиилекчи боор үнер арганы пегээр харыысалгалыг далайның тускай артемнериниң бирээзи-ле болгай. Олар шуургаңныг Каспийниң буспаандан балыкчы судноларны үндүрүп, далай нефтилеринге нефть скважиналарында өртгериң ажурелринге дузалашканнар. Хөй чылдарның дургузунда ийи корабль тергиннеринин бедик адын төлептин-биле эзилеп турар.

В. МОРОЗКОВ.
СЭТА-ның корр.
Чыыл туктуг Каспий флотунуң.

Спортчу дугайында чугаа

ТУРА-СОРУК БОЛГАШ МЕРГЕЖИЛ

Тываның көдээ ажыл-агый техникумунуң ажылынга найыымалдың өөредилге черлериниң арааныңга хостуг хүреш маргылдаалы болуп турган. Чиик деңгээ хүрешкен оолдардан бичежек мага-боттуг, шоваа характырлыг моге хевиске үнүп келгеш, кашпагай, дидимн-биле хүрежип, аргаларыны ылаптыг ажыглап турган, оңагларын коңчуг дүрген октап турган. «№ 4 профтехучилищенин сургуулу Александр Доржу опаан октап алды, ол оң алды харлыг, бир дугаар хүрежип турарүн деп, судьялар мичаа каш удаа мактап чаолаан.

Тывага хостуг хүрештиң нептередикчилериниң бирээзи П. М. Петров чаңгыс-даа маргылдаадап чыда калыр эвес, бо удаада база чедип келген, аныяк могелериниң хүрежин сонуургап көрүп орган. Сашаның хүрөжиринде дүргенин, аргаларны аваангыр ажыглаарын, тура-соруктуун ол магадаан.

Маргылдаа тоңгеп, судьялар болгаш тренерлер чыглып келген.

— Шыырак, аныяк спортчулар өзүп орар-дыр. Сашаның хүрежирин сонуургадым, ында моге болурунун бүгү шынарлары бар-дыр, аңаа күш-дамыр талазы-биле хынамчалыг белеткел, дуржулгалыг тренер херек-тир—деп, Павел Михайлович чыглганнарга мынан чугаалап турганын үтпаан мен.

Удаваанда Доржунуң тренери ССРЭ-ниң спорт мастери Валерий Оюн болган. Оон бээр сес чыл эрткен. Хостуг хүрештин аргаларынга, тактиказынга аныяк ооллу өөредип, ооң күш-дамырын дадыктырар дээш бүгү-де билиин, мергежилин, арга-дуржулгазын ол үндүрүп келген болгаш моон соңгаар-даа уламчылаар.

Тура-соруктут, күш-ажылга ынак спортчу мергежилдиг моге болур дээн изиг күзелин чедип алыр дээш белеткел кичээлинден ойлалдап, тренериниң сүмелерин хажыдып көрбөн. Боңуңун күш-дамыр сайзыралынче хүн бүрү доктаамал кичээлгейин салып келген. Спортчулар, ылангыя могелер дугайында номнарны хандыкшылдыг помчуп, спортка тураскаткан телевиденне болгаш радио дамчыдылгаларны, маргылдаалырны көрүп, дыңнып турар. Бо бүгү могенин арга-мергежилин бедиларинге дузалаан келген.

Александр Доржу хүрештиң аргаларын, тактиказын, күш-дамыр дадыгымшкынын шингээдип алыры-биле могат-шылаг чок кызымак ажылдан келгенинин түңнелинде республиканың шыырак могелериниң бирээзинге санавы берген. 1979 чылда «Алаш төвү» шаңнал дээш маргылдаага чедиишкиннииг хүрежкеш, ССРЭ-ниң спорт мастери атты чедип алган. Оон соонда бүгү-эвилел, бүгү-россия, республика маргылдааларында талантылыг моге каш удаа хүрежип, шыырааң, мергежилдиниң коргузуп, шаңналдыг черлерни эзеп келген. Россияның «Спартак» спорт ниитилелиниң бирги чер дээш хүрешке үш. «Спартактың» Топ төвүлелиниң маргылдаазынга ийи удаа ол чемпионнаан. Эрткен чылын Махачкалага Россияның бирги чери дээш хүрешке Александр белегей чергелиг спорт мастери Г. Христофоров-биле бирги-ийиги чер дээш хүрешкеш, сан талазы-биле (13:1) арыг тиилээш, чемпионнаан. 1982 чылда Орджоникидзеге Бүгү-эвилел маргылдаазынга бистиң чаңгыс чер чурттуувус киришкеш, шаңналдыг черни алган.

Маргылдааларга Доржу 48 килограмм чедир деңгээ чурттун сураглыг могелери-биле хүрешкеш, чаныш-сыныш чогун, тиилелге дээш чүткүлдүүн, тура-соруктуун коргускен. Ынчангаш хостуг хүрештин специалистери оон мергежилдиг хүрежирин үнелеп коргеш, ССРЭ-ниң шилиндек командазының кежигүүнге киирип алган.

Бо чылдың январь төнчүзүнде Тбилиси хоорайга чанчыл болган чурттар арааның хостуг хүреш маргылдаазы болган. ССРЭ-дең, Болгариядан, Венгриядан, Моолдан, ГДР-деп, Румыниядан, Чехословакиядан, АКШ-тан ийи чүс хире шилиндек спортчу аңаа киришкен. Бо маргылдаага ССРЭ-ниң алдарлыг спорт мастери сес кижи, делегей чергелиг 66 спорт мастерлери хүрешкеп. Шак мынаг улуг маргылдаага Доржу киришкеп. Бирги салыгда Европа чемпионадынга шаңналдыг чүктен хаттың дүргени секундада 9-14 метр.

Дүне 0-5 градус, чамдык черлерге 10 градус чедир соор. Хүндүс 10-15 градус чылыр.

Кызылга чагбас, хаттың дүргени 9-14 метр. Дүне 1-3 градус соор. Хүндүс 11-13 градус чылыр.

Сураглыг болгар моге Дан Колавка тураскаткан чурттар арааның маргылдаазы Болгарияның Бургас хоорайга бо чылдың эгезинде болган. Ынаар баар Совет Эвилелиниң командазының составына чурттуң шырак спортчуларын киирген. Орта хүрежир даалга Сашага база онаашкан. Даштыкы чуртка баргаш, совет спорттуң бедик мергежилдиниң, могениң туралскоруктуун коргузери улуг харыысалга даарзын ол билгеш, белеткелин каш дакпыр хынамчалыг чоруткан. Бо маргылдаага ССРЭ-деп, Моолдан, Кореядан, Чехословакиядан, Ирандан, Турциядан, АКШ-тан болгаш өске-даа чуттардан ийи чүс аңыг моге келген. Доржу бодуңуң бөлүүнге алды кижи-биле хүрешкеш, үжүн ырыг октаан, оскелерни сан-биле тиилээн. Чүгле көрөп моге Чан Инге октаткаш, үшкү черни эзлээн. Совет спортчулар ийи бирги, ийи ийиги, ийи үшкү черлерни алган. Даштыкы чуртка арткеп маргылдаага бир дугаар хүрешкеп тыва моге багай эвес түңнелдиг болуп, арга-дуржулгазын байдыдып, мергежилин бедиткеп.

Барыын-Хемчиктиң «Барлык» совхоз чурттуг, республиканың «Спартак» эки тура спорт ниитилелиниң ажылдакчызы Александр Доржу тренерлериниң, ылангыя Валерий Маадыр-оолдуң Оюнуң аныяк спортчуну өөтүрер дээш шудургу ажылдаанының түңнелинде Совет Эвилелиниң шырак могелериниң арааныңга киргеп.

Александр Хертекович Доржунуң спортчу чедиишкиннерин үнезеп коргеш, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаан.

Республиканың сураглыг могези ССРЭ-ниң Улустарының VIII спартакиадазынга хүрежирн-биле белеткеңип турар.

Х. ТААН-ООЛ.

ЧУРУКТА: А. Х. Доржу.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЭКИ ТУРАЧЫЛАРГА ТУРАСКААТКАН

Тес-Хем районнуң бирги черн дээш тыва эки турачылларга тураскаатканн волейбол маргылдаазының «Кызыгаар» совхозтуң спортчулары демнең ойнап, бирги черни бүзүрелдиңбиле эзлээн. Оларга шилчип чоруур кубокту болгаш ойнакчы бүгүзүге өртектиг белектерни тывыскан. С. Монгуш, Д. Сүктер, К. Көкүү, Л. Булак олар эрес-кашпагай ойналаны дээш тускай шаңналдарга төлептиг болганнар.

У. ЭРЕНДЕЙ.

Редакторүн орааакчызы К. К. САТ.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп. аазыр, чагбас. Мурнуу-барынын

(Солуннуң дараазында номери апрель 22-де үнер).

КИНО

АПРЕЛЬ 20-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Пой, ковбой, пой» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мужское воспитание» 9.40, 11.20, «Тобагоменяет курс» 13.00, «Женатый холостяк» 15.00, 19.00, «Диван» 17.00, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Смерть на взлёте» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сезон мира в Париже» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

ТВ

АПРЕЛЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Л. В. Бетховен. Скрипкага болгаш фортепьянога ойнаар № 7 соната. 9.25—«В. И. Ленин. Амыдыралының ариинары». Хөй сериялыг телефильм. 1-ги фильм —«Дириглерни кыйгырып тур мен». 10.25—Улустуң аялгалары. 10.40—«Дириг амытаннар амыдыралы». 11.40—Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.45—«Орус ыллы өөреник тур бис». 20-ги телекичээл. 12.00—14.15—Чапсар.

МОСКВАДАН

14.15—Телемедээлер. 14.30—«Кижи — чер кырынга ээр». 15.25—Орус чугаа. 15.55—«Горнистер, харыылаңар!» 16.25—«День приходит—песню приносит». Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.55—«Эртем болгаш амыдырал» 17.30—Чурук бурузунде — хүн. 17.45—Хоккейге белегей чемпионады. Канада биле ССРЭ-ниң шилиндек командаларының ужуражмышкыны. Чапсар үезинде — Бөгүн делегейде. 20.00—«В. И. Ленин. Амыдыралының ариинары». Хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги фильм: «Отчий дом». 21.00—«Үе». 21.35—«Ленинниң азы алуы чок». 22.00—«Үзер хөгжүү чангылалын тур». 22.45—23.00—Бөгүн делегейде.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—Немец дыл. 12.35—Төөгү. 9-ку класс. Коллективизацияже үглашмышкын. 13.05—Ада-иелер, силерге. 13.35—Ниитилел дугайында билиг. 10-гу класс. СЭКП — ажылчын ангының, бүгү совет улустуң партиязы. 14.05—Сээн ленинчи библиотекан. «Совет эрге-чагыргының эдлеглиг сорулгалары». 15.45—«Заполярье — мээн черим». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.55—Телемедээлер 16.00—18.00—Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Чаңгыс эттиг өг-бүледе». Сибирьниң телестудиязының Красноярскиге болган фестивальнга Кызылдың телестудиязының көргүскен программазы. 18.50—Киножурнал 19.00—«Азия төвү». 19.30—Мультфильм. 19.35—Телемедээлер. 19.50—Чарлаалдар. реклама.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удуңар чаштар!» 20.15—Эртем-тайылбырлыг фильм. 20.35—Концерт. 21.00—«Үе». 21.35—23.15—«Поединок». Уран-чечен фильм

Редакциянуң адреси: 667000. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторүн 2-24-63, редакторүн орааакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсаалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийзи амыдырал болгаш үлетүүр киллистерниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистерниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, иежо ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн баргаша 2-32-75 телефонче долгаар.

Чагыг № 472.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01432

ЛЕНИНИЗМ ДЕЛГЕРЕЗИН!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 93 (12183) | 1983 чылдың апрель 22, пятница | 1925 чылда үнезилеттинген | Өртээ 3 коп.

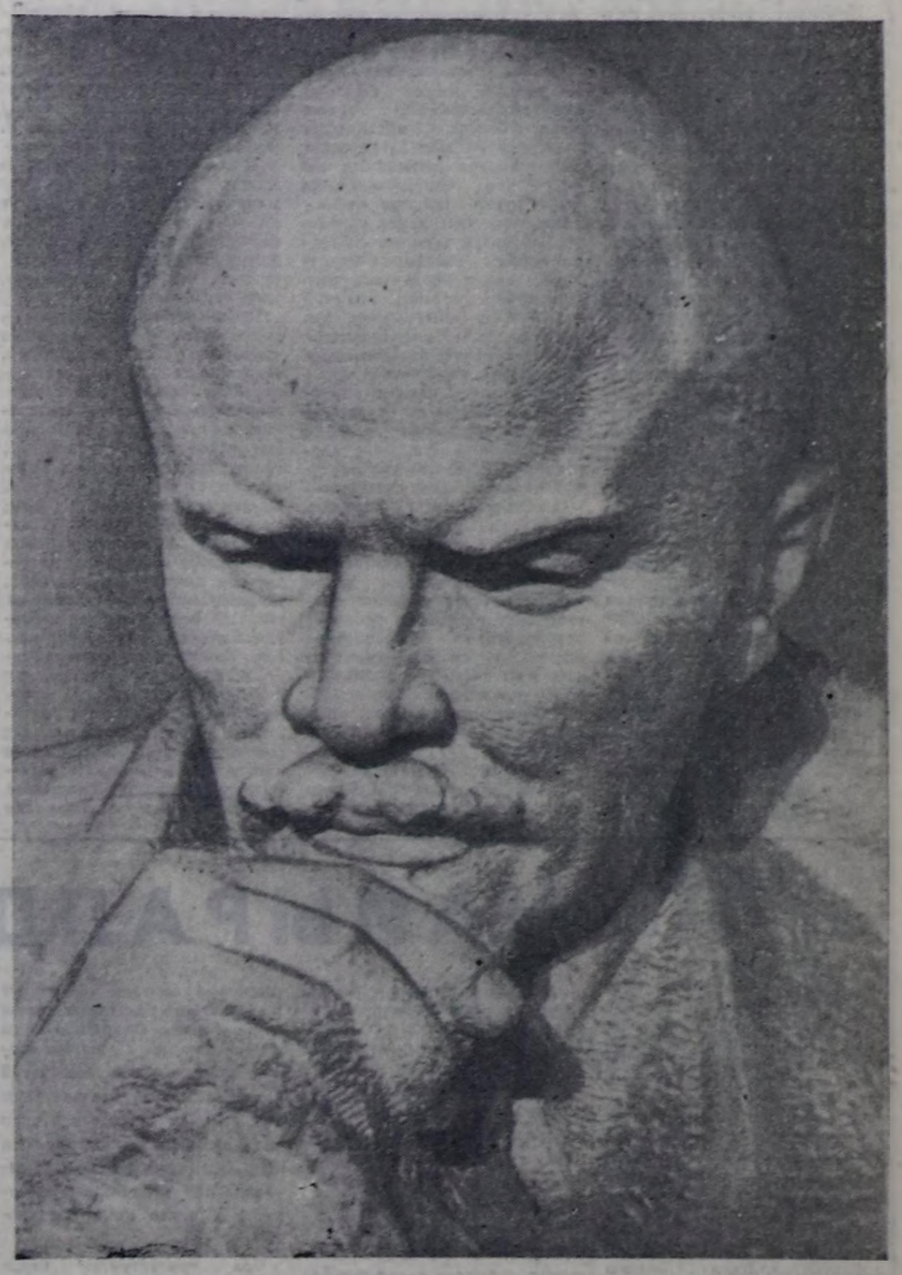

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИН

УЛУГ ЛЕНИН

Чер-делегейге чурттап чораан бүгү-ле кижилерден күш-ажыл кижилери дээш Ленин ышкаш хөй чүүлдү кылган кижи чок. Карл Маркс биле Фридрих Энгельс анаа-ла күзелбодал болуп турган социализмни эртем болдурган. Ленин социализм дугайында номналды амыдыралга боттандырган. Маркс биле Энгельс ажылчын ажыгының төөгүге, делегейге роюн теория ёзугаар тодаратқан. Ленин эрге-чагырганы бодунуң холунга алырынче ажылчын ажыгыны баштаан, ажылчын-тараачын мүрүнени тургускан.

Кижи төрелгетенниң төөгүзүнде шылгараңгай кижилер эвээш эвес турган. Ынчалза-даа бүгү делегейниң ажыл-ишчилеринге эң-не эргим болгаш чоон кижи Владимир Ильич Ленин болуп келген болгаш ынчаар артиан-даа. Ооң бүгү-ле амыдыралы ажылчы чоннарны капиталдың аспаандан хөстаарынга, оларны шын, ылаптыг оруңче баштаарынга чагыртқан.

Ленин — өндүр улуг күүтен, бодунуң база ооң 80 чыл мурнунда тургускан партиязының, ленинчи коммунистерниң партиязының ажыл-херектери кайгамчык улуг. Ленин болгаш партия! Олар кижи төрелгетенниң хөгжүлдезин үндезинниниг-биле өскерткен, төөгүге көстүп корбээн эргилдени — Октябрьның социалистиг Улуг революциязын боттандырган. Төөгү XX чүс чылды Ленинниң чүс чылы, Октябрьның чүс чылы деп долу барымдаа-биле адаан.

Ленин деп чугаалаштың
партия
деп билип аар бис,
Партия деп чугаалаштың,
Ленин
деп билип аар бис.

Бо чүс чылда чүс-чүс социал теориялар көстүп келген. Оларның чамдыктарын кым-даа эскербээн, чамдыктары үр-даа болбайн уттундуруп калгылаан. Олар амыдыралдан хөөрүк болганы ол. А марксизм-ленинизм дээрге улам-на чаа бадыткаашкынны ап, улам-на кептерип, делгерип турар. Төөгүнүң эртken чылдары ону коргузуп келген. Ленинизм кезээде дириг, үргүлчү хөгжүп база дээштиг болуп турар өредиг. Боттуг социализмни тургузар талазы-биле СЭКП-ниң бүгү-ле ажыл-чорудулгазы бистиң партиявыстың ленинизмни чогаадыкчы ёзу-биле хөгжүдүп келгенивиниң тодаргай хереченээшкини болур.

Боттуг, чогаадыкчы социализм дээрге улус [illegible]арының боттарының тургузар үүлү-дүр деп, улуг Ленин демдеглээн.

Ленинчи чагыгларны удуртулга болдургаш, партия Төп Комитединиң болгаш Совет чазактың могаг чок ада сагыш сагышкынының ачызында, бистиң чуртувустуң улустарының доктаамал аңы-дуңма дузалаачызының ачызында Совет Тыванның ажылчы чоннары социал-политиктиг, экономиктиг болгаш культура талазы-биле хөгжүлдеге улуг чедишкиннерни чедип алган. Ол дугайын партияның XXVI съездизинге база демдеглээн. Келир чылын Совет Тыванның 40 чылын демдеглээр деп турары — тыва улус дээш, республиканың бүгү ажылчы чоннары дээш бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың сагыш салыышкынының база бир чайыннанчак илерээшкини-дир. Совет улустуң аңы-дуңма өгбулезинге Тыванның эки тура-биле киргени тыва улустуң амыдыралынга эргилделиг үе-чада болуп, ооң материалдыг болгаш угаан-бодал күжүнүң чечектелиишкинниге кызыгаар чон деягеи орукту ажыктнан. Үлетпүр продукциязын бүдүрери ооң бээр эртken чылдарда 66 катап өскен. Тыванның үлетпүрүнүң 40 чыл мурнунда бүдүн чыл иштинде бүдүрүп турган продукциязын ам 8-ле хүн иштинде кылып үндүрүп турар. Республикада мурнунда сураа безин дыңналбайн турган ажыл-агый адырлары ажыттынып, хөгжээн. Чүгле сөөлгү чылдарда улус ажыл-агыйының кол фондуларының өртээ бүдүн-чартык катап өскен. Социал-культура хөгжүдезинің талазы-биле, ажылчы чоннарның материалдыг чаагай чоруун бедидер дээш хөй чүүлдер кылдынган. 1944 чылда күрүне фондузунуң чурттарга бажыңнарының шөлүү 29,6 муң дөрбелчин метр турган болза, амгы үеде ол 2 миллион дөрбелчин метр чедип турар, ооң 60 хуузун сөөлгү он чылдарда ажыглалга киирген. Республикада хөй санныг культура-чырыдыышкын, профессионал база боттуг-вынгыр чогаадыкчы коллективтер болгаш эвилелдер ажылдап турар. Улус ажыл-агыйында муң кижиниң 773-үү дээди болгаш ортумак (дооскан болгаш дооспаан) эртеминиг. ССРЭ-ниң 60 чылынга турасиватқан социалистиг чарышка чедишкиннерни дээш Тыва АССР РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнатқан. Бо чылдың бирги кварталында республиканың үлетпүрү, көдээ ажыл-агый база чедишкинниг ажылдаан. Бо дээрге чүгле наш чижек-тир. Ынчалза-даа олар безин ленинчи национал политиканың ачызында Тыванның чедишкиннерин тодаргай көргүзүп турар. Бистиң чуртувустуң 70 нацияларының болгаш бичe улустарының талээлери республикада найыралдыг, бир демниг ажылдап, ниити херенже үүлүн кирип турарлар. Олар Ильичиниң чагыгларынга шынчы болуп, «Ленинчи ёзу-биле, коммунистиг ёзу-биле чурттаар, ажылдаар болгаш демисемир» деп девизти эдерип, чүгле ак сетиилдиг ажылдаарынга анчыда, өскелерден организастыг болгаш сагыгга-чүрүмнуг болурун, даайдырган ажыл-херек дээш харыысалгалыг болурун негеп турар. Олар улуг Ленининиң төөгүттүнген хүнүнге турасиаатқан коммунистиг субботникке база идепкейлиг киришкен.

Апрель 22 — амгы үениң төөгүзүнүң эң-не чырык хүнеринің бирээзи.

Ленининиң төөгүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл оюн демделевишаан, бистиң партиявыстың, бистиң күрүневистиң үндезилеичизинге өөрүп четтиргенивисти болгаш хүндүтпелиивисти илергейлеп турар бис. Ол хүн бистиң планнарывысты, бистиң политиквысты Ленинчи угланыышкын-биле дагын-дагын шүүштүрүп турар бис. Бодунуң төрээн партиязын, ооң ленинчи Төп Комитединдаңдыр сырый каттыышкан совет улус коммунистиг тургузуушкунунуң оруу-биле бүзүрелдиг бар чоруур.

Ленининиң болгаш ленинчилерниң партиязы — Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның болгаш чоннуң чаңгыс эви, улуг Ленининиң чагыгларынга шынчы чорук — бистиң бүгү тиилелгелеривистиң үндезини!

Республикага коммунистиг субботниктиң түңнелдери

ТӨРЭЭН ЧУРТТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга турасиаатқан коммунистиг субботниктиң эрттирериниң республика штавы Тываның ажылчы чоннарының бүгү улустуң күш-ажылчы байырлалынга киришкелиниң түңнелин үндүргеи.

Ленинчи субботникке ниитизи-биле 147.435 кижи киришкен азы эрткен чылдыындан хөй болган. Боттарының ажылдаар черлеринге 42.204 кижи ажылдаан. Олар 266.800 рубльдин үлетпүр барааннарын кылып үндүргеи азы эрткен чылдаазындан 11.200 рубль хөй болган. Тываның ажылчы чоннары беш чылдың фондузунче 205.552 рубльди киирген. Кызылдың, Барыын-Хемчиктиң, Бии-Хем болгаш Каа-Хем районнарының ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары Төрээн чурттуң чаагай чоруунга эң көскү үлүүн киирген.

Үлетпүрүнүң дыка хөй будүүлгелериниң коллективтери субботник хүнүнде бедик будүрүкчүлүг ажылдаан. Ниитизи-биле оларга 12.011 кижи ажылдап хүнээлп. Оларның 603-үүнүң кампан алганы чигээт, оттуглар үүлү болгаш өмаар-чаар материалдары-биле ажылдааны опзагай боол турар. Үлетпүр коллективтери беш чылдың фондузунче 40.792 рубльдың шилчиткен. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт», «Түлүг кезектери» комбинаттар, Кызылдың даараныпга фабриказы, Улуг-[illegible]м ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, Тываның электри четкилериниң, Кызылдың эът комбинадының, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң, Кызылдың таваа продуктулар сайгарар баазазының коллективтери шалыпчы ажылдаан.

Апрель 16-да 1500 тонна хөмүр-дашты каскан, 1.500 рубльдин хаараглыг кылыгларын, 2.100 рубльдин мебелин, 5.300 рубльдин культура-амыдырал барааннарын, 110 тонна долгапны, 130 тонна комбикормнарны, 4 тонна кондитер болгаш 3,5 тонна колбаса кылыгларын, 1000 дал эзиртпес суксуннарны болгаш улустуң хереглээрин өске-даа барааннарын бүдүрүп үндүргеи. Түлүг индустриязының бүдүрүлгелериниң хөй хемчээлдиг продукциязы кылып үндүргеи. Чаа тудугларже 83 муң туулбуну, 251 кубометр эптээр демиробетон конструкцияларны болгаш кезектерни, 138 дөрбелчин метр сонга болгаш 88 дөрбелчин метр эжик блоктарын, 10 тонна чүгайны, 507 кубометр диниг материалдарын чорутқан, тайгадан 1410 кубометр ыяшты, оон иштинде 1190 кубометр тудуг ыяжын үндүр сөөртken.

Республиканың көдээ черлеринге коммунистиг субботник тургузукчу күш-ажылдың ёзулуг байыдалы болган. Аиаа барык 40.000 кижи киришкен. Көдээ ишчилер боттарының ажылдап алганы 55.359 рубльди беш чылдың фондузунче киирген. Ылангыя Танды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Кызыл, Каа-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Бай-Тайга районнарының совхозтарындан субботникке киришкеннер хөй болган. Совхозтар ажылчыннары сүт-баазан фермаларынга болгаш хойжулар түралгаларынга, тайгалардан түлүг болгаш оттуглар ыяш белетпелиниге, техниканы септеп, белетхээрингe улуг хемчээлдиг ажылдарны кылган. Чамдык совхозтарга ылангыя барыын зонанын ажыл-агыйларынга хову ажылдары эгелээн, механизаторлар шык базырып, часкы чер эндырылгазын кылып, чүс-чүс гектар черни суггарган. Көдээ черлерге субботник Аъш-чем программазын күүседиргеи улуг салыышкынны киирген.

Бистиң республикада чаа тудулар көвүдээн. Чылдың-на үлетпүрүнүң, социал-культураның болгаш амыдыралдың-даа он-он тудуглары дужаттынып турар. Апрель 16-да тудугжулар база хөй ажылды кылган. Оларга ниитизи-биле 10.828 кижи ажылдаан, оларның 3701-и бо чылын дужаар тудугларга ажылдаан. Олар 248.700 рубльдиг тудуг-монтаж ажылдарын кылгаш, беш чыл фондузунче 36.294 рубльди киирген. «Тыва көдээ тудуг», «Тыва септелге тудуг», «Тыва суг тудуг», «Шагонартыжстрой», «Тыва тудуг» трестериниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынының, «Тыва автоорук» эргелелиниң коллективтери хөй хемчээлдиг ажылдарны кылган.

Автотранспортчулар кызымаккай ажылдаан. Олар субботник киржиичилерни машиналар-биле хандырган болгаш улус ажыл-агый чүктерни сөөрткеннер. Транспорт организацияларынга ниитизи-биле 5.301 кижи ажылдап үнген, олардан 522 чолаачы камаатыгаи кызыл чүүлү-биле ажылдаан. Транспортчулар беш чыл фондузунче ажылдап алганы 18.621 рубльди кииргеннер. Кызылдың №№ 1, 2, 3, Ак-Довурак АТБ-лери, Сельхозтехкүркомпүн Тыва транспорт бүдүрүлгези, Чадаана АТБ-зи эң хөй үлүүн киирген.

Ленинчи коммунистиг субботник чер-ле болганынга ажылчы чоннарның бедик көвүрүлүшкүү-биле эртип, оларның сырый каттыжыышкынын, партияның XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1983 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин, беш чыл планнарын күүседиргеге ээ улуг үлүүн киирериие, Совет Тыванның 40 чылын республиканың экономиказын хөгжүдеринге чедишкиннер-биле демделээрингe шиитпирлиниң база катап көргүскен.

КЫЗЫЛ ТУКТУ ТЫВЫСКАН

1983 чылдың бирги кварталында республиканың садыг ажылдакчыларының аразында калбарган социалистиг чарышка үүрмектеп садар бараан саарылгазының социалистиг хүлээлгезин 100,1 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидерин — 100 хуу күүсеткеи Кызылдың үлетпүр барааннарының садыы бирги черни эллээп. Ол чедишкиннерни дээш ук коллектив СЭКП Тыва обкомунун, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобластың Чөвүлелиниң, ВЛКСМ обкомунун шилчиир Кызыл тугу база акша-биле шаңнаткан.

Күш-ажылчы чедишкинниг-биле чаалап алган шаңналды Кызылдың үлетпүр бараанпарының садыының коллективинге тыпсырыпга турасиаатқан хүралды үк садыгда партия организациязының секретары Г. Я. Шикина ажыткан болгаш СЭКП Тыва обкомунун секретары Г. И. Долгополовка сос берген. Оп бирги беш чылдың өзек чылының баштайгы айларын бедик күш-ажылчы чедишкиннерниг коллективтерниг ээжи байырны Г. И. Долгополов чедиргеп, шилчиир Кызыл тукту коллективтиң телээлекчилеринге тывыскан.

Хуралга сапал бергеннер — үлетпүр бараанпар садыының директорунун оолакчызы Л. И. Еремина, бот-оруулга-чарылгалыг чедиги участокта комсомол комитединиң секретары О. М. Сат. «Саяп» универмагының директору Л. Н. Корягина болгаш өскелер-даа Кызыл тукту салбас дээш күш-ажылчы темпиин кошкаттайп ажылдаарын оорунун мурнундан хүлээлгеннер.

(Бистин корр).

ЛЕНИН АТТЫГ КОМБИНАТТА

Улуг Ленининиң адын эдилээн «Тыва даг-дүгү» комбинат он бирги беш чылдың үшкү, өзек чылының бирги кварталында продукция будүрериниң болгаш ону сайгарарының планын ажыр күүсеткеш, чуртка үнелиг эртине — даг-дүгүн кварталда кордүнгеиилден хөйнү бертеп. Ол комбинат районда будүрүлгелер аразында социалистиг чарышка киришкеш, бирги черни алган. СЭКП райкому, райкүүском болгаш ВЛКСМ райкому Ленин аттыг комбинатка шилчиир Кызыл тукту тывыскан. Ол бедик шаңнал коллективтиң бүгү кежигүнерин улам хей-аът киирген.

Болүүл даг-дүгү арыглаар цехтиң дөрт болгаш беш дугаар эзлчегlерин бо кварталда эң чүдүргү ажылдаапнар. Улуг мастерлер Надежда Федоровна Васильева болгаш Валентина Михайловна Ипатова удуртқан комсомолчу-аныяктар бригадазы В. И. Ленининиң төрүттүнгеининден бээр 113 чыл болган оюнга үткүштүр бедиткеи социалистиг хүлээлгени алгаш, боттарының соглжоп состерипге ээ болуп, планын ажыр күүсеткеннер.

Беш дугаар эзлчег В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнү — апрель 22-ге чедир 495 тонна соотгуг даг-дүгү бээр планыпыг тургаш, ол планын 533 тонна кылдыр хуусаа бетинде ажыр күүсеткеи. Дөрт дугаар эзлчег база-ла планын ажырган. Чыл эгезинден тура ол мурнакчы коллективтер квартал планындан ажыр 500 тонна хире даг-дүгүн чуртка берген. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруумда чоруп турар ол эзлчеглер коргузүглерин ам-даа улгатгырарын планнап турлардар.

Ол комсомолчу-аныяктар эзлчээнин бедик будүрүкчүлүг ажылдаарынга бижыг сагылга-чурум, ажыл-херээн эки билирп, күш-ажылчы пайырал, идепкейлиг дагдыышкын ажылы база күш-ажылды бригада аргазы-биле организастап турары дузалаиы чугаажок.

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың парткому, каттышкан профэвилел комитеди, комсомол комитеди, дирекция, бады ажылдап турар эштерп ол эзлчеглерниң кежигүнериин күш-ажылчы чедишкиии дээш байырлыг байзалга мактап, моон-даа соңгаар кызымак, шудургу ажылдаарып, оп бирги беш чылдың үшкү чылында алган социалистиг күүсеткеиин ажыр күүседиринге күзээнпер.

Б. МОНГУШ.

«Союз Т-8» корабльдиң командири подполковник Владимир Георгиевич ТИТОВ

Владимир Георгиевич Титов 1947 чылдың январь 1-де Чита областың Сретенск хоорайында төрүттүнгеи.

1970 чылда Черниговтуң шериг ужар чүүлүнүң дээди училищезейн дооскаиының соонда, шериг-агаар күштеринге ужудукчу-инструктор. ооң соонда ужар чүүл полугунун звено командири боон албан эрттирип турган. Элээп каш хевирииң самолёттарын шингээдип алган. «1-ги класстың шериг ужудукчузу» болгаш «2-ку класстың ужудукчу-шенекчизи» деп мергежилделиг.

В. Г. Титов — 1971 чылдан эгелээп Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Владимир Георгиевич космонавтылар отрядынга 1976 чылда киргеи. Ол «Союз Т» корабльдерге болгаи орбитаның «Салют» станцияларынга космоска ужудуушкун кылырынга белетелдиң долу курсуун эрткеи.

«Союз Т-8» корабльдиң бортинженери Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Геннадий Михайлович СТРЕКАЛОВ

Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Геннадий Михайлович Стрекалов 1940 чылдың октябрь 28-те Москва областың Мытищи хоорайынга төрүттүнгеи.

Ол 1965 чылда Москваның Бауман аттыг дээди техниктиг училищезин дооскаш, конструктор бюрозунга ажылдап эгелээн. Геннадий Михайлович бодун инициативтиг болгаи ханы билиглиг инженер кылдыр коргузуп, космос аппараттарын чогаадырынга болгаи шенээршиге киришкен.

Г. М. Стрекалов — 1972 чылдан эгелээш. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Ол космонавтызар отрядынга 1973 чылда киргеи.

Геннадий Михайлович космосче баштайгы ужудуушкунун 1980 чылда «Союз Т-3» корабльге база орбитаның «Салют-6» станциязынга космонавт-шинчилекчи боон кылган.

«Союз Т-8» корабльдиң космонавт-шинчилекчизи Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Александр Александрович СЕРЕБРОВ

Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы Александр Александрович Серебров 1944 чылдың февраль 15-те Москвага төрүттүнгеи.

Москваның физика-техниктиг институдун 1967 чылда дооскан. Ооң соонда ол институттуң кафедраларының бирээзинге тос чыл дургузуида эртем ажыл-чорудулгазын кылган.

1976 чылдан бээр техниктиг эртемниң кандидады А. А. Серебров конструктор бюрозунда ажылдап турар. Техника талазы-биле бедик билиглиг, инициативтиг болгаш марын инженерлиг база эртем сорулгаларын боду шиитпирлеп шыдаар ажылдакчыны кылдыр ол бодун коргускеи. Космос аппараттарын чогаадырынга болгаи шенээршиге киришкен.

А. А. Серебров — 1976 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Бодунуң космоска баштайгы ужудуушкунун Александр Александрович 1982 чылдың августа «Союз Т-7» корабльге болгаи «Салют-6» орбита станциязынга боттандырган.

Тыва АССР-ниң эртемининг алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты М. Х. Маннай-оолга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫГЫ

Эртем хөгжүлдезиниң талазы-биле ачы-хавыязы дээш Тываның дыл, литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң төөгү болгаш этнография секторунуң эргелекчизи Монгуш Хүргүл-оолович Маннай-оолга «Тыва АССР-ниң эртемининг алдарлыг ажылдакчызы» деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумувуң

Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Секретары И. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1983 чылдың апрель 20.

В. И. Ленинниң төруттунген хүнүндеп бээр 113 чылы

ЛЕНИН—МАРКСТЫҢ ХЕРЭЭНИҢ УЛАМЧЫЛАКЧЫЗЫ

Ниитилел төөгүзүнде милллион-миллион кижилериң угаан-медерелиге ханы салдарны чедирген үзел-бодалдарның эвээш эвес системазы бар. Ол үзел-бодалдарның чамдызы чүгле бодунуң үезинде херек турган, бир чамдызы чүс-чүс чылдарны чурттап өрткеш, бо хүнеерде-даа бүдүн-бүдүн чонуң угаан-бодал амыдыралында улуг рольду ойнап чоруур. Ынчалза-даа өрткендаа, амгы-даа үениң идеологтуг агымнарындан бүгү кижи төрелгетениң салым-чолунга марксизм-ленинизм ышкаш шинтпирлиг, дээштиг салдарны чедирген өөредиг чок. Ооң тодаргай херечизи—бистиң үениң төөгүзүнде өртемниг коммунизминиң идеяларының кижилериң практиктиг амыдыралында боттанып турары: ССРЭ-де социализминиң тывазоки, делегейде социалистиг системаның тургустунганы, делегейниң сайзыраң турар чурттарындан оларның дыка хөйүнүң социалистиг орук-биле хөгжүүрүн шелип алганы.

Марксизм-ленинизминиң ол хире күштүүн, бүгү ниитиниң оны ол хире хүндүлээрин, ооң күжүнүң «чажыдын» чүүл-биле таймылырларын? Ол айтырыгга харыылаарда, бистиң бодап турарывыс, чүүл-даа мурнуңда дараазында чүүлге даянза эки. Бир дугаарында, өртемниг коммунизминиң үндезилекчилерин амыдыралдың эң-не хамызындан үнген, кижиниң чер кырынга канчаар чурттаарынга хамаарышкан, мындыг болганда шинтпирлеттинмейн артыш каап болбас, айтырыгны кодургенивер. Ийи дугаарында, капиталистиг делегейниң эртеш чок чөрүдээлериниң үнүп турар ниитики чылдагааннарын тыш, херек кырында бар болуп турарын сөөлүнде барып амыдырал бадыткаан, шинтпирлээр үези келген айтырыгларның тодаргай оруун олар айытканнар. Үш дугаарында, марксичи-ленинчи өөредиг амыдыралдың боду-биле кады доктаамал улам хөгжүп, улам чартынып, байлакшып турарын, чогум-па ооң ужуруунда кижи ниитилелиниң бурунгаар депшилгеевиниң аңгы-аңгы төөгүлүг чадаларының салып келген айтырыгларынга харыыны берип шыдаар аргазы барын көргускен. Чогум-па ынчангаш ниитилел амыдыралының чүгүлэ айтырыглары херек кырында бары шынныг болганы-биле, бойдуста физиктиг болуушкуннар бар болганда физиканы ап октаптарының ырлгазының көстүп келгенин бадыткал турар факт-тыр.

Ййот, бис ону сактып тур бис. Швейцарияның Компартиязының үндезилекчилериниң бирээзи (1944 чылдан бээр Швейцарияның күш-ажылчы партиязы), эмигрецияга турда, Ленинниң эки бир дыр Фриц Платтен Владимир Ильичиже аныяк Совет күрүнеге бөтүүт дуза чедирер дээш Россияже баар күзелдиг (оларның саны ййи муң ажыг) кижилер хөй дээрзин бижээн. 1923 чылдың октябрь 15-те Швейцарияда Симбирск губерниязының Новая Лава дээр суурже 11 эр кижи, 4 кежүдер болган 6 уруг Ф. Платтенге баштадып алган көжө берген. Олар-биле кады Ф. Платтеннин 77 харлыг адазы болган чазы-харыы дөгүй берген аназы ол суурже көшкен. Кыраан назынында олар чаа амыдыралдың хаазын көөр деп шинтпирлээн. Удаазында эки туре-биле көшкенерге 50 ажыг кижи каттышкан.

Чаа тургустунган көдээ ажыл-агый коммуналарының кежигүннериниң көшкүл-хөренгизи кончуг чегей болган. Ырак-узак Россияже баар мурнунда олар эт-севин садар үжургa таварышкан. Агаар-бойдуска, ылаңгыя каап-халамынга чанчыгары швейцарларга кончуг берге болган. Бай кижиниң чурттап чораан оран-бажыңының чартыны бүстүп алган болган ооң тар өрөөлдеринге сынмаржыыш чурттап турганнар. Коммуналар хүнде 10-12 шак ажылдап турган. Кат-чимистиг садтар суггарарда безин кочалга сугну чеже-даа дажыыр. Ынчалзажок олар ооң үндараваан-даа. Коммунага сагыга-чурум болган эш-өөрүн бот-боттарының деткимче дузазы бижыг турган. Орус тараачыннар көжүп келгенерни эвилең-аалдек уткуп алган болган шыдаар шаа-биле оларга дузалап турганнар.

1927 чылда коммуналы көдээ ажыл-агый артели кылдыр шилчиткен болган маямаган өстүрүп, ооң продуктуну хөйнү аларынга база албек дүжүт өстүрериниг агаар-бойдузу, хөрзүшү таарымчалыг боорга артельди Москва чоогунче көжүрген. Швейцариядан көжүп келгеннер Лонасня (ам Чехов хоорай) станциязының чоогунда Васькино суурга чурттай бергеннер.

Швейцар болган совет кижилериниң ынчан кады ажылдап тургаймның дутайында материалдар дилеп чораан Москва облазының күрүне архивиниң директору Л. А. Назумовага кабинединге ужурашкан мен. Ол ногаанзымаар папка уштуп экелди. Бис 1928 чылда документилер—«Солидарность» күш-ажылчы көдээ ажыл-агый артелиниң уставын болган ооң кежигүннериниң ханзызын сонуургап көрүп олурган бис. Симбирск губерниязының коммуназының биилиигир чамдык кежигүннериниң аттары бо: Ф. Платтен, А. Зуттер, Р. Фольмер... Олар орус дылды өөреник алганнар. А ооң соонда Москва чоогунче көжүп келген артельдиң орус, швейцар кежигүннериниң аттары база бар болду.

...База катап Швейцарияда мен. Швейцариниң күш-ажылчы партиязының түс чер секциязының бажыңы. Партияның хоочун кежигүннериниң бирээзи Якоб Лехлятер «Форвертс» деп солуушу ажыл көрүп ора, чугаалай-дыр: «Күш-ажылчы коммуналарны ССРЭ-ге тургускары кайгамчык үлегер-чижек болган, ынчалза-даа делегейде бир-ле дугаар ажылчыннарның болган тараачыннарның күрүнези-биле швейцар пролетариаттың аку-дунма эп-сеткил каттыштырылгазы чаңгыс-ла ол эвес болдур ийик...».

...Цюрихтиң ыыт-шимээнниг вокзалының мурнунда тур бис. В. И. Ленин 1917 чылдың апрелиде революстуг Россияже моон чорупкан. Шак-ла моон 1923 чылдың октябрьда он-он швейцарларны делегей пролетариадының баштыңчызының чуртунче демир-орук алгаш чорупкан.

Г. ДРАГУНОВ,
СЭТА-ның корр.

ЧУРУКТА: чурукчу В. Серовтуң «Советтерниң II Бүгү-эвилел съездизинге В. И. Ленинниң чүве чугаалаан турары» деп чуруунуң кезии.

СЭТА-ның фотохрониказы.

МОСКВА ОБЛАСТЬ. Владимир Ильич аттыг колхоз—Москва чоогунуң хоочун ажыл-агыйларының бирээзи. Ооң тургустунарының эге-чадазында В. И. Ленин кирипкен.

1921 чылдың январь 9-та, Владимир Ильич Ленин маңаа дыштанып тура, Горький суурунуң тараачыннарының хуралынга чүве чугаалаан. Ам ол суур колхозтуң төвү боон турар. Хурал тараачын В. А. Шульгининиң бажыңынга эрткен. Үттүндурбас ол үнде В. И. Ленин тараачынларга чагыг сөзүн берип, амыдырал коллективтиг, демниг чурттаарының чугулазыны чагып, хожудангай болган ядыы байдалдан уштунарының оруктарын айыткап. Колхозтуң бүгү төөгүзү ленинчи чагыгларны амыдырал боттандырар дээш, бистиң партиявыстың аграр политиказын күүседирер дээш колхозчуларның демселлиниң көскү арынары болуп илереп турар. 50 ажыг чыл мурнунда Владимир Ильич аттыг колхоз 160 гектар тарылга шөлдүг, пинтилештирген 260 рубльдиг, 9 аъттыг турган. Амгы үеде колхозта 1536 гектар көдээ ажыл-агый ажыглалдыг черлер, аңгы-аңгы марканың 78 трактторлары бар.

Ажыл-агый чыл бүрүде алды миллион ажыг рубль түңнүг продукцияны бүдүрүп турар, а колхозтуң кол фондулары 21 миллион рубль четкен.

Ооң кол адыры болза сүткүр уксаалыг бода мал ажыыы болуур. Оон ацыда эттн, чуурганы, балыкты күрүнеге берип, картофельди болган дуглаглыг черлерде погааларны өстүрүп турар. Ногаа культураларының үрезинин өстүрер талазы-биле улуг ажыдар кылдыныы келген.

Уксаалыг сүткүр инектиг комплексте 2200 баш мал, ооң иштинде 800 баш саар инек бар. Оларның бирээзи-ле чылда ортумаа-биле 5400 литр сүттү бээр.

Ажыл-агый бедик дүжүттү өстүрүп ап турар. Ол дээрге ажылды организастаарының дешилгелиг аргаларын, чер ажылынга бот-оруга-чарыгага үндезилеттинген болүктээн арганы, мал ажылынга ийи эвлечелиг звено аргазын, көдээ ажыл-агый культураларын ажаарының дешилгелиг агротехниказын, комплекстиг механизациязын болган мелиорацияны ажыглап киргенинин түңнелинде чедип алдыпган.

Колхозчуларның эрес-шудургу күш-ажылы бедин-биле үнелеткен. Колхоз Ленин орден-биле, моңгеге кадагалавары-биле арттырган СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болган ВЛКСМ ТК-ның тураскаал Кызыл тугу-биле, РСФСР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле, ССРЭ-ниң УАЧД-ниң дипломнары болган медальдары-биле шаңнаткан.

Владимир Ильич аттыг колхоз «Коммунистиг күш-ажылдың бүдүрүлгези» деп атты эдилеп турар.

ЧУРУКТА: Калиновканың сүткүр уксаалыг комплексинин саар коданының цегинде. Инда инектиң шуушторуулгапех системазын ажыглап киирген, ол эки түңнелдерни чедип алырынга улуг салдарлыг болган.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АМЫДЫРАЛДАН БИР ЧИЖЕК

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖҮ

Москва области Пушкин районунуң көдээ ажыл-агый оъдуругелериниң аразында Май бир бүдүүлүүн социалистиг чарыжынга 1981 чылдың майда Ленинниң инициазы-биле тургускан, Россияның баштаңгы «Лесные поляны» совхоз мурнай берген. Мында мал кыштаглаашкыны кончуг эки эрткен, бедик саалданы хүнүң-не бо ажыл-агый чедип ап турар. Часты тарылганың техниказы шөлче үнериге белен, черниң паспортизациязын кылган, авено удуруткулариниң болган бригадирлериниң өөредилгези доозулган.

Ленинниң торуттунген хүнүн күш-ажылчы белектер-биле чанчыл ёзугаар мында уткуур. Ол шыкаш чанчыл ёзугаар ажыл-агыйның бүгү ажылчыннары, өг-бүделери база аалчылары-биле Ленинниң тураскаал музейин көөру-биле келирлер.

Совхозтуң төөгүзү баштыңчының намдарынга дорт хамаарылгалыг.

1918 чылдың чазы база чайы. Аныяк Совет Республиканың дар-берге үези. Кылчаар-даа аажок улуг айыыл Ленинниң кадынга кыжаныл турган. Эш-өөрү, партия, чон дыштанырын негеп турган. В. Д. Бонч-Бруевич Мальцебродово деп улуг эвес шөлге дача тып берген. Май 19-та Ленин аңаа келген.

Мальцебродовога Ленинниң инициативазы-биле тускай коммунаны тургускан. Ынаар ооң ог-бүлезинниң. Бонч-Бруевичиниң ог-бүлезинниң кежигүннери, чоланчы Гир база Рябев, аалчылар кирип турган. Аъш-чем чедишпес турган. Коммунаның кежигүн бүрүзү инити кассаже деп улугну дужаар. Бажың чанында коммуналарның ажылдаар огороду бар. Бо бичии «дуржулганы» Ленин хынамчалыг хайгаараан, чер бүрүзүге хереглел болган будуруне кооперативтерин нептередир херек деп чугаалаан. «Лесные поляны» деп баштайгы совхозту тургузарын ол саналдаан.

— Чоорту бо улуг эвес ажыл-агый күчүдүг болган бай апаар—деп, Ленин Бонч-Бруевичиге чугаалаан—Силерге, ооң эгелекчилериңе. чон четтирдиниз дээр. Кайы-бирээлер бүгүреевейн турарыдаа чадавас, а мен ынак бүзүүзээр мен. Кандыг-даа херекке болуварывыс үүдэ керээнерге дег хамаарылгалыг болунар. Дидим болунар, улуг хемчээлдерден кортпаавар, ынчан ыяап-ла чедишкиниг болур силер.

Амгы «Лесные поляны» совхозта беш муң ажыг гектар шөл ажыглалда. Ооң фермаларында ийи муң ажыг бода мал бар. Чылдан чылче эттиг, сүттүг, картофельдиг, ногаа аймаанын будуруделеги улгадып турар. Совхоз саар малдың продуктуулуун ковуледиринин мурнакчы дуржулганының школазы апарган. Бүгүн ооң база бир ады бар — Күрүскеажыылга заводу. Чурттуң холмогор уксаалыг малын мында өстүрүп турар. Ооң чурттуң бүгү будуларынче уксаалыг малдың чаш толуң чорудуун турар. Уксаалыг инек бүрүзүнден чылда беш муң ажыг литр сүттү саап ап турар.

Ажыл-агыйда чеди Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары бар, он-он кижилер орден, медальдар-биле шаңнаткан.

Совхозта В. И. Ленинниң музейи Ильичиниң амыдыралының улуг эвес кезиин чугаалап турар.

В. ИТКИН.
СЭТА-ның корр.

«Ленинниң төрээн чуртунда швейцар коммуналар дугаында билир силер бе? ССРЭ-ниң тургустунганынын соонда үр болбаанда, болук швейцарлар чаа амыдыралды тургузарынга дузалажыры-биле силерниң чуртунарже чорупкан». Бистиң чугаалажып орар киживис, Швейцариниң ажылчын болган коммунистиг шимчээшкининиң хоочуну Франи Дюби саргаргылай бергилээн солундан кескилээн бичии-бичии сааһынналары болган фото-чуруктарны столга эккеп салды. Ол бүгү дээрге мырак 20 чылдарда-ла пролетаржы эп-сеткил каттыштырылгазының көстүп келгенин бадыткал турар факт-тыр.

Ййот, бис ону сактып тур бис. Швейцариниң Компартиязының үндезилекчилериниң бирээзи (1944 чылдан бээр Швейцариниң күш-ажылчы партиязы), эмигрецияга турда, Ленинниң эки бир дыр Фриц Платтен Владимир Ильичиже аныяк Совет күрүнеге бөтүүт дуза чедирер дээш Россияже баар күзелдиг (оларның саны ййи муң ажыг) кижилер хөй дээрзин бижээн. 1923 чылдың октябрь 15-те Швейцарияда Симбирск губерниязының Новая Лава дээр суурже 11 эр кижи, 4 кежүдер болган 6 уруг Ф. Платтенге баштадып алган көжө берген. Олар-биле кады Ф. Платтеннин 77 харлыг адазы болган чазы-харыы дөгүй берген аназы ол суурже көшкен. Кыраан назынында олар чаа амыдыралдың хаазын көөр деп шинтпирлээн. Удаазында эки туре-биле көшкенерге 50 ажыг кижи каттышкан.

Чаа тургустунган көдээ ажыл-агый коммуналарының кежигүннериниң көшкүл-хөренгизи кончуг чегей болган. Ырак-узак Россияже баар мурнунда олар эт-севин садар үжургa таварышкан. Агаар-бойдуска, ылаңгыя каап-халамынга чанчыгары швейцарларга кончуг берге болган. Бай кижиниң чурттап чораан оран-бажыңының чартыны бүстүп алган болган ооң тар өрөөлдеринге сынмаржыыш чурттап турганнар. Коммунарлар хүнде 10-12 шак ажылдап турган. Кат-чимистиг садтар суггарарда безин кочалга сугну чеже-даа дажыыр. Ынчалзажок олар ооң үндараваан-даа. Коммунага сагыга-чурум болган эш-өөрүн бот-боттарының деткимче дузазы бижыг турган. Орус тараачыннар көжүп келгеннерни эвилең-аалдек уткуп алган болган шыдаар шаа-биле оларга дузалап турганнар.

1927 чылда коммуналы көдээ ажыл-агый артели кылдыр шилчиткен болган маямаган өстүрүп, ооң продуктуну хөйнү аларынга база албек дүжүт өстүрериниг агаар-бойдузу, хөрзүшү таарымчалыг боорга артельди Москва чоогунче көжүрген. Швейцариядан көжүп келгеннер Лонасня (ам Чехов хоорай) станциязының чоогунда Васькино суурга чурттай бергеннер.

Швейцар болган совет кижилериниң ынчан кады ажылдап тургаймның дутайында материалдар дилеп чораан Москва облазының күрүне архивиниң директору Л. А. Назумовага кабинединге ужурашкан мен. Ол ногаанзымаар папка уштуп экелди. Бис 1928 чылда документилер—«Солидарность» күш-ажылчы көдээ ажыл-агый артелиниң уставын болган ооң кежигүннериниң ханзызын сонуургап көрүп олурган бис. Симбирск губерниязының коммуназының биилиигир чамдык кежигүннериниң аттары бо: Ф. Платтен, А. Зуттер, Р. Фольмер... Олар орус дылды өөреник алганнар. А ооң соонда Москва чоогунче көжүп келген артельдиң орус, швейцар кежигүннериниң аттары база бар болду.

...База катап Швейцарияда мен. Швейцариниң күш-ажылчы партиязының түс чер секциязының бажыңы. Партияның хоочун кежигүннериниң бирээзи Якоб Лехлятер «Форвертс» деп солуушу ажыл көрүп ора, чугаалай-дыр: «Күш-ажылчы коммуналарны ССРЭ-ге тургускары кайгамчык үлегер-чижек болган, ынчалза-даа делегейде бир-ле дугаар ажылчыннарның болган тараачыннарның күрүнези-биле швейцар пролетариаттың аку-дунма эп-сеткил каттыштырылгазы чаңгыс-ла ол эвес болдур ийик...».

...Цюрихтиң ыыт-шимээнниг вокзалының мурнунда тур бис. В. И. Ленин 1917 чылдың апрелиде революстуг Россияже моон чорупкан. Шак-ла моон 1923 чылдың октябрьда он-он швейцарларны делегей пролетариадының баштыңчызының чуртунче демир-орук алгаш чорупкан.

Г. ДРАГУНОВ,
СЭТА-ның корр.

ЛЕНИН, САЯН, МОНБЛАН

Ленин...

Ынчан 1979 чылдың күзүү чүве. Саян сынарының эдектеринге кайгамчыктыг-ла хүннер турган — чылыг, чаагай, каан. Кандыг-бир байырлалдар, чыыштар эрттиреринге онза-ла таарымчалыг уе.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черге «Ленинчи орук-биле чоруур, ленинчи сөз-биле чурттаар» деп чогаадыкчы конференцияны бистиң чүс чылдың эгезинде В. И. Ленинниң шөлүлтеге турган черге Шушенскоеге ыдап-ла ол хүннерде эрттирген чүве. Анаа Совет Эвилелиниң бүгү булуңнарындан болган аку-дунма демократтыг чурттардан чогаалчылар чыгып келген. Конференцияның ажылын Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Борис Полевой, Валентин Катаев суглар удуртуп турду. Сөөлгү үеде Красноярск крайның девискээринде болуп турар улуг чаартылгаларның дугайын СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКПнин Красноярск крайкомуунун бирги секретары П. С. Федорко чугаалап бергей.

Ынчан чогаалчылар болүк-болүк ыыдыр үстүн алган. Шушенское кавызында дениичи черлерни улуг сонуургал-биле көрген бис. Теплоозһтарга олурупкаш, бистиң өскен төрээн Улут-Хемнивистиң чалгыдарын өрү каккаш, Саян-Шушенское ГЭС-тиң улуг тудуун магадап көрген бис. «Коммунизм — ол дээрге Совет эрге-чагырга бүгү чурттуң электрификациязын катканы-дыр» деп ленинчи сестериин херек кырында боттанын турарын кижи чаагай сеткил-биле бодавас арга чок.

Ол чогаадыкчы конференцияның дээди чадазы болза Шушенскоеде В. И. Ленинге тураскаал комплексти коргенивис болуур. Бистер, совет болгаш даштыкы чогаалчылар, улут баштыңчының: «Шушь хемде, Саян эдээнде» деп шүлүүн одуруун эгелеп кааның изиг ынакшыл-биле сактып турдувус. Ооң соонда Найырал парыгының эжиннге чаш хадыларын олурткан бис. Тывадан барган чогаалчылар база бир-бир шетти тараап,ында аттарывысты бижигилээн бис. Шушенское ортумак школазының өөреникчилери база аттарын аңаа салган, ол ыяштарны ажаар, улгаттыр өстүрер пионержи даалгаларны алганнар...

Менээ база бир улуг аас-кежик таварышкан. Ынчан Шушенскоеге болган чогаадыкчы конференцияга киришкен, ол-ла күзүн октябрьда Швейцарияга чеде берген мен. Владимир Ильичиниң чоруп чораан черлерин дес-дараалаштыр көөр аас-кежиктиг болганымга чоргаарланып, ол дугайын номчукчуларга чугаалавайн баар эргем чок деп санап чоруур мен.

Саян...

«Ажылчын аңгыны хостаары дээш демиселдиң эвилелиң» тургусканы болган удуртканы дээш 1897 чылда В. И. Ленинни Сибирьже хаан чазак пөлүүкен. Улуг баштыңчы 1897 чылдың майдан 1900 чылдың эгезинге чедир үенги Тываның мырыңай чоогунда Минусинск уездизиниң Шушенское суурунга эрттиргеп. В. И. Ленинниң эртем-политиктиг болган организакчы ажыл-чорудулгазы ол чылдарда Сибирьниң революсчу шимчээшкиниинге канчаар-даа аажок улуг салдарны чедиргеп. Шөлүлгениң үш чылының дүргүзүнде Владимир Ильич Сибирьниң ажылчыннарының, тараачыннарының болган дарлаткан бичии улустарының амыдырал байдалы-биле тулуглуга чедир танышкан. Орта В. И. Ленин 30 ажыг ажылды, ооң иштинде «Россияда капитализм тегжүлгези» деп кайгамчык хапы уткалыг номну дооскан. «Орус социал-демократтарның сорулгалары» деп теоретиктиг дептерни бижээн, чаа хевиринде марксичи партиязын тургузарының планын чогаатkан.

Бистер, Шушенскоеге эрткен чогаадыкчы конференцияның киржикчилери, Саян эдээнде Ермаковское суурга база чораан бис. Анаа В. И. Ленинниң кады шөлүүтүргеп эштери база чурттап турган. Бир катап Владимир Ильич орта чедип келгеп. Н. К. Крупская, Г. М. Кржижановский, П. Н. Лепешинский, В. К. Курватовский, А. А. Ванеев болгаш өскелер-даа чыылгаш, «экономистерге» аар согугну берген «Россияның социал-демократтарының удурланышкыны» деп алдарлыг угуулгазын бижээн.

Сибирьниң Саян эдээн эң кадыг-дошкун агаар-бойдустуг, эң ырак-узак булуң дээш, оларның революсчу тура-соруун сыгар дээш, В. И. Ленинни болгаш ооң чоок эштерин Шушенское, Ермаковское, Минусинск ол ынчаар пөлүүкен турган. Ынчалзаза баштыңчының турган черн, шүлүкчүүн чугаалааны мышкаш, «сырык черниң өзээ» апарган.

Ол шагда Саян эдээнин улустары мынчаар чугаалажып турган: «Шушьтан дүмбей чер чок. Саян дээрге чер делегейниң кыдыы-дыр. Саян мындыда чер-даа чок, кижилер-даа чок».

Чок. Саян мындыда чер-даа бар, кижилер-даа бар, тодаргайларга, тыва улус чурттап турар дээрзин В. И. Ленин билир турган.

Ленин дугайында баштайгы чугааларны тываларга политика талазы-биле шөлүүтүргеннер, көшкен орус тараачыннар чедиргеннер. Шушенскоеге В. И. Ленин П. А. Петрова деп тараачын кадайның бажыңынга чурттап турган. Соолунде ооң оглу А. С. Петров Тывага кээп чурттай бергеш, улут баштыңчының дугайын араттарга хөйү-биле чугаалап чораан. Тыва дылды арыг билир ол кижиниң неэп П. А. Петрова соолунде Тывага чедип келгеш, Сесерлиг суурга чурттап чораап, орта мөчээн. Ынчангаш Тывага улусчу революциянын, хамааты дайынының чылдарында-ла В. И. Ленинниң ады араттарга билдингир, эргим, чоок апарган турган. Араттар боттарының дарлакчылар-биле демиселиң Ленинниң ады-биле ханы холбап чорааннар. Улут баштыңчының чырыткылыг үлегери тываларның аас чогаалында, соолунде барып чечен чогаалында кезээ мөңгеге артып калган.

В. И. Ленинниң тываларның дугайын билир турганында кандыг-даа маргылдаа чок. Тываларның дугайын эң баштай В. И. Ленинге ооң чоок эштерининь бирээзи, политика талазы-биле шөлүүтүргеп. якут болгаш тыва улустарының аммыдырал чурттаганының шимчилекчизи Ф. Я. Кон чугаалаан. 1897 чылдың күзүнүнде Ф. Я. Кон В. И. Ленин-биле Минусинскиге ужурашкаш, шимчилел ажылдары чорудар дээш Тываже чоруур деп турарының дугайын дыннаткан. Ф. Я. Коннуң бодавы Владимир Ильич шаңбиле деткээн. Ол Феликс Яковлевичиниң эгинеринь часкагылаап, өөрүшкү-биле мынча дээн: «Этнография дээрге сээң амыдыралың-дыр! Мен-не болдумза, дораан-на чорупгар ийик мен».

Сымыы чок революсчу, улут эртемден, могаг чок шимчилекчи Ф. Я. Кон баштыңчының деткимчези-биле 1902-1903 чылдарда Тывага ийи катап кээп, тыва араттарның амыдырал-чуртталгазын, аас-чогаалын шинчилеп көргеп. Ону тыва араттар «Белек-кыс эмчи» деп хүндүлеп адап турганнар. Чүге дээрге ол оспага удур тарылганы база чорудуп турган. Ол бодунуң Тывага кылган шинчилел ажылының дугайында «50 чыл» деп номну бижээн.

Феликс Яковлевич В. И. Ленин-биле база катап чүгле он чыл эрткен соонда, 1907 чылда, Германияда Штуттгарт хоорайга ужурашкан. Ынчап аңаа II Интернационалдың конгрези эрткен. Оон В. И. Ленин биле Ф. Я. Кон чаңгыс поездиге Россияже эзиккеннер. Орук ара «Минусе» (Владимир Ильич Минусинскиниң ынчаар чаптап адаар турган) дугайын, шөлүлгеге кады турган эштерининь дугайын сагынганнар. Ынчан Тыва дугайын база чугаалажы бергеннер.

В. И. Ленин Феликс Конга мынча деп чугаалаан:

«Силерниң ажылдарынар соонда, силерниң ол материалдарынарны ажыглавайн, ам чангыс-даа эртемден тывалар дугайын бижип шыдавас деп. бир-ле черде помчаан-дыр мен».

Бо үттүндурбас сестерни В. И. Ленинниң чоок эштерининь дугайында 1965 чылда Москвага үнген «Ленинчи идеяларның чырыы-биле» деп номда Ф. Я. Кон дугайында «Чыдага деңнээн демир-үжүк» деп чүүлүнде Н. Строковский бижээн.

Тываның болган тывалар-ның дугайында В. И. Ленинниң улут кичээнгейин хереченнээн материалдар чүгле моонбиле кызыгаарланмас.

Коммунистиг партияга болган В. И. Ленинге баштатыргаш тиилээн Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тыва улустуң төөгүзүнде өөредиглиг үе-чада болган. Ооң түңнелинде Тывага база улусчу революция тиилээн.

Ол хайнымшкыннын чылдарда Моолда болгаш Тывада национал хосталгалыг демселче онза кичээнгейни РКП (б) ТК болгаш В. И. Ленин боду онза кичээнгейни салып турган. Моолдун, РСФСР-ниң болгаш Кыдаттың төлээлекчилериниң Тывага болуп эрткен чөвүлел хуралының материалдарын танышары-биле В. И. Ленинге 1920 чылдың ноябрь 6-да дамчыдып берген турган. Тывага байдалга хамаарыштыр РКП (б) ТК-ның Сибирь бюрозунуң болгаш Сибирь ревкомунуң тургустунган айтырыгларын 1920 чылдың ноябрь 5 болгаш 15-тиң күннеринде РКП (б) ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чугаалашкан, оон соонда оларны 1921 чылдың январь 4-те РКП(б) ТК-ның В. И. Ленинниң даргалааны-биле эрткен Пленумунга киирген турган.

«Мурнакчы чурттарның пролетариадының дуазы-биле чыдып калган чурттар хогжулдениң капиталистиг үезин оюп эрткеш, совет тургузугже болгаш сайзыралдың чамдык чадаларын таварааш коммунизмче шилчип болуурлар» деп оттур сеткээн ленинчи сестер тыва улустуң амыдыралынга боттанып турар. Ам тывалар Совет Эвилелиниң хей напиональдыг аку-дунма, өөр-өөрөөг-бүдезинде кирип алган, сайзырангай социализмнин ленинчи идеяларының чырык херелинин адаанда аас-кежиктиг чурттап, коммунистиг пиитилелди тургусчун турурлар.

Эрги Сибирь улуг башыңчыны бодунуң чылыг куспаанга хүлээп алыр харыы чок турган. Кыдыг-кызыгаар ле улуг ажыдар кылдыныы келген.

Сибирьниң күш-ажылчы бөдүүн кижилериниң чылыг, чымчак сеткили, Саян сыннын хадыларлыг эдектериниң арыг-чагаг агаары баштыңчының угаан-бодалын сергедип, оон үйгу-чыдын чок ажылдаарынга дузалап турган. Владимир Ильич чурумалдыг чаагай бойдустуг Сибирьге, шапкын, долу сүттүг Енисейге, ногаан мөөрүктеллиг, арыг агаарлыг Саянга кызыгаар чок ынак чораан Владимир Ильич соок, арыг агаарга селгүүстээринге, коңыкпге маңнаарынга, ыыдыралларынга аннаарынга ынак кижи дээрзин Г. М. Кржижановский демиселген бижээн.

1900 чылдың эгезинде В. И. Ленинниң Сибирьге шөлүүтүргенинин сөөлгү үени келген. Ол январь 29-тун соок эртенги турган. Баштыңчының Шушенское суур-биле чарлышкыны кончуг чылыг-даа, муңгаранчыг-даа болган. Ырак орукче үнериге белен шапактыг аъттарнын чанында Владимир Ильич биле Надежда Константиновнаның чоок онзуктери—тараачыннар, шөлүүтүргеннер чыглып келгеннер. Лыка хей кижилер карактарының ыяш чаштарын чодуп турганнар.

К. КУДАЖИ.
(Уланчылыг).

В. И. Ленинниң Смольныйда мемориалдыг музейинге дыка хөй кижилер кээп турар. Партиянып хоочуннары, ленинградчылар болгаш Нева эриинде хоорайның аалчыларыы-даа пролетар революциязының баштыңчылыпың төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл болурунуң мурнуу чарыында ооң доңчу намдарының аринпары-биле база катап таныжыр дээш мында барып турарлар.

В. И. Ленин бодунуң чаштынып турган черинден Смольныйга 1917 чылдың октябрь 24-ее кежээ Смольныйга келгеш, шиитпирлиг плакта боочеңесеттиг тура хамыжыкшыны удуртуп турган. Ажылчынпарның болгаш тараачынпарның делегейде эң баштайгы күрүнезинниң тургузукчузу Смольныйга 1918 чылдың март 10-га, Совет чавактың Москваже кожерингe чедир ажылдап турган.

В. И. Ленин Смольныйга «Россияның хамаатыларынга!» кыйгырыг, Советтериниң II съездизиниң декреттери дээш мынаш, мындыг төөгүдүг документилерни бижээн, ол аңга он-оп кижилер-биле ужурашкан.

ЧУРУКТА: Смольныйның төөгүдүг бажыңының чанында бо хүннерде.

Н. НАУМЕНКОВ биле С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотозу.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

БО АРЫНДА:

Социализм чурттарында деп рубрикада өөр материалдар.

Делегейде чугаалажыышкыннар болгаш ужуражыышкыннар, болуушкуннар, фактылар, медээлер болгаш өске-даа материалдар.

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР, УЖУРАЖЫЫШКЫННАР

ПРАГА. (СЭТА). ЧКП ТК-ның Чиигине секретары, ЧССР-ниң Президентиниң Густав Гусактың болгаш албанның пайыралчы аян-чоруун кылып, ЧССР-де келген—Палестинаны Хостаарыкшы организациязының Күүскомунун даргазы Ясир Арафаттың аразынга Прагага чугаалажыышкынныр болган.

Делегей айтырыгларын, хамыктың мурнунда Чоокку Чөөн чүкте байдалды чугаалажыш тура, делегей эргезинниң код принциптерни, ЮНО-нун болгаш делегейниң өске-даа организацияларының Чоокку Чөөн чүкке байдалды тааржыптыр шиитпирлээрнче угланган резолюцияларын хереккe албастаар арганы Израильже берип турар Американың Каттышкан Штаттарының политиказын олар буруу шапкан.

Палестин айтырыгны шиитпирлээр талазы-биле ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның Варшава Керээзиниң кижилерниң күрүнелериниң Политиктиг консультативтиг комитединиң кодүрген боттуг эгелекчи салаларын, ол ышкаш араб чурттарның күрүнелер болгаш чазактар баштыңнарының Фессеге болган чөвүлел хуралының түнелдерни Г. Гусак биле Я. Арафат бедип-биле үнелээн.

• • •

БЕРЛИН. (СЭТА). Варшава Керээзиниң кижилерниң күрүнелериниң боо-чеңесеттери кызыгаарлаарынче болгаш кызырарынче, дүшкүүрүүт чорукту чавырыылдырарының хереөөн удамчылаарынче угланган тайбың инициативалары бүгү-ниитги тайбынны хандырарының хөрээнге чаа боттуг салыышкын болуп турар. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң болгаш Аргентинаның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары А. Фаванын Берлинге болган ужураажыышкынынга ол дугайын медеглээн.

Амгы үениң эң чугула сорудгазы—бүгү диптериниң тайбынга шынаш күүтериниң ажыл-чорудулгазын идепкейжидери. АКШ баштаан империализминиң агрессия болуктериниң аванпристиг планнарын үзе шаварын болур дең, олар оңгалаа демдеглээн.

Америк администрациязының тайбыңга кыжаныышкынын тургузуп турар утпаныышкынын база ортумак ыракпыдың чаа ядролуг чепсектерни Барлыш Европага сайгара тургузар хөөр НАТО-нуң планнарын, Никарагуага удур АКШ-тың агрессия үүлгединиккинерин, ол ышкаш НАТО-нуң шериг базаларын Мурнуу Атлантиканда тургузуп турарын ужураажыышкынының кирижинчилерни шиитпирлиг буруу-шапкан.

• • •

БЕРЛИН. (СЭТА). Боо-чеңесеттери аңдере бүдүрериң күштелдирериче болгаш удурланыытыр туржуруче угландыр Рейганның администрациязының чорудуп турар политиказы бүгү-ниитги тайбынга шынаш аймыз болбушаан, улустарның амыдыралчуртталгазынга зөрт айыылды тургузуп турар. Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Чиигине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң болгаш АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Г. Холлдуң аразында Берлинге ужураажыышкын болганының дугайында дыңнадыгда ол дугайын чугаалаан. «Карл Маркс болгаш амгы үе—тайбын болгаш социал демнилге дээш демисесе» деп темага делегейниң эртем конференциязынга ол киришкен.

Ядролуг халапты чайладыры болгаш чепсектеништикиниң дүжүрериниче база дүшкүүрүүт чорукту чавырыылдырарынче эргилиишкин тайбынны эртем үнелеп турар бүгү күштериниң күжениишкинерининң

Смольныйже, Ленинче

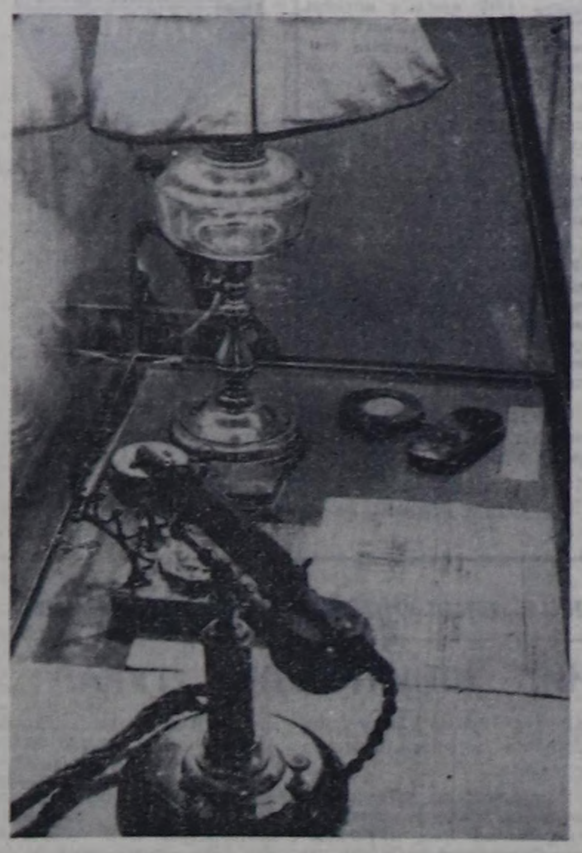

ЧУРУКТАРДА: Ленинний мемориалдыг музейинн көөр дээш барган кижилерниң В. И. Ленинниң Смольныйда ажылдаар кабинединде турары; В. И. Ленинниң Смольныйда өөрээлиниң делгиирлериниң фрагментизи.

П. НАУМЕНКОВ биле С. СМОЛЬСКИЙНИҢ фотолары.

СЭТА-ныҢ фотохрониказы.

Н. К. КРУПСКАЯ.

УЛЬЯНОВТАРНЫҢ УРУГЛАРЫ

Добролюбов быжыг тура-сорук дугайында бижээн. Ильичиниң адазы Добролюбовтуң арга-методу-биле кижизиткен. Владимир Ильич гимназияга тос хар чартык турган, өөренип киргеи. Үргүлүү тергиин эки өөренип келген болгаш, ону алдын медаль-биле доозкан. Өске улустуң бодап турары мышкаш, ол аңаа ындыг-ла амырбелен болбаан. Ильич ажок сергек, шимченгир кижи. Ырак черлерже чадаг селгүүстээринге, эштиринге, коньки лээринге кынак. Волгага, Свиягага кынак. Бир-ле катап Ильич менээ мынча дээн: «Коньки лээринге конучуг кынак турдум, оон өөренирине шаптыктыг боорга, ону каггаи мен». Ол номчуурунга кедергей сундулуг кижи. Номнар оон сеткил-сагыжын хаара туда берген, олар кижилер болгаш амыдырал-чуртталга дугайында чугаалап берип турган, горизонтыны улам делгемчиткен, а гимназияга өөредилге өлүг, чалгаараачыг боол турган. Үш-үдүрүм херек чок чүвелер шээжилээр дээш бодуп ол холга ап, туттунуп турган. Хүн чурумун ол мыйнаар тургузуп алган, баштай кичээлдер өөренир, оон соонда номчуттунар. Ол туттунуп-даа, үеэш камнап-даа билир турган. Номчуй бергенде, кичээнгейни олче мээнгелептер, ынчаагаш конучуг дүрген номчуур. Номнардан ушта бижилгелерни кылыр, аңаа хөй шак-уе чарыгдавазын оралдажыр. Ильичиниң холуунуң үжүүн көргеи кижилер биллир боор, оон состерни кызырары бир янзы. Оон дузазы-биле эң херек үүлдерни конучуг дүрген бижип ап чаңчыккан.

Күштүг, быжыг тура-сорукту ол бодунга ижиктиргеп. Чүүү чугаалай-дыр—ону ол янап кыдыр. Оон аазаан аксынга шуут бүзүреп болур. Бичии оол тургаш, ол таакпыларын шенеп көргеп. Таакпылап турда, ону авазы, Мария Александровна, көрүп каапп, ажок мүдиргээн болгаш: «Володюшка, таакпың шуут каг» деп дилээн. Оон Ильич каарын аазаан болгаш оон бээр таакпыга конгус дегбээн.

Илья Николаевич Владимир Ильичиниң эки, кызымаккай өөренирине кичээнгейни салып турза-даа, Добролюбовтуң школага чогум чүү чүвеге өөредип турганыңга бодамчалыг хамаарылгазын көргүзеринге чаңчыктырып, кижилер деп негелдезиин база черле утпайн чоргаан...

Ульяновтарның өг-бүлези улуг — алды уруглуг чоргаан. Олар эжеш боол өзүп дорукканнар: Анна биле Александр, Владимир биле Ольга. Ильич бичиизинде Ольга-биле калы ойнаар, чарылбас өңнүктер турган, а сөөлүзедир Маркеты кады номчуп турганнар. 1890 чылда Ольга херээженнерниң Дээди курузунга өөренирп-биле Питерже чоруткаш, 1891 чылда тифтен аарааш, чазын аңаа мөчээн...

Владимир Ильич акызынга ажок ынак чоргаан. Сонуургал талазы-биле оларның цинтилешкээ хой, олар кайызы-даа шелээп, кара часкаан артып калгаш, боданырыпга ынак. Олар кады чурттап турганнар. Алышкылар кызымаккай ажылдаарынга ынак, революсчу тура-хөөнмүг чорганнар...

Александр Ильич Писаревти ажок хандыгып номчуп турган. Ылаңгыя оон бойдус артемининң талазы-биле үүлдерин конучуг сонуургап чоргаан. Владимир Ильич 14-15 харлыг турган Писаревти база хандыгып номчуп турган.

Александр революсчу болуп өзүп доруттуп келген болгаш Ильичиге ажок улуг салдар чедиргеп.

Александр Ильич Питерге «Чонның тура-соруу» деп партияга каттыжып алгаш, Александр III хаанны өлүрер дээш сулчээге идепкейлиг киришкеп. Ол соруга бүтпейн барган. 1887 чылдың март 1-де оске эш-ооруг-биле кады ол хоргудалга киргеп. Анна Ильинична ол үеде Питерге херээженнерниң Дээди курузунга өөренип тургаш база кара-бажыңпаткап. Ол багай медээни Ильич авазынга дыңнатпас аргалы чок болгаи.

Акызын май 8-те шаажылап өлүргеп. Ол медээни дыңнаап, Владимир Ильич мынча дээп: «Чок бис ындыг орук-биле чорбас бис. Ындыг орук-биле чорбас херек».

ЧУРТТАЛГАМДА ТУДУШ

Ильичиниң ондур улуг, чаагай ады
Изиг чүрээм хаңзында сиңип калган.
Судалымда хайның чоруур хаңым мышкаш,
Чуртталгамның тудуш кезии болуп чоруур.
Чонум дааскан ажылынга могазажок,
Шак ол атты сактып кээрге, күжүм немээр.

Соок дендеп, дүвү шуурган үддай бээрге,
Шак ол атты бодап кээр мен — чылыгып кээр.
Чалгаан дүжүт ажаажып-даа тургаңымда,
Чалымнар дег тудуглар-даа тудушканда,
Хүнүм, чолум — Ленинниң дириг боду
Хүлүмүүрүп турган мышкап сагындырар...

Ленинниң тыпсып берген аас-кежиин
Элгээнинер бирээн мен — кежиктиним ол.
Ленинниң оруу-биле чоруп орар
Эрес чонның оглу-дур мен — чоргаарым ол.

М. ӨЛЧЕП-ООЛ.

МОСКВА ЧООГУНДА ЗАПОВЕДНИК

Хоруглалдар, шөлүглелер, эмиграция чылдары. 1918 чылдың августа балыглаткавы, партияны болгаш күрүнеии удуртуруунуң кужениишкининг ажылы Владимир Ильичиниң кадымга салдарлыг болган. Эмчилер оон үр үеде дыштанырын негеп турганнар. Баштыңчының хоорай даштынга дыштанылгазының чери кылдыр Москва чоогунда Горки шилиттинген.

Шаанда бо девискээр Москваның хоорай чагырыкчызы генерал Рейнботтуң эргезинге турган. Ол бай-шыырак, харын-даа каас кылдыр дериттингеп. Бир-ле дугаарында Ленин аңаа 1918 чылдың сентябрь төнчүзүнде келген. Ол үеним дугайында сактыышкынында Надежда Константиновна Крупская мынчаар бижээн: «Бистер бичии бодүүн өрээлдерге, чиик өртектиг даштыкы папеноварга чурттап чаңчыккан болгаш маңаа көзүлчеге байдал шуут өске болган. Кайнаар киреринп аайын тыппас болдувус. Оон эң-не бичии өрээлди шилип алгаш чурттай бердивис, ол бажыңга чоорту чаңчыккан бис». Н. К. Крупскаяның чугаазыбиле, ол үеден эгелеп «Горки Ильичиниң доктаамал чайгы чайлаа апарган болгаш чоорту «шингээттингеп». албан-херек дыштанылгазынга таарыштыр тургустунган.

А «албан-херек» дыштанылгазы дээрге — стол артынга ажыл, ажыл чок дыштанылгага дугайы Ленинниң бажыңгаа кирбес турган. 1924 чылдың түгле июльдуң ортан үезинден октябрь ийнге чедир Владимир Ильич 70 ажыг документилер, статьялар, чагаалары бижээн. Стол артынга ажыл соонда ол дыштаныры-биле паркче базыптар.

Горкиниң чоок-навызынче аңаарлаашкыннар Ильичиниң дыштанылгазынга хамаарыжыр. Чамдыкта ол чоогунда арыгларже аңнап турган. Горкиден 12 километрге Богданово суурнуң арыынга каш-даа катап четкеп. Эрткен-дүшкеп санында-ла арга даамылы Г. И. Брикошиниң бажыңында ол кирер турган. «Ол бистиинге бо-ла кире дүжер, аңнап бар чораып ийикпе, азы оон ээп ора, мен аңаа шаймы белеткеп алгаш орар турдум. Конучуг биче сеткилдиг кижи. Ашаамга ол белекке боо берген»— деп арга даамылының кадайы сактып чугаалаар чораан.

Бир-ле Владимир Ильич суурга ээрге тараачыннар аңаа кодээ Советтиң шын эвес ажыл-чорудулгазының дугайында хомудал киирип. аъш-чем байдалының бергедээни-биле оон онаалдазын эвээжедиргинин дугайында дилег киргеппер. «Мен Богданово суурнуң аъш-чем-биле берге байдалын шынзыдыг болур мен...» деп, база тараачыннарның дилээн озал чокка көөрүн дилевиилаав, «болдунар аргазы-биле олардан онаалданы эвээжедиргинин дугайында» телеграмманы Подольскиниң аъш-чем комитединче Ленин чоруткан турган.

Арга даамылы Брикошинниң бажыңы амгы үеде катап тургустурган болгаш Күрүнеиин «Ленинчи Горки» деп тургустунуп турар заповедниктиң кирген. Олче Владимир Ильичиниң агаарлап база аңнап чоруп турган арыгларының «Өртең төш», «Күртү ойнаар», «Моржук арыы», «Хөөлбектиг арыг», «Кускун-каттыг Алаак» деп булуңнары база киргеп.

1921 чылдың январь 9-та Горкиниң чурттакчылары-биле В. И. Ленинниң ужуражылгазы тараачып В. А. Шульгининиң бажыңына болган. Аъроон херимииин иштин бажыңының байдалын катап тургузуп, эрги хевиргин эгиткеп. Мында база ол камгалалдыг черже кирип турар Ленинниң тураскаал-музейи ажыттынган. Олче Горкиден 10 километрде Лукино суурга турган Крестово-Движенск хүрээн база киргеп. «Шаанда Лукинодан конучуг улуг ак боорукту хүрээ көстүп, арыгга чоруан улуска аспазының уг-шиин айтып демдек боол турган»— деп, Дмитрий Ильич Ульянов бодунуң В. И. Ленин дугайында сактыышкынында бижээн. Ам экскурсия маршруду болып база эртер.

Ленинчи заповедниктиң бир тураскаал черн Герасимово платформазын (демир-орук станцияларының поезд турар чери) В. И. Ленинниң аңаа чурттап турда турган хевиринге киирип, катап эде кылган. 1924 чылдың январь 23-те моон Владимир Ильичиниң мага-боду-биле кажыдалдыг поездизи Москваже үнгеп. «Ленинчи Горки» деп Күрүнеиин төөгүлүг заповедниктиң экскурсия маршруду маңаа доостур.

МУЗЕЙГЕ БЕЛЕК КЫЛДЫР

К. Маркстың болгаш В. И. Ленинниң сиилбип кылган портрет-чуруктарын Казань чурттуг скульптор Н. Мифтахов В. И. Ленинниң Топ музейинге белек кылдыр берген. Хүлер-биле сиилбип кылган ол портреттер иишти темага чагыртнан: пролетариаттың баштыңчылары каймызы-даа студепт чылдарының үезинде кылдыр көргүстүнгеп.

Н. Мифтаховтуң чогаадылга ажылында ленинчи тема онзагай черни эзлеп турар. Аңаа ол бодунуң эң дээре чогаалдарын тураскаткан. Оон үжен ажыг ажылдары Владимир Ильичиниң Ульяновскиге болгаш Казанья турган үезии көргүскен. Скульптор Волга эриинде ол хоорайларда Ленининиң ады-биле холбашкан бүгү черлер-биле танышып. Ленининиң аныяк чылларының дугайында сактыышкыннарны номчуп өөренген.

Ильичиниң чаш, аныяк чылдарының эң сураглыг үе-чадалары, оон революсчу ажылчурудулгазының эгезээни хүлерде сиилбиттинген. Бир бөлүк ажылдар Ульяновтарның ог-бүлезиниң дугайында көргүзүп. В. И. Ленинниң өскен болгаш кижизиттинген байдалдарын илередип турар.

УЛУГ АМЫДЫРАЛДЫҢ АРЫННАРЫ

Совет кинодубляциястиканың мастерлери «В. И. Ленин. Амыдыралының арыннары» деп хөй сериялыг документалдыг фильмни тургузуп турар. «Дириглерни кыйгырып түр мен!», «Төрээн бажың» «Верге үе» деп баштайгы үш сериялары бо неделяда Топ телевидение дамчыштыр үзүп эгелээн.

«Симбирск трилогиязы» деп ниити аттыг ол фильмнер Ульяновтарның ог-бүлезиниң Симбирскиге чуртталгазының төөгүзүн, Ильичиниң чаш болган аныяк чылдарын көргүзүп турар. Оларда Ульяновтарның бажыңында ажыл-чан, моральдыг мозу-шынар талазы-биле эң улуг негелделиг байдалды, оон Ленинниң кижизидилгезинге болгаш хамаалы медерелин хевирлээринге канчаар-даа ажок улут салдарлыг болганын илередикеп. Ульяновскиге болгаш Ильичиниң амыдыралы-биле холбашкан ескс-даа черлерге кинону тыртырарынга сураг-лыг артистер киришкеп. Олар экранга херектиг документилерни, чагаалларны помчуп, боттарының маадырларының чугааларын катап тургузуп турар. Чижээ, Владимир Ильичиниң чугаазын Н. Губенко, Мария Александровна Ульяновананың чугаазын — Л. Чурсина, Илья Николаевичиниң чугаазын—Ю. Богатырев катаптап турар.

Хөй сериялыг фильмниң тургузукчулары (сценарийниң автору Е. Яковлев, режиссёру В. Лисаковнч) боттарының мурнунга Владимир Ильичиниң намдарының арыннарын экранга дес-дараалаштыр көргүзер деп соруга салган. Амгы үеде олар «Шилип алган чаңгыс орук» деп бөлүктү доозуп турардар. Аңаа олар Ленининиң Казань университединге өөредилгезиниң, революсчу демиселдиң оруупче киргеиинин дугайын көргүзер. Дараазында фильмнерге геппалдыг бодалчының болгаш революсчуның шыллалдаларга, демиселге, тиилелгелерге эттиргеп чылдарының дугайын төөгүүр.

(СЭТА-ныҢ корр.).

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү— Май 1-ге тураскаатка, «Шын» солуннуң шанналы дээш тыва хүреш маргылдаазы болур.

Маргылдаа Майның 1-де Кызылда «Хүреш» стадионга 14 шакта эгелээр. Аңаа 32 мөге хүрежир.

Бо маргылдаага киржирин күзээн мөгелер хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединге кээп адын бижидер. Данзыны апрель 28-ке чедир тургузар. Адрези: Интернациональная кудумчузу, бажың № 1.

Шүүлген, үжүүрлешкен, үшкү-дөрткү черлерни алган мөгелерге «Шын» солуннуң болгаш Кызылдың спорт комитединиң шанналарын тыпсыр.

Ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү Май 1-ге тураскаатка байырлыг чыскаал дугайында

Кызыл хоорайның ажыл-ишчилериниң ажылчы чоннарның эп-сеткил каттыштырылгазының хүнүнге тураскаатка байырлыг чыскаалы 1983 чылдың май 1-де эртемгиниң 10 шакта болур.

Чыскаалга каттышкан колонналар-биле киржир.

№ 1 колонна — хоорайның бүгү школаларының өөреникчилери болгаш башкылары. Чыскаалыр черн: Ленин кудумчузунга, А. С. Пушкин аттыг библиотеканың чанынга.

Харысалгалыг кижи—А. В. Безызыков.

№ 2 колонна — Кызылдың педагогика институдунуң, Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының, техникумнарның коллективтери. Чыскаалыр черн—Ленин кудумчузунга. Комсомольская кудумчуздан Интернациональная кудумчузунга чедир. № 1 колонналың соонга.

Харысалгалыг кижи — В. И. Данилейко.

№ 3 колонна—профессионал-техниктиг училищелерниң, Профессионал-техниктиг өөредилге эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр черн: Ленин кудумчузунга. Интернациональная кудумчуздан Каа-Хем кудумчузунга чедир. № 2 колонналың соонга.

Харысалгалыг кижи—Б. М. Монгуш.

№ 4 колонна —Май мурнуунуң социалистиг чарыышының тилекчилери, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары: «Тудуг кезектери» комбинаттың, Кызылдың үлетшүр бараннарының садының, эът комбинадының, № 48 тудуг эргелелиниң, Кызылдың автобазазының, республика типографиязының, ном садының республика конторазының коллективтери. Чыскаалыр черн: Комсомольская кудумчузунга, ИХМ бажыңының чанынга.

Харысалгалыг кижи—В. Н. Бехтерен.

№ 5 колонна —Тудуг материалдары үлетшүр каттыжымшыныының. Одаар чүүл, Аъш-чем, Чурт үлетшүрлериниң эргелелдериниң, «Каа-Хем» разрезтиң, балык заводунуң, алгы заводунуң, сүт комбинадының, Тываның «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниг геология-шинчилел экспедициязының, даг-техниктиг инспекциязының, даваранылга фабриказының, автосептелге заводунуң, Тываның электр четкелериниң коллективтери. Чыскаалыр черн: Каа-Хем кудумчузунга, парк аксынга, № 3 колонналың соонга.

Харысалгалыг кижи—В. Н. Попов.

№ 6 колонна — Тываның транспорт эргелелиниң, РСФСР-ниң Нефть продуктуларының күрүне комитединиң Тыва эргелелиниң база Кызылдың нефть базазының, Автомобиль оруктарын тударының болгаш ажылаарының талазы-биле бүдүүлге эргелелиниң, ОСВОД-туң, Енисей пароходствозунуң Кызылда район эргелелиниң, Харызаанның бүдүүлге-техниктиг эргелелиниң, авиабүдүүлгениң коллективтери. Чыскаалыр черн: Каа-Хем кудумчузунга, № 5 колонналың соонга.

Харысалгалыг кижи — А. В. Рудзинский.

№ 7 колонна—«Тыва тудуг» трестиң база оон керээлиг организацияларының, «Тыва көдээ тудуг» трестиң, «Красноярскгражданпро е к т» комплекстиң төлевилел институдунуң, Красноярскиниң инженер-техниктиг шинчилелдер экспедициязының, Тудуг болгаш архитектура эргелелиниң, «ЦЭСстрой» тудуг эргелелиниң, «Сельэлектрострой» тудуг-монтаж эргелелиниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжымшыныының коллективтери. Чыскаалыр черн: Комсомольская кудумчузунга, «Тываның ажыл-ишчилериниң» газетазынга. Кадык камгалал министерствозунуң чанынга.

Харысалгалыг кижи—Г. А. Медведев.

№ 8 колонна—Көдээ ажыл-агыйн министерствозунуң, Көдээ ажыл-агыйның материал-техниктиг хандырылга талазы-биле республика комитединиң, оон ведомствозунда бүдүүлгелериниң, «Скотопром» трестиң, зооветхандырылганың, Тараа продуктулары база Аңмыыр-тывыш ажыл-агыйн эргелелдериниң, аэрологтуг экспедициязының, Шяп ажылагый министерствозунуң, Мелиорация болгаш суг ажылагый министерствозунуң коллективтери. Чыскаалыр черн: Интернациональная кудумчузунга. Музей чанынга.

Харысалгалыг кижи — А. Т. Сотпа.

№ 9 колонна—Кадык камгалал министерствозунуң болгаш Аптека эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр черн: Интернациональная кудумчузунга. Кадык камгалал министерствозунуң чанынга.

Харысалгалыг кижи — О. К. Ондар.

№ 10 колонна— Чурттал-коммунал ажыл-агый болгаш Чоннуң амыдырал хандырылга министерстволарының коллективтери. Чыскаалыр черн: Интернациональная кудумчузунга, № 9 колонналың соонга.

Харысалгалыг кижи — А. Н. Килин.

№ 11 колонна—Садыг министерствозунуң, Тыва респотребсоюзтуң, Күрсадыг инспекциязының, стандарттар болгаш хемчээр техника талазы-биле күрхайгаарал лабораториязының, Хандырылга болгаш саарылга эргелелиниң, Материал-техниктиг хандырылга эргелелиниң коллективтери. Чыскаалыр черн: Комсомольская кудумчузунга. ИХМ бажыңының чанынга, № 4 колонналың соонга.

Харысалгалыг кижи— П. М. Вульфович.

№ 12 колонна— СЭКП обкомунуң, хооркомнуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң, хоорсоветтиң күскомунуң, ВЛКСМ обкомунуң база хооркомнуң, профобличөвүлелдиң, солуннар редакцияларының, ном үндүрер черниң, Ном үндүрер чер, полиграфия база ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң, «Билиг» иишгилелиниң, ТДЛТЭШИ-ниң, Телерадиокуркомнуң, Культура, Чыры-ышкын, Сан-Хөө, Юстициң, Социал хандырылга министерстволарының, үүлдар саткарының база ялыларының, Кинофикация эргелелиниң, кинопрокаттың, ажаалга кассаларының, банкыларының, Статистика эргелелиниң, Прокуратураның, Күш-культура болгаш спорт комитединиң, ДОСААФ обкомунуң коллективтери. Чыскаалыр черн: Комсомольская кудумчузунга, № 7 колонналың соонга.

Харысалгалыг кижи— Н. Г. Потехин.

Чыскаалыр черлериңе колонналар 9 шак 30 минутта турада келир. Чыскаал болгаш каттышкан колонналар дээш база оларның чыскаал үезинде шимчээшкинин хээш харысалгалыг кижи — Кызыл хоорайның шериг комиссары В. А. Озерекий.

Чыскаал үезинде корум-чуруумну тудары дээш харысалгалыг кижи — хоорайның ишгилер хереглер чилдиринин начальниги Е. С. Клименков.

БАЙЫРЛАЛ КОМИССИЯЗЫ.

ТВ

АПРЕЛЬ 22-ДЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.40—Эртемги гимнастика. 8.55—Чалыыларның чогаадылгалары. 9.40—«В. И. Ленин. Амыдыралының ариннары». Телефильмниң 3-кү серииязы — «Тяжелые времена». 10.40 — Концерт. 11.25 — Документалдыг телефильм — «Чүгле чаңгыс хүн». 11.35—Телемедээлер. 11.40—14.15—Чаңсар. 14.15—Телемедээлер. 14.35—Чурттуң телестудиаларының документалдыг фильмнери. 15.15—А. Бородин. № 2 симфония. 15.45—Москва болгаш москвачылар. 16.15—Амгы үениң ленинианазы. 16.45—Концерт. 17.45—Мультфильм. 17.55—Оруе музей. Совет скульптура. 18.25—18.40—Чаңсар. 18.40—Бөгүн делегейде. 18.55—Хоккейге делегей чемпионазы. ЧССР биле Канаданың шилиилек командалары үжүрижыр. 20.30—«Үе». 20.55—00.30—В. И. Ленинниң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 113 чылдыга тураскаткан байырлыг хураа болгаш концерт. Кремльдиң Съездилер оргузунган дамчыдар.

ИЯИГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

12.00—Англи дыл. 12.35—Чогаалчылар В. И. Ленин дугайында. 13.05—«Хоспут темага чогаал». ССРЭ-ниң улустуң башкыны З. Г. Шолобоотуң дугайында телеочерк. 13.35—География. 8-ки класс. Закавказьеның экономиктиг районы. 14.05—Ленининиң дириг сөзү. 14.45—«Билиг — күш». Эртемтаймабырлыг фильм. 15.35—Э. Казакевич. «Синяя тетрадь». 15.55—Телемедээлер. 16.00—18.00—Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00—«Владимир Ульянов». Телефильм. 18.30—«Ленин болгаш партия». В. И. Ленининиң төрүттүнгеи хүнүнден бээр 113 чылдыга тураскаткан дамчыдылга. 18.55—Киножурнал. 19.05—«Азия төвү». 19.35—Телемедээлер. 19.50—Чарлалдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00—«Тамчыктыг удуглар, чаштар!» 20.15—Документалдыг телефильм. 20.30—«Үе». 20.55—Концерт. 21.50—Документалдыг телефильм. 20.30—«Үе». 20.55—Концерт. 21.50—Документалдыг фильм. 22.00—23.55—«Оптимистическая трагедия». Уран-чечен фильм.

Редакторнуң орлакчызы К. К. САТ.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеи, аязыр, чагбас. Соңгу-барыын үүктеп хаттың дүргени сенүндээ 3—8 метр. Дүне 0—5 градус, чамдык черлерге 8—13 градус соор, хүндүс 11—16 градус чылыыр.

Кызыяга өскерилге чок агаар болур. Хат кошкак. Дүне 0—2 градус соор, хүндүс 13—15 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мать Мария» 9.30, 11.20, 13.10, 16.50, 18.40, 21.00 «Шестое июля» 15.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Завтра выйдешь?» 9.30, «Яков Свердлов» 11.00, «Пой, ковбой, пой» 13.00, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Не ищи объяснений» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Колыбельная для брата» 11.00, «Сердце матери» 15.50, «Молодыми остались навсегда» 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Смерть на взлёте» 18.00, 20.30 шактарда.

ЧАСКЫ ЯРМАРКАЖЕ ЧАЛАП ТУР

Хүндүлүг кызылчылар болгаш хоорайның аалчылары!

Тыва АССР-ниң садыг болгаш ниитиниң чемненилгезиниң организацияларының киржилгези-биле организа-тар ЧАСКЫ ЯРМАРКАГА кээп киржириңче силерни чалап тур.

Ярмарка 1983 чылдың апрель 23-те Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының левискээринге болур.

Александра Насар-ооловна Тарыймаага Кызылдың башкы училищезиниң 1980 чылдың июнь 30-де тывыскапы АТ № 926666 диплому читкенин барымдаалаш, ону күш чок деп санаар.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретарлаттың 2-23-35, партийжи аймыраа болгаш үлетшүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, колхоз ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 473.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эртелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01435

ЛЕНИННИҢ ХЕРЭЭ МӨҢГЕДЕ ДИРИГ!

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 94 (12184) | 1983 чылдың апрель 23, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

КРЕМЛЬГЕ БАЙЫРЛЫГ ХУРАЛ

Бистиң үевистиң революстуг тугу болган өлүм чок ленинчи өөредит бүгү черниң кижилеринге тайбыны болгаш депшилгени берип турар. Бодалчы болгаш революсчу — Ленинниң шылгараан угааны болгаш өндүр чаагай ажыл-чорудулгазы, оон идеялары болгаш херээ бүгү кижи төрелгетенниң салым-чолунга шимпирлиг эргилде болган.

Марксизм-ленинизм делегей пролетариадының, империализмге удур демисежип, чаа амыдыралды тургузуп турар бүгү кижилерниң тинилелгелиг чепсээ болуп келген болгаш болуп-даа турар, моон соңгаар-даа болур. Совет кижилер боттарының ажыл-херектерин болгаш планнарын ленинчи айтыышкыннар-биле дүүштүрүп турар. Коммунистиг партияның, СЭКП Төп Комитединиң бүгү ажыл-чорудулгазы баштыңчының чагыгларынга шыйчы-чорукка синишткен.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылын бистиң чуртувус политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрүлүшкүнүн байдалынга үткаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин совет кижилер амыдыралга боттандырбышаан, Ильичиниң өлүм чок номчалынга сорук кирип турар. Делегейниң революстуг чаартылгазынга чоннуң шиитпирлиг ролюнүң дугайында ленинчи бодалдарны, массаларның тургузукчу чогаадылгазы болуур социализм боргаш коммунизм дугайында ленинчи идеяны амгы үеде онзалап демдеглеп турар бис.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатказын байырлыг хурал Кремльдиң Съездилер ордузунга апрель 22-де болган. Москваның болгаш Москва чоогунун бүдүрүлгелериниң мурнакчылары, СЭКП-ниң хоочуннары, партия, совет болгаш хөй-ниитү организацияларының төлээлекчилери, эртемниң болгаш культураның ажылдакчылары, Совет Чепсектиг Күштериниң дайынчылары аңаа чыылган. Даштыкы чурттарның дипломаттары, даштыкыдан келген аалчылар база олурушкан.

17 шак тутган. Эштер Ю. В. Андропов, Г. А. Алиев, М. С. Горбачев В. В. Гришин, А. А. Громыко, А. Я. Пельше, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов П. Н. Демичев, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков оларны байырлыг хуралдың киржикчилери туруп келгеш, дикмиттиг, үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыны-биле уткаан.

Сирияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Х.Багдаш, Чилиниң Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Л. Корвалан, Ирландияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары М. О. Риордан, Панаманың Улустуң партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Р. Д. Соуса база президиумга олурган.

СССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң палаталарының дарталары, ССРЭ-ниң министрлери, СЭКП МХК-ниң болгаш МК-ның секретарылары, ленинчи партияның хоочуннары, улетпүрүүн, көдээ ажыл-агыйның мурнакчы ажыл-ишчилери, сураглыг эртемденнер, литератураның болгаш уран чүүлдүн ажылдакчылары, шериг начальниктери, хөй-ниитү организацияларының төлээлекчилери байырлыг хуралга база келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП-ниң Москва хоорай комитединиң бирги секретары **В. В. Гришин** байырлыг хуралды ажыктаан.

Совет Эвилелиниң Күрүме гимнизи Кремльдиң Съездилер ордузунга байырлал дөзуу-биле дыңналып турган.

«Ленинизм — чогаадыкчы дириг өөредиг, ажыл-чорудулгага идегелдиг удуртулга» деп илеткелди СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары **М. С. Горбачев** кылган.

Илеткелди улуг киче-эңгей-биле дыңнаан болгаш үргүлчүлелдиг адыш часкаашкыннары хөй удаа үзе кирип турган.

Байырлыг хуралдың киржикчилери туруп келгеш, «Интернационалды» сорук кириишкин-биле ырлап күүседилер.

Оон соңгуда байырлалдың улуг концерти болган.

(СЭТА).

ЛЕНИНИЗМ— ЧОГААДЫКЧЫ ДИРИГ ӨӨРЕДИГ, АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАГА ИДЕГЕЛДИГ УДУРТУЛГА

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатказын Москвага байырлыг хуралга эш М. С. ГОРБАЧЕВТУҢ илеткели

Эштер!

Апрель 22-нин хүнү төөгүнүң чаңгыс календарында Владимир Ильич Ленинниң — ады делегейниң революсчу чаартылгазының символу апарган кижиниң, өөредип депшилгелиг кижи төрелгетенниң угаан-бодалында сиңген, бүгү делегейниң төөгү-масштаптыг пиктилел практиказында бодаран турар кижиниң төрүттүнген хүнү кылдыр киргеп.

Бистиң шуптувуска эргим ол хүнүң демдеглеп тура, бис бодалчы болгаш революсчу Ленинге, баштыңчы болгаш башкы Ленинге, Октябрьның сорук кинрикчизи бистиң партиябыстың болгаш күрүшевистиң, тургузукчузу Ленинге кызыгаар чок күндүткелди база ынакшылды катап-катап илередип турар бис.

Ленинниң овур-хевиринде теоретиктиң гениалдыг мерген угааны, пролетаржы демиселичиниң чаныш-сыныш чок туруштуу катаптаттынмазы-биле доңнашкан. Ажылчын аңгының эрге-ажыктарын ханы бплири болгаш страте болгаш тактиктиң кайгамчыктыг оттүр коруушкүнү; угаан-бодалдың диивм ужуглуушкүнү болгаш тургустунган байдалды ап шыңгыы боттуг үнелеп көөрү; ажылчы чоннарның төөгүлүг чогаадыкчы чоруунуң төнүч чогунга чайгылыш чок бүүредболгаш чондан талантылыг организакчыларын илередип билиринниң мергени ону өскелерден онзалаңдырып турган. Ленинниң массалар-биле ап сырый харылзаалыы оларның сеткил-сагыжын болгаш күзел-чүткүлдерин аңаа дыңнаңгыр илередип, революсчу демиселдиң база соңналистиг тургузуушкунуун ап нарын дээш айтырыгларывга шын харыларны тыварынга арганы берип турган.

Ленин — оон өөреникчилеринге болгаш уламчылакчыларынга моңгеде чырык үлегер, «Ленин ам-даа дириглерден артык дириг—идегелдиг чепсек болгаш күш, биливиис ол» — деп, сагыш-сеткилдин ханызындан одурулгарны улуг чоргаарал-биле катаптап турар бис.

Маркстың мочээнивден бээр бо чылын чүс чыл болган Оон өөредин бо үеним иштинде көстүп корбаан тинилелгелерни чедип алган. Амгы үе—кижи төрелгетенниң амыдыралында ап ханы молчүүлериниң — эрги, дарлакчы ёзулалдың ажыл-ишти организацияларының төлээлекчилериниң байырлыг хуралы дүүн Кызылга хогжум-шин театрынга болгаш.

Байырлыг хуралды СЭКП хооркомунуң бирги секретары Б. П. Свинцов ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Юрий Владимирович Андроновту баштаар СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга оон киржикчилерге бедик көдүрүлүшкүн-биле соңгаан.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл болган оюнуң дугайында илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң секретары А. И. Ваняа кылган.

Хурал соңгуда оон киржикчилери байырлал концертин көрген.

* * *

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл болган оюнга тураскаатказын байырлыг хуралдар Шагаан-Арыг, Ак-Довурак, Туран, Чадаана хоорайларга, Хову-Аксы суурга, районнар төптеринге болган.

Делегейниң ажылчы чоннарының бай-тынчызы болгаш башкызы, Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң үндезилекчизи база тургузукчузу Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл оюнга тураскаатказын Кызыл хоорайның партия, совет, хөй-ниитү организацияларының төлээлекчилериниң байырлыг хуралы дүүн Кызылга хогжум-шин театрынга болгаш.

Байырлыг хуралды СЭКП хооркомунуң бирги секретары Б. П. Свинцов ажыктаан.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Юрий Владимирович Андроновту баштаар СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң составын байырлыг хуралдың хүндүлүг президиумунга оон киржикчилерге бедик көдүрүлүшкүн-биле соңгаан.

Владимир Ильич Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл болган оюнуң дугайында илеткелди СЭКП Тыва обкомунуң секретары А. И. Ваняа кылган.

Хурал соңгуда оон киржикчилерге бедик көдүрүлүшкүн-биле соңгаан.

Экономиканың шапкын хөгжүлдези дээш, миллионнарның бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажылы дээш

Эштер! Ленинчи өөредигниң дээди чадазы — социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуун дугайында эртем. Мөлчүкчү аңгыларның тергиделин дүжүргенде, чүгле ынчаарда ажыл-агыйның социалистиг системазы бадыткаттынып болур дугайында К. Марксти болгаш Ф. Энгельстиң үндезин тунелелиге даянмышаан, Ленин политиктиг эрге-чагырганы ажылчын аңгы чаалап албаанда, өнчүге хамаарыштыр революстуг эргилде чокка социализмче шилчип болур дээр эртемге удур, марксизмге удур чүлчуруушкуннарны сойгалап илереткен болгаш буруу шапкан. Чер шиитилел дугайында марксизмниң өөредин ол чогаадыкчы ёзу-биле сайзыратпышаан, бистиң чуртувуска социализмни тургузарының планын ажылдап кылган.

Херек кырында оон политиктиг чагыы болган совлгу чүүлдерин болгаш чагаалары Ленин бижидип, чугаалап бергеннен бээр 60 чыл эрткен. Ында айыткан социализм болгаш коммунизм дугайында теоретиктиг болгаш политиктиг деллем бодаллар чаа амыдырал тургузуушкунуун баштайгы боттуг базымнарының дуржулгазынга даянган.

Совет күрүнеңиң ажыл-чорудулгазының эң чугула чүүлдерин хаара туткан экономиктиг болгаш организастыг харылзаалардың калбак четкизин экижидер талазы-биле практиктиг хөлелиишкиннериниң программазын ол чүүлдерниге болгаш чагаалавышка Ленин тодаргайлап айыткан.

Ленинчи баш бурунгаар оттур көрүүшкүнүн күүзүү кайгамчык улуг болгаш эртемге ханызы-биле үндезилеттинген. Мурнунда-ла хожудангай турган чурт империалистиг дайынга, а оон дараазында хамаатыдайынга болгаш даштыкы интервенцияга улам хоозураан, кажан делегей буржуазиязы Советтерниң аныяк республиказын шериг күжү-биле боой тудар дээш сорулгазын чедип ап шыдаавайн, экономиктиг кызагдаашкын-биле ону боой тудуп эгелээн аар-берге үеде безин Ленин социалистиг келир үеже орукту тодаргай айыткан.

Социализм тургузуушкунуун баштайгы чединишкиннеринге Ленин кымдан-даа артык өөрүп, чоргаарланмышаан, четпестерни болгаш чөрүлдээлерни ол үеде дидимн-биле илередип, боттуу-биле көрүп, оларны чайладыр база ажып эртер талазы-биле ылаптыг бодап көрүгеи хемчеглерни саналдаан. Экономиктиг болгаш социал сорулгаларны шиитпирлээринге бачымнаң, далажыр чорукка удур ол сагыдырыгны берип, экономиканы чорудулгаларның алыс утказын ханызы-биле көөрүнче, бүгү чединишкиннерни болгаш четпестерни билиринче, аңаа үндезилээш, шиитпирлиг, чигээн-биле хөделиринче кыйгырып турган.

Улуг Ленинниң чагыгларын бистиң чуртувус күүсетишаан, социал депшилгенин бедик чазаларынче төөгүлүг кыска хуусаада көдүрүлүп үнген. Коммунистиг партияга башталган чоннуң күш-ажылы болгаш талантызы-биле эң-не мурнакчы ниитилел — күүзүлүг экономиканың, амгы үениң эртемниң болгаш культуразының, чоннуң ёзулуг эрге-чагыргазының болгаш амыдыралдың бүнинг хевиринде ниитилели тургустунган.

(Уланчыны 2-ги арыда).

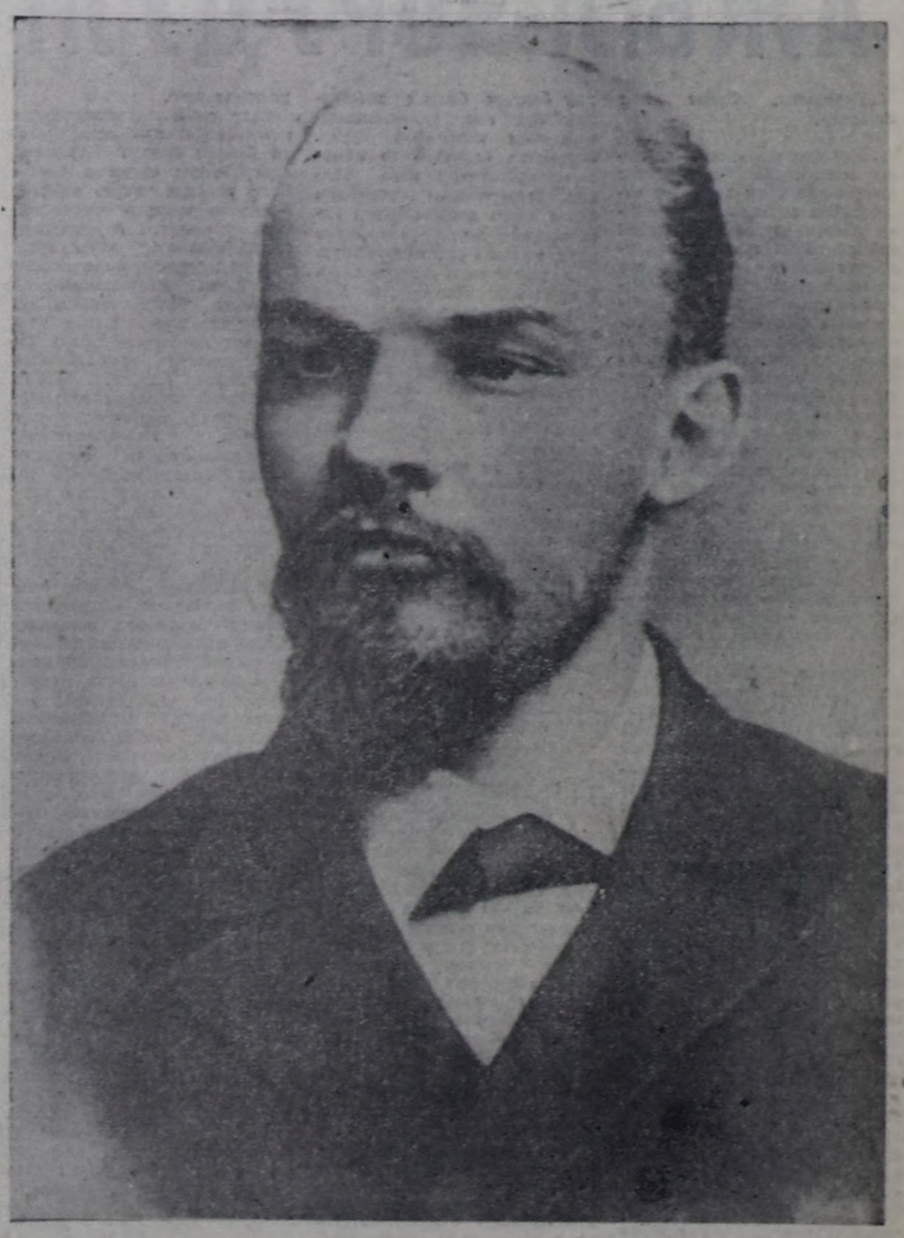

ВЛАДИМИР ИЛЬИЧ ЛЕНИН. 1897 чылдың февральда: С-Петербург

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның Политбюрозу эдчегліг хуралынга СЭКП-ниң делегациязының Берлинге эрткен делегейниң «Карл Маркс болгаш Фридрих Энгельс — коммунистиг партияның болгаш социал депшилге дээш демисел» деп эртем конференциязынга ажылының дугайында дыңнадыгны чугаалашкан. Ол конференция марксисчи-ленинчи теориянын амыдыралчызының, боттуг социализминиң ол теориянын херек кырында боттанышкынын болган ролюнүн, социализм биле тайбын дээш демиселдиң үзүлбес холбазалыгының, коммунистиг шимчээшкиннин болган национал база социал хосталышкын дээш янзы-бүрү шимчээшкиннериниң чайынманчак көргүзүү болган.

Эвилелдешкен республикаларның ТК-ларының, партия крайкомнарының болган обкомнарының бирги секретарларының бо чылдың апрель 18-те болган чаңгыл хуралынга салган сорулгаларны боттандырып чорудары-биле ТК-ның Политбюрозу чурттуң көдээ ажыл-агыйын улам хөгжүдериниң хөй талалыг айтырыгларын чугаалашкан. Бо айтырыгларны чугаалаан кыскынын, көдээ ажыл-агый продукгуларын болгаш мал чемнерин белеткээрин база 1983-1984 чылдар үезинде мал кыштаглаашкынын чедиишкиниг эрттиреринин талазы-биле немелде хемчеглерни үүлдүр деп көрген.

Көдээ ажыл-агый машиналарының чамдык хевирлерин кылып бүдүрериниң талазы-биле күчүлерни шапкынчылыр болгаш оларны Трактор болгаш машина тудуушкунунуң министерствозунуң бүдүрүлгелеринге 1984-1985 чылдарда бүдүрүп үндүрерин көвүдедир талазы-биле хемчеглерни тодаратказын. Ниити билиг көдээ школаларының болгаш профтехучилищелерниң сургуулдарының күш-ажылга өөредилгежиниң, профессияже угдаашкынын экижидер, оларны доосканнарны көдээ ажыл-агый будурулгазынге быжыглаар дугайында айтырыгны чугаалажып корген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозу автомобиль тудуушкунунуң талазы-биле мурнакчы чединишкиннерге үндезилээш, Ленинчи комсомол аттыг автомобильдиң заводунга чиик автомобильдиң чаа хевирин болгаш оон модификацияларын бүдүрүп үндүрер бүдүрүлгени тургузар дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң саналын чүүлдүр деп көрген.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунун хуралынга ол ышкаш чурттуң иштинки амыдыралының болгаш даштыкы политиканың өске-даа чамдык айтырыгларын база корген.

ЧЕЧЕК САЛГАН

Тываның пайысылалында В. И. Ленин аттыг тоо шол — хоорайның эң чараш черлериниң бирээзи. Ында Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнеңиң үндезилекчизи В. И. Ленинге тураскаалдыг чанындан кезээде чон үзүктелбес. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чыл оюн бүгү чурт байырлап эрттирип турар бо хүнперде найысылалдың Тоо шолу байырлал шинчи-биле каастаттынган.

Апрель 22-нин хүнүнде В. И. Ленинге тураскаалга байырлал ёзу-биле чечектер салышкыны болган. Өңгүр кызыл галстуктарлыг пионерлер аңаа байырлыг шугумчыскаалын эрттирип, Ильичиниң чагыгларын күүседир дээш боттарының өөредилгезинин, пионержи ажыл-херектериниң дугайында рапорттааннар.

Улуг баштыңчы В. И. Ленинниң тураскаалынга чечектер салырынга киржири-биле партия, совет организацияларының, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының, өөредилге чергелериниң, күш-ажылчы коллективтериниң төлөөлекчилери чыыган.

Чечек салырынга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнери, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Президиум кежигүнери киришкен.

ЧУРУКТА: чечек салыпкаанының үези.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА

ЛЕНИНИЗМ—ЧОГААДЫКЧЫ ДИРИГ ӨӨРЕДИГ, АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАГА ИДЕГЕЛДИГ УДУРТУЛГА

(Уланчызы. Эгеви 1-ги арында).

Ленинниң теоретиктиг номналы сайзыракгай социалистиг нинтилелди улам хөгжүдер талазы-биле партияның ажылынга үнелеп четтинмес чаагай байлак болуп турар. Экономиктиг боттуг хоолдуларывыл айтырыгларын бүрүн барымдаалап көөр дугайында, планнаашкын болгаш бот-оруглачарылга дугайында, акша-бараан харылзааларын, материалдыг болгаш моральдыг идиг беришкиннерин чөп ажыглаар дугайында ленинчи негеләделер улус ажыл-агыйын удуртуур талазы-биле партияның ажыл-чорудулгазынга амгы үеде база бүзүрелдиг орук айтыкчызы болуп турар. Экономика айтырыгларын ажылдап кылырын, ажыл-агый болгаш культураа тургузуушкунуун практиктиг айтырыгларын шинтипрлээрин ленинчи ёзу-биле көөрү — бистиң кадрларывыска кайгамчык эки школадыр.

Нинтилел хөгжүлдезинниң чорудулгазын аналиэтээринниң ленинчи методунга үнелеп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге чурттуң 80 чылдарда экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң кол угланышкыннарын ажылдап кылган. Марксизм-ленинизмниң оскерилиг чок принциптерин барымдаалавышаан, партия коллективтиг чогаадыкчы ажыл-чорудулганың байдалдарывында практиканы эртемге үнелеп нинтилештирип, бодунуң теоретиктиг арсеналын чаа түүлдер болгаш түнелдер-биле доктаамал байлаштыдып турар. Чурттуң амыдыралының амгы үе-чадазының онзагай түүлдери, агар болгаш келир үедеги планнарывың харантерн эш Ю. В. Андроповтуң «Карл Маркстың өөредин болгаш СЭКП-ле социалистиг тургузуушкунуун чамдык айтырыглары» деп түүлүнде бүтүн талазыл сайгартывыл коргустуунген. Чогаадыкчы ёзу-биле кылдынган ол түүл экономиканы, социалистиг демократтынны, нинтилел харылзааларывының бүтүн системазын сайзырангайжыдарывыл кол айтырыларын бот-туу-биле тодарадып коргускей.

Беш чылдың бирги чартыы дооступ турар. Ону боттандырарыпда эвээш эвес чедишкиннер чедип алдынган. Чурттуң экономика күүзүү улгатканда, камгалалыр аргазы быжыкган болгаш чонның амыдыралының материалдыг болгаш культура деңнели бедээн. Оон-биле чергелештир чедир шинтипрлеттинмээн айтырыглар ам-даа бар дээрэни партия утаап биляп турар. Беш чылдың баштайгы чылдарывың чамдык сорулгалары күүсеттинмээн. Маңаа бүдүрүлгенин чамдык сан коргүзүүлэри болгаш оон ажыктыг чорудун бедидерининг айтырыглары база тамааржыр. СЭКП ТК-ниң ноябрь (1982 чыл) Пленумунга ол дугайын ленинчи принципиалдыг ёзу-биле, четпестер-биле эртеш чок болуур байдалга чугаалаштыр. Ук Пленумунуң хүлээп алган шинтипрининң нинти үзурутказы бистиң бүрүнгаар шимчээшкиннивисти дүргедедиринниң оруктарын болгаш арга-методтарын дилеп тывырынче угланган.

Пленумнуң бедик органнастыг болгаш бүдүрүкчүлүг ажылдаар, сагылта-чурумну база корум-чурумну быжыглаар деп кыйгырывын удуртулга боддургаш, чурттуң ажылчы чоннарың 1983 чылдың планның күүсеидир дээш демиселге багай эвес көргүүлэрин чедип ап турар. Үлетпур бүдүрүшкүнүүнүң темпизи ескен. Оон бүдүрген продукциязы эрткен чылдың бирги кварталынга деңнээрге 4,7 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,9 хуу улгатқан. Сүт болгаш эът садың алыры кескүзү-биле ковүдеп орар. Демир-орук транспортунуң ажылында эжижиликин кестүп келген. Совет улус коммунистиг субботникти шалынчы күш-ажыл-биле демдеглеп эрттирген.

Соругда болза — чедип алдынган түүлдерин быжыглаары, чедишкиннерин ковүдеири, бо чылдың планнарын долдуур болгаш ажыр күүсеири болур. Партия нидыг соругланы коллектив бүрүзүнүң мурнунга салын турар. Планныг даалгаларның түгле нинти хемчээл талазы-биле эвес, а натура коргүүлгелериниң, кооперастаан чагыглар күүседдезиниң, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедидерининг болгаш бот-үнеин чинтегиринниң база оон шынарын эжижилериниң талазы-биле күүсеттинген турарын чедип алыры онза чугула. Ол иэгэ улус ажыл-агыйын шын баланслаштырын хөгжүдеринниң, нинтилел хөрээлдерин улам долу хавырарынын чугула негеләеп-дир.

СЭКП-ниң амгы үеде боттандырын турар соругларың стратегтиг соругулар-биле тарылбас тутуш харылзаалыг болган бистиң хөгжүлдевистиң кол угланышкынын шын тодарадып турар. Ленинниң бодалы-биле алырга, социализмниң кара чаңгыс материалдыг үндезинни болза көдээ ажыл-агыйны база чаартыр хөгжүдүп шыдаар улуг машина үлетпүрүү болгур. Аар үлетпүрүнүң хөгжүлдези бүгү экономиктиг болгаш социал сорулгаларны шинтипрлээринниң эң чугула үндезинни боон шелген болгаш боон артар-даа. Ол айтырыг партияның XXVI съездизинге шак ындыг янзылыг, ленинчи ёзу-биле чугаалажып коргүүнген.

Мында эң чугула чүве чүү боон турарыл? Ол болза — нинтилел бүдүрүлгенин техника талазы-биле эде дериниринниң, чаа технологиниы ажыглаарының, кыныгларның шынарын эжижилериниң үндезинни болуп турар машина тудуушкунуун хөгжүлдезин дүргедедири болгаш деңнелии бедидери-дир. Ада-чурттуң машина тудуушкунуун чедиимкиннерлиг болуп түзээл маргылдаа чок. Ындыг-даа болза курлавырларның үлүг камналгазын бээр болгаш улус ажыл-агыйынга ажыктыг боон болур дыка хөй эртем ажыдымышнарыы болгаш конструктор чогаадылгалар шинтипрлээринмейн, ол ажырның ажгы-ажгы звеноларынза хожудаашкыныарга мооидактаалын чыдып турары чажыт эвес. Ынчангаш машина тудуушкунуун мурнан турар болгаш бүгү таалалыг өзүлдеп, кылын үндүрүп турар машиналарны болгаш дериглерии элээп эжижидеп аар үлетпүрүүн хөгжүлдезинниң, оон үүлс ажыл-агыйынның бүгү ажырларын фондуларын калбартырынга болгаш үндезинн-биле чаартырынга оон чаартывыл ролюн күштелдиреринниң кол оруу болуп келген болгаш ындыг болуп артар-даа.

Чоокта чаа хүлээп алган узун хуусаада көрдүнген ССРЭ-ниң энергетика программазыны боттандырары, улус ажыл-агыйын одалга-энергетикэ болгаш чиг-эт курлавырлары-биле, металл болгаш еске-даа конструкциялыг материалдар-биле хандырары, химия үлетпүрүн сайзырадырыы, капитал тудугга байдалды эжижилери принципиалдыг ужур-дузалыг.

Аграр теория болгаш аграр политика айтырыглары Ленинниң ажыл-чорудулгазынга кол черин эзелеп турган. Күш-ажылчы тараачыннар-биле быжыг эвилел чокка пролетариаттың политиктиг тиилелгези болдунмас, үүрмек ажыл-агыйлар нинтининң улуг ажыл-агыйының оруунче шилчивейи турда, чаа нинтилел тургустунмас, сайзырангай аграр сектору чокка социалистиг экономика тургустунмас дээрэни Ленин биляп турган. Ол бодунуң Октябрь революциязының соондагы ажыларынга кодээгэ үндезин чаартылгаларың айтырыгларын эң-не кичээнгейлиг ажылдап кылган. Ленинчи кооперативтиг планы ССРЭ-ге социализм тургузуушкунуун чарылбас кезээ болбушаан, тараачыннарга социализмче кара чаңгыс шын оруктуу айтыкган. Ол улуг планның боттанганы, бистиң чуртувуска колхоз тургузуушкунуун тургусканы — ленинизмниң, партинниң аграр политиказының төөгүлүг тиилелгезидир.

Аграр айтырыг талазы-биле Ленинниң өөредилгери бөгүдээ чугула ужур-дузалыг болуп артышаан. Ол партинниң кодээ ажыл-агыйынны будүрүкчү күштерин кодүреринче, кодээдэ социал-экономиктиг харылзааларны сайзырангайжыдарынче угланган ажыл-чорудулгазының эртем талазы-биле үндезини болуп турар. Партинның XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң болгаш ТК-ниң оон мурнундагы март (1965 ч.) Пленумунуң шинтипрлериниде ол илергейлеттинин турар.

ССРЭ-ниң бир чыл бурунгаар хүлээп алдынган Аъш-чем программазы болза чурттуң идегелдиг аъш-чем фондузунуң болгаш бышкан социализм үезинде кодээнин бүгү талалыг деспшилгезинниң дугайында ленинчи идеяларның амыдыралла чоттанышкыны болуп турар. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ону күүседирии черле соңгарладып болбас, эң-не чугула сорулга кылдыр көрүп турар.

Бо чылын кодээге улуг өскерилгелер болур. СЭКП ТК-ниң май Пленумунга ажыдап кылдынган социал-экономиктиг, техниктиг, организастыг хемчеглер долу хемчээл-биле боттанып турар. Ук хемчегларнің сорулгазы кодээ ажыл-агый будүрүлгезинин дүрген өзөрнге дузалаары, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске адырларның будүрүлгелериниң күжөнишкиннерин каттыштырыы турер эргелеп башкарылганың долу эргелиг демократтыг чаа органнары база анаа дузалаар. Күрүнеге дүжаан продукцияга садыл алырының чаа өртектери болгаш оларга немелделер база олче угланган. Чурттаар бижыңнар болгаш культура-амыдырал тудугларының хемчээли дика калбарар. Ындыг болганда, кодээ ишчилериниң амыдырал байдалдары эжижир, кодээге кадрлар бы-

жыглаттынар.

Бүгү совет кижилериниң амыдыралчы эрге-ажыктарынга бараан болган Аъш-чем программазы чогум-на харын бүгү улустуң хөрээ кончуут чугула чүүл-дүр. Агроүлетпүр комплекизининиң чагыгларын чогуур хуусааларында кылын бээр дээш шимчээшкин хоорайларда болгаш бир-ле дугаарында улуг үлетпүр тоштеринде калбарган. СЭКП ТК од патриотчу эгелээшкинин изни-биле деткин, бистиң маадырлыг ажылчы аңгывыс үлетпүрүнүң, тудутнуң, транспорттуң ажыл-ишчилерн ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының боттандырарынга төлептиг үүүө кижер деп идегелди илергейлеп турар.

Ындыг-даа болза аъш-чем айтырының шинтипрлээрингe кол-ла харысалга кодээ ажыл-агыйның болгаш оон-биле холбаалыг адырларның ажылдакчыларынга оваажыр дээрэн мырыңай тодаргай. Амгы үеде бүгү агроүлетпүр комплекизинин амгы үениң индустриязының үндезинниге тургузуп турда, механизация, химизация, мелиорацинның хемчээли калбарып турда, ажыл-агыйны чорударының чаа механизмнин нептередип турда—кодээ ажыл-агый будүрүлгезинге агаар-бойдустуң таарымча чок салдарын кошкадыр, оон туруштуг болгаш ажыктыг болуруп бедидер боттуг аргалар тургустунуп орар.

Төп Комитет айтырыгны мынчаар тургузуп турар: май Пленумунуң кодээге берин дээш бүгү-ле түүлдери—капитал салыышкыннар, техника, химия чүүлдери, оске материалдыг курлавырлар—чугаажок күүсеттинген турар үзурутказы ол-биле чергелештир, СЭКП ТК-га чөвүлел хураага эш Ю. В. Андроповтуң чугаазынга онзалап айтканын ёзугаар, ам бар материал-техниктиг баазаныда күрүнеинн немей берип турар канчаар-даа ажок улуг хөреңгилерин болгаш курлавырларын-даа ажыглаарын шинтипрлин-биле ажижаар дээш колхозтарның, совхозтарның, агроүлетпүр комплекизининң бүгү будүрүлгелериниң ажылдакчыларының харысалгазын бедидер херек. Агаар-бойдусче база боттут джжир чылдагаанарже чүүй каар чоруктарны эвээжедир, чер-биле ажылды эжижидер, машиналарны, чемиш-чидилгелерни, суггаттыг шөлдерни, мал чемнерин, сан-хөө курлавырларын, будүрүлгенин бүгү-ле курлавырларын ажыглаарын эжижиларине шыңгыы дегелделиг база эе ёзулуг болуруп көвүдедир. Хову-шөлдерниң дүжүттүү база фермаларның продуктулуу бедик болзуп дээш хүн бүрүнүң тодаргай сагыш салышкынын ковүдедир. Ам биске чүден-даа артык херек чүүлдер бо-дур.

Эштер! Бистиң планнарывыста кол черни эзелеп турар Аъш-чем программазын боттандырары чонның чаагай чоруун бедидери-биле холбашкан бүгү-ле айтырыгларны шинтипрлээни ол эвес деп чүве чугаажок биляп алдынгир. Оларны шинтипрлээри чонга барааннар будүрүп база ачыдуза чедирип турар адырларның бүгү комплекизинче улам өзүп турар кичээнгейни негеп турар. Бүгү нинтилел будүрүлгезининң ажыктыгы бедидеринниң үндезинниге совет кижилериниң хөй янзы негеләделерин хандырарывыче улус ажыл-агыйның улам ханы үгаавырының дугайында партинның айтышкынынга ол даянып турар. Ол айтышкын амыдыралга чайгылыш чок болгаш чүткүлдүг боттаныр-даа.

Чоокта чаа хүлээп алган узун хуусаада көрдүнген ССРЭ-ниң энергетика программазыны боттандырары, улус ажыл-агыйын одалга-энергетикэ болгаш чиг-эт курлавырларыбиле, металл болгаш еске-даа конструкциялыг материалдар-биле хандырары, химия үлетпүрүн сайзырадырыы, капитал тудугга байдалды эжижилери принципиалдыг ужур-дузалыг.

Аграр теория болгаш аграр политика айтырыглары Ленинниң ажыл-чорудулгазынга кол черин эзелеп турган. Күш-ажылчы тараачыннар-биле быжыг эвилел чокка пролетариаттың политиктиг тиилелгези болдунмас, үүрмек ажыл-агыйлар нинтининң улуг ажыл-агыйының оруунче шилчивейи турда, чаа нинтилел тургустунмас, сайзырангай аграр сектору чокка социалистиг экономика тургустунмас дээрэни Ленин биляп турган. Ол бодунуң Октябрь революциязының соондагы ажыларынга кодээге үндезини чаартылгаларың айтырыгларын эң-не кичээнгейлиг ажылдап кылган. Ленинчи кооперативтиг планы ССРЭ-ге социализм тургузуушкунуун чарылбас кезээ болбушаан, тараачыннарга социализмче кара чаңгыс шын оруктуу айтыкган. Ол улуг планның боттанганы, бистиң чуртувуска колхоз тургузуушкунуун тургусканы — ленинизмниң, партинниң аграр политиказының төөгүлүг тиилелгезидир.

Аграр айтырыг талазы-биле Ленинниң өөредилгери бөгүдээ чугула ужур-дузалыг болуп артышаан. Ол партинниң кодээ ажыл-агыйынны будүрүкчү күштерин кодүреринче, кодээдэ социал-экономиктиг харылзааларны сайзырангайжыдарынче угланган ажыл-чорудулгазының эртем талазы-биле үндезини болуп турар. Партинның XXVI съездизинин, СЭКП ТК-ниң май (1982 ч.) Пленумунуң болгаш ТК-ниң оон мурнундагы март (1965 ч.) Пленумунуң шинтипрлериниде ол илергейлеттинин турар.

ССРЭ-ниң бир чыл бурунгаар хүлээп алдынган Аъш-чем программазы болза чурттуң идегелдиг аъш-чем фондузунуң болгаш бышкан социализм үезинде кодээнин бүгү талалыг деспшилгезинниң дугайында ленинчи идеяларның амыдыралла чоттанышкыны болуп турар. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ону күүседирии черле соңгарладып болбас, эң-не чугула сорулга кылдыр көрүп турар.

Бо чылын кодээге улуг өскерилгелер болур. СЭКП ТК-ниң май Пленумунга ажыдап кылдынган социал-экономиктиг, техниктиг, организастыг хемчеглер долу хемчээл-биле боттанып турар. Ук хемчегларнің сорулгазы кодээ ажыл-агый будүрүлгезинин дүрген өзөрнге дузалаары, колхозтарның, совхозтарның болгаш өске адырларның будүрүлгелериниң күжөнишкиннерин каттыштырыы турер эргелеп башкарылганың долу эргелиг демократтыг чаа органнары база анаа дузалаар. Күрүнеге дүжаан продукцияга садыл алырының чаа өртектери болгаш оларга немелделер база олче угланган. Чурттаар бижыңнар болгаш культура-амыдырал тудугларының хемчээли дика калбарар. Ындыг болганда, кодээ ишчилериниң амыдырал байдалдары эжижир, кодээге кадрлар бы-

Сагылга-чурумну быжыглаары — кижи бүрүзүнүү херээ. Ол бүгүдеге, ажыл-ишчи бүрүзүнге кандыг-даа ылгал чокка кайы-даа эрге-дужаалда турар удуртукчуларга бүрүн хамааржыр.

Экономиканың нинти деңшилгези, социалистиг демократтынның чаа хевирлериниң хөгжүлдези күш-ажылчы коллективтеринге ажыл-чорудулгазының идепкейи-биле тудуп харылзаалыг. Амгы үеде күш-ажылчы коллективтерин болгаш будүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында Хообүлүүн төлевилелии чуртта чугаалажып көрүп турар. Ындыг Хообүлүүн чугулазының база ажыктыының дугайын чугаалажыышкын үезинде онзадап демдеглеп турар. Будүрүлгеи эргелеп башкарынга ажылчы чоннарны калбаа-биле кииристирер дугайында ленинчи идеяларны хөгжүдүшкеп, бо Хообүлүү улуг политиктиг, социал-экономиктиг болгаш культурлуг революциязының бүгү чурт элергеи.

Массаларның шак ындыг идепкейлии, социалистиг чарыштыя дыка калбарганы, миллионнарның бедик будүрүкчүлүг күш-ажылы беш чылдың үшкү чылынын улус ажыл-агый планының чедишкинниг күүсеттинерининң үндезинни. бистиң бүрүнгаар шимчээшкиннивистин үндезинни.

Массалар-биле харылзааны быжыглаар, ажылдың хевирлерин болгаш методтарын сайзырақгайжыдар

Эштер! Социализм — ажылчы чоннарның боттарының херээ. Миллионнарның үн бүрү чогаадылгазы. Улустуң күш-ажылчы болгаш политиктиг күүзүү көдүрлүүшкүнүү массаларның социализмнин салым-чолу дээш ханы сопуургалдыы — бистиң пинтилелливистин деңшилгезин канчаар-даа ажок дүргедедип турар үүлдер ол-дур. Совет эрге-чагыргаңның бир дугаар хүнүнден эгелээш-де, бис идея, мораль талазы-биле кымдан-даа күштүг бис деп, Ленин чортаарал-биле демдеглеп чоранн. Ол мынча дээн: «Ол херек кырыпда шылгаттынган, ол сөстер-биле эвес, а ажыл-херектер-биле шынзыттынып турар. Ол бир катап шынзыттынган, а бир эвес төөгү кандыг-бир янзы аргале бээр болза, ол чаңгыс эвес удаа шынзыттынар боорь.

Төөгү шынап-да ону чаңгыс эвеё удаа шынзыткан. Социализмниң идей-моральдыг күжү төөгүнүн эң-не нарын аргылинишкиннеринге хынаттынган. Индустриализация болгаш коллективизация чыдарында. Ада-чурттуң Улуг дайынының болгаш дайын соонда катап тургузуушкунуун кадыг-дошкун шылгаларының үезинде ындыг болган. Ам база, социалистиг тургузуушкунуун амгы үе-чадазында, идеяга бердингеп чорук, бедик медереллиг чорук совет нинтилелдиң канчаар-даа ажок улуг байлаа болуп турар.

Партияның болгаш чонның чаңгыс эви ангы тулчуушкунларының одунга болгаш тургузукчу күш-ажылга быжыгып, каналган. Партия чонлан дашкаар турбас, а чон ленинчи партияны болдунун идегелдиг авангарды, бодунун мерген угаанныг башкызы болгаш шылгаттынган баштыңчызы, бодунун эрге-ажыктарының чайгылыш чок илергейлекчизи кылдыр көрүп турар. Партияның идей-политиктиг болгаш организастыг чангыс эви, чон-биле оон үзүлбес сырый харылзаазы — социализмниң быжыг чоруунун үнер дозу, бистиң бүгү тиилелгелериниствн үндезинниг.

Ажылчы чоннарның идегелии СЭКП түлеп-даа артык үнелевишаан, коммунистерге бедик негеләделерни салып, партия кежигүүнүүнүү ат-алдарын болгаш ужур-дузазын бедидер дугайында сагыш салышкынынны доктаамал салып турар. Партия социалистиг нинтилелдиң удуртукчу күжү болбушаан, чондан боду доктаамал өөрсиңп, бодунун революстуг сорук киришкинин болгаш күжүн массаларның дириг чогаадылгазындан ап турар.

Бистиң ажылывыстың стилин, партия болгаш күрүне удуртулгазының методтарын шинтипрлиг эжижидеп бистиң мурнувуста турар нарын болгаш улуг хемчээлдиг сорулгаларны күүседириңге, коммунистерни, хоорай болгаш кодээниң бүгү ажыл-ишчилериниң идепкейлиин улам ынай кодүреринге бирги чергенин чугула ужур-дузалыг болуп турар.

Ажылдың хевирлериниң болгаш методтарының айтырыгларын В. И. Ленинниң хапызы-биле бодап, көрүп чорааны биляңгир болгай. Эрруулгелериниң, чер-черде органнарның ажыл-агыйжы бот-тускайлаң чоруу-биле оптималдыг дүүштүреря, оларның идепкейин болгаш ажыл-агыйжы чоруун нинтилел мурнунга экономиктиг харыысалгазы-биле шын дүүштүреря дээн ыыкаш айтырыгларга кол хамааржыр.

Кезээдегизи ыыкаш маңаа кол үндезин — ленинчи чагыг, демократчы централизм дугайында оон өөредин болур. Чаңгыс аай будун чүүл болур социализм экономиказын организастаарының эгезин үндезилээн демократизмин Ленин эртемге үндезилээн бүзүрел, политиктиг бедик чүткүл-биле камгалап чораан.

Оон-биле кады чер-черлерниң чогаадыкчы болгаш эгелекчи чоруун калбаа-биле деткиринге кыйгырып турган.» Бистиң сорулгавыс болза чер-черлерге каяа-даа идигни кылыр, эң-не хөй инициативаны бээр болгаш эң-не хөй бот-тускайлаң чорукту база эң-не хөй дидим чорукту коргүзөри болур.» — деп, Ленин чугаалаан.

Эштер! Экономиканың хөгжүлдезинниң чаа чада бүрүзү социал-ангы болгаш национал харылзааларга, политиктыг бүгү надстройкага ханы оскерлиишкиннери дүрүм ёзугаар бодулрар. нинтилелдиң угаан-бодал күүзүн өөтүреринге, эртеминң болгаш чырдыкшыкынның, литератураның болгаш уран түүлдүң сайзырангайжыгырынга ажок күштүг идигни бээр. Ангыларның болгаш социал болүктерниң улам-на чоокшулаашкыны, социал амыдыралдың бүгү адырларның интернационалчаанны. ССРЭ-ниң улустарының аңы-дуңма найыралының бижыкканы, социалистиг демократтынның сайзырангайжааны — сайзырангай социализмниң бо үе-чадазында улуг чаартылгаларның көскү илереэшкиннери ол-дур. Оларның нинти түннели болза маадыр улустың, ишчи улустың, чогаадыкчы улустың — совет улустың социал болгаш идей-политиктиг чангыс эвинин улам ынай бижыкканы болур.

Чурт — күжениишкинниг ажылда. Хүн бүрүзү күш-ажылчы чедишкиннер дугайында эки медээлерни эккеп турар. Чаа-чаа эгелээшкиннер үнүп турар. Бүгү-эвилелдиң чарыжының мурнуку одуруунза москвачылар баштап орар. Найысылалдың ажылчы чоннары канчаар-даа ажок кызымак, ёзулуг маадырлыг күш-ажылдың үлегер-чижээн кезээде коргүүп келген. Москвавың будүрүлгелериниң салгыта-чурумну быжыглаары дээш «Күш-ажылы дээш алдар болгаш хүндүү» деп девизтиг патриотчу эгелээшкинин бүгү чурт элергеп.

Массаларның шак ындыг идепкейлии, социалистиг чарыштыя дыка калбарганы, миллионнарның бедик будүрүкчүлүг күш-ажылы беш чылдың үшкү чылынын улус ажыл-агый планының чедишкинниг күүсеттинериниң үндезинни. бистиң бүрүнгаар шимчээшкиннивистин үндезинни

ЛЕНИНИЗМ—ЧОГААДЫКЧЫ ДИРИГ ӨӨРЕДИГ, АЖЫЛ-ЧОРУДУЛГАГА ИДЕГЕЛДИГ УДУРТУЛГА

(Төнчүүү. Эгези 1-ги, 2-ги арнилярда).

Амыдыралга үнелиг чүүлдерниң чаа системазын социализм тургузуп турар. Кижиниң материалдыг болгаш угаан-бодал амыдыралының долу деңнелин чедип алырын бистиң нинтилелиивис бодунуң сорулгазы кылдыр салып, буржуаз нинтилелден ылгалдыг болбушаан, кижиниң амыдыралының өөрүшкүүнү ажүрер чүүлэ хереглекчи чоруктун оруу-биле чоруп шыдавас. Социалистиг нинтилелге хереглелдер сарыылдыг болуур болгаш чазый, хоптак, чинжең чоруктарга чедирбес болгаш күш-ажылчы социалистиг моралдың принциптеринге чөрүшкек болбас ужурлуг.

Ынчалзажок бистиң моральдыг принциптеривисти болгаш хоойлуларывысты үрээринден, нинтилелдиң күселп-биле чурттаарындан безин чалданмас кижилер амдаа бар. Ындыг кижилерниң ажы-чаңы ажылчы чоннарның киленнээшкинин, бодунуң ак сеткилдиг күш-ажылы-биле чурттаа чоруур кижи бүрүзүнүң удурланышкынын болдуруп турар. Ол чорук үргедекчи кавдыг-даа ындыг шеригжүүлгелерге удуур шинтирлиг болгаш эптеш чокка демисежинин биске хүүндүрүп турар.

Идеялар аразынга демисселге эчизе тинилеге шынчы болгаш кижизиг чоруктун талазынга, марксизм-ленинчи идеологияның талазынга турар дээрзинге бистер бүзүрээр бис.

Амгы үеде тайбыңны камгалааарындан чугула сорулга чок

Эштер! СЭКП Төө Комитединиң болгаш Совет чазак тайбынны камгалаар база быжыглаар талазы-биле канчаар-даа ажок улуг ажылды чорудуп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинин айыткан угланышкынын амыдыралга боттандырбышаан, 80 чылдарның Тайбын программазын күүсетпишаан, бистер делегей харылзааларын угаазылалдыг организастаар дээш, хамыктың мурнунда дайынны чайладыр дээш туржүп турар бис. Эш Ю. В. Андроповтуң саналдаанны сөөлгү совет тайбың инициативалар бөлүүшкүнарының хөгжүлдезин чавырлышкынының талазынче киирер дээш хаяа сеткилдиң чүткүлүн илергейлеп, делегей амыдыралынга тайбың кожахелбээ турарының нормаларының быжыглырынга чаа аргаларны ажыдып турар.

Совет Эвилелиниң базым бурунде, бистиң инициативавыс санында — улуг Ленинниң чаңгыс аай темага түнел кичээлдерни эрттирериниң арга-хевирлери янзыбүрү. Тодаргай экономика школаларында дыннакчыларны кылганы рефераттары, илеткелдерни сайгарып болур. Коммунистиг күш-ажыл школаларында дыннакчыларның практиктиг онаалгаларны канчаар кылып алганын сайгарып, оларның ажылды экижидер талазыбиле санал-онаалдарын дыннап болур. Чер-черде экономиктиг өөредилге төвүлелдериниң сүмелээнии темага бесседлажмышкынны кылып болур. Рефераттар болгаш практиктиг онаалдаларның чижек тематиказы «Экономическая газета» солунуң 1982 чылда үнген 45—47 номерлеринде бар. Баш удур дыннакчыларга ол тематиканы үлеп бээри таарымчалыг. Бир эвес дыннакчылар республиканың экономиктиг төвүлелиниң болгаш Чырыдышкын бажыңының сүмелээнии камиалганың шын бүрүзүнге онаашкынарын тургузуп санаашкынарын тургузуп өөренгеш, ону ажылдап кылып турган болза, түнел кичээлдерге ол ажылдың күүселдезин канчаар боттанып турарыл, камналга талазы-биле алган хуула хүлээлгезин канчаар күүседип турарын дыннакчылар түнеп болур.

Түнел кичээлди кандыг-даа арга-биле эрттирген болза, ол кичээлге дыннакчыларның 1983 чылда алган социалистиг хүлээлгелерин канчаар күүседип турарын чугаалажыры эргежок чугула.

Ынчап кээрге түнел кичээлдер бүдүн өөредилге чылында дыннакчыларның чедип алган билиин илереттиишаан, оларның ол билигин херек кырында ажыглап билирин көргүзүп, ажылдың ажыктын болгаш шынарын бедидерине деткимчеи бээр ужурлуг.

Чыл түнелинге белеткел үезинде келир өөредилге чылынга белеткелди эгелеп, бо эртип турар өөредилге чылында канчаар боттандырып турарыл, бо ажылга дыннакчы бүрүзүнүн киржилгеи кандыгыл дээш ышкаш азы коллективтиг керээ чарып ажылдап турар ажыл-агыйларда пептередип турарының, камналгалыг чорукту экижидери дээш өске-даа айтырыгларны сайгарары болур.

Чугула чүве түнел кичээлдерни шынарлыг, бедик идейтеоретиктиг деңнелге эрттирип, ажыл-агыйларның шинтирлеп турар айтырыглары-биле ханы холбаары болур.

Түнел кичээлдерни эрттирериниң арга-хевирлери янзыбүрү. Тодаргай экономика школаларынга дыннакчыларны кылганы рефераттары, илеткелдерни сайгарып болур. Коммунистиг күш-ажыл школаларынга дыннакчыларның практиктиг онаалгаларны канчаар кылып алганын сайгарып, оларның ажылды экижидер талазыбиле санал-онаалдарын дыннап болур. Чер-черде экономиктиг өөредилге төвүлелдериниң сүмелээнии темага бесседлажмышкынны кылып болур. Рефераттар болгаш практиктиг онаалдаларның чижек тематиказы «Экономическая газета» солунуң 1982 чылда үнген 45—47 номерлеринде бар. Баш удур дыннакчыларга ол тематиканы үлеп бээри таарымчалыг. Бир эвес дыннакчылар республиканың экономиктиг төвүлелиниң болгаш Чырыдышкын бажыңының сүмелээнии камиалганың шын бүрүзүнге онаашкынар

МИЛЛИОННАРНЫҢ УНИВЕРСИТЕДИ

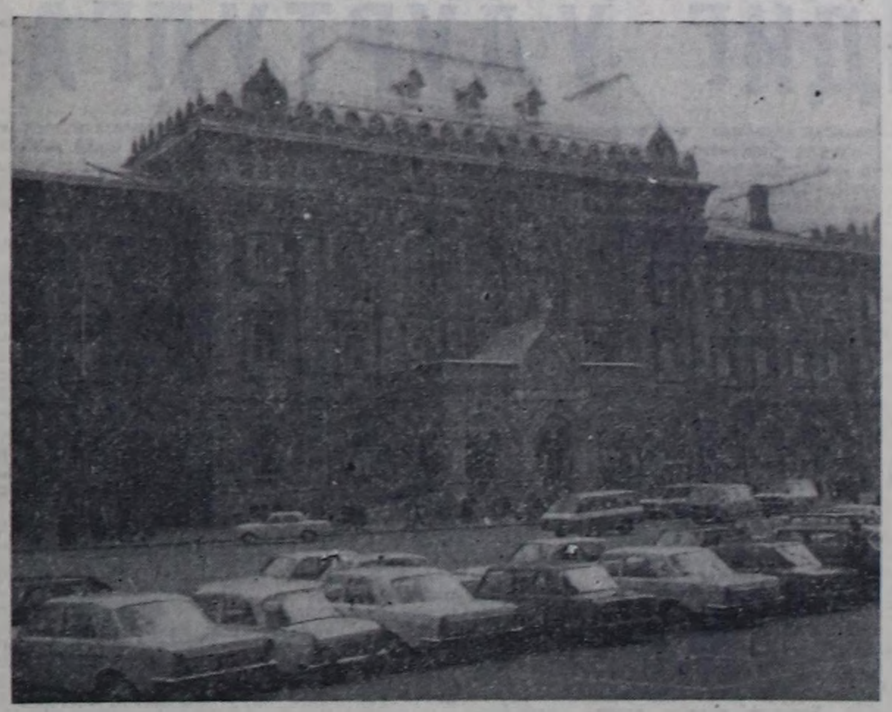

МОСКВА. В. И. Ленининиң Төп музейи—улуг эртем төвү, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының тургузуукчузуңуң, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының сорук киришкичин болгаш организакчызының, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде баштайгы күрүнелиниң үндезилекчизиниң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында кайгамчык байлак болгаш үнелиг эртине-дир.

Музейниң 34 залдарында он ийи муң чартык санныг үүлдерим делгзон. Ол үүлдерниң аразында Владимир Ильичиниң хууда эдилелдери, документалдыг фото-чуруктар, кино кадрлар, В. И. Ленининиң делегей улустарының хөй дылдарыга парлаан номнары бар.

Россияга үш революциязарның үезинде В. И. Ленининиң хөй талазыг ажыл-чорудулгазының, марксизм-ленинизминиң болгаш Октябрьның социалистиг Улуг революциязының тилелгезинiң бүгү делегейге төвүлүг ужур-дузазының дугайында музейде делгзон ол үүлдер тодаргай көргүзүп турар.

Музейниң хөй үүлдерин социализм болгаш коммунизм тургузуушкунуңуң үезадазынга тураскаатkан. Социализм тургузуушкунуңуң херзонге болгаш Совет күрүнениң хогжүлдезинге В. И. Ленининиң шылгаракгай салымшкынын документилер бадыткап турар.

ЧУРУКТА: В. И. Ленининиң Төп музейниң бажыңы.

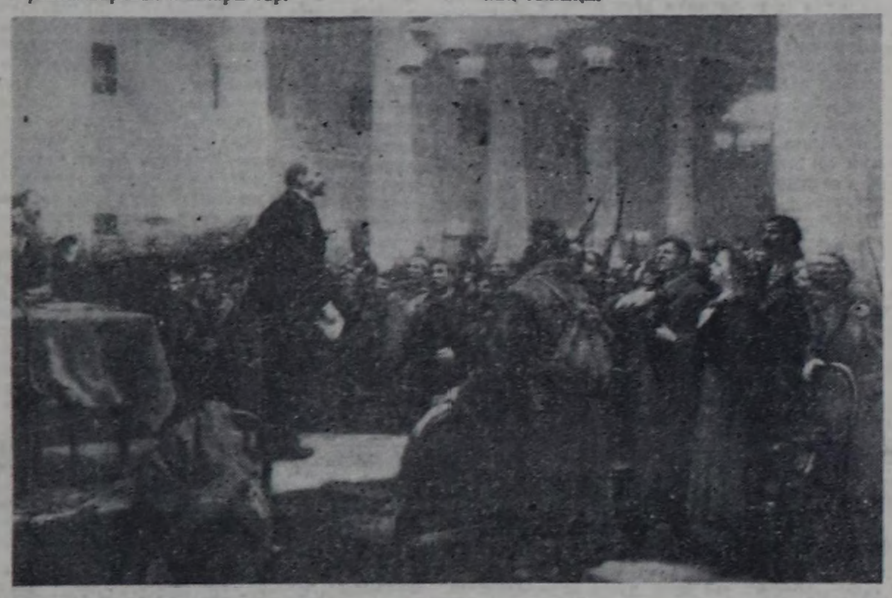

ЧУРУКТА: «Совет эрге-чагырганы В. И. Ленин чарлап тур» деп чуруктуң А. Д. ХУДЯКОВТУҢ чуруу.

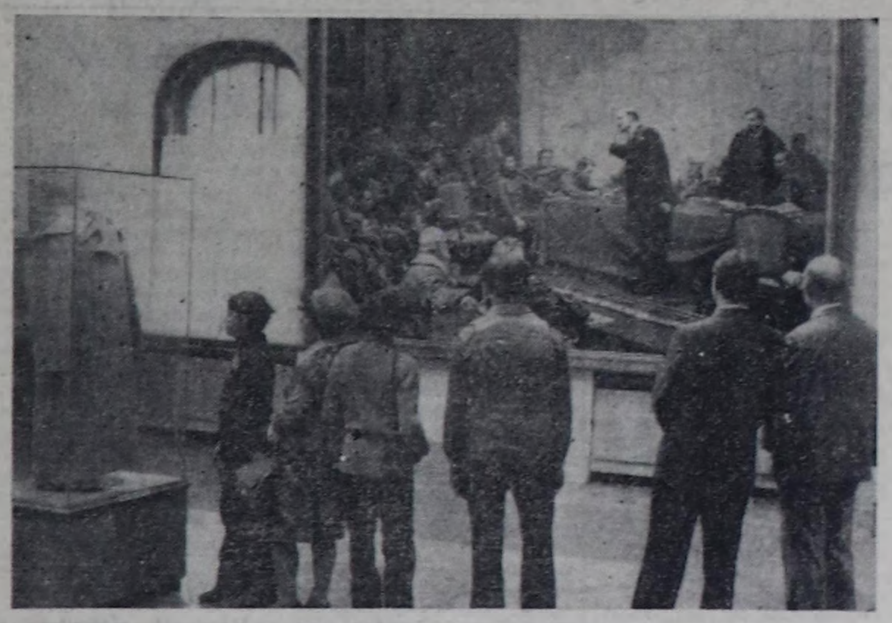

ЧУРУКТА: социалистиг тургузуушкуң үезинде В. И. Ленининиң ажыл-чорудулгазының дугайын музейниң залында делгзон үүлдерни көргүзүп турары.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЛЕНИН, САЯН, МОНБЛАН

(Төнчүзү. Эгези № 93 «Шында»)

Шанакыг аттар Ачинскиже углаан, доң оруктап, шыгырадыр кылаштажып үнүпкен. Сибирьниң карак четпес делгемнерин, Саяның улуг хар шыпкан мооруктерин, Енисейниң ак-ак орбандыларын Владимир Ильич катап-катап көрүп чораан...

Монблан...

Ат-сураглыг Швейцарияда Женева хоорайга барган кижи бир дугаарында Шильон шивээге таңнымылдаткан Женева холду-даа эвес, эдектеринде кадыр-кадыр туругларлыг, баштарында карак чыл-чырыктаар ак меңгилерлиг, арыг харлыг Альпы даглары-ның суруу—Монблаңны мактадып көор. Бо кижиге дораан-на оскен-төрээн Саяны сыныңың ногаан шивилерлиг кожагарлары сагышка кирер.

Женева хоорайның дал ортузунда Молар деп суургада калбак барельеф тураскаал бар. Ында Женеваны истеп сүрдүрген кижиже холуң сунуп алган хөрээжен кижи хевирлиг чуруп көргүскен. Шын харын, тоогу-даа билир, хосталга дээш истеп-сүрген кижилерге Швейцария хоргадаар арганы үргүлүг берип келген. Ону Владимир Ильич база ажыглап чораан. В. И. Ленин Швейцарияга үнүп кирип, пинтиин-биле чеди чыл эмге чурттаан. Ол чараш-чаагай чурт истеп-сүрдүрген кижилерже холуң сунуп турзадаа, олардан каргыс шагдаалар соок, чидиг нараан ыраттапайн турган. Ындыг бергелерге, кызагдаашкыннарга Владимир Ильич доктаамал таваржып чораан.

В. И. Ленининиң Швейцарияга эрткен орууң көргүзеге мындыг: Берн—Цюрих—Женева—Лозанна — Циммервальд — Кинталь... Хоорай бүрүзү, суур бүрүзү — хайныышкынныг ленинчи утаайбодалдың, ажыл-херектиң төөгүлүг үе-чадазы.

1979 чылдың октябрьда совет чогаалчыларның бир бөлүү Швейцарияга аян-чоруун Цюрих хоорайдан эгелээн. Оон шиник-чаагай кудумчуларынга чоруурунга, баштыңчының кылажыныц даажы, оон сыныш чок үнү кижинин кудааңга дыңналып, оон бодалы каракка костүп турар мышкаш болур чорду.

Кижилерже «холуң сунуп алган тураң» Швейцарияның бистиң улуг баштыңчыбысты канчаар хүлээп алганын борта чугаалаксаң тур мен.

1903 чылдың ноябрьда хаанныг Россияның полиция черн Женеваның полициязынче В. И. Ульяновту айыылдыг күрүне херектээни, ка, а-бажынадып, Сибирьге шолуттүрүп чораан кижи деп дыңнаткан турган. Оон-биле кады ол Ленин деп аттыг болгаш орус революсчуларының аразында эң дуржулгалыг кижи дээрзин медеглээш, оон ажыл-чорудулгазынче, харылзаалаларынче онза кичээнгейни салып, херек апарза, хаанның эрге-чагырга черлеринче доп-дораан дыңнадырын дилээн.

Владимир Ильич биле Надежда Константиновна Швейцарияга акша талазы-биле улуг бергедээшкиннерге таваржып турганнар. Ылаңгыя оон пайысылалы Берилеп Цюрихче келирде, эвээш эвес акшаны баш удур төлээр ужурлуг турган. Ында акша оларга турбаан. В. И. Ленин биле Н. К. Крупскаяның Цюрихке чарыгдалын Фридрих Платтен баштаан швейцар социал-демократтар хүлээнип алган. Швейцар полициянын «Владимир-Ульянов-Крупский, чогаалчы 1870 чылда төрүттүнген. Симбирск, Россия» деп эгелиг хөрээнде «даштыкы хамаатыны чурттаар кылдыр чөпшээредип алганда, хоорайга кандыг-даа хора чедиртпингени илерээр болза, хүлээнип алган кижи (Фридрих Платтен К. К.) боду чогуур харылсалганы долузу-биле хүлээп апаар» деп бижээн. Оон ынай Цюрихтин полициязында мындыг демдеглел артыш калган: «Ол В. И. Ульянов—К. К.) кадайы-биле чаңгыс ороолде чурттап турар. оон ужурунда ай санында 24 франк акшаны озал чок төлеп турар. Мында Ульянов чогаал ажыты кылып турар».

Бистер В. И. Ленининиң чурттап турганы бажыңны барып көрген бис. Ийиги каатта бичии ороолдың чаңгыс соңгазы ажык турду. Ында кижилер чурттап турар. Ук бажыңның ханазында бичии тураскаал самбырада орта В. И. Ленин чурттап турган деп бижип каан.

— Бо бажыңны кижи бүрүзү көрүксээр-дир—деп, бистиң хелемчиивис тайылбырлады. Ленин дээрге кижи төрелгетенiiң төөгүзүнде эң улуг кижилерниң бирээзи. Ынчангаш оон чурттап турган черлери кижилерге үелиг болур ужурлуг.

Цюрихтиң сооңда В. И. Ленин «Искра» солуунуң үндүрер дутаймында Г. В. Плеханов-биле дугуржулга кылыр дээш Женеваже чоруткан. Ынчан аңаа Г. В. Плехановтуң «Күш-ажылдың хостаары» деп болүүнүң кежигүнерн чурттап турган.

Женевага В. И. Ленининиң үргүлүг ажылдап турган библиотеказынга кирген бис. Оон стол, сандайлары, эрги номнары, ороолдери улуг баштыңчының ажыглырыны, шудургузуун, кызымаан сагындырын көөр.

Эрги чадазы орү үнгеш, үш дутаар каатта өрөлге кирип көөрге, баштыңчының дутайында номнары, бижиктерни, фоточуруктарны делгеп каан турар. Ол чылдарда Ленинни номчудугага ынактарның инитилелиннің кежигүнүнге хүлээп алган дутайында доктаалды база салып каан. Владимир Ильич оң библиотеканың эң сагыла-чурумнуг, эң доктаамал номчукчузу турган. Ында В. И. Ленининиң ажыглап турган номнары ам-даа бар. Чижээ, «1871 чылда Париж Коммуназының төөгүзү» (автору Лиссагаре, Париж, 1896 чыл), ону ол ийи ай дургузунда өөренип келген.

Кожазында шыдыраалаар өрөөл бар, орта Владимир Ильич кыска дыштарда ойнап турган.

Библиотека турар бажыңны 1783 чылда тудткан. Наполеонуң үезинде анаа эрге-чагырга черн турган. 1818 чылда ону ном саңы кылдыр дерээн.

Бо хүнnерде библиотекада 250 муң том ном бар. Чаңгыс үгда оон 6 номну ап болур. Чүгле библиотекага номчукчу кылдыр кирип алырының дадмыры кончуг аар—210 франк. (Швейцарияда аңаа ажылчын кижинин бир айда ажыр шалыны ортумаа-биле 200—250 франк). Чүге ындыгыл деп айтырарга, библиотеканың ажылдакчылары мынчаар харылаар болду: «Бистe номчукчулар эвээш, бо эрги бажыңны сеткээр акша-хөреңгивис чок». Шынап-ла ол хүнnерде номчудуга хаалдарының эң турганын көрген бис. Ынаяк өскени ном номчулас, чүгле телевизор көөр апарган чурт-тур.

В. И. Ленин Швейцарияга турган чылдарында кайгамчык улуг практиктиг болгаш теоретиктиг ажылдарны кылган. Ол оон большевиктер партиязының демиселин удуртуп. Швейцарияның болгаш Европаның өске-даа чурттарының социал-демократтыг шимчээшкининиге идепкейлиг киржип турган. Швейцарияга В. И. Ленининиң «Орус социал-демократарның сорулгалары» деп Шушенскоеге бижээн ажылы, «Бир базым бурунгаар, ийи базым атkаар», «Демократтыг революцияга социал-демократтыяның ийи тактиказы» деп номнары парлаттынган. Орта «Философчу кыдыраашкыр», «Материализм болгаш эмпириокритицизм», «Империализм—капитализминиң дээди чадазы» болгаш өске-даа улуг номнарын дооскулаан. Эгээртинмес улуг ажылдардыр! В. И. Ленин чүгле «Империализм — капитализминиң дээди чадазы» деп номун бижиндe, немец, француз, англи болгаш орус дылдарда 148 помдан болгаш 232 чүүлден ушта бижиглелерни кылган. 1903 чылдың чазынындан ленинчи «Искраны» Женевага парлап эгелээн.

В. И. Ленин Швейцариядан 1917 чылда чоруткан болгаш революциязың онза харылсалгалыг үезинде Россияже эөп келген. Владимир Ильич аъттанырының будуүүнде дүне «Швейцар ажылчыннарга чарлышкынының чагаазын» бижээн, анда большевиктер «Швейцарияның революсчу социал-демократтары-биле чаңгыс эң-сеткилдиг ажылдааннар» деп демдеглээш, «эмигрантыларга эөп түүлүнүң хамаарылгазы дээш ханызы-биле өөрүп четтиргеши» илертейлээн.

Швейцар ажылчын шимчээшкининиң көскү ажылдакчыхарының бирээзи Фридрих Платтен-биле чайыралды Владимир Ильич бүгү назынында тудуп келген. В. И. Ленинни Цюрихке чурттаарын дээш хүлээнип ап турган Ф. Платтен сөөлүнде барып Россияга Ильичиниң төрээн черн Симбирскиге чурттай берген. Ол Россияга «Солидарность» деп эң баштайгы швейцар көрээ ажыл-агый коммуназын үндезилээш, ону даргалап, анда өг-бүлезин-биле кады чурттап турган.

Владимир Ильичиниң чырыткылыг тураскаалын Швейцарияның ажылчы чоннары ыдыктыы-биле сактып чоруурлар. Баштыңчыга тураскаал самбыраларны Женеваның Дюфур кудумчузунда, Цюрихтиң Шпигельгасс кудумчузунда Улусчу банкында аскылаан.

Октябрь революциязының улуг баштыңчызы төрээн черинден чежемейнин-даа коңчак чораан, бодунуң амыдыралга ынак, өөрүшкү-маңнайлыг, кижилерге бүзүрөөр, ажык-чаагай, бодүүн шынарын кеэзеде шыкынмайн чораан. Ол кедергей сагыш човаңгыр, чараш, чаагай ажылчаңныг, бедиү культурлуг кижи дээрзин ханытыкы улус бозал бадыткаан.

Владимир Ильичиниң Шушенскоеге-даа, Швейцарияга-даа ажыл-амыдыралы-биле танышар чорук кижиге түгле солуң эвээ, харын аас-кежик, улуг ооредиг болур чүве чораан. Ылаңгыя баштыңчының каяа-даа чорааның, өг-бүлеге, ажыл-херекке нан дег сагылга-чурумнуг бүгү салгалдың кижилерниңе үлегер болуп турар.

Владимир Ильич эң ундаравас, тоомес-батпас тывыык кижи чораан. Ол шынарыбиле эң-өөрүүн сагышсткилин кандыг-даа берге үеде көдүрүп билир кижи чораан. Улуг баштыңчы хөгүүт баштакка, эки ырга, кайгамчык хогжүмге ынак, дыштанып база билир турган. Ол Швейцарияга Надежда Константиновна-биле, эштери-биле үргүлүг чадаг-тергелиг ажаарлап, улуг-хүнnерде ыяалла хоорай кыдыы үнүп турган. Ындыг дыштанып хүнnерiнiң бирээзинiң дугайын шынчаар бижээн: «Коңчуг эки дыштатандывыс. апыг агаарга, чаш үүлдер эгт. таалаш турдувус, оон Сибирьге ажнап човаанын сооңда ышкаш, дыштанып чыткылаар-дыр мен... Сөөлгү үеде кадыым эки-дир, үргүлүг ажылдап тур мен...»

Владимир Ильич күжепишкининиг ажылдан могай бергенде, Женева холдуң кыдыынга селдүүстеп, ак харлыг бедиктерден хереп алган турар Монбланче үр-де кайгап алган тургулаар турган. Улуг баштыңчыга төрээн хемн Волганың чалгыгларн-даа, Сибирьниң делгемнерн-даа, Саяның мөөрүктерн-даа, Енисейниң эриктерн-даа сагындырып турган чадавас...

Ажыл-иштен могай бергеш,
Агаарлаар дээш үнүп
келгеш,
Монбланны улуг башкы
Бодал-биле көөр турган.
Саян сыным мөөрүктерiң
Сагжыжыга киргизээн боор.
Кадыг ойде Ильичини
Хайыралыг көргени дээш,
Саян сыным, орус черни
Сагындырып турганы дээш,
Хуулгаан чараш Монбланга
Курлак чедиө сегүрээн мен.

К. КУДАЖЫ.

Тыва АССР-ниң алдарлыг чөгаалчызы.

БАНДЬЕРА РОССА

Делегейниң аңгы-аңгы чурттарындан Коминтерниниң IV конгрезиниге келген делегаттар В. И. Ленинини көөр база оон чугаазын дыңнаарынга кайы хире улуг күзел-соңуургалдыг турганының дугайын Евгений Марның «Бандьера Росса» деп кыска рассказында чугаалап турар. «Ленин-биле чүректин ханызындан бесседалар» деп номдан очуулдургаш, ону мооң адаанда парлаан.

• • •

1922 чылда Москвага Коминтерниниң IV конгрези болуп эрткен. Анаа ында-бүрү чурттардан коммунистер четкилеп келген. Оларның хөй-хөйү бодупуң эвес, а өске чажыт аттарлыг болган. Оларның аразында кара-бажыңнардан үүлге чаа адырлып үнгеннер база бар. Ынчаарга төрээн чуртунче эөп чеде бээрге, оларны дайзыннар кара-бажыңнарже база катап книр октаптып болур.

Делегаттарның Москвага чедип келгени оларга аажок улуг өөрүшкү болган. Олар амыдыралының иштинде бирле дугаарында хостуг черге кээп, оон агаарып тыныш турганнар. Ажылчыннар болгаш тараачыннар боттарының күзел-соруу-биле хостуг эргешээнiн эң-не баштай чедип алган черде республикага чедип келгеннери ол.

Ынчангаш оларның кижи бүрүзү хамыктың мурнуунда Ленинини көөрүн база чугаазын дыңнаарын, харын-даа оон-биле ужуражып, чугаалажырын аажок күзеп турганнар.

Ынчалзажок Ленин конгрессче киржип шыдавас хире, «Владимир Ильич аарып турар» деп чугаа делегаттарның аразынга тарай берген. Ону орус-даа, итали-даа, немец база француз-ба, англи-даа дылга олар чугаалажып турганнар.

Конгресстиң хураздары Кремльге эртип турган. Бирде катап оон эдлеглиг хурлы доосту бээрге, болук делегаттар аарып турган Владимир Ильичиниң бажыңынче баарып шиитпирлеп алганнар. Делегаттар оон квартиразының соңгазынын дужунга баргаш, кезек ыыт чок турганнар. Соңга өттүр сайгылгаанын, бүлүртүн лампазы чыгып турган. Ынчан Владимир Ильич бажын квартирезында кабинединге ном номчуп олурган.

Делегаттарның аразында бажының дүгү дазыр кара бир итали эр турган:

— Ленинге бир ырдан ырлап берээлинерем — деп сандаган. — Владимир Ильич ырыга ынак дээрзин билир мен. Өңнүк аарааңда оон экирип сегирнирге дузалаарыбиле ыр ырлап бээринлеп эки эм чок дижип бистe Италияда чугаалажып турар.

Ленин даштыкыга турар үеде ол итали эш оон-биле кап-даа удаа ужурашкан болгаш революстулариын чыгып келген черлеринге Владимир Ильичиниң күзелдии-биле ырлап чораанын ол эки билир.

Итали эш мынчаар уламчылаан:

— Женевага карнавал үезинде «Карманьолу» деп ырыны аянныг, бедик соруктуг ырлаан, Владимир Ильич бистн шуптувусту кайгаткан. Ынчангаш анаа «Бандьера Росса» (ону итали дылдан очулдуларга «Кызыл тук» дээн) деп ырыны ырлап бергеннер. Ол ырыны Владимир Ильич боду база билир болгаш ырлап чораан.

Кремль хериминиң иштн ыржым болгаш шыпшың. Ол ойде итали революсчуларның ырызы анаа чаңгыланып үнген. Ону италиялер, немецтер, англилер, француздар, испаннар түе-түзүнде боттарының төрээн дылынга ырлай бергеннер.

Ол кежээ соок, чаъстыг хат хадып турган. Ноябрь хүнnерiниң ол чаъстыг, соок кежээзинде, чамдыкта ол хар-даа шывай шаап каап тургулаан.

Москвага чедип келген ол делегаттарның аразында мурнуу чүктен, чылыг черлерден келгеннер бяза бар. Ынчалзажок олар оттур ажыңнадып хан турган соок чаъстыг-даа тоовааннар. Делегейниң кызырыга киисиин үнер Кызыл туктун дугаймында болгаш товуларда, шахталарда болгаш заводтарда ажылдап турар кижилерниң түе-түңнелиг иш-ажылы боттарының бодурунун дугайында ырлаан турганнар.

— Улус чон тиилелгеже бурунгаар! Улуг Кызыл тук, улам киисни-ле! — деп, ол ырның кожумаан италиалер улам сүр-күштүг ырлап бадырмыканнар. А анаа келген оске делегаттар олярны бир деминг деткип, улам-на өткүт-чидиг үнnер-биле ырлажып турганнар.

Соңга өттүр чырып турган, сайылгаанныг лампа өрөөлдиң од-бо будуңнарынче ожуп турар хевирлиг апарган. Владимир Ильич ону столдуң бир ужунче идипкен. Боду тура халаап, соңга чоогунга келген. Даштың делегаттарның ырлап турганын дыңнаан кадыг болгаш олар-биле боду кады ырлай берген.

Делегаттар ону биилп каап, улам хайнымышкынныг, кодурлуушкуңнуг апарганнар. Ырлаары уламчылавышаан. «Карманьолуну» францүзтар эгелээш, ырлай бергеннер. Ол үзорге олардың ырызы болгай. Оон соонда бүгү делегейниң ажылчыннарының гимнизи—«Интернационалды» шуптузу бир дем-биле, бедик кодурлуушкуңнуг, байырлалдыг ырлап күүседткеннер. Ленин база-ла олар-биле ырлап турган. Оон соонда ол соңгазының форточказын ажыткаш, холуң чайыш олар-биле байырлашкаш, артып калган.

Шынап-ла ынчан, оның-өөрүнiң ырызы анаа дузалаапы ол боор, а дараазында хүн Ленин конгресске чедип келген. Анаа илеткел кызырыл оон эмчилери чаңгыс-решкен. Владимир Ильич омак-сергек ышкаш кылдыр бүгүдеге билдингеп.

СОЛУН ЛЕКЦИЯ БОЛУР

1983 чылдың апрель 23-те Политиктиг чырыдышкын бажыңында «ССРЭ-ниң делегей байдалы» деп лекция 16 шакта болур. Лекцияны ССРЭ-ниң Журналистер эвилелиниң кежигүнү, РСФСР-ниң «Билиг» инитилелиннің лектору Георгий Гаврилович Подкопаев (Москва хоорай) кылыр.

Лекцияже абонементилер болгаш билеттер бүгаар кирер. Касса—кирер эжик чанында.

БӨГҮН — ЧАСКЫ ЯРМАРКА

Хүндүлүг кызылчылар болгаш хөрээнiң аалчылары!

Тыва АССР-ниң садыг болгаш хөй-ниитн организацияларының киржилгези-биле организастаар ЧАСКЫ ЯРМАРКАГА кээп киржиринче силерни чалап тур.

Бөгүн Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгының девискээринге болур.

телевидение

АПРЕЛЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Ус». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Куш-культуражуларга сүмелер. 9.15—«Спортлотонуң» 17-ги тиражы. 9.25—Ада-иелер, силерге. 10.10—О. Фельцман. «Испан сюжеттер». 10.30—Хөй эки баравнар дээш. 11.00—«Үнүштер дугайында» 11.45—«Тиилелгелер». Фронтучу өөнүктер клубу. 4-ку гвардейжи танк армиязының хоочуннарының ужуражыышкыны. 13.15—Орус музей Совет скульптура. 13.45—«Радуга» деп улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларның V делегей фестивалы. Индияның ураа чүүлү. 14.15—Бөгүн делегейде. 14.30—Политиктиг хайгаракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы 15.00—Концерт. 15.15—«Бандьерадаа болза, бүзүрелиг эвес». 16.15—Мультфильмнер. 16.45—«Дон Паскуалe». Опера-фильмниң баштайгы үндүрүлгезн. 17.45—«9-ку студия». 18.45—Аныяктар кежээзи. Останкино концерт залынга милициянын эвилек ажылдакчылары-биле ужуражыышкын. 21.00—«Ус». 21.35 — Эртем-пептер елдиг фильм. 21.45—23.40—Хоккейге телегей чемпионазы. ССРЭ биле ЧССР-ниң шилиидеп командалары ужуражыр. Чапсар үезинде — Телемедээлер.

МПИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.40—«Кино көрүкчүзүнүң эдериичизи». 15.25—«Музыка киоскузу». 15.55—Документалдыг телефильм. 16.20—Бүгүдеге стадион. 16.50—«Документалдыг экран». «Дириг Ленин» деп кинокапсырылга. 17.20—«Чогаадыкчы портреттер». Анна Маньяни 18.45—Делегей сүүшкупнарының допчулалы 19.00—Документалдыг телефильмнин баштайгы үндүрүлгези 19.30—Хостуг хүрешке Европа чемпионазы. 20.00—«Тамчыктыг үдүнар, чаштап!» 20.15—«Калмыкшыл». 21.00—«Ус». 21.35—23.45—«Антонина Брагина». Уран-чечен телефильм. 1-ги, 2-ги сериялар.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, өл хар чаар. Соңгу-барыын чүктеп хаттың дүргени 9-14 метр дүне болгаш кежээлиитей 20—25 метр чедир күштелир.

Дүне 0—5 градус чылыг, чамдык черлерге 2—7 градус соок, хүндүс 3—8 градус чылыг.

Кызылга бүргээр, бичe чаъс, хар чаар. Соңгу-барыын чүктеп хаттың дүргени 9—14 метр, чамдык черлерде 20—25 метр чедир күштелир.

Дүне 2—4 градус, хүндүс 5—7 градус чылыг.

Редакторнуң орлакчызы
К. К. САТ.

КИНО

АПРЕЛЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Досвиданье, Медео!» 9.30, 15.00, 21.00. «Мать Мария» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Завтра выйдешь?» 9.30, 11.00. «Пой, ковбой, пой» 12.30, 14.20, 16.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Самозванцы поневоле» 11.30, 14.00, 16.40, 19.20 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дива» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

Редакциянын адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харымсалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймактар болгаш улептүр киллистерiнiң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузут киллистерiнiң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, колхоз ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солуң келбейн баргазар 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 474.

Солун неделяда 6 катап унер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелдиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01438.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 95 (12185) | 1983 чылдың апрель 24, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Чогаадыкчы чоруктуң, эш ёзузу-биле бот-боттарынга дузалажылганың, беш чыл планын күүседир дээш бедик харыысалганың байдалын күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге тургузуңар!

(Май 1-ге СЭКП ТК-ниң ыйгырыттарындан).

КҮШ-АЖЫЛЧЫ КОЛЛЕКТИВТИҢ РОЛЮН БЕДИТПИШААН

Миллион-миллион совет кижилер бодунуң күш-ажылчы коллективин «бистиң ийиги оорус» деп адап турарлар. Шынапла, бистиң кайыыстың-даа амыдыралыысна ол онзагай, аажок улуг рольдуг. Бис маңаа ажылга оореним ап, мергежип, дүрүлга чедип алырывыстан ажыда, амыдыралдың ёзулуг шиолазын эртип, хоочун эштеривистен чаагай чаңчылдарны салгап ап турар бис. Чогум-на харын күш-ажылчы коллективке — социалистиг ниитилелдиң ол кол эге ооргэнге —бистиң бүгү планнарывыстың чедиишкинниг болуру шиитпирлеттинер, ол дээрге — партияның XXVI съездизиниң, СЭКП ТК-ниң май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин боттандырар дээш демиселдиң мурнуну одуруу-дур.

Күш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелин бүгү чурт сонуургаабиле утпаан. Социалистиг демократияны улам ыңай калбартыр дугайында, ажылмишчи ниижи бүрүзү бодунуң бүдүрүлгезиниң ээзи болгаш бүгү чурттуң төлээлекчизи болуруи медереп билген турарының дугайында СЭКП-ниң. Совет күрүнениң сагыш салыышкынының база бир илерээшкини ол документ болуп турар деп совет кижилер сэнап турар.

Бистиң планнарывыстың, бистиң бүдүрүлгечи сорулгаларывыстың хемчээли калбарган тудум, «ук сорулгаларны шиитпирлээринче миллион-миллиону-биле тускайлаң кириштирерине хаара тудар ужурлуг кижилер хөй турар ужуруг» дээн ленинчи сөстерни эш Ю. В. Андропов СЭКП ТК-ниң ноябрь Пленумунга сагындырган. Төлевилелиң бүгү улустуң чугаалажып кооруу-биле киирген чаа хоойлуу күш-ажылчы коллективтерниң кол эргелерин болгаш хүлээлгелерин, бүдүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарының талазы-биле оларның бүрүн эргелерин тодаргайаан. Күш-ажылчы коллективтерниң практиказын, бүдүрүлге, хөй-ниити база күрүне амыдыралынга оларның өзүп турар ролюн ында ниитилештирген.

Калуганың турбина заводу болгаш Москваның ЗИЛ-и, Ростовта «Гигант» совхоз болгаш Минсиниинң трактор заводу... Коммунистиг тургузуушкунның амгы үеэдазында күш-ажылчы коллективтиң бүдүмү кандыг болуп турары эң-не иосмузу-биле илереп турар мурнаңчы заводтарны болгаш фабрикаларны, совхозтарны болгаш колхозтарны, организацияларны, албан черлерин өзээш эвести адап болур. Ол дээрге мады амыдажылганың болгаш бот-боттарынга дузалажылганың байдалы, чурттуң материалдыг угаан-бодал байлактарын кооруедир дугайында сагыш салыышкын, күралвырларны чеп амыглаар дээш, кижилериң ажылдаар, амыдыраар болгаш дыштанып байдалдарын эжиидер дугайында сагыш салыышкын-дыр. Ол дээрге күрүнениң, хөй-ниитиниң болгаш хуунуң эрге-амыктарының чаңгыс аайын херек кырында хандырары-дыр. Ол дээрге кижи бүрүзүнүң коллектив иуонунга болгаш коллективтиң амыдаңчы бүрүзүнүң мурнунга харыысалгалыг болурунуң принцизи-дир.

Ажылчы чоннарның политиктиг медерелиниң, оларның культура-техниктиг болгаш профессионалдыг дөңнелиниң езулдези, эргелеп башкарылганың болгаш ажыл-агыйны чорударының методтарын сайзыраңгаймыдары күш-ажылчы коллективтиниң эргелерин калбартырынга болгаш ооң-биле кады ниитилелдиң мурнунга оларның харыысалгазын күштелдиреринге чугула байдалдарны тургузуп турар. Хоойлунуң төлевилели күш-ажылчы коллективтиниң оларга ааандырган сорулгаларны күүседириинге база оларның боттарының бүрүн эргелерин боттандырарынга эрге-хоойлу үндезинин быжыглап турар.

Күш-ажылчы коллективтер партия организацияларының удуртулгазы-биле, күрүне эрге-чагыргазының болгаш эргелеп башкарылганың органнары-биле сырый харылзаалыг ажылдап турарлар. Олар күрүнениң, ажыл-агыйның болгаш социал-культура тургузуушкунунуң айтырыгларын чугаалажып кооруне, улус депутаттарының Советтеринче болгаш өске-даа соңгулдалыг органнарже кандидаттар депшидеринге киржип турарлар.

Күш-ажылчы коллективтерниң хүлээлгелери хөй янзы. Бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаары, партияның шиитпирлерин, совет хоойлуларны болгаш чазактың доктаалдарын чайгылыш чок күүседири — ооң хүлээлгези. Күрүне планнарын күүседир, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер, күш-ажылдың болгаш бүдүрүлгениң сагылга-чурумун быжыглаар. Коллектив кежигүннериниң күш-ажылчы болгаш хөй-ниити-политиктиг идепкейин улам кедүрер дугайында, коммунизм тургузукчуларының моральдыг принциптериниң ёзузунга оларны кижизидериниң дугайында сагыш салыр. Ол сорулгаларны чедиишкинниг күүседири хөй-ниити организацияларының, бир-ле дугаарында партия болгаш профсөвилел комитеттериниң, комсомолдуң идепкейинден хамаарыжыр, ук организацияларның ажылы-биле эргелеп башкарылганы улам ыңай демократчыдары, күш-ажылчы коллективтиң бүрүн эргелерин боттандырары тудуш хөлбаалыг.

Бүдүрүлге ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга чаасиаан удуртурун, ажылхеректи шиитпирлээринге ажылчы чоннарны калбаа-биле киириштирерин хөлбаары массаларның коллективтиг дуржулгазын улам долузу-биле барымдаалаар арганы бээр. Ол бир-ле дугаарында бүдүрүлгелериниң, организацияларның болгаш албан черлериниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын ажылдап кылырыга база чугаалажып кооруне, утпуштур планнарны хүлээп авырынга, оларны чугаажок күүседиринге, бот-оруга-чарылганы быжыглаарынга болгаш хөгжүдеринге хамааржыр. Күш-ажылчы коллектив коллективтиг керээлерни ажылдап кылыры, ажыл-агыйны эвес болгаш төтчеглекчи чорук-биле демисел. эртемниг болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге нептередири дээш ышнаш чугула айтырыгларны шын шиитпирлээринге киржир ужурлуг. Ол күш-ажылды организастаарының, ооң байдалдарын болгаш намгалалын эжиидериниң, экономиктиг идиг бериишкиниң фондуларын хуваарыының, социал-культура хемчеглериниң болгаш чурттагга оран-бажыңнарын тударының айтырыгларын доктаамал кичээнгейге алыр. Күш-ажылчы коллектив бо айтырыглар талазы-биле администрацияның отчёттарын дыңнаар, саналдарны болгаш сүмелерни киирер эргелиг деп хоойлу төлевилелинде көрген. Бүдүрүлге бригадазы база нелбак бүрүн эргелерни алыр.

Социалистиг чарышты организастаарынга, бүдүрүлгениң бүгү-ле участоктарында сагылга-чурумну быжыглаарынга, коммунистиг ниижизидилге талазы-биле ажылга күш-ажылчы коллективтиң аргаларын билдилиг ажыглаары онзагай сагыш салыр ужурлуг чүүл болур.

Амгы үеде хоойлунуң төлевилелин коллективтер хуралдарынга, парлалгага, телевидениеге болгаш радиого чугаалажып көрүп турар. Советтер чуртунуң ажылышчи бүрүзүнге хамааржыр бо чугула политиктиг документини калбаа-биле чугаалажып кооруу миллионнарның чогаадыкчы идепкейин улам ыңай кедүрериие дузалаары, чаа-чаа күралвырларны ажыглаар арганы бээри, массалапның коммунистиг ниижизидилгезинге идиг болуру чугаажок.

Май Бирниң бүдүүзүниде СЭКП ТК мынчаар ыйгырып турар:

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Чогаадыкчы чоруктуң, эш ёзузу-биле бот-боттарынга дузалажылганың, беш чыл планын күүседир дээш бедик харыысалганың байдалын күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге тургузуңар!

— Организастыг чорукту болгаш порум-чурумну, коммунистиг, медерелдиг сагылга-чурумну быжыглаңар!

(«Поавданың» апрель 21-де мурнуку чүүлү).

Совет Тыванын 40 чылын төлептиг уткуур

Кызылдың барын-ла төвүнде 148 аза чурттаар башкының тудуу ам удавас дөөстур. «Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугчулары ортааны корпусту дөөзуп турарлар. Оон өске корпустарында шеверленчилер ажылдап турар. Ол тудугга Ч. Ч. Донгактың бригадазы багай эвес коллективтериниң бирээзи. Ында бешки разрядтың кажанчызы Серен Коңгар кызымак ажылдааш, мурнаңчыларның аразында киргеи. Ол ай планын үргүлүг ажыр күүседип келген. Март аймың үлүүн Серен Коңгар 115 хуу күүсетиен.

Совет Тыванын 40 чылын төлептиг уткуур дээш ол бо хүннерде шалыпчы ёзу-биле ажылаап турар.

ЧУРУКТА: кажанчы С. Коңгар.
В. ТАНОВТУҢ фотозу.

ЧАА ХҮЛЭЭЛГЕЛЕР

№ 2 автотранспорт бүдүрүлгезинде автоколонналар, бригадалар, септелге цехтериниң аразында социалистиг чарыш шапкынчаан. Тыванын ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле киргеининден бээр 40 ♥ оонга төлептиг ужуражыр

Бир чыл 9 айларның планын юбилейге уткуштур бүдүрүүзүлгези чедип алыр. Пландаи ажыр 3 муң тонна чүктү соортур болгаш 9 муң тонна-километрни ажылдап кылыр. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планнаттынганындан 0,2 хуу бедидер;

автобүдүрүлгеден чолаачылардың дөрт бригадазы 40 чылга уткуштур 4 чылдың планныг онаалдаларын күүседирин хүлээнген;

күш-ажылды организастаарының сайзыраңгайжыткынындан, септелгениң шынарын бедиткенинден, артык кезектерииің, агрегаттарның курлавырын тургузуп база чолаачыларның септелгеге киржирип эвээжеткенинден, автомобильдериниң техниктиг белеминиң коэффициентизин 0,79 чедирер;

техниканы камнаг эдилээшкин ачызында—дыштаныр хүннерде рейсче үнүп, ажылдаарында 15 автомобильди немей бээр болгаш 1,5 келчеге ажылдаар автомобильдерниң санын 1,1 катап көвүдедир. Автомобиль бүргүү хүшүүн-не он шак ажылдавышаан, шүгүмче чылда 240 хүнден эвээш эвес үнерип чедип алыр.

септелгёге кирбейн автомобильдиң ажылдаар хуусазын узадмры дээш социалистиг чарышче септекчилерни, чолаачыларны хаара эрткавнаан, чиг-эт, материалдыг болгаш одаар чүүл, энергия курлавырларын чөп ажыглаанындан, автопарктың эдилелиниң чурумун ыыгыыл сагаанындан 50 муң литр кывар-чаар чүүлдү, 30 комплект дугуйну, 4,8 муң квт-шак электроэнергияны, 43 тонна хомур-дашты камнаи алыр болгаш соортүлгениң бот-үнезиин планнаттынганындан 0,2 хуу чиигеткеш, плаидан ажыр 5 муң рубльдың камналгазын киирип алыр;

АТБ-ниң административтиг бажыңында иштики шеверлел ажылдарын 1983 чылдың ноябрь 1-ге чедир, гаражтың тудуун ноябрь 10-га чедир доозар;

чаа техниканы бүдүрүлгеге шиидээдир, күш-ажылды эртемге үндезилеп организастаар талазы-биле 9 хемчегни боттандырганындан, чаартыкчы 22 саналды бүдүрүлгеге пептеретелиниидеи 3,8 муң рубльдың камналгазын алыр:

Уш-Белдирде пансионатты, «Чагытайда» пионер лагерин тударынга Тыва автотранспорт эргелелиниге дузаны көргүзер:

шефке алганы № 15 школага, № 14 ясли-садка септелге ажылдарын чорударынга, дериг-парнелелер, сеанын алырынга доктаамал дузалажыр;

«Улут Октябрь» совхозка 1983 чылдың дүжүүн ажаарынга, соортүрүнге 10 автошишпаны эки шыларлыг септеп белеткээш, дузалаар.

* * *

Социалистиг хүлээлгелерни коллективтиң пинти хуралынга сайгарып, чугаалажып, көргеш, хүлээп алган. Бригада, автоколонна бүргүү боттарының киириштирер үлүүн тодарадып саналш, хүлээлгелериниң пунктуларынга киирип алгылаан. Совет Тыванын 40 чыл оюнга уткуштур социалистиг чарышта чолаачылар-даа, септекчилер-даа идепкейлиг киржип, планныг онаалдаларны, социалистиг хүлээлгелерни хүүсаа бетинде күүседир дээш тураан турар.

Бирги кварталдың түнелиибиле № 3 автоколонна социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын бүргү күүсеткеш, тиилекчи болган. Автоколоннаның бригадазының 1983 чылдың Май 1-ге СЭКП Тоо Комитединиң Кыйгырыгдарынга улам-на сорук киирип, бедик кедүрүүшкүнүүр ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ОРГКОМИТЕТ ХУРАЛЫ

Совет Тыванын 40 чылынга тураскаатткан бот-тывыгыр урал чүүлдүң улусчу чогаадыкга фестивалын эртирер талазы-биле республиканың оргкомитединиң хуралы болуп эрткен. Анаа фестивальдың бирги эдлээлиин республикага эрткенин түнелеп чугаалашкан болгаш ийиги эдлегиин моон соңгаар-даа эки организастап чорударының дугайыи чугаалашкан. Бо айтырыг талазы-биле культура министри А. С. Серен, профобласовуелдиң секретары С. Д. Киров олар хуралга дыңнадыг кылган. Кол-ла сорулга бүгү жанрларже сагыш салып, массалыг чорукту чедип ап, чаа талантыларны тодарадыры дээрэи демдеглеттинген.

Ол-ла хуралга фестиваль эртирер талазы-биле Кызыл хоорайның оргкомитединиң даргазы, СЭКП Кызыл хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуш бирги эдлегиин канчаар эрткенин болгаш ийиги эдлегиин чорун турарының дугайында дыңнадыг кылган. Кызылчыларда чамдык эки талалар-биле чергелештир фестивальды организастап турарында четтестер база бир дээрэии СЭКП обкомунуң культура секторунуң инструктору Е. Д. Пала бодупун чугаалыгга айыткан.

Фестиваль эртирер талазы-биле республиканың оргкомитединиң даргазы, СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржак хуралдың түнелиинде чүве чугаалап, сорулгаларны тодарыткан. Совет Тыванын 40 чыл оюн таварыштыр Москвага эртер чогаадыкчы отчётка белеткелге хамаарыштыр чорудар ажылдарга ол доктаагап.

Бистиң корр.

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫЛАРНЫ ӨСТҮРҮП КИЖИЗИДЕР

СЭКП Кызыл хооркомунуң эдлечелиг пленуму дүүп болуп эрткен. «СЭКП ТК-ниң, ССРЭниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң ССРЭ-ниң 60 чылынга тураскаатткан каттышкан байырлыг хуралыига СЭКП ТК-ныи Чиигине секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп илеткелиинде чүүлдерге болгаш түнелдерге дүүштүр ажылчы чоннарның аныяктарының патриотчу, интернационалчы кижизидилгезиин улам ыңай экижидер талазыбиле партияның хоорай организацияларының сорулгаларының болгаш СЭКП обкомунуң IX пленумунуң түнелдериниң дугайында» партия хооркомунуң бирги секретары Б. П. Синидовтуң илеткелии аадаа дыңнап, чугаалашкан.

Илеткел талазы-биле пленумга Кызылдың педагогика институтунуң ректору Х. О. Ойдап, Кызылдың харылзаа бедидиринин начальнигы Г. И. Насюпов, Тыва АССР-ниң культура министриниң орлакчызы В. В. Оскал-оол, ВЛКСМ хооркомунуң бирги секретары В. А. Кочергин, № 3 школада партия организациязының секретары Г. П. Кокуркина, «Кызыл тудуг» эртелелиниң бригадири Ч. Ч. Донгак саиал бергеннер.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болгаш сапалдары-биле ажылды улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП хооркомунуң секретары Г. Ш. Монгуштуң илеткелии пленумга дыңнап, чугаалашкан.

Пленум чугаалашкан айтырыглар талазы-биле доктаалдарны хүлээп алган.

СЭКП ТК-ниң кежигүнүүге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширгин пленумнуң ажылынга киржип, делегерелгей чүве чугаалаан.

ССРЭ-ниң составынга Тывының эки тура-биле каттышкынының 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле хемчеглерни пленум чугаалашкан болгаш хүлээп алган.

ЭРТЕМ-ПРАКТИКТИГ КОНФЕРЕНЦИЯ

Совет Тыванын 40 чылынга тураскаатткан, тыва дыл башкылаашкынынга хамаарышкан эртем-практиктиг конференцииии республиканың Чырыдыышкын министерствозу, Башкылар билии бедидер институт, Национал школаларның эртем-шинчилел институдунуң Тывада лабораториязы, Кызылдың педагогика институду организастап эрттирген.

Конференцияның пленарлыг хуралынга ийи илеткелии дыңнаан. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге үндезилээн, тыва дылды болгаш литератураны школада башкылаан турарының байлыглы болгаш ону сайзыраңгайжыдарының оруктары» деп илеткелии билиг бедидер институттуң директорунуң орлакчызы С. Т. Ооржак кылган. «Тыва дылдың синтаксизиниң хөгжүлдезиз» деп илеткелии профессор, филология эртемнериниң доктору Ш. Ч. Сат кылган.

Илеткелдер соонда саналдарга школала тыва дыл болгаи литература башкылаашкынының байлалы, аас болгаи бижимел чугааны сайзырадыры, интернационалдыг кижизидилге, чечен чогаалдың сайгарылгазы, тыва дылдың болгаш литератураның программаларын болгаш өредилге номнарын улам сайзыраңгайжыдарының чугула айтырыгларының дугайын чугаалашкан. Бо талазы-биле Кызылдың педагогика институдунуң кафедра эргелекчизи, филология эртемнериниң кандидады Д. С. Куулар, национал школаларның эртем-шинчилел институдунуң Тыва лабораториязының ийи эдлекелии ажылдакчызы А. К. Ойдан-оол, Сут-Аксы ортумак школазының башкызы А. Ш. Монгуш, Барлык школазының башкызы В. С. Шурук, Кызыл-Мажалык № 2 школазының башкызы О. К. Ондар дээш өскелер-даа чүве чугаалаан.

Эге классчарга тыва дылды өредириге база 4—10 классчарга тыва дыл болгаш литература башкылаашкынынга хамаарышкан ийи секцияга башкылар арга-туржулгазын солчуп, ажыктыг чүүлдерни билип алганнар.

Дүүн тыва дыл болгаш литература башкылары Кызылын № 2,3 школаларынга, школа-интернатка кичээлдерге олурушканнар.

ХАМААРЫЛГА АҢАА ТОДАРАТТЫНАР

«Күш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында» ССРЭ-ниң Хоойлузунуң төлевилелин таныжып чугаалашкан хурал Кызылга Чурттагга-коммунал ажылагый министерствозунга болуп эрткен. Анаа кадрлар киллизиниң инспектору В. С. Федченко Хоойлунуң төлевилелин номчуп таныштырган.

Хоойлунуң төлевилелин сайгарып чугаалажырынга специалистер, ажылчыппар идепкейлиг киржип, ооң түүл, кезек бүрүзүн ишк-биле деткип, боттарының санал-оналын бергеннер. Экономист В. М. Сеиникова бодунуң саналынга төлевилелдиң 17-ги түүлүнге доктаап, ында айыткан сорулгаларны онзалап демдеглээп. «Коллектив кежигүннериниң идей-политиктиг, күш-ажылчы, мозу-шыпар болгаш хоойлу-дүрүм талазыбиле комплекстиг кижизидилгезиниң, коллективке кадык моральпсихологтуг климатты тургузарынын, ог-бүленн бижиглаарынга болгаш уруг-дарыгның кижизидилгезиниң эжиидеринге деткимче коргүзер байдалдарны тургузарының, коммунистиг мозу-шыпар нормаларын бижыктырарының талазы-биле хемчеглерни боттандырар» дээнинге каттыжып турарын айыткан. Шыпап-ла, кандыг-даа кижи коллективке кижизиттинер, күш-ажылга хамаарылгазы аиаа тодаратгынар. Оон ангыда, ог-бүленн бижиглаарынга болгаш ажытолду кижизидерин эжиидерииге коллективтиң ролюн бедидери чоптуг. Коллективте хөй-ниити активтер ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары черле чугула. Ол-ла бүгүнү амыдыралга боттандырар херек.

Хуралдың киржикчилери Хоойлу төлевилелиниң 13-кү түүлүнде аныяк кадрларны белеткээрииің, оларны ажылга таварыштыр хуваарының айтырыныиче чугула сагыш салган. Күш-ажылчы коллективтиң бо айтырыгга киржилгезин магадылаанын түүлдүгүүнгеп. Чүге дээрге, аныяк кадрларны ажылга оореднп, бижиглаарынга, оларның мергежилин бедидерииге күш-ажылчы коллективтиң санал-оналын барымдаалаарын төлевилелде дорту-биле айыткан. Бо дээрге ёзулуг-ла хүниүң пегелдезиигге дүжүп турар айтырыглар-дыр.

С. ЧООДУ.

КОЛЛЕКТИВТИҢ АДЫН БЕДИК ТУДАР

Хоойлу төлевилелиниң таныштырылга хуралы Кызылдың № 3 АТБ-зинге база болган. Анаа улус депутаттарының Кызыл хооркүүсөмунуң даргазының ораанчызы Г. М. Шамопин төлевилелди таныштырган.

Хоойлу төлевилелин АТБниң ажылчыппары, чолаачылары, инжепер-техниктиг ажылдакчылары бир үн-биле деткээннер. Чугаалашкан айтырыг талазы-биле санал бергеннер күш-ажылчы коллективтериниң ролюн бедидер дугайында партия болгаш чазактың чугаалажып кооруне киирген төлевилелиии чептүг деп санаап, коллективтериниң кол эргелерин болгаш хүлээлгелерин тодарадып турарын чугула чүүл киллдыр демдеглээннер.

Хуралга чолаачылар В. В. Степанов, И. П. Горшков болгаш оскелер-даа санал бергеннер. Ылаңгыя И. П. Горшков мынча дээп:

— Бистиң чолаачылар бригадазында четтестерни чок дең болбас. Чамдык эштер бригаланың ады дээш, коллективинии алдары дээш ажылдавайн турарлар.

Хуралдың киржикчилери Хоойлу төлевилелин таныштырып турда организастыг болгаш идепкейлиг чоруун коргускеннер.

ЭГЕЛЭЭШКИН

Сад өстүрер болгаш шоологаанчыдар талазы-биле «Ильичевский» колхозта Х. Гочиевтиң хойжу бригадазы сурагжый берген. Бригада кежигүннери — хойжуларның социалистиг чарыжының тиилекчилери. Олар эрткен күзүн-не коданының девискээринге фруктулуг мыштарны олурткан, час-биле кады чечектер тарыыр, погаанчыдар шоолерии белеткей бергеннер.

Коданнар болгаш фермалар девискээрии погаанчыдар талазы-биле Х. Гочиевтиң бригадазының чаагай эгелээшкинин Карачаево-Черкесс автономнуг областың колхозтарының болгаш совхозтарының малчыннары эдере бергеи.

(СЭТА).

КҮҮСЕЛДЕНИ ЧУГААЛАШКАН

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы апрель 22-де болуп эрткеи. 1983 чылдың бирги кварталында РСФСРниң экономиктиг болгаш сопиал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш РСФСРниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң түнелдерин аиаа чугаалажып көрген.

СЭКП ТК-ныи Политбюро кежигүнүүге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев хуралга чүве чугаалаан.

(СЭТА).

КОЛЛЕКТИВТИҢ УДУРТУКЧУ ӨЗЭЭ

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: ажылдың стили

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын болгаш оны боттандырар талазы-биле хемчеглер дугайында чугаалашкан СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринде кодээде партия эге организацияларының ролюн оныа чугулалап айытkан болгаш оларның сорулгаларын тодаргайлаан. Коллективтерге мораль-психологтуг байдал, организакчы чоруктуң болгаш сагылга-чурумнуң деңнели, күш-ажылчы беримче, эчис түнелдер оларның ажыл-чорудулгазындан дорту-биле хамаарыжыры ында демдеглээн. «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында партия эге организациязы оны амыдыралга боттандырар дээш ажылдап турар.

Ферма коллективиниң мурнунда салдынган ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң айтырыгларын күүседирин-биле партия организациязының дайынчы арга-шинээн, коммунистерниң авангардчы ролюн бедидиринче, үстүнү органнарының болгаш бодувуң үндүрген шиитпирлериниң күүседеэнин чедип алырынче, социалистиг чарыштың калбартырынче, бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун бызыглаарынче, ажыл-ишчилерниң ортузунга идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды экижидиринче партия организациязы кол киҥээнгейни угландырган.

Партия организациязы перспективтиг план ёзугаар ажылдап турар. Оны тургузарда профсоюзилел, комсомол болган өске-даа хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, активнилери-биле кады сүмележип тургускан, партия организациязының ажык хураалынга багылаар, ында айытkан хемчеглерниң күүселдезин чедип ап турар.

Партия организациязының үчёдунда он СЭКП кежигүнү, партия кежигүнүнге бир кандидат бар. Оларның шуптузу даашган ажыл-дерээн бедик харысалга-биле күүседип, амыдыралга төлептиин көргүзүп, партийжи даалганы күүседир дээш билиин, арга-дурзулгазын, күжүн үндүрүп келгенинер.

Коммунистерни кижизидериниң школазы — партия хуралдарын шинарлыг эрттирериниң чогуур киҥээнгейни салган. Чугаалажыр айтырыгны белеткээрин бир азы элээн каш коммунистиске даалеан болур. Олар ону баш бурунгаар белеткеп, илеткел кылыр кижиниң ажылын хынаар, чедишкиннерни демдеглээр, четпестерни болгаш чедир кылдынмаан түүлдерни айтыр, ол четпестерни кыска хуусаада эдер талазы-биле хемчеглерин доктаалга бижидир, оон күүселдезинин дугайында коммунистиң дынадыын алырын чуруумчуткан. Коммунистиң авангардчы ролюнүң, хууда харысалгазының, СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының, ССРЭ-ниң 60 чылынга белеткелдиң, күш-ажылдың сагылга-чурумун бызыглаарының, социалистиг чарышты дээштиг организастаарының, мал чыштаглаашкыныңын, мал чеминериниң белеткелиниң, сүт бүдүрүлгезин көвүдедир, сүттүң шынарын экижидериниң дугайында болгаш өске-даа айтырыгларны партия хуралдарынга чугаалашкаш, чогуур шиитпирлерни хүлээп алган.

Коммунистерниң СЭКП Уставының негелделерин, партийжи даалгаларын, онаашкан ажылын канчаар күүседип турарының дугайында отчёттарын үеле-леп партия хуралдарынга дыннаарын практикалап турар. Коммунистиң ажыл-ижин, партийжи даалганы кайы хире күүседип турарын, хөй-ниити ажылынга киржилгезин, сагылга-чурумун, үргүлүнүң өөредилге-кижизидилгезин шүгүмчүлеечи ёзу-биле сайгарып көөр. Коммунистер ферма эргелекчизи Л. М. Дамбуунуң, улуг инек сарчызы Б. Ө. Саттың, комсомол эге организациязының секретарлары Айлан-оол Куулярның, СЭКП кежигүнүзи кандидат, тракторист Дмитрий Бовбуйнуң болгаш өскелериниң информациялаары партия хуралдарынга дыннаан.

Ферма эргелекчизи Л. М. Дамбуунуң отчёдун партия хуралынга дыннап чугаалашкаш, коммунистер киҥээнгейни сүт бүдүрүлгезин көвүдедирбиле инектерниң чемгерилгезин, суттарылгазын, ажаалдазын экижидиринче, эки шынарлыг сүт дээш демисеяын чорударынче, күш-ажылдың сагылга-чурумун бызыглаарынче, ажыл-ишчилерниң ортузунга идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды экижидиринче партия организациязы кол киҥээнгейни угландырган.

Партия организациязы перспективтиг план ёзугаар ажылдап турар. Оны тургузарда профсоюзилел, комсомол болган өске-даа хөй-ниити организацияларының удуртукчулары, активнилери-биле кады сүмележип тургускан, партия организациязының ажык хураалынга багылаар, ында айытkан хемчеглерниң күүселдезин чедип ап турар.

Партия организациязының үчёдунда он СЭКП кежигүнү, партия кежигүнүнге бир кандидат бар. Оларның шуптузу даашган ажыл-дерээн бедик харысалга-биле күүседип, амыдыралга төлептиин көргүзүп, партийжи даалгаларын күүседир дээш билиин, арга-дурзулгазын, күжүн үндүрүп келгенинер.

Коммунистерни кижизидериниң школазы — партия хуралдарын шинарлыг эрттирериниң чогуур киҥээнгейни салган. Чугаалажыр айтырыгны белеткээрин бир азы элээн каш коммунистиске даалеан болур. Олар ону баш бурунгаар белеткеп, илеткел кылыр кижиниң ажылын хынаар, чедишкиннерни демдеглээр, четпестерни болгаш чедир кылдынмаан түүлдерни айтыр, ол четпестерни кыска хуусаада эдер талазы-биле хемчеглерин доктаалга бижидир, оон күүселдезинин дугайында коммунистиң дынадыын алырын чуруумчуткан. Коммунистиң авангардчы ролюнүң, хууда харысалгазының, СЭКП Уставының негелделерин күүседип турарының, ССРЭ-ниң 60 чылынга белеткелдиң, күш-ажылдың сагылга-чурумун бызыглаарының, социалистиг чарышты дээштиг организастаарының, мал чыштаглаашкыныңын, мал чеминериниң белеткелиниң, сүт бүдүрүлгезин көвүдедир, сүттүң шынарын экижидериниң дугайында болгаш өске-даа харысалгалыг эштериниң дынадыгларын ап турар. Үндүрген шиитпирниң күүселдезин чедип алыры-биле коммунистерден негелделерни негелделеп шүүлтедиргенин, даалгырган ажыл-херек дүүн коллектив кежигүнүнериниң харысалганы бедиткени четпестерин дүрген чайладырынга, планның онаалдазыны, хүлээлгелерин чедишкиниҥ күүседиринге болгаш бүдүрүлгечи, күүседекчи, күш-ажылдың сагылга-чурумун бызыглаарынга дузалаан турар. Эртиен чылдың бирги кварталында ферма 113 тонна сүттүг бүдүрген болза, бо чылдың ол чезинде 17 тонна көвүдеткен. Күрүнеге сүт садар планны 103,9 хуу күүсеткен, оон хөй нуруузу бирги класстың сүдү болган. Инектерге, бызааларга чидиртир четчер санныг силос, сиген, савай фермада бар, ону хүн бүрү рацион ёзугаар берип, чылыг сүт-биле сүттаарын келгеп, ажаалдазын экижиткен. Мал чеминериниң белеткелиниге арыг-бажыылар чылдың-ма идепкейлиг киржип келген. Эртиен чылын 100 тонна сиген белеткээр тургаш, 120 тонна чедирген. Ынчангаш сүт бүдүрүлгези көвүдээн. Коллектив хүнде бир инектен оргумаа-биле 9 кг сүттүг ап турар. Бо көргүзүг чайгы деннелге арайла четпес. Сүт саалдазын көвүдедир хемчеглерни саанчылар, инек кадарчылары ап турарыпдан хүн келген тудум-на сүт көвүдеп орар.

Ажыл-ишчилериниң чүүттаарынга, ажылдаарынга, хостуг үезин ажыктыг эрттирериниге таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш партия организациязы хемчеглерни ап турар. Фермада 22 өг-бүле бар, шупту бажыннарлыг, чунар-бажың, кызыл-булуң ажылдап турар. Саанчыларның негелделезин ёзугаар ясли-садты тудуп турар, удазыз ажыглалга киргер.

Ферма комсомолчу-аныяктарныы, ынчангаш партия организациязы оларның ажылын шын организастаарынче, өөредилгезин, кижизидилгезин болгаш дыштанылгазын экижидиринче доктаамал киҥээнгейни салып турар. Комсомол эге организациязының (секретары А. Куулар) ажылының дугайында информацияларын партия хуралынга дыннап, айытkан четчестерни эдер хемчеглерни коммунистер ап, практиктиг дузаны чедирип келген. Шак ындыг бир деминг ажылын түнелинде комсомолчулар болгаш аныяктар планның онаалдаларын күүседип, хөй-ниитиниң херээнге идепкейлиг киржип, күш-ажылдың база шиитпирниң чурумун үревейн туза.

Коллективте профсоюзилел организациязының, херээжеңнер, дагдыныкчылар чөвүдели, депутат болган улусчу контроль бөлүктерин коммунистер баштап турар, оларны дамчыштыр ажылды партия организациязы удуртуп, үдүрген доктаалшиитпирлериниң күүселдезин боттандырып келген болгаш моон соңгаар-даа чорудар.

Кижилериҥ билиҥ бедик болур болза, салдынган сорулгаларны күүседиринге эң-не идепкейлиг киржип, чогаалдыкчы ёзу-биле ажылдаар. Ынчангаш партия организациязы коммунистерни, комсомолчуларны, партия кежигүнү эвестерни политиктиг, экономиктиг, зооветөөредилгеже шупту-зуун хаара туткан. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазы деп курстуң кичээлин пропагандист Л. М. Дамбуу чорудуп, теоретиктиг материалларны совхозтуң, фермазының ажыл-ижи-биле сыры холбап турар.

Социалистиг чарышты дээштиг организастаан. Саанчыларның көргүзүглерин хүннүң-не бижээш, көскү черде алып, мурнакчыларны, хожуданнарны илередири чаңчыл болган. Күш-ажылчы маргылдаалыы түнелиин он хонуктан үндүргеш, тиилекчилериҥ шаңнаар. Бо чорук сүт саалдазын көвүдедиринге дузалап келген. Оон уламындан ферма эртиен чылын республикага бирги, бо чылдың эртиен айларында районга ийиги черни эзлээн. Чарыштың мурнуку одурууңда коммунистер Анай-Хаак Моңгуш, Алдын-кыс Моңгуш, комсомолчулар Арина Моңгуш, Наташа Күжүгет олар чоруп орар.

Татьяна Кертик-ооловна Моңгуш 1974 чылдан бээр партия организа ц и я з ы н секретарылап келген, ферманың ажыл-агый болган культура тургу э у у шкунуң, ажыл-ишчилериниң кижизидилгезиниң айтырыгларын чедишкиниҥ шиитпирлээр дээш билиин, арга-дурзулгазын үндүрүп, кызымак ажылдал келген. Ынчангаш коллектив дээре ажылдыгларның бирээзиниге санадып турар.

Ферманың партия организациязы бүгү ажыл-чорудулгазын бердиниген онаалдаларны күүседиринче ажыл-ишчилериниң күжүн мобилизастап, оларның күш-ажылчы, мозу-шынар, интернационалчы кижизидилгезин экижидиринче, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуурунче утландырып турар.

Т. ХЕРТЕК.
«Шынның» корреспондентизи.

Апрель 25-С. М. Будённыйның төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чыл

Хамааты дайынның көскү маадыры Семён Михайлович Будённый эң алдарлыг совет полководчуларның аразындан чоннуң эң ынак болгаш сураглыгларының бирээзи.

Октябрьның тиилелгезиниң соонда ак гвардейжилерден болгаш даштыны интервентилерден Советтер чуртун оңбоолуг камгалап турганнарның одуругларында С. М. Будённый турган. Тоолчургу Бирги Аъттыг шеригниң командири тургаш, Төрээн чурттуң маадыраан чыл дамдеглелинге эвээш эвес ат-алдарны дайынчылары-биле мады ол инмирген. Хамааты дайынының төнгемининг соонда С. С. Будённый бистиң армияның идепкейлиг тургузукчуларының болгаш удуртукчуларының бирээзи болу берген болгаш Совет Чөпсөктиг Күштерни бымыглаарынга хөйну кылган. Ада-чурттуң Улуг дайынының эге хүнинден эгелээш, С. М. Будённый немец-фашистиг эжелекчилерни чыяча шаварын организастаарынга бүгү күжүн үндүрген.

Коммунистиг партия болгаш Совет күрүне С. М. Будённыйның улуг ачы-хавыязын белиин-биле үнелээн. Ол Совет Эвилелиниң үш дакпыр Маадыры, чурттуң болгаш даштыны күрүнелерниң хөйхей орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткан.

Революцияның солдады, коммунист, полководчу С. М. Будённыйның туораскаалын совет улус мөңгези-биле сактып чоруур.

С. М. Будённый Москваның Кызыл шөлде (1963 ч).

СЭТА-ның фотохрониказы.

ОРУК ЭКИДЕ ЧОРУК ЧОГУУЧАЛ

Кандыг-даа бүдүрүлге черии күрүне мурнуга алган планын ыяап күүседир ужуралуг. Ол дээрге амгы үениҥ негелдезин-дир. Ынчангаш планны база социалистиг хүлээлгени күш-ажылчы коллектив, оон кежигүнү бүрүү ыяап күүседир дээш, күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидер, бар курлавырларны шын ажыглаар хүлээлгелиг. Ол дугайында күш-ажылчы коллективтер дугайында Хоойлу төлевилели-даа иеген турар.

Ак-Довурак хоорайның орук септелге-тудуг участогунуң кол инженери Адыгы Останаевич Судейманов-биле чогум-на харын ол дугайында хандыр чугаалаштывыс.

— Партия болгаш чазак күш-ажылдың сагылга-чурумун бызыглаар. бүдүрүлге планын күүседир дугайында эң чугула хемчеглерни күп бүрү ап чорудуп турар. Оны бистиң коллективтиң ажылчыннары иэни-биле деткип турар — деп, кол инженер чугаалады. — Ажылчын, күш-ажылчы коллективтерниң ролюн бедидериниң дугайында Хоойлу төлевилелиҥ база улуг өөрүшкү-биле номчуп таныштывыс, оны иэни-биле деткип турар бис.

Ак-Довуракты орук септелге-тудуг участогунуң коллективи бо чылдың бирги кварталының бүдүрүлге планын 105 хуу күүсеткен, азы 139 муң рубльдиҥ ажылы кылдынган.

Оруктар. Олар республиканың экономиктиг хогжулдезиниҥ улуг рольдуг. Эки оруктарга машина-техника бедик белеҥ үрелбес. Улус ажыл-агыйының эң чугула үнелиг чүүлтерин айыттынган черлерниҥ чогуур үезинде чедирер аргалыг. Ынчангаш маңаа орук кылып турар, оларның септелгезин чорудуп турар кижилерниҥ ролю улуг, харысалгазы бедик.

Ак-Довуракты орук септелге-тудуг участогунуң ажыл-ишчи коллективи Кыяа—Таала, Чадаана—Ак-Довурак—Абаза аразының асфальтылыг оруктарының септелгезин доктаамал кылып турар. Ол оруктар бир төскеи. Эки шынарлыг эвес. Ынчангаш оларны чыл саныида-ла септеп, харын-даа үнелезин-биле чаартып, эде кылып-даа турар.

Үстүнде айыттынган оруктарны чогуур үезинде септеп, эде кылырынга күш-ажылчы төлептиг үлүг-хуузун ук коллективтиҥ бот-оруга-чарыгалыг 25 кижи кежигүнүнүң бригадазы киирип турар.

Бригадир Валерий Юльевич Капук удурткан бригадазының ажылчыннарын эки билир, ажыл-херектиҥ чогумчалыг будери дээш хүн бүрү сагыш човаң, организакчы чугула рольду ойнап турар кижилериниҥ бирээзи. Бо бригадада ак сеткилдиг ажылдап турар ажылчыннарның саны улам көвүдеп, күш-ажылдың сагылга-чуруму улам бызыглып турар. Бульдозер башкарыкчызы Николай Сухорошов социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болган. Чолаачы Валерий Сушкин хүн бүрүүн ажыл планын доктаамал ажыр күүседип, ажылдап турар коллективиниҥ бедик хүндүткелиг чезин алган.

Ук коллектив эм апрельдиҥ бүдүрүлге планын чедишкиниҥ күүседир дээш ажылдап турар.

Х. МОНГУШ.

Хана парлалгазы

«КОММУНИСТ»

Чөөн-Хемчик районнуң Карл Маркс аттыг совхозунда партия, профсоюзилел организацияларының органы «Коммунист» хана солуунуң редактору боон 1980 чылдың ийиги чартыынган ажыктан эгелээн мен. Солуунувус айде ийи удаа үнер кылдыр чурумчаан. Номчукчуларга ажыктыг, солуургарчыг, идепкейлиг утказы бедик материалдарлыг, көргүштүг, өөгүр кылдыр хана солуунуң квастаттынган турарынче кичээнгей салыры — сорулгавыс ыдыг. Ону чедип ап-даа турар бис.

Хана солуунга үнер көл материалга хүннүң чугула айтырыглары кирер. Чогаадыкчы, чаартыкчы саналдар, мурнакчы дуржулганы непередири — материалдарывыс көл темазы ол. Шүгүмчүзелдиг база шоодуглуг одургулар, баштантаныышкыннар доктаамал үнер. Солуунувусча материалдар бижии, белеткеп бээри-биле удуртукчулардан эгелээш, ажылчыннарга чедир киирештирип, бижикчилериниң идепкейни чедип ап турар бис. Бо хүнде бижикчилериниҥ саны ковуун.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия Төп Комитединиң май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлериниң амыдыралга боттандырарының сорулгаларын ыяап күүседирин чорудары чугула. Ынангыя ижек эдии будүрерин ковудедир. Ону боттандырарда чүүл-даа мурнуда күрүнеге садар малдарын совхозтар боттарының будүрүп алган чеми-биле семиртп азыраар ажылды организастап, ол ажылды үлетпүрге үндезилеп чорудары чугула. Садар дээш чемгерип турар мыйыстыг бода малдарны чемгерериниҥ хуусаазын чоорту кызырарынче үтланган ажылды чорудар.

Күрүнеге садар малдарның база шарыжыктарның ортумак денизизин 375 килограммдан кудулаашкын чедип алыры Аъш-чем программазында көрдүүген. Ажыл-агыйларның күрүнеге сатkан 350—400 килограмм аныяк мыйыстыг бода малдарының өртээнге немей 35 хуу немелде төлевирни. 400-тен ажыг деңзилиниҥ өртээнге 30 хуу немелдеени төлээр. Ийи хардан эвээш пазылыг, 300 килограммдан өрү деңзилиг семиртилгете турган шарыжыктарның өртээн (стандартка дүүжүп турар болза, кеш адаанын кадар чаан барымдаалавайн) дээдп күштүг инек өртээ-биле дөмей төлээр. Сарлык биле ивиниҥ өртээн, оларның күжүн барымдаалап тургаш, база-ла инек өртээ-биле дөмей кылдыр төлээр. А бир хар чедир пазылыг ивиниҥ эъдин дээдп күштүг инек эъдииниҥ өртээ-биле алыр болгаш оон кырынга 20 хуу немелдеени база бээр. Бир хар чедир пазылыг, 30 килограмм чедир деңзилиг чаглыг уксаалыг хураганнарның өртээ база 28 килограмм чедир деңзилиг өске-даа уксаалыг хураганнарның өртээ (кайызыныңда кадар чаан барымдаалавас) шээр малдың дээдп күштүүн өртээнге деп.

Совхозтарның фермаларында эр мөлүүргелерниң үчёдун ажыктер, оларның семиртилгезин шын организастаар. Мал семиртп азырап турар «Сукпак», «Тывa», «Тес-Хем» совхозтарга семиртир малдарны дарының тәлазы-биле берге байдалдар тургустунган турган. Оон түнелиинде ол районнар 669,7 тонна эътти чыл планынга чедир сатпайн, күрүнс мурнуга өрелиг артканнар. А оңгу беш чылда эът будурер айтырыгже ханылап кирбейн, курлавырларны четче ажыглавайн, ол ажылды хүн бүрүүнүң кичээнгейниниҥ төвүнге тургуспайн келгеннис-биле күрүнсте 22.837 тонна эът чедир саттынмаан азы чедир саттынмаан эът чыл планының 95 хуузу болган.

Эът будурерин көвүдедирде иви малды өстүрери чүүлга дээрзин Программада айыткан. Иви дээрге чиик өртектиг продукция бээр, хөй чаргдал үнүрбес мал. Ивиниҥ эът орнунга мунар, шары орнунга чүдүрер, оон суду-биле янзы-бүрү чем кылып. Оон кежиниҥ өртээ базаескен. Өске малдарга бодаарга, иви өзүүчел. Иви оолдап турар үеде чаш анайлары, колдуунда-ла, онча-менди дорутар.

Бистиҥ республикада бо хонар малды өстүрериниче кичээнгей кошкак салдынып турар. Оон түнелиинде «Тоора-Хем», «Май 1», «Тере-Хөл» совхозтарда, күрүнениҥ Сыстыг-Хем аныяк-тывыш ажыл-агый черилде иви мал өзер хамаан чок, төнер чедип турар. Инекжилериҥ амыдырал-чурттаазының эжижидериге таарымчалыг байдалдар тургустунмайн келген. Олар чайын Хам-Сыра, Өөгүген тайгаларынга, Бедий-Хемге чайлаар, а кыжын ол тайгалардан бадып, доора хемнерге кыштаарлар. Ол черлерде чурттаарынга таарымчалыг байдал тургустунмаан. Совхозтар төптеринден аъш-чемни, шалганны, тараанны, дус-кужурну инеге чүдүрүп алыр. Ивиниҥ эъдин дээрге чиик өртектиг продукция бээр, хөй чаргдал үнүрбес мал. Ивиниҥ эът орнунга мунар, шары орнунга чүдүрер, оон суду-биле янзы-бүрү чем кылып. Оон кежиниҥ өртээ база-ескен. Өске малдарга бодаарга, ивиниҥ өзүүчел. Ивиниҥ оолдап турар үеде чаш анайлары, колдуунда-ла, онча-менди дорутар.

Бистиҥ республикада бо хонар малды өстүрериниҥ

КИЖИ БҮРҮЗҮН—ЧААГАЙЖЫДЫЛГАЖЕ

«ССРЭ-ниң составывига Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылывга уткуштур чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар талазы-биле Кызыл хоорайның, Хову-Аксы суурнуң, Шекпээр кожоо Советининг ажылчы чоннарының социалистиг хүлээлгелериниң дугайында» доктаалды Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Кызыл хоорайның, Хову-Аксы суурнуң болгаш Шекпээр кожоо Советиниң ажылчы чоннарының ук эгелээшкинин Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели детиксп болгаш чурттакчылыг черлерни чаагайжыдар база ногаанчыдар талазы-биле үетүнде адаттынган черлериниң ажылчы чоннарының эгелээшкинин нептередир талазы-биле организакчы болгаш кижизидилге ажылын калбартырып республиканың улуг депутаттарының чөр-чер Советтеринге дааскан.

СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 40 ЧЫЛЫНГА УТКУШТУР КЫЗЫЛ ХООРАЙНЫҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Он бирги беш чылдың планныг ооваалдарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир база ажыр боттандырар дээш, бүгү совет улус-биле бир домей, Кызыл хоорайның ажыл-ишчилери наймысталдың экономиказын база культуразын улам ыңай хогжүдеринге улуг салымыкпыны киирип турар.

СЭКП ТК-ның «ССРЭ-ниң составывига Тываның эки тура-биле, каттышканының 40 чылы» деп доктаалы хоорайның ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы болгаш политиктиг идепкейниң көдүрген.

Ол кайгамчык байырлалга уткуштур «Тудуг безектери» комбинаттың, авиабүдүрүлгенниң, «Кызыл тудуг» эргелелиниң, чурттаалга-коммунал ажыл-агый эргелелиниң боторугла-чарылгалыг участогунуң болгаш Кызылдың үлетпүр барааннарының садыынын коллективтери немелде хүдээлгелерни ап, Тываның 40 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарыштың эгелекчилери болганнар.

Бүдүрүлгенин болгаш ажылдың ажыктыын бедидер. Тываның пайысталын бедик культуралыг база үлегерлиг хоорай болдурар дээш социалистиг чарыш планнарны база социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге, хоорайның чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын болгаш санитарлыг байдалын экижидеринге улуг идигни болдурар.

1981-1982 чылдарда хоорайның хогжүдеринге 54 миллион рубль ажыг капитал салымышкын шингээдип алдынган, ооң иштинде 9 миллион рубльди коммунал объектилерниг болгаш чаагайжыдылгага үндүрген. Суг аргыштырар 0,7 километр, чылыг дамчыдар 4,1 километр четкилер туттунган болгаш эде кылдынган, 250 муң дөрбелчин метр орук болгаш тротуар асфальтылаттынган, 15 муң дөс ыяш аймаа олуртунган, хоорайның чаагайжыдылгазыңа чурттакчылар 116 муң кижи-хүнүн ажылдап эрттиргеп. Ленин, Кочетов, Красноармейская, Советская кудумчуларын, Культураның болгаш дыштанылганың Н. Гастелло аттыг парыгын долгандыр агыскан септиң кыдыны эде кылган. Ленин аттыг, фонтан тургускан шолдуң тудуу болгаш чаагайжыдылгазы дооступ турар. Скверлер тарыттынган, чаа газоннар кылдынган. Хоорайның санитарлыг байдалы экижээн, бүгү девискээрниң 60 хуузу план ёзугаар докталмал арыглаттынып турар.

Хоорайның чаагайжыдылгазынче, ногаанчыдылгазынче база санитарлыг байдалын экижидеринче, ажылчы чоппарны хаара тудар талазы-биле хөй-нинти организацияларының ажылының ажыктыы бедээн.

1983 чылдың база беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир база ажыр күүседир, ССРЭ-ниң составывига Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылын төлептиг уткуур дээш хоорайның будүрүлгелериниң болгаш организацияларының, школаларның база оорединге черлериниң коллективтери «Тываның пайысталын бедик культуралыг, үлегерлиг арыг-шевер хоорай болдураал» деп кыйгырыгның адаа-биле 1983-1984 чылдарда боттандырары-биле дараазында социалистиг хүлээлгелерни алган.

ЧААГАЙЖЫДЫЛГА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур 44,5 муң дөрбелчин метр иинты чурттаалга шөлүн чогуур хуусаазында ажыглалга киирерни хинды-рар. Коллекторлуг канализацияның арыглал тудуун 1984 чылда ажыглалга киирер. 1,9 километр чылыг четкилерни, 8 километр водопроводту, чөөп талакы микрорайонга 3 километр канализацияны коллекторун тудар. Дружба, Каа-Хем, Топографическая, Кечил-оол, Бай-Хаак, Интернационалныя, Октябрьская, Трудовая, Кызыл партизан, Заречная кудумчуларын эде кылыр. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилериниг турасказалды, «Азия төвү» обелискини, «Хүреш» стадионпу, теннис болгаш бильярд залдары-биле катай паркты төп кеззон, улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң павильонун чаартыр, кылыр.

Делгем панельдиг бажың кылыр комбинаттың, аэровокзалдың, зоопарктың тудуун доозар. Совет Тываның 5 чылы аттыг стадионнуң, Кызылдың эрик талазын, аът чарыштырар черниң септелгезин болгаш эде кылышкынын боттандырар. «Кызыл», «Моңгулек» гостиницаларны, хогжүм-шин театрын септээр. Хоорайның чоон болгаш барын талаларында киреп оруктарны дерип кылыр. Төөгүнүң, культураның болгаш архитектураның турасказалды болур черлерге мемориалдыг самбыраларны тургузар. Чурттаалга фондуларының, чурттаалга бажыңнарының мурнуку талаларын, администрativtig болгаш будүрүлге бажыңнарының, херимнериниң капитал болгаш доктаалмал септелгезин кылыр. Эргижээн чурттаалга бажыннарын, администрativtig бажыңнарны, боттарының кара туразыбиле тутнан гаражтарны бүзар. Улуг-Хем ой чарында, «Тудуг кезектери» комбинатта, № 4 ХПТУ-да, «Востокта» автобус доктаар черлерни чаагайжытпышаан, серилер кылыр. Көскү агитацияны: чырып турар рекламаларны, улуг-улуг үжүктерден кылган лозунгларны, панноларны база стендилерни чаартыр. Хоорайның кудумчуларын база автобус доктаар черлерни чырыдар. Бажыңнар чанының девискээрлериң чаагайжыдар, кварталдар иштинде кадык-шылга хоорайжыгаштарын, уругларның спорт тудугларын тудар. Подвалдарны уруглар клубтары кылдыр дериир. Будүрүлгенің бедик культуразы дээш социалистиг чарыштың калбартыр, Совет Тываның 40 чылынга тураскаадып, «Ажыктыг будүрүлге, үлегерлиг амыдырал база культура дээш» деп кыйгырыгның адаа-биле корүлде-конкурсту эрттирер.

НОГААНЧЫДЫЛГА ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

1983-1984 чылдарда 10 муң дөс ыяштың, 1 миллион чечектің тарын өстүрер, 8 муң дөрбелчин метр газонну тудар. «Тываның 40 чылы» аллеяны олуртур. Театр чанының болгаш төптүң скверлерин эде кылбышаан, С. К. Томаның хөрек тураскаалын тургузар. Абакан, Шагаан-Арыг кудумчуларында болгаш аэропортче баар орукта аллеяларны калбартыр.

1983 чылда оранжереяны тудар болгаш ажыглалга киирер. Бот-оруглга-чарылгалыг участоктуң питомникинге 7 муң дөс ыяштың олуртур. Квартира алган кижи бүрүүң бажың девискээрине ийи ыяштың тарырын, ону ажаарын дүрүмчүдер. Будүрүлгелериниң болгаш организацияларның күжү-биле 12650 п.метр суггарылга системаларын тудар. Көөрүг чанында скверде пасос станциязын, Бай-Хаак, Абакан аллеяларына суггарылга системазын эде кылыр.

САНИТАРЛЫГ АРЫГЛАП АПТААШКЫН ТАЛАЗЫ-БИЛЕ

Хоорайның план ёзугаар доктаамал аштап арыглаашкынына иинти девискээрниң 65 хуузун киирештирер. Контейнерлиг 48 шөлчүгештиг тудар. 1983 чылда бок төгер полигонну ажыглалга киирер. Кайы хамаанчок бок төгер чорукту болдурбас. Хуу чурттаалга бажыңнарының девискээрине арыг-шеверлиг тургузар.

Хоорайның чаагайжыдылгазын, ногаанчыдылгазын болгаш санитарлыг байдалын экижидер дугайында социалистиг хүлээлгени ап тура, Кызылдың ажыл-ишчилери, ССРЭ-ниң составывига Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышты калбартыр.

Чаагайжыдылга, ногаанчыдылга болгаш хоорайны үлегерлиг тургузар талазы-биле социалистиг чарышче Ак-Довуракты ажыл-ишчилерин кыымылчылар кыйгырып тур.

Социалистиг хүлээлгени Кызылдың ажылчы чоннарының төлээлекчилериниң 1983 чылдың апрель 12-де болган хуралынга хүлээп алган.

ТАНДЫ РАЙОНДА ХОВУ-АКСЫ СУУРНУҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Совет Тываның 40 чыл ооң төлептиг уткуру-биле Хову-Аксы суур Советининг ажылчы чоннары суурнуң Коммунальныя кудумчуун, Ленин аттыг шөлдү чаагайжыдарын, Гагарин аттыг кудумчуда асфальтыны база чадаг улус кылаштаар черни солуурун хүлээнип турар.

«Металлург» Культура бажыңының болгаш «Таёжный» универмагтың даштыкы талазын чаартыр, социал болгаш культура-амыдырал объектилериниң капитал болгаш план ёзугаар септелгелерни 140 муң рубльге кылыр. 1983-1985 чылдарда чурттаалга бажыңнарының 255 подъездилерин септээр, 1500 погоп метр штакетниктерни септээр.

Чыл санында 1000 дөс ыяштың, 900 дөс чадаг миштарны, 10000 чечекти тарып өстүрер, бажың чанында участоктуг ог-буде бүрүүг дузалал ажыл-агыйлыг болуруп чедип алыр.

«Эң тергиин кудумчу», «Эң тергиин квартал», «Эң тергиин бажың», «Эң тергиин агитквартира» дээш социалистиг чарыштың калбартыр.

Социалистиг хүлээлгени Хову-Аксы суур Советининг ажылчы чоннарының 1983 чылдың март 11-де болган хуралынга хүлээп алган.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОНДА ШЕКПЭЭР СУУРНУҢ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРЫНЫҢ СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

1983-1985 чылдарда ийи-ийи квартиралыг, иинти шөлү 1692 дөрбелчин метр чурттаалга бажыңнарып, 26 олуттуг чунар-бажыңны, малчыннар турлагларынга 4 чунар-бажыңны, 640 өөреникчи өөренир школаны, спорт шөлүн болгаш өске-даа объектилерни тудар. суурнуң кудумчуларындан 1,5 километр черни асфальтылаар, малчыннарның үжен турлаан электрижидер,е 18 квартираның капитал септелгезин кылыр, 750 погон метр штакетниктп тургузар, 1500 погон метр херимни септээр.

2400 дөс ыяштың, 500 дөс чадаг ыяштың тарып өстүрер. Школалар, уруглар албан черлериниң чанында, скверлерге болгаш өске-даа хөй-нинти черлериниг чечектерни тарып өстүрер. Өг-бүле бүрүүг дузалал ажыл-агыйлыг турарын чедип алыр. Суурнуң чаагайжыдылгазының болгаш ногаанчыдылгазының айын доктаамал эрттирер.

Социалистиг хүлээлгени Шекпээр кожоо Советининг ажылчы чоннарының 1983 чылдың март 15-те болган хуралынга хүлээп алган.

СОЛУН СЕМИНАР БОЛГАН

Шериг-патриоттуг кижизидилге айтырыгларының талазы-биле семинар чоокта чаа Курск хоорайга болуп эртикен. Делегейниң ийнги дайынының эң улуг тулчуушкуннарының бирээзи — Курск эътпээниң тулчуушкунунга, ооң 40 чылынга утпуштур семинарны тураскаадып чылдырган. СЭКП Курск обкому, РСФСР-ниң «Билиг» нинтилелиниң баштаар чөрү, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязында ССРЭ төөгүзүнүң институту, ССРЭ-ниң Эртемнер академиязында Бүгү-нинти төөгүзүнүң институту, ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунда Шериг төөгүзүнүң институту, Курск областтың «Билиг» нинтилелиниң организациязы шериг-патриоттуг темалыг ол семинарны организастаан.

Россия Федерациязының 72 автономнуг республикаларындан, крайларындан, областтарындан хөй, санныг төлөлекчилер семинарга киришкеп. Семинарныңг киржикчилери — дайынның болган күш-ажылдың хоочуннары, Курск эътпээниге болган улуг тулчуушкуннуң киржикчилери, партия, комсомол ажылдакчылары, эртемденнер, лекторлар.

Бо солун болган чугула семинарга Тыва АССР-деп барып киржип чораанымга база өөрүүр мен. Ханы уткашынарлыг, солун лекцияларны, илеткелдерни, эртемденнер, тулчуушкуннуң киржикчилери, бедик шериг дужаалдыг кижилер семинарныя киржикчилеримге ыыгап. Чижээ, «Немец-фашистиг элекчилерни Курск эътпээниге чылча шапкаңы» деп илеткелди ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунда Шериг төөгүзүнүң институдунуң улуг эртем ажылдакчызы, төөгү эртемнериниң кандидады Г. А. Колтупов, «Совет Чепсектиг Күштерниң Курск тулчуушкуннуга тиилелгезиниң бүгү делегейге төөгүлүг ужур-дузазы» деп илеткелди ССРЭ-ниң Эртемнер академиязында Төөгү институдунуң сектор эртелекчизи, төөгү артемнериниң доктору, профессор О. А. Ржевский, «Варшава Керээзиниң киржикчилери чурттарның шериг-политиктиг камгалал эвилели —тайбыңның болгаш ажылчы чоннарның социалистиг чаалап алышкыминрининг идеелдиг төлегинижи» деп илеткелди Варшава Керээзиниң Каттышкан Чепсектиг Күштериниң штабының начальныгының орлакчызы М. Г. Титов, «ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштери амгы үеде» деп илеткелди шериг эртемнериниң доктору, профессор, генерал-майор-инженер И. И. Ануреев кылган. Бо болгаш оске-даа илеткелдерни, лекцияларны улуг сонуургал-биле дыңнаан бис.

Москвадан, Курскиден, Ростовтан, Иркутскиден, Ярославльдан, Краснодардан, Челябинскиден, Горькийден, Белгородтан, Элистадан келген төлөлекчилер чон ортузунга, ылаңгыя аныяк салгакчылар ортузунга шериг-патриоттуг кижизидилге ажылларын чорудуп туларының дурзулгазын тодаргай чугаалааннар. Шериг-патриоттуг ажылдарны чорударда солун арганарны болгаш хевирлерни ажыглап туларын олар демдеглээн. Чижээ, лекциялар ломчулгазы, темаларлыг ужуражышкыннар, кежээлер, ааспжурналдары, киноэлекторийлер, маадырлыг чоруктуң ыяшоолдери, политиктиг ломчулгалар, айтырыглар болгаш харылзаалар кежээлери, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының неделялары, аныяк дайынының университединде, экскурсиялар болгаш походтар, дайынга маадырлыы-биле олген солдаттарның тураскаадыларын болгаш чевелгелерни ыдыктыыбиле надаглавары, дайын маадырларының аттары-биле адаан черлерни шефке алыры дээш, оон-даа оске.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Курскиге болган ол тулчуушкуннуң киржикчилери-биле тускай ужуражышкынны онзалап эрттирген. Дайын үезинде Төп фронтунуң тыл начальныгы турган, ам курлавырда генерал-лейтенант, төөгү эртемнериниң доктору, профессор И. А. Антипенконуң, Курскиниң бирги партизан бригазының комиссары чораан А. Д. Федосеитинниң сайтымыкпыларын семинарның киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Курск хоорайдан 30 километр черде Свобода суурда «Төп фронтунуң камгалал пушитузу» деп төөгүлүг тураскаалдың комплексинге семинарның киржикчилери база барып чораан болгаш сонуургап көргеннер. Ында Совет солдатка тураскаалды, музейни, Курск тулчуушкуннуга киришкен Төп фронтунуң, шериг кезектериниң аттарын бижээн тураскаалдыг хаанаты, Төп фронтунуң командылакчызы чораан, Совет Эвилелиниң Маршалы, Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры К. К. Рокосовскийниң бюст тураскаалын, дайын үезинде ооң чурттап, ажылдап турган чер бажыңчыгажын дыка сонуургаан бис.

Курскиниң оттуг эътпээнге 50 конук дургузунда дуң-хүн чок үргүлчүлээп тулчуушкунга фашистиг элекчилер 600 муң киржиннп, 1500 танкызын, 3000 үгер-бооларын, 3700 ажыг самолеттарын чидиргенин, немец-фашистиг командылал Курск тулчуушкуннуга шилгээдип 30 дивизиязын, ооң иштинде 7 танк дивизиязын чылча шапкыргапын семинарның үезинде илеткелчилер онзалап демдеглээн. Ол улуг тулчуушкунга эрес-маадырлыг чорууп көргүскеп 100 муң совет солдаттарны, офицерлерни ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан, олардың арезинде оруа шилгеээп 180 киржиге Совет Эвилелиниң Маадыры бедик атты тывыскан.

Фашистиг шериглерни Курск эътпээнге чылча шапкаңы Ада-чурттуң Улуг дайынында эчис тиилелгеге шериг-политиктиг улуг ужур-дузалыг болган. Шинчаңгай Курск тулчуушкуннуң 40 чылын калбаа-биле демдеглээри көрдүнгеп.

Д. САЯЯ,
семинарның киржикчизи, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң иинти кылдыг эргелекчизи.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

В. И. ЛЕНИННИҢ ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕН БЭЭР 113 ЧЫЛЫН ДЕМДЕГЛЭЭНИ

ПРАГА. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатказ байырлыг хурал Чехословакиянын пайысталы Прага хоорайга болган. ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары, ЧССР-ниң президентиниң Г. Густак болгаш Чехословакиянын еске-даа удуртукчулары байырлыг хуралга олурупкан.

ЧКП ТК-ның секретары М. Бене байырлыг хуралга илеткел кылган болгаш В. И. Ленинниң өөредин амгы үечадада улам-на улуг ужур-дузалыг болуп турарын онзалап демдеглээн. Ленинчи өөредиг ажылчы чоннарны, коммунистиг, ажылчын, национал-хосталгалыг шинчээшкиннериниң киржикчилерин чепсеглеп, социал девишилге дээш демисеелче оларны улам-на сорук киирип турар.

Улус массаларның организакчызы, улут теоретик В. И. Ленин К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстиң херээнин чайгылыш чок уламчылаачыл-болган. Ооң өөредин —ол дээрге, империализм үезинин, пролетар революциларының болгаш водонилдыг системаның бууран дүшкениниң болгаш кижи төрелгетенниң капиталимден социализмче шилчиишкининиң үе-чадазының марксизми-дир. Марксизм бистиң үевисте ленинизмден дашкаар боттанмас ийин деп, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андропов айыткан.

Социализмни болгаш коммунизмни тургузар дугайында ленинчи идеялар Совет Эвилелинге чедиишкинниг боттанының келген болгаш боттанып-даа турар деп, М. Бене демдеглээн. Хогжүдениң социалистиг оруун шилип алган чурттарда ленинчи идеяларны чедиишкиннер боттандырын турар. Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкининиң эң-не кампалган отряды — СЭКП-ниң дуржулгалыг бистиң билигленристиң эгээртинмес эртиинээп болуп турар деп, оратор медеглээн. Ол дуржулганы чогаадымчы ёзу-биле ажылгары—Чехословакиянын сайзырангай социалистиг нинтилелди тургузарының соруглаларын чедиишкиннинг шинтирлеринниң шинтирлиг негелдези болуп турар.

В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатказ байырлыг хуралдар Братиславага болгаш чурттуң өске-даа хөй хоорайларынга болуп эрткен. Словакиянын Коммунистиг партизазының болгаш чаагайның удуртукчулары, ажылчы чоннарның төлөлекчилерни В. И. Ленинниң тураскаалынга чечектер салган.

ГАВАНА. Делегей пролетариадызының баштыкчызы, Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизазының болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинге тураскаатказ мемориалдыг комплексти Кубаның пайысталынга дериг эгелээн. Ол тураскаалды Ленин аттыг парктың эң-не бедик черинге дериг тургузар.

В. И. Ленинге тураскаатказ кинофильминерниң көрүлдезин Кубада калбаа-биле организастаан. «Октябрьга», «Ленин Октябрьда», «Ленин 1918 чылда», «Ленин чүрээ», «Кремльдиң куранглары», «Ленин Польшада», «Ленин Парижте», «Шолдуң алдыы» деп кинофильмнер көрүүчүлерниң улуг сонуургалын болдурган.

КАБУЛ. В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатказ байырлыг хурал Афганистанның пайысталынга болган. Афганистанның Улусчу-демократтыг партизазының ТКзының Политбюро кежигүнөри, республиканың Революстуг чөвүлелиниң кежигүнөри, афган пайысталдың хөй-нинтизинниң төлөлекчилери байырлыг хуралга келгеп.

Делегей пролетариадызының баштыкчызы, ажылчыннарның болгаш тараачыннарның делегейде эң башкайы социалистиг күрүнеэнинг үндезилекчизи В. И. Ленинниң турасказалынга чечектер салган.

Ада-чурттуң Улуг дайынының үезинде Курскиге болган ол тулчуушкуннуң киржикчилери-биле тускай ужуражышкынны онзалап эрттирген. Дайын үезинде Төп фронтунуң тыл начальныгы турган, ам курлавырда генерал-лейтенант, төөгү эртемнериниң доктору, профессор И. А. Антипенконуң, Курскиниң бирги партизан бригазының комиссары чораан А. Д. Федосеитинниң сайтымыкпыларын семинарның киржикчилери улуг сонуургал-биле дыңнаан.

Курск хоорайдан 30 километр черде Свобода суурда «Төп фронтунуң камгалал пушитузу» деп төөгүлүг тураскаалдың комплексинге семинарның киржикчилери база барып чораан болгаш сонуургап көргеннер. Ында Совет солдатка тураскаалды, музейни, Курск тулчуушкуннуга киришкен Төп фронтунуң, шериг кезектериниң аттарын бижээн тураскаалдыг хаанаты, Төп фронтунуң командылакчызы чораан, Совет Эвилелиниң Маршалы, Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадыры К. К. Рокосовскийниң бюст тураскаалын, дайын үезинде ооң чурттап, ажылдап турган чер бажыңчыгажын дыка сонуургаан бис.

Курскиниң оттуг эътпээнге 50 конук дургузунда дуң-хүн чок үргүлчүлээп тулчуушкунга фашистиг элекчилер 600 муң киржиннп, 1500 танкызын, 3000 үгер-бооларын, 3700 ажыг самолеттарын чидиргенин, немец-фашистиг командылал Курск тулчуушкуннуга шилгээдип 30 дивизиязын, ооң иштинде 7 танк дивизиязын чылча шапкыргапын семинарның үезинде илеткелчилер онзалап демдеглээн. Ол улуг тулчуушкунга эрес-маадырлыг чорууп көргүскеп 100 муң совет солдаттарны, офицерлерни ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаан, олардың арезинде оруа шилгеээп 180 киржиге Совет Эвилелиниң Маадыры бедик атты тывыскан.

Фашистиг шериглерни Курск эътпээнге чылча шапкаңы Ада-чурттуң Улуг дайынында эчис тиилелгеге шериг-политиктиг улуг ужур-дузалыг болган. Шинчаңгай Курск тулчуушкуннуң 40 чылын калбаа-биле демдеглээри көрдүнгеп.

Д. САЯЯ,
семинарның киржикчизи, СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң иинти кылдыг эргелекчизи.

Бөгүн-Аныяктарның эп-сеткил каттыштырылгазының делегей хуну

ЧАҢГЫС ДЕМНИГ

Чер кырынга улустарның аас-кежии дээш, быжыг тайбыңны чедип алыр дээш бөмбүрзектиң бурунгаар дешилгелиг чалыы назыны бүгү болгу дег-ле чүвени кылырынга, демисеежиниге белеңиниң, чаңгыс эп-сеткилдиниң чырык көрүлдези Аныяктарның эп-сеткил каттыштырылгазының бүгү-делегей хуну болуп ужурлуг. Бо чылын ону милитаризм, колониализм, реакция күштеринге удур аныяктарның улам быжыын турар чаңгыс эп-сеткили, демисели-биле демдеглеттиниип турар.

Демократтыг аныяктарның бүгү отрядтарының улам ыңай быжыг каттыжарынга чугула рольду совет ооллар, кыстар ойнап турар. Оларның мыкпыт хүлээлгези, чаңчылдары — делегейге тайбыңны кадагалап, быжыглаары.

Совет эрге-чагыргапың башкайгы чылдарында, хамааты дайынының берге үелеринде комсомолчулар дашпыкыла аныяктар организацияларыга дузалаар хөреңгинин чыын турганнар. Чээрби чылдарда олар воскресниктер, субботниктерни организастап, концерттерни үмдүрүп, ооң алган оруганы боттарының эргелерин дээш демисеежип турар Уэльстиң дагжыларының, Францияның металлуртаарының фондузунче шилчидип турганнар. Үжен чылдарда Советтер чуртунуң ооллар, кыстары антифашисчи конгресстерге, Германияның, Испанияның патриоттарыбиле чаңгыс эп-сеткил каттыштырылгазының митингилеринге, дөртен чылдарда социалистиг Төрээн чуртунуң камгалалынга идепкейлиг киржип турганнар.

Алдарлыг чаңчылдар бөгүн база аныяктар-биле кады. Оларны улам ыңай сайзыратпышаан, совет аныяктар ам 140 чурттарның 1350 бүгү-делегейлиниң национал аныяктар эвилелдери-биле кады ажылдап, Демократтыг аныяктарның бүгү-делегей федерациязының, Студентилерниң бүгү-делегей эвилелиниң ажылында идепкейлиг киржип турарлар. Бистиң чуртту ооллар, кыстарның идеолуг кыжаныышкынга удур тайбың дээш демисеединг бүгү делегей кампаниязын чорудар дугайында кыйгырыы Демократтыг аныяктарны бүгү-делегей федерациязының XI ассамблеязының шинтирилде киргеп.

ВЛКСМ-ниң XIX съездиниң шинтирин ёзугаар совет аныяктарның тайбың марыжынга киржилге, эп-сеткил каттыштырылгазының күш-ажыл эзачегли, субботниктери, воскресниктери, тайбың камгалалчыларының хол үжүүн чыыры, политиктиг ырлар, плакаттар фестивальдарын организастаары— бөмбүрзектиң демократтыг чаңгыс

ТАЛАНТЫЛЫГ АНЫЯКТАР

Кызылда күрүненің педагогика институдунуң студентиверииің аразында талантылыгларның эдээш эвезин уран чүүл көрүлдезииің комиссияга көргүскен концерти болгаш студентилерниң эртем конференциязынга база эртем хүнүнге тураскаатнан концерти бадыткаан.

Концерттиң номер бүрүзүн зал долдур көрүнчүлер, оларның аразында Тываның эртемденнери улуг сонуургал-биле демдеглеп көргеннер. Хөйнүң ырының, ансамбльдерниң болгаш танцының көргүзүглери ынчуг эки күүсеттингилээн. Концерттиң черле ынчаш бүгү программазы чаагай идеяларга, интернационалчы эп-найырал темазынга тураскааттынган. Программада орус, тыва, якут, татар, узбек болгаш өске-даа нацияларның ырлары, аялгалары болгаш танцылары бар болган. Бо концерттиң номер бүрүзүнүң чедиишкиннеринде чүгле бот-тывынгыр артистерниң боттарының эвес, оларның башкыларының, удуртукчуларының (ылаңгыя С. Л. Оюнуң, В. Г. Ондарның) үлүг-хуузу база улуг.

Чамдык бистиң профессионал ансамбль артистеривистиң бедик күүселдеринден дудак чок күүселдерни ыкылып турар студентилер хөй болганын демдеглээри ооруичүг. Маңаа чижек ыкылыр допшулуур болгаш гитарага боттары үдеп алгаш, Геннадий биле Артын-оол Монгуштарның эдээн хөй аялгаларны хөөмей-сыгыт стилинге күүсеткени эки болган. «Бухенвальд коңгазы» деп ырыны Александр Петрииов эки ырлаан. Орус, тыва, татар, якут, узбек танцыларны студентилер бедик мергежил-биле күүсеткеннер. Оларның аразындан солистеп танцылаан Марина Пичи-оол болгаш Саида Сюрюн-оолду онзалап демдеглээри чугула. Оларның күүселдези ёзулуг-ла артисчи ёзу-биле ыкылган күүселдер болган.

Тываның найысылалының ортуман болгаш дээди өредилгe черлериниң уран чүүлге көрүлдези Владимир Ильич Ленининиң төрүттүнгениндеи бээр 113 чылынга тураскаатынган.

Ч. СЕРЕН-ООЛ.

ЧУРУКТАРДА: Кызылда күрүненің педагогика институдунуң студентилериниң танцы база ыры күүселдеери.

О. ОХЕМЧИКТИҢ тырттырган чуруктары.

БАЗА БИР ЭРТЕМДЕН

Кызылдың педагогика институдунуң башкызы Лариса Кара-Саловна Будук-оол Москваның Ломоносов аттыг күрүне' университединге биология эртемперииің кандидады деп эртем адын мооң мурнунда-ла камгалап алган турган. Ук диссертацияны Дээди аттестация комиссиязынга чоокта чаа бадылаан. Ынчангаш Тываның эртемденнериниң одуруунда база бир хөрөжен биолог эртемден вемешкен.

Х. МОНГУШ.

ЭРЗИННИҢ БИБЛИОТЕКАЛАРЫНДА

Ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинге болгаш эртем-техниктиг депшилгеге библиотеканың ролюнүң дугайында СЭКП ТК-ның докладын амыдыралга боттандырбышаан, Эрзин районнуң библиотекалары 1980 чылда төпчүткен библиотека системазынче шилчээн.

Төпчүткен системаже шилчээнден бээр номчукчуларның санынга 405 кижиниң, 8106 ном бериишкинниң немешкени ол дугайын теречилеп турар. 1982 чылда 4285 номчукчуга 74.218 комну, азы бир номчукчуга-ла ортумаа-биле 13 номну берген. СЭКП ТК-ның XXVI съездиэзиниң шиитпирлерин, чүрттүн Аъш-чем программазының, СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң материалдарын болгаш ССРЭ-ниң [illegible] чылыбиле холбашкан документилерни пропагандалаарыяче улуг кичээнгейни салып келген. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга!», «ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын ооренип турар бис», «Бистиң б а ж ы ң ы в ы с — Советтер чурту», М е н — Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» — эрттирип турган беседаларының, д о п ч у л а л д а р ының, аас журналдарының, номчулга конференцияларының кол темалары ындыг.

Ленининиң теория талазы-биле эртинезин пропагандалаары — библиотека салбырларының ажылында кол черии эелеп турар. Ленининиң чогаалдарының дугайында ооң амыдыралының болгаш ажыл-чорудулгазының дугайында библиографиялыг аңчуулалдарны, беседаларны, делгелгелерии «Совет уран-чечен ленининана», «В. И. Ленининиң амыдыралын болгаш ажыл-чорудулгазын кижи бүрүзү билген турар ужурлуг» деп темаларга организастап, «Ленин болгаш музыка» деп тематиктиг кежээлерии эрттиргилээннер. Эрткен чылын Ленининиң чогаалдарын болгаш Ленин дугайында номнарны 2279 номчукчуларга берген, ол болза 1981 чылда турганындан 380 ном хөй болуп турар.

Көдээ ажыл-агыйның ишчилериниң ортузунга мурнакчы дээш чеде бээр. «Аъш-чем программазы — бүгүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң хереэ», «Мал бажын менди камгалаары — малчының алдарының хереэ», «Мал ажылы — кол фронт» болгаш ооң-даа өске темаларга булуннарны, делгелгелерии, номчулгаларны, беседаларны, допчулалдарны ол организастап эрттиргилээн.

Кымаа Дажыкпан эргелекчилээн Бай-Даг салбыры көжер библиотекалар дамчыштыр номчукчуларның хереглелгерии хандырар талазы-биле эки ажылдап турар. Ол 7 көжер библиотекаларны организастаан, олар 1216 номнарлыг, 98 номчукчуларлыг. Совхозтуң партия организациязы-биле, көдээ Совет-биле болгаш суурнуң интеллигенциязы-биле Кымаа Дажыкпанның харылзаазы багай эвес. Номчукчуларның назы-харын, ажыл-мергежилии, сонуургаар чүүлдерии кичээнгейге ап турган, ол библиотеканың ном фондузун долдуруп турар.

А. ТАВАКАЙ.

Ном болгаш номчукчу

ЫНАКШЫЛДЫ УРАН СӨСТЕР-БИЛЕ

Молдурганың чогаалдарының «Чырык үем» деп аттыг чаа чыындызын номчукчулар улуг сонуургал-биле хүлээп алган. Ук ном «Бистиң Ленин» деп шүлүк-биле ажыттынган.

Коммунистиг партияның,
Коммунистиң
Холда чепсээ, шүглүр тугу
Өртемчейни чаартып турар
Өлүм билбес
Өндүр номнал — Ленин
ол-дур,
бистиң Ленин!

Баштыңчыны «катаптанмас ховар чаяан», «Хосталганың чүглекчизи, чүдүү-чүрээ», «бомбүрзектиң ,моңге чырыы», «олүм билбес өндүр номнал», «бистиң Ленин» деп чылыг, чырык сөстер-биле алгап йөрээген.

Улуг Ленининиң үндезилеп тургусканы Коммунистиг партиязынга, күрүнезиңге болгаш совет бүдүш-шынарынга хамаатыны кижиниң бердингепин «Чоргааралым» деп шүлүкте сагыш-сеткилдиң ханызындан плереткен:

...Кызыгаар чок доңгем
аалым,
Чүзүн аймак улустарым,
Кызыл Сылдыс, Сүлде,
Тугум —
Сүзүглелим, чүдүлгем ол.

Делегейде сурагжаан Лейпциг судунуң маадыры чаңбыыштыг патриотчу коммунист болгаш интернационалист Г. М. Димитровтуң чырыткылыг овур-хевирин чуруп көргүскен «Коммуниске йөрээл» деп шүлүглел черле эки бижиттинген деп бодаар мен.

Коммунистиг партия болгаш совет чазак кижи дээш, пайырал дээш онза сагыш салымшкынны кылып турар.

«Алдын-даа бол, мурнуң
орта оңуп калыр,
Акша-даа бол, сеңи солуп
шыдавас-тыр.
А сең дээнде, амы-тыл-даа
харам чок тур,
Адаш көрем, Наймырал,
сээң өртээң чүл аан?
— Өртээм кижи,
Өңнүктер ол,
Өртек-үне кижилерге
турбас чүве.

Улустарның аразында пайыралды кыыгаар, хемчээл, назы, олүм билбес, ооң өртээ чүгле кижи деп хаңы, философчу бодалды «Найыралдың өртээ» деп шүлүкте ынчаар спцирген. «Тываң оглу», «Айыткал», «Бүүдүрелге харыы», «Кады чор бис» деп шүлүктерде кижиге хүндүткелди, инанныштың буянныг чаагайны чүректиң ханызы-биле бижип көргүскен деп чугаалап болур.

Төрээн чер-чуртка ынакшыл, бойдуска камныг болур чорук, күш-ажыл темаларын хөй шүлүктерде чыыттынган. Чижээ, «Черим белээ», «Моңгун-Тайга», «Тоолайлыг», «Тоолайлыг», «Шагаан-Арыг», «Ак-Чыраның аялгазы», «Тыва черим тундразы». Ол сөөлгү адаттынган шүлүкте:

Чадаг, аттыг малым
малдап,
Чалгыын орта
эштип-шыммын
ижиккеним—
Шуурганым үр
көрбээнимде.
Шуут-да төрээн нем ышкаш
сакты бээр мен—

дээш одуруглар хошкун бойдус чүгле коргунчут айыылхалап эвес, харын кижиге эш. эстетиктиг таалал кылдыр бижиттинген. Төрээн черинии бойдузунга кижиниң чаңчыккан ынакшылының күштүүн ынчаар чуруп көргүскен.

«Үржуктуг ийи азыг» деп баллада-биле «Дагзар тоолу» деп фантазиялыг легенда бойдус байлаан — ак-меңги камгалаарының сагыш човаашкыны-биле доддуңган.

С. Молдурганың чаа ному ооң ады болган «Чырык үем» деп шүлүглел-фрагменти-биле доозулган. Ук чогаалда бежен чылдарның колхозчу суурунда көдээ интеллигенциияның ажыл-амыдыралы, интернационалчы эп-найыралы уран-чеченнiбиле көргүстүнген. Ынчангы Бай-Тайга районга колхоз тургузуушкунуның үндезилекчилери болгаш организаокчылары Кудурукпай Хертек, Бичe-оол Хертек, Чамый Күжүтет ышкаш коммунистерниң овур-хевирлери оларны тапыыр, билир кижилерге дириг хевээр ишкаш сагындырып кээр-дир.

«Чырык үемнiң» парлалгага белеткеп турар үезиңде редакторлаашкынның болгаш корректураның талазындан чуду-каралаашкыннарны болдуруп, үжүк частырыгларны кылганы харааданчыг. Чамдык частырыгларны көрээлицер: чедирер-кедирер, («Найырадның өртээ»), ооң-дилик—оюп-дилип («Үениң көрүнчүүр») кыжырып каар—кыжаныш каар, кемниг—кемниң («Коммуниске йөрээл») дээш өске-даа үүрмек болындыг частырыглар номчукчуга халалыг: авторга хомудаачыг болуру чугаажок.

Иштизи-биле шүлүкчү С. Молдурганың чаа ному ооң ураң-чечен арга-мергежилииң бедээнiнiң, тематика шилиргезиниң калбаргаиы, идейлиг угланышкынының быжыкканын бадыткап турар. Ынчангаш номчукчулар, бистер, шүлүкчүлерден моон-даа соңгаар содун-солун чогаалдарны манап турар бис.

Б. БАРБА.

АДЫГ БАЙЫРЛАЛЫ

Арга-арыг чурттуг аңчы мансы улус амдыгаа чедир национал чаңчылын кагбаан. Оларның бирээзии адыг байырлалы дээр. Кайы-бир аңчы адыг өлүрген болза, ындыг улуг байырлаа турбас. Чаа ёзу-биле ооң чамдык хевирлерн өскерилген. Ол чаңчыл дугайында мансы шүлүкчү Юван Шесталов мынчаар чугаалап турар: «Адыг байырлалы дээрге, чамдык кижилерниң чугаалажып турары ышкаш, шуут-ла адыгның байырлалы эвес, а кандыг-ла-бир шажын-чүдүлгенiң байырлалы база эвес, а аңчылардың байырлалыдыр. Аңаа утаангыр-сагыпгырыпың талазы-биле, мерген сестер-биле удур-дедир пангизиг чижир, аваангыр-каштагай танцы-сам тевер, уян, чымчак ыры-шоор күүседир, кандыг-ла-бир хүүлгаазын хөгжүм-музыка ойпаар».

Шаг-шаандан тура мансы улустуң адыг дугайында янзы-бүрү чугаалары бар. Адыгның кижиге домей черлерн бар: сонгу буттарының тавангайлары; кыс адыгның кежин соопкап, хөрээн көөр болза, хөрээжен кижиниң хөрээнге демей. Адыг дугайында багай аас эдип болбас. Мансы улустуң чугаазыбиле алырга, адыг чугаавыдаа — шупту чүвени дыннап, билип турар. Мактапкычыларны болгаш ону хүндулевес оодежоктарны соора көрбес: олүмнүг чидир дыргактары-биле калай шааптар. Ооң чиңгине адын адаавас, а Демги чүве, Ирей. Тайга эзи суг-суг деп ойзу адаар. Өлген адыг безин коргунчуг, сүртенчиг апаар. Ынчангаш олуг адыгның сүнезиин кижилерге хора чедирбезин дээш, ооң оршээл, буян дилээр. Адыг байырлалы мынчаар тывылган чүве-дир.

Адыг дугайында мансы улустуң бир мыңдыг тоолчургу чугаазы бар. Адыг — дөрбе чурттап турар оранделегей ээзи болур Торума дөрзүнiң оглу чүве-дир. Шаг-шаанда кижи амытан отту безин ажылдап бимбес турла, адыг ол адазы-биле дээрге чурттап чораан ыргин. Булуттар оттуг адыг черинiң кыры ак-чайт апаарын, ногаарага бээрин хайгаарап көрүп турган. Ынчангаш черге чурттаары тергиин солуп ышкаш, болган. Ооң адазы Торумазын черже дужуп бадарын эорежип турун бергеи. Демгизи арай боорда олгун черже салып бадырыкан чүвең ыргин. Ооп эгелээш-ле черде чүү боон турарып сонуургап, тояан базып чоруп берип-тир. Адазы Торума каржы-дошкун кижилерни шиидип, шаажылап чоруур сен деп чагаап-даа чүвен ыргин...

Адыг аглаашкының кыштың эгезинде ижкай бээрге чорудар. Ол үеде ооп эъли амданныг-даа, семис-даа боор. Байырлал мурнунда янзы-бүрү болеткелдер эгелээр... Байырлаар ой кээрге адыгны олүргеи аңчы ооң бажының оң талазынга олуруп алыр. Солагай холун адыгның мойнунга салыр. Адыг бажының солагай талазынга санкымытаае деп хылдыг хөгжүм хереккелиниге ойнаар музыкант олурар. Баштайгы хөгжүм үнү дың дээрге байырлал эгелээнии ол боор.

Адыгның думчуунуң баарында арагалыг шил турар. Баштайгы дашкаиы адыгны өлүрген аңчы ижер. Ол арагаиы дашкага кутканы, туруп келгеш, барык мыңдыг сестерни чугаалаар: «Өршээл көр, сеңи мен эвес, а боо өлүрген...» Ооп ол араганы ижиптер. Ооң соопка өске кижилер адыг кежиниге шуушпур келгеш, өлүргеи аңчыга киленневеиин дилээш, араганы ишкилээр. Катап келгеп кижилер адыгның хаайын ошкаар, а хөрээжеиер ону аржыылы-биле чөргей туткап ошкаар. А ооң соопка-ла ёзулуг байырлал— оюп-хөг дииииреп-ле үнер. Баштай адыг болгаш бурган дугайында ыры-шоор, ыйыгы дүпеде каас-коя национал хептер кеткеш, танцы-сам тевер. Чоорту-ла оюп-баштак мерген сестер октажыр. Оюпхөг үезиңде хөрээжеиер аржын. холдарын адыпта коргуспее дээш шып алыр.

Сөөлгү дүпе дан бажында адыг бажын кежиидеп адыгар, а кептi бажындан үндүрер. Ооп адыг бажын хайындырар. Ону чүгле эр улус чиир эргеиг. Ооп хемдиң каапкан куу соок башты дашкаар үндүргеш, чоок турган мыцка аңчы каар. Ол дээрге кижилерге аас-кежиин оргүп турар бир янзы сатыгыын боор.

МОРЗУК

«Мортук тудуг» эргелелге
Морзук даргаа томуйлаткан
Хонук, чылдар эртип турда,
Хола-чеэн костүп келген.
Хопчу, чаппаа Кырза,
Дилги
Хоорулбазы өнүктер бооп,
Будурбээнiң кылган дижип,
Будуу шаңнал четтиргилээп.
Доозулбаан үнгүр-уя
элбээн
Доорбаш, даш-сай өскээр
саарган.
Четпестерге чеже шылдавр
Чекпе, Күзен тутчуп үнген.
Одуң-көзүн кызаңнадыг
Оларынга «дайын»
чарлаан—
Моңнал, дырбап, нүүдхоптап,
Морзук аштып шаг-ла
болган.
Чаргы, чугаа чайыкталган
Коллектив-даа ийи барган—
«Хову трест» комиссия
чорткан
Чаргы тоңгел, Морзук
чаштаап.
Аны-хууда копчаа бодаар.
Арын-нүүрүп артынга каар.
Моондак-доктар апаргылаар
Морзук ышкаш кижилер
бар.

С. ХЕРТЕК.

ХОПТАК СЕТКИЛ

Дүктүг бир-ле катап өөдүү Дүгериин чөпшээред бижиин чаржалажып кады аңнаан. Хорумнуг бербейн чораан эвес. сувай мыйгаан барыпбарып аңаа душтурган: «Адырам. Дүгер бөгүн Сыын-Чайбаста амыралап турар. Ол хире ырак черге боо даажы дыңналыр эвес. ындыг чаагай кежикти оон-биле үлежирiпiң орнуна эът ховар шагда часкаап четтирген болза... Аа хүпүра. аңнын дөрт мончүүн дөрт башка кевир аскаш. шык үндүрбейн баар-дыр. Кезек болгаш чылгы хавырып чораан ап-ла алгай мен» деп. кара бодалдарга туттурган эр семис мыйгакты. дер-бүзү төкүү берген. дерзин шырай тыртыпылкан. коичуг шалып ажаан турган.

Холдуң сииривдеи аргамчылаан. боду баштай ыргак дытче үнүп алгаш. үндүр тыптыкаш-да будукка аскаш. эътин кыналдын чажыра чиигис-биле шуглап туглаан. Сөөлгү бүтүү азыптар будуң тыппайн. үзүн дыңнын үжүбиле оны ыяштың үнүнга баглаан. дужүп олура сагыпган: «Бо кадыр-каскак тайгага үзүп дын чок каңчап чортар? Адырам. моон куду амдаа кулаш ажыг бар шыкажыл, аа, х у п у р а. мооп үзе ш а а н тайн. метр чартыы багдан кижи когарай бээр эвес». Кара бодалдарга алыскаш кагыртымпаан эр имиртинией бээрииден база сезиигеп. ооргазыпда астып алган хынындан бижээн ужулгаш. дыттын унунда багны үзе шаптары билек. алаанда тептиниp турган будуу-биле кады чазиртикейиш-ле баткан. Устуиден туттуиуп турда. ооң деназиин үүп турган кургаг будук. баг үстүрге. хепертеп келген базыышкынны каяа шыдаар. ооң айыбиле сыйлып чаштай берiптир.

Черге чедир улуг ырак авес. ынчалза-даа угаан дүрген болгаш. бижек кырынга дүшсе айыылдыг деп чүвеип кижи секунда дургузунда бодай каапкап. ооп оиу өскээр октаптар дээш. ол хопу-биле эпчок көөп дүшкеп. Дыттын ап адаккы будуупдан туттуна каапгары билек. ооң кырын орта окталган бүтү аар магабоду көөп дужерге. чиигге кыралан сыпа берген.

— Ой халак! Ой халак! Коичуг чазыйны! Улуг кырыл бодуиуп бажып чиир деп чүве бо-дур көр! — деп. боду бодуп каргапган. Ол каргаашкынны деткээп дег. мурнунда хаяда кускуп таалайын таккылаткап.

Дүктүг одагта дыка орай кудуе бергеп. үё-човууру төктүп-ле келген.

— Бо канчап бардын?

— Хай болган. ушкап. холум сып алдым.

— Каяк. от чырыпче бээрле. Каяа ынчан турдуң?

— Хүп-Корбесче тояап чорүй баргаш. Үё-үё, дегбейпце кор.

— Адыр-адыр. бертикке чорүп кижи мен. тудуп көрейн. Охаай. холуң шимчетпе. Харып-даа барыктыг. коп кыры сыпган-дыр. дүргеп чаткыыш салыр. ооң башка арга чок. Адыр, чаткыыш чазап адыйн, ооң пош чугу чаар.

«Пош чугу» деп сөстү дыппаан. Дүктүг балыгланган диин ооң-биле ораатгыган соонда. кадык хевээр халып ынай болур деп аңчыларның чугаазын сактып келгеп. сетки.ииде сергеп дээп. Сыпган сөөктү чаткыыштап алгаш. эмчиге-даа барбайн олчаан эттиипп чорүй баар таварылгаларны ол боду-ла «керүп чораап.

Дүгер одаг чырыпдап ыравайн. кургаг тал одургап чара шапкаш. чаткыыштар сомнай шаап алган. Катап ынай болгаш удаткав чок пош чугу аккелген.

— Бээр кел. бо төжекке холуиу чолеидиро сал. охаай. сыпган сөөктү баштай эвиче киир туда каапгар. чым-сырт дээр эвеспе. меңпел-ле болбас. холуиу үшта шелер болзунза. ат болганы . ол. Оиа-а!

— Үё-үё!

— Ла экис! Эвиче кире берди. тавыландыр сыпган сөөк арта дызыгт диди. Од боор көр. ам чуктаар. Та-а-к. ам чаткыыш салыр. туттуштуттуп. бичии дыңамыдыр шарыптайн. Та-ак. болду-ла эвеспе. Холду халаңнавээ кылдыр ам эгиипе кастап каар — мындыг-ла чүве бо. Шыята. ам кандыг ышкаш?

— Богда. дуңмакым. арта чиик-чиик. таптыы сургей апардың. Кандыг коичуг буянныг кижи боор сен. каяа-чүге мыйдыг эртем-шиддиге ооренип алганың ол?

— Эртем чүү боор мешде. Кара чажымдан хөй аразында өскеп болгаш анай-хураган. хөй-мал буду чаткыыттарын адам-немден ооренген мен. Тыва улустуң сөөк бөртиипге чер-ле коичуг дээр болдуп йийп.

Кадык холуп-биле аяктуг тут. кай. Иаиг мүнден аарта. өзээниккеп боор сен. Па. эдээнде аң дүгү-даа ышкаш чүнүл? Ужурлап кагдын бе?

— Үё... Коичуг сээден... Адыг базып каан мыйгакка таваржы бердим. Оон даажы унген. угаан-кут чок ынай боорумда... Оска тептиптеш... Үё. бо-дур йийн. хайлыг...

— Че. чоор сен. аяан кай. ам база кулуттайн. хүлбүс доктуп кагдым.

— Эки-ле мүп-дур!

— Аарта-аарта. хорын-даа чайлыг бертик-тир. бүт кемзээп болза. сеңи кижи кайыын тывар. Хүп-Корбесче уаудан бээр. болбаан эш-тир сен.

— Хорын аан. дуңмакым. чалый хырыл чүнү кылбас дээр сен... Ат-ла бол частым. аа өршээ!...

Даң адып ооза. аңчылар хулбузунчу эдээп үлей перилеткеп чаңыпкаиар. Дүктүг бодунуп чудун олчаан ыыттавааи.

Хайыраан мийгак! Хайлыг хоптак сетки...

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

ТВ

АПРЕЛЬ 24-ТЕ БИРГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

8.00—«Ye». 8.40—Эртенги гимнастика. 8.55—Төрелдешкён хоорайларның Бүгү-делегей хүүнүге уткушгур. 9.45—«Оттуруккчу». 10.15—«Совет Эвилелиниге бараан боон тур мен!» 11.15—«Кадыкшыл». 12.00—«Эртенги почта». 12.30—Совет черге ужуражмышкынаар. 12.45—«Көдээнiң шагы». 13.45—«Музыка киоскузу». 14.15—«Антон — трубач». Ураң-чечен телефильминиң баштайгы үзүдүрүлгези (ГДР). 15.15—«Кызыган-чоруккулариың клубу». 16.15—«Силериң чагаалыгларыңарны ёзугаар». Музыкалыг дамчыштыга. 17.00—«Оюна кижээнгей салыр чер». Пенза областың партия болгаш совет органнарының ажылчы чонларының сагыг айтырыгларының талазы-биле чагаалары, хомудаалдары, санаалары-биле ажылының дүржүлгезиниң дугайында СЭКП ТК-ның кежигүнү, СЭКП Пенза обкомунуң бирги секретары Ф. М. Куликов киржир. 18.00—«Делегей панорамазы». 18.45—19.00—Чаңсаар. 19.00—Мультфильм. 19.10—«Выборгская сторона». Ураң-чечен фильм. 21.00—«Ye». 21.45—Хоккейге делегей чемпионазы. Финляндия биле Швециянга командалары ужуражыр. 23.30—00.00—Гандболга Европа чемпионазының күбогу. Эң кижилер. Финал. ЦСКА — «ВФЛ-Гуммерсбах» (ГФР).

НИЙГИ ПРОГРАММА МОСКВАДАН

14.25—Туркмен телевидениениң программазы: 15.50—Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 16.20—«Чуруккулар дугайында рассказтар». 16.45—«Хождение по мукам». Хөй сериялыг телефильмниң 12-ги сериязы —«Заревo». 17.55—Концерт. 18.35—Бистиң корреспонденгилеринистиң чугаалары. 19.05—«83-түң ырлары». 20.00—«Тамчыктыг удунао, чаштао!» 20.15—Классиктиг хүрешке Европа чемпионазы. 21.00—«Ye». 21.35—22.40—Ураң-чечен фильм —«Весенний романо».

Тываның ырак-узак районнарының чурттакчыларынга «Экран» системазының намчыылгалары күнүүн-не бирги программа-биле 14 шак 15 минутада эгелээр.

Редакторнуң орлакчызы
К. К. САТ.

АГААР

Республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге кезек хар чаар. Сонгу-барыын утаныышкынныг хаттың дүргеии секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы дүне чамдык черлерге 6—11 градус соор, хүндүе 2—7 градус чылыыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 24-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «До свидание, Медео!» 9.30, 15.00, 21.00. «Мать Мария» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 шактарда.

«ПИОНЕР» «Завтра выйдешь?» 9.30, 11.00, «Пой, ковбой, пой» 12.30, 14.20, 16.10, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Колыбельная для брата» 10.00, «Самозванцы поневоле» 11.30, 14.00, 16.40, 19.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мужское воспитание» 11.00, «Диво» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Клякса на сказке» 14.30, «Не пиши объяснений» 16.00, 17.40 шактарда.

АПРЕЛЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Мефистофель» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Звёздочка № 24» 10.00, 11.20, «Мать Мария» 12.50, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Диво» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Пой, ковбой, пой» 14.00, 15.50, 17.40 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Шантаж» 18.30, 20.30 шактарда.

ПАССАЖИРЛЕРНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНИГЕ!

1983 чылдың май 1-деи эгелээш, Кызыл хоорайның автобус маршруттарынга чоруур автобустарга абонементилиг талоннарны демдеглээр компостерлерни тургузуар.

Силериниң садыл алганынар абонемент талоннарын аңаа демдеглээн соопка ол-ла автобуска чоруур билеттерiпер ол болур.

Пассажирлер АТБ-зи абонемент талоннарын касса хааржактарынче суңназын дилеп турар.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харылсалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдыралга болгаш үлетүүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет төрүгүзүг киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн баргаида 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 474.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—01441

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 96 (12186) | 1983 чылдың апрель 26, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

Ю. В. АНДРОПОВТУҢ

«Шпигель» журналга (ГФР) харыылары

Чамдык айтырыгларга харыыларны бээрин, а ол мшкаш журналдың ээзи Р. Аугштайнны беседага хүлээп алырын Барыын Германиянның «Шпигель» журналы СЭКП ТК-ның Чингине секретары Ю. В. Андроповтан дилээн. Бо чылдың апрель 19-та ол беседаның болганы мооң мурнунда дыпаткал турган.

Ю. В. Андроповтуң харыылары болгаш Р. Аугштайнбиле ооң беседазын моон адаанда парлаан.

Айтырыг: Европага ортумак чыракшылдың чепсээнии талазы-биле Женевада чугаалажышкынарда кандыг-даа депшиглер көңгүе көрүлбейн турар-дыр. «Тик шинтпирни» айткан америк санал, а ол мшкаш чоокта чаа «ийиниң аразында вариант» дээр санал Барыын Европада ортумак чыракшылдың ракеталарының санынга чедир болуңун ракеталарының санын кызырар ээп совет саналга дүүшпес болуп турар-дыр. Силерниң бодалыңар ёзугаар алырга, чөвүлээлерниң утказы чүвел база дугуржулганы чедип алыры болдунар деп санап турар Силер бе?

Харыы: Европада ортумак чыракшылдың ядролуг боо-чепсектерни хызыгаарлаар талазы-биле Женева чугаалажышкынарында көрдүнүп турар айтырыгларның шинтпирлеттинмейн турарынга холбаштыр сагыш човаашкы биске чергe билдингир болгай. Дорту-биле чугаалаар болза, ол чугаалажышкынар мунгатталышкынга таварышкан.

Ол чугаалажышкынарны чүге эгелээнил? ССРЭ-ниң болгаш НАТО чүрттарының ол районда ортумак чыракшылдың ядролуг боо-чепсектерни хөйүбиле кызырарын, ядролуг удуп туржуушкунуун деңнелин чогумчалыг кылдыр деңге чавыздырын чедип алыр дээн шинтпирлиг чүүкүл-биле совет тала ол чугаалажышкынарны саналдаан болгаш эгелээн турган. Женева чугаалажышкынарынга АКШ-тың сорулгазы — НАТО-нуң бар ядролуг хөй чепсээнге күүлүг чаа чепсектерни кандыг-даа арга-биле шеңээри, чүгле совет ракеталарны кызырары болуп турарын билдинге бергеп.

Женевада удурланышкак ийи шугумнар, принципиалдыг ийи ангы көрүүшкүн бар болуп турарын чугаалаар болдаан ийик мен. Американнарның ыңдыг шугумунга Женеваның мурнунда-ла таварыш келген бис. СБК-2 керээни АКШ-тың күш чок болдурганы, үргүлчүлеп база чедиишкинниг доостурунга чоокшулаан хөй чугаалажышкынарыны моондактап, сокпатканы билдингир болгай. Сагындырып болур мен: ядролуг чепсектиң шеңелделерин бүрүн болгаш бүгү-ниитн хорудаар дугайында, спутниктерге удур системалар талазыбиле, анаа боо-чепсектерни чорудуп бээрин база садыгларын кызыгаарлаар дугайында, Индий океанга шериг ажылчорудулгазын кызыгаарлаар дугайында чугаалажышкынарны АКШ үскен болгаш ол чугаалажышкынарның катап эгелээриниң амга чедир ойталап турар. Ядролуг чепсектиң чер адаанга шеңелделерин кызыгаарлаар дугайында болгаш тайбың сорулгаларга ядролуг чазыдларышкынар дугайында Совет Эвилели-биле чөвүлинган керээлерни Каттышкан Штаттар амга чедир күштүг болдуруп бадылаваанын база чемеп каар болай-дыр мен. Бо бүгү чүүлдер тодаргай болгаш чөптүг саналдарывыска харыы кылыр Рейганның администрацияны бирге «тик», бирге «ийиниң аразында тик» дээр саналдарны көдүрүп турар. Ол саналдарның кайызыдаа боттуг эвес болгаш дугуржулганың

Ю. В. АНДРОПОВТУҢ

«Шпигель» журналга (ГФР) харылары

(Тоҥтүзү. Эгээн 1-гэ арында).

ортумак мыракшылдың ядролуг чепсээ муң хире чедирикчилерлиг болуп турар. Оон ацыда тактиктиг сорулгаларга ажыглаар элээн каш муң ядролуг октарлыг. Барлыын Европа чурттарының бижиргээн үүве дег харылаавайн турары бистиҥ ханы сорулгалыг саналывыс хүлээп алдынган турган болза, Европага ажыглап болур ортумак мыракшылдың тактиктиг-даа ядролуг чепсээ турбас иймек. Бир эвес ол санал хүлээп алдына бээр болза, Европа, оон аймыл чок чоруу каражадаар бе аы ойнап алымыкмының болур бе? Харыы тодаргай болгаш чаҥгыс.

Ол болза бистиҥ өске бир саналывыска база хамаарыжыр. Бир эвес ол санал боттанган болза, шинтпирлиг кызырыышкын болган турар: тала бүрүзүмүң ортумак мырак. шыдың чепсээ үш катап кызырыган турар иймек. Өске сөс-биле чугаалаарга, Европаны ол чепсектеп арыглаар оруктуҥ үштүҥ иймек кезээн ажып эрткен турар иймек бис.

Адактың сөөлүнде, бир эвес Барлыын чүк бистиҥ эрткен чылдың декабрьда саналдаап вариантывыс-биле чошпээрешкен болза, ССРЭ-ге болгаш НАТО чурттарыҥа азы удурланыышпак иймек таланың кайызы-даа 162 ракеталыг, турар иймекпе, ам Англия биле Франциядa бар турары хире ракеталыглыг болур. Кайыдаа тала ортумак мыракшылдың 138 самолёттуг арткан турар иймек. Ынчаарга бо саннар болза өскерилбес ужурдут саннар эвес-тир дээрзин онзалаш демдеглеп каар болай-дыр мен. Бир эвес НАТО чошпээрежир болза, бот-бодунуң чошпээрежилгезинге үндезилээш, оларны оон-даа эвээжедип болур.

Совет Эвилелиниҥ бо саналдары ам-даа күштүг хевээр артып турар. Олар ёзулуг дең эргени болгаш күштериҥ херек кырында дең байдалын хандырып турар.

ССРЭ-ниҥ шериг талазы-биле артык күштүг болгуруне чүткүлү чогум чүден көстүп турарыл?

Амгы үеде тургустунуп келгөн байдалдың нарын болгаш аймылдыг чоруу чүдел дээрге, Барлыын үштүҥ ийымшкыны-биле боо-чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң оларны кызырар дутаныпда чугаалажымшкыныарны мурнап турарында. Ол байдалдан үштунуп үнер, чугаалажымшкыннар чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургузар төлээде, талаларының ядролуг чепсекти немей бүдүрери соксадырының чугулазын сарыыдыг чорук сүмелеп турар. Амдыызында өске шинтпирлер болдунмайн. турар чүве болганда, ону ынчаар кылыры элээп сарыыдыг шинтпир болуп турар. Стратегтиг чепсектер-биле деҥге ортумак мыракшылдың чепсектерин немей бүдүрбес дутайын бистер саналдаш турар бис. Бистер бодап көөрүвүске, ол чугаа бирги базым болур ужурлуг. Кызырышкыннар дугайында чугаалажыр ужурлуг турда, бүдүрерин соксадыр дутайын чугаалашкан херээ чүү боор деп биске удурланып турадлар. Дыҥналыры чараш-ла-дыр. Ындыг-даа болза, чугаа ындыг янзылыг чоруп турда, боо-чепсектиҥ саны удур-ла немежин турар боор-дур. Боо-чепсекти бүдүрерин соксадыры-даа, оларны кызырары-даа болдунмастан турар.

Боо-чепсекти кызыгаарлаарының болгаш кызырарының өске айтырыгларына хамаарыштыр ССРЭ биле АКШ-тың оларны канчаар көрүп турарын дең көөр болза, кайгамчык ынаалдыг болуп турар.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас талазы-биле бистиҥ алган хүлээлгевис дутайында чугаалаан болгай мен. АКШ болгаш НАТО-нуҥ ядролуг чепсектиг өскедаа кежигүннери ындыг чергелиг медеглелди кылыр болза, бүгү чер бомбуҥнуҥ кижилери сеткиил ханып, улуг тынар иймек. Бодап көөрге, ону чоп кылып болбас деп? Ынчалзажок бистиҥ инициативатыс ханада үскен дег харыы чок артып турар.

База бир чижек. Варшава Керээзиниҥ болгаш НАТО чурттарының арасында шериг ужуру кужуп ажыглавас база тайбың харылзааларны тудуп тургузар дутаныпда Совет Эвилелиниҥ өске социалистиг чурттар-биле кадыкиргени ак сеткилдиг, эң эки күзел-чүткүлдүг саналылыҥа Барлыып чүк мынчага каддыг-даа харыы бербээниҥ чүүү-биле тайылбырлаарыл? Сарыылдыг харыыны маҥаа бээри берге-дир.

Стратегтиг боо-чепсектер талазы-биле чугаалажымшкыннарыҥ-даа байдалын ап көрээлидер. Ийи турушту деҥнешпирип болур. Стратегтиг чепсектериҥ чедирикчилериҥ ниити саның кандыгдаа хавырымшкын чокка элээп хөйүү, дөрттүү бириндеп хөйүү кызырарын саналдап турар бис. Ынчан ядролуг октарның санын дең деҥнелге чедир кызырары база көрдүүүп турар болгай. А АКШ чүү даҥп туржуп турарыл? Олар кызырышкын дугайында чүгле чугаалап, а херек кырында боттарының боо-чепсектерин холчок, «радикалдыг» өстүрерин чедип алтурар. Ырак ужудар чалгынныг ракеталарны 12 муң ажыгны немей калбартырын планнап турар-дыр. Вашингтондан эң сөөлгү чаа медээни киирейн: президентиниҥ столунда база бир план салдынган—диптер арааҥга ужугар баллистиктиг чаа хевирнин ракеталарын ажып эрткен турар иймек бис.

Адактың сөөлүнде, бир эвес Барлыын чүк бистиҥ эрткен чылдың декабрьда саналдаап вариантывыс-биле чошпээрешкен болза, ССРЭ-ге болгаш НАТО чурттарыҥа азы удурланыышпак иймек таланың кайызы-даа 162 ракеталыг, турар иймекпе, ам Англия биле Франциядa бар турары хире ракеталыглыг болур. Кайыдаа тала ортумак мыракшылдың 138 самолёттуг арткан турар иймек. Ынчаарга бо саннар болза өскерилбес ужурдут саннар эвес-тир дээрзин онзалаш демдеглеп каар болай-дыр мен. Бир эвес НАТО чошпээрежир болза, бот-бодунуң чошпээрежилгезинге үндезилээш, оларны оон-даа эвээжедип болур.

Совет Эвилелиниҥ бо саналдары ам-даа күштүг хевээр артып турар. Олар ёзулуг дең эргени болгаш күштериҥ херек кырында дең байдалын хандырып турар.

ССРЭ-ниҥ шериг талазы-биле артык күштүг болгуруне чүткүлү чогум чүден көстүп турарыл?

Амгы үеде тургустунуп келгөн байдалдың нарын болгаш аймылдыг чоруу чүдел дээрге, Барлыын үштүҥ ийымшкыны-биле боо-чепсекти эндере бүдүрер чоруктуң оларны кызырар дутаныпда чугаалажымшкыннарыҥ мурнап турарында. Ол байдалдан үштунуп үнер, чугаалажымшкыннар чорударынга таарымчалыг байдалдарны тургузар төлээде, талаларының ядролуг чепсекти немей бүдүрери соксадырының чугулазын сарыыдыг чорук сүмелеп турар. Амдыызында өске шинтпирлер болдунмайн. турар чүве болганда, ону ынчаар кылыры элээп сарыыдыг шинтпир болуп турар. Стратегтиг чепсектер-биле деҥге ортумак мыракшылдың чепсектерин немей бүдүрбес дутайын бистер саналдаш турар бис. Бистер бодап көөрүвүске, ол чугаа бирги базым болур ужурлуг. Кызырышкыннар дугайында чугаалажыр ужурлуг турда, бүдүрерин соксадыр дутайын чугаалашкан херээ чүү боор деп биске удурланып турадлар. Дыҥналыры чараш-ла-дыр. Ындыг-даа болза, чугаа ындыг янзылыг чоруп турда, боо-чепсектиҥ саны удур-ла немежин турар боор-дур. Боо-чепсекти бүдүрерин соксадыры-даа, оларны кызырары-даа болдунмастан турар.

Боо-чепсекти кызыгаарлаарының болгаш кызырарының өске айтырыгларына хамаарыштыр ССРЭ биле АКШ-тың оларны канчаар көрүп турарын дең көөр болза, кайгамчык ынаалдыг болуп турар.

Ядролуг чепсекти бир дугаарында ажыглавас талазы-биле бистиҥ алган хүлээлгевис дутайында чугаалаан болгай мен. АКШ болгаш НАТО-нуҥ ядролуг чепсектиг өскедаа кежигүннери ындыг чергелиг медеглелди кылыр болза, бүгү чер бомбуҥнуҥ кижилери сеткиил ханып, улуг тынар иймек. Бодап көөрге, ону чоп кылып болбас деп? Ынчалзажок бистиҥ инициативатыс ханада үскен дег харыы чок артып турар.

База бир чижек. Варшава Керээзиниҥ болгаш НАТО чурттарының арасында шериг ужуру кужуп ажыглавас база тайбың харылзааларны тудуп тургузар дутаныпда Совет Эвилелиниҥ өске социалистиг чурттар-биле кадыкиргени ак сеткилдиг, эң эки күзел-чүткүлдүг саналылыҥа Барлыып чүк мынчага каддыг-даа харыы бербээниҥ чүүү-биле тайылбырлаарыл? Сарыылдыг харыыны маҥаа бээри берге-дир.

Стратегтиг боо-чепсектер талазы-биле чугаалажымшкыннарыҥ-даа байдалын ап көрээлидер. Ийи турушту деҥнешпирип болур. Стратегтиг чепсектериҥ чедирикчилериҥ ниити саның кандыгдаа хавырымшкын чокка элээп хөйүү, дөрттүү бириндеп хөйүү кызырарын саналдап турар бис. Ынчан ядролуг октарның санын дең деҥнелге чедир кызырары база көрдүүүп турар болгай. А АКШ чүү даҥп туржуп турарыл?

ХООРАЙ, СУУРЛАР УЛАМ АЯН-ШИНЧИЛИГ ТУРЗУН

(Төнчүүү. Эгези 1-ги арында).

Таңды районда Владимировка суурда байдалды көрөлиңер деп, илеткелчи чугаалаан.Ында 1,5 муң кижи чурттап турар, суур боду кайтамчык чараш бойдуе-чурумалдыг черде туттунган. Көдээ Советтиң девискээрииде «Россия» совхоз, ортуман школа, клуб, уруглар садыы, амыдырал хандырылганың комплекстиг хүлээп алыышкын пунктузу, үш магазин, чуиар-бажың бар. Школаның болган клубтуң бажыңнарын 40 чылдарда тутқан, үр үеле сеңгеттиимээнинден үреліп, бустур чыгыы апарган.

ХООРАЙЛАРНЫҢ болган суурларның санитарлыг байдалында коскү четпестер бар. План ёаулаар доктаамал арыглап, аштаар ажыы чүгле Кызыл хоорайда бар, ол хиреде чүгле 60 хуузу болуп турар. 480 хире контейнер тургустунган. Бо арганы Чадаанада болган Шагаан-Арыгда ажытлап эгелээн.

1979 чылдың июньда республиканың Министрлер Чөвүлели «Кызыл хоорайга бок төгөр черлерни чурумчудар дугайында» доктаал хүлээп алган. Чурттакчылыг черлерге санитарлыг байдалды экижидер, кайы хамаан чок бок төгөр чорукту болдурбас талазы-биле даалганы. Кызыл хоорай Советиниге база райкүүскомнарга берген турган. Ону наймыслалдың чамдык организациялары чедир бөттандырбаан, ооң түнелиниде хоорайны долгандыр бокту кайы хамаан чок төгөр чорук үргүлчүлевишаан.

Ч. Б. Ондарның ооң ындай чугаалаары болза, бистиң хоорайларывыстың болган суурларывыстың аян-шинчизи оларның ногаанчыдылгазындан болган олурткан мяштарны ажаап-тежээп турарындан дыка хамааржыр. Ол талазы-биле организакчы ажылды чер-чер Советтери чорудар үжүрлүг.

Аъш-чем продуктуларын удам элбедиринге кол черии хууда дузалал ажыл-агыйы кол рольду ойнаар дээрзи билдингир болгай. Ынчангаш чер-чер Советтериниң күүсемнары, совхозтарның удуртукчулары мал садыы алыр, огород тарыыр дээш кижилерге бүгү талалыг дузаны корүзер үжүрлүг.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНИҢ «ССРЭ-ниң составыныга Тываның эки турабиле каттышканының 40 чылы» деп доктаалы бистиң республиканың ажыл-ишчилеринге чаа күш-ажылчы болган политиктиг кодурлүүшкүнүвүг долгандырган. Ол байырлалды төлептиг уткуур талазы-биле хемчегларын партииның область комитединиң IX пленумунга ажылдан кылган.

Совет Тываның 40 чылын чаагайжыттырган, ногаанчытыган чурттакчылыг черлерлиг уткуур дээш эгелээшкинии Кызыл хоорай, Хову-Аксы суур Соведи болган Шекизээр көдээ Советти үндүрген. Оларның социалистиг хүлээлгелерии Министрлер Чөвүлели деткээн. Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткууру-биле ол эгелээшкинии бүгү республикага калбартыры чугула деп, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы түнелинде чугаалаан.

• • •

Илеткел төнген соонда саналдар эгелээн.

Наймыслалдың партия, совет органнары, хөй-ниитп организациялары Кызылды үлегерлиг хоорай болдурар дээш бүгү чүүлдерии кылып турар деп, улус депутаттарының хоорай Советиниң күүсемунуң даргазы Ш. Д. Кууляр чугаалаан. Чыл санында Кызылга чаа-чаа тудуглар немежип, ону улам аян-шинча киирип турар. Эрткен каш чылларның дургузунда хоорайга 212 муң дөрбелчии метр чурттолга шолу ажыглалга киргеи, 50 муң дөс мяш олуртунган. Хоорайның тополекчилери чаагайжыдылганы болган ногаанчыдылганы улам экижидерибиле чаа-чаа аргаларны дилеп, Омск, Красноярск, Абакан болган еске-дээ хоорайларга бо талазы-биле аргадуужулга солчуп чоранаар.

Хоорайларның, суурларның болгаш еске-дээ чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазы дээш партия комитединиң Пленумнарының шиитпирлерии, СЭКП ТК-ның Чиигизе секретары эш Ю. В. Андроповтуң чугааларында тодаргайлаан айтымышкынарны, ооң иштинде көдээ ажыл-агыйның хөгжүдер, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазының боттандырар айтырыглар талазы-биле чөвүлел хуралга чугаазынга айтымышкынарны күүседир талазы-биле республиканың бүгү-ле чер болганынга организакчы ажылды калбартырының эргежок чугулазын ол онзалаи демдеглээн. Ол ажыл үргүлчүүлүг, эки бодаттынган, эчизе сөрүглиг болур ужурлуг. Ону чедии алырда ажылдың стильметодун доктаамал сайзырангайжыдары, түнелелерии ханы аналиэтеп көөрү, калбак актив-биле сүмележири негеттинии турар.

Политиктиг, организакчы, кижизидилгелиг бүгү ажыл Совет Эвилелиниң составында Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылынга белеткелге бо түнелерде чагыртып, дүүшкеп турар ужурлуг. Юбилейге белеткелче республиканың бүгү чонуп эвилелдээри эргежок чугула. Социалистиг хүлээлгелерии болгаш беш чылдың даалгаларын хуусаа бетинде күүседиринче ажылчы чоннарны мобилизастаары негеттинии турар. Хөй-ниитпинең норум-чурумун быжыглаарыиче онза кичээнгей угланган турар ужурлуг. СЭКП обкомунуң IX пленумунуң шиитпирлеринде айыткаиы шыпкан, көдээ Совет бүрүзү, чурттакчылыг чер бүрүзү Совет Тываның 40 чылынга хөй-ниитпинең норум-чурумунуң үрезиишии чокка уткуурүн чедип алыры эргежок чугула.

Хоорайларны, чурттакчылыг черлерии чаагайжыдар, оларны ногаанчылар, санитар байдалын хандырар талазы-биле ужыг ажылдарын чорудары негеттинии турар. Юбилейге белеткел талазы-биле харын-салгалыг улус сорулгалар турун турар. Оларның чедишкининг күүселдеэи чер-черге ажылчы чоннарны, республиканың бүгү чонуп кайы хире эвилелдээриндеи хамааржыр апаар.

• • •

Александр Смертов—дүрүмчүлүг монтажник. Ооң мурнунда ол Красноярскиниң тудугларынга ажылдап турган болгаш ацаа мергежилдп алган. Ооң тудуткан тудуглары ның бирээзинге Енисейии кежир Красноярскиде көвүргүнү адаи болур. Ол ам «Тыва тудуг» трестиң чер ажылдары кылыр тудуг эрелелиниде монтажниктер бригадазында ажылдап турар. Бригала Садыг министерствозунуң чаа базазының тудуунда. Александр ында шудургу ажылдап, ай, квартал планнарын ажыр күүседип турар.

ЧУРУКТА: монтажник Александр Смертов.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

• • •

ЧЕМИШЧИДЕР ХЕРЕК

«Тыва сельхозхимиия» каттыжымыкмыкында Химизация станциязы (мурнунда агрохимлаборатория) биле Үүүн намгалалының станциязы каттышкан. Ам бистиң каттыжымыкында бир муң хире ажылчыннар болгаи хөй санныг түскай эртемнигжер ажылдап турар.

Каттыжымыкның тургустунгандан бээр үр болбаан. Ынчалзажок бо үеиин дургузунда техника-биле долу хандыртынган. Республикамыг хову-шелдеринде бо хүнперде чүк сөөртүр 300 хире автомашинна, хөй санныг трактор ажылдап турар. Ол хире техника турда, тарылга шелдерии культурлүүдер талазынбиле улуг ажылдарны кылып болзур. Ол ажылдар херек кырында боттанып турар. Чазжолдарга, эрткен чылын 3,2 миллион рубль түнүүт ажыл кылдынган. Организатиг чемишчидилгени 257 муң тоннаны шелдерже сөөрткен азы ол талазы-биле илаи 105 луу күүсетиптеп. Ооң ындай минералыг чемишчидилге, мал чемии болгаи еске-дээ чүктерии база хөйиу сөөртпеп.

Сарыг-Сепкиң, Кызылдың болгаи Туранның «Сельхозхимиия» каттыжымыкмыкпнарының ажылы мактадыг. Олар социалистиг чарыштың мурнуку олурууидан дүшпээн. Сарыг-Сепкиң каттыжымыкыны о с к о л е р и н и г үлегерлиг. Чадаана, Таңды каттыжымыкмына р ы н ы н ажылы арай-за суда. А Самагалдайның «Сельхозхимиия» каттыжымыкмыны социалистиг чарыштың дээре черии черле эдеп көрбээн. Ооң ажылынга ук коллективтиң чылыг гараж чок болуп турары, организатиг чемишчидилге чүдүрер болгаи чажар бедик бүдүрүмчүлүг техникалары дээш эвээш эвес сагыш салыыр. Кол айтырыглерның барээзи — доозукчуның бүдүрүлгеге ажылдап артарын, ооң ооң ындай мергежин, аргадуужулга-биле чепсегленирии хайгаараары. Ындыг төлээле бистиң институтче аргалыг-ла болза ажыл-агыйлардан стипендиат ооллар, кыстарны чорудар болаа эки. Олар институтту доозукшу, төрээн совхозуига кээп ажылдап артыл каар.

Институтта амгы үеде чүлге топ Тывадан келген ооллар, кыстар колдап турар. Бо чорукту экзамен хүлээп ап турар үеде онзагай өөренип көөрү чугула. Аргалыг-ла болза республиканың бүгү районнарыидан ооллар, кыстарны дээге өөренип чорудар болаа эки. Тожудан, Улуг-Хемдеп, Эрзиидеп, Каа-Хемдеп, Таңдыдап, Тес-Хемдеп студептилер бисте дыка ховар. Стипендиат студентилерге ииити чурттаар черии бээр, еске-дээ чингелдерии баш удур көрген. Бистиң Буряпиының көдээ ажыл-агыйстроительство өөренип киреринче силерии чаиын тур бис.

Ф. Л. ГАТАНОВ.

Буряпиының көдээ ажыл-агый институдунуң механизацияи факультединиң деканы.

Мурнакчы саанчылар Таап Кара-Сал, Дочуннаа Монгуш, аныяк саанчылар Маргарита Монгуш, Роза Самбуу олар өскелерден хөй сүттүг саап турары-биле мурнакчыларның одурууида зоруп турулар.

К. МОНГУШ.

П Л А Н КҮҮСЕТТИНГЕН

«Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазы—районда мурнакчы фермаларның бирээзи. Бо хүнпердө инда чүс ажыг инекти саап турар. Ында 68 инек төрээн. Ооң 68 бызаазы мен-

ди алдынган.

Саар инекти сиген, комбикорм, силос-биле доктаамал чемгерип, чылыг суг-биле суггарып турар. Мал чемииң курлавыры фермада четкиреп-биле бар. Бызаалар-ны болгаи моолдургаларны амгы үеиин негелдезиигее дүгжүп турар чылыг, чырык ка-

жаалларда азырап турар. Чаш бызааларның турар черн арыг-силиг. Бызаа азырагр кажаанның иштии агарты чугайлаан. Фермада зоотехиикти болгаи мал эмчизин бижыглаан.

Амгы үеде бир тонна сүттүг хүнүүп-не дужаан турар. Ам бо хүнперде сүт бүдүрери 1200 ит чедир осиеп. Бирги кварталда 1050 центнер сүт саадар план күүсеттинген. Саар инектиң ажаалдазы эки, күжү семис-шырак. Ынчаиза-даа чамдык саанчылар инектерии чедир ажаалайн турар таварылгалар бар.

Фермада саптан сүттүң шыпарын химиар лабораториа лаборанг чогундан ажыдалайн турар. Ынчангаш дужаган сүттүң шыпарынче кичээнгей вошкак.

КЫЗЫЛ ТУКТУГ

СЭКП Тес-Хем райкомунуң бюрову болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралынга 1983 чылдың бирги кварталында социалистиг чарыштың түнелелерии үндүргеш, ажыл-агыйлардан «Ю. Шынаа» совхозту тиилекчи деп санаан. СЭКП райкомунуң бирги секретары С. С. Куулар совхозтуң ажыл-ишчилерии баштайгы кварталдың түнелелерибиле таныштырып, он бирги бешн чылдың өзек чылында районнуң ажыл-агыйларының арасында мал ажылының продуктуларын бүдүрер, малдың баш санын көвүдедир база ооң чаш төлүн онча-менди камгалап адыр талазы-биле социалистиг чарышка акы коргузүглери дээш байыр тедирбишаан, партия райкомунун, райкүүскомнуң, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профсоюзнар райкомунуң база ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Районнуң хойжу бригадаларының арасындан социалистиг чарышка бирги черии ажыл-агыйның № 1 бригада (бригадир Б. Лаа) хураган камгалап алыр планын 96,7 хуу күүсеткеш, толептинбиле чаалап алган. Тиилекчи болган бригадага шилчиир кызыл тукту байырлыг байдалга тывыскан.

Совхоз бирги кварталда күрүнеге 35 тонна эт садар планын 115 хуу, сүт садарын 100 хуу, хураган камгалап алыр планын 96,7 хуу күүсеткен. Ажыл-агыйларда мурнакчы хойжуларның саны көскүзү-биле өскеп. Төрүүр 100 хойдан 21 малчын ортумаа-биле 90-110 чедир хураганны камгалап алган. 30 малчын социалистиг хүлээлгелерии база планныг ооналадарын ажыр күүсеткен. Олардан Ангай-оол Араажы, Сарыг Чааннай, Кара-оол Чооду, Шулуу Тумат, Сарыг Чиимит, Виспий Аракчаа, Моңге Сумбаа төрүүр чүс хойга онаалыыр 101-110 хураганны камгалап алган, бирги кварталдың социалистиг чарыжының тиилекчилери болган.

Совхоз дирекциязы, партком болгаш профбюролел комитеди бирги кварталдың түнелелерии үндүргеш, үстүнде алы киргеи мурнакчыларга моральдыг база материалдыг шаңнал-маңналды тывыскан.

О. шынаачылар келир кышка белеткел ажылдарын амдыгаштап эгелээр деп шиитпирлээн. Мал продуктуларын бүдүрерии ковүдедир, малдың баш санын улам өстүрер болгаш ооң чаш төлүн чидирер чок камгалап алыр, чаагжаашкынны, хөй кыргылдазын база малдың чайгы семиртилгезин организастыг чорудар сорулгаларны совхозтуң ажыл-ишчилери чүгулаалап мурнунга салып турар. Адаа чаңгыс-даа малчын хожудавас ужурлуг.

С. АРТЫНА.

БРИГАДА КЕРЭЭЗИ-БИЛЕ

Кандыг-даа үнүш сүт бар болза, ыяан-ла үнер ужурлуг. Үгле суггаттыг черни чаш ажыглаар херек. Гараажылардың эртемниг чедишкиннерииге болгаш мурнакчы дужулгага даянып тургаш, ажылды шын организастаары чугула.

Балгазын КМК-ны бистиң Жданов аттыг совхозтуң Узун-Ховуга бурундаа чылын-на суггарылга системазы ылгаан. Ынчалза-даа олар черии дескилеэзин, бүгаларны доң орутыртқан болганда, баштайгы чылын ол чер бүрүи ажыглаттынмаан. Дараазында чылын бүгаиы эдс ыяган. Ынчангаи ол черден Монгуш Девер-ооллуң звеиому мал чеми культураларының багай эвес дүжүдүн алган. Үк звено планнаи ажыр дүжүт алган дээш немелде төлевир ап, мактадыл-даа турду.

Суггаттыг черде звено 60 чылын бригада керээзи-биле ажылдаарын шиитпирээн. Ынчангаш ажыл төлевирии наряд чок система ёаулаар чорудар, чыл төнчүүнге чедир аваис-биле ажылдаар. Звено кежигүнерии бүгаларын ап-тап, сеңгеп алган.

С. СҮГЕ-МААДЫР.

БАШТАЙГЫ ХҮНДЕ— 40 ГЕКТАР

Улуг-Ажыктың хүнзээри черлериниң хары ярии калган. Хөрүүнү ярии, малгажы кежии белеткеи шелдерже трактерлар үнүпкеп. Ынчалзажок дүне соок күшүүг болуп турарындан механизатерлер чүгле дүүш үезинде ажылче үнер арганыг болуп турар.

Каа-Хем районда «Кызыл тук» совхозтуң коммунист Матвей Тожу удуртқан бөтөрүлгө-чарылгалыг звеиому апрель 20-де шых базырышкынын эгелээн. Звено кежигүнери баштайгы хүнде 40 гектар черии шыгын базырган. Донат ортип, хөрүүн ярий баар болза, олар боттарына онаашкан бүгү шолдуң шыгын үш-ле хүн дургузунда базырын четтингиптерлер.

Звено 560 гектар кукуруза, 40 гектар картофель өстүрер. Ол шелдерии гектар бүртүзүге 40 тонна өзек болгаш 4 центнер минералыг чемишчидилге токтуйтеп. Үреии база белеп. Звено кежигүнери Тожу Шегелдей, Иван Тумакай, Михаил Моңгурга ооң бирги беш чылдың үшкү чылынга белек күүсеттинген чылдаи алгаинар. Д. ДАСТАК.

КАДРЛАРНЫ—КӨДЭЭГЕ

Көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезиниң амгы үе-чидазында бүдүрүлгени механизастаарда база автоматизастаарды, бүгү-ле бүдүрүкчү күштерии эртем-техниканың соолгу чедишкиннери-биле чепсеглээри чугула ужур-дузалыг апарган.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээ ажыл-агыйга бээр машиналарның болгаш дериг-херекселдериниң техниктиг деиелиин база шынарын улам ылай бедидер, ажыглалын экижидер, 1983—1990 чылдарда оларны бүдүрерии болгаш дужаарын ковүдедир талазы-биле хемчегler дугайында» доктаалы тодаргай сорулгаларны көдээнии ажыл-ишчилеринге база специалистерге салган. Бо сорулгаларны чедишкининии боттандырарда көдээ ажыл-агыйны специалист кадрлар-биле четчир саанныг хандырар айтырыг чугула черии эелеп турар.

Бистиң Буряпиының көдээ ажыл-агый институдунуң көдээ ажыл-агый механизациязының факультединиң көдээге инженер кадрларны белеткеи турар. Факультеттиң доозукчулары боттарының билиии, мергежилии бүдүрүлгелерге багай эвес көргүзүп, коллективтериии хүндүткелии чаалап ап келген.

Эвээш эвес специалистеривис ажыл-агыйларда удуртукчулар боов, партии, совет органнарда ажылдап турар.

Бистиң факультеттиң Тывадан келген ооллар база доосхулаан. 1969 чылда доосхан К. М. Дамчай, Т. М. Сава, 1970 чылдың доозукчулары Э. Ч. Ондар, Н. А. Хертек, 1973 чылдың Э. М. Ловсан, 1974—1975 чылдарның М. Х. Даваакай, Б. И. Хертек дээш өскелер-даа төрээн Тывазында ажыл-ишке толептиг үлүүн кадып, ажылдап чоруурлар.

Ынчалза-даа соолгу чылдарда механизация факультединиче кирер күзелдиг тыва ооллар кыстарның саны көскүзү-биле кызырыгаан. Чамдык аныяктар математика, физика, черчение сопромат дээш өске-дээ нарын эртемнерден «сестир» болгулаар. Ол шын эвес. Чогаалдычы күш-ажылга инак, техниканга салымныг аныяк кижилер бистиң факультетке өөренип киргеш, өөреиилге программаларын ёзугаар инженер-техниктиг түскай билиглерии чедишкининг шиитээнии ап турар. Хүнүүн-не кызымак, доктаамал кичээлдеп турар, сонуургак, сунаалчыл кижи быжыг билиглии чедип ап дээрэи билдингир. Маиаа өөредиилеиии сагыгдаруумун, хөй-ниитпинең норумчурумун сагыш билир, толептиг мөзү-бүдүштүг болуру эвээш эвес салдарлыг. А кандыг-бир эртемге кошкак, чыдып каап турар студент бар болза, башкылары, эш-оорулаа дузалаар. Бо чорук бистиң институтта быжыг чаяыл апарган.

Факультетте 670 студент өөренип, 70 башкы ажылдап турар. Олардан 24 башкы — техниктиг эртемнериң кандидаттары. Студентилер К-701К деп чаа тракторларны, амгы үеиин комбайиларын, автомобильдерии, көдээ ажыл-агыйның янзы-бүрү дериг-херекселдерии, агрегаттарын өөренип турар. Өөредиилге чылларының дургузунда студентилер машинатехниктиг аңгыда мал ажылының, агротехниканың, суг ажыл-агыйының билиглерии база шиигээдир. Ол шынаи электротехниканың, автоматиканың, улус ажыл-агыйын удуртун башкарарының, экономиканың, бухгалтер үеёдүнүң билиглери-биле база чепсеглеиир. Бистиң студентивис делгем билиглиин инженер тускай эртемии чедип алыр.

Студент коллектививис — интернационалчы быжыг найыралдыг чаңгыс от-биле. Үүгле бистиң факультединивисте 30 ажыг националдарның төлээлекчилери өөренип турар. Студентилеринең хөй-ниитпи аммдыралы база солуи, хөгүүг. Кичээлдер соонда олар хөй-ниити профессиязының факультединде өөренип турарлар. Ону дооскаш, кол эртемниден аңгыда, ийиги мергежилэи чедии алыр: лектор, фотограф, ииити мыр удуртукчузу, чүрүкчу дээш еске-дээ. Чылдың-на факультеттер араазында уран чүүл көрүлдези болуп турар. Институтта «Алтан булаг» деп улустуң ыры, танцы ансамбли база «Ая-ганга» улустуң театр ажылдап турар. Хөй спортчу секцияларда чүс-чүс студентилер хаара туттунган; чылдың-на спорттуң 12 хевириигее спартакиадаиы эрттирии турар. Факультет хаадың-ла бирги, ийиги черлерии эелеп келген.

Үшкү күш-ажылчы семестрде студентилеривис Камчаткага балык болбазырадып, БАМ тудуунга ажылдап, чурттуң көдээ ажыл-агыйының янзы-бүрү алырларынга ажылдап турар. Олардан эң шалыичы тудуткуу отрядтар — социалистиг чарыштың тиилекчилери — Байкал хөлдүи кыдынында «Колос» деп спортчу-кадыкшылга лагеринге дыштанар путёвканы ап турарлар.

Институт бодунуң доозукчуларын дээш эвээш эвес сагыш салыыр. Кол айтырыглерның барээзи — доозукчуның бүдүрүлгеге ажылдап артарын, ооң ооң ындай мергежин, аргадуужулга-биле чепсегленирии хайгаараары. Ындыг төлээле бистиң институтче аргалыг-ла болза ажыл-агыйлардан стипендиат ооллар, кыстарны чорудар болаа эки. Олар институтту доозукшу, төрээн совхозуига кээп ажылдап артыл каар.

Институтта амгы үеде үүлге топ Тывадан келген ооллар, кыстар колдап турар. Бо чорукту экзамен хүлээп ап турар үеде онзагай өөренип көөрү чугула. Аргалыг-ла болза республиканың бүгү районнарыидан ооллар, кыстарны дээге өөренип чорудар болаа эки. Тожудан, Улуг-Хемдеп, Эрзиидеп, Каа-Хемдеп, Таңдыдап, Тес-Хемдеп студентилер бистс дыка ховар. Стипендиат студентилерге ииити чурттаар черии бээр, еске-дээ чингелдерии баш удур көрген. Бистиң Буряпиының көдээ ажыл-агый институдунуң механизация факультединиң деканы.

Черниң кежиин четтирер дизе

БҮЗҮРЕЛ УЛУГ

Жданов аттыг совхозтуң агроному С.-М. Сотпаның «Шын» солуига «Черниң кежиин четтирер дизе» деп ажык чугаазын номчаш, ону детким тур мен. Ону амыдыралга боттандырар төлээде, агроном эртемниг кижи болганымда, чамдык сүмелерии кадар ужурлуг мен.

Чүртка Аъш-чем программазын боттандырары бистиң көдээ ажыл-агыйывыстан хамааржыр дээрзи билдингир. Ынчангаш мал, чер ажылын дүрген темп-биле хөгжүдер ужурлуг бис. Ындыг болганда бирги ээлчегде тарылга шолуп сайзырадып, ооң элбек дүжүттү алырының хемчээп алыр херек. Орта үндезилээш, мал ажылын хөгжүдери, ооң продуктулуг чоруун бедидери чугула.

Черден элбек дүжүттү алырда, суггарылга системазын шын ажыглаан, органиктиг, минералдыг чемишчидилгелерии тарылга шолдерииге төгөри негеттинип келир. Суггарылга дугайында чамдык чижектерии борта киирип көрейн.

«Кара-Хаак» совхоз кавдыгдаа чемишчидилгелерии чыл санында ажыглап келген. Чылдың-на ооң элбек дүжүт албайн келди. Харын-даа чазын чашкан үрезиниң орнуи бедик дуглавайн баар. Хавырга ховузунга кызыл сайга чеже-даа чемишчидилге төгөрге, ооң хөрүн-довурган хат аппаарга, үрезии сай кырында коступ чыдар. Ооң дүжүт мөнөөи херээ чок. Амгы үеде чазын чашкын чагбастаан. Хову ажылдарын кылырынга техника, кижи күжү хөйү-биле үнүп турар.

Шаанда «Чербн», «Кара-Хаак» деп ийи колхоз турган. Ынчарда машина, трактор болгаш еске-дээ техника эвээш турган. Аът-биле тараа тарып, бута-сумуннарны хол-биле казып турган. Чербн суу үерлеп кээрге, ол бугаларга сыкмас турду. Ол сугну чөп ажыглап турдувус. 1957 чылда Оргу-Шелдүн тарылга шолунуи бир гектарынган 28 центнер, Даштыг-Кужур ховузундан 22 центнер дүжүттү алган. Ол үүгле сугтаттан хамаарышкан дүжүттүр.

Ол мынаш бедик дүжүттү алыры ында ажылдап турар агрономнардан, хову бригадирлериниден болгаш сугтатчыларның боттарының онаашкан ажылынга бедик харысалгалыынган, сагыпга-чурумунан болгаш организакчы чоруундан кончуг хамаарыжыр деп бодаар мен. Маиаа ындыг чижекти киирип көрейн. Мен 1961—1964 чылдарда Баян-Колда «X Улуг хурал» колхозка ажылдап турдум. Кара-Булуң хову бригадазының бригадири П. Крыцин турган. Ол бригада гектардан 12 центнер дүжүттү ап турган. Кара-Тал бригадазының бригадири Б. Хөпээнчик турду. Ооң бригадазы гектардан 6—7 центнер дүжүттү алган. Чердевискээр чаңгыс ай, дүжүт ийи ангы. Ында ажылдап турар кижилерден хамааржыр деп чүве ол-дур.

Шаанда араттар хуу ажылагийлыг чорааш, буга уннарын хол-биле казып, тараа-быдаапы аът-шары-биле тарып чиг чораан болгай. Амгы үеде арбай, чинге-тараа сөөтаи чиг чоруур кижилер ховартаан. Ол аъш-чемни чамдык кижилер уткан болуп турары хомузавычыг. Ылаигын чинге-тараапы черле ховар тарып турар.

Ам бисте янзы-бүрү күүлүг техника хөй. Шаанда ажыглап чораан Чербинии буга-сумуиларын катап кылгаш, суун бадырган, ооң ол үеде ап турээн дег дүжүттү катап эгидип ап болбас деп бе? Болур. Ону ажыглар талазы-биле ажылдарны организастаар дээрзиие бүзүрелиг улуг.

Мээи бир сонуургап турар черим бар. Кызыл хоорайдан Эрзин, Тес-Хем баар оруктарга сүтлуг Бүреи ажар арт бетинде хову бар. Ооң кандыг-даа каап чайга от-сиген хөй үнген турар. Опу андарган, таллаан тарып көрзе.

Р. ОЧУР-ООЛ.

ШЫН

СУВОРОВЧУ—КЕЛИР ҮЕНИҢ ОФИЦЕРИ

Киевте суворовчу шериг училищези... Дөртен чылдар бурунгаар, Ада-чурттуң Улуг даймының кадыг-дошкун чылдарында тургустунган ол училище Совет Армиязының офицерлер корпузунга бедик иргежилдиг командирлерни белеткеп берип келген.

Өөредилге чылдарының дургузунда эрээди оолдар шериг херээниң теориязының болгаш практиказының талазы-биле, ишти билигиниң эртеминеринге үндезин белеткелди эртелер болгаш спорт талазы-биле чогуур кацналымышкынны алырлар, этика болгаш эстетика дээр эртемнер-биле таныжарлар.

Училище алдарлыг чанчылдарлыг. Шаанда бо училищениң бажыңынга туруп турган Дээди каттыжкан шериг школазының армия генералы И. Ф. Ватутин болгаш генерал-майор И. В. Панфилов олар доосканнар. Училищениң доозукчуларының аразында— амгы генералдар, шериг эртеминиң докторлары, дээди шериг училищелериниң башкылары.

ЧУРУКТАРДА: подполковник А. Б. Сушинский—училищениң баштайгы доозукчуларының бирээзи, техниктиг эртеминериң кандидады. Москва институттарының бирээзиниң башкызы — суворовчу оглунга — Валерий Сушинскийге ужуражыры-биле чеде берген; суворовчу Юрий Суворов, Волгоград областа кодээ башкының оглу.

В. ФАЛИНИҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

МААДЫРЫ — БИЧИИ ООЛ

Улустуң тоолдарында хуудгаазын, угаангыр-сагыыгыр, эрес-дидим, моге-шыырак кандыг-кандыг маадырлар чок дээр!

Араб улустуң «Аладдин болгаш илбилиг дең» деп тоолу тыва дылда тускай ном боон үнүп келген. Ол—бичии уругларга тоол. Ук тоол тыва тоолдарга утка-шынар талазы-биле кончуг чоок. Бичии ool Аладдин — тоолдуң маадыры. Ол аас-кежиктиг чуртталга дээш хөй-ле шаптараазынарга таваржыр. Ынчалза-даа алызында барып султан хаалның уруу кайгамчык чараш Будур деп дашыманы кадай кылыр аас-кежиктиг боор. Күзеген чедип алырынга Аладдинге илбилиг дең кончуг дузалаар.

Чурук каасталгазын М. Монгуш чедимелиг кылып күүседкен. А очулгазын журналист М. Сая ыыл-домаан бичиилерге таварыштыр эки кылган. Тыва бичии уругларга «Аладдин болгаш илбилиг дең» солун, үнелиг бөлек болур.

С. САНДЮ.

Кызыл.

ЧАА АЖЫДЫЫШКЫН

Эртемден археологтарның санап турарын ёзугаар алырга, бурят археолог А. Д. Цоктаров артемге чугула ужур-дузалыг чаа ажыдыышкынны кылып, шаанда кошкун амыдыралдыг чораан хуннү аймактың суурун Бурятияда Дзида хемиин шыналзындан казып тыпкан.

Хуннү деп кошкун амыдыралдыг чораан улустуң чурттап турган суурлары Совет Эвилелинде үгле ийи черден моон мурнунда тывылган турган. Бирээзи Улан-Удэниң чоогунда Иволгинское деп шаандакы шагның хоорайжыгажы, ийиги — Бурятияның Кяхтин районунда Чикой хемиин эриинде Дурена суурнуң чоогунда бурунгу шагның сууржугажы.

В. НИМБУЕВ.

Совет Тываның 40 чылынга

ХОСТУГ ШАКТА КОНЦЕРТТЕР

«Сут-Хөл» совхозтуң партия комитеди болгаш кодээ Советтиң күүсевчи комитеди бодунуң эдлеглиг каттышкан хуралынга Тываның Совет Эвилелинге эки тура-биле каттышканының 40 чыл оюн демдеглеп эртиреринің дугайында СЭКП Тыва обкомунуң шиитпиринге дүүштүр совхоз болгаш кодээ Советтиң девискээринге 40 чылды байырлап эртиреринге холбашкан чамдык ажылдарның планын, соруглаларын хүлээп алган.

Аңаа Сут-Аксы суурда турар албан организацияларның черлериниң уран чүүл көрүлдезин эрттирери көрдүнген. Сут-Аксы суурга болгаш кожазында Киров салбырга оруе дыл неделязын үнер айның онга чедир организастап, хөй-ниитилерниң, садыг, клуб, школа, албан черлериниң оруе-тап чугаалажырын чурумчуларын өөренип көөр, ону кайы-даа школаларның оруе дыл башкылары деткип турар.

Ол ышкаш тыва оглерниң туруп келген хевир-дүрүзүүн даараарын, тыва хептерни торгу-манныктан үнүп негелдезинге дүүштүр эттиг, чараш кылдыр шевер даараныкчыларга кылдыртын, байырлалга кедерин сүмелеп турар.

Фестиваль-концертти Сут-Аксы ортумак школазының башкылар коллективи-биле эгелээн. Чоннуң ажы-төлүү өөредип, кижизидип турар башкыларның ат-алдарының дугайында кодээ Совет даргазы В. Монгуш чүве чугаалаза, Концерттиниң программазын Совет Тываның 40 чылынга дүүштүр, чогаадыкчы ёзу-биле тургускан болур.

Уран чүүл көрүлдезинге 219 кижи киржип, 143 янзы-бүрү күүселдени кылган.

Бо болган уран чүүл көрүлдезин кижи көрүп, бодап олурарга чамдык бижикеенчиг, мактаксанчыг чүүлдер көстү бээр. «Сайзанак» уруглар садыгиниң Кавын-оол Күулар, Доллат Монгуш, «Хунчүгеш» уруглар садыгиниң Сайын-оол Монгуш, эмнелге коллективинден Өпэжен Сарыглар, Сенденмаа Доржу, Сарыглар Билчиир-оол, совхозтан Доржу Оюнар, Тараа Донгак, рабкооптан Чылбак Ховалыг бо күүседикчилерниң сценага ойнаан күүселделерин дыннай бээрге, 30-40 чылдарның тыва амыдыралы каракка чуруттунуп кээр. Оларның назы-харызы 55-65 болуп турар.

Ол түс-түс коллективтерниң улуттуучулары уран чүүл көрүлдезинге бодунуң ажылдакчыларын долуулап-биле хаара тудуп база ол кижилерниң чоннуң уран чүүлүн дүндүлеп билири, боттарының патриотчу, интернационалчы хамааты күлээлгелерин, ажыл-ишчи коллективиниң хүндүлээриниң демдээ болдурган.

Олар кырган кижи эпчок ыйнаан дивейн, чоннуң ортузунда шыгжаттынган чараш аялгаларны, ырларны тыва хөгжүм херекселинге күүседип, улустуң ырларын боттары ырлажып бергени черле онза. О. Сарыглар «Кежээ болчап кагбадым бе», С. Доржу улустуң «Төрээн черим», Т. Донгак «Самбажыктың ыры», С. Монгуш «Совет Эвилелинин хамаатызы мен» деп ырларны солун күүседкен.

Концертке автопарк биле тудуг оолдары черле эрес ойнаанар. Бо коллективтиң бир онза чүвези чолаачылар, тудугчулар ырак-узак берге рейстерден келгеш, уран чүүл көрүлдезинге шупту киржип, ырлажып, таңцылап турары онзагай. Олар «Пингвиннер» деп таңцыны эки күүседкенер. Ол оолдарны көөрге, гитара, мандолина ойнап турда эки-ле, бир-тээ оңу ойнаан билир улус тыва хөгжүм херекселинге база ойнап өөренип алыр болза, талантызы улам байыр ийик.

«Сайзанак» уруглар садыгы, рабкооп коллективи, «Хунчүгеш» уруглар садыгы биле уруглар яслязының коллективтери ийик-хевинии, сцена культуразын сагып билир талазы-биле өскелерден ылгалдыг болган.

«Ивижилер» деп таңцы («Сайзанак»), Глафира Донгактың бодунуң чогаатканы «Сут-ле-Холум» деп ыры (рабкооп); «Хунчүгештен» Соня Күулардың моол ырлыы, эмнелгеден Ооржак Ораанның сыгыды, ыяш ажыл-агый черинден Макар Ооржактың жонглёры, кодээ Советтиң «Кыргырга» деп оолдар ансамбли көрүкчүдерге солун, черле көрүштүг болган.

Жюри түннелин үндүрген. Бирги черни совхоз төвү, ийиги черни рабкооп, үшкү черни автопарк биле тудуг, эмнелге коллективтери үлешкен.

О. КАҢ-ООЛ.

ЭМЧИ СЕСТРАЗЫ

Эмчи сестразы аарыг кижилер-биле үргүлүү харылзажыр. Хүн бүрүде аарыг кижилерге үш удаа эм үлевишаан, эмчиниң айтышкынларын дөгерезин күүседир. Оон кадында аарыг кижилер ону чеже-даа кийгыртыр.

Оңаашкан ижинге оон бот-харымсалгазындан аарыг улустуң дүрген сегиири, кадыының экижиири оңза хамаарылгалыг. Ылангыя аарыг кижилерге эрлдек-эвилел, оларның сагыш-сеткилин оожургадыптар. идегедиттер чыдыг-чымчак соогуг сүмелерни баары — эмчи сестразының бир кол ажылы. Ынчангаш эмчи сестразы болуру — эң-не харымсалгалыг. Теорияга өөренген билиин практикага ажыглап, ажылынга чанчыгарындан аңгыда, ол бодуга төлептиг маат-шынарны хевирлеп турган үзүрлүг. Ынчангаш бүдүштүг аажы-чаңны тударыоон амыдыралының дүргузунда шылгалза болуп эртер.

Эрээнде район эмнелгезиниң терапия салбырында эмчи сестразы Роза Монгушту чогум-на ыыдыг мөзүг-шынарлыг ажылдакчыларның бирээзинге хамаарыштырып болур. Ол Кызылдың медицина училищезиниң сестрадар салбырын доозкаш, алды чыл ажылдап чорүүр. Шилип алган мергежилиг ёзулуг-ла оон сеткилинге таарышкан.

Эмчи сестразының ажылы болгаш хүлээлгези хөй. Ол санитар-чырыдыышкын темаларынга беседаларны эрттирер. Роза Монгуш соогуг беседазынга таакпының хорезының дугайында чугаалаан, аарыг кижилер оон беседазын кичээнгейлиг дыннаанар. Чүге ээрге теманың утказын ол кижи бүрүзүнге чедир хаяы, билдингир таныштаныр хүннерде-даа чеде бээр. Соогуг ыыдыг үнүүкүндө «Мерен» совхозтуң № 3 хойжу бригадазынга чораан. Ынчан чаштарга тарыга чоруттушпаан, малчыннарның санитарлыг байдалын хынап, кадыын шинчип, эмнерии саткап келген. Ылангыя малчыннар Чамзырын Шивалайның, Лалида Дамдынның чурттап орарының арыг-силиин эмчи сестразы онзалап демдегледи.

Шактың согуну 6-же чоокшулап орда, Роза эртенги ажылынче кириптер. Өөренген чанчылын ёзугаар баштай палаталарны эргий кезип көөр. Оон аарыг кижилерни сыккыртып, оларга эмнер үлеп, улуг эмчиниң өске-даа айтышкынынарын кылган соонда, эмчилеринден дарый эртирер чыжыгга илеткөөр демдеглелин бижип алыр. Оон ажылын даравышдагы сестразынга хүлээдир. Мурнакы эмчи сестразының дежурный ажылы шак мынчаар эртер.

С. ЧООДУ.

АПРЕЛЬ 26-ДАН МАЙ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — «Выборгская сторона». Уран-чечен фильм. 10.45 — «Кино аяы-чорукчуларының клуву». 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.30 — «Сезен чылдарның коммунистери». Документалдыг фильмнер. 15.45—«Аваң школазы». 16.15 —«Сээн ленинчи библиотекаң». В. И. Ленин — «Коммунизмде уругларның «төөцизөөр» ады». 16.40 — Бистиң корреспонденттеривистиң чугаалары. 17.10 — Неделяның спорту. 17.30 — Объектив. 18.00 — «Эртем болгаш амыдырал». 18.30 — 18.45 — Чапсар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Күш-ажылы ээзи — алдар-ат». 19. 35 — ССР Эвилелиниң Күрүнеэнин академиктиг Бичии театрының «Вишнёвый сад» деп фильмишиин. 21.00 — «Үе». 21.35 — «Вишнёвый сад» деп фильмишиниң үзелчиин. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05—00.45 — Ачыяктар командаларының футболга Европа чемпионаанының шилиндээ маргылаалары. ССРЭ-биле Португалияның шилиндек командалары ужуражыр.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Физиктиң дыл. Өөредилгениң 2-ги чылы. 12.35—Физика. 8-ки класс. 13.05 — «Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар клазы. 13.35—Төөгү. 6-гы класс. Возрождение үезининң эртемденнери. 14.05 — Хөйлүү билир сең бе? 14.50— Г. В. Свиридовтуң чогаал ажылынга Пушкинниң аянныры. 15.35 — «Кол Ботаника». Эртем-тайылбырлыг фильм. 15.55 —Телемедээлер. 16.00 — 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — «50 чылдарның ырлары». Фильм-концерт. 18.50 — Телемедээлер. 19.00 —«Чечектел-де, төрээн Тывам». Агитбригадаларның Совет Тываның 40 чылынга тураскааткан көрүлдези. Улуг-Хем районнуң агитбригадазының коргузуу. 19.30 — Киножурнал. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар чаштар!». 20.15 — Классиктиг хүрешке Европа чемпионады. 21.00 «Үе». 21.35 — 22.45 — «Инженер Прончатов». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. I-ги серия.

АПРЕЛЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — А. П. Чехов «Вишнёвый сад». Фильм-шиин. 11.35 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 11.45 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.50 — «Оруе дылды өөренип тур бис». 12-ги телекичээл. 12.05 — 14.15 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.15 — Телемедээлер. 14.35 Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнери. 15.10 — Концерт. 15.30 — В. И. Ленинниң өвүр-хевирге совет драматургияда. 16.20— Бүгүдеге стадион. 16.50 — «Кижи чүү кылып шыдаары». ПТУ сургуулдарының спорттуң алдарлыг мастери Ш. Карапетян-биле ужуражыышкыны. 17.35 — «Апыяктар адрестерин». 17.50 — Концерт. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей чемпионады. ССРЭ-биле Швецияның шилиндек командалары ужуражыр. 21.00 — «Үе». 21.30 — Афганистанның национал байырлалы — Апрель революциязының 5 чылдыгына документалдыг фильм — «Объективте — Афганистан». 22.30 — Улустуң аялгалары. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.45 — Футболга Европа чемпионадының шилиндэ маргылаалары. ССРЭ-биле Португалияның шилиндек командалары ужуражыр. Чапсарда — «Бир эвес кадык болуксаазыңга».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35— Музыка. 7-ги класс. М. П. Мусоргский. 13.05 — Астрономия. Хүн. 13.35 — Төөгү. 5-ки класс. Эрте-бурунгу Индияның культуразы. 14.05 — «Аваң школазы». 14.35 — Сээн ленинчи библиотекаң. «Карл Маркстың өөредилгезиниң теоргулуг салым-хуузу». 15.05 — Л. Леонов. «Нашествие». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Уругларга фильм: «Тайна далекого острова». 19.00 — «Азия төвү». 19.30— Киножурнал. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». 21.30—22.40 — «Инженер Прончатов». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы.

АПРЕЛЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.35 —«И снова утрос. Уран-чечен фильм. 9.55 — «Билиилигир-даа болза, бүзүренчиг эвес» 10.55—ССРЭ-ниң Кампалал министерствозунуң үлегерлиг тускай 1-ги оркестриниң концерти. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — «Комсомол —моң салым-чолум». Документалдыг фильмнер. 15.30—Орус чугаа. 16.00—Концерт. 16.30 —«Хлебтиң өөредилгези». 2-ги дамчыдыга. 17.15 —«Чогуг нотажыгаштар». 17.30 —«Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы». 18.00 — Миллионнарның деңнячи университели. «Кижиниң угаан-бодал сайзырадыы. Коллектив болгаш кижи. 18.30 —18.45 —Чапсар. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00 —«Күш-ажылчы коллективтерин болгаш оларның будурулгелерин, албан черлерин, организацияларны эрлдел-башкарарынга роолун бетиидээнин дугайында ССРЭ Хөйлүүлүнүң телевизиязын чугаалажыр тур бис» деп темадыга. 19.20 —Концерт. 19.50 —«Найыл свой дом». Уран-чечен телефильмниң бөлүктээ коргузуу. 21.00 — «Үе». 21.30 — Документалдыг чаа фильм. 22.25—Бөгүн делегейде. 22.40 —Концерт. 23.00 —01.30 — Хоккейге делегей чемпионады. Чапсарда —«Бир эвес кадык болуксаазыңга».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Испан дыл. 12.30 — Төөгү. 9-ку класс. ССРЭ-ге культура революциязы. 13.00— Ада-иелер, силерге. 13.45 — Ярослав Гашек. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арнинары. 14.20—«Не верь, что меня больше нет». Бижимел тайылбырлыг уран-чечен фильм. 15.30 —Зоология. Куштар комгалалы. 15.55—Телемедээлер. 16.00 —18.15 —Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —«Май! Тайбың! Күш-ажыңа!». Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскааткан дамчыдыга. 19.00 — Киножурнал. 19.40 — «Азия төвү». 19.40 — Телемедээлер. 19.55— Чарлаалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Концерт. 21.00—«Үе». 21.35 — 23.50 — «Долгие дни, короткие недели». Уран-чечен телефильмниң 1-ги, 2-ги сериялары.

АПРЕЛЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00—«Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадык болуксаазыңга». Күнкүлтүрүүларга сүмелер. 9.00 —«Уругларга анчыгаштар дугайында». 9.30 — «Спортлотопуң» 18-ки тиражы. 9.40—Ада-иелер, силерге. 10.10—«Чалыгларның чогаадыктазы. 10.40— Айдың чок шимчешкин. 11.10 —И. С. Бах. № 2 партитазан чакона. ре минор. 11.25 — Коруүчүлериниң чагаадарынга политиктиг хайгаарактың Ю. А. Левченовтуң хөрүлээлери. 11.55 —Конперт. 12.50—Оңу кылчын шыдаар силер. 13.30 — «Чехословацкое». Улус чогаадылгазының дугайында телепрограммаларның V делегей фестивалы. 14.00—Мультфильм. 14.10 — Бөгүн делегейде. 14.25— Орус музей. Совет графика дугайын. 14.55 — «Шири ареназында». 15.55 —Уругларга фильм: «Голубой патруль». 17.00—«Диңнг амыгланнар амыдыралы». 18.00 — «Дем каттыштырылгазында». Тележурнал. 18.30—18.45—Чапсар. 18.50—«Сибиячка». Уран-чечен фильминиң 1-ги, 2-ги сериялары. 21.00 —«Үе». 21.30— Фильм-конперт. 22.00 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Пахтакор» — «Спартак». 23.45 — 01.30 —Хоккейге делегей чемпионады. Чапсар үезинде —телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

13.40 — «Хөглүг өг». Май 1-ниң байырлалынга уткуштур программа.

МОСКВАДАН

14.20 — А. Эшпай. Конперт. 14.40 —«9-ку студия». 15.40 — Киргизияның телестудиязының программазы. 17.00 — «Хождение по мукам. Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 13-ку—«Хмурое утрос» деп сериязы. 18.15 —«83-түң ырлазы». 19.45—Делегейде болуушкыннар допчулазы. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Музыка киоскузу». 20.45 — Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». 21.30— 23.00 — «Зелёный огонёк». Уран-чечен фильм.

МАЙ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

Делегейниң ажыңы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү

8.00 —«Үе». 8.35 —Киножурнал. «Совет Эвилелиндэ». 8.55 —Конкурс-конперт.

КЫЗЫЛДАН

9.55 —Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның биринге тураскааткан Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлдең хамчылыга.

МОСКВАДАН

11.40—«Москва Майдаа» Совет ырлар конперти. 12.30 — Совет черге үжуражышкынар. 12.45 —Чаа мультфильмнер. 13.15 —ССРЭ-ниң улустарының ырылары болгаш танцылары. 13.45 — Москва. Кызыл Шөл. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның 1-ге тураскаткан дамчыдыга. Ол төптеп соонда (15.30) — пионерлериниң байырлал конперти. 16.00 —Хоккейге делегей чемпионады. Түңнел оюн белүүнүң командаларының маргылаалары. 17.20 — Уругларга фильм. 17.45—18.00 — Чапсар. 18.00 —Документалдыг чаа телефильм. 18.30 —Майның биринче байырлыг конперти. 21.00 —Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның биринге байырлап туралының дугайында репортаж. 22.00 — 23.15 — Фигуралыг чүгүлээшкин мастерлериниң көрүүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

13.45—Москва. Кызыл Шөл. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның биринге тураскаткан Кызыл хоорайның ажылчы чоннарының байырлыг чыскаалы. В. И. Ленин аттыг шөлдең хамчылыга.

МОСКВАДАН

11.40—«Москва Майдаа» Совет ырлар конперти. 12.30 — Совет черге үжуражышкынар. 12.45 —Чаа мультфильмнер. 13.15 —ССРЭ-ниң улустарының ырылары болгаш танцылары. 13.45 — Москва. Кызыл Шөл. Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Майның бирин

Бүгү чүрттарның пролетарилери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомукуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 97 (12187) | 1983 чылдың апрель 27, среда | 1925 чылда үнүп эгелээнинген | Өртээ 3 коп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Чогаадыкчы чоруктуң, эш ёзузу-биле бот-боттарынга дузалажылганың, беш чылды күүседир дээш бедик харыысалганың байдалын күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге тургузуңар!

Организастыг чорукту, корум-чурумну болгаш коммунистиг медерелдиг сагылга-чурумну быжыглаңар!

(СЭКП ТК-ныц Кыйгырыгларындан).

Совет Тываның 40 чылынга уткуштур

ХОВУ АЖЫЛЫ ОРГАНИЗАСТЫГ ЭГЕЛЭЭН

Ленин орденниг «Кызыл тараачыл» совхоз чүгле Бии-Хемде эвес, харын-даа бүгү республикада тараалап улуг ажыл-агыйларның бирээзи. Он бирги беш чылдың үшкү — өсек чылында совхозтуң механизаторларының бүгү ажыл-ишчилериниң мурнуда харыысалгалыг, улуг соруглар салдынган: олар бо чылын 2 миллион 880 муң рубльдиң ниити продукциязын, оон иштинде 1 миллион 60 муң рубльдиң чер ажылының продукциязын бүдүрерин болгаш ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга үлүүн киирерин. Совет Тываның 40 чылынга толептиг ужуражырын хүлээгеннер.

СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч). Пленумнарының шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиргине секретары эш Ю. В. Андроповтуң чугааларында айтышкыннарын база партия Тыва обкомунуң IX пленумунуң доктаалын «Кызыл тараачының» интернационалчы коллективи күүсетпишаан. 1983 чылдың часкы тарылгазынга хыпамчалыг белеткенген. Бүгү ниитиниң механизаторжу өредилгезин бо чылып совхозтуң 35 оолдар, кыстары доозкап. Олардың арааныда Сергей Хохлов, Юрий Апакай, Анатолий Кокпалыг, Андрей Кочкин, Любовь Баян, Владимир Кыргыс, Андрей Баяндин, Сергей Кыргыс олар кодээ ажыл-агыйның нарын техниказын башкарарын эки шиңгээдип алганнар. Хоочуп тараажыларның хүрээленинге пемежип киргеп бо аныяк механизаторлар болгаш оларның эш-оорү совхозтуң чер ажылдыгларының чаагай чаңчылынга төлептиг болуп, өредилгезиниң үезинде шиңгээдип алган билиин оң бирги беш чылдың үшкү чылының часкы тарылгазындан эгелээшле мергежилдиг ажылган, дагдыныкчыларның деткимчези-биле ажыл-ишчи, шалыпкын механизаторлар болур дээрзинге «Кызыл тараачының» бүгү ажылчыннары бүзүреп турар.

1983 чылдың часкы хово ажылдарынче механизаторларны удээриниге тураскаатканы байырлыг митинг дүүн эртен совхоз төвүнге болган. Күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуну, «Кызыл сылдыс» орденниң болгаш Адачурттуң дайыны орденниң бирги чергезинниң эдилекчизи, «Кызыл тараачының» эң хоочуп механизаторларының бирээзи К. Т. Соловьев митингиге үүре чугаалаан болгаш 1983 чылдың часкы хово ажылдарын эң кыска хуусаа-ла бедик агротехниктиг дедиелге эртирериниче бүгү механизаторлары, совхозтуң бүгү тараажыларын ол кыйгырган.

Совхозтуң директору Д. Д. Сирота митингиге үүре чугаалаан болгаш 1983 чылда тараажыларның мурнунда салдынган соруглаларны тодаргайлап, часкы хово ажылдарынче апрель 26-да эгелеп кирер механизаторларга чаңын берген.

—Бөгүнгү частың каак эртени—ол дээрге бистиң калбак делгем улуг Төрээн чурттувустуң, Совет Тываныстың, «Кызыл тараачының» база бир күш-ажылчы хүнүнүң чаагай эртени-дир. Бо эртен болза бистиң Ленин орденниг ажыл-агыйывыстың бүгү ажыл-ишчилеринге онаагай, часкы хово ажылдарының организастыг эгелээрининг, часкы тарылгаже механизаторларны удээриниң эртени болуп турар-дыр, 1983 чылда чер ажылындан бедик дүжүттү ажаан, савалаар, бо адырдан 1 миллион 60 муң рубльдиң продукциязын алыр, күрүнеге тараа садар хүлээлгевисти чүгле долдур эвес, харын-даа хуусаа бетинде чедиишкинниг ажыр күүседир толээде, кижи бүрүзүнден үүткүлдүг күш-ажыл, медерелдиг сагылга-чурум, участок бүрүзүнге организастыг чорук, бедик харыысалга хамыктың мурнунда негеттиниң турар—деп, директор онзалаң демделээн.

Чер ажылындан чаагай дүжүттү остүрүп алыр талазы-биле совхозта эки чаңчыл, удуг дуржулга бар, ыпчангаш ону «Кызыл тараачын» деп адаапы таварылга эвес. Ол бедик атка кеззеде толептиг болурунче, часкы тарылганы организастыг эрттирип, чер ажылындан арбын дүжүттү остүрүп алгаш, ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга боттуг үлүүн киирериниче, Совет Тываның 40 чылын төлептиг уткуурунче Д. Д. Сирота совхозтуң бүгү тараажыларын, ылаңгыя аныяк механизаторларын кыйгырган.

Совхозтуң Культура ордузунуң бот-тывыгыр артистери тараажының күш-ажылын алдаржыткан ырыаңны күүседип, шүлүктер үзүндүлерин номчуп, 1983 чылдың часкы хово ажылдарынга улуг чедиишкиннерни механизаторларга күзээн. Пионерлер митингиге келгеш, тараажыларга база ыяш байырны чедирген.

«Кызыл тараачын» совхозтуң механизаторлары дүүп, апрель 26-да часкы хово ажылдарын организастыг эгелээн.

Ю. КОСАРЬКОВ.
бистиң корр.

ЧУРУКТАРДА: кырында—хоочуп механизатор эш Соловьевтуң совхоз шөлүнүң довураап аныяк механизаторларга тыпсып турары. ортузунда—шөлче байырлыг үнүүшкүнүү директор Д. Д. Сиротаның ажылып турары. адаанда—хово ажылдарынче кирепперинге белеп механизаторлар.

Авторлуң фотолары.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

АЖЫЛЧЫН ПРОФЕССИЯЛАРЫНЫ — КЫСТАРГА

Республиканың профессионал-техниктиг училищелериниге өөренирине кыстарны улам калбаа-биле хандыкшыдар соруглаларны РСФСР-ниң Дээди Совединиң Хөрээженнериниң күш-ажылының болгаш амыдыралының, иези болгаш чаштарны камгалаарының айтырыгларының тальзы-биле комиссиязының апрель 25-те Москвага болган хуралынга чугаалашкан. ПТУ-ларда ам чартык миллион ажыг кыстар янзы-бүрү 600 профессияларга өөренип турарын демделээн. Оларның өөренириниге багай эвес байдалдарны тургускан. Сөөлгү чылдарда хой-хой профессионал-техниктиг училищелериниң өөредилге-материалдыг базазы быжыккан, оларның удуртур болгаш инженер-башкы кадрларының шынар составы бедээн. Сургуулдар бо-луктериниге күш-ажылчы коллективтериниң дагдыныышкынын калбартыр, бүдүрүлге практиказын ажыктыг кылдыр организастаар талазы-биле база болур бүдүрүлгелериниң болгаш профтехучилищелериниң дем каткан ажылын идепкейлиг чорудуп турар. 1980 — 1982 чылдарда мергежилдиг 300 муң ажыг ажылчын кыстарны белеткээн болгаш улус ажыл-агыйынче чорудуп берген.

Депутаттар шүгүмүүлекчиламдык бодалдарын чугаалаан. Санал бергеннериң онзалаң демделээнин ёзугаар алырга, РСФСР-ниң Профтехөредилге талазы-биле күркомитеди чамдык министерстволар болгаш ведомстволар, улус депутаттарының чер-чер Советтери профтехучилищелерже кыстарны калбаа-биле хандыкшыдарының, чурттаганың болгаш культура-амыдыралдың таарымчалыг байлаңдарын оларга тургузуп бааринің эргежок чугула хемчегелерин албайн турар.

Эҥээди уругларның профессионал угланышкынының талазы-биле ажылды кошкак чорудуп турар. Дыка хой, ылаңгыя кодээ школаларда, кыстарны училищелерге ажылчын түскай мергежилди алган турарынче угландырбайн, хөрээжен профессияларны пропагандалавайн турар. Бүдүрүлгелериниң, тудугларның, колхозтарның болгаш совхозтарның чорутканы-биле профессионал-техниктиг өредилге черлериниге кыстар эвээш кирип турар.

Ооң түңелиинде постаавы, чиик болгаш үлетпүрүүң ескедаа ээндик адырларынга, тудугга болгаш кодээ ажылагыйга ажылчыл кадрларны училищелерге белеткээри сөөлгү чылдарда ивээжээн. Ындыг турбуже, министерстволар болгаш ведомстволар, черчериниң дыка хой Советтериниң күүскомнары, бүдүрүлгелериниң, организацияларының, ажыл-агыйларының удуртукчулары профтехучилищелер дооскан кыстарны бүдүрүлгелерге быжыглаар дээш эргежок чугула хемчегелерни албайн келген. Аныяк ажылчын кыстарны мергежилиниң аайы-биле эвес, харын аарсаар ажылдарга ажыглай бергилээри ховар эвес.

Профессионал-техниктиг өредилге черлериниге кыстарны хүлээп алырын калбартыр талазы-биле немелде хемчегелерни ажылдап кылырын болгаш боттандырарын хүлээп алган шиитпириниге үк комиссия РСФСР-ниң Профессионал-техниктиг өредилге талазы-биле күрүне комитединиге сүмелээн. Агропүтүр комплексинге, ылаңгыя мал ажылынга, ол ышкаш кодээ чоннуң хандырылга черлериниге ажылдаар мергежилдиг ажылчын кыстарны белеткээринче улуг кичээнгей салыпкан комиссия айыткан. ПТУ-лар дооскан кыстарны ажылга таарыштыр тургузуп кииреринин болгаш оларның улам ынайгы профессионал өзугдезининг айтырыгларынче үргүлүү кичээнгей салыпкының эргежок чугулатын айтып турган. Училищелерниң өредилге-материалдыг базазының калбартып, быжыглаар дээш адырлар министерстволары болгаш ведомстволары-биле ажылды база идепкейжиттиргээн, ол айтырыгларны бүдүрүлгелерниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезининг планнарынга киирерин чедип алырын сүмелээн.

Училищелерниң ниити чурттагы бажыңнарында чурттап турар кыстарның амыдырал байдалын организастаарын экижидерниң, оларның бүгү талалыг, бир дескі сайзыралынга таарышкан байдалдарны тургузарының, культура талазы-биле негелделерни хандырарының эргежок чугулазын комиссияның шиитпиринде онзалаң демделээн.

РСФСР-ниң чамдык министерстволарының болгаш ведомстволарының адынга тодаргай сүмелерни комиссия хүлээп алган.

(СЭТА).

Чүүлдүгүнүүшкүн

ТӨЛЕВИЛЕЛДИ НОМЧААШ

Күш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелериниң, албан черлериниң, организацияларның эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында ССРЭ-ниң хоойлузунуң төлевилелиң солуунын номчаашыл, изин-биле деткип тур мен. Үе төлевилел коллективи бүргүзүнүң чүгле эргежин эвес харыысалгазын база улгаттырып турар. Бо дээрге бистиң партиявыстың болгаш чазаавыстың сагыш салымшкынының кескү чижээ-дир.

Төлевилелде күш-ажылчы коллективтер социалистиг өнчүнү камгалап, кадагалаарын хандырар болгаш улам көвүдедир, ажыл-агыйжы эвес база чоннуң байлаан" хамаанчок көөр чорук-биле демисежир, күрүне болгаш хой-ниитиниң эт-хөреңгизин оорлап самчыгдаарын баш бурушгаар болдурбас талазы-биле хемчегелерни боттандырар дээш кончуг чүүлдүг. Бо сестер биске дөрт хамаарымгалыг. Бистиң аравыста, шыпап-ла, ниитиниң ончүзүн камнаваа улус ам-даа бар. Чамдык малчыннар кадарган мал-магазының чидирип алган-даа болгуларынга хамаарыштыг.

Ындыг чорукту болдурбазын Хоойлуунуң төлевилелиң айтып турар.

Ажылчыннарны шаңнаарын, материалдыг шаңнал фондузунуң күүсели-биле оске-даа төлевилелерни база чинчелеринге тыпсырын сайзыраңгайжыдарын база чугулалап айыткан болду. Бистиң «О. Шынаа» совхоз бо талазы-биле элээн ажылдарны кылган болгаш ыяш-даа турар. Совхоз мурааччыларны шаңнаарынга хой хөреңгинге үндүрүп турар. Оны мен бодум бөвә четтиримге келдим. Өрткен чылын Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг атты меңээ тывыскан.

Хойжулаанымдан бөөр чаярби чыл чоокшулай бердим. Бо үениң дургузунда черле багай дириг көрбөөн мен. Бо чылын база хой бүргүзүндем хураганны ап, социалистиг хүлээлгемни күүседип алдым. Ам ол хураганнарны бүрүн доруктурар ужурлуг мөн.

Д. КОМБУ-СҮРҮН.
«О. Шынаа» совхозтуң хойжуу, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны.

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Диптерден медээлер

СЭКП ТК-ның Чиргине секретары Ю. В. Андроповтуң «Шпигель» журналга (ГФР) харыыларын делегей парлаалгазы Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказының чаа бадыткаашкыны кылдыр санаар турар. СЭКП ТК-ның Чиргине секретарының ол журналдың ээзи-биле беседазын массалыг информация чепсектери калбаа-биле тайылбырлаан болгаш делегейниң амгы байдалының эң чугула айтырыгларының талазы-биле ССРЭ-ниң чогумчалыг туружун совет удуртукчу тодаргай ботташ чиргеи-биле айтыкан-дыр деп демделеп турар.

Ортумак ырактыдың америк ядролуг ракеталарын Барыын Европаның чамдык чурттарының девискээрлериге эккеп тургузары шериг күштериниң амгы деңзигүүр байдалының шынгыы өскерлиишкинниге чедирер апаарын совет удуртукчу АКШ-ка сагындырган-дыр деп, Барыын Германияның АРД телепрограммазының башкарыкчызы медеглээн. Барыын Европа чурттарынга америк чаа ядролуг ракеталарны эккеп тургузар дээн НАТО-нуң шиитпири боттанган таварылгада харыы хемчегелерни алыр апаарын совет удуртукчу бадыткаан.

«ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң араазында харылзаалларга 70 чылларда демделеттиниген таарымчалыг бүгү чүүлдер хевээр арткан турарынга база ийи чурттарның араазында харылзаалар бот-боттарынга ажыктыг кылдыр моон соңгаар-даа хөгжүүр дээрзинге идегелге каяшлер Г. Кольдуң Москвага аян-чорук кылып баары, дугжүр боор деп күзелди совет удуртукчу илергелээн-дир» деп, ЦДФ телепрограммазының башкарыкчызы демделээн.

«Зюддойче цайтунг» солуң мынчаар бижээн: «Ядролуг чепсек талазы-биле чугаалажышкынынар—ол дээрге, оюнчук эвес-тир деп, Ю. В. Андропов сагындырган. Мурнунда чедип алдынган дугуржулгаларны үреп турары дээш Рейганның администрациязын Ю. В. Андропов буруудаткан».

«Женевада чугаалажышкынынар америк таланым буруузу-биле мунгаштаныышкынга таварымчалыг совет удуртукчу медеглээн. Германияның Федеративтиг Республиказыныг Аңгылаңныг Рейтер агентствозу эзимчиткан.

Европада ракеталар дугайында айтырыгны «шөлүнүң араазында кылдыр шиитпирлээр дугайында америк саналды Москва шуут-ла хүлээбээн. НАТО-ну немей эдерге чепсектээринче, а Варшава Керээзининг киржикчилери күрүелерин чепсек чок болдурарынга угланган АКШ-тың президентизи Рейганның «нэк» саналын Москва база хүлээбээн деп, Франс пресс агентство дыңнаткан. Франциядан 50 совет хамаатыларни чоокта чаа ундыр шөлээнин совет удуртукчу буруу шапкан деп, ол агентство демделээн.

Ю. В. Андроповтуң «Шпигель» журналга харыыларын социалистиг чурттарның болгаш делегейниң өске-даа күрүнелериниң парлаалгазы, радиозу, телевиденизи база кезиделдиге чырыдып, тайылбырлаар турар.

(СЭТА).

Тываның Бөлүк «Ленчай» БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

Партийжи амыдырал

ИНТЕРНАЦИОНАЛЧЫЛАРНЫ ӨСТҮРҮП КИЖИЗИДЕР

СЭКП Кызыл хооркомунуң эълчегиниг пленумунга СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң болгаш РСФСР-ниң Дээди Советтериниң каттышкан байырлыг хуралынга СЭКП ТК-ның Чигиде секретары эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң алдан чылы» деп иletкелиндe айтышкыннарны хоорайның партия организациязы күүсетпишаан, ажылчы чоннарны, аныяктарның интернационалчы кижизидилгезин экижидериниве доктаамал кичээнгей салып турарын иletкелчи —партия хооркомунуң бирги секретары Б. П. Свиньов домдегээн. СЭКП хооркомунуң пленумнарынга, бюроларынга, коммунистерниң хуралдарынга интернационалчы кижизидилгениң айтырыгларны чугаалажып турар. ССРЭ-ниң тургустунганының 60 чылынга белеткел үезинде ажылчы чоннарның, аныяктарның патриотчу, интернационалчы кижизидилгезиниң үлегерлиг дагдыныкчы, элээн каш аныяк оолдарны мяш дилерниниң мергежилиниве өөреткен. Владимир, Семён Дончут-оол алышкыларны ажылга чанчыктырып, кижизиткен. Кургек Янчаповичиниң удуртканы мяш дилер звенозу чоруп, планын ажыр күүседип, ажыл шынарлыг дилиг материалдарын хереглекчилерге берип турар.

СЭКП Бии-Хем райкомуның болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединиң хүндүлел сумбызында К. Я. Маадының чуруу мурнакчыларның аразында кирген. Ол дээрге, улут идегел болгаш хүндүткелдир. Ооң удурткан звенозу ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип келген.

Элчегде ол коллектив он кубометр мапзы материалдарын дилдирер тургаш, он ийи, чамдык хүнде он беш кубометр чедирип, шалынчы сөз-биле ажыллап турар. Кургек Янчаповичиниң звенозунда дөрт кижи бар. Оларның ажылының чеднишкининг болуп турарының үндезини болза, олар аразында эп-найыралдыг, бот-боттарының ажылынга дузалажып, бир демниг ажыллап турарында.

Ол ышкаш күш-ажылдың сагыга-чурумун үрээр, чылдагаан чокка ажыл-шагы үзер кижи бо коллективте чок. Звеноның кежигүнери март айда эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Олар 200 кубометр дилиг материалларын бээр тургаш, иларнан ажыр үжен кубометрни берген.

Чоокта чаа од звеноның мяш дилер рамазы үрелген. Артын кезектер тывылбайн барган. Ынчалза-даа олар дүмеки элчегге оске няш дилер рамага ажылдаашаан, план-норматан эксээш болган азы планнаш дөңгүп-ле 28 хуу күүсеткен. Өвүр, Тес-Хем районнарның план күүсеткилээнн база шоолуг эвес — 29—33-ле хуу.

Чартык чыл планың күүседир үениң дең кезии эрте берген. Ындыг турбуже амдаа чеди район планнынын чартының безин күүседип шыдаваан. Мындыг байдал райкүүскомнарның кодзо ажылагый эргеледелериниң удурткучуларын ювүредир ужуглуг.

Ажыл-агыйлардан «Коммунизмниң херели» совхоз чылдың баштайгы чартынында күрүнеге эът садар талазы-биле планын 2,3 катаң ажыр күүсеткеш, социалистиг чарыштың бирги черин эзлээн. Куш фабриказы, «Тере-Хөл», «Кок-Тей», «Ленинчи орук», «Шивилиг» совхозтар база планнарын ажыр-ажыр күүсеткилээн. Ынчалзажок ам-даа 28 совхозтуң планының чартының безин күүседип албаанын элээн дүүреңчиг байдалды тургузуп келген. Иларнын «Бай-Тал», «Нарын» совхозтар планнарын 1,5—16,3 хуу чедиргеп. А 20—30 хуу күүсеткеп ажыл-агыйлар дыка хөй. Ынчанган бо хүннерде күрүнеге эът садарын күштелдирери чугула.

Күрүнеге сүт садарының планы 53,9 хуу күүсеттинген. Нинти киргеп сүт эрткен чылдың бо үезиндегизиндеп элээн хөй. Бо ажылга мурнакчы болуп турар Таңды болгаш Бии-Хем районнар планнарын 57—57 хуу чедиргилээн. Шупту чеди район планнарының дең кезиин күүседип алган. А Моңгун-Тайга, Бай-Тайга, Эрзин районнар хожудан турар.

Чартык чылда күрүнеге сүт садар талазы-биле планнарын «Со[illegible]за», Жданов аттыг совхозтар ажыр күүсеткеп. А үжен ажыл-агый чартының безин күүседип шыдаваан. Иларнын «УТКА 25 чылы», «Өөк», «Енисей», «Революциянның чалбыжы» совхозтардан куженишкининг ажылдары пегеттинип турар.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалының хүнү чоокшулаан. Бо хүннерде планнар күүседир талазы-биле социалистиг чарышты улам калбартып, шудургу ажылдарны чугула.

Ажылчы чоннарның чагааларын болгаш сапалдарын ханы аналитээриниң, оны хоорүнүң хуусааларын сагырын, чоннуң пегелделеринге, хомудалдарынга, сапалдарынга кичээнгейлиг болуруп Г. Ч. Ширшин чугаалаан.

Совет Тывының 40 чылын төлептиг уткуур талазы-биле хоорайның партия, совет, ажыл-агыйның органнарының кылып чорудар ажылдарын Г. Ч. Ширшин тодаргай чугаалаан, бүгү организакчы болгаш масса-политиктиг ажылды СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, республиканың юбилейин төлептиг уткуурунче угландырарын айыткаш, аңаа чеднишкиннерлиг болуруп күүзээн.

Чугаалашкан айтырыглар талазы-биле доктаалдарны, Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-биле каттышканының 40 чылын төлептиг уткуур-биле хемчегларни пленум хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

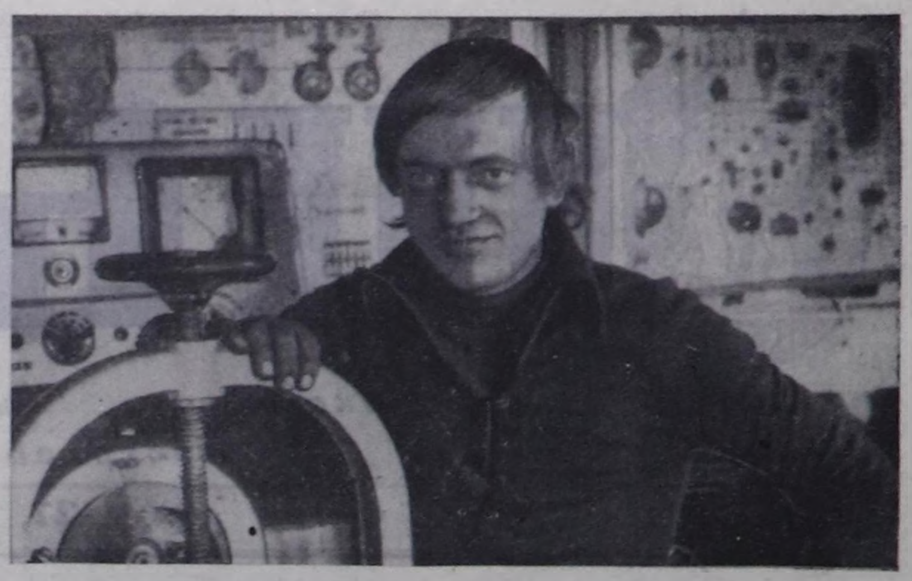

Садыг министерствозунуң автобаазазының чолаачылары Александр Стародубцевтиң дузазын бо-ла дилей бээр. Ол мында автоэлектриктеп ажылдап турар. 7 чыл дургузунда ол автобаазада ажыглаттынып турар автомобильдериниң электри кезектерин тергиин эки кылдыр өөренип, кандыг үрелиишкиннер болу бээрин билип ап, оларны септээрин мяк шиңгээткен. Ынчангаш ооң септээп кезектери эки шынарлыы-биле үр хуусаадыг ажыглаттынып турар.

ЧУРУКТА: автоэлектрик А. Стародубцев.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

«Шынның» почтазындан

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының коллективи бирги кварталдың будүрүлге планын күүседип алган. Күш-ажылды эки организастап, ооң будүрүкчүлүүн болгаш ажыктыын чедип алган соонда мындыг чедиишкининг болган.

Март айда даг массазын чүдүрүп чорудар планын коллектив ажыр күүсеткен. Эрткен айда Ю. С. Ардашовка удурткан № 13 экскаватор бригадазы бедик будүрүкчүлүг ажылдаан. Ол бригада фабрикаже 145,5 муң тонна даг массазын чүдүрүп, март айның планын 161 хуугa боттандырган. А. Ф. Вашков, В. Д. Козлов оларның удурткан бригадалары планнарын ажыр күүсеткеннер.

Чер өрүмнекчилериниң аразындан И. А. Устиновка удурткан бригада эки ажылдаан. Олар планнан ажыр 1100 метр черни өрүмнээн.

Ш. ИРГИТ.

3 БРИГАДА МУРНААН

Кызыл хоорай күрстрахование инспекциязының коллективи бо чылдың бирги кварталының соруглаарын эки боттандырган. Чурттакчы чоннга страхование ачы-дузазы чедирериниң бүгү хевирлериниң планы 103,8 хуу күүсеттинген.

Күрстрахование инспекциязында он ийи бригада тургустунган. Оларның аразында социалистиг чарышка № 3 бригада бирги квартадның түцнели-биле тиилекчи болган. И. Н. Данилова удурткан бо бригада планныг даалгазын 103,3 хуу күүсеткен. Бригаданың кежигүннери Р. А. Сухаренко, Р. Е. Лубошникова болгаш оон-даа өскелер быжыглаан участоктарынга эки ажылдаавнар.

Социалистиг чарыштың ийнги черин В. С. Охменцева удурткан № 9 бригада эзлээп.

Страхование инспекциязының үш участоктарының аразында чарышка бирги черни № 3 участок (бригадири М. Ч. Хертек) алган.

Хоорайның будүрүлге, албан организация черлеринге чедип, страхованиениң ачы-дузазы таймылбыраавр ажыл коллективте эки. Дагдыныкчылар Л. К. Бушуева, Т. Н. Галина, Н. Н. Данилова, М. Ч. Хертек болгаш оон-даа өскелериниң ажыл-ижи мактадыг.

Р. ДОЛЗАТМАА.

КӨРҮШТҮГ КЫЗЫЛ-БУЛУҢ

Ферманың ажыл-ишчилериниң хураллары, концерттер, байырлал кежээлери, кинолар, оюнаар кызыл-булунга болуп эртер. Ынчангаш Чеди-Хемчикте «Большевик» совхозтуң Арыг-Бажы сүт-бараан фермазында партия эге организациязы (секретары М. Б. Монгуш) ооң дерилге-каасталгазынче доктаамал кичээнгейни салып турар.

Ажыл-ишчилерни Аъшчем программазын боттандырарынче сорук книр кыйгырып турар лозуңнарны, плакаттарны янда чараштыр бижээш коскү черлерде аскан.

Ферманың, саанчыларының болгаш социалистиг чарыштыг «Чыраа-Бажы» совхозтуң Шык-Бажы фермазының, ооң саанчыларының хүлээлгелерин, оларның күүселдезин, кым канчаар ажылдаанын билип ап болур. Саанчыларның хүн бүрү кайы хире сүт саап алганын база көргүскеп. Бо көргүзүт күлаштыг билип ап, оларны септээрин мяк шиңгээткен. Ынчангаш ооң септээп кезектери эки шынарлыы-биле үр хуусаадыг ажыглаттынып турар.

ЧУРУКТА: автоэлектрик А. Стародубцев.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

ХҮНДҮТКЕЛДИГ

Тамара Дендил-ооловна Долгар Эрзин райпозунда он чылдың бүрүзүнде ажылдап турар, а чогум садыг шугумунга ажылдаан нинти стажы дыка улуг, хоочунниринң бирээзи. Төрээн коллективинге ол склад эргелекчилеп-дээ, магазиннерге садыгжылаадаа келген. Каяа-даа ажылдаанда чүгле эки дээштип мактадып келген, кадыг ажылдап турар эш-өөрү оны хүндүлээр.

Эрзин суурга чаа универмаг ажыглалга киргеп соонда, ооң мурнунда райпмаг тургаи магазинин ажыл-агый барааннарыны кылдыр эде тургускан. Ында дөрт килдис бар, улуг-делгем болгаш ажылдаарынга эптиг, садыг алыкчылар бараанны ботгары шилип алыр. Садыг алыкчыларның хереглеп бараанары шупту бар. Магазиннің коллективиниң ажылын Тамара Дендил-ооловна удуртуп турар.

Т. Д. Долгарның удуртканы коллектив социалистиг хүлээлгелерин, ай, кварталдың планын доктаамал ажыр боттандырып келген. Үүрменгеп садар бараан саарылгазының бо чылдың эрткен айларының планныг онаалдазын коллектив 106 хуу күүсеткеш, райпонуң мурнакчыларының одуруунда чоруп турар.

Мурнакчы садыгжының арга-дүржүлгазы шынаала улуг. Тамара Дендил-ооловнаның садыг шугумунче эге базыны 1953 чылда Тес-Хем райпозунга эгелээп. Аңаа он чыл ажылдаап, ажыл-амыдыралының аайы-биле Тожу, Моцгун-Тайга районнарның садыг шугумунга ажылдап келген. Ам—Эрзин райпозунда. Садыгжының нинти ажыл стажы үжен чыл.

Совет садыгның тергиин Тамара Дендил-ооловнаның садыгжының ажыл-ижиниге өөреткеин аныяк садыгжылары хөй. Эрзин райпозунда аныяк садыгжылар С. Дамдин, А. Даваа, К. Чыңдыгыр болгаш оон-даа оскелер хоочун садыгжыны дагдыныкчы башкызыг дижир.

Ленинчи юбилей медаль, хөй санныг хүндүлел бижиктер, өске-даа шаналдар —Т. Д. Долгарның кызымак, ак сеткилдиг ажылын херечилеп турар.

А. ТАВА.

АК СЕТКИЛ-БИЛЕ

Мөчекпен Мизимович Кууларны танывас кижи Чадаанада ховар. Ол автобаазада мурнакчы чолаачыларының бирээзи. Ооң стажы үжен чыл ашкан. Бирги класстың чолаачы-ы, ам ЗИЛ-130 маркалыг самосвал башкарып турар.

Дуржүлгалыг чолаачы ай, квартал планнарын үргүлүү ажыр күүседип, чылдың-на 500 килограмм-дан хөй кывар-чаар материалдарны камнап ап келген. Мөчекпен Мизимович аныяк чолаачыларга арга-сүмезин берип, байлак арга-дүржүлгазын дамчыдып чоруур.

Республиканың кадыр-берт, ырак оруктарыпа чорун, ооң барбаан, четпээн черн ховар. Абакаиға та чеже четкеп: санаары берге. Ынча ге дүргүзүнда ол машиназынга улуг үрелившкин кылып көрбээп. Даанган ажыл-хереэп оз үргүлүү ак сеткилдиг күүседип келген. Эрткен айларның бүдүрүлге планын 120—130 хуу күүседип, чолаачылар арасында социалистиг чарышка эки түнелдерни коргускеп келген.

Ш. ДУВЕНДЕЙ.

Чеди-Хемчик район.

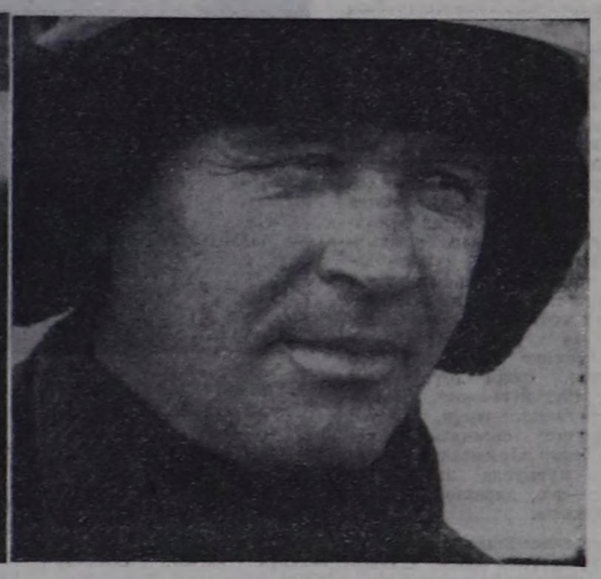

Машинист Дыртык-Кара Лапчаевич Оюнуң болгаш ооң дузалакчызы комсомолчу Перепрыгинниң башкарганы экскаватору Садыг министерствозунуң чаа баазазының тудуунда туруушкун чок ажылдап турар. № 14 механизация эргелевинге хамаржыр ол экипаж коллективтин хүндүткелин чаалап ап, шалынчы ажылы дээш шанчадып, мактадып турар. Экипаж эзлчет үлүүн доктаамал ажыр күүседип, ажылга бедик харыысалганын үлегерин көргүзүп турар.

ЧУРУКТАРДА: экскаватор машинизи Д-К. Оюн дузалакчызы А. Перепрыгин-биле; кацнакчы-монтажник А. Кудрявцев.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

МУРНУУ ОДУРУГДА

Туранның үдетпүр комбинадында дөрт бригадада тозаң кижи хаара туттуган. Социалистиг чарыштың бирги черинде Кургек Янчапович Маадының удурткаиы мяш дилер звенозу чоруп, планын ажыр күүседип, ажыл шынарлыг дилиг материалдарын хереглекчилерге берип турар.

СЭКП Бии-Хем райкомуның болгаш улус депутаттарының район Советиниң күүсекчи комитединиң хүндүлел сумбызында К. Я. Маадының чуруу мурнакчыларның аразында кирген. Ол дээрге, улут идегел болгаш хүндүткелдир. Ооң удурткан звенозу ай, квартал планын доктаамал ажыр күүседип келген.

Элчегде ол коллектив он кубометр мапзы материалдарын дилдирер тургаш, он ийи, чамдык хүнде он беш кубометр чедирип, шалынчы сөз-биле ажыллап турар. Кургек Янчаповичиниң звенозунда дөрт кижи бар. Оларның ажылының чеднишкининг болуп турарының үндезини болза, олар аразында эп-найыралдыг, бот-боттарының ажылынга дузалажып, бир демниг ажыллап турарында.

Ол ышкаш күш-ажылдың сагыга-чурумун үрээр, чылдагаан чокка ажыл-шагы үзер кижи бо коллективте чок. Звеноның кежигүнери март айда эң-не бүдүрүкчүлүг ажылдаан. Олар 200 кубометр дилиг материалларын бээр тургаш, иларнан ажыр үжен кубометрни берген.

Чоокта чаа од звеноның мяш дилер рамазы үрелген. Артын кезектер тывылбайн барган. Ынчалза-даа олар дүмеки элчегге оске няш дилер рамага ажылдаашаан, план-норматан эксээш болган азы планнаш дөңгүп-ле 28 хуу күүсеткен. Өвүр, Тес-Хем районнарның план күүсеткилээнн база шоолуг эвес — 29—33-ле хуу.

Чартык чыл планың күүседир үениң дең кезии эрте берген. Ындыг турбуже амдаа чеди район планнынын чартының безин күүседип шыдаваан. Мындыг байдал райкүүскомнарның кодзо ажылагый эргеледелериниң удурткучуларын ювүредир ужуглуг.

Ажыл-агыйлардан «Коммунизмниң херели» совхоз чылдың баштайгы чартынында күрүнеге эът садар талазы-биле планын 2,3 катаң ажыр күүсеткеш, социалистиг чарыштың бирги черин эзлээп. Куш фабриказы, «Тере-Хөл», «Кок-Тей», «Ленинчи орук», «Шивилиг» совхозтар база планнарын ажыр-ажыр күүсеткилээн. Ынчалзажок ам-даа 28 совхозтуң планының чартының безин күүседип албаанын элээн дүүреңчиг байдалды тургузуп келген. Иларнын «Бай-Тал», «Нарын» совхозтар планнарын 1,5—16,3 хуу чедиргеп. А 20—30 хуу күүсеткеп ажыл-агыйлар дыка хөй. Ынчанган бо хүннерде күрүнеге эът садарын күштелдирери чугула.

Күрүнеге сүт садарының планы 53,9 хуу күүсеттинген. Нинти киргеп сүт эрткен чылдың бо үезиндегизиндеп элээн хөй. Бо ажылга мурнакчы болуп турар Таңды болгаш Бии-Хем районнар планнарын 57—57 хуу чедиргилээн. Шупту чеди район планнарының дең кезиин күүседип алган. А Моңгун-Тайга, Бай-Тайга, Эрзин районнар хожудан турар.

Чартык чылда күрүнеге сүт садар талазы-биле планнарын «Со[illegible]за», Жданов аттыг совхозтар ажыр күүсеткеп. А үжен ажыл-агый чартының безин күүседип шыдаваан. Иларнын «УТКА 25 чылы», «Өөк», «Енисей», «Революциянның чалбыжы» совхозтардан куженишкининг ажылдары пегеттинип турар.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының байырлалының хүнү чоокшулаан. Бо хүннерде планнар күүседир талазы-биле социалистиг чарышты улам калбартып, шудургу ажылдарны чугула.

Элчегден дашкаар хостуг үелериниде ол аңаа олурбас. Ону ажыктыг эрттирип чанчыккан. Чаа болурга-ла, «Барлык» совхозка сигенин оң тонна чедир кесмен, хүлээлгин берип турар. Картофель ажаалдазынга киржип келген. Малчыннар кыш-

ИДЕГЕЛДИГ ТАҢНЫЫЛ

Кызыл-оол Сопамович Хомушку кадыы баксыраш, 1970 чылдан эгелеп. Барыын-Хемчик районнуң иштики херектер килдизиниң шеригжиткен таңныыл албанынга ажылдай бергеп. Бо үениң дургузунда ол сагыга-чурум үреп, ажыл шагы үзүп көрбээн.

Элчегден дашкаар хостуг үелериниде ол аңаа олурбас. Ону ажыктыг эрттирип чанчыккан. Чаа болурга-ла, «Барлык» совхозка сигенин оң тонна чедир кесмен, хүлээлгин берип турар. Картофель ажаалдазынга киржип келген. Малчыннар кыш-тагларынга чеде бергеп, көржең коптарып, дуза чедиреринден ойталавас. Ол аныяк ажылчыннар Олег Оюржак, Самнар-оол Сарыглар болгаш өскелерниң-даа дагдыныкчызы.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Үлегерлиг корум-чурум дээш

ЧУРТТАКЧЫЛАР ХУРАЛЫНГА

Самагалдай суурнуң чурттавчы чонунуң чоокта чаа болуп эртнен ийиги хуралынга күш-ажылдың, бүдүрүлге, күүсекчи сагылга-чурумну быжыглаарынга хамаарышкан айтырыгны чугаалашкан.

Ак сеткилдиг күш-ажыл совет кижилериң амыдралчы негелдези. Күш-ажыл кижини каастаар. Ындыг турбуже, ажыл кылырындан оспаксыраар, мангысталчак амыдралдыг ий-чангыс кижилер бистиң аравыста бар. Райониуң партия, совет органнарының ажылдакчыларының милиция ажылдакчылары-биле кады Самагалдай суурга эртиргеш профилактика хүнеринде рейдилер үезинде ажыл чок чедиг кижи, арагаже сундулуг, уругдарының өөредилге, кижизидилгезинче сагыш салбас тос өг-бүле илереттинген. Рейдиниң киржикчилери ук өг-бүлелерге барып, оларның чурттап орарының байдалын бажын-бөлгадынга хынап, урутларының өөредилгези-биле танышкан.

Арагаже сундулуг, ниитилелге ажыктыг ажылы чок кижилериң аразында не-херээженер база бар. Арын-шүүрүн арага-дарыга орнапкан ол херээжен кижилериң чуруктарын шөдүглуг «Крокодилдең», «Ширбээлдең» көөрге, чаржынчыг. К. Чуяа, Н. Суван-Хөө, О. Оттук, Д. Оттук, А. Ешик К. Сырат, О. Сандак оларның арын-шүүрүг кайдал? Олар профилактика төвүлелиниң мурнунга каш-даа удаа түрээ ужурга таварышканнар. Кодээ Совет, СЭКП райкомуның херээженнер ортузунга ажыл чөрүдүп киллизи, суурда херээженнер төвүлели үстүнде кижилерни ажылга киирер хемчеглерни ап келген. Күш-ажылга чаңчыклаан чоруу-биле, оон үнезии билбезинден «хоочураак» чаңчылыдан адырлыг чадап, база катап арагаже сундуккан, ажылдан үндүртккенер. Бо үеэда чон мурнунга бүрүүзүн мииниг ужурга таварышканнар. Чурттакчыларның ниити хуралынга арагаже сундулуг, ниитилелге ажыктыг ажыл кылбас кижилер-биле чугаа шингы болган.

М. ТИРЧИП.
Тес-Хем район.

ДЕМНИГ ЭВЕЗИНДЕ

Кайда-даа хөй-ниитиниң быжыг корум-чуруму дээш ажыл калбарган. Чер-черде партия, совет органнар, хөй-ниити организациялар чугула бо айтырыгны демниг шиитпирлеп, чон ортузунга кижизидилге ажылының янзы-бүрү арга-хевирин ажыглап турар. Чамдык чурттакчылыг черлерде хөй-ниитиниң быжыг корум-чурумну чедип алдынып турар. Демниг ажыл албан эки түнелдерниг болур.

«Кара-Хаак» совхозтуң төвү Кара-Хаак суурда хөй-ниитиниң корум-чурумунуң камгалалы негелдеге ам-даа дүүшпес. Хулиганнаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр, арагалаар чоруктар бар. Ылангыя ой-хемчээл чок арага ишкенниден кем-херек үүлгеткен, транспорт озал-ондаа кылган таварылгалар эвээш эвес. Оон бир чижээ — эзирик кижи башкарган автомашина элден чая халааш, озал-ондаж болганындан дөрт кижи амы-тынындан чарылган таварылга болган. Автотранспортту эзирик башкарар чоруктун түнелге — ол. Үстүнде айтырыгларның чедир шиитпирлеттинмейн турарының кол чылдагаавы — ону болдурбас талазы-биле кошкак хемчеглер алдының турарында, хөй-ниити организацияларның демниг ажылы чогунда, профилактика ажылының кошкаында.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктар, улуургак, чарыш эвес ажы-чан чамдык назы четпээнмерниң халазында бары хомуданчыг. Уруг төлеп чок ындыг ажы-чаңныг болуп төрүттүүнүң келбээн-не болгай. Бо айтырыг кижизидилге-биле дорт холбашкан болгаш, ону долгандыр турар кижилерниң анаа үлегер-чижээнден, салдарындан чугула хамаарышыр деп бодаар мен. Мацца, бирээде, чугула рольду ойнаар. Чамдык ава-иелериң уругларынга боттарының салдары болгай болгай. Ада-не хүлээлгезин уттушкан, доктаамал арага ижеринге сундулуг болуурга, уругга ава-иениң үлегер-чижээнин дүтайында чуну чугаалаар боор. Ындыг өг-бүлелерге өзүп турар уругларга школаның, хөй-ниитиниң талазындан күчээнгей черле артык эвес.

Ында чурттап турар болгаш, Чербиде ийи школаның ажылдамыдыралы-биле чоок, таныс мен, ажылдап-даа турдум. Өөренникчилериниң сагылга-чурумунда сагышка четпес чүүлдер база бар. Ындыг чогуур кичээнгей үгленгирээры чугула.

Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар, арагалаар чоруктар-биле демисел чорудар күш бар, ону чүгле чедир организастап, деминг ажылды чедип албайн турар-дыр бис. Ол айтырыгны шиитпирлээрин үе кереп келген.

Р. ОЧУР-ООЛ.
Кызыл район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

Социализм чурттарында

София

Ак халаттыг 280 муң кижиниг отряд — янзы-бүрү мергежилдиң эмчилери, медицина сестралары, фармацевтер — Болгарияның ажылчы чонмарының кадыын камгалап турар. Кадык камгалалының ээзэн хөй көргүзүглериниң талазы-биле Болгария делегейде мурнуку туруштарже үне бергеи. Сөөлгү чылдарда республикада кижиниң ортумак назыны узаан, бичии уругларыны өлүр чоруу чурттуң төөгүзүнде кеспээ кирбээн чавыс деңнелче кудулап баткан.

Болгарияның кадык камгалалы амгы үеде шыырак материалдыг баазалыг болгаш тергини спецнализст кадрларлыг. Оон кол фондулары 1100 миллион лев акша түнүүг, медицина албан черлерин тежээп турар агар чарыгдалдары эртиген беш чылда ийи катап улгатkан. Ам бир эмчиге 400 кижи оналжын турар.

Республиканың хоорайларының болгаш суурларының чурттакчы чонунга көргүзүп турар амбулатория эмнээшкинни дыка экижээн. Бичии бүдүрүлгелериниң ажылчыннарын болгаш агроүлетпүр комплекстериниң кооператорларын барып көрүп, шинчий каапгарынга кончуг таарымчалыг диштин болгаш рентгенниң көжер кабинеттерин калбаа-биле ажыглап турар. Аарыг болдурбазының массалыг шинчилгелери калбарган болгаш хандырылганың культуразы бедээн.

Прага

Чехословакияның Бланско хоорайда хемчег аппаратураларының заводунуң коллективи Совет Эвилелиниге чылда бүдүрүп бээр чүүлдерин хуусаа бетинде доозуп бээрин шиитпирдээннер.

Ол бүдүрүлге — ындыг херекселдериниң ЧССР-де кара чангыс бүдүрүвүзүү, оон продукциязы социалистиг чурттарда сурагжып турар. Электриглиг хемчеглер приборларын, бижинир үргүзүгларны, бүдүрүлге чорудулгаларын ЭДЧ-ним иштинге бүдүрүлгелерни специализастаарының болгаш кооперастаарының керээзин ёзугаар бүдүрүп үндүрүп турар.

Заводтуң ажылчыннарының аразында чогавадыкчы диилээшкиннер болгаш эң чаа чедиишкиннерни ажыглаарынче чүткүл улуг. Янзы-бүрү аппараттавза электроникт кезектернин, оларның аразында микропроцессорларның ковудеп турары таварылга эвес. Олар болза чыгыыган сан-медээлерни бүргеи сайгарарынга дузалаар болгаш хемчег дериглериниң идегелдиин хандырар.

Бүдүрүлгениң бүдүрүлге программазында чаа чүүл болза лазерлиг хемчег техниказы. Ол талазы-биле узуг чагыг Совет Эвилелиниден келген.

(СЭТА).

Бөгүн — АДР-ниң национал байырлалы — Улусчу-демократтыг революцияның 5 чылы

РЕВОЛЮЦИЯНЫҢ БЕШКИ ЧАЗЫ

Афганистанга апрель—баштайгы чылыг ай. Үр болгаш ширнин кыштың соонда чер хар шимээн ап октан, ховушөлдер сагыш човаңмаар ажылшынчылериниң холдарының ачызында аян-шинчи кирип келир. Келир дүжүт-даа, ажылчы чонның чаагай байдалы-даа ол айдан дыка хамаарыжыр, үүге дээрге, ол чонның дыка хөй кезии кедээ ажыл-агый бүдүрүлгезинде ажылдап турар.

Афган пайысылал эрте оттур. Менги баштыг даглар ажыдыр хүнүң баштайгы херелдери шынаваларга дээш келири билек-ле муниципалитеттиң ажылчыннары Кабул магистралын корум-чурум киирер дээш кудумчуларга үүгүп келир, садыгжылар мооннеп садыглаар рынокка баргаш, оортан погаалары, чимистерни алган, миллион ажыг чурттакчылыг хоорайның ян-не янзы-бүрү булуңнарынче соорүүн алган чоруптар. Оон соонда кудумчуларны ажылчыңнар, албан-хаакчылар, өөренникчилер долуп келир — олар бүдүрүлгелерге, албан черлеринге, өөредилге черлеринге барып боттарының олуут-туруштарын эдлеп алырынче далажып чоруурлар. Кабул ажыл-ишчи хоорай.

Афганистанга апрель онза ужур-уткалыг — чонның көөр хөөн чогу феодалдыг ёзу-чурумну дүжүртен. Улусчу-демократтыг революция беш чыл мурнунда чогум-ва харын бо айда болган. Боттарының төөгүзүнге чаа арынны ажыткаш, ажылчы чоннар Улусчу-демократтыг партияның башталгазы-биле чаа ниитилелди тургузаарының оруунда быжыг-биле туруп алган. Чонның хөй нуруузунуң эрге-ажыктарына таарышкан хөй-хөй өскерилгелер ол чылдарда болган,— чер-суг реформазы боттандырып, социал дыка хөй айтырыгларны шиитпирлеп турар, үлетпүр дүрген хөгжөөн. Афганистан Демократтыг Республиканың делегейде аталдары өскен.

Кодээ ажыл-агый — Афганистанның экономиказының чугула адыры, чурттакчы чонунуң 80 ажыг хуузу ында ажылдап турар. Шаанда феодалдарга болгаш чинжең иделеттерге баштарын кодүрбейн ажылдап берип чораан чер ажылдыглар чуртта чорудуп турар чер-суг реформазын аажок улуг кодурлүүшкүүбиле уткаан, черниң ажылчиндиригдеп муң-муң кижилер ол реформага дүүштүр ажыглалдыг черлерни, сугну алган. Албан хуузунуң сан-медээлерин ёзугаар алырга. Апрель революциязының соонда тараачыннарның аразында сугтарылгалыг 296 муң гектар черни хуваап бергеи, миллион-миллион тараачыннар улуг феодалдарга болгаш чинжең хөөчүлерге өрелериңден хосталган. Эргечагыргалар тараачыннарга хемнигтиг чемнигчидилгелерни, тараанып бехик дүжүттүр сорттарын, техникапы берии, чингелделит негелделерге чаалырын берип турар. Ол бүгү хемчеглер кодээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин чыл бүрү нөөдедир арганы берип турар.

Чоокта чаа наймылалдың «Джангалак» дээр автосептелге заводунга чораан бис. Улетпүр бүдүрүлгелериниң хөй нуруузу мынкаш, бо-даа заводтуң коллективи Апрель революциязының 5 чыл ооңга тураскаткан күш-ажылчы чарышка кирипшеш, адаз бирги черни золаан.

— Кодээ ажыл-агый-биле турар-даа болза, бөгүн бээн ол бистиң ниитилелливистиң ойу келген чугула айтырыглары шиитпирлээрииге улуг рольду ойнап турар. Ол өзүлдеге база—«Джангалак». Мазари-Шарифте азоттуг чемнигчидилгелер заводу, Кабүддүң бажың тудар комбинады болгаш оске-даа дыка хөй бүдүрүлгелер болуп турар.

Афганистанда революстуг чаартылгаларның дүтайы чугаалаи туре, социал айтырыгларны болгаш национал айтырыгны шиитпирлээрииге, культура талазында чеминшкиннерже кичээнгейни салыр ужурлуг. Чурттуң чогуур назыныг бүгү чонун үүк-бижиккке өөредир сорулга туруп турар болгаш ол угланымшкыга ам бээни баштайгы бүзүредиг базымнар кылдыган. Бижик билбее чорукту узуткаарының курстарында 650 ажыг муң ажылчыннар, тараачыннар, албан-хаакчылар ноомуурунга болгаш бижиринге өөренип турар. Хоорайларда чаа библиотекаларны, школаларны, амнелгелерни ажыдып турар.

ЧУРУНТА: Афганистан Демократтыг Республиканың найысылалы—Кабул хоорай.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу.

Бичии националдарны хөгжүдеринче онза кичээнгейни салып турар.

Афган улустуң чедиш алган чеминшкиннери Афганистандан дезии чорутkан болгаш афган улуска ажоолиниг, Афганистанның хамаарышпас чорунче быжыг угланымшкынга кылыкталган агрессия империалистиг бөлүктерден боттарынга камгалачылыгларны тыпкан биезии феодалларның болгаш чинжең хөөчүлерниң дембирелии хайыыктырып турар. Даэрбечилерни организастап, оларны америк, англи болгаш оске-даа военсентер-биле хандырбышаан, олар оон соонда ол дээрбечилерни Афганистанче чорудун, чурттуң эртиккн үеже эдлерии киирерии ораладажып турар.

Ол планнар боттанмас нүзел-дир. Күш-ажылчы афган улус чаа ниитилелди тургузар дээш шилии алган оруубиле бүзүреллиг бурунгаарлаан, империализмниң болган үзакдиишкиннерииге шиитпирлиг ойтур шаамышкынны берии турар. Бодунуң демиселиниг ол чаасканн эвес. Социалистиг дем каттыжылга чурттарлы, хамыктың мурнунда Совет Эвилелди, делегейниң демократтыг күштери ону дэткин турар. Афган улуска удур чарлаттыннаан дайын бүгү дешилгелиг кижи төрелгеениң келеңгээлиниң болган хайыктырын турар. Тайбының Бүгү-делегей човүлелиниң шиитпирии ёзугаар Афганистан-биле ви-сеткил каттыштырылгазының неделязын апрель 21-деи бөгүнге чедир эртприи турар.

Алыс дөзүүге улуг Ленин турган совет-афган харылзаалар (6) ажыг чыл туруп келген. Дең эргении, бот-бодуң хүндүлежириниң, кайыынгаадаа ажыктыг кадыг ажылдажылганың быжыг үндезининге ол харылзаалар хөгжүп келген болгаш хөгжүдээ турар. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш техниктиг деткимчези-биле бөгүн АДРниң хөгжүдезиниң болгаш чечектелиишкининиң үндезини болур 170 ажыг улуг үлетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш улус ажыл-агыйының оске-даа объектилерии тутkан болгаш тудуш-даа турар. Ол дутайын афган улус эки билир болгаш ак сеткилдиг интернационалчы дузаламчызы дээш Советтер чурттуң улузуна сеткилдиг ханзызын дам өөрүн четтиргенин илергейтеп турар. Чурттуң бот-эргезинге болгаш бүрүн бүдүн девискээрлиг турарынга кыжаңын келген империализмниң болгаш реакциянның планнарын үзе шаварга республиканга ол деткимче дузаалаан.

Револючу Афганистанның ажылчы чоннары чаа амыдралды тургузуп турар. Олар келир үезинче бүзүреллиг көрүп турар, шиитпирлеп алган оруулган тайзы базар кылдыр оларны албадан шыдаар кандыг-даа ындыг күштер чок.

Р. МУСИН.

МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫНДА

МАДРИД. (СЭТА). Эртыен неделяда Мадрид ужуражмышкынынга эдлештиг хуралчур, делегациялар баштынарының ужуражмышкыннары, редакция болгуның хуралары болгай.

Мадрид ужуражмышкынынга шиитпирлерни хүлээп алырынга болгаш ук ужуражмышкынны доозарынга хамаарыштыр Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг оске-даа чурттарның делегациязы боттарының туруштарын тодаргайы-биле илергейлээннер.

Ынчаарга НАТО чурттарының чамдык делегацияларының таварымча чок туружуңуп уржуунда редакция болуунуң хуралдары түнел чок болганын демдеглеп турар. «Ужуражмышкынның ажылы катап эгелээн сөөлүнде Вашингтонуун таварымча чок туружуңуп уржуунда ужуражмышкын киржикчилериниң аразында бүзүрел чок чоруктуң байдалы тургустунган» деп, «Пани» солуң демдеглээн.

Американың Каттышкан Штаттарының турушчуга хамаарыштыр ужуражмышкын киржикчилериниң сетиил хомударашкынын америк төлөэлекчилери эдлештиг суралга чугаазы чайгадым шыдаваан. Ынчангаш АКШ-тың болгаш НАТО талазы-биле оон эвилелери чамдык күүнелериниң төлөэлекчилери Мадрид ужуражмышкынының чедиишкиниг доостурунга мооннаатты таварыштырып турар

Вентрияның делегациязының баштыны И. Варга социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының ниити туружуп эдлештиг хуралга тодаргай чугаалаан болгаш ужуражмышкынның чедиишкиниг бүзүрүнга идегии бээр деп чаагай чүткүлду илергейлээн. Европага айыыл чок чоруктуң хандыварынче, кады ажылдажылганы калбартырынче угланган түнел документтиниң ужуражмышкынның киржикчилериниң хүлээп алырынга бүгү-ле чүүлдериң социалистиг чурттарның делегациялары кылыр дээрзин ол бедиткаан.

Советтер делегациязының баштыкының орлакчызы Ю. В. Дубинин эдлештиг хурал а база үне чугаалаан. Нейтралдыг болгаш кача-даа катыжылбаан чурттарның киирген түнел документтиниң чаартыган телөлелиниге хамаарыштыр чамдык делегацияларның боттарының туружуун ам-даа элергелеп чаагай ол айытkан. Ындыг байдал хөй делегацияларның сетиил хомударашкынын болдурур түрүп. Чурунда-ла хүлээп алырынга ажык чок саналгаларны чамдык делегациялар база кылгап загынаан турар. Тайбының болгаш кады ажылдажылганың херээже чугула шиитпирлерни Мадрид ужуражмышкынына хүлээп алырын Европаның болгаш делегейниң удыстары маган турар. Ону чедип алырынга аргалар бар деп, совет төлөэлекчи демдеглээн. Мадридке чугаалажмышкынның эки түнелдерлиг болурунга идиг бээрииге ССРЭ-ниң делегациязы болган—деп. Ю. В. Дубинин медеглээн.

КЫЙГЫРЫГ

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Ядролуг зайынны болдурбас дээш шаңнашкында 1983 чылдың майда эртиргеринге делегей чурттарының чазактарын, политиктиг партияларын, хөлөкпээ организацияларын, чазгай сетиилдиг бүгү кижилерин Тайбының Бүгү-делегей чөвүлели кыйгырган. Ядролуг халаатты кыскаашкыларының важнигызындан-даа ертык улуг болуп турар деп, кыйгырыгда демдеглээн.

«Першинг-2» болгаш чалгынныг америк ядролуг чаа ракеталарны Барыын Европага чамдык чурттарынга эккеп нептередир дээш НАТО-нуң шиитпирлеп 1983 чылдың төнчүүзүнге чедир боттандырарын АКШтың Рейган баштаан администрациязы орадажып турар. Ол аймактыг планнарны боттандырарынга чедир чартык кылдаш, олар оон соонда ол дээрбечилерни Афганистанче чорудун, чурттуң эртиккн үеже эдлерии киирерии ораладажып турар.

Ол планнар боттанмас нүзел-дир. Күш-ажылчы афган улус чаа ниитилелди тургузар дээш шилии алган оруубиле бүзүреллиг бурунгаарлаан, империализмниң болган үзакдиишкиннерииге шиитпирлиг ойтур шаамышкынны берии турар. Бодунуң демиселиниг ол чаасканн эвес. Социалистиг дем каттыжылга чурттарлы, хамыктың мурнунда Совет Эвилелди, делегейниң демократтыг күштери ону дэткин турар. Афган улуска удур чарлаттыннаан дайын бүгү дешилгелиг кижи төрелгеениң келеңгээлиниң болган хайыктырын турар. Тайбының Бүгү-делегей човүлелиниң шиитпирии ёзугаар Афганистан-биле ви-сеткил каттыштырылгазының неделязын апрель 21-деи бөгүнге чедир эртиргеринге турар.

Алыс дөзүүге улуг Ленин турган совет-афган харылзаалар (6) ажыг чыл туруп келген. Дең эргении, бот-бодуң хүндүлежириниң, кайыынгаадаа ажыктыг кадыг ажылдажылганың быжыг үндезининге ол харылзаалар хөгжүп келген болгаш хөгжүдээ турар. ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш техниктиг деткимчези-биле бөгүн АДРниң хөгжүдезиниң болгаш чечектелиишкининиң үндезини болур 170 ажыг улуг үлетпүр, көдээ ажыл-агый болгаш улус ажыл-агыйының оске-даа объектилерии тутkан болгаш тудуш-даа турар. Ол дутайын афган улус эки билир болгаш ак сеткилдиг интернационалчы дузаламчызы дээш Советтер чурттуң улузуна сеткилдиг ханзызын дам өөрүн четтиргенин илергейтеп турар. Чурттуң бот-эргезинге болгаш бүрүн бүдүн девискээрлиг турарынга кыжаңын келген империализмниң болгаш реакциянның планнарын үзе шаварга республиканга ол деткимче дузаалаан.

Револючу Афганистанның ажылчы чоннары чаа амыдралды тургузуп турар. Олар келир үезинче бүзүреллиг көрүп турар, шиитпирлеп алган оруулган тайзы базар кылдыр оларны албадан шыдаар кандыг-даа ындыг күштер чок.

Р. МУСИН.

ВАРШАВАГА БОЛГАН ХУРАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). ПКАП ТК-ниң, ПУР-ның чазааның [illegible] каттыжылган хуралынга чуртта ниитилелполитиктиг болгаш экономиктиг байдалдарыны деткигүүрлеп корген болгаш анаа үдезилээш, партия болган күрүне органнарының сорулгаларының дугайын чугаалажып корген.

ПАП агентилелиниң дыңнадың турарың ёзугаар алыр-га, бирги кварталдың түнелдери улус ажыл-агыйының байдалдың экижээнин коргуун турар дээрии хуралга оизалап демдеглээн. Ниитилел-политиктиг байдалда экижиишкин шапкынчын турар, ниитилел, хамыктың мурнунда ажылчын ажы. байдалда [illegible] чүткүп турар.

Ажылчы чоннарга Май 1-нии чыскаалы чуртта байдалды улам экижидер дээш польша улустуң кыдалиниң болгаш чүткүлүүнүң чыскаалы болур дээрии ПКАП ТК болгаш чазактың президиумуу демдеглээн.

Оон-биле чергелентир ПАП агентилелдиң айтып турары болза, сөөлгү үеде чуртгуп шиитпирге-даа болза, сөөлгү үеде чуртгуп шиитпирде-даа оска даштыкыда-даа Май чыскаалын будаар деп турар онучук-чопгээлиг планнарның бар болуп турарынче каттышкан хурал киичээнгейни утпайдырган. Польшаның иштики байдалдарының орталанын, быжыгып турары контрреволюстуг бодалдарның телевиденнерии үрел, реакциянын болгаш оон артында турун турар мадалакчыларның текниктерин үрей шаап турар. Ынчангаш чуртка ур үениң дургузунда болуп корбоон мергедежиишкиннерии кыысыр деп дүрүмге удур үлегерлиг кыларын, польшада байдалдың экижин турарынга ынчаар шаптыктарын орадажып турар.

Шак ындыг байдалда ажыктын ацгы, ажылчы чоннар, бүгү хамаатылар бедик хармаалалыг чорууп коругсеер. «Май бирииң удур чыскаалы» дээрии-биле аймылдыг мергедежиишкиниң болдура берип болур дүүрээнин тарадыр болгаш халааш үндүрер дээш орадажыышкынарын тый шаварга дээрииге ПКАП ТК-ниң Политбюрозу болгаш чазактың президиумуу ханы бүүрелии илергейтээннер.

Полшага удур пропагандисчи машина база катап күжеииишкии-биле жылдан турар аварган. Барыын чуктун антикоммунистиг төөтеринин ыдаалаашкыны-биле мурнундагы «солидарностиишно» эзэргетерииии чажыт болуктеии планкейлии турар деп, «Трибуна люду» солуң бижээн.

Солуңнуң демдеглээнин болза, оларны ойтур шаап турарын билбээчеллеп, социализмнин дайзыннары даа үүлгетиглерии планнап турарлар. Бо удаага олар «Май бирииң чажыт контрдемонстрациязыны» кузеп турарлар. Эртеен Болган чувеии сактып коор ыыдаалы болгаш хоочуроан экономиженнге — социалистиг чажыт организацияның хеделлиишкинии кыскаар-биле шиитпирлеп турар.

СЭТА-ның корр.

ЛИВАНДА БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ливанның Бекаа шынаазында байдал сөөлгү хүннерде кедергей чидинген. Израиль эжелекчилер ында эндере мөөнээн шериглерин бүрүн дайынчы байдалче шилчитккен дугайында тус черинң парлаагазы дыңнаткан. Тель-Авивтив эжелекчи шериглериниң болгаш Ливанга тайбыңы деткиир талазы-биле каттышкан араб күштерниң составында кирип турар сирия шериглериниң аразында аткылажмышкыннар болган. Сирияның шериглериниң удур дайын эгелээрииче чүткүп турар израиль эжелекчилер өөнүк-чөнгээнии боттары баштай эгелээн болгаш сирия шериглериниң туруштарын хөй үзаа боолаан. Сирияның шериглери эжелекчилерии боолаашкыннарыңа харыыны бээр ужурга таварышкан.

«Орьян-жур» солуңнуң дыңнатказының ёзугаар алырга, израиль эжелекчилер Бекаа шынаазынче немелде хөй шериглерии, бөө-чепсекти, шериг техниказын чоруткан. Сирияның шериглериниге удур мурнуу одүрүгга камгалалдың болгаш халдаашкынның туруштарын эжелекчилер далаш-биле «ламбымлап эгелээн Тель-Авивтив шериг самолеттарын Бекаа шынаазының кырынга шпионаж ажудуушкыннарын соксаар чорук кылып турар. Израиль эжелекчилериң самолеттарын Ливанның найысылалы Бейрут хорайның кырынга база катап коступ келгеннер.

Ливанга болгаш Сирияның шериглериниге удур израиль эжелекчилериң дерзии халдаашкыннары ол араб чурттуң мурнуу девискээрии эжелээн, Ливанның ийи чараап деэп АКШтың болгаш Тель-Авивтив эжелекчи, дайызырак планының тудуш кезээ болуп турар Ливанның национал-социал партиязының даргазы И. Раада Барыын Европа чурттарының социал-демократтыг партияларының удуртукчуларынга чоруткан чагаазында ол чугаайыр айытkан.

Израильдың Ливанга болгаш азлестии улуска удур дерзии зайыны кем-бүрүү чок хөй чүс мун арабтарны узуткаарынга чедирген деп, ол айытkан. Ливанның хамаарышпас чорууп болгаш бүрүн эргезии узуткаарынга чедирер ындыг иетелдерии албаазаарын израиль эжелекчилериң оралдажып турарын сөөлгү болуушкуннар бүрүн бадыткаан.

Каттышкан Национлар Организациязының Айыыл чок Чорук Төвүлелиниң Ливанга хамаарышкан бүгү резолюцияларын сонгаарлазыышкын чокка күүседирии, эжелеткен ливан девискээрлерден израиль шериглерии хоп-дораан үндүрерии И. Раад шыңгыы негээн.

ФРАНЦИЯНЫҢ ШЕРИГ ПРОГРАММАЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). 1985—1990 чылдарда шериг программазының хоойлу телевилелии Национал хуралга көрүп бадыладыры-биле француз чазак кииришя турар. Франс пресс агентилелдиң дыңнадыын ёзугаар алырга, национал камгалал министри Ш. Эрнюнуи чарлааны ол программа болза хамыктың мурнунда Франциянын ядролуг күүзүүн быжыглаарының болгаш «оны камгалаарының зоназын калбартырының» планнары болуп турар.

«НАТО-нуң иштинге-даа, шиитпирлер хүлээп алыр талазы-биле автономиуунун-даа талазы-биле», бодунуң камгаланыр күүзүүн хөгжүдер талазы-биле Франциянын түткүлдүүнүн дугайын ол хоойлу төлөвилели хереченлеп турар хээрзин чазактың тускай төлөэлекчизи М. Галло медеглээн.

Ол программада херек кыырында 1990 чылдарда чурттуң шериг-политиктиг доктринязын идип үндүрүп турар. Барыын Европаны болгаш Чер ортузу далайны камгалаавры база ол ышкаш камгалал айтырыгга холбаштыр Франция-биле дуружулгалыг Африка чурттарын деткиирии дээш чижектиг оорулгалар программаның киирилде кезээнде айытkынган. Африканың чамдык чурттарында эрги ёзу-чурумнарны Франция ол чурттарда бодунуң базаларының дузазы-биле деткии турарды билдингир болгай.

Франциянын шериг хүлээлгелерии калбартырының ол программазының «техниктиг халдырылгазын» чепсегленишкиннин чаа эзлчээнге, хамыктың мурнунда ядролуг чепсекке хаандырын турар. Суг адаабиле чоруур ядролуг алдыгы хемеин дүрген ажыглалга киирерии хоойлу телевилелиидеги айытkан, ол хемелер болластиктиг ракеталар-биле чепсегленген болур дээш 1988 чылда чедиги ындыг хемеин тудуу эгелээр. «Мираж-4» болгаш «Мираж-2000» деп самолеттар ядролуг частыр баштарлыг ракеталар-биле чепсегленген турааз. Кургаг черниң шерииге «Плутон» деп ракеталар «Гадес» дээр элээн ыракшыл ракеталар-биле бүрүн солуттунар.

Нейтроннуг чепсекти чогаадып кылыры француз чазактың шериг политиказында кол черии эзлеп турар. Амгы үеде ол чепсектии шенелдезии уламылап турар, ол шенелдер Океанияның элээн каш чурттарының удуртканмышкынын болдур ан.

Чогаарачыларның бозалы биле алырга, чаа шериг программазы НАТО-нуң иштинге Франциянын идепкейлиг хөделиирии болдуура бээр.

САНДАРААШКЫН БОЛГАШ КЕМ-ХЕРЕК ҮҮЛГЕДИИШКИНИ

Абиджанның кудумчуларының бараазинге үё-човуур-биле бир кижи дыгдынып алган чыткан, бир каш элээди хулиганнар оны карага аварып-биле ужур шаапкаш, үштеп алгаш, дезе бергеннер. Машинадан үнүп келген чоллачы бааз-ла ол кижи дег байдалга таварышкан. Ол удурланырын шенээн, ынчалза-даа чүү-даа үнмээн, демгилери каржы-дошкуну-биле сала эттээн. Этеттиргеннин машиназын мунункаш, турган черинден олар дезипкен. Чырык хүндүге-ле даштыкыда келген ог-бүленин кежигүннери — ол ооллар үштеп каапкан: шактарын, каасталгаларын, акша-монгүйүн олар алыскан. Бижектер, кастеттерлиг болук шөлээн болгаш туразында ажыылан турган. Үштеттиргеннерге дуза чедирерин кым-даа дилиннмээн.

Чаан Соогу Эриниия найысылалынла «Ивуар-Диманш» журналдың бижээни болза, элээди ооллар Абиджанда күчүлелче киргеи. Машина мунар назы четпээннер автомобильдерни хунаап мунуп турар. Пайысылалдың чурттакчыларынче халдаашкыннарны олар чорудуп турун берген.

Кем-херек үүлгедир талазыбиле Абиджан Барыын Африкада эң кедергей чер апарган, ылангыя элээдилериниң ортузунда ол чорук эмин эрткен. Хулиганнарны сула салыпканын, оларга удур хемчеглерии чоруптайн турарын солуннарда шүгүмчүлеп бижип турар. Бир чурттакчының бижээни болза, «Бажындан үнер арга чок болган, кайы-даа ейде хулиганнарга таваржып болур деп бодал кижини бектеп каар. Амыдырал болгаш эт-хөренгиде магадылал чок». Этеттиргеннериин хереченлээни болза, наркотиктер-биле тенек аараан аныяктарның халдаашкынынга таварыштывыс.

Аныяктарның ортузунда кем-херек үүлгедир чоруктун бир эң кол чылдагаанының дугайын «Ивуар-Диманш» солун бижээн. Аныяктарга багай салларны телевидение болгаш кино чедирип турар. Барыын чүктен эккелген олурүүшкүнүүт, күштээшкиниинг фильмнер Чаан Соогу Эриниин акрашларындан дүшпестээн. Каржы кинолар көргеш, элээдилер ол фильмнерии маадырларын оттуун турар.

Хөй чылдарның дургузунда Барыын чүктүн хөгжүдезинче утланган БСК-ниң чазаанын [illegible] ол. Чурт экономиктиг саналгашкынга таварышкан. Оон уламындан кем-херек үүлгедиишкинии калбарган.

В. ОНУЧКО.
ПИА-ның түсэй корреспондентизи.
БАМАКО.

Якут АССР биле Тыва АССР-ниң культура харылзаазы сөөлгү чылдарда улам калбарган. Арга-дуржулга солчуру-биле-даа, бодунуң чонунуң уран чүүлүн болгаш литературазын таныштырар-даа сорулга-биле бот-боттарывыга аалдап барып турары өөрүнчүг.

Бистиң республиканың школачылары, пионерлери якут бичии өөнүктери-биле база бижиг харылзаалыг. Чижээ, эрткен чылдың октябрьда республиканың школачыларының холбиле чазап, чонуп, даарап кылган кылыгларының, чураан чуруктарының эң эвилерин шилээш, ырак-узак Якут АССР-ниң найысылалы Якутск хоорайга аппарып, делгелге ажыткан. Делгелгениң көрүкчүлери Тываның ургларының чураан чуруктарын, кылган кылыгларын, ылангыя чонар-даштан чонуп кылган янзы-бүрү хевир-дүрзүлерин ковчуг сонуургап көргевнер.

Анаа харыы кылдыр Якутияның ургларының чураан чуруктарының, кылган уран-шевер кылыгларының делгелгези пайысылал Кызылда Чурукчулар бажыңында ажыттынган. Ында чүс хире ажылдар делгеттинген. Бичии чурукчуларның янзы-бүрү темага каранзаш, акварель-биле чураан чуруктары хөй черни эзлеп турар болгаш Якутияның чараш, онзагай бойдузуун, оон чурттакчыларының ажыл амыдыралын хире-шаа-биле көргүзүп турар. Делгелгеде хол-биле даараан, тостан, мыштан кылган кылыглар база бар. Делгелге амдаа туруп турар, көрүкчүлер хүнүүн-не үзүктел чок барып турар.

ЧУРУКТА: Якутияның ургларының чураан чуруктарының, кылган уран-шевер кылыгларының делгелгези.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

«АЛДЫН ДИСК»

МОСКВА. Куруненик төп «Россия» концерт залынга «Песняры» ансамбльдиң концерттери дыка чедиишкинниг эртиен. Бистиң чуртта болгаш дыштыкыга-даа сураглыг апарган ол ансамбль Бүгү-эвилелдиң болгаш чурттар-даа аразының хөй-хөй фестивальдарының лауреады. Ам оон артистери чаа программа ёзугаар оюн көргүзүп турар. Ында орус болгаш даштыны-даа литература классиктериниң шүлүктеринге бижээн ырылар кирип турар. Музыканы коллективтиң удуртукчузу Владимир Мулявин болгаш оон оскедаа киржикчилери бижээннер.

ССРЭ-ниң Культура министерствозу, Бүгү-эвилелдиң «Мелодия» фирмазы «Песнярыны» хүндүлүг «Алдын диск»-биле шаңнаан.

ЧУРУКТА: ансамбльдиң уран чүүл удуртукчузу В. Мулявинге «Алдын дискини», «Мелодия» фирманың чиңгине директору В. В. Сухорадо (сөлөгай талазында) тыпсып турары.

И. МАЛЫШЕВТИҢ болгаш А. СЕНЦОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Чаа ном

«БЕДИК ЧҮТКҮЛ ДУГАЙЫНДА БОДАЛ»

Кижиниң мөзүү-шынар, угаанбодал хевирлеттинер үези — чечен чогаалдың культуразын өөренип көөрүнден эгелээр. Кижиниң бодуң ап билири чуртталганың янзы-бүрү адырларындан тодаргайлаттынар: оон социал болгаш сагыш-сеткилиниң эчис соруглазындан чазык сеткилди шын, чөптүг, чараш чүүлдерни бодап билиринде.

«Бедик чүткүл дугайында бодал» деп номну амыдыралдың улуг оруун шилип алыр, алыс күзелиң, чаагай чанны үлегерлеп алыр дээш — очу дилеп чоруур аныяк өскеннерге адрестээн.

Дузалал номнуң кол утказы эң-не эки шүлүк чогаалының үлегеринге чонуң төлөөлекчилери патриотчу болгаш хамааты бодалдарын манчаар илередип чорааның номчукчу билип алыр.

«Силерниң бедик чүткүл дугайыңда бодалыңар болгаш хилинчектиг күш-ажылыңар халас барбазын»— деп. Пушкинниң декабристерге кыйгырыг болган бо сөстери номнуң кол утказын тодарадып турар. Ызыгууртан революстуларның (кымнарны ол «эштерим, акыларым» деп адап чораанын)— хосталгага ынак күзелиг болгаш революсчу маадырлыг чоруун бир-ле дугаар хевээ утказыг, шын үнелеэн кижи Пушкин болган. «Оларның херээ халас барбазын»— деп, В. И. Ленин декабристерниң дугайында чугаалаан.

1917 чылдың октябрьда штурмдан 1825 чылда Сенат шөлүнге болган тура халышкынның аразын тозан ажыг сылдар ангылап турар. Ол үениң иштинде Россияга хосталга дээш демисел улуг, маадырлыг орукту эрткен. Шүлүк чогаалы чаза бүрүзүнге хосталгага ынакшылдың күзелдерин үлередип келген. Дузалал номунуң кол кезээн тургузуп турар эгелер шылгаракгай шүлүк чогаалының х о с т а л г а дээш демиселдиң үш чаза бүрүзүнүң (Ленин «Герценге тураскаал» деп чүүлү) хей-аъдын болгаш хосталгага ынак соруун шингээдип алганының дугайында бижип турар. Ол кезек «Силерниң хилинчектиг күш-ажылыңар халаска барбазын» деп беседа-биле ажыттынар. Ында Пушкинниң, декабрист-шүлүкчүлериниң, Грибоедовтуң, Лермонтовтуң чогаалдарының дугайында чугаалаар турар.

«Бодумнуң чонумга шүлүүмнү тураскаатканым мен»— деп, ийи дугаар эге революстуг демократияның улуг шүлүкчүзү Н. А. Некрасовтуу-биле ажыттынар. В. И. Ленининиң чугаазы-биле: «оон чогаалдарында «болүк революсчу салгакчылар» өөренип келген.

«Шуурган ам-даа дыңзыг чыжыразын!» деп үшкү эгеде Улуг Октябрьның тиилелгезинде төнген пролетариат шимчээшкинниң, улусчу массаның демисели-биле холбашкан шүлүк чогаалы сүмелеттинип турар. Бо эгеде революстуг бүревестник А. М. Горькийниң «Хартыга дугайында ыр», «Буревестник дугайында ыр»— деп чогаалдарының база Л. П. Родионың, Г. М. Кржижановскийниң сураглыг революсчу ырларының, Д. Бедныйның, А. Блоктуң, В. Брюсовтуң, С. Есенинниң, В. Маяковскийниң чогаалдарының дугайында бижип турар.

Өске арткан эгелер орус шылгарацгай чогаалдың тематиктиг жаар туружундан хаматы чоруктуң төөгүлүг панорамазынче көөрүп сүмелеп турар.

«Бүгү Россия аңаа эвес сактып чоруур»— деп эгеде шүлүкчүлер маадырлыг чоруктарбиле холбашкан болуушкунарның, орус боо-чепсектиг алдарының, дидим чорук дугайында мактап ырлаан.

«Чалбыштыг шоодуушкунуң муазы» — деп беседада шоодуушкунуң чепсэ-биле социалдыг хөрэ-биле демиселлин чуруун шүлүкчүлер көргүзүп турарлар.

Лирактыг аялга «Төрээн черимге ынакшыл мени хинчектеп, түрелип, хаарып чораан»— деп беседада сүмелеттингеп чогаалдарга таарышкан. Ында төрээн черинин бойдузуунун шүлүгелдиг чаражын илередипшаан. Ала-чуртка кызыгаар чок ынакшылын чугаалап турар.

Беседа бүрүзүнүң сөөлүнде шүлүкчүлерниң чогаалдарының үндүрүлгезин сүмелеп турар.

Бир-ле дугаарында аныяк салгакчыларга хамаарыкшын номнарны берген. Оон-соонда ол-ла темага номчулганың панорамазын алгыдар номнарны сүмелээн.

Номнар айтырыгның аппаратыбиле халдыртынган. Артылыг болза номчукчу табылбырлыг эге сөстүг номнарның үндүрүлгелерин ажыглаар болза эки. Бо чүүлдер чогаалчыларының амыдыралының болгаш ажыл-херээнин хөй чүүлдерин билип алырынга дузалаар төөгүлүг уе-шагның нарын үелеринде боттарын илередир. Чечен чогаал эртеминиң ажылдары номчукчуга улуг дузаны чедирип турар, эге бүрүзүнүң сөөлүнде айыткан. Чогаалчыларның төөгүлүг үзүнеирин айыткан айтырга демдээ бар.

Л. ЧАДАМБА,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының библиографы.

Редакторлуң орлакчызы
К. К. САТ.

БАШТЫҢЧЫГА ТУРАСКААТКАН

Республиканың Алдан-Маадыр аттыг чүрт-шинчилел музейиниң бир залында В. И. Ленининиң төрүттүнген хүнүнден бээр 113 чылынга тураскаатканы «Ленинчи черлер-биле» деп делгелге ч о о к т а чаа ажыттынган. Ында Кызылдың автоорук техникумунуң сургуулдарының ыяштан сиилбин кылган ажылдары делгеттингеп.

В. И. Ленининиң Сибирь шөлүлгезинин үезинде Шушенскоеге чурттап, ажылдап турганы тараачын Петрованың бажыңының мажедин техникумунуң сургуулу Н. Бодереваның кылганы солун.

Оон ангыда Ильичиниң даштыкыга Лейпциг хоорайга белеткеп үндүргени «Искра» солунуң бирги номерин парлаан типография турган бажыңының иштики хевирин, база эмиграция үезинде Лондонга, Польшага болгаш өске-даа черлерге ажылдап чораан бажыңнарының хевирин сургуулдар ол үезиндеги дет кылдыр макеттеп кылганы база-ла көөрүштүг.

1917 чылдың октябрь үезинде Саштыңчының Петроградка чажыды-биле четтап, ажылдап турганы бажыңын, оон эзилеп турган эзилелдерин сургуулдар С. Оюн, Р. Гирев оларның. Ильичиниң мавзолейниң даштыкы хевирин А. Зубков биле С. Ерешенко оларның үраашевер кылганын көрүкчүлер сонуургаан.

Улуг баштыңчының бижээн номнарын, чугааларындан үзүндүлерин, оон ажыл амыдыралы-биле холбашкан фоточуруктарны болгаш Владимир Ильич-биле кады ажылдап чораан хоочун большевиктерниң сактыышкынарын, рассказтарын база делгээн.

Делгелгени кээп көрген кижилер үнелээшкин дептеринге улуг сонуургал-биле көргенинин дугайында бижиктерин арттырып турар. Ук делгелгени Москва, Ленинград үзэ нитказ ырак-узак хоорайлардан келген аялчылар база сонуургап көрген.

Р. ДОЛЗАТМАА.

БАШКЫ

Башкы — эң ылангыя көдээ суурга эң үндүтхелдиг, улургларның, бичивилеринин-даа үлегер-чижек алыр кижизи. Аңаа чон идегээр, бүзүрээр болгаш амыдыралдың кандыг-даа айтырыгларынга арга-сүмен башкы кижиден ап турарлар. Хөндергей суурның чурттакчыларынга шак ындыг эргим кижилерниң бирээзин — районда хоочун башкы Оолак Самбынович Дулуш.

Кызылдың башкы институдунуң физика-математика факультединн ол 1959 чылда доозкаш, бөгүнге чедир ол бичии чаштарны кижизидип, эртем-билигге өөредип чоруур. О. С. Дулуш башкының чымыштыг ижинге баштайгы базымы Чыраа-Бажы ортумак школазынга эгелээн. Оон ынчан доозтурган өөреникчилериниң аразында башкының профессиязын шилип алганнар бар. Маңаа оон киргеш улуг-хуузу эвээш эвес. Оларга Шемя ортумак школазының өөредилге эргелейчизи Отканмай Монгуш, башкы Оюу Кара-Сал болгаш өскелер-даа.

Оон ажылдап келген 28 чылдарының чээрби үжүн өөредилге эргелекчилеп келгени ол. Амгы үеде Хөндергей ортумак школазында база-ла өөредилге эргелекчизи. Бо ажылынга ол мергежээн, дуржулгазы байлак.

Башкының ажылын хөй талалыг болгаш нарын. Ол чүгле школа, класс-биле кызыгаарлаттынмас, суурнун, совхозтуң, төй-ниитиниң ажылы-биле тудуш холбаалыг. Башкылар партияның болгаш чазактың доктаал, шинтипирлерин чон ортузунга пропагандалаар, тайылбыр ажылын чоруулар талазы-биле кол кижилериниң биээзи. Оолак Самбынович районда дуржулгалыг пропагандистерниң биээзи. Башкылап келген бүгү чылдарында пропагандистиң б е л е я эвес ажылын ол хөй-ниитичи башкы база кадыы чорудуп келген, ам ол Хөндергей ортумак школазының башкылар ортузунда теоретиктиг семинарны удуртуп турар. Олар бо өөредилге чылында «Эртемниг коммунизмниң үндезиннерин» өөрепирин доозуп турар.

Башкының ажылында ам-даа чедир шинтпирлеттинмээн айтырыгларны чок деп болбас. Өөреникчилер ортузунда хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр таварылгалар читпээн. Районда назы четпестер оргузунга ажыл чорудар комиссияның даянзызында безин ады кирип турар элээдилер бар. Оолак Самбынович ындыг өөреникчилер-биле боду тускай ажылды чорудуп, чамдыктарын шынгыы хемчээл, чамдыктарын чазамыктап, оларга идегелдя көргүзүп, чугаалажып турганының түннелинде чурум үрээр чоруктардан адырылган өөреникчилер база бар. Ол-ла ажылды чорударынга «Хөндергей» совхозта координация төвүлели-биле школа коллективин бот-боттарын детки-жин ажылдап турар. Чайгы дыштанылга эгелээрн билек башкы кижиге сагыш човаар чүүлдер-ле хөй: өөреникчилерниң чайгы дыштанылгазын шын организастаавры, будурулге бригадазының ажылын үүртүрүү. Оон ангыда спортчу маргылдаалаарны, массалыг оюннар, дыштанылга, ужуражылга кежээлерин эрттирери чайгы үеде кошкавас.

Башкы боду 4—5 класстарда математика эртемин башкылап турар, бодунуң эртеминге ол чүс хуу өөредилгени чедип алган. Ол чыл санында билиг бодидер курстарга, семинарларга доктаамал барып, башкылаашкынының арга-методтарын шингээдип ап келген. Коммунист башкы Оолак Самбынович онаашкан ажылдарын ак сеткилиг күүседип, коммунистиң адынга төлептиг бооп ажылдап чоруур.

К. МОНГУШ,
«Шынның» корр.

СОВЕТ ХОККЕИСТЕР—ЕВРОПА ЧЕМПИОННАРЫ

БОНН. (СЭТА). Делегейниң болгаш Европаның чемпионадында ойнавышаан. ССРЭниң шилиндек командазының хоккеистерн диптеп эң күштүглериниң дөрт шаңналын хуусаа бетинде чаалап алган. Швейцарияның болгаш Финляндияның командазары 4:4 санга хайымнашканының ооцида совет хоккеистер Европаның чемпионшары болганы билдинге берген. Италияның хоккеистерин ССРЭ-ниң хоккеистери 11:1 санга уткан.

телевидение

АПРЕЛЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — А. П. Чехов «Вишнялыг сад». Фильм-шин. 11.35 — «Эртем болган техника». Киножурнал. 11.45 — Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

11.50 — «Оруг дылды өөренип тур бис». 21-ги телекичээл. 12.05 — 14.15 — Чапсар.

МОСКВАДАН

14.15 — Телемедээлер. 14.35 Чурттуң телестудияларының документалдыг фильмнери. 15.10 — Концерт. 15.30 — В. И. Ленининиң овур-хевирге совет драматургиязы. 16.20— Бүгудеге стадион. 16.50 — «Кижи чуну кылып шыдаарыл». ПТУ сургуулдарының спорттуң алдарлыг мастери Ш. Карапетян-биле ужуражышкыны. 17.35 — «Аныяктар адрестери». 17.50 — Концерт. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Хоккейге делегей

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Немец дыл. 12.35— Музыка. 7-ги классе. М. П. Мусоргский. 13.05 — Астрономия. Хүн. 13.35 — Төөгү. 5-ки класс. Эрте-бурунгу Индияның культуразы. 14.05 — «Авам школазы». 14.35 — Сээн ленинчи библиотекаң. «Карл Маркстың өөредилгезиниң төөгүлүг салым-хуузу». 15.05 — Л. Леонов. «Нашествие». 15.50 — Телемедээлер. 15.55 18.15 — Чапсар. 18.15 — Телемедээлер

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Уругларга фильм: «Тайна далекого острова». 19.00 — «Азия тову». 19.30— Киножурнал. 19.40 — Телемедээлер. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». 21.30—22.40 — «Инженер Прончатов». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң 2-ги сериязы.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

КРАСНОЯРСКИНИҢ КООПЕРАТИВ ТЕХНИКУМУНУҢ КЫЗЫЛДА ӨӨРЕДИЛГЕ-КОНСУЛЬТАЦИЯ ПУНКТУЗУ

1983-84 өөредилге чылында бот-өөредилгелиг салбырга дараазында мергежилдерге өөренирлерниң чылдазын чарлап тур:

үлегчүр бараанналарының товароведенниезинге

азып-чем бараанналарының товароведениезинге

бухгалтер учедугна

кооперация садыынын планнаашкынынга

Техникумга хереглел кооперациязында ажылдап турарларны хүлээп алыр.

10 класс доозканнарны хүлээп алыр, өөренир хуусаазы 2 чыл.

Кирер кижилерниң дужаар документилери:

директорлуң адынга билдиришкинге: ортумак школа доозканының дугайында документтиин, школадан алы өөредип чоруткан будурулге черинден характеристика, 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чуруку, № 286 эмчи шыныгазын кожар. Паспортту, кимр бижээн херечилелди (шериг биледип) боду көргүзер.

Ортумак школа доозкан болгаш училщеңи кончуг эки доозканнарны конкурстан дашкаар дээди өөредилге черинге хүлээп алыр.

Үйлаштеңи доозканнарны Тыва АССР-ниң харылзаазының будурулге техниктиг эргелелиниң шугумунга ажылдарын-биле чорудар.

Эргелелдиң адреси: Кызыл хоорай. Кочетов кудумчузунда № 53 бажың. кадр килдизи, телефон № 2-48-12.

Тыва АССР-ниң харылзаазының будурулге-техниктиг эргелели Владивосток хоорайның № 8 техниктиг училщезинге 1983-84 өөредилге чылына сургуулдар хүлээп алырын чарлап турар. Училщеге дараазында мергежилдерни чедип ап болдур:

1. **Электромонтёр** — хоорайның телефон харылзаазының станция дериглелери (4—5 разряд).

2. **Электромонтёр** — хоорайлар аразының телефон харылзаазының станция дериглелери (4—5 разряд).

3. **Электромонтёр** — радиофикацияның болган телефон харылзаазының абонент-шугум тудуглары (4—5 разряд).

4. **Электромонтёр** — телеграф харылзаазының станция дериглелери (4—5 разряд).

5. **Кабель тудуштурукчузу** (чүгле оолдар) 4—5 разряд.

6. **Харылзаа оператору.** (2-ги классе).

7. **Телеграфист** (2-ги класс).

8. **Хоорайлар аразының телефон харылзаазының телефонизи** (2-ги класс).

Училщеге ортумак билиглиг оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Өөренир хуусаазы — 1 чыл. Документилерни бо чылдың июнь 1-деп эгелеп хүлээп алыр. өөредилге сентябрь 1-де эгелээр.

Училщеге киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр. Өскүстер. I болгаш II болуктуң инвалидтериниң уругларыры, халашкан дайынчылар, будурулге черинден училщеге чоруткан апыяктар училщеге киргедге чангелделиг. Эки өөредилгелиглерге айда 30-деп 37 рубль чедир стипендиялыг болур. Кабель тудуштурукчузунга болгаш радиофикацияның болган телефон харылзаазының абонент-шугум дериглелериниң электромонтёру айда — 93 рубль, харылзаа оператору (2-ги класс) 80 рубль стипендиялыг болур. Чурттаар чер чокгарга общежитие бээр.

Училщениң директорлуң адынга киирер билдиришкинге: ортумак школа доозканының дугайында документтиин, школадан алы өөредип чоруткан будурулге черинден характеристика, 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чуруку, № 286 эмчи шыныгазын кожар. Паспортту, кимр бижээн херечилелди (шериг биледип) боду көргүзер.

Ортумак школа доозкан болган училщеңи кончуг эки доозканнарны конкурстан дашкаар дээди өөредилге черинге хүлээп алыр.

Үйлаштеңи доозканнарны Тыва АССР-ниң харылзаазының будурулге техниктиг эргелелиниң шугумунга ажылдарын-биле чорудар.

Эргелелдиң адреси: Кызыл хоорай. Кочетов кудумчузунда № 53 бажың. кадр килдизи, телефон № 2-48-12.

КЫЗЫЛДЫҢ БАШКЫ УЧИЛИЩЕЗИ

1983-84 өөредилге чылына дараазында салбырларга өөренирин күзээннерни чыын турар:

1. **Школа салбыры** (8 класс доозканнарга) — эге класстар башкыларын болгаш уязткан хүн болуктериниң кижизидикчилерин белеткээр. Өөренир хуусаазы — 2 чыл 10 ай. Дужаар шылгалдалары: орус дылга — диктант, математикага — аас-биле.

2. **Школа салбыры** (10 класс доозканнарга) — эге класстар башкыларын болгаш уязткан хүн болуктериниң кижизидикчилерин белеткээр. Өөренир хуусаазы — 2 чыл 10 ай. Дужаар шылгалдалары: орус дылга — диктант, математикага — аас-биле.

3. **Школа назы четпээнер салбыры** (10 класс доозканнарга). Уругларга садтарының кижизидикчилерин белеткээр. Өөренир хуусаазы—1 чыл 10 ай. Дужаар шылгалдалары: орус дыл — диктант, ССРЭ тоогузу — аас-биле.

4. **Күш-ажыл башкыларының салбыры** (10 класс доозканнар). Ортумак школаның 4-8 класстарынга күш-ажыл болгаш шыйышкын башкыларын белеткээр. Өөренир хуусаазы — 1 чыл 10 ай. Дужаар шылгалдалары: орус дылга — диктант, математикага — аас-биле.

Школага мындыг салбырлар бар:

а) фортепиано;

б) үрер болгаш соктаар хөгжүм херекселдери (флейта, лимби, кларнет, труба, ксилофон);

в) хылдыг хөгжүм (скрипка, виолончель);

г) улустуң хөгжүм херекселдери (домра, баян);

д) чуруулга уран чүүлү.

Уругларны хүлээп алырда оларның музыкага сонуургалын хынаар (дыңнаары, ритм, үн, аялга доктаадыры). Чуруулга уран чүүлүнүң салбырынга кирер дээннер бажыңга чураан чуруктарын болгаш кылган чүүлдерин көргүзер.

Майның 25-тен 29-ка чедир хүнүң-не 14.00 шакка чедир ала-нелерге консультация болур.

1983 чылдың июнь 6-да 8.30-деп 10.00 шакка чедир документилерни хүлээп алыр. Конкурстуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда уран чүүлдер училщези. Июнь 6-да 10 шакта.

Хүлээп алышкың комиссиязы июнь 9-та ажылдаар. Херек документилер: аданиеңи школа директорунга билдиришкинин, уругнуң озулдезиниң дугайында амчы карточказы, өг-бүле дугайында шыныгылга. эмчи шыныгылгазы болгаш төрүттүнгенинин дугайында херечилел.

Билдиришкиннер хүлээп алыры — 8 класс доозканнарга июнь 1-ден июль 31-ге чедир, 10 класс доозканнарга — июнь 1-деп август 14-ке чедир.

Киреринин шылгалдалары — август 1-ден 20-ге чедир.

Сургуулдар составинга кирер санары август 21-деп 25-ке чедер.

Училище директорлуң адынга билдиришкиниг кожар документилер:

1. № 286 форманың эмчи шыныгылгазы.

2. Сес чыл аазы ортумак школа доозкан дугайында документ боду-биле.

3. Күш-ажыл дептеринден кадрлар килдизиниң шыныгыканы үшта бижилдире.

4. 3х4 см. хемчээлдиг 4 фото-чуруку.

5. Төрүттүнгенинин дугайында чүүлдер ус-шагның нарын үелеринде боттарын илередир. Чечен чогаал эртеминиң ажылдары номчукчуга улуг дузаны чедирип турар, эге бүрүзүнүң сөөлүнде айыткан. Чогаалчыларның төөгүлүг үзүнеирин айыткан айтырга демдээ бар.

Л. ЧАДАМБА,
республиканың А. С. Пушкин аттыг библиотеказының библиографы.

ССРЭ-ниң Геология министерствозунуң Томскиде геологи-шинчилел техникуму чаа 1983—1984 өөредилге чылында хүнүүскү салбырга өөренирин күзээн кижилерни чыырын чарлап турар.

Техникумга өөренгеш. «Ажыктыг казымал байлактарлыг черлерни шинчилээринин техниказы». «Нефть болгаш газ суургаларының оргунзошкинин». «Суургаларбиле шинчилелдерниң геофизиктиг аргалары» деп мергежилдерни чедип ап болур.

Документилерни Кызыл хоорайга 1983 чылдың июль 1-ден эгелеп дараазында адреске хүлээп алыр: Ленин кудумчузу, Тываның геология-шинчилел экспедициязы.

Техникумга өөренирининя хуусаазы 2 чыл 6 ай. Хоорайдан оске черлерден келгенерни чаагайжыды кылдыган общежитиеге чурттадыр. Хүлээп алырының негелделери бүгү техникумнар-биле домей.

Техникумнуң турар чери: 634027. Томск хоорай. Смирнов кудумчузу. 44. Телефон №№ 5-33-80, 5-37-82.

Тыва АССР-ниң Культура министерствозунуң уран чүүл школазы 1983-84 өөредилге чылында үндезин национал-дың 7 хар назылыг ургларыны хүлээп алырып чарлап турар. Олар ниити билиг школазының 1-ги класзынга база өөренир.

Школада мындыг салбырлар бар:

а) фортепиано;

б) үрер болгаш соктаар хөгжүм херекселдери (флейта, лимби, кларнет, труба, ксилофон):

в) хылдыг хөгжүм (скрипка, виолончель);

г) улустуң хөгжүм херекселдери (домра, баян);

д) чуруулга уран чүүлү.

Ургларны хүлээп алырда оларның музыкага сонуургалын хынаар (дыңнаары, ритм, үн, аялга доктаадыры). Чуруулга уран чүүлүнүң салбырынга кирер дээннер бажыңга чураан чуруктарын болгаш кылган чүүлдерин көргүзер.

Майның 25-тен 29-ка чедир хүнүң-не 14.00 шакка чедир ала-нелерге консультация болур.

1983 чылдың июнь 6-да 8.30-деп 10.00 шакка чедир документилерни хүлээп алыр. Конкурстуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузунда уран чүүлдер училщези. Июнь 6-да 10 шакта.

Хүлээп алышкың комиссиязы июнь 9-та ажылдаар. Херек документилер: аданиеңи школа директорунга билдиришкинин, уругнуң озулдезиниң дугайында амчы карточказы, өг-бүле дугайында шыныгылга. эмчи шыныгылгазы болгаш төрүттүнгенинин дугайында херечилел.

АГААР

Бөгүн республикага бүргеп, аңзыр, чагбас. Соңгу-барыын түктен хаттың дүргени секундада 9—14 метр.

Дүне 8—13 градус, чамдык черлерге 20 градус чедир соор, хүндүс 0—5 градус соок.

КИНО

«НАЙЫРАЛ»: «Вокзал для двоих» 12.10, 14.50, 17.30, 20.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Подросток и закон» 10.40, 15.00. «До свидания, Мексо!» 11.10 13.00, 15.00, 16.50, 21.00. «Женатый холостяк» 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Ной, ковбой, пой» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Тобаго меняет курс» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

Редакциянның адреси: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9 Телефоннары: Редакторлуң 2-24-63. редакторлуң орлакчыларының 2-35-24. 2-23-54. харыысалгалыг секретарының 2-23-35. секретариаттың 2-23-35. партийжи аймырал болгаш үлетпүр киллистерниң 2-31-75. пропаганда болгаш совет турғузуг киллистерниң 2-37-13. чагаа киллизиниң 2-41-27. информация киллизиниң 2-20-60. культура киллизиниң 2-23-54. колхоз ажыл-агый киллизиниң 2-21-47. корректорларның 2-27-41. бухгалтериниң 2-12-45. солун келбейн баргазы 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 475.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының хереглериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00117

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 98 (12188) | 1983 чылдың апрель 28, четверг | 1925 чылда үндезилеттингеи | Өртээ 3 коп.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Мал ажылының продуктулуун бүгү талалыг бедидип, ооң чем баазазын быжыглаңар! Эътти, сүттү, чуурганы, дүктү бүдүрерин көвүдедир дээш демисежиңер!

(СЭКП ТК-ниң Кыйгырыгларындан).

РОССИЯ БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫНДА

Продукцияны сайгарарының хемчээлиниң талазы-б и я е I кварталдың планын Россия Федерациязының үлетпурунуң ажылдакчылары 101 хуу күүсетнен деп, 1983 чылдың I кварталынга РСФСР-ниң үлетпурунуң Күрүне планын күүсетиминиң түңнелдериниң дугайында РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадылында чугаалаан.

Эртнен чылдың хамаарышкан үезин-биле деңнээрге үлетпур будуруушкунуунуң немей өзүдези 4,3 хуу болган. Күш-ажылдың будурукчулуу 91 хуу немей өскен, үлетпур будуруушкунуунуң өзүлеэзиниң 91 хуузу өөң күүселн-биле алдынган. Продукцияның бүтүнези чингээн болгаш экза хей материал үнер чорук эвээшээн, арыг оруларга көвүдээн.

Продукцияны сайгарарының чартык чыл планын автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларының үлетпуру күүсединнен, хапын чүгле Калуга, Куйбышев болгаш Чита областарының үлетпуру күүсетпээн.

Нефть, газ тывыскынын, мак хөлөйлөр, минералдыг чемишчидигелер, үнүштер мангнезиниң химиктиг чүүлдерин, күгүр кислотазын, металл кезээ станоктарны, дарганнарга-таптарга машиналарын, приборларны, автоматчыдыяга чепсектеонн болгаш саналга техниказын, чүүл вагоннарын, көвүг ажыл-агый машиналарын база мал ажылынга болгаш мал чемнеэрин будуреринге ажыглаар машиналарны, солун саазынын, чыыл эптээр демир-бетонну будурериниң планы күүсетгинген.

Радио-электро аппаратураны, металл кезериниң сан башкарылгалыг болгаш «сайгырада ажылдаар төп» хевиниң станоктарын, үлетпур роботтарын, чимн болгаш аъш-чем үлетпурунге технологтуг дериглерни, улам бедик техника-экономика параметрлериг машиналарны болгаш дериг-херекселдерни кылып үндүрери мурнаан темпилер-биле нөвүдеп келген.

Чоммун хереглел бараанналарының хей нуруузун будуреринге планнаттынган немей өзүлдези бедээн. Ол өзүлде чем белүп бөлүк продукциязынга, мал болгаш үнүш үзүнге, чалак сүт продукцияга, фарфор-фаянс болгаш соргтуг саваларга, телевизорларга, радиоприемниктер херекселдерине, мебельге хамаарыжыр.

Амыдаал турар будурүлгелерни болгаш цехтерни техниканың талазы-биле чаарты чепсеглээрин, дериирин, нурлавырлар камнаар депшигелиг технологтуг чорудуулгаларны нептередирин уламчылаан. Үлетпур продукциязының чаа 350 хевирлерин шиңгээдип алган болгаш кылып үндүрүп эгелээн.

Ынчалзажок үлетпурнуң ажылынга четпестер база бар болган деп, РСФСР-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадынында демдеглээн. Химиктиг волокноларны болгаш удазынналары, тудуг ыяштын, шиферни, иштии болгаш даштыы хеп трикотажтыг, хем идиктерни, хеп чүүр машиналарны будуреринин планы күүсетингеи. Чамдык будурүлге каттыжышкынналары болгаш будурүлгелер поодукпаның ниити хемчээлиниң, күш-ажылдың, арыг оруланың талазы-биле планнарны күүсетпээн. Чарлынган керээлер болгаш күүседир кыдыг хүзээн алдынган нарядтар талазы-биле хереглекчилерге продукция бээри дээш хемчээлге хандыртынмаан.

Үлетпур каттыжышкынарының болгаш будурүлгелериниң коллективтери будурүлгени интенсификастаар, күш-ажылды организастаарын эки-дээ болгаш сагыпга-чурумну быжыглаар, продукция кылып үндүрерин көвүдедип болгаш өөң шынарын эки-дээ талазы-биле ажылды чорудуп турээр.

(СЭТА).

СЭКП ОБКОМУНДА

КӨДЭЭНИҢ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕРИНИҢ ХАРЫСАЛГАЛЫГ СОРУЛГАЛАРЫ

Совхозтар директорларының, агроүлетпүр комплексиниң будүрүлгелериниң болгаш организацияларының удуртукчуларының киржилгези-биле партия райкомнарының бирги секретарьларының, райкүүскомнар дарганнарының чөвүлел хуралы СЭКП обкомунуң Политиктиг чырдымнынын бажыңынга дүүн болуп эрткен. Республиканың көдээ ажыл-агыйын хогжудериниң болгаш Тыва АССР-ниң Аъш-чем программазын богданырарының практиктиг айтырыгларын көргеп. СЭКП ТК-ниң кежигүнүнүң кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

Чурттуң көдээ ажыл-агыйын хогжудериниң болгаш Аъш-чем программазын боттандырарының практиктиг айтырыглары эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, партия крайкомнарының болгаш обкомнарының бирги секретарьларының СЭКП ТК-га 1953 чылдың апрель 18-те болган чөвүлел хуралынга чугаалажыл көргенин Г. Ч. Ширшин демделээн. СЭКП-ниң XXVI съездиниң айтыкан сорулгаларын боттандырарынга таарымчалыг экономиктыг чаа байдалдарны СЭКП ТК-ның май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлериниң, партия болгаш чазактың ооң даразында докталдары-биле көдээге үүргускаанын СЭКП ТК-ның чиигине секретары эш Ю. В. Андропоптуң делгерелгей чугаазынга, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. С. Горбачевтуң илеткелинге, чөвүлел хуралдың киржикчилериниң санаалдарынга демделээн. Көдээ ажыл-агый болза партияның ажылының эң чугула угланымышкынарының бирээзи болуп турар, ынчангаш умуттаа, чугула-даа шиитпирлер хүлээп алдынган, ынчалзажок ол шиитпирлер боттарыла «ажылдай» бербес дээрани эш Ю. В. Андропов онзалап демделээн. Бедик организастыг чорук, ол шиитпирлерни күүседир дээш демисеглеэ ажылчы чоннарны мобилизастаары аргежок чугула. Агаар-бойдустуң таарымча чок байдалдарының үезинде чамдык ажылдакчылар бергелерин ажып эртериниң болгаш көдээ ажыл-агый продукциязын бүдүрерин көвүдедириниң аргаларын дилеп тып ап турар, а оскелери боттарының шынгыы четпестерин ындыг байдалдар-биле агартырын орландажып турар. Көдээ ажыл-агыйны хогжудериниң темпилерин дүргедедир болгаш Аъш-чем программазын шиитпирлээр сорулга-биле бергелерин ажып эртериниче угланган идепкейлиг ажыл эргежок чугула деп, СЭКП ТК-ның санаал турарын эш Ю. В. Андропов онзалап демделээн.

Чөвүлел хуралга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазынга болгаш эш М. С. Горбачевтуң илеткелинге айыткан практиктиг сорулгаларны чугаалажып турган, көдээ ажыл-агыйның хогжудериниң болгаш ооң ажыктыын бедидеринин айтырыглары СЭКП обкомунуң кичээнгейнинге алдынган.

Чер ажылының ажыктыын болгаш быжыг туруштуг дүжүттүүн бедидери, чернин ажылгалын экижидери, культураларның дүжүдүн остүрери бүгү көдээ ажыл-агый будүрүлгезинин чедимшкининиг хогжудериниң үндезини болуп турар, ынчаарга чер ажылының аонглар системаларын шинээдип алыры бүгү чүүлдерни чедип алырының озээ болган турар ужурлуг деп, илеткелэн онзалап демделээн. Агаар-бойдустуң, хөрзүлүүн болгаш өске-даа чүүлдериниң тодаргай байдалдарынга дүүшкен болгаш зона бүрүзүнге ол адырны чорударын тодаргайлаан эртемге үндезилеттинген чер ажылының системаларын бистин республиканга ажылдап кылган болгаш шиңгээдип ап эгелээн. Зона бүрүзүнүн системазы-биле көрдүнген агротехниктиг хемчеглериниң бүгү комплексизин келир чылын бүрүн шиңгээдип алыр ужурлуг бис.

Тарылга шөлдериниң тургузуун сайзырангайжыдар айтырыгларже онза кичээнгейни Г. Ч. Ширшин угландырган. Республикага тараа культураларының пинти шөлүн кызырары чогумчалыг эвес болур, ынчалзажок кызыл-тастын азы суланың, арбайның азы чиңге-тараанның тарылга шөлүн зона бүрүзүнге болган тараа дүжүдүне хамаарыштыр каяа калбартып болуруп кичээнгейлиг эде көөрү чугула. Бо айтырыгны Көдээ ажыл-агый министерствозу районнарның агроүлетпүр каттыжышкынпарының чөвүделдери-биле кады шиитпирлээр ужурлуг. Ынчаарга мал чемнери тараш шөлдерниң тургузуун шиитпирлиг экижидери негеттинип турар. Мал чемнерин тараш культураларны тараан 138,4 муң гектарның (оларның хөй нуруузу—база-ла тараа культураларның) амга чедир 82,5 муң гектарынга чаңгыс чылдыг сигепперни тараан болуп турар. Хөй чылдыг сигеннер тарыыр шөлдерни элээп калбартыр херек, ынчаарга ындыг сигеннерни 1984 чылга чедир 30 муң гектарга тарыыр ужурлуг бис. Люцернаның (меделниң) болгаш хөй чылдыг өскээ сигеннерниң үрезиннерин бо чылын шынарлыг тарыыры, эки шынарлыг үрезиннерни белеткеп алыры эргежок чугула. Чаңгыс чылдыг сигеннерден шиңгээдип алыры сөөлгү чылдарда оожумнаан рапсты, а ол ышкаш доннякты, соргоны, мал чемнге хереглээр чиңге-тараны болгаш оскеда культураларны остүрерниче онза кичээнгейни угландырары пегеттинип турар. Мал чемнери культураларның тарылга тургүзуун көөрде, бодүүн болгаш чулуктуг чемнер мал чемнинң рационунга кол түүлдер болуп турарын барымдаалаар херек.

Силос культураларын, бирги эолчегде, кукурузаны остүрериниче онза кичээнгейни нлеткелчи угландырган. Оларның тарылга шөлүн калбартыры база-ла чогумчалыг болбас ышкаш, ынчаарга остүрениин технологиязын экижидерининн күселн-биле дүжүдүн бедидери—ол дээрге чулуктуг чемнерни фермаларга бээри-дир. Силос культураларының ортаа кеминн эрткен чылын суггаттыг шөлдерге тараап-даа болза, бир гектардан түгле 55 центнер погаан масса алдынган. Ооң кол чылдагааны —остүрениин технологиязын үрээни, силос культураларын остүрериниче специалистериниң чоттуур кичээнгейнинн чок болганы-дыр. Бо чылын республиканга кукурузаны 24,6 муң гектарга тарыыр болгаш гектардан 200—300 центнер чедир погаан массалы алыр. Дазылында чемнитнир культураларны остүрериниче улуг кичээнгейни угландырары база пегеттинип турар.

Мал чемнинге тараанны ажык чок кедергей хей чарыгдап турар Монгун-Тайга, Чоон-Хемчик, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, Өвүр. Эрзин районнарның совхозтарын Г. Ч. Ширшин шүүмүүлээп. Белеткээр сигешнн, сенажтын, витаминниг далганнын шыпаарын экижидери, мал чемнерин (улангыя тараа саванын) болбаазырадып белеткээринин күселн-биле оларның ажыктыын бедидери — ол дээрге эвээш эвес тараанны камнап алыры-дыр.

Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн бедидери тарылга эолчештирер шөлдерге оларны даравалаштыр тарыырының негелделерин бүгү-ле черлерге шыңгыы салгыырындан дыка хамааржыр деп, Г. Ч. Ширшин онзалап демделээн. Хөрзүн камгалаарының тарылга эолчештирилгезинче шилчиишкинни бо чылын боттандырып эгелээн. Ынчалзажок ол ажылды ёзулевнр барымдаалап чорудун турар. Бо чылдың тарылгазының чаңгыс-даа шөлү шиңгээдип алдынар тарылга эолчештирилгезинден дашкаарлаарын болдурбазы принципиалдыг чүүлга сорулга болуп турар. Тарылга эолчештирилгезинге дүүштүр бо чылын тараа культураларын мынчаар чаштырары чогумчалыг болур: 160 муң гектар тараа культураларының иштинден 99 муң гектарны чайын андырган шөлдерге, арткаларын — күзүн андырган аңгыс шөлдерниңе тарыырыны чүүлга. Келир чылын хөрзүн камгалаарының тарылга эолчештирилгезин ажыглалга киирерин бүрүү-биле доозар херек. Кызыл, Таңды, Бии-Хем, Каа-Хем, Улуг-Хем районнарның чер ажылдыгларын, Чоон-Хемчик болгаш Барыын-Хемчик районнарның тараажылыының хей кезии, өске-даа районнарның чамдык чер ажылдыгларын хөрзүн камгалаарының агротехниктиг хемчеглерин бо-дээ чылдан эгелеп ажыглаар аргалыг, чүге дээрге оларның ажылагайларының хей кезии хөрзүнүң үрелиргн болдурбас техника-биле хандыртынган болгай.

Дараазында суггарар черлерни ажыглаарының айтырыгларынга доктаалаан. Мелиорация ажылдарынга дыка хей акшаны тускайлап берип турза-даа, оларның дедир бериичези оожум эңиттинип турар. Ынчангаш толевилекчилер болгаш тудугжулар-даа суггарылга системаларының ажылгаттынын, ажылдаар аргазының ажыглакчылар — сугну долузу-биле ажыглаарының дугайында эки сагыш салыр ужурлут. Суггарылгалыг чер ажылының дугайында сүмелер апаа-ла саазын кырынга артып катбайн барзын дээш, суггарар черлерни үнелеп көөрүн үндезинин-биле некертирн эргежок чугула. Ол ышкаш үрезин ажылагайын чоруларының практиказын база шыңгыызы-биле эде көөрү негеттинип турар. Үрезин ажылдыг тускай ажыл-агыйлар чүгле үрезин будүрерининн планнарын күүсешейн чүүлдер, харын база боттарып безин үрезин материалдары-биле хандырып шыдаайн турарын чогумчалыг-дыр деп көрүн болбас.

Чайын андарып, куруктурган черлерже улуг кичээнгей салыры чугула боол турар. Республиканың байдалынга андарып куруктурган арыг черлер — ол-шыкты мөөңнээриниң аргазы-даа, бок үнүштер-биле демиселдиң хевиридээ болур. Оларны технологиянын шыңгыы сагывышаан, частан эгелээш, 4—5 катап болбаазырадыр херек. Куруктуруп андарган черлерниң шынары дээш ажыл-агыйларның агрономнарды күүда харысалганы чүктээр ужурлуг. Дыка хей совхозтарда андарып куруктурган черлерни чүгле харысалга чок көрүп турарындан дыка куду дүжүттү ап турар. Чеминчидилгелерни, чижээ, «Тувасельхозхимияның» будүрүлгелериниң мергежил чокка ажыглап турарындан дүжүтке база-ла ол хире багай салдарны чедирип турар.

Часкы хову ажылдарының тактиказының чамдык айтырыгларының дугайын тодаргай чугаалаан, Г. Ч. Ширшин көдээ ажыл-агый будүрүлгезиниң материал-техниктиг базазын быжыглаарының чугулазын айыткан. Тракторларны, ылаңгыя улуг энергия-күштүг машиналарны, чепсектерни, дериглерни долузу-биле, төп ажыглаары капитал салыышкынналарының дедир эгиддиргезинин эң чугула курлавыры болур. Республиканың совхозтары көдээ ажыл-агыйга тускайлаан 284,4 миллион ажыг рубльдиң кол фондуларлыг боол турар. Ынчыг турбужу, ажыл-агыйларның дыка хей техниказын эрте үндүр бижин, тоймаглаш турар болгаш үреливишкинге ол таваржып турар. Ийи-Хем чыл иштинде Каа-Хем, Таңды, Өвүр районнарының совхозтарынга дыка хей автомашина сандан үнген. Механизаторларның бодунуң харысалга турар участогу дээш, анаа бүзүреткен техника дээш харысалгазың бодап билирлиге механизаторларны кижилериниче улуг кичээнгей салыр херек. Каа-Хем, Улуг-Хем, Бии-Хем, Таңды районнарга механизаторлар чедишпес боол турарының уржундан механизатор кадрларны өөредип белеткээринин, оларны ажыл-агыйларга быжыглаарының сорулгазы чугула боол турар.

Ооң соонда илеткелчи мал ажылын хогжудериниң айтырыгларынче шилчээн. Чамдык районнарда инектериниң хей, ошкүнүн баш санының кызырылгаш, фермалар продукциязын бүдүрерни эвээжээринге чедирер чоруктар коступ турары ийи чылдың ажылын аналитазаан кереглеп турар. Мыйыстыг бода малдың баш саны дыка эвээжээн Бии-Хем районнуң ажыл-агыйларын ол шыңгыы шүүгүмчүзээп. Ооң чылдагаанынары — малдың чидиринниң бо чылдың кыштаглашкынының өөрүмчалыг байдалынга безин хей боол турары болур. Малдың баш санын немештир остүрериниче үндезин чаартылгаларны кызыры база пегеттинип турар. Эрткен чылын төрүүр чүс баш малдан-на республикага 52 бызаа, 78 анай-хураган, 61 кулун херек кырында алдынган. Бо чылын безин чартык миллион ажыг төрүүр хойлан түгле 340 муң хураган алдынган. Инек сагынган саар сүт, хей санныдан кыргып алыр ортумак дүк, малдың дужаар денгзээн күзү боол артышпаан. Бо бүгү база-ла технологтуг болгаш күш-ажыл сагылга-чурумун үреэри-биле, малдың баш санын остүрерин организастаарында, малды тарып боозадырында четпестер-биле тудуш холбаалыг боол турар. Амдыгаа чедир малдың чидиринниң дыка хей чылдагаанынары илереттинмээн.

Ажыл-агыйны чорударының экономиктиг арга-методтарынче, бүгү курлавырларны рационалдыг, камналгалыг ажыглаарынче шилчиир чорук көдээ ажыл-агыйның бүгү адыларының ажыктыын бедидеринин кол угланымышкыны болуруп эш Г. Ч. Ширшин онзалап демделээн. Совхозтарда күш-ажылдың будүрүкчүлүү, капитал салыышкынналарындан дедир берямче ам-дээ оожум улгадын турарын, ажыл толевирин артыр чарыгдаарын болдуруп, ажыл-агыйларның хей кезии планнаттынган чарыгдалдарны ажырып турарын ол чугаалаан. Эрткен чылын «Барлык», «Шекпээр», «Дон-Терезин», С. К. Тока аттыг, ССРЭ-пиң 50 чылы аттыг, «Совет Тыва», «Бурунгаар», «Тес-Хем», «Тинлелге», Жданов аттыг, «Ленинчи орук» болгаш өске-даа совхозтар дыка хей карылгаларны болдурган. Экономиктиг болгаш бухгалтер албаннарының идепкейлиг чоруун улам улгаттырары, удуртуучуларының, специалистериниң, ажылчыннарның экономиктиг өөредилгезин организастаары, күш-ажылды организастаарының болгаш технологиниң дешпилелиг аргаларын, бригада керээзин дидимн-биле ажыглап эгелээри эргежок чугула боол турар. Камналга болгаш хумагалал чок, ажыл-агыйжы эвээ чорукту үнелезинн-биле удуткаары, сагылга-чурумну быжыглаары коллектив, удуртукчу болгаш специалист бүрүзүнүң ажылының стили болгаш турар ужурлуг. Ажыл шагының бүгү чидиргилерни шыңгыы контролга алыр херек.

Будүрүлге айтырыгларын шиитпирлээри капитал тудуг, көдээге будүрүлге болгаш культура-амыдралдың байдалдарын экижидери-биле тудуш холбаалыг деп илеткелчи чугаалаан. Агроүлетпүр комплекстериниң объектилериниң ылаңгыя чурттарга бажыңнарын, школаларын, школа өмнү базы четпээн үүлгар албан черлериниң тудугларын шапкын темпилиг чорудар ужурлуг. Ынчалза-даа районнарның хей кезии тудугга үнүлүүн бергеи акча-хереглиниң шиңгээдип албайн, тудуг организацияларының удуртукчуларын болгаш Көдээ ажыл-агый министерствозу бо айтырыгже эвээш кичээнгей салып, а чер-черде партия болгаш совет органнар чогуур инициативазын кодурбейн турар.

Дуалаал ажыл-агыйларны хогжудериниң айтырыгларын илеткелге айыткан болгаш маңаа холбаштыр хүлээп алдынган шиитпирлерни чамдык удуртукчуларның четпес күүседип турарын демделээп. Кадрларны таарыштыр тургузар болгаш кижизидер талазы-биле чогуур ажылды четпес чорудуп турар Улуг-Хем, Каа-Хем болгаш Чоон-Хемчик районнар шүүмүүлелге база таварышкан.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниге дүүштүр салдынган сорулгаларны боттандырарынга улуг рөльду эргелеп-башкарылганың чаа органнары — агроүлетпүр каттыжышкынпарынга онаажын турар деп, Г. Ч. Ширшин уламчылаан. Көдээ ажыл-агыйның мурнунда тургустунган сорулгалар чүгле төп органнарның эвээш, харын республикаларның, крайларның, областарның партия организацияларының ажыл-чорудулгазынга мурнундагызындан-даа артык улуг негеэдени тургузуп, Аъш-чем программазын боттандырарынга оларның харысалгазын бедидип турар. Айтырыгларның хей кезиин партия эге организацияларынга, күш-ажылчы коллективтериниң идепкейлиг болгаш эптүзүнаасчы чоруунга даянгаш чер-черге шиитпирлеп болуур болгаш шиитпирлээр-даа ужурлуг. Амгы үениң негеэделерин эки билип, удуртулганың эргижирээн методтарын шиитпирлин-биле чайладыр, ажылды чогладыкчы ёзу-биле көөрүнге кижилерни өөредир, тургустунуп кээп турар чугула айтырыгларны ханызы-биле билир болгаш балдылыг шиитпирлээр, оларның харысалгазын болгаш сагылга-чурумнуг чоруун бедитиишаан, кадрларны мобилизастаар, коллективтериниң практиктиг ажызын биллилиг удуртуур — партия комитеттериниң кол сорулгалары бо-дур. Райкомнарның, партком нарның, партия эге организацияларының чаа, мурнакчы чүүлдерни иештередирнче угландырар ужурлуг ажылдың өлүе түңнелдерин ёзуттаар үнелеп көөрү чугула.

Партия райкомнары, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары, агроүлетпүр каттыжышкынналарының чөвүделдери СЭКП ТК-га болган чөвүдел хуралга эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында айтыкан сорулгаларны чогуур ужурлуг. Ынчалза-даа районнарның хей кезиин

НАЙЫРАЛДЫҢ КҮЖҮ

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: интернационалчы кижизидилге

Ак-Довурак найыралдың хоорайы. Төрээн чуртувустуң үжеи ажыг нацияларының болгаш биче улустарының төлээлекчилериниң найыралдыг коллектив ында тургустунган. Интернационалчы найыралдың күжүн ак-довуракчылар боттарының чижээзиден билирлер.

Аныяк хоорайны, Тываның аар үлетшүрүнүң баштайгы заводу — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатты, Ак-Довурак — Абаканың автомобиль оруун, бедик вольтулуг электри дамчыдылгазының шугумун, оске-даа объектилерни чурттуң үлетпүр топтеринің төлээлекчилериниң дузазы-биле, бир деминг тудуп тургускан. Чурттуң 200 ажыг заводтары, комбинаттың цехтерине материалдарны, дериишкиннерни чорудуп берген.

Богунгу Ак-Довурак, ында тургустунган күчүдүг улуг комбинат, оске-даа будүрүлгелер, организациялар аныяк ажылчын ацгының дарганакчызы апаргаи. Он бирги бөш чылдың чүгле бирги чылында безин комбинаттың ортедилге-курс пунктузунга 725 кижи чаа болгаи ийиги мергежилдя чедип алган. Хоорайның профтехучилищезин бедик мергежилдиг 117 ажылчыныы, кежээки даг техникуму 40 техник-тудугчуларын, • даг-дүгүвүң арыглакчыларын, электриктерни доостургаи. Комбинаттың стипендиаттары — 20 аныяк ажылчын чурттуң дээди ортедилге черлеринде өөренип турар.

Ак-Довуракта ажылчын ацгының отряды сан болгаш шынар талазы-биле өскен. Ында бүгү ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының хөй кезиң тывалар. Оларның дыка хөйү күш-ажылчы коллективтерге кодээден кээп бедик мергежилдиг дагжилар, даг-дүгүвүң арыглакчылары, энергетиктер, чолаачылар, тудугжулар болу бергеи.

Ажылчын ацгыны тургузарынга, ажылчы чонларның идей-политиктиг болгаш интернационалчы кижизидилгезинге В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат, Ак-Довурак АТБ-зи, «Тыва даг-дүгү тудугэ эргелеп ышкаш хөй кижилиг коллективтер онзагай черни эзлээн. Ында бир деминг ажыл, инити чүгүл оларны сырый каттыштырган.

Партком, партия, хөй-инити организациялары ажылчы чонларның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң янзы-бүрү аргаметодтарын ажыглап келген. Маңаа кижилерниң идейлиг канчалымышкының онза чугулалап көрүп турар. Бо сорулга-биле бүгү коммунистерниң 98 хуузун политиктиг болгаи экономиктиг өөредилгеже хаара тутка. Бүгү школаларга, семинарларга бирги кичээлдерни ССРЭ-ниң 60 чыл болгаи ыопга тураскаадып, «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели» деп теманы өөреткеи. Эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелиг дыннакчылар улуг сонуургалбиле өөренгеи.

ССРЭ-ниң 60 чыл болгаи ыопга тураскаатка байырлыг хуралдың материалдарын лекция, беседага, көскү агитацияга, чаңгыс аай политхүннерге, ажык чагаалар хүшеринге, политмассалыг еске-даа ажылдарга ажыглап, активке даянгаш, ону боттандырган.

Ылаңгыя аныяктарның интернационалчы кижизидилгезинге школа назы четпээн уруглар албаң черлерининң, инити билиг школаларының, профтехучилищениң, культура албан черлериниң үлүг улам немешкеи. Хоорайның школаларында, профтехучилищеде күш-ажылчы болгаш дайынчы аллариың өрээлдерин, булуңнарын тургускан. Ада-иеэ хоочуннар, мурнакчылар, сураглыг кижилер-биле ужуражылгаларны эрттиргилеэн. Ол ышкаш интернационалчы найыралклубтарында эртіш турар пионер чыыштары, темалыг кежээлер, уран чүүл көрүлдези, спортчу маргылдаалар кижизидикчи үткалыг.

Автономнуг республикаларга тураскаатка «Найыралэлчээ» ССРЭ-ниң юбилейиниң мурнуу чарында эрткеи. Совет Эвилелиниң составында Тываның эки турабиле кыргеннеден бээр 40 чыл болур оюн холектиг үткүүр дээш социалистиг чарышта ак-довуракчылар бо хүннерде киржип, бедиткеи хүлээлгелерни алгылаан.

Кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга эргежок чугула чүүлдер бистиң хоорайывыста бар. Культура ордузу болгаш Культура бажыңы, библиотека, ургларның музыка болгаш спорт школалары, стадион, спорт залдары, эштар бассейнниг спорт комплекеиан — патротчу, интернационалчы кижизидилгеге онзагай ужур-дузалыг.

Бо бүгү бар аргадарны улам долу, дээштиг ажыглаары чугула соруглавыс. болур. Оон эки чижээнге Культура ордузун чугаалап болур. Сөөлгү үеде ында ажыл коскүү-биле экижээн. Лекциялар, темалыг кежээлер, боттырынгыр уран чүүл конперттериниден ацгыда, мурнакчылар-биле ужуражышкүүсеткеи.

Бисте четпестер ам-даа бар. Күш-ажылдың сагыпга-чурумун быжыглавышаап, арагалаар, ажыл кылбас, кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселдя негелдеге дүүштүр туругзар ужурлуг бис. Тудуг эргелелиивде кереэлиг организацияларда хөй ажыл шагы үстүнүн туларындан олар бо чылдың баштайгы ийи айының планнарын күүсетпээн. Ол коллективтерде сагыпга-чурумнуң ношкааның бир чылдагааны ында партия, профвавилел организациялары, удуртукчулар ажылчыннарның күш-ажылын организастаарынче, анда таарымчалыг байдалдарны тургузарынче чогуур кичээнгей салбайн турарында. Күш-ажылды организастаарының чаа арга-методтарын кошкак нептередип келген.

Организацияларда кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу, ажыл шагының чидиргилери ам-даа хөй.

Парткомнуң талазындан ол четпестерни чайладырынче, күш-ажылды организастаарын экижедериче, бригадаларның керээлиг ажылдаарын нептередиринче, сагыпга-чурумну быжыглаан, ажыл шагын чөп ажыглаарынче партия организацияларының ажыл-агый удуртунчуларының күжүн утландырып турар.

С. КҮЖҮГЕТ,
«Тыва даг-дүгү тудугэ» эргелелиивде партком секретары.

Михаил Иванович Макаров — Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозта кожуп чоруур кино механигчолаачы. Ол ажылга ол он чыл ажыг ажылдап, ай. квартал планын доктаамал ажыр күүсеглип турар. Оон барбаастнее чери-даа чок, кинофильмнерни эки ышнарлыг үндүрүп бээр болгаш хөй-хөй көрүкчүлерден «Четтирдинее» деп чылыг, чымчак сөстү дыңнап чоруур.

ЧУРУКТА: хоочун киномеханик-чолаачы эдлеглиг үүүшкүнче аттанырынга белеткеиип тур.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Өртке удур албанның кижилери

АМЫДЫРАЛЫНЫҢ КОЛ ХЕРЭЭ

Шилгедек дурт-сынын, чазык арын-шырайын кеткен форма хевн улам аян кинрин турар аныяк эрни Тандының суурларынга, ажыл-агыларынга, албан организацияларынга бо-ла көрүп болур. Келген санында-ла тус черниң чурттакчылары-биле, совхозтарның, организацияларның удуртукчулары-биле ол ужуражып чугаалашкан, оларның чамдыктарын мактап, өскелерге чижек кылдыр көргүскеи, шала сөс дыңнаи-савастарын катап-катап шыгыны сагындырган, блокнодуига демдеглеп бижээн турар.

Тандының өртке удур инспекциязының начальнига капитан Анатолий Рожков өрт аймылына удур профилактика ажылын ынчаар чорудуп турар. Ол бодунуң ажыл-херээнге бердинген, бедик билиг-мергежилдиг специалист дээрэн тандыжылар эки билир.

А. Рожков шериг албанын 1968-69 чылдарда эрттиргеп, бодунуң төрүттүнген, оскен Бай-Хаагыга дедир ээп кээп, инитикин херектер кылдыныг ажылдай берген. Ол ажылдавышаан, өөренип тургаи, Иркутскиниң өрт-техниктиг училищезин доозуп алган. Тускай ортумак эртеминг аныяк специалист бодунуң шилип алган мергежилиниң аайы-биле районнуң өртке удур хайгаарал инспекциязынга ажылдап, ону удурту берген.

Өрттериниң болу бээр чылдагаанарын А. Рожков эң баштай тодарадып, янзы-бүрү объектилериниг өртке удур байдалын өөренип көрүп эгелээн. Районда инити байдал дүүренчир болган. Будүрүлге черлеринде, совхозтарда, организацияларда өртке удур камгалалдың бодүүн дүрүмнерин сагыпайн турар, өрт өжүрер дериг-херекселдери чөтче эвес, чамдыктарында харын шуут чок-даа болгулаар. Удуртукчулар, инженер-техниктиг ажылдакчылар олче кичээнгей салбайн турарны, ук ажылды сулаткаиы илдең. Ынчаар байдалды үлелиинн-биле эдерп нететтинип турган.

Рожков бир-ле дугаарында чом ортузунга таймылбыр ажылын ыштелдиреринче улуг кичээнгейни салган. Өртке удур камгалалды экижедериче хөй-инити күжүн хаара тудуп, ажыл-агыларга, коллективтерге үргүлүг барып, улус-биле чүткүүлүг ажылдап киришкен.

Оон кужениишкинин халас барбаан. Ам Тандының суурларында өртке удур эки тура дертен хире дружиналар ажылдап турар. Совхозтарның, будүрүлгелериниң, албан организацияларының удуртукчулары ам өртке удур камгалал ажылын ийиги чергенин херээ деп самовас апарган. Амгы үеде совхоз, тудуг организацииязы бүрүзүнде өрт-техниктиг комиссиялар ажылдап турар. А районда оларның саны өскен.

Өртту болдурбазының хемчегларин баш бурушгаар чорудары чугула херек дээрэин Рожков-даа, оон удуртқан коллективиниң кежигүннеридээ эки билир. Ынчангаш ол бодунуң ажылдакчыларының профессионал билиг-мергежилин бедидеринче үргүлүг салыш салып, өөредип турар.

Оон кады ажылдап турар жуңу, • даг-дүгүвүң арыглакчыларын, электриктерни доостургаи. Комбинаттың стипендиаттары — 20 аныяк ажылчын чурттуң дээди ортедилге черлеринде өөренип турар.

Ак-Довуракта ажылчын ацгының отряды сан болгаш шынар талазы-биле өскен. Ында бүгү ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларының хөй кезиң тывалар. Оларның дыка хөйү күш-ажылчы коллективтерге кодээден кээп бедик мергежилдиг дагжилар, даг-дүгүвүң арыглакчылары, энергетиктер, чолаачылар, тудугжулар болу бергеи.

Ажылчын ацгыны тургузарынга, ажылчы чонларның идей-политиктиг болгаш интернационалчы кижизидилгезинге В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат, Ак-Довурак АТБ-зи, «Тыва даг-дүгү тудугэ эргелеп ышкаш хөй кижилиг коллективтер онзагай черни эзлээн. Ында бир деминг ажыл, инити чүгүл оларны сырый каттыштырган.

Партком, партия, хөй-инити организациялары ажылчы чонларның патриотчу болгаш интернационалчы кижизидилгезиниң янзы-бүрү аргаметодтарын ажыглап келген. Маңаа кижилерниң идейлиг канчалымышкының онза чугулалап көрүп турар. Бо сорулга-биле бүгү коммунистерниң 98 хуузун политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеже хаара тутка. Бүгү школаларга, семинарларга бирги кичээлдерни ССРЭ-ниң 60 чыл болгаи ыопга тураскаадып, «Хостуг республикаларның бузулбас эвилели» деп теманы өөреткеи. Эш Ю. В. Андроповтуң «ССРЭ-ниң 60 чылы» деп илеткелиг дыннакчылар улуг сонуургалбиле өөренгеи.

ССРЭ-ниң 60 чыл болгаи ыопга тураскаатка байырлыг хуралдың материалдарын лекция, беседага, көскү агитацияга, чаңгыс аай политхүннерге, ажык чагаалар хүшеринге, политмассалыг еске-даа ажылдарга ажыглап, активке даянгаш, ону боттандырган.

Ылаңгыя аныяктарның интернационалчы кижизидилгезинге школа назы четпээн уруглар албаң черлерининң, инити билиг школаларының, профтехучилищениң, культура албан черлериниң үлүг улам немешкеи. Хоорайның школаларында, профтехучилищеде күш-ажылчы болгаш дайынчы аллариың өрээлдерин, булуңнарын тургускан. Ада-иеэ хоочуннар, мурнакчылар, сураглыг кижилер-биле ужуражылгаларны эрттиргилеэн. Ол ышкаш интернационалчы найыралклубтарында эртіш турар пионер чыыштары, темалыг кежээлер, уран чүүл көрүлдези, спортчу маргылдаалар кижизидикчи үткалыг.

Автономнуг республикаларга тураскаатка «Найыралэлчээ» ССРЭ-ниң юбилейиниң мурнуу чарында эрткеи. Совет Эвилелиниң составында Тываның эки турабиле кыргеннеден бээр 40 чыл болур оюн холектиг үткүүр дээш социалистиг чарышта ак-довуракчылар бо хүннерде киржип, бедиткеи хүлээлгелерни алгылаан.

Кижиниң бүгү талалыг сайзыралынга эргежок чугула чүүлдер бистиң хоорайывыста бар. Культура ордузу болгаш Культура бажыңы, библиотека, ургларның музыка болгаш спорт школалары, стадион, спорт залдары, эштар бассейнниг спорт комплекеиан — патротчу, интернационалчы кижизидилгеге онзагай ужур-дузалыг.

Бо бүгү бар аргадарны улам долу, дээштиг ажыглаары чугула соруглавыс. болур. Оон эки чижээнге Культура ордузун чугаалап болур. Сөөлгү үеде ында ажыл коскүү-биле экижээн. Лекциялар, темалыг кежээлер, боттырынгыр уран чүүл конперттериниден ацгыда, мурнакчылар-биле ужуражышкүүсеткеи.

Бисте четпестер ам-даа бар. Күш-ажылдың сагыпга-чурумун быжыглавышаап, арагалаар, ажыл кылбас, кем-херек үүлгедир чоруктар-биле демиселдя негелдеге дүүштүр туругзар ужурлуг бис. Тудуг эргелелиивде кереэлиг организацияларда хөй ажыл шагы үстүнүн туларындан олар бо чылдың баштайгы ийи айының планнарын күүсетпээн. Ол коллективтерде сагыпга-чурумнуң ношкааның бир чылдагаанары ында партия, профвавилел организациялары, удуртукчулар ажылчыннарның күш-ажылын организастаарынче, анда таарымчалыг байдалдарны тургузарынче чогуур кичээнгей салбайн турарында. Күш-ажылды организастаарының чаа арга-методтарын кошкак нептередип келген.

Организацияларда кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу, ажыл шагының чидиргилери ам-даа хөй.

Парткомнуң талазындан ол четпестерни чайладырынче, күш-ажылды организастаарын экижедериче, бригадаларның керээлиг ажылдаарын нептередиринче, сагыпга-чурумну быжыглаан, ажыл шагын чөп ажыглаарынче партия организацияларының ажыл-агый удуртунчуларының күжүн утландырып турар.

С. КҮЖҮГЕТ,
«Тыва даг-дүгү тудугэ» эргелелиивде партком секретары.

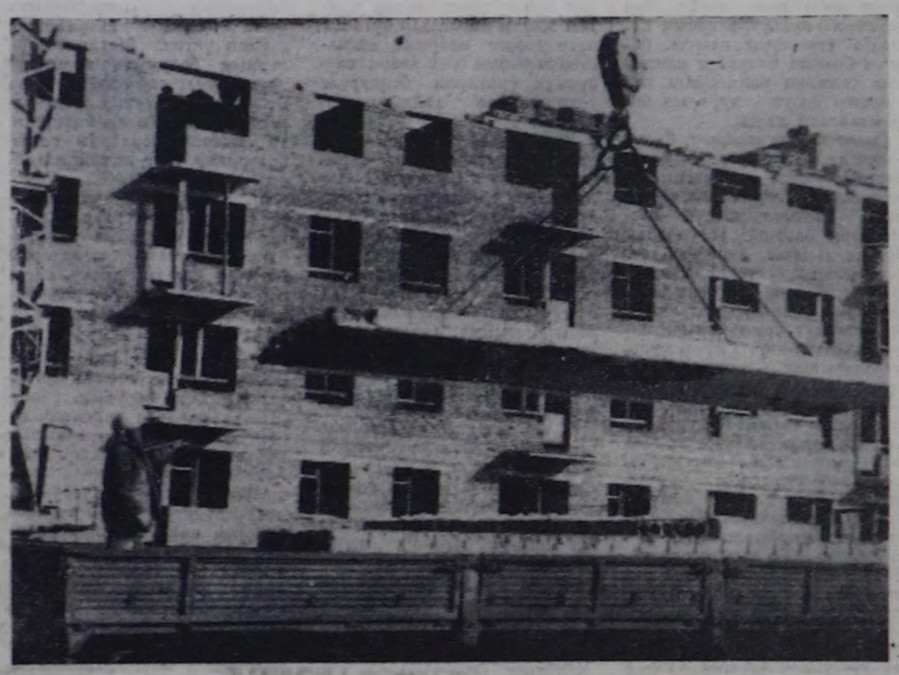

Чаа Шагаан-Арыгда хөй аал-ишти чурттаар баштайгы чурттаалга бажыңнарының тудуун эгелээн. 80 квартиралыг бажыңның ханазын салырын доозуп, оон-биле кожалаштыр 60 аал ишти чурттаар бажыңны база тудуп турар.

1985 чылда Саян-Шушенски хөөлбазының эвазында Чаа Шагаан-Арыг хоорай 5 муң чурттанчыларны хүлээп алыр ужурлуг.

ЧУРУКТА: 80 квартиралыг баштайгы бажыңның тудуу.

Н. ЛОПАТИННИҢ фотозу.

ЧАРЫШТЫ ТҮҢНЭЭШ...

1983 чылдың бирги кварталы төнгеш, ийиги кварталдың хаммынаг ажыл-ижи эгелээн. Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары, улетшүр будүрүлгелериниң, коммунал ажылагый эргелели, тудуг болгаш садыг организацияларының оң бирги беш чылдың ушкү, озек чылының бирги кварталын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле дооскан.

Районнуң үлетшүр комбинады, ыяш ажыл-агыйы, тараа хүлээп алыр пункт бараанның үлетшүр продукциязы будүрериниң болгаш опу сайгарарының планын ажыргаш, эртекеи чылдың оң үеэн-биле деңнээрге ковудеткеи. Чоннуң амыдырал хандырылгазының планын 101,1 хуу күүсеткеи. Бирги кварталдың планын союзпечать, аптека, Чадаана хоорайның ном садыы, № 463 КМК болгаш орук тудуг-септелге эргелели чедиишкиннинг күүсеткеи.

Бирги кварталда чамдык чедип алган чедиишкиннер-биле чергелештир чедир кылдыныаан чүүлдер, планныг опааллазын күүсетпээн коллективтер бар. Чадаананың хлеб заводу, саржат заводу, хемүр-даш разрези будүрүлге планнарын үүкчелдирип, социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээнинден 84 муң рубльдиг бараанның продукциязын чедир бербээн.

Ол ышкаш Чадаана АТБ-зи бирги кварталда пассажир соортулгазын 87,1 хуузга, районнуң хереглекчилер инитилели бараан эргилдезин 96,2 хуузга. Сүт-Хөл ажылчын кооперациязы бараан эргилдезин 83,6 хуузга, септелге тудуг участогу капитал сеңгелгени 60,9 хуузга. Дугаарга 3 нажуп чоруур медколонна чурттаалга бажыңнарын ажыглалга киирерзин 46,5 хуузга күүсеткеи, кожудан турар. Районнуң амыдырал хандырылгазын будүрүлге эргелели көдээ суурлар чурттакчыларынга ачы-дузаа чедирериниң планын 87,8 хуузга күүсеткеи. Эрткеи чылдың ол үеэн-биле деңнээрге план күүселдезин кудулаткан. Коммунал ажылагый эргелели хоорайда чурттаалга бажыңнарын чаагайжыдар ажылды четпээ чорудуп турар.

Бирги кварталда районнуң үлетшүр комбинады бараанныг продукциязын будүрериниң 103,8 хуузга, опу сайгарарын 101,4 хуузга күүсеткеи. СЭКП райкомунуң, райкүскомнуң шилчиир Кызыл туугу-биле шаңнаарынга төлептиг болган Тудуг организацияларындан № 463 КМК социалистиг чарышка тиилекчи болган.

Районнуң Күш-ажылчы алдар тугун Сельхозтехкүкомбинуң Чадаана автотранспорт будүрүлгезиниң коллективиниге тураскаадып кодүргеи. Коллектив чүүк сөөртүлгезин 114,9 хуузга, чүүк эргилдезин 101,1 хуузга күүсеткеи.

Районнуң совхозтарын бирги кварталда мал ажылының продукциязын будүрериниг болгаш күргүнеге сагарынга тодаргай чедиишкиннерни чедип алган. Район бирги кварталда күргүнеге сүт садар планын 107,1 хуу күүсеткеи. «Октябрь 30 чылы», СЭКП-ниң XXII съездиниң, Карл Маркс аттыг, «Искра» совхозтар эрткеи чылдың ол үеэн-биле деңнээрге сүт будүрерни ковудеткеи.

Күргүнеге эът садар планын район 110,2 хуу күүсеткеи. Эрткеи чылдың ол үеэн-биле деңнээрге районнуң бүгү совхозтары эът будүрерни ковудеткеи.

Мал продуктуларын будүрер болгаш күргүнеге садар талазы-биле 1983 чылдың бирги кварталында социалистиг чарышка СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхоз тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң райкүскомунуң, колээ ажылагый ажылдакчыларының профвавилел райкомунуң, ВЛКСМ райкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан.

Сүт-бараан фермаларындан социалистиг чарышка СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Доргун СБФ-зы тиилекчи болган. Ада шилчиир Кызыл тукту тывыскан.

Хойжулардан «Чыраа-Бажы» совхозтуң малчыны Күулар Лама-Сүрүн торуур 100 хойга опаштыр 99 хураганы камгалап алган, өртектиг бараан-биле шаңнаткан. Саанчылардан бирги кварталда бир инекке опаштыр сүт саап алырып 114 хуузга күүсеткеш. СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң саанчызы Алдын-кыс Сайна-Байировна Монгуш тиилекчи болган.

Күш-ажылчы алдар тугун «Искра» совхозтуң СБФ-зиниң коллективиниге тураскаадып кодүргеи.

М. КӨЖЕЛДЕЙ.

ИДИГНИ БЕРГЕН

Оларны экелген күчүлүг машиналарның шимчедикчилери соовайн турда, чер үстээр станоктарны монтажниктер аптеп эгелей берген. Таваа баш удур салдынган дериглегерни дораан ажыглай берген. Нефть, газ тывыжын чорудуп турар геологтарга херек ол нарын станоктарның сөөртүлгезин, эптээшкинин Нарьян-Марның монтажниктери шапкынчыткан.

— Күш-ажылды чаа бөлүбиле организастаапы ажылиштиң темпизин бедидеринге дузалаан — деп, прораб Р. Ахмедов чугаалап турар. — Күш-ажылдың төлевиин кылган иштиң алыс түңнелиинден хамаарыжыр чаңгыс аай наряд-биле ажылдап турар бис.

Монтажниктерниң эгелээшкинин геологтарның тывыжынга улуг идигни берип турар.

В. ГУСЬКОВ.
СЭТА.

АЪТТЫГ, ЧАДАГ

Сумказын долдур солуп, сеткүүл чүктээн назы-харын улгатса-даа, чиик сергек херээжен кижини Карл Маркс аттыг совхозка эртенинг-не көрүп болур. Ол болза ук совхозтуң малчыннар почтачызы Кызыдаа Шактаровна Оңдар-дыр. Ону совхозтуң чүгле малчыннары эвес, суурнуң чурттакчылары шүптү тапмыр болгаш эки билир. Ол почтачыдан ажылдаандан бээр малчыннарның чагытқан солун-сеткүүлдерин ногуур хуусаазында чедирип турар. Кайы-бир малчынга дүргеи чедер телеграмма келген болза, бүгү-ле аргаларны ажыглап, олче баар машинаны тып, аъттыг, чадаг-даа болза, чедирбээн шаанда сагыжы оожургавас. Ынчангаш ол — малчыннарның күзенчиг аалчызы, хүндүлүг кижизи. Малчыннарга солун-сеткүүл чедирип чораш, партия, чазактың совету догалар, шинчирлерин, делегей байдалыбиле чонну таныштырып, кыска мелээлерни, беседаны кылып чоруур.

— Солун-сеткүүлдерни малчыннарга чүгле чедирип бээр эвес, а оларга бир-ле ажыктыг, солун үүлдүг чугаалап бээрин кызыдар мен. Ынчангаш үргүлүг хөй помчуттунуп, политбилиимни бедидип турар мен. Номчуттунуп, белеткеиип алгаш, малчыннарбиле беседалажырга солун бээр — деп. Кызыдаа Шактаровна ажылынын дугайында мынчаар чугаалаар.

Совхозтуң мурнакчы малчыннарының бирээзи Опчуугоол Монгуш почтальонның аныяктың мактап чугаалаар.

— Кызыдаа Шактаровна, ыыпан-ла, ажылынга коңчуг кызымаккай кижи. Бистиң чагыдылгаларывысты оң өйтаанда экижеп турар. Ынчангаш бистиң чурттууста-даа, дуржуттуу ап болуруа? Ам ынчыкт эвес, бүгү ажылдарны бригада кежигүннери боттарынарын, кижи бүрүзүнүң харымсалгазы улгадыр. Ынчан продукция кандыг болганын деп чүве көступ бээр.

Механизаторларның иниты хуралын бир дугаар мындыг хемчеглиг эрттирип турарыг өөредүүлүг. Моон мурнунда чылдарда тарылга мурнунда суггатчыларны бир түс, механизаторларны база аингы турааланып турган. Ынчангаш кымнын чүүк кылыры, кандыг план-хүлээлгени алганы билинмес турган.

Картофель өстүрер бот-орулга-чарылгалыг бригадага 4 кижи ажылдаар. Техника бар, үредин четчир. Картофель олуртур черни суггарган, ям база суггарар. Чемнигчидилге четчир кылдыр текчукгеи.

Совхозтуң экономизи Алдын-оол Ооржак, улуг бухгалтер Лариса Монгуш олар ажыл төлевиринг, планнан ажыр эки ышнарлыг хөй продукцииияны будүргеии дээш чеже хире экономиктиг эккорд-шаннал алырын бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның бүгү кежигүннерине таныштырып бергеи. Бригада кежигүннери хөй-аътыг ажылдап киришкеи.

С. МААДЫ.

Бригада керээзи—боттаныышкында

БОТ-ОРУЛГА-ЧАРЫЛГА—ҮЕНИҢ НЕГЕЛДЕЗИ

Улус-ажыл-агыйының бүгү адырларында бот-орулга-чарылганы пептередип тургаш, будүрүлгениң ажыктыг чорууи бедидер, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн улгатырар талазыбиле партия болгаш чазактың ап чорудар хемчеглерни боттандырар дээш бистиң республикавыстың көдээ ажыл-агыйының коллективтери тодаргай хемчеглерни ап чорудуп турар.

Чөөнтө чаа Барыын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң механизаторларының иниты хуралы болуп эрткеи. Ол хуралга кукуруза, картофель өстүрер болгаш мал чеми белеткээр бот-орулга-чарылгалыг үш бригаданы тургузар дугайында айтырыгны чугаалашкээн.

Хуралга эгелээр мурнунда районнан келген тускай комиссия часкы хову ажылынга киржир техника болгаш дериг-херекселдерниң белеини хынаан, оларның септелгези эки болгаи деп түннелди кылган. Оон соонда бот-орулга-чарылгаже шилчиир дээш бригадаларга тускайлап быжыглаар дээш техниказын акт ёзугаар хүлээп бергеи болгаш ол бригадаларның ажылгаары үрединиринни ынаарын хынаан, хүлээткеи.

Оон соонда совхозтуң бүгү механизаторларынга бо чылдың часкы тарылгазын эрттиреринин чүрумун таныштырып, бот-орулга-чарылгаже шилчиир бригадаларның составын бадылаан, олардың кылыр ажылының, будүрер продукциязының хемчеэлин тодаратқан.

Совхоз онгу беш чылдың чыл санында 1500—1800 тонна сигенин белеткеп ап турган болза, эрткен чылын 2850 тонна сигенин белеткээн. Ынчалыг болза-даа белеткээн мал чемиинин шынары чавыс база бот-үнези улуг боол турар. Оон уламнындан будүрүп турар продукциязын бот-үнези база улгаамп, барык арыг орулга ялбайн турар. Ынчангаш будүрүлгениң ажыктыг чорууи бедидерде эвээш чарыгалдарны үндүрүп турган, эки шынарлыг хөй продукцииияны будүрериин канчап чедип алырыл деп айтырыг тургустунуп турар. Оон бир арга-курлавыры — бот-орулга-чарылганы совхоз будүрүлгезиниң бүгү адырларынга нептередип болур. Оон ажыктыын чурттуң мурнакчы колхоз. совхозтарының дуржулгазы бадыткан турар.

Бот-орулга-чарылгаже шилчиирниң чүрумун, арга-методтарын бо кижыи совхозтуң ажылчыннары экономиктиг өөредилгезин кичээлдеринге өөренип кыштаан. Ам ол чаа аргаже шилчиир дээш турар бригадаларның кежигүннери күтле бир деминг кызыл ажылдаары чугула. Ажыл төлевиринг сөөлгү түннел продукциияның хемчеэлин болгаш шынарын барымдаалап санажыр. Бо талазы-биле керээ документилер бүрүн тургустунган Ам бригада кежигүннери «Шупту чангызы дээш, чангызы шуптузу дээш» ажылдаар апаар.

Бо чылын совхоз иниты-биле 2370 гектар тараа болгаш мал чеми культураларын тарып өстүрер планныг. Оон иштинде 1795 гектар черге мал чеми культураларны, 350 гектар черге картофельны өстүрерни планнаттынган. Ынчангаш моон мурнунда, белеткеп ажылларының үезинде, дуржулга ёзугаар кукуруза, картофель база мал чеми культураларны тарып өстүрер бот-орулга-чарылгалыг керээ бүгүлгээр ажылдаар үш бригаданы тургускан.

Бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның кылыр ажылдарының технологтуг картазын специалистер кылган. Шөлдерге кандыг культураларны кайы үезе, кандыг техника-биле канчаар ажаап өстүрериниең, көрзүнүң бай удур ажылдарын кылырынын эгелээш, дужут ажаап алырынга чедир бүгү ажыл картаза көргүстүнгеи. Ону бригада кежигүннери бүрүн сагыыр апаар. Черле ынчаш, черни болгаш техниканы бижыглап, тускайлап бергеи чүве болганда, ол чөлерни ээ-харысалгалыг эдилээр, чемнигчидип тургаш, агротехниканың чүрумун бүрүн сагыш тургаш, хөй продукцииияны бүдүрери негеттинип турар. Ажыл-агыйжы, ээ-харысалгалыг болгаш камналгалыг ажылдаар херек.

Бот-орулга-чарылгалыг, керээлиг болгаш нарид чок ажылдаар бригадаларның ажылынын чүрүму ана бригадалардан шуут өске болур. Ажыы-биле чугаалаарга, тарылга шөлдерине ёзугаар ээ кижи моон мурнунда турбаан. Ол-бо шөлге трактористер келеш, ону чарып, илиптеп каар, өске кижилер чаштырып каар, а суггатчылар мөлүүк-калдык суггарып каар, а күзүн комбайнерлер келгеш эвээш-бичеигеп дужуттуг төге-чаа ажаып каар турган болгай. Чеэжи ыыдыг харысалга чок ажылдап турган, оон кайчаи арбыны дужуттуг ап болуруа? Ам ынчыкт эвес, бүгү ажылдарны бригада кежигүннери боттарынарын, кижи бүрүзүнүң харымсалгазы улгадыр. Ынчан продукция кандыг болганын деп чүве көступ бээр.

Механизаторларның иниты хуралын бир дугаар мындыг хемчеглиг эрттирип турарыг өөредүүлүг. Моон мурнунда чылдарда тарылга мурнунда суггатчыларны бир түс, механизаторларны база аингы турааланып турган. Ынчангаш кымнын чүүк кылыры, кандыг план-хүлээлгени алганы билинмес турган.

Картофель өстүрер бот-орулга-чарылгалыг бригадага 4 кижи ажылдаар. Техника бар, үредин четчир. Картофель олуртур черни суггарган, ям база суггарар. Чемнигчидилге четчир кылдыр текчукгеи.

Совхозтуң экономизи Алдын-оол Ооржак, улуг бухгалтер Лариса Монгуш олар ажыл төлевиринг, планнан ажыр эки ышнарлыг хөй продукцииияны будүргеии дээш чеже хире экономиктиг эккорд-шаннал алырын бот-орулга-чарылгалыг бригадаларның бүгү кежигүннерине таныштырып бергеи. Бригада кежигүннери хөй-аътыг ажылдап киришкеи.

С. МААДЫ.

Аъш-чем программазын—амыдыралга

НОГАА УРЕЗИНИН АМДЫГААШТАН БЕЛЕТКЭЭР

СЭКП Тыва обкомунуң болган республиканың Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылда хүлээп алганы «Республиканың ажыл-агыйларынга картофель болгаш ногаа бүдүрериң ковүдедир талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалын Тываның ажыл-агыйларында каңчаар күүседиргенин дээш чамдык ажылдарны кылып чоруткан дээрзин ук хуралга демдеглээн. Эрткен чылын ногаа культураларын тарыыр шөлдүң хемчээли улгаткан, ооң нигги чылдагы 1981 чылдыңдан чамдык коргузүглер талазы-биле ковүдээн. «Кара-Хаак», «Бурунгаар» совхозтарның ногаажылар звеноларында бедик коргузүглүг ажылдаан коллективтер база бар.

Ындыг-даа болза, картофель, ногаа өстүрер талазы-биле тускайжыттынган ажыл-агыйларның удуртукчулары организакчы болгаш ажыл-агыйжы чоруун кошкатканындан бо талазы-биле доктаатты-нган даалганы совхозтар нигги-зин-биле күүсеттиргеш дээрзин ук хуралга айыткан. Картофель бүдүрери 36,2 хуу, ногаалар — 54,1 хуу күүсеттингеш.

Ооң түңнелинде республиканың садыг организацияларының чурттакчы чонга садарыбиле Саяны артыдаң 2 муң тонна картофельди, 3,5 муң тонна ногааны сөөртүр ужурга таварышкан. Картофель бүдүрер планын күүсеттээнинден дыка хөй ажыл-агыйлар ооң үрезинни чок арткан, нигги-зин-биле бо чылын дөрт муң тонна үрезин херек.

Картофельдиң болгаш ногааларның дүжүдүн эвээштир ап турарының бир кол чылдагааны болза, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери ук культураларны тарыырының агротехниказын-че сагыш салбайн, чаштырылганың кормазын хажыдып, суггарылганың хуусаазын үреп, бок үнүштер, хөөкчилер-биле кошкак демнежип, органиктиг болгаш минералдыг чемнигчидилгени эвээштир топ турарында деп хуралга айыткан. Дыка хөй совхозтарда ногаа өстүрериниң бригадалар тургустунмаан. Күш-ажылды организастаарының болгаш шалың төлээрининиң чаа арга-хевирлерин ажыглавайн турар.

Бо чылдагы ногаа дүжүдүн ажаап алырынга чамдык ажыл-агыйлар белеп эвес. Теплица-парниктер улгаттырар талазы-биле хемчеглер алдынмаан, ногаа культураларының чаштырылказының хуузаазы узап турар, картофель үрезинни чондан садып алырын организаставаан, техника септелгезин дооспаан, бригадалар четчелеевээн черлер база хөй.

1982 чылда картофель болгаш ногаа бүдүрер планын үскен, бо чылдагы белеткелди кошкак чоруткан совхозтарның директорлары — «Дөң-Терезининиң» — С. Комбуну, «Хөндергейниң» — С. Доңгакты, «Бурунгаарының» —А. Соломатовту, «Енисейниң» — В. Кастерининг хуралга тургузуп, бо талазы-биле кандыг хемчеглер алыр деп турарын Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң шешкүннерин шыңгыы айтырганнар.

СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа бадылааны чурттуң Аъш-чем программазын амыдыралга боттандырары-биле тускай хемчеглерни ажылдан кылган. Парник-теплица ажыл-агыйының белеткелип, ногаа культураның чаштырылгазын, картофель болгаш ногаа тарыыр машиналарның септелгезиң чоокку хүннерде доозарын, ажыл-агыйларны картофель үрезинге-биле хандырар талазы-биле хемчеглерни алырын, четчир санның минералдыг чемнигчидилгелерин сөөртүрүн ук совхозтарның удуртукчуларынга дааскан.

«Күш-ажылдың хөөтүүн», «Ленинчи орук» совхозтарда картофель шыгжаар черлерни ажыглалга чогуур хуусаазында киирерин, тускайжыттынган бригадаларны болгаш звеноларны бөш хонук хуусаа шотинде тургузарын, картофельди болгаш ногааларны өстүрүп алырынга коллективтиг керээлерни болгаш аккорд-шанналдыг төлевирни ажыглаарын ук хуралдан дааскан.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. Б. Ондар түңнел сөзүнге чурттакчы чонну аъш-чем продуктулары-биле, ылангыя картофель болгаш ногаалар-биле долу хандырарының чугулазынга, бо талазы-биле алза чогуур тодаргай хемчеглерге доктаваан. Картофель болгаш ногаалар үрезинни чаштырар ле чоокшулаан, ынчангаш ону дарый тыптырып, ол хуусаага чедир совхоз бүрүзү бүрүн белеткеп алган турар ужурлуг деп, ол чугаалаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СОВЕТ ЧАГЫКЧЫЛАРГА

СОФИЯ. Хемнерге, далайларга эжиндирип чораан, судноларга септээр чаа мастерскаяны Болгарияның Бургас хоорайында II. Бояджиев аттыг судно тудуунуң ажылчыннары совет чагыкчыларга хүлээдип берген. Совет болгаш болгар инженерлериниң дем-биле чогаадып кылган ол мастерскаяны судноларны болгаш суг оруунуң оске-даа техниказын, нарын аппаратуразын бедик шынарлыг септээрин бүрүн хандырар арга-дыг.

Бедик шынарның демдээ күүне комиссиялы ол мастерскаяга тывыскан. «ССРЭ-ге бээр продукцияны —бедик шынарлыг бүдүрер!» деп лозунгну чарыш Болгарияның судноларны тудуунуң бүдүрүлге коллективтеринде калбарган.

КАДРЛАР БЕЛЕТКЕЛИ

ПРАГА. Электрошнуг сапалга машиналарын башкарар специалистерин белеткээр топ оөредилге черн Чехословакияның Пардубице хоорайында ажылдап эгелээн. Чурттуң чоон талакы облазының үзеп ажыг улуг бүдүрүлгелериниң инженер-техниктиг ажылдакчылары ында оөренип турар. Олаң оөредилгенин дооскан соолунде амгы үениң электрошнуг техниказын башкарар сорулталыг. Ындыг специалистерни белеткээр ам-даа 50 төптерни республиканың үлетүрүлүг районнарынга амгы беш чылдың төнчүзүнге чедир немей тургузар сорулга салдынган. Ол төптерни эң чаа аппаратура болгаш бедик мергежилдиг башкы кадрлар-биле хандырар.

Электрошнуг сапалга техниказының сайзыраанын-биле холбаштыр кадрлар белеткээр төптерни тургузары эргежок чугула болу берген деп, Чехословакияның эртемтехниктиг нигтилелиниң Төп човулелиниң даргазы Ф. Валента СЭТАның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан. Чехословакияда амгы үеде электрошнуг сапалга системалары болгаш машиналары бар.

КӨДЭӨ АЖЫЛ-АГЫЙ БҮДҮРҮЛГЕЗИНИҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫГЛАРЫ

УЛАН-БАТОР. Моол Арат Республиканың көдэө ажылагай каттыжышкынарының эвилелиниң дээди човулелиниге төп човүлелиниң хуралынга көдэө ажыл-агый бүдүрүлгезиниң ажыктың бедидер, продукцияның шынарын улам ынай экижидер дугайында чугула айтырыгларны чугаалажын көргеп. Көдэө ажыл-агый кооперативтери чүге көдэө ажыл-агый хогаүлдезиниге эвес, харыда-ва чурттуң бүгү экономиказын улам ынай сайзырадырынга улуг ролдуг ойнап турар.

Кооперативтериниң материал-техниктиг базазын быжыглаар талазы-биле оларга боттуг дузалаачыны күүсе берип турар. Бо чылын 7,5 миллиондан эвээш эвес авай, хурагаанарны, быяаларны, кулуннарны, бодаганнарны өстүрер, чер ажылының продукциязын 20 хуу ковүдедир сорулга Моолдуң кооперативтериниң мурнунда туруп турар.

КӨДЭӨ ИШЧИЛЕРНИҢ ЧЕДИНИШКИННЕРИ

ГАВАНА. Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалдары тварымча чок турган-дыр болза. Кубаның көдэө ажыл-агыйы шапкын темпилер-биле хогаүн турар деп, республиканың көдэө ажыл-агый болгаш ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларының национал профсоюзилелиниң чижиндэ секретары Р. Пеньальвер журналистерге медеглээн.

Эрткен чылын көдэөниң ажыл-ишчилери 900 миллион литр суттуг, 370 муң тонна янек болгаш хавай эъдин, 2 миллиард 200 миллион бор-бак чуртталы, 100 муң тонна чуп эъдин бүдүрткен.

Чурттуң кол байлаа—чигир бүдүрер талазы-биле чедиишкиннер база бедик деңнелдиг болган. Бо бүгү чедиишкиннер күш-ажылды организаставарының чаа, улам сайзырангай хевирлерни калбаа-биле ажыглаваанынын, көдэөниң ажыл-ишчилериниң сорукту күш-ажылының ачызында чедип алдынган деп, профсоюзтың удуртукчузу онаалап демдеглээн.

(СЭТА).

Карл Маркстың төрүттүнген хүнүнден бээр 165 чылына болгаш мочээнинден бээр 100 чылына

БЕРЛИН. «Коммунистиг партиялың манифезин» хөй удаа парлаан. ГДР-ниң пайысылалында Немец күүне библиотеказында ол номнарны кадгалап турар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

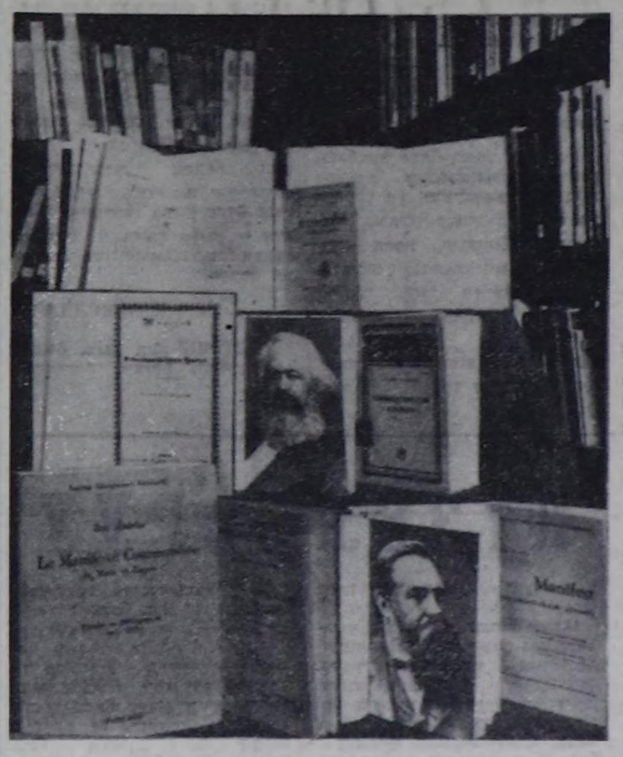

ГФР. Эртемниг коммунизмниң үндезилекчизиниң төрүттүнген хоорайы — Трирде Карл Маристың Музей-бажыңын септеп, чаарткан соолунде база катал ашыткан. Музей-бажыңны баштай ашыткандан бээр 35 чыл эртиен. Музей-бажың амгы үеде эртем-шинчилел албан чөрү болган. Музей-бажыңның ажылдакчылары улуг бодалчының болгаш революсчунуң ажыл-чорудулгазының дугайында хөй материалдарны чыып турар.

ЧУРУКТА: Брюкненштрасс иудумчуда Музей-бажың.

В. ГЛУХОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохроникази.

ХОРАННАТТЫНГАН ЧААШКЫННАР

Бир аяс хүн Канаданың Сазбери хоорайга чыскаал болуп эртиен. «Кислота чаашкыннарны соксадывар!», «Бистиң хөлдеривисти хамгалаңар!» деп плакаттарны чыскаалдың кирижиччилери көдүрүп алган чораан.

Аяс хүнүң шилип алганы таварылга эвес. Бүргег хүнде дашкаар үнерк, чаашкынга таваражыры кымга-даа күүсенир эвес. «Кислота чаашкыннар» дугайында чугаалар мында дыргын болган. Арга-арыг, таваа, дириг амытан аймаа, кижилериниң кадыкшылыгына аймылды чугаалавыска-даа, ооң халавындан ат болуп, төнүп турар.

Чүс-чүс хөлдериниң бүгү балык-бойдаңы «кислота чаашкынзын» кыдыпган. Ихтиологтарның саналы турары-биле алырга, балык төнгеп, сугга кислота туруп болгу дег хемчээлиндеп 80—100 катап улгаткан. Онтарио можуның чамдык хөлдеринде ол хемчээл муңгу ашкан. Түе черниң солунарының бижип турарыбиле алырга, ол сугларда дириг курт безин артпаан.

Чаъс сууга кислота канчаар холужа бергенил? Канаданың чурттакчы бүрүзүнге бо айтырыгны салыр болза, «улуг кожазы» Каттыжакан Штаттарның талазынче олар айтып каар. Америк улуг электростанцияларының кыргаа Канаданың кызыгаарындан ырак эвесте, сонгу-чоон талада. Оларга ажыглаттынып турар хомудаштың чиик өртектиг хевирлери ында бар, ооң ыжы-биле кады муң-муң тонна сералыг ангидрид болгаш азоттуң окисьтери дээрже үүн турар. База ол ышкаш химия болгаш металлургия заводтары агаарны хорааданыпкыры турар.

«Кислота чаашкынзарының» кол тывылдырыкчылары—сера биле азоттуң каттыжышкыны: атмосфераның үстүкү каттарынга хоран артышкыннар сугнуң бусталышкыны-биле холужар. Хүн хереелериниң салдарындан олар кислота болуу бээрлеп. Дээрге чоруп-чоруп, кайы-бир үеде, черже, хемнер болгаш хөлдерже ол бадар.

Атмосфераның сөөлчок хирленип турарының бир чылдагааны болза, чылыг электростанциялары болгаш заводтар фильтрлер болгаш оске-даа арыглал дериглелери-биле конструктивтерниң материал-техниктиг базазын быжыглаар талазы-биле оларга боттуг дузалаачыны күүсе берип турар. Бо чылын 7,5 миллиондан эвээш эвес авай, хурагаанарны, быяаларны, кулуннарны, бодаганнарны өстүрер, чер ажылының продукциязын 20 хуу ковүдедир сорулга Моолдуң кооперативтериниң мурнунда туруп турар.

КӨДЭӨ ИШЧИЛЕРНИҢ ЧЕДИНИШКИННЕРИ

ГАВАНА. Сөөлгү чылдарда агаар-бойдустуң байдалдары тварымча чок турган-дыр болза. Кубаның көдэө ажыл-агыйы шапкын темпилер-биле хогаүн турар деп, республиканың көдэө ажыл-агый болгаш ыяш ажыл-агыйының ажылдакчыларының национал профсоюзилелиниң чижиндэ секретары Р. Пеньальвер журналистерге медеглээн.

Эрткен чылын көдэөниң ажыл-ишчилери 900 миллион литр суттуг, 370 муң тонна янек болгаш хавай эъдин, 2 миллиард 200 миллион бор-бак чуртталы, 100 муң тонна чуп эъдин бүдүрткен.

Чурттуң кол байлаа—чигир бүдүрер талазы-биле чедиишкиннер база бедик деңнелдиг болган. Бо бүгү чедиишкиннер күш-ажылды организаставарының чаа, улам сайзырангай хевирлерни калбаа-биле ажыглаваанынын, көдэөниң ажыл-ишчилериниң сорукту күш-ажылының ачызында чедип алдынган деп, профсоюзтың удуртукчузу онаалап демдеглээн.

(СЭТА).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларында

ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң садыг, хөй-ниити чемненилгезиниң болгаш чонуң амыдырал хандырылгазының талазы-биле доктаамал комиссиязының хуралын ооң даргазы А. И. Стрельников эрттирген. Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезвиниң ажылын доктаамал комиссия дыңнаан. Ук айтырыг талазы-биле дыңнадыры Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезвиниң директору С. П. Деева кылган.

Доктаамал комиссияның хуралынга Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң секретары Н. С. Бойду киришкен.

Кызылдың столоваялар болгаш рестораннар трезвинде ниитиниң чемненилгезиниң 3856 олуттуг 103 бүдүрүлге, 6 кулинария магазини, 96 олуттуг чайгы ресторан санаттынып турар. Сөөлгү ийи чылда трестиң материал-техниктиг базазы элээн калбарган болгаш 870 олуттуг он беш столовая, буфет немей ажыттынтан.

Ниитиниң чемненилге черлериниң тускайжыттынган четкизин калбартырывче сөөлгү үеде улуг кичээнгей утланганын С. П. Деева дыңнадынга онзалаан. Кызыл хоорайда амгы үеде үш ындыг бүдүрүлге ажылдап турар. Оларга урутларның «Сайлык», маичы, блиннер белеткээр кафелер хамаарыжыр. Ниитиниң чемненилгезиниң тускайжыттынган четкизи-биле хандырылга 58,4 хуу болуп турар.

Столоваялар болгаш рестораннар трезвиниң бүдүрүлгелериниң бежен хуузу эрги бажыңнарда, ажылга таарымчалыг бүдүрүлге цехтери, чамдык черлерде канализация безин чок. Хоорайның № 8, 10, 11, «Аян» кафеде байдал ындыг. Студентилериниң № 1 столоваязын 1982 чылда ол чылдагаан-биле хаггаш, № 3 столоваяның бирги каъдының залын оларга хостап бээр ужурга таварышкан. Трестиң буфеттериниң садыглаар шөлүг биче, ажылга таарымча чок. Столоваялар болгаш рестораннар трезвиниң бүдүрүлгелериниң материал-техниктиг базазы кошкак болза-даа, трестиң ажылдакчылары эрткен чылдың социалистиг хүлээлгелерин бүрүн күүсеткен.

Трестиң ажылын чугаалажып тура, депутаттар кичээнгейни коллективте чедир шиитпирлеттинмейн турар айтырыглаже угландырган. 1983 чылдың бирги кварталының планы кол көргүзүглер талазы-биле күүсеттинмизин. Ооң чылдагааны чүдел? Чамдык бүдүрүлгелериниң, чижээ, уран чүүл училищезинде, № 1, 6, 7, 8 школаларда, «Тыва тудуг» трестиң буфеттериниң үр үе иштинде ажылдавайн, хаалгыг тургазы планныг спаалдаларның күүселдезин хандырбайн бээрзин.

Столоваяларда, кафелерде хандырылганың культуразын четчестерге депутаттар доктааган. Столоваяларда, буфеттерде аъш-чемниң ассортиментизин кызыы. Ылангыя автоматказала кафениң байдалы ыңгыг. Хыналда кылыр дээш аяа-ыгле бээрге, кафениң санитар ажыг дээш хаалгыг тургазы катчап-даа таарышпаан. Чогум хыналладан илерээн болза, кафеге ол хүн садар аъш-чемниң, ижер суксунның ассортиментизиниң нетелдеге дүүшпээнинден кафе ажыттыпмаан. Ооң-биле кады санитарлыг байдал ында багай. Аъш-чемниң 25-тен 45 грамм чедир децизлевейн турары «Восход» кафеден хыналда үеинде илерээн.

Ажылдакчыларның кижизидилгезинин, кадрлар белеткелиниң талазы-биле ажыл трестте негелдеге дүүшпес. Ажылдакчыларның талазындан чылдагаан чок ажыл шэгы үзер чоруктар хөй. 1982 чылдаа всколлективке 1559 кижизиҥ/ прогуллдан үзүлген, кэзоларының ажылдан үнер-кирер чоруу хөй, түгле эрткен чылын 301 кижи ажылдар үнген.

База бир чугула айтырыг хоорайның школаларының оөренижилерининиң аъш-чем-биле хандырылгазында четпестер бар. Школа кухнязының цехтарының санитарлыг байдалы негелдеге дүүшпес. Ногаа шыгжаарынга көрдүмген о тускай чер чогундан ногаа аймаа кухняның ажылдакчыларынга эрги котельнаяда шыгжап турар. Тускайлаттының көрдүмээн болгаш кат-чимис, ногаа аңаа үр болбайн үреліп турар. Эът комбинадындан ботлеткаларны кухняга кежээки шаъларда эккеп турарындан, үр шыгжаанындан шыпарын ол чидирип турар. Школаларда столоваяларда, буфеттерде поварлар, буфет ажылдакчылары чедишпес. Ол чылдагаанда № 1, 6, 7, 8 школаларда буфеттер 1982—1983 оөредилге чылдарында ажылдавазын.

Хоорайның № 3 столоваязынга 1^0 олуттуг диета залын 1980 чылда ажыттыкан. Ындыг болза-даа ол бүдүрүлге диетолог эмчилер, диетсестралар, поварлар-биле четчелеттинмээнин депутаттар тодаткан. Трестиң рестораннарының ажылында четпестер талазы-биле чүтаа комиссияның хуралынга болган.

АЛТАЙ — МАЛГА ТААРЫМЧАЛЫГ

Тыва АССР-ниң болгаш Алтай крайның көдэө партия райкомнарының бирги секретарьларының база колхозтарның болгаш совхозтарның парткомнар секретарьларының көдэө ажылагай талазы-биле зона семинар-хуралы Бийск хоорайга болуп эрткен. Кожаларывыстың дуржулгазынга хамаарышкан «Алтай—тараалап чер» деп материал солунда парлаттынган. Бүгүн крайның мал ажылының дуржулгазындан чүүлдү бараалаттывыс.

Алтай — чурттуң чүгле тараалаң эвес, а мал өстүрериниң таарымчалыг черлериниң база бирээзи. ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын боттандырарынга көскү үлүгүнү киирер чер ол. Ында хойнуң чинге-нарын дүктүг алтай уксаазы болгаш өшкүнүң чөөкүр даг-алтай уксаазы делегейге билдингир. Ам крайда он мундан хөй хойлуг ажыл-агыйларның саны чүс ажыг. Чуртта өшкү чөөгүнүң дөртен ажыг хуузун бо чер берип турар. Ылангыя Даг-Алтай автономнуг областтың колхозтары болгаш совхозтары чөөктен чылда алды миллион рубль орулгалыг.

Эрткен чылын крайның «Овцевод» куруксаажыдызга заводу бодунуң тургустунганындан бээр алдан чыл болганын демдеглээн. Бо тускайлаттынган улуг ажыл-агыйга алтай уксаазы тургускандан бээр 140 муң баш хөй чурт иштинге нептерээн болгаш даштыкыже чоруттунган. Саткан уксаалыг кошкарларының 91—96 хуузу элита болган.

«Катунь»— крайда база бир уксаажыдызга заводу. Ында улуг шокар уксаанын хаванарын өстүрүп турар. Кыс хаванарының бирээзи-ле чылда 24 төл бээр. Крайның чопун эът-биле, ажыл-агыйларын уксаалыг хаван-биле хандырып турар черлериниң бирээзи ол. Ук завод оске республикаларбиле болгаш областар-биле база харылзаалыг.

Завод 1927 чылда тургустуган. Ол тос муң гектар көдэө ажыл-агый ажыглал шөлдүг, ооң чеди муң гектары — тарылга шөлү. 960 ажылчынныг. Коммунистер — 150. Ажылагыйда 90 трактор, 80 автомашина бар. Үш суурлуг, оларда чурттакчыларның саны дөрт муң чеде берген. Заводтуң директору Виктор Васильевич Петренконуң чугаазы-биле алырга, сөөлгү чылдарда тараа культурале миның дүжүү чавыласан, эрткен чылын ортумаа-биле гектардан-на түгле 15 центнер болган. Ажыл-агыйда 82, механизатор, 35 саанчы, 60 хаван ажаакчызы, 210 малчын. 52 тускай эртемниглер бар. Кадрлар шупту бодунуу, ажылагый бодунуң күүсели-биле чылдын-на 25—30 кижини өөредип чорудуп турар. Ажылчыннарның оске кезии ногаа, картофель, кат-чимис будүрериле болгаш оске-даа дузалал ажыл-агыйларда хаара туттуигган. Ында түгле бахча культуралары безин 150 гектар.

«Катунь» уксаажыдызга заводтуң сүт-барааи фермазын 1600 хире иректиг, а саанчызы түгле 20. Ында хол-биле кылыр ажылдар кончуг ховар. Бо бүгүнүң ачызында сүттүң бот-үнезин эрткен чылын 23 рубль 16 көпеек (бистиң республикада 48 рубль 52 көпеек) болган. А ажылчыннарның акша-шалыны хөй: айда 250 рубльден эвээштин алыр иңек кадарчызы азы саанчы чок. СЭКП ТК-ниң кежигүнүнге кандидат Мария Архиповна Голубева, РСФСР-ниң Дээди Совединиң депутады Зинаида Яковлевна Минаева чергелиг мурчакчы саанчыларның ажылдан алыр акшазын 400—500 рубль чедип турар. Маңаа малдан алыр продукцияның хөй болгаш шынарлыг болуп турарыг кончуг салдарлыг. Бо фермаңың чамдык саанчылары чылда бир иректе оңаашты 6000 (бистиң республиканың ортумаа-биле 1251) килограмм сүттүг саап турар.

Ферма бүрүзү механизастаттынган. Сагган сүт дээвирде шөйүп каан шилдегер хоолайларны дамчыл, сүттү соодар шынарын болгаш ускуруп тодарадыр ерээлдерже чоруп каар. Иректи саар, чемгерер, чем болбаазырадыр болгаш оске-даа цехтер чаңгыс кажаада. Көпеек киир каапкаш газтыг суг аксып алыр автоматтарны цехтерде тургускан. Иляг чем үргүлүү белеп турар буфет база бар. Ооң чанында бир ерээлде — аъш-чем садыы. Эът, эъттен болгаш далганнан кылган чемнер, сүт болгаш ооң-даа оске чемнер аңаа үргүлүү турар. Ол-дан бүгү ерээлдерниң, мал чеми болбаазырадыр цехтиң безин иштининг арыг-силиг деп чүвезин ажок.

Ферма иңээн хүнде үш катап саап. Бир кодан иректиң саанчылары ийи эолчегде ажылдап турар: бир хүн ажылдаар, дараазында дыштанып. Ам ийи кодаңы база мынаар ажылдаарынче шилчиндер талазы-биле хемчеглер алдынып турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, кижиниң ажылдаарынга болгаш амыдыраарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче кичээнгей белек. Ажылчыннарның халаттарын безин торгун даараан.

«Катунь» уксаажыдызга заводунда орловтуң челер аттарын база өстүрүп турар. Мал бүргүзү улуг кажаа иштикиже тускай ерээлдиг. Ында үк малчын «допчу намдарын» биижи каан. Бис аңаа чоруп турувуста, дөрт ат Киевте маргылдаада киржип турар болду. Кажаада малдарның аразында улуг-улуг чаршыттарга эрткенчери база хөй болду. Үк завод уксаалыг аттарны өстүргеш, чылдың-на 20—30 хирени садып турар. Оларның бирээзинии-ле ортээ ортумаа-биле алды муң рубль, чамдыктарының ёес муң-даа чеде бээр.

«Промышленный» совхозтуң мал семиртир черинде он үш муң баш молдурганы тургускан. Оларның деңзи (400 килограмм) четкенин күүнете аужагаш, ажыл-агыйлардан чүс ажыг килограмм деңзиглиг молдургаларны улаштыр-ла дүлээп алыр. Эрткен чылын совхозтуң саткан 22 муң иңээнин бирээзин-ле ортумаа-биле 440 килограммны баскан. А бир центнер эътин бот-үнезин 112 рубль (бистеғ молдургаларының 200 рубль 28 көпеек, а улуг инектерниң мырыный 359 рубль 99 көпеек) болган.

Эътгин мында чиик үнелиг болуп турарының кол чылдагааны — хамык ажылды механизастаттынында. Аңаа трактор хөделээрин, кажаа иштин шыпал, даваш-шимээн үндүрүп турбас, түгле кнопка базар. Кнопка базарга, инектерниң чиир чеми оожум чылып чедип кээр. Кнопка базарга, шаараш шала аданында ол өдек бээ-ла ырыглаттына бээр. Сут база он үш муң инектиң шупту-зуунун мурнунга болу-ла чедип келген, үргүлүү белеп турар. Он үш муң инектиң чаңгыс-ла кижизи чемгерип, суггарып, өдээп аштап каптар.

Мында мал чеминиң ботүнези база чиик. Чүге дээрге мал чеминиң хөй хэзии — чигир болгаш спирт заводтарының продукциязының артыкчылаары. Оларның хоолузу дыка улуг. Ооң уламында хонукта бир баштан-на 900 грамм азы шупту-зуунган он ажыг тонна немелде земляни совхоз ап турар.

Улуг кажаалар чанында чадагай кажаалар көзүлбес, иңээн муңгаш кажаадан үнүзүбес, аңаа тургузу азыраап. Кажаа бүргүү бирээзинге-ле 25—30 инек киреп ерээлдеглиг. Кижи кылаштаар болгаш чем келир черлерни ол ерээлдерниң кырын турғаар чорутқан, ооң аданында инектерниң көскүзү ажок.

Крайның мал ажылында бригада керээн нептереп турар. «Букинский» совхозтуң бир фермазын көрээлп. Ында Анна Ивановна Лазарчуктуң бригадазы совхозтуң директорузу-биле керээ чарып алган. Ооң соонда дөрт саанчы болгаш ийи кадарчы кызырылган. Ооң түңнелинде 24 инек саап турган саанчы 33-ту саар, 49 инек кадарын турғат кадарлы 66-ны кадарар апаарган. Күш-ажылды бүдүрүкчүлүү 13 хуу берген. Бир центнер сүт бүдүрериниң чарымнал 38 хуу кызырылган. Инектен саар сүт мурнуку чылдың деңнелиндеп 479 килограмм көвүдээн. Ажыл таланнап алаан өскен. Ук бригада күш-ажылдың бо дешилгелиг эргезинге шилчээнден бээр ийиги чыл ажылдап турар. Бо аргаяны ажыктыны амыдыралга балыткап турар, ону бисче база дузалы-биле нептерелиң чугула.

К. ЧООДУ,
семинар-хуралдың киржикчизи.

Улусчу чогаадылга фестивалы

УРАН НОМЧУЛГА ЧҮНҮ КӨРГҮСКЕНИЛ?

Чоокта чаа уран номчулга күүседикчилериниң республика конкурузу наймысылап Кызылга болуп эрткен. Анаа Кызыл, Монгүш-Тайга, Тожудан аңгы бүгү районнар болгаш Кызыл хоорай киришкен. Ону Улусчу чогаадылга болгаш культура-чыры дыышкын ажылдарының эртем-методиктиг төвү биле Бүгү-россияның театр институдунуң Тыва салбырының баштаар чери кады арттырген.

Республика конкурузунуң кол соруглазы—уран номчулганы моон соңгаар улам хөгжүдери. номчукчуларның күүседикчи мергежилин, оларның репертуарының утка-шынарын бедидери болгаш уран номчулгага салымныг кижилерим илередири. Конкурска киришкен 50 ажыг кижиниң репертуарынга коллуунда-ла Ленин партия, Төрээн чурт, пайырал, тайбың, күш-ажыл дугайында шүлүктер, чечен чугаалар чаңгыланып турган. Кижи бүрүзү-ле бодунуң номчулгазын бедик деңнелге эрттирери дээш бүгү-ле аргаларын, мергежилин көргүскен. Шагаа Чоон-Хемчиктен башкы Эмма Надзагованың бодунуң тыва дүтээлиниң шүлүктерин, Каа-Хемден Культура бажыңының методизи Елена Иванованың Шаляпин дугайында аялгага үдеттирген чечен чугаазын, Улуг-Хемден башкы Нина Монгуштуң В. Маяковскийниң, Р. Гамзатовтуң, С. Пюрбюнүң шүлүктерин номчаанын —шилип алдынган темазының утказын долузу-биле илередип, оны ёзулуг амыдыралчы байдалга көргүзүп, сөс бүрүзүн билдингир болгаш чедиңгир кылдыр адап, сагыш-сеткилге дээп турар кылдыр күүседкени бедик үнелелди алган болгаш бирги черлерже үнген. Ол ышкаш Бии-Хемден Любовь Шилярның тургузуп кылганы «Империализмниң буруудадып турар бис» деп литературулуг композициязы хүнүң чугула айтырыын кодуруп, рейганчы чызааниниң дайынзырак болгаш күүүргек политиказын чилин-биле сойгалап көргүскени. Кызылдың күрүнениң башкы институдунуң сургууды Лариса Безъязыковань Р. Рождественскийниң артист дугайында балладазын, Барыын-Хемчиктен Мария Сегбенің И. Кононовтуң Ленин дугайында чечен чугаазын бедик кодурлуушкынбиле, сеткил-сагыштың хайыы-шкыны-биле солун болгаш эки күүседкенин айтып чөнүн толептин-биле эдээр аргазыг болган. Бот-тывыгыр номчукчулар Бии-Хемден өртке удур камгалал ажылдакчызы Михаил Иванов, Бай-Тайгадан партия ажылдакчызы Сергей Хертек, Улуг-Хемден өөренүкчи Вера Сүрүн-оол бот-тарының уран номчулгага хандыкшылдыын база өзүп орар мергежилдиин коргузүп, үшкү черни алгашнар.

Конкурстуң киржикчилери уран номчулганың республикада чыл келген түдүм неп-терелди ап, аңаа сонуургалдыгларының саны өзүп олурарын бадыткаан. Шаңгыя хоочун номчукчулар Эмма Цаллагова, Анатолий Артаа, Өөлет Чиңмит олар уран номчулганы эң эки күүседип, идепкейлиин көргүскен. Кызыл хоорай, Бии-Хем болгаш Эрзин районнары эң хөй номчукчуларлыг, солун репертуарлардыг келгенин айтыр вээр. Оон-биле чергелештир конкурска идепкейлиг киришкени дээш 9 кижини өртектиг белектер-биле база шаңнагылаан.

Совет Тывазың 40 чыл ооңга тураскаадыкан республика конкурузу—шүлүктер-биле оон регламентиниң чугулуур эртелеа, төлептиг илереттингелеп чедиктерин моон соңгаар болдурбазы-биле айтыры чүгүлээ. Бир чүүлүнде, номчукчуларның мергежилди ам-даа четпес, бо талазы-биле ажылды черде кошкак чорудун, салымныг номчукчуларны тып илередириңче чогуур сагыш салбайн турарын түңнел көргүскен. Дыка хөй номчукчулар шүлүктерни-даа, чечен чугааларны-даа аңаа-ла сыладыр номчуп кааптар, чок-ла болза, сес-домаан ыяк кылдыр шинээдип албаанындан шак дүжер таварылгалар тургулаан. Ййи чүүлүнде, номчукчулар бөттарының мергежилиниң талазы-биле күш четпези улуг хемчээлдиг, ханы уткалыг, нарын болгаш берге чогаалдарны шилип алганы чамдык номчулгалардан илерээн. Оон ужурундан утка долу илереттинмес, сестер шын адаттынмас, аянныг, шын номчуттунмас таварылгалар бар. Үш чүүлүнде, темаларны болгаш авторларны шилиринде чамдык четпестер ам-даа барын айтыр хөрек. Ол ышкаш Кызыл хоорай биле Бии-Хемден өске чөрлер парлаттынган программа чок келгилээн болгаш оларны чүгле чарлакчы дамчыштыр дыннап, билип алыыр жюри-кожигуннеринге берге-дээшкинирээн таварыштырып турган. Чамдык шүлүктериң авторларын биживээн, чок-ла болза, авторларын шын эвес бижигилээн болур. Дөрт чүүлүнде, хеп дугайын чугаалаары артык эвес. Номчулгага эстрада хевин кеткени черле таарышпас, уран номчулга тускай дүрүмнүг, тускай хептиг болгай. Беш чүүлүнде, организас талазы-биле четпестер бар. Айыткан шагында эгелээри, конкурстуң киржикчи бүрүзүн тоңчүзүнге чедир олуржуп, түңнелин дыңнаары чүгүлээ. Бо талазы-биле ажылдаары ам-даа негеттинип турарын чогуур черлерге сагындырары артык эвес. Ол ышкаш чаа-чаа салымныг номчукчуларны илерелири, оларны өөретири база негеттинип турар. Конкурска хөй нуруузунда белеткеттинген кижилер—культура ажылдакчылары: методистер, режиссёрлер киришкенин айтыпга-ла четчир.

Болуп эрткен конкурс уран номчулга талазы-биле ажылды моон соңгаар улам экижилериңге идигни бээр, чаа-чаа аттарны илередип, хөй-хөй киржикчилерни тодара тудар, бедик деңнелге болгаш организастыг эрттирериңге улуг салдарны чедирер деталинге чигзиниг турбас.

О. СУВАКПИТ,
жюри даргазы.

Совет Тывазың 40 чылынга, «Шамбалыг» совхозтуң тургустунганының он чылынга тураскаатказын тыва хүреш маргылдаазы ««Шамбалыг» совхозтуң спорт шөлүнге дыштанылга хүннериниң бирээзинде» маселалыы-биле болуп эрткен. Аңаа Тес-Хем, Каа-Хем, Кызыл районнарның мөгелери база киришкен. Эң шилиндек, эки белеткелдиг болгаш тыва хүрешке бедик мергежилдиг мөгелер Виктор Хертек, Сыып-оол Күжүгет, Максим Дажыбаа, Матвей Допуй-оол олар болгаш өске-дә мөгелер аңаа бирги чер дээш хүрешкен.

Солун спортчу демнеселдиң түңнелинде Тес-Хемден келген мөге Сүгдер Шимит шүүлгеп, Шамбалыг чурттуг аныяк мөге, Кызылда пединститудуң студентизи Орлан Кызыл-оол үжүүрлешкен.

С. ТУЛУШТУҢ фотозу.

Делегейниң ажылчы чоннарының эп-сеткил каттыштырылгазының күнү— Май 1-ге тураскаатказын «Шын» солуңнуң шаңналы дээш тыва хүреш маргылдаазы болур.

Маргылдаа Майның 1-де Кызылда «Хүреш» стадионга 14 шакта эгелээр. Анаа 32 мөге хүрежир.

Бо маргылдаага киржирин күзээн мөгелер хоорайның күш-культура болгаш спорт комитединге кээп адын бижидер. Данзыны апрель 28-ке чедир тургузар. Адрези: **Интернациональная кудумчузу, бажың № 1.**

Шүүлген, үжүүрлешкен, үшкү-дөрткү черлерни алган мөгелерге «Шын» солуңнуң болгаш Кызылдың спорт комитединиң шаңналдарын тыпсыр.

ҮЛҮҮН КИИРИШТИРБИШААН

Тываның дыл. литература болгаш төөгүнүң эртем-шинчилел институдунуң база бир улуг салбыры—дыл. бижик секторунда (эргелекчиэн дыл эртемнериниң кандидады Я. Ш. Хертек) 12 эртем ажылдакчызы ажылдап турар. Секторнуң планныг ажылы ийи угланышкынныг: тыва дылдың тәйилбий словарын тургузары болгаш тыва дылдың бүгү талазыг шинчилелдерин чорудары.

Тыва дылдың тәйилбий словарының (ТДТС) картотеказың 1979 чылдан эгелеп тургузуп эгелээн. Бо белеткел ажыл 1985 чылда доостур. Карточкаларга тыва литература. солуннардан болгаш өскедээ дыл материалдарындан үшта бижээн состерни язылбуру уткалыг. хевирииг кылдыр ажыглап турарының тодаргай чижектери кирер. Словарьны тургузарынга бир миллионнан эвээш эвес карточка чыгдынган турар ужурлуг. Бо хүннерге чедир 300 мун хире картоока чыгдынган. ам-даа кылыр ажыл улуг. Тайылбыр словарының картотеказы чүгле бо словарьны кыдырынга ажыглаттынар эвес, харын-даа моон соңгааргы тургустунар тыва-орус. орус-тыва болгаш орфография (шын бижилге). орфоэпия (шын аялга) терминология болгаш өске-дээ чаа-чаа словарьларга тыва дылдың сес байлаанын дугайында шинчилел ажылдарга ажыглап болур үнелиг шыгжамыр болур.

Бо чүгула ажылды секторлап М. Д. Биче-оол, К. Т. Аракчаа, М. Б. Монгуш, Ч. М. Доржу, М. Б. Мартан-оол, У. П. Өдей-оол (картотека эргелекчизи), Б. С. Сонам олар кыдыр-шыдыр садар, чазаныкчылаар, хеп чүүр база базар, продуктулар садып алыр дээш оон кылбас-ла ажылы чок. Оон-биле кады ол шүлүктер, чогаалдар бижиприн болгаш оларны парладырын база-ла доктаамал уламчылап чорааш. 1942 чылда кол маадырлары коммунистер болуп турар «Солдаттар» деп шиинн ол бижээн. А оон улуг уруу Е. Ю. Гаяна бүзүреллиг коммунист болу бергеш. дайын эгелээнинин мурнунда-ла чогаалчы Алексей Толстойнуң дузазы-биле Москваже эөп келген.

Киповун кол маадыры пулукчу Кузьмина-Караваева кезээде төрөөн черинин дугайында сагышсыраш. олче эөп кээрин күзеп: «аргазы тыпты берзе-ле. Россияже эөп чоруптар мен... Волгага азы Сибирьге-даа чурттап болгай-ла. Сибирьниң калбак делгемперинде кайы-бир черде бодүүн оруе кижилериң аразынга чурттаксаар мен»—деп, ол бодунуң чоок өшүктеринге чугаалаш чорааш.

Кузьмина-Караваева эртеп дап ... дугайында чедир оларның дугайында сагыш салып. кылымал чечектер кылып. оларны садар, чазаныкчылаар, хеп чүүр база базар, продуктулар садып алыр дээш оон кылбас-ла ажылы чок. Оон-биле кады ол шүлүктер, чогаалдар бижиприн болгаш оларны парладырын база-ла доктаамал уламчылап чорааш. 1942 чылда кол маадырлары коммунистер болуп турар «Солдаттар» деп шиинн ол бижээн. А оон улуг уруу Е. Ю. Гаяна бүзүреллиг коммунист болу бергеш. дайын эгелээнинин мурнунда-ла чогаалчы Алексей Толстойнуң дузазы-биле Москваже эөп келген.

Киповун кол маадыры пулукчу Кузьмина-Караваева кезээде төрөөн черинин дугайында сагышсыраш. олче эөп кээрин күзеп: «аргазы тыпты берзе-ле. Россияже эөп чоруптар мен... Волгага азы Сибирьге-даа чурттап болгай-ла. Сибирьниң калбак делгемперинде кайы-бир черде бодүүн оруе кижилериң аразынга чурттаксаар мен»—деп, ол бодунуң чоок өшүктеринге чугаалаш чорааш.

Мария Ава деп лама сагыл четтирген дужаалдыг-даа болза. Елизавета Юрьевна бүзүрет хүроз дуганга-даа турбаан болгаш шажып бүзүалдарыдаа кылбаанын. оон үзеел-бодалдарының хүроз шажынга. удурланышкаан киподa коргузуп турар.

Делегейниң ийнги дайынының ацгы-аңгы чылдарында немец фашистериниң Парижти эжелээнинин үезинде оларга удур Кузьмина-Караваеваның болгаш өөрүнүп чажыт демисеелип. оон патриотчу эрес-дидим хөделиишкинниринбо фильмде дес-дараалашкак кылдыр коргускени коруукчуларның сеткил-сагыжын хайыктырып. хөлөзеп кээр. Ында эрес-дидим-даа. коргунчуг-даа болуушкуннар бар. Лурмель кудумчузунда оон чурттап турган бажыны фашизмге Удурланыышкын киржикчилериниң кээр чажыт черн болгаш туттургаш дезип үнген дайынчыларның чаштыр база эргежок чугула документилер алыр болгаш оларга дузаламчы коргузер черн болу бергеп турган. Туттургаш дезип үнген ийи дайынчыны аңаа чемгерип. оларны шала адаанга чажыдупуң чоок өшүктеринге чугаалаш чорааш.

Мария Ава деп лама сагыл четтирген дужаалдыг-даа болза. Елизавета Юрьевна бүзүрет хүроз дуганга-даа турбаан болгаш шажып бүзүалдарыдаа кылбаанын. оон үзеел-бодалдарының хүроз шажынга. удурланышкаан киподa коргузуп турар.

Делегейниң ийнги дайынының ацгы-аңгы чылдарында немец фашистериниң Парижти эжелээнинин үезинде оларга удур Кузьмина-Караваеваның болгаш өөрүнүп чажыт демисеелип. оон патриотчу эрес-дидим хөделиишкинниринбо фильмде дес-дараалашкак кылдыр коргускени коруукчуларның сеткил-сагыжын хайыктырып. хөлөзеп кээр. Ында эрес-дидим-даа. коргунчуг-даа болуушкуннар бар. Лурмель кудумчузунда оон чурттап турган бажыны фашизмге Удурланыышкын киржикчилериниң кээр чажыт черн болгаш туттургаш дезип үнген дайынчыларның чаштыр база эргежок чугула документилер алыр болгаш оларга дузаламчы коргузер черн болу бергеп турган. Туттургаш дезип үнген ийи дайынчыны аңаа чемгерип. оларны шала адаанга чажыдупуң чоок өшүктеринге чугаалаш чорааш.

Ынчангаш шак-ла мындыг үүлени тыва дыл бистиң чонувуска үр үениң иштинде үзүк чокка оргуп бериң чорааш; төөгүде болуп турган болуушкуннуң ишиң. кожа-хелбээ чуртап турган чонларның дугайында хереченилеп болгу дег-даа үүлдерни дылдың кандыг-бир кезээнден тып ап болур. чижээлээрге. тыва дылда ок-биле адаар ажык үннерни тыптып келгени чамдык чөпшээлеттинмээн айтырыглары хөй. Чижээлээрге. тыва дылдың орфографиязында (шын бижилгеэнде) күштүг болгаш сула адаттынар ажык эвес үннерни бижикке дамчыдарының дүрүмүн ам-даа чедир ажылдаар: ок-биле адаар ажык үннерни бижикке дамчыдарының дүрүмнерин улустар ам-даа бүрүү-биле күүсетпейн туралы дээрге инда база-ла чедир тодаратпыпаан айтырыглар барын бадыткап турар. Оон аңгыда тыва дылдың өөредилге методиказында чедир кордүнээн үүлдер база-ла эвээш эвес. Ол четпестер колдуунда-ла тыва дылдың чедир шинчилеттинмээн азы маргылдаалыг айтырыглары-биле холбашкан. Иштизи-биле тыва дыл шинчилекчилериниң түргүзуп турары словарлар. өөренип. шинчилеп турар ажылдарының кол соруглазы болза чугаа культуразын белдерги. тыва дылды моонда ынай сайзырадып. эртемниң бедик негелдезинге дүшкеп шинчилелдерни кылбаш бүгү тыва чонуң байлаа — тыва дылдың эртемниң шыгжамырына кирери болур.

К. БИЧЕЛДЕЙ.

ТДЛТЭШИ-ниң дыл. бижик секторунуң эртем ажылдакчызы.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

«Шагонартажстрой» трест болгаш Шагаан-Арыг хоорайда № 8 профтехучилище 1983—1984 өөредилге чылынга сургуулдар чыырын чарлап тур.

Училищеге дашчыларны, дашчы-монтажчыларны, бызанчы-столярларны, штукатурмалярларны белеткээр. Өөренир хуусаазы — 10 ай.

Училищени дооскан кижилерни Чаа Шагаан-Арыг хоорайның тудугларынга ажылдаар болгаш оларны чурттаар черлер-биле ханыпрар.

Училищеге өөренип кирген солдар болгаш кыстарга бирги разрядтың ажылчыныңы тарифиин ёзугаар айда 76 рубль стипендия бээр. Сургуулдарны столовая. тускай ажылчын идик-хевиг-биле болгаш общежитие-биле ханыпрар. Өөренген үезин ажыл стажыңга кирер санаар. Училищеге өөредилге октябрь 1-ден эгелээр. Өөренирин күзээр кижилер билдирииишкинни шилип алган мергежилин айыткаш, училищениң директорунуң адынга чорудар.

Билдириишкинге кожар документилер:

1. Ортумак эртем дугайында аттестат.
2. № 286 майык бүгүлер эмчи шынызылгазы.
3. Чурттап турар черинден шынызылга.
4. 3х4 см. хемчээлдиг 3 фото-чурук.
5. Комсомол райкомундан, кадаа Советтен болгаш ажылдап турган черинден шынызылга бижик.
6. Паспорт (ону училищеге бодуу көргүзер).

Училищеге өөренирин күзээн кижилерни киреринин шылгалдазы чокка хүлээп алыр.

Училищеге спорт секциялары, ниити билигниг, бот-тывыгыр уран чүүлдүн болгаш техниктиг чогаадылганың болгумнери дектаамал ажылдаар. Училищени эки болгаш кончуг эки демдектерлиг доосканнарга чурттуң ортумак болгаш тускай даадн өөредилге черлеринге барып өөренирин сүмелээр.

Хей-ниити ажылынга идепкейлиг болгаш эки өөренир кижилерге улуг хемчээлдиг стипендиялыы болгаш чурт иштининг аян-чоруунун путёвказын хаяа бээр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР ЧЕР: Шагаан-Арыг хоорай, Советская кудумчуда № 50 бажың, «Шагонартажстрой» трестиң кадрлар кабинези.

Телефонналэр №№: трестиң — 2-46, 92-1-16, училищениң — 91-2-78.

Кызылда ДОСААФ школазы секретарь-машинакылар курузунга немелде хүлээп алыыкшыны кылып турар. Курска өөренирин-биле 8-10 класстарны дооскан кижилерни хүлээп алыр. Өөредилгениң хелезиин 85 рубль. Киржээлер апрель 11-де эгелээр.

ШКОЛАНЫҢ ТУРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Интернациональная кудумчузунда № 49 бажың, телефон № 2-25-28.

Тыва АССР-ниң харылзаалының будурулге-техниктиг эргелеи даразында специалистерни ажылче чалап турар:

ПСПМД (дамчыдар үүлдер белеткеп чыыр пункт) оператору, почта харылзаазының инженери, кол энергетик, радио болгаш телевидение будуруп улуг инженери, капитал будуруп улуг бухгалтери, электри харылзаазының инженерлери болгаш электри механиктер, УПУ-нуң (башкарылганың белдир пунктузу) диспетчери, КПК-ниң начальниги. Ол ышкаш Тоора-Хемниң харылзаа болдырынге (кол бухгалтер эргелиг) улуг бухгалтер база тереглеттинип турар (квартира-биле хандырар).

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузунуң № 53 бажың, республиканың харылзаанын будурулге-техниктиг эргелеин. Тел. № 2-48-12.

КИНО

ПАТРИОТТУҢ КҮЗЕЛ-СОРУУ

Херек кырында документ материалдарынга үндезилеп кылган «Мария Ава» деп уран-чечен, оңнуг чаа кино бо хүннерде республиканың киноэкраннарында үнүп эгелээн. Революцияның чылдарында ашаавын албадалы-биле дашкыже Парижче чоруй барган орус хереженен шүдүкчү—Елизавета Юрьевна Кузьмина-Караваеваның салым-чолуңун болгаш делегейниң ийнги дайынының чылдарында оон патриотчу күзелсоруумун, чажыт ажылының дугайын кында көргүзүп турар.

Төрөөн чурттуңдан ыракта даштыкы чуртка эмигрантының чылдары аңаа даржыктыг болгаш хилиңнеттиг болуп турган. Төрөөн чуртту Россияны кезээде чаагай сеткил биле көрбээн, сактып аңаа холбаштырган шүлүктерни. чогаалдарны бижип. даштыкыже дескеп шиңнелеп-биле кады чоруй барганының буруузун арылдыраар дээш оон кылбаан. түңнээн ажылы-дээ чок. Парижче аңтап. ыяпаш түрээ болгаш чурттаар бажың чок орус эмигрантыларны бүгү дерээзинде көрө-дүшкеп. ол сагыл четтиргеш. Мария Ава деп лама дужаалдыг болу бээр.

Парижтиң Лурмель кудумчузунда оон тып алганы бажың ядыы-түрегин, чурттаар чери чок орус эмигрантылар-... болгаш. Кузьмина-Караваева эртеп дап ... дугайында чедир оларның дугайында сагыш салып. кылымал чечектер кылып. оларны садар, чазаныкчылаар, хеп чүүр база базар, продуктулар садып алыр дээш оон кылбас-ла ажылы чок. Оон-биле кады ол шүлүктер, чогаалдар бижиприн болгаш оларны парладырын база-ла доктаамал уламчылап чорааш. 1942 чылда кол маадырлары коммунистер болуп турар «Солдаттар» деп шиинн ол бижээн. А оон улуг уруу Е. Ю. Гаяна бүзүреллиг коммунист болу бергеш. дайын эгелээнинин мурнунда-ла чогаалчы Алексей Толстойнуң дузазы-биле Москваже эөп келген.

Киповун кол маадыры пулукчу Кузьмина-Караваева кезээде төрөөн черинин дугайында сагышсыраш. олче эөп кээрин күзеп: «аргазы тыпты берзе-ле. Россияже эөп чоруптар мен... Волгага азы Сибирьге-даа чурттап болгай-ла. Сибирьниң калбак делгемперинде кайы-бир черде бодүүн оруе кижилериң аразынга чурттаксаар мен»—деп, ол бодунуң чоок өшүктеринге чугаалаш чорааш.

Мария Ава деп лама сагыл четтирген дужаалдыг-даа болза. Елизавета Юрьевна бүзүрет хүроз дуганга-даа турбаан болгаш шажып бүзүалдарыдаа кылбаанын. оон үзеел-бодалдарының хүроз шажынга. удурланышкаан киподa коргузуп турар.

Делегейниң ийнги дайынының ацгы-аңгы чылдарында немец фашистериниң Парижти эжелээнинин үезинде оларга удур Кузьмина-Караваеваның болгаш өөрүнүп чажыт демисеелип. оон патриотчу эрес-дидим хөделиишкинниринбо фильмде дес-дараалашкак кылдыр коргускени коруукчуларның сеткил-сагыжын хайыктырып. хөлөзеп кээр. Ында эрес-дидим-даа. коргунчуг-даа болуушкуннар бар. Лурмель кудумчузунда оон чурттап турган бажыны фашизмге Удурланыышкын киржикчилериниң кээр чажыт черн болгаш туттургаш дезип үнген дайынчыларның чаштыр база эргежок чугула документилер алыр болгаш оларга дузаламчы коргузер черн болу бергеп турган. Туттургаш дезип үнген ийи дайынчыны аңаа чемгерип. оларны шала адаанга чажыдупуң чоок өшүктеринге чугаалаш чорааш.

Ынчангаш шак-ла мындыг үүлени тыва дыл бистиң чонувуска үр үениң иштинде үзүк чокка оргуп бериң чорааш; төөгүде болуп турган болуушкуннуң ишиң. кожа-хелбээ чуртап турган чонларның дугайында хереченилеп болгу дег-даа үүлдерни дылдың кандыг-бир кезээнден тып ап болур. чижээлээрге. тыва дылда ок-биле адаар ажык үннерни бижикке дамчыдарының дүрүмнерин улустар ам-даа бүрүү-биле күүсетпейн туралы дээрге инда база-ла чедир тодаратпыпаан айтырыглар барын бадыткап турар. Оон аңгыда тыва дылдың өөредилге методиказында чедир кордүнээн үүлдер база-ла эвээш эвес. Ол четпестер колдуунда-ла тыва дылдың чедир шинчилеттинмээн азы маргылдаалыг айтырыглары-биле холбашкан. Иштизи-биле тыва дыл шинчилекчилериниң түргүзуп турары словарлар. өөренип. шинчилеп турар ажылдарының кол соруглазы болза чугаа культуразын белдерги. тыва дылды моонда ынай сайзырадып. эртемниң бедик негелдезинге дүшкеп шинчилелдерни кылбаш бүгү тыва чонуң байлаа — тыва дылдың эртемниң шыгжамырына кирери болур. Литературулуг тыва дыл чоокта чаа тургустунуп келген болгаш оон аң-даа чогумчалыг кылдыр шиитпирлеттинмээн айтырыглары хөй. Чижээлээрге. тыва дылдың орфографиязында (шын бижилгеэнде) күштүг болгаш сула адаттынар ажык эвес үннерни бижикке дамчыдарының дүрүмнерин улустар ам-даа бүрүү-биле күүсетпейн туралы дээрге инда база-ла чедир тодаратпыпаан айтырыглар барын бадыткап турар. Оон аңгыда тыва дылдың өөредилге методиказында чедир кордүнээн үүлдер база-ла эвээш эвес. Ол четпестер колдуунда-ла тыва дылдың чедир шинчилеттинмээн азы маргылдаалыг айтырыглары-биле холбашкан. Иштизи-биле тыва дыл шинчилекчилериниң түргүзуп турары словарлар. өөренип. шинчилеп турар ажылдарының кол соруглазы болза чугаа культуразын белдерги. тыва дылды моонда ынай сайзырадып. эртемниң бедик негелдезинге дүшкеп шинчилелдерни кылбаш бүгү тыва чонуң байлаа — тыва дылдың эртемниң шыгжамырына кирери болур.

Ол-ла бажыңга дайын чылдарында совет радио станцияларының чалгыын тудуп дамчыдар Удурланыышкын демисеелчилериниң тускай радиоприёмнигин дерип кылып каап. Совет-герман фронтуна болуушкуннарын. немец фашистерни Кызыл Армияның чыыча ыаап. тиилеп турарының дугайында шыпшыг. чаа медээлерни Парижке оон удаа-дараа дамчыдып турган.

Сөөлүүгеринде Мария Ава деп алдептиг лама дужаалдыг оң эрес-дидим. патриотчу оруе хереженнин эжелекчилерге удур чажыт ажыл-чорудулгазын оскерликчи шивишкин гестапога соглеп бергиптер. Фашистер оон чурттап турган бажының кат удаа үжеп. зиилеп кээр. Баштай Кузьмина-Караваеваның оглу Юрийни. а оон соонда болуп бергеш оске өлүктерни тудуп алгаш. үр үеде эриилеп база хилиичектээш. чамдыктарын олуруп кааптар.

Кайы-бир хире бергелер. хилиичектээшкиннер. эриилеттер турза. шүлүктүг оруе хереженнен Кузьмина-Караваеваның патриотчу тура-соорун бедик түлүп шыдаалын кинопуң төөгүзүндө болуушкуннарда төларгай көргүзүп турарын кинодан көөр бис.

Ол-ла бажыңга дайын чылдарында совет радио станцияларының чалгыын тудуп дамчыдар Удурланыышкын демисеелчилериниң тускай радиоприёмнигин дерип кылып каап. Совет-герман фронтуна болуушкуннарын. немец фашистерни Кызыл Армияның чыыча ыаап. тиилеп турарының дугайында шыпшыг. чаа медээлерни Парижке оон удаа-дараа дамчыдып турган.

Сөөлүүгеринде Мария Ава деп алдептиг лама дужаалдыг оң эрес-дидим. патриотчу оруе хереженнин эжелекчилерге удур чажыт ажыл-чорудулгазын оскерликчи шивишкин гестапога соглеп бергиптер. Фашистер оон чурттап турган бажының кат удаа үжеп. зиилеп кээр. Баштай Кузьмина-Караваеваның оглу Юрийни. а оон соонда болуп бергеш оске өлүктерни тудуп алгаш. үр үеде эриилеп база хилиичектээш. чамдыктарын олуруп кааптар.

Кайы-бир хире бергелер. хилиичектээшкиннер. эриилеттер турза. шүлүктүг оруе хереженнен Кузьмина-Караваеваның патриотчу тура-соорун бедик түлүп шыдаалын киноның төөгүзүндө болуушкуннарда төларгай көргүзүп турарын кинодан көөр бис.

Ол-ла бажыңга дайын чылдарында совет радио станцияларының чалгыын тудуп дамчыдар Удурланыышкын демисеелчилериниң тускай радиоприёмнигин дерип кылып каап. Совет-герман фронтуна болуушкуннарын. немец фашистерни Кызыл Армияның чыыча ыаап. тиилеп турарының дугайында шыпшыг. чаа медээлерни Парижке оон удаа-дараа дамчыдып турган.

Сөөлүүгеринде Мария Ава деп алдептиг лама дужаалдыг оң эрес-дидим. патриотчу оруе хереженнин эжелекчилерге удур чажыт ажыл-чорудулгазын оскерликчи шивишкин гестапога соглеп бергиптер. Фашистер оон чурттап турган бажының кат удаа үжеп. зиилеп кээр. Баштай Кузьмина-Караваеваның оглу Юрийни. а оон соонда болуп бергеш оске өлүктерни тудуп алгаш. үр үеде эриилеп база хилиичектээш. чамдыктарын олуруп кааптар.

Кайы-бир хире бергелер. хилиичектээшкиннер. эриилеттер турза. шүлүктүг оруе хереженнен Кузьмина-Караваеваның патриотчу тура-соорун бедик түлүп шыдаалын киноның төөгүзүндө болуушкуннарда төларгай көргүзүп турарын кинодан көөр бис.

Кинода кол маадыр Мария Аваның родзун ССРЭ-ниң улустуң артизи, РСФСР-ниң Күүседиг шаңналының лауреады Людмила Касаткина көрүкчүлериниң сагыш-сеткилин хөлзеп хайыктырып кээр кызыгаар ойнап турар.

С. САЛЧАК-ООЛ.

телевидение

АПРЕЛЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». 8.35 —«В снова утром». Уран-чечен фильм. 9.55 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңгир эвес» 10.55—ССРЭ-ниң Камгалал министерствозунуң улегерлиг тускай 1-ги орга-кестиниң конверти. 11.45 — Телемедээлер. 11.50—14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — «Комсомол —мээн сеым-чолумда». Документалдыг фильмнер. 15.30—Орус чугаа. 16.00—Конверт. 16.30 —«Хлебтиң соревнованиязы». 2-ги дамчыдыла. 17.15 —«Ногаут нотажыгаштаа». 17.30 —«Шыдыраа школазында». Разрядчылар клазы». 18.00 — Миллионнарның ленинчи университеди. «Кижиниң уран-болал сайзыралы». Коллектив болгаш кижи. 18.30 —18.45 —Чапсар. 18.45—Богун делегейде. 19.00 —«Куш-ажылчы коллективтериниң болгаш оларның будуруглелерин. албан черлериң. организацияларны эгелеп-башкарарынга роляи безидериниң дугайында ССРЭ Хообилузуунуң телевидениң чугаалажыы тур бис» деп тамчыдыгга. 19.20 —Конверт. 19.50 —«Найзы свой домэ. Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 21.00 — «Ут». 21.30 — Документалдыг чаа фильм. 22.25—Богун делегейде. 22.40 —Конверт. 23.00 —01.30 — Хоккейге делегей чемпионады. Чапсарда —«Бир эвес кадык болуксаазынга».

ИЙНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —Испан дыл. 12.30 — Төөгү. 9-ку класс. ССРЭ-ге культура революциязы. 13.00— Аза-чөлер. силерге. 13.45 — Ярослав Гашек. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының ариннаары. 14.20—«Не верь, что меня больше нет». Бижимол тайылбырлыг уран-чечен фильм. 15.30 —Зоология. Куштар камгалалы. 15.55—Телемедээлер. 16.00 —18.15 —Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —Конверт. 19.00 — Телемедээлер. 19.10—«Совет Тыва —салгалдарының салымында». 19.40 —Телемедээлер.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг үдүнар, чаштар!». 20.15—Өөнүктериниң конверти. 21.00—«Ут». 21.30 — 22.40 —«Инженер Прончатов». Уран-чечен фильмниң 3-ку сериязы.

Редакторүүн ораалакчызы К. К. САТ.

КИНО

«ПАНОРАМА»: «Вокзал для двоих» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мгновения в стеклянной коробке» 9.30, «По связям? Медео!» 11.10, 13.00, 15.00, «Женатый холостяк» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Пой, ковбой, пой» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Радуга семи надежд» 11.00, «Мать Мария» 14.00, 15.50, 17.40, 19.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Дива» 18.30, 20.30 шактарда.

Агаар

Республиканың түштээ будуттаар, хар чагбас. Сөөгү-барының чүктеп хаттың дүргеп секундада 3—8 метр. Хүндүс 8—13 градус чылыыр.

Автооруктанга костүүр эки. Кызылга чуга булуттаар. Агаарның температуразы дүне 8—10 градус соор. хүндүс 8—10 градус чылыыр.

Редакциянық адреси: 667000. Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 9 Телефоннар: Редакторүүн 2-24-63, редакторүүн ораалакчыларының 2-35-24. 2-23-54, харылсаалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35, партийже амыдыраа болгаш үлетпүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет түргүзүт киллистериниң 2-37-13, чаагай киллизиниң 2-41-27, информацияның киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, кадаа ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларының 2-27-41 бухгалтериянық 2-12-45, солун кезбейн барганда 2-32-75 телефонче болгаар.

Чагыг № 475.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелеливиң типографиязы. (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00120

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 99 (12189) | 1983 чылдың апрель 29, пятница | 1925 чылда үнелеп чедип турган | Өртээ 3 коп.

Совет Эвилелиниң тайбыңга ынак даштыкы политиказы делгерезин!

Тайбыңның Совет программазын амыдыралга боттандыраалы!

(СЭКП ТК-ниң Бүйгы-ырларындан).

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНДА

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң зөлчеглиг хуралы апрель 27-де болган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң ону чыыжының аддыгы сессиязынга республиканың 1983 чылда планын болгаш бюджедин чугаалажып корүп турган үеде Россия Федерациязының Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының болган депутаттарының киирген сүмелерин база шүтүмчүлеп санаалдарын чугаалажып көргениниң түңнелдериниң дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң дөргээлиниң орадакчызы, РСФСР-ниң Күрепаның даргазы Н. И. Масленниковтуң дыңнадының Президиум чугаалаашкан.

Ниитилел бүдүрүлгезин интенсификастаарыпче, ажылагый механизмин сайзырадыгайжыдарынче, чамдык адырларның ажыл-чорудулгазында четчестерни чайладырынче, күрүшениң күш-ажылдың болган планның сагыпга-чурумун быжыглаарынче угланыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының берген сүмелерин болган депутаттарның киирген санаалдарын боттандырар талазы-бile республиканың чазаа, ССРЭ-ниң болган РСФСР-ниң министерстволары, күрүне комитеттери болгаш ведомстволары, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының крайлар, областтар, Москва болгаш Ленинград хоорайлар Советтериниң күүсекчи комитеттеринге РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумуну хүлээп алган доктаалында айтыл дааскан.

Доктаамал комиссияларның болган депутаттарының санаалдарын база шүтүмчүлеп боттандырар талазы-бile ажылдан кылдыгган хемчеглерин партияның XXVI, съездиниң, СЭКП ТК-ның май болган ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының айтыкан соругаларын удуртулга болдурбушаан, чогуур үезинде боттандырарын хандырарын РСФСР-ниң министерстволарынга, күрүне комитеттеринге болгаш ведомстволарынга автономнуг республиканың Министрлер Чөвүлелдериниң, улус, депутаттарының крайлар, областтар, Москва болгаш Ленинград хоорайлар Советтериниң күүсекчи комитеттеринге эргежок чугула хемчеглерни ап турарын хуралга демдеглээн.

Доктаамал комиссияларның болган депутаттарның хөй санаалдарын база сүмелерин РСФСР-ниң Дээди Совединиң алдынгы сессиязының сөөлүнде Россия Федерациязының чазаанның хүлээп алган доктаалдарынга барымдаалап көргеп.

Оон-бile чергелештир, эргелелдиң чамдык органнары доктаамал комиссияларның болган депутаттарның санаалдарын база шүтүмчүлеттерин боттандырар талазы-бile ажылды ам-даа оолжум чорудуп, оларны күүседиргинче угланган эргежок чугула бүгү-ле хемчеглерни албайн түрээри хуралга демдеглээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының болган депутаттарының санаалдарын база шүтүмчүлеттерин боттандырар талазы-бile ажылдан кылдыгган хемчеглерин партияның XXVI, съездиниң, СЭКП ТК-ның май болган ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының айтыкан соругаларын удуртулга болдурбушаан, чогуур үезинде боттандырарын хандырарын РСФСР-ниң министерстволарынга, күрүне комитеттеринге болгаш ведомстволарынга автономнуг республиканың Министрлер Чөвүлелдериниң, улус депутаттарының крайлар, областтар, Москва болгаш Ленинград хоорайлар Советтериниң күүсекчи комитеттеринге эргежок чугула хемчеглерни ап турарын хуралга демдеглээн.

Доктаамал комиссияларның болган депутаттарның хөй санаалдарын база сүмелерин РСФСР-ниң Дээди Совединиң алдынгы сессиязының сөөлүнде Россия Федерациязының чазаанның хүлээп алган доктаалдарынга барымдаалап көргеп.

Оон-бile чергелештир, эргелелдиң чамдык органнары доктаамал комиссияларның болган депутаттарның санаалдарын база шүтүмчүлеттерин боттандырар талазы-бile ажылды ам-даа оолжум чорудуп, оларны күүседиргинче угланган эргежок чугула бүгү-ле хемчеглерни албайн түрээри хуралга демдеглээн.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң доктаамал комиссияларының болган депутаттарының санаалдарын база шүтүмчүлеттерин боттандырар талазы-бile ажылдан кылдыгган хемчеглерин партияның XXVI, съездиниң, СЭКП ТК-ның май болган ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының айтыкан соругаларын удуртулга болдурбушаан, чогуур үезинде боттандырарын хандырарын РСФСР-ниң министерстволарынга, күрүне комитеттеринге болгаш ведомстволарынга автономнуг республиканың Министрлер Чөвүлелдериниң, улус депутаттарының крайлар, областтар, Москва болгаш Ленинград хоорайлар Советтериниң күүсекчи комитеттеринге эргежок чугула хемчеглерни ап турарын хуралга демдеглээн.

Доктаамал комиссияларның болган депутаттарның хөй санаалдарын база сүмелерин РСФСР-ниң Дээди Совединиң алдынгы сессиязының сөөлүнде Россия Федерациязының чазаанның хүлээп алган доктаалдарынга барымдаалап көргеп.

Республиканың күрүне амыдыралының өске-даа чамдык айтырыгларын хуралга база чугаалажып көргеп.

Айтырыгларны чугаалажып көөрүнге РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орадакчыларының болган Президиум кежигүнери, чамдык министерстволарның болган ведомстволарының удуртукчулары киришкен.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов хуралды даргалаан.

(СЭТА).

БЕРИМЧЕЗИН УЛГАТТЫРАР

Россия Федерациязының министерстволарының болган ведомстволарының удуртукчуларының РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң апрель 27-де болган чөвүлел хуралынга кодээ ажыл-агыйны хөгжүдеринiң болган Азычем программазын боттандырарының чамдык практиктиг айтырыгларының талазы-бile СЭКП ТК-га апрель 18-те болган чөвүлел хуралга салдынган соругаларны боттандырарының хемчеглерин чугаалажып көргеп.

Партияның аграр политиказын амыдыралга боттандырар дээш ажыл эки түңнелдерни берип турарын демдеглээн. Колхоэтарда болгаш совхоэтарда энергия-бile хандырылга дыка улгатканы, чердерни химиязаатаары болгаш мелиорастаары шалыпкын темпилиг хогаҗып, кодээ иштилерниң социал-амыдырал байдалдары эжижип турар. Бо бүгү чүүдер шолдериниң болгаш фермаларның продукция бүдүрерин көвүдедиргинге идиглиг боор турар. Оон-бile кады адырда четчестер база эвээш эвес. Чамдык областтар, крайлар болгаш автономнуг республикалар кодээ ажыл-агый продуктуларын бүдүрериниң болгаш белеткээриниң планнарын күүсеспейн турар. Хөй-хөй колхоэтар болгаш совхоэтар карылгалыг боор артпышаан.

СЭКП Төп Комитединиң министерстволарының болгаш ведомстволарының, чер-чер органнарының амыдыралчыларының даандырган ажыл-херектер, доктааттынган даалгаларны күүседиргинге дээш харылсалгазын бедидиринче кичээнгейни угландырган.

Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнүң кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев чүве чугаалаан.

(СЭТА-ның корр.).

Тыва АССР-де Сүт-Хөл районнуң тургустумганын бадыгаар дугайында

РСФСР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чөөп-Хемчик районнуң депутаттарының чамдык кежээнге Сүт-Хөл районну административ-тиг тоңу Сүт-Хөл суур кылдыр тургусканын киирип келген чурт чуруун үзүгаар бадылаар.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Х. НЕШКОВ.

Москва.
1983 чылдың апрель 25.

•••

Сүт-Хөл районга улус депутаттарының Алдан-Маадыр, Бора-Тайга, Сүт-Хөл, Ишкин, Ийме болгаш Баян-Тала кодээ Советтери кирер. Районның иштии девискээри 6,5 мун дөрбелчин километр. Кодээ ажыл-агыйның ажыглаадыг шөлү 243 мун гектар, оон иштинде тарылга шөлү 20 мун гектар. Чурттакчы тоңу 11 мун хире кижи. Районнуң девискээринде туруп турар совхоэтар: «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», К. Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы».

КОЛЛЕКТИВТИГ КЕРЭЭНИ НЕПТЕРЕДИР

Чурттуң дыка хөй зоналарының ажыл-агыйларынга чыгдынган дуржулга звено, бригада азы отряд керээзи-бile ажылдап турар коллективтериң ажылының түңнели бедик. Өрулгазы болгаш намналгазы хөй болуур дээрзин бадыткап турар. Чүге дээрге ол коллективтериң кежигүннериниң хууда сонуургалы бүдүрүлгениң сорулгазы-бile дүүшкен, оон улакыңдан капитал салыышкыннарны болгаш бүдүрүлге фондуларын ажыглаары экижип, ажылдың алыс түңнели-бile төлевирииң хамаарылгазы улам күштелип турар. Күш-ажылды организастаарының бо депшилгелиг аргазынче дидим, активчи болгаш чегаадыкчы ёзу-бile шилчириниң чугулазы ында.

Кызыл районда «Кара-Хаак» совхоэтуң негээ бригадазы республикада бедик дүжүт ап турар коллективтериң бирээзи. Ында алды-алды кежигүнүүр алды звено ажылдап турар. Тамара Дамбаевна Чоодуның капуста өстүрер звенозу эртнең чылын 12 гектарның бирээзинден-не 295 центнер дүжүттү алган азы пландан ажыр 120 тонна күпустаны совхозка дүжаагаң. Технология картазын ёзугаар ниити дүжүт дээш төлеөр 7700 рубль болган. Оон авансылап алганым казып каапгарга, немелде төлевир кежигүн бүрүзүнге 300-тен 400 рубль чедип турган.

Бот-орулга-чарылгалыг бригадалар бистиң республикага тывылгамдан бээр элээн үе эртнең. Ынчалзажок олар чогуур негелдеге чедир ажылдап көрбээнмер. Олар ажыл-агый-бile керээ бээин орта чаңбайн турганнар. Эреңгей керээлер херек кырында күүсеттинмес турган. Бригада керээзи чүгле сөөлгү чылдарда чогуур кичээнгейге алдынган болгаш үре-түнелди бөөп эгелээн. Амгы үеде күш-ажылды организастаарының бо чаа аргазы ылангыя чер ажылында калбаа-бile нептереп турар. Амыдыралдың негелдээ ындыг апээган. Чүге дээрге «Эң эвээш чарыгдал-бile эң хөй продукцияны бүдүрер», «экономика намналгалыг болур», «кажээн-яаа, кара-даа быжыг сагыпга-чуруум дээш» деп чугула кыйгырыгларывыстың бригада керээзи чокка боттанары берге.

Бригада керээзи-бile бот-орулга-чарылгалыг ажылдап турар коллективтериң ажылдың алыс түңнели дээш үе-үелеп авансылаар аккорд-шаңналдыг төлевир системазы күш-ажылчы коллективте кежигүн бүрүзүнүң харыысалгазын болгаш бот-негелдезин бедидип турар. Чижээлээрге, «Кара-Хаак» совхоэта бригада керээзи-бile ажылдап турар звеноларның кежигүннери авансыны, ниити төлевирни болгаш шаңналлыг үлежирде тос янзы негелдени барымдаалап турар. Ол негелдерде бүдүрүлгеге хамаарышкан айтырыглардан аңгыза күш-ажылдың болгаш хөй-ниитининг чүрүмүн сагыыры, уругдарыгның кижизидилгези, ег-бүленин куьтуразы, хөй-ниити ажылынга киржилге, бот-бодунга дузалажылга база көп чердерни ээлеп турар. Негелдерни хажык чок күүсеткен кижиниң акша-шаңналы-даа хөй, ат-алдары-даа улуг. А негелдени күүседип шыдавас болза, коллектив ону азыравас. Каа-Хеминиң «Кызыл Тук» совхозта Тожу Шегелдейниң удуртканы бригада керээлиг звенога өөрүнүк деңнелинге чедир ажылдавас, күш-ажылдың болгаш хөй-ниитининг сагыпга-чурумун чамдыкта хажыда бээр механизатөр турган. Звено кежигүннери ону сагындырып, чугаалааргa-даа, ол эттинмээн. Оон өөрү ону звено кежигүнүнден үндүрүпкен. Ол дугайын агрономга-даа, совхозтуң директорунга-даа чаргылдажырга, звено кежигүннериниң шиитпири күштүг артқан.

Бригада керээзи-бile ажылдап турар коллективтиң чөвүлели сула ажылдаан азы сагыпга-чуруум хажыткан кижиниң ажыл төлевирин-даа, шаңналын-даа казыыр, аңаа өске хемчеглер-даа кергузуп болур. Шаңнал, мантал тыпсырын база чөвүлел шиитпирлээр. Коллективтиң бо болгаш өске-даа зогелери «Күш-ажылчы коллективтер болгаш будүрүлгелерни, албан чеглерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларны» ролюн бедидер дугайында» ССРЭ-ниң Хөөйлузунуң төлевилелиниде коңчуг шын көрдүнген.

«Кара-Хаак» совхоэта бо чылын база бригада керээзи-бile ажылдаар ийи звено тургустунган: арбуз өстүрер болгаш мал чеми будүрер. «Тимелге» совхозта ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Д. Дандар удуртқан механизастаттынган отряд база бригада керээзи-бile ажылдаар. Сес кежигүннүг ол коллектив ийи мун гектар шөлге тараа культураларын өстүрериниге туснайлаттынган. Республиканда ындыг бригадаларның звеноларның болгаш отрядтарның саны улам-на көзүдеп турар. Оларның сорулгазы кандыг-даа болур болза, технологтуг картага (бүгү-ле кылыр ажылдарның долу дазызынга) болгаш ажыл-агыйның удуртукчулары-бile чарган керээзе хамык ажыл, чемшичизиягевен эгелээш кывар-чаар материалдарга чедир чарыгзаадар, ийи таланың хүлээлгези тода айыттынган болуп. Коллективтиң ажылынга хамыдып болбас удуртулга ол. Оон күүседезинге шыңгыыр контрольду ийи тала деңге чорудар.

Ажыл-агыйларның удуртукчулары бригада керээлиг коллективтериң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны бүрүм тургузар, оларның негелделерин долу хандырар үмүрлүг. Ынчалзажок керээлиг механизаторларга технологтуг картага көрүнген чүүлдерден өске чүвениң херээ чок: артқы кижи, артқы азы аңаа турар техника, артқы үрезинде бригада кежигүннериниң ажыл төлевирине болгаш продукцияның бот-үнезинге багай салдарлыг болур.

Бригада кежигүннери бүгү ажыл-херекти боттары шиитпирлээр, боттары харыылаар. Оларда эрге-даа улуг, харыысалга-даа улуг. Дүжүттүң бедик болуру оларның деминг ижинден дөрт хамааржыр. Бо хүннерде дүжүт дээш демисев улам калбарып турар. Үүлеңер бүтсүн, черниң ёзулуг эзлери! Күш-ажылды эртемге болгаш мурнаачы дүржулгага үндезилеп организастаарының депшилгелиг аргазының дидим келтерединчилери болуңар!

Бөлүк америк эртемденнериниң болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының кыйгырыыңга

Ю. В. АНДРОПОВТУҢ харыызы

Хүндүлүг дээргилер,

космос чепсээн хоруур дугайында силерниң кыйгырыынар космостуң тайбың келир үезиниң дугайында шыңгыы сагыш човаашкынга үндезилеттинген-бир. Космос делгемин милитаризастаарын болдурбазы — ниити төрелгетеениң мурнунда туруп турар бирги эвээчиниң айтырыгларының бирээзи-дир, ынчангаш оны канчаар шиитпирлээриндеп маңаа, Черге хөй чүүлдер хамаарыжыр апаар.

Өлүм чепсээн космос делгеминге тургузарының келергей айылдыг үржуктарын, силер, эртемденнер болгаш специалистер, эки билир силер. Кижиниң үгланының чедишкиннерин, эртем болгаш техниканың шапкын депшилгезин кижилерге хоралыг кылдыр ажыглаттырга бээрин болдурбас төлээле, күрүне ажылдакчыларының, политиктер болгаш эртемденнер болдуңар-ла бүгү чүүлдерни чогум-на эм харын кылыр үжурлуг.

Чогум-на Совет Эвилели — космосче оруукту 25 чыл бурунгаар ажыктан чурт, космос чүгле тайбың соруглаларга, кижи төрелгетеенин чагага чорууңга ажыглаттынган турарынче угланган амгы үеде күштүг болуп турар бүгү делегей дугуржулгаларының эгелекчизи болгаш кирижикчизи болуп турарын онзагай демдеглээр бодаан ийик мен.

Бо соруглаңы чогумчалыг кылдыр шиитпирлээр дээш космос делгеминге кандыг-даа чепсекти тургузарын хоруур дугайында керээни чарын Совет Эвилелиниң санаалдаапы силерге билдингир боор деп болай-дыр мен. Ынчыг керээни төлевилелиниң Каттышкан Нациялар Организациязынга 1961 чылдың августа-ла киирген бис. КНО-ның кежигүннери күрүнелериниң хөй нуруузупуп детказын ол совет саналды амыдыралга боттандырары космосту кижилерге олумүг айылдың үнер дөзү болдурар дээл орааңдажымышкыннарга илеглдир моондакты тургускаңы ол болур ийик.

Ынчыг хевирлиг керээниң төлевилелиниге хамаарышкан ажыл чепсегленишкинин дүжүрер талазы-бile комитетке АКШ-тың болгаш НАТО-ның өске-даа чамдык күрүнелериниң түрүжүнүң үржүнда амга чедир эгелевээни хомудаңчыг-дыр. АКШ-тың стратегтиг планнарында, оон иштинде америк дээди удуртулгалың деңнелинге чарланы планнарында космостуң шериг техниказын ажыглаарының родюн харын-даа уламна улгаттырын турарын сөөлгү үениң болуушкуннары херечилеп турар-дыр.

Ам шиитпирлиг үе херек кырында келген-дир: бир болза, сонуургалыг күрүнелер чугаалажышкынар столунуң артына олурупкаш, космос делгеминге кандыг-даа чепсекти тургузарын хоруур керээни ажылдап кылып эгелээр, бир болза, бөө-чепсекти эдерге бүдүрери космосче шилчий бээр апаар.

Бөө-чепсекти эдерге бүдүрерин космосче шилчидиринiң халаптыг планнары боттанмазын дээш, Совет Эвилелиң улам улуг күжениишкинерни моон сөөлгаар-даа кылыр дээрзин силерге бүзүредип болур мен.

Кандыг-даа чепсектеи космосту кежээде хостуг болдурар, ону дайын мессилежиишкинерiниң чери болдурбас, Черде чурттаң турар кижилерге кыжаныышкынын космостан таварыштырбас хөреке бүгү делегейниң эртемденнери болгаш хөй-ниити ажылдакчылары боттарының үлүг база киирер дээрзинге идегээр бодаан ийик мен.

Тайбың космосту камгалаар талазы-бile күжениишкинерге, Совет Эвилелинде бүрүн деткип турар күжениишкинилерге күзедим.

Хүндүткел-бile

Ю. АНДРОПОВ.

КОСМОСКА ЯДРОЛУГ ДАЙЫННЫҢ КЫЖАНЫЫН БОЛДУРБАС

Бөлүк сураглыг америк эртемденнер болгаш хөй-ниити ажылдакчылары космос чепсээн хоруурунче кыйырган телеграмманы СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповка чоруткап.

Телеграммага ат салганнарның арааның — Уотсон аттыг шинчилел төвүнден Ричард Гарвин, Корнель университединиң Планеталар шинчилелдериниң лабораториязындан Карл Саган, Нобель шаңналының лауреаттары Ганс Бете болгаш Исидор Раби, Джонсон аттыг космос төвүнүң директору турган Кристофер Крафт, Калифорнияның технология институдунуң хүндүлүг президентизи Ли Дабридж, профессорлар Вольфганг Пановски, Джордж Ратжеве, Герберг Порк, национал айыыл чок чорук агентствозунуң директору турган халашкан администрал Ноэль Гейлер, аңге-адмирал Джон Ли болгаш оондаа өскелер.

Космосту кижилериниң шинчилээри, ылангыя планеталар аразынга ужудуушкуннарының болгаш космос станцияларындан хайгаараашкинилериниң түңнелинде алдынган эртем медээлери Октаргай дугайында бистиң бодаң тургапывысты оскертипкен. Оларның дузазы-бile бисти долгандыр бойдусту билип алыр аргалыг болган бис, ынчангаш делегейге ужур-дузалыг улуг айтырыгларны шиитпирлээринге ол кол фактор болуп магат чок. Космоска ажыл-чорудулга барык бүрүнү-бile чаагай болуп, делегейниң улустарынга кайгамчык улуг ажыктыг түүлдерни бергеп болгаш кижи төрелгетеенин чырыткылыг келир үезинче эң чугула оруктарның бирээзи болуп турар.

Массалыг уучкаашкынның кандыг-даа чепсээн, оон иштинде ядролуг чепсекти космос делгеминге тургузарын хоранын 1967 чылдың керээзининг америк эртемденнер болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының демдеглевишээн, космоска кандыг-даа бөө-чепсектерни тургузары Черге дайынның киптыгарын дыка дүртедедир апаар ийик деп санап турар. Чепсектиң кандыг-даа хевирлерин космоска тургузарын хоруур дугайында керээнин телевилелин Совет Эвилелев 1981 чылда түскай саналдаан деп, телеграммада демдеглээн. Спутниктерге удур эң-не сайзырадгай системаларның бирээзининг шенелдезин Каттышкан Штаттар удавас агелээрин авторлар сагындырган. Чепсектиң ындыг системалары чурттарның шериг чепсээнин шыгжамырларынга тыптып келир болза, оларны чепсегленишкинден дүжүрери дыка берге болур деп, авторлар бадыткап турар.

Кыйгырыгның түңнелинде айтыкаңы: космос чепсээн хоруурунга кажан-бир шагда чедип алдынар болза, ону ам-даа кылып болурунуң эң сөөлгү хуусаазынга бистиң ам чедип келгенивис бө мшкаш. Космоска чепсектиң кандыг-даа хевирлерин тургузарын, а ол мшкаш кандыг-даа күрүнениң спутниктеринге когарал чедиреринi азы оларны узуткаарын хоруур дугуржулганың дугайында боттарының хуузунда эрге-ажыктарынга болгаш бүгү кижи төрелгетеенiң эрге-ажыктарынга дүүштүр дугуржул алырынче Каттышкан Штаттарны, Совет Эвилелин болгаш космосче үнер аргалыг өске-даа чурттарны кыйгыргаңынга каттыжып турар бис.

(СЭТА).

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Бистиң республика-бile МАР-ның кыыгаарлашкан аймактарының аразында ыяшталдың харылзааларын хөгжүдериниң планын сөзугаар МАРН-ның Убса-Нур аймак комитединиң ийиги секретары Ш. Тумэн-Олзий баштаан МАРН-ның аймак комитединиң партия ажылдакчыларының делегациязы Кызылда чедип келген. Делегациянның составында МАРН-ның аймак комитединиң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи Д. Мунхо, информация секторунуң эргелекчизи Ц. Сэржэв, Ховд-сомоннуң партком секретары Д. Дэмбрэл.

Моол аалчылар Өөрү районнуң партия организациязының партийжи-организастыг, идеологтуг болгаш политкижизидилге талазы-бile ажылының дүржулгазы-бile танышканнар. Чөөп-Хемчик районнуң «Большевик» совхозка чораан, кодээ ажыл-агыйның хөгжүдезинге партком-нуң удуртулгазының стили болгаш методтарын сонуурганнар.

СЭКП Төп Комитединиң кежигүнүнге кандидат, партия Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин, СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко ук делегацияның кежигүннерин дүүп хүлээп алган. СЭКП Төп Комитединиң май болгаш ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин республикада күүселдезинiң Совет Эвилелиниң составынга Тываның эки тура-бile катышканындан бээр 40 чыл ооргa белеткел дугайында беседа үезинде аалчыларга чугаалаан бергеп.

Моолдан келген аалчылар партийжи - организастыг ажылдарның методтары-бile, партия область организациязының шыпар составын таарыштырарының, будүрүлгеге коммунистериниң авангардыл ролюн бедидериниң, партийжи кадрларының, активти шилип алырының, кижизидериниң болгаш ажылга таарыштыр тургузарының партия организацияларын удуртуның стиль, методун сайзырадгайжыдарының, күүселдеги контрольдаарын болгаш хынаарын, партийжи учёттуң организастаарының дүржулгазы-бile танышканнар.

Республикага чоруп турар үезинде делегация кежигүннери салыг, ниитининг чемненилге болгаш коммунал-амыдырал хандырылга, культура албан черлери, чогаадыкчы эвилелдер болгаш оон-даа өске албан организацияның черлеринде партия организацияларының удуртулгазының, патриотчу, интернационалчы кижизидилгени организастаарының, чаңгыс аай политүннерни, ажык чагаа хүннерни эрттиреринiң айтырыгларын өөренирлер болгаш СЭКП Кызыл хооркомунуң, СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыышкын бажыңының, республиканың «Билиг» ниитилел организациязының ажылының практиказы-бile танышжаңнар.

Кызылдың даараныла фабриказында Людмила Дартаоолдуң удурткаңы чиик хеотер даараар № 3 бригадада улуспу контроль болүүнүң кежигүнү Любовь Севилбаа бригада кежигүннери-бile сүмележип, үндүрген продукциянның шынарын доктаамал хынап, ажылга четпестерни тургуспае дээш кызымак ажылдап турарларының бирээзин.

ЧУРУКТА: (солагай талада) дүржулгалыг даараныкчы Л. Севилбаа аныяк ажылчын О. Чодунайның ажылын хынап, арга-сүме берип тур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШЫК БАЗЫРЫЫШКЫНЫ

Чөөп-Хемчик районнуң чамдык ажыл-агыйлары бо чылдың часкы хову ажылдарынче массалыг-бile кирипкеп.

Районда ниитизи-бile 19 муң 700 гектар тарылга шөлүүн 5977 гектарының шыгын базырган. Ында ам 26 трактор агрегаттары ажылдап турар.

Оон иштинде СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхоэтуң механизаторлары 1700, «Чыраа-Бажында» 8 агрегаттыг звено 1872 гектарның шыгын базырган. өскелерни мурнап турар. «Тыва» совхоэтуң Айлыг-Ой, Белдир-Шатта 1311 гектар шөлүң шыгын базырганнар.

«Сүт-Хөл», «Алдан-Маадыр», «Хөндергей» совхозтар ол ажылче кирбейн хожудап турарлар.

Бистиң корр.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

УЛУСЧУ КОНТРОЛЬДУН АРНЫ

1983 ч. апрель № 4 (110)

АЖЫЛДЫ ПЛАННААРЫ

Сүме

Улусчу контрольдун ажылы хөй талалыг. Оон ажылынның дөштүн, бүдүрүлгелерде, организацияларда, албан черлеринде ажыл-херектин бөдүүлүнге оон салдары организацияны ажылдан улуг хамаарыжылгалыг. Ынчангаш ол ажылдың деңнелин бедидерп, ону саймыракгайкыдары болуктериниң болган постуларының рейд, хынаалдаларының үре-түңнелдиин бедидер.

Организастыг ажылдың чугула иезээ—болуктүн ажыл планы. Ол талазы-биле сүмени бөгүнгү «Шында» парладывыс.

Улусчу контроль болуктериниң мурнунда турар сорулгаларны боттандырары оларның ажылының тодаргай угланышкынындан, күштү нол сорулгаларже, хүннүң чугула айтырыгларынче моонцеп билиринден хамаарыжыр. Ону чедип алырын эки бодап тургускан план хандырар. Планнаашкын контрольдун үениң негелелериниге дүшкен эң-не чугула айтырыгларын тодаредыр, хынаалда чорудар айтырыгларны шилип алырынга улуг дузалыг. Оларны шинтпирлэрп күүненин планныг даалгаларын күүседиринге, бүдүрүлгенин ажыктыын бедиреринге идигни бээр.

Планнаашкынның ийи хеанри—перспективтиг болган ай, квартал планнары боттарының аразында харылзаалыг. Перспективтиг план контрольдун кол угланышкынынарын, чоокку үеде чорудар чугула хынаалдаларны хаара тудар. Ай, квартал планнарынга хынаалдаларның айтырыгларын, чорудар участогун, оон хуусаазын, харыысалгалыг кижилерни айтыр. Ол иезээге перспективтиг планда көрүнген түүлдерни боттандырарын хандырары болуур.

Планны тургузары. Ол чогаалдыкчы ажыл. Аңаа эки бодамчалыг болуру, участок бүрүүзүнде ажыл-херектп эки билири негеттинер.

План тургузарда партияның болган чазактың директивалярын, күрүненин планныг даалгаларын үстүкү партия болган контроль органнарының шинтпирлерин болган даалгаларын үдуртулга болдурар. Ол ышкаш коллективтө ажыл-херектин байдалын көрүскен учёт, отчёттуң анализин база барымдаалаар. Ажылчы чоннар коллективтериниң болуктөрөө болган постуларга берген санал-онаалдарын ынап-ла өөренип көөр.

Планны тургузарда болуктүн даргазы баштай бюро нежигүннери болган секторлар харгалары-биле сүмележип, партия организациязының, ажыл-агый удуртукчуларының сүмелерин ынаваар. Коллективте хөй-ниити организацияларының шүүмү-биле кандыг хынаалдар чорударын база тодаратказ, ниити күштү үгландырда чогуур айтырыгларже кичээнгей салыр. Хөй-ниити контролюнуң бүгү хевирлериниң ажылын бир демнинг болдурар дээш партия организациязы календарыжыг ниити планны түргээр.

Ындыг координация комплекстиг хынаалдаар чорударын удаа-дараа практикалаарынга, коллективте ажыл-агыйжы чорудулганы бүгү талазыг, хынаы-биле өөренип көөрүнге, ниитизин курлавырларының, камналгалыг болган хумагалыг чоруктуң байдалын тодарадыр арганы бээр.

Үстүнде бүгү түүлдерни барымдаалап корүп турган тургускан планны болуктүн бюро хуралынга чугаалажып көөр, оон соонда болуктүн ниити хуралынга бадыладыр.

Ажыл планынга инзы-бүрү айтырыглар талазы-биле чорудар хынаалдаар-биле чергелештир кандыг организастыг хемчегларни ап чорударын база киирзе чогуур. Ылаңгыя улусчу контролёрларның өөреллгези, сургаалдалыг семинар-хуралдары, болуктүн болган оон бюрозунуң хуралдары, цехтерде болуктерге болган постуларга удуртулга, оларның отчёттарын, дыңнаныгларын алыры, эки ергадуржулганы өөренип корун пептередиринп, хуралдар эртирери, контрольдун хейге калбаа-биле биллингир болуруи хандырары мыкаш чугула айтырыгларны планнаары чугула.

Улусчу контрольдун цех болуктери боттарының ажылын планнаарда кол болуктүн ажылын барымдаалап, рейд, хынаалдаларга постуларны база киирпштирерин болдаар.

План—улусчу контрольдун ажылынга удуртулганын тодаргай программазы-дыр. Ол ажылдың чугле эгези. А ону боттандырып шып, идепкейлиг организастаары, күүселде хээш харыысалганы бедидери. ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хөйлүүда магадыласан эрселерни долузу-биле ажыттаары чугула.

БҮГҮ ТАЛАЛЫГ КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛГАН

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шинтпирлерииге дүүштүр ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды улам экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң доктаал хүлээп алган болгай. Районнуң улусчу контроль комитединиң ол чугула партийжи документиже айтыкап хемчегларни амыдыралга бот-тандырар дээш ажылдап турар.

Он бирги беш чылдың эрткен ийи чыл үш айында комитет 125 чагаапы алган. Оларда ажылчы чоннар ажыл-агый, культура тургузуушкуларында, амыдырал хандырылгазында четпестерни, чедир кылдыммаан түүлдерни, боттарының саңалдарын, хууда негелделерин, хомудалдарын киирген. Ынчангаш келген чагаалар улуг кичээнгейни негеп турар. Хамаатыларның чагааларын болгаш саналдарын сайгарып көорүнге, хынаарынга улусчу контролёрлар идепкейлиг киржин мегеп. Оон ашгыла специалистерни, активчилерни бо ажылче хаара тутказ. Чагааларны болгаш хомудалдарны хынаацыпың түңнелдерин улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалажып практикалап турар.

Ажылчы чоннарның чагаалары, саналдары-биле ажыл оларның ханы анализин кылырын, шын түңнелдерни үндүрерии негеп турар. «Тыва септелге тудуг» трестиң Туранда септелге-тудут участогунда тудуг материалдарын багай кадгалаан, ажыглаан база мегелеп немей бижилгелер кылып турарының дуза директору Мельченко оларны улусчу контроль комитедиң шыңгыы хемчег алган. Бо удуртукчулар четпестерни чоокку үеде эдерии аазаап турган. Ынчалза-даа оларнын күүседикчи сагылга-чурум чогундан, хүлээп алган шинтпирлерниң күүселдеэп дээш чогуур хынаалда, негелделиң чогундан четпестер ам-даа чайлаттынмаан. Райпонуң садыг бүдүрүлгелери хөвөр бараанпарны садарының чурумун үревишаап, хлеб заводу шыпары багай хлебти бижырып турар. Ынчангаш бо айтырыгны катап көөр апаар.

Улусчу контроль комитединиң ажылчы чоннарының хомудалдарының болгаш саналдарының талазы-биле тос кижи составтыг бюрону чагаалар-биле хамаатыларны хүлээп алыр ажылга улуг роль-ду ойнап турар. Олар улусчу контроль болуктериниң бо талазы-биле ажыл-чорудулгазыи өөренип көргеш, эки дүржулганы шинтилештирер болгаш пептередир сорулгалыг. Бюро элээп ажыддарны кылып чоруткан. Оон уламыидан улусчу контроль болуктери болган постулары ажылчы чоннарның чагаалары, саналдары, негелделери-биле ажылче кичээнгейни салып турар болу берген. Бүдүрүлгелериң, албан черлериниң улусчу контроль болуктериниде ажылчы чоннарның хомудалдарының болгаш саналдарының секторларын тургускан. Олар коллективте чагаалар-биле ажылдың байдалын хынап, хамаатыларны хүлээп алырын чорудун турар. Администрацияның талазыдан ажылчы чоннарның чагааларыига, хомудалдарынга кичээнгейлиг болур чоруктү хандырар дээш, секторлар ажылын идепкейжиткен. Ындыг-дээ болза ажыл-агыйжы эвес, төгчеллекчи чоруктар, совет хоойлуларны үреп турарының дугайында дыңнадыглар, медээлер көөрге, улусчу контроль болуктери болган постулары чогуур үеанде хемчет албаан фактылар ам-даа бар, ону эдер ужурлуг бис.

Улусчу контроль комитединиң болгаш өске-дээ хөй-ниити организацияларынга ат салбаан чагаалар көөрү уламчылавышаан. Ында айтыкап четпестерни хынап көөрге, шын болуп турар. Моон алгаш көөрге, чамдык бүдүрүлгелерде удуртукчулар хамаатыларның шүүмчүлелдиг саналдарынга шын үнелелди бербеин, ону күүседир хемчеглер албайн турар-дыр.

Албан-дужаалдыг кижилер хамаатыларның чагааларын, саналдарын хомудалдарын көруп тургаш, совет хоойлуларны сагып турарын хынаарын улусчу контроль органнарынга хүлээдиргеп. Ынчангаш районнуң улусчу контроль комитеди чылдынпа дыка хөй бүдүрүлгелерниң, албан черлерииниң, организацияларының ажылын хынап турар. Эрткен чылын районнуң улус ооредилге киидизинге, улус судунга, «Саяң» совхозка, Сельхозтехника салбырынга чорутказ хынаалдаларның түңнелдерин комитеттиң хуралдарынга чугаалашкан. Күш-ажылдың сагылга-чурумуи, социалистиг хөөйлүүлү бижиглаарынга, ажылчы чоннарның чагаалары, саналдары-биле ажылды ажижидерииге, ону көөргүүн хуусааларын кызыырынга ол таарымчалыг салдарны чедирген.

Ынчалза-даа чамдык ажылагый удуртукчулары ажылчы чоннарның чагааларын, саналдарын, хомудалдарын чогуур үеанде сайгарып, бедик харымсалгалыы-биле көрбес тавархлар ам-даа бар. Чамдык коллективтерде хамаатыларны хүлээп алырының шактыр бижээш азып хаанда болза, ону барымдаалаавайн турар. Оң ышкаш көөп турар чагааларның үүлү чоң сайгарып көргеии, кым харыылааны билдинмес болгузаар.

Хомудалдарны катап киирип турары бистн дувүредип турар. Ылаңгыя коммуиал, чуртталга бажың айтырыгларының талазы-биле хомудалдар каш удаа катап келген. Бо чорук хамаарышкан черлерниң удуртукчуларының чонга берген даалаашкының күүсетпеин турарындан болуп турар. Шак ындыг фактыларны болдурбас дээш бүрүүлүг кижилерни шыңгыы хемчег алыр бис.

Ажылчы чоннарның чагаалары болгаш саналдары-биле ажылды улам ынай экижидер дээш районнуң улусчу контроль комитеди ажылдап турар.

Л. ШУТОВ,
Бии-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

ШЫНАР СОСТАВЫ ЭКИЖЭЭН

Отчёттар болгаш соңгулдалар

Эрзин районда улусчу контрольдун 14 кол болуу. 24 постузу бар. Оларның ажылында чугула кампания — отчёт-соңгулдалыг хуралдар организастыг дооступ. ол хуралдарга ниитизин-биле 201 улусчу контролёрлар соңгутпаан.

Болуктериниң болгаш постуларының отчёттуг үеде кылган рейд, хынаалдаларының дээштин, хайгымычыларның идепкейи бедиэнии отчёт-соңгулдалыг хуралдарының түңнелдери көргускеп.

Районнуң совхозтарынга болгаш улуг бүдүрүлге коллективтеринге эрткилээп хуралдарга партия райкомунуң секретарылары болгаш бюро нежигүннери олурүүн, улусчу контроль болуктериниң ажылында кичээнгей салза чогуур чүүлдерни айтып, боттуг дузаны чедиргенин демделгезе чогуур.

Партия организацияларының удуртукчулары-биле «Чаа оруң» совхозта, райпода, «Нарын» совхозта районнуң кижи эмнелгезинде В. Кунгаа, А. Уржук, Б. Кунгаа, М. Жен-оол олар даргалаан болуктериниң отчёттуг үеде ажылы эки деп үнелелди алган.

Ылаңгыя «Чаа оруң» совхозта В. Кунгаа удуртукап болуп 35 контролёрну, 6 постуну, 6 секторну дамчыштыр секретарылары болгаш бюро нежигүннери ол

МОСКВА. «Чурт болгаш кижилер» — Куба Республиканың дугайында фото-чурук делегелгезин ынчаар-даа адап болур. Хосталга ортулуунуң чонунуң ажыл-ишти-биле болгаш байырлалдары-биле, ооң кайгамчык ажыл-ишчилери-биле — ажылчиннары-биле, тараачыннары-биле, культуразының болгаш уран чүүлүнүң ажылдакчылары-биле — ол делгелге таныштырып, быжыглып турар куба-совет харылзааларны коргүзүп турар. Ооң автору — Кубаның улуг фотомастери Освальдо Салос.

ЧУРУКТА: фотожурналистиң ажылдарының бирээзин «Фидель Кастро биле Эрнест Хемингуэй» — деп чурук.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Болбурзектиң судалы

ХӨЙ-НИИТИНИҢ КИЧЭЭНГЕЙИНДЕ

Ю. В. Андроповтуң «Шпигель» (ГФР) журналга харыдары дедегейниң хөй-ниитизиниң кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Дайының болгаш тайбыңның айтырыгларын принципиалдыг болгаш боттуу-биле коорүп, ядролуг халапты болдурбас хээн шинитпирлиг чүткүлдүүн Совет Эвилели база катап бадыткаан деп, даштыкы чурттарның массалыг информация чепсектери, политиктиг болгаш хөйниитя ажылдакчылары, эртемнин төлээлекчилери боттарының тайылбырларында онзалап айыткан. Боо-чепсекти эндере будуреринде айыладыг оруунче кирген, америк администрацияның сарыыл чок болгаш чогумчалыг эвес туружун совет удуртукчу шынгыы шүгүмчүлевишаан, кайы-кайызынга-даа ажыктыг болурунга үндезилеттинген чугаалажыышкыннарны кылырынга эжикти ажык хевээр арттырган деп демдеглеп турар.

Ю. В. Андроповтуң харыдарын Бонига болган парлаага конференциязынга Германияның Федеративтиг Республиказының чазааның тускай төлээлекчизи **Ю. Зудхоф** ынча деп медеглээн: «Харыдарның утказын ГФР-ниң чазаа ханызы-биле тодаргай аналиэтеп коруп турар. Ынчалзажок ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразында ажыл-ишчи харылзааларны чогумчалыг унелээнинге, ГФР-ниң канцлериниң Москвага аян-чорук кылып баары ол харылзааларны быжыглаар хээрзинге хамаарыштыр Ю. В. Андроповтуң идегелинге ам безин байыр чедирип болур мен. Ынчыг бодалдарны, идегелдерни ГФР-ниң кавплери ССРЭ-ге баар аян-чоруу-биле база холбаштырып турар».

Барыын-герман коммунистериниң «Унзере цайт» солуну мынчаар бижээн: «ГФР-ниң болгаш Барыын Европаның еске-даа чамдык чурттарының төлээлекчизи **Ю. Зудхоф** ынча деп медеглээн: «Харыдарның утказын ГФР-ниң чазаа ханызы-биле тодаргай аналиэтеп коруп турар. Ынчалзажок ГФР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразында ажыл-ишчи харылзааларны чогумчалыг унелээнинге, ГФР-ниң канцлериниң Москвага аян-чорук кылып баары ол харылзааларны быжыглаар хээрзинге хамаарыштыр Ю. В. Андроповтуң идегелинге ам безин байыр чедирип болур мен. Ынчыг бодалдарны, идегелдерни ГФР-ниң кавплери ССРЭ-ге баар аян-чоруу-биле база холбаштырып турар».

Барыын-герман коммунистериниң «Унзере цайт» солуну мынчаар бижээн: «ГФР-ниң болгаш Барыын Европаның еске-даа чамдык чурттарының девискээринге ядролуг америк чаа ракеталарны экпеп тургузарының айыылдыг уржукгарын Совет Эвилели сагындырып турар. ССРЭ бодуун беник харыысалгазын барымдаалап корбушаан, тайбын кожа-хелбээ догуиналгыкыиче болгаш кады ажылдажыгаже угланган чугула саналдарны кодурген. Ынчангаш Совет Эвилели Барыын чүкту «коргудуп турар» деп бадыткаан Барыын чүктүң политиктиг чамдык ажылдакчыларының шүүлгээшинээры хоолуп болуп турар».

ССРЭ-ниң болгаш Варшава Кереэзиниң еске-даа чурттарының кодурген хөй саналдарынга анга чедир харыны бербээни дээш Р. Рейганның администрациязын болгаш Барыын чүктүң чамдык чурттарын Ю. В. Андропов шынгыы шүгүмчүлээн деп Барыын Германиязының ДПА агентствозу демдеглээн.

Ю. В. Андроповтуң харыдарын Франциянның «Матэн» солуну тайылбырдавышаан, мынчаар бижээн: «Москваның болган Парижтиң аразынга чогумчалыг харылзааларны хевээр арттырарын совет удуртукчу күзеп турар-дыр».

Даниянын «Ритзаус-Бюро» деп информация агентствозунуң даннытканы болза: «Совет 50 хире дипломаттарының болгаш еске-даа ажылдакчыларының Франциядан үнүп чорутканының бурузузун француз социалистерге азы коммунистерге онаалытырарын Ю. В. Андропов «Шпигель» журналдың ээзи-биле беленгезинең чеэнизе күзеваан. Француз эвге-чагыргаларының ол базымнын совет удуртукчу «каржы ончук-чоогээ-дыр» деп адаан болгаш ооң харыысалгазын Франциянын Совет Эвилели-биле экы харылзаларын күзевейн турар күштерге онаалытырын, «ол күштер чүгле Франциядa эвес, харын-даа ооң даштынга база бир» деп демдеглээн. Европада дүшкүүрлүг чоруктуң чавырыллырарының чугула фактору болуп турээн совет-француз харылзааларын улам-на хөгжүдеринге совет удуртукчу күзеп турар-дыр».

Ядролуг боо-чепсектерге контрольдуун айтырыгларының талазы-биле дугуржулганы чедип алырынче Совет Эвилелиниң чүткүлдүүн Ю. В. Андропов база катап онаалап демдеглээн болгаш ССРЭ-ниң база АКШ-тың бир хөмей айыыл чок болурунга үндезилээн. дугуржулганы кылырындан аңгыс, америк таланың ойталаашкынын уржуунда Женевада чугаалажыышкыннарга деп-шилгенин чок болуп турарын айытканы-дыр деп, АКШ-та «Лос-Анджелес таймс» солуну бижээн.

(СЭТА).

С. НУЙОМАНЫҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Мурнуу-Африка Республиканың расписчи ёзу-чурумунга удур демисселди уламчылаарынга намибиялуустуң шинитпирлиниң Мурнуу-Барыын Африканың Улустуң организациязының (СВАПО) президентизи С. Нуйома бадыткаан. Мында ЮНЕСКО-нуң штаб-квартирazында болуп эртип турар намибиялустуң хамаарышпас чорук дээш демисселин деткээн делегей конференциязынга чүве чугаалап турган, Африка диптин мурнуу кезээнде амгы үеде байдал чаагай сеткиллиг кижилерниң делегей шинтылежилгезиниң шынгыы дүвүрээшкинин болдуруп турар дээрзин ол онзалап демдеглээн. Намибияны эжелеп алган Преторияның эрге-чагыргазы үндезин африк чонга хамаарыштыр ханныг өлүрүүшкүнүнүң кампаниязын соолгу үеде калбартып турар. Ооң-биле чергелештир Мурнуу Африканың расистери Африканың мурнуу талазының хамаарышпас чурттарын божаннадырынче угланган агрессчи углаашкынны база күштелдирип турарлар. АКШ-та эрге-чагыргага Рейган администрациязы кирген соонда, ол эрге-чагырга Мурнуу Африка Республиканы «найыралдыг чурт» деп санап түүр дугаанын ажыы-биле медеглээн соонда, Преторияның төлеелекшиннерин улам-на дерзин болу бергенин ол демдеглээн.

Намибин айтырыгның талазы-биле барыын талакы чурттарның туружуунга хамаарыштыр С. Нуйоманың демдеглээнин болза, бойдус байлактарын мят чогу-биле дээрбеден турары ол девискээрде боттарының эрге-ажыктарын кандыгдаа арга-биле камгалаан алыр дээш олар Преторияның ёзучурумунга деткимчени коргүзүп турарлар. Ол кемниг политиканы биетер шинитпирлиг-биле бүрүү шаап, Намибияга хамаарыштыр политиктиг кажаалаашкымнарга согуушкынарны таварыштырып турар бис деп, ол онзалап демдеглээн.

Демократия дээш ёзулуг чайгылыш чок демисселчилер, чер кырында бүтүү дарлатканнарның ёзулуг камгалакчылары — социалистиг дем каттыжылгазының чурттары-дыр деп, С. Нуйома чугаалаан.

КНО-ниң намибин айтырыгны таварыштыр шинитпирлээринче угланган - төлеелиишкиннеринге СВАПО моон соңгаар-даа идепкейлиг дузалажыр.

БАРЫЫН ҮЗЕЛДИГЛЕР АШТЫРГАН

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияда бүтүү-ниитти соңгулдалар 1979 чылдан бээр эрге-чагырганы башкарып турган барыын үзелдиг партияның аштырышкынны-биле доозулган. Барыын үзелдиг партиялар моон мурнунда республика хуралынга эң хөй кежээ болуп турган, ам ол байдалын ышкынганнар. Социалистер партиязы 98 депутат мандаттарын ап, хөй олуттуг болуп турар. Португалияның Коммунистиг партиязы, Португалияның демократтыг шимчээшкинин болгаш хамаарышпас демократтар кирип турар чонунуң чаңгыс эвилел (ЧЧЭ) улуг чедишкинниг болган. Республика хуралынга 44 мандатты алган—эрткен парламент чыжымга ап турганындан 3 мандат хөй.

Ылаптыг түңнелдер соолгуреди билдинде бээр.

Социалистиг партияның чиргине секретары Марио Соарештиң парлаага конференциязынга медеглээни болза, Португалияның экономиктиг болгаш сан-хөө байдалының нарыкты барымдаалаашкы, социалистер эвилел

КӨДЭЭНИҢ КУЛЬТУРА ОДАГЛАРЫНДА

Бии-Хемде Ленин орденниг «Кызыл тараачыны» совхозтуң Культура ордузунда янзы-бүрү болгүмнер ажыдып, улуг, бичe кижилер анаа идепкейлиг киржип турар.

ЧУРУКТА: танцы болгумүнүн удуртукчузу А. Сурикова. Баянист А. Кошевников бичии танцычыларның арабында.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

КОНКУРСТАРГА КИРИШПИШААН

Аныяк музыкантыларның республика конкурстарын организастап арттырери бисте чаңчылчаан. Оон-биле чергелештир күүседикчи башкыларның көрүлдезин база чорудуп келдивис. Бо чылын үстүнде хемчеглерни март төнчүзүнде чоруттувус. Конкурска болгаш көрүлдеге 130 ажыг кижи киришкен. Аныяк музыкантыларның конкурстарын ам моон-биле он чедиг удаа чорудуп турары бо. Бо чылын конкурска ургларның музыка болгаш уран үүл школазының өөреникчилерин көредип киргип турар. Республиканың уран үүл школазының өөреникчилери конкурска бир дугаар киришкен. Школа талантылыг өөреникчилерни хөйнү өөреткен.

Күүседикчи башкыларның көрүлдези моон-биле ийи удаа эртип турар. Маңаа шупту школаларның киришпейн турары хомудаңчыг. Кызыл, Тываң хоорайларның, Сарыг-Септи музыка школаларының башкыларының ансамбльдериниң күүселдери солун болган. Чижээлээрге, Хову-Аксыдан Н. Н. Кром, Бай-Тейден Ю. М. Соловьев, Сарыг-Септен Л. В. Веденеева шыкаш башкыларның күүселдериниң деңнели бедик болган.

Конкурстуң болгаш көрүлдениң тиилекчилеринге хүнүлел бижиктерни, өртектиг белектерни тыр[illegible]

И. КУДИНОВ.

● ● ●

Кызылдың № 3 школазының биология болгаш химия башкызы Лидия Верфоломеевна Осипова мурнакчы башкыларның бирээзи. Ол үжен чыл бурунгаар Москва университединиң дооскан соонда Тывага келген. Оон өөренип-чилериниң түскай мергежилдерни чедип алгаш, улус ажыл-агыйында ажылдап чоруурлар хөй.

ЧУРУКТА: Тыва АССР-ниң школаларының алдарыг башкызы Л. В. Осипова б«в» класста кичээл эрттирип турары.

В. ТАНОВТУҢ фотозу.

Театр болгаш көрүкчү

ЧИДИГ АЙТЫРЫГЛАР-БИЛЕ ХОЛБААЛЫГ

(«Хөй-биле кады чорза» деп шиирге хамаарыштыр)

Кандыг-даа чогаал үениң чидиг айтырыглары-биле доңнашкан, ооң темазы, дыл-домаа, утказы болгаш сорулгазы ук чогаалдың идейлиг утказынга дүүшкеп, ол идеяны ажыдарынга идиг[illegible] берип турар болза, ындыг чогаалдың чонга, хөйге чедингир, билдингир болуру чугаажок болгай. «Хөй-биле кады чорза» деп драманы хогжүм-шиң театрының артистери Хертек болгаш Анна Ширии-оолдарның ойнап күүсеткенин көргеш, аңаа харын үстүнде чугаалаанывыс ышкаш, ындыг үнелелди берип болур чогаалдыр деп көрдүвүс. Ооң-биле кады бо чогаалдың алыс утказы СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунга кодургеи, аңаа чугаалашкан айтырыглар-биле үүлдежиң турары база бир онзагай үүл болуп турар.

Ынчангаш артист Ширии-оол Хертектиң бо чогаалды шилип ап, боду очулдуруп, уран үүл комиссиязынга санадан киргеш, театрның репертуарынга кииртирип алганы аңаа бир таварылга эвес дээрзин демдеглээри чугула. Мону харын артистериниң-даа, хогжүм-шиң театрының шиилер хүлээп алыр комиссизының-даа талазындан чогаадыкчы базым болгаш эки эгелээшкин-дир деп саназа чогуур.

Бир эвес драмада шиитпирлеттинип турар айтырыларың парының болгаш хөй талалыын, харын-даа хөй планның барымдаалап көөр болза, а шак ол чөптүг-даа, көрүдээ, маргылдаалыг-даа айтырыгларны көрүкчүлерге үүле ийи кижи чедирип, обшал көргүзер деп үүлдү бодап коорге, артистериниң талазындан ол дыка дидим базым-дыр деп көөр херек. А чогаалдың тематиказы шынап-ла янзы-бүрү болганда, мында амыдыралдың база янзы-бүрү талааларын чырыдып турар. Хамыктың мурнунда ол моральдыг мөзүшынар кижизидилгезинге угланнымшаан, кижилериниң бот-боттарынга, ажыл-херээнге болгаш өг-бүлезинге хамаарылгазын база харымсалгазын көргүзүп турар.

Ол-да бүгүнү көрүкчүлер, бир-төө чогаалдың бодун номчуваан чүве болганда, чүге харын артистериниң ойнаарындан мландылап билип алыр аргалыг. Ындыг болганда көрүкчүлер артистерден хөйнү маңаар, а артистер көрүкчүлериниң ол идегелин боттарының мергежилдиг оюну-биле бадыткап, шинээдар ужурлуг. А артистер ол сорулгазын канчаар күүседкеннерил?

Драма эгелээнинин соонда ындыг-ла үр болбаанда, бистиң мурнувуста амыдыралга чөпле бо-ла таваржыр, аттылар, эрге-дужаал сүрер, ооң тайлымындан чайгаар тыптып келир акша-хээлиге саттынар, кажар, чашпаа болган овуушунгут чоруктарның оруунче кирип турар кижи кестүп келир. Ол болза, Хертек Ширии-оолдуң ойнап турары Андрей Голубев дээрзи-дир, алыксак-чиксек чорук биле арын-мүүрүң араазынга чайгылып. Мүңчүлүп чоруп турар кижи — ол болза Наталья Голубева-дыр деп, көрүкчү дораан экерип каар.

Чүгле бодунуң эрге-ажыл дээш, думчуулуг харап чурттап чоруур Андрей Голубевти чамдыкта көөр хоон чогубиле көрүп олурар бис. Андрей Голубев аңаа проработ ниженерден эгелээш, шын, меге, кажар-оптуг чоруу-биле тудуг-монтаж эргелелиниң начальнигинге чедир, а соңлүде барып трест начальнигинге чедир дешпиттирер. Голубев ол сорулгазын чедип алырда, оруунга таварышкан моондактарны ажып эртер дээш, кандыг-даа аргаларны ажыглаарындан ылай хивес: өг-бүлезининг, кадайының аттарын бүжартадырындан чалданмас, төрээн оглунуң амы-тынын безин аймылга чыгаарындан дадай деп сезинмес. Ооң ыыт чокка чоппээрешкенин ёзугаар кадайы орай дүве Кузьмин дээр дарганың болчаанче (а херек кырында Голубевтиң дешпиттирүүр хереги болгаш чагже) безин баргаш көөрге, ол оюу билбээчеңнеп арттырип каар. Алыс моральдыг мозуг-бүдүжүг чавыс, кижиниг туруштуу. Аажы-чаңы хирелиг Андрей Голубев Кузьмин суглар ышкаш кижилерден алгы дег чүвезин алгаш, ам оон-даа улуг эрге-дужаалче чүткүп, трест начальнигы Щетинин дээрзин шенеп, тудуг-монтаж эргелелиниң «дүжүлгезинче» семеп эгелээр. Ол ындыг болур-даа ужурлуг турган. Чүге дээрге «албан-дужаалдарның эвээжи, а аңаа олурар кижилериниң ковейи» Голубевтиң сеткилсагыжын кезээде өйүп чоруур болгай. Чогум-па ынчаңгаш Голубев Щетининге чызаалап, аңаа чоокшулап, кажар овуушунгут чоруунуң дузактарын салып эгелээр. Ынчалза-ынчалза ол соругдаан күзелин чедип-даа алыр. Ол ам тудуг-монтаж эргелелиниң начальнигы.

Шын-меге арга-хорга-биле эдлеп алган «дүжүлгезинден» дүшпес дээш, оон-даа ыңай дешпиниринің арга-хоргазын бодап, Голубев ам база чүгле бодунуң эрге-ажыын харап чурттап турар. Голубевтиң чаа эрге-дужаалы карак чаар, карак ажыттаар, күрүне мегелээр чоруктуң кылырынга эптиг арганы аңаа берип турар.

Бир-ле үеде тудуг-монтаж эргелеп квартал планын күүседип ыңдавайн баар. Ынчан эргелеп начальнигы Голубев 20 муң рубльге мегe наряд тургузар. Аңаа чүгле трест начальнигы Щетининиң ат салыры артар. Таварылга боон, чогум-на ол үеде треске төп черден улуг эрге-дужаалдыг дарга келир деп чүве Щетининге дыннаар бөөр. Ынчан харын Голубевтиң дилээп ажыглап, бир эвес ол оруктуң даргалар келгиже ногчуг дурген септелиң каар болза, парядка ат салып берип болуруп Щетинин аазаар.

Голубев биле Щетинин ийиниң аразында арын-мүүрүңүң шак ындыг садыглажышкынының түнелинде, Голубевтиң улуг эргезиректе чоруунуң «чижи» ам ооң кадайы эвес, а харын төрээн оглу Алексей Голубев болу бөөр. Орук кылыр чер аймылдыг, олап бедик вольтулуг электри шугуму эрткен деп чүвеми биле тура-ла, Андрей Голубев студент-практикант оглун баштадыр эжи-биле кадыл ол черже айбылап чорудуптар.

Ол үеде оолдарның ажылдап турганы автокраны бедик вольтулуг электри шугумунга тудушканындан олал-оюлактыг аймыл болур болгаш. Алексей Голубев күштүг токка соктургаш, ийи холун оскунар. Алексей херек кырында биске көзүлбезе-даа, ол ам эмчиде чыдар, ооң ийи холу чок, бертик-бежел инвалид кижи болган деп билип турар бис.

Ынчан харын ашаанның бак салдарынга алзып, ооң эргедужаал алырынга «деткимченин» көргүзүп турган кадайы Натальямың ам кээп хамык чүвеже караа ажыттынып, ашаанның болгаш Щетининиң, Кузьмин кезектиң шын эвес чоруктарны кылып турганын болгаш турарын-даа сойгалап эгелээр. Ие кижиниң не сеткил оттуп кээп, ашаанның эрге-дужаал дээнде пөкпес, хамнас күзелинин хайы-биле ооң кара чаңгыс оглу бертик-бежел боон артып калган дээрзин аваңгы бүгү сеткилсагыжының ханызындан ооң мелереп билбес аргазы соо боон турар. Ашаанның шак ындыг улуг ортек-биле, кадайының арын-мүүрү-биле, ог-бүлезининг аас-кежии-биле адак соолүнде төрээн төлүүн кадыкшылы-биле садыл алган дээрзи эрге-дужаалындаа, ооң шаңнал-макталга артыкка ап турар акша-төлөрин-даа качыгдаан менин көөр хөнүү чок апаар. Ол акшаларын ора соп октап, бачыттыг эрге-дужаалынган ойталаарын аттаандан негээр. Ашак, кадайның аразында алгыш-кыгыш үнүп, чарлырының аймыл дирглип, кээп, үскүлежиишкин бирде чавырлып, бирде катап өөскүп көрүкчүлериниң сонуургалын удам кыптыктырар.

Ынчалза-даа чогум-на ол үеде Наталья Голубеваның шынныг чоруу, чөптүг шөлдези тиилээринин кырында келгенде, ынчан харын Андрей Голубев ам мырыңай трест начальнигы апарганы Наталья биздиве бөөр. Ынчан Наталья Голубева мурнунда негелделеринден ойталап, чайгылыш эгелээр болгаш сөөлүнде барын ашаанның талазынче катап эглип кире бөөр. Акшага хөптөк, алыксак-чиксек чорук неңиң кезек када оттуп келген сеткилин шак ынчаар хөме базып каар. А оларның бертик-бежел артып калган оглу Алёша ачазы-биле телефоннап чугаалашкан соонда, боду көзүлбес-даа бол: ажаакчызын көргенчиг үн-биле кый деп. «Няня, ниня! Бо телефонну ынай салып калам?» деп дилеп чыдарын дыңнаан көрүкчүнүң сагыжында хөөкүй ол төлдүң ийи холу чок деп чүвеин караабиле көргеш ышкаш ынчалдыр артып каар.

А оглунуң ужуп хомудаан, көргээн, ооң келир үеде салым-чолу дээш качыгдап, дүвүреп турар не кижиниң овур-хевирин артист Анна Ширии-оол ылаптымы-биле ойнап көргүспүшаан, ооңбиле кады ашаа бедик эргедужаалды чедип ап, боду база акша-шалыңныг черге ажылдаарының аргазы кестүп көрге, дем чаа-ла кыптыгып турган чөптүг килеңиден чарлып, чайгылчак чорукче кирип турар черээженциң ролюн шынзыг болгаш бүзүренчиг кылдыр ойнап турар. А артист Хертек Ширии-оол бирде бодунуң күзел-соруун чедип аар дээш чүүден-даа ческинмес, бирде ол үзел-бодалынган ойталап, аваның көргээр сеткили-биле ярг эвес арын-мүүрүнүң аразында муңчулуп турар Андрей Голубевтиң ролюн база-ла көрүкчүнүң сеткил-сагыжынга кинр, билдилиг, тылынгыры-биле ойнап шыдаар.

Ч. ЧАП.

БИСТЕ ХӨГЛҮГ

Тере-Хөл суурнуң көдээ клубунда Совет Тываның 40 чыл ооңга тураскаатқан уран чүүл көрүлдези чоруп турар. Ону агитбажыңнар аразында организастаан. Үк көрүлдени шии ойнаар кылдыр чорудуп турар. Көрүлде массалыг чоруп турар. Суурнуң чурттакчыларының аразындан уран чүүлге сундулуг, талантылыг кижилерниң озуп турары оок кескү. «Сылдыс» агиткварталдың Степан Сарыг-оолдуң чогаалындан «Шевермаа» деп үзүндүну сценажыдын көргүскенин чон ажок сонуургаан.

Суурда спорт ажылы база сөөлгү үеде эки. Көдээ клубка среда биле суббота хүннери черле чагаараачыг эртпес апарган.

Агитбажыңкардан ажыда агиткультбригаданың үнүшкүннери болуп турар. Ол үнеде библиотека, хөрээженнер төвүлели база кижи ээлчизи шупту кады чоруп, маачынпарже үнүшкүннерни кылып, оларның чымыштыг ишинге дузалаалышкаш: ажыктыг лекция, беседаларны чорудуп турар.

Темалыг дыштанылга кежээлерин эрттирери чаңчыл болган. Куш-ажылдың мурнакчылары, тооручкилер-биле солун ужуражылгаларны эрттирип турар. Көдээ клубта болгумнер ажылдап турар. Чоокта чаа мурнакчы малчын Топаа Монгуш-биле ужуражылга солун эрткен. Ылаңгыя ол малчын мал ажылының онза чугулазын аныяктарга чугаалап таныштырган. Клуб эргелекчизи Надежда Ондар аныяктар ансамбли удам кыптыктырар.

Ынчалза-даа чогум-на ол үеде Наталья Голубеваның шынныг чоруу, чөптүг шөлдези тиилээринин кырында келгенде, ынчан харын Андрей Голубев ам мырыңай трест начальнигы апарганы Наталья биздиве бөөр. Ынчан Наталья Голубева мурнунда негелделеринден ойталап, чайгылыш эгелээр болгаш сөөлүнде барын ашаанның талазынче катап эглип кире бөөр. Акшага хөптөк, алыксак-чиксек чорук неңиң кезек када оттуп келген сеткилин шак ынчаар хөме базып каар. А оларның бертик-бежел артып калган оглу Алёша ачазы-биле телефоннап чугаалашкан соонда, боду көзүлбес-даа бол: ажаакчызын көргенчиг үн-биле кый деп. «Няня, ниня! Бо телефонну ынай салып калам?» деп дилеп чыдарын дыңнаан көрүкчүнүң сагыжында хөөкүй ол төлдүң ийи холу чок деп чүвеин караабиле көргеш ышкаш ынчалдыр артып каар.

А оглунуң ужуп хомудаан, көргээн, ооң келир үеде салым-чолу дээш качыгдап, дүвүреп турар не кижиниң овур-хевирин артист Анна Ширии-оол ылаптымы-биле ойнап көргүспүшаан, ооңбиле кады ашаа бедик эргедужаалды чедип ап, боду база акша-шалыңныг черге ажылдаарының аргазы кестүп көрге, дем чаа-ла кыптыгып турган чөптүг килеңиден чарлып, чайгылчак чорукче кирип турар черээженциң ролюн шынзыг болгаш бүзүренчиг кылдыр ойнап турар. А артист Хертек Ширии-оол бирде бодунуң күзел-соруун чедип аар дээш чүүден-даа ческинмес, бирде ол үзел-бодалынган ойталап, аваның көргээр сеткили-биле ярг эвес арын-мүүрүнүң аразында муңчулуп турар Андрей Голубевтиң ролюн база-ла көрүкчүнүң сеткил-сагыжынга кинр, билдилиг, тылынгыры-биле ойнап шыдаар.

А. КУУЛАР.

Ном болгаш номчукчу

КЫПТЫККАН СЕТКИЛДИҢ ШҮЛҮГЛЕЛИ

Чогаалчы О. Сувакпиттиң «Аревжчи» деп шүлүглелиң номчуп танышкаш, аныяк салгалга, амгы үениң чалыларынга бараалгатқан кыптыкан күзелдиң кыйгызыбиле бижиттинген чогаалдыр деп билдим. Аныяктарны коммунистиг мөзү-шынарга кижизидери — амгы үениң чугула айтырыгларының бирээзи. Ынчангаш шүлүглелдиң маадыры кежик намның хоочунарындан идепкейлиг, хувискаалчы араттардан үлегер-чижек ап, бодуңун шилип алган оруун чандыр баспаан 30-40 чылдарның аныяктарының толептиг төлээзи боон кестүр.

Күзел кижиниң чүгленгирер, ажыл-иш каастаар дижир. Шүлүглелде маадырывыс Бижик кара чажыдан тура анай, хураган аразынга озуп, ажыл-иштин айның тыва берген кижи-дир, ооң соонда ол үениң кыйгырыы — үжүк-бижик өөренип аар дээн күзелинге четкеш, сөөлүнде барып бичии башкы болуп, арбан, сумуң чонун үжүкке өөредип чоруп турары — шүлүглелдиң бир дээштиг чери ол.

Шүлүглелдиң сюжеттиг шугумун тургускаңы чеживчелиг. Болуушкуннар автор-нуң албадаашкыны чокка, үениң негелде-хогжүлдезинбиле болуп чоруп турар. Ынжы, ооң келир үели дээш сагыш салышкын шүлүглелде кол черни эзлеп турар. Ол үениң намчы араттары, даргалары аныяк оскенге васкежиктиң ак оруун айтып берип, олче үглап, үдеп турары — келир үе дээш сагыш салышкын-дыр. «Сеп дег мындыг улуг кижи, чеже хөне кадарар сеп» — дээш, суму даргазы Кежиктң Маадырны эртем-билигиниң чырык оруунче үдеп каан.

Чогаалды бижип тургаш, янзы-бүрү урап аргаларны авторчун ажыглаанны шүлүглелдиң үнүн дыңзыдып, утказың демгемчиткен. Аңаа чижектер бо:

Улустуң вас чогаалындан кожамыктар:

Ойланы эртпир базар
Октаптайда күлуп кайдал?
Ооң-биле мени чарап
Орлан-эрес уруг кайдал?

Тывыжыктар:

Кодан чылгы хоя берди.
Козуп аскыр туруп каллы.

Үлегер домактар:

Эзир кушка чалгын херек.
Эртем-сургуул кижээ херек.
Чаларыкан сеок сутке дужер.
Дергээ эвес, бергээ өөрен.

Үлегерлээн домактар:

Ийи кижи аразынга
Сеок каңба, хөлзөй бээрлер.
Ийи кижи аразынга
Сестер чашпа, кырлы бээрлер.

Шүлүглелде кажык алдар, хүреш дээш чергелиг тыва оюнларны киргускени солун. Сыгыт, хөөмей дыңнаатып, тыва үгүлевлер каракка кеступ каар.

Автор чогаалын бижип тура уран дешнелгелерни, эпитеттерни, метафораларны, чурумалдарны база чежившкинниг ажыглаан:

Метафора:

Кожагар-даа кызыл хүнүү
«Хойлап» турда чаныш келдим.

Дешнелге:

Уян үнү шала күскээр
Улар куштуң алгыы-ла.

Эпитет:

Баалың өңнүг ак-кок дээрде
Маңган ак-ак хураан булут...

Чер, чурт, кижилерниң овур-хевирин чураан чурумалдар шүлүглелде көскү черни эзлеп. маадырларның ходелиишкиннерин . каастап, шинчи киирип турар.

Пейзаж:

Калчан бажын Баржак Таңдым
Камныг суйбап чыткан-даа дег.
Менче кел деп Баян-Мандал
Мени чалап турган-даа дег.

Портрет:

Ачам тоолчу, тывызыкчы
Ажок ирлаар анчы кижи
Чавыс боттуг, хөрээ чыкпыр.
Хаваа делгем, кулаа делбин.

Характары шангыр-шаңгыр.

Диалоггаан одуруглар:

— **Өлчеймаа дег чараш кыстыы**
Өртемчейден · тыпкас-даа сен.
— **Чаңгыс черге чурттаар чоруң**
Чараажында эвес, үгбай.
— **Чечелии мооң...**

—дээш, ооң-даа өске.

Ооң аңгыда шүлүглелде гипербола ажыглаан дешнелгелер, репликалар, монологтар, чечен сөстер дээш өске-даа уран аргалар чогаалдың идейлиг утказын байыдарынга дузалап турар.

Аныяктарның патриотчу үзел-бодалын оңзагай чуруп көргүскен одуруглар бар. Ол үениң чалыларының бир мозулеш овур-хевири бо:

Доңу-ле чок феодалдарның
Догерезин ажып тиилээш,
Төөгүүнүң шынныг хөрээн
Дээш салгаан аныяктар.

Үжүк-бижикти чаа өөренип алган араттар ам мырыңай «Чацнык» хана солун үндуруп алган! Материалдарның аттары безин уткалыг: «Малдывысты остүрээлиг». «Бустаар ирей». «Ширбинилиңер» —, деп үениң байдалынга таваржып турар. Ол дээрге арбан, сумунуң культура амыдыралынга улуг болуушкун. бурунгаар базым-дыр. Бистиң үениң дылы-биле алырга, организациянның дайынчы органы-дыр. Автор ону бижип тура мынча дээн:

«Чацнык» солун бистиң черге
Чаңгыс үнгеш сөкеап кагбаан.

Күш-ажыл кижиниң каастаар, күрүшеп байыдар дижир болгай. Шүлүглелде күш-ажыл темазы база бир кол черни эзлеп турар.

Ажылчыныңы кылган ижи
Аартаан тудум арга тывар
— дишкеш, ол үениң аревчи аныяктары ам бо шаг дет техника чок, демир-хүүрек, кускун-хаан дээн чергелиг чегей чеңсек-хөрексел-биле улус үүлеин бүдүрүп, патриотчу чоруун көргүзүп турарлар.

Шүлүглелдиң сюжеттиг тургузуунда төлептиг болгаш төлеп чок маадырларның аразында чөрүлдээлер чидиг. Ындыг болбастың аргазы чок, ол дээрге эрги тургузуг-биле чаа шинтиледдиң үежүлежиишкинин-дир. Автор ону чедимчелиг шинтиргээп. Чогаалда эң-не чараш болгаш эң-не кударанчыг чүве — Бижик биле Анай-кыстың ынакшылы. Ол тема шүлүглелде база бир черни эзлеп. сеткилди хайыктырып, чүректи саргыдып келир. Амыдырал баш удур бижиттинмээн хоойлулардыг. Ол кымга-даа таваржып болур. Горькийнин-биле алырга: «Амыдыралда ажок улуг-даа, хензиг каттырыынчыг-даа чөрүлдээлер хой. Сеткил-сагышка аар кударанчыг болуушкунар додуе. Автор боду ону бадыткап турар.

Амыдырал эки-даа-дыр.
Ажок нарын.
берге-даа-дыр.

Шүлүглелде ол үениң терминнери, арганизмнер хой кирип турар. Ынчангаш амгы үениң аныяктарынга билдингир киллыр дамыга, серегги, бүге, туп дээн чижектиг сөстерге түскай тайылбырны берген болза эки-дир.

Н. ООРЖАК.
Өвүр район.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 —«Үе». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 —«Кижи чүнү кылып шыдаарыл». 9.35 — «Найың свой дом». Урап-чечен телефильм. 10.45 — Конперт. 11.45 —Телемедээлер. 11.50 — 14.15 —Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35—«Бет чыл—кижи бүрүзүнүң ажыл-херээ». Документалдыг фильмнер. 15.35 — Вьетнам Социалистиг Республиканың эртистериниң конртуут. 15.55—Карл Марксе болгаш аныяк кижиниң профессия шилиирде бодалдары. 16.25 — «Хөглүг чорыктар». 17.10— В. Маяковский.—«Ужу дер поэмазы. 18.10 — Мультфильм. 18.30—18.45 — Чапсар. 18.45—Бөгүн делегейде. 19.00—Хоккейге делегей чемпионады. 21.00—«Үе». 21.35 — «Кинопанорама». 23.05—Бөгүн делегейде. 23.20—Конперт. 23.50 —Документалдыг телефильм. 00.00 —00.45 —Футболга СССР-ниң чемпионады. «Динамо» (Минск) —«Металлист».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Англи дыл. 12.35 — Төөгү. 7-ги класс. М. В. Ломоносов. 13.00 — Мирзо Турсун-Заденин шүлүк чогаалы. 13.35 — Физика. 7-ги класс. СССР-ниң 11 бет чылда электрификациязы. 14.05—«Билир болгаш кылып билир бол». Школачыларга дамчыдыгга. 14.50—Совет драматургиязы күшажыл темазы. 15.50—Телемедээлер. 15.55 —18.15— Чапсар. 18.15 —Телемедээлер.

КЫЗЫЛДАН

18.30 —«Май! Тайбың! Күшажыл!». Делегейниң ажылчы чоннарының эң-сеткил каттыштырылгазының хүнү — Май 1-ге тураскаатқан дамчыдыгга. 19.00 — Киножурнал. 19.10 — «Азия төвү». 19.40 — Телемедээлер. 19.55— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — Конперт. 21.00—«Үе». 21.35 — 23.50 — «Долгие дни. короткие недели». Уран-чечен телефильмниң 1-ги, 2-ги сериялары.

Редакторнуң орлакчызы
К. К. САТ.

АГААР

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге быскан хар чаар. Барымп чүкче угланыышкының хаттып дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 10—15, чамдык районнарга 1—6 градус чылыр.

Кызылга онзагай өскерлиишкин болбас. Хаттың күжү кошкак. Агаар хүлүүе 10—12 градус чылыр.

КИНО

АПРЕЛЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Вокзал для двоих» 9.30, 12.20, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» 9.30, «Мартин и волшебник» 11.10, 13.00, 15.00, «Женатый холостяк» 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мужское воспитание» 15.00, «Молодыми остались навсегда» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Киносборник» № 112 10.00, «Радуга семи цветов» 13.20, «До свидания Чедео!» 15.00, 16.30, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Пой, ковбой, пой» 18.30, 20.30 шактарда.

Редакциянның адреези: 667000. Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажын № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63. редакторнуң орлакчыларының 2-35-24. 2-23-54. харыысаалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35. партбижи амыдыраа болгаш үлетүр киллистериниң 2-31-75. пропаганда болгаш совет төрүзүт киллистериниң 2-37-13. чагаа киллизиниң 2-41-27. информация киллизиниң 2-20-60. культура киллизиниң 2-23-54. колхоз ажыл-агый киллизиниң 2-21-67. корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45. солун кезбейн баргында 2-32-75 телефоннар болгаар.

Чагыг № 476.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының керектериниң талазы-биле эргелелдиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС—00122

Бүгү чүрттарның пролетарилери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 100 (12190) | 1983 чылдың апрель 30, суббота | 1925 чыдан үндезилеттинген | Өртээ 3 коп.

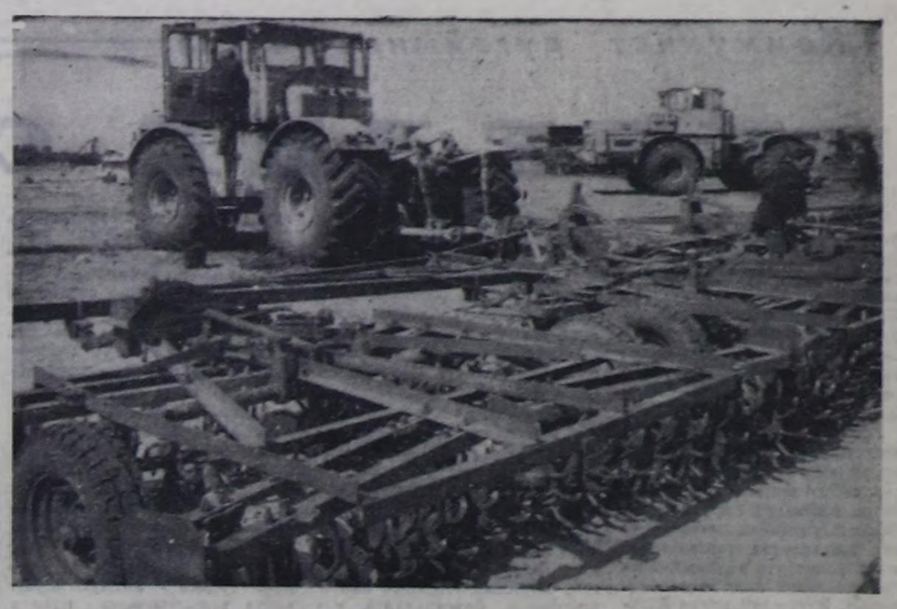

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозунуң механизастаан үшүү отрядының механизаторлары (начальниги ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Д. С. Дандар) Чедер хөлдүң алдыы чарыында 6200 гектар шөлдүң шыгын базырып, илиртеп, үлүдүредирин 12 агрегат-биле ийи эдлечелиг ажылдап тургаш, чеден ийи шак иштинде воскан. Бо шөлдерге 5400 гектар кызыл-тасты болгаш 800 гектар суланы тарыыр.

Часны ажылдарның баштайгы хүнүнден эгелээш-ле мурнакчылаш идепел келген, оларга хүн нормазын 150—200 хуу чедир бедик шынарлыг күүседип турар механизатордан Сердек Ондар, Николай Ондар, Артём Дандар, Алексей Ооржак болгаш өөн-даа ээлелер хамаарыжыр.

Черде ажылдап турар механизаторларның ортузунга бесседаны, солуун номчуугазын үргүлчү чорудуп турар. «Куш-ажылчы» коллективтер болгаш бүдүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролүн бедидер дугайында» ССРЭ Хөөйлүзүнүң төлевилелин дугайты туснай чугаалавышыланганы эртиргген. Ук төлевилелди олаш сетинделиң хамызындан чүүлдүг деп көргөн.

Механизатоларның бедик бүдүрүмчүлүг ажылдаарынга таарышкан бүгү байдалдарны тургускан, оларның аъш-чем хандырылгазы эки.

С. КЫЗЫЛ-ООЛ.

ЧУРУКТА: чаштырыышкын мурнунуң ажылдарын чөрүдарынга таарыштыр техниканы механизаторларның эде дерип турары.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

1983 чылдың апрель 16-да Бүгү-эвилелдиң коммунистиг субботниктиң түңнелдериниң дугайында айтырыгны СЭКП ТК-ның Политбюрозу алчелиг хуралынга чугаалажып көргөн. Ол субботник совет улустуң бедик медерелдиниң болгаш патриотизминиң тодаргай көргүзүүү болганын демдеглээн. 1983 чылдың күрүнениң планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүдөлгелерни чедиишкинниг күүседиринге ажыл-агыйның иштики курлавырларын мобилизастаар талазы-биле СЭКП ТК-ның пленумун айткан сорулгаларын шинчилээринге төлептиг үлүүн боттарының эвес-шудургу күш-ажылы-биле совет кижилер киирген. Коммунистиг субботниктиң түңнелдериниң дугайында дыңнадыгны парлалгага парлаар.

Чоонуң хереглел бараанпарын бүдүрерин калбартыр дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарының күүселдезиниң канчаар чорун турарының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги орлакчызы И. В. Архиповтуң, министрлер В. П. Ленинин болгаш Н. Н. Тарасовтуң дыңнадыгларын СЭКП ТК-ның Политбюрозу дыңнаап. Аъш-чем программазыбиле сырый холбаштыр ол бараанпарны бүдүрерин көвүдедирип, ачы-дузаа чедирерин калбартыры СЭКП-ниң XXVI съездиниң бадылааны социал программаның төп кезээ болуп турар болгаш бүгү партия, совет, профовилел органнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның кичээнгейинден төвүүге доктаамал турар ужурлуг дээрзин онаалап демдеглээн. 1983—1985 чылдарда чөвүү бараанпар-биле хандырарын экижиндиринин немелде хемчегдерин СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо айтырыг талазы-биле хүлээп алган доктаалында тодаргайлаан. Чопга садыглаар бараанпарны, ылаңгыя хереглелге чедир хандыртынмайн турар бараанпарны бүдүрерин көвүдедиринге бүдүрүлге курлавырларын улам ынай дилеп тывар болгаш ажыглаар талаагы-биле ажылды үргүлчүлээрин эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, партия крайномнарынга болгаш обкомнарынга, ССРЭ-ниң министерстволарынга болгаш ведомстволарынга даакан.

Чурттуң районнарының хөй чыруузунда калбарган часкы хову ажылдарының канчаар чорун турарының дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының орлакчызы З. Н. Нуриевтиң информациязын СЭКП ТК-ның Политбюрозу дыңнаан. Часкы тарылганы эң-не кыска хуусаада, ажылдарны бедик шынарлыг кылдыр организастыг чорударынче база доозарынче кодээниң бүгү ажылчыдарының күженишкиннерин бүрүн эвилелдээриниң эргежок чугаазынче партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның кичээнгейин угландырган.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг чаа курорт зоназын Касхий аалайның барының талакы орнинге дараазында беш чылда тургузар дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Азербайджанның Компартиязының ТК-зы-биле болгаш Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлели-биле кады ажылдан кылган санаалдарын СЭКП ТК-ның Политбюрозу деткээн.

МАЙ 1-НИ ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ УТКУП ТУР БИС

БҮДҮРҮКЧҮЛҮҮ ӨСКЕН

Келир чылын Төрээн Тыва совет улустуң найыралдыг-бүлезинге бакташ киргениниң 40 чыл ооң демдеглел арттырер. Совет Тываның 40 чыл ооң төлептиг уткуурубиле СЭКП обкомунуң чоокта болуп эртиен IX пленумуну кылып чорудар иол хемчегларинең планын бадылаан болгай. Ол планда республиканың социал-экономика культура-хогжүлдезиниң талазы-биле, ажылчы чонуң болгаш шаңгыя аныяктарның идей-политиктиг, патриотчу, интернационалчы кижизидилгеп улам ыцай күштелдиреринің комплекстиг хемчегларын хаара тутқан.

Бистиң «Совет Тыва» совхозтуң ажыл-ишчилери, республиканың бүгү чону-биле бир дөмей, Май 1-ниң бүдүүмуниске ол болуушкунну улуг оорушку-биле хүлээп алган. Совхозтуң дирекциязы, партком, профовилел комитеди боттарының каттышкан хуралынга Совет Тываның 40 чыл ыбилейин төлептиг уткуурунуң тодаргай сорулгаларын чугаалажып көргеш, хемчегler хүлээп алган. Черлерде партия, профовилел, комсомол организацияларе идеологтуг ажылдың бүгү аргаларын болгаш хевирлерин ажыглап тургаш, Совет эргечагырганың үезинде Тываның экономиктиг, культурлуг тургузуушкунунда, тыва чонуң социал амыдыралында онза улуг чаартылгаларның дугайында хаңы тайылбырны чорудар ужурлуг.

Совхозтуң партному бир-ле дугаарында пропагандаанын кол хевирлериниң бирээзин

партком

секретарынга

с ө с

болур кескү агитацияны үндезинип-биле чаартып эгелээн. Олу үеним негелдезинге дүгжүп, кижилериң хей-аъдын киирип, чаа-чаа ажыхерекче кыйгырып, ажылчын коллектив бүргүзүнүң мурнунда кандыг сорулгалар туруп турарып тодаргай тайылбырлаар, оларның күүседезинге боттуг дуаны чедирер дээш партком ажылдап киргеп.

Ол байырлалга белеткел ажылларының үезинде бүдүрүлгенин, күш-ажылдың болгаш хей-ниитиниң бедик сагылга-чурумун чедип алыры бирги чергениң айтырыг болур ужурлуг. СЭКП ТК-ның ноябрь Пленумунуң, ол Платформа СЭКП ТК-ның Чигинге секретары эш Ю. В. Андроповтуң айтышкыннарын чон ортузунга таныштырып турарының үезинде ажылчын коллектив, цех, бригада бүргүзүнге сагылга-чурум дугайында шыгны чугааны партия эге организацияларе, партболүктер чоруткан. Хей-ниитиниң күжүнге даянып алган, совхозтуң парткому чурум үрекчилери, арагачыларны, прогульщиктерни хей-ниитиниң мурпунче үндүрүп, оларга негелдеринге тургускан. Ол болгаш еске-даа хемчегларын дээштиг чорутканының соонда совхозтуң ажыл-агыйының бүдүрүмчүлүг коскүзү-биле кедүрүлп келген. Ооң түңнелинде ажыл-агыйның планныг онаалдаларының, социалистиг хүлээлгелеринің күүселдези экижээн. Эрткен чылын күрүпеге эът, дүк садарының планы ажыр күүседтинген, мал бажы өскен. Оң бирги беш чылдың үшкү. өзек чылын совхоз база эки эгелээн: сүт болгаш эът садар талазы-биле квартал планын хуусаадан эрте күүседткен. Эрткен чылга деңнээрге, бо чылын торүүр малдан алган чаш төл хөй. Часкы хову ажылдарынга белеткел ажылдары доозулган. Ажылчын коллектив бүргүзүнге социалистиг чарыштыг дээштиг ишчилериниң күженишкиннерин бүрүн эвилелдээриниң эргежок чугаазынче партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының, министерстволарның болгаш ведомстволарның кичээнгейин угландырган.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг чаа курорт зоназын Касхий аалайның барының талакы орнинге дараазында беш чылда тургузар дугайында ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң Азербайджанның Компартиязының ТК-зы-биле болгаш Азербайджан ССР-ниң Министрлер Чөвүлели-биле кады ажылдан кылган санаалдарын СЭКП ТК-ның Политбюрозу деткээн.

Өшкү кыргылдазы

Бо чылын час узамдыккан, каш хондур хадаан соонда чылыг хүннер ам-на дүшкеп. Ынчалзажок от-кок үнмээн, Тулаан-Караның шончалайлыг белдири безин куу олчаан.

Частың бо үезинде чымыштыг-даа болза, өөрүнүүг ажылдарның бирээзи — өшкү кыргылдазы. Ол чылыг үезин келгениниң база бир хереглээн. Ынчангаш «Барлык» совхозта Хөнделең салбырының кадарчызы Далар-оол Ооржак бо ажылды кымны-даа мурнай эгелээн.

— Час сооқ болганындан бо чылын өшкү кыргылдазынче мурнукузундан орай кирдивис — деп, совхозтуң кол зоотехниги Эрес-оол Куулар бистиң уткуп алды. Ооң чугаазы-биле алырга, совхозта кыргыыр 3600 баш өшкү бар болду. Ооң бирээзинге онааштыр 610 грамм дүк кыргымыры көрдүнген. Ынчангаш күрүнеге 2,6 тонна эки шынарлыг дүктү дужаар.

Өшкү кыргылдазын кыска хуусаада доозар соруга-биле совхозта дөрт звенону тургускан. Оларның бирээзи-де үш кодан өшкүнү кыргыыр онаалда алган. Барган аалмыстың харылзаар звенода 15 кежигүн бар. Олар 250 өшкүнү кыргып доозуп турар болду. Өшкү бүргүзүндеи-не планда көрдүгениниң 200 грамм дүк хөй алынган. Кыргылданың болгаш дүктүң шынары эки. Ук звено ажылын доозупкаш, Чоналыг ховузунда Кара-Ай Ооржактың аалынче аъттанып-кан.

Бир звенону совхозтуң Хөнделең салбырының эргелекчизи Көктей Товариштай удуртқан. Олар ол хүн Очур Монгуштуң өшкүзүн кыргаан, Хомушку Кодан-оолдуң өшкүзүн кыргып эгелээн болду. А селекционер-зоотехник Вера Монгуш баштаан звено Хомушку Эшкү-Саарның өшкүзүн кыргааш, Караң-оол Соян, Сегбе Соян оларның өшкүзүн кыргып турар.

Кызыл-Тайга, Делег-Хол мынчаар совхозтуң эң ырак кол мал эмчизи Көк Ооржак баштаан звено чорупкан. Олар ынча өшкүнү чангыс неделя дургузунда доозар сорулганы салган.

Кыргыкчы звено бүргүзүнде парткомнуң, көдээ Совет күүскомунуң кежигүннери быжыглаттынган. Олар ажылды организастап, оон шынарын хынап, чогуур хемчегlерни ап турар. Ук ажылдың түңнелин база олар кылыр, социалистиг чарыштың түңнээр болгаш тинлекчилерге шаңнал-макталды тыпсыр.

Бистиң чораан аалывыстың өшкүзүн кыргаан Лиза Сарыглар, Күжүгет Опен-кыс эң шалыпкын болгаш шынарлыг ажылдаан болду. Дүк савалап турар Монгуш Чылбаадайның ажылы база макталдыг. Олар Совет Тываның 40 чыл оюн күш-ажылчы белектерлиг уткуур дээш шудургу ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Л. Сарыглар биле О. Күжүгет өшкү кыргып турлар.

А. САРЫГЛАР,
Ш. КУУЛАРНЫҢ
фотозу.

БИРГИ ЧЕРНИ ЭЭЛЭЭШ...

Эрзин районнуң хереглекчилер пинтилелиниң коллективи бирги кварталда үүрмектеп садар бараан саарылгазын 102 хуу азы 1 млн. 253 муң рубльге күүсеткен.

Тамара Долгарның эргелекчилээн ажыл-агый бараанарының магазини социалистиг чарышка бирги черни ээлээш, шилчиир вымпелди чаалап алган. Маңаа аныяк садыгжы Алдын-кыс Давааның кирген үлүү эвээш эвес.

Эрзин суурда делгем, чаңгыс чаа универмагты ажыглалга киргенден бээр үр болбаан. Ында эвээш эвес межигүннерлиг коллектив бо чылдың баштайгы үш айларында багай эвес ажылдаан. № 1, 2 салбырларның садыгжылары бараан саарылгазын түс-түзүнде 105—103 хуу күүсеткен.

Автомагазинниң чолаачы-садыгжызы Вичеслав Уржук «Нарын» совхозтуң ыракузакта малчыннарынга график бүгүлээр чедип, оларның аъш-чемге болгаш оске-даа бараанарга пегелдезиң хандырар дээш кызымак ажылдаанының түңнелинде автомагазиннер аразында шилчиир вымпелди чаалап алган.

Бистиң корр.

ДЕТКИП, ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮП ТУРБИС

ТОДАРГАЙ ЧИЖЭЭ

«Куш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларым үрелеп башкарарынга оларның ролүн бедидер дугайында» ССРЭ-ниң Хөөйлүзүнүң төлевилелин солунмардан кичээнгейлиг номчуп, сеткилим ханып, дыка сонуургадым. Чаа хөөйлү төлевилелди болза күрүненни, ниитилелдиң ажылхелектеринге эргелеп башкарарынга ажылчы чонларны калбаа-биле киниртирериниң ленинчи принципиниң амыдыралга боттанкышкыңы, совет демократиязының улам ыцай сайзыралып турарының база бир тодаргай чижээ-дир деп санаар мен.

Күш-ажылчы совет кижи бүргүү бодунуң улуг Төрээн чыртынчы, бодунуң коллективиниң ёзулуг ээзи болуп турарын чаа Хөөйлү төлевилели бадыткап, ажылчы чонларның дүрүм ёзугаар чорүүлдүнүшкинниң хаймыктырын турар. Ынчаарга бүгү-ле будулгелерни, албан черлерни, организацияларның ажылчорудулгазының деңнелин амгы үеним негелдезинге чедир бедидеечинче, күш-ажылчы коллективтерин кежигүн бүргүүн кижизидеринге, күш-ажылдың социалистиг сагылга-чурумун быжыглаарынга юридиктиг бо чугула документ улуг рольду ойнаар дээрзи чугаажок.

Хөөйлү төлевилелиниң хамаарыштыр мээң чамдык бодалдарым бар. Чижээ, 4 чүүлдүг үшкү пунктуун кажан Хөөйлү кууштуг кылдыр базылаттынга бээрге, тыва дылга мынчаар пөрлээ кандыгыл: «Чаңгыс кижиниң удуртқуун бүдүрүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп башкарарынга ажылчы чонларны калбаа-биле киниртирериң холбарры».

Ынчаарга коммунистиг кижизидилге ажылын организастаар талазы-биле күш-ажылчы коллективтериниң бүгүн эргелерин Хөөйлү төлевилелиниң 17 чүүлүнде тодаргай айытқан-дыр. Бо чүүлдүң аразына мындыг пунктуну немей киирер дээл саналым бар: «Совет жойлуларны коллектив кежигүннериниң ортузунга калбаа-биле пропагандаларар, ажылдакчы бүргүү совет хөөйлуларның негелдерин ханызы-биле медереп билгеп турарын хандыраар».

Бригада азы мындыг хевирлиг салбыр чок будурүлгелер, албан черлерни, организацияларны амгы үеде Совет Эвилелиниң болгаш ооң иштинде бистиң республикада ховар болгай. Ынчаарга будурүлге бригадазының коллективиниң болгаш ооң хол эргелериниң дугайында, ылаңгыя хей-ниитиң органным — бригада чөвүлелиниң совгуур дугайында төлевилелде айытқаны олаш чугула ужур-дузалыг болур деп санаар мен.

Б. БЮРБЮ.
күш-ажылдың хоочуну.

УЛУГ СОНУУРГАЛ-БИЛЕ

Ажыглаттынган чиг-эттиг ынаы-бүрү эленчилерни дагыны ажыглаары-биле оларны чыны, катап болбаазырадыр сорулгалыг Красноярскиниң «Торсырьё» каттыжышкынының Кызыл хоорайда базазының ажылчыннары бистер «Күш-ажылчы коллективтер болгаш будурүлгелерни, албан черлерни, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролүн бедидер дугайында» ССРЭ-ниң Хөөйлүзүнүң төлевилелин кайгамчык улуг сонуургал-биле номчуузувус.

Чаа хөөйлүнүң төлевилелин бодум хуумда бүрүн чүүлдүзүпүп, деткип турар мен. Күш-ажылчы коллективтерниң эргелелиниң болгаш күзелгелериниң дугайында ынка тодаргай айытқан-дыр. Чижээ, күш-ажылдың сагылга-чурумун хандырар талазыбиле күш-ажылчы коллективтерниң эргелелиниң дугайында Хөөйлү төлевилелиниң 9 чүүлүнде айытқаны олаа чугула ужур-дузалыг деп санаар мен.

Төлевилелиниң ол чүүлүнде мынчаар бижээн: «Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээри ээш коллективтиң кежигүннерилге хамаарыштыр хей-ниитиниң хемчегlерин (эпчүүзүнүү сагындырыыш, хей-ниитиниң донгуллазыны) ажыглаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээринин дугайында материалдарны эпчүзүпүн судунга чугаалажып саар кылдыр чамчыдып боорэ. Ынчаарга хей-ниитиниң донгуллазынга немей хей-ниитиниң ыңгыы эонгуллазын киирер деп санаар мен.

С. ВАСИЛЬ.
ажылчын.

ТАРЫЛГА ЭГЕЛЭЭН, А БАЙДАЛ...

«Барлык» совхозтуң кол агроному В. Шалгинов-биле ужуражы бердивис. Ол бо часкы хову ажылдарынга белеткелдиң байдалын тайылбырлап берди. Совхоз бо чылын 1540 гектар тараа, 1285 гектар мал чеми культураларын, 20 гектар картофель, 90 гектар ногаа аймаан тарыыр планныг. 3000 хире гектар хөй чылдыг сиген пландың суггарар. Үрезинбиле 100 хуу хандыртынган. Бар 413 тонна үрезиниң 70 ажыг хуузун хоранпаан. 24 тонна кукуруза үрезиниин үш тонназын чедир сөөртүп албаан, а рапс үрезинин шуут чок. 90 тонна картофель үрезинин Хакасиядың Таштып районундан сөөртүр.

Шык бөзырымышкынында чедип БИГ-3 илиирлиг агрегаттар ажылдап эгелээн, ажыл доостур чоокшулаан. Чер андарары-биле 11 дугуйлуг трактору бир звено кылдыр тускайлаан. Хоочуң механизатор Чүдек-оол Сарыглашың 6 кижи составтыг звенозу тараа чаштырар сеялкаларны бригада төвүнде четчелеп турар. 1170 тонна ногаа аймаан, 400 ажыг тонна картофельди өстүрер. Олу сайгарары күзүн бергедей бээр. Чүге дээрге районнуң хереглекчилер ниитилели, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат шыгжаар черлеривис чок дээш кереэзин күүсетпейн турар.

Бригада төвүнге кызыл-булун эргежок чугула. Кескү агитация-биле дериттингеп-даа болза, телевизор чок. Чунар-бажың ажылдап турар. Бригаданың столованыында аксава чүүп сода, аржымыл ында чок. Чайгы үеде үрелир продуктулар: эът аймаа, сүт, сметана шыгжаар соодукчу чок. Товарлар санитарлыг дептерни база көргүспедилер, чүге дээрге эмли шинчилгезин эртпээнин илдеп. Механизаторларның чүүрткээр черинде орун-дежек салдынган. Ында стол, сандай салдынмаан. Олар оруннар кырында одуруп турар. Ак чоорганнар, чоорган хаптары чүүр хеп чүүр машинаны совхозтуң директориязы садып бербээн.

«Хемчик» совхозта 14 суггатчы звенода 70 суггатчы, бот-орулга-чарылгалыг дөрт звено ажылдаарынга белеп. 150 гектар көк-суланы, 250 гектар медени оларга быжыглаан.

Бригада төвүнде чунар-бажыны чаа септеп доозап, ол ам-даа ажылдавас, ында чедир кылдынмаан чүүлдер баа. Ажыл-агыйда шык базырымышкынында база хөй улус ажылдап турар. Бо хүнперде 75 гектар черни суггарган.

«Барлык» совхозтуң Аксы-Барлык салбырынга кээривиске, механизаторлар дүштеки чем соонда дыштанып орлар. Бригадир К. Саая биле механик О. Сталй совхоз төвүнче кире берген, ында чок болду. Оон мурнунда аңаа бригадирлеп чораан, ам эдикчилер звенозун удуртуп турар Ким Моөктээр-биле ужуражы бердивис. 800 ажыг гектар медениң шөлүн илиртеп доосканын, аңаа К. Моңгуш, Х. Сапаа, А. Хомушку олар хүн нормазын 120 хуу ажырып турганын билип алдывыс. Кымял-булун кескү агитация-биле долузу-биле дериттингеп, чурттаар черлерде орун-дежек бүрүн салдынган, чунар-бажын ажылдап турар. Бригадада партболүкту тургускан. Салбырның механизаторлары 400 гектар арбай, 259 гектар сула, 300 гектар рапс, 120 гектар медени тарыыр, 800 гектар медени суггарар планныг. Улуг повар, аныяк коммунист Мариям Сарыглар дуалакчыларыбиле бригада төвүнде чурттавышаан. механизаторларга шынарлыг чемни кылып берип турар. Салбырның механизаторлары планныг онаалдарын күүседиринге бүрүнделдиг.

«Дөш-Терезин» совхозтуң конторазынга чер ажылының специалистерни тыпкайн, совхозта партком секретары А. Ооржак-биле ужуражтывыс. Оон биске тайылбырлаары:

— Агроном Б. Ооржактың часкы хову ажылдарының ажыл планнарын менээ ам-даа бербээн. Шык базырымышкынында 3 агрегат, дөрт звенода 27 суггатчы ажылдап турарлар. 25 гектар черни суггаргаң. Суггатчылар чадаг кылаштажып турар. Чүге дээрге суггат каттыжымышкыны машина-биле хандырбаан. Үрезин аймаанган картофель үрезинни чок, олу Хакасиядан сөөртүр. Бригада төвүнде столованыны зептелезин чаа доозулган. Чооқку хүнсөзе аңаа столованың ажылдалын эгелеер. Кескү агитацияны кылдырыл турааң.

Районнуң ажыл-агыйларында хову турлагларының белеткелиң дең-дескн эвес болганы хыналадаң илерээн. СЭКП ТК-ның май, ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин ажыдырарга боттандырар төлээе, ажыл-агыйларның удуртқулавы часкы хову ажылдарының белеткелдиң четпес чүүлдерин даруй чайладыры негеттинип турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Коммунист дугайында чугаа

УНЕЛИГ СӨСТЕР

Чыдың кайы-даа үеэнде кодээге дүн кыска. Даң адары биле, «Чаа орук» совхозтуң ферма, бригадаларыга ажыл-иш хайыгып эгелзер. Күске Чаңмаевна эртежик туруп, уруунуң ургуларын школаже белетнеп, аъш-чемин кылчып бергеш, кыштың бир сооң эртевинде № 4 хойжу бригадаже чорушкан.

Бригада төвү. СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниг дүүштүр соруглаларны тодаратқан Эрзин районнуң партия активиниң хуралының шиитпирлерин хойжуларга таныштырар дээш районнуң телээлекчилери-биле кады аңаа чеде бергеннер. Элчеглиг хурал болуруп баш бурунгаар чарлаан турган.

— Ноябрь Пленумунуң шиитпирлериниг харыы кылдыр база Аъш-чем программазын күүседир дээш кижи бүрүү канчаар ажылдаарыл, кандыг арга-курлавырлар бисте барыл?— деп, Күске Чаңмаевна аңаа чугаалаан.

Аңаа малчыннарның саналоналы хой болган. Бот-оруглачарылганы пептер-дип, мал ажылын хөгжүдер, ооң продуктулуун бедидериниг утланган саналдарын олар киирип, боттарының 1983 чылда хууда хүлөөлгелериниң дугайын чугаалаанар. Шида төрүүр ийи муң сес чүс ажыг хойнуң кыштыг эртип турары хүр чаагай, малчыннарның хой кезин чаш хураганнарны чиирит чок камгалап ап, хүлөөлгезин күүседириниг бүүрелдиин илертейлээн. Соруглаңы чедип алырының кол бызазы — чарыш, быжыг сагыпта-чурум, ажыл-агыйжы чорун болуруп од хойжуларга чугаалап берген.

Хоочун библиотекарь, Тыва АССР-ниң культураның ажыл планын тургускаш, парткомга бадыткан. Лекция пропагандазында 22 лектор, 10 ажыг активчилер хаара туттуунган. Олар совхозтуң удуртукчулары, специалистери, кедээ эмчилер, башкылар. Лекторларны түс-түс коллективтерге хувааган, лекцияларны аңаа план ёзугаар номчуурлар.

СЭКП ТК-ның май болган ноябрь (1982 ч.) Пленумнарының шиитпирлерин күүседири. Аъш-чем программазын боттандырары, совхоз бүдүрүлгезиниг бот-орулга-чарылганы иештередири, малдың аарыгларын-биле демисел ышкаш чугула айтырыгларны чонга таныштырары планда киргеп. Идеология фронтузунуң дайынчылары бо чыдың башгайгы кварталында байдагжыларга 60 чыгам лекцияны, илеткелди кылган. Ол айтырыглар тодаргай ажылнш, совхозтуң экономиказын хөгжүдер дээш организакчы ажыл-биле бижыглаттынып турар. Партком секретары Б. К. Бумбажай, кол экономист В. Б. Кунгаа, кедээ Совет күүскомунуң даргазы Г. Ч. Тойбаа, башкы С. Д. Калаа олар чижектиг идепкейлиг лекторлар бо чыдың 10 чедир лекцияны номчаан.

Лекторларның чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылга киржилгезиниң дугайын коммунистериниң инициативтиг хуралынга болган парткомга дыннаан. Кол-ла чүве — ооң хаштының чедип алырын дугуруушкан.

Күске Чаңмаевна — совхозта хереэженнер чөвүлелиниң идепкейлиг активчилериниң бирээзи, оларның хой кезининиң дагдыыкчызы, сүмелекчизи. Эрткен чылып районнуң хереэженнер чөвүлелериниң аразында чарышка бирги черни эзилээн бо чөвүлел агитквартиралар дамчыштыр ажылды идепкейлиг тургускан. Совхозта ам оң үш агитквартира чон ортузунга кижизидилгө ажылының таарымчалыг төптери, бо хүнперде ында Совет Тыванның 40 чыл оюнга тураскаатқан агитквартиралар аразында шин көрүлдези чоруп турар.

Күске Чаңмаевнаның уругларыбле кады чурттап орар үш өрээл бажыңы № 4 агитквартираның төвү. Ооң иштидаштыг арыг-силиг. Бажында холодильник, телевизор, сервант, амгы үениң бажың иштининг чараш хереклелдерин өмге-сескелиг салган болду. Агитквартираның будуңу көрүштүг. Аңаа хамаарышкан оң ийи өрегелиң бежең ажыг чурттакчыларының, чээрби өөреникчилериниң дадызын, ажыл планның ында чарашпыр бижээш аскан. Агитквартираның чөвү совхозка бот-тывынгыр уран чүүл көрүлдезиниг, малчыннарга шефтээшкиннерге, өске-даа ажылдарга бир демиг киржип келген. Активчилер Б. Дүпчүп, О. Кынаа, С. Шыырапай, Д. Шаравии, С. Куулар, өске-даа эштер агитквартира төвүинде чайда бир удаа кичээлдя эртирер, чурттакчыларны чыын хуралдаар.

Чижээ, школачылардың өөредилгезиниң чартык чыл түңнелдерин башкы С. Куулар чурттакчыларга танышгырган. Аңаа чыылганнар уруглар киижизидилгезиниң дугайында айтырыгны база чугаалашкан. Агитквартирага бактаан турар өг-бүдүлериниң чартык чылда эки өөренгенин хуралга демделээн, багай демдектиг кижи чок болган. Ол ышкаш күш-ажылдың сагыпга-чурумун быжыглаарынга агитквартираның ролюнуң дугайын Күске Чаңмаевна чыылган улуска чугаалап, чамдык чижектериң кииргилээн. Чамдыкта арага иже бергилээр улустарны угаадып, сургааганнар.

Коммунист Күске Эренчина чангыс суур чурттугларының амыдырал-чурттадгаамы, неғелде-хереглелдерин эки билир, чаагай сеткилдиг, негелделиг кижи.

— Ондарларда ийистер төрүттүнгеп! — деп, чугаа бажыңнарга тарай бергеп.

Ам үш бичии уругуг апарган ажылчының бажыңынга Күске Чаңмаевна база барып, амыдыралын сонуургап, кандыг дуза хереглеттинип турарын билип алган.

Бай-Даг суурда ол хүндүг хоочун ажылдакчы-биле байырлажып турумда, ол бирде бажынче далажы берди. Милициянның назы чедистер хереэзиниң талазы-биле комиссиязы өберге» дижир бир оолду Күске Чаңмаевнага даандырып каан. Ам ооң аваы-биле барып чугаалажып, оолдуң Кызылда кандыг өөренип турарын сонуургаары ол болду. Аныяк оолдуң чолаачы болуксаан күзелин дагдыыкчызы деткип, совхоз дирекциязынга айтырыгны тургускан. Совхозтуң стипендиады кылдыр автошколаже ону өөредип чоруткап.

Чонунга хүндүткелдиг коммунистиң сагыш салып чоруур чүүлдери-де хөй. Ынчангаш ол:

— Четтирдивис, Чаңмаевна деп чылыг сестерни бо-да дыылаар.

В. МААДЫР.

Эрзин район.

ЧАРЫШКА КИРИШИИШААН

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың бедик сорттуг руда болбазырадыр цегинин коллективиниде Алдын-кыс Монгуш эшоорунуң улуг хүндүткелиниг чаалаан алган. Ол бешки эзлегде дерилгелер машинизи болуп, чеди чыл ажылдап турар.

— Алдын-кыс түгле байлак дуржулгалыг эвес, а күш-ажылга ынак, дыңнангыр кижи — деп, эзлегинин улуг мастери Г. П. Лопаткина чугаалап турар.

Дагдыыкчы хүлөөлгезин ол багай эвес күүседип турар. Аныяк ажылчыннарга аргадуржулгазын ак сеткилдиг дамчыдып келген.

Совет Тыванның 40 чыл болур оюн төлептиг уткуур дээш калбарган социалистиг чарышка киришиишаан, бешки эзлегиниң ажылчыннарыга бо чылдың бүдүрүлге планнарын хуусаа бетинде күүседирин хүлөөгеп. Коллектив кежигүннери аазаан сөзүн шалыпчы ажыл-керек-биле бадыткап турар. Бирги кварталдың планынга неметтир олар 179 тонна сорттуг даг-дүгүн бүдүргеннер, 22 муң рубльдин нормативтиг арыг продукциязын берген.

Бо чедиишкинде Алдын-кыс Монгуштуң кииргеп үлүг база бар.

А. БАРМАШОВ.

ЧУРУКТА: А. МОНГУШ ажылдап туп.

А. МЕЛЬНИКОВТУҢ фотозу.

НЕМЕЛДЕ САНАЛГА СООНДА

Владимир область Александров хоорайның Валентина Терешкова кудумчуундa теректериниң болгаш липаларының будуктарының бүрүлери погаарары берген, ол ыяштарны озурткандан бээр чээрби беш час эртсе-даа, алды дугаар бажыңның чурттакчыларын онза өөреткен. Ол ортажыгаш апарган теректериниң шупгузун кезер деп турган.

Хамык ужур мындыг болган: теректер, липалар үнген черни дамчыштыр инженер харылзажылгазының оруун тудугжулар болгаш телевидениелиглер чорудар кылдыр тургускан. Ол теректерже техниканы чорудуптарга, бажыңның чурттакчылары ону доктаадыкан. Ооң-биле чергелештир олар бойдус камгалалының хоорай ниитилелиниден дуза дилээннер. Чорудар ужурлуг хамык ажылдарны харылап турган специалистериниң болгаш удуртукчуларының хуралын дарый чыгай.

Чугаадан илерээни болза, тудугжуларны түлө ажылдаарынга «эптиг» вариантыдан өске чүү-даа чүве, ыяштарның салымчолу-даа, сонуургатпаан болган. Теректериниң чаңгызында-даа хора чедирбес, немелде саналганы чорудар дугайында саналды киирген. Бойдуска, төрээн хоорайының арга-ыяжынга камналта чогу дээш шын-гы сагындырыгны организациянның удуртукчуларынга опааган.

Бойдус камгалалынга хөй-ниитиниң ролю чугула херек деп чүвени үжен теректер дугайында айтырыг база катап бадыткаан. Бойдус камгалалының ниитилелдериниң социалистиг чарыжынга областа бирги черни эзлээн александровчулар бойдус камгалалының хереэнге бедик харыысалгалыг чоруун кертүүп турарлар.

Өске черлерге бодаарга, александровчулар хөй ыяштарны, чадан үүштерни бойдус камгалалыгга бойдус чечектерни чыл саныңда олуртуп турар. Бир чурттакчыга онаалтыр алырга, чээрби беш дөрбелчин метр погаан ыяштарлыг шөл онаажыр.

Хоорайның кудумчуларын муң ажыт аныяк ыяштар болгаш чадан ыяштар каастай берген. Хоорай кавызының ине бүрүлүг камгалалдыг арга-арыгларының санитардыг аштаашкының чорутткан. Чурумалыг Дичковское холду бойдус туризмалы кылдыр чаплаан. Хоорайның улуг будуруглелеринде бойдус камгалалының улуг программалыг хемчегларни чорудуп турарлар.

Э. ВАСИЛЬЕВ, СЭТА-ның корр.

Александров, Владимир облазы.

КАМНЫГ, КИЧЭЭНГЕЙЛИГ БОЛУР

Бистиң чуртувуста совет кижилериниң амыдырал-чурталгазының чаагай чоруу партиниинг, чазаптың үн бүрү ада сагыш салыышкынында. Улус ажыл-агыйының социал хөгжүдениниң эрткен беш чылдар планнарында көрдүнгени-биле чурттуң девискээрииге улут хемчээлдиг чурталга шелдери, социал амыдырал объектилери туттунган болгаш бо хүнперде-даа туттунуп турар. Ооң чижээ мравайн, республика пайысылалы Кызыл хоорайның ажыл-амыдыралындан бээри көрүп болур.

Кызыл хоорайда 264,2 муң дөрбелчин метр чурталга шелү ажыглалга киргеп болгаш амгы беш чылдың планы-биле 280 муң дөрбелчин метр чурталга шелү туттунары көрдүнүп турар.

Чаагайжыды туттунган бажың чурттакчыларга улуг белек. Чаа бажыңнарның дузугүрүп чыл саныңда хөй-хөй өг-бүлелер ап турар. Ол бажыңнарны тударынга күрүпениң чеже-чеже акша-хөреңгизи чарыгдаттынган, кайы хире күш үнген деп! Бодап безиң көөрге, бажыңны техниктиг пегелде ёзугаар тударынга херек материалдар— янзы-бүрү демирлер, хоорзалар, канализация хоолайлары, будук... черле чүнү чок дээр, аңаа үнер акша-хөреңги милдион-миллион р. ль-биле санаттынар. Чурттап орарывыс чурталга шелү дээш толевирниң хемчээли бистиң чурттувуста эң чиик. Үстүнде чугаалаакывыс чаагайжыды туттунган үш өрээлдиг бажыңнарның айда хөлезинге үзээри дорттеп, ийи өрээлдиг — оң сестен аппас, чамдык өг-бүлелерге бажың хөлезинге толээрингe харын-даа чигелдеиг.

Чурталга бажыңнарының девискээри арыг-шевер, чаагайжыттынган болуун дээш подъездилериниң иштин, ооң девискээриниң арыглал-ашталгазын шаликпыг ажылчыннар доктаамал чорудуп турар.

Хоорайның чурталга-ажыглал-будурүлге участоктары чурталга бажыңнарының эдилел-ажыглалын шын тургузарын хайгаарап турар. Чижээ, хоорайның чурталга ажыглал-будурүлге № 2 участогунуң ажылдакчылары хамааржыр девискээринде бажыңнарның чурттакчыларыбле харылзааны багай эвес тургускан. Участок начальниги Л. В. Жукова айтырыглыг келген чурттакчыларга дыпгыр, оларга дузалажыр, суме бээр дээш дыка кызыр.

Коммунал ажыл-агый черлериниң ажылы чурттанчы дист кижи бодунуң теоретиктиг билиглерин дыңнакчыларга биилдиигир, чедиигир, солуп кылдыр дамчыдып бээр соруглалыг. Ынчангаш пропагандистиң өөредилгениниң хевирлери дыңнакчыларның белеткелиниден болгаш политиктиг өөредилгениң чадазындан хамаарыштыр хамылаан, калбарган турар ужурлуг.

Марксизм-ленинизминиң кол үш иезеткери: философияны, политиктиг экономияны, эртемниг коммунизмни болгаш СЭКП төөгүзүн хамыбиле хандыр өөренири партия өөредилгезиниң үндезини негелдези болуп турар. Ол негелде пропагандист кадрларга, оларның теоретиктиг, методиктиг мергежилиин бедидериите бүрүнү-биле хамааржыр.

Чамдык пропагандистер болгаш партия ажылдакчылары партийжи пропагандаңың методиктиг талазын чедир үнелеп көрбес чорук амдаа бар. Партия өөредилгезиниң методиктиг талазын шын ынчаар чедир үнелеп көрбес чорук кичээлдериниң теоретиктиг деңнелин чавыздып, ёзугхевир барымдаалаар байдалга чедирип турар.

Теория талазы-биле бедик мергежилдиг, белеткелдиг-даа болза, методиктиг мергежилиниг чавыс пропагандистиң кичээлдерге лекцияларны дыңнакчыларга солуп эвес, харын-даа чалгаарынчыг болуп турары ховар эвес. Ынчангаш пропагандистериниң теоретиктиг белеткелин методиктиг белеткелден хоорулчак болдуруп болбас. Пропагандист кижи бодунуң теоретиктиг билиглерин дыңнакчыларга биилдиигир, чедиигир, солуп кылдыр дамчыдып бээр соруглалыг. Ынчангаш пропагандизмниң чогаалдарын, партияның документилерин, хүн бүрүүн солуннарын болгаш журналдарын бот-кичээл-биле хандыр өөренири. В. И. Ленин мынча деп бижээн: «Билдингир түскайлаң күш-ажыл чокка чаңгыс-даа шыгыны айтырыгны чорук тывызбас болур, күш-ажылдан кым коргер болдур, оң кижи шынны тывар аргазын оскунар апаар» (Чогаалдарының долу чыылдазы, т. 23, арын 68). Чамдык пропагандистер кичээлдерге доктаамал белеткенмес болгаш семинарларга дыңнаан чүүлдерин колдуунда ажыглап, немелде белеткелди кылбайн турар таварылгалар амдаа бар. Ол ышкаш чамдык дыңнакчылар чүгле кичээлдерге лекциялар дыннаарыбиле кыызгаарлаттынып, боттары түскайлаң өөредилгени кылбайн турар.

Политиктиг чогаалдарны номчуурунуң аргалары янзыбүрү. Н. К. Крупская мынча деп бижээн: «Билиглерни чедип алырының кол аргаларының бирээзи—номну ажыглап билири, ынчаарга номну каңчаар номчуурун, материалды каңчаар ажыглаарын билип алыр херек. Бо айтырыглар дыка улуг ужур-дузалыг болуун турар».

Литератураны номчуурунуң хевирлерин болгаш аргаларын колдуунда ийи чүүл тодаргайлап турар. Бирээде, номнуң характер байдалындан. Ийинде, номчулганын соруглазындан хамааржыр. Теоретиктиг билиглерни дыңнакчыларның шинчээдип алыр аргазын, угаанга доктаадып алыр аргазын барымдаалап көөрү чугула. Доктаадып алырының үш хевири бар: дыңнап доктаадыры, көрүп доктаадыры, бижидилге-биле доктаадыры болур. Илеткелди, лекцияны, радио дамчыдылгазын дыңнаап, эки доктаадып алыр дыңнакчылар эвээш эвес. Материалдарны боду номчуп көрүп турган, эки доктаадып алыр арга база бар. Номчуттунган материалды магнитофонга бижиткеш, ооң дузазы-биле доктаадып алыр аргазы мотор-шимчедикчилиг доктаадып алышкын деп адаар. Доктаадып алырының бо үш хевирлерин сырый холбаштырары чугула.

Доктаадып алырының кайы хевири бодувга ап-не тааржырып пропагандист бүрүзү билип, тодаргайлап алыр ужурлуг. Фактыларны, хүпнерни, санналры бедеп доктаадып албас пропагандист кижи хөй бижимелдерни номнарны, солуннарны кичээлдерге аппарып алыр ужурга таваржып турар. Ынчангаш пропагандист кижи кичээлдерге тайылбыр кылырынга, ылаңгыя айтырыгларга харыы бээрингe эпчок болур.

Методиктиг бирги негелде азы методиктиг сүме — ол дээрге политиктиг литератураны, солуннарны, журналдарны, номнарны, марксизм-ленинизминиң чогаалдарын хамыбиле доктаамал өөренири-биир. Бо негелде пропагандистерге болгаш дыңнакчыларга бир дөмей хамааржыр. Политиктиг ном-биле ажылдаарда дыңнакчы-даа, пропагандист-даа кижи бо негелдени хажыктың чокка сагыыр хүлөөлгелиг. Амыдырал чаңгыс черге турбас болгай. Теоретиктиг чаа үүлдер, фактылар парлалгага көстүп келири хобар эвес. Ынчангаш ол үүлдерни ажыглаары политиктиг өөредилгениң дээштинин бедидип, кичээлдерни амгы үе-биле холбаштырарын хандырыр турар.

Алдарлыг ленинчи большевик Е. Ярославский агитаторларга болгаш пропагандистерге мынча деп чугаалаан: «...Доктаамал өөрен, бодуңнуң билиглериң долдур. Бүгү-ле чугула чүүлдерни: солуп саннын, солуп фактыны, мергеи угаанныг илертейлээшкинни чидир сестү, үлегерлээн чугаларыны, чугула хүннү, харыыдаа эки шүлүктерни дептерицге демделеп ап чор».

Республиканың мергежилиг пропагандистери П. Кирдеев (Кызыл), Д. Ооржак, Д. Демчик, К. Куулар (Чөөн-Хемчик), А. Абаржи (Тожу), К. Кинсан (Барыын-Хемчик), М. Лазарев (Таңды), Ю. Кривцов (Каа-Хем), М. Оюн (Улуг-Хем), М. Бажев (Эрзин) олар ном-биле ажылдаарының методиказын эки шинээдип алган болгаш кичээлдерни дыңнакчыларга биилдиигир, солуп кылдыр эрттирип турар. Демдегжел дептериниң, картотечказының чугулазын оларның дружулгазы бадыткаан.

Методиктиг ийиги сүме — ном-биле хандыр ажылдаар мурнунда ук номну баштап билип алыры. Ном-биле пропагандист кижи ажылдаарда хамыктың мурнунда ооң авторунуң фамилиязын билип алыр, киирилде үүлдүп номчуур ужурлуг. В. И. Ленин ном-биле ажылдаарда ынчаар эгелээр чораан. В. И. Ленинниң ном-биле ганчаар ажылдаарын көрүп чораан О. Б. Лепешинская мынчаар бижээн: «Владимир Ильич Ленинниң ном-биле ганчаар ажылдап турганын сонуургап, көрүп чораан мен. В. И. Ленин баштай номну 15—20 минута дургузунда ажып көөр, ооң соолунде кичээлгейлиг номчуп эгелээр турган. Номну ийи катап номчуурлар ол бе, Владимир Ильич? Чеп бир катап айтырган мен. Чок, Ольга Борисовна. Кичээлгейлиг номчуурун чугула бе дээрзин баштай көрүп алыр кижи мено—деп, ол харыылаан.

Ном-биле баш бурунгаар танышжары кандыг айтырыларны ында чыыртыкталыр, биске херектиг материал ында бар бе, азы чок бе дээрзин, ол материал кайы бөлүүнде бижиттингенин тодаргайлаар арганы биске берип турар.

Методиктиг үшүү сүме—ол дээрге номну, чүүлдү, номчуп, өөренип эгелээрде, ындыг номчулганы үзүктевези, үзамдыктырбазы болуур. Бир эвес номчулганы үзамдыктырар болза, ол номнуң дугайында ханы билиг болдунмас. Евгений Онегин ышкаш, ыпчаар номчуп болбас. Оон дугайында А. С. Пушкин мынчаар бижээн болгай: «Оон характеры номчуп турар, а бодалы сыр өске чердее». Номчуурда кичээлгейлиг болуру, чугула чүүлдерни демделээри, үшта бижиири номнуң алыс утказын тодаргайлаары чугула. «Ниити номчуурун —ажык чок деп. В. И. Ленин айыткан. Номну катап номчуурга, оон утказы черле билиишиниң келири дээрээн дыңнакчыларга сүмелээри чугула. Күүдүе дугайында лекциязында В. И. Ленин бо дугайында тодаргай сагыпгырган.

Марксизм-ленинизминиң чогаалдарын өөренирде ап-не кичээлгейлиг болуру ергежок чугула. Ол чогаалдарны чогаадыкчы ёзугбиле өөренири негеттинин турар.

Маркстың, Энгельстиң болгаш В. И. Ленинниң номнарны чүс болгаш алдан чылдар бурунгаар бижиттингеп. Ынчангаш ол чогаалдарны төөгү ёзугбиле өөренири, тодаргайларга, ук чогаалдарны бижээн үениң төөгүлүг байдалын билип алыры чугула. Инесса Арманнга бижээн ча-

КИЖИ БУРУЗҮНГЕ ТАЙЫЛБЫРЛАП ЧЕДИРЕР

Республиканың болгаш хоорайның «Билиг» ниитилелдериниң каттышкан III пленуму Кызылга Политчырыдымышкын бажыңында болуп эртикеп.

Пленумга Аъш-чем программазының пропагандалаарының болгаш ону бөттандырар дээш хемчеглер талазы-биле «Билиг» ниитилел организацияларының ажылының дугайында болгаш организастыг айтырыгларны чугаалашкан. Бирги айтырыг талазы-биле илеткелдя республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинниң даргалыгның оралакчызы Ю. Н. Хлыбов кылган.

Аъш-чем программазын пропагандалаарывыза, ону амыдыралга бөттандырарывыза, ооң ужур-утказын кижи бүрүзүнге чедирерингге чугула ролду «Билиг» ниитилел организацияларының ойнаар ужурлуг деп, илеткелчи айыткан. Совлгу чылдарда «Билиг» ниитилел организацияларының агрохимлабораторияларының эртелекчилери, кожаа ажыл-агыйның кандидаттары А. И. Шиорияның олар болгаш ескерер-даа бергеннер.

Пленумга организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Тыва АССР-ниң «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинниң даргазының бирги оралакчызы С. Н. Шуклин пенсияже үнгеш-биле холбаштыр ажыттан хостаан болгаш республиканың «Билиг» ниитилелиниң баштаар черинниң тергеенниг бирги оралакчызының А. Ф. Емельянов сөңгүткен.

Х. ОВДАН-ООЛ.

Ярослав Гашектиң төрүттүнген хүнүнден бээр

100 чыл болганынга

Кызыл Армияның политкомиссары чоруан интернационалчы, шылгараңгай чех чогаалчы Ярослав Гашек апрель 30-да 100 харлаар. Ол—«Делегей дайынының үезинде эрес-дидим солдат Швейктиң аныч-чоруктары» деп делегейде сураглыг романның автору. Хамаатты дайынының чылдарында ол Волгадан Ангара чедир дайынчы оруку эрткен... Я. Гашектиң номнарында ооң башкыр черге ажыл-чорудулгазының дугайында арынар бар. 1919 чылдың январьда бешки армияның политөскүмүрүнүң талазы-биле айтымышкының ёзугаар Уфага «Наш путь» (совлүнде барып «Красный стрелок» деп эде адаан) деп кызыл тергиин солуунуу нарлап үндүрүп эгелээн.

Ооң-биле чергелештир ол солуунуң партия организациязының секретарынга соңгуткан. Гашек оң солуунга идепкейлиг-биле бижип эгелээн.

ДУРУКТАРДА: Я. Гашек болгаш ооң номнары адгы-аңгы дылдарда.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ШВЕЙКЧЕ ОРУК

Чехословак литератор болгаш төөгүчү Радко Пятликтиң «Швейкологиядан чамдык эгелер» деп доңчу чүүлүн парлаарын ПМА улаштырлап турар.

1915 чылдың февральда чех юморист болгаш сатирик Ярослав Гашекти шеригже келдиргеи болгаш ооң көөр хөөн чогу—Австро-Венгрияже тулчуру-биле чоруткан. Шеригге ооң албан-хүлээлге эртпирип турганы чогаалчының намдарынга эң эвээш-даа болза, ооң чогаадыкчы ажылынга улуг салдарны чедирген. Анда ол чех солдаттарның тура-хөөнүн, оларның империалистиг дайынга хамаарылгазын билген. австрн офицерлериң солдаттарны доромчылап турганын бодунуң паркатары-биле корген. Бодунуң бижингр деп турганы романының маадырлары-биле фронтуга ол танышкын алган.

1915 чылдың август айда ол «Эрес-дидим чорук дээш» деп медаль-биле белиг шаңнаткан. Ол-ла чылдың сентябрь 24-те, эртен, «Эрес солдат Ярослав Гашек» Австро-Венгрияның шеригиниң өөрүшкү-маңнайгы чарлын чоруткан. Орус шеригниң Хорупан чанында шаан халдаашкынының үезинде ол дүжүп берген.

Кажап Россияга чехословак шериг кезектерин тургузуп турда, Гашек оларның бирозинге кирип алган. Австро-Венгрияга удур чаалажып кирипкеи. Туттурган чехтер, болгаш словактар ортузунга агитадия ажылын ол чорудуп, Киевке үнүп турган «Чехословак» журналдың үндүрүлгезинге киржип турган.

Гашек фронтуга турда, Оң тябрь Революциязы тиилзөн. Революцияның соруглазын болгаш ужур-утказын оз дораан-на билип ап шыдаваан. Чүгле пролетар революциязы чонга ёзулуг хосталганы берип болур дээрзин орус большевиктер-биле харылзажыв тургаш, ол билип алган.

Чехословакияның Россияга тургустуткан кезек шеригиниң удуртукчулары ынчан барыын чүүтүң чүүрттары-биле чажыт сүлчээ кылып, чехословак корпусту Совет республикага удур демисел чорударынга ажыглаарын боаан турганнар. Чехословак шеригиниң кандыг бачыттыг херекке киржир деп турарын Гашек билип каап. олардан чарлып чоруткан болгаш Москвага келген.

...1918 чылдың үезинде Совет назан Москваже ножуп келген, Советтериниң IV Бүгүроссия съездизин шүлүн болуп эртип турган. Дүвүрөөзиниинг, революсчу сагыш-сеткил долган бо хоорайга ынчан чүвениң аай-бажыңы тыпшаан Гашектиң чедип келгени ол.

1913 чылдан бээр партия кежигүнү аныяк ажылчын Сергей Бирюков-биле ынчан ол танышкын алган болгаш эжишкилер апарган. Бодунуң аъш-чеми-биле Гашекти ол чемгерип, бажыңына хондуруп-даа турган. Олар митингилерже кады чорун. Ленининиң чогаалдарын номчуп, ооң чугааларын дыңнап турганнар. Владимир Ильичиниң чогаалдары болгаш ооң хуралларга чугаалары Гашектиң политика талазы-биле өзүлдезинге улуг идиглиг болган. В. И. Ленининиң хуралга чугаазын дыңнаан соонда, Гашек мынча дээн: «Коммунист эвес-даа болзумза, Ленининиң соо-биле чорун, пролетар революциязы дээш демисежир мен».

1918 чылдың март айда Гашек партияга кирген болгаш чехословак коммунистериниң «Прукопник» солуунуга ажылдап киргеш. чехословак корпустуң удуртукчуларының оскерликчи планнарын сойгалап бижип турган.

Чөөн фронтунуң Геншериг човүлелп Гашекти Бугульма хоорайның комендантызының дузалакчызынче ажылладып чоруткан. Бодунуң анаа ажылының дугайын ол «Бугульма хоорайның комендантызы» деп рассказтарынга бижээн.

1919 чылда Гашек Бешки армияның «Бистиң оруубус» деп солуунун Уфага үндүрүп турган типографияның начальнигинге томуйлаткан. Бодунуң шаан ажылынче ол шыминыгын киргеп болгаш база катап бижип эгелээн. Гашек орус дылды кончуг эки шиңгээдип ап, ак гвардейжи генералдарны сойгалап илередип турар фельетоннарны орус дыл кырынга бижигилээн.

Гашек шлаңгыя даштыкы шериг кезектериниң ортузунга политикпиг улуг ажылдарны чоруткан. Бешки армияның командылал чери ооң эмергизиязын болгаш организаторлук талантызын бедин-биле үнелеп, политкилдистин Интернационалчы салбырының начальнигинге томуйлаан. Хуралдар болгаш митингилер артырары, солуунарны болгаш политиктиг литератураны ылгып үндүрери, политөөредилгени организастаары — Гашектйң эртекхүлээлгезинге киргеп турган. «Ол-ла бүтүнүн шупту-зун бижир чүве болза, Иркутск хоорайның саазын курлавырны чедишпес болгай аан»— деп. Ярослав Гашек ынчап бижээн.

Прагага дайын мурнунда чорун турган Гашекти кызыл-шеригжи Гашек бо деп таныры кончуг берге, чүге дээрге бодунуң баштак чаңы-биле хевээр-даа болза, ол ажык кижизинг, шыңгыы, бодамчалыг кижи апарган. Венгр чогаалчы болгаш революсчу Мато Залка ооң дутайын ынчаар сактып чугаалаан:

— Красноярскиниң эзлеп алганының соонда, Кызыл Армияның интернационалчы кезектериниң политажылдакчыларының хуралында чорааш, Ярослав Гашек-биле танышып алган мен. Ынчан ол Бешки армияның политкилдизинге албан эрттирип турган ышкаш-тыр. Хоглуг чаңыг ол кижиниң чаңында тура кижи каттырбайн баар арга чок апаар болганындан олче киизөнгейнинг утпадыра берген бис. Ол бир-ле чүвениң дугайын чугаалаарга, бис ону долгандыр турушпат, чыр-шоң яжуп, каттыжымла турган бис. «Бо ким деп хоглуг кижи апаарды?» деп айтырымга. «Ярослав Гашек-тир» деп харыылаалыр.

Бешки армия-биле каяа Гашек Уфадан Иркутск чедир дайынчы оруку эрткен болгаш Колчактың шеригиниң үзүткакшкан. Гашек Россияга беш чыл чурттаан. Ол үезинде хөрүүзүнүнде ооң политиктиг болгаш амыдыралчы оруу хөй талалыг киижир байлакпаан.

Ол байдал дуржулганың соонда Швейк тыптып келген. «Швейктиң чартыы Россияга төрүттүнгеи» — деп, Юлиус Фучик соолунде бижээн.

Прага.

«ИНДИЙ ОКЕАННЫ ТАЙБЫҢНЫҢ ЗОНАЗЫ БОЛДУРАР!»

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). КНО-нуң Индий океан талазы-биле тускай комитединиң ийиги сессиязы ажылын дооскан. Индий океанны тайбыныың зоназы болдурар дугайында делегей дүгүржулгаларын ажылдап кылыр ужурлуг конференцияны белеткээринин хөрээнге боттуг бурунгаарлаашкынны чедип алыр талазы-биле күрүнелерниң хөй кезиниинң күжениишкинңерин бууралыр дээп АКШ-тың болган ооң эвилелчилериниң оралдажышкынарын сессиязының киржикчилери саналгаларда үезинде шинтпирлиг-биле ойтур шапканнар. 1984 чылдың бирги чартыынган орай эрээте ол шуулганны Коломбога эртирер дугайында КНО-нуң Кол ассамблезының шинтпирин күүсеңир деп чугула соруга Комитеттиң мурнунда туруп турар.

Принципиалдыг айтырыгларын шинтпирлеттиниээнинин үржуунда ам болур конференцияга хамаарыжыр айтырыгларны, ооң хөй айтырының дугайын чугаалажыры ажыдыында ойу келбээн даар дугайында америк делегациязының хоозун медеглелии комитеттиң кежигүннери — кайа-даа каттышпаан чүүттарның хөй кезии ойталап каапканнар. Ол күрүнелерниң инициативазы-биле комитеттиң дараазында, бо чылдың июль айда болур сессиязынга хөй айтырының чугаалажыл дугуржур деп шинтпирни хүлээп алган.

Индий океанны тайбыныың зоназы кылдыр чарлаар дугайында КНО-нуң Декларациязын база ол ышкаш кайа-даа каттышпаан чүүттарның күрүнелер болгаш чазактар баштынарының VII конференциязының ол девискээрде туруп турар даштыкы шеригелерни кызырарынче, ядролуг чепсекти чайладырынче, ында шериг базаларын узуткаарынче кыйгырып турар шинтпирлерни күүседиринче Индияның, Шри Ланканың, Мадагаскарның болгаш оске-даа чүүттарның төлээлекчилери саналгаларда үезинде шуудургу кыйгырып турганнар.

Коломбога болур шуулганның хөй айтырыныың бо сессиязга шинтпирлеттинмейн барганының дугайында чарысалга бүрүнү-биле АКШ-ка онаажыл турар даарын делегаттар демдеглээннер. Саналгаларны аалактырарын оралдашкан, АКШ-тың делегациязы Индий океанда америк шеригнин турун турар торуу хол девискээрде айыыл чок байдалды тургузуун турар» деп бадыткаан. Ук девискээрде күчүлүг тепкиишгерни тургузуп, чер кырында бүгү кижинин дөрттүн бири чурттап турар күрүнелерже ядролуг чепсек-биле шыгаап алган турар АКШ-тың милитарисчи мактанышкынын кайа-даа каттышпаан аазап каш чүүттарның делегаттары шыгыы шүүлүүлээннер. Малагаскарның төлээлекчизи А. Такиндро, хөй чүүттарның болалын илергейдевишаан, Индий океан бассейнинде АКШ бодунуң шериг базаларын доп-дораан узуткаар болгаш ядролуг болгаш массалыг узуткашкынның оске-даа чепсектерни аңаа эккеп турганнарындан ойталаар ужурлуг деп медеглээн.

Ол районга байдалды экижилп болур практиктиг бажынарны ам дораан кылып эгелээр дугайында совет делегацииның саналын сессиянга бедин-биле үнелээн. Индий океанга шериг талазы-биле ажыл-чорудулгаларны кызыгаарлаар болгаш ооң соонда чоорту кызырар дугайында совет-америк чугаалажышкынарының катаң өгелээр дугайында ССРЭ-нии саналынга Шри Ланканың делегады Б. Гунетиллеке байыр чедирген. Өжегээр болап тыпкан чылдакбиле америк тала ол чугаалажышкынарны 1978 чылда соксаткан.

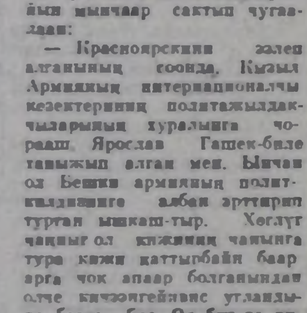

бот-өөредилгези

АЖЫЛДААРЫЛ?

гаазынга В. И. Ленин мынча деп айыткан: «Чүүл бүрүзүн —а) төөгү талазы-биле, б) чүгле өске чүүлдер-биле холбаштыр, в) төөгүнүң тодаргай дуржулгазы-биле холбаштыр көөрүн маркезимниң бүгү утказы. ооң бүгү системазы негеп турар».

Номнуң амгы үеге хамаарыштыр ушур-дузазын, янда чүүлдерни амгы үеник амыдыралынга канчаар холбаштырып ажыглаарын, оортан кандыг түнелдерни кылырын тодаргайлаар керек Теорияны тодаргай боттуг чүүлден, амыдыралдың фактыларындан, практикадан ҳоорулдуруп болбазын маркезим-ленинним өөредип турар.

Методиктиг дөртку сүме—помдан конспектинн тургузарынга хамаарыжыр. Номну конспектилээри—ол дээрге политиктиг литератураны өөренирнинң эргежок чугула түлүп кезээ-чыр. Карл Маркс бодунуң «Капитало» деп ооның бижин турган үезе 1500 номнарны конспектилээн. олардан хөй чүүлдерни үшта бижээн. В. И. Ленин (Империализм «капитализмниң дээш чадазы болуур» деп ооның бижинде 148 номнарны, 232 чүүлдерни өөренип, помчаан болгаш конспектилээн. Ол конспектилерни «Империализм дугайында ленинчи кыдыраштар» деп аттыг кыллыр соолунде парлаан. Политиктиг пом-биле ажыл-даарының ленинчи аргазын бо бүгү чүүлдер тодаргай керечилеп турар-дыр.

Номнарны конспектилээринге, янда кол чүүлдерни тодарадып тайылбырлаарынга чамдык пропагандистерниң болгаш дыннакчыларның мергежили чавыс болуп турар. Ол дээрге—хөй пропагандистериң болгаш дыннакчыларның ажылынга бир кол чепсектерниң бирээзи-дир. Конспект кылыр дээш бүдүн арыннарны чара бижиир таварылгалар база тургаа.

Конспект тургузарының ийи хевири бар. Номда кол чүүлдерни питата хевирлиг кылдыр үшта бижиирин бижимел конспект дээр. Ындыг конспектиге номнуң адын, авторун, арыннарын, парлаан чылын албан айтыр. Пропагандист кижи номда кол чүүлдерни чүгле үшта бижээн эвес. харын-даа бодунуң сестери-биле тайылбырлаан конспектинн хостуг кылган конспект деп азаар. Ындыг конспектинн кылыры материалды ханыы-биле билиринь-ном-биле чогаадыкчы ажылдарын пропагандистен негеп турар.

Хостуг конспект тургузарының тодартай чижээн Ф. Энгельс көргүзүп. «Капиталдың» бирги томун ынчаар конспектилээн. Хостуг тайылбырларны ол конспектиге кылган. «Капиталдың» тус-тус болуктерин дүжүрүп бижээнин, бодунуң бодалдарын хостуг илергейдээнге конспект тургузарының бедик мергежилдиг чижээ болган. Ол дээрге номчуттунган материалды чогаадыкчы ёзу-биле тайылбырлаалы болуп турар.

Номчулга үезинде берге чүүлдер, билдинмее сестер база таварыжы болур. Күрүне дугайында лекциязынга В. И. Ленин мынча деп айыткан: «Дараазында ылаптыг тодарадып алыр дээш билдинмее азы тодаргайлаттынмаан чүүлдерни демдеглеп алгаш, ийи, үш, дөрт удаа тодаргайлаары чугула». (Чогаалларының долу чыылдазы, т. 39, арын 64).

Элээн каш номнарны харыүгла конспектилээри парын болур. Ындыг таварылгага айтырыглар айыы-биле конспектилээри дээре болуп турарын дуржулга балыткаан. Шилип алдынган номнарны ажыглаавышаан, бир айтырыгны конспектилеп доосканы, дараазында айтырыгже шилчиири чугула.

«Кандыг-даа школага эң чугула чүүл—ол дээрге лекцияларның идей-политиктиг угланышкыны-дыр, янчаарга ол угланышкын лекторларның составы-биле бүрүн тодаргайлаттынаар» деп, В. И. Ленин айыткан.

Ш. ООРЖАК,
«Билиг» ниитилелиниң кежигүнү.

БОЛГАР-ГРЕК ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР

СОФИЯ. (СЭТА). Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадырынга, ядролуг зайыныың кыжаныышкынын узуткаарынга, делегей харылзаалаарынга удур туржүүшкүнүн чавырлыышкынче болгаш кадыг ажылдажылгаже эргиларни боттандырарынга, чепсеглеңишкинин хүжүрер байдалдарны тургузарынга болгунаа тайбың ынак бүгү күштерниң болгаш чазактарның хүлээлгези болуп турар деп, Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чигиге секретары, БУР-ның Күрүне човүлелиниң Лаогаан Т. Живков Греция Республиканың президентизин К. Карамаплис-биле Варнага ужурлажышкынының үезинде медеглээн.

Европада орттума мракшылдың ядролуг боо-чепсектерни кыгыгаарлаар талазы-биле Женевада чугаалажышкынарны дең эргеге болгаш бно домей айыл чок болурунга умезилээш, аургеш-биле чедиишкининг доозары дээш Болгария туржун турар деп Т. Живков чугаалаан.

Делегей тайбыныңга кыжаныышкынны делегей амыдыралынга бот-боттарынга изегежир чоруктуң оруу-биле, талаларның чаагай сеткилдиниң болгаш политиктиг самыылыг чоруткун, Варшавада Керээлиниң болгаш НАТО-нуң аразында күштерниң ян байдалын хевээр, арттырарының аныызында зайлаашп болур деп, К. Карамаплис Болгарияга найралчы таан-чоруткун үезинде медеглээн. Болгар-грек чугаалажышкыннар делегей тайбыныя болгаш айыыл чок чоруктуң бижыылларынга идиглиг болуп дээзинге идегелдир ол идегейлээн.

Болгарияның болгаш Грецияның аразынга политиктиг, экономиктиг болгаш культура талазы-биле харылзаларны бижыларынга боттуг депшиллеп, ийи чүүттарның удуртукчуларының аразынга чугаалажышкынарның үезинде демдеглээн.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫРЫ ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР ҮЗҮЛГЕН

АФИНЫ. (СЭТА). Грецияның чазаанын саналын ёзугаар ол чүрттүн девискээринде америк шериг базаларының келир үезиниң дугайында грек-америк чугаалажышкынчыларны соксаткан. Бир эрес ийи «эң чугула айтырыглар» талазыбиле чөпшээреживге баш удур чедип алынмас болза, ол чугаалажышкынарны ургулчулевес апарын премьер-министр А. Папандреу телевизеннеге кылган медеглелиниг айыткан. АКШ-тың базаларының дугайында болгаш ол девискээрге ден күштерни тывар талазы-биле күлээлгелериниң дугайында чугаа бооп турарын ол тоораткан. Сөөлгү негелде Грецияның айыыл чок чоруунга улуг ужур-дузалыын премьер-министр чугаалаан.

ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ГДР-ниң Министрлер Човүлелиниң Даргазы Вилли Штоф болгаш Сирия Араб Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының экономика айтырыгларының талазы-биле оралакчызы Абдель Кадер Каддура Берлинге болган парлалга конферс ниязына ол дугайын чугааланнар.

ГДР-ниң чазаанын баштыны Сирия Араб Республиканың антиимпериалистиг чайгылыш чок политиказын бедин-биле үнелээн болгаш САР-ның ботөгезин болгаш хамаарышпас чоруун камгалаары дээш, ол ышкаш бодунуң хөөлгү ёзугаар национал эрге-ажыктарын ГДР-ниң эп-сеткил каттыштырылгазы дээш өөрүп четтиринишкинин илереткен.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

◆ **БУХАРЕСТ.** Европа тайбыныың, айыыл чок чоруктуң болгаш кадыг ажылдажылгаженүң ынчаар болуур ужурлуг деп, Румыния биле Югославия саналаар турар. ЮКЭ ТК-ниң Президиумунуң даргазы М. Рибичиң баштаан Югославияның Коммунистер эвилелиниң делегациязының РСР-де кайыыралдыг ажыл-чорудуун болгаш РКП-ниң Чигиниг секретары Н. Чаушеску биле М. Рибичиниң чугаалажышкынчыларының түңнелериниң дугайында румын-югослав кадыг кылган медеглелде ол дугайын демдеглээн.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрериң соксадырының чугулазын ийи талалар айыткан. Европага айыыл чок чорук болгаш кадыг ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралга эгелээн чавырлышкынны быжыглаары дээш, Мадрид ужуражышкынының чедишкининг доостуун, Балканнарны ядролуг чепсектеи хостуг, тайбыныя болгаш тайбың кадыг ажылдажылганың зонаны бодлуурар дээш боттарының бодалдарын илергейлээнер.

◆ **МАДРИД.** Испанияның НАТО-га киржиринде дугайында референдумну доп-хораан эрттиреринге ам болуур деп турар муниципальыг сонгуулдарга Мадрид мэрииниң эргедужалыгга Испанияның Коммунистиг партиязының кандидат Адольф Пастор негээн. Ол негеле болза испан коммунистериниң сонгуулда мурнуу чарлыышчы кол лозунгларының бирээзи болуур.

Мадрилте парламент бажыңының баары-биле НАТО-га удур чыскаал эртикеп, ооң киржикчилери испан девискээрде америк шериг базаларын узуткаарын база негээнер. Ол чыскаалдың беш кижикчилериниң полиция тудуп хөрүүлээн.

◆ **ДЕЛИ.** Исламабадтан кээп турар медээлерден алыр га, тос политиктиг партиялар киржип турар Пакистанга демократтыг ёзу-чуруумну доктаадыр дээш шинчээшкин Зия-уль-Хактың шериг ёзу-чуруумуун удурланыкчыларынга хамаарыштыр хоругдал-шаажылал хемчеглерни шинтпиргиин-биле бүрүү шапкан. Ол политиктиг каттыжышкынның Карачиге болган хуралының киржикчилериниң үлүзээ алган медеглелиниде айтыл турары болза, шериг эрге-чагыргалар оппозициялыг ажылдакчыларын чоп мурнуна эриндээр, үр үезинде дургузунда кара-бажыңга хоругдаар кылдыр шинтпир турар. Оларның «буруузу» чүдел дээрге, Пакистанга бүгү-шинтпиниң сонгуулаларын эрттиреринден дээш база эргелеп башкарылганың хамаатты хевирли катап тургузары дээш демисежир турганы болуур.

◆ **БОГОТА.** Боо-чепсекти кызырар болгаш чепсеглеңишкинни дужүрер дээш демисеглн куштелдиреринге чугулазының дугайын Колумбияның кеску политиктиг ажылдакчызы, Национал конгресстиң төлээлекчилер палатазының даштыкы херектер талазы-биле комиссазының даргазы Луис Франсиско Мадеро Фореро медеглээн. СЭТА-ның корреспондентизинге берген интервьюзунга ооң айыткаиы болза, сөөлгү үеде делегейде байдал нарыызаан, янчаарга чер кырынга тайбыныя камгалаарынче бүгү күштерни утландырар херек.

Ядролуг чорудээ бастың цивилизациязыстың үзуткан кааптар дээрнин Луис Мадеро демдеглээн. Янчаартаан ССРЭниң тайбың санаалдарын Латын Америкада тайбыныя салыыолду дээш сагыш човаан чоруур бүгү-ле чазагай сеткилдиң кижилери деткип турар.

◆ **ТОКИО.** Япоя экономика ханы кудулаашкынга таварышкан. Экижирииниң демдектери көлүбестээн. Экономиктиг планнаашкын эргелелиниң ай санынга тургузар плетке.ииниң авторлары мындыг деиеп кылган.

Үргулчүдеп турар кудулаашкынның кол демдектери — капитал салыышкынарының кызырлыышкыны, ажыл чок чоруктуң кедергей бедик деңнели, үлетпүр будурулгезиниң харыысчок өзүлдези дээрнин документиже демдеглээн. Ол байдалды делегейниң капиталистиг экономиказының кризизиниң шинги ханылаашкынныбиле холбаштырып турар.

◆ **АДДИС-АБЕБА.** Сомали эрге-чагыргалар Эфиопияга удур боттарының эзлеттелит агрессизиязын Африканың чаңгыс эрнии организациязының (АЧО) Аддис-Абебага дээлп деңнеиге эртеп ужуражылганының ужуттажылчын будурузуже эгелээр кылдыр белеткеп турар дээрнин национал университеттиң башкыны човаан Абдисалам Иесин Мохамез олалга конференциязынга медеглээн. Бо чылдың апрелыже ол Эфиопияның мыгытаарын эртип келген. Могадишо чазаанга удур турган оппозиглиг куштерге каттыжа бергеи.

Сомали ёзу-чуруунун белеткеп турар чүүлелиниин алыс соруглазы болза Могадишо америк кожайларынын кузелин ханыырап деп оралаажыы турар.

(СЭТА).

У Л У Г-Х Е М И М

Ажыл-херээм аайы-биле
ырай бергеш,
Ала-чайгаар ак-көк чалгыыг
чоктай бээр мен.
Саглаарыл, улуг каастаан
чодураалар
Чаагай чыдын хөрээм
долдур тыныксаам кээр.
Эртең дегген хаяа-биле
болчаг кылып,
Эриктериң оңмас чергээн
сүзүксээм кээр.
Эремпериң мөңгүн сааргап
терениниче
Эргеленип, улам хандыр
шыминыксаам кээр.
Оглуң, кызың оттуг чааже
аъттанырда,
Орлан чүреэн сергеткен дег
эштип-ойнап,
Чалгыың-биле куспактажып
чарылганым
Чажымда-ла көргенимни
сактып кээр мен.
Хаанығ шөлдеп зэп келбээн
оглуң чоктаан
Хараадалып, мунгаралып,
килениинги —
Хараалчалап, туман бүргээн
шырайындан
Хандыр сеткил,
мөгейгештиң эскерижик
мен.
Ак-көк Тывам алдар-адыг,
мөңге каазы
Аймак чонум ыдык чаагай
чоргааралы.—
Аксым-кежиң, салым-чолум
мөңге тудуш,
Ава хемним! Төлүң болгаш,
ынаам дендии.

А. АЖИ.

БОЛЧАА БОЛУП АРТЫП КАЛЗЫН

Эң-не чылыг душчуп
чораан черивиске
Эңир чылын херек кылып
четкен-дир мен.
Сылдыс караан булут
ышкаш дуглап турар
Сырый-сырый чодураавыс
кедергей-дир.
«Чааскаан келир чоондуң?»
—деп чемелээвзиг,
Салбак бажы чайгангылаа
үткүп алчык,
Сагыжымны то каап бээр
деп бодап келгеш,
Чамдыызынга чогуур харыы
тыппажык мен.
Эгиттинмес эрткен шагның
сактыышкынын
Эрткен үе харыы, чаъзы
балап каапкан,
Сени манап органым дег
ышпышң ор мен.
Сеткилимде ырланчыг-даа,
ырланчыг-даа.
Имиртиңнеп, сериин кежээ
дүжүп келди,
Ийи кижи чоокшулап ор,
чайлап берейн,
Ындыг оран чайгы дүне
магаданчыг.
Ынакшааннар болчаа болуп
артып калзын!

Т. ТОЮНДУП.

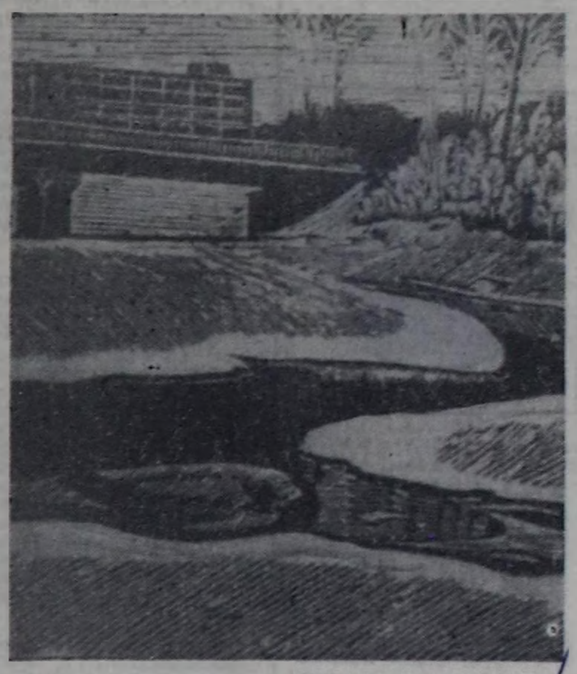

С. ФЕОКТИСТОВТУҢ «Чае» деп гравюразы.

«ДАШТЫ АК, ИШТИ КАРА»

Элээриң бажында,
Эзириктиң дылында.
Ковей-биле хөлзеве,
Көгээржик-биле калбаңнава.
Чаңгызы ижерге
Чартыы ,арттенир,
Ийилээ ижерге
Шупту арттенир.

Араганың даштыы ак, иштии
кара.
«Арага-хыыыс» дээрге—
ядараарының демдээ,
«Ажыл-ижим» дээрге —
байырының демдээ.

Б. БҮДҮП чыып бижээн.

ШЫДЫРАА БОДАЛГАЗЫНГА ХАРЫЫ

Бо чылдың март 12-де үнген № 59 «Шынга» шыдыраның ийи болгаш үш көштен мат болур нарын бодалгалары парлаттынган турган. Ол бодалгаларны Өвүр районнуң Хандагайты суурда Кара-Сал Байслан, Каа-Хем районнуң Дерзиг-Акеы суурда Тажийма Монге, ол-ла районнуң Авыйганда Борис Лондук-оол шын болап, иленкейлиг киришкенер.

ЧАА БОДАЛГА

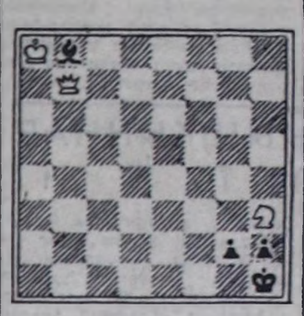

Дөрт көштен мат.

Сергей АЛЕКСЕЕВ.

ЛЕНИН КАЯА ТӨРУТТҮНГЕНИЛ?

Дыштанныр хүнде, бир-ле улуг базаарга тараачыннар эш Ленинниң каяа төрүттүгенинин дугайында маргыжа бергенер.

—Ол Урал ындыга, моон дыка ыракка төрүттүнген кижи—деп, бирээзи чугаалаан.

—Соора билген-дир сен, Ленин бо чоок-кавыга төрүттүнген, бистиң можуларның бирээзинден кижи—деп, ийигааи үзе киргеп.

— Бо чоок-кавыдан деп чүүл? Мен ыяк билир мен. Владимир Ильич Сибирь чурттуг кижи-ле болгай, Лена хемниң унунга төрүттүнген—деп, үшкүзү четтикшейп үзе киргеп.

—Канчап Сибирь чурттуг боор чүвел. Владимир Ильич Петроградка— шаандагы Санкт-Петербургка төрүттүнген-не болгай—деп, дөрткүзү бүзүреткеп.

— Москвага—деп, бешкизи бадыткаан.

—Чок. Тулага—деп, алдыгызы алгырган.

—Смоленскиге.

—Курск хоорай чурттуг кижи. Глухова хоорайга төрүттүнгеп.

Төөгүден чечен чугаа

—Тамбовтан келген кижи.

—Рязаньдан.

—Тверидеп.

Ленин каяа төрүттүнгенил? Тараачыннарның маргылдаазы үргүлүленнаан.

— Орёлдан кижи.

—Чок. Пензадан.

—Ындыг эвес. Ельня станциядан.

—Ол кодээ суурга төрүттүнгеп кижи.

—Шын эвес. Ленин хоорайга төрүттүнгеп.

Маргыжың турган улуска чаа кижилер вемежип келгеп. Тараачыннар кижи бүрүзүнден харыы дилеп айтырып-ла турганнар.

—Эргим, өңнүк, Ленин каяа төрүттүнген ийик?—деп, баштай келген кижиден айтырганнар. Оозу боданмышаан, харыылаан:

—Чогум каяа дээрзин орта сагыпмайн-дыр мен, ынчалзажок Ленинниң дагларга төрүттүнгенин ыяк билир мен. Ынчангаш караа көскү. өттүр хайгаараар, азыр ышкаш болганы-даа ол.

Тараачыннар ооскеже кижиден айтырганнар:

—Эргим, тала, Ленин каяа төрүттүнген ийик? Оозу база боданмышаан, дорт харыылаан:

— Ленин хову чурттуг, сагыш ышкаш чапты берген хову төрүттүнген кижи. Ындыг дээрзинге кандыг-даа маргылдаа турбас ужурлуг. Ынчангаш ленинчи бодалдарның хову ышкаш хостуг, делгем, кайда-даа бодарап, хамык чонну хаара тудуп турары-даа ол.

Үшкү кижиден айтырарга, оозу база-ла баштайгылары ышкаш боданмышаан, харыылаан:

— Владимир Ильич аргаарыглыг черге төрүттүнген кижи. Ынчангаш Владимир Ильичиниң кадыг-быжыг, саңнан ыяш дег туруштуг болганы ында. Ол ылап-ла ыыт, ындыг болур ужурлуг, көөрдээ силер.

Тараачыннар шуут-ла ангадап калганнар.

Эш Ленин чогум каяа төрүттүгенил? Белен эвес айтырыг тургустунуп келген.

Маргылдаа төнчү чок уламчылап, та канчаар төнер түве. Ол ойде, чаваң боот, бирле тывынгыр кижи келгеш, тус чер Советиниң даргазынга барып, ук айтырыгны тодаратгырып алырын сүмелээн.

Даргага келгеш, херектиң ужурун таймылбырлааннар. Дарга тараачынарже көргеш, чазык хүлүмзүргеш, харыылаан:

—Эш Ленин Симбирскиге төрүттүнгеп кижи. Кайгамчыктыг калбак делгем Волга хемниң эриинге.

Оон ол тараачынарже боданмышаан, көрүп олура, кымны-даа хомудатпазы-биле согласаш:

—Эргим эштер, силерниң аранарга кандыг-даа маргылдаа турбас ужурлуг. Ленин бистыынге— Россияга төрүттүнген, деп билип алырынарга ол-ла-дыр.

Очулдурган В. КУДАЙ.

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң Культура башкыныың ажыыы эки тургустунган. Ону Тыва АССР-ниң культуразының эдаралыг аппаратының М. Оюн директорлап турар. Ында янзы-бүрү болгумнерде школачылардан эгелээш совхозтуң ажылчыннары болгаш специалистеринге чедир хей нимни хаара туттунган.

Совхозтуң сананчылары болгаш ажылчын аныяктары (чурукта) Совет Тыванын 40 чыл ооңга турасиаадып «Тыва мандыгыл?» деп стендинин Культура башкыңынга кыыырын планнап, чугаалажып турган үезинде.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

Ацнаашкын болгаш аңчылар дугайында

Үлегер домактар, чечен сөстер

Дан бажында тайга бажы тевер, хаяа бажында хар чугазы тевер. Тайганың ыяжыбиле чор, аңнып ыаа-биле чор. Пөштү тооруунда көр. аңчылы олчазындан көр. Хады ыяштың уну коскү, кажар аңчының караа көскү. Динге алдың үялап будук дээре. Ээзи эвеске мунгапы эмдик, ади эвеске боо дегбес. Эки аңчы эзимге карганмас. Ада аңнап экээр, ажы-төлү аргаже көөр. Аңчы мен дээш адааргатпа, алыс дөзүп бодап сөгле. Алган-чаъзының хөй диве, алдар-адың харып бода. Чазыг аңчы боозун бактаар, чалгаа аңчы оруун бактаар. Өлүүн чажырган оозу кара, барын чажырган баары кара. Арга өртемин каар эвес, аңчы келбейн баар эвес.

Шаандакы «билдим-билдимни» өзек кылгаш...

Кактым-кактым кадыр
дөлем,
Долемнезе тодуу шулуп,
Шулувназа шулу сояк,
Сояктаза соңгу часкам,
Часкамназа чарык сыскыг,
Сыксыглаза сырбык тевээ,
Тевээлезе дендии мамак,
Мамактаза мангыр деге,
Дегелезе дендии хорум,
Хорумназа хораан алды,
Алдылаза ак аңырга,
Аңырталаза агбак мыйыс,
Мыйыстаза мызырт аңчы,
Аңчылаза алдын дептер!
Билдим-билдим бичe хая,
Хаялаза хамык намдар!..

А. НУГУУРАК.

Тожу район.

СОНУУРГАКТАРГА

ЭРГИ ЧАРЛАЛДАР ЧУГААЛАП БЭЭР

Одессаның порт-клубунда ажыттынган делгелге адачурт кинематографының баштайгы базымнарын көргүзүп турар. Кинонуң эрги чарлалдарын ында делгээн. Культура төөгүзүнүң дыка хой уттундурган арыннарын олар чугаалап берип турар.

Одесса порттуң тудуг ажылчыны К. Волчектиң чыып чоруурнаар астынган турган ол чарлал Эйзенштейнниң тургускан киноозунда Малюта Скуратовтуң овурун Жаровтуң ойнаанын чугаалап турар, ол кино база Иван Грозныйның дугайында.

«Күштүг кижи» деп кинонуң чарлалы кайгамчыктыг артист болгаш режиссер В. Мейерхольдуң чогаадыкчы ажыл-чорудулгазының эгелээнинин дугайын сагышка киирип келир. Совет сценаның келир үеде чаартыкчызы ол кинода чүгле кол маадырларның биразоинга ролюн күүседип тырттырган эвес, харын ол фильмниң тургузукчузу база болган.

Саргарып калгылаан ол саазыннар чүгле сураглыг кижилерниң адын кадагалап турар эвес. Кинотеатрлар эделеринин araзында демиселдя кичээнгейлиг көрүкчү эскерип каар, бөлүүн болгаш өөнен бижээн, кийгирып турар состерни номчаан көрүкчү хүлүмзүрүп каар. Чарлалдар сонуургап чыып чораан ажылчыннын хумагалыы-биле кадагалап арттырган чарлалдары бистиң киновустуң төрүттүвүп турган ол ырак үезинче кижини ,аппаар-дыр. Бистиң киновус ам бүгү ураң чүүлдерниң эң-не массалыы болу берген.

Е. ШВАРЦМАН,
СЭТА-ның корр.

Одесса.

«ВАРЯГТАРЖЕ-ДАА,» «ГРЕКТЕРЖЕ-ДАА»

Эрте-бурунгу Русьтан барымын Европаже садыг оруун Киевте чурттап турар, сан эртемниг, ала-чурт былианиларын сайгарар талазы-биле аажок мергежилиг А. С. Бугай ажыттаан. Сургажаан Днепр оруундан ол оруң элээп кыска болгаш «идер-төрепчилээр» черлери эвээш. Оон кол-ла артык шынары болза, ээв ховулап азы кезээде-ле ыржым чыпгас далайлап эртпээн, а сууржуң болгаш чер ажылдыг чон чурттап турар девискээрлерин дамчып эрткени.

Бо болза археология сонуургаар ол кижиниң ийнги ажыдыышкыны-дыр. Орус былина маадырының тинлеттирген Горыныч чыланны андазынга хүлүп алгаш, чер ыырынга арттырып каан «анда ыпының пэйи» чээрби беш чыл бурунгаар дилеп эгелээн. Эртемден ол дилээшкиниин уламы-биле аажок улуг камгалал черинге— чылап оорганы дээр чалдарга —таварыжы бергеп, оон-биле чергелештир эрте-бурунгу Русьтуң уттундургап халы оруктарын база тып ажыттаан.

Киевтиң Олег поянны саазын хемелерин дугуйлар кырынга тургускудаап, бодунуң дайынчы дружиназы-биле Царьградтың ханазынга чуун чедире берген дээр дугайында эске бир легенданың уубиле чоруп тургап, А. С. Бугай «ийнги оруктуң—«гректерже» оруктуң бир дугаар ажыдыкчызы болган, бурун ма кыадыр каттыштырып, Киев биле Византий аразынга садыг оруу кайлаап эрткенил дээрзин шыйыы үндүрген. Ылап-ла ол оруктап чорун тургап, легенда маадыры Киев Дунай хемниң аксынче бодунуң походун болгандырып,, ында бодунуң ийнги резиденциязын — Киевтенги — үндезилеп тургускан чадавас.

А. С. Бугайның шинчилелиниң ачызында эрте-бурунгу Киевтий ролюнга хамаарыыр айтырыгны элээп тодарадыр арга тургустунуп келген. Эртемдейниң бодап турары-биле ол ырак үеде Киев орук белдирги азы өртээл язылыг турбаан. а «варягтарже-даа», «гректерже-даа» баар оруктарның эгези болуп турган.

В. ХОХЛАЧЕВ,
СЭТА-ның корр.

Киев.

«БИЧЕ ТУДУГ» ТРЕСТ

Ажыглаттынган спичка — херек чок чүве болгу дег. А мындыг-даа болза, шевер кижиниң холунга ол база-ла тудуг материалы болу берип болур. Чижээ, Шарья хоорайның чурттакчызы Г. Виноградов ындыг материал-биле будун «кудумчу» дургаар каас «бажыңнарын» кылган. Ынчаарга ол тудугларның хемчээли, спичканың чудуктан чеже хире бичээн ышкаш, анаа бажыңнардан ынча катап бичe.

Ындыг эдептиг чогаадыгаже ол кижиниң чогум чүү хандыкшыдыпканы? Виноградов—электровоз машинизи. Элээн каш шак дургузунда үргүлчүлээ кээр чорук бурүзү первилерни дыка күжендирер. Эдлчегдеп халашкан соонда, первилер күжениинин кошкадып алыры ындыг-ла амыр эвес. Баштакылыг «бичe тудуг» трести «организаставаш», бо шевер кижи «салдыларының» бодүүн болгап ылаптыг аргазын тыпкан. Рейс соонда машинист бажыныңга чанып келгеш, түнүп-даа мурнунда спичкаларны сегирип алыр, оларны Виноградовка бүдүн кудумчуун чурттакчылары «белеткеп» берип турарлар. Чартык шак дургузунда «тудугга» кызымак ажыдаптарга, первилерни күжениин салдыны бээр. Оон-биле черге-шилтир конга катар черинiң бир кажы немежи бээр ийикпе азы тоол кудумчуазында база бир бажыңның каназы тургустуна бээр. ол «кудумчу» соңга караанла туруп турар.

В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.

Шарья,
Кострома область.

АПРЕЛЬ 30-ДЕ, МАЙ 1-2-ДЕ КАЯА, ЧҮҮ БОЛУРУЛ?

ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫ

Май 1-де — «Сеспель» ВИА-ның концерти —

Май 2-де — «Полснежники» — эгелээри 17.00, 19.00 шактарда.

«ЕНИСЕЙ» КБ

Апрель 30-де — Аныяктарның «Современник» клубунуң хуралы.

Программада: хоорайның солун кижилери-биле ужуражылга.

Май 1-де—Уругларның турулга школазының өөренигчилеринин «Совет Тыва — 10 чыл» деп делгелгези. Эгелээри — 15.00 шакта.

— Төчө аайы-биле — «Тайбың, май, күн-ажыы» деп кежээ. Концерт. Эгелээри — 17.00 шакта.

Май 2-де — «Шупту таныласкыла». Дыштанныга кежээзи. Эгелээри — 15.00 шакта.

«КОЛОС» КБ

Май 1-де — «Майның бири бүгү чурттаа». Уруглар чурукторының конкурузу. Хоорайның культура килизининиң ойнаарактар театрының көргүзүү. Эгелээри — 15.00 шакта.

ПИОНЕРЛЕР БАЖЫҢЫ

Май 2-де — АКТ-ның «Одаг чанынга тоол» деп шинзи. Эгелээри — 14.00 шакта.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ ГАСТЕЛЛО АТТЫГ ПАРЫГЫ

Май 1-де — Чайгы сезоннуң ажылдыышкыны. Программа: аттракционнар, теннис болгаш бильярд ээллары, шыдыраа эрээли, ойнаар автоматтар залы, буфеттер ажылдаар. Парктың шанналы дээш ойнаар маргылдаалар. Эгелээри — 14.00 шакта.

Май 2-де — Парктың шанналы дээш стол теннизинге дүрген-маргылдаа. Эгелээри — 10.00 шакта.

Парктың спорт шөлдери:

а) күш-культура коллективтериниң командаларының арасынга волейболга маргылдаа. Эгелээри — 10.00 шакта.

б) күш-культура коллективтериниң командаларының арасынга баскетболга маргылдаа. Эгелээри — 10.00 шакта.

«ХҮРЕШ» СТАДИОН

Май 1-де — Спорттуң чайгы сезонуң ажылдарынга холбаштырган спорт байырлалы — «Шын» солуннуң шаналдары дээш тыва хүреш. Эгелээри 14.00 шакта.

Спорттуң «Спартак» эки тураа ниитилелиниң тыва болгаш бурят хүрешке УАСШ-тиң ажык маргылдаазы. Эгелээри — 12.00 шакта.

Ча адарынга хоорайның чүүдэ бирги черн дээш маргылдаа. Эгелээри — 15.00 шакта.

Май 2-де — Маргылдааның уланчызы. Эгелээри — 10.00 шакта.

«ХЕРЕЛ» СПОРТ ЗАЛЫ

Май 2-де — ВЛКСМ хооркомунуң шаналы дээш стол теннизинге хоорайның бирги черн дээш маргылдаа. Эгелээри — 10.00 шакта.

«СОВЕТ ТЫВАНЫҢ 5 ЧЫЛЫ» СТАДИОН

Май 2-де — Шыдыраа клубунга разрядчылар арасынга маргылдаа. Эгелээри — 10.00 шакта.

ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

Редакторнуң орлакчызы К. К. САТ.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге бичe чаъс чаар. Мурнуу-барынын чүктеп хаттың дүргени секундада 3—8 метр. Дүне агаарның температуразы 1—6 градус соор, хүндүе 11—16 градус чылыыр.

Автооруктарга көстүүр эки. Кызылга чүге булуттаар, чаглас.

Дүне 3—5 градус соор, хүндүе 14—16 градус чылыг болур.

КИНО

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Вокзал для двоих» 9.30, 12.10, 14.50, 17.30, 20.10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ледяная внучка» 9.30, 15.00. «Мартин и волшебник» 11.10, 13.00, «Женатый холостяк» 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мать Мария» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Мефистофель» 14.00, 17.00, 21.00 шактарда.

Майның 1-3 хүннеринде хөгжүм-шии театрынга «Полснежники» деп вокаль-инструменталлыг ансамбльдиң концертери болур. Эстрада программазында: «Делегей ыры чокта солун овес».

КИРЖИКЧИЛЕРИ:

Ирина Резникова, Татьяна Бониценко, Андрей Оспас, Олег Рубцов, Александр Горячев, Владимир Двоскин, Николай Михайлов, Владимир Тимаев, Евгений Козлов, Юрий Хабаров болгаш өскелер-даа.

телевидение

АПРЕЛЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00—«Ут». 8.35 — Эртенги гимнастика. 8.50 — «Бир эвес кадык болуксазында». Күш-культуржуларга сүмелер. 9.00—«Уругларга анчыгаштар дугайында». 9.30 — «Спортлотонуң» 18-ки тиражы. 9.40—Аныезер. силерге. 10.10—«Чалыларның чогаадылгазы. 10.40—Айыл чок шимчээшкин. 11.10—И. С. Бах. № 2 партитадан чакона, ре минор. 11.25 — Корубчулерниң чагаларынга политиктиг хайгаракчы Ю. А. Летуновтуң харыылары. 11.55—Концерт. 12.50—Оруу кызыы шыдаар силер. 13.30 — «Чедээзе». Улуг чогаадыгазының чугаймда телепрограммаларның V делегей фестивалы. 14.00—Мультфильм. 14.10 — Богун делегейде. 14.25— Орус музей. Совет графика дугайы. 14.55 — «Цирк ареназында». 15.55 — Уругларга фильм: «Голубой патруль». 17.00—«Дириг амытаннар амыдыралы». 18.00 — «Дем каттыштырылгазы». Тележурнал. 18.30—18.45—Чапсар. 18.50—«Сибирячка». Уран-чечен фильмиин 1-ги, 2-ги сериялары. 21.00 —«Ут». 21.30—Фильм-концерт. 22.00 — Футболга СССР чемпионады. «Пахтакор» — «Спартак». 23.45 — 01.30 —Хоккейге делегей чемпионады. Чапсар үезинде —теземетрелер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА КЫЗЫЛДАН

13.40 — «Хөглуг өгү. Май 1-ниң байырлалынга уткуштур программа.

МОСКВАДАН

14.20 — А. Эшпай. Концерт. 14.40 —«9-ку студия». 15.40 — Киргизиянын телестудиязының программазы. 17.00 — «Хождение по мукам». Хей сериялыг уран-чечен телефильмниң 13-ку—«Хмурое утро» деп сериязы. 18.15 —«83-түн ырызаң». 19.45—Делегейде болчушкулар дончулазы. 20.00 — «Тамчыктыг удурлар, чаштар!». 20.15 — «Музыка киоскузуу». 20.45 — Документалдыг телефильм. 21.00 — «Ут». 21.30—23.00 — «Зелёный огонёк». Уран-чечен фильм.

Редакциянын адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 3 Телефоннары: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-23-54, кармысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш үлетүр киллистериниң 2-31-75, пропаганда болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, культура киллизиниң 2-23-54, көжө аныа-агый киллизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргенда 2-32-75 телефоиче болгаар.

Чагыг № 477.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1). ТС—00125.